Smithsonian Institution
Libraries

10 - 508 P723

CAII PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

CVM

INTERPRETATIONE ET NOTIS INTEGRIS

IOHANNIS HARDVINI

ITEMQVE

CVM

COMMENTARIIS ET ADNOTATIONIBVS

HERMOLAI BARBARI PINTIANI

RHENANI GELENII

DALECHAMPII SCALIGERI SALMASII

IS. VOSSII I. F. GRONOVII

ET VARIORVM

VOLVMEN SEXTVM

RECENSVIT

VARIETATEMQVE LECTIONIS

ADIECIT

IOH. GEORG. FRID. FRANZIVS

LIPSIAE

IMPENSIS GVILIELMI GOTTLOB SOMMERI

A. C. MDCCLXXXVII.

Smithsonian Institution 246458 National Museum.

PA6611 .A2 1778 v.6 SQWIRB

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XVIII.

I. Sequitur natura frugum, hortorumque ac florum, quaeque alia praeter arbores aut frutices benigna tellure [1] proueniunt, vel per ſe *a.* tantum herbarum immenſa contemplatione, ſi quis aeſtimet varietatem, numerum, flores, odores, coloreſque, et ſuccos, [2] ac vires earum, quas ſalutis aut voluptatis hominum gratia gignit. Qua in parte primum omnium patrocinari terrae, et adeſſe cunctorum parenti iuuat, quamquam inter *b.* initia operis defenſae. Quoniam *c.* tamen ipſa materia intus

1. *proueniunt. Vel per ſe tan. her. im. contemplatio eſt, ſi quis. M.* 2. *aut. Ch.*

a. Vel per ſe) Et erat iam ſola per ſe contemplatio herbarum immenſa. H.

b. Inter initia operis defenſae) Supra cap. 65. lib. II. *Dalec.*

Inter initia operis) Lib. II. 63. H.

c. Quoniam tamen ipſa, etc.) Senſus eſt: Quoniam tamen vel ipſa materia noxia nos intus accendit ad reputationem ipſius parien-

[1] intus *d.* accendit ad reputationem eiuſdem parientis [2] et noxia, noſtris eam criminibus vrgemus, [3] culpamque noſtram illi imputamus. Genuit *e.* venena: [4] ecquis inuenit illa praeter hominem? Cauere *f.* ac refugere alitibus feriſque ſatis eſt. Atque quum arbore exacuant limentque cornua elephanti, et vri: [5] ſaxo rhinocerotes, et vtroque apri *g.* dentium ſicas, ſciantque ad nocendum ſe praeparare animalia: [6] quod tamen eorum tela ſua, excepto homine, venenis tingit? Nos et *h.* ſagit-

1. *intus accidat. M. accedat intus. Ch.* 2. *et noxia, in M. d.* 3. *noſtramque culpam. Ch.* 4. *ſic ex MSS. em. Hard. ſed quis Gr. et Al.* 5. *et duri ſaxo, rhi. et vri, rhinoc. Turn. et ſaxo rh. Gr. et Al.* 6. *quodlibet tamen eorum neſcit, excepto homine tela ſua venenis tingit. M.*

tis', id eſt, naturae, noſtro vitio contemplationis materia abutentes, naturae culpam noſtri ſceleris imputamus. *Conſt.* Ego vero, Quoniam ipſa materia (nempe illorum, quae terra gignuntur) intus nos accendit (animo conceptis odiis, et tacitis nos inflammat, et exagitat) ad reputationem eiuſdem parientis, et noxia, (ad accuſandam naturam, ſiue terram, quod venena genuerit) etc. Fortaſſis et melius *imputationem*, quam *reputationem* legemus. *Dal.*

d. Intus accendit) Etiam in ipſo progreſſu, nec tantum initio operis, ſed et in interiore libro, argumentum ipſum impellit ad contemplationem eiuſdem naturae, quum parit res noxias. Rhenanus legit, *vitiis accedit. H.*

e. Genuit venena, ſed quis inuenit illa praeter hominem?) Elegantius ſcripta lectio, *ecquis inuenit illa praeter hominem?* Pintian.

f. Cauere) Venena cauent alites ac ferae: non excogitant: homines ſoli inueniunt et comminiſcuntur. H.

g. Apri dentium ſicas) Dentes acutiſſimos, gladiis ſimiles, exſertos. Seneca c. 1. lib. I. De ira: *Spumant apris ora, et dentes acuuntur attritu.* Dalec.

h. Sagittas vngimus) Is Scytharum mos eſt. *Dalec.*

Tin-

ſagittas vngimus, ac ferro ipſi nocentius aliquid damus. Nos et flumina inficimus, et rerum naturae elementa. Ipſum quoque quo viuitur, aërem *i.* in perniciem vertimus. Neque eſt vt putemus ignorari ea ab [1] animalibus, quae quidem quae praepararent contra *k.* ſerpentium dimicationes, quae poſt praelium ad medendum excogitarent, indicauimus. Nec ab vllo praeter hominem, veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam, ne iis quidem, quae naſcuntur contenti: etenim quando [2] plura eorum genera humana manu fiunt. [3] Quid? non et [4] homines quidem vt venena naſcuntur? Atra [5] ceu ſerpentium lingua [6] vibrat, tabeſque *l.* animi [7] contrectata adurit, cul-

 pan-

1. *animalibus. Quae praepararint, et mox, excogitarint. Lego, praeparent, moxque, excogitent, etc. E Veter. animalibus. Quae praep. conſcr. dimicationes, quae poſt. Ch.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. etenim complura Gr. et Al.* 3. *Quid? et hominis. M.* 4. *homines quidam ad ven. Vet.* 5. *ſeu. Gr.* 6. *vibratur, tabumque. Vet.* 7. *contracta. Ch.*

Tinguimus non *vngimus* praefert vetus ſcripta lectio. *Pint.*

Nos et ſagittas) Sagittas tinxiſſe Gallos medicamento, quod venenum ceruarium appellabant, dicetur L. XXVII. 76. Elleboro quoque. L. XXV. 25. H.

i. Aerem in perniciem) Tum tetro halitu oris, tum emiſſo letali ſpiritu e ſcrobibus, quos homines ipſi fodiunt, tum alias ob cauſas, tum vt metalla eruant. H.

k. Contra ſerpentium) Vide Lib. VIII. 36. 41. etc. H.

l. Tabeſque animi) Liuor, inuidia, malitia, maledicentia, et obtrectatio. *Dal.*

Tabeſque animi) Et liuor animi adurit omnia quae contrectat: *liuor*, inquam, *hominum*, culpantium omnia, ac dirarum volucrum more, quae tenebris quoque ſuis, et ipſi noctium quieti *obſtrepunt*, inuidentium *ceterorum hominum laudi et quieti*, vel ſolo gemitu, quae

pantium omnia, ac dirarum *m.* alitum modo, tenebris quoque [1] ſuis, et ipſarum noctium quieti inuidentium, gemitu, quae ſola vox eorum eſt: vt inauſpicatarum *n.* animantium vice obuii quoque vetent agere, aut prodeſſe vitae. Nec vllum aliud [2] abominati *o.* ſpiritus praemium nouere, quam odiſſe omnia. Verum et in hoc eadem naturae maieſtas, tanto plures bonos genuit [3] ac frugi, quanto fertilior in iis quae iuuant aluntque, quorum aeſtimatione et gaudio nos quoque, *p.* relictis [4] aeſtuationi ſuae iſtis hominum [5] turbis *q.*, pergemus excolere vitam:

1. *ſuis, in M. alt. d.* 2. *abominandi. Quidam.* 3. *vt fruges. M.* 4. *exuſtioni. M. et Ch.* 5. *verbis pergamus. M. rubis pergemus. Vet.*

quae ſola vox eorum hominum eſt: ita vt inauſpicatarum auium ritu, vel occurſu ſuo vetent agere, ac prodeſſe hominibus. Itaque liuor animi, et inuidia, omnia quae contingit, veluti adurens; quando culpat omnia. H.

m. Dirarum alitum modo) Virg. *Ignauus bubo, dirum mortalibus omen.* Noctiluges apud Feſtum vocat Lucilius. *Dalec.*

n. Vt inauſpicatarum) Nam inauſpicatarum auium animantiumque occurſu dirimebantur auſpicia, hoc eſt, irrita fiebant, diſſoluebantur, diſcutiebantur, ac diſturbabantur Plin. II. *Soricum occentu dirimi auſpicia, annales refertos habemus.* Et L. X. 16. *Bubo funebris et maxime abominatus publicis praecipue auſpiciis, deſerta incolit, nec tantum deſolata, ſed dira etiam et inacceſſa: noctis monſtrum, nec cantu aliquo vocalis, ſed gemitu. Itaque in vrbibus, aut omnino in luce viſus, dirum oſtentum eſt.* H.

o. Abominati ſpiritus) Ingenia deteſtatione, exſecratione digna. Plin. X. 16. *Bubo abominatus publicis auſpiciis.* Horat. Epod. od. 16. *Parentibuſque abominatus Hannibal.* H

p. Relictis aeſtuationi ſuae) MSS. R. Colb. Chiffl. *exuſtioni ſuae*, quod defendi quoque poteſt, vt reſpondeat ei, quod prius dixerat, *contrectata adurit.* H.

q. Hominum turbis) In MSS. *hominum vrbis.*

tam: eoque conſtantius, quo operae *r.* nobis maior, quam famae, gratia expetitur. Quippe ſermo circa rura eſt, agreſteſque vſus; ſed quibus *s.* vita honoſque apud priſcos maximus fuerit.

II. (II.) Aruorum *t.* ſacerdotes Romulus in primis inſtituit, ſeque duodecimum fratrem [1] appellauit inter illos, ab Acca Laurentia nutrice ſua geni-

1. *ſic ex MSS. em. Hard. adpellauit. Inter illos Acca Laurentia nutrice ſua genitos. Turn. et Ch. nutrice ſua, ſpicea Gr. et Al.*

Quid ſi *hominum vmbris* dicam ſcripſiſſe Plinium videri? ſicut de iiſdem paulo ante, *tenebris quoque ſuis inuidentium* dixit? Vel hominum turbas appellat, qui in humano genere turbas cient; ceu feces generis humani. H.

r. Operae) Operam *vtiliter collocatam*, quam famem *auidius quaeſitam* gratulari nobis homines malumus. Huc referenda Liuii caſtigatio, quae exſtat in praefat. ad Tit. *Profiteor mirari me T. Liuium . . . ſic orſum: ſatis iam ſibi gloriae quaeſitum . . . Maius meritum eſſet, operis amore, non animi cauſa perſeueraſſe, etc. H.*

s. Sed quibus vita honoſque) Quoniam frugibus tantum, non conquiſitis epularum deliciis, arentur. *Dal.*

t. Aruorum ſacerdotes) Gellius c. 7. Vide et huius rei hiſtoriam apud Lilium Gyraldum. *Aruales ſacerdotes*, inquit Cuiacius cap. 34. lib. X. et cap. 5. lib. XI. Obſeruat. *οἱ περὶ ὅρων δικαςαὶ terminorum ſacrorum et finium iurgiis terminandis praeerant, et interueniebant.* Dal.

Aruorum) Gell. VI. 7. p. 377. *Sabinus Maſurius in primo Memorialium, Accam Laurentiam Romuli nutricem fuiſſe dicit. Ea, inquit, mulier, ex duodecim filiis maribus vnum morte amiſit. In illius locum Romulus Accae Laurentiae ſeſe filium dedit, ſeque et ceteros eius filios Fratres Aruales appellauit. Ex eo tempore collegium manſit Fratrum Arualium numero duodecim, cuius ſacerdotii inſigne eſt ſpicea corona, et albae infulae.* Varro de L. L. IV. p. 23. *Fratres Aruales dicti ſunt, qui ſacra publica faciunt propterea, vt fruges ferant arua.* Inde Feſtus: *Ambaruales hoſtiae appellabantur, quae pro aruis a duobus fratribus ſacrificabantur.* H.

genitos, ſpicea corona, quae vitta alba *u.* colligaretur, in ſacerdotio [1] eis pro religioſiſſimo inſigni data, quae prima apud Romanos fuit corona: honosque is non niſi *x.* vita [2] finitur: et exſules etiam captosque comitatur. Bina *y.* tunc iugera Populo Romano ſatis erant, nullique maiorem *z.* modum attribuit: quo ſeruos paulo [3] ante principis Neronis, contemptis huius ſpatii viridariis, piſcinas iuuat habere maiores: gratumque, ſi non aliquem et culinas. Numa inſtituit *a.* Deos fruge colere, et mola *b.* ſalſa ſupplicare: atque (vt auctor eſt Hemina) far torrere, quoniam *c.* toſtum cibo ſalubrius eſſet. Id vno modo conſequutum, ſtatuendo non eſſe purum ad rem diuinam, niſi toſtum. Is et Fornacalia *d.* inſtituit farris torrendi ferias, et aeque

1. *ſic et Turn. ei Gr.* 2. *Finitus, et ex. et capt. comitatus. M.* 3. *antehac. Dal.*

u. Quae vitta alba colligaretur) Vide quod notatum eſt infra ad cap. 3. lib. XXI. et Alex. ab Alex. cap. 26. lib. I. *Dal.*

x. Nonniſi vita) Sic Auguratus, et Pontificale ſacerdotium, perpetua fuere munera, nec niſi cum vita eripi potuerunt. Vide Suet. in Aug. 31. et Senec. de clem. I, 10. Sic in Galliae magiſtratibus ſummis, Cancellarii dignitas, et aliae quaedam ea donatae praerogatiua ſunt. H.

y. Bina tunc iugera) Varro de R. R. I. 10. *Antiquus noſter ager ante bellum Punicum pendebat bina iugera, quod a Romulo primum diuiſa dicebantur viritim, etc.* H.

z. Maiorem modum) Maiorem menſuram: modus enim de agri dicitur menſura. Horat. II. Sat. 6. *Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus.* H.

a. Numa inſtituit Deos fruge colere) Graeci, hordei primitiis, liboque, et placentis ex hordeo ſale conſperſo, vnde κριθολόγοι dicti. *Dal.*

b. Mola ſalſa) Far ſale mixtum id fuit, vt docet Ouid. Faſt. I. 128. — *Quum Cereale ſacerdos Imponit libum, mixtaque farra ſali.* H.

c. Quoniam toſtum) Ouid. Faſt. II. 521. *Vſibus admoniti*

aeque religioſas *e.* terminis *f.* agrorum. Hos enim Deos tunc maxime nouerant: [1] Seiamque *g.* a ſerendo,

A 4

1. Seriamque. M.

niti flammis torrenda dedere, etc. H.

d. Fornacalia) Ad duodecimum Kal. Martias. De his Ouidius: *Curio legitimis tunc Fornacalia vrbis Maximus indicit, nec ſtata ſacra facit, etc.* Qui Fornacalibus non erant feriati, Quirinalibus expiabantur, quae ideo ſtultorum feſta vocauerunt. Alex. ab Alex. c. 12. lib. III. Vide Feſtum in Populare. *Dalec.*

Fornacalia) Feſtus: *Fornacalia, feriae inſtitutae ſunt farris torrendi gratia: quod ad fornacem quae in piſtrinis erat, ſacrificium fieri ſolebat. Fornacalia ſacra erant, quum far in fornaculis torrebant.* Excogitata ſimul Fornace Dea; quod in fornacibus precarentur farra recte torreri. Ouid. l. c. v. 527. *Facta Dea eſt Fornax: laeti Fornace coloni Orant, vt fruges temperet illa ſuas. Curio legitimis nunc Fornacalia verbis Maximus indicit, etc.* Non erant hae feriae ſtatae, ſed indictitiae. H.

e. Aeque religioſas) Ferias alteras notat, Terminalia appellata, a Deo agrorum Termino. Ouid. l. c. v. 639. *Nox vbi tranſierit, ſolito celebretur honore Separat iudicio qui Deus arua ſuo. Termine, ſiue lapis, ſiue es defoſſus in agro Stipes, ab antiquis tu quoque numen habes. Te duo diuerſa domini de parte coronant: Binaque ſerta tibi, binaque liba ferunt, etc.* Februario menſe Terminalia peragebantur. H.

f. Terminis agrorum) Terminalia, menſe Februario. Ara Deo Termino ſtatuebatur a dominis vtrimque: ligna conciſa foco imponebantur: igni fruges caniſtro inſpergebantur: puella fauos porrigebat, alii et vinum. Numae lege nullum animal immolabatur ex Plutarcho et Halicar. Ouid. II. Faſtorum agnam et porcam ſacrificari tradit. Horat. *Vel agna feſtis caeſa Terminalibus.* Prudentius, Terminum cingi faſciis ſolitum, et rogari pulmone gallinae ſcribit. *Gyraldus.* Vetus lex, *Qui Terminum exaraſſit, ipſius et boueis ſacrei ſunto.* De eius ſacro, et quibus ex rebus fieret, prolixe Alex. ab Alex. cap. 22. lib. II.

g. Seiamque a ſerendo) Segetibus, quamdiu ſub ter-

rendo, Segeſtam a ſegetibus appellabant: quarum ſimulacra in Circo *h.* videmus. Tertiam *i.* ex[1] his nomi-

1. Sic ex MSS. em. Hard. iis Gr.

ra ſunt, Seia propoſita eſt: enatis, Segeſta: quamdiu ſuper terram ſunt, collectis et conditis Tutilina. In vetuſtis exemplaribus hic legitur *Seriam.* Macrobius vocat *Saiam* et *Segeſtam Segetiam.* Tertullianus *Seſſiam. Si quis Salutem, Semoniam, Satam, Segetiam, Tutilinam nominaſſet,* inquit Macrobius, *ei obſeruandae feriae fuerunt.* Tertullianus, *Delphinas Neptuno vomunt columnae, Seſſias a ſementationibus, Meſſias a meſſibus, Tutilinas a tutelis fructuum ſuſtinent.* Infra cap. 22. lib. XXXVI. Fortunae, quam Seiam appellant, meminit Plinius. Dal.

g. Seiamque) Ita libri omnes, recte. Auguſt. de ciu. Dei IV. 8. *Sata frumenta, quamdiu ſub terra eſſent, praepoſitam voluerunt habere deam Seiam: quum vero iam ſuper terram eſſent et ſegetem facerent, Deam Segetiam: frumentis vero collectis atque reconditis, vt tuto ſeruarentur, Deam Tutelinam praepoſuerunt.* At in nummo Saloninae Auguſtae inſcripto, DEAE SEGETIAE, caue hanc Deam Segeſtam pingi putes. Genius ciuitatis ſtat manibus expanſis intra triumphalem arcum, ſed abſque lunae creſcentis effigie, quam Triſtanus addidit, Tom. III. p. 103. Sententia enim illius tituli haec eſt: *Decuriones Eduae Auguſtae Edicto Senatus Egnatio Gallieno Egregiis Triumphis inſignem Arcum Erexere.* Nummus eſt argenteus in Muſeo noſtro. H.

h. In Circo) In Circo Maximo, regione Vrbis vndecima. H.

i. Tertiam ex iis, etc.) Quidam hic τὸν Δόνυσον intelligunt, quem, vt ait Plutarchus, ὑπὸ ςέγην ὀκ ὀμνύουσιν, Pithoeus *Tertium* legit, et ad Terminum refert, nominateque ad ſacra pertinere arbitrantur, vt apud Horat. *male nominatis, Parcite verbis,* id eſt, irreligioſe contra fas et morum ſacrorum pronuntiatis. Quidam legendum cenſent, *Terminum ex XII. nominari ſub tecto religio eſt.* Nam de Termino multa duodecim tabulis cauta fuiſſe cuiuis notum, in quas etiam fortaſſis credibile fuerit, tranſlatam veterem Numae ſanctionem, vt Termino non niſi ſub diuo ſacrificaretur, quod

quod nefas putaret Terminum intra tectum conſiſtere. Haec ad me D. Reginaldus, vir ſingularis doctrinae. Eadem et religio fuit iurandi Dium Fidium, vt ex Catone tradit Nonius. Iuraturi enim in compluuium prodibant. Apud eumdem Varro De lib. educ. *Itaque domi rituis noſtri qui per Dium Fidium iurare vult, prodire ſolet in publicum.* Fortunam Caluam quoque ſub tecto nominare religioſum fuiſſe tradidit Alex. ab Alex. cap. 13. lib. I. Hanc fortaſſis Plinius innuit. Tutilinam, cuius paulo ante ex Macrobio et Tertulliano meminimus, eam eſſe, quam ſub tecto nominare religio fuit, vult Turneb. c. 36. L. XX. Aduerſariorum. *Dal.*

Tertiam) Segeſtam, quae ex Diis proxime appellatis tertium locum obtinet, nempe poſt Deum agrorum Terminum, Seiamque. Vide N. et Em. N. I. (hic poſ.) *Tertiam*) Tutelinam, cuius Auguſtinus et alii meminere, eam eſſe Deam, quam nominare ſub tecto religio fuit, exiſtimant Turnebus Aduu. XX. 36. et Coel. Rhodiginus, XXI. 29. p. 1005. quoniam fortaſſis, vt Macrobius admonet, Sat. I. 16. p. 264. *apud veteres qui nominaſſet Salutem, Semoniam, Seiam, Segetiam, Tutilinam ferias obſeruabat.* Verum ex eo ipſo Macrobii teſtimonio plane efficitur, non aliam hac in parte Tutelinae Deae, quam Seiae, Segeſtaeque conditionem fuiſſe: quum tamen diſpares eas fuiſſe hac ſilentii religione ſub tecto, Plinius velit. Et cur autem non liceret Tutelinam nominare, quam et in naui et in aedibus paſſim nominari et aduocari cernimus apud Petronium in Satyrico? Nam Tertull. L. de ſpectac. c. 8. *Singula*, inquit, *ornamenta Circi, ſingula templa ſunt. . Seſſias a ſementationibus, Meſſias a meſſibus, Tutelinas a tutela fructuum ſuſtinent columnae. Ante has tres arae trinis Diis parent, magnis, potentibus. Eoſdem Samothracas exiſtimant.* Vt igitur Seſſia in Seiam, ſic Meſſia Dea, quae altero nomine Segeſta appellata fuit, forte in Meiam commutata: propterea quod ea vox putidum quid olet ac ſonat, ſub tecto eo nomine nominare religio fuit? Sed Segeſtam ipſam verius, vt arbitror, intellexit, quam nominari ſub tecto id circo religio fuit, quod ad aliam vocem molliendam, quae turpicula foret, vel inauſpicata, nempe *Egeſta*, vel *Egeſtas*, conficta illa exiſtimaretur. Sic enim et de Siciliae oppido Feſtus refert: *Segeſta, quae nunc appellatur*

nominare ſub tecto religio eſt. Ac ne *k.* deguſtabant quidem nouas fruges, aut vina, antequam ſacerdotes primitias libaſſent.

III. (III.) [1] Iugum *o.* vocabatur, quod vno iugo boum

1. Iugerum. Gr. et Al.

tur, oppidum in Sicilia eſt, quod videtur Aeneas condidiſſe, praepoſito ibi Egeſto, qui eam Egeſtam nominauit. Sed praepoſita ei S littera eſt, ne obſceno nomine appellaretur, vt factum eſt in Maleuento, quod Beneuentum dictum eſt. Sane ſi eam, quam nominari ſub tecto religio eſt, non ipſe iam appellaſſet, minime nunc ipſe diceret, *Tertiam ex his:* nam quid eſt aliud, *ex his*, quam ex proxime appellatis Diis? H.

k. Ac ne deguſtabant, etc.) Fuit et Ambaruale ſacrum, quo maturis frugibus cum lacte, vino, fauo libatum fuiſſet, porca grauida, aut vitula immolabatur, velut et Cereri porca praecidanea, priuſquam ſeges meteretur. Alex. ab Alex. cap. 12. lib. III. Vide Scalig. in Feſtum, voce An termini. *Dal.*

n. Ac ne deguſtabant) Sic etiam Cenſorinus in Praef. Tibull. L. I. el. 1. *Et quodcumque mihi pomum nouus educat annus, Libatum agricolae ponitur ante Deo.* H.

o. Iugerum vocabatur) Agros, et in agris iugera, perticis olim metati ſunt Itali. Propert. *Abſtulerat miſeras pertica triſtes opes.* Barbari vero apud Herod. funibus, quos Romani, *Aruipendia* nominarunt, id eſt, vt Gloſſarion vetus exponit, γεωμετρικὰς σχοίνους: et inde Gallis *Arpen*, iugerum πλέθρον, quaſi Aruipennium, *n* pro *d*, vt apud Plautum in Milite, *diſpennite*, pro *diſpendite*. Cato in Diris: *Pertica, quae noſtros metata eſt impia agellos.* Scalig. Varro cap. 1. L. I. Columella cap. 1. L. V. *Dal.* Legendum hoc in loco, *Iugum*, recte monet ex Varr. de re ruſt. L. I. cap. 10. vir reſtituendis bonis auctoribus ſingulari natus fato Fulu. Vrſin.

Iugum vocabatur) Haec etiam Varro prodidit. Vide N. et Em. N. II. (paulo poſt) Aliud iugum, aliud iugerum eſt. Iugum hodie Aruerni vocant, *Ioug de terre. Iugum*) Prius legebatur *iugerum*: at *iugum* ſcribi oportere vel ex eo eſt perſpicuum, quod de iugero poſtea agitur. Adde Varronem de R. R. 10, ita ſcripſiſſe

boum [1] in die exarari poſſet. Actus, in quo boues agerentur [2] cum aratro, vno impetu iuſto. Hic erat cxx. pedum: duplicatuſque in longitudinem *p.* iugerum faciebat. Dona ampliſſima Imperatorum ac fortium ciuium, quam tum quis vno die plurimum circumarauiſſet. Item quartarii *q.* farris, aut heminae, conferente populo. Cognomina etiam prima inde: Pilumni *r.*, qui pilum piſtrinis

1. *vno die. et Var.* 2. *ſic et M. Turn. et Ch. quum aratur. Gr. et Al.*

pſiſſe: *Modos*, inquit, *quibus metirentur rura, alius alios conſtituit. Nam in Hiſpania vlteriore metiuntur iugis: in Campania verſibus: apud nos in agro Romano ac Latio, iugeris. Iugum vocant, quod iuncti boues vno die exarare poſſunt. Verſum dicunt centum pedes quoquouerſum quadratum. Iugerum, quod quadratos duos actus habet. Actus quadratus, qui et latus eſt pedes CXX. et longus totidem: is modus Acnua latine appellatur.* Lege *Agna*, ex Columella, V. I. vbi et agna quid ſit, et porca, definit. H.

p. In longitudinem) *Ergo duo actus*, inquit Colum. V. I. *iugerum efficiunt longitudine pedum CCXL. latitudine pedum CXX. Galli ſemiugerum arepennem vocant.* Baetici quoque, teſte Iſidoro, XV. 15. Nunc vero quod Gallis iugerum dicitur, perticis centum conſtat: perticae ſingulae pedibus octo et decem: iugerum igitur, pedum eſt MDCCC. *Vn arpent.* Sed varia eſt in Galliis pro regionum diuerſitate arpenti menſura: qua de re Du-Cangium in Gloſſario conſule, verbo *Arapennis.* Notae, quae vulgo Tironis dicuntur, p. 163. *Iugerum, Aripennis. Iuctus*, forte pro *Actus.* H.

q. Quartarii farris) Haec vocabantur *Adoreae dona*, quorum paulo poſt meminit hoc ipſo capite, et cap. 8. eiuſdem libri. *Dalec.*

Item quartarii) fuit quartarius congii pars quarta: vti ſexta, ſextarius. De congio L. XIV. 19. De hemina, L. XXI. 109. H.

r. Pilumni) Pilumnum Deum Varro nominat, ac Pitumnum. Vide Politian. cap. 89. Miſcellan. et Lilium Gyraldum. Vide et Sigonium lib. De nominibus Roman. Rhodig. cap. 6. L. XXIV.

ſtrinis inuenerat: Piſonis; a piſendo. Iam *s.* Fabiorum, [1] Lentulorum, Ciceronum, vt [2] quiſque aliquod optime genus ſereret. Iuniorum *t.* familiae Bubulcum [3] nominauerunt, qui bubus optime vtebatur. Quin et in ſacris nihil religioſius [4] confarreationis *u.* vinculo erat: Nouaeque *x.* nuptae far-

1. *Lentinorum.* *Ch.* 2. *quiſquis.* *M.* 3. *nominarunt.* *Ch.* 4. *confarrectationis.* *ſic et Ch. confarrationis.* *Gr. et Al.*

XXIV. Alex. ab Alex. cap. 9. L. I. *Dal.*

Filumni) De eo Seruius, initio L. IX. Aeneidos *Pilumnus*, inquit, *pinſendi frumenti vſum inuenit: vnde a paſtoribus colitur. Ab ipſo etiam pilum dicitur.* H.

s. Iam Fabiorum) Ergo a fabis ſerendis Fabiorum, a lentibus Lentulorum, ſeu *Lentinorum*, vt MSS. habent: Ciceronum, a cicere, non quidem quod in vultu gereret, vt vulgus exiſtimat, ſed quod in agro optime ſereret gentis eius auctor, cognomen inuentum. At Fabatorum quoque nomen a fabis quia FABATI legitur in nummo vetere apud Patin. in Roſcia gente, p. 240. deductum eſſe, vulgo, ſed falſo, creditur. H.

t. Iuniorum familiae Bubulcum nominauerunt qui bubus optime vtebatur) Scribendum arbitror, *Iuniorum familia a bubulco nomen inuenit, qui bubus optime vtebatur.* Pint.

Bubulcum) In Iunia gente familiae vnius cognomen Bubulcorum fuit: ex qua C. Iunius Bubulcus, bis Conſul, poſt dictator et Magiſter Equitum apud Liuium IX. p. 159. et 162. Et inter Aediles anni 297. C. Iunius, L. F. C. N. Brutus Bubulcus, in Pighii Faſtis. H.

u. Confarreationis) Vſus ea voce Tacitus IV. *Patritos confarreatis parentibus genitos.* Et mox: *Omiſſa confarreandi aſſuetudine, aut inter paucos retenta.* Eſt autem confarreatio, nouorum coniugum, aut amicorum, adhibito libo farreo, coniunctio. Contra, diffarreatio, coniugii, amicitiaeue, auctore Feſto, per idem libum farreum diſſolutio. Vide Dion. Halic. A. R. II. p. 95. Feſtus: *Farreum, genus libi ex farre factum.* Iſidori Gloſſae: *Confarreatio, Conſacrorum communicatio.* *Confarreatus, conſociatus.* Gloſſae Philoxeni: *Confarreatus*; συμβιώσεως χάριν ζευχθείς. Vide

farreum praeferebant. Agrum male colere, Cenſorium z. probrum iudicabatur. Atque (vt refert Cato a.) quem virum [1] bonum colonum dixiſſent, ampliſ-

1. boumque col. Ch.

Vide Gloſſar. V. Cl. Du-Cangii. H.

x. *Nouaeque nuptae farreum, etc.)* Feſto et Boëthio matrimonia contrahebantur farreo libo adhibito, Plin. praelato. Itaque farreum hic libum plures eiuſmodi exponunt. Seruatur mos ille praeferendi libum ante prodeuntes ſponſas etiamnum apud ruſticos Lugdunenſes. Fortaſſe *farreum* hic fictilis eſt ſartago, in qua far torrebatur, τὸ φρύγετον. Iulius Pollux, Σόλων δὲ τὰς νύμφας ἴσσας ἐπὶ τὸν γάμον, ἐκέλευσε φρύγετον φέρειν σημεῖον. Tiberius mul-ta de confarreatis parentibus et confarreandi modo differit. Dionyſius ſacras illas nuptias tradit, quod illis tantum Flamines vterentur. Idem et Boëthius in Topicis, vxorem tribus modis haberi ſolitam ſcribens, farre ſiue confarreatione, quae peculiaris erat pontificibus: coemptione, quo ſolo modo dicebatur materfamilias; et vſu. *Farre conueniebatur in manum certis verbis, praeſentibus decem teſtibus, ſolemni ſacrificio facto, et adhibito pane farreo*, inquit, Vlpianus. Vide Rhodig. cap. 27. L. XXVIII. Alex. cap. 5. L. II. Raeuardum cap. 12. et 16. L. IV. Varior. et apertius exp. 21. in L. XII. tabul. Sigonium c. 9. L. I. De antiq. jure ciu. Roman. *Dal.*

z. *Cenſorium*) Hoc eſt, animaduerſione, ignominia et caſtigatione Cenſoria dignum. Notationem Cenſoriam dixit Cicero pro Cluent. n. 128. Caſtigationem Cenſoriam Plinius hoc libro, ſ. 7. Gellius IV. 12. p. 302. *Si quis agrum ſuum paſſus fuerat ſordeſcere, eumque indiligenter curabat, ac neque arauerat, neque purgauerat: ſiue quis arborem ſuam vineamque habuerat derelictui, non id ſine poena fuit: ſed erat opus Cenſorium, Cenſoreſque aerarium faciebant, etc.* H.

a. *Vt refert Cato*) Cato in praef. L. de R. R. p. 5. *Et virum bonum*, inquit, *quum laudabant, ita laudabant: Bonum agricolam, bonumque colonum: Ampliſſime laudari exiſtimabatur, qui ita laudabatur.* H.

ampliſſime laudaſſe [1] exiſtimabant. Hinc et locupletes dicebant, loci, hoc eſt, agri plenos. Pecunia *b.* ipſa a pecore appellabatur. Etiam nunc in tabulis [2] Cenſoriis paſcua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc ſolum vectigal fuerat. Multatio *c.* quoque non niſi ouium boumque impendio dicebatur: non omittenda priſcarum legum beneuolentia. Cautum quippe eſt, [3] ne bouem, priuſquam ouem, nominaret, qui indiceret multam. Ludos boum cauſa celebrantes, Bubetios vocabant. Seruius rex, ouium boumque effigie [4] primus *d.* aes ſignauit. Frugem quidem aratro

1. *exiſtimabantur. M. et Ch.* 2. *Cenſoris. Ch.* 3. *ne quis bouem. Ch.* 4. *primum. Ch.*

b. Pecunia ipſa) Vide quae dicturi ſumus L. XXXIII. ſ. 13. H.

c. Multatio quoque, etc.) Maxima multa non plus 30. bobus, et duabus ouibus fuit: minima, oue vna. Bos centum aſſibus aeſtimabatur: ouis decem. Romani reges, homicidii conuictos ariete multabant, qui ſupplicando diis immolaretur, vnde dicta *ſupplicia.* Alex. ab Alex. c. 53 Vide quod notatum eſt infra in cap. 1. L. XXXIII. Vide et Budaeum 5. de Aſſe. *Dal.*

Multatio) Gellius, XI. 1. p. 577. *Multa quae appellatur ſuprema,* inquit, *inſtituta eſt in ſingulos duarum ouium, boum triginta: pro copia ſcilicet boum, proque ouium penuria .... Poſtea lege Hateria conſtituti ſunt in oues ſingulas aeris deni, in boues aeris centeni. Minima multa eſt ouis vnius,* etc. Feſtus: *Multam Oſce dici putant poenam quamdam. M. Varro ait poenam eſſe, ſed pecuniariam, de qua ſubtiliter in libro primo quaeſtionum epiſtolicarum refert. Maximam multam dixerunt trium millium et viginti aſſium:* (Monetae Gallicae librae ſunt 120. cum aſſibus ſedecim:) *quia non licebat quondam pluribus triginta bobus, et duobus ouibus quemquam multari: aeſtimabaturque bos centuſſibus, ouis decuſſibus.* Et verbo *Ouibus*: *Ouibus duabus multabantur apud antiquos in minoribus criminibus,* etc. Iudiciorum multas in vaccis exſolui ſolitas apud Scotos, aliaſque nationes, multis comprobat teſtimoniis V.Cl. Du-Cangius

aratro quaeſitam furtim noctu pauiſſe, ac ſecuiſſe, puberi XII. *e.* tabulis [2] capitale erat: ſuſpenſumque Cereri necari iubebant, grauius quam in homicidio conuictum: impubem Praetoris *f.* arbitratu verberari, noxiamque *g.* duplione decerni. Iam diſtin-

1. *capital erat ſacratumque, etc. Lipſius. Legitur et, capital, in Ch.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. M. noxiamue. Ch. noxiamue duplione decerni Raeuardus. noxaeue duplionem decerni. Lipſius. noxamue duplionemue Gr. et Al.*

gius in Gloſſario, verbo *Vaccae.* H.

d. Primus aes ſignauit) More Graecorum, ac praecipue Athenienſum, qui pecuniam ſuam boue ſignabant. Vnde apud eos nata paroemia, *Bouem habet in lingua*, in eos iaci ſolita, qui accepto pretio libere id quod vere ſentiunt, effari non audent. Heſych. p. 197. Βȣ̃ς ἐπὶ γλώσσῃ. Παροιμία ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων παῤῥησιάζεσθαι . . . διὰ τὸ τῶν Ἀθηναίων νόμισμα ἔχει βȣ̃ν ἐγκεχαραγμένον, etc. Quod et Scholiaſtes Ariſtophanis teſtatur in Auibus, p. 594. et Euſtath. in Iliad. α. v. 449. p. 252. Vide quae dicenda ſunt, L. XXXIII. 19. H.

e. XII. tabulis capitale erat) Verba XII. tabularum adſcripta ſunt infra c. 2. L. XXVIII. *Dal.*

XII tabulis) Ex tabula VII. c. 2. repetita lex eſt, *Qui frugem aratro quaeſitam furtim nox pauit, ſecuitque, ſuſpenſus Cereri necator: impubes Praetoris arbitratu verberator; noxiamque duplione decernito.* Hoc eſt, vt Gothofredus interpretatur: Qui frugem aratro partam furtim noctu pauerit immaturam, vel maturam ſecuerit, Cereri ſacer et deuotus ſuſpendio necator. Impubes tamen ſi id fecerit, arbitrio Praetoris verberator, damnumque datum in duplum ſarcito. H.

f. Praetoris arbitratu verberari) Praetorem accipe Conſulem, Decemuirorum ſeculo nomen id in Conſulibus fuit, nondum creatis Praetoribus. Apud Nonium Varro *Praetores* inquit dictos, quod populo praeeant, vt *Conſules*, quod Senatum conſulant. *Dal.*

Praetoris) Hoc eſt, Iudicis, ſiue Conſulis. Nam regibus exactis iidem erant Praetores, qui Conſules: iidem quoque a iudicando dicti Iudices

diſtinctio *h.* honoſque ciuitatis ipſius non aliunde erat. Ruſticae *i.* tribus laudatiſſimae eorum, qui rura haberent. Vrbanae vero, in quas tranſferri [1] ignominia eſſet, deſidiae probro. Itaque *k.* quatuor ſolae erant a partibus vrbis, [2] in queis habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina. Nundi-

1. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. M. et Ch. ignominiae. Gr. et Al.* 2. *in quibus. Ch.*

dices. Ita vulgo ſtatuunt eruditi, ſed falſo, opinor: quae multo tractata prolixius vide apud Voſſium in Etymol. H.

g. Noxamue duplionemue decerni) Si verberum poenam effugeret, commiſſam noxiam duplo ſarciret, quam quanti a bonis viris aeſtimatum fuiſſet damnum. *Dal.*

h. Iam diſtinctio, etc.) Liuius l. I. in tribuum diſtinctione non nihil diſſentit a Varrone, Feſto, Aſconio, Plutarcho. De earum cognomine et origine prolixe Alex. ab Alex. c. 17. lib. I. Vide et Turn. cap. 17. lib. XXX. *Dalec.*

i. Ruſticae tribus, etc.) Columella in Praefatione. *Dal.*

Ruſticae) Colum. in praef. *At mehercule vera illa Romuli proles, . . . ſemper ruſticam plebem praepoſuit vrbanae. Vt enim qui in villis intra conſepta morarentur, quam qui foris terram molirentur, ignauiores habiti: ſic eos qui ſub vmbra ciuitatis intra moenia deſides cunctarentur, quam qui rura colerent, . . ſeguiores viſi.* H.

k. Itaque quatuor) Tres modo fuiſſe, aliiſque nominibus ſcribit Aſconius Ped. in or. 3. contra Verrem, nempe Tatienſem vnam a Tatio rege: Ramnenſem alteram a Romulo: Lucerem aliam a Lucumone: poſt de nominibus Sabinarum plures fuiſſe: ad poſtremum XXX. et quinque factas. Sed Varro de L. L. IV. *Ab hoc quoque quatuor partes Vrbis, tribus dictae, ab locis: Suburrana, Collina, Pallatina.* Et Feſtus: *Vrbanas tribus appellabant, in quas vrbs erat diſpartita a Seruio Tullio rege: id eſt, Suburrana, Palatina, Eſquilina, Collina.* H.

l. Suburrana) Et tribus et

Nundinis *m.* vrbem [1] reuiſitabant, et ideo *n.* comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs *o.* ruſtica auocaretur. Quies *p.* ſomnuſque in ſtramentis erat. Gloriam *q.* denique ipſam a farris honore ado-

1. reuiſebant, et ideo comitia non niſi nund. Vet.

et regio Vrbis ſic eſt appellata auctore Feſto, quaſi Succurana, a ſtatiuo praeſidio quod ſolitum eſſet ſuccurrere Exquidiis, infeſtantibus eam partem Vrbis Gabinis. Fuiſſe in regione Vrbis tertia, auctor eſt P. Victor. Palatium, a qua Palatina, in regione decima fuit: Exquiliae, cum porta Collina, in quinta. H.

m. Nundinis vrbem, etc.) Seculis prioribus nundinae frequentiores, ac tertio quoque die mercatus frequens. Alex. ab Alexand. c. 11. L. III. *Dal.*

n. Et ideo Comitia nundinis) Vide N. et Em. N. III. (hic poſ.) *Et ideo)* Qui *niſi nundinis* reponi volunt, et omnium exemplarium auctoritati refragantur, et Feſto in Fragm. p. 21. *Nundinas feriatum diem eſſe voluerunt antiqui, vt ruſtici conuenirent mercandi vendendique cauſa: eumque nefaſtum, ne ſi liceret cum populo agi, interpellarentur nundinatores.* Qui ſuam emendationem Varronis, Columellae et Dionyſii Halicarnaſſei teſtimonio corroboratam putant, recentiorem Vrbis morem cum priſco maiorum inſtituto commutant. H.

o. Ne plebs ruſtica auocaretur) Ne a legibus accipiendis, quae trinundino dabantur, plebs auocaretur: ne interpellarentur nundinatores, vt ruſticis in vrbem euntibus componere tranſigereque lites commode liceret. De Comitiis Centuriatis, Curiatis, Calatis, Tributis, longam narrationem vide apud Alex. ab Alexand. cap. 3. 4. *Dal.*

p. Quies) Ouid. Faſt. I. 205. de Saturni aeuo: *Nec pudor in ſtipula placidam cepiſſe quietem, Et fenum capiti ſuppoſuiſſe ſuo.* Et Faſt. III. 183. de Romulo: *Aſpice de canna, ſtraminibuſque domum. In ſtipula placidi capiebant munera ſomni: Et tamen ex illo venit in aſtra toro.* H.

Quies ſomnuſque in ſtramentis erat) Lucretius: *Et frutices inter condebant ſqualida membra, Circum ſe foliis, et frondibus inuoluentes.* Dal.

q. Gloriam) Feſtus: *Adoream laudem, ſiue gloriam dice-*

adoream *r.* appellabant. Equidem [1] ipſa etiam verba priſcae ſignificationis admiror. Ita enim eſt in commentariis Pontificum: Augurio *s.* canario agendo dies conſtituantur, priusquam frumenta vaginis *t.* exeant, et antequam in vaginas perueniant.

IV. Ergo *u.* iis moribus non modo ſufficiebant fruges, nulla prouinciarum paſcente Italiam, verum etiam annonae vilitas incredibilis erat. Manius *x.* Marcius Aedilis plebis primum frumentum popu-

i. Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. Equidem etiam verba Gr. et Al.

dicebant: quia glorioſum eum putabant eſſe, qui farris copia abundaret. Vel potius, qui farre a populo donatus eſſet: nam, vt Plinius paulo ante, dona populi ampliſſima fuere quartarii aut heminae farris. Horat. Carm. IV. 4. *Et pulcher fugatis Ille dies Latio tenebris Qui primus alma riſit adorea.* H.

r. Adoream appellabant) Ador, far: vel ab adurendo, vel ab edendo. In Gloſſ. veteri, ἄδορ, νίκη: adorioſus ἔνδοξος. Sic laus vocata eſt, poſtquam victoria parta, militi praemium frumentum fuit. Plaut. in Amphitr. *Qui multa praeda, atque adorea affecit populares ſuos.* Dal.

s. Augurio canario) Augurium canarium, ſacrum, quod [de] rufa cane fiebat, placendo caniculae ſideri, quod frugibus inimiciſſimum eſt: περισκυλακισμὸν Graeci et κυνοφόντιν vocant. Plur. Vide Lilium Gyraldum L. 17. *Pro cane ſidereo canis hic imponitur arae; Et, quare fiat, nil niſi nomen habet.* Dal.

Augurio canario) Sacrum id erat, quod ex rufa cane fiebat, vti fuſius docebimus, ſ. 69. H.

t. Vaginis exeant) Primitus ſpica quum oritur, in vagina eſt, inquit Varro de R. R. l. 48. Idem c. 32. *Frumentum dicunt quindecim diebus eſſe in vaginis, quindecim florere, quindecim exareſcere, quum ſit maturum.* H.

u. Ergo iis moribus) Egregie haec amplificat Colum. in praef. p. 7. H.

x. Manius Marcius) Contigiſſe id Pighio videtur A. V. CCXCVIII. h. e. M. Val. Maximo, Sp. Virginio Tricoſto CoSS. Exſtat huius M. Marcii nummus aeex re ap. Patinum p. 166. quem Marcum

populo [1] in modios aſſibus *y.* donauit. Minucius *z.* Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad aſſem redegit vndecimus plebei Tribunus: qua de cauſa ſtatua *a.* ei extra

B 2 por-

1. *in medio paſſibus donauit. Ch.*

cum Marcium, pro Manio Marcio falſo appellat. H.

y. Aſſibus donauit) Vetus Romanorum as, Gallicae monetae facit denarios aereos octonos. Vide quae diximus L. IV. 1. H.

z. Minucius Augurinus) In denarii vetuſti altera parte columna ſculpta eſt, cum duabus ſpicis ad baſim, ſtatua in faſtigio, imagine hinc prope columnam Augurini lituum in manu tenentis, illinc Spur. Melii pedem imponentis orbi, cum his literis: T. MINVCI. C. F. AVGVRINI. In alius denarii auerſa parte expreſſa eſt eadem columna, cum dimidiato corpore leonum duorum, et ſpicis duabus ad baſim, ſtatua in ſummo, imagine prope columnam hinc tenentis lituum, illinc panes vtraque manu tegentis. Liuius L. IV. ſcribit, Minucium extra portam Trigeminam aurato boue donatum fuiſſe. *Dal.*

Minucius) Lucius ei praenomen eſt in codd. R. Colb. Thuan. In aliis MSS. et in libris editis nullum habet praenomen. Vide L. XXXIV. 11. vbi *Publius* eſt. A. V. CCCXVII. praefectus annonae Sp. Melii conſilia retexit, qui tum regnum largitionibus affectabat. Liuius IV. p. 72. *L. Minucius boue aurato extra portam Trigeminam eſt donatus, ne plebe quidem inuita, quia frumentum Melianum aſſibus in modios aeſtimatum plebi diuiſit. Hunc Minucium apud quoſdam auctores tranſiſſe a Patribus ad plebem, vndecimumque Tribunum plebis cooptatum, ſeditionem motam ex Meliana caede ſedaſſe, inuenio.* Quum Minucium Plinius tradit vndecimum fuiſſe Tribunum plebeii, caue propterea credas vnicum vmquam fuiſſe, ac ſua ipſius aetate, Tribunum plebis, non plures ſimul. H.

a. Statua ei) Exſtat inſigne huius rei monumentum in vetere nummo familiae Minuciae, ap. Patin. p. 179 expreſſa ei columna, cui impoſita viri ſtatua eſt, adiecto annonae ſymbolo, ſpicis duabus, etc. Dicetur de eo iterum L. XXXIV. 11. Aurato praeterea boue donatum, vt diximus, prodidit Liuius

portam Trigeminam *b.*, a populo ſtipe collata ſtatuta eſt. [1] Trebius *c.* in Aedilitate aſſibus populo [2] frumentum praeſtitit: quam ob cauſam et ei ſtatuae in Capitolio ac Palatio dicatae ſunt: ipſe ſupremo die populi humeris portatus in rogum eſt. [3] Verum *d.* quo anno Mater Deûm aduecta Romam eſt, *e.* maiorem ea [4] aeſtate meſſem, quam antecedentibus annis decem, [5] factam eſſe tradunt. M. Varro auctor eſt, quum L. Metellus *f.* in triumpho pluri-

1. *Treius. Ch.* 2. *frum. in medios praeſt. Vet.* 3. *Quo verum Ch.* 4. *ſic quoque, Turn. maiorem ea aeſtate, quam Gr. et Al.* 5. *facta eſſet. M.*

uius l. l. Simile grati animi monumentum in ſimili beneficio Neruae nummus exhibet cum hac epigraphe: PLEBEI VRBANAE FRVMENTO CONSTITVTO. H.

b. Trigeminam) Qua tergemini fratres Horatii exierunt. Inde ei portae nomen. Eadem Oſtienſis ab Ammiano, Procopio, ceteriſque eius aeui ſcriptoribus appellatur. Hodie Porta S. Pauli, ab aede vicina. H.

c. Trebius) A. V. CCCXLV. Trebii apud Gruter. frequens mentio: Treii nulla, quem hoc loco ſubſtituere quidam volunt. H.

d. Verum quo anno) M. Corn. Cethego, P. Sempronio Tuditano CoSS. anno DL. qui belli Punici ſecundi quintus decimus fuit, inquit Liuius, XXIX. p. 342. H.

e. Maiorem ea aeſtate meſſem) Aberat haec vox poſtrema *meſſem*, a libris omnibus ad hunc diem editis, mutila idcirco obſcuraque ſententia. Adiecimus eam ductu admonituque codd. MSS. R. etc. in quibus *maiorem ea aeſtatem eſſe* legimus: quod et ante nos Turnebus vidit, Aduu. L. I. 20. p. 21. H.

f. L. Metellus) Diximus L. VIII. 6. contigiſſe id A. V. DCIV. bello Punico primo. Quia et Catonis aeuo, ſcribens de fertilitate et copia Galliae Ciſalpinae Polybius, L. II. *Suis etiam temporibus*, ait, *medimnum frumenti Siculum quatuor obolis veniiſſe: hordei, duobus: metretam autem vini, tantidem quanti hordeum.* Lipſium

plurimos duxit elephantos, aſſibus ſingulis farris modios fuiſſe: *g.* item vini congios, ficique ſiccae pondo xxx. olei pondo x. carnis pondo xii. Nec e latifundiis *h.* ſingulorum contingebat arcentium vicinos: quippe *i.* etiam lege Stolonis Licinii incluſo *k.* modo quingentorum iugerum, et ipſo ſua lege damnato, quum ſubſtituta filii perſona amplius poſſideret. Luxuriantis iam Reipublicae fuit iſta menſura. Manii *l.* quidem Curii, poſt triumphos

B 3

pſium vide de Magnit. Rom. IV. 9. H.

g. Item vini) Aſſibus fuiſſe ſubintellige, quod et ſubſequentium mercium tum pretium fuit. De hac annonae vilitate dictum L. XV. 1. H.

h. Nec e latifundiis) Nec tanta vilitas annonae contingebat e latis ampliſque fundis, quales nunc ſinguli poſſident, qui et vicinos ſuos arcent, immodica poſſidendi cupiditate. H.

i. Quippe etiam lege Stolonis) Columella cap. 3. L. I. Liuius L. VII. Decad. 1. Varro c. 2. L. I. Valer. c. 6. L. VIII. *Dal.*

k. Incluſo modo) Definita agri menſura quingentibus iugeribus. Varro de R. R. 1. *Nam Stolonis illa lex quae vetat plus quingenta iugera habere ciuem Romanum, et qui propter diligentiam culturae Stolonum confirmauit cognomen, etc.* Val. Max. VIII. 6. n. 3. p. 381. *C. Licinius Stolo ... quum lege ſanxiſſet, ne quis amplius quam quingenta agri iugera poſſideret, ipſe mille comparauit: diſſimulandique criminis cauſa, dimidiam partem filio emancipauit. Quam ob cauſam a M. Popilio Laenate accuſatus, primus ſua lege cecidit: ac docuit, nihil aliud praecipi debere, niſi quod quiſque ſibi imperauerit.* Decem millibus aeris damnatum a Popilio, hoc eſt, monetae Gallicae libris quadringentis, Liuius prodidit, L. VII. p. 126. quod emancipando filium legi fraudem feciſſet. Vide et Colum. L. I. 3. p. 18. et Plutarch. in Camillo, p. 150. H.

l. Manii quidem Curii) Valer. Max. cap. 3. L. IV. *Dal.*

Manii quidem) Vide Plutarch. in Apophth. p. 194. Μάνιος Κέριος, etc. Valer. Max. IV. 3. p. 209. de Manio Curio: *Decretis a Senatu decem iugeribus agri populo, ſibi autem quinquaginta, popu-*

phos immenſumque terrarum' adiectum imperio, nota concio eſt: perniciofum intelligi ciuem, cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. Haec autem menſura plebei poſt exactos *m.* reges aſſignata eſt. Quaenam ergo tantae vbertatis cauſa erat? Ipſorum *n.* tunc manibus Imperatorum colebantur agri: vt fas eſt credere, gaudente terra vomere laureato et triumphali aratore: ſiue illi eadem cura ſemina tractabant, qua bella; eademque diligentia arua diſponebant, qua caſtra: ſiue honeſtis manibus omnia laetius proueniunt, quoniam et curioſius fiunt. Serentem inuenerunt dati *o.* honores [1] Seranum *p.*, [2] vnde cognomen. Aranti *q.* quatuor ſua

1. *Sic et Val. Max. Serranum. Gr.* 2. *vnde ei et cogn. Cb.*

popularis aſſignationis modum non exceſſit: parum idoneum reipubl. ciuem exiſtimans, qui eo quod reliquis tribueretur, contentus non eſſet. Idem etiam refert Colum. L. I. 3. p. 18. De eo iam diximus L. VII. 15. H.

m. Poſt exactos reges) Varro. l. c. *Eiuſdem gentis Stolonum C. Licinius Tribunus plebis quum eſſet poſt reges exactos annis CCLXV. primus populum ad leges accipiundas in ſeptem iugera forenſia e Comitio eduxit.* H.

n. Ipſorum tunc manibus, etc.) Seneca Epiſt. 87. de Scipione Africano: *In hoc agello ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum ſemel capta eſt, abluebat corpus laboribus ruſticis feſſum. Exercebat enim opere ſe terramque, vt mos fuit priſcis, ſubigebat.* Dal.

o. Dati honores) Nempe Conſulatus, quem geſſit is cum Cn. Corn. Blaſio, A. V. CCCCXCVII. Fuit ei M. Atilius Regulus nomen: cognomen Seranus, a ſerendo, vt volunt: quo Maro alluſit Aeneid. VI. v. 844. *Et te ſulco, Serane, ſerentem.* Tamen in nummis veteribus quam plurimis Atiliae gentis, Saranum ſcribi, non Seranum vidimus. Vide et apud Patin. in fam. Atilia p. 42. Vide Val. Max. IV. 4. p. 217. H.

p. Serranum) C. Atilius is fuit ab aratro accerſitus ad conſulatum, qui collega Cn. Cornelio pugnauit cum Poenis, et de iis triumphauit. Cicero pro Roſcio, in Cato-

ſua iugera in Vaticano, quae Prata *r*. Quinctia appellan-

Catone, Valer. Max. L. IV. c. 4. Apuleius in apologia. Seruius nulla hiſtoriae fide Dictatorem fuiſſe tradit. Virgil. ---- *et te ſulco Serrane ſerentem.* *Sertor* dictus qui per ſationem natus, auctore Probo. *Dal.*

q. Aranti) Non minus eleganter Liuius III. p. 51. *Spes vnica imperii Populi Romani L. Quinctius trans Tiberim quatuor iugerum colebat agrum, quae Prata Quinctia vocantur. Ibi ab legatis, ſeu foſſam fodiens bipalio innixus, ſeu quum araret: operi certe, id quod conſtat, agreſti intentus, ſalute data inuicem, redditaque: rogatus vt . . . togatus mandata ſenatus audiret, admiratus, rogitanſque, Satin' ſalua eſſent omnia, togam propere e tugurio proferre vxorem Reciliam iubet: qua ſimul abſterſo puluere ac ſudore velatus proceſſit, etc.* Vide etiam Colum. in praef. p. 6. Geſſit is Dictaturam anno Vrbis Vt CCXCVI Faſti quidem prodidere. H.

r. Prata Quinctia) Feſtus: *Quinctia prata dicta ſunt a Quinctio Cincinnato, quod ſibi damnato filio venditis omnibus quatuor iugerum agrum trans Tiberim parauerat.* Fuere haec prata inter vineam Mediceam et molem Hadriani, ſiue Caſtellum S. Angeli hodieque campo ei nomen, *i Prati.* In nummis familiae Quinctiae ap. Pat. p. 236. n. 3. ex aere mediocri, legitur in ambitu: T. QVINCTIVS CRISPINVS III VIR. A. A. A. F. F. In medio, SC. In altera parte, intra coronam querceam, ob ciues ſeruatos, AVGVSTVS TRIBVNIC. POTEST. Verum perpulcrum et ſingularem alterum ex auro vidimus nuper in hac vrbe, apud *D. De Cleſues*, qui nummus fuit hactenus Antiquariis inexploratus. Prior ſuperficies vultum exhibet huius Quinctii Cincinnati, quem Plinius nunc celebrat: impexa caeſarie, barba veluti haud dudum raſa: ſic vt annos praeferat vix quadraginta. In altera pagina ſtat Victoria alata, laeua palmam geſtans, dextra coronam: qualis omnino pingitur in nummis Alexandri Magni. Latere dextro, QVINCTI *Quinctius*: ſine praenomine, vel cognomine: quae nota vtraque caput hunc fuiſſe Quinctiae gentis indicat: vt et Victoria, hoſtium Reipublicae domitorem in Dictatura: et capilli ſponte flexi, Cincinnatum: quod ei cognomen primo datum ex ioco,

pellantur, Cincinnato viator attulit Dictaturam, et quidem, vt traditur *s.*, [1] nudo, plenoque pulueris etiamnum ore. Cui Viator *t.*, Vela corpus, inquit;

1. *nodo manus pleno, quae nuncia morum. Turn.*

ioco, poſtea laudi et gloriae fuit. Quum eſſet igitur T. Quinctius ſub Auguſto Triumuir Auro Argento Aere flando feriundo, in honorem illius ex atauis ſuis, qui eſſet celebratiſſimus, et ex quo ſe genus trahere gloriaretur, nummum cudit aureum iſtum eximium: fecitque eiuſdem ponderis, cuius ſunt Alexandri M. aurea numiſmata. Vultum virorum inſignium in nummis ferire Romae non licuit ante Pompeii tempora: anteriores, quorum vultus in nummis cernimus, ab eorum poſteris, ſiquidem Triumuiri monetales eſſent, aut eorumdem iuſſu vel permiſſu, ſi Conſules; hunc ſub Caeſaribus honorem obtinuere, in auro, vel argento; vt in nummis Syllae Felicis obſeruauimus. H.

s. Traditur, nudo, etc.) *Traditur nodo manus pleno, quae nuntia morum.* Turneb. c. 18. XXX. *nodo manus*, manus compreheníione, quonam is manu ſtiuam aratri tum tenebat. Arantem enim viator inuenit, Perſius: --- *ſulcoque terens dentalia Quinti, Quem trepida ante boues dictaturam induit vxor, Et tua aratra domum lictor tulit.* Cicer. et Valer. locis citatis. *Dal.*

t. Viator, Vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populique mandata) In optimo Chiflet. eſt *perferam.* Nec dubito, quin rectius. Neque enim perlata ſunt, priuſquam audita et pronuntiata: et pronuntiando traduntur, quod quid aliud, quam perferuntur. Similiter apud Iuuenalem Sat. 6. verſ. 390. *dictataque verba Pertulit*, genere loquendi Satyram admodum decenti in precibus praeſertim parum probatis a ſacerdote praeeunte *ad deos ſcilicet ſecundum conſuetudinem*, vt habet Vetus Scholiaſtes. Non ergo *proferam.* Gronouius.

Cui viator) *Vn Huiſſier.* Colum. in praef. p. 7. *Illis*, ait, *temporibus proceres ciuitatis in agris morabantur: et quum conſilium publicum deſiderabatur, a villis arceſſebantur in Senatum.* Ex *quo*, *qui eos euocabant*, *Viatores nominati ſunt.* Vide etiam Feſtum, verbo *Viatores.* H.

quit, vt [1] proferam Senatus populique Romani mandata. Tales tum etiam viatores *u.* erant: quod ipſum nomen inditum eſt ſubinde et ex agris Senatum duceſque [2] arceſſentibus. At nunc *x.* eadem illa vincti *y.* pedes, damnatae *z.* manus, inſcri-

1. *perferam. Ch.* 2. *arceſcentibus. Ch.*

u. Viatores erant) De illorum officio et miniſterio Alex. ab Alexand. c. 27. L. I. *Dal.*

x. At nunc) Eadem Columellae conqueſtio oratione perelegante, praefatione operis: *Nec poſthaec reor intemperantia caeli nobis iſta; ſed noſtro potius accidere vitio, qui rem ruſticam peſſimo cuique ſeruorum, velut carnifici noxiae dedimus, quam maiorum noſtrorum optimus quiſque tractauerit.* Cetera conſule. H.

y. Vincti pedes) Vinctos olim compedites, alligatos, deligatos vocauerunt. Apuleius Apolog. I. *Quindecim liberi homines populum faciunt, totidem ſerui familiam, totidem vincti ergaſtulum.* Hoc genus ſeruorum, qui ruri in compedibus agerent, Plautus in Moſtellaria lepide *genus ferratile* vocat. Seruos autem ruris *inſtrumenta vocalia* Iuriſconſulti eſſe aiunt, vt plauſtra *muta*, boues *ſemiuocalia.* Dal.

z. Damnatae manus) Sic eos ſeruos appellat, quos L. I. et cap. 3. Columella, *de lapide noxios*, fures percuſſores: qui virginem conſtupraſſent, vitioſos, grauis criminis reos, noxae deditos, venireque ad lapidem ideo iuſſos: nam praecone in lapide ſtante, et pretium faciente, venibant ſerui probi, malique. Plaut. in Bacchidibus. *O ſtulte, ſtulte, neſcis nunc vendi te atque in eo ipſo adſtas lapide, vbi praeco praedicat.* Graeci vocabant πρατῆρα λίθον. Pollux, Plutarchus in Solone. τράπεζαν vero, in quam conſcendebant. qui vendebantur, Ariſtoph. Brod. cap. 5. L. VI. Alex. ab Alexand. c. 16. L. III. Idem auctor cap. 20. L. III. omnia poenarum genera recenſet, quibus nequam ſeruos, maleficos, flagitioſos olim vlciſci ſolebant, et apud diuerſas gentes varia ſeruorum nomina: et 25. eiuſdem lib. ſeruorum conditionem a Rhodigino deſcriptam explicat. *Dal.*

[1] inſcriptique *a.* vultus exercent: non [2] tamen *b.* ſurda tellure, quae parens appellatur, colique [3] dicitur, ipſa: honore *c.* [4] his aſſumpto, vt non in-

uita

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. inſcripti vultos Gr. et Al.* 2. *non tam. Turn. et Ch.* 3. *dicitur et ipſa Gr.* 4. *hinc. M. ab his ſumpto. Ch.*

a. Inſcripti vultus exercent) Stigmatiae, vel Stigmatici mancipia ob inſigne aliquod flagitium inuſtis ſignis notata, praecipue literis, quamobrem *literata* etiam vocauerunt, quomodo, et equos nunc καππατίας, nunc *Samphoras*, a notis K. et Σ. Rhodig. c. 31. L. VII. Athenienſibus capitiuis imaginem equi Syracuſanos cauterio impreſſiſſe notum eſt: Athenienſes vero Samiorum fronti candente ferro inſcripſiſſe noctuam: quamobrem et Samium notatum ſeruum dici idem Rhodig. cenſet, c. 11. XI. cap. 27. XV. Samios Athenienſium captiuis noctuam inuſſiſſe, et Athenienſes Samiis Samaenam, quod nauigii genus eſt, docet Brod. c. 24. IV. Alex ab Alexand. c. 18. IV. Plutarchus auctor eſt Thracas in vltionem Orphei ſuas vxores notare ſolitos. Valer. Max. *Seruus ab eo vinculorum poena coercitus, inexpugnabilique litterarum nota per ſummam oris contumeliam inuſtus.* Phocylides, ςίγματα μὴ γράψῃς ἐπονειδίζων θεράποντα. Pithoeus c. 9. II. Eiuſmodi ſeruos *ſtigmaticos* Cicer. II. offic. *cicatrice ſtigmoſos* Plinius iunior L. V. Epiſt. *literatos* Plautus appellat. *Alexander Phereus quum infinito amore Thebes vxoris teneretur, ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum compunctum notis Threiciis, ſtricto gladio iubebat anteire.* Valer. Max. cap. 15. IX. *Dal.*

Inſcriptique) Notata frons ſtigmate, quod inuri ſeruis ſoleret. Auſonius de Pergamo ſcriptore ſeruo ac fugitiuo: *Tam ſegnis ſcriptor, quam lentus, Pergame, curſu Fugiſti, et primo captus es in ſtadio. Ergo notas ſcripto toleraſti, Pergame, vultu: Et quas neglexit dextera, frons patitur.* De hiſce ſtigmatibus vide Gothofr. in Cod. Theod. L. IX. tit. 40. de poenis, p. 294. H.

b. Non tamen ſurda) Quamquam viliſſimorum hominum manibus colitur, quod ipſa poſcitur, benigne producit. H.

c. Honore) Honorem iis *nominibus, ſibi habitum* tellus *ſumit vltro, eoque contenta*

uita *d.* ea, [1] et indignata, credatur id fieri. Sed nos miramur ergaſtulorum *e.* non eadem emolumenta eſſe, quae [2] fuerint Imperatorum.

V. Igitur de cultura agri praecipere principale fuit [3] et apud exteros. Siquidem *f.* et reges fecere, Hiero *g.*, [4] Philometor Attalus, Archelaus: et duces

1. *ſic ex MSS. em. Hard. et indignante Ch. et indigne ferente Gr. et Al.* 2. *fuerunt. M.* 3. *etiam Gr.* 4. *ſic et Turn. Philometor, Attalus diſtinctim Gr. et Al.*

tenta eſt: vt non ab inuita ea et indignata fieri iſtud credatur, *quod fructus edat quos rogatur, nec ſurda ſit.* H.

d. Vt non inuita ea et indigne ferente credatur id fieri. Sed nos miramur ergaſtulorum non eadem emolumenta eſſe quae fuerint imperatorum) Legendum puto cum maiore littera et cum interrogatione, *Et non inuita ea et indigne ferente credatur id fieri. Et nos miramur, etc.* Pint.

e. Ergaſtulorum non eadem, etc.) Sic μετωνυμικῶς ſeruos, qui in villarum ergaſtulis, id eſt, cellis ſubterraneis obſcuris cuſtodiebantur, vt et poſthac capite ſexto. Vide Briſſonium cap. 9. L. II. *Dal.*

Ergaſtulorum) Hoc eſt, ſeruorum, qui in ergaſtulis diu detenti. H.

f. Siquidem et reges) De his egimus in Auctorum Indice. H.

g. Hiero Philometor, Attalus) Aeſtimandum ſintne duos auctores *Philometor* et *Attalus*, an vnus tantum. Nam Plinius hic duos accipere videtur, vt apparet etiam ex Indice praeſentis libri, vbi tam in exemplari ſcripto, quam in impreſſis ſic habetur: *Externis, Heſiodo, Theophraſto, Ariſtotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege.* Videtur etiam Columella huius eſſe opinionis L. I. c. I. *Siculi quoque,* inquit, *non mediocri cura negotium iſtud proſequuti ſunt. Hieron. et Epicharmus diſcipulus, Philometor et Attalus.* At M. Varro L. I. capite item II. vnum tantum intelligit Phiometorem Attalum his verbis: *Hi ſunt quos habere in conſilio poteris, quum quid conſulere voles: Hiero Siculus, et Attalus Philometor.* A Varrone autem magis ſto; nam Attalus rex Aſiae, ſtudioſus rei ruſticae, amicus populi Roma-

Xenophon, et Poenus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noſter habuit Carthagine capta, vt quum regulis Africae bibliothecas donaret, vnius eius duodetriginta volumina cenſeret in Latinam linguam tranſferenda, quum iam M. Cato praecepta condidiſſet: peritiſque *h.* linguae Punicae dandum negotium, in quo praeceſſit omnes vir clariſſimae *i.* familiae D. [1] Silanus. Sapientes vero complures, quos ſequentes *k.* praetexuimus in hoc volumine, non ingrate *l.* nominando M. Varrone, [2] qui octogeſimum *m.* primum vitae annum

1. *Syllanus ſapientiae compoſitiſſimae, quos ſequeremur, etc. Vet. Silanus. Sapientiae vero compoſuiſſent, (leg. compoſitiſſimae) quos ſequimur, praetex. hoc in vol. non in grege. Legit et in grege, Turn.* 2. *qui ſeptuageſimum. M.*

Romani, quem poſt mortem reliquit heredem, Philometor cognominatus eſt, ob pietatem puto erga matrem, vt colligitur ex Strabone L. XIII. et Trogo Pompeio L. XXXVI. *Pint.*

h. Peritiſque linguae Punicae) MSS. R. etc. *peritiſque Punice*, vt ſit aduerbium, ſicut Graece, Latine. H.

i. Clariſſimae familiae) Nam ex ea familia fuere, vt iam diximus, A. Licinius Nerua Silanus, Triumuir Monetalis ſub Auguſto: Silanus, Orienti praefectus, in nummis ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ, ſub Tiberio: M. Silanus, nepos neptis Auguſti apud Plinium, L. VII. 11. et ex eo natus Aelius Silanus, frater Neruae Imp. in nummo inſcripto AESILLAS, quem alibi explicuimus. Clariſſimae igitur familiae *Decimus Silanus* iſte fuit. H.

k. Quos ſequentes) Qui priorum tempora ſubſequuti ſunt, quosque huius operis initio appellauimus, nempe L. I. In MSS. R. 2. *quos ſequeremur*, ſcriptura haud penitus improbanda. H.

l. Non ingrate) Ex infinito numero libenter Varronem appellamus. In MSS. R. 2. *non in grege*, quaſi extra gregem nominando, quia antecellit. H

m. Qui octogeſimum primum vitae annum agens, etc.) Octogeſimum tantum, non *octogeſimum primum*, Varro ipſe

num agens, de ea re prodendum putauit. (IV.) Apud Romanos multo ſerior vitium cultura eſſe cepit. Primoque, vt neceſſe erat, arua tantum coluere: quorum [1] nobis ratio nunc tractabitur non vulgari modo: verum, vt adhuc fecimus, et vetuſtis et poſtea inuentis omni cura perquiſitis, cauſaque rerum et ratione ſimul [2] eruta. Dicemus et ſidera, ſiderumque ipſorum terreſtria ſigna dabimus indubitata: quandoquidem qui adhuc ea diligentius tractauere, quibuſuis [3] potius, quam agricolis, ſcripſiſſe poſſunt videri.

VI. Ac primum omnium oraculis maiore ex parte agemus, quae non in alio vitae genere plura certioraue ſunt. Cur enim non videantur oracula, a certiſſimo *n.* [4] die maximeque veridico vſu profecta?

1. *nobis. Ch.* 2. *erudita. M.* 3. *ſic ex MSS. em. Hard. quibuſuis oratoribus potius Gr. et Al.* 4. *deo. Lipſ.*

ipſe de ſe prodit in ipſo ſtatim operis ingreſſu, *Cogitans*, inquit, etc. v. ſq. obſ. Pint.

Octogeſimum primum) Varro ſtatim in ipſo operis ingreſſu, de R. R. l. 1. *Cogitans*, inquit, *eſſe properandum, quod (vt dicitur) ſi eſt homo bulla, eo magis ſenex. Annus enim octogeſimus admonet me, vt ſarcinas colligam, antequam proficiſcar e vita.* In quo Varronis loco vnitatis notam excidiſſe e numero annorum Varronis, Fulu. Vrſinus in Nott. p. 10. recte admonuit. H.

n. A certiſſimo die maximeque veridico, etc.) Scribendum *deo* non *die*, deum enim appellat vſum, quemadmodum et Menander καιρὸν, hoc eſt, oportunitatem, ſeu occaſionem deum appellat, auctore Pallada primo Epigrammaton tomo. Notum et Poſidippi epigramma in Occaſionem et Poenitentiam, quod Latine vertit Auſonius poëta, in quo Occaſio deam ſe appellat: *Sum Dea quae raro et paucis occaſio nota.* Pint.

Certiſſimo die) Nam dies vſum affert, qui optimus omnium eſt magiſter. MSS. omnes, *die*, recte: non, *deo*, vt Lipſio viſum. In hanc ſententiam Colum. egregie, l. 1. *Vſus et experientia dominan-*

cta? Principium autem a Catone ſumemus. (V.) Fortiſſimi *o.* viri et milites ſtrenuiſſimi ex agricolis gignuntur *p.*, minimeque male cogitantes. Praedium ne cupide emas. In re ruſtica operae ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emptum eſt, ſemper poenitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet: [1] aquam *q.*, viam, et vicinum. Singula *r.* magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato *s.* in conterminis hoc amplius aeſtimari iubet, quo pacto niteant: [2] In bona enim, inquit,

1. *ſic quoque Turn. aquarum vim. Gr. et Al.* 2. *ſic ex MSS em. Hard. in bona enim (ſic et M.) reg. bene nitent. Turn. In bono eſt, inquit, religione bene nitenti. Ch. In bona eſt, inquit, regione bona nitere. Gr. et Al.*

minantur in artibus: neque eſt vlla diſciplina, in qua non peccando diſcatur, etc. H.

o. Fortiſſimi) Haec Cato in praef. L. de R. R. p. 5. H.

p. Ex agricolis gignuntur) Cato cap. 1. et 2. Vegetius L.I. De militum delectu; vide et Alex ab Alexand cap. 20. L. I. *Dalec.*

q. Aquam, viam, et vicinum) Vide N. et Em. N. IV. (hic poſ.) *Aq.)* In MSS. R. aliiſque *aquam, vim.* In editis, *aquarum vim,* male. Cato in praef. de R. R. p. 4. *aquam, viam,* ſcribendum ſuggerit. *Loco,* inquit, *ſalubri ager ſiet, bonumque aquarium* (alii codd. *boumque aquarium*) *oppidum validum prope ſiet, aut mare, aut amnis, qua naues ambulent, aut via bona celebriſque.* Colum. quoque L. I. 3. p. 16. *Poſt haec duo principalia ſubiungebat Cato illa non minus intuenda: viam, et aquam, et vicinum. Multum conferre agris iter commodum: primum, quod eſt maximum, ipſam praeſentiam domini, qui libentius commeaturus ſit, ſi vexationem viae non reformidet: deinde ad vehenda et exportanda vtenſilia . . . De bonitate aquae ita omnibus clarum eſt, vt pluribus non ſit differendum . . De vicini commodo non eſt quidem certum, quem nonnumquam mors, aliaeque nobiſcum diuerſae cauſae mutant, etc.* H.

r. Singula magnas) Has interpretationes ex Colum. dabimus in N. et Em. num. cit. H. paulo ante.

inquit, regione bene nitent. Atilius *t.* [1] Regulus, ille Punico *u.* bello bis Conſul, aiebat, neque fecundiſſimis locis inſalubrem agrum parandum, neque effetis ſaluberrimum. Salubritas loci non ſemper incolarum colore detegitur, quoniam aſſueti etiam in peſtilentibus durant. Praeterea ſunt quaedam partibus anni ſalubria; nihil autem ſalutare eſt, niſi quod toto anno [2] ſalubre. Malus *x.* eſt ager, cum quo dominus luctatur. Cato *y.* inter prima ſpectari iubet, [3] vt ſolum ſua virtute [4] valeat, qua dictum *z.* eſt poſitione: vt operariorum *a.* copia prope ſit, oppidumque validum: vt nauigiorum euectus vel itinerum: vt bene aedificatus et cul-

1. Attilius. *Gr.* 2. *ſalubre eſt. Ch.* 3. *non. V.* *Lego, num.* 4. *alat. M.*

s. Cato) Cap. I. *Dal.*

Cato in) Cato l. c. *Vicini quo pacto niteant, id animum aduertito; in bona regione bene nitere oportebit, etc.* H.

t. Attilius Regulus) Colu-mel. cap. 4. L. I. et Varro cap. et L. eod. *Dal.*

Atilius Regulus) Haec iisdem verbis Colum. de R. R. I. 4. p. 19. *In vniuerſum tamen quaſi teſtificandum, atque ſaepius praedicandum habeo, quod primo iam Punico bello dux inclytiſſimus M. Atilius Regulus dixiſſe memoratur: fundum, ſicuti ne fecundiſſimi quidem ſoli, quum ſit inſalubris: ita nec effeti ſit, ſi vel ſaluberrimus ſit, parandum. Quod Atilius aetatis ſuae agricolis maiore cum cum auctoritate ſuadebat peritus vſu. Nam Pupiniae peſtilentis ſimul et exilis agri cultorem fuiſſe eum loquuntur hiſtoriae.* De eo multa Senec. L. de conſol. ad Helu. c. 12. p. 811. H.

u. Punico bello) Primo. H.

x. Malus eſt ager) Colum. I. 3. p. 18. H.

y. Cato) Cap. I. *Dal.*

Cato inter) Catonis verba l. c. *Vti bonum caelum habeat, ne calamitoſum ſiet: ſolum bonum ſua virtute valeat.* H.

z. Qua dictum eſt) Quo proxime dictum eſt, ſitu, iuxta amnem, aut mare, iterque commodum, etc. vel quo dictum eſt, L. XVII. 3. agrum optime ſitum eſſe oportere. H.

a. Vt operariorum) Cato, l. c. H.

cultus, in quo falli pleroſque video. Segnitiem enim prioris domini pro emptore eſſe arbitrantur. Nihil eſt damnoſius deſerto agro. Itaque Cato *b*, De bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam diſciplinam: agroque, vt homini, quamuis quaeſtuoſus ſit, ſi tamen et ſumptuoſus, non multum *c*. ſupereſſe. Ille in *d*. agro quaeſtuoſiſſimam iudicat [1] vitem: non fruſtra, quoniam ante omnia de impenſae ratione cauit. Proxime hortos riguos: nec id falſo, ſi ſub oppido [2] ſint. Et prata *e*. antiqui parata dixere. Idemque *f*. Cato interrogatus, qvis eſſet certiſſimus quaeſtus,

1. *ſic et M. indicat. Gr.* 2. *ſint: mox ſalictum: ab hoc oliuetum: et deinde prata, quae antiqua. Ex Cat.*

b. Cato) Cap. eod. *Dal. Itaque Cato*) L. c. *Caueto alienam diſciplinam temere contemnas. De domino bono colono, bonoque aedificatore melius emetur . . . Videto, quam minimi inſtrumenti, ſumtuoſuſque ager ne ſiet. Scito idem agrum, quod hominem, quamuis quaeſtuoſus ſiet, ſi ſumptuoſus erit, relinqui non multum.* H.

c. Non multum ſupereſſe) Poſt factas impenſas non multum ſupereſſe fructuum, et quaeſtus. H.

d. Ille in agro) Cato, l. c. Varro, de R. R. I. 2. *Cato quidem*, inquit, *gradatim praeponens, alium alio agrum meliorem dicit eſſe in nouem diſcriminibus: quod ſit primus, vbi vineae poſſint eſſe bono vino et multo: ſecundus, vbi hortus irriguus: tertius, vbi ſalicta: quartus, vbi oliueta: quintus, vbi pratum: ſextus, vbi campus frumentarius: ſeptimus, vbi caedua ſilua: octauus, vbi arbuſtum: nonus, vbi glandaria ſilua. Scrofa: Scio, inquit, ſcribere illum: ſed de hoc non conſentiunt omnes, quod alii dant primatum bonis pratis, vt ego quoque: a quo antiqui prata parata appellarunt, etc.* H.

e. Et prata . . . parata) *Quod protinus eſſent parata*, inquit Colum. de R. R. II. 17. p. 74. *nec magnum laborem deſiderarent.* Vel quod paratus et annuus ſit hic terrae fetus: nam et idcirco *fenum quoque pratorum*, auctore Feſto: *a fenore eſt appellatum, quando id ipſum manens, quotannis nouum parit.* H.

f. Idemque Cato) Refert id quoque Colum. VI. p. 208.

ſtus, reſpondit, ſi bene *g.* [1] paſcas. Quis proximus? [2] Si mediocriter paſcas. Summa omnium in hoc ſpectando fuit, vt fructus is maxime probaretur, qui quam minimo impendio conſtaturus eſſet. Hoc ex locorum occaſione aliter alibi decernitur. Eodemque *h.* pertinet, quod agricolam vendacem eſſe oportere dixit. Fundum *i.* in adoleſcentia conſerendum ſine cunctatione, aedificandum non niſi conſito agro: tunc *k.* quoque cunctanter: optimumque [3] eſt (vt vulgo dixere) aliena inſania frui; ſed ita, vt villarum tutela non ſit oneri. Eum tamen *l.* qui bene habitet, ſaepius ven-

1. *paſcat. V.* 2. *Si arat bene. V.* 3. *eſſe. Dal.*

208. in praef. *Vt etiam,* inquit, *M. Cato credidit, qui conſulenti quam partem rei ruſticae exercendo celeriter locupletari poſſet, reſpondit, ſi bene paſceret: Rurſuſque interroganti quid deinde faciendo ſatis vberes fructus percepturus eſſet, affirmauit, ſi mediocriter paſceret.* Refert hoc ipſum Tullius, de off. II. n. 88. H.

g. Si bene paſcas.) Vide hunc locum expoſitum a Turnebo L. VI. Aduerſ. c. 23. *Dalec.*

h. Eodemque pertinet) Cato cap. 3. *Dal.*

Eodemque) Cato de R. R. c. 2. *Patrem familias vendacem, non emacem eſſe oportet.* Et paulo ante: *Vendat oleum . . . vinum, frumentumque quod ſuperſit. Vendat boues vetulos, etc.* H.

i. Fundum in adoleſcentia, etc.) Idem ibid. *Dal.*

Fundum) Verba Catonis plena elegantiae L. de R. R. 3. *Prima adoleſcentia patrem familiae agrum conſerere ſtatim ſtudere oportet: aedificare diu cogitare oportet conſerere cogitare non oportet: ſed facere. Vbi aetas acceſſit ad annos XXXVI. tum aedificare oportet, ſi agrum conſitum habeas.* H.

k. Tunc quoque cunctanter: optimumque eſt, vt vulgo dixere, aliena inſania frui, ſed ita vt villarum tutela non ſit oneri) In ordine verborum peccatum eſt, vt reor, ſcribendumque: *Tunc quoque cunctanter, et ita vt villarum tutela non ſit oneri. Optimumque eſt, vt vulgo dixere, aliena inſania frui. Eum tamen qui bene habitet.* Pint.

ventitare in agrum: frontemque *m.* domini plus prodeſſe quam occipitium, non mentiuntur.

VII. (VI.) 1. Modus *n.* hic probatur, vt neque *o.* fundus villam quaerat, neque villa fundum. Non vt *p.* fecerunt [1] iuxta diuerſis eadem aetate

1. *fecerit Ch.*

l. Eum tamen) Cato c. 4. *Ruri ſi recte habitaueris, libentius, et ſaepius venies: Fundus melius erit: minus peccabitur, fructus plus capies, Frons occipitio prior,* hoc eſt, potior, meliorque. Sic ille Perſa apud Xenoph. in Oecon. p. 854. interrogatus, quae res potiſſimum saginaret equum, reſpondit, Oculus domini, δεσπότȢ ὀφθαλμός. Feſtiue vt ſemper Phaedrus, L. II. fab. 8. *Ceruus nemoroſis excitatus latibulis* etc. Sic Colum. I. 1. eleganter: *Ac ne ipſa quidem praeſidia . . . tantum pollent, quantum vel vna praeſentia Domini: quae niſi frequens operibus interuenerit, vt in exercitu quum abeſt imperator, cuncta ceſſant officia: maximeque reor hoc ſignificantem Poenum Magonem ſuorum ſcriptorum primordium talibus auſpicatum ſententiis: qui agrum parabit, domum vendat; ne malit vrbanum, quam ruſticum larem colere. Cui magis cordi fuerit vrbanum domicilium, ruſtico praedio non erit opus.* Et L. IV. 18. *Oculi et veſtigia domini, res agro ſaluberrima.* H.

m. Frontemque domini plus prodeſſe, quam occipitium non mentiuntur) Eadem ſententia diuerſis tamen verbis apud Catonem cap. 4. *Frons occipitio prior eſt.* Quapropter hic forte melius legeretur, *Frontemque domini priorem eſſe quam occipitium non mentiuntur.* Dal.

n. Modus hic) Aedificandi videlicet. Cato, 3. *Ita aedifices, ne villa fundum quaerat, neue fundus villam.* Sic et Columella, I. 4. ex Catone. Quaerit fundus villam, quum villa minus magna eſt, quam modus fundi poſtulat. Quaerit villa fundum, quum maior eſt villa: quae tuenda eſt ſumptu maiore. Ita fere Varro de R. R. I. 11. Villam hoc loco vrbanam intellige, hoc eſt, eam partem, quam ruri dominus ſibi recepit: quae quia elegantius inſtrui ſolet, vrbana dicitur, quaſi vrbani nitoris, *Maiſon de campagne.* H.

o. Neque fundus villam quaerat) Cato cap. 3. Varro c. 11. L. I. Col. c. 4. L. I. *Dal.*

p. Non vt fecerunt) Colum. de R. R. IV. 20. *Multos enim deerraſſe memoria prodidit, ſicut praeſtantiſſi-*

aetate exemplis L. Lucullus, et Q. Scaeuola, quum *q.* villa Scaeuolae [1] fundus careret, villa Luculli agro. Quo in genere Cenſoria *r.* caſtigatio erat, minus *s.* arare, quam verrere. Nec hoc ſine arte, quadam eſt. Nouiſſimus villam in Miſenenſi poſuit C. Marius ſepties Conſul, ſed peritia caſtrametandi; ſic vt comparatos ei caeteros etiam [2] Sylla *t.* Felix coecos fuiſſe diceret.

C 2 2. Con-

1. *fructus non caperet*, (*non caret Ch. male*) *villam Luculli ager. Ch. Turn.* 2. *Syla. Gr.*

mos viros L. Lucullum et Q. Scaeuolam, quorum alter maiores, alter minus amplas, quam poſtulauit modus agri, villas exſtruxit, quum vtrumque ſit contra rem familiarem, etc. H.

q. Quum villa) Nam et illa Scaeuolae fructibus deerat, quum parua nimis eſſet: villam Luculli ingentem et magnificam vix amplectebatur ager. H.

r. Cenſoria caſtigatio erat) Nam, quod Cicero libro De legibus ait, Cenſorum officia haec fuerunt: *Populi auitates, ſuboles, familiasque cenſento, coelibes eſſe prohibento.* De hac re vide Lipſium c. I. I. Varro, *Cenſoria nota reprehenſus, ſenator, ſenatu amouebatur: equiti facinoroſo equus adimebatur: plebeius in Ceritum tabulas referebatur, nempe aerarius ficbat, et comitiis ſuffragioque priuabatur.* De Cenſorum creatione, et munere prolixe differit Alex. ab Alex. c. 13. Vectigalia, et portoria noua ſtatuere, vetera exigenda mandare, publicanis et conductoribus locare, quantum cuique conferendum aeris eſſet, iubere, cenſorum munus etiam fuit, vt Athenis τῶν ἀποδεκτῶν. Dal

Cenſoria) Cenſorum animaduerſioni obnoxius erat: qui lautiorem villam pararet, quae verri deberet, quam ampliorem agrum, quem araret. H.

s. Minus arare quam verrere) Scribe *vertere* non *verrere*, vt in fine capitis, *Inncoſus ager verti pala debet.* Pint.

In Miſenenſi) In Campania. Vide L. III. 9. De hac Miſenenſi villa multa diſſerit Plutarch. in Mario, p. 424. H.

t. Sylla Felix coecos fuiſſe diceret) Coecos ideo, quod quum Marius nouiſſimus in Miſenenſi villam aedificaret, tamen commodiſſimo

2. Conuenit *u.* nec iuxta *x.* paludes ponendam eſſe, neque *y.* aduerſo amne: quamquam Homerus *z.* omnino e flumine ſemper antelucanas auras inſalubres veriſſime tradidit. Spectare *a.* in [1] aeſtuoſis locis ſeptemtriones debet, meridiem in frigidis: in temperatis exortum aequinoctialem. Agri *b.* ipſius bonitas, quibus argumentis [2] iudicanda

1. *aeſtiuoſis. Ch.* 2. *indicanda ſit. Ch.*

mo eam ſitu poſuit, quem alii praeoccupare neglexiſſent ob imperitiam eligendi. Id teſtimonium eo grauius fuit, quia ab inimico prolatum. *Gelen.*

Sylla Felix) Qui Marii hoſtis fuit. Dignum videri laude vel inimico, praeclarum. H.

u. Conuenit) Colum. de R. R. I. 5. p. 22. *Nec paludem quidem vicinam eſſe oportet aedificiis, ..quod illa caloribus noxium virus eructat, et infeſtis aculeis armata gignit animalia, quae in nos denſiſſimis examinibus inuolant. Tum etiam natricum ſerpentiumque peſtes, hiberna deſtitutas vligine, coeno et fermentata colluuie, venenatas emittit, ex quibus ſaepe contrahuntur coeci morbi . . . ſed et anni toto tempore ſitus atque humor inſtrumentum ruſticum, ſupellectilemque, et inconditos conditoſque fructus corrumpit.* Varro de R. R. I. 12. *Aduertendum etiam ſi qua erunt loca paluſtria, et quod areſcunt, et quod in iis creſcunt animalia quaedam minuta, quae non poſſunt oculi conſequi, et per aera intus in corpus per os ac nares perueniunt, atque efficiunt difficiles morbos.* H.

x. Nec iuxta paludes) Vitruuius c. 8. L. VI. *Dal.*

y. Neque aduerſo) Colum. l. c. *Cauendum tamen erit, vt a tergo potius, quam prae ſe villa flumen habeat . . , quum plerique amnes aeſtate vaporatis, hieme frigidis nebulis caligent.* H.

z. Homerus) Frigidas quidem eſſe ſcribit Odyſſ. ε. Idem Plutarch. ἐν τῷ περὶ τοῦ πρώτου ψυχροῦ. Thucyd. L. II. Herod. in Euterpe, Ariſt. problem. 23. ſect. 3. *Dal.*

Homerus) Odyſſ. ε. v. 469. frigidas eſſe auras antelucanas ſcribit: Αὔρη δ' ἐκ ποταμοῦ ψυχρὴ πνέει ἠῶθι πρό. H.

a. Spectare) Colum. I. 5. p. 23. H.

b. Agri ipſius bonitas) Columel. c. 3. L. I. Theophr. cap. 5. L. II cauſſ. *Dal.*

canda ſit, quamquam de terrae optimo genere diſſerentes abunde *c.* dixiſſe poſſumus videri, etiamnum tamen traditas notas ſubſignabimus, Catonis *d.* maxime verbis: Ebulum *e.*, vel prunus ſilueſtris, vel rubus, bulbus *f.* minutus, trifolium, herba *g.* pratenſis, quercus, ſilueſtris pirus, maluſque, frumentarii ſoli notae. Item nigra terra, et cinerei coloris. Omnis creta coquit, niſi permacra: [1] ſabulumque, niſi id etiam pertenue eſt: et multo campeſtribus magis, quam cliuoſis, reſpondent eadem.

C 3 3. Mo-

1. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. ſabulum etiam, niſi id pertenue, Gr. et Al.*

c. Abunde dixiſſe) Libro ſup. ſ. 3. H.

d. Catonis maxime verbis) Aut ego fallor, aut ſefellit Plinium memoria in citando auctore. Catonem enim citat; quum Columellam debuiſſet, cuius verba ſunt L. II. c. 2. *Sed citra hoc experimentum multa ſunt quae et dulcem terram et frumentis habilem.* Pint.

Catonis) Haec apud Catonem hucuſque minime reperta. Sunt quaedam ex iis apud Colum. II. 2. *Plurimos antiquorum*, inquit, *qui de ruſticis rebus ſcripſerunt, memoria repeto, quaſi confeſſa, nec dubia ſigna pinguis ac frumentorum fertilis agri prodidiſſe, dulcedinem ſoli propriam, herbarum et arborum prouentum, nigrum colorem vel cinereum etc.* Et poſt quaedam interpoſita: *Multa ſunt quae terram frumentis habilem ſignificent, vt iuncus, vt calamus, vt gramen, vt trifolium, ebulum, rubi, pruni ſilueſtres et alia complura, quae etiam indagatoribus aquarum nota, nonniſi dulcibus terrae venis educantur.* H.

e. Ebulum etc) De his ſuo loco dicemus. De bulbo inprimis, L. XIX. 30. Herba pratenſis Catoni, Columellae ac ceteris gramen eſt. H.

f. Bulbus minutus) Bulbus ſilueſtris, vel Bulbine huius ſcriptoris. Pro Hiacintho pinxit Matthiolus. *Dal.*

g. Herba pratenſis) Lotus vel Medica: nam hae in pinguiſſimis agris proueniunt. Gramen Colum. numerat c. 2. L. II. itemque iuncum et calamum: Vt fortaſſis eas plantas herbam pratenſem vocet Cato. *Dal.*

3. Modum *h.* agri in primis ſeruandum antiqui putauere: quippe ita cenſebant; Satius eſſe minus ſerere, et melius arare: qua in ſententia et Virgilium *i.* fuiſſe video. Verumque confitentibus latifundia perdidere Italiam, iam vero et prouincias. Sex domini ſemiſſem *k.* Africae poſſidebant, quum interfecit eos Nero princeps: non *l.* [1] fraudando magnitudine hac quoque ſua Cn. Pompeio, qui numquam agrum mercatus eſt conterminum. Agro *m.* empto domum vendendam; inclementer atque

1. *Fraudabo*, *etc. Pompeium. V.*

h. Modum agri) In eam rem ſcite et eleganter Colum. I. 3. p. 18. *Nos ad certa praecepta illud adiicimus, quod ſapiens vnus de ſeptem in perpetuum poſteritati pronunciauit, μέτρον ἄριστον, adhibendum modum menſuramque rebus: idque vt non ſolum aliud acturis, ſed et agrum paraturis dictum intelligatur: ne maiorem, quam ratio calculorum patiatur, emere velit. Nam huc pertinet praeclara noſtri poetae ſententia: Laudato ingentia rura, Exiguum colito. Quod vir eruditiſſimus, vt mea fert opinio, traditum vetus praeceptum numeris ſignauit: quippe antiquiſſimam gentem Poenos dixiſſe conuenit, Imbecilliorem agrum quam agricolam eſſe debere: quoniam quum ſit colluctandum cum eo, ſi fundus praeualeat, allidi dominum. Nec dubium quin minus reddat laxus ager non recte cultus, quam anguſtus eximie.* H.

i. Virgilium) — *laudato ingentia rura, Exiguum colito.* Dal.

k. Semiſſem Africae) Mediam Africae partem, hoc eſt, Zeugitanae regionis, de qua dictum eſt L. V. 3. H.

l. Non fraudando) Familiaris ſcriptori noſtro loquendi modus: Sic paulo ante, ſ. 5. *non ingrate nominando M. Varrone,* etc. Quo loco, inquit, fraudari non debet merita laude Pompeius, etc. H.

m. Agro empto) Colum. I. 1. p. 14. *Niſi praeſentia domini frequens operibus interuenerit, vt in exercitu quum abeſt imperator, cuncta ceſſant officia. Maximeque reor hoc ſignificantem Poenum Magonem, ſuorum ſcriptorum primordium talibus auſpicatum ſententiis: Qui agrum para-*

atque non ex vtilitate publici ſtatus Mago cenſuit, hoc exordio praecepta pandere ingreſſus, vt tamen appareat aſſiduitatem deſideratam ab eo.

4. Dehinc *n.* peritia villicorum in cura habenda eſt: multaque de iis Cato *o.* praecepit. Nobis ſatis ſit dixiſſe, quam *p.* proximum domino [1] corde eſſe debere, et tamen ſibimetipſi non videri. Coli [2] rura ab ergaſtulis *q.* peſſimum eſt, et quidquid agitur a deſperantibus. Temerarium videatur vnam vocem antiquorum poſuiſſe, et fortaſſis *r.* incredibile penitus [3] aeſtimetur: Nihil minus expedire, quam agrum optime colere. [4] L. Tarius *s.* Rufus

1. Sic omnes MSS. auctore Hard. corde eſſe debeat Turn. cordi Gr. et vulgg. 2. ſic et Ch. rura ergaſt. Gr. 3. ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. exiſtimetur Gr. et Al. 5. L. Tatius. V.

parabit, domum vendat: ne malit vrbanum, quam ruſticum larem colere: Cui magis cordi fuerit vrbanum domicilium, ruſtico praedio non erit opus. etc. H.

n. Dehinc peritia villicorum) Cato cap. 5. Columella cap. 7. 8. 9. L. I. *Dal.*

o. Cato praecepit) L. de R. R. 5. p. 10. H

p. Quam proximum domino corde) Peritia quam ſimillimum domino eſſe debere. *Egregie cordatus homo*, egregie peritus. Optime ſcire oportet villicum, quae dominus velit, vt obſequatur, et poſſit aliis praecipere: et tamen ſibimetipſi non videri: hoc eſt quod Cato c. 5. dicit, p. 10. *Ne plus cenſeat ſapere ſe, quam dominum: conſideretque, vt quae dominus imperauerit, fiant.* H.

q. Ergaſtulis peſſimum eſt) Seruis compeditis, neruo, catena vinctis. Supra c. 3. *Dal.*

r. Et fortaſſis incredibile penitus exiſtimetur) Lego, *fortaſſis incredibile vt penitus exiſtimetur*, ex vetere exemplari. *Dal.*

s. L. Tarius Rufus) Eius in condemnando paricida filio, mitiorem ſententiam lege apud Senecam c. 15. L. de clementia. *Dal.*

L. Tarius Rufus) A. V. DCCXXXVII. geſſit Conſulatum ex Kalendis Iuliis, Auguſti principatu, vt quidem Faſti tradunt. H.

Rufus infima natalium humilitate, Conſulatum militari induſtria meritus, antiquae alias parcimoniae, circiter milies H-S. *t.* liberalitate Diui Auguſti congeſtum, vſque ad [1] detrectationem *u.* heredis exhauſit, agros in Piceno coëmendo, [2] colendoque. In gloria *x.* internecionem ergo famemque cenſemus? Imo hercules, [3] Modum *y.* iudicem rerum omnium vtiliſſimum. Bene colere neceſſarium eſt: optime, damnoſum, praeterquam *z.* ſobole, [4] ſuo colono, aut paſcendis. [5] Alioqui *a.* colente domino aliquas meſſes colligere non expedit, ſi *b.* computetur impendium operae. Nec temere *c.* oliuam: nec quaſdam terras diligenter colere, ſicut in *d.* Sicilia, tradunt: itaque decipi aduenas.

VIII.

1. *detractionem Ch.* 2. *colendoque in gloriam. Internecionem ergo, Gr. et Al.* 3. *ſic et Ch. hercule iudico modum rerum omnium Gr. et Al.* 4. *ſic ex MSS. em. Hard. ſuo colono paſcendum. Turn. ſuo colono aut paſcendis. Alioqui colente dom. Ch. ſobole ſua, colonoue paſcendis Gr. et Al.* 5. *ſic ex MSS. em. Hard. alioqui domino Gr. et Al.*

t. Millies H.-S) Millies centena ſeſtertiûm millia: quae Gallicae monetae faciunt libras, vt vocant, 10000000, ſeu milliones decem. H.

u. Ad detrectationem) Vt gerere ſe pro herede eo mortuo, nemo non detrectaret. H.

x. In gloria internecionem) Neglectum agri. Numquid ſatius igitur, vt negligenter agrum colendo dominus eſuriat? H.

y. Modum iudicem) Μέτρον ἄριςον eſſe cenſuerim. H.

z. Praeterquam ſobole) Niſi ad colendum agrum opera liberorum vtatur, vel coloni ſui, aut aliorum, quos alioqui paſci aliqui a domino opus ſit. H.

a. Alioquin domino aliquas meſſes colligere non expedit) Deeſt verbum *colente* ex vetere exemplari: *Alioquin colente domino aliquas, etc.* Pint.

b. Si computetur) Quum ſumptus fructum ſuperet, ſi colere per ſe dominum ipſum oporteat. H.

c. Nec temere oliuam) Subintellige, diligenter colere opor-

VIII. 1. Quonam igitur modo vtiliſſime colentur agri? Ex oraculo ſcilicet, malis bonis. Sed defendi aequum eſt abauos, qui praeceptis ſuis proſpexere vitae. [1] Nam quum dicerent malis, intelligere voluere viliſſimos. Summum prouidentiae illorum fuit, vt quam minimum eſſet impendii. Praecipiebant enim iſta, qui [2] triumphali *e.* denas argenti libras in ſupellectile crimini dabant: qui mortuo *f.* villico relinquere victorias, et reuerti in

1. *Namque cum. Ch.* 2. *triumphali viro denas. Al.*

oportet: quoniam non vlla eſt oleis cultura, vti ex Virgilio obſeruauimus, XV. 28. H.

d. Sicut in Sicilia tradunt) Supra cap. 4. L. XVII. Theophraſt. c. 6. L. VIII. hiſt, et cap. 25. L. III. cauſ. *Dal.*

In Sicilia) Theophr. Hiſt. VIII. 6. Παρ' ἄλλοις δὲ τὸ λίαν ἀργάζεσθαι βλάπτει, καθάπερ ἐν Σικελίᾳ. *Apud alios cultus nimius obeſt, vti in Sicilia.* Adde eiuſdem Theophraſti hiſtoriam, de cauſſ. III. 25. p. 209. de colono illo Corinthio in Syracuſani agri cultura aberrante: quam Plinius et antea retulit, L. XVII. 3. et nunc iterum indicat, quum ſubiungit, *Itaque decipi aduenas.* H.

e. Qui triumphali) Hoc eſt: triumphali viro. Quem Plinius notet hoc loco indicabimus L. XXXIII. 50. Signat hoc tempus egregio verſiculo Ouid. Faſt. I. 208. *Quum leuis argenti lamina crimen erat.* H.

f. Qui mortuo) Atilium Regulum intelligit, qui maritimo ac terreſtri praelio fractis Carthaginenſium viribus, poſtea victus ab iis et in acie captus, A. V. duodequingenteſimo. Val. Max. IV. 4. n. 6. *Eiuſdem nominis et ſanguinis Atilius Regulus, primi Punici belli gloria cladeſque maxima: quum in Africa inſolentiſſimae Carthaginis opes crebris victoriis contunderet, ac prorogatum ſibi ob bene geſtas res in proximum annum imperium cognoſſet: Conſulibus ſcripſit, villicum in agello, quem ſeptem iugerum habebat, mortuum eſſe, occaſionemque nactum mercenarium amoto inde ruſtico inſtrumento diſceſſiſſe: ideoque petere vt ſibi ſucceſſor mitteretur, ne deſerto agro non eſſet vnde vxor ac liberi ſui alerentur.*

in ſua rura poſtulabant: quorum [1] praedia *g.* colenda ſuſcipiebat [2] reſpublica; exercituſque ducebant, Senatu illis villicante. Inde illa reliqua oracula: Nequam agricolam eſſe, quiſquis emeret, quod praeſtare ei fundus poſſet. Malum patrem familias, quiſquis interdiu faceret, quod noctu poſſet, niſi in tempeſtate caeli. Peiorem, qui profeſtis diebus ageret, quod *h.* feriatis deberet. Peſſimum, qui ſereno die ſub tecto potius operaretur, quam in agro.

2. Nequeo mihi temperare, quo minus vnum exemplum antiquitatis afferam, ex quo intelligi poſſit, apud populum etiam de culturis agendi [3] morem fuiſſe, [4] qualiterque defendi ſoliti ſint illi viri. C. Furius [5] Creſinus *i.* e ſeruitute liberatus, quum

1. *haeredia. Turn. haerendia. Ch.* 2. *reſpublica: qui exerc. ducebant Sen.* 3. *modum. Ch.* 4. *in emend.* 3. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. et Ch.* 4. *qualiter defendi Gr. et Al.* 5. *Creſinius. Turn. Creſimus. Ch.*

tur. Quae poſtquam ſenatus a Conſulibus accepit, et agrum Atilii illico colendum locari, et alimenta coniugi eius ac liberis praeberi, reſque, quas amiſerat, redimi publice iuſſit. H.

g. Quorum praedia colenda, etc.) Inſigne huius exemplum habes apud Valer. Max. L. IV. 4. de M. Atilio Regulo. *Dal.*

Quorum praedia) MSS. *haerendia.* Forte, *heredia*, vt viſum eſt Turnebo Aduu. XXX. 18. p. 1106. H.

h. Quod feriatis deberet) Quae feriis poſſent fieri. Vide Catonem c. 2. *Dal.*

Quod feriatis) Vt Virg. cecinit Georg. I. 268. *Quippe etiam feſtis quaedam exercere diebus Fas et iura ſinunt: Riuos deducere nulla Religio vetuit: ſegeti praetendere ſepem, Auibus inſidias moliri, incendere vepres, Balantumque greges fluuio merſare ſalubri. Quamquam Pontifices,* inquit Colum. *negant ſegetem feriis ſepiri debere: vetant quoque lanarum cauſa lauari oues, niſi propter medicinam . . . Feriis autem ritus maiorum etiam illa permitti: far pinſere, faces incidere, candelas ſebare,* etc. Et Cato, c. 2. *Per ferias vero*

quum in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quam ex ampliſſimis vicinitas; in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem a Sp. Albino *k.* curuli die dicta, metuens damnationem, quum in ſuffragium tribus oporteret ire, inſtrumentum ruſticum omne in forum attulit, et adduxit [1] familiam validam, atque (vt ait Piſo) bene curatam ac veſtitam, ferramenta egregie facta, graues ligones, vomeres ponderoſos, boues ſaturos. Poſtea dixit: Veneficia mea, Quirites, haec ſunt: nec poſſum vobis oſtendere, aut in forum adducere lucubrationes meas, vigiliaſque, et ſudores. Omnium ſententiis [2] abſolu-

1. *filiam validam Gr. et Al.* 2. *ſic et M. abſolutus. Itaque prof. Gr. et Al.*

vero foſſas veteres tergeri, viam publicam muniri, vepres recidi, hortum fodiri etc. M. Porcius Cato, inquit Colum. l. c. *mulis, equis, aſinis nullas eſſe ferias dixit, etc.* H.

i. Creſinus) MSS. *Creſimus.* Apud Gruter. p. 35. *Creuſina Secundus* legitur. Habet aliquid huic narrationi perſimile Plinius, de Remmio Palaemone, L. XIV. 5. Ad hanc gentem Furiam nummus pertinet argenteus e Muſeo noſtro, et apud Patinum, p. 117. n. 3. in quo Iani bifrontis imago eſt, cum epigraphe, M. FOVRI. L. F.)(. Trophaeum portis ciuitatis impoſitum: hinc aquila legionaria, inde Roma ſtans galeata, ſiniſtra haſtam gerit, ſiue ſceptrum, dextra coronam imponit trophaeo. Retro, ROMA. Infra PHLI, pro PHILI. Non eſt hic Furius cognomine Philus. Certe ſi nomen his litteris deſignaretur, *Philius* eſſet, non *Philus*: vt SERGI ſcribi ſolet, pro *Sergius*, et cetera ſimiliter omnia. At hic ſententia eſt: *M. Fourius Lucii Filius Philippis Legionem Impoſuit*, praeſidiariam ſcilicet, poſt praelium Philippenſe, anni V. C. DCCXII. H.

k. Sp. Albino) Sp. Poſtumio Albino, aedili tum curuli. In hac narratione quum prius legeretur, *filiam validam*, repoſuimus. *familiam validam*: admoniti dicto Catonis, quod proxime ſequitur, *Ne familiae male ſit.* H.

ſolutus itaque eſt. Profecto, opera, non impenſa, cultura conſtat. Et ideo maiores fertiliſſimum in agro oculum *l.* domini eſſe dixerunt.

3. Reliqua praecepta reddentur ſuis locis, quae propria generum ſingulorum erunt. Interim communia, quae ſuccurrunt, non omittemus. Et in primis Catonis humaniſſimum [1] vtiliſſimumque: Id agendum *m.*, vt diligant vicini. [2] Cauſas *n.* reddit ille: [3] nos exiſtimamus nulli eſſe dubias. Inter prima idem cauet, ne familiae *o.* malae ſint. Nihil *p.* ſero faciendum in agricultura omnes cenſent, iterumque ſuo quaeque tempore facienda. Ex tertio praecepto, praetermiſſa fruſtra reuocari. De

1. *vtiliſſimumque, etc. ſe vicini. Ch. et vtiliſſimum Gr. et Al.* 2. *Reddit ille cauſas. M.* 3. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. quas ex Gr. et Al.*

l. Oculum domini) Vide quae in eamdem ſententiam attulimus ſect. 6. extrema. Quibus adde hunc Aeſchyli verſum Ὄμμα γὰρ δόμων νομίζω, δεσπότȣ παρȣσίαν. H.

m. Id agendum) Cato, c. 4. Vicinis bonus eſto, etc. H.

n. Cauſas reddit) Quas afferemus in N. et Em. N. V. (hic conſp.) *Ne familiae*) Ita libri hactenus vulgati, cum R. 1. cod. forte propter illud Catonis c. 4. *Vicinis bonus eſto: Familiam ne ſiueris peccare,* nimirum in vicinos. *Si te libenter vicinitas videbit, facilius tua vendes, operas facilius locabis, operarios facilius conduces. Si aedificabis, operis, iumentis, materia iuuabunt, etc.* In R. 2. cod. haud minus forte ſincere, *Ne familiae male ſit.* Propter iſtud eiuſdem ſcriptoris c. 5. *Familiae male ne ſit, prouideat: ne algeat, ne eſuriat, etc.* H.

o. Ne familiae malae ſint) Caſtigo, *ne familiae ſit*, ex Catone capite quinto, *Familiae male ne ſit prouideat: ne algeat, ne eſuriat.* Pint.

Ne familiae malae ſint) Vide N. et Em. Num. proxime cit. lit. n. H

p. Nihil ſero) Cato, c. 5. *Opera omnia mature conficias face. Nam res ruſtica ſic eſt, ſi vnam rem ſero feceris, omnia opera ſero facies.* His adde quae ex Columella diximus L. XVII. 19. H.

De terra carioſa *q.* exſecratio *r.* Catonis abunde indicata eſt. Quamquam [1] praedicere non ceſſat is: Quidquid per aſellum fieri poteſt, viliſſime conſtat. Filix *s.* biennio moritur, ſi frondem agere non patiaris. Id efficaciſſime contingit, germinantis ramis baculo decuſſis. Succus *t.* enim ex ipſa defluens, necat radices. Aiunt et circa ſolſtitium auulſas non renaſci, nec arundine *u.* ſectas, aut exaratas vomeri arundine impoſita. Similiter *x.* et arundinem exarari filice vomeri impoſita praecipiunt. Iuncoſus *y.* ager verti pala debet, [2] at in ſaxoſo bidentibus. Fruteta *z.* igni optime tolluntur.

1. *praedicare. V.* 2. *at ſaxoſus bid. Dal. ante infractus biden. Ch. in emend.*

q. De terra, etc.) Eam Lugdunenſes agricolae vocant *Terre pouilleuſe*, quaſi pediculorum: quoniam dum palis et ligonibus colitur, intimis venis velut quamdam cariem putrium lignorum oſtendit, pediculorum lentiumque ſordibus, ac colluuiei ſimilem. *Dal.*

De terra carioſa) Diximus de ea L. XVII. 3. H.

r. Exſecratio Catonis) Catonis c. 5. verba haec ſunt: *Terram carioſam caueto ne ares, neue ploſtrum, neue pecus impellas. Si ita non caueris, quo impuleris, triennii fructum amittes.* Dal.

s. Filix biennio moritur) Colum. c. 2. L. II. *Dal.*

Filix biennio) Colum. II. 2. p. 41. H.

t. Succus enim ex ipſa defluens) Moritur, et iniecto ſtercore, et ſi greges incubent. Theophr. c. 8. L. VIII. hiſt. *Dal.*

u. Arundine ſectas) Vide infra c. 11. L. XXIV. *Dal.*

x. Similiter) Arundinis cum filice odia et ἀντιπάθειαν altero vide exemplo firmata, L. XXIV. 50. Habet haec quoque Dioſc. IV. c. 187. H.

y. Iuncoſus ager verti pala debet) Colum. loco citato. *Dal.*

Iuncoſus ager verti pala) Paſtinari Colum. l. c. H.

z. Fruteta igni optime tolluntur) Οὐλήματα. Idem ibid. *Dal.*

Fruteta) Colum. l. c. *Nemoroſi, frutetoſique tractus duplex cura eſt, vel exſtirpandis radicitus arboribus, et remouendis: vel, ſi rarae ſint*

tur. Humidiorem *a.* agrum [1] foſſis concidi atque ſiccari, vtiliſſimum eſt: foſſas *b.* autem cretoſis locis apertas relinqui: in ſolutiore terra ſepibus firmari, [2] ne procidant: [3] aut *c.* ſupinis lateribus procumbere: [4] quaſdam *d.* occoecari, [5] et in alias dirigi [6] maiores patentioreſque: ſi ſit occaſio, ſilice vel glarea ſterni. Ora *e.* autem earum binis vtrimque lapidibus [7] ſtatuminari, et alio ſuperintegi. Silvae

1. *foſſione. M.* 2. *in reprocibus, aut ſup. Turn. diuis in precib. ant. Ch.* 3. *aut ſupinae lat. procumbant.* 4. *quaſdam obſerari, et in alias dirigi. Maiores potentioreſque. V.* 5. *et minores in alias dir. maiores pat. Alii.* 6. *maiores parenteſque: et ſi ſit. Ex Colum. maiores patentioreſque: et ſi ſit. Ch.* 7. *ſtatuminari. Ch. ſed in emend. intus muniri, etc.*

ſint, tantum ſuccidendis, incendendiſque, et inarandis. H.

a. Humidiorem) Colum. II. 2. *Si locus humidus erit abundantia vliginis, ante ſiccetur foſſis. Earum duo genera cognouimus, coecarum et patentium. Spiſſis atque cretoſis regionibus apertae relinquuntur. At vbi ſolutior humus eſt, aliquae fiunt patentes: quaedam etiam obcoecantur, ita vt in patentes ora hiantia coecarum competant.* H.

b. Foſſas autem cretoſis) Colum. c. 2. L. II. et Theophr. c. 7. L. V. cauſ. *Dal.*

c. Supinis lateribus) Extrorſum inclinatis, ſub. vtiliſſimum procumbere. Quid ſi legatur, *aut ſupinis lateribus* (imbricibus ſolum) *ſimiles procumbere*: nempe vt decliui, ſitu, et ad ſolum coarctato, imbricatos lateres figura imitentur. Turneb. c. 18. L. XXX. legit, *firmari: in reprocibus aut ſupinis lateribus procumbere*, id eſt, aſperis, confragoſis, cliuoſis. *Dal.*

Aut ſupinis) *Decliues foſſas*, inquit Colum. l. c. *et ad imum ſolum coarctatas, imbricibus ſupinis ſimiles facere conueniet: nam quarum recte ſunt latera, celeriter aquis vitiantur, et ſuperioris ſoli lapſibus replentur.* H.

d. Quaſdam occoecari) Obtegi, in ſubterranei cuniculi modum. H.

e. Ora, etc.) Principium ac exitum foſſae. Columella. *Dal.*

Ora autem) In principio atque exitu foſſae, bina ſaxa pilarum vice conſtituantur, et iiſdem ſingula ſuperimpo-

uae exſtirpandae rationem Democritus prodidit, lupini flore in ſucco cicutae vno die macerato, ſparſiſque radicibus.

IX. (VII.) *f.* Et quoniam praeparatus eſt ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt *g.* autem duo prima earum genera. Frumenta, vt triticum, hordeum: et legumina, vt faba, cicer. Differentia vero notior quam vt indicari 1 deceat.

X. 1. Frumenti ipſius totidem genera, per *i.* per tempora 2 ſatu diuiſa. Hiberna, quae circa *k.* Ver-

1. *debeat.* *Dal.* 2. *ſatus.* *Vet.*

imponantur, more ponticulorum: vt eiuſdem conſtructio ripam ſuſtineat, ne praecludatur humoris illapſus, atque exitus. Colum. l. c. H.

f. De frugum generibus) Theophr. c. 1. et 4. L. VIII. hiſt. et c. 8. L. IV. Cauſſ. Colum. c. 6. et 9. L. II. *Dal.*

g. Sunt autem duo) Ab hiſce verbis ad eum locum *Ex hordeo alterum caput,* etc. exhibet omnia Theoph. Hiſt. VIII. 1. 2. et quidem c. 1. Δύο δὲ γένη τὰ μέγιστα τυγχάνει· τὰ μὲν γὰρ σιτώδη, οἷον πυροὶ, κριθαὶ etc. Σῖτος igitur frumentum eſt, *du Blé.* Πυρὸς triticum, *du froment.* Κριθὴ hordeum, *de l'orge.* H.

h. Legumina) Quibuſdam *Legaria*, a legendo, quod vellantur manu, non ſubſecentur falce: ſic Graecis χέδροπα, quaſi χειρόδροπα Nicander: Χειροδρόποι δ', ἵνα φῶτες ἄτερ δρεπάνοιο λέγουσιν Ὄσπρια χέδροπα. *Scalig.*

i. Per tempora ſatu diuiſa) Vel *ſatus*: hoc eſt, ſationis tempore inter ſe diſcreta ac diuiſa Theophraſto: ὧραι δὲ τοῦ σπόρου τῶν πλείστων δύο. *Satus vel ſementis tempora vt plurimum duo notantur.* H.

k. Circa Vergiliarum, etc.) Nouembri. *Dal.*

Vergiliarum occaſum) De quo dicetur ſ. 59. de exortu, ſ. 66. Columellam et Virgilium ſequitur. Is enim de R. R. II. 8. *Placet noſtro Poetae,* inquit, *adoreum, atque etiam triticum, non ante ſeminare, quam occiderint Vergiliae: quod ipſum numeris ſic ediſſerit. At ſi triticeam in meſſem, robuſtaque farra, Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis: Ante tibi Eoae Atlantides abſcondan-

giliarum occaſum ſata terra per hiemem nutriuntur, vt triticum, far, hordeum. Aeſtiua, [1] quae aeſtate ante *l.* Vergiliarum exortum ſeruntur, vt milium *m.*, panicum, ſeſama, horminum, irio, Italiae dumtaxat ritu. Alioqui in Graecia *n.* et Aſia omnia [2] Vergiliarum occaſu ſeruntur. Quaedam autem vtroque tempore in Italia. Ex his *o.* quaedam et tertio, veris ſcilicet. Aliqui verna, milium, panicum, lentem, cicer, alicam appellant. [3] Sementiua *q.* autem,

1. *quae ante aeſtatem Vergil. exortu.* 2. *a Vergil. occaſ. V.* 3. *Sementica. V.*

dantur. Abſconduntur autem altero et trigeſimo die poſt autumnale aequinoctium, quod fere conficitur nono Calendas Octobris: propter quod intelligi debet, tritici ſatio diebus ſex et quadraginta, ab occaſu Vergiliarum, qui fit ante diem IX. Calendas Nouembris, ad brumae tempora. H.

l. Ante Vergiliarum, etc.) Maio. Aliter haec ſementis tempora Theophr. diſtinguit c. 1. L. VIII. hiſt. *Dal.*

m. Milium) Virgil. Georg. I. *Vere fabis ſatio eſt: tunc te quoque, Medica, putres Accipiunt ſulci: et milio venit annua cura.* Vide Senecam Epiſt. 87. *Dal.*

n. In Graecia) In Boeotia, vt dicetur ſ. 56. H.

o. Ex his quaedam) Vt milium, ita Virgilio, Georg. I. 216. *Vere fabis ſatio . . . Et milio venit annua cura.* H.

p. Alicam) Frumentum, e quo fit alica: nempe ſiliginem. Quidam legunt *Arincam*, quidam *Alicaſtrum* ex Colum. c. 8. L. II. *Dal.*

Alicam appellant). Et genus eſſe tritici alica hic videtur, vt ait Galen. de alim. fac. cap. 6. p. 314. Tom. VI. τȣ̃ γένȣς τῶν πυρῶν ἐςιν ὁ χόνδρος, etc. Nempe alicam Plinius, tum hoc loco, tum L. XXII ſ. 61. pro ea fruge accipit, ex qua ſorbitio ſeu puls eiuſdem nominis concinnatur. Et a Catone pariter ſic videtur accipi, c. 76. *Placentam ſic facito: Farinae ſiligineae libras II . . . farinae libras IV. et alicae primae libras II. Alicam in aquam infundito, etc.* Et capite rurſum 85. H.

q. Sementiua autem triticum, etc.) Sementiua dicuntur quae Graeci πρoΐσπορα vocant, quae ſatione hiberna ſeminantur; vt τὰ ὀψίσπορα ſunt, quae verno tempore ſeruntur. *Salmaſ.* pag. 733. a. *Sementiua autem)* Sementiua interpretor, quae primo

tem, triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. Et in ritici genere pars aliqua pabuli eſt quadrupedum cauſa ſati, vt farrago *r.*: et in leguminibus, vt vicia. At commune quadrupedum hominumque vſui, lupinum.

2. Legumina *s.* omnia ſingulas habent radices, praeter

primo et potiſſimo ſementis tempore, nempe circa Vergiliarum occaſum, quod ἄροτον, id eſt ſementem, vt ait Theophr. cap. I. hiſtor. ἀντονομαστικῶς Graecia vocauit, terrae mandantur. *Dal.*

Sementiua) Theoph. Hiſt. VIII. I. Πρωϊόσπορα μὲν ὂν ἐστι, πυρὸς, κριθὴ . . . κύαμος, etc. *Quae mature ſeri oportet triticum, hordeum, faba, etc.* Vnde intelligas, quae ſementiua proprie appellentur. H.

r. Vt farrago) Columella c. 11. L. II. *Dal.*

Vt farrago) Vulgo, *du fourage, de la dragée,* vt diximus ſuperiore libro, ſ. 35. de ocymo. Feſtus: *Farrago appellatur id quod ex pluribus ſatis pabuli cauſa datur iumentis.* Colum. II. 11. *Farraginem in reſtibili ſtercoratiſſimo loco . . . ſerere conuenit. Ea fit optima, quum cantherini hordei decem modiis iugerum obſeritur, . . . Frigoribus quum alia pabula defecerunt, ea bubus, ceteriſque pecudibus optime defecta praebetur.* Fit ex farre, hordeo, tritico, vicia, etc. Vide ſ. 41. H.

s. Legumina omnia ſingulas habent radices praeter fabam, eaſque ſurculoſas, quia non in multa diuiduntur. Altiſſimas autem cicer) Locus ex L. VIII. c. 2. Theophraſti de hiſtoria plantarum tralatus, cuius haec ſunt verba: *Legumina omnia ſingulas habent radices, eaſdemque lignoſas, et ramulis praetenuibus modo capillamentorum fibratas. Omnium vt ita dixerim altiſſimam cicer agit.* Et mox paulo: *Etenim legumina radice ſingulari ſubnixa, multos ſuperne ramos, ex caulibus gerunt, fabis tantum exceptis.* Ex quibus Theoph. verbis manifeſte apparet Pliniana verba tum deprauata eſſe, tum ordine non legitimo locata. Legendum igitur ad hunc modum videtur: *Legumina omnia ſingulas habent radices, eaſque ſurculoſas, quae in ramulos diuiduntur. Altiſſimas autem cicer praeter fabam.* Ceterum verba hic aliquot deſiderantur ad integritatem ſententiae; aut certe haec *multos ex caulibus ramos gerunt,* aut ſimilia tum ſequatur, *praeter fabam,* ita Plinius ad ſuum Theo-

praeter *t.* fabam, eaſque ſurculoſas *u.*: [1] quia non in multa *x.* diuiduntur: altiſſimas autem cicer. Frumenta *y.* multis radicantur [2] fibris, ſine ramis. Erumpit *z.* a primo ſatu hordeum die ſeptimo: [3] legumina *a.* quarto, vel quum tardiſſime, ſeptimo: faba *b.* a xv, [4] ad xx. legumina in Aegypto ter-

1. quae etiamnum in multas. Theophraſt. *2. Fibris, ideoque ſine ramis. Ex Theophr.* *3. legumen.* *4. aut. V.*

Theophraſtum quam proxime accedet. *Pintian.*

Legumina omnia) Legumina omnia ſingulari nituntur radice, eamque radicem lignoſam habent, quia non in multos ſuperne ramos ea legumina diuiduntur, nec numeroſo caule et ramulo ſe attollunt, praeter fabam. Frumenta vero e diuerſo multis radicantur fibris, ſed quae ramos minime mittant. Haec Plinii, haec Theophraſti mens, Hiſt. VIII. 4. Τὰ μὲν χέδροπα ξυλώδη, μονόῤῥιζα, διὸ καὶ πολύκλαδα, καὶ πολύκαυλα, καὶ πολλὰς ἄνωθεν ἀπὸ τῶν καυλῶν ἀποφύσεις ἔχοντα, πλὴν κυάμου. Τὰ δὲ σιτηρὰ ἐναντίως, πολύῤῥιζα, καὶ ἀπαράβλαστα. H.

t. Praeter fabam) Ea quum ſe aperit naſcendi gratia, nauſcire dicitur Feſto, quod naui forma tum ſit ſimilis. *Dal.*

u. Surculoſas) Lignoſas. H.

x. In multa) In multos ramos. H.

y. Frumenta multis, etc.) *Frumenta,* inquit, Theophraſtus, *praetenuibus ac multis radicibus nituntur: ideoque ſurculos non mittunt: legumina vero et ὀροβοειδῆ, ramoſa, quia lignoſa eorum radix* Dal.

z. Erumpit a primo ſatu) Theophraſtus cap. I. L. VIII. hiſtor. *Dal.*

Erumpit) Theophr. Hiſt. VIII. I. Vide et Varronem de R. R. I. 45. H.

a. Legumina quarto, vel quum tardiſſime ſeptimo) Scribo, *vel quum tardiſſime quinto* ex Varrone L. I. capite 45. et Theophraſto L. VIII. capite I. *Pint.* Legit etiam *quinto* Fulu. Vrſin ad Varr. p. 52.

b. Faba a XV. ad XX.) Theophr. *Faba,* inquit, *quibuſdam in locis die XV. alias etiam viceſimo: haec enim omnium difficillime prouenit: ac ſi frequens poſt ſationem imber ſucceſſerit, omnino difficilis*

tertio die. Ex hordeo *c.* alterum caput grani in radicem exit, alterum in [1] herbam, quae et prior floret. Radicem *d.* craſſior pars grani fundit, tenuior florem. Ceteris *e.* ſeminibus eadem pars, et radicem, et florem. *f.*

3. Frumenta *g*, hieme in herba ſunt: verno *h.* tempore [2] faſtigantur in ſtipulam, quae ſunt hiberni generis: at milium et panicum in culmum geniculatum et concauum, ſeſama vero in ferulaceum. *i.* Omnium *k.* [3] ſatorum fructus, aut ſpicis

D 2

1. *herbam quae ſuperior et tenuior grani pars, folium: quae craſſior et inferior radicem fundit. Ex Theoph.*
2. *ſic ex MSS. em. Hard. ſpicantur. Ch. faſtigiantur Gr. et Al.* 3. *ſatiuorum. Ch.*

ſicilis prouentu redditur: Κύαμος δὲ ἐνιαχȢ καὶ πεντεκαιδεκαταιος· ὅτε δὲ καὶ εἰκοςαῖος, etc. H.

c. Ex hordeo) Theophr. Hiſt. VIII. 2. H.

d. Radicem) Theoph l. c. H.

e. Ceteris ſeminibus eadem pars et radicem et florem) Scribendum reor, *Ceterum leguminibus eadem pars, etc.* Theophraſt. L. VIII. cap. 2. *At faba ceteraque legumina non eodem modo mittere conſueverunt, ſed eadem ex parte radicem fundunt et caulem.* Pint.

f. Florem) Caulem et ſpicam. Feſtus *Florifertum* dictum vult, quod flores, nimirum ſpicae, ferrentur ad ſacrarium. *Dal.*

Et florem) Hoc eſt, vt dictum eſt proxime, in herbam exit, quae et prius floret, ſiue germinat. Theophr. l. c. *et radicem, et caulem ſeu ſpicam* dixit. Κύαμος καὶ τὰ ἄλλα χεδροπὰ, Ȣκ ὁμοίως, ἀλλ᾽ ἐκ τȢ αὐτȢ τὴν ῥίζαν καὶ τὸν καυλόν. *Faba, ceteraque legumina non eodem modo emittunt: ſed eadem ex parte radicem fundunt, et caulem.* H.

g. Frumenta hieme) Theophraſt. l. c. et c. 3. H.

h. Verno tempore faſtigiantur) Scribo *faſtigantur*, non *faſtigiantur*, vt ſaepe admonui; ſic enim ſemper in ſcriptis codicibus legitur, nec aliter a doctis enunciatur. *Pint.*

i. In ferulaceum) Vt et Eryſimum. Theophr. *Dal.*

k. Omnium ſatorum) Theophr. Hiſt. VIII. 3. H.

cis continetur, vt tritici, hordei: muniturque vallo ariſtarum [1] quadruplici: aut includitur ſiliquis, vt leguminum: aut vaſculis, vt ſeſamae, ac papaueris. Milium, [2] et panicum tantum [3] pro indiuiſo *l.*, et paruis auibus [4] expoſitum eſt. Indeſenſa quippe membranis *m.* continentur. Panicum *n.* a paniculis dictum, cacumine languide nutante, paulatim extenuato culmo paene in ſurculum *o.*, praedenſis aceruatur granis, cum longiſſima pedali [6] obba. *p.* Milii comae granum complexae

1. *quadrifido. V. quadripedi. Alii Vet.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. milium ac panicum....* 3. *producta, diuiſa, et paruis. V.* 4. *expoſita ſunt. Gr. et Al.* 5. *membrana, ὑμένι. Theophr.* 6. *obſa. M. cum longa pedali phoba. Turn. qui et loba legi poſſe credit. Vide Annal.*

l. Pro indiuiſo) Conſtant. legit, *tantum pro indiuiſo*: exponitque, *ſine diuiſione, in commune, communiter.* Quo genere loquendi vſus eſt Cato c. 127. *Dal.*

Pro indiuiſo) Hoc eſt, ex aequo. Diximus de ea voce L. IX. 64. H.

m. Membranis) Membrana, ἐν ὑμένι. Theophr. c. 18. L. I. hiſt. *Dal.*

n. Panicum a paniculis dictum) Πηνίκη, τρίχος, κόμη, φόβη. Theoph. καλαμώδης ἀπόφυσις. Inde Panicula. *Scalig.*

Panicum) Grani minuti genus, milii inſtar: noſtris *Panis.* Ioh. de Ianua: *Panicum, a panis deriuatur. . . quoddam genus annonae, quod in quibuſdam locis eo homines ſuſtentantur vice panis: unde dicitur panicum, quaſi panis vicium, quod vice panis fungatur, ſecundum quoſdam.* Gothorum rex Vitiges *de horreis Ticinenſibus et Dertonenſibus panicum populo eſurienti diſtrahi praecepit*, auctore Caſſiodoro Varr. XII. ep. 27. H.

o In ſurculum) In duritiem ligni. H.

p. Obba) Legendum hic et omnibus locis aliis, *phoba.* Eſt autem φόβη, vt ait Theophraſtus cap. 3. L. VIII. hiſtor. ἐν τοῖς κεγχρώδεσιν ἀπόφυσις καλαμώδης, coma, ſiue iubatus culmus. Ac quemadmodum χέδροπα omnia ferunt λόβον, id eſt ſili-

plexae [1] fimbriato *q.* capillo curuantur. [2] Sunt et panico genera: [3] Mammoſa *r.*, e pano paruis racemata paniculis: et cacumine gemino. Quin et colore [4] diſtinguitur; candido, nigro, rufo, etiam purpureo. Panis multifarie et e milio *s.* fit, e panico [5] rarus. Sed nullum *t.* frumentum ponderoſius eſt, aut quod coquendo magis creſcat: LX. [6] pondo *u.* panis e modio [7] reducunt, modiumque pultis ex

1. *fibrato.* 2. *Sunt et pan. mammoſa genera e pano. Turn. et Ch.* 3. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. et Turn. Mammoſum eſt pano. V. mammoſo .. racemato .. diſtinguuntur ... LX enim pondo Gr. et Al.* 4. *diſtinguuntur. Gr.* 5. *rarius. Gr. et Al.* 6. *Sic et M.* 7. *redeunt, modiuſque pultis. Alii.*

ſiliquam, ſic omnia miliacei generis τὴν φόβην, id eſt, iubam. *Dal.*

Pedali obba) In MSS. *obſa.* Libentius multo agnouerim, litteris permutatis, *foba*, vel potius *phoba.* Eſt enim φόβη Theoph. Hiſt. VIII. 3. arundinacea coma frugum omnium, quae ad milli ſimilitudinem accedunt: τὰ μὲν ἔχει ςάχυν· τὰ δὲ χεδροπὰ, λοβόν· τὰ δὲ κεγχρώδη, φόβην. Ἡ γὰρ καλαμώδης ἀπόφυσις, φόβη. Hanc Latine panum Plinius ipſe plane modo vocat. H.

q. Fimbriato capillo) Inſtar crinium fimbriarumque, ſolutae videri poſſint. H.

r. Mammoſa) Mammoſum panici genus eſt, inquit, cui panus ineſt racemoſus, exiguiſque conſtans paniculis. Panicum eſt illud ſatiuum Dalecampii in hiſt. plant. p. 16. et idem vulgare Cluſii p. 215. H.

s. E e milio fit) Milii nunc in pulte vſus, qualis olim auctore Feſto, *quum puls miliacea ex melle, forma appellaretur: cum lacte non faſtidienda*, inquit Colum. II. 9. In panificio raro. Sed is olim vſus, teſte etiam Columella II. 9. p. 56. *Panis*, inquit, *e milio fit, qui antequam refrigeſcat, ſine faſtidio poteſt abſumi.* H.

t. Sed nullum frumentum ponderoſius) Nam Plinius milium quoque frumenti genus facit, vt ex quo tum panem ruſtica plebs conficeret, quum hodie in pulte ſit eius vſus, in panificio raro. *Gelen.*

u. LX. *enim pondo panis e mo-*

ex tribus ſextariis madidis. Milium *x.* intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum eſt nigrum colore, amplum grano, arundineum culmo. Adoleſcit ad pedes altitudine ſeptem, praegrandibus culmis: [1] lobas *y.* vocant: omnium frugum fertiliſſimum. Ex vno grano terni *z.* ſextarii gignuntur. Seri debet in humidis.

4. Frumenta *a.* quaedam [2] in tertio genu ſpicam incipiunt concipere, quaedam in quarto, ſed etiamnum occultam. Genicula autem ſunt tritico quaterna, farri ſena, hordeo [3] octona. Sed non ante ſupra dictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicae: qui *b.* vt ſpem ſui fecit, quatuor aut

1. *phobas. Scalig. ex Theoph. conſ. Ch. in genu tertio M. in tertio geniculo Gr. et Al.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard.* 3. *octona: et non ante. V.*

e medio reducunt) Scribendum reor non *reducunt*, ſed *reddit*, vt infra hoc capite: *quod fere quaternis libris plus reddit panis quam aliud far.* Pint.

x. Milium, etc.) *praegrandibus culmis iubas vocat.* ſic legend. Antea praeceſſit de *Panico*, vbi lege: *cum longiſſima pedali offa.* nihil aliud eſt *panus* quam *longa offa.* Heſych. τολύπαι. Vide *Salmaſ.* p. 127. a, b.

Milium intra hos) De milio Indico eximiae magnitudinis, culmique arundinei, vide Philoſtr. de vita Apollonii III. 2. p. 112. Hoc *Surgum* vocari apud populares ſuos auctor eſt Scaliger Exercitt. 292. p. 869. Quidam malunt eſſe, *le blé d'Inde.* H.

y. Lobas vocant) Ita MSS. omnes. Rectius tamen *phobas* dixeris, ex laudato proxime Theophraſti loco, qui leguminibus, χεδροποῖς λοβὸν, miliaceis φόβην aſſignat. H.

z. Terni ſextarii) Id eſt, ſex librae. *Dal.*

a. Frumenta quaedam) Habet haec et Theophr. Hiſt. VIII. 2. Colum. II. 12. p. 67. Genua porro ſiue genicula, ſunt veluti nodi et articuli, quibus herbacei caules et ſtipulae diſtinguuntur. H.

b. Qui vt ſpem ſui fecit) Scribo *quae*, non *qui*, vt referat

aut quinque tardiſſime diebus florere incipiunt: [1] totidemque *c.* aut paulo pluribus defloreſcunt. Hordea *d.* vero cum tardiſſime ſeptem. Varro *e.* [2] quater nouenis diebus fruges abſolui *f.* tradit, et menſe nono meti.

5. Fabae *g.* in folia exeunt, ac deinde [3] caulem emittunt, [4] nullis *h.* diſtinctum internodiis. Reli-

D 4 qua

1. *totidem floreſcunt, qui ad ſummum expendunt, ſeptimo aiunt defloreſcere. Theophr.* 2. *quadragenis quinis. Vrſin. ad Varr. p. 45.* 3. *caules. Ch.* 4. *multis. Dal.*

ferat ſpicam. Theophraſtus L. VIII. cap. 2 *Mox folliculo abſoluta quarto aut quinto die florere tam tritici quam hordei incipit.* Pint.

Qui vt ſpem) Qui conceptus ſcilicet, ſeu ſpicae partus. Theophr. l. c. H.

c. *Totidemque*) Poſt dies totidem elapſos. Theophr. l. c. H.

d. *Hordea vero, etc.*) De tritico et hordeo id Theophr. *Dal.*

Hordea vero) Theophr. πυρὸν καὶ κριθὴν, triticum, hordeumque. H.

e. *Varro quater nouenis diebus fruges abſolui tradit*) Scribo *quinquies nouenis diebus*, hoc eſt 45. dieb. Varro L. I c. 33 *Quarto interuallo inter ſolſtitium et caniculam plerique meſſem faciunt, quo frumentum dicitur* XV. *diebus eſſe in vaginis*, XV. *florere*, XV. *exareſcere*; vel lege, *Varro ter quindenis diebus, etc.* Pint.

Varro) In libris deperditis. H.

f. *Abſolui tradit*) Ex quo florere ceperunt. *Dal.*

g. *Fabae in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt nullis diſtinctum internodiis*) Videtur ſuperuacaneum eſſe verbum *nullis*. Nam Theophraſtus L. VIII. cap. 3. contradicit his verbis: *Item caulis aliis geniculatus atque inanis, vt fabae.* Pint.

h. *Nullis diſtinctum internodiis*) Si exortum ramulorum ſpectes, ea tantum parte, qua prodeunt, geniculum reuera conſpicitur, id quod ait Theophraſtus: ſi vero nodum vocamus articulum, qui omni ex parte caulem ambit, et internodia ſeparat, in fabae caule nullus eſt. Itaque quamuis geniculatus is ſit, nullis tamen internodiis

qua *i.* legumina ſurculoſa ſunt. Ex his *k.* ramoſa, cicer, eruum, lens. Quorumdam caules ſparguntur in terram, ſi non habeant adminiculum, vt piſorum. Quod ſi non habuere, deteriora fiunt. Leguminum *l.* [1] vnicaulis faba ſola, vnus et lupinis: ceteris ramoſus *m.* praetenui ſurculo: omnibus vero fiſtuloſus. [2] Folium quaedam ab radice mittunt, quaedam a cacumine. Frumentum *n.* vero

1. *recticaulis. Theophraſt.* 2. *Fol. et radicem quaedam mittunt ab eadem parte. Alii et Theophr. mox, quaedam a cacumine folium mittunt, etc. Alii vero, folium a graui cacumine triticum.*

diis diſtinguitur. Quidam legunt, *multis diſtinctum.* Dal.

Nullis diſtinctum) Nullis certe geniculis interſeptum, glabrum, inanemque caulem fabae cernimus, etſi Theophr. Hiſt. VIII. 2. γονατώδη καυλὸν κυάμȣ vocat. H.

i. Reliqua . . . ſurculoſa ſunt) Hoc eſt, plures e ſua radice caules emittunt: τὰ μὲν χεδροπὰ πολύκαυλα. Theophr. l. c. H.

k. Ex his ramoſa) Πολύκλαδα, quorum caulis in plures ſe fundit ramulos. H.

l. Leguminum etc.) Quum ſit non exigua differentia inter ramoſum et ſurculoſum; (vt monſtrant verba, quae ſtatim ante praeceſſerunt: dixit enim, *Reliqua legumina ſurculoſa ſunt. Ex his ramoſa cicer, eruum, lens*) qua ratione conſiſtet haec ſententia? *Ceteris ramoſus praetenui ſurculo.* videntur enim verba inter ſe pugnare. Nimirum inuerti debent, vt arbitror, dictiones, legendumque, *vnus et lupinis praetenui ſurculo, ceteris ramoſus.* Pint. Theophraſt. c. 2. L. VIII. hiſt. *Dal.*

Leguminum vnicaulis) De faba Graeca loquitur, ſeu Latina: ei enim quam nos fabam vulgo dicimus, caulem non vnum ex ſingulari radice erumpere, vt vnicum lupino, experientia commonſtrat. H.

m. Ramoſus) Ceteris, inquit, caulis in ramos ſpargitur, ligno praetenui, ſed eodem inſtar fiſtulae concauo. H.

n. Frumentum et hordeum, etc.) Frumentum et hordeum enaſcitur, ternaque prodit, (ἀναφύεται) vnico folio: piſum, faba, cicer, multis. *Theophr.*

[1] vero, et hordeum, [2] viciaque *o.* et quidquid in ſtipula eſt, in cacumine vnum folium habet. Sed hordeo ſcabra ſunt, ceteris laeuia. Multiplicia contra fabae, ciceri, piſo. Frumentis *p.* folium [3] arundinaceum, fabae rotundum, et magnae leguminum parti. Longiora eruiliae *q.*, et [4] piſo. Faſeolis *r.* venoſa, ſeſamae *s.*, et irioni [5] ſanguinea. Cadunt folia lupino tantum, et papaueri. Legumina *t.* diutius florent, [6] et ex his eruum ac cicer:

1. *et hordeum. Vtrumque vero et quic. frumentum, et hordeum vtrumque. Gr.* 2. *vitiaque. M.* 3. *arundineum. Ch.* 4. *lathyro. Theophr. circercu-lae. Gaz.* 5. *eryſimo. Dal.* 6. *et magis er. Theophraſt.*

Theoph. Mirum, auctorem de radice frumentaceorum et leguminum nihil prodere. Quod autem ait, *hordeum vtrumque*, intellige diſtichon et polyſtichon: vel nudum, quod γυμνόκριθον vocant, et gluma ſua veſtitum. *Dal.*

o. Viciaque) Vide N. et Em. N. VI. (hic ſcoll.) *Frumentum)* Prius legebatur: *Frumentum et hordeum vtrumque:* vbi ſe torquet mirum in modum Dalecampius, vt quodnam ſit hordeum vtrumque, explanet. Nos ſinceram hanc lectionem ope Cod. Colb. 3. et Par. repraeſentamus. H.

p. Frumentis) Theophr. Hiſt. VIII. 3. H.

q. Eruiliae) Eruilia Graecis ὤχρος eſt, piſum minus eſt. Noſtris, *des Pois*. De maiore piſo Dodonaeus, p. 511. de minore, p. 512. H.

r. Faſeolis) In MSS. rectius *phaſiolis*. De his egimus L. XVI. 92. H.

s. Seſamae et irioni ſanguinea) Nuſquam, quod ſciam Theophr. horum folia rubere, ſed pinguia eſſe et amara ſcripſit. Irionis quidem eſt ſanguineus caulis, ſed non folium. *Dal.*

Seſamae) MSS. vbique *Seſimae*: Graeci tamen σήσαμον vocant, nempe vt Μασσαλίαν Maſſiliam Latini dixere, et Μιθραδάτην, quem nos Mithridatem. Gallis, *de la Iugeoline*. Accurate pingitur a Dodonaeo l. c. c. 2. p. 522. H.

t. Legumina diutius florent) Idem c. 2. L. VIII. hiſt. *Dal.*

cicer: ſed diutiſſime faba xl. diebus. Non autem ſinguli *u.* ſcapi tamdiu, quoniam alio deſinente alius incipit: nec tota ſeges, ſicut frumenti, pariter. Siliquantur *x.* vero omnia diuerſis diebus, et ab ima primum parte, paulatim flore ſubeunte.

6. Frumenta *y.* quum defloruere, craſſeſcunt, maturanturque cum plurimum diebus [1] quadraginta; item faba: pauciſſimis cicer. Id enim *z.* a ſemente diebus xl. perficitur. Milium *a.*, et panicum, et ſeſama, et omnia aeſtiua, xl. diebus maturantur [2] a flore, magna terrae caelique differentia. In Aegypto enim hordeum ſexto a ſatu menſe, frumenta ſeptimo metuntur. In Hellade *b.*, [3] hordeum. In Peloponneſo octauo, et frumenta etiamnum tardius. Grana *c.* in ſtipula crinito

1. *quadr. perficiantur. M.* 2. *a flore. Magna. M.* 3. *VII. hordeum. Ch.*

Legumina diutius) Theophr. Hiſt. VIII. 2. H.

u. Non autem ſinguli) Th. Hiſt. VIII. 2. H.

x. Siliquantur) Siliquas faciunt, Theoph. l. c. Neque vt frumenti, ſic et fabarum ſcapi ſinguli, aut ſeges integra ſimul floret, ſed particulatim. H.

y. Frumenta, etc) Pleraque omnia haec quae ſequuntur, ex Theophr. c. 3. et 4. L. VIII. hiſtor. *Dal.*

Frumenta) Theophr. Hiſt. VIII. 3. Colum. II. 12. p. 67. *Omne autem frumentum et hordeum, quidquid denique non duplici ſemine eſt, ſpicam a tertio ad quartum nodum emittit: et quum totam edidit, octo diebus defloreſcit ac deinde grandeſcit diebus quadraginta, quibus poſt florem ad maturitatem deuenit. Rurſus quae duplici ſemine ſunt, vt faba, piſum, lenticula, diebus quadraginta florent, ſimulque grandeſcunt.* H.

z. Id enim) Theophr. l. c. H.

a. Milium) Theoph. l. c. H.

b. In Hellade hordeum) Hoc eſt, ſeptimo menſe metitur. Theophr. Πυροὶ δὲ ἐν τῇ ἑβδόμῳ· περὶ τὴν Ἑλλάδα, κριθαί. H.

c. Grana) Grana in ſtipulis ſpica continentur, *quae ſub-*

to textu ſpicantur. In faba leguminibuſque, alternis lateribus ſiliquantur. Fortiora *d.* [1] ad hiemes frumenta, legumina in cibo.

7. Tunicae *e.* frumento plures. Hordeum *f.* maxime nudum, et [2] arinca *g.*, ſed praecipue auena. Calamus *h.* altior frumento, quam hordeo. Ariſta mordacior hordeo. In area exteruntur triticum, et ſiligo, et hordeum. Sic et ſeruntur *hh.* pura, qualiter [3] moluntur, quia toſta non ſunt. E diuerſo

1. *contra hi. fr. Cb. Theophraſt.* 2. *alica. V. id eſt, zea, olyra.* 3. *Sic ex MSS. em. Hard. et M. Turn. moliuntur. Gr. et Al.*

ſubtiliter texitur, definitque in crinem. In faba, et leguminibus, modo dextro latere modo laeuo; ſiliqua ſemina continentur. H.

d. Fortiora) Theophr. l. c. Validiora, inquit, ἰσχυρότερα contra hiemem, caelique mutationes varias, frumentacea ſunt, τὰ σιτηρά. Legumina vero in cibis valentiora putantur, πρὸς δὲ τὴν τροφὴν, τὰ χεδροπά. Vide Celſ. II. 18. *Ex leguminibus valentior rapa, napique, et omnes bulbi*, etc. Locum conſule. H.

e. Tunicae frumento plures. Hordeum maxime nudum et alica, ſed praecipue auena) Ex Theophraſto, vnde hic locus acceptus eſt, manifeſtum fit, praepoſtero ordine legenda eſſe verba haec: *Tunicae frumento plures et alicae, ſed praecipue auenae. Hordeum maxime nudum.* Theophraſti verba ſunt L. VIII. c. 4. *At haec triticum tunicis contegitur multis, ordeum nudum conſiſtit. Id enim omnium maxime caret tegumento. Tipha quoque et ſiligo et omnia huiuſmodi multiplici folliculo includuntur, ac omnium, vt ita loquar, maxime auenam natura operuit.* Porro illud noſcendum, in Graecis Theophraſti exemplaribus non *auenam* ſcriptum eſſe, vt Theodorus vertit, ſed *crocum.* Pint.

f. Hordeum maxime, etc.) Praeſertim Gymnocrithon. Tipha, olyra (*Arincam* pro vtraque vertit Plinius) et omnia id genus multis folliculis leguntur (πολυλόβα:) ſeu vno verbo inter reliqua plurimis querna. Th. *Dal.*

g. Et arinca.) Dicetur de ea, ſ. 20. H.

h. Seruntur pura) Sine ſuis folliculis. H.

ſo far, milium, panicum purgari, niſi toſta, non poſſunt. Itaque *i.* haec cum *k.* ſuis folliculis ſeruntur cruda. Et far in vaginulis ſuis ſeruant ad ſatus, atque non torrent.

XI. Leuiſſimum ex his hordeum, raro *l.* excedit xv. libras, et faba xxii. Ponderoſius far, magiſque etiamnum triticum. Far *m.* in Aegypto ex olyra conficitur. Tertium *n.* genus ſpicae hoc ibi eſt. Galliae *o.* quoque ſuum genus farris dedere: quod

h. Altior) Laeuior, denſior, lentior, frangi contumacior. Theophr. *Dal.*

i. Itaque haec) Inprimis far, ſiue adoreum, quod in ſiccis humidiſque locis ſeri Columella ait, L. II. 8. *quoniam folliculum, quo continetur, firmum et durabilem aduerſus longioris temporis humorem habet.* H.

k. Cum ſuis folliculis, etc.) Inde Perſio Satyr 5. *ſcabioſum far* vocatur. *Dal.*

l. Raro excedit) In ſingulos nimirum modiis. H.

m. Far in, etc.) Cibus et triticea ptiſana: molitum et deglubitum granum, ad pultes et hominum cibum idoneum, qualis ex farris grano decorticato in Italia vulgo paratur, vocaturque *Farro.* Dal.

Far . . ex olyra) Far cibus hoc loco eſt, non, vti acceptum eſt hactenus, ſingulare aliquod frumenti genus. Far e frumento Plinius mox agnoſcit, hoc eſt, ex iis frumenti generibus quae commemorauit initio ſect. ſup. Far ex olyra nunc etiam in Aegypto. Far ex hordeo, Palladius, L. I. t. 29. de phaſianis. Modum conficiendi farris docet Archigenes apud Aetium ſerm. 9. c. 45. p. 124. H.

n. Tertium genus) Praeter verum far et triticum. *Dal.*

Tertium genus) Poſt triticum, hordeumque. H.

o. Galliae quoque ſuum, etc.) Ex olyra, ſiue ſiligine, vt et Aegyptus. Ea vero Siligo Gallica, e qua Brance, ſiue Sandalum, crimni genus fiebat, Arinca fortaſſis eſt, memorata c. 8. huius libri. Arincam autem olyram eſſe auctor ſcribit infra c. 25. L. XXII. Brancen Galliae ruſtici hodie *Blanche* vocant. Allobroges *Blanchéen.* Sandalum quoque inter Italos, praeſertim Etruſcos, veteris appellationis veſtigia retinet, *Scandella.* Dal.

quod illic [1] bracem *p.* vocant, apud nos [2] ſandalam *q.*, nitidiſſimi grani. [3] Et alia differentia eſt, quod fere quaternis libris plus reddit panis, quam far aliud. Populum Romanum farre tantum e frumento ccc. annis vſum, Verrius *r.* [4] tradit.

XII. 1. Tritici genera plura, quae fecere gentes. Italico *s.* nullum equidem comparauerim candore

1. bracum. Turn. et Ch. brance vocant, ſandalum Gr. et Al. 2. *ſcandalum. Turn. ſcandalam. M. ſcadalam. Ch.* 3. *Eſt et alia. Ch.* 4. *ſic ex MSS. em. Hard. tradidit Gr. et Al.*

p. Bracem vocant) Ita MSS. Colb. Th. Chiffl. non vt editi *brance. Le blé blanc de Dauphiné.* Vide Nic. Chorier. Hiſt. Delph. l. p. 54. H.

q. Sandalam) Sic MSS. Colb. Th. aliique Libri vulgati. *Sandalum. Sandalium* Charta Rogerii Regis Siciliae, a. 1137. apud Vghellum, T. VII. p. 564. H.

r. Verrius tradidit) Varro non *Verrius* vetus codex praefert. *Pint.*

s. Italico) Inſignis propterea liberalitas Auguſtorum fuit, quum triticum plebi Romanae erogarent. Eiuſmodi largitionis mentionem faciunt nummi duo inprimis eximii, praue hactenus intellecti. Prior eſt Pertinacis Auguſti, alter Seueri Alexandri Caeſaris. Prior eſt argenteus in Theſauro Regio, a Seguino delineatus, p. 124. primae editionis IMP. CAES. P. HELV. PERTIN. AVG. capite laureato. *Imperator. Caeſar Publius Heluius Pertinax Auguſtus* .)(. Stat Dea Liberalitas, vt pingi ſolet in nummis inſcriptis, LIBERALITAS AVG. cum tabella, quam dextra manu gerit, quaeque modicum tritici pretium indicaret: et cum cornucopiae, quod laeuo brachio tenet. Inſcriptio LIBERATIS CIVIBVS. Eius haec inſcriptio eſt. LIBER*alitas* A*uguſti* Tri*ticum Italicum Suppeditauit* CIVIBVS. Alioquin titulus non conueniret cum argumento, ſiue pictura. Alterius nummi, qui eſt Seueri Alexandri, ingenioſior aliquanto inſcriptio eſt, M. AVREL. ALEXANDER CAES. Caput nudum.)(. Corona laurea, in qua, S.P.Q.R. Hanc tenet Aquila Romana. In

dore ac pondere, quo maxime diſcernitur: montanis modo comparetur Italiae agris externum, in quo *t.* principatum tenuit Boeotia *u.*, deinde Sicilia, mox *x.* Africa. Tertium pondus erat Thracio, Syrioque *y.*, [1] deinde et Aegyptio, athletarum *z.* cum

1. Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. deinde Aegyptio. Gr. et Alii.

In circuitu, METROPOLIS. Hoc eſt, *Munificentiſſime Erogato Tritico Romanae Plebi, Omnium Liberalitatem Imperatorum Superauit*, ſcilicet Caeſar Alexander. Eſt hic nummus, vt prior, argenteus, apud Occonem p. 439. H.

t. In quo principatum, etc.) Theophraſto ex iis, quae in Graeciam conuehebantur, grauiſſimum Siculum fuit: eo tamen grauius Bœoticum, vel eo argumento, quod athletae quum vix in Boeotia tres ſemiſextarios conſumerent, Athenis plus quam quinque eſitabant. c. 4. VIII. Hiſtor. *Dal.*

u. Boeotia) Conſentit Theophr. de cauſſ. IV. 10. p. 310. Τοῦ μὲν ἄλλου πυροῦ δοκεῖ τοῦ Ἀθήναζε καταπλέοντος, ὁ Σικελικὸς ἰσχυρότατος εἶναι· τούτου δ᾽ ἔτι βαρύτερος μᾶλλον ὁ Βοιώτιος, ὥσπερ ἐν ταῖς ἱστορίαις εἴρηται. H.

x. Mox Africa) Libycum vocat Theophraſtus, et in ſpica breui manere, calamumque tenuem emittere ſcribit. Idem auctor Thracium, Syrium, Alexandrinum memorat, nulla facta vel bonitatis mentione, vel ponderis. *Dal.*

y. Syrioque) Defuit anno vno in Syria, quum agris Sidoniorum ſerendis triticum ſuppeditauit Antonius Seuerus Auguſtus: quamobrem percuſſere eius honori nummum ex aere magno, qui eſt in Cimelio D. *de Boze*, hoc titulo: AETERNVM BENEFICIVM SID. DAT. Hoc eſt, *Sidoniis datum.* Implet nummi aream modius, e quo ſpicae emicant. Pars prior, cum Antonini Seueri capite, hos exhibet titulos: M. AVREL. ANTONIVS PINVS AVG. PBG MAX. *Parthicus, Britannicus Germanicus Maximus.* H.

z. Athletarum cum decreto) li quum Boeotici ternos ſemiſextarios vix conſumerent, Athenis facile quinos abſumebant. *Dal.*

Athletarum) Athletis ita cenſentibus, quorum edacitas

cum decreto, quorum capacitas iumentis ſimilis, quem diximus ordinem fecerat. Graecia *a.* et Ponticum laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eadem genere grani praetulit [1] dracontiam *b.*, ſtrangiam, et Selenuſium, argumento craſſiſſimi calami: ita pingui ſolo haec genera aſſignabat. Leuiſſimum et maxime inane, ſeu tenuiſſimi calami, in humidis ſeri iubebat, quoniam multo egeret alimento. Hae fuere ſententiae Alexandro Magno regnante, quum clariſſima fuit Graecia, atque in toto terrarum orbe potentiſſima: ita tamen, vt ante mortem eius annis fere *c.* CXLV. Sophocles Poëta in fabula Triptolemo *d.* frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad verbum tranſlata ſententia:

Et

1. *canchrydiam, ſtlengyn, et Alexandreum. Theophraſt. dracontion, et iſtelepant, et ſelinuſium. Ch.*

-tas, ſeu voracitas potius, iumentorum ſimilis, hunc quem modo diximus in pondere frumentorum ordinem fecit. Theophr. Hiſt. VIII. 4. In Boeotia, inquit, ternos ſemiſextarios tritici abſumunt: Athenis Siculi, facile quinos. H.

a. Graecia et Ponticum laudauit) Ponticum Theophraſto leuiſſimum eſt cap. 4. L. VIII. hiſt. et c. 10. L. IV. cauſſ. *Dal.*

b. Dracontiam) Pro his tritici generibus tergeminum Theophraſtus affert, Hiſt. VIII. 4. Καγχρυδίαν, Στλεγγὺν, Ἀλεξάνδρειον. H.

c. Fere CXLV) Egit ergo Sophocles eam fabulam Olymp. LXXXVIII. anno quarto, aetatis ſuae viceſimo, ſi Suidae credimus. Obiit enim Alexander Olymp. CXX. anno primo Olympiadibus Pliniano calculo computatis, V. C. A. CCCCXLII. H.

d. Triptolemo) In ea fabula Triptolemum Ceres edocet, quantum terrarum neceſſe ſit peragrari ſeminandis a ſe datis frugibus, Italiamque prae ceteris laudat. Vide Dion. Hal. A. R. l. p. 10. H

Et fortunatam Italiam frumento [1] *canere candido.* Quae laus peculiaris hodieque Italico eſt. Quo magis admiror, poſteros Graecorum nullam mentionem huius feciſſe frumenti.

2. Nunc ex his generibus, quae [2] Romam inuehuntur, leuiſſimum eſt Gallicum, atque e Cherſoneſo aduectum: quippe non excedunt in modium vicenas libras, [3] ſi quis granum ipſum ponderet. Adiicit Sardum ſelibras *f.*, Alexandrinum et trientes *g.*: hoc et Siculi *h.* pondus. Boeoticum totam libram addit: Africum et dodrantes. *i.* In Transpadana Italia ſcio vicenas quinas libras farris modios pendere: circa *k.* Cluſium et [4] ſenas. [5] Lex certe naturae, vt in *l.* quocumque genere pani militari

1. *carere. Ch.* 2. *Romae. Ch.* 3. *ſilique granum ipſum pondere. Turn. ſicli pondere. V.* 4. *Senos. Gr.* 5. *ſic ex MSS. em. Hard. Lex naturae certe eſt. M. Lex certa naturae Gr. et Al.*

e. *Quae Romam*) MSS. omnes, *quae Romae.* H.

f. *Selibras*) Dimidiam libram. H.

g. *Et trientes*) Gallici, inquit, tritici pondus, non ſelibra tantum, ſed praeterea triente, hoc eſt, tertia librae parte, ab Alexandrino Siculoque ſuperatur. H.

h. *Siculi pondus*) Vide Budaeum L. IV. de Aſſe. *Dal.*

i. *Et dodrantes*) Et praeterea dodrantem, hoc eſt, librae partes tres quartas. H.

k. *Circa Cluſium*) Hoc eſt, circa Cluſium farris modios pendere non vicenas quinas tantum libras, ſed et ſenas: hoc eſt, vicenas ſenas. Dalecampius perperam exiſtimat *ſenas* hoc loco Senenſis eſſe in Etruria oppidi nomen. De farre Cluſino, eiuſque parandi modo, vide Aetium ſerm. 9. c. 45. p. 325. Colum. II. 6. *Far, quod appellatur Cluſinum, candoris nitidi.* Martialis, in Xeniis, L. XIII. ep. 8. *Far*: *Imbue plebeias Cluſinis pultibus ollas, etc.* H.

l. *Vt in quocumque*) Vt cuiuſcumque frumenti modius in panem ſubactus militarem, ſiue caſtrenſem, (*le pain de munition*) triente toto, ſeu tertia parte ponderoſior ſit, quam granum ipſum

litari tertia portio ad grani *m.* pondus accedat: ſicut optimum frumentum eſſe, quod *n.* in [1] ſubactu congium aquae capiat. Quibuſdam generibus per ſe pondus, ſicut Balearico: [2] modio panis pondo [3] xxxv reddit: [4] Quibuſdam *o.* binis mixtis, vt Cyprio et Alexandrino, xx. *p.* prope libras non excedentibus. Cyprium fuſcum eſt, panemque nigrum facit: itaque miſcetur Alexandrinum candidum, redduntque xxv. pondo. Thebaicum *q.* [5] libras adiicit. Marina aqua ſubigi, quod plerique maritimis in locis faciunt, occaſione *r.* lucrandi ſalis, [6] inutiliſſimum. Non alia de cauſa opportuniora morbis corpora exiſtunt. [7] Galliae *s.* et Hiſpa-

1. *ſubactum cong. Cb.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. modo tritici pan. Gr. quod modio. Vet.* 3. *ſic et Cb. XXX. Gr. et Al.* 4. *ſic ex MSS. em. Hard. Quibus binis mixtis. Dal. ſub. pondus eſt. quibuſdam in binis. Gr. et Al.* 5. *libram. Cb.* 6. *viliſſimum. V. et Cb.* 7. *Gallia et Hiſpania. M.*

ipſum, prius quam molatur, et ſubigatur in panem. H.

m. Ad grani pondus accedat) Aqua cum ſale et fermento permixta. *Dal.*

n. Quod in ſubactu) Dum ſubigitur in panificio. H.

o. Quibuſdam binis) Subintellige, pondus eſt. H.

p. XX. prope libras) Antequam in panem ſubigantur. H.

q. Thebaicum libras) Siue granum ipſum per ſe alteri e duobus iſtis miſceatur, Cyprio vel Alexandrino: ſiue cum altero ſubigatur, libram ad pondus adiicit. Thebaicum porro ex Aegypto intellige. H.

r. Occaſione lucrandi viliſſimum) Sic alii legunt. Ego vero legendum puto, non *viliſſimum*, ſed *inutiliſſimum*. Nam et codex antiquus *vtiliſſimum* habet: cui dictioni ſi adiungas praepoſitionem *in*, quae paulo ante praecedit, parum ibi neceſſariam, locus erit recte caſtigatus. Confirmat hanc correctionem Plinius ipſe L. XXIII. cap. 1. his verbis: *Inprimis igitur vinum marina aqua factum inutile eſt ſtomacho, neruis, veſicae.* Pint.

s. Galliae et Hiſpaniae) Zythum

ſpaniae frumento *t.* in potum reſoluto, quibus *u.* diximus generibus, ſpuma ita concreta pro fermento vtuntur. Qua de cauſa leuior illis, quam ceteris, panis [1] eſt.

3. Differentia eſt et calami. Craſſior quippe melioris eſt generis. Plurimis *x.* tunicis Thracium triticum veſtitur, ob nimia frigora illi plagae exquiſitum. Eadem cauſa [2] et trimeſtre *y.* inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio fere a ſatu menſe et in reliquo orbe metitur. Totis hoc Alpibus notum, et hiemalibus prouinciis nullum hoc frumento laetius. Vnicalamum *z.* praeterea, nec vſquam

1. *eſt. in M. d. et Ch.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Dal. et trimeſtria Gr. et Al.*

thum et Curmi intelligit. *Dal.*

t. Frumento in potum) Quum e madida fruge parant ſibi potus, Zythum ſcilicet, Gallis *Biere*, Hiſpanis *Cerueza.* H.

u. Quibus diximus) Tritico nempe Balearico, in Hiſpaniis: in Galliis, farris genere, quod bracem vocabant, vt dictum eſt, tum iſta ſectione, tum ſuperiore. H.

x. Plurimis tuincis) Theophr. Hiſt. VIII. 4. ὁ Θράκιος πολυκάλαμος. H.

y. Trimeſtria inuenit) Trimeſtria multa, et vbique leuia, parum fecunda, quum exoriuntur vnicalama, et prorſus infirma Theophr. *Dal.*

Et trineſtre) Tritici genus, quod intra tres menſes, matureſcit: bimeſtre, quod intra binos. De his Theophr. l. c. Καὶ τὸ τῶν τριμήνων καὶ τὸ τῶν διμήνων, καὶ εἴ τι γένος ἐν ἐλαττόσιν ἡμέραις τελειοῦται. Trimeſtre, ſiliginis genus eſſe docet Colum. II. 6. de generibus ſeminum. H.

z. Vnicalamum praeterea, nec vſquam capax) Addendum puto verbum *ponderis*, indiligentia librarii, ni fallor, omiſſum, vt ſit, *nec vſquam capax ponderis*, ex Theophraſto L. VIII. c. 4. his verbis: *Tria vero permulta et vbique habentur. Leuia haec et parum fecunda et vnicalama ſunt, atque in totum infirma.* Pint.

Vnicalamum) Vnicum e radice calamum trimeſtre id triticum emittit: nec poteſt

[1] vſquam capax: ſeriturque non niſi tenui terra. Eſt et *a*. bimeſtre [2] circa Thraciae Aenum, quod quadrageſimo die, quam ſatum eſt, matureſcit: mirumque, nulli frumento plus eſſe ponderis, et furfuribus carere. Vtitur eo et Sicilia, et Achaia, [3] montuoſis vtraque partibus. Euboea quoque circa Caryſtum. In tantum fallitur Columella *b*., qui ne

1. vſquam non capax. Dal. 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Turn. in Euboea. Th. circa Thraciae fenum. Ch. et in emend. ſinem. circa Thracium ſinum.* G. *et Al.* 3. *montoſis Gr.*

eſt ferre plures. Theoph. l. c. Τρίμηνοι δὲ πολλοὶ . . . μονοκάλαμοι, κατὰ τὴν ἔκφυσιν, καὶ τὸ ὅλον ἀσθενεῖς. H.

a. Eſt et bimeſtre circa Thracium ſinum) In ſcripto exemplari, non *Thracium ſinum* ſed *Thraciae fanum* habetur, vt ſcribendum putem *Thraciae Aenum*. Aenus enim celebris eſt vrbs Thraciae. Porro Theophraſtus, vnde Plinius haec hauſit, non in Aeno, ſed in Euboea, naſci hoc genus tritici, quod XL. die quam ſatum, matureſcat. Eius verba ſunt L. VIII. cap. 4. *Quibus et trimeſtrium genus annumerari par eſt, et bimeſtrium, et ſi quid intra pauciores dies valeat conſummari: et in Euboea genus quoddam intra quadraginta dies craſſari perficique poſſe affirmant: idemque firmum eſſe ac ponderoſum, nec modo trimeſtris leue, quam ob rem famulis id praeberi inquiunt, etenim nec multum in hoc furfures eſſe volunt*, Quibus ex verbis liquet deeſſe in Plinio coniunctionem et, *eſt et bimeſtre et circa Thraciae Aenon, quod quadrageſimo die quam ſatum eſt, matureſcit.* Expendendum igitur, an in Theophr. tam Graeco quam Latino ſcribendum ſit non *Euboea* ſed *Aeno*, vt Plinius et Theophraſtus conſentiant. *Dal.*

Eſt et bimeſtre) Theophr. l. c. etſi de Aeno Thraciae ſilet: in Euboea ſolum reperiri illud affirmat, et in Sicilia, Achaiaque. H.

b. Columella) Cap. 9. L. II. *Dalec.*

Columella) Ita etiamnum legitur apud Columellam II. 9. p. 53. *Neque enim eſt vllum, ſicuti multi crediderunt, natura trimeſtre: quippe idem iactum autumno melius reſpondet.* Non negat is

ne [1] trimeſtris quidem proprium genus exiſtimauerit eſſe, quum ſit antiquiſſimum. *c.* Graeci *d.* [2] ſetanion vocant. Tradunt *e.* in Bactris grana tantae magnitudinis fieri, vt ſingula *f.* [3] ſpicas noſtras aequent.

XIII. Primum ex omnibus frumentis ſeritur hordeum. Dabimus et dies [4] ſerendo cuique generi, natura ſingulorum expoſita. Hordeum *g.* Indis ſatiuum et ſilueſtre, ex quo *h.* panis apud eos prae-

1. trimeſtri. Ch. trimenon. Gr. et Al. *2. ſic et M. et Ch. ſicanion Turn.* *3. oliuae nucleos. Theophr.* *4. ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. ſerendi. Gr. et Al.*

is peculiare tritici genus dictum ab antiquis eſſe trimeſtre: ſed ab eo quod autumno ſeritur, quodque melius ita prouenit, differre negat. Et c. 6. triticum trimeſtre, et trimeſtre alicaſtrum agnoſcit. H.

c. *Antiquiſſimum*) Theoph. c. 4. L. VIII. Hiſt. *Dal.*

d. Trimenon vocant) Hippocrates σητάνειον, quaſi τητάνειον, τῆτες enim, ἐν τῷδε τῷ ἔτει ἐσπαρμένον, quod hoc ipſo anno, id eſt vere ſatum eſt. *Dal.*

Graeci ſetanion) Ita MSS. non *trimenon*, vt editi. Σητάνιος πυρὸς, ſiue σητάνειος, triticum quod hoc anno, id eſt, vere ineunte ſatum eſt. Vide Rob. Conſtantin. in Lexico. H.

e. Tradunt in Bactris) Theophr. l. c. nucleis oliuae ſingula Bactrici frumenti grana aequiparat. H.

f. Vt ſingula ſpicas noſtras aequent) Scribendum reor, *vt ſingula oliuae nucleos aequent*; ex Theophraſto L. VIII. c. 4. *Nam et Aſiae*, inquit, *vltra* Bactra *quodam in loco adeo grande frumentum fieri tradunt, vt nucleos oliuae ſuae aequiparent magnitudine grana ſingula.* Pint.

g. Hordeum Indis ſatiuum) Theophr. c. 5. L. IV. Cauſſ. Strabo L. XV. hordeum id ſilueſtre Boſmoron vocat. *Dal.*

h. Ex quo panis) Vide N. et Em. N. VII. (hic coll.) Ex *quo etc.*) Prius legebatur, *panis apud eos praecipuus Italica maxime quidem* etc. Atque ita ſane codices exarati omnes prae ſe ferunt, ſed reiecta interpunctionis nota

praecipuus, et [1] alica. *i.* Maxime *k.* quidem oryza gaudent, ex qua *l.* ptiſanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzae *m.* [2] folia carnoſa, porro ſimilia, ſed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix [3] gemmeae rotunditatis.

1. *Oryza quidem maxime vt Itali gaudent, ex qua, etc. gaudent, ſub. Indi. Dal. In vulg. vero lectione, Italici. Vet. et Ch. Italia max. quid. ory. gaudet. Alii Vet. Panis apud eos praecipuus. Italica maxime oryza. Gr. et Al.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. oryzae quidem folia Gr. et Al.* 3. *geminae. Ch. fortaſſis genuinae.*

ta, poſt vocem *Italica.* Dalecampius ſcribendum ita coniiciebat: *Oryza quidem maxime vt Itali gaudent.* Alii aliter, Salmaſius, nihil. Facilis tamen emendatio, vel litterulae vnius immutatione, vt patet. Auctor emendandi Theophr. Hiſt. IV. 5. *Eſt,*inquit,*et hordeum, et triticum: et genus quoddam aliud hordei ſilueſtris, ex quo panis praecipuae ſuauitatis, et alica perbona.* Κριθαὶ δὲ, καὶ πυροὶ, καὶ ἄλλοτι γένος ἀγρίων κριθῶν, ἐξ ὧν καὶ ἄρτοι ἡδεῖς, καὶ χόνδρος καλός. Peculiaria Indiae ſemina ibi Graecus ſcriptor perſequitur. Mox ſubiicit, paucis admodum interiectis: μᾶλλον δὲ σπείρουσι τὸ καλούμενον ὄρυζον, ἐξ οὗ τὸ ἕψημα· τοῦτο δὲ ὅμοιον τῇ ζειᾷ, καὶ περιπτισθὲν, οἷον χόνδρος. *Maxime quidem oryzam ſerunt, ſimilem zeae: tamquam alica pinſitur, etc.* Ex oryza et oleum facere Indos dictum eſt L. XV. 7. H.

i. Et alica) Hoc eſt, ptiſana ex hordeo Indico, vt ipſe loquitur L. XXII. 66. H.

k. Maxime quidem) Theophr. Hiſt. IV. 8. H.

l. Ex qua ptiſanam, etc.) Ptiſana oryzae ea eſt, quae in omnibus venalis proſtat, et *Ris* dicitur. *Dal.*

Ex qua ptiſanam) Ptiſana pultis genus eſt, quod ex farina fit hordeacea, aliiſque frugibus. Hanc quae ex oryza conficitur, noſtri ipſius oryzae nomine, *du Ris* vocant: quae ex hordeo, *Orge-mondé.* H.

m. Oryzae) Depictam vide apud Dodonaeum, p. 500. H.

XIV. Antiquiſſimum *n.* in cibis hordeum *o.*, ſicut Athenienſium *p.* ritu Menandro auctore apparet: et gladiatorum *q.* cognomine, qui hordea-rii

n. Antiquiſſimum) Vide Dion. Halic. A. R. II. p. 95. H.

o. Hordeum) Κρίθη ἀπὸ τοῦ διακριθῆναι vocatum, quod eo reperto, et in vſum recepto, glandibus ſpretis, a brutis homines diſtincti ſint. Hordeum ſiccatum, frixum, mola fractum, Graeci κάγχρυν et καγχρύδιον vocant. Rhodig. cap. I. L. II. *Dal.*

p. Athenienſium) Quoniam in Eleuſinio certamine praemium victori hordeum fuit, vti teſtatur Pindari Scholiaſtes, Olymp. Ode 9. p. 93. Ἄγεται δὲ αὐτόθι (de Eleuſine loquitur) ἀγὼν Κόρης καὶ Δημήτερος, ὃς καλεῖται Ἐλευσίνια· οὗ ἔπαθλον κριθαί. Hoc ipſum ſcribunt Ariſtides, Suidas, et auctor Etymologici. H.

q. Gladiatorum cognomine) Athletarum, hiſtrionum, comoedorum nomine continentur gladiatores arenarii, mirmillones, ſecutores, retiarii, pugiles, pancratiaſtae, xyſtici, thymelici, pantomimi, palaeſtritae. Alex. ab Alexandro cap. 9. III. Varro Samnites recenſet inter gladiatores, qui cum ſcutis et pinnata galea pugnabant, ſic nimirum dictos, vt cenſent Liuius et Athenaeus, quod a Samnitibus didicerint τὴν τοῦ θυρεοῦ χρῆσιν. Nuſquam porro legitur Athenis, vbi Menander vixit, atque adeo nec in Peloponneſo tota, nec in Hellade gladiatorum ſpectacula edita fuiſſe: quamobrem legendum hic quidam diuinant, *et piſtorum cognomine.* Galenus libris κατὰ γένη ſcripſit quidem Pergami, quae fuit eius patria, gladiatores a Pontificibus exhibitos, qui percuſſi vulneratique fuiſſent, traditos ſibi, vt curaret: ſed id longe a Menandri ſaeculo. Chiffletius legendum putat *Caligatorum*, id eſt, gregariorum militum, quod illis, ſi quid peccaſſent, ignominiae cauſſa, pro tritico daretur hordeum. Feſto *hordearium aes*, quod equiti Romano dabatur, pro hordeo, ſubaudi *emendo*, quo equum aleret. Fuerunt et gladiatores Equites Galeno tertio κατὰ γένη, ἱππεῖς, Lipſio in Saturnalibus Andabatae. Illis etiam ex publico dabatur hordeum, quo nutrirent equum, vnde fortaſſis dicti ſunt *hordearii*, quamuis Plinius de homi-num

rii vocabantur. Polentam *r.* quoque Graeci non aliunde praeferunt. Pluribus *s.* fit haec modis. Graeci perſuſum aqua hordeum ſiccant nocte vna, ac poſtero die frigunt, [1] deinde *t.* molis frangunt. Sunt qui vehementius toſtum rurſus exigua aqua aſper-

e, dein. M.

num cibatu videatur magis loqui quam iumentorum. Ea tamen petulanti voce de dominis dictum eſt, quod equis conueniebat. Qui ſi legas, *et equitum cognomine, qui hordearii vocabantur.* Fuerunt enim Romae Equites gladiatoribus antiquiores, et ſtatim ab initiis conditae Romae Troſſuli. *Dal.* v. Reineſ. varr. lect. L. II. c. 7. p. 170.

Et gladiatorum) Et praeterea, inquit, id ex quodam gladiatorum genere intelligitur, qui hordearii appellantur, quod vetuſtiore aeuo eo cibi genere vterentur. Milites etiam *qui* parum *in armorum proluſione profecerant*, inquit Vegetius L. XIII. p. 14 *pro frumento hordeum cogebantur accipere: nec ante eis in tritico reddebatur annona, quam ſub praeſentia tribunorum experimentis datis oſtendiſſent ſe omnia, quae erant in militari arte, compleſſe.* H.

r. Polentam) Τὰ ἄλφιτα, alii τὴν μάζαν. *Dal.*

Polentam) Polentam Graeci ἄλφιτα vocant, torrefacti hordei farinam. In Gallia vocant, *du Gruau.* Spiſſandis carnium iuribus venalis circumfertur: cepitque et ex auena retorrida fieri, et eadem nominis ambage proferri. H.

s. Pluribus fit haec modis) Curioſam illam hordei praeparandi rationem ex Pherecrate recitat Euſtathius his verbis: τὰς κριθὰς δεῖ πτίσσειν, tundere, pinſere: φρύγειν, torrere: ἀποβράττειν, in cerniculo cribrare, aut corbe: ἀνεῖν, aqua rurſum aſpergere: ἀλέσαι, molere, μάξαι, manu ſubigere: παραθεῖναι, edendam apponere. Vide infra c. 25. L. XXII. *Dal.*

t. Deinde molis) Veteres hordeum, ſimileſque fruges prius torrebant, deinde molebant. Vnde Virgilius Aen. I. 183. *Et torrere parant flammis, et frangere ſaxo.* Nec vllum ibi ὕστερον πρότερον, vt ſibi vulgus interpretum fingit. Vide quae dicenda ſunt ſ. 23. H.

aſpergant, [1] et ſiccent prius, quam molant. Alii vero virentibus *u.* ſpicis decuſſum hordeum recens purgant *x.*, madidumque in pila tundunt, atque in corbibus [2] eluunt, ac ſiccatum ſole rurſus tundunt, et purgatum molunt. Quocumque autem genere [3] praeparato, vicenis hordei libris, ternas ſeminis lini, et coriandri [4] ſelibram, ſaliſque acetabulo *y.*, torrentes ante omnia miſcent in mola. Qui diutius volunt ſeruare, cum polline ac furfuribus ſuis condunt nouis fictilibus. Italia ſine perfuſione toſtum in ſubtilem [6] farinam molit, iiſdem additis, atque etiam milio. Panem ex hordeo antiquis vſitatum vita damnauit, [7] quadrupedumque *z.* [8] fere cibus eſt.

XV. Ptiſanae *a.* inde vſus validiſſimus ſaluberrimuſ-

1. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. ſiccentque Gr. et Al.* 2. *diuidunt. M.* 3. *praeparata. Vet. ſub. polenta.* 4. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. ſelibras Gr. et Al.* 5. *acetabulum, torrentes ante, omnia, etc. Vet.* 6. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Vet. Turn. et Ch. formam Gr. et Al.* 7. *ſic ex MSS em. Hard. quadrupedumque fere cibus eſt. Cum ptiſ. etc. probetur. Ch. quadrupedumque tradidit refectibus. Ptiſanae. Gr. et Al.* 8. *trad. Hordeum ref. Vet.*

u. Virentibus, etc.) Nam ita melior polenta fit, vltimo hoc capite. *Dalecamp.*

x. Purgant) A puluere, lapillis, et id genus reliquis ſordibus. *Dal.*

y. Acetabulo) De hoc menſurae genere dicetur, L. XXI. ſ. 109. H.

z. Quadrupedumque) Equorum: quibus olim non auena dabatur, ſed hordeum. Vnde Feſtus: *Hordearium aes,* inquit, *quod pro hordeo equiti Romano dabatur.* H.

a. Ptiſanae inde) Πτισάνην Athenaeus L. X. dictum vult ἀπὸ τȣ̃ πτίσσειν κγὶ ἀνεῖν, a tundendo et madefaciendo. De ptiſana idem auctor hunc gryphum recitat: κριθῆς ἀφλοίȣ ὀργάσας χυλὸν πίε, Hordei decorticati et tuſi cremorem bibe. *Dal.*

muſque tantopere probatur. Vnum laudibus eius volumen dicauit Hippocrates *b.* [1] e clariſſimis medicinae ſcientia. Ptiſanae bonitas praecipua Vticenſi. In Aegypto vero [2] eſt, quae fit ex hordeo, cui ſunt *c.* bini anguli. In Baetica et Africa genus, ex quo fiat, hordei, glabrum *d.* appellat [3] Turranius. Idem olyram et oryzam eamdem eſſe exiſtimat. Ptiſanae conficiendae vulgata ratio eſt.

XVI. Simili modo ex tritici *e.* ſemine [4] tragum *f.* fit, in Campania dumtaxat et Aegypto.

XVII. Amylum *g.* vero [5] ex tritico ac ſiligine, ſed

1. *clariſſimus. Vet.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. in Aegypto ea eſt. Gr. et Al.* 3. *ſic et Ch. Turannius. Gr.* 4. *tragos. Dioſc.* 5. *ex omni tritico. Gr.*

b. Hippocrates) Hic liber eſt, qui alias de ptiſana, vt auctor eſt Athenaeus II. p. 57. nunc de victu in morbis acutis, vel contra Cnidias ſententias inſcriptus legitur, tomo vndecimo operum Galeni, qui quatuor in eum librum commentarios edidit. H.

c. Cui ſunt bini anguli) Ex hordeo diſticho, cui ſunt bini ordines, vt mox loquetur, et verſus. *Dal.*

d. Glabrum) Γυμνόκριτον Graeci. *Dal.*

e. Ex tritici ſemine) Hoc eſt, ex zea, vt ipſe explicaturus eſt. Galenus in comm. I. ad librum Hippocratis de victu in morbis acutis p. 14. Tom. XI. Ζεῖαι, ἐξ ὧν ὁ καλέμενος τράγος γίνεται. In Indice huius loci, Plinius, *De trago.* Celſus IV. 4. de difficultate ſpirandi, inter cibos non nimium acres, cum lenticula, ptiſanaque tragum recenſet. H.

f. Tragum) Tragos nunc fruges eſt, Halicae ſimilis Dioſcoridi: vulgo *Blé Turquet*: nunc olyrae Ptiſana Galeno lib. de Alimentis, nunc zeae Ptiſana, id eſt, Halica Galeno comment. librorum de ratione victus in acutis *Ptiſanam*, inquit, *recte praeferunt frumentaceis eduliis, pani, chondro et zeae, ex qua fit Tragos.* Hic Tragos Ptiſana eſt triticea. Caſſianus in Geopon. c. 13. III. Tragum conficit ex Alexandrino frumento et olyra. *Dal.*

g. Amylum) Dioſc. c. 93. L. II. *Dal.*

ſed optimum *h.* e trimeſtri. Inuentio eius Chio inſulae debetur; et hodie laudatiſſimum [1] inde eſt: appellatum *i.* ab eo, quod ſine mola fiat: [2] Proximum *k.* trimeſtri, quod e minime ponderoſo tritico.

1. *id eſt. Ch. et in emend. idem. app. etc.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. proximum et trimeſtri quodam minime ponderoſo. Gr. et Al.*

Amylum vero) Et ex zea parari amylum ſcribit Dioſc. II. 123. Gallis, *Amidon.* H.

h. Sed optimum, etc.) Alii putant id ad ſiliginem referendum, alii ad triticum. *Dal.*

h. E trimeſtri) Hoc eſt, ex trimeſtri tritico, de quo ſ. 12. Sic Dioſc. l. c. Ἄριςον δὲ ἐςὶ τὸ σκευαζόμενον ἐκ πυρȣ̃ σητανίȣ. H.

i. Appellatum ab eo) Dioſc. l. c. Ἄμυλον ὠνόμασθαι διὰ τὸ χωρὶς μύλȣ κατασκευάζεσθαι. H.

k. Proximum e trimeſtri quodam minime ponderoſo tritico) Scribo, *proximum trimeſtri quod e minime ponderoſo tritico*; ex ſcripta lectione, vt ſit ſenſus, primas tribui amylo, quod fit ex trimeſtri. Dixit enim paulo ante, *Amylum vero ex omni tritico ac ſiligine, ſed optimum ex trimeſtri. Secundas vero a trimeſtri tribui amylo, quod fiat e tritico minime ponderoſo.* Ita vt miſceatur pariter emollitum priuſquam aceſcat. *Pint.*

Proximum trimeſtri) Vide N. et Em. N. VIII. (hic coll.) *Prox.)* Sic totidem plane litteris apicibuſque R. Cod. ceterique, quibus vſi ſumus: et Tolet. quoque, quo Pintianus. Eſt enim ſententia, primas tribui amylo, quod fit e trimeſtri: dixerat enim proxime antea, *Amylum vero ex omni tritico ac ſiligine, ſed optimum e trimeſtri: Secundas vero a trimeſtri tribui amylo, quod fiat e tritico minime ponderoſo.* Hactenus libri editi ſic habuere: *Proximum e trimeſtri quodam minime ponderoſo tritico.* Atqui hanc praecipuam eſſe tritici trimeſtris dotem ac laudem, paulo ante Plinius inſinuarat, ſ. 12. vt nulli frumento plus eſſet ponderis: ex interpolatorum igitur officina prodit trimeſtre illud ponderoſum non ex Muſeo Pliniano. H.

co. Madeſcit *l.* dulci aqua [1] ligneis vaſis, ita vt integatur, quinquies in die mutata. Melius ſi et noctu, ita vt [2] miſceatur pariter. Emollitum, prius quam aceſcat, linteo *m.* aut ſportis ſaccatum, tegulae infunditur illitae fermento, atque ita in ſole denſatur. Poſt Chium *n.* maxime laudatur Creticum, mox Aegyptium: Probatur autem [3] laeuore, et leuitate; atque vt recens ſit: iam et Catoni *o.* dictum apud nos.

XVIII.

1. *in lign. vaſ. ita vt integatur. Ch. et in emend. intingatur.* 2. *ita vt miſceatur pariter emollitum, priuſquam aceſcat. Linteo aut ſportis ſiccatum. Gr. et Al.* 3. *ſic ex MSS. em. Hard. leuitate et laeuore Gr. et Al.* 4. *dictum apud nos. Hordei. M. Iam et Catoni dictum. Apud nos hordei Gr. et Al.*

l. Madeſcit) Dioſc. l. c. H.

m. Linteo aut ſportis ſiccatum tegulae infunditur illitae fermento) Scribendum diuerſa diſtinctione et lectione, *ita vt miſceatur pariter. Emollitum priuſquam areſcat, linteoque aut ſportis ſiccatum, tegulae infunditur.* Nec *ſiccatum* videtur legendum, ſed *colatum*, ex Dioſcoride L. II. ex cuius verbis apparet locum hunc ambuſtum eſſe, complura in eo deſiderari verba. *Dal.*

Linteo aut ſportis ſaccatum) Hoc eſt, per ſaccum colatum: quomodo vinum Hippocraticum colant pharmacopolae Vide N. et Em. N. IX. (hic poſ.) *Linteo)* Non *ſiccatum*, vt in libris omnibus legitur, qui ſunt hactenus editi. Erroris admonuit Dioſcorides II. 123. de amylo: Καὶ τὸ λοιπὸν διηθήσαντας ἐμβάλλειν εἰς ὑλιςῆρα, διυλίσαντας δὲ εὐθέως ψύχειν· ἐπὶ κεραμίδων καινῶν ἐν ἡλίῳ ὀξυτάτῳ. Ἔνικμον γὰρ, κἂν ἐπ' ὀλίγον μείνῃ, ὀξίζει. *Reliquum vero colo traiiciendum: moxque vt excolatum fuerit, ſuper tegulis nouis ardentiſſimo ſub ſole ſiccari, denſarique oportet. Namque ſi paulisper vdum manſerit, aceſcit.* Eſt autem ea vox *ſaccatum* Plinio ceteroquin perſamiliaris: qua rurſum abutitur, L. XX. 79. XXIX. 39. etc. H.

n. Poſt Chium) Creticum pariter laudat Dioſc. l. c. mox Aegyptium: Chii non meminit,

XVIII. Hordei *p.* farina et ad medendum vtuntur. Mirumque, in vſu iumentorum, ignibus durato, ac poſtea molito, offiſque humana manu demiſſis in aluum, maiores vires, toroſque corporis fieri. Spicae *q.* quaedam binos *r.* ordines habent, quaedam *s* plures vſque ad ſenos. Grano *t.* ipſi[1] aliquot differentiae: longius, [2] leuiuſque, aut breuius, [3] aut rotundius, candidius, nigrius, [4] vel cui [5] purpura eſt, vltimo *u.* ad polentam. [6] Contra *x.* tempeſta-

1. *aliquid. M.* 2. *maiuſque. Ex Theophr.* 3. *ac. Ex Theophr.* 4. *Cui purp. eſt, optimum ad polentam. Contra, etc. Dal.* 5. *purpura eſt. Vltimo ad polentam contra Gr. et Al.* 6. *et con. temp. maior firmitas. Ex Th. firmum vocat* πολυάλφιτον, *quod polentae multum reddit.*

minit. Alexandrinum commendat et *Theodorus* Priſcianus IV. H.

o. Et Catoni dictum. Apud nos, etc.) Significat autem Amylum, tametſi rem exoticam, tamen iam tum aetate Catonis Romae fuiſſe notum. *Gelen.*

Catoni dictum apud nos) Etſi res ſit exotica amylum, inquit, iam tum aetate tamen Catonis, Romae id cognitum eſt. Verba haec ſunt Catonis, c. 87. *Amylum ſic facito. Siliginem purgato bene, etc.* H.

p. Hordei farina) Ad aurium dolorem vtitur ea Marcellus Empiricus c. 9 p. 78. In pluribus vero morbis Galenus, quos in indice Braſſauoli leges. H.

q. Spicae quaedam) Hordei ſcilicet Theophr. Hiſt. VIII. 4. Τῶν μὲν κριθῶν αἱ μέν εἰσι δίστιχοι, αἱ δὲ τρίστιχοι . . . πλεῖσαι καὶ ἑξάστιχοι. H.

r. Binos ordines habent) Diſtichi hordei. Theophr. cap. 4. L. VIII. hiſtor. de hoc paulo ante. *Dal.*

s. Quaedam, etc.) Polyſtichi. Cantherium Columella vocat cap. 9. L. II. *Dal.*

t. Grano ipſi) Th. *l.* c. H.

u. Vltimo ad polentam et contra tempeſtates candido maxima infirmitas) Lego, *vltimo ad polentam, et contra tempeſtates quam candido maior firmitas.* Theophraſtus L. VIII. cap. 4. *Et hordeorum ipſorum aliud rotundius minuſque atque oblongius, maioreſque atque in ſpica rarius. Item aliud candidum, aliud acce-*

peſtates candido maxima infirmitas. Hordeum frugum omnium molliſſimum eſt: ſeri *y.* non vult, niſi in ſicca et ſoluta terra, ac niſi laeta. Palea *z.* ex optimis: ſtramento vero nullum comparatur. Hordeum ex omni frumento minime calamitoſum, quia 1 ante toſſitur, quam triticum occupet rubigo. Itaque ſapientes agricolae triticum cibariis *a.* tantum ſerunt. Hordeum *b.* 2 ſarculo ſeri dicunt, propterea

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. quia tollitur antequam triticum Gr. et Al.* 2. *ſacculo. Ch. ſic et Turn. vel, ſeculo: neutrum apte: ducunt, propt. quod celer. reddit. M.*

accedens ad purpuram, quod et farinam reddere copioſius creditur, et contra hiemem et flatus, et in totum contra caeli mutationes, candido validius eſſe videtur. Pint.

Vltimo ad polentam) Poſtremum, hoc eſt, purpuraſcens, imbecille in polenta: etſi plurimum farinae reddit: αἱ δὲ ἐπιπορφυρίζουσαι, ἅπερ καὶ πολυάλφιτοι δοκοῦσιν εἶναι. Theophr. l. c. H.

x. Contra tempeſtates) Contra hiemem, ventoſque, et caeli mutationes varias. Theophr. de putreſcente hordeo: καὶ πρὸς τοὺς χειμῶνας δὲ, τὰ πνεύματα, καὶ ὅλως τὸν ἀέρα τῶν λευκῶν ἰσχυρότεραι, candido firmius. H.

y. Seri non vult) MSS. *ſeri non volet*, forte pro *non volt.* Non placet certe legi, *non valet.* H.

z. Palea ex optimis) Palea ex tritico ſuauior, quam ex hordeo, quia mollior, et magis ſucculenta. Theophr. c. 4. L. VIII. hiſt. *Dalec.*

Palea) Didymus in Geop. IV. 14. p. 114. ad certos quoſdam vſus hanc reliquis anteponit: τῶν δὲ σιτίνων τὰ κρίθινα αἱρετώτερα. H.

a. Cibariis tantum) Tantum tritici ferunt, quantum ad familiae cibaria ſatis eſt. H.

b. Hordeum) *Hordeum ſucculo*, legit Turnebus c. 24. L. I. Aduerſ. quod non cibariis, vt triticum, ſed loculis feratur, et foris vendatur. Alii legunt *ſeculo*, quia φιλόζωος, id eſt, alendis paſcendiſque animalibus gratum. Columel. c. 9. L. II. hordeum altero ſulco ſeminari tradit. Ex illo auctore videtur haec linea tranſſcripta. *Sarculo*, interpretor, terra leuiſſime mota et tantum,

pterea celerrime redit: [1] fertiliſſimumque, quod in Hiſpaniae *c.* Carthagine Aprili menſe collectum eſt: hoc ſeritur eodem menſe in Celtiberia, eodemque [2] anno bis naſcitur. Rapitur omne a prima ſtatim maturitate feſtinantius, quam cetera. Fragili enim ſtipula et tenuiſſima palea granum continetur. Meliorem *d.* etiam polentam fieri tradunt, ſi non excocta maturitate tollatur.

XIX. (VIII.) Frumenti genera non eadem vbique: [3] nec vbi eadem ſunt, iiſdem nominibus. Vulgatiſſima, far *e.*, quod adoreum *f.* veteres appellauere,

1. *fertile eſt quod. Vet. et Cb.* 2. *a nobis. Cb. in emend. nobis.* 3. *exacta. Turn.* 4. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Cb neque Gr. et Al.*

tum ſuſpenſa, vt fit ſarriendo. *Dal.*

Hordeum ſarculo) Terra leuiſſime mota, ac veluti ſuſpenſa quemadmodum fere fit ſarriendo: ſarculo opus eſt, non aratro: atque idcirco celerrime erumpit, et matureſcit. *Agros findere ſarculo* dixit Horatius l. od. I. v. II. H.

c. In Hiſpaniae Carthagine) Ea eſt Carthaginienſium colonia, ab aliquibus noua; ab aliis *Spartaria* cognominata. *Gelen.*

d. Meliorem etiam) Galenus quoque L. de anim. fac. c. II. p. 317. T. VI. ex recenti hordeo mediocriter frixo laudatiſſimam fieri polentam docet: odoris etiam eximii, ſi ariſta non omnino ſicca: Ἐκ τῶν νέων κριθῶν φρυγεισῶν συμμέτρως τὸ κάλλιστον ἄλφιτον γίνεται ... μάλιστά ἐστιν εὐώδη τὰ ἐκ τῶν ἀρίστων καὶ νέων κριθῶν γιγνόμενα, μὴ πάνυ ξηρὸν ἐχουσῶν τὸν στάχυν. H.

e. Far) Haec peritiores ſic diſtinguunt, Triticum mutica ſpica eſt: Adoreum ſiue Far, ariſtata, apud Vetrium in voce Reſtibilis. Tritici genera tria Columellae, Robus, ponderoſioris, ac nitidioris grani: Siligo hiberna, ſiue Sementiua: et Siligo trimeſtris. Farris autem quatuor genera: Cluſinum grano nitido et candido. Venuculum rutilum, Venuculum candidum, vtrumque Ponderoſius Cluſino: et omnia haec tria hiberna

lauere, ſiligo, triticum. Haec plurimis terris communia. Arinca *g.* Galliarum propria, copioſa et Italiae eſt. [1] Aegypto autem ac Syriae, Ciliciaeque et Aſiae, ac Graeciae peculiares, zea *h.*, olyra, tiphe. Aegyptus ſimilaginem *i.* conficit [2] e tritico ſuo

1. *In Aeg. Ch.* 2. *e, in Ch. d.*

berna: Adoreum trimeſtre, ſiue Alicaſtrum. *Dalec.*

f. Adoreum) Adde et haec, ſi libet, hic quae ſupra diximus ad cap. 3. huius libri, de adorea. Adoream veteres appellarunt omnes fructus, omnem prouentum ex agris. Sulpitius apud Varronem: *plebei rura largiuntur adoreum.* Plaut. in amphit. *Qui praeda, atque agro, adoreaque affecit populares ſuos.* Ex eodem Varrone Nonius, Adoreum dictum ab eo putat: quod cibi ora, id eſt, principium ſit far: dixerat autem paulo ante Far adoreum eſſe. *Dalec.*

Quod adoreum) Vnde *adorea liba* apud Maronem Aen. VII. 109. Feſtus: *Ador. farris genus, edor quondam appellatum ab edendo: vel quod aduratur, vt fiat toſtum: vnde in ſacrificio mola ſalſa efficitur.* H.

g. Arinca Galliarum) Olyra Homeri ſequenti altero ab hoc capite: Olyra Gallica infra c. 25. L. XXII. *Dal.*

Arinca) Nunc corrupto veteri vocabulo, in Delphinatu *Riguet* id genus tritici appellant. Nic. Chorier Hiſt. l. p. 54 De arinca plura dicemus ſ. 20. H.

h. Zea, olyra, tiphe) Tiphen et olyram rem alii eandem eſſe, alii diuerſam, veteres prodiderunt, referente eorum ſententias Galeno l. c. 13. p. 319. *περὶ τιφῶν καὶ ὀλυρῶν, καὶ ζειῶν.* Ipſe Galenus T. II. in explic. voc. Hipp. p. 91. *Ζείας ὀλύρας*, interpretatur, perinde ac ſi res vna ſit, nominibus diuerſis. Haec tria tamen et nominibus et re diſtinguit Anguillara, par. 6. p. 98. Tipham ait Italis appellari *Spelta:* Olyram, *Scandella*: Zeam, *Farro*: Aſclepiad. ap. Galen. *κατὰ τόπȣς* IX. 3. *Φάῤῥȣς ὃ καλȣ̃σι ζέαν.* Et quod Straboni L. V. p. 242. *ζέα* dicitur, id Plinius ſ. 29. far appellat. Et Dionyſi Halic. A. R. IV. p. 95. *Φάῤῥος, ὃ καλȣ̃μεν ἡμεῖς ζέαν.* Aegyptios porro panem *ἐκ τῶν ὀλορέων* feciſſe auctor eſt Herodotus Euterp II. p. 128. n. 77. H.

i. Similaginem) Siue Similam *κρίμνον*, vulgo *Simoule*, Ptiſanae genus, Semidalium Graecorum. *Dal.*

ſuo, nequaquam Italicae parem. Qui zea vtuntur, non habent *k.* far. Eſt et haec Italiae in Campania maxime, ſemenque appellatur. Hoc habet nomen res praeclara, vt mox *l.* docebimus: propter quam Homerus *m.* ζείδωρος ἄρουρα dixit: non vt aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Amylum quoque ex ea fit, priore *n.* craſſius. Haec ſola [1] differentia eſt. Ex omni genere duriſſimum far, et contra hiemes firmiſſimum. Patitur frigidiſſimos locos, et minus ſubactos, vel [2] aeſtuoſos *o.*, ſitienteſque. Primus *p.* antiquis Latio cibus, magno argumento in adoreae *q.* donis, ſicuti *r.* diximus.

Pulte

1. *differentia. Duriſſ. Dal.* 2. *aeſtuoſos. M. et Ch.*

k. Non habent far) Sed zeam pro farre habent. Nam et ipſa zea far eſt: nec ſemen tantum appellatur, vt Plinius ait, ſed cum farre nomen alterum commune habet, adoreum, teſte Iſidoro, XVII. 3. *Adoreum, tritici genus, quod idem vulgo ſemen dicitur.* H.

l. Vt mox docebimus) S. 29. vbi e zea quae conficitur, alicam commendat. H.

m. Homerus) Iliad. β. τέκε δὲ ζείδωρος ἄρουρα, alma tellus: alii, quod ait Plinius, reponunt βιοδώραν καὶ φερέσβιον. Nonnus in Dionyſiacis τὸ ὕδωρ appellauit ζείδωρον, aquam viuificam. Sic Venerem et Empedocles vocauit. Plutarchus in Amatorio. Iohannes Grammaticus terram ſic dictam putauit παρὰ τὸ ζεῖσθαι καὶ θερμαίνεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Rhod. c. 18. L. XV. *Dal.*

Homerus) Il. β. 548. et alibi paſſim. Quod ζεῖαν ferret: non ἀπὸ τοῦ ζῆν *viuere.* H.

n. Priore craſſius) Quod ex tritico fit et ſiligine, ſed optimum ex trimeſtri. ſupra cap. 7. huius libri. *Dal.*

Priore craſſius) Priore amylo, de quo ſ. 17. H.

o. Aeſtuoſos) In MSS. vbique *aeſtiuoſos.* H.

p. Primus antiquis) Vide Dion. Hal. A. R. II. p. 95. vbi far zeam eſſe docet. H.

q. In adoreae donis) Quartariis aut heminis farris. ſupra cap. 3. huius libri. *Dal.*

r. Sicuti diximus) Sect. 3. H.

Pulte *s.* autem, non pane, vixiſſe longo tempore Romanos manifeſtum, quoniam inde et pulmentaria *t.* hodieque dicuntur. Et Ennius antiquiſſimus

s. Pulte autem, non pane) Vide Val. Max. cap. de Inſtit. antiq. L. III. Fiebat autem puls ex aequis partibus farinae, frumenti, et fabarum aut hordei. Alex. ab Alex. c. 11. III. *Pultiphagos* ideo Romanos Plaut. vocat in Moſtell. *Non enim haec pultiphagus opifex opera fecit barbarus.* Idem in Prologo Poenuli: *Carchedonius vocatur haec Comoedia: Latine, Plauti pultiphagonidis Patruus.* Pultem Varro vel a Graeco πολτὸς ducit, vel a ſono quem edit cum aqua feruenti inſipitur, id eſt, inſpergitur, vt apud Pomponium in Atellana: *Facite vt ignis feruat, ligna inſipite, far concidite.* Quum ita ſonat, bilbire amphoram Naeuius dixit: παφλάζειν. Eupolis apud Athenaeum, λοπὰς παφλάζει βαρβάρῳ χαλήματι. *Scalig.* Iuuenal. Sat. 11. — *pultes, Coram aliis dictem puero, ſed in aure placentas* Martialis: *Imbue plebeias Cluſinis pultibus ollas, Vt ſatur in vacuis dulcia vina bibas.* Iuuenal. Sat. 14. — *ſed magnis fratribus horum A ſcrobe, vel ſulco redeuntibus altera coena Amplior et grandes fumabant pultibus ollae.* Apud Plaut. locis ſupra citatis Scaliger, viri ob acumen ingenii perſpicaciſſimi, non ſine honore laudandus, *Pultiphagum* et *pultiphagonidem* Poenum interpretatur. Pultis enim auidiſſimam eam gentem fuiſſe argumento eſt puls Poenica, cuius conficiendae rationem Cato docet c. 85. Quod vero pertinet ad Martial. diſtichon, Muſtum miſſum in ollas imbutas farris pulte veluti conditur, ad bonitatem proficit, et ideo commendatur. Theophr. certe lib. de Odorib. ſcribit, demiſſis in dolia farris offis vinum domari, molleſcere, et cum saporis gracia miteſcere. Turneb. c. 28. L. XXV. *Dal.*

Pulte autem) Val. Max. II. 5. *Erant maiores noſtri adeo continentiae intenti, vt frequenter apud eos pultis vſus, quam panis eſſet.* Et ad hunc veterem morem Iuuenalis reſpiciens Sat. 14. v. 171. *Grandes fumabant pultibus ollae.* H.

t. Pulmentaria, etc.) Quae pauperculae olim pulmentaria conficiebant, Pulmentariae, Mictyrides vocabantur. Lucil. L. XX. Satyr. *Pulmentaria*

mus vates obſidionis famem exprimens, oſſam *u.* eripuiſſe plorantibus liberis patres, commemorat. Et hodie ſacra priſca, atque *x.* natalium [1] pulte *y.* fritilla

1. *Sic et M. firtilla. Ch. fitilla. Gr. et Al.*

taria vtentibus, aut aliquod genus herbas, et ius Maenarum, bene ſe habet, Mictyris, hoc eſt, meri. Etymon huius vocis ἀπὸ τȣ̃ μιγνύναι fortaſſis ducitur. *Dal.*

Pulmentaria) Varro de L. L. IV *Pulmentum*, inquit, *quod idem cum pulte eſſent, hoc eſt, cum pulte comederent: inde pulmentarium dictum.* Pulmentarium igitur obſonium quoduis dicebatur, non quod ex pulte eſſet, vt lexicorum auctoribus videtur; ſed quod, vti poſtea cum pane, ſic olim cum pulte ederetur: inde nomen. Graecis προσφάγιον inde dictum eſt, quod addatur pani vt notat Eraſmus in c. 21. Iohannis, vbi Latinus interpres pulmentarium tranſtulit. Ioh. de Ianua: *pulmentum vel pulmentarium dicitur quilibet cibus citra panem.* Apud Phaedrum Fabb. III. Canis ad lupum: *Affertur vltro panis, de menſa ſua Dat oſſa dominus, fruſta iactat familia, Et quod faſtidit quiſque pulmentarium.* Et Seneca ficus caricas pulmentarii vicem habere dixit, obſonii Plinius, vt annotauimus, L. XV. 21. H.

u. Oſſam eripuiſſe) Oſſa enim antiquis fuit, auctore Feſto quoque, glomerata puls. H.

x. Atque natalium) Subintellige, natalium ſacra. Sequioribus tamen temporibus ſuperſtitione creſcente, etiam cruentas in natalitiis ſacris hoſtias mactauere. Horat. IV. Od. 11. die natali Maecenatis dicta: *Ara caſtis Vincta verbenis, auet. immolato Spargier agno.* Lampridius in Alex. Seu. *Quum eius natalem aruſpices commendarent, dixerunt eum ſummam rerum tenturum: idcirco quod hoſtiae de ea villa, quae eſſet Seueri Imp. adductae eſſent.* H.

y. Pulte fitilla) Erit, ὁ ἀθὴρ, nempe ςάχυος τὸ ἄκρον: Galeno τὸ τῆς κρίθης ὀξὺ, acus. Inde ἀθάρα, vel ἀθήρα, puls fritilla. *Scalig.* Quidam a frigendo dictam volunt, vt ſit fritilla puls, ea quae paratur a farina fricta. Apud Fabium Pictorem *olla fritilis*, in qua ſal torreatur. Nonius in Sal. *Dal.*

y. Pulte fritilla) Sic MSS. omnes: forte pro *frictilla*, ſeu *frictili*, a frigendo, quon-

ſritilla conficiuntur: videturque tam puls ignota Graeciae fuiſſe, quam Italiae polenta.

XX. 1. Tritici ſemine auidius *z.* nullum eſt, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem *a.* proprie dixerim tritici [1] delicias: candor eſt, et ſine virtute, et ſine pondere, conueniens humidis tractibus, quales Italiae ſunt, et Galliae comatae. Sed et trans Alpes in Allobrogum tantum [2] Meminorumque *b.* agro pertinax: in ceteris ibi partibus biennio in triticum tranſit. Remedium *c.*, vt grauiſſima quaeque grana eius ſerantur. (IX.) E ſiligine *d.* lautiſſimus

panis

1. *delicias candore, ſed ſine.* M. *del. candore, etc. vt in vulg.* Ch. *in emend. candore, virtute, pondere conuen.* 2. *Neruiorum.* M. *Morinorum.* V. *Aruernorum. Alii* V. *Remorum.* Turn. *Meminorum, vt hic. Supra c. 4. lib. III. Memorumque.* Ch.

iam eſſet ea puls e farina fricta. An huc pertinet, quod habet Varro, de vita pop. R. l. 4. apud Nonium, n. 291. *Quod calendis Iunii et publice et priuatim fatuam pultem Diis mactat.* Apud Arnobium VII. p. 230. *fritilla* dici videtur. H.

z. *Auidius nullum*) Quod plus ex terra alimenti trahat. H.

a. *Siliginem*) Candidi, leuiſſimique tritici genus, vulgo *Blé blanc.* Iuuenalis, Sat. 5, 70. *Sed tener et niueus, mollique ſiligine factus ſeruatur domino,* panis videlicet Colum. II. 6. de generibus ſeminum: Tritici genera complura cognouimus. *Verum ex his maxime ſerendum eſt, quod robus dicitur, quoniam pondere et nitore praeſtet. Secunda conditio eſt habenda ſiliginis, cuius ſpecies in pane praecipua pondere deficitur.* Et c. 9. humido ſtatu caeli recte hanc prouenire ait. H.

b. *Meminorumque*) Sequanorum: alii, Auernorum. In Sequanorum agro Siligo certe frequantiſſima eſt, quam ab incolis *Blé Blanc* appellari diximus: apud Allobrogas *Blancheen* ob candorem, vel quaſi Brancen: ſupra cap. 7. huius libri. *Dal.*

c. *Remedium*) Colum. II. 9. p. 55. vbi et poſt tertiam ſationem omne triticum ſolo vliginoſo conuerti ait in ſiliginem. H.

panis, [1] piſtrinarumque *e.* opera laudatiſſima. Praecellit in Italia, ſi Campana Piſis natae miſceatur. Ruſior illa, at Piſana candidior, [2] ponderoſiorque cretacea *f.* Iuſtum eſt e grano Campanae, quam vocant *g.* caſtratam, e modio *h.* redire ſextarios quatuor ſiliginis *i.*, [3] vel e gregali ſine caſtratura ſextarios quinque, praeterea floris [4] ſemodium: Et cibarii *k.*, quod ſecundarium vocant, ſextarios quatuor: furfuris ſextarios totidem. E Piſana autem ſiliginis ſextarios quinque: cetera *l.* paria ſunt. Cluſi-

1. *piſtorumque opera lautiſſima. Vet.* 2. *Sic ex MSS. em. Hard. conj. Cb. ponderoſior vero cretacea, Gr. et Al.* 3. *vt e greg.* 4. *ſemod. et cib. vel, Et in cibarium panem, quem ſecundarium vocant, farinae ſextarios quat. Vet.*

d. Siligine, etc.) Siligine, frumento: vel etiamnum, ſi libit, caſtrata farina. *Dal.*

e. Piſtrinarumque) Huc pertinet CORPVS PISTORVM SILIGINARIORVM, cuius mentio in inſcriptione veteri apud Gruter. p. 81. H.

f. Cretacea) Vel quae in agro cretoſo nata eſt, vel cui creta Campana admixta eſt candoris conciliandi gratia, ſicut in alica fiebat. De qua coniectura infra cap. 11. huius libri. *Dal.*

Cretacea) Cui ob candorem cretae ſimilem, inditum id nomen videtur: aut cui creta potius Campana admixta eſt, ad conciliandum alicae candorem, vt dicetur §. 29. H.

g. Vocant caſtratam) Purgatam, diligentiuſque excretam cribro pollinario. *Blûter la farine.* H.

h. E modio) Capit modius ſextarios ſedecim. Nam amphora, ſeu quadrantale, ſextarii ſunt duodequinquaginta, inquit Feſtus: amphora eadem modios tres continet, auctore Voluſio Maeciano. De ſextariis diximus L. XIV. 6. H.

i. Siliginis) Farinae e ſiligine. H.

k. Et cibarii) Cibarium appellat, farinam craſſiorem, quae poſt pollinem vel florem excutitur, quam furfures ſequuntur. Ex ea panis conficitur, quem cibarium quoque et ſecundarium vocant, *Pain bis.* H.

l. Cetera paria) Vt in Campana

Cluſina, Aretinaque etiamnum ſextarios ſiliginis *m.* [1] aſſumunt: in reliquis *n.* pares. [2] Si vero *o.* pollinem facere libeat, XVI. pondo panis redeunt, et cibarii *p.* tria, furfurumque ſemodius. Molae diſcrimine hoc conſtat. Nam quae ſicca moluntur, plus farinae reddunt: quae ſalſa aqua ſparſa, candidiorem medullam *q.*: verum plus retinent in furfure. Farinam a farre dictam nomine ipſo apparet. Siligineae farinae modius Gallicae *r.* XXII. libras panis reddit, Italicae *s.* duabus tribuſue amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas adiiciunt libras in quocumque genere.

2. (X.) Similago *t.* [3] ex tritico fit laudatiſſima. Ex Africo iuſtum eſt e modiis redire ſemodios, et pollinis ſextarios quinque. Ita autem *u.* appellant

1. *adſciſcunt. M. adſciunt. Ch.* 2. *Si vero panem fac. lib. XVI. primarii panis. Dal.* 3. *e Ch.*

pana ſiligine, quae reddit in modios ſingulos, floris ſemodium, cibarii ſextarios quatuor, etc. H.

m. Siliginis aſſumunt) MSS. *adſciunt.* Forte, *adiiciunt.* Cluſina, inquit, et Aretina farinae reddunt non ſextarios modo quinque, vt Piſana, verum etiam ſenos. De Cluſino farre dictum eſt, ſ. 12. H.

n. In reliquis pares) Reddunt nimirum floris ſemodium, cibarii ſextarios quatuor, etc. H.

o. Si vero pollinem) Hoc eſt, ſi tenuiſſimam libet farinam excernere, quae tenuitate etiam id ſuperet, quod florem farinae ſiligineae diximus appellari. H.

p. Et cibarii) Quid cibarium vocetur, paulo ante diximus. H.

q. Medullam) Farinam. H.

r. Gallicae) E Gallica ſiligine, quam arincam et brancem vocant. *Dal.*

s. Italicae) Farina, inquit, e ſiligine Italica, panis libras reddit XXIV. aut etiam vicenas quinas, ſi ſit artopticius panis. De eo panis genere dicemus ſ. 27. H.

t. Similago ex, etc.) Σεμίδαλις Graece, vulgo *Simoule.* Dal.

u. Ita autem) Similaginem, inquit, appellant in tritico, quod

lant *x.* in tritico, quod florem in ſiligine. Hoc aerariae *y.* officinae chartariaeque vtuntur. Praeterea ſecundarii ſextarios quatuor, furfurumque tantumdem. Panis vero e modio ſimilaginis CXXII. *z.* e floris modio CXVII. Pretium huic annona *a.* media in modios farinae, XL. *b.* aſſes: ſimilagini caſtratae octonis *c.* aſſibus amplius, ſiligini caſtratae duplum. *d.* Eſt et alia [1] diſtinctio, ſemel tempore *f.* L. Pauli nata, XVII. pondo panis reddere

1. *Sic et Turn. et Ch. Quidam vero, Similago tritici. XVII. pondo panis reddere viſa, pollin autem XXX. cum triente, et ſecundarii pan. Similago. L. pollin autem XVII . . . XVIII. tritici XXX. cum triente. Gr. et Al.*

quod in ſiligine florem. *Fleur de farine de froment.* H.

x. Appellant in tritico, etc.) Non meminit Plinius ſuperiori capite, de ſiligine pollen ſe dixiſſe. Vide Budaeum 5. de Aſſe. *Dal.*

y. Hoc aerariae officinae, etc.) Quae farina cum argilla mixta operum ſuorum formas effingunt. *Dal.*

Hoc aerariae — vtuntur) Quae farina cum argilla mixta operum ſuorum formas effingunt, vt recte Dalecampius. H.

z. CXXII) Subintellige, pondo, ſeu librae redeunt. H.

a. Annona media) Moderatiore annona, quum nec omnino grauis eſt, nec omnino laxa. H.

b. XL. aſſes) E noſtris aſſibus, aſſes ſunt XXXII. H.

c. Octonis — amplius) Hoc eſt, XLVIII. aſſibus: monetae noſtrae aſſes efficiunt circiter octo et triginta. H.

d. Duplum) Hoc eſt, aſſes XCVI. monetae Gallicae aſſes circiter LXXVI. H.

e. Eſt et alia) Eſt et alia bonitatis diſtinctio in ſimilagine, ſemel tempore L. Pauli nata, quum XVII. libras panis reddere primum viſa eſt: *ſecunda* bonitas, quum XVIII. Tertia, quando XIX. cum triente. H.

f. Semel tempore) Vide N. et Em. N. X. (hic poſitas) *Sem.*) Exemplarium MSS. veſtigia ſumma fide ſequuti ſumus: ſic enim habent R. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. Th. etc. *Semel tempore L. Pollinatam XVII.*

dere viſa, XVIII. Tertia *ff*. xix. cum triente: et ſecundarii panis quinas ſelibras, totidem cibarii, et furfurum ſextarios ſex.

3. Siligo numquam matureſcit pariter, nec vlla ſegetum minus dilationem patitur, propter teneritatem;[1] iis quae maturuere, protinus granum dimittentibus. Sed minus, quam cetera frumenta, in ſtipula periclitatur, quoniam ſemper rectam habet ſpicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat.

4. [2] Ex arinca *g.* dulciſſimus panis: ipſa ſpiſſior, quam far, et [3] maior ſpica, eadem et ponderoſior. Raro modius grani non XVI. libras implet. Exteritur *h.* in Graecia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero *i.* dicta. Haec enim eſt, quam olyram vocat. Eadem in Aegypto *k.* facilis, fertiliſque.

F 4 Far

1. *ſpicis, quae. Vet.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. et arinca Gr. et Al. Africa Ch.* 3. *maiore. Vet.*

XVII. ceteraque, vt edidimus: diſcrepante ab his longiſſime librorum editorum ſcriptura, quae eſt eiuſcemodi: *Similago L. pollin autem XVII. pondo panis reddere viſa, tritici XXX. cum triente, etc.* Ambuſtum nihilominus hunc locum, nec ſatis adhuc ſanum eſſe non negauerim: ſed iactura, vt reor, facili. H.

ff. Tritici) Similago, ſub nam ex aliis frugibus, farre et ſiligine fieri, oſtendit, quod ait capitis principio, ex tritico fieri laudatiſſimam. *Dal.*

g. Ex arinca) De ea diximus ſ. ſup. H.

h. Exteritur) In area difficulter teritur. H

i. Homero) Iliad. ε. --- παρὰ δὲ σφιν ἑκάςῳ δίζυγες ἵπποι Ἑςᾶσι, κρῖ λευκὸν ἐρεπτόμενοι, καὶ ὀλύρας. Andromache tamen Iliados θ. equis Hectoris triticum offert non olyram. *Dal.*

i. Ab Homero) Il. ε. v. 195. Παρὰ δέ σφιν ἑκάςῳ δίζυγες ἵπποι Ἑςᾶσιν, κρῖ λευκὸν ἐρεπτόμενοι καὶ ὀλύρας. Vbi Didymus interpres: Ὀλύρας, εἶδος κριθώδους καρπȣ̃. Τισὶ μὲν βικία, καὶ βικίον· Τισὶ δὲ ζειά, καὶ ζέα. Id rur-

Far *l.* ſine ariſta eſt: [1] item ſiligo, excepta quae Laconica appellatur. Adiiciuntur his [2] genera, bromos *m.*, ſiligo *n.* [3] excepta, et tragos, externa omnia ab oriente inuecta, oryzae ſimilia. Tiphe *o.* [4] et ipſa eiuſdem eſt generis, ex qua fit in noſtro *p.* orbe [5] oryza. *q.* Apud Graecos eſt [6] zea. Traduntque eam ac tiphen, quum ſint degeneres, redire ad frumentum, ſi piſtae *r.* ſerantur: nec protinus, ſed tertio anno.

XXI.

1. *Item ſiligo exceptitia, quae, etc. bromos, ſiligo et tragos. expuncta voce exceptitia vltimi membri. Dal.* 2. *generibus. Dal.* 3. *Sic et Turn. et Ch. exceptitia Gr. et Al.* 4. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. et ipſa eiuſdem generis. Gr. et Al.* 5. *olyra. Dal.* 6. *et ixia. Ch.*

rurſum Homerus habet Iliad. *β.* v. 560. H.

k. In Aegypto facilis) Haud difficulter exteritur. H.

l. Far ſine ariſta eſt) In Aegypto, non alibi. In Italia triticum muticum eſt, far ariſtas habet. *Dal.*

Far ſine ariſta) In Aegypto. H.

m. Bromos) Hoc eſt, auena ſatiua, *de l'Avoine*, *βρόμος* Galeno de alim. fac. I. 14. p. 322. T. VI. ſemen eſt in Aſia frequens, praeſertim in Moeſia ſupra Pergamum: iumentorum cibus, non hominum, niſi in fame. H.

n. Exceptitia) Exceptitiam vocat a reliquo genere ſiliginis exceptam, id eſt, ſeiunctam, et ſeparatam, ideo quod ariſtis careat. Aliae namque ſiliginis ſpecies illa dempta ariſtis ſpicam horridam gerunt. *Dal.*

Siligo excepta) Ita MSS. non *excepticia.* Laconicam ſiliginem intelligit, diuerſi generis a communi ſiligine, propter peculiarem ariſtam. H.

o. Tiphe) Scaliger Exerc. 292. p. 868 exiſtimat eſſe noſtrum ſecale, *le ſegle*: ſed falſo. De ſecali dicemus f. 40. H.

p. In noſtro orbe oryza) Hoc eſt, ptiſana oryzae ſimilis. H.

q. Oryza) Ptiſana *oryzae* ſimilis. *Dal.*

r. Si piſtae ſerantur) Hoc eſt, ſi purgatae, ſiue decorticatae. Theoph. Hiſt. II. 5. Ἡ τίφη καὶ ἡ ζεία μεταβάλλουσιν εἰς πυρὸν, ἐὰν πτισθεῖναι σπείρονται. Varia huius

XXI. Tritico nihil eſt fertilius, hoc ei natura tribuit, quoniam eo maxime [1] alebat hominem: vtpote cum e modio, ſi ſit aptum ſolum, quale in Byzacio *s.* Africae campo, centeni quinquageni modii reddantur. Miſit ex eo loco Diuo Auguſto procurator *t.* eius ex vno grano (vix credibile dictu) [2] quadragenta [3] paucis minus [4] germina *u.*, exſtantque de ea re epiſtolae. Miſit et Neroni ſimiliter [5] CCCLX. ſtipulas ex vno grano. Cum centeſimo quidem et Leontini *x.* Siciliae campi fundunt, alii-

1. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. alat. Gr. et vulg.* 2. *XL. M. vetuſtius. quadringenta. Alterum. et Gr.* 3. *pauciſſimis. Ch.* 4. *grana. Dal.* 5. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. M. et Ch. CCCLX. Gr. et Alii.*

huius vocis πτίσσειν ſignificatio eſt. Heſychius: Πτίσαι, κόψαι, πτίσει· κόψει. πτίσσατε, ἀποδερματίσατε. Πτίσσειν igitur Graecis eſt tundere, pinſere, purgare, decorticare. H.

s. In Byzacio Africae, etc.) Ob eam Africae fertilitatem imperatores Romani, qui ei prouinciae praefuerant, aut in ea res geſſerant, Africam ſignabant capite obuoluto pelle elephanti capiti detracta cum promuſcide, adiecta ſpica et ſubdito aratro, cum cultro. Vrſinus 38. *Dal.*

Quale in Byzacio) Supra L. XVII. 3. *In Byzacio Africae illum centena quinquaginta fruge fertilem campum, etc.* H.

t. Procurator eius ex) Procurator Caeſaris, Dioni L. XVII. ὁ τὰ αὐτοκρατορικὰ χρήματα διοικῶν, ex equeſtri origine deligebatur, quod Tacitus in vita Agricolae monſtrat. Eius officium fuit vectigalia colligere: fiſci iura tueri, eaque perſequi iudicio, cum priuatis aequo, in prouinciis. Idem munus fuit in vrbe Praefecti aerarii. Fuit et procurator rei priuatae, ſiue patrimonii imperatoris. De quo Capitolinus in Macrino, Briſſonius c. 18. 19. 20. III. *Dal.*

Procurator eius) Procurator Caeſaris, vectigalia colligebat, fiſci iura tuebatur, etc. H.

u. Germina) Stipulas, ſiue culmos. H.

x. Leontini Siciliae campi) Ea ſoli fertilitas Siculos ad omne deliciarum genus ſic effu-

aliique, et tota [1] Baetica, et in primis Aegyptus. *y.* Fertiliſſima tritici genera, ramoſum, aut quod [2] centigranium vocant. Inuentus eſt iam et ſcapus vnus centum fabis onuſtus.

XXII. Aeſtiua *z.* frumenta diximus, ſeſamam, milium, panicum. Seſama *a.* ab Indis venit: ex ea *b.* et oleum [3] faciunt: color eius candidus. Huic ſimile eſt in Aſia Graeciaque eryſimum *c.*: idemque erat, niſi pinguius eſſet: quod apud nos vocant [4] irionem *d.*: medicaminibus annumerandum potius

1. *Boeotia. Turn. ex M. et Theoph.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. centigranum. Gr. et Al.* 3. *conſiciunt. M.* 4. *trinon. M. trionum Turn.*

effudit, vt omnibus voluptatum generibus praeter modum addicti forent ac diſſoluti. Hinc Platoni *Siculae menſae*, vt et *Italicae*, et *Theſſalae*, lautiſſimae et maxime opiparae, quemadmodum et *Aſianae*. Macrob. VII. Saturnal. Modum eum ſeruat, qui ſui potens eſt, et in menſa Sicula, vel Aſiana. Brod. c. 33. L. V. *Dal.*

y. Aegyptus) Inde prouerbium: *Arenas Libyae non curat Aegyptus.* Antiphilus, Καρποῖς ȣ̓ ςαδίοισι ἐρίζομεν ȣ̓δὲ γὰρ αὔλαξ Αἰγύπτȣ Λιβύης ψάμμȣ ἐπιςρέφεται Rhod. c. 11. XXIX. *Dal.*

z. Aeſtiua — diximus) Initio ſ. 10. H.

a. Seſama) Theophraſt. c. 5. L. VIII. hiſtor. *Dal.*

b. Ex ea et oleum) Σήσαμον Dioſc. II. 121. Γίνεται δὲ καὶ ἔλαιον ἐξ αὐτȣ̃, ᾧ καὶ Αἰγύπτιοι χρῶνται. H.

c. Eryſimum) Ἐρύσιμον Theophr. VIII. 7. Ἔςι δὲ τὸ μὲν ἐρύσιμον ὅμοιον σησάμῳ, καὶ λίπος ἔχει. Hoc de ſemine accipiendum, non de caule. Gallis *Cameline*, a Dodonaeo pingitur, pempt. 4. L. II. 23. p. 523. Irio Latinorum eſt: Vidimus in Horto Regio. H.

d. Irionem) Plinius hoc non ſatis diſtinguit. Irio Latinorum, Graecorum eſt Eryſimum fruges, pingui grano, vt ſeſamae, Theophraſto: Eryſimum vero herba, planta, quam a Gallis Velarum dici ſcribit cap. vlt. L. XXII. Vnde etiam hic *Irionem* non *Trionum* legendum eſſe, contra Turnebi opinionem, qui ex manuſcripto id et Theoph. libro

tius, quam frugibus. Eiuſdem *e.* naturae et horminum *f.*, a Graecis dictum, ſed cymino *g.* ſimile, ſeritur cum ſeſama: [1] hoc, et *h.* irione, nullum *i.* animal veſcitur virentibus.

XXIII. Piſtura non omnium facilis: quippe [2] Etruria ſpicam farris toſti [3] piſente pilo praeferrato, fiſtula *k.* ſerrata, et [4] ſtella intus *l.* denticulata, vt

1. *haec. Dal. ſub. ſeſama.* 2. *ſic ex MS. em. Hard. conſ. M. et Ch. quippe et Etruria Gr. et Al.* 3. *pinſit. Vet.* 4. *ſtela. Quidam, id eſt, columnula, ſiue columella. vt ſi interriti pinſant (intriti pinſant. Ch.) concid gr. ferrumque frangatur. Turn. et Ch. etiam et mola, quas aqua verſat obiter. De ipſa.*

bro de odoribus probare contendit, manifeſtum eſt. Idem enim cum ſeſamo eſſe, nuſquam Theophr. ſcripſit, ſeſamae ſimilem eſſe et pinguiuſculum c. 7. L. VIII. hiſt. *Dal.*

e. Eiuſdem naturae) Theoph. c. 1. et 7. L. VIII. hiſt. *Dal.*

f. Horminum) Ὅρμηνον Theophr. Hiſt. VIII. 7. Dioſc. III. 145. Ὅρμινον. Noſtris *Orvale* et *Toutebonne.* A Dodonaeo delineatur p. 290. Genus illius alterum p. 292. H.

g. Sed cymino) Theophr. l. c. Τὸ δὲ ὅρμινον κυμινῶδες, μέλαν· σπείρεται δὲ ἅμα καὶ τὸ σησάμηνον. H.

h. Hoc et irione) Hormino ſcilicet et irione. De ſeſama quidem et irione id Theophr. aſſeuerat, de cauſis VI. 19. p. 374. De hormino conſiderandum ait, Hiſt VIII. 7. H.

i. Nullum animal, etc.) Theophraſtus id quidem vulgo narrari tradit, ſed ſibi non conſtare. *Dal.*

k. Fiſtula ſerrata) Cato c. 10. in inſtrumento ruſtico fiſtulam ferrariam memorat et pilum ferrarium, quod adnotauit Turnebus c. 22. L. VII. Aduerſ. *Dal.*

Fiſtula ſerrata) Fiſtula in ruſtico inſtrumento, quid eſſet, diximus, L. XVII. 23. ſed haec ſerrata dicitur, in quo ab illa altera diſcrepat. Fiſtulam ferrariam appellat Cato, c. 10. Ait igitur Plinius in extremo ambitu praeferrati pili fiſtulam eſſe ſerratam, ſiue cultri ſerrati ſimilitudinem, praetereaque in medio denticulatae ſtellae effigiem: vt niſi erecto ſemper pilo pinſatur, frangi

vt niſi intenti piſant, concidantur grana, [1] ferrumque frangatur. Maior pars Italiae ruido *m.* vtitur pilo: rotis etiam quas aqua verſet obiter, et molat. De ipſa ratione [2] piſendi *n.* Magonis [3] proponetur ſententia: Triticum ante perfundi aqua multa iubet, poſtea *o.* eualli, deinde ſole ſiccatum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius ſextarios xx. ſpargi duobus ſextariis aquae. Lentem [4] torrere prius, deinde cum furfuribus leuiter [5] piſi. Aut addito in ſextarios xx. lateris crudi fruſto, et arenae ſemodio. Eruiliam iiſdem modis, quibus lentem: Seſamam in calida maceratam exporrigi: deinde

1. *ſic ex MSS. em. Hard. ferroque frangantur Gr. et Al.* 2. *pinſendi.* 3. *proponemus ſententiam. Ch.* 4. *torreri. Vet.* 5. *pinſi. Dal.*

gi ferrei iſti denticuli poſſint. H.

l. Intus) In mortario, in pila. *Dal.*

m. Ruido) Ferrum non habente, aſpero, impolito. *Panis ruidus* Plauto, cruſtoſus, non ſatis coctus. Vide apud Apuleium L. IX. Aſini elegantem deſcriptionem piſtrini, et ſeruorum, atque adeo iumentorum piſtoriorum. *Dal.*

Ruido vtitur pilo) Aſpero et impolito, vt recte Hermolaus. H.

n. Piſendi) Sic MSS. vbique: *piſendi*, et *piſente*, et *piſant*, et *piſi*: nuſquam, vt nunc fere vſus obtinuit, *pinſendi*, *pinſente*, *pinſant*, *pinſi etc.* H.

o. Poſtea eualli, deinde, etc.) Sic paulo poſt iterum eodem verbo vtitur Plinius. *Et ipſa autem*, inquit, *quae eualluntur, variam piſturarum rationem habent.* Acus vocatur, quum per ſe pinſitur ſpica. *Eualli* frumentum intelligo, dum repurgatur modo, non etiam frangitur. Id Baſilienſes molitores vernacula ſua lingua, *Renlen* dicunt: quomodo alii vocent, neſcio. *Gelen. Poſtea eualli*) *Eualli*, vel, vt alii legunt, *euallari*, vallo ſuo eiici, ac excludi, deglubi, gluma corticeque ſuo ſpoliari. *Dal.*

Poſtea eualli) Vallo ſuo excludi, deglubi, gluma, corticeque ſuo ſpoliari. *Gluma* proprie *hordei tunicula eſt*, apud Feſtum. H.

deinde confricari, 1 et frigida mergi, vt paleae *p.* fluctuent, iterumque exporrigi in ſole ſuper lintea: quod niſi feſtinato peragatur, lurido colore muceſcere. Et ipſa *q.* autem, quae euelluntur, variam 2 piſturarum rationem habent. Acus *r.* vocatur, quum per ſe *s.* 3 piſitur ſpica, tantum aurificum

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. confricari, frigidae immergi. Gr. et Al.* 2. *priſtinarum. Ch.* 3. *pinſitur, Dal.*

p. Vt paleae fluctuent) MSS. omnes, *fluctuentur.* H.

q. Et ipſa autem quae euelluntur) Quaedam exemplaria *eualuantur* agnoſcunt, non *euelluntur.* ſcribendum videtur *euannantur*, hoc eſt, vannis purgantur. M. Varro L. I. c. 52. *Ita fit vt quod leuiſſimum eſt in eo, atque appellatur acus, euannentur, foras extra aream, ac frumentum quod eſt ponderoſum purum veniat ad corbem.* ſuffragatur et Nonius Marc. Nihilominus diligentiore locus hic cenſura indiget. Nam videri poteſt aliud eſſe *eualli*, aliud *euannari.* Euelluntur enim frumenta quum ſpirante vento purgantur in area: *vallis* enim aut ventilabris eodem Varrone teſte, quum ventus ſpirat, frumentum ſubiectatur a terra purgaturque: *vannis* autem, quum aura omnis ſilet. Columella libro II. capite 21. *Ipſae autem ſpicae melius fuſtibus tunduntur vanniſque expurgantur,* et mox paulum: *At ſi compluribus diebus vndique ſilebit aura, vannis expurgentur, ne poſt nimiam ventorum ſegnitiem vaſta tempeſtas irritum faciat totius anni laborem.* Diſcordare itaque videntur M. Varro et Columella. *Pint.*

r. Acus) Inde *far aceroſum* Lucilio L. XX. Satyr. *Viuere quae Gallam, ac rugas conducere ventris, Farre aceroſo, oleo decumano, pane coegit Cumano.* Aurum non acere, ſed palea citiſſime ardeſcere auctor ſcribit c. 3. L. XXXIII. *Dal.*

s. Per ſe) A calamo, ſtipula, ſtramento deciſa, et ſeparata. Acus continet glumam, ariſtam, et ſpicae ſcapum. *Dal.*

Quum per ſe) A calamo, ſtipula, ſtramento, deciſa ac ſeparata. Acus, aceris, eſt tritici purgamentum, glumam complectitur, ariſtam, et ſpicae ſcapum. Graecis, ἄχυρον. Hinc *aceroſum*

cum *t.* ad vſus. Si vero in area teritur cum ſtipula, palea, [1] vt maiore in terrarum parte [2] ad pabula iumentorum. Milii, et panici, et ſeſamae purgamenta, apludam *u.* vocant, [3] et alibi aliis nominibus.

XXIV. Milio *x.* Campania praecipue gaudet; pultemque candidam ex eo facit. Fit et *y.* panis praedulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maxime pulte aluntur, et cruda etiam farina, equino *z.* lacte, vel ſanguine [4] e cruris venis admixto. Aethi-

1. *vt in maiore ter. Turn. et maiore in. M. palea, in maio. ter. par. eſt ad pabulum. ium. Ch.* 2. *pabulum. Vet.* 3. *et alibi. Ch.* 4. *e in Ch. d.*

ſum far apud Nonium, ex Lucilio. Feſtuſque, verbo, *Obacerare*, inquit, *obloqui, atque alterius ſermonem moleſte impedire: quod ſumptum videtur a paleis, quas Graeci ἄχυρα vocant. Itaque et frumentum, et panis non ſine paleis, aceroſus dicitur: item lutum aceratum, paleis mixtum.* H.

t. Aurificum) Infra c. 3. L. XXXIII. *praeterea,* inquit, de auro loquens, *mirum, prunae violentiſſima igni indomitum, palea citiſſime ardeſcere.* Dal.

Aurificum ad vſus) Forte quoniam, vt Plinius ipſe ſcribit XXXIII. 19. palea citiſſime ardeſcit aurum, hoc eſt, *acere*: nam *acus palea eſt,* Varroni, apud Feſtum; *et quaedam paleae de frumento acus dicuntur.* H.

u. Appludam vocant) Sic et tritici furfures Plautus vocauit in Aſtraba. Gellius c. 7. L. XI. *Dal.*

Apludam) Feſtus: *Apluda eſt genus minutiſſimae paleae frumenti, ſiue panici.* etc. Vix Gellium audio, qui L. XI. *apludam,* ait, *veteres ruſticos frumenti furfurem appellaſſe.* H.

x. Milio Campania) Vide quae diximus ſ. 10. Colum. II. 9. p. 56. *Milium quoque pultem, maxime cum lacte, non faſtidiendam praebet.* Gallis, *Milier.* H.

y. Fit et panis) Vide Galenum de alim. fac. I. 15. p. 323. T. VI. et ea adiice quae diximus ſ. 10. H.

z. Equino lacte vel ſanguine) Virgil. *Et lac concretum cum ſanguine potat equino.* Martialis: *Venit et epoto Sarmata potus equo.* Sidonius: *Aut ad Caucaſigenas Alanos*

Aethiopes non aliam frugem, quam milii hordeique, nouere.

XXV. Panico *a.* [1] et Galliae quidem, praecipue Aquitania vtitur. Sed et Circumpadana Italia addita *b.* faba, ſine qua nihil conficiunt. Ponticae gentes nullum panico praeferunt cibum. [2] Cetero aeſtiua frumenta riguis magis etiam, quam imbribus gaudent. Milium *c.* et panicum aquis minime, quum in folia exeunt. Vetant ea inter vites arboreſue frugiferas ſeri, terram *d.* [3] emacrari hoc ſatu exiſtimantes.

XXVI. (XI.) Milii *e.* praecipuus ad fermenta *f.* vſus, [4] e muſto *g.* ſubacti in annuum tempus. Simile

1. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. M. et Galliae quidam. Ch. Panico Galliae quaedam Gr. et Al.* 2. *Cetera. M. et Ch.* 3. *emaciari horum ſatu. V. emactari. Turn. id eſt, veluti enecari. Legit et, emactari Ch. in emend. vero, emacerari.* 4. *ex vulg.*

Alanos, aut ad equimulgos Gelonos. Brod. c. 31. V. *Dal.*

a. Panico) De eo diximus, ſ. 10. H.

b. Addita faba) Paulinus, ep. 3. ad Seuerum: *Fabam intriuit panicio:* Et infra: *Fabam tantum mitio, panicioque confundens.* H.

c. Milium et panicum) Theophr. Hiſt. VIII. 7. Bo

d. Terram emacrari) MSS. R. Colb. etc. *emactari.* Forte *emaciari*: qua voce Colum. vſus II. 10. de lupino. H.

e. Milii praecipuus) Ita plane Geop. auctor II. 31. p. 61. Εἰ δὲ θέλεις εἰς ἔτος ὅλον εἶναι ζύμην, etc. *Si vero in totum annum,* inquit, fermentum habere vis, *quum in doliis muſtum ebullierit, ſpumoſum illud quod efferbuit, eximito, cum farina milii commiſceto, diligenterque trita in maſſas cogito, quas ad ſolem ſiccatas in humido loco repones; et inde ſufficienti accepta quantitate pro fermento vtitor.* H.

f. Ad fermenta vſus) Perlepide Plautus in Caſina, de muliere, quae ira et indignatione exardeſcebat: *Nunc in fermento tota eſt, ita turget mihi.* Stal. *Aedepol ego illam mediam diruptam velim.* Sufflatum militem eadem ſignificatione ait in Bacchidibus

mile fit ex tritici ipſius furfuribus minutis *h.* et optimis, e muſto *i.* albo triduo [1] maturato ſubactis, ac ſole ſiccatis. Inde paſtillos in pane faciendo dilutos, cum ſimilagine *k.* ſeminis [2] feruefaciunt, atque ita farinae miſcent, ſic optimum panem fieri arbitrantes. Graeci in binos ſemodios farinae ſatis eſſe [3] beſſes *l.* fermenti conſtituere. Et haec quidem genera vindemiis *m.* tantum fiunt. Quo libeat vero tempore, ex aqua hordeoque bilibres offae feruenti foco, vel fictili patina torrentur cinere et carbone, vſque dum rubeant. Poſtea operiuntur in vaſis, donec aceſcant: hinc fermentum diluitur. Quum fieret autem panis hordeaceus, [4] erui *n.* aut cicer-

1. *macerato.* *Turn.* *et Ch.* 2. *ſemilaginis heminis.* *Turn.* 3. *beſſem.* *Ch.* 4. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. Ch. et Turn. cicer admixtione fermentabatur. V. ipſe ferment. Alii Vet. eruiliae et cicerculae farina ipſe praefermentabatur. Gr. et Al.*

bus: Par. *Sufflatus ille huc venit.* Piſt. *diruptum velim.* Dalec.

g. E muſto) Cum muſto triti. H.

h. Minutis et optimis) Lego, *et opimis*, a farina nondum omnino ſecretis, et ea velut adhuc pinguibus *Dal.*

i. E muſto albo triduo maturato ſubactis ac ſole ſiccatis) Vetus exemplar non *maturato* legit, ſed *macerato*, vt legendum putem, *e muſto albo triduo maceratis, ſubactis, ac ſole ſiccatis.* Pint.

Triduo maturato) Muſto recenti et triduano. MSS. quidam, *macerato*, male. H.

k. Cum ſimilagine ſeminis) Eius frumenti, e quo panis conficitur, vel zeae, quam ſemen peculiari nomine vocant. Supra c. 8. proximo, et mox eod. hoc capite. *Dal.*

Cum ſimilagine ſeminis) Hoc eſt, zeae, quam peculiari nomine ſemen diximus appellari ſ. 19. H.

l. Beſſes fermenti) Vncias octo, ſeu duas tertias, vt vocant, librae partes. H.

m. Vindemiis) Vindemiae tempore. H.

n. Eruiliae aut cicerculae farina ei praefermentabatur) Hoc eſt, eruiliae aut cicerculae farina fermentum ei praeparabatur. *Gelen.*

cicerculae farina ipſe fermentabatur: [1] iuſtum erat, duae librae in quinque ſemodios. Nunc fermentum fit ex ipſa farina, quae ſubigitur prius quam addatur ſal, ad pultis modum decocta, et relicta donec aceſcat. Vulgo vero nec ſufferueſaciunt, ſed tantum pridie aſſeruata materia vtuntur. Palamque *o.* eſt [2] naturam acore fermentari: ſicut et validiora eſſe corpora, quae fermentato pane aluntur: quippe quum apud veteres ponderoſiſſimo cuique tritico praecipua ſalubritas perhibita ſit.

XXVII. Panis *p.* ipſius varia genera perſequi ſuperuacuum videtur: alias ab obſoniis [3] appellati, vt oſtrearii *q.*: alias a deliciis, vt artolagani *r.*: alias a feſtinatione, vt ſpeuſtici *s.*: necnon a coquendi *t.* ratio-

1. *ſic et M. iuſtumque erat Gr.* 2. *naturam eſt (eſt naturam. Ch.) ac ferm. ſicut euālidiora. Turn. et Ch: palamque natura eſt Gr. et Al.* 3. *appellari. Ch.*

Erui) E farina erui aut cicerculae fermentum adhibebatur. H.

o. Palamque eſt naturam) Ita MSS. R. ceterique. Naturam vocat ſubactam farinam, quae interueniente acore fermentatur. H.

p. Panis ipſius varia genera) Athenaeo Meſſapii πανίαν πλησμονὴν vocauerunt: πάνια πλήσματα, et πανὸν ἄρτον. Olim *panus*, glomus Feſto, in ſacris cruſtulum. Graecis τολύπη, qualia memorat Clemens Alexandainus in Protreptico, σησαμαῖς, πυραμίδην, πόπανα, πολυόμφαλα. *Scal.*

q. Vt oſtrearii) Quo genere panis veſci cum oſtreis veteres ſolebant. H.

r. Artolagani) Delicati panes, quos e vino modico, pipere, lacte, oleo, vel adipe, et farina parari ſolitos, ait Athenaeus, III. p. 113. Ἄρτος panem, λάγανα placentam ſonat. H.

s. Speuſtici) A σπεύδω, *accelero*: quod nec fermentum apponitur, nec caelſit aqua: ſed ſtatim ſubacta farina igni committitur. Is eſſe videtur, quem Cato, 74. depſticium vocat: *Panem depſticium ſic facito. Manus, mortariumque bene laua-*

ne, vt furnacei *u.*, vel artopticii, aut in clibanis coƈti: non pridem etiam e Parthis [1] inueƈtus quem aquaticum vocant, quoniam aqua *x.* trahitur, [2] tenuem et ſpongioſa inanitate, alii Parthicum. Summa laus ſiliginis bonitate et cribri tenuitate conſtat. Quidam [3] ex ouis aut laƈte ſubigunt. Butyro *y.* vero

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. inuecto Gr. et Al.* 2 *a tenui. Turn. ad ren. et ſpongioſam inanitatem, Ch.* 3. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. quidam ouis. Gr. et Al.*

t0. Farinam in mortarium indito; aquae paulatim addito, ſubigitoque pulcre: vbi bene ſubegeris, defingito, coquitoque ſub teſtu. H.

t. A coquendi ratione) Coquitur nunc in cribano, ſiue clibano, vulgo *tartiere*, vnde cribanites, Latinis ſub teſtu: nunc in furno, τῷ ἰπνῷ, vnde furnaceus, ἰπνίτης, qui et καμινίτης. Diphilo apud Athen. Clibanus furnaculus eſt ferreus, aeneuſue, aut teſtaceus, in quo pruna ſubieƈta, vel ſuperne congeſta panificium coquitur. Artopta Varroni apud Nonium. Cocula, teſta ſub qua in foco calfaƈto panis coquitur, cinere, et prunis ſuperieƈtis. Cineritium, τεφρίτην, eum panem quidam vocant. Eſt et panis eſcharites, craticulae ſimilis, vulgo *eſcalete ou gaufre*, et obelias, veluti τοῖς ὀβελοῖς, veruculis virgatus, vulgo *oblies*, quorum Plinius non meminit. Sub Cocula coƈtum panem auƈtor Moreti deſcribit his duobus verſibus: *Infert inde foco (Scybale mundauerat aptum Ante locum) teſtiſque tegens ſuperaggerat igneis.* Alii, *teſta*, vel *teſtuque*. Dal.

u. Furnacei) Qui in furnis coquuntur ἰπνίτας appellat Tryphon apud Athen. III. p. 108. Ἀρτοπτίκιοι apud eumdem p. 113. nomen habent a vaſe, ſiue teſto, in quo ii excoquebantur, quod et ἀρτοπτεῖον et ἀρτόπτην vocabant. Pollux L. X. Denique κριβανίτην (ſic enim Attici pronunciant apud eumdem Athen. p. 109.) in clibanis coƈtum vocant, hoc eſt, in furnaculo ferreo, aeneone, ſiue teſtaceo, in quo pruna ſubieƈta, vel ſuperne congeſta panificium coquitur: vulgo *vne Tartiere.* H.

x. Aqua trahitur) Dum in panificium maſſa ſubigitur,

vero gentes etiam pacatae, ad operis piſtorii genera tranſeunte *z.* cura. Durat ſua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicae *a.* materia. [1] Eum nouem diebus macerant *b.*: decimo ad ſpeciem *c.* tractae *d.* ſubigunt vuae paſſae ſucco: poſtea in furnis, ollis inditum, quae rumpantur ibi, torrent:

G 2 neque

1. *eo nouem diebus macerato. Turn. eam (ſcil. materiam) nodi. macerant vuae paſſae ſucco: decimo ad ſpeciem tractae ſubigunt: poſtea in furnis, ollis inditam, quae rump. igni, torrent, etc. In Ch. vero, cum nouem, etc. macerato. dec. ad ſp. tr. ſubacto. etc.*

tur, aqua plurima addita diducitur, protrahiturque: et ante coctionem leuis ſpongioſusque redditur. H.

y. Butyro vero, etc.) Olei, et, vt ait Cato, vnguinis loco. *Dal.*

z. *Tranſeunte cura)* Bellorum immunes, ad opera piſtoria transferunt curam. H.

a. Ex alicae materia) Ex eodem frumenti genere, quo fit et alica. De pane Picentino, Martialis mox appellandus. H.

b. Macerant) Aqua. *Placentum*, inquit Cato cap. 76. *ſic facito . . Alicam in aquam infundito*, etc. H.

c. *Ad ſpeciem tractae)* Tracta, vt ex Catone liquet, ſubacta manibus farina eſt, depſita, agitata, in longum protracta: vt ea agitatione melius fermentetur. Cato l. c. *Alicam in aquam infundito: vbi bene mollis erit, in mortarium purum indito, ſiccatoque bene. Deinde manibus depſito: vbi bene ſubactum erit, farinae libras quatuor paulatim addito: id vtrumque tracta facito. In qualo vbi areſcant, componito, etc.* Tracta neutro genere Cato pronunciauit: tractam feminino Plinius. Turnebus Aduu. XXII. 10. p. 775. putat eſſe quam *Tarram* vulgo vocant, cui minime nos aſſentimur. Vide Rob. Conſtant. in Lexico, verbo Τρακτόν. H.

d. Tracta) Placentae pars ima, et veluti fundamentum, *ſolum* dicitur, Graecis τὸ καπόριον: quae vero ſolo imponuntur vel e farina, vel ex alia quauis materia ficta, *tracta* vocant: τρακτάζειν, maſſam pinſendo et ſubigendo manibus agitare, et trahere, vt ea tractatione melius fermentetur, ac concorporetur rerum miſcellanea varietas. *Dal.*

neque eſt ex eo cibus, niſi madefacto: quod *e.* fit [1] lacte maxime mulſo.

XXVIII. Piſtores *f.* Romae non [2] fuere *g.* ad Perſicum vſque bellum, annis ab Vrbe condita ſuper DLXXX. Ipſi *h.* panem faciebant Quirites: mulierumque *i.* [3] id opus erat, ſicut etiam nunc in plurimis gen-

1. *lacte maxime, aut mulſo. Vet.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. fuerunt Gr. et Al.* 3. *id opus maxime erat. Ch.*

e. Quod fit lacte mulſo) Hoc eſt, melle admixto. Eo lacte madefactus panis turgebat eximie, et erat ſic in deliciis, Martialis, XIII. ep. 47. cuius lemma, *Panes Picentini: Picentina Ceres niveo ſic nectare creſcit, Vt levis accepta ſpongia turget aqua.* H.

f. Piſtores Romae) Piſtor a pinſendo. Pinſere ἀπὸ τȢ πτίσσειν, eliſo, τ, vt in πτέρνη, perna: πτενὸς Aeolice, *penna.* Dal.

Piſtores Romae non fuere) *Des Boulangers.* Varro in ταφῇ ΜενίππȢ, referente Nonio: *Nec piſtorem vllum noſſent, niſi eum qui in piſtrino pinſeret farinam.* Et L. I. de vita pop. Rom. *Nec piſtoris nomen erat, niſi eius qui far pinſebat,* hoc eſt, molebat. Nam, vt Feſtus ait, *Piſtum a pinſendo pro molitum antiqui vſurpabant.* Sic Plautus piſtor fuit, quum molas truſatiles verſando operam locaret. Minutius Felix: *Octauius homo Plautinae proſapiae, vt piſtorum praecipuus, ita poſtremus Philoſophorum.* Aeuo tamen ſubſequente, florente Rep. ac deinceps, piſtores, vt notum eſt, ἀρτοποιοὶ appellati. Apud Plautum ſane, coquum ſaepius, piſtorem numquam offendas, niſi pro eo qui far pinſit, hoc eſt, qui molit. H.

g. Ad Perſicum) Vſque ad bellum cum Perſeo Macedonum rege, quod quidem tam illius, quam totius Macedonici imperii clade ac ſeruitute finitum eſt, A. V. C. DLXXXVI. Macedonia in prouinciae formam cedente. H.

h. Ipſi panem faciebant, etc.) Haud multis annis poſt imperium conditum. Alex. c. 11. L. III. *Dal.*

i. Mulierumque id opus erat) Piſtrices eiuſmodi feminas vocabant. Lucilius apud Feſtum: *Piſtricem validam, ſi nummi ſuppeditabunt,* *Addas*

gentium. [1] Artoptam *k.* Plautus appellat in fabula, quam Aululariam ſcripſit: magna ob id [2] concertatione eruditorum, an is verſus Poëtae ſit illius: certumque ſit, A. Atteii Capitonis [3] ſententia, [4] coquos *l.* tum panem lautioribus coquere ſolitos: piſtoreſ-

1. *Artoptaſiam.* *Ch.* 2. *cum certatione.* *Ch.* 3. *ſententia coquos tum panem.* *Turn.* *toſtum pan.* *Ch.* 4. *toſtum panem eliſa voce coq.. Gr. et Al.*

Addas empleuron, mamphulas quae ſciat omnes. Mamphula, panis Syriacus lautiſſimus. Varro ἐν ταφῇ Μενίππου, *Nec piſtorem vllum noſſent, niſi eum qui in piſtrino pinſeret farinam.* Idem L. I. de vita P. R. *Nec piſtoris nomen erat, niſi eius qui ruri far pinſebat, nominati ab eo quod pinſeret.* Nonius. *Dal.*

k Artoptam Plautus, etc.) Locus Plauti citatus a Plinio eſt in Aulularia. *Ego hinc artoptam ex proximo vtendam puto.* Quidam ineptiſſime panificam mulierem *Artoptam* exponunt. *Artopta* vas fuit, in quo panis toſtus, ſiue Artopticus coquebatur. Hoc autem vas quum in Quiritium aedibus eſſet, argumentum eſt ipſos ſibi panem coxiſſe. Panis certe a ratione diuerſa coquendi, tria genera fuerunt Athenaeo, furnaceus, clibanites ſiue teſtaceus, artopticus. *Dal.*

Artoptam Plautus) In Aulularia, Act. II. ſc. 9. v. 4. *Ego hinc artoptam ex proximo vtendum peto A Congrione.* Vas illud fuit, vt diximus, in quo panis toſtus coquebatur. In MSS. tamen Plinianis omnibus, *Artoptaſiam* hoc loco legitur: vt pro muliere panifica accepta ea vox a Plinio videatur, deſumptaque ex alio quopiam Plauti verſiculo, qui ex ea fabula nunc exciderit: vel pro ipſa arte coquendi, vt Fuluio Vrſino viſum, in appendice ad lib. P. Ciacconii, de Triclinio, p. 160. H.

l. Coquos tum) Ita recte Turnebus emendauit, Aduu. XXVIII. 42. p. 1027. quum prius legeretur, *toſtum.* In R. 2. *coſtum.* Non placet Fuluii Vrſini coniectura l. c. legentis, *teſtu panem:* etſi Voſſius approbat in Etymologico. Quos piſtores ſcilicet poſterior appellauit aetas, priſca coquos vocitabat, Feſtus: *Coquum et piſtorem apud antiquos eumdem fuiſſe accipimus. Naeuius: Coquus inquit, edit Neptunum, Venerem,*

ſtoreſque tantum eos, qui far piſebant, nominatos. Nec coquos vero habebant in ſeruitiis, eoſque ex macello conducebant. Cribrorum genera [1] Galli e ſetis equorum inuenere, Hiſpani e lino [2] excuſſoria *m.* et pollinaria, Aegyptus e papyro atque iunco.

XXIX. Sed [3] inter prima dicatur et alicae ratio, praeſtantiſſimae ſaluberrimaeque: [4] quae palma frugum indubitata [5] Italiam contingit. Fit ſine dubio et in Aegypto, ſed admodum ſpernenda. In Italia vero pluribus locis, ſicut Veronenſi Piſanoque agro: in Campania *n.* tamen laudatiſſima. Campus eſt ſubiacens montibus nimboſis, totis quidem XL. M. paſſuum planitie. [6] Terra eius (vt protinus ſoli natura dicatur) puluerea ſumma, inferior bibula, et pumicis vice [7] fiſtuloſa: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atque tranſmittit: [8] nec dilui *o.* aut

1. *Galliae ſetis equor. inuen. Hiſpaniae lino. Ch.* 2. *excuſſoria pollinaria. Dal.* 3. *inter haec pr. Dal.* 4. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. quam palmam fr. ind. Italia cont. Turn. quae palmae fr. ind. Italiae contigit. Vet. indubitanter. Gr. et Al.* 5. *Italiae contingit. Ch.* 6. *Gratia terrae eius. Vet. Terra eius prouinciae. Alii. Turn.* 7. *ſic ex MSS. em. Hard. fiſtulans. Gr. et Al.* 8. *nec dilui madore vult.*

nerem, *Cererem*, *Significat per Cererem, panem: per Neptunum, piſces: per Venerem, olera.* H.

m. Excuſſoria) Excuſſoria ſunt, quae ad excutiendam farinam facta: pollinaria, quae ad purgandum pollinem. H.

n In Campania) Hinc *alicariae meretrices*, et *alicariorum piſtrina in Campania*, auctore Feſto. H.

o. Nec dilui aut madere, etc.) Nec opus aqua habet, qua diluatur, vt facilior culturae ſit, cum bibula, puluerea, fiſtuloſa, colono pareat, et aratro. *Dal.*

Nec dilui aut madere) Ne ſi in lutum abiret, non tam facilis eſſet culturae. H.

aut madere voluit [1] propter facilitatem culturae. [2] Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, ſed [3] temperat, et concoquens intra ſe [4] vice *p.* ſucci continet. Seritur *q.* toto anno, panico ſemel, bis farre. Et tamen [5] vere ſegetes *r.*, quae interquieuere, fundunt roſam odoratiorem ſatiua: adeo terra non ceſſat parere. Vnde vulgo dictum, Plus *s.* apud Campanos vnguenti, quam apud ceteros olei fieri. Quantum autem vniuerſas terras [6] campus Campanus antecedit, tantum ipſum pars eius, [7] quae Laboriae *u.* vocantur, quem Phle-

G 4 graeum

1. *felicitatem. Ch.* 2. *Eadem igitur accep Vet.* 3. *temperare concoq. Ch.* 4. *vice fuſi Turn. et Ch.* 5. *vere, cum ſegetes interquieuere, fundit. Vet.* 6. *circumcampanus.* 7. *quae Leborinae. Vet. et hic et mox.*

p. Vice ſucci continet) MSS. omnes, *vice fuſi.* H.

q. Seritur toto anno) Strabo idem Graece, V. p 242. de Campaniae agro: Ἱστορεῖται δ' ἔνια τῶν πεδίων σπείρεσθαι δι' ἔτους, δὶς μὲν τῇ ζέα, τὸ δὲ τρίτον ἐλύμα· τινὰ δὲ καὶ λαχανεύεσθαι τῷ τετάρτῳ σπόρῳ. *Traditum memoriae eſt quaedam Campaniae arua toto anno conſeri: bis Zea: tertium panico: quaedam etiam quarto ſatu olera producere.* Vbi far appellauit zeam perſpicue Strabo. H.

r. Segetes) Seges hic ipſa humus eſt, quae ad accipiendum ſemen apta eſt. Haec Plinius ait in eo tractu, quum interquieuit a frugibus, ſponte roſam fundere, quae ſit odoratior ſatiua. H.

s. Plus — vnguenti) Quoniam roſae in vnguenta tranſeunt. H.

t. Campus Campanus) Stellatem vocat Liuius L. IX. *Dal.*

u. Quae Laboriae vocantur) Quoniam Capuam Romani bis euertiſſent, ad vitandam eius nominis inuidiam, Campani Leborinos, vocari ſe maluerunt. Falluntur qui putant *Laborias* dictas, quod in eo agro colendo cum fructu labor impendatur. *Dal.*

Quae et Laboriae) Plinius III. 9 *Ibi Laborini campi ſternuntur, et in delicias ali-*

cae

graeum *x.* Graeci appellant. Finiuntur *y.* Laboriae via ab vtroque latere Conſulari, quae a Puteolis, et quae a Cumis Capuam ducit.

2. Alica *z.* fit *a.* e zea, quam ſemen appellauimus. Tunditur granum eius in pila *b.* lignea: [1] ne lapi-

1. ſic ex MSS. em. H. conſ. Ch. nam lapidis duritia congeritur Gr. et Al.

cae populatur meſſis, Vide quae ibi diximus in Notis. H.

x. Phlegraeum) Phlegraeum vocant ἀπὸ τȢ φλέγειν quod toto illo tractu paſſim ignis emicet, ſcaturiant calidi fontes, ſulphur conficiatur, tanquam accenſo ſub terris ſulphure deflagret ea regio: illic pugnaſſe cum gigantibus Herculem narrant, gente fera, et in peregrinos ſaeuiſſima, ac inter praeliandum tonuiſſe crebro, iactaque de caelo fulmina, vnde fabulae occaſio. Alii id geſtum ad Pallenen Thraciae, quae et Phlegra vocata eſt, malunt. Rhod. c. 38. XXX. *Dal.*

y. Finiuntur Laboriae via) Vetuſtiſſima Capuanorum monumenta agrum Laborinum a Capua vſque Auerſam protendi ſcribunt. Eius pars eſt ager, quem incolae vocant, *te Mazzoniroſſo*. Dal.

Finiuntur) Laborini campi finiuntur, inquit, vtrimque via gemina Conſulari: quarum altera a Capua Puteolos, altera Cumas ducebat. Plinium hoc loco carpit immerito Cluuerius, Ital. Ant. IV. 2. H.

z. Alica fit e zea) Supra c. 8. huius libri, et infra, c. 24. L. XXII. *Dal.*

Alica) Alica Plinio genus ſorbitionis ac pultis eſt, cuiuſmodi fere nos ex oryza conficimus. H

a. Fit e zea, quam ſemen) S. 19. Zeam Strabonis farrem eſſe Plinianum iam ante monuimus. Idem Strabo l. c. fieri alicam e tritico ait in hoc ipſo Campaniae tractu, omni oryza potiorem: Λέγω δὲ τὸν πύρινον σῖτον, ἐξ Ȣ καὶ ὁ χόνδρος κρείττων ὢν πάσης καὶ ὀρύζης. Dioſc. II. 118. e zea: Ὁ δὲ χόνδρος γίνεται μὲν ἐκ τῆς κακλȢμένης δικόκκȢ ζέας, etc. H.

b. In pila lignea) Pila, ſiue mortarium, *vn mortier*, vas concauum, quo antiqui ſiccata frumenta pinſebant, ac contundebant. Cato, 14. in ruſtico inſtrumento recenſet, *paululum latam pilam, vbi triticum pinſant, vnam: fullonicam vnam:* et c. 10. *Pilam ligneam vnam, fullonicam vnam* dixerat. Marcell. Empir. c. 26. ad calculoſos: *Hoc medicamentum*, inquit, *tunditur vel com-*

lapidis *c.* duritia conterat. [1] Nobilius, vt notum eſt, pilo, vinctorum poenali opera. Primori *d.* ineſt pyxis ferrea. Excuſſis inde tunicis, iterum iiſdem armamentis nudata conciditur *e.* medulla. Ita fiunt *f.* alicae tria genera: minimum *g.*, ac ſecundarium: grandiſſimum *h.* vero aphaeremam *i.* appellant. Nondum habent candorem ſuum quo praecellunt: jam tamen Alexandrinae praeferuntur. Poſtea (mirum dictu) admiſcetur creta, quae tranſit *k.* in corpus, coloremque et teneritatem affert. Inuenitur haec inter Puteolos et Neapolim, in colle Leuco-

1. *Nobilior. Vet. ſub. alica. componitur in pila lignea, et pilo ligneo.* H.

c. *Nam lapidis duritia conteritur) Vel lapides duritia,* in Vet. exemplari, et verbum *Conteritur* cum maiore litera ſcriptum, initium praeſtat ſequentibus: et pro verbo quod ſequitur, *nobilius, mobili* praefert antiquum exemplar. *Pint.*

Ne lapidis) Ne duritia lapideae pilae, ferreique pili farinae in modum grana conterat: quae nunc ſatis eſt ita contundi, vt ſuis tunicis, aut folliculis ſpolientur, ſolaque medulla ſuperſit, detritis vtriculis. H.

d. Primori) In extrema pili ferrei parte. H

e. Conciditur medulla) Non conteritur, vt farina, ad laeuorem vſque: ſed in particulas quaternas, quinaſue grana ſingula franguntur. *Concaſſer.* H.

f. Ita .. tria genera) Infra, quod in farinario cribro primum remanſit, grandiſſimum eſt: quod arctiore deinde cernitur, ſecundarium vocatur: quod anguſtiſſimo, cribrarium ac minimum. Nunc vero grandiſſimum alicae genus appellatur, quod leuiter tuſum eſt, cui excuſſae modo ſunt tunicae: ſecundarium, medulla ipſa in craſſiores partes conciſa: minimum, in tenuiores. H.

g. Minimum ac ſecundarium) Quod praeſtantiſſimum. *Dalec.*

h. Grandiſſimum vero, etc.) Caſſius c. 7. L. III. *Dal.*

i. Aphaerema) Ἀφαίρεμα, forte a cortice, ſeu tunicis zeae ablatis. H.

k. Tranſit in corpus) Nempe in corpus et naturam alicae, cui colorem et teneritatem affert. Sic in fine huius ſectionis, candorem alicae,

Leucogaeo *l.* appellato. Exſtatque Diui Auguſti decretum, quo [1] annua *m.* vicena millia Neapolitanis pro eo numerari iuſſit e fiſco ſuo, coloniam deducens Capuam. Adiecitque *n.* cauſam [2] afferendi, quoniam negaſſent Campani alicam confici ſine *o.* eo metallo poſſe. In eodem reperitur et ſulphur: emicantque *p.* fontes [3] Oraxi oculorum claritati, et vulnerum medicinae, dentiumque firmitati.

3. Alica *q.* adulterina fit maxime quidem e zea, quae in Africa degenerat. Latiores eius ſpicae, nigrioreſque, et [4] breui ſtipula. [5] Piſunt cum arena, et ſic quoque difficulter deterunt vtriculos, fitque *r.* dimidia [6] nudi menſura. Poſteaque gypſi *s.* pars

1. *anno ad vicena. M. V. annua ducena. Ch.* 2. *offerendi. Alii, praebendi.* 3. *Araxi. Turn. et Ch.* 4. *breuis. Dal.* 5. *pinſunt. Dal.* 6. *modii. V. nudae, Alii ſub. alicae. Alii, nudi grani intelligunt.*

cae conferre lactis incocti mixtura vice cretae dicitur. H.

l. Leucogaeo) A terrae ſeu cretae albedine id ei colli nomen. Hodie *la Lumera.* Vide Camill. Pellegrin. in Campan. Felice, p. 245. et 266. H.

m. Annua vicena) In MSS. *anno aduicena.* Forte *annua ducena* H.

n. Adiecitque cauſam afferendi) Si verbum *afferendi* Plinianum eſt, quod dubito magis eſt vt legatur *auferendi* Pint.

o. Sine eo metallo) Quidquid e terrae viſceribus effoditur, id metallum dicitur. Multa affert exempla Roſweydus noſter, in Nott. ad Paullin. p. 859. H.

p. Fontes Oraxi) MSS. *Araxi.* H.

q. Alica adulterina) Prorſus hunc alicae conficiendae modum Geop. Auctor expreſſit, III. 7. p. 90. tit. Χόνδρου ποίησις H.

r. Fitque dimidia nudi menſura) Dimidio maior, quam ſi prorſus nudatum eſſet. Dal.

Fitque dimidia) Nudati tunicis ſuis grani menſura dimidio minor eſt, quam erat circumueſtiti. H.

s Gypſi) Tenuiſſime cribrati. Geop. auct. l. c. H.

pars quarta inſpargitur: atque vt cohaeſit *t.*, farinario *u.* cribro ſubcernunt. Quae in eo remanſit, exceptitia appellatur, et grandiſſima eſt. Rurſus quae [1] tranſit, arctiore cernitur, et ſecundaria vocatur. Item cribraria, quae ſimili modo in tertio remanſit cribro anguſtiſſimo, et tantum *x.* arenas tranſmittente. Alia ratio vbique adulterandi. Ex tritico candidiſſima et grandiſſima eligunt grana, ac ſemicocta in ollis, poſtea arefaciunt Sole [2] ad initium *y.*, rurſuſque leuiter aſperſa molis frangunt. Ex zea pulcrius, quam ex tritico, [3] fit granum *z.*, quamuis *a.* id alicae vitium ſit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mixtura confert.

XXX.

1. *tranſiit. Dal.* 2. *ad indicium. V. ad initum. Ch.* 3. *fit granatum. M. et Vet.* Turn. *tragum.*

t. Vt cohaeſit) Vbi cum farina probe permixta eſt, et in vnum corpus veluti coiit. H.

u. Farinario, etc.) Lepide Plautus in Pſeud. in lentos et tardius ambulantes: *Nam iſte quidem gradus ſuccretus eſt cribro pollinario, Niſi cum pedicis condidiciſtis ſic oggraſſari gradu.* Dal.

x. Et tantum arenas) Admixtas ſcilicet, vt dictum eſt prius: *Piſunt cum arena, etc.* H.

y. Ad initium) MSS. R. Colb. Chiffl. *ad initum.* Forte, *ad motum.* H.

z. Fit granum) Graneae triticeae confectionem docet Cato c. 86. Sic autem vocat ptiſanam triticeam, pultemue ex ea paratam. *Dal.*

Fit granum) Vel potius graneum, quod pultis vel ptiſanae genus e tritico fuiſſe videtur. Vide N. et Em. N. XI. (hic poſ.) *Ex zea*) MSS. R. 1. Colb. 1. *granacum* R. 2. et Thuan. *gracum.* Colb. 2. omnium optime, *granaeum.* Cato, c. 86. *Graneum triticeam ſic facito: Selibram tritici puri in mortarium purum indat, lauetque bene, corticemque deterat bene, eluatque. Poſtea in ollam indat*, etc. Turnebus Aduu. II. 42. p. 1027. legendum putabat, *Fit tragum.* Sed de trago iam ſuperius pronunciatum a Plinio eſt, ſ. 16. *Simili modo e tritici ſemine tragum fit*, etc. H.

a. Quamuis id alicae) Quamuis haec ſit alica inferioris

notae

XXX. (XII.) *b.* Sequitur natura leguminum, inter quae maximus honos *c.* fabae: quippe ex qua tentatus ſit etiam panis. Lomentum *d.* appellatur [1] farina ea, aggrauaturque *e.* pondus illa, [2] et omni legumine. [3] Iam vero *f.* et pabulo [4] venalis fabae multiplex vſus omnium quadrupedum generi, praecipue homini. Frumento *g.* etiam miſcetur apud pleraſque gentes, et maxime *h.* panico ſolida, [5] ac deli-

1. *far. eius* (*ſic et Ch.*) *aggr. tritici pond. Dal.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Turn. et Ch. ex omni. Gr. et Al.* 3. *iumentorum. Dal.* 4. *venalis. Fabae. Gr. et Al.* 5. *aut del. Dal.*

notae, minuſque nutriat. H.

b. Ad inſcr. de leguminibus) Theoph. cap. 6. et 7. L. VIII. hiſt. Columel. c. 7. L. II. *Dal.*

c. Honos fabae) Vide infra, L. XXII. c. 25. et Theoph. c. 18. L. II. cauſſ. et Columel. c. 10. L. II. Satur. et Caſſium c. 33. *Dal.*

Fabae) Quae faba veterum fuerit, haud ita eſt procliue ſtatuere: palam enim eſt non eſſe eam quam eo nomine vulgus indigitat, Féue: cui faſeli nomen accommodari verius cenſet Dodonaeus, Pemt. 4. L. II. c. 505. Certe Graecorum κύαμον, Latinorumque fabam, et rotundam eſſe, et exiguae molis, ex variis antiquorum teſtimoniis perſpicuum eſt: quae dos vtraque a faba noſtra vulgari abeſt. H.

d. Lomentum) Vide quae adnotata ſunt infra L. XXII. ad c. 25. medium, verbis illis, *Lomenti quoque etc.* Dal.

Lomentum) Farina fabacea ἐρέγμινον ἄλευρον, et ἄλευρον. H.

e. Aggrauaturque pondus) Frumenti, vel panici, cui immiſcetur in panificio. H.

f. Iam vero et pabulo) Pellicerius coniiciebat in Nott. ſinceriorem forte lectionem fore: *Iam vero et pabulo venalium, fabae multiplex vſus,* etc. Nos vix aſſentimur. H.

g. Frumento etiam miſcetur) Etiam hodie Alpini Allobroges miſcere ſolent. *Dal.*

Frumento) Quem morem hodieque Allobroges tenent, vt fiat ſolidior panis. H.

h. Et maxime panico) Vide quae diximus. ſ. 25. H.

delicatius *i.* fracta. Quin *k.* et priſco ritu [1] fabacia *l.* ſuae religionis Diis in ſacro *m.* eſt, praeualens pulmentari *n.* cibo, et hebetare *o.* ſenſus exiſtimata, inſomnia quoque facere. Ob haec *p.* [2] Pythagorica ſen-

1. *fabata ſue. Turn. et Ch.*

2. *Pythagoricae ſententiae. Ch.*

i. Delicatius) Leuius, molliuſque fracta, nec in tenuem omnino farinam. H.

k. Quin et priſco ritu, etc.) Carnae Deae, Iani vxori, qua vitalibus humanis praeeſſe credebatur, in Coelio monte, fabaria pulte et larido, quoniam iis rebus vis corporis maxime conſeruatur, a P. Rom. Calendis Iuniis (quas *fabarias* vocabant) ſacrificabatur. Sunt autem eo tempore fabae adultae, et ideo adhibebantur. Sacrum id primus inſtituit Iunius Brutus Tarquinio pulſo. Macrob. c. 12. L. I. Satur. Nonius in dictione Macto. Rhod. c. 8. IX. Alex. ab Alex. 22. II. *Dal.*

l. Fabacia) A iactandis fabis deducta vox, vt ſuſpicari quidem licet ex eo Varronis loco, de vita populi Rom. ap. Nonium I. 2. p. 513. *Quibus temporibus*, inquit, *in ſacris fabam iactant nocte, ac dicunt ſe Lemures domo extra ianuam iacere.* Fabacia pulte Carnae Deae, Iani vxori, ſacrificari ſolitum, Calendis Iuniis, quas fabarias appellabant, auctor eſt Macrobius, Saturn. I. 12. p. 247. hunc ritum inſtituente Tarquinio poſt exactos reges. In MSS. R. Colb. Thuan. non *fabacia*, ſed *fabata* legitur: et Graeci recentiores fabas coctas hodieque Φάβατον vocant: et pultem fabatam Feſtus appellat, verbo *Refriua.* Apicius tamen V. 6. Fabacias virides, fabacias frictas, fabacias Baianas in obſonium parandi modum edocet. H.

m. In ſacro eſt) Cato cap. 134. in ſacro porcae praecidaneae far, triticum, hordeum, fabam, ſemen rapicium adhibet. In Vinalibus pollucebantur ſuffimenta ex faba, milioque molito, et mulſo conſperſo. *Dal.*

n. Pulmentari cibo) Pulmentarii vice. Vide quae diximus, ſ. 19. H.

o. Et hebetare) Didymus in Geop. II. 33. p. 69. Οἱ δὲ φυσικοί φασι τὰς κυάμους ἀμβλύνειν τὰς καρδίας τῶν ἐσθιόντων αὐτὰς· διὸ καὶ ἐμποδίζειν τὰς εὐθυονειρίας νομίζονται, εἰσὶ γὰρ πνευματώδεις. H.

p. Pythagorica ſententia) Fabae

ſententia damnata: vt alii tradidere, quoniam mortuorum animae ſint in ea. Qua de cauſa parentando *q.* vtique aſſumitur. Varro et ob haec Flaminem *r.* ea non veſci tradit, et quoniam in flore eius lite-

Fabae nomine a Pythagora quidam intellectum *ouum* putant, quod in eo ſit ἡ τῶν ζώων κύησις, animalium fetura, ac inde dictum κύαμον. Par ſcelus Pythagoras eſſe dicebat ἐσθίειν κυάμους κεφαλάς τε τοκήων. Rhod. 17. XXVII. Gellius c. 11. IV. Cato 134. *Dal.*

Ob haec Pythagorica) Pythagorici huiuſceplaciti quae ſententia fuit, fuſe diſputatur a Gellio IV. 11. p. 296. Facit cum Plinio Apollonius, Hiſt. comm. c. 46. et Tullius de diuin. I. n. 62 *Iubet Plato*, inquit, *ſic ad ſomnum proficiſci corporibus affectis, vt nihil ſit quod errorem animis perturbationemque afferat. Ex quo Pythagoreis interdictum putatur, ne faba veſcerentur, quod habet, inflationem magnam is cibus tranquillitatem mentis quaerentibus contrariam.* Et L. II. n. 119. *Faba quidem Pythagorici vtique abſtinuere: quaſi vero eo cibo mens, non venter infletur.* Trahit alio eam Pythagorae ſententiam Plutarch. de educ. puer. p. 12. rurſumque in Quu. Rom. p. 286. H.

q. Parentando vtique) In Lemuribus, quae Maio per trinoctium fiebant, fabam nigram lotis manibus pedibuſque nudis, per ora verſantes, aere tinniente, poſt terga reiiciebant. Lemures domo ſe eiicere clamantes, et vt abirent nouies orantes, expiari ſic Manes arbitrati: In parentalibus faba veſcebantur: in peruigiliis cicere: pro ferali coena nudo ſilici ſepulchrorum offam ex lente imponebant quum inferias ſoluerent. Alex. ab Alex. 12. II. Non licebat Flamini Diali fabam aut tangere, aut nominare, quia in eius flore apparent lugubres literae. *Feſtus.* Dal.

Parentando) Parentalibus ſacrificiis fabas adhiberi ſolitas, Feſtus affirmat. Parentalia autem epulae erant in parrentum aut propinquorum funeribus datae. H.

r. Flaminem) Gellius, X. 15. p. 530. ex Fabii Piſtoris Annalibus: *Fabam neque tangere Diali mos eſt, neque nominare.* Quae verba Feſtus tranſſcribens, etiam cauſas adiicit: *quod ea putatur ad mortuos pertinere: nam et lemuralibus iacitur laruis, et parentalibus adhibetur ſacrificiis*

literae lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio: namque fabam vtique e frugibus *s.* referre mos eſt auſpicii cauſa, quae ideo *t.*[1] referiua appellatur. Et auctionibus *u.* eam [2] adhibere eam lucroſum putant. Sola *x.* certe frugum etiam exeſa repletur creſcente Luna. Aqua *y.* marina, aliaue ſalſa non per-

1. *ſic ex MSS. em. Hard. referina. M. et Turn. et Ch. refrina. Scal. et Gr. et Al.* 2. *ſic et Ch. adhiberi. Gr. et Al.*

ciis, et in flore eius litterae apparere videntur. Vide Eraſm. Chil. I. Cent. I. p. 15. Adag. *A fabis abſtineto.* Adde auctorem Geop. II. 33. p. 70. H.

s. E frugibus referre, etc.) Quum ſeuerant ſegetes, quoniam inauſpicatum erat domo exportaſſe vt non amplius redituras, ſementi ſtatim facta, auſpicii cauſa fabam ſtatim domum referebant pro frugibus: quod perinde erat, ac ſi domum eas retuliſſent: ſic ominantes domum reuerſuras, nec in agro ſemper manſuras: Inde fabam referinam vocabant. Turn. cap. 25. L. XIII. Aduerſ. qui et hic *referiua* reponit. Quod ſi admittimus, legendum potius *referinam* quam *referiuam* putat Conſtantinus. Aelius quidem quum dubitat apud Feſtum, an a refrigendo vocabulum hoc trahatur, *refrina* videtur legiſſe. Sed recte Feſtus *refriua* quaſi *referiua*, et *refertitia* vt conditiuus, condititius. Vide Scalig. in eum locum. *Dal.*

t. Quae ideo referiua) Ita MSS. R. Colb. Th. non *refrina* Feſtus: *Refrina,* (vel *referiua* potius) *faba dicitur, vt ait Cincius, quae ad ſacrificium referri ſolet domum ex ſegete auſpicii cauſa, quaſi reuocet fruges. Aelius dubitat an ea ſit, quae prolata in ſegetem domum referatur, an quae refrigatur, quod eſt, torreatur. Sed opinionem Cincii adiuuat, quod in ſacrificiis publicis, quum puls fabata Diis datur, nominatur refriua.* Dictis Plinius adſtipulatur. H.

u. Et auctionibus) Et in venditionibus publicis, ſi faba ſimul proponeretur venalis, lucrum ex ea re, et *ex eo omine,* maximum futurum putabant. H.

x. Sola certa) Didymus l. c. Φησὶ δὲ τὸν κύαμον ἐκβρωθέντα ἀναπληρȣ̃σθαι πάλιν τῆς σελήνης αὐξȣμένης. H.

percoquitur. Seritur z. ante Vergiliarum occaſum leguminum prima, vt antecedat hiemem. Virgilius *a.* eam per ver ſeri iubet, Circumpadanae Italiae ritu. Sed maior pars [1] malunt fabalia *b.* maturae ſationis, quam trimeſtrem [2] fructum. Eius namque ſiliquae cauleſque [3] gratiſſimo ſunt pabulo pecori. Aquas *c.* in flore maxime concupiſcit: quum vero defloruit, exiguas deſiderat. Solum *d.*, in quo ſata eſt

1. *Mauult. Vet.* 2. *fructum. Eius vtique ſiliqua cauliſque, Dal. trimeſtrem fructum eius. Nam ſiliquae Gr. et Al.* 3. *gratiſſimi ſunt pabuli. M.*

y. Aqua marina) Didymus l. c. Et piſa nos obſeruauimus puteana etiam aqua vix, fluuiali haud aegre coqui. H.

z. Seritur ante) De Vergiliarum occaſu, ſ. 59. Pallad. L. XII. in Noub. tit. I. p. 61. *In principio Nouembris fabam ſpargimus, etc.* H.

a. Virgilius) Georg. L. I. *Vere fabis ſatio.* Seneca Epiſt. 87. *An eo tempore* (vere) *iſta ponenda ſint, et an vtriuſque* (fabae et medicae) *verna ſit ſatio, hinc aeſtimes licet. Iunius menſis eſt, quo tibi ſcribo, item procliuis in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes et fabam ſerentes.* Dal.

Virgilius) Georg. l. 215. *Vere fabis ſatio.* Extremo menſe Iunio fabam ſeri eodem die metique, viſum a ſe Seneca prodit, ep. 87. H.

b. Fabalia) Siliquas fabales, ſeu grandiores culmos, ex quibus ſiliquae pendent. Colum. II. 10. de faba: *Poſt brumam parum recte ſeritur: peſſime vere: quamuis ſit etiam trimeſtris faba, quae menſe Februario ſeratur . . . ſed exiguas paleas, nec multam ſiliquam facit. Veteres itaque ruſticos plerumque dicentes audio, malle ſe matura fabalia, quam fructum trimeſtrem.* H.

c. Aquas in flore) Theophr. Hiſt. VIII. 6. H.

d. Solum, in quo) Theoph. Hiſt. VIII. 9. Colum. II. 10. p. 57. *Sunt etiam qui putent in aruis hanc eamdem vice ſtercoris fungi: quod ſic ego interpretor, vt exiſtimem non ſationibus eius pingueſcere humum, ſed minus hanc quam cetera ſemina vim terrae conſumere. Nam certum habeo frumentis vtiliorem agrum eſſe, qui nihil, quam qui iſtam ſiliquam proximo anno tulerit.*

eſt, laetificat ſtercoris vice. Ideo *e.* circa Macedoniam, Theſſaliamque, quum florere [1] cepit, vertunt arua. Naſcitur et ſua ſponte pleriſque in locis, ſicut ſeptemtrionalis Oceani inſulis, quae ob id noſtri Fabarias *f.* appellant: Item in Mauretania ſilueſtris paſſim, ſed praedura, et quae percoqui non poſſit. Naſcitur *g.* et in Aegypto ſpinoſo *h.* caule: qua de cauſa crocodili oculis timentes refugiunt. Longitudo *i.* ſcapo quatuor cubitorum eſt, ampliſſima craſſitudo *k.*: [2] nec genicula *l.* habet, molli calamo: ſimile *m.* caput papaueri, colore roſeo: in

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. incepit. Gr. et Al.*
2. *intogenicula eſſet molli calamo ſimilis. Cap. pap. Ch. ampl. craſſitudo digiti, in genicula abeſſent, molli calamo ſimilis. Caput papaueris, etc. Turn.*

rit. Vide etiam Pallad. in Noub. tit. 1. p. 161. H.

e. Ideo circa) Theoph. l. c. H.

f. Fabarias) De his dictum eſt IV. 17. H.

g. Naſcitur et in Aegypto) Haec Theoph. Hiſt. IV. 10. quae tranſſcripſit Athenaeus III. p. 72. A ſolo, in quo prouenit, faba Aegyptia vocitatur: ſed colocaſiam eſſe caue credas. H.

h. *Spinoſo caule)* Theoph. l. c. non *caule ſpinoſo* dixit, ſed *radice ſpinoſa.* Ἰσχυρὰ γὰρ ἡ ῥίζα, καὶ ὀ πόῤῥω τῆς τῶν καλάμων, πλὴν ἐπακανθίζουσα· καὶ κροκόδειλος φεύγει, μὴ προσκόψῃ τῷ ὀφθαλμῷ, τῷ μὴ ὀξὺ καθορᾷν. Legiſſe Plinius videtur apud ſcriptores alios, καυλὸς δ' ἐπακανθίζων. H.

i. *Longitudo)* Theoph. l. c. H.

k. *Craſſitudo)* Digitalis, πάχος δὲ δακτυλιαῖος. Theophr. H.

l. Nec genicula habet molli calamo) Octona genicula habent, *ſed molli calamo,* in codice antiquo. *Pint.*

Nec genicula) Non habet genicula, ſed calamum mollem: ὅμοιος δὲ καλάμῳ μαλακῷ ἀγονάτῳ Theophr. H.

m. Simile caput papaueri, etc.) Caput ſimile veſparum rotundo fauo: flos duplo maior quam papaueris, colore omnino roſeo, Theoph. In medio cuiuſque fabae amarum

in eo fabae non ſupra *n.* tricenas: folia ampla: fructus ipſe amarus [1] et odore: ſed radix *o.* perquam [2] lauta incolarum cibis, cruda *p.*, et omnino decocta; [3] arundinum radicibus ſimilis. Naſcitur *q.* et in Syria, Ciliciaque, et in Torone Chalcidis lacu.

XXXI. [4] Ex leguminibus autem *r.* Nouembri ſeruntur [5] lens: et in Graecia piſum. Lens *ſ.* amat ſolum tenue magis, quam pingue, caelum vtique ſiccum. Duo genera eius [6] in Aegypto *t.*, alterum rotun-

1. *et inodorus. Dal.* 2. *lata. Turn.* 3. *arundinis radice craſſiſſima craſſior. Theophr.* 4. *Ex leg. aut vomere ſer. lens et piſum. Alii. Ex leg. Nouembr. ſer. etc. Turn. Ex leg. autumno vere ſer. Ch* 5. *lens in Graecia et piſum. Vet.* 6. *in, d. in M.*

rum quidpiam et viride eſt, contortum, e quo faba ſata caulis prodit laudatum Dioſcoridi, Galeno, Celſo ad oculorum et aurium dolores, non autem faba tota amara. *Dal.*

Simile caput) Flos ſcilicet. Τὸ δὲ ἄνθος διπλάσιον, ἢ μήκωνος· χρῶμα δὲ ὅμοιον ῥόδῳ καταχορές. Theoph. H.

n. Non ſupra tricenas) Πλῆθος δὲ οἱ πλεῖστοι τριάκοντα. H.

o. Sed radix) Theoph. l. c. et Athen. H.

p. Cruda et omnino decocta) In codice antiquo, *cruda et omni modo cocta.* Pint.

q. Naſcitur et in) Theophr. et Athen. ll. cc. H.

r. Autem Nouembri) Vide N. et Em. N. XII. (hic coll.) *Ex legumin.*) In MSS. R. Colb. Thuan. *Ex leguminibus autumno vere ſeruntur*, forte pro *autumno et vere.* Nam lentis duas ſationes agnoſcit Columella II. 10 *Sationes eius duas*, inquit, *ſeruamus; alteram maturam, per mediam ſementim: ſeriorem alteram, menſe Februario.* De Februario etiam ſubſcribit Palladius III. in Febr. tit. 4. p. 51. *Hoc etiam menſe lenticulam feres, etc.* H.

ſ. Lens amat) Ita Colum. II. 10 p. 59. *Lentem ſementi media, creſcente Luna vſque in duodecimam, ſolo tenui et reſoluto, vel pingui et ſicco maxime loco ſeri conuenit: nam in flore facile luxuria et humore corrumpitur.* Noſtris, *Lentille*: Pingitur a Dodonaeo, p. 217. H.

t. In Aegypto) De ea lente

rotundius nigriuſque, alterum ſua figura. *u.* Vnde vario vſu tranſlatum eſt in lenticulas *x.* nomen. Inuenio apud auctores, aequanimitatem *y.* fieri veſcentibus ea. Piſum *z.* in apricis ſeri debet, frigorum impatientiſſimum. Ideo in Italia, et in auſteriore caelo non niſi verno tempore, terra facili ac ſoluta.

XXXII. Ciceris natura eſt gigni cum *a.* ſalſilagine: ideo *b.* ſolum vrit. Nec niſi *c.* madefactum pri-

H 2

te Virgil. Georg. I. 228. *Nec Peluſiacae cura aſpernabere lentis.* Et Martial. XIII. ep. 9. *Accipe Niliacam, Peluſia munera, lentem.* H.

u. Sua figura) Qualis eſt lenti vulgari. H.

x. In lenticulas) Maculas in facie quas et lentigines vocant: Graeci φακίας: vt lentem ipſam, cuius a ſimilitudine deductum lenticulae nomen, φακόν. H.

y. Aequanimitatem fieri veſcentibus ea) Hinc Rhod. c.22. XXIII. *lentos* dictos vult. patientes, *lenes*, minime iracundos, quamuis et pigros, incurioſos, ſegnes, ſic etiam vocent. *Dal.*

Aequanimitatem) Auctor Geop. II. 35. p. 71. Ἡ δὲ Αἰγυπτία φάκη, εὐθυμίαν παρέχει τοῖς ἐσθίουσι, *Aegyptia lens in cibo ſumta laetitiam affert veſcentibus ea.* Lenticulam videri volunt ſic appellatam, quoniam lentes, et lentos, et moderatos reddit eos, qui eam in cibos adhibent. H.

z. Piſum etc.) Colum. II. 10. p. 57. *Similis quoque ratio eſt piſi: quod tamen facilem et ſolutam terram deſiderat, tepidumque locum, et caelum frequentis humoris.* Vulgo, *Pois.* H.

a. Salſilagine) Nitroſam naturam vocant medici: τῇ ἅλμῃ Theoph. c. 6. L. VIII. Hiſt. *Dal.*

Cum ſalſilagine) Cum quodam liquore ſalis, qui ei legumini peculiaris et inſitus: quem ſi nimii imbres abluant, ipſum tabe interit, et ab erucis eroſum perit, inquit, Theoph. Hiſt. VIII. 6. Ἐρέβινθοι ἀποκλυσθείσης τῆς ἅλμης σφακελίζοντες, καὶ ὑπὸ καμπῶν κατεσθιόμενοι. Cicer noſtris, *Pois chiche.* H.

b. Ideo ſolum) Colum. II. 10. p. 60. H.

c. Nec niſi) Colum. l. c. Pallad. IV. in Mart. tit. 4. p.

pridie, ſeri debet. Differentiae *d.* plures, magnitudine, figura, colore, ſapore. Eſt enim arietino capiti ſimile, vnde ita *e.* [1] appellant, album *f.* nigrumque. [2] Eſt et columbinum, quod alii Venerium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus

1. *ſic ex MSS. em. Hard. appellatur: eſt et album, Vet. vnde ita appellatur album. Gr. et Al.* 2. *eſt et orobinum, quod al. Ven. vocant, et cand. Dal. appellant. Ch.*

p. 85. et auctor Geop. II. 34. p. 78. H.

d. Differentiae plures) Plinius hoc inconſiderate. Cicerum tria genera. Arietinum, nigrum, Hetruriae frequentiſſimum: in quo genere nullum candidum eſt: orobiaeon, columbinum Plinio. malim orobinum aut eruinum, colore, non magnitudine orobi, ſicut vrinarum ὀροβοειδῆ ὑπόςασιν dixit Hippocrates, in cuius ſpecie nullum album eſt: tertium ἀνὰ μέσον, colore inter nigrum et orobiaeon medio. Praeter haec omnia et album dulciſſimum, inquit Theophraſt. ἐπὶ πᾶσι: quae voces Plinium fefellerunt, putantem ſignificari, in omnibus generibus album reperiri, quum ſignificent potius, praeter omnia genera memorata candida inueniri. Orobiaeon Columella c. 10. L. II. *Puniceum* vocat, non, ut vulgo legitur, *Punicum* Dal.

Differentiae) Theophraſt. Hiſt. VIII. 5. H.

e. Vnde ita appellatur) Cicer arietinum, Columellae l. c. Theoph. κριοὶ ἐρέβινθοι. Athen. II. p. 54 τῶν ἐρεβίνθων τινὰς καλοῦσι κριούς. Iconem arietini ciceris habet Dodonaeus, p. 515. H.

f. Album, nigrumque) In his regionibus non ſunt arietini ciceris differentiae vllae ex colore: eſt enim omne ex purpura ſubnigrum. Neque vero Theophraſti verba iſta, quibus ſimilia Plinius hoc loco habet, in arietino genere nigrum candidumque eſſe perſuadent: οἱ δὲ ἐρέβινθοι καὶ ... τοῖς χρώμασι, καὶ ταῖς μορφαῖς διαφέρουσιν· οἷον οἱ κριοὶ, ὀροβιαῖοι.. ἐπὶ πᾶσι δὲ τὰ λευκὰ γλυκύτερα. Nam ἐπὶ πᾶσι non in omni genere ciceris, album reperiri ſignificat, ſed in omni leguminum genere, vt in cicere, lente, aliiſque, album nigro antecellere. H.

minus, quod religio peruigiliis adhibet. Eſt *g.* et cicercula minuti ciceris, [1] inaequalis, anguloſi, veluti piſum. Dulciſſimum autem id, quod *h.* eruo ſimillimum: firmiuſque *i.* quod nigrum et rufum, quam quod album.

XXXIII. Siliquae *k.* rotundae ciceri, ceteris leguminum longae, et ad figuram ſeminis latae: piſo [2] cylindratae *l.*: faſeolorum *m.* cum ipſis [3] mandun-

tur

1. *inaequales angulos habens. M.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. cylindraceae Gr. et Al.* 3. *manducant. D. mandunt. Ch.*

g. Eſt et cicercula) Inepte Plinius deceptus nominis Latini ſimilitudine cicerculam, λαθύροις, ciceribus adnumerauit. *Dal.*

Eſt et cicercula) Dioſcoridi II. 126. ἐρέβινθος ὁ ἥμερος, cicer ſatiuum, vt dicemus XXII. 72. Colum. II. 10. p. 60. *Cicercula, quae piſo eſt ſimilis.* H.

h. Quod eruo ſimillimum) Ὀροβίαν et ὀροβιαῖον Graeci vocant. Hoc Ciceris genus Galen. L. VI. Simpl. et reliqui medici, acre, calidum, et amarum eſſe tradunt; ſed arietinum ceteris διουρητικώτερον εἶναι. *Dal.*

Quod eruo) Vnde ὀροβιαῖος ἐρέβινθος a Theoph. appellatur, ab erui ſimilitudine, quod Graeci ὄροβον vocant. H.

i. Firmiuſque) Theophr. Hiſt. VIII. 6. H.

k. Siliquae rotundae ciceri, etc.) Siliquae rotundae ciceri, ceteris leguminum longae, et ad figuram ſeminis latae: piſo Cylindratae: paſſiolorum cum ipſis manduntur granis. Paſſiolus λοβός. Vide *Salmas.* p. 1029. a, b.

Siliquae, etc.) Theophr. Hiſt. VIII. 5. totidem verbis: Καὶ οἱ καλούμενοι λοβοὶ, σχεδὸν ἀκόλουθοι τοῖς σπέρμασίν εἰσιν, etc. H.

l. Cylindratae) Theophr. κυλινδρώδεις, ad ſimilitudinem cylindri. H.

m. Faſeolorum) Subintellige, *ſiliquae.* Faſeolos porro eos intellige de quibus egimus XVI. 92. vulgo *Féueroles* Dioſcoridi II. 176 σμίλαξ κηπαία eſt, cuius ſiliquam cum ſemine, aſparagi modo elixam, oleris inſtar edi pariter prodidit. Graeci ſcriptores alii δολίχους et φασιόλους vocant. Virgilius, vilem faſelum, vti ex Plinio liquet, faſeolos appellante libri huius

tur granis. Serere eos qua velis terra licet ab Idibus Octobris in Calendas Novembres. Legumina, quum matureſcere [1] ceperunt, rapienda ſunt, quoniam cito exſiliunt, latentque quum decidere, ſicut et [2] lupinum: (XIII.) quamquam *n.* prius de rapis *o.* dixiſſe conueniat.

XXXIV. In tranſcurſu ea attigere noſtri, paulo diligentius Graeci, et ipſi tamen inter hortenſia: ſi iuſtus ordo fiat, a frumento protinus aut certe faba [3] dicendis, quando *p.* alii vſus praeſtantior ab his non eſt. Ante omnia *q.* namque cunctis animalibus naſcuntur, nec in nouiſſimis ſatiant ruris alitum quoque genera, magiſque ſi decoquantur aqua. Quadrupedes et fronde eorum gaudent. Et homini non [4] minor rapaciorum *r.* ſuis horis gratia

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. ceperint. Gr. et Al.* 2. *Lego, lupinum. Ad alia tranſeamus, quamquam prius de rapis, etc.* 3. *dicenda, quan. aliis vſus praeſt. quam his. Dal. quan. aliorum vſ. prae. quam horum, etc. Alii. quando alius vſ. praeſt. his non eſt. Ch.* 4. *minor eſt raparum ſuis. Ch.*

ius ſ. 56. quos poeta faſelos vocat. H.

n. Quamquam prius) Quam de lupino dicamus. H.

o. De rapis) Rapa Varroni IV. de ling. Latina, quaſi *ruapa*, quod e terra ruantur. Veriſimilius etymon a Graeco ῥάπυς, Athenaeo L. IX. *Dal.*

p. Quando alii) Quum aliud nullum ſit legumen praeſtantioris vſus, quam rapa: de iis ſtatim poſt frumentum fabamque inſtituenda videbatur oratio. Rapam Graecis γογγύλις et γογγύλη, noſtris *vne Raue.* H.

q. Ante omnia) Colum. II. 10. *Boues paſcunt*, inquit, *praecipue in Gallia*, etc. H.

r. Rapaciorum) Rapiciorum, ſub. cauliculorum: de quibus Cato cap. 35. vt a lana lanicium, ſic a rapa rapicium. Alii raporum folia exponunt. Aſparagos raporum mandi etiam ſcripſit Dioſcorides. *Dal.*

Rapaciorum) Rapacia, ſiue rapicia, cauliculi ſunt teneri raparum, qui decocti ſumun-

gratia, quam cymarum: [1] flauidorum *s.* quoque, et in horreis enecatorum, vel maior quam virentium. Ipſa vero durant et in ſua terra ſeruata: et poſtea *t.* paſſa, paene ad alium *u.* prouentum, famemque ſentiri prohibent. A vino, atque meſſe, tertius hic Tranſpadanis fructus. Terram non moroſe eligit, paene vbi nihil aliud ſeri poſſit. Nebulis, et pruinis ac frigore *x.* [2] vltro aluntur, amplitudine *y.* admirabili. Vidi *z.* XL. libras excedentia. In cibis quidem noſtris pluribus modis commendantur: durantque ad alia, ſinapis *a.* acrimonia domita, etiam coloribus picta, praeter ſuum, ſex

H 4

1. *Et ſic quoque. Turn. non admodum opportune. Sic tamen Ch. flaccidorum Gr. et Al.* 2. *vltro, in Vet. d. et M.*

muntur in cibis: ſicuti cymae, ipſo teſte Plinio XIX. 41. ſunt braſſicae caulium teneriores pariter, delicatioreſque cauliculi. De rapaciis Cato 35. *Rapinam et caules rapicii vnde fiant, et raphanum in loco ſtercorato bene, aut in loco craſſo ſerito.* H.

s. Flauidorum) Ita MSS. omnes; non *flaccidorum.* Vide quae de voce *flaueſcere*, quae Plinio familiaris eſt, congeſſimus L. XV. 36. H.

t. Poſtea paſſa) Sub dio ſiccata. H.

u. Ad alium) Vſque ad aliam meſſem. H.

x. Ac frigore vltro) Martial XIII. ep. 16. *Haec tibi brumali gaudentia frigore rapa Quae damus, in caelo Romulus eſſe ſolet.* Adde Nicandrum in Georg. II. cuius carmen recitat Athenaeus XIV. p. 133. H.

y. Amplitudine) Quoniam incrementum omne, non in folia, ſed in radicem vertitur, vt ait Theoph. Hiſt. VII. 4. H.

z. Vidi XL.) Matthiolus in L. II. Dioſcor. c. 104. vidiſſe ſe innumera ſcribit, quae XXX. libras penderent, et quibuſdam locis centenas: magno certe naturae miraculo, e tam exiguo ſemine, tribus fere menſibus tantas radices gigni. H

a. Sinapis acrimonia domita) De conditura illorum vide Columellam c. 54. L. XII. Muria condiri tradit Dioſcorides. *Dal.*

ſex aliis, purpureo quoque: neque *b.* aliud in cibis tingi decet. Genera *c.* eorum Graeci duo prima fecere, maſculum, femininumque, et ea ſerendi modo ex eodem ſemine: denſiore *d.* enim ſatu maſculeſcere, item in terra difficili. Semen *e.* praeſtantius, quo ſubtilius. Species vero omnium tres. Aut enim *f.* in latitudinem [1] fundi, aut in rotunditatem globari. Tertiam *g.* ſpeciem ſilueſtrem appella-

1. *funditur, aut in rot. globatur. Vet.*

Sinapis) Ita Nicander in Georg. l. c. H.

b. Neque aliud in cibis tingi decet) Legendum reor *pingi* non *tingi*, quia praeceſſit paulo ante, *etiam coloribus picta.* Pintian.

c. Genera eorum, etc.) Theoph. c. 4. L. VIII. hiſtor. *Dal.*

Genera eorum) Theoph. l. c. a quo et Athenaeus accepit IX. 369. H.

d. Denſiore enim) Theoph. totidem verbis. Γίνεσθαι δὲ ἐκ τȣ̃ αὐτȣ̃ σπέρματος ἄμφω. Πρὸς δὲ τὸ ἀποθηλύνεσθαι, πηγνῦναι δεῖ μανάς. Ἐὰν γὰρ πυκνὰς, πάσας ἀπαῤῥενȣ̃σθαι, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, κᾂν ἐν γῇ μοχθηρᾶ σπαρῶσι. H.

e. Semen) Theoph. Βέλτιον λεπτόν. H.

f. In latitudinem) Tale rapi genus, cuius radix oblonga, radiculam noſtram imitatur. Itali hodie colunt in hortis. *Dal.*

Aut enim in) Hanc ſpeciem Nicander praetermiſit: reliquas expreſſit eo carmine quod Athenaeus recitat l. c. Γογγυλίδος δισσὴ γὰρ ἰδ᾽ ἐκ ῥαφάνοιο γενέθλη, Μακρή τε, ςιφρή τε φαείνεται ἐν πρασιῇσι, etc. Tria haec raporum genera depicta vide apud Dalecamp. Hiſt. V. p.640. Orbiculatum Galli vocant *Naveau rond.* H.

g. Tertiam ſpeciem et) Lapſus hic eſt Plinii noſtri haud dubius, ſed memoriae, ob idque venia dignus: nam quod Theophraſtus L. VII. c. 6. et Dioſcorides L. II. tribuunt lactucae ſilueſtri Plinius rapo ſilueſtris tribuit. Erroris cauſa fuit, quod de vtroque Theophraſtus pariter diſſerit: a quo frequenter in hac plantarum commentatione mutuo accipit Plinius. Eius verba ſunt: *Rapa vel radice longa et modo raphani breuique caule conſiſtit. Lactuca folio breuior quam ſatiua eſt, idque conſummatum aculeatur et caule modo*

pellauere, in longitudinem radice procurrente, raphani ſimilitudine, et folio anguloſo ſcabroque, ſucco acri: qui circa *h.* meſſem exceptus oculos [1] purget, medeaturque caligini, admixto lacte mulierum. Frigore *i.* dulciora fieri exiſtimantur et grandiora *k.*: tepore *l.* in folia *m.* exeunt. Palma *n.* in Nurſino agro naſcentibus. Taxatio in libras ſeſtertii ſinguli, et in penuria *o.* bini. Proxima in Algido *p.* natis.

XXXV. Napi *q.* vero Amiternini, quorum eadem

1. purgat, medeturque. M.

modo breuiore perficitur. Succum acrem ac medicatum habet: naſcitur inter arua: liquatur per meſſem tritici, et purgare aquam intercutem dicitur, et caliginem arcere ab oculis et argemam auferre cum lacte mulieris. Pintian.

Tertiam ſpeciem) Theoph. Hiſt. VII. 6. H.

h. Qui circa meſſem) Et hanc vim lactucae ſilueſtris folio Theophraſtus attribuit, l. c. Plinius ex aliis auctoribus, et raporum ſucco, qui ex caule exciſo excipitur. H.

i. Frigore) Nicander, Georg. II. apud Athen. Theoph. Hiſt. VII. 4. et Martialis allato paulo ante epigrammate. H.

k. Grandiora) In radicem alimentum verti. Theophr. *Dal.*

l. Tepore) Auſtrino tempore incrementum omne et ſuccus abit in folia, non in radicem. Theophr. l. c. H.

m. In folia exeunt) In caulem. Theophr. *Dal.*

n. Palma in Nurſino) Colum. in Hortulo: *Quin et Tardipedi ſacris iam rite ſolutis, Nube noua ſeritur, caeli pendentibus vndis, Gongylis illuſtri mittit quam Nurſia campo, Quaeque Amiterninis defertur bunias aruis.* H.

o. In penuria bini) Bini ſeſtertii, monetae noſtrae aſſes ſunt quaterni. Mille aureis rapum emiſſe a Conone ruſtico Ludouicum XI. Regem Galliarum, ferunt. H.

p. In Algido) Mons eſt in agro Tuſculano, coniunctus Albano monti ab vrbe Roma XV. mill. paſſ. quem ab algendo dictum Grammatici volunt. Vide Strabonem V. p. 257. H.

q. Napi, etc.) Columella cap. 10. L. II. *Dal.*

Napi vero) Martialis XIII. ep.

dem fere natura, gaudent aeque frigidis. Seruntur et ante Calendas Martias, in iugero *r.* ſextarii quatuor. Diligentiores quinto *s.* ſulco napum ſeri iubent, rapa quarto, [1] vtrumque ſtercorato. Rapa laetiora [2] fieri, ſi cum palea ſeminentur. Serere nudum volunt, precantem ſibi et vicinis ſerere ſe. Satus *t.* vtrique generi iuſtus, inter *u.* duorum numinum dies feſtos, Neptuni *x.* atque Vulcani. Feruntque ſubtili obſeruatione, quota *y.* Luna [3] praeceden-

1. *vtroque. Vet.* 2. *fiunt. V.* 3. *procedente. Pint.*

ep. 20. cuius lemma, *Napi: Hos Amiternus ager felicibus educat hortis Nurſinas poteris parcius eſſe pilas.* Nurſinae pilae rapa ſunt in rotunditatem globata, de quibus dictum eſt proxima ſectione. Napus Graecis, et Columellae paulo ante laudato, βȣνιὰς; noſtris, *vn Nauet.* Pingitur a Dodonaeo, p. 663. Vt olim porro Nurſinis, ſic modo Sabaudis rapis Lemouicisque palma tribuitur. H.

r. In iugero ſextarii) Colum. II. 10. p. 61. H.

s. Quinto ſulco) Terram ante quinquies arandam, quam napus ſeratur. Vide infra ſ. 49. *Quarto ſeri ſulco* etc. H.

t. Satus vtrique generi iuſtus) In locis riguis Columella ſeri iubet a ſolſtitio: ſiccis vero vltima parte menſis Auguſti, vel prima Septembris.. *Dal.*

u. Inter duorum numinum dies feſtos) Scribendum reor *intra* non *inter;* ſequitur enim non multo poſt, *intra praedictum temporis ſpatium.* Pint.

x. Neptuni atque Vulcani) Februarius menſis Neptuno ſacer, September Vulcano. Vulcanalia quidem ſub Auguſti finem celebrari ſolita volunt. *Dalecampius.*

Neptuni atque Vulcani) In calendario ruſtico apud Gruterum p. 139. Auguſto menſi Neptunalia: Vulcanalia Septembri dicantur. Et p. 133. Vulcanalia decimo Calend. Sept. Neptunalia decimo Cal. Aug. H.

y. Quota luna procedente hieme) Sic legunt alii: ſed ſincerior et verae propior lectio *praecedente,* quam *procedente.* nam ſaturus plantam, praeterita obſeruat potius quam futura, quae ſunt auctore Iſocrate incerta. *Pint.*

Quota Luna) Si tot diebus poſt Neptuni feſtum ſerantur, quota Luna fuerat prae-

cedente hieme nix prima ceciderit, ſi totidem *z*. 1 luminum die intra praedictum temporis ſpatium ſerantur, mire prouenire. Seruntur et vere in calidis atque humidis.

XXXVI. (XIV.) *a*. Lupino *b*. eſt vſus proximus *c*., quum ſit et homini *d*., et quadrupedum generi 2 vngulas habenti, communis. Remedium *e*. eius, ne metentes *f*. fugiat exſiliendo, vt ab imbre tollatur

1. *luminis diebus. Vet.* 2. *fiſſas vng. Dal.*

praecedente hieme, quum nix prima cecidit. H.

z. Totidem luminum die) *Numinum* lego, non *luminum*: nam ſtatim ante dixit, *intra duorum numinum dies feſtos*. Pint.

a. Ad Inſc. De lupino) Theoph. c. vlt. L. VIII. hiſt. Colum. cap. 10. L. II. *Dal.*

b. Lupino eſt vſus proximum, etc.) Leg. *Lupinorum vſus promiſcue quum ſit et homini et quadrupedum generi vngulas habenti communis, remedium eius ne metentes, etc.* Salmaſ. p. 460. b.

L*upino)* Noſtri *Lupin*, Graeci θερμὸν ἥμερον vocant. H.

c. Vſus proximus) Poſt rapa, quae cunctis pariter animalibus naſci diximus ſ. 34. *Boues enim lupinum*, inquit Colum. II. 10. p. 56. *per hiemem coctum maceratumque probe alit: Famem quoque, ſi ſterilitas annonae inceſſit hominibus, commode propulſat.* Qui *promiſcuus* hoc loco quam *proximus* legi malunt, et a MSS. fide, et a Plinii mente deſciſcunt. H.

d. Et homini) Praeſertim Cynicis olim, de quibus Horatius, *quid diſtent aera lupinis*. Legumen enim id in pera ſemper geſtare ſolebant. vnde Ariſtoteles, ἐκ ἀηρῶς γὰρ Κράτης, ἐκ οἶδα, φησὶν, πήρα δύναμιν ἡλίκην ἔχει, θερμῶντε χοίνιξ. Turneb. cap. 29. L. XXV. *Dal.*

e. Remedium eius) Lupinum, inquit Theoph. Hiſt. VIII. 10. non prius metunt, quam imber inceſſerit: quoniam alioqui inter metendum e vaginulis exſiliret, atque ita periret ſemen. Sic etiam auctor Geopon. II. 37. p. 72. Poſt dies feruentes, aere madefacto, mane demeti oportere ſcribit Theoph. de cauſſ. IV, 14. p. 318. H.

f. Ne metentes fugiat, etc.) Theoph. c. 10. L. IX. hiſt. Seruius, *Nonnulli proprie calamos lupinorum alas dici putant*,

tur. Nec *g.* vllius, [1] quae ſeruntur, natura aſſenſu *h.* terrae mirabilior eſt. Primum *i.* omnium cum ſole quotidie circumagitur, horaſque agricolis etiam nubilo demonſtrat. Ter *k.* praeterea floret: terram *l.* amat, terraque *n.* operiri non vult. Et vnum hoc ſeritur [2] non arato. *o.* Quaerit *p.* maxime ſabuloſa, et ſicca, atque etiam arenoſa. *q.* Coli *r.* vtique non vult. Tellurem *s.* adeo amat, vt quamuis frutectoſo [3] ſolo coniectum inter folia vepreſque, ad terram tamen radice perueniat. Pingueſce-

1. *quod ſeritur.* D. 2. *non arata, ſi fuerit max. ſab.* Turn. 3. *ſolo coactum.* M. *loco iactum.* Turn.

tant, vt Aelius: alae ex lupino, ſurculi ſine foliis. Cato in Originibus, Ala ex lupino. Memini tamen Varronem de lingua Latina, alam culmum fabae dicere. Haec Seruius. *Dal.*

g. Nec vllius, quae ſeruntur, natura aſſenſu terrae mirabilior eſt) Duo illa verba *aſſenſu terrae*, opinor non eſſe legitima. *Pint.*

Nec vllius) Nec vllius *eorum* quae ſeruntur natura, terra ei admodum fauente, miſerabilior eſt. H.

h. Aſſenſu terrae) MSS. *adſenſu terrae que.* H.

i. Primum omnium) Haec totidem verbis Geop. auct. ex Apuleio l. c. H.

k. Ter praeterea) Geop. l. c. H.

l. Terram amat, etc) Theophr. c. 10. L. IX. et c. 12. L. I. *Dal.*

n. Terraque operiri) Theophr. Hiſt. VIII. 11. Καὶ τὸ ὅλον δὲ ȣ̓κ ἐθέλει θέρμος κρύπτεσθαι τῇ γῇ· διὸ καὶ ȣ̓χ ὑπαρȣ̃ντες σπείρȣσι. Vide et eiuſdem ſcriptoris Hiſt. L. I. 12. H.

o. Non arato) Subintellige, ſolo. Sic etiam Geop. auct. l. c. Colum II. 10. *Crudis noualibus licet ingeras: et qualitercumque obruas, ſuſtinet coloni negligentiam.* H.

p. Quaerit) Hoc iterum inculcat ſ. 46. vt et Theophr. Hiſt. VIII. 11. H.

q. Etiam arenoſa) Infra, c. 17. vltimo huius libri: *In ſolo autem rubricoſo, vel pullo, vel arenoſo, ſi non ſit aquoſum, lupinum ſerendum.* Dal.

r. Coli) Theophr. et Geop. auct. ll. cc. H.

s. Tellurem) Theophr. l. c. H.

gueſcere hoc ſatu arua vineaſque *t.* diximus. Itaque *u.* adeo non eget fimo, vt optimi vicem repraeſentet. Nihilque aliud nullo impendio conſtat, vt quod ne ſerendi quidem gratia opus ſit afferre. Protinus *x.* ſeritur ex aruo: ac ne ſpargi quidem poſtulat decidens ſponte. Primumque *y.* omnium ſeritur, nouiſſimum tollitur: vtrumque Septembri *z.* fere menſe: quia ſi non anteceſſit hiemem, frigoribus obnoxium eſt. Impune praeterea iacet, vel derelictum etiam, ſi non protinus ſequuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine *a.* ſua tutum. Plerumque tamen leui ſulco integunt. Ex denſiore *b.* terra rubricam maxime amat.

t. Vineaſque diximus) L. XVII. 6. 7. Colum. II. 10. de lupino: *Maxime ex iis quae ſeruntur, iuuat agrum. Nam vineis iam emaciatis, et aruis optimum ſtercus praebet, etc.* H.

u. Itaque adeo) Auctor Geop. l. c. H.

x. Protinus ſeritur ex aruo) Scribo *area* non *aruo.* Theophraſtus L. VIII. cap. vltimo, *Lupinum*, inquit, *licet robuſtiſſimum ſit, tamen niſi protinus ab area terrae mandaueris, male prouenit, quemadmodum dictum eſt.* Et Columella L. XI. c. 10. *Pint.*

Ex aruo) Vnde meritur. Ita MSS. omnes, libríque editi: non *ex area*, vti reponere nititur Pintianus, contra ſcriptoris ſententiam; etſi emendationi ſuffragari Columella videtur II. 10. p. 56. *Spargitur*, inquit, *ſtatim ex area. Atque id ſolum omnium leguminum non deſiderat requiem in horreo, ſiue Septembri menſe, etc.* H.

y. Primumque omnium) Theophr. VIII. 1. H.

z. Septembri) Colum l. c. *Siue Septembri menſe ante aequinoctium, ſeu protinus a Calendis Octobris crudis noualibus ingeras qualitercumque obruas, ſuſtinet coloni negligentiam: Teporem tamen autumni deſiderat, vt celeriter confirmetur. Nam ſi non ante hiemem conualuerit, frigoribus affligitur.* Adde Geop. l. c. H.

a. Amaritudine ſua) Theophr. Hiſt. VIII. 7. Auct. Geop. l. c. H.

b. Ex denſiore) Colum II. 10.

amat. Ad hanc alendam poſt tertium florem verti debet, in ſabulo poſt ſecundum. Cretoſa tantum, limoſaque odit, et in iis non prouenit. Maceratum *c.* calida aqua homini quoque in cibo eſt. Nam bouem *d.* vnum modii ſinguli ſatiant, validumque praeſtant: [1] quando etiam impoſitum puerorum *e.* ventribus, pro remedio eſt. Condi *f.* in fumo maxime conuenit, quoniam in humido vermiculi vmbilicum eius in ſterilitatem caſtrant. Si depa-

1 *quinetiam. vel, atque etiam. Dal.*

10. p. 57. *Lupinum exilem amat terram, et rubricam praecipue: nam cretam reformidat, limoſoque non exit agro.* H.

c. Maceratum) Galen. de fac. ſimpl med. VI. p. 177. Θερμὸς ἐσθίεται μὲν ἑψηθείς τε, καὶ πολλαῖς ἡμέραις ἐναποθέμενος ὕδατι τὴν πικρότητα. *Lupinum edi poteſt coctum, multis ante diebus per macerationem amarore in aqua depoſito.* Auctor Geop. l. c. farina hordei aut frumenti admixta, panificio aptum eſſe prodidit. Multum alere id cibi genus, Diphilus Siphnius medicus, apud Athenaeum, II p. 55. H.

d. Nam bouem vnum) Annuo bouis cibario modios lupini ſexaginta Cato requirit c. 60. p. 44. H.

e Puerorum ventribus) Marcellus Emp. c. 28. p. 199. *Farina lupinorum decocta ex aqua, et more cataplaſmatis ventri impoſita lumbricos vel tineas necat.* Sic etiam auct. Geop. l. c. Τὰς ἕλμινθας ἐκβάλλουσιν. Galenus autem, non impoſitum modo, ſed etiam ex melle potum, ei morbo mederi ſcribit, l. c. Ἀναιρεῖ δὲ καὶ ἕλμινθας ἐπιπλαττόμενός τε, καὶ μετὰ μέλιτος ἐκλειχόμενος etc. H.

f. Condi in fumo) Colum. II 10. p. 56. *Reliquum, quod ſeminis ſupereſt, in tabulatum, quo fumus peruenit, optime reponis: quoniam ſi humor inuaſit, vermes gignit, qui ſimul atque oſcilla lupinorum ederunt, reliqua pars naſci non poteſt.* Palladius quoque L. VII. in Iunio, tit. 3. p. 123. Rodunt igitur vermes vmbilicum (*le germe*) et ſterilem reddunt. H.

depaſtum ſit in fronde, inarari protinus ſolum opus eſt.

XXXVII. (XV.) *g.* Et vicia *h.* pingueſcunt arua, nec ipſa agricolis operoſa: vno *i.* ſulco ſata, non ſarritur, non ſtercoratur, nec aliud quam deoccatur. *k.* Sationis *l.* eius tria tempora: Circa occaſum Arcturi *m.*, vt Decembri *n.* menſe paſcat: tunc *o.* optime ſeritur in ſemen. Aeque namque fert depaſta. Secunda ſatio menſe Ianuario eſt: nouiſſima Martio: tum ad frondem vtiliſſima. Siccitatem *p.* ex omnibus, quae ſeruntur, maxime amat:

g. Ad Inſ. de vicia, et eruo) Columella c. 11. L. II. et c. 2. L. XI. Palladius L. II. *Dal.*

h. Et vicia) Varro de R. R. I. 31. *Vicia dicta a vinciendo, quod item capreolos habet, vt vitis, quibuſcum ſurſum vorſum ſerpit, ad ſcapum lupini, aliumue; quem vt haereat, id ſolet vincire.* Vide plura apud Voſſium in Etym. Gallis, *de la Veſſe.* Pingitur a Dodonaeo p. 521. Arua ea pingueſcere iam diximus, L. XVII. 7. H.

i. Vno ſulco) Terra ſemel tantum proſciſſa. H.

k. Deoccatur) Glebae confringuntur, et comminuuntur. Varro, l. c. *Occare, id eſt, comminuere, ne ſit gleba: quod ita occidunt, occare dicunt.* Rura noſtra vulgo, *Herſer.* H.

l. Sationis) Duo priora ſerendi tempora agnoſcit etiam Colum. II. 11. p. 63. alterum, circa aequinoctium autumnale; Ianuario menſe alterum, vel ſerius etiam. H.

m. Arcturi) De quo ſ. 74. H.

n. Vt Decembri — paſcat) Vt eo menſe, viciam tenera depaſcat in herba molle pecus, vt cecinit Virg. Georg. I. 112. H.

o. Tunc optime) Circa Arcturi occaſum. H.

p. Siccitatem) Colum. de R. R. II. 11. p. 63. *Id genus praecipue non amat rores, quum ſeritur: itaque poſt ſecundam diei horam, vel tertiam, ſpargendum eſt, quum iam omnis humor ſole ventoue deterſus eſt: neque amplius proiici debet, quam quod eodem die poſſit operiri: nam ſi nox inceſſit, quantolocumque humore, prius quam obruatur, corrumpetur.* H.

amat: non aſpernatur etiam vmbroſa. Ex ſemine eius, ſi lecta matura eſt, palea ceteris praefertur. Vitibus praeripit ſuccum: langueſcuntque, ſi in [1] arbuſto *q.* ſeratur.

XXXVIII. Nec erui *r.* operoſa cura eſt. Hoc amplius, quam vicia, runcatur *s.*: et ipſum *t.* medicaminis vim obtinens. Quippe per eruum Divum Auguſtum curatum, epiſtolis ipſius memoria exſtat. Sufficiunt *u.* ſingulis boum iugis modii quini ſati. Martio *x.* menſe ſatum, noxium *y.* eſſe bubus aiunt, item autumno grauedinoſum: innoxium autem fieri primo vere ſatum.

XXXIX.

1. *arbuſtis. M.*

q. Si in arbuſto) Si in loco ſerantur, vbi vites ſunt arboribus applicitae. H.

r. Nec erui) Eruum Graecis ὄροβος, Gallis *Ers*, a Dodonaeo ciceris ſatiui nomine deſcribitur, p. 514. a Dalecampio, Hiſt. Plant. IV. 47. p. 468. H.

s. Runcatur) Runcare ſegetes, eſt herbas e ſegetibus expurgare, quod Graeci ὑποτίλλειν et βοτανίζειν vocant: runcationem ipſam βοτανισμόν, ipſo teſte Plinio ſ. 47. *Nettoyer les blés, en arracher les méchantes herbes.* H.

t. Et ipſum medicaminis vim, etc.) Vide infra c. 25. L. XXII. Erui medicinas, inde de eruo quaedam, et deinceps. *Dal.*

Medicaminis) Vide L. XXII. 73. H.

u. Sufficiunt) Colum. de R. R. II. 11. p. 64. H.

x. Martio menſe) Colum. l. c. *Menſem Martium vniuerſum negant agricolae huic legumini conuenire: quod eo tempore ſatum pecori ſit noxium, et praecipue bubus, quos pabulo ſuo cerebroſos reddat.* Pallad. L. III. in Febr. tit. 7. *Martio eruum ſerendum non eſt, ne paſtu ſuo pecoribus noceat, et boues reddat inſanos.* Theophr. Hiſt. II. 5. primo vere ſatum ait eſſe innoxium: autumno grauedinoſum. H.

y. Noxium eſſe bubus) Pabulo ſuo eos reddere cerebroſos Columella tradit, c. 11. L. II. id eſt, grauedinoſos. *Dal.*

XXXIX. (XVI.) Et ſilicia *z.*, hoc eſt, fenum Graecum, ſcarificatione *a.* ſeritur: non altiore quatuor digitorum ſulco: quantoque peius tractatur, tanto prouenit melius. [1] Rarum dictu, eſſe aliquid, cui proſit negligentia. Id autem quod ſecale *b.*, [2] ac farrago *c.* appellatur, occari tantum deſiderat.

XL. Secale *d.* Taurini ſub Alpibus aſiam vocant, [3] deterrimum *e.*, et tantum ad arcendam famem: [4] fecunda, ſed gracili [5] ſtipula, nigritia triſte, ſed pondere praecipuum. Admiſcetur *f.* huic far,

1. *Mirum.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. atque Gr. et Al.* 3. *aterrimum. Vet.* 4. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. ad arcendam famem vtile fecunda. Gr. et Al.* 5. *fiſtula. Vet.*

z. Silicia) Siliqua Columellae cap. II. L. II. *Dal.*

Et ſilicia) In Indice, *ſilicia.* Colum. II. II. *ſiliqua.* Plinio ipſi XXIV. 120. ex MSS. omnibus, *ſilica.* Gallis, *Senegré*, ou *Fenugrec.* Pingitur a Dodonaeo, p. 526. H.

a. Scarificatione ſeritur) Terra leuiter ſcalpta. *Dal.*

Scarificatione) Hoc eſt, proſciſſa leuiter tellure, nec alte arata. Colum. l. c. de feno Graeco: *Datur opera, vt ſpiſſe terra aretur, nec tamen alte: nam ſi plus quatuor digitis adobrutum eſt, ſemen eius non facile prodit: propter quod nonnulli prius quam ſerant, minimis aratris proſcindunt, atque ita iaciunt ſemina, vt ſarculis adobruunt.* H.

b. Secale ac farrago) Res ſunt duae diuerſiſſimae, quod Plinius euidenter oſtendit, vtriuſque hiſtoriam ſeorſim perſequutus: et de vtroque diuerſiſſima prodens. H.

c. Farrago) Γράσις et κράσις Graecis. *Dal.*

d. Secale) Apud Gallos veteris nomenclaturae veſtigia retinet: *le ſeglé*: vt recte Dodonaeus, a quo pingitur, p. 290. et Ioh. Ruellius, aliique. H.

e. Deterrimum et tantum ad arcendam famem vtile) Teterrimum non *deterrimum*, rectius credo, vt protinus ſequentia indicant. *Pint.*

f. Admiſcetur) In panificio. H.

far, vt mitiget amaritudinem eius: et tamen ſic quoque ingratiſſimum ventri eſt. Naſcitur qualicumque ſolo cum centeſimo grano: ipſumque pro laetamine *g.* eſt.

XLI. Farrago *h.* ex recrementis *i.* farris praedenſa ſeritur, admixta aliquando et vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia haec pabularia *k.*: degeneranſque ex leguminibus quae vocatur [1] cracca *l.*: in tantum columbis grata, vt paſtas ea negent fugitiuas illius loci fieri.

XLII. Apud antiquos erat pabuli genus, quod [2] Cato *m.* ocymum vocat, quo [3] ſiſtebant *n.* aluum bubus. Id erat *o.* e pabulis, ſegete viridi deſecta, ante-

1. *arachos. Theophr. et Dioſc. craoca. Ch.* 2. *ocynum. Turn. et hic et mox, et, Ch.* 3. *ciebant, ex Varrone, vel citabant.*

g. Pro laetamine) Fimi loco eſt. Nam laetamen pro fimo dicitur, quod agros laetos, hoc eſt, pingues et vberes facit. Vſus eſt ea voce Palladius, in Febr. tit. 20. aliique. H.

h. Farrago) Columel. L. II. cap. 11. et Varro L. I. c. 21. *Dal.*

Farrago) De ea diximus, ſ. 10. Ex hordeo quoque cantherino, ſiue hexaſtico, fieri Colum. II. 11. admonet. H.

i. Recrementis) Purgamentis. H.

k. Pabularia) Pabulo animalium nata. H.

l. Cracca) Sic MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice. Viciae id genus adulterinum videtur. H.

m. Quod Cato ocymum vocat, quo ſiſtebant aluum bubus) Legendum reor *ciebant* non *ſiſtebant*, vt patebit ex M. Varronis verbis quae paulo poſt inferam. *Pint. Cato.*) Cap. 54. *Dal.*

Quod Cato) C. 54. et 60. atque alibi paſſim. De ocymo egimus, XVII. 35. H.

n. Quo ſiſtebant) Ita libri omnes: at Varro, de R. R. I. 31. *quo ciebant.* Varronis verba retulimus XVII. 35. Forte *citabant* hic agnoſcendum. Aut, quod aliis quoque accidit, alia vis ei ineſt, ſi parcius: alia, ſi ſumatur largius. H.

antequam *p.* [1] gelaret. Sura [2] Mamilius id aliter interpretatur, et tradit fabae modios *q.* decem, vi-

 ciae

1. *genaret aut genicularet, aut ſiliquaret. Fulv. Vrſin. ſuper Var. de re ruſt. p.* 45. 2. *ſic et Turn. et Ch. Manlius. Gr. et Al.*

o. *Id erat e pabulis ſegete viridi deſecta antequam gelaret)* Antiquum exemplar, *Id erat e pabuli ſegete viridi deſectum antequam gelaret.* veriſſima lectione. ſunt enim deſumpta verba ex M. Varrone L. I. cap. 31. *Hoc amplius*, inquit, *dictum ocymum, quod citat aluum bubus, et ideo iis datur vt purgentur. Id eſt e pabuli ſegete viridi ſectum antequam generat ſiliquas.* Ex quibus Varronis verbis liquet, verba quae ſtatim ſequuntur, *Antequam gelaret*, vitiata eſſe, legendumque, *antequam ſiliquaret.* Pint. *Id erat e pabulis, ſegete viridi, etc) Id erat e fabuli ſegete viridi deſecta antequam gignat ſiliquas.* Ex Varrone ad verbum c. 31. L. I Rei Ruſt. ocymum Graecis dictum, vel quod creſcat et deſecetur celeriter, vel quod aluum citet pecudibus. Latinis, farrago, quaſi *ferrago*, quod ferro praepropere demetatur, vel a farre, quod far in eum vſum principio ſatum ſit. Eſt autem pabulum quadrupedum, praeſertim equorum, mulorum, boum, vere collectum e ſegete viridi praeciſa: Monſpeſſulanis *Ferrage.* Fiebat olim a fabali ſegete ſola. Quidam, vt Manlius ſcripſit, addiderunt viciam et eruiliam, vtriuſque partem quintam: quidam auenam Graecam. Varro miſcet hordeum, viciam, et alia legumina. Monſpeſſuli tritici, auenae, hordei, et ſiliginis, quam *Paumole* vocant, purgamenta mixta feruntur: quum ſeges in tantum adoleuit, vt propemodum caulis tenellus articulis incipiat diſtingui, pecus alligata fune, et ad ſtatutum palum vel arborem reuincta, immittitur quod depaſcat, ea medicina toto anno, vt credunt, valitura, et a morbis tuta immuniſque futura. *Dal.*

p. Antequam gelaret) Ita MSS. at ex Varrone ſincerius, *antequam ſiliquaret*, vel *generet ſiliquas.* Itaque ocymum ex fabali caule, eruo, vicia, ceteriſque eiuſmodi parabatur, quae ſiliquas habent. H.

q.. Modios decem) Modius, ſiue modium, ea menſura eſt, quam Pariſienſes vocant, *vn boiſſeau.* H.

ciae duos, tantumdem [1] eruiliae in iugero autumno miſceri et ſeri ſolitum. Melius et auena *r.* Graeca, cui non cadit ſemen, admixta. Hoc vocitatum *s.* ocymum, boumque cauſa ſeri ſolitum. Varro *t.* appellatum a celeritate proueniendi, e Graeco quod [2] ὠκέως dicunt.

XLIII. Medica *u.* externa etiam [3] Graeciae eſt, vt a Medis aduecta per bella Perſarum, quae Darius *x.* intulit: ſed vel in primis dicenda, tanta *y.* dos eius eſt: [4] quum *z.* ex vno ſatu amplius quam tricenis annis

1. *eruiliae autumno miſcere, et in iugerum ſerere ſolitos. V. Legitur et ſolitos, in M.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Turn. et Cb.* ὠκὺς. *Gr. et Al.* 3. *deeſt, ap. Gr. et Al.* 4. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Cb. quum vno ſatu. Gr. et vulgg.*

r. Auena Graeca) Non ſilueſtri, quam ſterilem Virgilius appellauit. Auena Graeca bromos: auena cui ſemen cadit, aegilops. *Dal.*

Auena Graeca) Quae Graecis βρόμος, vt diximus ſ. 20. *l'auoine.* H.

s. Vocitatum ocymum) Apud Nonium in Cogere. Varro, Virgula diuina, pancarpinion vocat: *Sed pancarpinio ocymo ſubacto, Libamenta legens caduca veris.* Sic autem vocatum fuit, quod ex quouis frugis, ac leguminis genere feratur. *Dal.*

t. Varro) Loco proxime citato. H.

u. Medica externa etiam, etc.) Theoph. c. 8. L. VIII. hiſtor. Colum. cap. 12. L. II. *Dal.*

Medica) Nunc trifolium magnum vocant, fenumque Burgundicum, *Grand trefle,* ou *foin de Bourgogne,* ou *Luzerne:* vulgatiore vero nomenclatura, *Sain foin.* A Cluſio pingitur rarior. plant. VI. p. 242. vocaturque Medica Legitima. A Lobelio, quoque in obſeru. ſtirpium, p. 498. feni Burgundiaci nomine. H.

x. Quae Darius) Darius Hyſtaſpae F. vel Xerxes, ſi credimus Iſid. Origg. XVII. 4. *Medica dicta, quia a Medis tranſlata eſt in Graeciam tempore quo eam Xerxes rex Perſarum inuaſit* H.

y. Tanta dos) Vide Colum. II. 11. p. 62. ex quo Iſidorus accepit l. c. et Pallad. in Aprili tit. 1. Non hi *tricenis,* ſed *denis* habent. H.

annis duret. Similis *a.* eſt trifolio: [1] caule, foliiſque geniculata: [2] quidquid *b.* in caule aſſurgit, folia *c.* contrahuntur. Vnum *d.* de ea et cytiſo volumen Amphilochus fecit, [3] confuſum. Solum *e.*, in quo feratur, elapidatum purgatumque ſubigitur *f.* autumno: [4] mox aratum, et [5] occatum integitur crate iterum [6] ac tertium, quinis diebus interpoſitis, et fimo addito. Poſcit autem ſiccum ſucoſumque, vel riguum. Ita praeparato ſeritur menſe *g.* Maio: alias *h.* pruinis obnoxia. Opus eſt den-

1. *poſtea caule, fol. Ch. et Turn.* 2. *ea cum in caulem aſſ. in folio contrahitur. Vet.* 3. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. Turn. et Ch. confuſim Gr. et Al.* 4. *Lego ex Colum. Martio tertiatum et occatum integitur.* 5. *occultum. Ch.* 6. *et. Gr.*

z. *Quum vno ſatu amplius quam tricenis annis* [1] *duret*) Scribo *denis* non *tricenis*. Columella L. II. cap. 11. *Sed ex his quae placet eximia eſt herba Medica. Quod ſemel ſeritur, x. annis durat.* confirmat id Palladius L. V. titulo 1. Idem commodius legitur, *vt quae vno ſatu*, quam *vt cum vno ſatu.* Pint.

a. Similis eſt) Dioſc. II. 177. H.

b. Quidquid in caule) Caule creſcente fiunt anguſtiora folia, προάγοντα δὲ ςενοφυλλότερα γίνεται, etc. Dioſc. l. c. H.

c. Folia contrahuntur) Id porro eſt, quod ait Dioſcor. quum recens prodit, pratenſi trifolio ſimilem eſſe: quum aſſurgit, foliis anguſtioribus fieri. *Dal.*

d. Vnum de ea et cytiſo volumen Amphilochus fecit confuſim) Verbum *fecit* deſideratur in vetuſto exemplari; quare in locum ſequentis dictionis *confuſim*, ſubſtituendum reor *compoſuit.* Pint.

e. Solum in quo) Iiſdem fere verbis Colum. l. c. H.

f. Subigitur autumno) Proſcinditur circa Cal. Octobr. Columell. *Dal.*

Autumno) Circa Calendas Octobris, Colum. H.

g. Menſe Maio) Menſe vltimo Aprili. Columella. *Dal.*

Menſe Maio) Menſe vltimo Aprili, Colum. et Pallad. V. in Aprili, tit. 1. H.

h. Alias pruinis obnoxia. Opus eſt denſitate ſeminis omnia occupari, internaſcenteſque

denſitate ſeminis omnia occupari, internaſcenteſque herbas excludi. Id praeſtant in iugera modia vicena. [1] Mouendum *i.* ne aduratur, terraque protinus [2] integi debet. Si ſit humidum ſolum herboſumue, vincitur, et deſciſcit in pratum. Ideo protinus altitudine vnciali herbis omnibus liberanda eſt, manu potius, quam ſarculo. Secatur incipiens florere, et quoties refloruit. Id ſexies *k.* euenit per annos, cum minimum, quater. In ſemen matureſcere prohibenda eſt, quia pabulum vtilius eſt vſque ad trimatum. Verno *l.* ſeri debet, liberarique ceteris herbis: ad trimatum, marris *m.* ad ſolum

1. *vindemia dura terra, terra protinus, etc. Alii, Monendum ne adu.* Turn. *Cauendum.* Gr. et Al. 2. *integri.* Turn.

teſque herbas excludi. Id praeſtant in iugera modia vicena. Cauendumque ne aduratur, terraque protinus integi debet. Si ſit humidum ſolum herboſumue, vincitur et deſciſcit in pratum. Ideo protinus altitudine vncialis herbis omnibus liberanda eſt) Confuſa et permixta omnia, ac velut de induſtria ad euertendum Plinium ſic poſita: ſcribo, *Acias pruinis obnoxia. Cauendumque ne aduratur, terraque protinus integi debet altitudine vnciali, internaſcenteſque herbas excludi. Opus eſt denſitate ſeminis omnia occupari. Id praeſtant in iugera modia vicena. Si ſit humidum ſolum herboſumue, euincitur et deſciſcit in pratum. Ideo protinus herbis omnibus liberanda eſt.* Ex Columella L. II. c. 31. *Pintian.*

i. Mouendum) Semen ſcilicet, terrae commiſſum. Ita MSS. non *cauendum*, vt editi. Colum. l. c. *Ligneis raſtris: id enim multum confert, ſtatim iacta ſemina obruantur, nam celerrime ſole aduruntur.* H.

k. Id ſexies) Colum. et Pallad ll. cc. H.

l. Verno ſeri debet) Nullo modo videtur legi poſſe *ſeri*: nam dictum ante eſt ſeri menſe Maio, qui aeſtatis menſis eſt, non veris: quapropter *ſarrari*, legendum eſſe arbitror, non *ſeri*, Pint.

Verno ſeri) Ita etiam MSS. ſed *ſarriri* malim. H.

m. Marris) De marra dixi

lum radi. Ita reliquae herbae intereunt ſine ipſius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbae, remedium *n.* vnicum [1] eſt aratio, ſaepius vertendo, donec omnes aliae radices intereant. Dari *o.* non ad ſatietatem debet, ne deplere ſanguinem neceſſe ſit. Et viridis vtilior eſt. Areſcit *p.* ſurculoſe, ac poſtremo in puluerem inutilem extenuatur. De cytiſo *q.*, cui et ipſi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda eſt: cuius in parte de [2] morbis quoque dicatur.

XLIV. (XVII.) *r.* 1. Primum omnium frumenti *s.* vitium auena *t.* eſt: et hordeum *u.* in eam de-

I 4 gene-

1. *inaratio. Ch. Leg. in aratro.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. vitiis. Gr. et vulgg.*

xi L. ſup. ſ. 35. Colum. l. c. *Atque, vt dixi, ligneis raſtris ſarriendus, et identidem runcandus eſt, ne alterius generis herba inualidam medicam perimat.* H.

n. Remedium vnicum eſt aratio ſaepius vertendo donec, etc.) Scribo, *Remedium vnicum eſt aratro vertere, donec, etc.* ex antiquo exemplari. *Dal.*

o. Dari non ad) Colum l. c. p. 63. *Teneram iumentis praebeas, ſed inter initia parcius, dum conſueſcant, ne nouitas pabuli noceat: inflat enim, et multum creat ſanguinem.* Sic etiam Palladius l. c. H.

p. Areſcit ſurculoſe) Vtilior eſt, inquit, dum vireſcit: nam quum cepit areſcere, lignoſa tota eſt. H.

q. De cytiſo) L. XIII. 47. H.

r. Ad Inſcr. et remediis) Theoph. c. 10. L. VIII. hiſt. et 27. L. 3. Cauſ. *Dal.*

s. Frumenti, etc.) Praeſertim Zeae. *Dal.*

t. Auena) Αἰγίλωψ Theoph. Auena calamina eſt tibia. Martialis: *Dum tua multorum vincat auena tubam.* Virg. *Silueſtrem tenui Muſam meditaris auena.* Auena, culmus, ſtipula. Virg. *Exſpecta ſeges vanis cluſit auenis.* Auena herba ſegetes necans Virgil. *Infelix lolium, et ſteriles dominantur auenae.* Symmachus: *Nec rubigo ſegetibus obfuit, nec auena fruges necauit*

generat: ſicut ipſa frumenti fit inſtar: quippe quum Germaniae populi ſerant eam, neque alia pulte *x.* viuant. Soli maxime caelique humore hoc euenit vitium. Sequentem *y.* cauſam habet imbecillitas ſeminis, [1] ſi diutius retentum eſt terra, prius quam erumpat. Eadem eſt ratio, ſi cariosum *z.* fuit quum ſereretur. Prima autem ſtatim eruptione agnoſcitur, ex quo apparet in radice eſſe cauſam. Eſt *a.* et aliud ex vicino auenae vitium, quum amplitudine inchoata granum, ſed nondum matura, prius quam [2] roboretur corpus, afflatu noxio [3] caſſum et inane in ſpica euaneſcit quodam [4] abortiuo. *b.*

2. Ven-

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Cb. di. retenti terra.. M. cum diutius. Gr. et Al.* 2. *roboret. Cb.* 3. *caſcum. Turn.* 4. *abortu. Vet. Cb. euan. partu quodam abortiuo. Dal.*

cauit. Turn c. 3. XVII. et 29. XIX. et 19. XXX. *Dal.*

Auena eſt) Haec ipſa ſatiua, ex qua pultem hodieque conficiunt ruſtici. Graecis *βρόμος*, vt diximus ſ. 20., *L'Auoine.* Aliunde certe haec Plinius hauſit, quam a Theophraſto: nam quae ille de aegilope retulit, Hiſt. VIII. 8. quae ſpectari nunc a Plinio nonnulli putant, eadem, ſed aliunde accepta, recitat, aegilopem appellans: quam feſtucam verius appellari Latine ipſe monet. H.

u. Et hordeum in eam, etc.) Nuſquam id Theoph. ſed c. 1. L. IV. Cauſ. triticum et hordeum ſola in lolium degenerare ſcribit. *Dal.*

x. Pulte viuant) Eam hodie pultem quotidiano vſu frequentiſſimam Germani vocant *Abremouz. Dal.*

y. Sequentem) Secunda cauſa, *cur in auenam ſemen degeneret*, oritur ex imbecillitate ſeminis. H.

z. Si cariosum) Si vetuſtum, aut exeſum fuit. H.

a. Eſt et aliud) Auena haec ſilueſtris eſt, quae ſatiuae ſimilis, aſperiores tantum, longioreſque ariſtas habet, et in folliculis fere vacuis ſemen euanidum. De hac Virgilius cecinit, *Infelix lolium, et ſteriles dominantur auenae.* *Steriles*, inquit Seruius, *ad diſcretionem earum, quae ſeruntur.* Auenam hanc inter frumenti vitia

2. Venti *c.* autem tribus temporibus nocent frumento et hordeo: in flore, aut protinus quum defloruere, vel matureſcere *d.* incipientibus. Tum enim exinaniunt *e.* grana: prioribus *f.* cauſis naſci prohibent. Nocet *g.* et Sol creber e nube. Naſcuntur *h.* et vermiculi in radice, quum ſementem imbribus *i.* ſequutis, [1] incluſit repentinus calor humorem. Gignuntur et in grano, quum *k.* ſpicae

 plu-

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Cb. incluſerit. Gr. et Al.*

vitia Naſo quoque enumerat, Faſtor. I. 691. *Et careant loliis oculos vitiantibus agri, Nec ſterilis culto ſurgat auena ſolo.* H.

b. Quodam abortiuo) Ita MSS. omnes; hoc eſt, quodam abortiuo partu, quodam abortu. H.

c. Venti autem) Haec Theophr. Hiſt. VIII. 10. H.

d. Matureſcere incipientibus) Augeſcente fructu, *συναδρυνομένυ τῦ καρπῦ*: quum magna et diuturna flatuum vis fuerit. Theoph. *Dal.*

Vel matureſcere) Ἐν τῷ ἁδρύνεσθαι, quum craſſeſcunt, inquit Theophr. H.

e. Exinaniunt) Ξηραίνυσι καὶ ἀφαυαίνυσι ſiccant et arefaciunt, Theoph. qui et ſolem ex nube vocat ἐκνεφέλον. *Dal*

Exinaniunt) Exſiccat et arefacit grana vis venti vehementior, quae tunc ingruit, quum matureſcere ea ceperunt: ξηραίνει καὶ ἀφαυαίνει. Theophr. H.

f. Prioribus cauſis) Quum vel in flore, vel protinus vbi defloruerint, venti vehementiores incidunt. H.

g. Nocet et Sol) Theophr. l. c. Ἀπόλλυσι δὲ καὶ ἥλιος ὁ ἐκνέφελος ἄμφω, hordeum ſcilicet, triticumque. H.

h. Naſcuntur) Altera ratione, inquit, vermis ingignitur, quum humor imbrium effundi nequit concluſus ſiccitate aeris circumfuſi. Tunc enim calor confecta putredine animal contrahit. Theophr. de cauſſ. III. 27, p. 293. H.

i. Imbribus ſequutis) Theoph. c. 27. III. cauſ. cum poſt ſementem Auſter crebro ſpirauerit. Rationem, quam hic Plinius reddit, Theophraſtus affert, cur in eruilia, cicercula et piſo vermes naſcantur, ὅταν, inquit, ὑγρανθῶσι, καὶ θερμημερίαι γίνωνται. *Dal.*

k. Quum pluuiis) Quum calore

[1] pluuiis calor inferueſcit. Eſt et [2] cantharis *l.* dictus ſcarabaeus paruus, frumenta *m.* erodens. Omnia *n.* ea animalia cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adeps, contraria feminibus, cauendumque ne contacta eis ferantur. Imber in herba *o.* vtilis tantum: florentibus autem frumento et hordeo nocet, leguminibus innocuus, praeterquam ciceri. Matureſcentia *p.* frumenta imbre laeduntur, et hordeum magis. Naſcitur et herba alba, panico ſimilis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Nam *q.* lolium, et tribulos, et carduos, lappaſque, non

1. *pluuius. Turn. in pluuiis. M.* 2. *cantharidis ſcarabaeus. Turn. et Ch.*

calore imbres ſequuto ſpica ferueſcit. H.

l. Eſt et cantharis) Hoc tantum Theophr. Hiſt. VIII. 10. Ἐπιγίνεται καὶ ἡ μὲν κανθαρὶς ἐν τοῖς πυροῖς. At ſane ſimile veri eſt, erodendo plus, quam inſidendo, animal id officere frugibus. Eſt autem id non muſcarum generis, quas vulgo cantharidas dicimus: ſed ſcarabaeorum, de quibus L. XI. 34. H.

m. Frumenta erodens) Theoph. quidem c. 10. L. VIII. hiſtor. in eruo phalangium, in tritico naſci cantharidem ſcribit, ſed nuſquam a cantharide triticum rodi. *Dal.*

n. Omnia cum cibo) Cibo conſumto ac deficiente intereunt. H.

o. Imber in herba vtilis tantum, florentibus autem frumento et hordeo nocet) In quibuſdam antiquioris impreſſionis codicibus: *imber in herba vtilis quarto, florentibus, etc.* lego, *imber in herba vtilis: quando florent autem, frumento et hordeo nocet,* ex antiquo exemplari. *Pintian.*

Imber in herba) Haec totidem verbis Theophr. Hiſt. VIII. 6. H.

p. Matureſcentia) Theophr. l. c. H.

q. Nam lolium) Habuit hoc Virgilii carmen ante oculos, e Georg. l. 150. *Mox et frumentis labor additus: vt mala culmos Eſſet rubigo: ſegniſque horreret in aruis Carduus: intereunt ſegetes; ſubit aſpera ſilua, Lappaeque, tribulique inter nitentia culta Infelix lolium et ſteriles dominantur auenae.* H.

non magis quam rubos *r.*, inter frugum morbos potius, quam inter ipſius terrae peſtes numeraueꝛrim. Caeleſte *s.* frugum vinearumque malum, nullo minus noxium eſt rubigo. *t.* Frequentiſſima *u.* haec in roſcido tractu, conuallibuſque, ac perflatum non habentibus: e diuerſo *x.* carent ea ventoſa et excelſa. Inter vitia ſegetum et luxuria *y.* eſt, quum [1] oneratae fertilitate procumbunt. Commune autem omnium ſatorum vitium [2] vrica *z.*, etiam

1. *ſic et Vett. onerata. Gr. et vulgg.* 2. *eruca. Turn. vrica. Cb.*

r. Rubos) Spinas, ſentes, quibus terra occupatur, horreſcit, ſquallet, et ſtat. His peſtibus addit Feſtus, Scandulacam, voluuli genus, frugibus inimicum, quod eas hederae modo implicando necat: quidam orobanchen interpretantur. Idem Feſtus ſenticeta ea Veſpices appellari dixit, quoniam ſpicatae ſunt, id eſt, aculeis munitae et armatae. *Dal.*

s. Caeleſte frugum vinearumque) Theophraſtus cap. 10. L. VIII. hiſt. et c. 27. L. III. cauſ. *Dal.*

t. Rubigo) Vitii genus, quo culmi nigreſcunt: *Nielle.* E rore naſcitur, quum ſolis ſuperuentu excalefactus putreſcit. H.

u. Frequentiſſima) Tradidit haec et Theophr. Hiſt. VIII. 10. H.

x. E diuerſo) Theophr. l. c. H.

y Luxuria) Φυλλομανία, Theophr. cap. 7. L. VIII. hiſtor. inſana foliorum luxuria. *Dal*

Luxuria eſt) Non foliorum modo, quod Theophr. Hiſtor. VIII. 7. φυλλομανεῖν vocat: ſed et ſpicarum, quum grauidis procumbit culmen ariſtis, vt Virgilius canit Georg. l. 111. H.

z. Vrica) Σφακελισμὸς, Theophraſto. Quidam *eruca.* Cicer. ὑπὸ τῶ καμπῶν κατεσθίεσθαι, ſcribit ille c. 10. Lib. VIII. Hiſtor. Idem tamen c. 7. nulla τῶν καμπῶν facta mentione σφακελίζεσθαι ait Locus ex cap. 10. hic eſt: τῶν δὲ σπερμάτων νοσήματα, τὰ μὲν κοινὰ πάντων ἐςὶν, οἷον ἐρυσίβη, τὰ δ' ἴδια τινῶν οἷον σφακελισμὸς τῶ ἐρεβίντω καὶ τὸ ἀπὸ καμπῶν ἐσθίεσθαι, καὶ ὑπὸ ψυλλῶν θηρίων, etc. *Dal.*

Vrica) Ita veteres appellauere, quam nos erucam dici-

etiam *a.* ciceris, quum ſalſilaginem eius abluendo imber dulcius id facit.

3. Eſt herba *b.*, quae cicer enecat et eruum, circumligando ſe: vocatur orobanche *c.*: Triticum *d.* ſimili modo aera *e.*: Hordeum feſtuca, quae vocatur

dicimus, Graeci κάμπην, noſtri *Chenille*, vt ante monuimus L. XI. 37. H.

a. Etiam ciceris) Vide quae diximus, ſ. 32. H.

b. Eſt herba) Sic Theophr. Hiſtor. VIII. 8. et Geop. auct. II. 41. p. 75. Ἡ ὀροβάγχη φθείρει τοὺς κυάμους, καὶ τοὺς ἐρεβίνθους περιπλεκομένη. H.

c. Orobanche) Orobanches circumplexu necari cicer, et eruum tradit Plin. auctoritate Theophraſti nixus c. 22. L. V. Cauſ. Alia orobanche eſt Dioſcor. vt eius deſcriptio monſtrat. Hic tamen ex Theophr. loco ſupra citato, contra quam multi putant, cenſendum eſt, lolium complexu ſuo triticum minime necare, ſed quod, vt idem diſerte ait, ſimul cum eo proueniat. Vide c. 8. L. VIII. hiſt. *Dal.*

Orobanche) Quod ὄροβον ἄγχει, eruum necat, ὀροβάγχη dicta. Sed alia eſt Dioſcoridis ὀροβάγχη, quae a Dodonaeo pingitur, p. 543. vt recte admonuit Anguillara, par. 5. p. 89. et poſt eum Dodonaeus l. c. Hanc quae erui peſtis eſt, Dodonaeus idem delineauit ſub Aphacae nomine, p. 535. Nam et ἀφάκη Dioſcoridis eſt, non Theophraſti. Eſt autem haec, vt arbitror, quae Feſto *Scandulaca* dicitur, *genus herbae frugibus inimicae, quod eas velut edera implicando necat.* H.

d. Triticum — aera) Hoc eſt, lolium, quae Graecis αἶρα. Vtralibet voce Plinius promiſcue vtitur, Geop. auct l. c. Τὸ ζιζάνιον τὸ λεγόμενον αἶρα, φθείρει τὸν σῖτον. Gallis, *de l'yvraye.* Iconem vide apud Dodonaeum, p. 529. H.

e. Aera) Theophraſtus c. 22. L. V. cauſ. Lolium non complexu triticum necat, ſed vt ait idem auctor, quia ſimul prouenit. *Dal.*

f. Hordeum — aegilops) Theophr. Hiſt. VIII. 8. Καὶ ὁ αἰγίλωψ δοκεῖ μᾶλλον ἐν ταῖς κριθαῖς. Geop. auct. l. c. Τὰς δὲ κριθὰς βλάπτει αἰγίλωψ. In eam rem multa egregie Galenus de alim. fac. c. 37. p. 333. Tom. VI. A Dodonaeo pingitur feſtucae prioris nomine, p. 530.

Ruſtici

tur aegilops: Lentem g. [1] herba *h.* ſecuridaca, quam Graeci a ſimilitudine *i.* pelecinon vocant. Et hae quidem complexu *k.* necant. Circa *l.* Philippos ateram-

1. *herba ſecuriclata. Turn. et Ch.*

Ruſtici in Gallia *Coquiole* vulgo vocant. Auenam ſpica refert, vnde et ei aliquando apud Latinos id nomen: Gloſſae Philoxeni: Ἀιγίλωψ, *auena.* Et in Nothis Dioſc. p. 472. Ἀγίλωψ, οἱ δὲ βρῶμος, Ῥωμαῖοι ἀβένα. H.

g. Lentem herba) Auctor Geop. l. c. Φακὴν (lego ex Plinio Φακὸν) βλάπτει ἡ πελεκῖνος καλουμένη βοτάνη. Gallis, *Grave,* ou *Féve de loup.* In MSS. *Securiclata.* H.

h. Securidaca) Theophr. cap. et L. VIII. hiſtor. Securidaca aphacam necat, non lentem. Pro ἀφάκην, Plinius legit φακόν. In lente naſcitur aracus, durus et ſcaber, eius peſtis, itemque aparine. *Dal.*

i. A ſimilitudine) Quoniam eius ſiliquae ſunt inſtar ſecuricularum, quas Graeci πελέκεις vocant. Dioſc. III. 146. H.

k. Complexu necant) Non quidem quod circumligent ſe, vt orobanche: ſed quod denſitate ſua fruges complectantur et obruant. H.

l. Circa Philippos) Vide N. et Em. N.XIII. (hic poſ.)

Circa etc.) Hoc loco Plinium ſupinae negligentiae arguit Dalechampius, eumque ſequutus Salmaſius, in eo libro, quem ſic inſcripſit, *Praefatio ad Plinium.* Ruellius vtrique praeiuit, de natura ſtirpium II. p. 337. Cenſent enim ii deſcriptum ac perperam ab eo acceptum hunc locum Theophraſti e L. IV. 14. de cauſſis p. 316. Μαρτυρεῖ καὶ τὸ περὶ Φιλίππους συμβαῖνον περὶ τοὺς κυάμους. Ἐκεῖ γὰρ σφόδρα ψυχρὸν πνεῦμα· καὶ ἀτεράμονές τινες γίνονται. *Teſtatur et illud quod apud Philippos euenit fabis: ventus enim eo loco vehementer frigidus eſt: ideoque fabae incoctiles nonnullae efficiuntur.* Id quod Plutarchus quoque narrat Sympoſ. VII. qu. 2. p. 701. Ἐνιαχοῦ δὲ καὶ πνεῦμα λικμωμένοις ἐπιγινόμενον, ἀτεράμονας ποιεῖ, διὰ τὸ ψύχος, ὥσπερ ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας ἱστοροῦσιν. *Quum ventus quidam ventilantibus ſuperuenit, frigore ſuo fruges praeduras et incoctiles facit, quod Philippis Macedoniae oppido aiunt eueniſſe.* Itaque quum fabas ii dicant alias coctiles eſſe, alias incoctiles, ſiue quae

[1] ateramnon *m.* nominant in pingui ſolo herbam, qua faba necatur: teramnon, qua in macro, quum vdam quidam ventus afflauit. Aerae *n.* granum minimum eſt in cortice aculeato. Quum *o.* eſt in pane, celerrime vertigines facit: aiuntque in Aſia et Graecia balneatores, quum velint turbam pellere, carbonibus id ſemen iniicere. Naſcitur *p.* et phalangion in eruo, beſtiola aranei generis, ſi hiems aquoſa ſit. Limaces naſcuntur in vicia: et aliquando e terra cochleae minutae, mirum in modum erodentes eam. Et morbi quidem fere hi ſunt.

XLV.

1. *ateramum. Ch.*

m. Ateramnon) Τεράμονα et ἀτεράμονα legumina dicuntur, praeſertim faba et lens. Theophraſt. c. 13 et 14. L. IV. cauſ. coquibilia et coctu difficilia, qualis eſt faba circa Philippos. Vnde Plinius, aut eius libertus auctorum Graecorum exſcriptor, ex iis duabus vocibus herbarum nomina tam pueriliter ac ridicule ſomniauerit, cogitare non poſſum. *Dal.*

quae coqui niſi admodum aegre non poſſent: τεράμονας et ἀτεράμονας Graeci vocant:) ex his duabus vocibus herbarum duo nomina, vel Plinium, vel libertum eius, qui Graeca volumina ſcriberet, pueriliter ſomniaſſe pronunciant. At longe ex alio fonte haec hauſiſſe Plinium quam ex Theophraſto, duo praeter alia apertiſſime produnt: Primum eſt, macri pinguiſque ſoli diſcrimen, cuius apud eum ſcriptorem nullum veſtigium exſtat: Alterum, quod teramnon ex indiuiſo pariter, et ateramnon ex vitio dicatur eſſe: quum fabas coctiles ſiue τεράμονας ille palam in pretio ponat, nec ſane immerito. H.

n. Aerae granum) Lolii, vt modo diximus. H.

o. Quum eſt in pane) Auctor Geopon. II. 41. p. 75. de aera ſeu lolio: ἄρτοις δὲ μιγνυμένη, σκοτοῖ τοὺς ἐσθίοντας, *panibus admixtum obducit tenebras veſcentium oculis.* H.

p. Naſcitur et phalangion) Theophr. Hiſt. VIII. 10. Aelianus quoque Hiſt. Anim.

XLV. Remedia *q.* eorum, quaecumque pertinent ad herbas, in ſarculo *r.*: et quum *s.* ſemen iactatur, cinere. Quae vero in ſemine et circa radicem conſiſtunt, praecedente *t.* cura cauentur. [1] Vino *u.* ante ſemina perfuſa minus aegrotare exiſtimant. Virgilius *x.* nitro et amurca perfundi iubet

1. *ſic et M. et Ch. vina ante ſemina perfuſa Gr. et Al.*

Anim. IX. 39. ὀρόβῳ γεννᾶται φαλάγγια ἄττα. De phalangio L. XI. 28. H.

q. Remedia eorum) Columella c. 9. L. II. *Dal.*

r. In ſarculo) Inſtrumentum ruſticum, quo purgantur et ſarriuntur ſegetes. *Vn ſarcloir, vn inſtrument à ſarcler.* H.

s. Et quum ſemen) Et quando ſimul cum ſemine cineres iactantur. Ad illud Virgilianum alludit, Georg. I. 81. *Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, neue Effetos cinerem immundum iactare per agros.* H.

t. Praecedente cura) Adhibita cura ante ſationem. H.

u. Vino ante) Apuleius in Geop. II. 16. p. 54. Τὰ οἴνῳ ἐπιῤῥανθέντα σπέρματα, ἔλαττον νοσήσει, etc. H.

x. Virgilius nitro et amurca perfundi iubet fabam) Virgilii verſus ſunt primo Georgicon: in nota Harduini. Vbi videtur ſummus Poëta vniuerſaliter praecipere de ſeminibus omnium leguminum, non tantum fabae: ſicque intelligit Seruius grammaticus. Sed falli Seruium, Plinium vero recte ad fabam Virgilianam carmen aſtringere, oſtendit Columella L. II. capite 10. his verbis: *Priſcis ruſticis, nec minus Virgilio prius amurca vel nitro macerari eam, et ita ſeri placuit. Nos quoque ſic medicatam comperimus, quum ad maturitatem perducta ſit, minus ea curgulatione (culeurione) infeſtari.* Pintian.

Virgilius) Georg. I. 93. *Semina vidi equidem multos medicare ferentes, Et nitro primum, et nigra perfundere amurca, Grandior vt fetus ſiliquis fallacibus eſſet.* Fabarum nempe ſiliquis. Colum. II. 10. *Priſcis ruſticis,* etc. vide locum iam laudatum a Pintiano in animaduerſione praecedente. Et Pallad. L. XII. in Noub. tit. 1. p. 161. *Graeci aſſerunt fabae ſemina . . . nitra-*

bet fabam: [1] ſic etiam *y.* grandeſcere promittit. Quidam *z.* vero, ſi triduo ante ſatum vrina et aqua maceratur, praecipue *a.* adoleſccre putant. Ter quidem [2] ſarritam modium *b.* [3] fractae e modio ſolidae reddere. Reliqua *c.* ſemina cupreſſi foliis tuſis ſi miſceantur, non eſſe vermiculis obnoxia: nec ſi interlunio *d.* ſerantur. Multi ad milii *e.* remedia, rubetam noctu aruo circumferri iubent, prius quam ſarriatur, deſodique in medio incluſam vaſe fictili

1. *ſic eam.* Cb. *in emend.* 2. *ſartum.* Turn. *ſatam.* 3. *freſae.* Alii.

nitrata aqua reſperſa, coctu-ram non habere difficilem. H.

y. Sic etiam grandeſcere promittit) Vetus exemplar *promittens* non *promittit.* Pintian.

z. Quidam vero) Auct. Geop. II. 16. p. 15. H.

a. Praecipue adoleſcere putant) *Praecipuius* forma comparatiua, et quidem notanda, in eodem. *Dal.*

b. Modium fractae) E modio fabae integrae cum tenui cuticula qua inuoluitur, modium fractae ſeu molitae, ſine furfuribus rediturum. Colum II. 12. *Adeoque fabam ſarriendam cenſeo, vt exiſtimem debere ter ſarriri. Nam ſic cultam comperimus non ſolum multiplicare fructum, ſed exiguam portionem in valuulis habere: fraeſaeque eius et expurgatae modium ſpaene tam plenum eſſe, quam integrae, quum vix minuatur menſura detractis putaminibus.* H.

c. Reliqua ſemina) Auctor Geop. totidem verbis l. c. p. 53. Εἰ δὲ φύλλα κυπαρίσσων κόψας, ἀναμίξεις τοῖς σπέρμασιν, ἄβρωτα ταῦτα φυλαχθήσεται. Simile quiddam refert Columella, II. 9. H.

d. Nec interlunio) Geop. auct. l. c. nec ſi Luna ſemiplena: ἄβρωτα δὲ μένει καὶ τὰ ἐν διχομηνίᾳ σπειρόμενα. Interlunium de coitu ſilentis Lunae accipiendum. H.

e. Ad milii remedia) Ne vermiculi aut paſſeres milio noceant. Habet haec totidem fere verbis auct. Geop. l. c. p. 55. Sed vti circumferendam ait aruo rubetam, priuſquam aruum fodiatur, ſic et eruendam monet, prius quam ſeratur, ne fructus amareſcat. MSS. omnes, *ad milia*, vnde quidam *ad ſimilia* augurantur, male. H.

fictili: ita nec paſſerem, aut [1] vermes nocere: ſed eruendam prius quam metatur, alioqui amarum fieri. Quin et armo talpae contacta ſemina vberiora eſſe. Democritus *f.* ſucco herbae, quae appellatur aizoon, in tegulis *g.* naſcens [2] tabuliſue, Latine vero ſedum, aut digitellum, medicata ſeri iubet [3] omnia. Vulgo *h.* vero, ſi [4] dulcedo *i.* noceat, et vermes radicibus inhaereant, remedium *k.* eſt, amurca pura, ac ſine ſale ſpargere, deinde *l.* ſarrire:

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Cb. nec vermem. Gr. et Al.* 2. *ſtabuliſue. Alii. Nihil muto. caballis haeſum. Turn. tabulis aeſum. Alii et Cb. nullo ſenſu, fortaſſis, tabuliſue exeſis.* 3. *omnia ſemina. Gr. et Al.* 4. *vredo. Cb.*

f. Democritus) Tradit hoc rurſum XIX. p. 58. De aizoo dicemus L. XXV. ſ. 102. Colum. XI. 3. p. 904. *Veteres quidam auctores, vt Democritus, praecipiunt ſemina omnia ſucco herbae, quae ſedum appellatur, medicare, eodemque remedio aduerſus beſtiolas vti: quod verum eſſe experientia nos docuit.* Iterumque L. II. 9. p. 53. *Quaedam etiam ſubterraneae peſtes adultas radicibus ſubſectis enecant. Id ne fiat, remedio eſt aquae mixtus ſuccus herbae, quam ruſtici ſedum appellant: nam hoc medicamine vna nocte ſemina macerata iaciuntur.* Adde et Geop. auct. XII. 7. p. 329. et II. 16. p. 53. H.

g. In tegulis naſcens tabuliſue) Domicilium tabulatum Romanis antiquiſſimum fuiſſe Verrius auctor eſt. *Dalec. In tegulis naſcens tabuliſue)* Non minus recte legeretur, *tubuliſue.* Pint.

h. Vulgo vero ſi dulcedo noceat) Scribendum arbitror, *Vulgo vero ſi ſedum non ſit.* P.

i. Si dulcedo) Soli dulcedo, vermes generans. H.

k. Remedium eſt) Colum. l. c. p. 54. H.

l. Deinde ſarrire: ſi in articulum ſeges ire ceperit, runcare ne herbae vincant) Haec verba videntur mihi non pertinere ad praeſentem locum; nec enim aut praecedentibus aut ſequentibus bene cohaerent. *Pint.*

re: ſi in articulum *m.* ſeges ire ceperit, runcare, ne herbae vincant. Peſtem a milio atque panico ſturnorum paſſerumue agmina, ſcio abigi herba *n.*, cuius nomen ignotum eſt, in quatuor angulis ſegetis defoſſa: mirum dictu: vt omnino nulla auis intret. Mures abiguntur cinere muſtelae, vel felis diluto, et ſemine ſparſo, vel *o.* decoctarum aqua. Sed redolet virus animalium eorum etiam in pane. Ob id *p.* felle bubulo ſemina attingi vtilius putant. Rubigo *q.* quidem, maxima ſegetum peſtis, lauri ramis in aruo defixis, tranſit in [1] ea folia [2] ex aruis. Luxuria *r.* ſegetum caſtigatur dente pecoris in herba dumtaxat: et depaſtae quidem, vel [3] ſaepius, nullam in ſpica iniuriam

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. et Ch. Lege eorum. earum Gr. et Al.* 2. *ex herbis. V.* 3. *ſuibus. M.*

m. Si in articulum) Quum genicula ſeu nodos culmi oſtendunt. Columella, II. 12. de ſarritione: *Tranſacto aequinoctio verno ſtatim peragi oportet intra dies viginti, ante quam ſeges in articulum eat: quoniam ſerius ſarrita corrumpitur inſequentibus aeſtiuis ſiccitatibus et caloribus.* H.

n. Herba) Eius rurſum meminit infra cap. 3. L. II. *Dal.*

o. Vel decoctarum) Muſtelae et felis. H.

p. Ob id felle) Sic radices arborum felle taurino oblini auctor Geop. iubet X. c. vlt. vt nec feneſcat cito, nec vermes producat. Apuleius ibidem XIII. 5. felle bubulo ſemina illinit, ne mures attingant. H.

q. Rubigo) Apuleius in Geop. V. 31. p. 150. Ἐὰν δάφνης ἐν τῇ ἀρούρᾳ κλάδους βάλῃς, μεταβαίνειν εἰς αὐτοὺς τὴν βλάβην τῆς ἐρυσίβης. *Si lauri ramos in aruum proieceris, tranſit in ipſos rubiginis noxa.* H.

r. Luxuria ſegetum) Sunt et haec apud Theophr. Hiſt. VIII. 7. deſcripta ex Virg. Georg. I. 111. *Quid qui ne grauidis procumbat culmus ariſtis, Luxuriem ſegetum, tenera depaſcit in herba Cum primum ſulcos aequant ſata?* H.

riam ſentiunt. [1] Retonſarum *s.* etiam ſemel omnino certum eſt granum longius fieri, ſed inane *t.* [2] caſſumque, ac ſatum non naſci. Babylone *u.* tamen bis ſecant, [3] tertio *x.* depaſcunt: alioqui folia tantum fierent. Sic quoque cum quinquageſimo fenore meſſes reddit [4] exilitas *y.* ſoli: verum diligentioribus cum [5] centeſimo *z.* Neque *a.* eſt cura difficilis, quam diutiſſime [6] aquari gaudet *b.*, vt praepin-

K 2

1. *Recuſarum.* Ch. 2. *caſumque.* Turn. et Ch. 3. *tertium.* Ch. 4. *felicitas.* Budaeus ex Theophr. *fertilitas.* V. 5. *ſic ex MSS. em. Hard. centeſimo quintodecimo Ch. centeſimo quinquageſimo.* Gr. et Al. 6. *ſic et* V. *aqua rigandi.* Gr. et Al.

s. Retonſarum) Theophr. l. c. H

t. Inane) Camatian id vocant Theophraſt. *Dalec.*

u. Babylone) Theophr. l. c. H.

x. Tertio depaſcunt) Hoc eſt, in ſegetes pecus immittunt: τὰ πρόβατα ἐπαφιᾶσιν. Sic enim caulem mittit, alioquin foliis tantum luxuriat, φυλλομανεῖ, Theoph. H

y. Exilitas ſoli) Vbi maxime exile ſolum, et leuiter cultum. H

z. Cum centeſimo) Theophr. Γίνεται δὲ μὴ καλῶς ἐργασαμένοις πεντηκοντόχοα· τοῖς δὲ ἐπιμελῶς, ἑκατοντόχοα. H.

a. Neque eſt cura difficilis) Culturae modus, inquit Theophr. vt quam diutiſſime reſtagnet, et maneat aqua, eiuſque mora multus limus fiat, etc, ὥστε πηλὸν (non ὕλην) ποιήσῃ πολύν. *Dal.*

b. Aquari gaudet) Nempe ſolum, quod quum per ſe craſſum et pingue ſit, dilui copioſa aqua neceſſe eſt. Vide N. et Em. N. XIII. (hic coll.) *Aquari*) Multo id ſincerius viſum, vti eſt in editione Parmenſi, quam *aqua rigandi*, vt in ceteris. Fauet enim admodum tum ipſa per ſe orationis ſtructura, tum ipſe etiam Theophraſtus. Sic enim ille Hiſt. VII. Ἡ δὲ ἐργασία, τὸ ὡς πλεῖστον χρόνον ἐμμένειν τὸ ὕδωρ, . . πιειρὰν γὰρ οὖσαν καὶ πυκνὴν τὴν γῆν, δεῖ ποιῆσαι μανήν. *Cultura omnis in eo eſt, vt quam diutiſſime aqua permaneat: quum enim ea terra craſſa, ſpiſſaque ſit, raram atque ſolutam reddere opus eſt.* H.

pinguis et denſa vbertas diluatur. Limum *c.* autem non inuehunt Euphrates Tigriſque, ſicut in Aegypto Nilus. Nec terra *d.* ipſa herbas gignit. Vbertatis *e.* tamen tantae ſunt, vt ſequente anno ſponte reſtibilis *f.* fiat ſeges, impreſſis *g.* veſtigio ſeminibus: quae tanta ſoli differentia admonet terrae genera in fruges deſcribere.

XLVI. Igitur Catonis *h.* haec ſententia eſt: in agro *i.* craſſo et laeto frumentum ſeri: [1] ſi vero *k.* nebuloſus ſit idem, raphanum, milium, panicum. In frigido *l.* et aquoſo prius ſerendum, poſtea in calido.

1. *Si vero nebuloſus ſit idem, raphanum, milium, panicum. In frigido et aquoſo et prius ſerendum, poſtea in calido. Sic alii. et Ch.*

c. Limum autem) Theoph. l. c. H.

d. Nec terra) Theophr. H.

e. Vbertatis) Theophr. l. c. H.

f. Reſtibilis) Seges reſtibilis ager appellatur, cuius fecunditas non vno anno exhauſta, in ſequentem etiam annum perſeuerat, etiam ſi ſegnius aretur. H.

g. Impreſſis veſtigio) Vel conculcatis, inquit, depreſſiſque ſeminibus: vt cum exercitu tranſeunte decuſſa ſemina in terram corruunt. Theophr. l. c. H.

h. Catonis, etc.) Cap. 34. et cap. 6. *Dal.*

Igitur Catonis) C. 6. p. 12. H.

i. In agro craſſo) Agrum ſine arboribus, craſſum et laetum, frumentarium eſſe. *Dal.*

k. Si vero nebuloſus ſit. Idem raphanum, milium, panicum) Adde verbum *rapa*, ex Catone cap. 6. *Idem rapa, raphanos, milium, panicum.* Pint.

l. In frigido) Vide N. et Em. N. XIV. (hic poſ.) *In fr.)* Haec a ſuperiore ſententia, quicum temere connectebantur antea, diuelli ſeiungique, ex Catone liquet. Sic enim ille c. 6. p. 12. *Vbi ager craſſus et laetus eſt ſine arboribus, quum agrum frumentarium eſſe oportet: idem ager, ſi nebuloſus eſt, rapa, raphanos, milium, panicum, id maxime ſeri oportet.* Haec tantum eo loci affert. Mox c. 34. p. 30. *Redeo ad ſementim. Vbi quiſque locus frigi-*

calido. In ſolo *m.* autem rubricoſo, vel pullo, vel arenoſo, ſi non ſit aquoſum, lupinum. In creta *n.* et rubrica, [1] et aquoſiore agro adoreum. *o.* In ſicco *p.* et non herboſo, nec vmbroſo, triticum. In ſolo *q.* valido fabam. Viciam vero quam minime in aquoſo herbidoque. Siliginem et triticum in loco aperto editoque, qui ſole quam diutiſſime torreatur. Lentem *r.* in fructoſo et rubricoſo, qui non ſit herbidus. Hordeum *s.* in nouali, et in aruo; quod *t.* reſtibile poſſit fieri: trimeſtre, vbi ſementem maturam facere non [2] poſſis, et cuius craſſitudo ſit reſtibilis. Subtilis *u.* et illa ſententia: Serenda ea in tenuiore terra, quae non mul-

1. *et vligine. Cato.* 2. *poſſit. Gr.*

frigidiſſimus, aquoſiſſimuſque erit, ibi primum ſerito. In calidiſſimit locis ſementim poſtremum fieri oportet. H.

m. In ſolo) Cato, c. 34. p. 31. H.

n. In creta et rubrica) Vide ſupra cap. 14. *Dal.*

In creta) Cato l. c. H.

o. Adoreum) Far, frumentum. Haec quae antea c. 6. edixerat, c. 34, Cato repetit. *Dal.*

p. In ſicco) Cato, l. c. H.

q. In ſolo valido) Quae deinceps ſequuntur, ſunt et apud Catonem, c. 35. p. 31. vſque ad ea verba, *Subtilis et illa ſententia.* H.

r. Lentem in fruteſtoſo et rubricoſo) Scriptum exemplar et reliqui codices impreſſi, non *fruteſtoſo* legunt, ſed *fruteto.* ſcribo *rudeto.* Cato c. 35. *Lentim in rudeto et rubricoſo, qui herboſus non ſiet, ſerito.* Pint.

s. Hordeum in, nec.) Plutarchus libro de Cauſſis naturalibus prouerbium ruſticorum memorat, σῖτον ἐν πηλῷ, κριθὴν δ' ἐν κόνει. In luto triticum, hordeum in puluere, id eſt, leui ac ſolubili terra. *Dalec.*

t. Quod reſtibile) Continuo biennio ſeri poſſit farrea ſpica, id eſt ariſtata, quod ne fiat, excipiunt qui locant praedia. *Verrius.*

Quod reſtibile) Quod anno etiam ſequente ferre fruges poſſit. H.

u. Subtilis) Varronis ſententia, loco mox citando, et aucto-

multo *x*. indigent [1] ſucco, vt [2] cytiſus: et, [3] cicere excepto *y*., legumina quae velluntur e terra,non ſubſecantur. Vnde et legumina appellata, quia ita leguntur. In pingui *z*. autem, quae [4] cibi ſunt maioris, vt olus, triticum, ſiligo, linum. Sic ergo tenue ſolum hordeo dabitur: minus enim alimenti radix poſcit: [5] lenior *a*. terra, denſiorque tritico.

1. *ſuctu. Ch. in emend. ſumptu.* 2. *cytiſum. Dal.* 3. *Et ſic Fulu. Vrſin. ſuper Varr. de re ruſt. pag. 39. Et cicer, exceptis leguminibus. Gr. et Al.* 4. *cibi. Ch. in emend. curae.* 5. *leuior. Gr. et Al.*

et auctoris Geop. II. 10. p. 49. H.

x. *Non multo — ſucco)* Succum et Plinius et Varro appellant alimentum quod ſeges ad nutritionem attrahit, ſugitque e terra. Τροφὴν appellat Theophr. de cauſſ. III. 26. p. 291. Αἱ μὲν γὰρ ἐλάττονος καὶ κȣφοτέρας δέονται τροφῆς· αἱ δὲ πλείονος καὶ σωματοδεςέρας. Plinius etiam mox *cibum* vocat. H.

y. *Et cicere excepto)* Haec leguntur et apud Varronem, vt dicemus in N. et Em. N. XV. (hic adi) *Et cicere)* Perturbata admodum ſententia prius legebatur, *Et cicer exceptis leguminibus*, etc. Admonuit erroris Varro: ſunt enim haec illius verba de R. R. I. 23. *Neque in pingui terra omnia ſeruntur recte, neque in macra nihil. Rectius enim in teneriore terra ea; quae non multo indigent ſucco, vt cytiſum, et legumina, praeter cicer: hoc enim quoque legumen, et cetera, quae velluntur, legumina dicta. In pingui rectius, quae ſucci ſunt maioris, olus, triticum, ſiligo, linum.* H.

z. *In pingui)* Varro de R. R. I. 23. H.

a. *Leuior terra denſiorque tritico)* Scribendum puto *laetior*, non *leuior*, vt paulo ante dixit ex Catone ſeri. Nam *leuior* et *denſior* videntur inter ſe repugnare. *Pint.*

Lenior terra) Magis tractabilis. Vide N. et Em. N. XVI. (hic poſ) *Lenior)* Ita recte MS. R. ceterique, non vti prius legebatur in editis, *leuior*. Nam pugnant inter ſe *leuior, denſiorque*. Adde Theophr. Hiſt. VIII. 9. emendationi huic mire ſuffragantem: Πυρὸς, inquit, ἀγαθὴν ζητεῖ χώραν, ἡ δὲ κριθὴ δύναται καὶ

co. In loco *b.* [1] humili far adoreum, potius quam triticum, ſeretur: temperato, et triticum, et hordeum. Colles *c.* robuſtius, ſed minus, reddunt triticum. Far et *d.* ſiligo, [2] et cretoſum et vliginoſum ſolum ſortiuntur. (XVIII.) Et frugibus *e.* oſtentum ſemel (quod equidem inuenerim) accidit,

1. *humido. Vrſin. not. ad Varr. de re ruſt. p. 26.* 2. *et cretoſo et vliginoſo ſolo ſeruntur. Ch. in emend.*

καὶ ἐν ταῖς ψαφαρωτέραις ἐκφέρειν. Multoque expreſſius Plutarchus in Quu. Natt. p. 215. Διὰ τί πυροφόρος ἡ πίων καὶ βαθεῖα χώρα, κριθοφόρος δὲ μᾶλλον ἡ λεπτογέως; *Quare pinguis et profunda terra tritici ferax eſt: hordei ea potius quae tenuior eſt?* Quum praeſertim, eodem Plutarcho teſte, illud agricolis in ore ſit: Σῖτον ἐν πηλῷ φυτεύεται, τὴν δὲ κριθὴν ἐν κόνει. *Triticum in coeno ſerito, hordeumque in puluere.* Lenior autem terra, vda eſt, et madida hoc loco, et aqua copioſa diluta, ſolutaque. H.

b. In loco humili) Atque adeo humido: namque in loca depreſſa aquae confluunt. Colum. II. 6. p. 49. *Triticum autem ſicco loco melius coaleſcit: adoreum minus infeſtatur humore.* Et Varro I. 9. *Itaque periti in loco humidiore far adoreum potius ſerunt.* Quare videndum an in contextu Pliniano *humido* quoque ſincerius fuerit. Nam *temperato*, quod proxime ſequitur, non humile, ſed humidum opponitur. MSS. tamen omnes, *humili*. H.

c. Colles) Colum. II. 9. p. 52. *Collis enim, quamuis robuſtius aliquanto, minus tamen tritici reddit.* H.

d. Far et ſiligo) Colum. l. c. *Denſa, cretoſaque, et vliginoſa humus, ſiliginem et far adoreum non incommode alit.* H.

e. Frugibus oſtentum, etc.) Huius meminit et Liuius. *Dal.*

Et frugibus . . . ſemel) At etiam poſtea, quo tempore in Numantia res male geſtae, Bononiae fruges in arboribus natas refert Iulius Obſeq. c. 85. p. 45. Iterumque c. 90. p. 49. Et Iulius Capitolinus in Antonino Pio, inter oſtenta, p. 20. *Hordeum*, inquit, *in Moeſia in culminibus arborum natum eſt.* H.

P. Aelio *f.*, Cn. Cornelio Coſs. quo anno ſuperatus eſt Hannibal: In arboribus enim tum nata produntur frumenta.

XLVII. Et quoniam de [1] frugum terraeque generibus abunde diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus *g.* ibi coloni vice fungens, euagari *h.* in-

1. *Et in frug. M.*

f. P. Aelio) P. Aelio Paeto, Cn. Corn. Lentulo CoSS. A. V. DLIII. quo finitum eſſe bellum Punicum ſecundum, auctor eſt Liuius, L. XXX. p. 367. victo Hannibale a Scipione Africano maiore. H.

g. Nilus ibi, etc.) Haec omnia ex Herodoto L. II. *Dal.*

h. Euagari incipit, vt diximus) Particula *aut* ſuperfluere videtur ex Plinio ipſo L. V. cap. 9. *Incipit*, inquit, *creſcere luna noua quaecumque poſt, ſolſtitium eſt.* Pint. *Vt diximus)* L. V. 10. Nilus hic caute coloni vice fungi dicitur, non tamen haberi pro Deo dicitur. Itaque caue te fallat nummus ex aere minimo, qui eſt in Theſauro regio ſic inſcriptus, DEO SANCTO SERAPIDI. Caput Serapis, cui modius eſt impoſitus .)(. DEO SANCTO NILO. Fluuii decumbentis effigies, qua vrnae innititur, arundinem dextra tenet, ſiniſtra Cornu Copiae. Infra, ALE. Flauii Claudii Iuliani Auguſti gratia cuſus hic nummus eſt, non Aegyptiae certe, ſed prorſus perelegantis fabricae, hoc eſt, Gallicanae. Cuſus, inquam, ALE; hoc eſt, *Primae Lugdunenſis Edicto*, ad amnem Rhodanum. Sententia prioris inſcriptionis haec eſt: *Dudum Expetitum Orbi, Seruator Primae Narbonenſis, Ciuitatum Tutator Omnium,* SERAP*is Iulianum Dedit Imperatorem.* Iſta poſterioris: *Dudum Expetitum Orbi, Serapis Primae Narbonenſis Ciuitatum Tutator, Omnibus Negotiatoribus Iulianum Liberatorem Obtulit.* Fluuius hic depictus certe Nilus non eſt, quum crocodilus hippopotamuſque abſit: ſed Rhodanus eſt, Arariſue, qui Lugdunenſem primam alluunt, vel ſecant. Nihil vatem moramur, qui apud Athenaeum V. p. 503. cecinit Αἰγύπτιε Ζεῦ Νεῖλε. Nec *Deus Sanctus* quid ſit, intellexere falſorum numinum cultores, ac ne ſic quidem

incipit, vt diximus, ſolſtitio, [1] et noua Luna: ac primo lente, deinde vehementius, quamdiu in Leone ſol eſt. Mox pigreſcit in Virginem tranſgreſſo, atque in Libra reſidet. Si duodecim *i.* cubita non [2] exceſſit, fames certa eſt. Nec minus, ſi ſedecim exſuperauit. Tanto enim tardius decedit, quanto abundantius creuit, et ſementem arcet. Vulgo credebatur, ab eius deceſſu ſerere ſolitos, mox ſues impellere veſtigiis ſemina deprimentes in madido ſolo: et credo *k.* antiquitus factitatum. Nunc quoque non multo [3] grauiora *l.* opera: ſed tamen inarari certum eſt [4] abiecta prius ſemina in limo [5] digreſſi amnis, hoc eſt, Nouembri menſe incipiente: poſt-

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. V. aut noua Luna. Gr. et d. ap. Al.* 2. *Exceſſerit. M.* 3. *grauiore. M.* 4. *abiecto prius ſemine. V.* 5. *degreſſi. Ch.*

dem eorum aliquis verba haec duo copulauit. Et graui demum errore ducuntur recentes Grammatici, qui ſine teſte idoneo ſcriptore Latino, produnt aut ab *Apis* in genitiuo caſu *Apidis*, aut a *Serapis*, *Serapidis* poſſe deduci. *Apis* in eo caſu Plinius habet VIII. 71. Strabonem, ſimileſque Graeculos, qui Σεραπίδος ſcripſere, nec tamen auſi ſunt Ἄπιδος ſic inflectere, haud magni facimus, quum Plinius ipſe, XXXVI. 11. *templum Serapis* ſcribat, non *Serapidis*. Tamen aeuo Gallieni et Poſtumi video nummos inſcriptos, SERAPIDI COMITI AVG. ſed ex inſcitia fortaſſis Grammaticorum poſterioris illius aeui. H.

i. Si duodecim) Vide quae diximus loco mox citato L. V. De Nili fluentis, quum intra duodecimum tantum cubitum excreuiſſet, vllam aquae partem elici ruptis aggeribus, ſub ignis poena vetuit Arcadius Imperator anno Chriſti CCCCIX. l. 1. de Nili aggeribus L. IX. Cod. Theod. tit. 23. quo anno fames, ſeu annonae penuria ingens Conſtantinopoli fuit, teſte Marcellino, in Chron. H.

k. Et credo — factitatum) Ita ſane prodidit Herodotus, L. II. Euterpe, p. 95. n. 14. Diodorus Siculus Biblioth. I. p. 52. immitti pecora ait, τὰ βοσκήματα. H.

l. Grauiora opera) Sic MSS. quos vidi, editique: Dal.

ea pauci runcant, quod botaniſmon *m.* vocant. Reliqua *n.* pars non niſi cum falce arua viſit paulo ante Calendas Aprilis. Peragitur autem meſſis Maio, ſtipula numquam cubitali: quippe ſabulum ſubeſt: granumque *o.* limo tantum continetur. Excellentius Thebaidis [1] regionibus frumentum, quoniam paluſtris *p.* Aegyptus. Similis ratio, ſed felicitas maior [2] Babyloniae Seleuciae, Euphrate atque Tigri reſtagnantibus, quoniam rigandi modus ibi manu temperatur. Syria *q.* quoque tenui ſulco arat, quum multifariam in Italia octoni *r.* boues ad ſingulos vomeres anhelent. In omni quidem parte culturae, ſed in hac quidem maxime, valet oraculum illud, [1] Quid quaeque regio *s.* patiatur.

XLVIII.

1. *regioni Gron. regionis. Alii.c* 2. *ſic V. Babyloni ac Seleuciae Gr. Babylonicae Seleuciae vulgg.* 3. *quae regio patiatur. G.*

Dalec. in ſuis, *grauiore opera*, quod non diſplicet. H.

m. Botaniſmon) Βοτανίζειν dixit etiam Theophraſt. ὑποτίλλειν τὴν βοτάνην. Ruſtici Lugdunenſes, *herbéer* Victor. c. 8. XXXVI. *Dal.*

Botaniſmon vocant) Vt diximus ſ. 35. H.

n. Reliqua pars) Reliqui, inquit, ne runcant quidem ſegetes: nec arua reuiſunt poſt ſementem, niſi cum falce, ad meſſem. H.

o. Granumque - continetur) Alitur, nutritur, ſuſtinetur. H.

p. Aegyptus) Pars Aegypti inferior, quae proprie Aegyptus, et nomine alio Delta. H.

q. Syria quoque) Theoph. de cauſſ. III. 25. p. 290. et illud adiicit: καὶ μικροῖς ἀρότροις οἱ Σύροι χρῶνται. „Idcirco puſillis aratris Syri vtuntur.“ H.

r. Octoni boues) Non illi quidem ſub iugum vnum miſſi, hoc eſt, alii poſt alios iuncti. H.

s. Quid quaeque) Ad illud Virgilii Georg. I. 53. *Et quid quaeque ferat regio, et quid quaeque recuſet.* Haec multo tractat vberius Colum. in praef. operis. H.

t. Vomerum) Vomer, id ferrum dicitur, quod in aratro liras facit, et vtrimque vomit: vnde nomen. *Soc de charue.* H.

XLVIII. Vomerum *t.* plura genera: Culter *u.* vocatur, praedenſam, prius quam profcindatur, terram ſecans, futuriſque ſulcis veſtigia praeſcribens inciſuris, quas reſupinus in arando mordeat vomer. Alterum genus eſt vulgare, [1] roſtrati *x.* vectis. Tertium in ſolo facili, nec toto porrectum dentali *y.*, ſed exigua cuſpide in roſtro. Latior *z.* haec quarto generi, et [2] acutior *a.* in mucronem faſtigata, [3] eodemque gladio ſcindens ſolum, et acie laterum radices herbarum ſecans. [4] Non pridem inuen-

1. *roſtratum, vti vectis. Ch. facili, vomere toto non porrecto dentali.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. Sed exacutior . . . faſtigiata. Gr. et Al.* 3. *eademque (ſub. cuſpis.)* 4. *Id non pridem inuentum in Rhaetia. Galliae duas addiderunt tali rotulas. Gr. et Al.*

u. Culter vocatur. praedenſam, etc.) Addit antiquum exemplar dictionem *infelix*: *Culter vocatur infelix*:, vt forte ſcribi poſſit, *Culter vocatur in filicem*, vel *Culter vocatur difficilem, praedenſam, etc.* quia ſubdit paulo poſt, *Tertium in ſolo facili.* Pint.

Culter) Breuioris vomeris genus, quod noſtri agricolae vocant, *Coutre*. In lege Salica tit. 29 §. 12. Cultellus dicitur: *Si quis alienum cultellum furauerit*, etc. Hinc *cultellare agrum* Frontino de limitibus agrorum eſt *agrum eminentiorem ad planitiem redigere*, et quaſi cultello decidere tumores. H.

x. Roſtrati vectis) Seu pali e ferro roſtrati. H.

y. Dentali) Dentale lignum illud eſt, ad quod vomer includitur, inquit Seruius ad illud Virgilii Georg. I. 172. *Binae aures duplici aptantur dentalia dorſo.* Vſus ea voce Columella II. 2. *Celſus*, inquit, *reformidans impenſam, quae ſcilicet largior eſt amplioribus armentis, cenſet exiguis vomeribus ac dentalibus terram ſubigere, quo minoris formae bubus adminiſtrari id poſſit.* H.

z. Latior haec) Cuſpis videlicet. H.

a. Sed acutior mucronem faſtigiata) Dele verbum *ſed*, et

inuentum *b.* in Rhaetia Galliae, vt duas adderent [1] alii rotulas, quod genus vocant planarati. *c.* Cuſpis effigiem palae habet. Serunt ita [2] non niſi culta terra, et fere noua. Latitudo vomeris ceſpites verſat. Semen protinus iniiciunt, crateſque *d.* den-

1. *tali, in V. d. ſtiuae rot. q. g. v. planaratrum. Alii, quod nempe in planis et pinguib. eo potiſſimum vtantur plaumorati. Turn. et Ch.* 2. *non culta terra, ſed vere noua. Dal.*

et ſcribe *faſtigata*, vt millies iam dictum eſt. *Pint.*

b. In Rhaetia Galliae) In parte Rhaetiae, quae Galliae Togatae adſcripta eſt, vti Verona, etc. H.

c. *Planarati)* Gallicum vocabulum integrum et incorruptum eſt *pflugrad*: quod alii in *plumarat*, alii in *planarat* detorſerunt. *Glareanus in Comment. Caeſar.* Dal.

Planarati) Rectius *plauſtrarati*, ob rotulas aratro additas, ſimilitudinemque plauſtri vel currus. Vide Not. et Em. N. XVII. (hic conſp.) *Non pridem)* Sic libri fere omnes editi, tantum poſt Frobenium: Priores *plammorati* habent. MSS. Reg. Colb. aliique, *Plaumorati.* Goropius Becanus Gallicorum l. p. 11. mauult *Plomerat* legi: quod Cimbrorum lingua, ſeu vetere Gallica *Plograt* aratri rotam notet, *Plog met rat* aratrum cum rota. Nos ſimplicius *Plauſtrarati* malumus. Seruius ad Georg. I. v. 173. Mantuae, quae in Gallia Togata et Ciſalpina exiſtit, aratra habuiſſe rotas, ex eo Virgilii verſu colligit: *Caeditur et tilia ante iugo leuis, altaque fagus. Stiuaque, quae currus a tergo torqueat imos.* *Currus autem dixit*, inquit Seruius, *propter morem prouinciae ſuae, in qua aratra habent rotas, quibus iuuantur.* Vt minime mirum ſit, gentes eas Latine compoſita voce, quae ſignificatum eius ac vſum exprimeret, *Plauſtrarati* extuliſſe. Rhaeti enim, vt Galli Togati, Latina lingua, vel Plinii certe tempore, vtebantur. Verum non vni huic dumtaxat voculae, ſed et ſententiae integrae medicinam attulimus, quae prius ita legebatur: *Id non pridem inuentum in Rhaetia. Galliae duas addiderunt tali rotulas, quod genus vocant planarati.* H.

d. Crateſque) Crates pro occa accipitur, *vne Herſe.* Quid

dentatas ſupertrahunt. Nec ſarrienda ſunt hoc modo ſata. Sed [1] protelis *e.* binis terniſque ſic arant. Vno boum *f.* iugo [2] cenſeri anno [3] facilis ſoli quadragena iugera, difficilis tricena, iuſtum eſt.

XLIX. (XIX.) In arando magnopere [4] ſeruandum eſt Catonis *g.* oraculum: Quid eſt primum? Agrum bene colere. Quid ſecundum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. Sulco *h.* vario ne ares. Tempeſtiue ares. Tepidiori-

1. *ſic et M. Turn. et Ch. porcellis. Gr. et Al.* 2. *conſeri aruo. Dal.* 3. *facili. Ch.* 4. *reſeruandum. Ch.*

Quid ſit occare diximus ſ. 37. Virgilius Georg. I. 94. *Multum adeo raſtris glebas qui frangit inertes, Vimineaſque trahit crates, iuuat arua.* H.

e. Sed protelis) Ita reſcripſimus ex MSS. R. Colb. etc. pro *porcellis.* Sic Plinius ipſe IX. 17. protelis boum extrahi piſces vaſtae molis dixit: vbi vide quae ſunt a nobis adnotata. H.

f. Vno boum) Vnum boum iugum a r a n d i s iugeribus quadragenis, ſi ſolum eſt facile, par eſt: ſi difficile, tantum tricenis. H.

g. Catonis) C. 61. p. 44. ex veteri cod. Meurſii, *Quid eſt primum? Agrum bene colere. Quid ſecundum? Arare. Quid tertium? ſtercorare.* H.

h. Sulco) Varro de R. R. II. c. 39. „Qua aratrum vomere lacunam fecit, ſulcus vocatur (*vne rage, vn rayon*) *Quod eſt inter duos ſulcos, dicitur porca,* (*vn ſillon.*) Sulcum varium dicit, qui in terra varia imprimitur, id eſt, ſuperne tantum et leuiter in ſuperficie irrorata, penitius et inferne ſicca, quam deſcribit Columella II. 4. diſertiſſime: *Sed quandocumque arabitur,* inquit, *obſeruabimus, ne lutoſus ager tractetur, neue exiguis nimbis ſemimadidus, quam terram ruſtici variam carioſamque appellant. Ea eſt quum poſt longas ſiccitates leuis pluuia ſuperiorem partem glebarum madefacit, inferiorem non attingit, etc.* Vide quae de terra c a r i o ſ a diximus L. XVII. 3. Theophr. de cauſſ. III. 28. p. 293. id terrae genus ἀμφίεϱγον vocat et vehementer improbat. Catonis verba ſunt l. c. *Agrum frumentarium quum aras, bene et tempeſtiue ares: ſulco vario ne ares.* H.

dioribus *i.* locis a bruma *k.* proſcindi arua oportet, frigidioribus ab aequinoctio verno. Et maturius ſicca regione, quam humida. Maturius denſa terra, quam ſoluta, pingui, quam macra. Vbi ſiccae et graues aeſtates, terra cretoſa aut gracilis, vtilius inter ſolſtitium et autumni aequinoctium aratur. Vbi leues aeſtus, frequentes imbres, pingue herboſumque ſolum, ibi [1] mediis caloribus. Altum et graue ſolum etiam hieme moueri placet: tenue valde et aridum, paulo ante [2] ſationis tempus.

2. Sunt et hic ſuae leges: Lutoſam *l.* terram ne tangito. Vi omni arato: prius quam [3] aras, proſcindito *m.* Hoc vtilitatem habet, quod inuerſo ceſpi-

1. ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. medius caloribus Gr. et Al. 2. *ſationum. Cb.* 3. *ſic ex MSS. Hard. et Cb. ares Gr. et Al.*

i. Tepidioribus) Virgil. Georg. I. 43. *Vere nouo, gelidus canis cum montibus humor Liquitur, et zephyro putris ſe gleba reſoluit: Depreſſo incipiat iam tum mihi taurus aratro Ingemere, et ſulco attritus ſplendeſcere vomer.* Vide Colum II. 4. *quo anni tempore campi arandi ſint.* H.

k. A bruma proſcindi) Theophr. c. 35. L. III. Cauſ. Cato c. 34. Colum c. 2. L. III. capite 4. libro II. Virgilius I. Georgic. *Dal.*

l. Lutoſam) Palladius L. II in Ian. c. 3. p. 38. *Obſeruandum eſt, ne lutoſus ager aretur . . . Nam terra, quae lutoſa tractatur in primordio, fertur toto anno non poſſe tractari.* Columellam ſequitur II. 4. *Quandocumque arabitur, obſeruabimus ne lutoſus ager tractetur, neue exiguis nimbis ſemimadidus, quam terram ruſtici variam carioſamque appellant: . Nam quae limoſa verſantur arua, toto anno deſinunt poſſe tractari: nec ſunt habilia ſementi, aut occationi, aut ſationi. At rurſus quae varia ſubacta ſunt, continuo triennio ſterilitate afficiuntur* H.

m. Proſcindito) Varro I. 19. *Terram quum primum arant.*

ceſpite herbarum radices necantur. Quidam vtique ab aequinoctio verno proſcindi volunt. Quod vere ſemel aratum eſt, a temporis argumento, veruactum *n.* vocatur. Hoc in *o.* nouali [1] aeque neceſſarium eſt. Nouale eſt *p.*, quod alternis annis ſeritur. Araturos *q.* boues quam arctiſſime iungi oportet, vt capitibus ſublatis arent: ſic minime colla

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. atque requieto neceſſarium eſt. Gr. et Al.*

arant, proſcindere appellant. H.

n. Veruactum) *Rudis terra* Varroni c. 44. l. quae iam diu culta non eſt: *Reſtibilis*, quae quotannis obſita fuerit: veruactum in exemplaribus Columellae manuſcriptis *veteretum*, quae requieſcit interdum. *Dalec.*

Veruactum) Quaſi vere actum, id eſt, aratum. H.

o. Hoc in nouali atque requieto neceſſarium) Duo illa verba *atque requieto*, deſiderantur in ſcripto codice. *Pint.* *Hoc in nouali atque requieto neceſſarium)* Leg. *Hoc in nouali aeque neceſſarium.* Hinc *Veruactum* et *Nouale* pro eodem. Vide *Salmaſ.* p. 732. a.

p. Nouale eſt) Ager nonalis proprie is eſt, qui numquam antea proſciſſus, numquam cultus. Sic Plinius ipſe alibi vocat agrum noualem, vnde vetus ſilua exciſa eſt: ſed vſu tamen auctorum iam vox traducta eſt ad ſignandum agrum, illum, qui alternis ceſſat, alternis ſeritur. Gaius, Lib. L. Dig. tit. de verb. ſign. leg. *Silua*: *Noualis eſt terra praeciſa, quae anno ceſſauit, quam Graeci νέακιν vocant.* Lege, νέασιν. Gloſſae: *νέασις, noualia, noualis terra.* Feſtus: *Noualis ager, nouae relictus ſementi.* Iſidor. *Noualis ager eſt primum proſciſſus, ſiue qui alternis vacat, nouandarum ſibi virium cauſa. Noualia enim ſemel cum fructu erant, et ſemel vacua.* H.

q. Araturos boues, etc.) Colum. c. 2. lib. II. Varro c. 19. et 20. lib. I. *Dal.*

Araturos) Colum. de R. R. II. 2. p. 42. *Igitur in opere boues arcte iunctos habere conuenit, quo ſpecioſius ingrediantur ſublimes, et elatis capitibus, ac minus colla eorum labefactentur: iugumque melius aptum ceruicibus inſideat: hoc enim genus iuncturae maxime probatum eſt.* H.

colla contundunt. Si inter arbores viteſque aretur, fiſcellis *r.* [1] capiſtrari, ne germinum tenera praecerpant. [2] Securiculam *s*, inſitiuam *t.* pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius, quam conuelli aratro, boueſque *u.* luctari. In arando *x.* ver-

1. *capiſtrantur Ch.* 2. *Sericulam. Ch.*

r. Fiſcellis) Sunt veluti ſportae quaedam e viminibus funiculiſue contextae, quibus ora boum, equorum, mulorumque cernimus capiſtrari. Cato c. 54. *Boues fiſcellas habere oportet, ne herbam ſectentur, quum arabunt.* Graecis φιμὸς dicitur. H.

s. Securiculam etc.) Falculam ruſtariam Cato vocat, qua ruri ſecantur rubi per agrum ſerpentes. Turn. c. 26. lib. XIII. *Inſitiuam* hic quidam exponunt, vruo aut clauo inſertam, vt ex eo pendeat. Quidam legunt *incisitiuam* ab incidendo, ſiue, vt ait, intercidendo *Dal.* Pintianus legit *in ſtiua.*

Securiculam) Dolabram vocat Columella, l. c. p. 45. *Nec minus dolabra*, inquit, *quam vomere bubulcus vtatur, et praefractas ſtirpes, ſummaſque radices, quibus ager arbuſto conſitus implicatur, omnes refodiat, ac perſequatur.* MSS. omnes, *ſericulam*, forte pro *ſerriculam*, quam ſerrulam minorem in inſtrumento ruſtico Palladius vocat, l. c. vlt. H.

t. Inſitiuam) Ita MSS. quidem: ſed cum Pintiano malim *in ſtiua.*

u. Boueſque luctari) Graeci ἀμπορεύειν id dicunt, nempe maximo niſu trahere, ἀπὸ τῦ ἀμπρονος, fune quo boues trahunt, vel ligno iugali, cui collum inſerunt. Vide Rhodig. cap. 18. lib. XXVI. *Dalec.*

x. Verſum peragi) Verſus peragitur, cum ſulco ad finem perducto, iterum eo reditur, vnde arationis principium eſt ſuſceptum, qua rationem metaphoricôs Varro dixit, ſolſtitium eſſe, quum ſol ad verſum proxime ſtat: et Pauſanias βϑστροφηδὸν γράφειν dixit eo modo ſcribere, contra quam nobis mos ſit. *Dal.*

In arando verſum) Alii verſuram vocant, quum ſulco ad finem perducto, iterum eo reuertimur, vnde arationis principium eſt ſuſceptum. Colum. II. 2. H.

verſum peragi, [1] nec ſtrigare *y.* in actu ſpiritus. Iuſtum

1. *ſic et M. et Pelliſſerius. Ch. ſtriare in actu ſaepius. Gr. et Al.*

y. Striare) Scalig. ἐν τῇ τῶν κιόνων ῥαβδώσει, nempe virgata et canaliculata caelatura, ſtriaturaque, depreſſus canaliculus ϛρὶξ dicitur: *ſtria* vero quod eminulum ac protuberans, inſtar virgae a ſummo ad minimum dirigitur. Inde Apuleio *ſtriata frons*, rugoſa, caperata, rugis exarata. *Striare*, ſiue ſtrigare, Graecis eſt ῥυμοτομεῖν, nempe lineis rectis per longitudinem διακρίνειν, ῥυμοτομεῖν ϛρατοπεδον, Ioſepho, ῥυμοτομεῖν καὶ διαμετρεῖν Φιλοτέχνως Ἀλεξάνδρειαν. Diodor. Vide Scalig. Append. Virgil. *Dalec.*

y. Nec ſtrigare) Nec requieſcere, aut ceſſare imperfecto ſulci verſu, qui vno veluti ſpiritu agendus eſt. Vide Not. et Em. N. XVIII. (hic poſ.) *Nec)* Scripſerat Hermolaus contra omnium codicum fidem, editionumque Parm. aliarumque vetuſtarum: *Nec ſtriare in actu ſaepius.* Antiquam ſinceramque lectionem repraeſentamus, ex R. 1. 2. Colb. aliiſque exemplaribus: eamdem V. Cl. Guil. Pellicerii iudicio defendimus, cuius haec verba Turnebus recitat Aduu. XXIV. 1. p. 808. *Eſt*, inquit, *ſtrigare in actu ſpiritus, in agendo ſulco interquieſcere: nam ſtriga, Hygino auctore in libello de caſtrorum metatione, ordo eſt et ſeries equorum in caſtris tendentium. Vt autem in ſtriga quieſcunt equi, et vt in ſtrigam dum collocantur, ſtrigare dicuntur: ita quoque quum in verſu, qui vno ſpiritu agendus eſt ad interſpirandum requieſcunt, ſtrigare dicuntur.* Vtitur in eumdem paene ſenſum de labore ſtrenuo, ſed graui, metaphorice ſtrigandi verbo Seneca ep. 31. *Quid ergo bonum? Laboris contemtio. Itaque in vanum operoſos culpauerim: rurſus ad honeſta nitentes, quanto magis incubuerint, minuſque ſibi vinci ac ſtrigare permiſerint, admirabor: et clamabo, Tanto melior ſurge, et reſpira: et cliuum iſtum vno, ſi potes, ſpiritu exſupera.* Adiicimus et nos ad ea, ne videamur ἀσύμβολοι lepidam Phaedri fabellam, e tertio libro depromtam: *Muſca in temone ſedit* etc. quam ibi conſule. Hoc illud eſt quod pariter praecipit Columella II. 2. ſub finem. *Ne in media parte*

ſtum eſt proſcindi ſulco z. dodrantali iugerum vno die, iterari ſeſquiiugerum, ſi ſit facilitas ſoli: ſi minus, proſcindi *a.* ſemiſſem, iterari aſſem, quando et animalium labori natura leges ſtatuit. Omne aruum *b.* rectis ſulcis, mox et obliquis ſubigi debet. In collibus *c.* tranſuerſo tantum monte ara-

parte verſurae bubulcus *conſiſtat: detque requiem in ſumma, vt ſpe ceſſandi totum ſpatium bos agilius enitatur. Sulcum autem ducere longiorem, quam pedum CXX. contrarium pecori eſt, quoniam plus aequo fatigatur, vbi hunc modum exceſſit. Quum ventum erit ad verſuram, in priorem partem iugum propellas, et boues inhibeas, vt colla eorum refrigeſcant, quae celeriter conflagrant, niſi aſſidue refrigerentur*, etc. H.

z. *Sulco dodrantali*) *Sulcus* Varroni de re ruſt. qua aratrum vomere lacunam fecit in ſtriam, quod inter duos terrae elatae eſt. *Porca*, quod in ea ſeges frumentum porrigit, vel a porcendo, id eſt, prohibendo apud Nonium, quia vltra ſe iaci ſemen prohibet. *Dal.*

Sulco dodrantali) Sulco nouem pollicibus alto, ſeu pedis vnius, vt vocant, tribus quartis. Inter duos porro ſulcos terra eminens, id enim monere operae pretium eſt, porca vocatur: hoc eſt, *medius cumulus, qui inter duos latius diſtantes ſulcos*, vt ait Colum l. 4. *ſiccam ſedem frumenti praebet.* H.

a. *Proſcindi ſemiſſem*) Hoc eſt, iugeri partem mediam proſcindi: iterari totum. As enim pro integra quacumque re accipitur, quam in ſemiſſes duas, vnciaſque duodecim, et partes alias, ita vt aſſem, antiqui diuidebant. H.

b. *Omne aruum*) Praeceptum illud Virgilianum eſt, e Georg. I. 65. *Neque illum Flaua Ceres alio nequicquam ſpectat Olympo: Et qui proſciſſo quae ſuſcitat aequore terga, Rurſus in obliquum verſo prorumpit aratro, Exercetque frequens tellurem, atque imperat aruis.* Adi et Colum. II. 2. p. 44. *Bubulcum autem per proſciſſum ingredi oportet, alterniſque verſibus obliquum tenere aratrum, et alternis recto plenoque ſulcare: ſed ita necubi crudum ſolum relinquat et immotum, quod agricolae ſcamnum vocant.* H.

c. *In collibus*) Aliquanto planius Columella idem II. 4. p. 48. *Sed in arando maxime eſt obſeruandum, ſemper vt tranſ-*

ararur, ſed modo in ſuperiora, modo in inferiora, [1] roſtrante *d.* vomere. Tantumque eſt laboris homini, vt etiam boum vice fungatur. Certe ſine hoc animali montanae gentes ſarculis *e.* arant. Arator *f.*, niſi incuruus, praeuaricatur. Inde tranſlatum hoc crimen in forum. Ibi itaque *g*, caueatur, vbi inuentum eſt. Purget vomerem ſubinde ſtimulus cuſpidatus *h.* [2] rallo. Scamna *i.* inter duos

L 2 ful-

1. *reptante. Vet.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. Cb. Turn. ralla: Alii. rulla. Gr. et Al.*

tranſuerſus mons ſulcetur. Nam hac ratione difficultas accliuitatis infringitur, laborque pecudum et hominum commodiſſime ſic minuitur. Paulum tamen quotieſcumque iterabitur, modo in elatiora, modo in depreſſiora cliui, obliquum agi ſulcum oportebit, vt in vtramque partem reſcindamus, nec eodem veſtigio terram moliamur. H.

d. Roſtrante vomere) Roſtrum oblique impingente vomere. Vel roſtrato forte vomere dixit, hoc eſt, ſimplici, non aurito, quo vtuntur in planis, auctore Palladio I. c. ext. etc. H.

e. Sarculis arant) Vt ante dictum eſt, ſ. 18. H.

f. Arator niſi) Prouerbii ſpeciem, inquit Eraſmus, Chil. 4. Cent. 5. adag. 85. p. 869. habet quod refert Plinius: Arator, niſi incuruus, praeuaricatur. Praecipit vt arator aruum primum rectis ſulcis proſcindat: mox et obliquis ſubigat: id fieri vix poteſt, niſi toto corpore incumbat labori, vnde et Virgilio dictus *Curuus arator.* Ceterum praeuaricari eſt a recto ſulco diuertere. Vnde et in cauſis praeuaricari dicuntur, qui cauſam diuerſam adiuuant. Videlicet hoc eſt illud quod ait Plinius: *Inde tranſlatum hoc crimen in forum.* H.

g. Ibi itaque) In agro, vnde in forum translata paroemia. H.

h. Rulla) An rallo, id eſt, rallo praefixus? Rallum, ferramentum, quo raditur vomer et inhaerente terra liberatur, atque purgatur, nomen habet a radendo. Legi poteſt et *ralla*, quam vetus lexicon ξυςῆρα exponit. *Turneb.*

Cuſpidatus rallo) Hoc eſt, rallo praefixus. Eſt autem rallum

ſulcos cruda ne relinquantur, glebae ne exſultent. Male *k.* aratur aruum, quod ſatis frugibus occandum eſt. Id demum *l.* recte ſubactum erit, vbi non intelligetur vtro vomer ierit. In vſu eſt et colliciās *m.* interponere, ſi ita locus poſcat, ampliore ſulco, quae in foſſas aquam [1] educant.

3.

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. et Ch. deducant. Gr. et Al.*

rallum ferramentum, quo raditur vomer, et inhaerente terra liberatur, atque purgatur, vt Turnebus admonet, Aduu. XXIV. 1. p. 809. H.

i. Scamna) Agricolae ſcamna appellant grandiores glebas, quae ſolent excitari prima aratione, quum in proſciſſo crudum ſolum immotumque relinquitur: quod cauendum eſſe praecipit lex ruſticationis. Hac voce vtitur Columella II. 2. p. 44. vt paulo ante retulimus, et alibi paſſim. H.

k. Male aratur, etc.) Veterum Romanorum id dictum fuiſſe, Columella ſcribit. *Dal.*

Male aratur) Colum. II. 4. p. 48. *Sed et compluribus iterationibus ſic reſoluatur veruactum in puluerem, vt vel nullam, vel exiguam deſideret occationem, quum ſeminauerimus. Nam veteres Romani dixerunt male ſubactum agrum, qui ſatis frugibus occandus ſit.* H.

l. Id demum) Colum. l. c. *Pingues campi tam frequentibus denſiſque ſulcis arandi ſunt, vt vix dignoſcatur in vtram partem vomer actus ſit: quoniam ſic omnes radices herbarum perruptae necantur.* H.

m. Et colliciās) In agris colliciae ſunt ſulci ampliores, qui et porcae dicti, per quos aquam delibrabant. In vrbibus colliciae, ſiue conliciae, ſiue colliquiae, dicebantur olim canales, qui aquam e ſtillicidio defluentem excipiebant. Colum. II. 8. *Cauebitur, vt patentes liras, crebroſque ſulcos aquarios, quos nonnulli elices vocant, faciamus, et omnem humorem in colliquias, atque inde extra ſegetes deriuemus.* Feſtus. *Elices, ſulci aquarii, per quos aqua collecta educitur e liris.* Simili forma et *inlices* dicti canales, *in quos aqua confluit in viis lapide ſtra-*

3. (XX.) Aratione *n.* per tranſuerſum iterata, occatio *o.* ſequitur, vbi res poſcit, crate vel raſtro; et ſato *p.* ſemine iteratio. Haec quoque *q.* vbi conſuetudo patitur, crate *r.* dentata, vel tabula aratro adnexa, quod vocant *s.* lirare, [1] operiente ſemi-

 na:

1. *ſic ex MSS. em. Hard. Alii ſub crate, vel tabula. Lego, operiente ſemina, quod lirare vocant, etc. Vide Varr. cap. 29. operientes ſemina. Gr. et Al.*

ſtratis, ab eliciendo dicti, ex eodem Feſto. H.

n. Aratione — iterata) *Offringi* autem *terra dicitur,* auctore Feſto, *quum iterum tranſuerſo ſulco aratur.* H.

o. Occatio) Occare Verrio ab occaedendo, quod grandeis glebas caedant et comminuant, quod etiam Varroni L. I. de re ruſt. ſcriptum eſt. Ciceroni vero in Catone maiore, et Sereno apud Nonium, ab occaecando, quod iactas ſataſque fruges occulat, abdat, tegat, et quaſi occaecet. Prius etymon ſequutus Gaza in vertendo Ciceronis Catone βωλοκοπίαν appellauit. Plaut. in Captiueis: *Sartor ſatorque ſcelerum, et meſſor maxime. B. Non occatorem prius audebas dicere, Nam ſemper occant priuſquam ſarriunt ruſtici.* Victorius cap. 24. II. Scalig. in Feſtum *occare* dictum putat ab occa, id eſt, raſtro. *Dal.*

Occatio ſequitur) Graeci βωλοκοπίαν vocant, qua franguntur glebae: occare Galli, *herſer*: occam, *vne herſe*: vnde *hercia et herciare*: de quibus V. Cl. Du Cangius in Gloſſario conſulendus. H.

p. Et ſato ſemine iteratio) Leg. *et ſato ſemine tertiatio.* Vide *Salmaſ.* pag. 729. b.

q. Haec quoque vbi conſuetudo patitur) Scribendum puto, *Occa quoque vbi, etc.* Pint.

r. Crate dentata) Vetus lectio non *dentata*, ſed *contenta* praefert; vt ſcribendum forte ſit *contexta.* Verba autem quae mox paulo ſequuntur, *operientes ſemina,* aduentitia arbitramur. *Dal.*

Crate dentata) Hinc *bidentare* veteres occare dicebant quod occa dentata infringebantur iterum glebae. Gloſſae Philoxeni: Σκαφετός. *Foſſura, bidentatio, occatio, iteratio.* H.

s. Quod vocant lirare) Varro de R. R. I. 29. ſ. *Tertio quum arant iacto ſemine, boues lirare dicuntur, id eſt, cum tabellis additis ad vomerem*

na: vnde primum appellata deliratio *t.* eſt. Quarto *u.* ſeri ſulco Virgilius exiſtimatur voluiſſe, quum dixit optimam eſſe ſegetem, quae bis ſolem, bis frigora ſenſiſſet. Spiſſius ſolum, ſicut plerumque in Italia, quinto ſulco ſeri melius eſt, in [1] Tuſcis vero nono. At fabam et viciam non proſciſſo ſerere ſine damno, compendium operae eſt.

4. Non omittemus vnam etiamnum arandi rationem, in Transpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Salaſſi quum ſubiectos Alpibus depopularentur agros, panicum miliumque iam excreſcens tentauere *x.* Poſtquam reſpuebat natura, inararunt. At illae meſſes [2] multiplicatae docuere, quod nunc vocant artrare *y.*, id eſt aratrare, vt credo tunc dictum. Hoc fit vel incipiente culmo, [3] quum iam is bina ternaue emiſerit folia. Nec recens

1. *Thuſcis. Gr.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard.* (*ſic et Ch.*) *docet quod nunc voc. aritare. M.* 3. *vel cum. V.*

rem, ſimul et ſatum frumentum operiunt in porcis, et ſulcant foſſas, quo pluuialis aqua delabatur. H.

t. Deliratio) Delirare quaſi a lira, rectoque ſulco diſcedere. H.

u. Quarto ſeri ſulco) Hoc eſt, poſt quartam arationem, vt dictum eſt ſ. 35. Virgilii locus eſt e Georg. I. 47. *Illa ſeges demum votis reſpondet auari Agricolae bis quae Solem, bis frigora ſenſit.* Qua loquendi forma, nihil aliud voluit is intelligi, quam quater ſiue quatriduo proſcindi terram oportere: vt bis diurnum vernae tempeſtatis teporem, bis nocturnum eiuſdem frigus ſentiat. Sed longe aliter hunc poetae locum vulgus interpretum accipit. Sic Columella l. 11 *primo vel altero ſulco ſeri ciceram* dixit, *menſe Martio.* Hoc eſt, terra ſemel iterumue arata. Plinius ipſe ſupra, de napis, ſ. 35. *Diligentiores quinto ſulco napum ſeri iubent, rapa quarto.* Et ſ. 37. *Vicia vno ſulco ſata non ſarritur*, etc. Atque hoc ipſo loco plane ſtatim, *Quinto ſulco ſeri*, etc.

x. Tentauere) Subintellige,

cens ſubtrahemus exemplum, in Treuerico agro tertio ante z. hunc annum compertum. Nam quum hieme praegelida captae ſegetes eſſent, reſeuerunt, [1] reſarrientes campos menſe Martio, vberrimaſque meſſes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

L. (XXI.) Siliginem, far, triticum, ſemen, hordeum occato, ſarrito, runcato, quibus *a.* dictum erit diebus. Singulae *b.* operae cuique generi in iugero ſufficient. Sarculatio *c.* induratam hiberno rigore ſoli *d.* triſtitiam laxat temporibus vernis, nouoſque ſoles admittit. Qui ſarriet *e.*, caueat ne frumenti radices ſuffodiat. Triticum, hordeum, ſemen, fabam *f.* bis ſarrire melius. Runcatio *g.*, quum *h.* ſeges in articulo eſt, euulſis inutilibus her-

1. *et ſcient. Ch.*

ge, depopulari, immiſſo, vt fit, exercitu. H.

y. Artrare) Hoc eſt, ſegetes iam natas rurſus arando proſcindere. H.

z. Ante hunc annum) Qui Vrbis annus erat DCCCXXX. vt diximus XIV. 5. H.

a. Quibus dictum erit) Sect. 65. H.

b. Singulae operae) Paulo aliter Colum. II. 13. cui titulum fecit, *Pro modo cuiuſque agri quot operae deſiderentur.* H.

c. Sarculatio) Siue ſarritio. H.

d. Soli triſtitiam laxat temporibus vernis) *Teporibus* verior lectio, quam *temporibus:* praeceſſit enim, *hiberno rigore.* Pint.

e. Qui ſarriet) Colum. II. 12. p. 65. Palladius II. in Ian. c. 9. p. 39 *Sarculanda frumenta: quod opus plerique negant fieri debere, quia radices eorum detegantur, aut incidantur, et necentur, frigore ſubſequuto: mihi autem videtur herboſis locis tantum eſſe faciendum.* H.

f. Fabam bis ſarrire) Ter ſarriendam monet Columella II. 12. p. 66. Palladius, bis: L. II. in Ian. tit. 9. p. 39. H.

g. Runcatio) Colum. II. 12. *Subiungenda ſarritioni runcatio,* etc. De runcatione dixi ſ. 38. H.

h. Quum ſeges in articulo) Quum ſeges in articulum ierit, vt loquitur Colum. l. c.

herbis, frugum [1] radicem vindicat, ſegetemque diſcernit a ceſpite. Leguminum *i.* cicer eadem, quae far, deſiderat. Faba *k.* runcari non geſtit: quoniam euincit herbas lupinum, [2] runcatur *l.* tantum. Milium, et [3] panicum occatur, et ſarritur: non iteratur, non runcatur: [4] ſilicia *m.* et faſeoli occantur tantum. Sunt genera terrae, quarum vbertas pectinari *n.* ſegetem in herba cogat: (Cratis

1. *radices. Ch. emend. occatur.. cum. Gr. et Al.* 2. *non occatur. M. vocatur. Ch. in* 3. *ſic et M. et Ch. milium, panicum.* 4. *ſiliqua Dal. id eſt, dolichus.*

e. hoc eſt, quum nodum fecerit. Plinius ipſe ſupra, ſ. 45. *Si in articulum ſeges ire ceperit.* H.

i. Leguminum cicer eadem quae far deſiderat) Faba, non *far*, vetus exemplar. *Pint.*

k. Faba runcari) Vide N. et Em. N. XIX. (paulo poſt) Cur porro Faba runcari non geſtiat, in cauſa eſt, inquit Columella, II. 12. ex Corn. Celſi ſententia, quod internatae herbae ſero reſeruentur. At Columella frugibus his detrahi plurimum ſcribit, ſi runcatio relinquitur. *Faba)* Locum hunc ſic interpunximus, adducti tum re ipſa, tum ſcriptorum veterum auctoritate. Columella enim II. 12. p. 66. *Excepto lupino*, inquit, *cuius ſemini contraria eſt ſarritio: quoniam vnam radicem habet, quae ſiue ferro ſucciſa eſt, ſeu vulnerata, totus frutex emoritur. Quod etiamſi non fieret, ſuperuacuus tamen eſſet cultus, quum ſola haec res adeo non infeſtetur herbis, vt ipſas herbas perimat.* Pallad. in Ian. II. tit. 9. p. 39. *Lupinus vero, qui vnam radicem habet, ſi ſarculetur, exſtinguitur: quod nec deſideras: quia herbas praeter auxilium cultoris affligit.* Sic locus ille prius legebatur, vt ea verba, *quoniam* euincit herbas, priori affigerentur ſententiae, quae de faba eſt. H.

l. Runcatur tantum) Non ſarculatur. H.

m. Silicia) Pro *ſilitia*, quod et c. 24. habetur, ſcribe *ſilicula* vel *ſilicla.* Gr. βουκέρως. Salmaſ. 244. a.

Silicia) Hoc eſt fenum Graecum, de quo ſ. 39. H.

n. Pectinari) Dentata crate agitari Ouidius, a quodam citatus in hanc rem: Et

tis et hoc genus, dentatae ſtilis ferreis:) [1] eademque nihilominus et depaſcuntur *o*. Quae depaſta ſunt, ſarculo iterum excitari neceſſarium. At in Bactris, Africa, [2] Cyrene, omnia haec ſuperuacua [3] fecit indulgentia caeli: [4] a ſemente non niſi *p*. [5] meſſibus in aream redeunt: quia ſiccitas coërcet herbas, fruges nocturno *q*. tactas rore nutriens. Virgilius *r*. alternis ceſſare arua ſuadet: et

L 5

1. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. eadem Gr. et Al.* 2. *Cyrenis. Ch.* 3. *terris fecit. M.* 4. *et a ſemente Gr. et Al.* 5. *ſic et Ch. nonis menſibus Gr. et Al.*

Et tonſam raro pectine verrit humum. H.

o. Depaſcuntur) Immiſſis, vt dictum eſt, in arua pecudibus. H.

p. Nonniſi meſſibus) Hoc eſt meſſis tempore. Vide N. et Em. N. XX. (hic poſ.) *Et a ſemente*) In libris hactenus editis, *nonniſi nonis menſibus*. At vox ea *nonis* abeſt a MSS. exemplaribus, R. Colb. Chiffl. etc. palamque eſt creuiſſe eam ex ſuperioris vocabuli, *nonniſi*, perquam importuna repetitione. *Meſſibus* vero haud cunctanter reſcribendum eſſe, vt fecimus, ſuadet tum Plinius ipſe, tum Columella: Is enim L. II. c. 12. vbi de farritione agit: *Sed nec iſtud vbique*, inquit, *fieri cenſemus; verum incolarum conſuetudine vti. Sunt enim regionum propria munera, ſicut Aegypti et Africae, quibus Agricola poſt ſementem, ante meſſem ſegetem non attingit quoniam caeli conditio, et terrae bonitas ea eſt, vt vix vlla herba exeat, niſi ex ſemine iacto: ſiue quia rari ſint imbres, ſeu quia qualitas humi ſic ſe cultoribus praebet.* Praeterea facit, ut dixi, vt quod ipſe Plinius ſuperius inſinuauit de Aegypti incolis, ſ. 47. *Reliqua pars*, inquit, *non niſi cum falce arua viſit, paulo ante Calendas Apriles: peragitur autem meſſis Maio.* Quid quod et in MSS. iiſdem non *in aream*, ſed *in area* legimus? vt *in arua* legi probabilius merito cuipiam videatur. H.

q. Nocturno tactas rore nutriens) Non *tactas* in vet. exemp. ſed *tectum* habetur, vt ſcribendum putem *tantum*. Pint.

r. Virgilius) Georg. I. 71. ſq. *Alternis idem, tonſas ceſſare,*

[1] et hoc, ſi patiantur ruris ſpatia, vtiliſſimum procul dubio eſt. Quod ſi neget conditio, far ſerendum, vnde et lupinum, aut vicia, aut faba ſublata ſint, et quae terram faciant laetiorem. In primiſque et hoc notandum, quaedam propter alia ſeri obiter: ſed parum prouenire priori *s.* diximus volumine, ne eadem ſaepius dicantur: plurimum enim refert ſoli cuiuſque ratio.

LI. (XXII.) Ciuitas Africae in mediis arenis, petentibus Syrtes Leptinque [2] magnam, vocatur Tacape *t.*, felici ſuper omne miraculum riguo ſolo: ternis fere millibus paſſuum in omnem partem fons abundat, largus quidem, [3] ſed ceteris horarum ſpatiis diſpenſatur inter incolas. Palmae ibi praegrandi ſubditur olea, huic ficus, fico Punica, illi vitis: ſub vite ſeritur frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno: omniaque aliena umbra aluntur. Quaterna *u.* cubita eius ſoli in quadratum, nec vt a porrectis metiantur digitis, ſed in pugnum contractis, quaternis *x.* denariis

1. *et hoc, in M. d.* 2. *magna. Ch.* 3. *ſed et cet. hor. ſpat. diſpenſatur. Ch.*

ſare nouales Et ſegnem patiere diu dureſcere campum. Aut ibi flaua ſeres mutato ſidere farra, vnde prius laetum ſiliqua quaſſante legumen, aut tenues fetus viciae, triſtiſque lupini Suſtuleris fragiles calamos, ſiluamque ſonantem. H.

s. Priori diximus) Libro ſup. initio ſ. 7. *Nec non et ſatis quibuſdam ipſis paſci terram dixit. Segetem ſtercorant fruges, lupinum, faba, vicia,* etc. H.

t. Tacape) Supra L. XVI. cap. 27. vites etiam triferas eſſe docens. *Hoc autem,* inquit, *euenit perpetuo in Tacapenſi Africae agro, de quo plura alias: ea eſt ſoli fertilitas.* Dal.

u. Quaterna cubita) Petita menſura ex hominis vendentis cubito, ac ne porrectis quidem digitis, ſed iiſdem in pugnum contractis. H.

x. Quaternis denariis) Aſſes

nariis venumdantur. Super omnia eſt, [1] biferam vitem bis anno vindemiare. Et niſi multiplici partu exinaniatur vbertas, [2] pereunt luxuria ſinguli fructus. Nunc vero toto anno metitur aliquid: conſtatque fertilitati non [3] occurrere homines. Aquarum *y.* quoque differentia [4] magna riguis. Eſt in Narbonenſi prouincia nobilis fons, Orge nomine eſt: in eo herbae naſcuntur in tantum expetitae bubus, vt merſis *z.* capitibus totis eas quaerant. Sed illas in aqua naſcentes certum eſt, non niſi imbribus ali. Ergo ſuam quiſque terram aquamque nouerit.

LII. (XXIII.) Si fuerit illa terra, quam *a.* appellauimus teneram, poterit [5] ſublato hordeo milium ſeri: eo condito *b.* [6] rapa: his [7] ſublatis, hordeum

1. *bifera vite Ch.* 2. *pereat luxuria fructus. M.* 3. *praecurrere. V.* 4. *magna riguis eſt. In Narbonenſi. Gr. et Al.* 5. *ſublecto. Ch.* 6. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. raphanus. Gr. et Al.* 7. *ſublectis. Ch.*

ſes ſunt monetae noſtrae triceni bini. H.

y. Aquarum quoque differentia magna riguis eſt. In Narbonenſi prouincia nobilis fons, Orge nomine eſt) Scribo. *Aquarum quoque differentia magna riguis. Eſt in Narbonenſi prouincia nobilis fons, Orge nomine.* Nam verbum *eſt* in fine poſitum non legitur in antiquo exemplari. *Pint. Aquarum quoque differentia magna riguis eſt*) Fundit is fluuium, quem Sulgam Strabo vocat, incolae etiamnum *Sorgue.* Dal.

z. Vt merſis capitibus) In Ligeri amne, qua per Vellaunios fluit, paſſim hoc idem boues faciunt, et in Sebuſianorum piſcinis. *Dal.*

a. Quam appellauimus) L. XVII. 3. H.

b. Eo condito raphanus) Leg. *Eo condito rapa: his ſublatis hordeum rurſus vel triticum ſicut in Campania.* Vide Salmaſ. 732. b. Sequentia ſic legenda: *et vernam fabam recipiat, vt ante hiemalem ne ceſſet.* Hiemalis faba, quae hiberna ſatione terrae mandabatur circa Vergiliarum occaſum, vt reliqua

deum vel triticum, ſicut in Campania: ſatiſque talis terra aratur, quum ſeritur. Alius ordo, vt vbi adoreum fuerit, ceſſet quatuor menſibus hibernis, et vernam fabam recipiat, [1] ita *c.* vt ante hiemalem ne ceſſet. [2] Nimis pinguis alternari [3] poteſt ita, ſi frumento ſublato legumen tertio ſeratur. Gracilior, et in annum tertium ceſſet. Frumentum [4] quidam ſeri vetant, niſi in ea quae proximo anno quieuerit.

LIII. Maximam huius loci partem ſtercorationis obtinet ratio, de qua et priori *d.* diximus volumine. Hoc tantum [5] enim in confeſſo eſt, niſi ſtercorato ſeri non oportere, quamquam et hic leges ſunt propriae. Milium, panicum, rapa, napus, niſi in ſtercorato non ſerantur. Non ſtercorato *e.* frumentum potius quam hordeum ſerito. Item

1. *ſic et M. aut ante . . . ceſſet. Nec non nimis pinguis Gr. et Al.* 2. *Nec non in Ch. d.* 3. *poteſt. Ita fit vt fr. ſublecto. Ch.* 4. *ſeri quidem. Ch.* 5. *ſic et Ch. hoc tantum vnum. Gr. et Al.* 6. *ſeritur. Ch.*

qua ſementiua. *Salmaſ.* pag. 733. a.

c. Ita vt ante hiemalem) Ita vt ante hiemalis fabae prouentum duret. Hiemalis faba ea eſt, quam ſuperius dixit, ſ. 30 ſeri ante Vergiliarum occaſum, vt antecedat hiemem. Verna, quam Virgilius ſeri iubet per ver, Circumpadanae Italiae ritu. Vide N. et Em. N. XXI. (hic adi.) *Ita vt*) Sic reſcripſimus ex cod. MSS. fide, ita etiam loci eius poſtulante ſententia. Legebatur ante in editis, *Aut ante hiemalem ne ceſſet. Nec non minus pinguis, etc.* Sed vocula *nec non* nuſquam in MSS. exſtat: et de pingui nimium terra nunc agi vel ex eo liquet, quod vel tergeminae anno vno ſationi par eſſe dicitur: et mox gracilior eidem opponitur, quae in tertium vſque annum e contrario ceſſare praecipitur. H.

d. Priori diximus) L. XVII. 6. H.

e. Non ſtercorato) Theoph. Hiſt. VIII. 6. H.

Item in noualibus, tametſi in illis fabam ſeri volunt, eamdem vbicumque quam recentiſſime ſtercorato ſolo. Autumno aliquid ſaturus, Septembri menſe fimum *f.* [1] inaret poſt imbrem. Vtique ſi verno erit ſaturus, per hiemem fimum diſponat. Iuſtum *g.* eſt vehes octodecim iugero tribui: diſpergere autem prius *h.* quam [2] areſcat, aut [3] iacto ſemine. Si haec *i.* omiſſa ſit ſtercoratio, ſequens eſt

1. *inarguet. Ch.* 2. *ares. Ch.* 3. *ſic V. et Ch. iacłato. Gr. et Al.*

f. Fimum inaret) Colum. II. *Diſiectum protinus fimum inarari et obrui conuenit, ne ſolis halitu vires remittat: et vt permixta humus praedicto alimento pingueſcat, etc.* H.

g. Iuſtum eſt) Colum. l. c. *Iugerum autem deſiderat, quod ſpiſſius ſtercoratur, vehes quatuor et viginti: quod rarius, duo de viginti.* Idem L. XI. 2. in Nouembri ſubdit: *Vehes autem ſtercoris habet modios octoginta.* Vehis aliud nihil fuit quam plauſtri onus, *vne charetée*, et quidem quantum protelo boum vehi ſolet. Cod. Theod. L. XIV. tit 6. leg. 1. *Coctoribus calcis per ternas vehes ſingulae amphorae vini praebeantur: Vecturariis vero amphora ... A Vecturariis etiam trecentos boues praecipimus dari.* H.

h. Priuſquam areſcat) Ne ſolis halitu, vt dictum eſt, vires remittat: *Itaque*, vt ſubdit Colum. l. c. *quum in agro diſponentur acerui ſtercoris, non debet maior modus eorum diſſipari, quam quem bubulci eodem die poſſint obruere. Sed diſiectum protinus fimum inarari et obrui conuenit, ne Solis halitu vires amittat, et vt permixta humus praedicto alimento pingueſcat.* H.

i. Si haec omiſſa ſit ſtercoratio, ſequens eſt prius quam ſerat ante puluerem) Scribendum coniicio, *Si haec omiſſa ſit ſtercoratio, ſequens eſt prius quam ſarriat iactus pulueris.* Ducunt me in hanc correctionem verba Columellae L. II. c. 6. *Si tamen*, inquit, *aliqua cauſa tempeſtiuam ſtercorationem facere prohibuerit, ſecunda ratio eſt, antequam ſarrias, more ſeminantis ex auiariis puluerem ſtercoris per ſegetem ſpargere: ſi is non erit, caprinum manu iacere, atque ita terram ſarculis*

eſt *k.*, prius quam ſarriat, [1] auiarii puluere. Quod *l.* vt hanc quoque curam determinemus, iuſtum *m.* eſt ſingulas vehes fimi denario *n.* ire, in ſingulas pecu-

1. *ante pluerit. Sed vt. Alii. ſerat, ante puluerem.* *Gr. et Al.*

culis permiſcere. Ea res laetas ſegetes reddit. Confirmat hoc ipſum Palladius L. X. tit. 1. Sed omnino verba hic aliquot deſiderari videntur, vt Plinio cum vtroque auctore conueniat. *Pint.*

k. Sequens eſt) Secunda ſtercoratio fiet ante ſarritionem, iacto puluere ex auiariis. Vide N. et Em. N. XXII. (hic poſ) *Si haec*) In MSS. R. 1. *priuſquam ſeriat* R. 2. *ſariat.* In editis, *priuſquam ferat, ante puluerem,* nulla penitus ſententia. At Columella II. 61. *Si tamen aliqua cauſa,* inquit, *tempeſtiuam ſtercorationem fieri prohibuerit, ſecunda ratio eſt, antequam ſarrias, more ſeminantis ex auiariis puluerem ſtercoris per ſegetem ſpargere. Si et is non erit, caprinum manu iacere, atque terra ſarculis permiſcere: ea res laetas ſegetes reddit.* Quam ob rem non iam vllus de noſtra emendatione dubitandi locus, quum haec ſtercoratio, quae nunc praecipitur, in ſubſidium ſit prioris, quae praetermiſſa fuerit. Nam quum illa prior peracta iam ſatione fieri opportune potuerit; haec quae ſequens appellatur, qui fieri tandem poſſit, priuſquam feras?

l. Quod) *Quod* hoc loco, *ſed*, Coelius ad Ciceronem, *Quod non dubito, quin te quoque haec deliberatio ſit perturbatura.* Aldus in Caeſarem.

Quod vt hanc) Hoc eſt, *Sed vt hanc.* Cicero, L. XIV. ep. 4. *Quod vtinam minus vitae cupidus fuiſſem.* H.

m. Iuſtum eſt ſingulas vehes fimi denario ire in ſingulas pecudes minores, in maiore denas) Lego non *denario*, ſed *die triceno.* Columella L. II. c. 15. *Parum autem diligentes exiſtimo eſſe agricolas, apud quos minores ſingulae pecudes tricenis diebus, minus quam ſingulas, itemque maiores denas vehes ſtercoris efficiunt.* Pint.

n. Denario) Hoc eſt venire denario ſingulas fimi vehes, quas tricenis diebus ſingulae pecudes minores efficiunt; denario item denas, quas pecudes maiores pariter menſe reddunt. Colum. II. 15. *Parum autem diligentes exiſtimo eſſe agricolas, apud quos minores ſingulae pecudes tri-*

pecudes minores: in maiores denas: niſi contingat hoc, male ſubſtrauiſſe pecori colonum [1] appareat. Sunt qui optime ſtercorari putent, ſub dio [2] nunc retibus *o.* incluſa pecorum manſione. Ager *p.* ſi [3] non ſtercoratur, alget: ſi nimium ſtercoratus eſt, aduritur: ſatiuſque eſt id ſaepe, quam ſupra modum facere. Quo calidius ſolum eſt, eo minus addi ſtercoris, ratio eſt.

LIV. Semen *r.* optimum, anniculum, bimum deterius, trimum peſſimum, vltra ſterile. Et in vno omnium definita genere ratio eſt: Quod *s.* in ima

1. *apparet.* *Dal.* 2. *cratibus.* *Vet.* *quamquam et retibus id fit. ſub dio retibus.* *Gr. et Al.* 3. *ſi non fuerit ſtercoratus.* *Ch.*

tricenis diebus minus quam ſingulas, itemque maiores denas vehes ſtercoris efficiunt, etc. H.

o. Retibus) Vel, vt fere fit, cratibus. H.

p. Ager) Colum. II. 16. *Nec ignorare colonos oportet, ſicuti refrigeſcere agrum, qui non ſtercoretur: ita peruri, ſi nimium ſtercoretur: magiſque conducere agricolae frequenter id potius quam immodice facere.* H.

q. Quo calidius) Colum. l. c. *Nec dubium quin aquoſus ager maiorem ſtercoris copiam, ſiccus minorem deſideret: alter, quod aſſiduis humoribus rigens hoc adhibito regelatur: alter, quod per ſe tepens ſiccitatibus, hoc aſſumto largiore torretur: propter quod nec deeſſe ei talem materiam, nec ſupereſſe oportet.* H.

r. Semen optimum) Haec Theoph. Hiſt. VIII. 11. Eadem habet auctor Geop. II. 14. p. 52. H.

s. Quod in ima) Tractat hoc diſerte Colum. II. 9. *Optimam quamque ſpicam legere oportet . . . et ſemper quod propter magnitudinem ac pondus in imo ſubſederit, ad ſemen reſeruandum . . Neque enim dubium eſt, ex robuſto ſemine poſſe fieri non robuſtum: quod vero protinus exile natum ſit, numquam robur accipere manifeſtum eſt. Ideoque Virgilius, cum et alia, tum et hoc de ſeminibus praeclare diſſeruit: Vidi ego lecta diu, et multo ſpectata labore Degenerare tamen, ni vis humana*

ima [1] area ſubſedit, ad ſemen reſeruandum eſt. Id enim optimum, quoniam grauiſſimum: neque alio modo vtilius [2] diſcernitur. Quae ſpica per interualla ſemina habebit, abiicietur. Optimum granum quod rubet, [3] et dentibus fractum, eumdem habet colorem: deterius, cui plus intus albi eſt. Certum *u.* terras alias plus *x.* ſeminis recipere, alias minus. Religioſumque inde primum colonis augurium, quum auidius accipiat, eſurire creditur, et comeſſe ſemen. Sationem locis humidis celerius fieri ratio eſt, ne ſemen imbre putreſcat: ſiccis ſerius, vt pluuiae ſequantur: ne diu iacens atque non concipiens, euaneſcat. Itemque feſtinata ſatione denſum ſpargi ſemen, quia tarde concipiat: ſerotina rarum, quia denſitate nimia necetur. Artis quoque cuiuſdam eſt, [4] ſpargere *z.* Manus vtique

1. *arca. M.* 2. *diſpergitur. M.* 3. *et dein. M.* 4. *eſt, aequaliter ſpargere. Gr. et Al.*

mana quotannis Maxima quaeque manu legeret: ſic omnia fatis In peius ruere, ac retro ſublapſa referri. H.

t. Optimum granum) Colum. II. 9. *Granum autem rutilum, ſi quum diffiſſum eſt, eumdem colorem interiorem habet, integrum eſſe non dubitamus. Quod extrinſecus albidum, intus etiam conſpicitur candidum, leue ac vanum intelligi debet*, etc. H.

u. Certum terras) Theoph. Hiſt. VIII. 6. H.

x. Plus ſeminis recipere) Idem c. 6. L. eod. Columel. c. 13. L. II. *Dal.*

y. Religioſumque inde primum colonis augurium) Scribendum reor, *Religioſumque id et peſſimum colonis augurium.* Theophraſtus L. VIII. c. 6 *Quamquam dici ſoleat alius plus alias minus eandem recipere ſegetem, infauſtoque augurio capiant quum plus receperit. Terram enim eſurire atque eſitare protinus ſemen exiſtimant.* Addit autem exemplar antiquum verbum *videtur*; *Religioſum id videtur, et peſſimum, etc.* Pint.

Religioſumque) Ridet id merito Theophr. l. c. H.

z. Aequaliter ſpargere) Vt in

que congruere debet cum gradu, ſemperque cum dextro pede. Fit quoque *a.* quorumdam occulta ratione, quod [1] ſors genialis atque fecunda eſt. Non tranſferendum eſt ex frigidis locis ſemen in calida, neque ex praecocibus in ſerotina: idque in contrarium praecepere quidam falſa diligentia.

LV. Serere [2] in iugera *b.* temperato ſolo iuſtum eſt, tritici aut ſiliginis modios V, farris aut ſeminis (quod frumenti genus ita *c.* appellamus) X. Hordei VI. Fabae *d.* quintam partem amplius quam tritici: viciae XII. *e.*, ciceris et cicerculae, et piſi, III. lupini

1. *fors. Ch.* 2. *in iugero temperati ſoli. Gr. et Al.*

in terram aequali copia cadant, et tempore, tam curioſa in hoc veterum diligentia, vt quae in proiectu vel cornua boum ferirent (*κεράσβολα*) vocabant) exiſtimarent ἄφορα, ἀτελῆ, dura, ἀτέραμνα, et minime bonae frugis. Theoph. Plutarchus, Rhodig. c. I. XXX. qua ratione et Plato *κεράσβολον* hominem appellauit horridum, agreſtem, inconditum. Hac aequalitate cauent et ἐπισπορίαν, malum ingens, quum exceptum iam terrae ſemen, alterum iniicitur. *Dal.*

a. Fit quoque) Fit ex arte quadam occulta, inditoque a natura ſolerti membrorum motu, ſatio laeta et fecunda. H.

b. Serere in iugero temperati) Varro c. 44. L. I. Columel. ibid. *Dal.*

Serere in iugero) Colum. II. 9. p. 51. *Iugerum agri pinguis, plerumque modios tritici quatuor: modiocris*, ſiue temperati, *quinque poſtulat: adorei modios nouem, ſi eſt laetum ſolum*, etc. Idem p. 55. de hordeo: *Iugerum ſex modios poſtulat.* Vide et Varronem de R. R. I. 44. H.

c. Ita appellamus) Appellauimus ſane ſ. 19. H.

d. Fabae) Ita fere Colum. II. 10. p. 57. H.

e. Viciae XII) Subintellige modios, vt in ſequentibus. H.

f. Cicerculae etc.) Colum. II. 10. p. 61. *Cicerculae, quae piſo eſt ſimilis . . . tres modios iugerum implent.* Ac paulo poſt de cicere p. 61. *Iugero modii tres abunde ſunt.* De lupino p. 57. *Iugerum decem modii occupant.* Et p. 59.

pini x *g.*, lentis iii.: ſed hanc cum fimo arido ſeri volunt: erui vi *h.*, ſiliciae vi *i.*, faſeolorum iiii, pabuli xx. milii, panici ſextarios [1] quatuor. Pingui ſolo plus, gracili minus. Eſt et alia diſtinctio: In denſo *k.*, aut cretoſo, aut vliginoſo ſolo, tritici aut ſiliginis modios *l.* ſex: in ſoluta *m.* terra nuda, et

1. *ſex. V.*

59. de lente: *Iugerum agri paulo plus quam modius occupat.* Et p. 57. de faſeolis idem cum Plinio ſentit: de milio quoque, et panico, p. 56. Vide rurſus eumdem Columellam in Octobri, XI. 2. H.

g. Lupini X) Colum. II. 10. de lupino: *Iugerum decem modii occupant.* Et mox de ipſo: *Eadem menſura iugerum, vel modio minus quam phaſelum, licet obſerere.* H.

h. Erui VI) Quinque dumtaxat modios deſiderat Pallad. L. II. in Ian. c. 8. de eruo. H.

i. Siliciae VI.) Hoc eſt, feni Graeci. Ita Pallad. l. c. c. 7. p. 39. H.

k. In denſo aut cretoſo aut vliginoſo ſolo tritici aut ſiliginis modios ſex) Scribo *modios quinque.* Columella L. II. cap. 9. *Siliginis autem vel tritici, ſi mediocriter cretoſus aut vliginoſus ager eſt, etiam plus, quam vt prius iam dixi, quinque modiis ad ſationem opus eſt. At ſi ſiccus et reſolutus locus eſt idemque vel pinguis vel exilis eſt, quatuor:* Idem error corrigendus paulo poſt. *Pint.*

l. Modios ſex) Vide N. et Em. N. XXIII. (hic coll.) *In denſo)* Defendit hanc ſcripturam librorum omnium mira conſenſio, contra Pintianum, cui *modios quinque* legi verius videtur, quoniam Columella II. 9. *Siliginis autem,* inquit, *vel tritici, ſi mediocriter cretoſus, vliginoſuſque ager eſt, etiam paulo plus quam, vt prius iam dixi, quinque modiis ad ſationem opus eſt. At ſi ſiccus et roſolutus locus, idemque vel pinguis vel exilis eſt, quatuor, etc.* Sed ſuo ipſius telo perimitur Pintianus: nam quum paulo plus quinque modiis Columella expoſcat: mox vero Plinius inter quatuor et ſex pro ratione ſoli ſationis modum definiendum pronunciet, quis non intelligit *modios ſex* hoc loco ſcribi oportuiſſe? H.

m. In ſoluta terra et nuda et ſicca et laeta) Duo illa verba, *et nuda* non ſunt in vetere exemplari. *Pint.*

et ſicca, et laeta, quatuor. [1] Macies *n.* enim ſoli, niſi rarum culmum habeat, ſpicam minutam facit et inanem. Pinguia arua [2] ex vno ſemine fruticem numeroſum fundunt, denſamque ſegetem e raro ſemine emittunt. Ergo inter quatuor et ſex modios pro natura ſoli, alii quinque non minus ſeri, pluresue praecipiunt: item in conſito, aut cliuoſo, [3] vt in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere cuſtodiendum; Segetem *o.* ne defruges. Adiecit [4] iis Accius in Praxidico, vt ſereretur, quum Luna eſſet in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroaſtres Sole duodcim partes Scorpionis transgreſſo, quum Luna eſſet in Tauro.

 LVI.

1. *ſic ex MSS. em. Hard. Macrum enim ſolum niſi rarum. Ch. macies enim ſoli maior ſi Gr. et Al.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. ex vna ſeminis radice. Gr. et Al.* 3. *aut in. Dal.* 4. *iis Actius. V. his Artius. Ch.*

n. Macies enim) Colum. II. 9. *Et e contrario macer locus tantumdem ſeminis poſcit. Nam niſi rare conſeritur, vanam et minutam ſpicam facit. At vbi ex vno ſemine pluribus culmis fruticauit, et ex rara ſegete denſam facit.* H.

o. Segetem ne defruges) Cato c. 5. Vbi et Fulu. Vrſ. varias affert lectiones, praeſentique conſimilem ex Columel. *Dal.*

Segetem ne defruges) Cato de R. R. I. 5. *Segetem ne defruget: nam id infelix eſt.* Defrugare ſegetem videtur, inquit Hermolaus, qui vel nimia fetura exinaniuit agros, vel per inſcitiam, aut negligentiam perdit. MSS. quidem omnes, *defruges*, prae ſe ferunt. At Catonis, vt quidam aiunt, antiqui libri, *defrudet*. Atque vt defrudat, ſiue defraudat genium ſuum homo, qui ſibi non indulget, et miſere viuit, et tamquam demenſo ſuo detrahit: idem facit, inquiunt, qui ſegeti et agro culturam et opera iuſta non tribuit: ſed vel de aratione, vel laetamine, vel ſemente, deducit. H.

LVI. Sequitur huc dilata et maxima indigens cura de tempore fruges ſerendi quaeſtio, magnaque ex parte ratione ſiderum connexa. Quamobrem ſententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Heſiodus, qui [1] princeps omnium de agricultura praecepit, vnum tempus ſerendi tradidit a Vergiliarum occaſu. Scribebat enim in Boeotia Helladis, vbi ita *p.* ſeri diximus. Inter diligentiſſimos conuenit, vt in alitum quadrupedumque genitura, eſſe quoſdam ad conceptum impetus et terrae: Hoc Graeci ita definiunt: quum ſit calida et humida. Virgilius *q.* triticum et far a Vergiliarum occaſu ſeri iubet, hordeum *r.* inter aequinoctium autumni et brumam: viciam *s.* vero, faſeolos et lentem, Boote occidente: Quo fit, vt horum

1. *prima hominum. Ch. in emend.*

p. Ita ſeri diximus) Initio ſ. 10. H.

q. Virgilius) Et eum ſequutus Colum. II. 8. p. 50. *Placet noſtro poetae adoreum, atque etiam triticum, non ante ſeminare, quam occiderint Vergiliae: quod ipſum numeris ſic ediſſerit: At ſi triticeam in meſſem, robuſtaque farra, Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis: Ante tibi Eoae Atlantides abſcondantur. Abſconduntur autem altero et trigeſimo die poſt autumnale aequinoctium, quod fere conficitur nono Calend. Octobris etc.* H.

r. Hordeum inter) Virg. Georg. II. 208. *Libra die ſomnique pares vbi fecerit horas, Et medium luci atque vmbris iam diuidet orbem: Exercete viri tauros, ſerite hordea campis, Vſque ſub extremum brumae intractabilis imbrem.* H.

s. Viciam vero) Idem v. 227. *Si vero viciamque ſeres, vilemque faſelum, Nec Peluſiacae curam aſpernabere lentis: Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes: Incipe, et ad medias ſementem extende pruinas.* Hoc eſt ab occaſu Bootae ad brumam vſque ſeri vicia, lens, faſelus poteſt. Bootae porro occaſum; arcturi intelligo, quae ſtella in Boote eſt. Dicemus de occaſu eo ſ. 74. H.

horum ſiderum aliorumque exortus *t.* et occaſus 1 digerendi ſint in ſuos dies. Sunt qui et ante Vergiliarum occaſum ſeri iubeant, dumtaxat in arida terra, calidiſque prouinciis: Cuſtodiri *u.* enim ſemen, corrumpente *x.* humore, et a proximo im-

 bre

2. *dirigendi.* Ch.

t. Exortus et occaſus, etc.) Hieme ſicca et ſuda, vere pluuio et humido ſecundam ſegetem eſſe monſtrat hoc carmen veteris poëtae apud Feſtum: *Hiberno puluere, verno luto, grandia farra Camille metes.* Expreſſit et Virgilius illam ſententiam his verſibus: — *hiberno laetiſſima puluere farra, Laetus ager, nullo tantum ſe Moeſia cultu Iactat, et ipſa ſuas mirantur Gargara meſſes.* Cato: *Agro ſicco per ſementim, laeto per ver.* Plutarch. in Quaeſt. nat. διὰ τί λέγεται, σῖτον ἐν πηλῷ φυτεύετε, τὴν δὲ κριθὴν ἐν κόνει; Ratio eſt, quod πυροφόρος χώρα πίων καὶ βαθεῖα, κριθοφόρος δὲ μᾶλλον λεπτόγεως. Camillus, παῖς ἀμφιθαλής, puer patrimus matrimuſque. Dal.

u. Cuſtodiri enim ſemen corrumpente humore, et a proximo imbre vno die erumpere) Scribo, *cuſtodiri enim ſemen incorruptum vt horreo, et a proximo imbre, etc.* Columella L. II. c. 8. *Sed ſi quod euenit, nonnumquam ſeri ſunt imbres, quamuis ſitienti ſolo recte ſemen committitur: idque etiam in quibuſdam prouinciis vbi ſtatus caeli talis eſt, vſurpatur. Nam quod ſicco ſolo ingeſtum et inoccatum eſt, perinde ac ſi repoſitum in horreo non corrumpitur: atque vbi venit imber, multorum dierum ſementis vno die ſurgit.* Pintian.

Cuſtodiri) Cuſtodiri enim *in arida terra* ſemen, *quemadmodum e contrario* humore corrumpitur. H.

x. Corrumpente humore) Quod alioqui ab humore corrumperetur. Sunt haec apud Colum. II. 8. *Si ſeri ſunt imbres, quamuis ſitienti ſolo recte ſemen committitur: idque etiam in quibuſdam prouinciis, vbi ſtatus caeli talis eſt, vſurpatur. Namque quod ſicco ſolo ingeſtum et inoccatum eſt, perinde ac ſi repoſitum in horreo, non corrumpitur. Atque vbi venit imber, multorum dierum ſementis vno die ſurgit.* Eodem fere ſenſu legi hic poſſet, *non corrumpente humore.* H.

bre vno die erumpere. Alii ſtatim ab occaſu Vergiliarum ſequi imbres, a ſeptimo fere die. Aliqui in frigidis ab aequinoctio autumni: in calidis ſerius, ne ante hiemem luxurient. Inter omnes *y.* autem conuenit circa *z.* brumam ſerendum non eſſe, magno argumento: quoniam [1] hiberna ſemina, quum ante brumam [2] ſata ſint, ſeptimo die erumpant: ſi poſt brumam, vix quadrageſimo. Sunt *a.* qui properent, atque ita pronuncient, feſtinatam ſementem ſaepe decipere, ſerotinam ſemper. E contrario alii, vel vere potius ſerendum, quam [3] malo autu-

1. *Abundare hanc dictionem autumat Ful. Vrſin. ad Varr. pag.* 46. 2. *ſic ex MSS. em. Hard. ſata ſunt. M. nata ſint. Gr. et Al.* 3. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. quam male in autumno. Gr. et alii.*

y. Inter omnes autem conuenit circa brumam ſerendum non eſſe) Legendum videtur alterutro modo, aut, *citra brumam ſerendum eſſe* aut *vltra brumam ſerendum non eſſe.* M. Varro L. I. c. 34. *Poſt brumam niſi qua neceſſaria cauſa coëgerit non ſerere: quod tantum interſit, vt ante brumam ſata quadrageſimo die vix exeant.* Pint.

z. Circa brumam) Vide N. et Em N. XXIV. (paulo poſt) Tradita haec maxima ex parte et a Varrone de R. R. I. 34. *Circa)* Emendat hunc locum Fulu. Vrſin. in Nott. ad Varr. p. 46. ac *citra brumam*, ex Varrone de R. R. I. 34 legi praecipit. At quidquid demum aut ſenſerit Varro, aut ſentire porro debuerit, defendit egregie librorum omnium conſtantem ſcripturam Columellae locus e L. II. 8. *Quod ſit ſeminandi tempus* p. 50. *Sic enim ſeruant*, inquit, *prudentes agricolae, vt quindecim diebus prius quam conficiatur bruma, totidemque poſt eam confectam, neque arent, neque vitem, aut arborem puteut*, etc. Idem Varro I. 35. diebus ante et poſt brumam quindecim, quidquam ſeri vetat, praeter vlmos. H.

a. Sunt qui properent) Colum. de R. R. XI. 2. *Sed tum omnia in agricultura ſtrenue facienda ſunt, tum maxime ſementis. Vetus agricolarum prouerbium: Maturam ſationem ſaepe decipere ſolere:*

autumno. Atque vbi fuerit neceſſe, inter Fauonium *b.* et vernum aequinoctium. Quidam omiſſa [1] caeleſti cura, vt inutili, temporibus definiunt. Vere *c.* linum, et avenam, et papauer: atque vti nunc [2] etiam Tranſpadani ſeruant, vſque in Quinquatrus *d.*: fabam, ſiliginem [3] Nouembri menſe: far Septembri extremo vſque in Idus Octobris. Alii poſt hunc diem in Calendas Nouembris. Ita his nulla naturae cura eſt: illis nimia, et ideo caeca ſubtilitas: quum res inter ruſticos geratur, literarumque expertes, non modo ſiderum. [4] Et confitendum eſt, caelo maxime conſtare ea: quippe Virgilio iubente praediſci ventos ante omnia, ac ſiderum *e.* [5] mores: [6] neque aliter, quam nauigantibus, ſeruari. Spes ardua et immenſa, miſceri poſſe

1. *cael. ſubtilitate, temp. ſerunt.* Ch. 2. *etiam in* Ch. *d.* 3. *Nouembre.* Ch. 4. *ſed conf.* V. 5. *moras,* V. 6. *non aliter.* Gr. *et Al.*

ſolere: ſeram numquam, quin mala ſit. H.

b. Inter Fauonium) Spirare is incipit circa 7. aut 8. Februarii. Lugdunenſes vocant *le vent ſudillet,* quod arborum folia eliciat. *Dal.*

Inter Fauonium) Quo tempore Fauonii ſpirent, diximus L. II. 47. H.

c. Vere linum) Virg. tamen Georg. I. 212. lini ac papaueris ſationem autumno adiudicat. H.

d. In Quinquatrus) Celebrantur in honorem Mineruae per quinque dies eae feriae, XV. Calend. April. Poſtremès dies Tubiluſtrium vocabatur. *Dal.*

Quinquatrus) Dies feſtus Mineruae fuit: ſic dictus, quod eſſet poſt diem quintum Idus Martias, hoc eſt, XIV. Cal. Aprilis. Vide Voſſ. in Etymol. De his multa Ouidius Faſtor. III. 810. Feſtus verbo, *Quinquatrus,* aliique. H.

e. Ac ſiderum mores) Locus Virgilii eſt Georg. I. 204. *Praeterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis Haedorumque dies ſeruandi, et lucidus Anguis, Quam quibus in patriam ventoſa per aequora vectis*

ſe *f.* caeleſtem diuinitatem imperitiae: ſed [1] tentanda tam grandi vitae emolumento. [2] Prius tamen ſideralis difficultas, quam ſenſere etiam periti, ſubiicienda contemplationi eſt: quo [3] deinde laetior mens diſcedat a caelo: et [4] facta ſentiat, quae futura praenoſci non poſſint.

LVII. (XXV.) *g.* Primum omnium dierum ipſorum anni ſoliſque motus prope inexplicabilis ratio eſt. Ad CCCLXV. adiiciunt etiamnum [5] intercalarios *h.* diei noctiſque quadrantes. Ita fit, vt tradi non poſſint certa ſiderum tempora. Accedit confeſſa rerum obſcuritas, nunc praecurrente *i.*, nec pau-

1. *contemplanda tamen.* *M.* 2. *Plus.* *M.* 3. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. et Ch. quod deinde. Gr. et Al.* 4. *feta. Ch.* 5. *interſcalarios. M.*

ctis Pontus, et oſtriferi fauces tentantur Abydi. H

f. Miſceri poſſe caeleſtem diuinitatem imperitiae) Addendum verbum *ruſticae*, ex codice ſcripto, *imperitiae ruſticae.* Pintian.

g. Ad Inſc. digeſtio ſiderum in) Columel. c. 2. L. II. *Dal.*

h. Intercalarios) Dies intercalarius is eſt, qui quarto cuique anno vertenti acceſſit, quem ſex horae appendices quater ductae, hoc eſt, diei vnius quadrans, ſeu quarta pars quater repetita colligit. H.

i. Nunc praecurrente) Nunc maturius et ante ſui ſideris tempus, ortumue et occaſum, hiberna, aeſtiuaque, ac ceterae deinde tempeſtates anteuertunt: id quod Graeci προχείμασιν: nunc tardius eaedem alio anno recurrunt, quod ἐπιχείμασιν, vel vt alii μεταχείμασιν vocant. Feſtus, Paulusue: *Praeſiderare dicitur, quum maturius biberna tempeſtas mouetur, quaſi ante ſideris tempus.* Vegetius, IV. 40. *Aut enim circa diem ſtatutum, aut ante, vel poſtea, tempeſtates fieri, compertum eſt: vnde praecedentes, προχείμασιν: naſcentes die ſolemni, ἐπιχείμασιν: ſubſequentes μεταχείμασιν, Graeco vocabulo nuncupauerunt.* Eleganter Colum. in Praef. *Neque enim ſemper eumdem* caelum et annus *velut ex praeſcripto habitum gerunt: nec omnibus annis eodem*

paucis diebus, tempeſtatum [1] ſignificatu, quod [2] προχείμασιν *k.* Graeci vocant: nunc poſtueniente, quod [3] ἐπιχείμασιν: et plerumque alias citius, alias tardius caeli effectu ad terram deciduo: [4] vulgo *l.* ſerenitate reddita, confectum ſidus audimus. Praeterea quum omnia haec ſtatis ſideribus caeloque affixis conſtent, interueniunt *m.* [5] motu ſtellarum grandines, imbres, et ipſi non leui effectu, vt docuimus *n.*, turbantque conceptae ſpei ordinem. Idque ne nobis tantum putemus accidere, et reliqua qua

1. *ſignificatione. M.* 2. *prochimazin. Gr.* 3. *ephichimazin. Gr.* 4. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. vnde vulgo, Gr. et Al.* 5. *motus ſtel. grandinum, imbrium. M.*

dem vultu venit aeſtas, aut hiems, etc. H.

k. Quod προχειμάζειν *Graeci vocant)* Non aliter *confectum ſidus* dici ſolebat, quam vbi tempeſtas, quae ſideris erat effectus, deciderat, ac deſaeuierat, etc. ἐπιχειμάζειν vocat quum tempeſtatis ſignificatio, poſt ſidus venit. *Salmaſius* pagina 425. b. *Quod prochimazin Graeci vocant)* Προχειμάζειν Feſtus dicit *praeſiderare*, quum maturius et ante ſideris tempus hiberna tempeſtas praecurrit: ἐπιχειμάζειν, quum poſt venit. Itaque quum a ſideribus oriri videantur tempeſtates, vbi hae praeteriere et ſua coelo reddita eſt ſerenitas, confectum ſidus dicitur. Tuneb. cap. 10. L. III. Aduerſ. *confectum ſidus* et auctor poſthac dicit c. 28. quum Solſtitium peractum eſt, et ſupra c. 41. L. II. *Dal.*

l. Vulgo ſerenitate) Quum a ſideribus oriri tempeſtates vulgus exiſtimet, vbi hae praeteriere, et ſua caelo reddita ſerenitas eſt, tunc ſidus confectum dicitur. H.

m. Interueniunt motu ſtellarum grandines) Lege, *Interueniunt motus ſtellarum, grandinum, imbrium, et ipſi non leui effectu.* interueniunt motus ſtellarum, qui et ipſi non leuem effectum habent grandinum et imbrium: nam licet ſiderum motus maiore effectu ſint, non leui tamen et ipſi ſunt ſtellarum motus, in excitandis imbribus et grandinibus. *Salmaſ.* pag. 426. a.

n. Vt docuimus) L. XVII. 2. H.

qua fallit animalia ſagaciora *o.* circa hoc, vt quo vita eorum conſtet: aeſtiuaſque alites praepoſteri aut praepropera rigores necant, hibernas aeſtus. Ideo *p.* Virgilius errantium quoque ſiderum rationem ediſcendam praecipit, admonens obſeruandum frigidae Saturni ſtellae tranſitum. Sunt qui certiſſimum veris indicium arbitrentur ob infirmitatem animalis, papilionis prouentum. Id eo *q.* ipſo anno, quum commentaremur haec, notatum eſt, prouentum *r.* eorum ter repetito frigore exſtinctum, aduenaſque *s.* volucres a. d. VI. Calendas Februarii [1] ſpem veris attuliſſe, mox ſaeviſſima hieme conflictatas. Res anceps: primum, omnium a caelo peti legem: deinde eam argnmentis *t.* eſſe quaerendam. Super omnia eſt mundi *u.* [2] conuexitas, terrarumque globi differentia, eodem ſidere alio tempore aliis aperiente ſe gentibus: quo fit *x.* vt cauſa eius non iiſdem diebus vbique valeat. Addidere difficultatem et auctores diuerſis in locis obſeruando, mox

1. *ſpeciem. V.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. M. conuexitate. Gr. et Al.*

o. Sagaciora) In eo praeſenſionem genere alioqui ſagaciſſima. H.

p. Ideo Virgilius) Georg. I. 335. *Hoc metuens, caeli menſes et ſidera ſerua: Frigida Saturni quo ſeſe ſtella receptet,* etc. H.

q. Id eo ipſo anno) Vrbis DCCCXXX. vt diximus L. XIV. 5. H.

r. Prouentum eorum ter repetito frigore exſtinctum) Elegantius et magis ex conſuetudine Pliniana caſu auferendi, *prouentis eorum ter repetito frigore exſtincto,* et verba quae paulo ante praecedunt, *Ob infirmitatem animalis,* non eſſe Pliniana exiſtimo, ſed expoſitionem ſuper verbum *exſtincto.* Pint.

s. Aduenaſque volucres) Hirundines. H.

t. Argumentis) Certis ſignis. H.

u. Mundi) Caeli. H.

x. Quo fit vt cauſa eius) Vis eius et efficientia. H.

mox etiam in iiſdem diuerſa prodendo. Tres *y.* autem fuere ſectae: Chaldaea *z.*, Aegyptia, Graeca. His addidit apud nos quartam Caeſar *a.* Dictator, annos ad Solis curſum redigens ſingulos, Soſigene perito ſcientiae eius adhibito. Et ea ipſa ratio poſtea comperto *b.* errore correcta eſt: ita vt XII.

y. Tres autem fuere) Apud Chaldaeos Aſtrologiae inuentorem fuiſſe Abrahamum, auctor eſt Euſebius Praep. IX. 17. p. 419. et Beroſus apud ipſum c.16. De Chaldaeis, Aegyptiiſque Cicero de Diuin. l. n. 93. *Aegyptii et Babylonii in camporum patentium aequoribus habitantes, quum ex terra nihil emineret, quod contemplationi caeli officere poſſet, omnem curam in ſiderum cognitione poſuerunt.* Graeci ab vtraque gente Calendaria et ἡμερολόγεια accepere. Sic enim Theon de iis ſcribit, in Διοσημεῖα Arati: Ἐδέξαντο δὲ αὐτὰ Ἕλληνες παρὰ Αἰγυπτίων καὶ Χαλδαίων. Chaldaica anni forma, eadem ac Iudaica eſt. De Aegyptia autem et Graeca vetere, vide Herodotum L. II. N. IV. H.

z. Chaldaea, Aegyptia, Graeca) Vitruu. cap. 7. lib. IX. Cic. L. I. de diuinat. *Dalec.*

a. Caeſar dictator) Suet. in Iulio c. 40. *Faſtos correxit, iampridem vitio Pontificum, per intercalandi licentiam adeo turbatos, vt neque meſſium feriae aeſtati, neque vindemiarum autumno competerent, annumque ad curſum Solis accommodauit, vt CCCLXV. dierum eſſet, et intercalario menſe ſublato vnus dies quarto anno intercalaretur*, etc. H.

b. Comperto errore) Haec quae anguſtiore ſermone Plinius contraxit, fuſius a Macrobio explicantur, Sat. I. toto c. 14. p. 255. *Sacerdotes*, inquit, *ſibi errorem nouum ex ipſa emendatione fecerunt. Nam quum oporteret diem, qui ex quadrantibus confit, quarto quoque anno confecto, antequam quintus inciperet, intercalare, illi quarto non peracto, ſed incipiente intercalabant. Hic error ſex et triginta annis permanſit; quibus annis intercalati ſunt dies duodecim, quum deberent intercalari nouem. Sed hunc quoque errorem ſero deprehenſum correxit Auguſtus: qui annos duodecim ſine intercalari die tranſigi iuſſit: vt illi tres dies, qui per annos triginta et ſex vitio ſacerdotalis feſtinationis excreuerant, ſequentibus*

XII. annis continuis non intercalaretur *c.*, quia [1] ceperat ſidera annus morari, qui prius antecedebat. Et Soſigenes ipſe trinis commentationibus, quamquam diligentior [2] ceteris, non ceſſauit tamen addubitare, ipſe ſemet corrigendo. Auctores prodidere ea, quos praetexuimus *d.* volumini huic, raro vllius ſententia cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diuerſi [3] excuſauerint tractus. Eorum qui in eadem regione diſſedere, vnam diſcordiam ponemus exempli gratia: Occaſum matutinum Vergiliarum Heſiodus (nam huius quoque nomine exſtat Aſtrologia) *e.* tradidit fieri, quum aequinoctium autumni conficeretur: Thales vigeſimo quinto die ab aequinoctio, Anaximander vigeſimo nono: Euctemon *f.* XLVIII. Nos ſeque-

1. *ceperant ſidera annum. V.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Vet. diligentior eſſet ceteris. Gr. et Al.* 3. *excuſauerunt. M.*

bus annis duodecim, nullo die intercalato, deuorarentur. Poſt hoc vnum diem, ſecundum ordinationem Caeſaris, quinto quoque incipiente anno intercalari iuſſit: et omnem hunc ordinem aereae tabulae ad aeternam cuſtodiam inciſione mandauit. Iiſdem paene verbis rem narrat Solin. c. 1. p. 5. Vide ap. Petau. de doctr. temp. IV. 3. p. 319. diagramma, in quo biſſextiles dies tam vitioſi, quam emendati apertiſſime ſubiiciuntur oculis. H.

c. Non intercalaretur) De hac obſeruatione vide Alex. ab Alex. cap. 23. lib. III. *Dalec.*

d. Quos praetexuimus) Supra N. V. H.

e. Aſtrologia) Laudatur hic Heſiodi liber a Theone, et vocatur Ἀςρικὴ βίβλος; idque Heſiodi genuinum opus fuiſſe Callimachus docet in Epigrammate, quod exſtat in Arati vita, quam Petauius edidit in Vranologio, p. 270. De hac Heſiodi, Thaletiſque et Anaximandri ſententia eumdem Petauium conſule, Varr. Diſſ. in Vranol. II. 9. p. 97. H.

f. Euctemon) Εὐκτήμων, De eo in auctorum Indice.

Sic

quemur obſeruationem Caeſaris: [1] maxime *g.* haec erit Italiae ratio. Dicemus tamen et aliorum placita: quoniam non vnius terrae, ſed totius naturae interpretes ſumus: non auctoribus poſitis (id enim verboſum eſt) ſed regionibus: [2] legentes tantum meminerint, breuitatis gratia, quum Attica nominata fuerit, ſimul intelligere Cycladas inſulas: quum Macedonia, Magneſiam, Thraciam: quum Aegyptus, Phoenicen, Cyprum, Ciliciam: quum Boeotia, Locridem, Phocidem, et finitimos ſemper tractus: quum Helleſpontus, [3] Cherroneſum, et continentia vſque Atho montem: quum Ionia, Aſiam, et inſulas Aſiae: quum Peloponneſus, Achaiam, et ad [4] Heſperum *h.* iacentes terras. Chaldaei Aſſyriam et Babyloniam demonſtrabunt. Africam, [5] Hiſpanias, Gallias ſileri non erit mirum. Nemo enim obſeruauit in iis, qui ſiderum proderet exortus. Non tamen *i.* difficili ratione digno-ſcen-

1. *maximeque.* Gr. 2. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Vet. vt legentes* Gr. *et* Al. 3. *Cherſoneſum.* M. 4. *veſperam.* M. 5. *Hiſpaniam.* M.

Sic libri omnes. Perperam *Eudaemon* reponere nititur Pithoeus, Aduu. II. 13. p. 434. H.

g. Maximeque haec erit Italiae ratio, dicemus tamen et aliorum placita. Id quoniam non vnius, etc.) Dele coniunctionem *que*, et pronomen *id*, ex Vet. lectione. *Pint.*

h. Et ad Heſperum) Elidem, Arcadiam, Meſſeniam. H.

i. Non tamen) Tamen in promptu ratio eſt, qua id noſcatur, per ſegmenta ſcilicet et circulos, vt eſt a nobis libro ſexto extremo traditum: vnde et caeli habitus, et poſitio non gentium modo, ſed quod maioris diligentiae eſt, ſingularum vrbium, cognoſcitur. Aſſumta enim per Africam exempli gratia, aliaſue terras, quas obſeruator adierit, conuexitate circuli, hoc eſt, delecto ſegmento, vel ex gnomone, vel ex quantita-te

ſcentur in illis quoque terris digeſtione circulorum, quam in ſexto volumine fecimus: [1] qua cognatio caeli, non gentium modo, verum vrbium quoque ſingularum intelligitur, nota *k.* ex his terris, quas nominauimus, ſumpta conuexitate circuli, pertinentis ad quas quiſque quaeret terras, et ad earum ſiderum exortus, per omnium circulorum pares vmbras. Indicandum et illud, tempeſtates ipſas ardores ſuos *l.* habere quadrinis annis: et eaſdem non magna differentia reuerti ratione Solis: octonis vero augeri eaſdem, centeſima reuoluente ſe Luna.

LVIII. Omnis autem ratio obſeruata eſt tribus modis: exortu ſiderum, occaſuque, et ipſorum tem-

1. *quoniam cognitio. M.*

te diei et noctis: regionem deinde vel vrbem deſumet, paribus vmbris reſpondentem: vnde pares colliget ſiderum ortus atque occaſus. H.

k. Nota ex his terris quas nominauimus, ſumpta conuexitate circuli pertinentis ad quas quiſque quaeret terras, et ad earum ſiderum exortus) Scribo, *Ergo ex his terris, quas nominauimus, ſumpta conuexitate circuli pertinentis ad quas quiſque quaeret terras, iidem erunt ſiderum exortus,* ex eodem. H.

l. Ardores ſuos habere quadrinis annis) Legendum reor *cardines*, non *ardores*, vt paulo poſt: *Cardo temporum quadripartita anni diſtinctione conſtat.* Pint.

Ardores ſuos) Regreſſus, ac vices maiori cum vi et efficientia. Id ex Eudoxi manaſſe ſchola ipſe antea prodidit II. 48. Redire vices eaſdem tempeſtatum, annorum quaternûm circuitu, videtur etiam ſenſiſſe Columella III. 6. extremo: *Quo tempore,* inquit, *ſol in eamdem partem ſigniferi per eoſdem numeros redit, per quos curſus ſui principium ceperat: quem circuitum meatus diurum integrorum mille quadringentorum ſexaginta vnius* ἀποκατάςασιν *vocant ſtudioſi rerum caeleſtium.* H.

temporum cardinibus *m.* Exortus occaſuſque binis modis intelliguntur. Aut *n.* enim aduentu Solis occultantur ſtellae *o.* et conſpici deſinunt, aut eiuſdem abſceſſu proferunt ſe. Emerſum *p.* hoc melius, quam exortum conſuetudo dixiſſet: et illud occultationem potius, quam occaſum. Alio modo *q.*, [1] quo die incipiunt apparere vel deſinunt, oriente Sole, aut occidente, matutini veſpertiniue cogno-

1. *cum die. Pint.*

m. Cardinibus) Solſtitiis et aequinoctiis. *Dalec.*

Cardinibus) Qui cardines anni vocentur, mox aperit. H.

n. Aut enim aduentu) Aut aduentu ſolis orientis, occultantur ſtellae, nec tam is occaſus ſtellarum, quam occultatio dici debet. Aut eiuſdem ſolis occidentis abſceſſu proferunt ſeſe ſtellae omnes, immenſo illo caeli tractu quem cernimus: atque is emerſus potius quidam dici debet, quam exortus. Nihil dum Plinius hoc loco de ortu matutino veſpertinoque ſtellarum, ſeu vero, ſeu heliaco, et apparente: quamquam ita viſum viris alias eruditis. Quum nihil aliud velit auctor, quam quod L. II. dixit ſ. 11. *affixas caelo ſtellas ſolis fulgore non cerni interdiu.* Neque in tota hac concertatione ſubtilitatem nimiam affert, quum, vt ipſe praemonuit, ſ. 56. res inter ruſticos geratur, litterarumque expertes. H.

o. Stellae) Quae illius exortum praeceſſerant. Occaſus hic eſt Heliacus. *Dal.*

p. Emerſum) Hic eſt ortus Heliacus. *Dal.*

q. Alio modo) Exortus et occaſus dicuntur coſmici Aſtrologis. *Dal.*

Alio modo) Hic alter modus ortus occaſuſque ſtellarum, bifariam diuiditur. Ortus matutinus dicitur, quum apparere ſtella incipit, paulo ante Solis ortum horizontem ſuperans. Ortus veſpertinus, quum occidente Sole ab horizonte ortiuo ſtella emergit. Occaſus matutinus, quum ſtella infra occiduum horizontem conditur, ſole exoriente. Occaſus veſpertinus, quum paulo poſt Solis occaſum, in eumdem occiduum horizontem, demergitur. H.

cognominati, prout [1] alterutri eorum mane vel crepuſculo contingit. Dodrantes *r*. horarum quum minimum interualla ea deſiderant ante Solis ortum, vel poſt occaſum, vt aſpici poſſint. Praeterea *s*. bis quaedam exoriuntur et occidunt. Omniſque ſermo de his eſt ſtellis, quas adhaerere caelo diximus.

LIX. Cardo *t*. temporum quadripartita anni diſtinctione conſtat, per incrementa lucis. Augetur haec a bruma, et aequatur noctibus verno aequinoctio diebus xc. horis tribus. Deinde *u*. ſuperat noctes

1. *Alteruter. M.*

r. *Dodrantes*) Tres horae quadrantes. H.

s. *Praeterea bis quaedam*) Vt Arcturus Maii idibus, Iuniiſque, occidit matutino, vt dicetur ſ. 69 Aquila bis exoritur, vt dicemus ſ. 69. H.

t. *Cardo temporum*) Cardinem vocat, vnde anni quarta quaeque pars incipit: ver, aeſtas, etc. H.

u. *Deinde ſuperat*) Vide N. et Em. N. XXV. (hic coll) *Deinde*) Ita libri omnes, etiam manu exarati: ſed manifeſtiſſimo mendo locus hic tenetur. Deſideratur enim interualli circumſcriptio, quod a ſolſtitio aeſtiuo ad autumnale pertinet. Legendum itaque: *diebus XCIII. horis duodecim: et inde minuitur diebus XCII. horis duodecim, vſque ad aequinoctium autumni.* Nam tria interualla, quae in vulgatis libris exprimuntur, dies conficiunt 262. horas 18. Ea detracta de diebus 365. $\frac{1}{4}$ reſiduos faciunt dies 92. horas 12. Quare ex mente Plinii Iulius Caeſar annua haec interualla deſcripſit: Ab aequinoctio verno ad ſolſtitium dies 93. horas 12. A ſolſtitio ad aequinoctium autumnale d. 92. h. 12. A bruma ad vernum aequinoctium, d. 90. h. 3. Quod ſi aequinoctium vernum ſtatuatur in XXV. Martii, vt Columella Pliniuſque aſſeuerant, additis diebus 93. calculus deſinet in 25. Iunii, $\frac{1}{2}$. Ab eo die excluſiue, ad aequinoctium autumnale, quod coniicietur in 26. Septembris, dies 92. horae 12. A die 26. Septb. ad brumam in 24 Decembr. $\frac{1}{2}$ dies 89.

noctes ad ſolſtitium diebus *x.* xciii. horis duodecim, vſque ad aequinoctium autumni. Et tum aequata die procedit ex *y.* eo ad brumam diebus lxxxix. horis tribus. Horae nunc in omni acceſſione aequinoctiales *z.*, non cuiuſcumque diei ſignificantur: omneſque eae differentiae fiunt in octauis

89. horae tres: vt inde excluſiue ad vernum aequinoctium 25. Martii $\frac{1}{2}$ dies reliqui ſint 90. $\frac{1}{4}$ minima aliqua diuerſitate neglecta. Ita fere Petau. Varr. diſſ. II. 5. p. 81. et Riccioli Almag. T. I. L. III. 135. H.

x. Diebus 93. horis 12. vſque ad aequinoctium autumni. Et tum aequata die) Scribe, *diebus* 92. *horis* 12. *Deinde diminuitur vſque ad aequinoctium autumni diebus* 91. *horis* 12. *Et tum aequata, etc.* tum ex Plinio ipſo hoc praeſenti libro infra, numerante ab aequinoctio verno ad ſolſtitium dies 91. et a ſolſtitio ad aequinoctium autumnale 92. tum ex ratione calculi id depoſcente. *Pint.*

y. Procedit ex eo ad brumam diebus 89. horis 3.)Scribendnm 92. non 89. alioqui non efficitur debita ſumma dierum anni 365. et horarum 7. adſtipulante etiam mox Plinio ipſo. *Dal.*

z. Aequinoctiales) Duodecim, in quas diem priſci Romani diuiſerunt, quod vt Gal. ſcribit L. de peccatorum cuiuſque cognitione, numerus ille ſit commodiſſimus, quia dimidium contineat, duplum, quartum, ſextum, duodecimum, quae nullus alius, vſque ad vigeſimum quartum. Quamobrem in herciſcunda haereditate, ponderibus et menſuris, potius quam alius quiuis vſurpatus eſt Magius c. 15. V. *Dal.*

Aequinoctiales) Graeci ἰσημερινὰς vocant, horas inter ſe aequales, cuiuſmodi ſunt aequinoctiali die: quum hora quaelibet diurna cuilibet nocturnae per ſe eſt aequalis. Aliae praeterea ſunt Inaequales dictae, et Temporales, quarum quaelibet duodecima pars eſt diei cuiuſuis, noctiſue, ſeu breuior illa, ſeu longior ſit. Harum in Italia hodieque vſus. Ex dierum noctiumque inaequalitate, bruma vel ſolſtitio, die vel nocte, horarum huiuſcemodi inaequalitas oritur. H.

octauis *a.* partibus ſignorum. Bruma Capricorni, a. d. [1] viii. Calendas *b* Ianuarii fere: aequinoctium vernum, Arietis: ſolſtitium, Cancri: alterumque aequinoctium, Librae: qui et ipſi dies raro non aliquos tempeſtatum ſignificatus habent. Rurſus *c.* hi cardines ſingulis etiamnum articulis *d.* temporum diuiduntur, per media omnes dierum ſpatia. Quoniam inter ſolſtitium et aequinoctium autumni, Fidiculae *e.* occaſus autumnum inchoat *f.* die XLVI. At

1. XVIII. Dal. ad VIII. Cal. Gr. et Al.

a. In octauis partibus) Quum ſol octauum ſigni cuiuſpiam gradum perluſtrat. Verum quum priſcis illis ſcriptoribus viſum eſt cardines annuos, non in ſignorum initiis, ſed in octauis partibus ſtatuere: non tam eos ad exacta ſolis aequinoctia, ſolſtitiaue, reſpexiſſe arbitror, quam vti populo ſeruirent, cui accommodata magis ea ratio fuit, ad tempeſtatum ſignificatus: quod non in ipſo praeciſe ſigni capite, ſed aliquantum in eo ſpatio prouectus vim ſuam efficientiamque monſtraret. Audi Colum. IX. 14. *Nec me fallit Hipparchi ratio, quae docet ſolſtitia et aequinoctia, non octauis, ſed primis partibus ſignorum confici. Verum in hac ruris diſciplina ſequor nunc Eudoxi et Metonis, antiquorumque faſtos Aſtrologorum, qui ſunt aptati publicis ſacrificiis: quia et notior iſta vetus agricolis concepta opinio, etc.* H.

b. A. d. VIII) Hoc eſt, ante diem octauum Cal. Ita Soſigenes Solis ingreſſum in Arietem, VIII. Cal. *Apr.* ſeu XXV. Martii: in Capricornum, VIII. Cal. Ian. ſeu XXV. Dec. et ſic de aliis conſtituendum cenſuit: quod quamobrem ita cenſuerit, explicat erudite Petauius, de doctr. temp. IV. 27. p. 369. Verus tamen et ἀκριβὴς Solis ingreſſus non in hos dies incidit. H.

c. Rurſus hi cardines) Hae quatuor anni partes interuallis aliis et ſectionibus ſingulae diuiduntur. H.

d. Articulis temporum) Interuallis et ſectionibus temporum. Varro a cap. 27. ad 37. L. I. *Dal.*

e. Fidiculae occaſus autumnum inchoat die 45.) Verior lectio quorumdam exemplarium 46. Nam a ſolſtitio ad aequi

At ab aequinoctio eo ad brumam, Vergiliarum *g.* matutinus occaſus hiemem *h.* die [1] XLIV. Inter brumam et aequinoctium die XLV. flatus Fauonii vernum tempus. Ab aequinoctio *k.* verno initium aeſtatis *l.* die XLVIII. Vergiliarum [2] exortu matuti-

N 2 no

1. *XLIII. Gr. et Al.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. exortus matutinus. Gr. et Al.*

aequinoctium autumni dies ſunt 92. et ſtatim ante dixit: *Rurſus hi cardines ſingulis etiamnum articulis temporum diuiduntur per media omnes dierum ſpatia.* Pint.

f. Inchoat die XLVI) Ita MSS. R. Colb. aliique: ſic quoque ratione calculi expoſcente. Colum. IX. 2. *Pridie Idus Auguſti, Fidis occidit mane, et Autumnus incipit.* H.

g. Vergiliarum matutinis occaſus hiemem die 43.) Lego 44. ex ipſo Plinio L. II. 27. *Poſt id aequinoctium diebus fere quatuor et quadraginta Vergiliarum occaſus hiemem inchoat.* Repetit hoc ipſum libro praeſenti infra. *Pint.*

h. Hiemem die XLIV) Ita MSS. ipſeque Plinius II. 47. vbi et id tempus in III. Idus Nouembr. ait incidere. Etſi Colum. XI. 2. *Sexto Idus Nouembris, Solis exortu, Vergiliae mane occidunt ſignificat tempeſtatem, hiemat. Quinto Idus Nouembris, hiemis initium.* H

i. Dies XLV. flatus Fauonii) Is dies ſextus eſt ante Februarias Idus, vt dictum eſt L. II. ſ. 47. H.

k. Ab aequinoctio, etc.) Legend. *Ab aequinoctio verno initium aeſtatis die quadrageſimo octauo Virgiliarum exortu matutino.* Vide Salmaſ. p. 742. b. *Ab aequinoctio verno aeſtatis die 48. Vergiliarum exortus matutinus)* Scribo *die* 46. non 48. Nam aequinoctium vernum Plinio in ſequentibus eſt, 8. Calendas Aprilis, hoc eſt 25. die Martii, exortus autem Vergiliarum matutinus eſt 6. Idus Maias, hoc eſt 10. die Maii. Sunt ergo a 25. die Martii ad 10. diem Maii dies 46. Praeterea ab aequinoctio verno ad ſolſtitium dies ſunt 92. quorum pars dimidia ſunt 46. et oſtendit paulo ante, cardines anni ſingulis temporum diuid iper media omnes dierum ſpatia. *Pint.*

l. Aeſtatis, die XLVIII.) Colum. XI. 2. *Septimo Idus Maias, aeſtatis initium . . . Sexto Idus, Vergiliae totae apparent*

no. Nos incipiemus a ſementibus frumenti, hoc eſt, Vergiliarum occaſu matutino. Nec deinde paruorum ſiderum mentione concidenda *m.* ratio eſt, et difficultas rerum augenda, quum ſidus *n.* vehemens Orionis iiſdem diebus longo *o.* decedat ſpatio.

LX. Sementibus *p.* tempora *q.* plerique praeſumunt, et ab vndecimo die autumnalis aequinoctii fruges ſerunt, aduenient *r.* Coronae exortu, continuis

parent. De matutino exortu haec accipe. Conſule etiam ea quae dicturi ſumus ſ. 66. H.

m. Concidenda) Breuiter expedienda. H.

n. Sidus vehemens Orionis) Muſaeo, θρασὺς ὠρίων, Homero σθένος ὠρίωνος. Sic porro vocauerunt Poëtae, quod Pleionem matrem Pleadum eum perſequi tradant, vt vim afferat. De Vergiliis vide cap. 41. L. II. *Dal.*

Quum ſidus vehemens) De quo Maro Aen. I. 539. *Quum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion.* Et Horat. I. od. 28. vbi auſtrum pluuium comitem vocat occidentis Orionis: *Me quoque deuexi rapidus comes Orionis Illyricis notus obruit vndis.* Conſtat id ſidus ſtellis amplius quingentis, teleſcopio deprehenſis: quarum inſigues ſex eae ſunt, quae in Orionis enſe iam pridem adnotatae: aliaeque tres in cingulo, quas S. Iacobi baculum, vel Tres Reges agricolae vulgo vocant. De occaſu illius dicetur ſ. 74. H.

o. Longo decedat ſpatio) *Decidat* non *decedat* in antiquo exemplari, hoc eſt, occidat. *Pint.*

Longo) Longum caeli ſpatium decurrat, quum occidit. H.

p. Sementibus tempora) Leg. *Sementis tempora plerique praeſumunt, etc. Xenophon antequam Deus ſignum dederit. Hoc Cicero noſter imbre fieri interpretatus eſt, etc.* Salmaſ. 734. a.

q. Tempora plerique praeſumunt) Varro cap. 34. L. I. Columel. cap. 2. L. II. *Dal.*

Praeſumunt) Anteuertunt. H.

r. Aduenient Coronae exortu) Breuius in antiquo exemplari, *a Coronae exortu.* Pintian.

Coronae exortu) Borealis ſcilicet, ſiue Gnoſſiae, Theſei, aut Ariadnae. Quo die oriatur

tinuis diebus certo prope imbrium promiſſo. Xenophon *s.* antequam Deus ſignum dederit. Hoc [1] Cicero *t.*, Nouembris imbre fieri interpretatus eſt; quum ſit vera ratio non prius ſerendi, quam folia ceperint decidere. Hoc ipſo *u.* Vergiliarum occaſu [2] fieri putant aliqui, a. d. III. Idus *x.* Nouembris,

N 3 vt

1. *Cicero NR. Cb. id eſt, noſter. Latinus, non externus. Sic c. 6. l. XXIX. Varro noſter.* 2. *Fieri putant. Aliqui ad III. . . . ſeruant; quoniam id ſidus etiam veſtis inſtitoris eſt. Gr. et Al.*

oriatur dicemus ſ. 74. Hunc exortum Coronae matutinum Virgilius intellexit, ac ſementis initium eſſe voluit, Georg. I. 222. *Ante tibi Eoae Atlantides abſcondantur, Gnoſiaque ardentis decedat ſtella Coronae, Debita quam ſulcis committas ſemina: quamque Inuitae properes anni ſpem credere terrae.* Democritus tamen in Geop. II. 12. p. 50. circa Coronae occaſum ſeri iubet, quia tunc imbres plurimi: Δημόκριτος δὲ . . περὶ τὴν τοῦ Στεφάνου δύσιν σπείρειν συμβουλεύει· Τότε γὰρ οὐ μόνον ὄμβροι ἐκπέμπεσθαι πολλοὶ εἰώθασιν, etc. H.

s. Xenophon) Legitur in Oecon. p. 860. de ſementis tempore: Ἐπειδὰν γὰρ ὁ μετοπωρινὸς χρόνος ἔλθῃ, πάντες που οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν θεὸν ἀποβλέπουσιν, ὁπότε βρέξας τὴν γῆν ἀφήσει αὐτοὺς σπείρειν. *Quum autumni tempus aduenerit, homines omnes ad Deum reſpiciunt, quando terra irrigata ſeminandi poteſtatem eis facturus ſit.* H.

t. Hoc Cicero) In MSS. R. 1. et 2. *Ciceio* N. R. At editiones omnes Romana, anni 1470. Parmenſis, Veneta, aliaeque vetuſtiſſimae, *Nouembris imbre*, rectiſſime, vt ſuadet quod proxime ſequitur, *a. d. III. Idus Nouembris.* H.

u. Hoc ipſo Vergiliarum occaſu fieri putant. Aliqui ad tertium Idus Nouembris, vt diximus, ſeruant, quoniam id ſidus etiam veſtis inſtitoris eſt) Scribo, *Hoc ipſo Vergiliarum occaſu fieri putant aliqui, ad tertium Idus Nouembris vt diximus. Seruantque id ſidus etiam veſtis inſtitores*, ex eodem codice. Legere tamen mallem *hoc ipſum*, quam *hoc ipſo*, *et obſeruant* potius, quam *ſeruant*. Pint.

x. Aliqui ad III. *Idus Nouembris*) Leg. *Aliqui ante diem*

vt diximus *y*. Seruantque id ſidus etiam veſtis *z*. 1 inſtitores; et eſt in caelo notatu facillimum. Ergo ex occaſu eius de hieme augurantur, quibus *a*. eſt cura inſidiandi negotiatoris 2 auaritia. Nubilo occaſu pluuioſam hiemem denunciat: ſtatimque augent 3 lucernarum pretia: ſereno aſperam, 4 et reliquarum *b*. veſtium accendunt. Sed ille indocilis

1. *inſtitutor. M. inſtitor. V.* 2. *auaritiae. V.* 3. *lacernarum Hard. ex operarum vitio.* 4. *et tum rel. Dal.*

diem tertium Idus, etc. Sed quinam illi aliqui? Vide *Sal.* 736. a. Sequentia lege: *Quoniam id ſidus veſtis inſtitor eſt*: quare hoc ſidus *veſtis inſtitorem* appellet, in ſequentibus explicat. Et in praecedentibus lege: *At ab aequinoctio ad brumam Vergiliarum matutinus occaſus die quadrageſimo quarto.* Vide *Salmaſ.* ibi. pag. 736. a.

y. *Vt diximus*) L. II. 47. Vergiliarum ergo occaſus in diem D. Martini feſtum incidit: qui dies ſolemnis πιθοιγιῶν, in quo dolia relinuntur, et potum vini recentis guſtandum amici propinant. H.

z. *Veſtis inſtitores*) Mercatores. Apud Iuuenal. Sat. 7. inſtitor hibernae tegetis. Vide N. et Em. N. XXVI. (hic coll.) *Seruantque*) Hunc locum ex fide codicum R. et Colb. repraeſentamus. Praepoſtera interpunctione perturbata omnia prius erant mirum in modum: quum ſic legeretur: *Vergiliarum occaſu fieri putant.* Aliqui ad III. Idus *Nouembris, vt diximus, ſeruant? quoniam id ſidus, etiam veſtis inſtitor eſt*, etc. Vbi ſidus veſtis inſtitorem appellari Sipontinus exiſtimauit, aliique poſt eum. Nugae merae. H.

a. *Quibus eſt cura inſidiandi negotiatoris auaritia*) Scribendum reor *negotiatoribus* non *negotiatoris*: et verbum *auaritia* falſo adiectum puto. *Pint.*

Quibus eſt cura) Sincerius fortaſſe ac planius fuerit, *Quibus eſt cura inſidiandi negotiatoribus, auaritia.* Adiectitiam illam eſſe Pintianus ſenſit auaritiae voculam. ſic Plinius ſ. 74. damnat ſaeuitiam inſidiantium caritati annonae. H.

b. *Et reliquarum*) Hoc eſt, et tum reliquarum veſtium pretia augent, annonamque vrunt. H.

lis *c.* [1] caeli agricola, hoc ſignum habeat inter ſuos vepres, humumque ſuam aſpiciens, quum folia viderit decidua. Si indicatur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. Ita enim ſentitur, vt caeli locique [2] afficit natura: idque in hac ratione praecellit, quod eadem et in mundo publica eſt, et vnicuique loco peculiaris. Miretur hoc, qui non meminerit ipſo brumali die pulegium *d.* [3] in carnariis florere: adeo nihil occultum eſſe natura voluit. Et ſerendi igitur hoc dedit ſignum. Haec eſt vera interpretatio, argumentum *e.* naturae ſecum afferens. Quippe [4] ſic terram peti ſuadet, promittitque quamdam ſtercoris vicem, et [5] contra rigores terram flatuſque operiri *f.* a ſe nunciat, et monet feſtinare.

N 4 LXI.

1. *caeli d. in V.* 2. *efficit. M.* 3. *e coronariis. V. Theophr. c. 8. l. Cauſ. legitur tamen, in carnariis, c. 6. lib. XIX. ſub finem. et, ſuſpenſa in tectis, c. 4. l. II.* 4. *ſic terra ſe peti.* 5. *con. rig. flat. operiri ſe. M.*

c. Indocilis) Qui caeli ſigna noſſe nequit. H.

d. In carnariis) Carnarium locus eſt, vbi ſalitae carnes domi reponuntur. Vide N. et Em. N. XXVII. (paulo poſt) Interim id obſeruandum, quod in carnariis ſuſpenſo pulegio accidere Plinius ait, id in tectis pariter ſuſpenſo contingere ab eodem obſeruatum iam antea II. 41. *Ipſo*) Placuit nonnullis, *in coronariis* potius legi, quam *in carnariis*. Fruſtra. In carnariis ſuſpendi carnes mos antiquus fuit: quo more et ſuſpendi pulegium nunc Plinius innuit. Colum. XII. 53. *A duodecima die ad lacum ſalſuram deferri oportebit, et ſalem prius excuti, deinde aqua dulci diligenter perlui, necubi ſal inhaereat, et paululum aſſiccatam in carnario ſuſpendi.* Varro de R. R. I. 54. de vuis penſilibus: *Alia*, inquit, *quae in piſcinam in amphora picata deſcendat: alia quae in aram, vt in carnarium aſcendat.* Corrigo, *quae in horreum, vt in carnariis aſcendat.* H.

e. Argumentum) Signum a natura datum. H.

LXI. Varro *g.* in fabae vtique ſatu hanc obſeruationem cuſtodiri praecepit. Alii *h.* plena Luna ſerendam. Lentem vero a vigeſimo quinto ad trigeſimum. Viciam *i.* quoque iiſdem Lunae diebus: ita demum ſine limacibus fore. Quidam pabuli cauſa ſic ſeri iubent, ſeminis autem vere. Eſt et alia manifeſtior ratio, mirabiliore naturae prouidentia, in qua Ciceronis *k.* ſententiam ipſius verbis ſubſignabimus:

Iam vero l. ſemper viridis, ſemperque grauata
Lentiſcus, triplici ſolita eſt grandeſcere fetu:

Ter

f. Operiri) Foliis cadentibus. H.

g. Varro in fabae) Varro de R. R. I. 34. *Fabam optime ſeri in Vergiliarum occaſu.* H.

h. Alii plena) Pallad. XII. in Noubr. tit. I. p. 161. H.

i. Viciam quoque) Colum. II. 11. *Viciae autem duae ſationes ſunt. Prima, quam pabuli cauſa circa aequinoctium autumnale ſerimus, ſeptem modios eius in vnum iugerum. Secunda, qua ſex modios menſe Ianuario, vel etiam ſerius iacimus ſemini progenerando . . . obſeruandum erit, ne ante quintam et vigeſimam lunam terrae mandetur. Aliter ſatae fere limacem nocere comperimus.* H.

k. Ciceronis) Exſtat nunc ea in L. de diuin. I. n. 15. H.

l. Iam vero ſemper viridis) Conſtant. in Geoponicis L. XI. ἡ δὲ σχῖνος τρεῖς καρποὺς φέρει, καὶ εἰ μὲν ὁ πρῶτος καρπὸς καλὸς γένηται, τὸν πρῶτον σπορὸν καλῶς καρποφορεῖν σημαίνει, ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Aratus: — οὐδὲ μέλαιναι σχῖνοι ἀπείρητοι, Τριπλόα δὲ σχῖνος κυέει· τρισσαὶ δέ γε αὖξαι Γίνονται καρποῖο, φέρει δέ τε σήμαθ' ἑκάστῃ. Ἑξείης ἀρότῳ, καὶ γὰρ ἀροτήσιον ὥρην τριπλόα μείρονται μέσσην καὶ ἐπ' ἀμφότερ' ἄκρας. Idem et de ſcilla quam etiam vt Lentiſcum σχῖνον vocant, prodidit Theophr. cap. 12. VII. hiſt. quod et rurſum confirmat Aratus his verbis: Ὅσσα δ' ἐπὶ σχίνου ἀροτὴρ ἐπιδράσσατο καρπῷ, Τόσσα καὶ ἐν σκίλλης τεκμαίρεται ἄνθει λευκῷ. *Lentiſci in fructu quod ſeruat ruſticus, albo In flore et ſcillae ſeruandum exiſtimat idem* Dalec.

Ter fruges m. fundens, tria tempora monſtrat arandi. Ex his vnum hoc erit, idem et lino ac papaueri ſerendo. Cato de papauere ita tradit: Virgas et ſarmenta, quae *n.* tibi [1] vſioni ſupererunt, in ſegete comburito. Vbi eas combuſſeris, ibi papauer ſerito ſilueſtre, quod *o.* in miro vſu eſt melle decoctum ad faucium remedia. Viſque ſomnifera etiam ſatiuo. Et hactenus de hiberna ſemente.

1. *inciſioni ſupererunt.* M. *quae tibi ſatione ſuperant.* Gr. et Al.

m. Ter fruges) Vide N. et Em. N. XXVIII. (hic adi.) *Ter*) Ita libri omnes, etiam MSS. ipſeque Tullius, apud quem carmen illud occurrit, de diuin. L. II. 15. An vero nihilominus, *ter flores*, ſincerius videri poſſit, conſiderandum. Nam poſt eos verſiculos ſubiicit Cicero ſtatim: *Ne hoc quidem quaero, cur haec arbor vna ter floreat, aut cur arandi maturitatem ad ſignum floris accommodet.* Tamen Geop. auct. XI. 13. ἡ δὲ σχῖνος τρεῖς καρποὺς φέρει, etc. poſt Aratum, quem Cicero tranſtulit: Τριπλόα δὲ σχῖνος κυέει· Τρισσαὶ δὲ αὖξαι Γίνονται καρποῖο· φέρει δὲ τε σήμαθ' ἑκάστη Ἑξείης ἀρότῳ, etc. H.

n. Quae tibi vſioni) Quod poſt tuum vſum ſupererit Vide N. et Em. N. XXIX. (hic poſ.) *Virgas etc.*) Hoc eſt, quae ſupererunt poſt tuum vſum. In libris vulgatis hactenus legebatur, *quae tibi in ſatione ſuperant.* MSS. R. 1. *Quae tibi ciſioni.* R. 2. *quae tibi oſioni.* Verum ex Catone ipſo, qui eadem habet, *vſioni* legi oportere, perſpicuum eſt. Sic enim ille de R. R. c. 38. p. 34. *Si ligna et virgas non poteris vendere, neque lapidem habebis, vnde calcem coquas, de lignis carbones coquito: virgas et ſarmenta, qui tibi vſioni ſupererunt, in ſegete comburito: vbi eas combuſſeris, ibi papauer ſerito.* Vſionis autem voce vſus eſt iterum idem Cato, c. 145. vbi de lege oleae faciundae: *Si viride oleum fiet, facito accedat oleum et ſal ſuae vſioni, quod ſatis fiet et vaſa viminea.* Et rurſum c. 149. Scaeuola quoque apud Gellium IV. 1. p. 271. *Quae longae vſionis gratia contrahuntur et reconduntur.* Sic et abuſionem, pro abuſu dicimus. H.

o. Quod in miro vſu) Q. Seren. Samonicus, c. Vuae,

LXII. (XXVI.) Verum vt pariter omnis culturae quoddam *p.* breuiarium peragatur, eodem tempore conuenit et arbores ſtercorare, accumulare item vineas: ſufficit *q.* in iugerum opera: et vbi patietur loci ratio, arbuſta ac vineas putare, ſeminariis ſolum bipalio praeparare, incilia *r.* aperire, aquam de agro pellere, torcular *s.* [1] lauare et recon-

1. *ſic et M. leuare. Gr. et Al.*

faucibus etc. medendis: *Diſce etiam miram ex humili medicamine curam: Actiaco melli iungas agreſte papauer, Decoctumque ſimul mandes, manſumque vorabis.* De vi papaueris ſomnifica dicetur inferius ſuo loco. H.

p. Quoddam breuiarium) Quod veteres ſummarium, Graeci epitomen, nunc vulgus Compendium vocat. Huius vocis vſus apud Suet. in Auguſto, c. 101. et in Galba, c. 12. Seneca ep. 39. p. 241. *Commentarios, quos deſideras, diligenter ornatos, et in anguſtum coactos, ego vero componam. Sed vide ne plus profectura ſit oratio ordinaria, quam haec quae nunc vulgo Breuiarium dicitur, olim quum Latine loqueremur, ſummarium vocabatur.* H.

q. Sufficit . . . opera) *Opera*, pro diurno opere, ſeu labore diei vnius accipi, tralatitium eſt. Sic Colum. II. 13. *Pro modo cuiuſque agri quot operae deſignentur.* Et mox: *Legumina occupant opera* LX. *id eſt, menſes duos.* Et paulo ante: *Segetes ſarriuntur ſeſquiopera.* Et IX. 2. in Octobri: *Antiqui ſingulis operis ſingula iugera ſarriri et occari volunt: quod an recte fieri poſſit, affirmare non auſim* Galli dicunt: *par journées, les jornées des ouvriers.* H.

r. Incilia) Incilia ſunt principia foſſarum, quibus e flumine, vel e lacu deduci aquae poſſint. Cato c. 155. *Per hiemem aquam de agro depellere oportet. Quum vero pluere incipiet, familiam cum ferreis ſarculis exire oportet, et incilia aperire, aquam diducere in vias, et ſegetem curare oportet, vti fluat.* Elices et ſulcos aquarios appellat Columella, l. c. Incilia idem, L. V. 9. *Si olea in cliuo ſit, incilia excitentur, quae limoſam aquam deducant.* H.

s. Torcular lauare) Vide N. et Em. N. XXX. (hic coll.) *Torcular*) Sic libri omnes tum publici, tum etiam conditiui, ante Dalecam-

recondere. A Calendis Nouembris gallinis oua ſupponere nolito, donec bruma conficiatur. In eum *t.* diem ternadena ſubiicito aeſtate tota, hieme pauciora; non tamen infra nouena. Democritus talem futuram hiemem arbitratur, qualis fuerit brumae dies, et circa eum terni: item ſolſtitio aeſtatem. Circa brumam [1] pleriſque bis ſeptem *u.*, halcyonum fetura, ventorum quiete, [2] mollius caelum: ſed et in his et in aliis omnibus ex euentu ſignificationum intelligi ſidera debebunt, non ad dies vtique praefinitos exſpectari tempeſtatum vadimonia.

LXIII Per brumam *x.* vitem ne colito. Vina tum defaecari, vel etiam *y.* diffundi Hyginus ſuadet, a confecta *z.* ea ſeptimo die, vtique ſi ſeptima Luna competat

1. *plerumque.* *V.* 2. *mollit.* *Vet.* *molliunt.* *M.* *ſub.* *dies.* *14.*

campium, quo auctore in libris deinceps editis *leuare* legitur. Sed ſane perperam. Nam Columella II. 11. quum huius ipſius interualli ruſticum opus definit, *Opercula, cola, et cetera ſine quibus probe confici vinum non poteſt, diligenter lota marina et aqua ſalſa* tum iubet eſſe: *Torcularia vero et fora diligenter emundata, lotaque.* H.

t. In eum diem) Vide L. X. 74. 75. H.

u. Bis ſeptem) Diebus ſcilicet circa brumam. Id vero pleriſque ita viſum eſſe ait, nam aliis aliter. Colum. XI. 2. Halcyoneos dies in extremum Februarium reiiciente, VIII. *Calendas Maias, inquit, Halcyonei dies vocantur: in Atlantico quidem mari ſumma tranquillitas notata eſt.* H.

x. Per brumam) Varro de R. R. I. 35. *Septimo interuallo inter Vergiliarum occaſum, et brumam . . . vineas, arbuſtumque putare: dum in XV. diebus ante et poſt brumam . . . ne facias.* Colum. L. de arbor 5. *Per brumam vitem ne colito,* etc. H.

y. Vel etiam diffundi) Quid ſit vina diffundi diximus L. XIV. 16. H.

z. A confecta ea) Poſt brumam confectam. H.

petat. Ceraſa *a.* circa brumam ſeri. Bubus *b.* glandem tunc aſpergi conuenit in iuga ſingula modios. Largior valetudinem infeſtat, et quocumque tempore detur, ſi minus xxx. diebus continuis data ſit, narrant verna ſcabie poenitere. Materiei caedendae *c.* tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maxime vigilia conſtant, quum ſint noctes tanto ampliores. Qualos *d.*, crates, fiſcinas texere: faces *e.* incidere: ridicas praeparare interdiu xxx. palos lx. In lucubratione *f.* veſpertina ridicas v. palos x. totidem antelucana.

LXIV. A bruma *g.* in Fauonium [1] Caeſari *h.* nobilia

1. *Caeſar. nob. ſid. ſignificat. M.*

a. Ceraſa) Varro de R.R. I. 39. *Circiter ſolſtitium inſeri ficus ſolet: nec non brumalibus diebus ceraſus.* H.

b. Bubus glandem tunc) Cato cap. 54. Columel. cap. 2. lib. II. in Octobri. *Dal.* *Bubus glandem)* Cato, c. 54. *Vbi ſementem patraueris, glandem parari legique conuenit, et in aquam conîici. Inde ſemodios ſingulis bubus in dies dari oportet, etc.* Colum. XI. 2. in Octobri: *Glandis quoque non inutile eſt ſingulis iugis modios ſingulos dare: nec tamen amplius, ne laborent: nec minus diebus XXX praebueris. Nam ſi paucioribus diebus detur, vt ait Hyginus, per ver ſcabioſi boues fiunt.* H.

c. Materiei dedimus) L. XVI. 74. H.

d. Qualos, crates) Colum. XI. 2. in Decbr. *Sed etiam longis noctibus ad diurnum tempus aliquid adiiciendum eſt. Nam multa ſunt quae in lucrubatione recte aguntur. Siue enim vineas poſſidemus, pali et ridicae poſſunt dolari, exacuique . . . ſiue palmae ſpartiuae fecunda eſt, fiſcinae, ſportaeque, ſeu virgultorum corbes ex vimine etc.* H.

e. Faces incidere) Et, vt ait Virgilius, inſpicare, id eſt, in ſpicae modum fingere. *Dal.*

Faces incidere) Virgilii hoc praeceptum eſt Georg. I. 291. *Et quidam ſeros hiberni ad luminis ignes Peruigilat, ferroque faces inſpicat acuto.* H.

f. In lucubratione) Columel. XI. 2. in Febr. p. 370. *Item ad lucubrationem veſpertinam palos decem, vel ridicas quinque conficere: totidemque*

nobilia ſidera ſignificant, tertio *i.* Calend. Ianuarii matutino Canis occidens. Quo die Atticae et finitimis regionibus Aquila veſperi occidere traditur. Pridie Nonas Ianuarii Caeſari Delphinus *k.* matutino exoritur, et poſtero *l.* die Fidicula, quo Aegypto Sagitta veſperi occidit. Item ad VI. Idus Ianuarii eiuſdem Delphini veſpertino occaſu continui dies hiemant [1] Italiae, et quum Sol in Aquarium ſentiatur tranſire, quod *m.* fere XVI. Calendas

1. *Italiae, cum ſol in Aqu. ſentitur tranſ.* Dal.

demque per antelucanam lucubrationem, etc. H.

g. A bruma) Concinnauit Calendarium vetus Romanorum, notato ortu occaſuque ſtellarum, ex hoc Plinii libro, e Columella, Ouidiique Faſtis, Petauius noſter in Vranologio p. 102. ſeqq. H.

h. Caeſari - ſignificant) Ex ſententia Caeſaris, tempeſtatem, aut aliud quidpiam praeſignificant. Frequens ea loquutio et familiaris Ptolemaeo, L. de appar. Καίσαρι ἐπισημαίνει. Καλίππῳ ἐπισημαίνει, etc. Simplex, at celebris eſt vox apud Graecos ἐπισημασία, *praeſignificatio*, ſeu ſimpliciter mauis, *ſignificatio*: quod ſidera nempe, prout orirentur, aut occiderent, *ſignificarent*, tum tempeſtates, quibus arandum, metendum, ſimile quid agendum foret: tum dies, quibus ſperaretur, metueretur ue pluuia, ventus, aut vis quaepiam in aere. Notanda hic Columellae verba IX. 2. p. 369. *Siderum occaſus tempeſtatem facit: interdum tantummodo ſignificat.* H.

i. Tertio Cal.) Colum. l. c. p. 388. *Tertio Calend. Ianuarias Canicula veſpere occidit, tempeſtatem ſignificat. Quarto Calend. Iannar. Aquila veſpere occidit: hiemat.* De ortu et occaſu ſtellarum matutino aut veſpertino abunde egimus, ſ. 58. H.

k. Delphinus) Ouidio Faſt. I. 457. VI. Idus oritur matutino. H.

l. Et poſtero die) Nempe Nonis. Ita Columel. „Nonis Ianuariis Fidis exoritur mane: tempeſtas varia.“ Ouidius quoque Faſtorum I. 315. *Inſtiterint Nonae: miſſi tibi nubibus atris Signa dabunt imbres exoriente Lyra.* H.

m. Quod fere XVI.) Colum. l. c. XVII. *Cal. Ian. Sol*

das ſtella *n.* regia appellata Tuberoni in pectore Leonis occidit matutino. Et pridie *o.* Nonas Februarias Fidicula veſperi. Huius *p.* temporis nouiſſimis diebus, vbicumque patietur caeli ratio, terram ad roſarum et vineae ſatum vertere bipalio oportet. Iugero operae LX. ſufficiunt. Foſſas purgare, aut nouas facere. Antelucanis *q.* ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quaſſa ſarcire, ipſorumque *r.* [1] laminas ſcabendo purgare, aut nouas facere.

LXV. I. A Fauonio in aequinoctium *s.* vernum Caeſari ſignificat, [2] XIV. Calendas Martii triduum *t.* [3] varie. Et VIII. Calendas *u.* hirundinis viſu

1. *lamas M.* 2. *XVII. Cal. Gr. et Al.* 3. *varium. V.*

Sol in Aquarium tranſit: Leo mane incipit occidere XVI. Cal. hiemat. Plinio concinit Ouid. Faſt. I. 651. H.

n. Stella regia) Claram ſtellam Columella vocat, et occidere VI. Calend. Februarias tradit. *Dal.*

Stella regia) Quae et Cor Leonis a ſitu vocatur, et *βασιλίσκος* ſeu regulus: quod quibus ea in ortu praeeſt, ii regiam habere natiuitatem videantur, inquit Gemin. Elem. Aſtron. c. 2. p. 12. Colum. XI. 2. in Ian. *VI. Cal. Ian. Leonis quae eſt in pectore clara ſtella occidit: nonnumquam ſignificatur hiems bipartita.* Ouidio, vt videtur, Faſt. I. 655. VIII. quoque Cal. Ianuarii ea ſtella occidit. H.

o. Et pridie Nonas) Columell. *Tertio Nonas.* H.

p. Huius temporis) Colum. XI. 2. in Febr. p. 371. 372. H.

q. Antelucanis) Colum. l. c. in Decembri. H.

r. Ipſorumque laminas) MSS. omnes, *lanas.* Vt vt eſt, tabulas, aſſereſque intelligit, quibus dolia compinguntur. H.

s. In aequinoctium) Varro c. 29. lib. I. *Dal.*

t. Triduum varie) Per triduum varia tempeſtas. Vide Not. et Em. N. XXXI. (hic appoſ.) *XIV. Cal.)* Prius legebatur XVII. *Calendas.* At ſedecim omnino Calendae ſunt Martiae, etiam quum intercalatur annus: nam tum *bis ſexto Calendas* dicitur. H.

viſu *x.*, et poſtero die Arcturi *y.* exortu veſpertino. Item tertio Nonas Martii Caeſar Cancri *z.* exortu id fieri obſeruauit. Maior pars auctorum [1] Vindemitoris *a.* emerſu, VIII. *b.* Idus Aquilonii piſcis [2] exortu, et poſtero die Orionis. *c.* In Attica [3] Miluum apparere obſeruatur. Caeſar et Idus *d.* Martias

1. *ſic ex MSS. em. Hard. vindemiatoris Gr. et Al.* 2. *exortus Dal.* 3. *ſic ex MSS. em. Hard. conſ. Dal. Miluium. Gr. et Al.*

u. Et VIII. Calendas) Subintellige, varia tempeſtas eſt, quo die hirundo conſpicitur: et poſtero, quo Arcturus veſpertino exoritur. Colum. l. c. VII. *Calendas Martias*, *Ventoſa tempeſtas*: *Hirundo conſpicitur.* Ex quo hic forte, *Et VII. Calendas* ſcribendum, vt dixi II. 47. *Et prius*, *IX. Cal. Mart Arcturus prima nocte oritur*: *frigidus dies Aquilone vel Coro*: *interdum pluuia.* Arcturum biduo poſterius oriri Plinius facit. H.

x. Hirundinis viſu) Ab hirundinis viſu et Chelidoniam et ornithiam olim Fauonium vocauerunt. Supra cap. 47. L. II. *Dal.*

y. Arcturi exortu) Columel. oritur IX. Calend. Mart. *Dal.*

z. Cancri exortu id fieri) Variam tempeſtatem, nunc Africo flante, nunc Auſtro, nunc ventis Septemtrionalibus, nunc Fauonio. Columel. *Dal.*

Id fieri obſeruauit) Nempe varium incertumque tempus. Et Colum. l. c. p. 373. *IV. Nonas Martii Fauonius, interdum Auſter hiemat.* H.

a. Vindemitoris) Ita MSS. Ouidius quoque Faſt. III. 407. *At non effugiet Vindemitor*, quem oriri is ait tertio Nonas Martias. Colum. ſexto, l. c. *VI. Nonas Martii*, *Vindemiator apparet*, *quem Graeci* τρυγητῆρα *dicunt. Septemtrionales venti.* Emerſum porro intellige matutinum. H.

b. VIII. Idus) Subintellige, vt prius, varia tempeſtas. Colum. l. c. III. *Idus Martii*, *Piſcis Aquilonius definit oriri. Septemtrionales venti.* De exortu matutino haec accipe. H.

c. Orionis) Sidus id Plautus in Amphitruone *Iugulam* vocat, quod vt ait Feſtus, ceteris ſit amplior nucis iuglandis magnitudine. Locus Plauti citatur cap. 8. L. II. *Dal.*

d. Idus Martias ferales) De Idibus Martiis, quo die Cae-

tias ferales ſibi annotauit Scorpionis *e.* occaſu: XV. vero Calendas Aprilis Italiae Miluum *f.* oſtendi: duodecimo Calendas Equum *g.* occidere matutino.

2. Hoc interuallum temporis vegetiſſimum *h.* agricolis, maximeque operoſum eſt, in quo praecipue falluntur. Neque enim eo die vocantur ad munia, quo Fauonius flare debeat, ſed quo ceperit. Hoc acri intentione ſeruandum eſt. Hoc illo menſe ſignum Deus habet, obſeruatione minime fallaci aut dubia, ſi quis attendat. Vnde autem ſpiret [1] is ventus, quaque parte veniat, diximus *i.* ſecundo volumine, et dicemus mox paulo operoſius. Interim ab eo die (quiſquis ille fuerit) quo flare ceperit non vtique *k.* VI. Idus Februarii, ſed *l.* ſiue ante quan-

1. *ſic quoque Alii. iis Gr. et vulg.*

Caeſar in Senatu dicitur interfectus, vide Plutarch. in Caeſare, p. 737. Celebratum eo die Caeſaris funus fuiſſe, Plinius eo verbo indicat. At non eo pertinere nummum inſcriptum BRVT. IMP. *Brutus Imperator*, cum vultu Bruti prioris: et altera parte, EID MAR. cum pileo inter pugiones duos; iamdudum monuimus. H.

e. Scorpionis occaſu) Nempe veſpertino. Colum. l. c. *Idibus Martii: Nepa incipit occidere: ſignificat tempeſtatem.* Nepa, Scorpio eſt. H.

f. Miluum oſtendi) Oriri matutino Miluum, alii Cycnum et Olorem: Miluium Naſo vocat, vnoque die ortum eius ſtellae anticipat: aſſignat enim decimo ſexto Calendas Aprilis, Faſtor. III. 793. *Stella Lycaoniam vergit decliuis ad Arcton Miluius: haec illa nocte videnda venit. Quid dederit volucri, ſi vis cognoſcerre, caelum, etc.* H.

g. Equum occidere) Colum. l. c. p. 374. *XII. Calendas Aprilis, Equus occidit mane.* H.

h. Vegetiſſimum agricolis) Opportuniſſimum, tempeſtiuiſſimum ad obeunda ruris opera, ὡραιότατον. *Dal.*

Vegetiſſimum) Vegetas maxime poſcit agricolas, et maxima affert opera. H.

i. Diximus) L. II. 46. 47. H.

k. Non vtique ſexto Idus Februarii) Legendum videtur VII. *Idus*, non VI. ex M. Varrone L. I. c. 23. et Colu-

quando praeuernat, ſiue poſt, quando hiemat: poſt eam diem, inquam, innumera ruſticos cura diſtringat, et prima quaeque peragantur, quae differri nequeunt. Trimeſtria *m.* ſerantur. Vites putentur, qua *n.* diximus ratione. Oleae curentur. Poma ſerantur inſeranturque. Vineae paſtinentur. Semina digerantur, inſtaurentur alia. Arundines, ſalices, geniſtae ſerantur, caedanturque. Serantur *o.* vero vlmi, populi, platani, vti *p.* dictum eſt. Tum et ſegetes conuenit purgare, ſarrire hibernas fruges, maxime-

Columella L. II. cap. 2. quorum traditionem videtur refellere. *Pint.*

l. Sed ſiue ante quando praeuernat, ſiue poſt quando hiemat) *Quando praeuernat*, id eſt, quando praemature ver incipit. *Quando hiemat*, hoc eſt, quando hiems nondum deſaeuiit. In priore verbo elegans eſt compoſitio; poſterius ex Graeco χειμάζειν tranſlatum eſt. *Gelen.*

Quando praeuernat) Quando ver praemature incipit. H.

m. Trimeſtria) Haec huius interualli opera, quae verna dicuntur, eadem Varro praecipit de R. R. I. 29. p. 62. et c. 30. Colum. XI. 2. in Febr. et Pallad. in Febr. tit. 3. H.

n. Qua diximus) L. XVII. 35. H.

o. Serantur vero vlmi, populi, platani, vti dictum eſt) Lego *fraxini* non *platani*, tum quia ſuperius L. XVII, cap. 11. de populo, vlmo, fraxino diſſeruit; quem locum videtur hic demonſtrare, cum dicit, *Vti dictum eſt*, tum quia patet euidenter deſumptum ex Columella hunc locum lib. II. cap. 2. *Populos*, inquit, *et ſalices et fraxinos prius quam frondeſcant, plantaſque vlmorum tunc ponere vtile.* Porro verbum *vero* ſuperfluit ex codice antiquo. *Pint.*

p. Vti dictum eſt.) L. XVII. 15. et de vlmis ibi, populis, fraxiniſque actum eſt: non de platanis: ſed et harum par ratio eſt: quum ſeminaria omne genus vt ſerantur hoc temporis interuallo, Varro praecipiat l. c. H.

maximeque far. Lex *q.* certa in eo, quum *r.* quatuor fibrarum eſſe ceperit. Faba *s.* vero non antequam trium foliorum. Tunc *t.* quoque leui ſarculo purgare verius, quam fodere. Florentem vtique xv. primis diebus non attingere. Hordeum *u.* niſi [1] ſiccum ne ſarrito. Putationem *x.* aequinoctio

1. *Sic et M. ſicco ne ſerito Gr. et Al.*

q. Lex certa in eo.) In ſarriendo farre. Columella, II. 12. *Triticum et adoreum, quum quatuor fibras habere ceperint, hordeum quum quinque: faba et cetera legumina, quum quatuor digitis a terra exſtiterint, recte ſarrientur.* Pallad II. in Ianuar. tit. 9. p. 39. *Triticum et far ſarritur quatuor foliorum: hordeum quinque*, etc. H.

r. Quum quatuor) Quum quatuor fibra radix habere ceperit. H.

s. Faba vero non antequam trium foliorum) Scribo, *faba vero non antequam quatuor digitorum*, ex Columella l. II. cap. 2. his verbis: *Sed et faba eadem curam exigit, ſi iam coliculus eius in quatuor digitos altitudinis creuerit.* Pint.

t. Tunc quoque) Haec vero non ad fabam tantum, verum ad omnia quae ſarriuntur, refert Columella, II. 12. ſicut et de florentibus non attingendis. *Curandum* inquit, *ne florentem ſegetem tangamus: ſed aut antea, aut mox quum defloruerit.* H.

u. Hordeum) Colum. l. c. Vide N. et Em. N. XXXII. (hic conſp.) *Hordeum.*) Locum hunc ope codicum R. et Colb. ſanauimus, in quibus *ſarito* legitur: adſtipulante Columella II. 12. *At aliae ſegetes, quae vel humidae moueri poſſunt, melius tamen ſiccae ſarriuntur, quoniam ſic tractatae non infeſtantur rubigine: hordeum vero niſi ſicciſſimum tangi non debet.* Palladio quoque II. in Ian. tit. 9. p. 39. *Hoc menſe ſerenis et ſiccis diebus, dum gelicidium non eſt, ſunt ſarculanda frumenta ... ſi ſiccas ſegetes ſarculaueris, aliquid contra rubiginem praeſtitiſti: maxime ſi hordeum ſiccum ſarrietur.* Prius legebatur, *Ne ſerito.* At de ſarritione et purgatione hibernarum ſegetum hic ſermo eſt, non de ſatione. H.

x. Putationem) Colum. XI. 12. *A calendis Martiis eximia*

noctio peractam habeto. Vineae *y* jugerum quaternae operae putant alligantque: in arbuſto ſingulae operae arbores xv. Eodem hoc tempore hortorum *z.* roſariorumque cura eſt, quae ſeperatim [1] proximis voluminibus dicetur: eodem et topiariorum. Tunc optime ſcrobes fiunt. Terra in futurum proſcinditur, Virgilio *a* maxime auctore, vt glebas ſol coquat. Vtilior ſententia, quae non niſi temperatum ſolum in *b.* medio vere arari iubet: quoniam *c.* in pingui ſtatim ſulcos occupant herbae, gracili inſequuti aeſtus [2] exſiccant: tum namque ſuccum venturis ſeminibus auferunt. Talia autumno melius arari certum eſt.

3. Cato *d.* verna opera ſic definit: ſcrobes *e.* fieri, ſemi-

1. *proximo volumine. V.* 2. *exſiccant, certumque ſuccum futuris. V. exic. ideoque ſuccum: Alii. V.*

eximia eſt vitium putatio, vſque in decimum Calendarum Aprilium, ſi tamen ſe gemmae nondum moueant. H.

y. Vineae iugerum) Colu. mella, L. de arb. c. 5. *Iugerum valentis et iam conſtitutae vineae quatuor operis putatur, ſex alligatur Arbuſto nihil eiuſmodi poteſt apte finiri*, etc. H.

z. Hortorum etc.) Colum. l. c. *Roſarium ſerotinum perfoſſum et cultum habere tempus iam eſt.* Et paulo ante: *His diebus commode inſtruuntur horti*, etc. H.

a. Virgilio) Georg I. 63. *Ergo age terrae Pingue ſolum, primus extemplo a menſibus anni Fortes inuertant tauri, glebaſque iacentes Puluerulenta coquat maturis ſolibus aeſtas.* Primos anni menſes appellat, quod paulo antea ver nouum dixerat. H.

b. In medio vere) Anni tempore iam iam incaleſcente, inquit Colum. II. 4. H.

c. Quoniam in pingui.) Quae duo gemino verſu complexus eſt eleganter Virgil. Georg I. 69. *Illic, officiant laetis ne frugibus herbae: Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.* H.

d. Cato verna.) De R. R. 40. p. 35. *Per ver haec fieri oportet. Sulcos et ſcrobes fieri*

ſeminaria propagari: in locis craſſis et humidis vlmos, ficos, poma, [1] oleas ſeri: prata *f.* ſtercorari Luna *g.* ſitiente: quae rigua non erunt: ab afflatu Fauonii defendi, purgari, herbas malas radicitus erui, ficus *h.* interpurgari, ſeminaria [2] fieri, et vetera ſarciri. Haec *i.* antequam vinea florere incipiat. [3] Itemque *k.* piro florente arare incipiat macra arenoſaque. Poſtea

1. *Sic ex MSS. em. Hard. ſimilia habet, Cato oleas, prata ſtercorari Gr. et Al.* 2. *noua fieri. Ex Catone.* 3. *Idemque. M. Itaque. V.*

ri ſeminariis: vitiariis locum verti. In locis craſſis et humectis vlmos, ficos, poma, oleas ſeri oportet, etc. H.

e. Scrobes fieri, ſeminaria propagari) Vitiatiſſimus locus, et omiſſis non paucis verbis mutilatus. Monſtrat hoc Cato ipſe capite 40. *Per ver,* inquit, *haec fieri oportet: ſulcos et ſcrobes fieri; ſeminariis vitiariiſque locum verti, vites purgari: in locis craſſis et humectis vlmos, ficos, poma, oleas ſeri oportet.* Ex quibus verbis liquet paulo infra poſt verbum *oleas* addendam eſſe vocem *ſeri.* Pint.

f. Prata ſtercorari luna ſitiente) *Silente* non *ſitiente,* Cato ipſe cap. 1. *Idem.*

g. Luna ſitiente) Cato c. 50. p. 40. *Luna ſilente,* vt puto, mendoſe. De priore voce diximus XVII. 8. Poſteriorem Plinius ipſe interpretatur XVI. 74. Catonis verba haec ſunt, quae inſtitutam a nobis huius loci interpunctionem defendunt: *Prata primo vere ſtercorato, Luna ſilenti, quae irrigua non erunt. Vbi Fauonius flare ceperit, tum prata defendes: depurgato, herbaſque malas omnes radicitus effodito ... Ficos interputato, et in vinea ficos ſuccidito alte ... Seminarium facito, et vetera reſarcito. Hoc facito antequam vineam defodere incipias.* H.

h. Ficus interpurgari) Scribe, *interputari.* Cato cap. 50. *ficos interputato.* Eodem verbo vſus eſt Varro lib. I. cap. 30. *Oleam ſeri interputarique oportet. Pint.*

i. Haec antequam vinea florere incipiat) Lege, *Hoc antequam vineam fodere incipias.* Cato cap. 50. *Seminaria facito et vetera reſarcito. Hoc facito antequam vineam fodere incipias. Idem.*

k. Itemque piro) Cato, c. 131.

¹ Poſtea vti quaeque *l.* grauiſſima et aquoſiſſima: ² ita poſtremo arato. Ergo haec aratio has habebit notas, lentiſci *m.* primum fructum oſtendentis, ac piri florentis. Erit et tertia ³ in bulborum ſatu, ſcillae. *n.* Item in coronamentorum, narciſſi: namque et *o.* haec ter florent, primoque flore primam arationem oſtendunt, medio ſecundam, tertio nouiſſimam, quando inter ſeſe alia aliis notas praebent. Ac non in nouiſſimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur edera: id enim noxium et exitiale ei eſt tempus. Quaedam vero et ſuas habent notas, ſicuti ficus. Quum folia pauca in cacumine acceta-

 buli

1. *Sic ex MSS. em. Hard. poſtea vtique Gr. et. Al.* 2. *iſta V.* 3. *Lego, in coronamentorum ſatu, narciſſi: item in bulborum ſcillae. Namque et haec ter floret prim. etc. oſtendit. Ex Th. et Arato.*

131. p. 68. *Dapem pro bubus piro florente facito. Poſtea verno arare incipito: ea loca primum arato, quae rudecta arenoſaque erunt: poſtea vti quaeque grauiſſima atque aquoſiſſima erunt, ita poſtremo arato.* H.

l. Poſtea vtique grauiſſima et aquoſiſſima, ita poſtremo arato) Scribo, *vti quaeque*, non *vtique*: et *craſſiſſima* non *grauiſſima*. Cato eodem cap. 50. *Verno arare incipito et loca primum arato quae ſicciſſima erunt: et quae craſſiſſima et aquoſiſſima erunt, ea poſtremum arato, dum ne prius obdureſcant. Idem.*

m. Lentiſci) Vt dictum eſt, ſ. 61. H.

n. Scillae) Subintellige, florentis. Nam vti lentiſcum, ſic etiam ter florere ſcillam Aratus prodidit, in Διοσημεῖα: Ὅσσα δ' ἐπὶ σχίνου ἀροτὴρ ἐπιδράσσατο καρπῷ, Τόσσα καὶ ἐν σκίλλης τεκμαίρεται ἄνθει λευκῷ. De narciſſo prodit idem Theophr. Hiſt. VII. 12. vt quidem videtur. H.

o. Haec ter florent) Lentiſcum et Narciſſum ter florere, nec verum eſt, nec aliquis ſcribit. Lentiſcum autem conſtat, trino veluti conatu, quem concepit, fructum maturare et perficere. Id quod oſtendit arandi tria tempora. *Dalec.*

buli *p.* modo [1] germinent, tunc maxime ſerendas ficus.

LXVI. 1. Aequinoctium vernum [2] a. d. VIII. Calendas Aprilis peragi videtur. Ab eo ad Vergiliarum exortum matutinum, Caeſari *q.* ſignificant Calendae Aprilis III. Nonas Aprilis in Attica Vergiliae veſpere occultantur. Eadem poſtridie in Boeotia: Caeſari autem et Chaldaeis *r.* Nonis: Aegypto Orion et gladius eius incipiunt abſcondi. Caeſari *s.* ſexto Idus ſignificatur imber Librae occaſu: XIV. Calendas Maii *t.* Aegypto Suculae *u.* occidunt veſperi, ſidus vehemens, et terra marique turbidum: decimoſexto Atticae: XV. Caeſari, continuoque triduo ſignificat. Aſſyriae autem XII Calendas. Hoc eſt vulgo appellatum ſidus [3] Parilicium, *x.* quoniam XI. Calend. Maii vrbis Romae natalis, quo fere ſerenitas reddi-

1. *germinant, tunc mox ſerenae ſic. Dal.* 2. *ad VIII. Gr. et Al.* 3. *Palilicium Gr. et Al.*

p. Acetabuli modo) Quum frondes e gemma ceperint aperire ſeſe, et explicare: ac caliculorum ſimilitudinem quamdam prae ſe ferre. H.

q. Caeſari ſignificant) Tempeſtatem. Scripſerat in Calendario ſuo Caeſar, *Calendis Aprilis: Tempeſtas.* H.

r. Et Chaldaeis Nonis) Poſtridie Columellae IX. 2. p. 375. *Octauo Idus Aprilis, Vergiliae veſpere celantur.* H.

s. Caeſari ſexto Idus) Biduo poſt Columellae, l. c. *Quarto Idus Aprilis, ſole oriente Libra occidere incipit: interdum tempeſtatem ſignificat.* H.

t. XIV. Cal. Maii) Sic etiam Columellae, l. c. *XIV. Calendas Maias, Suculae ſe veſperi celant: pluuiam ſignificat.* H.

u. Suculae occidunt) Columellae occidere incipiunt prid. id. Aprilis: abſconduntur vero prorſus XIV. Calend. Maias. *Dalec.*

x. Palilicium) A Paliliciis feriis, quibus paſtores Pali pabuli deae ſacrificabant, vt pecudes a morbis ea tuerentur. *Idem.*

Pari-

redditur, claritatem obſeruationi dedit: nimborum argumento Hyadas *y* appellantibus Graecis has ſtellas. Quod *z.* noſtri a ſimilitudine cognominis Graeci propter ſues impoſitum arbitrantes, imperitia appellauere Suculas. Caeſari [1] a. d. VIII. Calendas notatur *a.* dies. VII. Calend. Aegypto Hoedi exoriuntur: VI. Calendas Boeotiae et Atticae Canis

O 4 veſperi

1. ad VIII. Gr. et Al.

Parilicium) Ita MSS. non *Palilicium.* Quoniam quum ſit natura pluuium ſidus, tamen XI. Cal. Maii quo Romae Parilia, vrbiſque natales, celebrantur, ſerenitatem adducere ſolebat: eiuſque idcirco obſeruatio inſignis fuit. *Parilia* melius ſcribi quam *Palilia*, tum MSS. omnes monent, tum fuſius ipſi docebimus L. XIX. 24. H.

y. Hyadas.) Heſiodo νύμφαι ἅς ὑάδας καλέουσι φῦλ' ἀνθρώπων, ſunt quinque Phaeſole, Coronis, Cleia, Phaea, Eudora, Atlantis filiae. Proclo vero Diadocho ſeptem et diuerſis nominibus: Stelaeno, Sterope, Merope, Electra, Alcyone, Naea, Taygeta. Vide Rhodig. cap. 16. XVI. et ſupra cap. 39. lib. II. *Hyadas* dictas putat Rhodig. cap. 6. XXIX. a forma Y. cuius imagine tauri frontem delineant. Vide cap 8. lib II. Dal.

z. Quod noſtri a ſimilitudine cognominis) Verbum *quod*, puto delendum eſſe. *Pint.*

Quod noſtri.) Cuiuſdam Tullii Tironis in Pandectis verba Gellius recitat XIII. 9. p. 667. *Adeo*, inquit, *veteres Romani litteras Graecas neſciuerunt, et rudes Graecae linguae fuerunt, vt ſtellas, quae in capite Tauri ſunt, propterea Suculas appellarint, quod eas Graeci ὑάδας vocant: tamquam id verbum Latinum Graeci verbi interpretamentum ſit: quia Graece ὗες ſues Latine dicantur: ſed ὑάδες οὐκ ἀπὸ τῶν ὑῶν, ita vt noſtri Opici putauerunt, ſed ab eo quod eſt ὕειν appellantur: nam et quum oriuntur et quum occidunt, tempeſtates, pluuias, largoſque imbres cient. Pluere autem et Graeca lingua ὕειν dicitur.* Ita ille: quem quum Gellius reprehendere conatur, nihil niſi nugas affert. H.

a. Notatur dies) Tempeſtatem eo die ſignificat. H.

veſperi occultatur, Fidicula *b.* mane oritur: v. Calendas Aſſyriae Orion totus abſconditur, tertio *c.* autem Canis: vi. Nonas Maii *d.* Caeſari Suculae matutino exoriuntur, et *e.* viii. Idus Capella pluuialis. Aegypto autem eodem die Canis veſperi occultatur. Sic fere in vi. Idus Maii, qui eſt Vergiliarum *f.* exortus, decurrunt ſidera.

2. In *g.* hoc temporis interuallo, xv. diebus primis agricolae rapienda ſunt ea, quibus peragendis ante aequinoctium non ſuffecerit, dum *h.* ſciat inde

b. Fidicula mane) In nouum Calendas Fidiculae ortum coniicit Colum. l. c. H.

c. Tertio autem) Poſtero die Colum. l. c. *Pridie Calendas Maias, Canis ſe veſpere celat: tempeſtatem ſignificat.* H.

d. VI. Nonas Maii.) Et Columella, l. c. p. 376. *VI Nonas Maias Sucula cum ſole exoritur.* H.

e. Et VIII Idus Capella pluuialis) Ipſis Maii Calendis oriri Ouidius cenſet Faſt. V. III. *Ab Ioue ſurgat opus: prima mihi nocte videnda. Stella eſt in cunas officioſa Iouis. Naſcitur Oleniae ſidus pluuiale Capellae: Illa dati Caelum praemia lactis habet.* H.

f. Vergiliarum exortus) Nonis exoriuntur, ſed hoc die totae apparent. Columel. *Dalec.*

Vergiliarum exortus.) Nempe matutinus. Columella, l. c. *Nonis Maii Vergiliae exoriuntur mane* .... *VI. Idus, Vergiliae totae apparent.* Ouidus Faſtor. V. 599. *Pleiadas aſpicies omnes, totumque ſororum Agmen, vbi ante Idus nox erit vna ſuper. Tum mihi non dubiis auctoribus incipit aeſtas: Et tepidi finem tempora veris habent.* H.

g. In hoc temporis) Colum. l. c. H.

h. Dum ſciat inde natam) Probro nimirum ſolebat obiici vindemiatoribus, ſi cuculus eos deprehendiſſet putantes vineam: et a viatoribus cuculi vocabantur per imitationem cantus huius auis. Horat. I. Sat. 7. v. 28. *Tum Praeneſtinus ſalſo multumque fluenti Expreſſa arbuſto regerit conuicia, durus Vindemiator et inuictus, cui ſaepe viator Ceſſiſſet, magna compellans voce cucullum.* Vbi

inde natam exprobrationem foedam, putantium [1] vites, per imitationem cantus [2] alitis *i.* temporarii, quem cuculum vocant. Dedecus *k.* enim habetur, opprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, vt ob id petulantiae *l.* ſales etiam cum primo *m.* vere ludantur. Auſpicio *n.* tamen deteſtabiles videntur. Adeo minima quaeque in agro naturalibus trahentur argumentis. Extremo *o.* autem hoc tempore [3] panici miliique ſatio

O 5 eſt,

1. *tum vites per initium cantus. Dal.* 2. *al. temporariae, quam. V.* 3. *panaci Gr.*

Vbi Porphyrio: *Solent*, inquit, *ruſtici circa viam arbuſta vindemiantes, a viatoribes cuculi appellari; quum illi prouocati tantam verborum amaritudinem in eos effundunt, vt viatores illis cedant, contenti eos cuculos iterum atque iterum appellare.* Deridebatur itaque vinitor, et appellabatur auis pigra, ac nidi ſui immemor. H.

i. Alitis temporarii) Eſt enim cuculus auis aeſtiua. Vide quae dicta ſunt L. X. 11. H.

k. Dedecus enim habetur) Hoc ſumptum eſt e dicacibus preatereuntium viatorum conuitiis, quibus vinitores tanquam ſerius vitem colentes laceſſunt in probrum ignauiae et deſidis otii. Auſonius in Moſella, — *inde viator Riparum ſubiecta petens, huic nauita labens Probrae canunt ſeris cultoribus.* Turneb. cap. 7. lib. XI. Adu. Eraſmus prouerbio, *Cuculus.* Vide cap. 9. lib. X. *Dal.*

l. Petulantiae.) Suadet pudor, vt multo malim ex alio te, optime lector, quam ex me diſcere, quos petulantiae ſales appellet. Itaque, ſi ita lubet, Eraſmum adi, Chil. 4. cent. 5. Ad. 84. *Cuculus*, p. 869. H.

m. Primo vere ludantur) Id eſt, ineunte, nouo Virgil. πρώτȣ ꙗ̓ νέȣ ἔαρος: vt medio, vel adulto, ἀκμάζοντος, μεσοῦντος; prouecto, ſeneſcente, extremo, prono, praecipiti, παυομένȣ, λήγοντος, ἀπιόντος, φθίνοντος. Summam hiemem, mediam brumam Cicero dixit pro lege Manilia. Hadrian. Iunius cap. 19. lib. I. *Dal.*

n. Auſpicio tamen deteſtabiles videntur) Puto haec verba adulterina eſſe. *Pint.*

o. Extremo autem) Confer

eſt. Juſtum [1] eſt hoc ſeri maturato hordeo; [2] atque etiam in eodem aruo eſt *p.* ſignum illius maturitati, et horum ſationi commune, lucentes veſpere per arua cicindelae. Ita appellant ruſtici ſtellantes volatus, Graeci vero lampyridas, incredibili benignitate naturae.

LXVII. (XXVII). Jam *q.* Vergilias in caelo notabiles cateruа fecerat: non tamen his contenta, terreſtres fecit alias, veluti vociferans: Cur caelum [3] intuearis agricola? cur ſidera quaeras ruſtice? iam te breuiore ſomno feſſum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas ſpargo [4] perculiares *r.* ſtellas, easque veſpere et ab *s.* opere diſiungenti oſtendo: ac ne [5] poſſis praeterire, miraculo ſollicito. *t.* Videſne vt fulgor igni ſimilis alarum compreſſu [6] tegatur, ſecumque lucem habeat et nocte? Dedi tibi herbas horarum indices:

1. *eſt, in M. d.* 2. *Atque etiam in eodem aruo. Eſtque ſignum illius maturitatis ſationis Gr. et Al.* 3. *intueris agr. Cur ſid. quaeris. M.* 4. *ſpeculares. M.* 5. *poſſit praet. miraculi ſolicitudo, videſne. M.* 6. *ſubtegatur. M.*

fer iſta cum iis quae habet Colum. II. 9. fere ſub finem de milii ac panici ſatione. H.

p. Eſtque ſignum illius maturitatis et horum ſationis commune) In eodem; *Signum illius maturitati et horum ſationi commune*, cetera deſiderantur. Pint.

Cicindelae) De his XI. 34. *Stellantes volatus* lepide appellat lucida ſtellularum inſtar animalcula, quae ſubſiliant, ac volutent. H.

q. Iam Vergilias) In Galliis vulgus appellat, *la Pouſſiniere.* H.

r. Peculiares ſtellas) Nimirum cicindelas. H.

s. Ab opere diſiungenti) Quum veſperi ceſſas ab opere ruſtico. H.

t. Sollicito.) Hoc te *praetereuntem fulgore* ſollicito ac moneo. H.

cur: et *u.* vt [1] ne ſole quidem oculos tuos a terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius ſpectas, ipſumque caelum ſcrutaris? Habes ante pedes tuos ecce *x.* Vergilias. In certis eae diebus proueniunt, durantque foedere *y.* ſideris huiuſce: partumque eas illius eſſe certum eſt. Proinde quiſquis aeſtiuos fructus ante illas ſeuerit, ipſe fruſtrabitur ſeſe. Hoc interuallo et apicula procedens fabam florere indicat: fabaque floreſcens eam euocat. Dabitur et aliud finiti frigoris indicium. Quum *z.* germinare videris morum, iniuriam poſtea frigoris timere nolito.

2. Ergo *a.* opera, taleas oliuarum ponere, ipſasque oleas interradere *b.*, rigare prata, aequinoctii diebus primis. Quum herba creuerit in feſtu-

1. *ne ſic quidem.* M.

u. *Ne ſole*) Ne ſolis quidem cauſa. Ne vel propter ſolem caelum aſpicias. H.

x. *Ecce Vergilias*) Cicindelas, quae quum Vergiliarum tempore oriantur, inſtar earum eſſe poſſint. H.

y. *Foedere*) Quaſi icto foedere cum Vergiliis. H.

z. *Quum germinare videris etc*) Theophraſt. c. 21. lib. I. cauſ. *Dalec.*

Quum germinare) Ideo ſapientiſſima arborum dicta morus, quod niſi exacto frigore non germinat, vt dictum eſt XVI. 41. Paſſeratius in eam rem carmine ſingulari de moro: *Sit pudor inſanis, Morus ſapit, illa doloſo nil temere credit Zephyro: nam veris adulti Iam certum exſpectans ſolem, non germinat ante, Frigoris infeſti quam cuncta receſſerit aura: Tum floret, viretque ſimul: longaeque rependit Damna morae: atque vna totam ſe nocte profundit.* Et mox. *Inſidias caeli ne tunc vereare ſereni Amplius, et vaſto quae coeca pericula ponto: Vt bene ſubductam deducas nauita pinum, Sint tibi Vergiliae, videas quum germina mori.* H.

a. *Ergo opera*) Varro cap. 30. et 31. lib. I. Cato cap. 40. Columel. cap. 2. lib. II. *D.*

Ergo opera) Varro de R. R. I. 31. H.

b. *Interradere*) Siue vt Cato loquitur, v. 150. *interputare.*

feſtucam, arcere aquas: vineas pampinare. *c.* Et huic lex ſua, quum pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat una opera iugerum. Segetes [1] iterare. *d.* Sarritur vero diebus viginti. Ab aequinoctio ſartura nocere et vineae et ſegeti aeſtimatur. Et oues lauandi *e.* hoc idem tempus eſt.

3. A Vergiliarum exortu ſignificant Caeſari, poſtridie [2] Arcturi *f.* occaſus matutinus; [3] tertio *g.* Idus Maii Fidiculae exortus: XII. Calendas Iunii Capella veſperi occidens, et in Attica Canis. XI. Calendas Caeſari Orionis *h.* gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunii Caeſari et Aſſyriae Aquila veſperi oritur: octauo *i.* Idus Arcturus matutino occidit, Italiae ſexto: et quarto Idus Delphinus veſperi exoritur: decimo ſeptimo Calendas Iulii gladius

1. *runcare. Sarriuntur. Vet.* 2. *Sic ex MSS. em. Hard. Arcturi occaſus matutini Gr. et Al.* 3. *et tert. V. quarto. M.*

tare. Egimus de hac voce L. XV. 2. Colum. XI. 2. p. 376. *Oleae putantur et emuſcuntur.* Palladius in Maio, tit. 4. p. 116. *Nunc locis praegelidis et pluuioſis oleae putantur, et eis muſcus abraditur.* H.

c. Et huic lex ſua) Colum. L. de arboribus, c. 5. *Vineam nouellam omnes gemmas agere ſinito: ſimul atque pampinus inſtar quatuor digitorum erit, tum demum pampinato, etc.* H.

d. Segetes iterare) Iterato ſarrire. Vide Colum. II. 12. H.

e. Et oues lauandi) Colum. XI. 2. in Aprili: *Oues Tarentinae radice lanaria lauari debent, vt tonſurae praeparentur.* H.

f. Poſtridie Arcturi) Hoc eſt, V. Idus Maias, occidit matutino Arcturus. Et his occaſus tempeſtatem ſignificat. Nam VI idus Vergiliae oriuntur. H.

g. Tertio Idus) Colum. l. c. *Tertio idus Maias, Fidis oritur, ſignificat tempeſtatem.* H.

h. Orionis gladius occidere) Paulo antea id fieri dixit XI. Calend. Iunii. *Dalec.*

i. Octauo Idus Arcturus) Colum. l. c. H.

us Orionis oritur, quod Aegypto poſt quatriduum. Vndecimo Calendas, eiuſdem Orionis gladius Caeſari occidere incipit. VIII. Calendas Julii vero longiſſima dies totius anni, et nox breuiſſima ſolſtitium conficiunt.

4. In hoc temporis interuallo vineae pampinantur: curaturque vt vinea vetus ſemel foſſa ſit; bis nouella. Oues tondentur: lupinum ſtercorandi cauſa vertitur: terra proſcinditur: vicia in pabulum ſecatur: *k.* faba metitur, dein concutitur. (XXVIII.) Prata *l.* circa Calendas Iunii caeduntur, quorum facillima agricolis cura ac minimi impendii, haec de ſe poſtulat dici. *m.* Relinqui debent [1] in laeto ſolo vel humido, vel riguo, eaque aqua pluuia rigari via publica. Vtiliſſimum ſimul et herbae arare, deinde cratire, ſerere florem ex fenilibus

1. *in riguo ſolo, vel laeto, et humido, eaque aqua plurig. vel. publ.*

k. Faba metitur, deinde concutitur) Legendum ex ſcripto codice, *cuditur*, non *concutitur*, aſtipulante etiam Comici prouerbio, *In me haec cudetur faba. Pint.*

Dein concutitur) Vide N. et Em. N. XXXIII.(hic coll.) *Faba*) Ita libri omnes, etiam MSS. quos videre licuit; fruſtra emendando Pintiano, *dein cuditur*, nec merito in eam ſententiam illud Comici trahente, *In me haec cudetur faba.* Nam Palladius haec ipſa huius interualli opera deſcribens, lib. VII. in Iunio, tit. 3. p. 123. *Colligemus viciam*, inquit, *fenum Graecum reſecabimus ad pabulum. Nunc et faba Luna minuente velletur. Ante lucem ſane, et ante quam Luna procedat, excuſſa et refrigerata ponatur. Ita gurgulio nos non patietur infeſtos.* H.

l. Prata circa, *etc.*) Cato cap. 50. et 53. Varro cap. 49. lib. I. Colum. cap. 17. 18. 19. lib. II. Palladius cap. 10. Septembris. *Dalec.*

m. Relinqui debent) Relinqui dicuntur prata, quum ſolum nec aratur, nec conſeritur,

bus, atque ex praeſepibus feno dilapſum ſpargere, prius quam cratiantur. Nec primo anno rigari, nec *n.* paſci ante ſecunda feniſecia, ne herbae vellantur, obtrituque hebetentur. Seneſcunt *o.* prata, reſtituique debent faba in his ſata, vel rapis vel milio. Mox inſequente anno frumento, rurſuſque in prata tertio relinqui. Praeterea quoties ſecta ſint, ſiciliri *p.*, hoc eſt, quae feniſeces praeterierunt, ſecari. Eſt enim in primis inutile, enaſci herbas ſementaturas. *q.* Herba optima in prato trifolii, proxima graminis, peſſima mimmuli: *r.* [1] ſiliquas etiam

1. *ſiliqua etiam dira*: *feniſecis inuiſa et equiſelis eſt* Gr. *et alii dira haerendo inuiſa* Vet.

ſeritur, ſed ad herbae fenique prouentum ſummittitur. *Dalec.*

Relinqui debent) In herbae fenique prouentum ſummitti. Tractat haec etiam Columella II. 17. p. 74. Pallad. in Septe. tit. 10. H.

n. Nec paſci ante) Nec immitti pecora, niſi poſt feniſecia anni ſecundi. Columella II. 18. p. 76. *Nec p[illegible] quidem oportet teneris adhuc et ſubſidentibus pratis immittere*: *ſed quoties herba proſiluerit*, *deſecare. Nam pecudes molli ſolo infigunt vngulas, atque interruptas non ſinunt herbarum radices ſerpere, et condenſare. Altero tamen anno minora pecora poſt feniſecia permittemus admitti . . . Tertio deinde, quum pratum ſolidius ac durius erit, poterit etiam maiores recipere pecudes*, etc. H.

o. Seneſcunt prata) Eleganter haec Columella de R. R. II. 18. p. 75. *Igitur eum locum, quem prato deſtinauerunt*, etc. Et Palladius, l. c.

p. Siciliri) Hinc ſicilimenta de prato Cato vocat, de R. R. 5. ea deſegmina. Veteres *ſicilire* pro *ſecare* vſurpabant. Varro de R. R. 49. p. 68. *Quo facta ſicilienda prata, id eſt, falcibus conſectanda quae feniſeces praeterierunt: ac quaſi barba tuberoſum reliquerunt campum.* H.

q. Sementaturas) Sementare eſt ſemen producere. Gallis, *Gréner*, *venir à gréne.* H.

r. Mimmuli) Quidam *Mim-*

etiam *s.* diras ferentis. Inuiſa [1]et equiſetis eſt *t.*, a ſimilitudine equinae ſetae. Secandi tempus, quum ſpica deflorеſcere [2] cepit, atque roborari: [3] ſecan- dum

1. *et equiſelis.* *Gr.* 2. *coeperit. M.* 3. *ſecundum Alii.*

Mimmulum eſſe volunt, herbam latis, longis, magnis, duris foliis, proceram, naſcentem in paludoſis pratis, quam vix boues comedunt, nedum equi. Ruſtici vocant *des Leches.* Genus ferme id Caricis eſt. Alii legunt *Nummulum*, et herbam eſſe putant, quam a rotunditate foliorum nummis pari etiamnum officinae *Nummulariam* vocant, tam noxiam pecori, vt ea deguſtata oues vlceratis pulmonibus tabidae intereant. Herbam et morbum rura vocant. *La clavelée. D.*

Peſſima mimmuli.) Haud ſatis compertum herbae genus. Vide N. et Em. N. XXIV. (hic poſ.) *Herba*) Significat non caule modo, ſed et ſiliqua nocere in prato mimmulum. Sunt qui *ranunculi* legi ſuſpicentur commodius poſſe: vetant MSS. codices: quorum ex fide, quum illi exhibeant diſerte, *ſiliqua etiam dira ferentis*, hunc locum ita expreſſimus. In libris hactenus editis: *Peſſima mimmuli: ſiliqua etiam dira: feniſecis inuiſa et equiſetis eſt.* H.

s. Siliqua, etc.) Vide cap. 13. Lib. XXVI. Johannes Baptiſta Perſii interpres legit ex vetuſto codice, *duram, haerendo*; ac vulgatis ſaeculo ſuo exemplaribus adnotauit ſcriptum fuiſſe: *dira ferendis.* Siliquam autem ononin vocat, quoniam ſemen latum fert in exiguis ſiliquis. Eſt autem moleſtiſſima feniſecibus, quoniam et firmis duriſque ſtipitibus aciem falcis retundit, et rigidis ſpinis ſuis crura vulnerat. Scio tamen a Columella cap. 11. Lib. II. Siliquam vocari *fenum Graecum.* Siliquam nonnulli ſiliqua omnia vocant, vt viciam, aphacam, quae paulo laborioſius demetuntur. Colum. cap. 18. Lib. II. inter ea quae pratis nocent, refert ſtirpes, ſpinas, herbas validioris incrementi, rubos, virgulta, iuncos, intyba, ſolſtitiales ſpinas, quas quidam eſſe volunt *les Chauſſetrapes*: alii vero ſpinae genus, quod prouinciales vocant *Aureoles.* *Dal.*

t. Equiſetis eſt.) Vide cap. 13. Lib. XXVI. *Idem.*

Et

dum, *u.* antequam inareſcat. Cato *x.* fenum, inquit, ne ſero ſeces: prius quam ſemen maturum ſit, ſecato. Quidam pridie rigant, vbi ſunt rigua. Noctibus *y.* roſcidis ſecari melius. Quaedam partes [1] Italiae poſt meſſem ſecant.

5. Fuit hoc quoque maioris impendii apud priores. Creticis *z.* tantum tranſmariniſque *a.* cotibus notis, nec niſi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fenifex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limae [2] vicem imperantes ferro. Sed aquariae [3] protinus virent. Falcium ipſarum duo genera: Italicum breuius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendii: quippe medias caedunt herbas, breuioreſque praetereunt. [4] Italus *b.* feniſex

1. *Italiae, in M. d.* 2. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. M. vicem Gr. et Al.* 3. *pr. viget. Quidam, id eſt, aciem trahit potius durat. Alii. viret Gr.* 4. *Itali feniſeces dex. un. ma ſecant. M.*

Et equiſetis) De qua L. XXVI. 83. *Equiſetum hippuris a Graecis dicta, et in pratis vituperata nobis*, etc. H.

u. Secandum) Colum. II. 19. p. 77. *Fenum autem demetitur optime antequam inareſcat: nam et largius percipitur, et iucundiorem cibum pecudibus praebet.* H.

x. Cato) C. 53. p. 41. *Fenum, vbi tempus erit, ſecato: caueto que, ne ſero ſeces. Priuſquam ſemen maturum fiet, ſecato: et quod optimum fenum erit, ſeorſum condito.* H.

y. Noctibut roſcidis.) Virg. Georg. I. 289. *Noctes leues ſtipulae melius, nocte arida prata Tondentur: noctes lentus non deficit humor.* H.

z. Creticis tantum) Quum ad acuendas falces non niſi Creticis et trans mare vectis cotibus vſus foret. De his cotibus L. XXXVI. 47. vbi et de aquariis dicetur. H.

a. Tranſmariniſque cotibus) Ad barbaros eas ferre, tamquam illicit as merces prohibet *l. Cotem* §. *illicitarum. ff. public.* Briſſonius c. 4. Lib. IV. *Dalec.*

b. Italus feniſex dextera vna

ſex dextra vna manu ſecat. Juſtum *c.* eſt vna opera iugerum in die deſecari: alligarique manipulos mille ducentos, [1] quaterna pondo. Sectum *d.* verti ad ſolem, nec niſi ſiccum conſtrui oportet: niſi fuerit hoc obſeruatum diligenter, exhalare matutino nebulam quamdam, metaſque *e.* mox ſole accendi, et conflagrare certum eſt. Rurſus *f.* rigari deſecta oportet, vt ſecetur autumnale fenum, quod vocant cordum. Interamnae in Vmbria quater anno ſecantur: etiam non rigua. Ter vero pleriſque in locis:

1. *quaternum pondo. Alii.*

vna manu ſecat.) Expendendum an *ima* potius quam *vna* legi expediat. Nam quia paulo ante dixerat, in Galliae latifundiis herbas medias ſecari, quod fieri nequit niſi ſublata et celſa manu, ideo ſubdit, *in Italia feniſeces ima manu ſecant herbas. Pint.*

c. Iuſtum eſt) Colum. XI. 2. in Maio: *Per hos dies feniſeciae inſtituendae. Bonus operarius prati iugerum deſecat, nec minus mille ducentos manipulos vnus obligat, qui ſint ſinguli quaternarum librarum* H.

d. Sectum verti.) Colum. II. 19. *Nonnumquam etiam quum cecidimus, imber oppreſſit: quod ſi permaduit, inutile eſt vdum mouere, meliuſque patiemur ſuperiorem partem ſole ſiccari: tunc demum conuertemus,* etc. H.

e. Metaſque mox.) Colum. II. 19. *Eſt autem modus in ſiccando, vt neque peraridum, neque rurſus viride colligatur: alterum, quod omnem ſuccum ſi amiſit, ſtramenti vicem obtinet: alterum, quod ſi nimium retinuit, in tabulato putreſcit: ac ſaepe concaluit, ignem creat et incendium... Certe quidquid ad eum modum, quo debet, ſiccatum erit, in metas exſtrui conueniet, eaſque ipſas in acutiſſimos vertices exacui. Sic enim commodiſſime fenum defenditur a pluuiis: quae etiamſi non ſint, non alienum tamen eſt praedictas metas facere, vt ſi quis humor herbis ineſt, exſudet, atque excoquatur in aceruis.* Meta porro dicitur feni congeries vel ſtrues in acutiſſimum verticem exacuta. H.

f. Rurſus rigari.) Colum. II. 18. totidem verbis. H.

locis: et poſtea in ipſo pabulo *g.* non minus emolumenti eſt, quam a feno. Armentorum id cura, iumentorumque progeneratio ſuum *h.* cuique [1] conſilium dabit, optimo maxime quadrigarum quaeſtu.

LXVIII. 1. Solſtitium peragi *i.* in octaua parte Cancri, et octauo Calendas Iulii diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc *k* vſque a bruma dies creuerunt, ſex menſibus. Sol ipſe ad Aquilonem ſcandens, ac per ardua [2] eniſus ab ea meta incipit flecti, et digredi ad Auſtrum, aucturus noctes aliis ſex menſibus, ablaturuſque diei menſuram. Ex hoc deinde rapiendi conuehendique fructus alios atque alios tempus, et praeparandi ſe contra ſaeuam feramque hiemem: decebatque hoc diſcrimen indubitatis notis ſignaſſe naturam. Quam ob rem eas manibus ipſis agricolarum ingeſſit, vertique iuſſit ipſa die folia, et *l.* eſſe confecti ſideris ſignum:

1. *Sic ex MSS. em. Hard. conſilium dabit optimum, maxime Gr. et Al.* 2. *enixus Pint.*

g. *In ipſo pabulo.*) Colum. II. 17. *Pratum,* inquit, *minimi ſumtus egens, per omnes annos praebet reditum: neque eum ſimplicem: quum etiam in pabulo non minus reddat, quam in feno.* H.

h. *Suum cuique conſilium dabit optimum, maxime quadrigarum quaeſtus.*) Scribo *ſuum cuique conſiltum dabit, optima maxime quadrigarum quaeſtu.* Nam et antiquum exemplar *optimo* habet, non *optimam.* Pint.

i. *Solſtitium diximus.*) Libri huius ſ. 59. H.

k. *In hoc vſque.*) Aliter in eodem. *In hoc vſque tempus a bruma creſcunt dies, creuit et ſol ipſe; ac per ardua emenſus, etc.* quae poſtrema verba vitioſiſſime ſcripta ſic pro tempore corrigo, *Creuit et ſol ipſe ac peractis ſex menſibus.* Cui correctioni videntur fauere verba mox paulum ſequentia, *aucturus noctes aliis ſex menſibus.* Pint.

l. *Et eſſe confecti.*) Confecti ſolſtitii. Sic XVI. 36. *Mirum in primis id, quod vlmo, tiliaeque, et oleae, et populo albae, et ſalici euenit.* Cir-

ſignum: nec ſilueſtrium arborum remotarumque, [1] ne in ſaltus deuios monteſque eundum eſſet quaerentibus ſigna: non rurſus vrbanarum, [2] et quae topiario tantum coluntur, quamquam et in his illa viſantur. Vertit *m.* oleae ante pedes ſatae, vertit tiliae ad mille vſus petendae: vertit populi albae etiam vitibus nuptae. Adhuc [3] parum, inquit: vlmum vite dotatam habes: et huius [4] vertam. Pabulo *n.* folia eius ſtringis, vitem deputas. Aſpice, et tenes ſidus. Alia parte caelum reſpiciunt, quam qua ſpectauere pridie. Salice omnia alligas, humillima arborum, ipſe toto capite altior: et huius circumagam. Quid te ruſticum quereris? Non ſtat per me, quo minus caelum intelligas, et caeleſtia ſcias. Dabo [5] et auribus ſignum. Palumbum vtique exaudi gemitus. Tranſiſſe ſolſtitium caueto putes, niſi quum incubantem videris palumbum.

1. *vt Pint. ex. M.* 2. *ſic et M. vrbanarum quaeque t. Gr.* 3. *parum eſt inquit Gr.* 4. *veterinorum pabulo verſa folia ſtringis, ſtringens vitem deputas. Aſpice et tenebris ſidus. Vet. ſtringens autem. Alii.* 5. *et ex auibus. V. et M.*

Circumaguntur enim folia earum poſt ſolſtitium: nec alio argumento certius intelligitur ſidus confectum. Vide etiam Varronem de R. R. I. 46. Gellium quoque IX. 7. p. 471. *Vulgo et ſcriptum*, inquit, *et creditum eſt, folia olearum arborum brumali et ſolſtitiali die conuerti: et quae pars eorum fuerat inferior atque occultior, eam ſupra fieri atque exponi ad oculos, et ad ſolem, quod nobis quoque ſemel atque iterum experiri volentibus ita eſſe propemodum viſum eſt.* Adde et Schol. Niciacandri in Ther. p. 32. Ἡ ἐλαία τὰ γλαυκὰ τῶν φύλλων ἄνω ἔχει ἐν θέρους ὥρᾳ· τὰ δὲ μέλανα, χειμῶνος. H.

m. Vertit oleae ante pedes.) Eleganter haec Plinius ec. 16. Lib. I. hiſt. Theoph. et c. 26. Lib. II. cauſ. *Dalec.*

n. Pabulo.) Iumentorum Vide quae diximus XVI. 38 Strin-

2. A ſolſtitio ad Fidiculae occaſum *o* ſexto Calendas 1 Iulii Caeſari Orion exoritur; zona autem eius quarto Nonas Aſſyriae: Aegypto vero Procyon matutino aeſtuoſus: quod ſidus apud Romanos non habet nomen, niſi *p.* caniculam hanc velimus intelligi, hoc eſt, 2 minorem canem, vt in aſtris pingitur

1. *Sic ex MSS. em. Hard. (25. Iun.) Varro c. 31. I. Col. c. 2. XI. Hadr. Iun. ex Tabula Caeſaris dictat. cap. 32. I. VI. Iunii Gr. et Al.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. minorem canem, ſane vt Gr. et Al.*

Stringere porro folia dici pro decutere tralatitium eſt. Virgilius in Eclogis: *Hic vbi denſas Agricolae ſtringunt frondes.* H.

o. Sexto Calendas Iunii etc) Leg. *Sexto Calendas Iulii Caeſari Orion exoritur, Zona autem eius quarto Nonas, Aſſyriae; Aegypto vero procyon, etc. hoc eſt minorem canem, vt in aſtris pingitur, ad aeſtum magnopere pertinens.* Προκύων Graecis μικρός κύων dicitur, *minuſculum canem* vocat Vitruuius. Ergo canicula Plinio qui Graecis προκύων ſic dictus quod ante canem oriatur, vel quod indicet canis ortum. Vide *Salmaſ.* p. 429. b. 430. a.

p. Niſi Caniculam.) Niſi Caniculam, inquit, appelles, quae vox minorem canem ſonat. Caniculam Plinius vocat, quem alii Σείριον, quae ſtella eſt lucidiſſima et flagrantiſſima in ore maioris Canis: quae et Προκύων dicta eſt, quod ante Canem oritur. Ita Galenus Epid. Hipp. I. Sirium προκύνα vocat. Κύων μέν γὰρ, inquit, τὸ σύμπαν ἄστρον· ὁ δὲ ἐπὶ τοῦ γένυος αὐτοῦ Σείριος, ὃν ὀρθῶς ἂν τις ὀνομάζει τὸν προκύνα. Sirium addit appellari a nonnullis κύνα, quod totius nomen eſt ſideris: rectius tamen *Antecanem*, προκύνα appellari, quam canem. Haec et alia multa Laelius Biſciola ſoc. Ieſu Horar. ſubceſ. XII. 2. Tom. II. *Eſt enim benignum,* Plinii verbis vtor, *et plenum ingenui pudoris, fateri per quos profeceris, non vt plerique faciunt. Scito enim conferentem auctores me deprehendiſſe* a Salmaſio in Solin. p. 430. haec aliaque quam plurima ex Biſciola tranſſcripta ad verbum, nec Biſciolam tamen nominatum. H.

gitur. Eſt *q.* autem magnopere pertinens, ſicut paulo *r.* mox docebimus. Tertio *s.* Nonas Chaldaeis Corona occidit matutino, Atticae Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulii et Aegyptiis Orion deſinit exoriri: [1] XVI. Calendas Auguſti Aſſyriae [2] Procyon exoritur. Dein *t.* poſtridie fere vbique confeſſum inter omnes ſidus indicans, quod Canis ortum vocamus, Sole *u.* partem primam Leonis ingreſſo.

1. *XVII. Ch.* 2. *Cheeiron. Tab. Caeſ. Had.* quod *tamen ſuſpectum eſt.*

q. Eſt autem.) Magna vis huius ſideris eſt, lateque pertinet, magnaque efficientia. Vide N. et Em. N. XXXV. (hic. poſ.) *Eſt*) De Sirio ſiue Canicula agitur. Ita porro MSS omnes, quos quidem vidimus. At ſcripſit in ora codicis ſui Pellicerius, *Ad aeſtum magnopere pertinens*, vt iamdudum obſeruauit Petauius, Varr. Diſſ. in Vranol. II. 10. p. 103. Pertinere ad aeſtum dicitur, ſi vera ea lectio eſt, quod ingentem aeſtum denunciat, immo et ex parte facit. Hinc Hor. III. Od. 29. *Iam Procyon furit, Et ſtella veſani Leonis, Sole dies referente ſiccos.* Procynem Horatius, quemadmodum et Plinius, pro Sirio accipit, quoniam prima haec aſteriſmi Canis ſtella ante ceteras, adeoque ante totum ipſum Canem apparet. H.

r. Sicut paulo mox.) His verbis proxime fere ſequentibus: *Sentiunt id maria.... et magnam aeſtus obtinet cauſam.* H.

s. Tertio Nonas.) Colum. XI. 2. p. 378. *Quarto Nonas Iulias Corona occidit mane.* H.

t. Dein poſtridie.) Hoc eſt, XV. Calendas Auguſti. Sic ipſe II. 47. *Ardentiſſimo autem aeſtatis tempore exoritur Caniculae ſidus, ſolem primam partem Leonis ingrediente, qui dies XV. ante Auguſtas Calendas eſt.* Adde his ea, quae ibi diximus. Vide N. et Em. N. XXXVI. (hic adi.) *Dein*) Sic libri omnes, etiam MSS. Sic et ratio calculi exigit, vti ex Plinio ipſo docuimus. Vnde Caeſaris Tabulam emendabis, ex qua Hadr. Iunius, et poſt ipſum Salmaſius in Sol. p. 430. *poſt triduum* legi malunt. H.

u. Sole partem primam, etc.) Lege, *Sole partem primam Leonis ingreſſo, poſt ſolſtitium*

greſſo. Hoc fit [1] poſt ſolſtitium xxiii. *x.* die. Sentiunt *y.* id maria et terrae, multae vero et ferae, vt *z.* ſuis locis diximus. Neque eſt minor ei *a.* veneratio, quam deſcriptis in Deos ſtellis. Accenditque ſolem, et magnam aeſtus obtinet cauſam. [2] xiii. *b.* Calend. Auguſti Aegypto Aquila occidit matu-

1. *poſt triduum Tab. Caeſ.* 2. *XVIII. Gr. et Al.*

um XXXIII. die. Salmaſ. p. 430. a.

Sole partem primam.) Hoc ex veterum ſententia ſcripſit. Reipſa anno primo Iuliano, ortus Sirii matutinus heliacus, de quo nunc ſermo eſt, Romae contigit in Gradu Leonis 7. 43′. Auguſti fere 2. Nunc in Leonis 20. 40′. incurrit, Auguſti circiter 14. Itaque Canicularium dierum initium ab ortu illo heliaco deſciuit: ac ſemper longius deinde recedet. Hanc μετάπτωσιν orbis ſtellati, ſeu progreſſionem aſtrorum in conſequentia, priſca aetas ignorabat: ideoque deſignatos ſemel a maioribus ſuis ortus occaſusque conſtanter tenebat. H.

x. XXXIII. die.) Hoc iterum repetit ſect. ſq. Eſt igitur is dies XVIII. Iulii, ſiue vt dictum eſt L. II. 47. XV. Calendas Auguſti. H.

y. Sentiunt id maria.) De hoc argumento vide Geminum, c. 14. p. 58. et Petauium Varr. Diſſ. in Vranol. II. 10. p. 101. H.

z. Suis locis diximus.) Cap. 40. Lib. II. et vna in apothecis c. 18. XIV. *Dal.*

Vt ſui locis diximus.) L. II. 40. IX. 25. His adde ea quae Cicero habet de Diuin. I. p. 209. et Manil. I. v. 388. H.

a. Ei veneratio.) De ſidere Caniculae et augurio canario vide multa apud Rhodig. c. 27. XVII. Eius augurii meminit Feſtus. Ceos quot annis ortum Caniculae diligenter ſeruare, coniecturamque capere, vt ſcribit Ponticus Heraclides, ſalubriſne, an peſtilens annus futurus ſit tradit Cicero Lib. I. de Diuinat. Cuius moris initia vide apud Victorium c. 21. XIX. explicata ex interprete Apollonii II. Argonaut. κέω δ' ἔτι νῦν ἱερῆες ἀντολέον προπάροιθε κυνὸς ῥέζουσι θυηλάς. *Dal.*

b. XIII. Cal. Aug.) Vide N. et Em. N. XXXVII. (hic conſp.) XIII.) In libris omnibus

matutino, Eteſiarumque *c.* prodromi flatus incipiunt, quod Caeſar x. Calendas ſentire Italiam exiſtimauit. Aquila *d.* Atticae matutino occidit: [1] III. Calendas regia in pectore Leonis ſtella matutino Caeſari *e.* immergitur. VIII. *f.* Idus Aug. Arcturus medius occidit: III. Idus Fidicula occaſu ſuo autumnum inchoat, vti is adnotat: ſed [2] vt vera ratio id fieri inuenit, ſexto Idus eiuſdem.

3. In hoc temporis interuallo res ſumma vitium agitur, decretorio vuis ſidere illo, quod Caniculam [3] appellauimus. Vnde [4] carbunculare *g.* dicuntur, vt [5] quodam vredinis carbone exuſtae. Non com-

1. *nono. Colum.* 2. *vt, in M. d.* 3. *vocamus M.* 4. *carbunculari Dal.* 5. *quadam carbonis vredine. Dal.*

bus editis, plurimiſque MSS. legitur, XVIII. Cal. At quis hunc diem XVIII Calendas Auguſtas vidit vmquam? Nos audacter, dempta quinarii nota, XIII. reſcribimus: tum quia ſeries dierum ita poſtulat: nam dixit antea de XVI. Calendas: quare nunc aliquis ſubſequentium dierum nominari debet: tum quia XIII. Calendas Auguſti eteſias flare ipſe admonuit, II. 47. his verbis: *Poſt biduum vero exortus*, etc. H.

c. Eteſiarumque.) De his egimus II. 147. H.

d. Aquila Atticae.) Colum. quoque IX. c.2. p. 379. *Tertio Calendas Auguſtas Aquila occidit, tempeſtatem ſignificat.* H.

e. Caeſari immergitur) Matutinum exortum haec verba demonſtrant quem pridie Colum. ſtatuit, l. c. *Quarto Calendas Auguſti, Leonis in pectore clarae ſtellae exoriuntur, interdum tempeſtatem ſignificat.* In MSS. *immergit.* Mallem, *emergit.* H.

f. VIII. Idus Aug.) Colum. p. 380. *VII. idus Auguſti Aquarius (*lege *Arcturus) occidit medius: nebuloſus aeſtus. Pridie Idus Auguſti, Fidis occidit mane, et Autumnus incipit.* H.

g. Vnde carbunculare.) De carbunculatione diximus XVII. 37. H.

comparantur huic malo grandines, procellae, [1] quaeque *h.* numquam annonae intulere caritatem. Agrorum quippe mala ſunt illa: carbunculus autem regionum late patentium, non difficili remedio, niſi calumniari naturam rerum homines, quam ſibi prodeſſe, mallent. Ferunt *i.* Democritum, qui primus intellexit, oſtenditque cum terris caeli ſocietatem, ſpernentibus hanc curam eius opulentiſſimis ciuium, praeuiſa *k.* olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu, qua *l.* diximus ratione, oſtendemuſque iam *m.* plenius, magna tum [2] vilitate propter ſpem oliuae, coemiſſe in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem et quietem doctrinarum ei ſciebant in primis cordi eſſe. Atque vt apparuit cauſa,

1. *nec quaeque vmquam.* M. 2. *tunc.* M.

h. *Quaeque numquam.*) Sic MSS. quos vidimus. Forte, *quaeque vmquam.* H.

i. *Ferunt Democritum, qui primus intellexit, etc.*) Thaleti hoc, non Democrito tribuitur, vt Hermolaus probat ex Ariſtotele et Cicerone: potuiſſetque etiam citare Diogenem libro primo. *Pintian.*

Ferunt Democritum.) Thaleti hoc Cicero adſcribit de Diuin II. p. 201. Ariſtot. quoque Polit. I. 7. et Laertius in Thalete. Plinius omne oleum coemiſſe ait: Cicero omnem oleam, antequam florere cepiſſet: Ariſtoteles et Laertius, τὰ ἐλαιουργεῖα, hoc eſt, trapeta ſiue torcularia oleo premendo. H.

k. *Praeuiſa olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu.*) Puto luxatum eſſe verborum ordinem, legendumque, *praeuiſa olei caritate futura ex Vergiliarum ortu.* quamquam verbum *futura* adiectitium puto. *Pint.*

l. *Qua diximus.*) Initio ſectionis ſuperioris. H.

m. *Oſtendemuſque iam plenius.*) Vetus lectio *planius.* non *plenius.* quod et rectius: quia ſequitur paulo infra, *Quas equidem miſcebo agreſtibus negotiis, quam potero, dilucide atque perſpicue. Pint.*

cauſa, et ingens diuitiarum curſus, reſtituiſſe *n.* mercedem anxiae et auidae dominorum poenitentiae, contentum ita probaſſe, opes ſibi in facili, quum vellet, fore. Hoc poſtea Sextius *o.* e Romanis ſapientiae aſſectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarum occaſio eſt: quas equidem miſcebo agreſtibus negotiis, quam potero dilucide atque perſpicue. Plerique dixere rorem inuſtum Sole acri, frugibus rubiginis cauſam eſſe, et carbunculi vitibus: quod ex parte falſum arbitror, omnemque vredinem frigore tantum conſtare, ſole innoxio. Id manifeſtum fiet attendentibus. Nam primum omnium non hoc euenire, niſi noctibus et ante ſolis ardorem, deprehenditur, totumque *p.* lunari ratione conſtat: quoniam talis iniuria non fit niſi interlunio, plenaue luna, hoc eſt, praeualente: vtroque enim habitu plena eſt, vt ſaepius *q.* diximus: ſed inter-

n. Reſtituiſſe mercedem anxiae et auidae dominorum poenitentiae.) Lege *mercem*, non *mercedem*, ex veteri lectione, et paulo poſt *Aſſectatoribus*, non *ſectatoribus*, in eadem. et ita ſane loqui magis Plinius conſueuit. *Pint.*

Reſtituiſſe mercedem.) Ita MSS. Forte ſincerius, *mercem.* H.

o. Sextius.) De eo Seneca, ep. 59. p. 288. *Sextium ecce quum maxime lego, virum acrem, Graecis verbis, Romanis moribus philoſophantem*, etc. *Q. Sextium* patrem appellat, ep. 64. p. 295. H.

p. Totumque Lunari.) A luna vitium rubiginis oritur. Theophr. de cauſſ. III. 27. p. 292. Ἡ δὲ ἐρυσίβη, σαπρότης τίς· οὐδὲν δὲ σαπρὸν ἄνευ θερμότητος ἀλλοτρίας· μάλιςα δὲ ἐρυσιβοῦται σῖτος ταῖς πανσελήνοις. Διὸ καὶ τὴν σελήνην τῇ θερμότητι σήπειν τῆς νυκτός. *Rubigo autem putredo quaedam eſt: nec putridum eſſe quidquam poteſt ſine alieno calore. Triticum plenilüniis potiſſimum rubiginem capit. Ratio in calore eſt, quo etiam noctu Luna putrefacere poteſt.* H.

q. Vt ſaepius diximus.) In primis L. II. 6. vbi in ipſo

interlunio omne lumen, quod a ſole [1] accepit, caelo regerit. Differentia vtriuſque habitus magna, [2] ſed manifeſta: namque interlunio aeſtate calidiſſima eſt, hieme gelida. [3] E diuerſo in plenilunio aeſtate frigidas [4] facit noctes, hieme tepidas. Cauſa euidens: ſed [5] alia redditur a Fabiano, Graeciſque auctoribus. Aeſtate enim interlunio neceſſe eſt, quum ſole nobis proximo circulo currat, igne eius cominus recepto candens: eademque interlunio abſit hieme, quando abſcedit et Sol. Item plenilunio aeſtiuo procul abeat aduerſa Soli: hieme autem ad nos per aeſtiuum circulum accedat. Ergo per ſe roſcida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat.

LXIX. 1. Ante omnia autem duo genera eſſe caeleſtis iniuriae meminiſſe debemus. Vnum quod tempeſtates vocamus, in quibus grandines, procellae, ceteraque ſimilia intelliguntur: quae quum acciderint, [6] vis maior *r.* appellatur. Haec ab horridis ſideribus exeunt, vt ſaepius diximus, veluti Arcturo, Orione, Hoedis. Alia ſunt illa, quae ſilente caelo sereniſque noctibus fiunt, nullo ſentiente, niſi quum facta

1. *accipit, coelo regyrat. M.* 2. *et. V.* 3. *E contrario. M* 4. *ſic ex MSS. em. Hard. gelidas Gr. et vulgg.* 5. *alia quam V.* 6. *cum plenilunio, acced. vi maiore impelluntur. Had. Iun. Legitur et, vi maiore impelluntur, in Vet.*

ipſo *coitu non cerni* Lunam admonet, *quoniam hauſtum omnem Lucis auerſa illo regerat, vnde acceperat.* H.

r. Vis maior appellatur.) Vis maior in frugibus et terrae fructibus *diuina* Vlpiano dicitur *ff. de damno infecto. l. fluminum* §. *vitium autem.* Eidem calamitoſa tempeſtas *ff. de loc. et cond. l. ex conducto*, *eodem tit.* Caius exponit τήν θεόΦιν. De hominibus id loquendi genus vſur-

facta ſunt. Publica haec, et magnae differentiae a prioribus, aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis carbunculum *s.* appellantibus, omnibus vero ſterilitatem. De his nunc dicimus, a nullo ante nos prodita, priusque cauſas reddemus.

(XXIX.) 2. Duae ſunt praeter lunarem, paucisque caeli locis conſtant. Namque Vergiliae [1] priuatim attinent ad fructus, vt *t.* quarum exortu aeſtas incipiat, occaſu hiems, ſemeſtri ſpatio intra ſe meſſes vindemiasque et omnium maturitatem complexae. Eſt praeterea in caelo, qui vocatur lacteus circulus, etiam viſu facilis. Huius *u.* defluuio, velut ex vbere

1. *primatum tenent. V. Hadr. Iun. c. 22. l. VI.*

vſurpat Cicero pro Plancio, et Seneca libro quarto de benefic. *Vadimonium promittimus, tamen deſeritur; non in omnes datur actio: deferentem vis maior excuſat, id eſt, ineuitabilis neceſſitas.* Vide lexicon Stephani. Porro calamitoſam grandinem a daemonibus immitti, ſcribit Theophraſt. Cauſ. V. 9. *Dalecampius.*

Vis maior) Graeci θεοῦ βίαν vocant; Latine vim diuinam dixit Vlpianus, leg. *fluminum* §. *ſeruus*, Dig. *damni infecti.* Idem, leg. 19. Dig. tit. 2. *locati conducti* §. *Ex conducto*, vim tempeſtatis calamitoſae. Et §. *Culpa autem*, eodem titulo: *Vis maior quam Graeci θεοῦ βίαν appellant, non debet conductori damnoſa eſſe, ſi plus quam tolerabile eſt, laeſi fuerint fructus.* Caeli vim maiorem appellat Colum. l. 7. H.

s. Aliis carbunculum) *Caniculam* legit Turneb. cap. 23. L. XXIV. Aduerſar. eamque interpretatur ſiderationem et carbunculationem, qua ſata afflantur et ad ſterilitatem caſtrantur, quum Canicula inſana meſſes cóquat, aeſtuoſoque impetu ſuo omnia torreat. *Dalec.*

t. Vt quarum exortu) Sic Aratus, et qui Aratum transtulere, Tullius et Auienus. Vide Petauium, Varr. diſſ. II. 9. in Vranol. p. 100. H.

u. Huius defluuio) Hoc veterum commentum hodie meri-

re aliquo, ſata cuncta lacteſcunt, duorum ſiderum obſeruatione, Aquilae in ſeptemtrionali parte, et in auſtrino Caniculae, cuius mentionem ſuo *x.* loco fecimus. Ipſe circulus fertur per Sagittarium atque Geminos, Solis [1] centro bis aequinoctialem circulum ſecans, commiſſuras eorum obtinente hinc Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus vtriuſque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniam in his tantum locis Solis terraeque centra *y.* congruunt. Igitur horum ſiderum diebus, ſi purus atque mitis aër genitalem illum lacteumque ſuccum tranſmiſerit in terras, laeta adoleſcunt ſata. [2] Si Luna, qua *z.* dictum eſt ratione, roſcidum frigus aſperſerit, admixta amaritudo, vt in lacte, puerperium necat. *a.* Modus in terris huius iniuriae, quem [3] fecit in quacumque conuexitate comitatus vtriuſque

1. *centrum infra aequia.* V. *centro vix aequin.* M. 2. *Sin. Pint.* 3. *facit. Dal.*

merito Philoſophi rident. Vide Fromondum Meteorol. II. art. vlt. p. 86. H.

x. Suo loco fecimus) Sect. ſup. circa initium. Mox centra ſolis ac terrae vocat, caeli terraeque partem mediam a ſole ſignatam, quum circulum aequinoctialem deſcribit. H.

y. Centra congruunt) Orbis quo ſol vehitur, centrum habet aliud quam terra et ſuae conuerſionis ſpatio inaequaliter a terra diſcedit. Solis vero centrum cum terrae centro congruit, quo momento fiunt aequinoctia. Aequinoctiorum enim principia, et, vt aiunt vulgo, puncta, centrum terrae Mathematici vocant, quoniam in his mediam terram aequaliter Sol diuidit. *Dal.*

z. Qua dictum eſt) In fine ſect. ſup. H.

a. Puerperium necat) Puerperium de prole quoque ipſa, fetuque. dicitur. Plinius VII. 9. *Vno partu duodecim puerperia egeſta.* Et ſ. 3. *Aut puerperae, aut puerperio.* H.

que cauſae. Et ideo non pariter in toto orbe ſentitur, vt nec dies. Aquilam *b.* diximus in Italia exoriri [1] a. d. XIII. Calendas Ianuarii. Nec patitur ratio naturae quidquam in ſatis ante eum diem ſpei eſſe certae. Si vero interlunium incidat, omnes hibernos fructus et praecoces laedi neceſſe eſt.

3. Rudis fuit priſcorum vita atque ſine litteris: non minus tamen ingenioſam fuiſſe in illis obſeruationem apparebit, quam nunc eſſe rationem. Tria namque tempora fructibus metuebant, propter quod inſtituerunt ferias, dieſque feſtos, Rubigalia *c.*, Floralia *d.*, Vinalia. Rubigalia *e.* Numa con-

1. *ad Gron.*

b. Aquilam diximus) Ante menſem Ianuarium, ſed non appellato die, oriri Aquilam ſubobſcure innuit, L. XVI. 42. vbi amygdalam concipere Aquila exoriente ait, eamdem florere menſe Ianuario. H.

c. Rubigalia) Varro de L. L. V. p. 47. *Robigalia dicta ab Robigo. Secundum ſegetes huic Deo ſacrificatur, ne rubigo occupet ſegetes.* Paulus ex Feſto: *Robigalia, dies feſtus, ſeptimo Kal. Maias, quo Robigo Deo ſuo, quem putabant rubiginem auertere, ſacrificabant.* Ouid. Faſt. IV. 907. *Flamen in antiquae lucum Rubiginis ibat, Exta canis flammis, exta daturus ouis. Protinus acceſſi, ritus ne neſcius eſſem, Edidit haec flamen verba, Quirine, tuus. Aſpera rubigo, parcas cerealibus herbis,* etc. Vetus inſcriptio apud Reineſ. p. 218. ROBIGO. ET. CERERI. ET FLORAE. SACRVM. H.

d. Floralia) Varro de R. R. I. I. *Quarto inuoco Rubigum ac Floram, quibus propitiis neque rubigo frumenta, atque arbores corrumpit, neque non tempeſtiue florent. itaque publicae Robigo feriae Robigalia: Florae ludi Floralia inſtituti.* Arnobius aduerſ. gent. IV. *Flora illa genetrix et ſancta, obſcenitate ludorum bene curat vt arua floreſcant.* Ludorum Floralium mentio eſt in nummo Seruiliae gentis argenteo apud Patinum, in Famil. p. 260. n. 4. et in Muſeo noſtro. Hinc duos exhibet gladiatores: in imo C. SERVIL. M. F. (quas duas poſtremas litteras Patinus

ma conſtituit anno regni ſui xi. quae nunc [1] aguntur [2] a. d. ſeptimum Calendas Maii, quoniam tunc fere ſegetes rubigo occupat. Hoc *f.* tempus Varro determinat, Sole Tauri partem decimam obtinente, [3] ſicut tunc ferebat ratio. Sed vera cauſa eſt, quod poſt dies *g.* vndeuiginti ab aequinoctio verno, per id

1. *agunt. Dal.* 2. *ad Gr. et vulgg.* 3. *ſic. V.*

tinus omiſit; vidit etiam, vt in noſtro ſunt, Begerus in Theſauro Brandenburgico p. 585.) In altera parte caput Deae Florae eſt: retro lituus, inſigne C. Seruilii auguratus: inſcriptio FLORAL. PRIMVS. Quod caue legas, vt vulgo fit, *Floralia primus?* nam vbi verbum, aut quale ſubintelligitur? Lege ergo FLORAL*ia* PR*opriis* IM*penſis Veneri Sacrauit*: neme *Seruilius*, cuius nomen in parte nummi priore legitur. In tutela Veneris ſunt horti, vt Varro dicit infra, lit. 2. H.

e. Rubigalia) Varro cap. 1. lib. 1. agricult. *Dal.*

f. Hoc tempus Varro) De hac Varronis ſententia Petauium vide Varr. Diff. II. 10. p. 104. H.

g. *Quod poſt dies vndeuiginti*) Scribo *vndetriginta* non *vndeuiginti*. Nam aequinoctium vernum, vt ſupra oſtenſum eſt capite 36. conficitur 8. Calendas Aprilis, hoc eſt 25 die Martii, a quo tranſactis 29. diebus occurret tibi 24 dies Aprilis: poſt quem ad quartum diem Calendas Maias, hoc eſt ad 28. diem Aprilis, reliqui ſunt dies quatuor, quod eſt Plinii quatriduum. Opinor autem haec verba alio ordine ſcribenda eſſe, hoc pacto: *Quod poſt dies duodeuiginti ab aequinoctio verno in 4. Calendas Maias, id quatriduum varia gentium obſeruatione Canis occidit.* Pint.

Poſt dies vndeuiginti) Vide N. et Em. N. XXXVIII. (hic adi.) *Quod poſt*) Ita MSS. omnes: at rectius forte, vt Petauius emendauit, Varr. Diff. II. 10. in Vranol. p. 104. *poſt dies vnum et triginta.* A VII. Calendas Maias ad quartum, totum hoc quatriduum frugibus decretorium eſſe Plinius dicit: et ab aequinoctio verno dies numerat vndeuiginti. At aequinoctium vernum ipſe contulit in VIII. Cal. April. a quo die

id *h.* quatriduum, varia gentium obſeruatione in IV. Calendas Maii, Canis occidit, ſidus et *i.* per ſe vehemens, et cui praeoccidere *k.* Caniculam neceſſe ſit.

die ſecundus et trigeſimus dies eſt VI. Calend. Maias. H.

h. Per id quatriduum) A VII. calendas ad IV. H.

i. Et per ſe vehemens) Vt in ortu ſuo immodicos aeſtus excitare Caniculam, ſic occidentem frigora et inimicas frugibus pruinas commouere, Plinius his verbis ſignificat. Colum. XI. 2. *Pridie Calend. Maias: Canis ſe veſpere celat, tempeſtatem ſignificat.* Hoc Manilius voluit I. 388. *Subſequitur rapido contenta Canicula curſu, Quo nullum terris violentius aduenit aſtrum. Nec grauius cedit.* H.

k. Praeoccidere Caniculam) Rutilam canem immolari neceſſe eſt ad placandum ſidus. Vide N. et Em. NXXXIX. (hic coll.) Sidus) Hac voce *Caniculam*, Sirium hoc loco rurſum intelligi, ſeu Procynem, pronunciat Salmaſius, in Solin. p. 534. quam ſtellam ante Canem oriri ait, et occidere. At eius viri errorem quiſquis ad pictam ſphaeram et globum oculos applicet, quamuis plumbeus ſit intelliget. Etenim quae ad Boream declinant ſtellae, earum quae ad Auſtrum vergunt, vti ortus antecedunt, ſic occaſus ſequuntur, praeſertim ſi boreales ſitu poſteriores ſunt: vt in Procyne et Cane contingit. Canis quippe hoc tempore poſitus eſt in gradu circiter nono Cancri, et ad Auſtrum declinat: Procyon ad Boream ſitus eſt in gradu fere 21. Cancri: ergo ille prius oritur, quam Canis: occidit autem poſt ipſum. Quod autem Plinius ait canis ſideri praeoccidere caniculam neceſſe eſſe, id rectiſſime interpretamur de canario ſacrificio, in quo ad placandum caniculae ſidus frugibus inimicum, rufae canes immolabantur, vt fruges flaueſcentes ad maturitatem perducerentur: vnde et catularia porta nomen accepit, vt auctor eſt Paulus ex Feſto, verbo *Catularia.* Atque idem Feſtus in fragm. p. 93. *Rutilae canes, id eſt, non procul a rubro colore immolantur, vt ait Atteius Capito, canario ſacrificio pro frugibus, deprecandae ſaeuitiae cauſa ſideris caniculae.* Ob vnam nominis affinitatem, ea ſacra illi delecta hoſtia

ſit. Itaque iidem Floralia *l.* quarto Calendas eiuſdem inſtituerunt, Vrbis *m.* anno DXVI. ex oraculis Sibyllae, vt omnia bene deflorefcerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo ſi in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges et omnia quae florebunt, laedi neceſſe erit. Vinalia *n*, priora, quae ante

hoſtia eſt. Ouid. Faſt. IV. 939. *Eſt canis, Icarium dicunt, quo ſidere mota. Tota ſitit tellus, praeripiturque ſeges: Pro cane ſidereo canis hic imponitur arae: Et quare fiat, nil niſi nomen habet.* In Rubigalibus feriis haec cerimonia peragebatur, vt Plinius ſignificat, quod in id tempus Caniculae occaſus incideret. Itaque Robigo *Deo* canis mactabatur, vt rubiginem auerteret: Colum. X. de cultu horr. p. 357. *Hinc mala rubigo virides ne torreat herbas, Sanguine lactentis catuli placatur, et extis.* Atque ipſe Naſo, l. c. *Flumen in antiquae lucum Rubiginis ibat, Exta canis flammis, exta daturus ouis.* Et mox: *Thura focis, vinumque dedit, fibrasque bibentis, Turpiaque obſcenae vidimus exta canis.* H.

l. Floralia quarto, etc.) Floralia primus fecit Caius Seruilius, Caii filius, anno DXLV. anno eo magiſter equitum, dictatore T. Manlio Torquato deinde aedilis curulis. Liuius L. XXVII. Dal.

m. Vrbis anno DXVI.) Vide N. et Em. N. XL. (hic adi.) *Itaque, etc.)* Ita libri omnes,: quamquam auctor eſt Velleius l. *Torquato, Sempronioque CoSS. Brundiſium colonos miſſos eſſe et poſt triennium Spoletium, quo anno Floralium ludorum factum eſt initium.* Incidit autem prior illi Conſulatus in annum Vrbis DX. ex Liuiana chronologia: quo fit, vt triennio interiecto Floralium celebritas ludorum occurrat in annum DXIII. H.

n. Vinalia) Vinalia, dies quo Ioui calpar, id eſt, vinum nouum demptum ex dolio ſacrificii cauſa, offerebant his verbis apud Catonem, *Macte hocce vino inferio eſto*, ne reliquum, vnde calpar promptum fuerat, ſacrum eſſet, eripereturque humanis vſibus, ſed libato calpari religione ſolueretur. Vocaba-

ante hos dies ſunt IX. Calendas Maii deguſtandis *o.* vinis inſtituta, nihil ad fructus attinent: nec quae adhuc diximus, ad vites oleaſque: quoniam earum conceptus exortu Vergiliarum incipit a. d. VI. Idus Maii, vt *p.* docuimus. Aliud *q.* hoc quatriduum eſt, quod

Vocabatur et id Sacrima praeſertim quum polluxiſſent, et adoleuiſſent ſuffimenta ex faba, et milio molito, ſparſa mulſo. Vinalia Graecis πιθοίγια, feſtus dies, inquit Proclus, quo doliis reſeratis cum ſeruis et mercenariis vini potum communicabant, praecantes ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τὴν τοῦ φαρμάκου χρῆσιν, quemadmodum et Romani muſto primum guſtato dicebant boni ominis gratia, *Vetus nouum vinum bibo, veteri nouo morbo medeor.* Iohannes Grammaticus πιθοίγια in menſem ληναῖον, vel ληναιῶνα incidere putauit, id eſt, Ianuarium. Fiebant vero Athenis vndecima die Proſtaterii. De his ſequentes Heſiodi verſus exponunt: Ἀρχομένου δὲ πίθου, καὶ λήγοντος κορέζασθαι, Μεσσόθι φείδεσθαι δειλὴ δ᾽ ἐνὶ πυθμένι φειδώ. Rhodig. cap. 25. XXVIII. Plutarchus Symp. τοῦ νέου οἴνου Ἀθήνησι μὲν ἑνδεκάτῃ μηνὸς κατάρχονται, πιθοιγίαν τὴν ἡμέραν καλοῦντες καὶ πάλαι γε, ὡς ἔοικεν εὔχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πίνειν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι. Idem L. VIII. eiuſdem: γλεύκους δὲ ζέοντος ἀεὶ ἀφαιρεῖσθαι καὶ τοὺς ἐργάτας δεδιότας ὁρῶμεν. *Dal.*

o. Deguſtandis vinis) Et antequam deguſtarent, libandis. Nam in his feſtis vinalibus, priuſquam e dolio vinum guſtarent, Ioui libabant: ni ita feciſſent, reliquum omne vinum ſacrum fiebat, et vſibus humanis eripiebatur. Feſtus: *Calpar, vinum nouum, quod ex dolio demitur ſacrificii cauſa antequam guſtetur. Ioui enim prius ſua vina libabant, quae appellabant Feſta Vinalia.* H.

p. Vt docuimus) Tum L. XVI. 42. tum huiuſce libri ſ. 66. H.

q. Aliud hoc quatriduum eſt, etc.) Vetus codex, *Aliud hoc quatriduum eſt, quod neque rore ſorbi deuelim, exhaurit enim frigidum ſidus Arcturi.* Scribendum forte,

quod neque rore ſordere velint: exhorrent enim frigidum ſidus Arcturi poſtridie *r.* occidens: et multo minus plenilunium incidere.

4. iv. Nonas *s.* Iunii iterum Aquila exoritur veſperi, decretorio die florentibus oleis vitibuſque, ſi plenilunium in eum incidat. Equidem et ſolſtitium viii. Calendas Iunii ſimili cauſa duxerim, et Canis ortum poſt dies a ſolſtitio xxiii, ſed interlunio accidente: quoniam *t.* vapore conſtat culpa, acinique *u.* praecoquuntur in callum. Rurſus plenilunium nocet a. d. iv. Nonas Iulii, quum Aegypto Canicula exoritur: vel *x.* certe xvi. Calendas Auguſti, quum Italiae. Item *y.* xiii. Calendas Auguſti, quum Aquila occidit, vſque in x. Calendas eiuſdem. Extra has cauſas ſunt Vinalia *z.* altera, quae 1 aguntur a. d. decimumtertium Calendas Septembris.

1. *ad Gr. et At.*

Aliud hoc quatriduum eſt quo neque rura herbida velim. Exurit enim, etc. Pint.

r. Poſtridie occidens) Nempe X. Calendas Maii: vt etiam ſenſit Colum. XI. 2. H.

s. IV. Nonas) Colum. l. c. *IV.* Nonas *Iunii*, *Aquila exoritur*, *tempeſtas ventoſa*, *et interdum pluuia.* H.

t. Quoniam vapore) Calore, vt diximus, II. 40. H.

u. Acinique praecoquuntur) Superiore libro, ſ. 37. *Siderationis genus eſt in vitibus — quum acini priuſquam creſcant, decoquuntur in callum.* H.

x Vel certe XVI. Cal.) Biduo ante Colum. l. c. hoc eſt, Idibus, Procyonis ſiue Caniculae exortum matutinum aſſignat. H.

y. Item 13. Calendas Auguſti quum Aquila occidit) Codices Parmenſis impreſſionis, iv. legunt, non xiii. verius; ſubſcribit iis vetus Arati Latinus interpres. Sed magis eſt vt 3. ſcribatur ex Columella L. XI. cap. 2. Quod autem ſequitur, *Vſque in* x. *Calendas eiuſdem*, ſcriptus codex aliter habet, *vſque in Calendas eaſdem*, vt ſupra etiam notauimus *Pint.*

z. Vinalia altera) Nempe ruſtica. Varro de *α.* L. V. p. 47. *Vinalia a vino. Hic dies*

bris. [1] Varro a Fidicula incipiente occidere mane, determinat, quod vult initium autumni *a* eſſe, et hunc diem feſtum tempeſtatibus leniendis inſtitutum. Nunc *b.* Fidiculam occidere [2] a. d. VI. Idus Auguſti [3] ſeruatur.

5. Intra haec conſtat caeleſtis ſterilitas. Neque *c.* negauerim poſſe eam permutari arbitrio legentium

Q 2

1. *Varro et a M. Septembris. Et Varro etc. Gr. et Al.* 2. *ad Gr. et Al* 3. *obſeruatur. Pint. ex V.*

dies Iouis, non Veneris. Huius rei cura non leuis in Latio. Nam aliquot locis vindemiae primum a ſacerdotibus publice fiebant, vt Romae etiam nunc, etc. Et p. 48. *Vinalia ruſtica dicuntur ante diem XII. Cal.* (lego XIII.) *Septemb. quod tum Veneri dedicata aedes, et horti eius tutelae adſignantur, ac tum ſunt feriati olitores.* Feſtus quoque: *Ruſtica Vinalia appellantur, menſe Auguſto, quarto decimo,* (lego XIII. *tertio decimo,* non XIIII.) *Cal. Septb. Iouis dies feſtus, quia Latini bellum gerentes aduerſus Mezentium, omnis vini libationem ei Deo dedicauerunt: eodem autem die Veneri templa ſunt conſecrata . . . quia in ipſius Deae tutela ſunt horti.* H.

a. Autumni eſſe) Autumnus ab augendo: vnde et Graecis τελεσφόρος ὥρα, et Latinis *autumnitas* fructuum prouentus Varro in Quinquatribus: *Cape ad hanc caducam Liberi mollem dapem De fronde Bromiae autumnitatis nobilem.* Nonius *Scalig.* Autumnus, quaſi Auctumnus, vt fartor, farctor, autor, auctor, ſartor, ſarctor. *Dal.*

Initium autumni) Iam id attigit, ſ. 59. H.

b Nunc Fidiculam) Quae et Lyra dicitur, vt ante monuimus. Pridie Idus oriri Columella exiſtimat l. c. H.

c. Neque negauerim) Deprauatiſſimus locus, in primis verbum illud *arbitrio* expungendum reor, tamquam falſo inſertum. Reliqua ſic ſcribo, *Neque negauerim poſſe ea permutare algentium locorum aeſtuantiumque naturam.* Nam et antiquum apographon *aeſtuantium* habet, non *aeſtimantium.* Pint.

gentium, locorum aeſtimantium naturas. Sed a nobis rationem demonſtratam eſſe ſatis eſt: reliqua obſeruatione cuiuſque conſtabunt. Alterutrum quidem fore in cauſa, hoc eſt, plenilunium aut interlunium, non erit dubium. Et *d.* in hoc [1] mirari benignitatem naturae ſuccurrit: iam primum hanc iniuriam omnibus annis accidere non poſſe, propter ſtatos ſiderum curſus: nec niſi paucis noctibus anni, idque quando futurum ſit, facile noſci. Ac ne per omnes menſes timeretur, earum *e.* quoque lege diuiſum, aeſtate interlunia praeterquam biduo ſecura eſſe, hieme plenilunia: nec niſi aeſtiuis breuiſſimiſque *f.* noctibus metui, [2] diebus non idem valere. Praeterea *g.* tam facile intelligi, vt formica minimum animal interlunio quieſcat, plenilunio etiam noctibus operetur. Auem *h.* parram, oriente

1. *ſic ex MSS. em. Hard. et in hoc mirabilem admirari Gr. et vulgg.* 2. *non diebus ita valere. M*

d. Et in hoc mirabilem admirari benignitatem) Breuior et magis Pliniana eiuſdem lectio: *Et in hoc mirari benignitatem naturae ſuccurrit.* cetera ſuperfluunt. *Pint.*

e. Earum quoque lege diuiſum) Scribendum reor *horarum* non *earum:* vocat enim *horas* quatuor illa anni tempora vulgo nota, vt alias dictum eſt. Correctionem hanc comprobant ſtatim ſequentia, *Aeſtate interlunia, hieme plenilunia.* Pint.

Earum quoque lege) Noctium earum, quae ſunt metuendae frugibus, hanc legem, hanc conditionem eſſe: vt interlunia noctu non niſi duo aeſtate, plenilunia hieme, niſi biduo pariter, metuenda ſint: quum vti dictum eſt ſupra roſcidum frigus Luna forſan adſperſit, admiſcetque amaritudinem ſatis. H.

f. Breuiſſimiſque noctibus) Vt minor ſit nocendi mora. H.

g. Praeterea — intelligi) Quando interlunium ſit. H.

h. Auem parram) De parra et vireone vide quae diximus X. 45. H.

te Sirio, ipſo die non apparere, donec occidat. E diuerſo *i* vireonem prodire ipſo die ſolſtitii. Neutrum vero Lunae ſtatum noxium eſſe, ne noctibus quidem, niſi ſerenis, et omni aura quieſcente: quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt rores: ſic quoque non ſine remedio.

LXX. Sarmenta *k.*, aut palearum aceruos, et euulſas herbas fruticeſque, per vineas campoſque, quum timebis, incendito: fumus medebitur. Hic e paleis et contra nebulas auxiliatur, vbi nebulae nocent. Quidam *l.* tres cancros viuos cremari iubent in arbuſtis, vt carbunculi non noceant. Alii ſiluri *m.* carnem leuiter *n.* vri a vento, vt per totam vineam fumus diſpergatur. Varro auctor eſt, ſi Fidiculae occaſu, quod eſt initium autumni, vua picta

 con-

i. E diuerſo vireonem prodire ipſo die ſolſtitii) Scribo *chlorionem*, non *vireonem*, tum ex eodem exemplari, tum ex ipſo Plinio, L. X. c. 29. Ariſtoteles quoque L. IX. cap. 22. de natura animalium *chlorionem* vocat. Theodorus *vireonem* vertit, vnde nata eſt occaſio depravandi Plinii. *Pint.*

k. Sarmenta) Columel. c. 13. L. de arboribus. *Dal.*

Sarmenta) Nunc remedia proponit aduerſus rubiginem, quae et Colum. L. de arbor. c. 13. *Ne rubigo vineam vexet. Palearum aceruos inter ordines verno tempore poſitos habeto in vinea: quum frigus contra temporis conſuetudinem intellexeris, omnes aceruos incendito: ita fumus nebulam et rubiginem remouebit.* Habet hoc ipſum et Diophanes in Geop. V. 31. H.

l. Quidam tres) Sic Apuleius in Geop. l. c. H.

m. Alii ſiluri) Auctor Geop. l. c. p. 150. Τινὲς δὲ σίλουρον τὸν ἰχθὺν κατατεμόντες, καίουσι κατὰ ἄνεμον, κατὰ πᾶν μέρος τοῦ χωρίου τὴν ὀσμὴν ποιοῦντες. *Quidam ſilurum piſcem conciſum vrunt ſecundum ventum, ac per omnes regionis partes odorem ſpargunt.* H.

n. Leuiter vri a vento vt per totam vineam fumus diſper-

conſecretur inter vites, minus nocere tempeſtates. Archibius ad Antiochum Syriae regem ſcripſit: Si fictili *o.* nouo obruatur rubeta rana in media ſegete, non eſſe noxias tempeſtates.

LXXI. Opera *p.* ruſtica huius interualli, terram iterare, arare, arbores circumfodere: vbi aeſtuoſa regio poſcat, accumulare. Germinantia, niſi in ſolo luxurioſo, fodienda non ſunt. Seminaria purgari ſarculo. Meſſem hordeaceam facere. Aream *q.* ad meſſem

pergatur) Scribendum arbitror alio ordine: *leuiter vri, vt a vento per totam vineam fumus diſpergatur.* Pint.

o. Si fictili nouo obruatur rubeta rana) Vltimum verbum non eſſe auctoris exiſtimo, ſed expoſitionem praecedentis a lectore inſertam. *Pint.*

p. Opera ruſtica, etc.) Varro c. 33. L. I. Columel. c. 2. L. XI. Dal.

Opera ruſtica) Colum. XI. 2. in Auguſto. H.

q. Aream ad meſſem) Scribo *terra*, non *creta*, ex Catone ipſo c. 128. *Aream vbi frumentum teratur ſic facito: confodiatur minute terra, amurca bene conſpergatur et combibat quam plurimum: comminuito terram, et cylindro aut pauicula coaequato, vbi coaequata erit, nec formicae moleſtae erunt, et quum pluet lutum non erit.* Ex his Catonis verbis coniicio verba Plinii hoc ordine concipienda eſſe: *Aream ad meſſem praeparare terra amurca temperata, Catonis ſententia.* Pint.

Aream . . . creta praeparare) Cato, c. 129. *Aream, vbi frumentum teratur, ſic facies. Confodiatur minute terra, et amurca bene conſpergatur, vt combibat quamplurimum. Vbi bene comminuta terra fuerit, et amurcam combiberit, cylindro aut pauicula coaequato: etc.* Cato cretam non nominat: Sed Plinius cretam dixit amurca temperandam. Virgilius viciſſim amurcam non nominat, ſed cretam: Georg. I. 178. *Area cum primis ingenti aequanda cylindro, Et vertenda manu, et creta ſolidanda tenaci, Ne ſubeant herbae, neu puluere victa fatiſcat.* H.

meſſem creta *r.* praeparare, Catonis *s.* ſententia amurca [1] temperata, Virgilii operoſius. Maiore ex parte aequant tantum, et fimo bubulo dilutiore illinunt. Id ſatis ad pulueris remedium videtur.

LXXII. (XXX.) Meſſis ipſius ratio varia. Galliarum *t.* latifundiis [2] valli *v.* praegrandes dentibus in margine infeſtis, duabus *x.* rotis per ſegetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto: ita direptae in vallum cadunt ſpicae. Stipulae *y.* alibi mediae falce prae-

Q 4

1. *temperatam. M.* 2. *Lege ex Palladio, vehiculum praegrande, etc. impellitur, ium. in contr. iun. ita dir. in vehiculum cad. ſpi.*

r. Creta) Quae formicarum et herbarum inimica eſt, talparum venenum. Varro. *Dal.*

s. Catonis, etc.) Cap. 91. Columel. c. 20. L. II. Varro c. 51. L. I. Palladius c. 1. libri ſeptimi. *Dal.*

t. Galliarum) In Galliarum fundis latioribus, fit vehiculum, ſeu carpentum, in vanni ſeu valli grandioris modum, cuius in fronte ſeu margine denticuli plurimi ac rari ſint: id duabus rotis breuibus fertur, impellente boue, qui capite in vehiculum verſo a tergo ipſius iugo aptetur et vinculis, qui ſit manſuetus, nec modum compulſoris excedat. Hic vbi vehiculum per meſſes cepit impellere, omnis ſpica in carpentum denticulis comprehenſa decidit, abruptis relictiſque paleis: et ita per paucos itus ac reditus breui horarum ſpatio tota meſſis impletur. Ita fere Palladius, L. VII. in Iunio tit. 2. p. 122. H.

v. Valli) Vallus hoc loco vehiculum nobis eſſe videtur, vanni grandioris inſtar, compactum. Vallum pro vanno Varro de R. R. I. 52. dixit. H.

x. Duabus rotis per, etc.) Huic metendi induſtriae plurimum lucis affert oratio Palladii magis dilucida et perſpicua. *Dal.*

y. Stipulae alibi mediae falce) Aliter Varro: *Falce,* inquit, *ſecundum terram ſuccidunt ſtramentum, et manipulum quemque, vt ſubſecuerunt, ponunt in terra. Vbi eos fecerunt multos, iterum eos*

praeciduntur, atque [1] inter z. duas mergites ſpica diſtringitur. Alibi ab radice vellunt: [2] quique id faciunt, proſcindi ab ſe obiter agrum interpretantur, quum extrahant ſuccum. Differentia haec: Vbi ſtipula domos contegunt, quam longiſſimam ſeruant. Vbi feni inopia eſt, ſtramento paleam quaerunt. Panici culmo non tegunt. Milii culmum fere inurunt. Hordei ſtipulam bubus gratiſſimam

1. *iterum et deſecta mergite. Ex Varr.* 2. *quod qui faciunt. Vet.*

eos percenſent, ac de ſingulis ſecant inter ſpicas et ſtramentum. Spicas coniiciunt in corbem atque in aream mittunt. Stramenta relinquuntur in ſegete, vnde tollantur in aceruum. Dal.

Stipulae) Varro de R. R. I. 56. ſub vrbe Roma id fieri ſolitum ait. H.

z. *Atque inter duas mergites ſpica diſtringitur)* Legendum reor, *Alibi inter duas mergas ſpica diſtringitur.* Columella L. II. c. 21. *Sunt autem metendi genera complura. Multi falcibus vericulatis, atque his vel denticulatis, medium culmum ſecant: multi mergis: alii pectinibus.* De mergis autem Sextus Pompeius: *Mergae furculae ſunt, quibus acerui frugum fiunt, dictae a volucribus mergis, quia vt illi ſe in aqua mergunt dum piſces perſequuntur; ſic meſſores eas in fruges demergunt vt eleuare poſſint manipulos.* Pint.

Inter duas mergites) Mergas appellat Colum. II. 21. p. 78. ferramenta metendis frugibus idonea. *Sunt autem*, inquit, *metendi genera complura; multi falcibus vericulatis, atque iis vel roſtratis, vel denticulatis, medium culmum ſecant: multi mergis: alii pectinibus ſpicam ipſam legunt*, etc. Feſtus: *Mergae, Furculae, quibus acerui frugum fiunt, dictae a volucribus mergis, quia vt illi ſe in aquam mergunt, dum piſces perſequuntur; ſic meſſores eas in fruges demergunt, vt eleuare poſſint manipulos.* Plautus in Poenulo, Act. V. ſc. 2. v. 58. *Palas vendendas ſibi ait, et mergas datas, Vt hortum fodiat, atque vt frumentum metat.* Ioh. de Ianua: *Merga a merges dicitur, id eſt*

mam ſeruant. Panicum et milium [1] ſingulatim pectine *a.* manuali legunt Galliae. Meſſis *b.* ipſa alibi tribulis *c.* in area, alibi *d.* equarum greſſibus exteritur,

Q 5

1. *ſic ex MSS. em. Hard. ſigillatim Gr. et Al.*

eſt furca, cum qua cona ſegetis portatur. H.

a. Pectine manuali ſigillatim legunt Galliae) *Manali* in antiq. Cod. non *manuali* et alio ordine: *Panicum et milium ſigillatim pectine manali legunt Galliae.* Pint *Pectine manuali legunt etc.)* Mergis et pectine quoſdam ſpicas legere, idque facillimum eſſe in rara ſegete, difficillimum in denſa, Columella ſcribit. *Pectinem manualem* auctor vocat manubrio affixum. Legendi illa ratio eſt, vt pectine ſubdito extans ſpica praeſcindatur, quemadmodum fit in tondendo capillo. *Dalec.*

Pectine manuali) Cum pectine ſubdito, vt fit in tondendis hominum capillis, exſtantes ſpicae praeſcindun tur, et ſingulae quidem, nec, vt fit in frumentis, plures comae, vel iubae ſimul. H.

b. Meſſis ipſa) Seges, ſeu fruges demeſſae. H.

c. Tribulis) Tribulum Varroni, tabula ferro, vel lapide aſperata, quam inſidente auriga, vel addito grandi pondere grauatam iuncta iumenta trahunt. Traha vero, ſiue ploſtellum Phoenicum aſſerum compagem, et tabulatum dentatum cum orbiculis. In ea ſedet auriga, qui agitat trahentia iumenta. *Dal.*

Tribulis in area) Tribula, ſiue tribulum, vehiculum eſt terendis frumentis deſtinatum: vnde nomen quoque ſuum habet, velut teribula, quoniam terat et extundat. Virg. Georg. I. 164. *Tribulaque, trahaeque, et iniquo pondere raſtri.* Vbi Seruius: *Tribula genus vehiculi omni parte dentatum, vnde teruntur frumenta, quo maxime in Africa vtuntur.* Varro neutrius generis facit de R. R. I. 52. *E ſpicis,* inquit, *in aream excuti grana: quod fit apud alios iumentis iunctis, ac tribulo: id fit e tabula lapidibus aut ferro exaſperata, quae impoſito auriga, aut pondere grandi trahitur iumentis iunctis, vt diſcutiat e ſpica grana: aut fit ex aſſibus dentatis cum orbiculis: quod appellant plauſtrum Poenicum.* Nonius

tur, alibi *e.* perticis flagellatur. Triticum, quo ſerius metitur, copioſius inuenitur: quo celerius vero, hoc *f.* ſpecioſius ac robuſtius. Lex *g.* aptiſſima, antequam granum indureſcat, et quum [1] iam traxerit colorem. Oraculum vero, biduo celerius meſſem facere potius, quam biduo ſerius. Siliginis et tritici [2] etiam ratio in area horreoque. Far, quia difficulter excutitur, conuenit cum palea ſua condi: et ſtipula tantum, et ariſtis liberatur. Palea plures gentium pro feno vtuntur. Melior ea, quae tenuior, minutiorque, et pulueri propior: ideo *i.* optima e milio, proxima ex hordeo, peſſima ex tritico, praeterquam iumentis opere laborantibus. Culmum ſaxo-

1. *iam rubicundum traxerit. Columel.* 2. *eadem Pint.*

Nonius feminini c. 3. *Tribulae*, inquit, *femininum*: *Virg. Georg. I. Tribulaeque, trahaeque*, *etc.* H.

d. Alibi equarum) Varro l. c. *Apud alios exteritur grege iumentorum inacto, et ibi agitato perticis, quod vngulis e ſpica exteruntur grana.* Sic pariter Colum. II. 21. H.

e. Alibi perticis) Vti nunc maxima parte Galliarum. Has perticas etiamnum flagella vocant, *des Fleaux*, Baculis extundi, ac tundi fuſtibus dixit Colum. II. 21. p. 78. H.

f. Hoc ſpecioſius) In area et in aceruo melius quam in agro frumenta grandeſcere, ac ſi tempeſtiue deciſa ſint, poſtea capere incrementum, auctor eſt etiam Colum. l. c. H.

g. Lex aptiſſima) Colum. l. c. *Recraſtinari non debet, ſed aequaliter flauentibus iam ſatis, antequam ex toto grana indureſcant, quum rubicundum colorem traxerunt, meſſis facienda eſt, vt potius in area et in aceruo, quam in agro grandeſcant frumenta.* H.

h. Siliginis) Hoc eum arbitror velle, quod ſtatim ex Columella diximus [in area et in aceruo magis quam in agro, frumenta grandeſcere. H.

i. Ideo optima e milio) Ad pabulum ſcilicet iumentorum

ſaxoſis locis quum inaruit, baculo frangunt, ſub-ſtratu *k.* animalium. Si palea defecit, et culmus teritur. Ratio haec: maturius deſectus, [1] muria diu reſperſus, dehinc ſiccatus in manipulos conuoluitur, atque ita pro feno bubus datur. Sunt qui accendant in aruo et ſtipulas, magno Virgilii praeconio. *l.* Summa *m.* autem eius ratio, vt herbarum ſemen exurant. Ritus diuerſitatem magnitudo facit meſſium, et [2] caritas operariorum.

LXXIII. Connexa eſt ratio frumenti ſeruandi. Horrea [3] operoſe tripedali *n.* craſſitudine, pariete lateritio,

1. *muria diu reſpergitur. Alii. muria adſperſus M.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. raritas operariorum. M. caritas operarum Gr. et Al.* 3. *ſic ex MSS. em. Hard. operoſe et trip. M. Lege, et tripedalis craſſitudinis pariete. Operoſa tripedali Gr. et Al.*

rum. Colum. VI. 3. *Minus commode tuemur armentum paleis, quae vbique et quibuſdam regionibus ſolae praeſidio ſunt: eae probantur maxime e milio, tum ex hordeo, mox etiam ex tritico.* H.

k. Subſtratu animalium) Vt ſtramenti vice animalibus ſubſternatur in hiberna ſtabulatione. H.

l. Virgilii praeconio) V. Not. ſqq. *Dal.*

Virgilii praeconio) Georg. I. 84. *Saepe etiam ſteriles incendere profuit agros, Atque leuem ſtipulam crepitantibus vrere flammis: Siue inde occultas vires et pabula terra Pinguia concipiunt: ſiue illis omne per ignem Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor etc.* H.

m. Summa autem) Praecipua, inquit, optimaque ratio Virgilii eſt, vt herbarum inutilium ſemina igne exurantur. Hunc igitur intellectum Plinius putauit eſſe horum verborum, *Omne per ignem Excoquitur vitium.* Alii *ſumma autem ratio* legunt, dempta vocula *eius*: vt ſit ſententia: praetermiſſam ab eo vate rationem validiſſimam, quae hunc ritum probaret. Sed MSS. omnes reclamant. H.

n. H*orrea operoſa etc.)* Columel. c. 6. L. I. Varro c. 57.

teritio, exaedificari iubent aliqui. Praeterea *o.* ſuperne impleri, nec afflatus admittere, aut feneſtras habere vllas. Alii ab exortu tantum aeſtiuo, aut *p.* ſeptemtrione, *q.* eaque ſine calce conſtrui, quoniam ſit frumento inimiciſſima: nam *r.* quae de amurca praeceperint, indicauimus. [1] Alibi *s.* contra ſuſpendunt granaria lignea columnis, et perflari vndique malunt, atque etiam a fundo. Alii omnio pendente tabulato extenuari granum arbitrantur: et ſi tegulis ſubiaceat, conferueſcere. Multi [2] ventilari *t.* quoque vetant: curculionem *v.* enim non deſcendere

1. *Fulu. Vrſin. ad Varr. p.* 59. 2. *ventilare. V.*

c. 57. L. I. Vitruuius c. 9. L. VI. *Dal.*

Horrea — tripedali) Bipedali contentus Palladius I. 19. p. 18. H.

o. Praeterea ſuperne) Non per feneſtras, ſed per tabulatum, cameramue, in horreum grana coniici. H.

p. Aut ſeptemtrione) Hunc ſitum approbat Vitruuius I. 4. p. 8. H.

q. Eaque ſine calce) Amurcam immiſcet calci Colum. l. c. ad ſolum ſternendum, pauimentaque coagmentanda. Item Geop. auctor. II. 25. H.

r. Nam quae — indicauimus) L. XV. 8. Adde iis Colum. I. 6. *Neque me praeterit ſedem frumentis optimam quibuſdam videri horreum camera contectum, cuius ſolum terrenum priusquam conſternatur perfoſſum, et amurca recenti, nonſalſa, madefactum, velut Signinum opus, pauiculis condenſatur.* H.

s. Alibi contra) Sic libri omnes. Varro de R. R. I. 57. p. 70. *At triticum condi oportet in granaria ſublimia, quae perflentur vento ab exortu, ac ſeptemtrionum regione, atque nulla aura humida ex propinquis locis adſpiret.* Et paulo poſt: *Granaria in agro quidam ſublimia faciunt, vt in Hiſpania citeriore, et in Apulia: ita vt non ſolum a lateribus per feneſtras, ſed etiam ſubtus a ſolo ventus regirare poſſit.* H.

t. Multi ventilari) Colum. I. 6. p. 26. *Sic emunita ſola et*

ſcendere infra quatuor digitos, nec amplius pericli-tari. Columella *x.* et Fauonium ventum conferre frumento praecipit: quod miror equidem, [1] ſicciſſimum *y.* alioqui. Sunt *z.* qui [2] rubeta rana in limine horrei pede e longioribus ſuſpenſa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimum tempeſtiuitas condendi videbitur. Nam ſi parum toſtum atque robuſtum [3] ſit, aut calidum conditum, inimica in-naſci

1. *ſicciſſimo V. ſicciſſimum locum quaerenti. Dal.* 2. *rubetam ranam, etc. ſuſpenſam. M.* 3. *robuſtum collectum ſic Gr. et Al.*

et latera horreorum, vt retuli, probibent curculionem: quod genus exitii quum incidit, multi opinantur arceri poſſe, ſi exeſae fruges in horreo ventilentur, et quaſi refrigerentur. Id autem falſiſſimum eſt: neque enim hoc facto expelluntur animalia, ſed immiſcentur totis aceruis: qui ſi maneant immoti, ſummis tantum partibus infeſtantur: quoniam infra menſuram palmi non naſcitur curculio: longeque praeſtat id ſolum, quod iam vitiatum eſt, quam totum periculo ſubiicere, etc. H.

v. Curculionem) Refert hoc ipſum Palladius l. c. ex Columella, Virg. Georg. I. 185. *Populatque ingentem farris aceruum Curculio.* Vermis eſt frumenta corrodens, vulgo *Calendre*, *Charenſon.* Plautus in ea fabula, quam de paraſiti cuiuſdam nomine Curculionem inſcripſit, act. 4. ſc. 4. v. 30. *Vbi nunc Curculionem inueniam?* CA. *In tritico facillime Vel quingentos curculiones pro vno ſaxo reperias.* H.

x. Columella) L. II. 21. p. 79. *At vbi paleis immixta ſunt frumenta, vento ſeparentur. Ad eam rem Fauonius habetur eximius, qui lenis, aequaliſque, aeſtiuis menſibus perflat.* Sic etiam auctor Geop. II. 25. H.

y. Sicciſſimum) Tepidum Fauonium, ſed Subſolano tamen ſicciorem eſſe dixit, II. 48. H.

z. Sunt qui rubeta rana) Rurſus hic et vbicumque poſt octauum librum adiecta fuerit vox *rana*, perſuaſum habeo ſuperfluere. Neque enim eſt breuitatis Plinianae, quum abunde in octauo de-

naſci neceſſe *a.* eſt: Diuturnitatis *b.* cauſae plures. Aut in ipſius grani corio, quum eſt numeroſius, vt milio; aut ſucci pinguedine, [1] qui pro humore ſufficit tantum, vt ſeſamae: aut amaritudine, vt lupino et cicerculae. In tritico maxime creſcunt animalia, quoniam ſpiſſitate ſua concaleſcit, et furfure craſſo veſtitur. Tenuior hordeo palea, exilis et leguminis: ideo non generant. Faba craſſioribus tunicis operitur, ob hoc efferueſcit. Quidam *c.* ipſum triticum diuturnitatis gratia aſpergunt amurca, mille modios quadrantali. Alii Chalcidica aut Carica creta,

1. *qui in tantum pro humore ſufficit.*

deſcripſerit rubetam, ranam, toties in ſequentibus inculcare; *rubeta rana*, *rubeta rana*, quaſi de induſtria vellet tundere. *Pintian.*

a. *Inimica innaſci neceſſe*) *Vitia innaſci*, non *inimica*, archetypum noſtrum legit: cui ſubſcribit Plinius ipſe in calce huius capitis, *Sed breuiſſima obſeruatio quod vitiis carere velis.* Pint.

Inimica innaſci) Formicam, et curculionem. H.

b. *Diuturnitatis*) Theophr. de cauſſ. IV. 16. p. 320. Πρὸς δὲ θησαυρισμὸν ἄριστα μὲν κέγχρος, καὶ ἔλυμος, καὶ σήσαμον, καὶ θέρμος, καὶ ἐρέβινθος· Τὰ μὲν, ὅτι πολυχίτωνα καὶ ξηρὰ, τὰ δ' ὅτι λιπαρά. Ὁ δὲ θερμὸς καὶ ὁ ἐρέβινθος πικρότητά τινα ἔχουσι καὶ δριμύτητα· καὶ διατηροῦσι δὲ ταῦτα ἀπαθῆ, ὥσπερ εἴρηται. *Omnium optime recondi poſſunt, milium, panicum, ſeſama, lupinum, cicer. Milium et panicum, quia tunica multiplici integuntur, et ſicca ſunt: ſeſama, ob ſucci pinguitudinem: lupinum et cicer amaritudinem quamdam et acrimoniam habent, quae conſeruare ea ſine noxa poſſunt, vt dictum eſt.* Cicerculam Theophraſti ἐρεβίνθον dici obiter animaduerte. H.

c. *Quidam ipſum*) Varro de R. R. I. 57. *Quidam ipſum triticum amurca conſpergunt, quum addant in circiter mille modiûm, quadrantal amurcae. Item alius aliud adfriat, aut adſpergit: vt Chalcidicam, aut Caricam cretam, aut abſinthium.* De qua-

ta, aut etiam abſinthio. *d.* Eſt *e.* et Olynthi, ac Cerinthi Euboeae terra, quae corrumpi non ſinat. Nec fere condita in ſpica laeduntur. Vtiliſſime tamen ſeruantur in ſcrobibus, quos ſiros *f.* vocant, vt in Cappadocia, et in Thracia. In Hiſpania et Africa, ante omnia vt ſicco ſolo fiant, curant: mox vt palea ſubſternatur. Praeterea cum ſpica ſua [1] conduntur. Ita [2] frumenta ſi nullus ſpiritus penetret, certum eſt nihil maleficum naſci. Varro *g.* auctor eſt, ſic conditum triticum durare annis quinquaginta;

1. *condantur. Dal.* 2. *frumenta etc. innaſci. V.*

quadrantali ſeu amphora dixi L. XIV. 5. H.

d. Abſinthio) Coriandrum et conyzam laudat Pallad. *Dalec.*

e. Eſt et Olynthi) Creditur et terram apud quosdam haberi, inquit Theophraſtus Hiſt. VIII. c. extr. qua illitum triticum ſeruari vnice poteſt: Δοκεῖ δὲ καὶ γῆ τις εἶναι παρὰ τισιν, ἣ διαπαττομένη συντηρεῖ τὸν πυρόν. Ὥσπερ ἥτε ἐν Ὀλύνθῳ, καὶ ἐν Κηρίνθῳ τῆς Εὐβοίας. H.

f. Siros) Colum. et Varro locis citatis, nimirum ſpeluncas, vel puteos ſubterraneos Cryptas Vitruuius appellat capite 8. L. VI. *Dal.*

Quos ſiros vocant) Varro l. c. *Quidam granaria habent ſub terris, ſpeluncas, quas vocant σειροὺς, vt in Cappadocia ac Thracia. Alii, vt in Hiſpania citeriore puteos, vt in agro Carthaginienſi et Oſcenſi. Horum ſolum paleis ſubſternunt, et curant ne humor aut aer tangere poſſit, niſi quum promitur ad vſum: quo enim ſpiritus non peruenit, ibi non oritur curculio.* Habet eadem Columella l. 6. Heſychius: Σιροῖς, ὀρύγμασιν, ἐν οἷς κατετίθεντο τὰ σπέρματα. H.

g. Varro) Loco cit. In Bibliotheca Caeſarea Viennae Auſtriae capſulam aſſeruari, ſcribit Lambecius ei Bibliothecae praefectus, L. VI. p. 316. qua in capſula frumentum ſit conditum, quod anno 1664. trecentorum iam ac tricenûm eſſet annorum, vt ex affixis ei capſae publicis inſtrumentis ac monumentis liquet. H.

ginta, milium vero centum. Fabam *h.* et legumina in oleariis [1] cadis oblita *i.* cinere, longo tempore ſeruari. Idem fabam a Pyrrhi regis aetate, in quodam ſpecu Ambraciae vſque ad piraticum Pompeii Magni bellum duraſſe, annis circiter centum viginti. Ciceri tantum nullae beſtiolae in horreis innaſcuntur. Sunt *k.* qui [2] vrceis cinere ſubſtratis, [3] et illitis acetum habentibus, leguminum aceruos ſuperingerant, ita non naſci maleficia *l.* credentes. Alii *m.* qui in ſalſamentariis cadis gypſo [4] illinant; alii, qui lentem aceto laſerpitiato reſpergant, ſiccatamque

1. *cadis oblitis. Vet.* 2. *orcis. Pint.* 3. *et pice illitis. V.* 4. *illinunt. Aliqui len. ac. laſ. reſpergunt, ſicc. ol. inungunt. M.*

h Fabam et legumina) Theophraſt. cap. 10. L. VIII. hiſt. ad Apolloniam maris Ionii, fabam nullo pacto rodi ſcribit, et ideo quam diutiſſime ſeruari. *Dalec.*

Fabam etc.) Varro de R. R. l. 58. H.

i. Oblita cinere) Illitus e cinere fiebat, cinere in modum gypſi temperato, id eſt, aqua ſpiſſius diluto et commixto. Columel. c. 43. L. XIII. *Dal.*

k. Sunt qui vrceis) Fictilibus, aeneiſue vaſis, coopertis, intus acetum habentibus, foris cinere illitis, inferne cinere rurſum ſubſtratis. H.

l. Maleficia) Beſtiolas frugibus inimicas. H.

m. Alii qui) Permuta locum verbi illius *lentem*, vt legas ſic: *Alii qui lentem in ſalſamentariis cadis gypſo illinant: alii qui aceto laſerpitiato reſpergant.* Columella L. II. cap. 10. de lente diſſerens: *Tum in ſole ſiccata et radice ſilphii trita cum aceto aſpergatur, defricetur aeque. Ita rurſus in ſole ſiccata et mox refrigerata condatur; ſi maior eſt modus, in horreo: ſi minor, in vaſis oleariis ſalſamentariiſque. Quae repleta quum confeſtim gypſata ſunt, quandocumque in vſus prompſerimus, integra reperiemus.* Pint.

Alii, qui in) Quod de leguminibus generatim Plinius et vniuerſe pronunciat, hoc

tamque oleo inungant. Sed breuiſſima obſeruatio, quod vitiis carere velis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an vendere. Creſcente *n.* enim luna, frumenta grandeſcunt.

LXXIV. (XXXI.) Sequitur ex diuiſione temporum autumnus a Fidiculae occaſu ad aequinoctium, ac deinde Vergiliarum occaſum, initiumque hiemis. *o.* In his interuallis [1] ſignificant *p.*, pridie Idus Auguſti Atticae Equus oriens veſperi: Aegypto et Caeſari Delphinus *q.* occidens. XI. *r.* Calendas Septem-

1. *Sic ex MSS. em Hard. conſ. M. ſignificatur Gr. et Al.*

hoc in primis de lente Columella, II. 10. *Ea*, inquit, *ne curculionibus abſumatur, in ſole ſiccetur, et radice ſilphii trita cum aceto aſpergatur, defriceturque: atque ita rurſus in ſole ſiccata, et mox refrigerata recondatur, ſi maior eſt modus, in horreo: ſi minor, in vaſis oleariis, ſalſamentariiſque, quae repleta confeſtim gypſata ſunt. Quandocumque in vſus promſerimus, integram lentem reperiemus. Poteſt tamen etiam citra iſtam medicationem cineri mixta commode ſeruari.* H.

n. Creſcente) Frumenta Luna creſcente lecta grandeſcunt in area. H.

o. Initiumque hiemis in etc.) Leg. *Initiumque hiemis. In his interuallis ſignificant pridie Idus Auguſti Atticae equus exoriens, veſperi Aegypto, etc.* Vide Salmaſ. p. 734. b.

p. Significant) Hoc eſt, vt ſaepe diximus, tempeſtatum ſignificatus habent dies aut ſidera mox appellanda. H.

q. Delphinus occidens) Occaſu veſpertino: quem Idibus Columella adiudicat: *Idibus Auguſti, Delphini occaſus, tempeſtatem ſignificant.* Et poſtero die, *XIX. Cal. Septembr. eiuſdem ſideris matutinus occaſus tempeſtatem ſignificat.* H.

r. XI. Cal. Sept.) Quatriduo poſt Columellae, XI. 2. *VII. Cal. Sept. Vindemiator exoritur mane, et Arcturus incipit occidere: interdum pluuia.* H.

Septembris Caeſari et Aſſyriae, ſtella *s.*, quae [1] Vindemitor appellatur, exoriri mane incipit, vindemiae maturitatem promittens. Eius *t.* argumentum erunt acini colore mutati. Aſſyriae v. Calend. et Sagitta occidit, et Eteſiae deſinunt. Vindemitor Aegypto Nonis exoritur, Atticae Arcturus matutino, et Sagitta occidit mane. Quinto *u.* Idus Septembr. Caeſari Capella oritur veſperi. Arcturus vero medius pridie Idus, vehementiſſimo *x.* ſignificatu terra marique per dies quinque. Ratio eius haec traditur: Si Delphino occidente imbres fuerint, non futuros per Arcturum. Signum orientis eius ſideris

1. *Sic ex MSS. em Hard. Anteuindemiator.* *προτρυγητὴρ Ptolem. προτρύγητος et Prouindemiator Vitr. τρυγητὴρ Heſiod. vindemiator Gr. et Al.*

s. Stella quae Vindemiator appellatur.) *Vindemitor*, non *Vindemiator* in V. C. Idem vitium mox paulo corrigendum. *Pintian.*

t. Eius argumentum erunt acini colore mutati.) Scribo, *Eius argumentum erunt vinacea colore mutata.* Columella lib. 11. cap. 2. *Naturalis autem maturitas eſt, ſi quum expreſſeris vinacea, quae acinis celantur, iam infuſcata et nonnulla propemodum nigra fuerint. Nam colorem nulla res vinaceis poteſt afferre niſi maturitas, praeſertim quum ita in media parte acinorum ſint, vt et a ſole aeſtuante et a ventis protegantur; humorque ipſe non patitur ea praecoqui atque infuſcari niſi ſuapte natura. Idem.*

u. Quinto Idus) Columellae, *Septimo Idus Capra exoritur, tempeſtatem ſignificat.* H.

x. Vehementiſſimo) Plautus in Rudente, Prol. v. 69. *Increpui hibernum, et fluctus moui maritimos. Nam Arcturus ſignum ſum omnium acerrimum: Vehemens ſum exoriens: quum occido, vehementior.* Stella eſt eximie conſpicua in ſigno Bootae ſiue Arctophylacis, poſt caudam maioris vrſae: vnde nomen habet, quaſi ἄρκτου οὐρά. Cicero in Phaenom. de Arctophylace: *Arctophylax vulgo qui dicitur eſſe Bootes, etc.*

Huic

ſideris ſeruetur hirundinum [1] abitus: namque *y.* deprehenſae intereunt. Decimo ſexto Calendas Octobris Aegypto Spica, quam tenet Virgo, exoritur matutino, Eteſiaeque deſinunt. Hoc *z.* idem Caeſari xiv. Calendas, xiii. Aſſyriae ſignificant: et xi. Calendas Caeſari commiſſura *a.* Piſcium occidens, ipſumque aequinoctii *b.* ſidus viii. Calend. Octobr. Deinde conſentiunt (quod eſt rarum) Philippus, Callippus, Doſitheus, Parmeniſcus, Conon, Criton, Democritus, [2] Eudoxus *c.*, iv. Calend. Octobris Capellam matutino exoriri, et iii. Calendas Hoedos. Sexto Nonas Octobr. Atticae Corona exoritur mane. Aſiae *d.* et Caeſari v. Calendas Heniochus occidit matutino. Tertio Calendas Caeſari Corona ex-

R 2

1. *abitu, Vet.* 2. *ſic ex MSS. em. Hard. Em.doxus, Ion. IV. C. Gr. et Al.*

Huic autem ſubter praecordia fixa videtur Stella micans radiis, Arcturus nomine claro. H.

y. Namque deprehenſae) Quae ab eo ſidere deprehenduntur, nec ante abierint, quam exoriatur, frigore intereunt. H.

z. Hoc idem Caeſari) Et Columellae, L. XI. 2. p. 381. *XIV. Cal. Octob. Spica Virginis exoritur.* H.

a. Commiſſura piſcium) Ea taeniola eſt, qua vterque piſcis connectitur, vt quidem in globo pingitur. Columella eodem die piſces occidere matutino ait. H.

b. Aequinoctii ſidus) Sol aequinoctium faciens. H.

c. Democritus, Eudoxus, Ion) Poſtremum auctoris nomen redundat, ex codice antiquo. Recte. nam quum ceteri hic citati in Indice et elencho libri memorentur, *Ionem* nequaquam inuenies. *Pint.*

d. Aſiae et Caeſari V. Calendas Heniochus occidit) Ex ratione ipſa calculi, etiam ſi refragentur cuncta exemplaria, legendum eſt vtrobique *Nonas*, non *Calendas*. Sed confirmat id etiam Columella L. XI. capite 2. *Pint.*

exoriri incipit: et poſtridie *e.* occidunt Hoedi veſperi. VIII. Idus Octobris Caeſari fulgens in Corona ſtella oritur. [1] Et III. Idus Vergiliae veſperi. Idibus Corona tota. Sexto Calendas Nouembris Suculae veſperi exoriuntur. Pridie Calendas Caeſari Arcturus occidit: et Suculae exoriuntur cum Sole. Quarto Nonas Arcturus occidit veſperi. Quinto Idus Nouembris gladius Orionis occidere incipit. Deinde III. Idus Vergiliae occidunt. In his temporum interuallis opera ruſtica, napos *f.*, raphanos ſerere, quibus *g.* diebus diximus. Vulgus agreſte et rapa poſt *h.* ciconiae diſceſſum male ſeri putat. Nos omnino poſt Vulcanalia, [2] et praecocia *i.* cum panico. A Fiditulae autem occaſu viciam, faſeolos, pabulum; *k.* [3] hoc *l.* ſilente Luna ſeri iubent. Et

1. *Et VI. Idus. Columel. Colum.* 2. *Et matura frumenta.* 3. *et hoc ſil. V.*

e. Poſtridie occidunt Hoedi veſperi) Scribo *oriuntur*, non *occidunt*. Columella L. XI. cap. 2. *Pridie Nonas Octobris* Hoedi *oriuntur veſperi. Octauo Idus Octobres Coronae clara ſtella oritur.* Quae verba ſi cum Plinianis conferas, nihil deſiderabis. *Pint.*

f. Napos, raphanos ſerere quibus diximus diebus) Vetus codex non *napos*, *raphanos* legit, ſed *panaphos*: vt forte ſcribi poſſit, *rapa*, *napos* nam ſubdit: *vulgus agreſte et rapa poſt diſceſſum ciconiae male ſeri putat.* Pint.

g. Quibus diebus diximus) Sect. 35. *inter duorum numinum dies feſtos, Neptuni atque Vulcani.* H.

h. Poſt ciconiae) De eius diſceſſu diximus ſ. 31. H.

i. Praecocia) Matura frumenta. Columella, vt far, adoreum, et opacis locis triticum. *Dal.*

Et praecocia) Rapa nimirum, cum panico, quod ſeri diximus ante Vergiliarum exortum initio ſ. 10. H.

k. Pabulum) Siue ocymum, vt dictum eſt L. XVII. 35. *Ocymum, quod in vinea ſeri Cato iubet, antiqui appellabant pabulum etc.* H.

Et frondis praeparandae tempus hoc eſt. Vnus frondator quatuor frondarias fiſcinas complere in die iuſtum habet. Si decreſcente Luna praeparetur, non putreſcit: Aridam colligi non oportet. Vindemiam *m.* antiqui numquam exiſtimauere maturam ante aequinoctium: iam paſſim rapi cerno. Quamobrem et huius tempora notis argumentiſque ſignentur. Leges ita ſe habent: [1] Vuam calidam ne legito, hoc eſt, in [2] eius ſiccitate, ac *n.* niſi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc eſt, ſi ros nocturnus fuerit; [3] nec prius, quam ſole diſcutiatur. Vindemiare incipito, quum *o.* ad palmitem pampinus procumbere ceperit, aut quum exempto acino ex denſitate [4] interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. [5] Acinos plurimos *p.* fert, ſi contingat creſcente Luna [6] vindemiare. Preſſura *q.* vna culeos *r.* xx. implere debet.

R 3

1. *Vuam calaridam. V.* 2. *ea V.* 3. *non prius V.* 4. *interuallo non completo. V.* 5. *ſic ex MSS. em. Hard. acino plurimum refert Gr. et Al.* 6. *vindemiari. M.*

l. Hoc ſilente Luna) Hoc eſt, in interlunio, vt dictum eſt XVI. 74. Adde Marbodaeum, L. de lap. pret. c. 19. qui Lunam ſilentem Lunam primam interpretatur. H.

m. Vindemiam antiqui, etc.) Varro c. 54. L. I. Columella c. 18. L. XII. Cato 23. Palladius cap. 11. Septemb. *Dalec.*

n. Ac niſi imber) Simile eſt, quod Cato praecipit, c. 112. de vino Coo faciendo: *Vuas relinquito in vinea, ſinito vt bene coquantur: et vbi pluerit, et ſiccauerit, tunc delegito, etc.* H.

o. Quum ad palmitem, etc.) Quum vinacea, ſiue grana acinorum, fuſca vel nigra fuerint. Pallad. *Dal.*

p. Acino plurimum refert, ſi contigat creſcente luna vindemiare) *Acinos pluris refert, etc.* in vet. cod. *Pint.*

q. Preſſura) Preſſuram vocat, quantum vuarum in ſuperpoſita cauea pedibus preſſarum

debet. Hic eſt pes *s*. iuſtus. [1] Ad totidem culeos et *t*. lacus, xx. iugeribus vnum *v*. ſufficit torculum. Premunt *x*. aliqui ſingulis, vtilius binis; licet magna ſit *y*. vaſtitas ſingulis. Longitudo in his refert, non

1. *Lege, Ad totid. culleos XX. iugeribus vnum ſufficit torculum et lacus (ſub. vnus.) Dal.*

ſarum lacus vinarius accipit. *Dal.*

r. Culeos) Culeus 20. amphoras continet, et vrnas 40. Fannius: *Eſt et his decies quem conficit amphora noſtris Culleus: hoc nulla eſt maior menſura liquoris.* De menſuris liquidorum vide annotat. Philandri in cap. 9. L. VI. Vitruuii. *Dal.*

Culeos XX) De culeo diximus XIV. 5. De lacu f. 7. H.

s. Pes iuſtus) *Pedem iuſtum* dici arbitror, iuſtam exactamque menſuram liquidorum, quae omnes alias continet: (eſt enim culleus omnium vini menſurarum maxima) ad pedis ſimilitudinem, qui iuſto modo inferiores alias menſuras colligit, nempe vncias, vt alii volunt, duodecim, vt alii, ſedecim: non autem briſam, et vinaceorum ſcapos ſiue ſcipiones cum folliculis, quos pedem Columella vocat L. XII. vulgo *le marc, la grappe, la geine.* Dal.

Hic eſt pes iuſtus) Haec menſura preſſurae iuſta et legitima. H.

t. Et lacus) *Pour vingt couvées.* H.

v. Vnum ſufficit torculum) Vitruuius cap. 9. L. VI. Cato cap. 12. 13. 18. Colum. c. 6. L. I. Varro c. 54. L. I. *Dal.*

Torculum) *Vn Preſſoir.* Torculum, torcular, torcularium dixere promiſcue vetuſti ſcriptores. H.

x. Premunt aliqui ſingulis) Torculum id Poenicum eſſe volunt, cuius meminit Varro in Gerontodidaſcalo: *Vineis vbi ampla cella, torculare Poenicum.* Apud Nonium *Dal.*

Premunt aliqui ſingulis) Torculis, ſiue prelis ſcilicet. Eſt autem prelum torcularium, *l'arbre du preſſoir.* H.

y. Licet magna ſit vaſtitas) Duobus prelis longitudinem pedum quadragenûm Vitruuius aſſignat, VI. 9. p. 116. latitudinem XXIV. H.

non craſſitudo: ſpatioſa *z.* melius premunt. Antiqui *a.* funibus vittiſque loreis ea detrahebant, et *b.* vectibus. Intra *c.* centum annos inuenta Graecanica *d.*, mali rugis [1] per cochleas bullantibus *e*, palis affixa arbori ſtella, a palis arcas lapidum attollente ſecum *f.* arbore: quod maxime probatur. Intra viginti *g.* duos hos annos inuentum, paruis prelis, et minori torculari, aedificio breuiore, et *h.* malo in medio [2] decreto, tympana *i.* impoſita vinaceis ſuperne

1. *praeli cochleae illabentibus pal. aff. arboris ſtella, cum praelo arcas lap. attol. ſurſum arb. V.* 2. *erecto. Vet.*

z. Spatioſa) Quae nempe longiora ſunt et eadem latiuſcula. H.

a. Antiqui) Meminit eius moris loco cit. Vitruuius: *Ipſum autem torcular, ſi non cochleis torquetur, ſed vectibus, etc.* H.

b. Detrahebant) Deprimebant prela. H.

c. Intra centum annos) Auguſti principatu. H.

d. Graecanica) Subintellige torcula: *Preſſoir à vis.* Graecanica *torcula*, in quibus rugae *torcularii mali* per cochleam torquentur: impoſita arbori affixaque *ex altero trabis* capite ſtella *lignea* e palis *decuſſatim poſitis*: quibus e palis arcae lapidum pendeant, quas ſecum attollat arbos. H.

e. Bullantibus) Decurrentibus per cochleam ſpiris craſſioribus, toroſis, exſtantibus, in bullae morem rotundatis. Plus etiam dixiſſe videtur vna ſignificatione vocis huiuſce *bullantibus*, quam poſſit vlla copia ſermonis enarrari. H.

f. Attollente ſecum arbore) Ad aequipondium videlicet, interim dum ex altero capite arbos deprimitur: vti in tollenonibus fieri quotidie promtum eſt intelligere, De tollenonibus, libro ſq. ſ. 20. H.

g. Intra viginti duos) Anno igitur Vrbis DCCCVIII. Neronis, tertio: haec enim auctor commentabatur anno DCCCXXX. H.

h. Et malo) Malus torcularius in medio ſtatuitur, *La vis du preſſoir.* H.

i. Tympana) Aſſeres planos ac latos, vuis quae ſunt premendae impoſitos. H.

ſuperne toto pondere vrgere, et ſuper prela conſtruere congeriem. *k.* Hoc et poma colligendi tempus, et obſeruatio, quum aliquod maturitate, non tempeſtate, deciderit: hoc et faeces exprimendi: hoc *l.* et defrutum coquendi ſilente Luna noctu: aut ſi interdiu, plena: ceteris diebus aut ante exortum Lunae, aut poſt occaſum. Nec de nouella vite, aut paluſtri, nec niſi e matura vua, nec niſi foliis deſpumandum: quia ſi ligno contingatur vas, aduſtum ac fumoſum fieri putant. Iuſtum *m.* vindemiae tempus ab aequinoctio ad Vergiliarum occaſum dies XLIIII. Ab eodem die oraculum *n.* occurrit, frigidum *o.* picari pro nihilo ducentium. [1] Sed iam

1. *Lege, Sed tamen Calend. Nouembr. etc. Nec ſatis enim credibile, vuas non collectas in vinea durare poſſe ad Ianuarium vſque menſem.*

k. Congeriem) Vel tignorum vel lapidum, quorum grauitas ponderi addat. *Dal.*

Congeriem) Lapidum videlicet ad pondus augendum. H.

l. Hoc et defrutum) Ita Colum. XII. 19. p. 427. H.

m. Iuſtum vindemiae) Varro de R. R. I. 34. H.

n. Oraculum) Flexum, tortuoſum, ambiguum, perplexum dictum: quo praecipitur, poſt diem vindemiae praeſtitutum ſerum eſſe vaſa picare, et quae vindemiae vſui ſint comparare, quum antea prompta eſſe oporteat, ne moram ferat maturus fructus Turneb. c. 34. XXX. *Dal.*

o. Frigidum, etc.) Frigido picare pro nihilo duci. Eo ſenſu, inutile eſſe, intempeſtiuum et nihili vaſa, dolia fricare, radere, pice linire, ad excipiendum vinum praeparare, quum iam caelum frigidum eſſe incipit, vt Semptembri menſe, quum autumnus iniit: opus enim id ruſticum faciendum eſt adhuc aeſtuoſo caelo, longe antequam vindemiae tempus aduenerit. *Dal.*

Frigidum picari) Hoc eſt, inutile eſſe et tempeſtiuum ac nihili, vaſa ſeu dolia parare, picare, inſtruere, poſt

iam et Calendis [1] Ianuarii, defectu vaſorum, vindemiantes vidi, piſciniſque muſta condi, aut vina *p.* effundi priora, vt *q.* dubia reciperentur. Hoc tam ſaepe prouentu nimio euenit, quam [2] ſaeuitia inſidiantium *r.* caritati ciuili. Sed aequi patriſſamilias [3] modus, annona cuiuſque anni vti. Id peraeque etiam lucroſiſſimum. Reliqua de vinis affatim dicta ſunt. Item vindemia facta oliuam eſſe rapiendam, et quae ad oleum pertinent, quaeque ad Vergiliarum occaſum agi debent.

LXXV. (XXXII.) His *s.*, quae ſunt neceſſaria, adiicientur de Luna, ventiſque et praeſagiis, vt ſit tota ſideralis ratio perfecta. Namque Virgilius etiam *t.* in numeros Lunae digerenda quaedam puta-

R 5 uit,

1. *Ianuarii vind. vidi, piſciniſque defectu vaſorum muſta condi, et vina. V.* 2. *ſegniti. Vet.* 3. *modus eſt Gr. et Al.*

eum diem, quum caelum eſſe tum frigidum cepit: ſerum eſſe tum comparare, quae promta eſſe prius oportuit. H.

p. Vina effundi priora) Quum apotheca plena eſt vini veteris, nec condendo muſto vaſa parata et vacua ſunt. Turn. c. 34. XXX. *Dal.*

q. Vt dubia) Noua ſcilicet, quibus vetuſta vina praeſtant. Sunt enim ea dubiae bonitatis, quorum tam ſera preſſura, quaeque ſerius ſunt vaſis condita. H.

r. Saeuitia inſidiantium caritati ciuili. Sed aequi patriſſamilias modus eſt annonae cuiuſque anni vti) Vetus codex: *ſaeuitia inſidiantium caritati ciuilis aequi. Patrisfamilias modus eſt annona cuiuſque anni vti* ſcribo, *ſaeuitia inſidiantium caritati. Ciuilis et aequi patris familias modus eſt annona cuiuſque anni vti.* Poſſet etiam legi, *Ciuilis et aequi patris familias modus eſt annonae cuiuſque anni vilitate*, vt vilitas reſpondeat caritati, cui dixit quoſdam inſidiari. *Pint.*

s. De Lunari ratione) Varro cap. 37. L. I. *Dalec.*

t. Virgilius etiam in numeros, etc.) *Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna, Felices*

uit, Democriti *v.* ſequutus oſtentationem. Nos legum vtilitas, quae in toto opere, in hac quoque mouet parte. Omnia *x.* quae caeduntur, carpuntur, conduntur, innocentius decreſcente Luna, quam creſcente fiunt. Stercus *y.*, niſi decreſcente Luna, ne tangito. Maxime [1] intermenſtrua *z.* dimidiaque ſtercorato. Verres, iuuencos, arietes, hoedos, decreſcente Luna caſtrato. Oua Luna noua ſupponito. Scrobes Luna plena noctu facito. Arborum radices Luna plena operito. Humidis locis interlunio ſerito, et circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, et condi circa

1. *De Luna intermenſtrua Fulu. Vrſinus ad Varr. de re ruſt. lib. I. cap.* 37.

lices operum quintam fuge, etc. I. Georg.

Namque Virgilius) Georg. I. 276. Mox *quaedam Lunae*, hoc eſt, quaedam de Luna. H.

v. Democriti ſequutus oſtentationem) Mirum eſt omiſſam hac in parte a Plinio Heſiodi mentionem, quem ſequutum eſſe Virgilium in digeſtione quorumdam operum in numeros Lunae, ex primo Georgicon volumine notum eſt, et confirmat Seruius grammaticus. Quare aeſtimandum hic eſt, legine debeat non *oſtentationem*, ſed *et Heſiodi rationem.* Pintian.

x. Omnia quae caeduntur) Theophr. c. I. L. V. hiſtor. *Dal.*

Omnia quae) Vide quae dicta ſunt II. 74. H.

y. Stercus, niſi decreſcente) Hoc nimirum eſt, quod Germanicus Caeſar ſuis commentariis ſcribit in Aratum, augmenta detrimentaque Lunae non ſolum terram ſentire, ſed et lapides, et cerebra, et laetamina, quae Lunae crementis eiecta vermiculos pariunt. Denique Lunae crementis abſciſſa ligna furfuraceis tinearum terebramentis fiſtulaſcere. Hadrianus Iun. c. 20. VI. *Dal.*

Stercus) Auctor Geop. II. c 19. p. 59. Ὅτι δὲ σελήνης αὐξανέσης ἐ χρὴ κοπρίζειν. etc. H.

z. Intermenſtrua) Siue inter-

circa extremam Lunam iubent: ſeminaria, quum Luna ſupra terram ſit, fieri: calcari muſta, quum Luna ſub terra: Item *a.* materies caedi, quaeque alia ſuis locis diximus. Neque facilior eſt obſeruatio ac iam dicta a nobis ſecundo *b.* volumine: ſed quod intelligere vel ruſtici poſſint, quoties ab occidente Sole cernetur, prioribuſque noctis horis lucebit, creſcens erit, et oculis dimidiata iudicabitur: quum vero occidente Sole orietur ex aduerſo, ita vt pariter aſpiciantur, tum erit plenilunium. Quoties *c.* ab ortu Solis orietur, prioribuſque noctis horis detrahet lumen, et in diurnas extendet, decreſcens erit, iterumque dimidia. In coitu vero (quod interlunium vocant) quum apparere deſierit. Supra terras autem erit, quandiu et Sol, interlunio, et prima tota die: ſecunda, horae vnius dextante *d.* ſicilico: ac deinde tertia vſque ad quintamdecimam, multiplicatis horarum iiſdem portionibus: quintadecima tota ſupra terras noctu erit, eademque ſub terris

termeſtri, vt dictum eſt L. XVI. 75. H.

a. Idem materies) Vide L. XVI. 74. H.

b. Secundo volumine) L. II. 11. H.

c. Quoties ab ortu ſolis orietur) Scribo *occaſu*, non *ortu*, hoc eſt poſt occaſum ſolis. *Pint.*

Quoties ab ortu) Quoties ab exortiua caeli parte orietur, ſed ſerius, ita vt nocti ſuum lumen per aliquot horas neget. H.

d. Dextante ſicilico) Cap. 14. L. II. lucet dodrantes ſemuncias horarum. Dextantem ſicilicum vnius horae. Budaeus L. I. de Aſſe, decem vncias cum quarta vnciae parte interpretatur. *Dal.*

Dextante ſicilico) Secunda die, inquit, Luna ſupra terras erit per dextantem ſicilicum vnius horae veſperi, hoc eſt, 51 min. $\frac{1}{4}$ ſeu per quinque ſextas partes vnius horae, et aliquanto amplius. Finge horam vnam in partes duodenas tribui: dextans

terris tota die. Decimaſexta ad primae horae nocturnae dextantem ſicilicum ſub terra aget, eaſdemque portiones horarum per ſingulos dies adiiciet vſque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, [1] quod ſub terris agat, tantumdem nouiſſimis ex die adiiciet ſupra terram. Alternis autem menſibus xxx. implebit numeros, alternis vero detrahet ſingulos. Haec erit ratio lunaris.

LXXVI. (XXXIII.) Ventorum *e.* paulo ſcrupuloſior. Obſeruato Solis ortu quocumque libeat die, ſtantibus hora diei *f.* ſexta, ſic vt ortum eum a ſiniſtro humero habeant, contra mediam faciem Meridies, a vertice Septemtrio erit. Qui ita limes per agrum currit, cardo *g.* appellatur. Circumagi deinde melius eſt, vt vmbram ſuam quiſque cernat: alioqui poſt hominem erit. Ergo permutatis lateribus, vt ortus illius diei a dextro humero fiat, occaſus a ſiniſtro, tunc erit hora ſexta, quum minima vmbra contra medium fiet hominem. Per huius mediam longitudinem duci ſarculo ſulcum: vel cinere lineam, verbi gratia, pedum viginti conueniet: mediam-

1. *quando ſub terris agit.* M.

dextans ex illis denas complectitur: ſicilicus, partis vndecimae quartam partem. H.

e. De ventorum) Ariſt. c. 3. L. de mundo. Vitruuius, *Dal.*

f. Hora diei ſexta) Quae nobis meridies eſt, et duodecima diei hora. H.

g. Cardo, etc.) *Vltratus* veteribus, auctore Frontino, et *citratus*, quod vltro Septemtrionem habeat, et citra Meridiem. *Dal.*

Cardo) Limiti, foſſae, viae, quae a meridie ad ſeptemtrionem ducebatur, cardinis nomen inditum eſt a mundi cardine, vt Hyginus

mediamque menſuram, hoc *h.* eſt, in X. pede, circumſcribi circulo paruo, qui *i.* vocetur vmbilicus. Quae pars fuerit a vertice vmbrae, haec erit ventus Septemtrionalis. Illo tibi, putator, arborum plagae ne ſpectent, neue arbuſta vineaeue, niſi in Africa, Cyrenis, Aegypto. Illinc flante ne arato, quaeque alia *k.* praecipimus. Quae pars lineae fuerit a pedibus vmbrae, Meridiem ſpectans, haec ventum Auſtrum dabit, quem a Graecis Notum diximus vocari. Illinc flatu veniente, materiam, [1] vineamque

1. *vinum.* *Vet.*

ginus admonet initio libri de limitibus conſtituendis. H.

h. Hoc eſt in decimo pede) Melior lectio, *haec eſt in decimo pede:* vt ſit ſchema parentheſis. *Pint.*

i. Qui vocetur vmbilicus) Vmbilicum Plinius admonet appellari; ſpatium inſtar circuli circumſcriptum, in medio agro, vel regionis. Sic L. III. 17. *Cutiliae lacum* dixit idem a Varrone appellari *Italiae vmbilicum.* Eo ſenſu etiam in Cantico Canticorum dicitur, VII. 2. *Vmbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis.* Nam ibi populus Iuda Hieroſolymitanae toparchiae praeconium facit, et Bethlehem oppidum, quod in medio illius toparchiae ſiue regionis eſt, ciſternam dicit habere ſimilem crateri bene tornato, quo nihil effici poſſit rotundius, nec vmquam potus egentem. Ciſterna haec, cuius ſit mentio 2 Reg. XXIII. 15. *Deſiderauit ergo Dauid, et ait: O ſi quis mihi daret* POTVM *aquae, de ciſterna, quae eſt in Bethlehem iuxta portam! Pocula* enim pro ipſo potu dixere Latinitatis auctores optimi. Sic *viuentia pocula* dixit Plinius, L. XXVIII. 2. Sic etiam Horat. II. Sat. 6. v. 70. *Siccat inaequales calices conuiua, ſolutus legibus inſanis: ſeu quis capit acria fortis Pocula, modicis humeſcit laetius.* H.

k. Quaeque alia praecipimus) Scribendum haud dubie *praecipiemus*, non *praecipimus.* reſeruat enim praeceptum in caput proximum, vt ex eo conſtabit. *Pint.*

amque, agricola, ne tractes. Humidus *l.* [1] aut aeſtuoſus Italiae eſt. Africae quidem incendia cum ſerenitate affert. In hunc Italiae palmites ſpectent, ſed non plagae arborum vitiumue. Hunc *m.* oliueti metator Vergiliarum quatriduo, hunc caueat inſitor calamis, gemmiſque inoculator. De ipſa regionis eius hora praemonuiſſe conueniet. Frondem media die, arborator, ne caedito. Quum meridiem adeſſe ſenties, paſtor, aeſtate *n.* contrahente ſe vmbra, pecudem a Sole in opaca cogito. Quum aeſtate *o.* paſces, in occidentem [2] ſpecta ante meridiem, poſt meridiem in orientem: aliter noxium, ſicut *p.* hieme et [3] vere, ſi in rorulentum duceres.

1. *et aeſt. Dal.* 2. *ſpectent. V.* 3. *vere, in rorulentum ducere. Ne con. Dal. ex M.*

l. Humidus aut) Vide quae diximus in Nott. et Em. ad L. II. N. XLV. H.

m. Hunc quatriduo) Quo de quatriduo egimus L. XVII 2. H.

n. Aeſtate contrahente ſe vmbra, pecudem a ſole in opaca ducito) Aliter vetus codex, *Aeſtate contrahente ſe vmbra ſolis, pecudes in opaca ducito.* Pintianus.

o. Quum aeſtate) Vide quae in eam rem diximus L. VIII. 75. Adde Palladium, L. XII. in Noub., t. 13. p. 171. H.

p. Sicut hieme et vere) Morbum hunc lippitudinis ſeu grauedinis et alui citae, non flatui ſeptemtrionis, ſed rori hiemis veriſque Columella ttibuit L. VII. c. 3. Quapropter ſuſpicor verba haec vitioſa ordine ab allucinante librario ſcripta eſſe, diſponendaque et legenda hoc modo; *ſicut hieme et vere ſi in rorulentum duceres, lippiunt enim et aluo cita pereunt. Ne contra ſeptemtrionem paueris ſupradictum: clodiunt ita ab afflatu.* Columellae verba vide paulo poſt. *Pint.*

Sicut hieme) Colum. VII. 3. p. 256. *Hieme et vere, matutinis temporibus intra ſepta contineantur, dum dies aruis gelicidia detrahat: nam pruinoſa iis diebus herba pecudi grauedinem creat, ventremque*

ceres. Ne contra Septemtrionem paueris ſupra dictum. *q.* Clodunt *r.* ita, lippiuntue ab afflatu, et aluo cito pereunt. Qui *s.* feminas concipi voles, in hunc ventum ſpectantes iniri cogito.

LXXVII.

tremque proluit, etc. Vide et c. 5. eiuſdem libri, p. 263. Palladium quoque l. c. H.

q. Supra dictum) Libentius agnouerim, *ſit praedictum*: quaſi dicat, praedoctus eſto, vt ſect. ſq. Quo enim loco id ante dixerit, non occurrit. H.

r. Clodunt) Oculos aperire nequeunt. *Dalec.*

Clodunt ita) Oculos nimirum, vt qui nictatione laborant. Inde fortaſſis Clodia gens apud Romanos nomen traxit. H.

s. Qui feminas) Scribendum, *Qui mares concipi voles*, *etc.* alioquin committes Plinium cum Columella, et quod grauius eſt, cum Ariſtotele, ex quibus Columella L. VII. c. 3. *At ſi res*, inquit, *exigit vt plures mares progenerandi ſint, Ariſtoteles vir callidiſſimus rerum naturae praecepit admiſſurae tempore obſeruare ſiccis diebus halitus ſeptemtrionales, vt contra ventum gregem paſcamus, et eum ſpectans admittatur pecus. At ſi feminae generandae ſunt, auſtrinos flatus captare, vt eadem ratione matrices ineantur.* Haec Columella. Ariſtoteles autem libro de generatione animalium IV. capite 2. ſic differit: *Flatibus item aquiloniis magis, quam auſtrinis mares gignuntur.* et mox paulo; *Nec non paſtores aiunt intereſſe ad maris ac feminae pecoris feturam, non ſolum ſi ita accidit, vt initus aquiloniis auſtriniſue flatibus fiat, ſed etiam ſi quum pecus coit, ſpectat ad aquilonem aut auſtrum.* Probat id quoque auctoritate Didymi Heron Graecus auctor L. Geoponicon 18. Nec tantum a praedictis ſcriptoribus Plinius diſſentiret, ſed quod eſſet intolerabile, a ſe ipſo, qui capite ſequente mares aquiloniis flatibus; feminas auſtrinis procreari tradit. Sed perſuaſum habeo verba haec Pliniana non eſſe. Cur enim anticipaſſet hic Plinius quod ſtatim cap. proximo dicturus erat. *Pint.*

Qui feminas — ventum) In ſeptemtrionem videlicet, qui noxius eſt, non in Aquilonem, qui ſalubrior: in quem quae ſpectare coguntur oues, mares edunt, vt diximus

LXXVII. 1. (XXXIV.) *t.* Diximus *v.* vt in media linea deſignaretur vmbilicus. *x.* Per hunc medium tranſuerſa currat [1] alia. Haec erit ab exortu aequinoctiali ad occaſum aequinoctialem: et limes qui ita ſecabit agrum, decumanus *y.* vocabitur. Ducantur deinde aliae duae lineae in [2] decuſſes obliquae, ita vt a Septemtrionis dextra laeuaque ad Auſtri dextram laeuamque deſcendant. Omnes per eumdem currant vmbilicum, omnes inter ſe pares ſint, omnium interualla paria. Quae ratio ſemel in quoque agro ineunda erit: vel ſi ſaepius libeat vti,

1. *alia talis. Haec M.* 2. *decuſſeis Gr.*

diximus ex Ariſtotele, ceteriſque, L. VIII. 72. dicimuſque iterum ſect. ſq. H.

t. De limitatione agrorum) Vide Iulium Frontinum, et M. Iunium Nypſium, Columellam cap. 1. et 2. L. V. Varronem cap. 10. L. I. *Dalecampius.*

v. Diximus) ſect. ſup. H.

x. Vmbilicus) Vide γνώμων in lexico Conſt. Haec machina reſpondere videtur aeneo gnomoni (Sextus Pompeius *Gnomam* vocat) in amuſſis medio collocato, quem Vitruuius deſcribit c. 6. L. I. Indagatorem vmbrarum σκιαθήραν id inſtrumentum Graeci vocant. *Dal.*

y. Decumanus) Iuriſconſultis limites qui populo iter praebent, alii ſunt decumani, lati pedes 40. Alii cardines, lati pedes 20. Alii Actuarii, lati pedes 12. Alii ſubrunciui, lati pedes 8. Cuiacius cap. 2. obſeruat. Vide Politianum c. 86. Miſcell. Antiquis *decumanus* dicebatur *dextratus* et *ſiniſtratus*, quod Orientem ad dextram habeat, Occidentem ad ſiniſtram *Dal.*

Decumanus vocabitur) Feſtus quoque: *Decumanus appellatur limes, qui ſit ab ortu ſolis ad occaſum: Alter ex tranſuerſo currens, appellatur Cardo.* Atque eam ob cauſam, quoniam litterae X. figuram exhibet, quae nota denarii eſt, decumano limiti factum id nomen. Alia cauſa appellationis decumani oui, decumanique fluctus, apud Feſtum, quem conſule.

vti, e ligno facienda, regulis paribus in tympanum z, exiguum, ſed circinatum, adactis. Ratione qua doceo, occurrendum ingeniis quoque imperitorum eſt. Meridiem excuti placet, quoniam ſemper eſt idem: Sol autem quotidie ex alio caeli momento, quam pridie, oritur: ne quis forte ad exortum [1] capiendam putet lineam. Ita caeli exacta parte, quod fuerit lineae caput Septemtrioni proximum a parte exortiua, ſolſtitialem habebit exortum, hoc eſt longiſſimi diei, ventumque Aquilonem a., Boream Graecis dictum. In hunc ponito arbores viteſque. Sed hoc flante ne arato: frugem ne ſerito: ſemen ne iacito. Praeſtringit enim atque [2] percellit hic radices arborum, quas poſiturus afferes. Praedoctus b. eſto: alia robuſtis proſunt, alia infantibus. Nec ſum oblitus, in hac parte ventum Graecis poni, quem Caeciam vocant. Sed idem Ariſtoteles, vir immenſae ſubtilitatis, qui id ipſum fecit, rationem c. conuexitatis mundi reddit, qua

1. *capi vnicam putet lin. Iſta.* 2. *praegelat. V.*

conſule. Vide plura apud Voſſium in Etymol. H.

z. *Tympanum*) Hoc eſt, tabulam ſolidam, ac planam. H.

a. *Aquilonem, Boream*) De varia appellatione ventorum diximus abunde L. II. 46. etc. H.

b. *Praedoctus eſto*) *Praedictus* non *praedoctus* nec *praemonitus* in Veteri codice. Cui lectioni videtur Plinius ipſe fauere, ſcribens paulo poſt; *Ac quaecumque aquilo praedicitur*, etc. Pint.

c. *Rationem conuexitatis mundi reddit, quia contrarius Aquilo Africo flat.*) Legendum arbitror, *qua contrarius hic, non Aquilo Africo flat.* Nam Ariſtoteles ſecundo Meteoron illos dumtaxat ventos contrarios eſſe ait, qui ex diametro diſtent, non eos qui e regione poſiti ſe mutuo ſpectent. Itaque ſecundum eum non contrarius

qua contrarius Aquilo Africo flat. Nec tamen eum toto anno in praedictis timet agricola. Mollitur ſidere *d.* aeſtate media, mutatque nomen, et Eteſias vocatur. Ergo quum frigidum ſenties, caueto: [1] ac quacumque Aquilo praedicitur, tanto pernicioſior Septemtrio eſt. In *e.* hunc Aſiae, Graeciae, Hiſpaniae, maritimae Italiae, Campaniae, Apuliae, arbuſta vineaeque ſpectent. Qui *f.* mares concipi voles, in hunc paſcito, vt [2] ſic ineuntem ineat. Ex aduerſo Aquilonis ab occaſu brumali Africus flabit, quem Graeci Liba vocant. In *g.* hunc a coitu quum ſe pecus circumegerit, feminas conceptas eſſe ſcito.

2. Tertia a Septemtrione linea, quam per latitudinem vmbrae diximus, et decumanam vocauimus, exortum habebit aequinoctialem, ventumque Subſolanum, Graecis [3] Apelioten dictum. In hunc ſalubribus locis villae vineaeque ſpectent. Ipſe leniter pluuius: tamen eſt ſiccior. [4] Fauonius, ex aduerſo eius ab aequinoctiali occaſu, Zephyrus Graecis

1. *Ad quaecumque. V.* 2. *vt ſic in eumdem ineat. Alii. vt ſic matres ineantur. V. vt ſic mares ineant. Alii.* 3. *Aphelioten. V. magis ex etymologia.* 4. *Fauonio, ex. M.*

rius Caecias Argeſtae, neque Eurus Lybi, ſed Caecias Lybi et Eurus Argeſtae *Pint.*

d. Mollit ſidera aeſtate media) Ardorem Caniculae lenit. Vide cap. 47. L. II. *Dalec.* Attende var. lect. *Mollitur ſidere*) Aquilo nimirum, qui eteſias appellatur: de quo iam antea Plinius II. 47. *Aquilones, inquit, quos eteſias appellant. Mollire eos creditur ſolis vapor geminatus ardore ſideris.* H.

e. In hunc Aſiae) In Aquilonem, aut Caeciam, non in ſeptemtrionem. H.

f. Qui mares — in hunc) In Aquilonem adhuc, aut Caeciam. Vide quae dicta ſunt VIII. 72. H.

g. In hunc) In Africum. H.

cis nominatus. In hunc ſpectare olíueta Cato *h.* iuſſit. Hic ver inchoat, aperitque terras tenui frigore ſaluber. Hic vites putandi, frugeſque curandi, arbores ſerendi, poma inſerendi, oleas tractandi ius dabit, [1] afflatuque nutritium *i.* exercebit.

3. Quarta a Septemtrione linea, eadem Auſtro ab exortiua parte proxima, brumalem habebit exortum, ventumque Vulturnum, Eurum Graecis dictum, ſicciorem et ipſum, tepidioremque. In hunc apiaria et vineae Italiae, [2] Galliarumque, ſpectare debent. Ex aduerſo Vulturni flabit Corus, ab occaſu ſolſtitiali occidentali latere Septemtrionis, Graecis dictus Argeſtes, ex frigidiſſimis et ipſe, ſicut omnes qui a Septemtrionis parte ſpirant. Hic et grandines infert, cauendus et ipſe, non ſecus ac Septemtrio. Vulturnus ſi a ſerena caeli parte ceperit flare, non durabit in noctem: at Subſolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quiſquis erit ventus, ſi feruidus ſentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem *k.* praenunciat terra ſicceſcens repente, Auſtrum humeſcens rore occulto.

S 2 LXXVIII.

1. *afflatumque nutricium excitabit. V.* 2. *Galliarum ſpect. Gr.*

h. Cato iuſſit) Vt diximus L. XV. 6. H.

i. Nutritium exercebit) Tenui frigore nutritium, arborum agricolam exercebit. Hic Pinetus, vt ſaepe, ceſpitat. H.

k. Aquilonem praenunciat terra, etc.) Legit Robertus Stephanus in Dictionario: *Aquilonem pronuntiat terra ſicceſcens, ſed roreſcens repente Auſtrum immiſcet humeſcens in rore occulto.* Vnde hanc lectionem eruo: *Aquilonem praenuntiat terra ſicceſcens: humore occulto roreſcenti, repente Auſter imminet.* Dalec.

LXXVIII. (XXXV.) *l.* 1 Etenim praedicta ventorum *m.* ratione, ne ſaepius eadem dicantur, tranſire conuenit ad reliqua tempeſtatum praeſagia, quoniam et hoc placuiſſe Virgilio *n.* magnopere video. Siquidem in ipſa meſſe ſaepe concurrere praelia ventorum damnoſa imperitis refert. Tradunt eumdem Democritum metente fratre eius Damaſo ardentiſſimo aeſtu oraſſe, vt reliquae ſegeti parceret, raperetque deſecta ſub tectum, paucis mox horis ſaeuó imbre vaticinatione approbata. Quin imo et arundinem non niſi impendente pluuia ſeri iubent, et fruges inſequuturo imbre. Quamobrem et haec breuiter attingemus, ſcrutati maxime pertinentia. Primumque a Sole capiemus praeſagia. Purus *p.* oriens, atque non feruens, ſerenum diem nuntiat: at hibernam pallidus grandinem. Si *q.* et occidit pridie ſerenus, et oritur, tanto certior fides ſerenitatis. Concauus *r.* oriens pluuias prae-

1. *At enim.* *V.*

l. Prognoſtica tempeſtatum) Virgilius I. Georg. et Aratus. *Dal.*

m. Etenim praedicta ratione ventorum) Scribendum reor, *Et iam praedicta ventorum ratione*, hoc enim ordine verba poſita ſunt in vetuſto codice. *Pint.*

n. Virgilio) Georg. I. 313. *Saepe ego ventorum concurrere praelia vidi.* H.

o. Damaſo) Refert hoc ipſum Cl. Alex. Strom. VI. p. 631. vbi et Damaſum fratrem Democriti vocat: Laertius quoque in Democrito IX. p. 247. H.

p. Purus oriens) Theophr. L. de ſign. ſeren. p. 128. H.

q. Si et occidit) Theophr. l. c. H.

r. Concauus oriens.) Sol abditus in cauo nubis. Theophr. L. de ſign. vent. p. 118. Virg. Georg. I. 441. *Ille vbi naſcentem maculis variauerit ortum Concauus in nubem, medioque refugerit orbe, Suſpecti tibi ſint imbres, etc.* H.

praedicit: [1] idem *s.* ventos, quum ante exorientem eum nubes rubeſcunt: quod [2] ſi et nigrae rubentidus interuenerint, et pluuias. Quum *t.* orientis atque occidentis radii [3] rubent, coire pluuias. Si circa occidentem rubeſcunt nubes, ſerenitatem futurae diei ſpondent. Si *v.* in exortu [4] ſpargentur partim ad Auſtrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum ſerenitas ſit licet, pluuiam tamen ventoſque ſignificabunt. Si *x.* in ortu aut in occaſu contracti cernentur radii, imbrem. Si in occaſu eius pluet, [5] aut radii in ſe nubem trahent, aſperam in proximum diem tempeſtatem ſignificabunt. Quum oriente radii non illuſtres eminebunt, quamuis circumdati nube non ſint, pluuiam portendent. Si ante exortum nubes globabuntur, hiemen aſperam denuntiabunt. Si ab ortu repellentur, et ad occaſum abibunt, ſerenitatem. Si nubes Solem circumcludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempeſtas erit: ſi vero etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quod *y.* ſi in exortu fiet, ita

S 3 vt

1. *Sic ex MSS. em.* Hard. *conſ. M. item Gr. et Al.*
2. *ſi nigrae. Dal.*
3. *videntur coire, pl. V.*
4. *ſparguntur. V.*
5. *liuent radii aut in ſe. V.*

s. Idem ventos) Feſtus Rufus Arati interpres p. 69. *Ignea ſi fulgor praecurrit plurimus ora, Flamina crebra ſalis quatiunt vada, etc.* H.

t. Quum orientis) Theophr. L. de ſign. pluu. et vent. p. 111. H.

v. Si in exortu) Feſtus Auienus, p. 69. de Sole: *Sed non ora cauo ſimilis, medioque recedens Ore quaſi, vel ſi radios diſcingitur vltro, Figat vt auſtralem porrecti ſidere partem, Ac Borean rigidi iaculetur luminis igne, Et vento et pluuiis reparata luce carebit.* H.

x. Si in ortu aut) Ruf. Auienus, l. c. H.

y. Quod ſi in exortu fiet ita vt rubeſcant nubes) *Quod ſi in exortu aut occaſu fiat, ita*

vt rubeſcant nubes, maxima oſtendetur tempeſtas. Si non [1] ambibunt, ſed incumbent, a quocumque vento fuerint, eum portendent. Si a meridie, et imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is ſe aperit, expectetur ventus. Si totus defluxerit aequaliter, ſerenitatem dabit: Si in exortu longe radios per nubes porriget, et medius erit inanis, pluuiam ſignificabit. Si ante ortum radii ſe oſtendent, aquam et ventum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis [2] leuem tempeſtatem: Si nebula, vehementiorem: Si candente Sole, [3] ventum: Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit ſe, ventum magnum.

LXXIX. Proxima ſint iure Lunae praeſagia. Quartam *z.* eam maxime obſeruat Aegyptus. Si *a.* ſplendens exorta puro nitore [4] fulſit, ſerenitatem: ſi *b.* rubicunda, ventos: ſi *c.* nigra, pluuias portendere creditur. In quinta cornua eius obtuſa, pluuiam:

1. *abibunt. M.* 2. *lenem. M.* 3. *ventus fiat, et circulus fue. is eruperit, vent. magn. M.* 4. *fulſerit. M.*

ita vt, etc. ex vetuſt. Cod. *Pint.*

z. Quartam eam) Vide Feſtum Auienum, p. 65. 67. H.

a. Si ſplendens) Virgil. Georg. I. 432. *Sin ortu in quarto, namque is certiſſimus auctor, Pura nec obtuſis per caelum cornibus ibit, Totus et ille dies, et qui naſcentur ab illo, Exactum ad menſem, pluuia ventiſque carebunt.* H.

b. Si rubicunda) Aratus, λεπτὴ δή καὶ εὖ μάλ᾽ ἐρευθὴς πνευματίη. Virgil. *Ac ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem, Ventus erit, etc.* Dal.

Si rubicunda) Virg. Georg. I. 430. *At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem, Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phoebe.* H.

c. Si nigra) Virgil. v. 427. *Luna reuertentes cum primum colligit ignes, Si nigrum obſcuro comprehenderit aera cornu*

uiam: erecta et infeſta ventos ſemper ſignificant: quarta tamen maxime. Cornu eius ſeptemtrionale acuminatum atque rigidum, illum praeſagit ventum: inferius, Auſtrum: vtraque recta, noctem ventoſam. Si [1] quartam *d.* orbis rutilus cingit, ventos et imbres praemonebit. Apud Varronem ita eſt: Si quarto die Luna erit [2] directa, magnam tempeſtatem in mari praeſagiet, niſi ſi coronam circa ſe habebit, et eam ſinceram: quoniam illo modo nón ante plenam Lunam [3] hiematurum oſtendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies ſerenos ſignificabit: ſi rutila, ventos: nigreſcens, imbres. [4] Si caligo orbis nubem incluſerit, ventos, qua ſe ruperit: ſi gemini orbes cinxerint, maiorem tempeſtatem. Et magis, ſi tres erunt, aut nigri, [5] interrupti atque diſtracti. Naſcens Luna, ſi *e.* cornu ſuperiore obatro ſurget, pluuias decreſcens dabit: ſi inferiore, ante plenilunium: ſi in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa ſe habebit orbem, ex qua parte is maxime ſplendebit, ex ea ventum oſtendet. Si in ortu cornua craſſiora fuerint, horridam tempeſtatem. Si ante quartam non apparuerit, vento Fauonio flante, hiemalis toto menſe erit. Si decimo ſexto vehementius flammea apparuerit, aſperas tempeſtates

S 4

1. *quartae orbis rutilus, ciebit vent. M.* 2. *recta. V.* 3. *hiemandum. M.* 4. *Si orbem caligo nubis, etc. Quidam.* 5. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. M. aut nigri, aut interrupti. Gr. et Al.*

cornu, Maximus agricolis pelagoque parabitur imber. H.

d. Si quartam orbis rutilus) Virgilius: *Sin ortu quarto, namque is certiſſimus auctor.* Aratus tertium aeque ac quartum ſpectat vſque ad διχόμηνον. Theophr. τετράδας, ὀγδοάδας, καὶ πανσελήνους. Brod. cap. 13. III. *Dal.*

e. Si cornu, - obatro) MSS. *obatrato.* H.

peſtates praeſagiet. Sunt *f.* et ipſius Lunae octo articuli, quoties in angulos Solis incidit, pleriſque inter eos tantum obſeruantibus praeſagia eius, hoc eſt, tertia, ſeptima, vndecima, decimaquinta, decimanona, vigeſimatertia, vigeſimaſeptima, et interlunium.

LXXX. Tertio loco ſtellarum obſeruationem eſſe oportet. Diſcurrere eae *g.* videntur interdum, ventique protinus ſequuntur, [1] in quorum parte ita praeſagiuere. Caelum quum aequaliter totum erit ſplendidum, [2] articulis *h.* temporum, quos propoſuimus, autumnum ſerenum praeſagibunt, et frigidum. Si *i.* ver et aeſtas non ſine riguo aliquo tranſierint, autumnum ſerenum et denſum, minuſque ventoſum facient. Autumni ſerenitas ventoſam hiemem facit. Quum repente ſtellarum fulgor obſcuratur, [3] et id neque nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denunciantur tempeſtates. Si

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. ex quarum Gr. et Al.* 2. *articulo temporis, quem. Dal. A Fidiculae nempe occaſu ad aequinoctium, quem articulum poſtremum expoſuit initio cap. 31.* 3. *vtique neque. V.*

f. Sunt - octo articuli) Octo veluti puncta, ſeu ſtationes, ac poſitus Lunae, vnde ſi vna cum ſole a terra conſpiciatur, diuerſos tum octo angulos facere ambo videntur. Aſpectum octilem Aſtronomi, ſeu octogonum vocant. H.

g. Diſcurrere eae videntur) Ariſt. in probl. ſect. 25. *Dalec.*

g. Diſcurrere) Vide quae in eam rem diximus L. II. 6. et 36. H.

h. Articulis - quos propoſuimus) Sect. 59. his verbis: *Rurſus hi cardines ſingulis temporum articulis diuiduntur, per media omnes dierum ſpatia. Quoniam inter ſolſtitium et aequinoctium autumni, Fidiculae occaſus autumnum inchoat, etc.* H.

i. Si ver et aeſtas) Vide Theophr. L. de ſign. temp. H.

Si *k.* volitare plures ſtellae videbuntur, quo feruntur albeſcentes, ventos ex iis partibus [1] nuntiabunt. [2] Aut ſi curſitabunt, certos: ſi id pluribus partibus fiet, inconſtantes ventos effundent. Si ſtellarum errantium aliquam orbes incluſerint, imbres. Sunt *l.* in ſigno Cancri duae ſtellae paruae, Aſelli appellatae, exiguum inter illas ſpatium obtinente nubecula, quam Praeſepia appellant. Haec quum caelo ſereno apparere deſierit, atrox hiems ſequitur. Si alteram earum Aquiloniam caligo abſtulit, Auſter ſaeuit: ſi Auſtrinam, Aquilo. Arcus *m.* quum ſunt duplices, pluuias [3] nuntiant: a pluuiis, ſerenitatem non perinde certam: [4] Circuli noui circa ſidera [5] aliqua, pluuiam.

S 5 LXXXI.

1. *nunciant. M.* 2. *ac ſi circa ſtabunt. M. ac ſi circa purae ſtabunt. V.* 3. *Circulus nubis. V.* 4. *nuntiant et pluuiis. V.* 5. *aliqui. V.*

k. Si volitare) Virg. Georg. I. 365. *Saepe etiam ſtellas vento impendente videbis Praecipites caelo labi, noctiſque per vmbras Flammarum longos a tergo albeſcere tractus.* Recte vero admonuit Seneca Natt. Quu. I. 1. p. 832. *Argumentum tempeſtatis nautae putant, quum multae tranſuolant ſtellae: quod ſi ſignum ventorum eſt, ibi eſt, vbi venti ſunt, id eſt, in aere, qui medius inter Lunam et terram eſt.* Vide etiam Auienum, p. 71. H.

l. Sunt in ſigno) Geminus in Elem. Aſtron. c. 2. p. 12. Ἐν τῷ Καρκίνῳ νεφελοειδεῖ συςροφῇ ἐοικότες καλοῦνται φάτνη· οἱ δὲ πλήσιον αὐτῆς δύο ἀςέρες κείμενοι, ὄνοι προσαγορεύονται. *Quae ſtellae in Cancro nebuloſae, ſtellarum congregationi ſimiles ſunt, vocantur Praeſepe: duae ſtellae praeſepi vicinae vocantur Aſini.* Vide et Feſtum Auienum fol. 79. et Theophr. de ſign. pluu. et ventorum p. 113. H.

m. Arcus quum ſunt) Aratus in Prognoſticis interprete Auieno p. 71. *Si diſcolor Iris Demittat gemino ſe fornice . . . Pluribus abruptis*

LXXXI. Quum aeſtate vehementius tonuit quam fulſit, ventos ex ea parte denuntiat: contra ſi minus tonuit, imbrem. Quum ſereno caelo 1 fulgetrae erunt et tonitrua, abhiemabit. Atrociſſime *n.* autem, quum ex omnibus quatuor partibus caeli fulgurabit. Quum ab Aquilone tantum, in poſterum diem aquam portendit. Quum a Septemtrione, ventum eum. Quum ab Auſtro, vel Coro, aut Fauonio, nocte ſerena fulgarauerit, ventum et imbrem ex iiſdem regionibus demonſtrabit. Tonitrua matutina ventum ſignificant, imbrem meridiana.

LXXXII. Nubes quum ſereno 2 caelo feruntur, a quacumque parte id fiet, expectentur venti: ſi eodem loco globabuntur, 3 appropinquante Sole diſcutientur. Et hoc ſi ab Aquilone fiat, ventos: ſi ab Auſtro, imbres portendent. Sole occidente 4 ſi ex vtraque parte eius caelum petent, tempeſtatem ſignificabunt. Vehementius atrae ab oriente, in noctem aquam minantur: ab occidente, in poſterum diem. Si *o.* nubes, vt vellera lanae, ſpargentur multae ab oriente, aquam *p.* in triduum prae-

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. fulgurat V. fulget, pluuiae erunt, et tonitrua, et hiemabit Gr. et Al.* 2. *in caelum. V.* 3. *appropinquanteſque ſoli diſcutiantur, et hoc ab. M.* 4. *ſi ab vtr. par. e. cael. petent. V.*

ptis fundetur nubibus imber. H.

n, Atrociſſime) Theophr. L. de ſign. vent. p. 119. H.

o. Si nubes, vt vellera) Aratus l. c. *Vellera ſi caelo volitent*, etc. Theophr. quoque L. de ſign. pluu. et vent. p. 111. H.

p. Aquam in triduum praeſagient) In vet. Cod. non *in triduum*, ſed *in pertriduo.* vt

praeſagient. Quum *q.* in cacuminibus montium nubes [1] conſident, hiemabit. Si *r.* cacumina pura fient, diſſerenabit. *s.* Nube grauida candicante, quod vocant tempeſtatem albam, grando imminebit. Caelo quamuis ſereno nubecula [2] *q*uamuis parua ventum procelloſum dabit.

LXXXIII. Nebulae e montibus deſcendentes, aut caelo cadentes vel *t* in [3] vallibus ſidentes, ſerenitatem promittunt.

LXXXIV. Ab his terreni ignes proxime ſignificant: pallidi namque, murmuranteſque, tempeſtatum nuntii ſentiuntur: pluuiae [4] etiam in lucernis *v.* fungi. Si flexuoſe volitet flamma, ventum. Et

1. *Sic et M. concident Gr.* 2. *quaeuis parua V.* 3. *Sic ex* MSS. *em. Hard. ſedentes Gr. et vulgg.* 4. *etiam, in M. d.*

vt forte ſcribendum ſit, *in poſterum diem.* Pint.

q. Quum in cacuminibus) Theophr. L. de ſign. temp. Ὀρέων κορυφαὶ κατεχόμεναι ὑπὸ νεφέλων, χειμέριον. H.

r. Si cacumina pura fient, diſſerenabit) Dies ſerenabitur, non *diſſerenabit*, in eodem et mox paulum, *flatum* non *ventum.* Pint.

s. Diſſerenabit) Dies ſerenus erit. Theophr. L. de ſign. ſeren. Τὰ ὄρη . . . ὅταν τὰς κορυφὰς καθαρὰς ἔχωσιν, εὐδίαν σημαίνει. *Montes quum habent pura cacumina, ſerenitatem ſignificant.* H.

t. Vel in vallibus ſedentes) Verior lectio *ſidentes*, vt illud Ouidianum, *ſubſidere valles.* fauet et vetus exemplar. *Pint.*

u. Fungi) Fungus is fuligo et fauilla eſt, cum fumo egreſſa, quae aëris craſſitie cohibita, in lucerna reſidet ac madet, atrique fungi imaginem reddit. Virgilius: in loco infra laudato. Ariſtoph. ἐν σφηξὶ, οὐκ ἔϑ᾽ ὅπως οὐχ᾽ ἡμερῶν τεττάρων τὸ πλεῖϛον ὕδωρ ἀναγκαῖον ἔχει τὸν ϑεὸν ποιῆσαι, ἔπεισί γ᾽ ἐν τούτοισι λύχνοι. οὗτοι. μύκητες φιλεῖ δ᾽ ὅταν ᾖ τοῦ τι ποιεῖν ὑετὸν μάλιϛα· Victorius cap. 14. L. XVIII. et

Et *x.* lumina quum ex ſeſe flammas elidunt, aut vix accenduntur. Item *y.* quum in eo pendentes coaceruantur ſcintillae: vel quum tollentibus ollas carbo *z.* adhaereſcit, [1] aut quum conteſtus ignis e ſe fauillam diſcutit, ſcintillamue emittit: vel quum cinis in foco concreſcit, et quum carbo vehementer perlucet.

LXXXV. Eſt et aquarum ſignificatio. Mare [2] ſi *a.* tranquillum in portu a curſu ſtabit, et murmurauerit intra ſe, ventum praedicit. Si identidem, et

1. *in iis. V. ſub. luminibus.* 2. *ſi tranquillo portu. M.*

et 21. L. XXXIII. Aratus, *ἢ λύχνοιο μύκητες ἀγείρονται περὶ μύξαν.* Callimach. *εὖτ᾽ ἂν λύχνȣ δ᾽ αἰρομένȣ ἅδην ἐγγείοντο μύκητες.* Theophr. libello de ſignis ventorum, pluuiae, etc. *καὶ οἱ μύκητες ἐὰν νότια ἢ ὕδωρ σημαίνȣσι.* Dal.

In lucernis fungi) Theophr. L. de ſign. pluu. et vent. p. 111. *Καὶ οἱ μύκητες, ἐὰν νότια ἦ, ὕδωρ σημαίνȣσι. Fungi in lucernis, flantibus Auſtris, aquas praenunciant.* Virg. Georg. I. 390. *Nec nocturna quidem carpentes fila puellae Neſciuere hiemem, teſta cum ardente viderent Scintillare oleum, et putres concreſcere fungos.* H.

x. Et lumina) Theophr. L. de ſign. temp. p. 124. H.

y. Item quum) In vet. Cod. *Item quum in eone pendentes*. Scribendum forte non *eone*, ſed *fune*. Pint.

z. Carbo adhaereſcit) Apud Aratum et Theophr. ollae impoſitae ſuo tripodi complures ſcintillae. *Dalec.*

a. Mare ſi tranquillum) Vetus Codex praefert: *Mare ſi tranquillo in portu curſu ſtabit. Murmurauerit, vt intra ſe.* Scribendum arbitror, *Mare ſi tranquillo in portu curſitabit, murmurauerit vt intra ſe.* Hoc verbo *curſito* non multo ante vſus eſt Plinius. Item exemplaria quaedam compoſita forma *commurmurauerit* habent, non *murmurauerit*. Pint.

et hiemem, et imbrem. [1] Litora *b.* ripaeque ſi reſonabunt tranquillo, aſperam tempeſtatem: item maris ipſius tranquillo ſonitus, ſpumaeue diſperſae, aut aquae bullantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hiemem portendunt. Saepe et ſilentio intumeſcit, [2] flatuque *c.* altius ſolito iam intra ſe eſſe ventos fatetur.

LXXXVI. Equidem et montium ſonitus, nemorumque mugitus praedicunt: et ſine aura, quae ſentiatur, folia *d.* ludentia. Lanugo *e.* populi, aut ſpinae, volitans: aquiſque pluma innatans. Atque etiam

1. *Litoris ripaeque ipſius tranquillus ſonitus ſpumaeue diſperſae. M.* 2. *fluctu. Pint.*

b. Litora ripaeque ſi, etc.) Theophr. ἀκτὴν βοῶσαν, αἰγιαλὸν ἠχῶντα dixit. *Dal.*

Litora ripaeque) Theoph. l. c. et L. de ſign. vent. p. 118. Virg. Georg. I. 356. *Continuo ventis ſurgentibus aut freta Ponti incipiunt agitata tumeſcere: et aridus altis Montibus audiri fragor: aut reſonantia longe Litora miſceri: et nemorum increbreſcere murmur.* H.

c. Flatuque) Forte, *inflatuque.* H.

d. Folia ludentia) Virg. Georg. I. 368. *Saepe leuem paleam, et frondes volitare caducas, Aut ſumma nantes in aqua colludere plumas, etc.* H.

e. Lanugo) In Arato, ἤδη καὶ πάπποι λευκῆς γήρειον ἀκάνθης. Spinam albam interpretes exponunt Cinaram. Plinius ſubſtantiuum eſſe putauit, non adiectiuum, qui populum intellexerit. Auienus ſic vertit v. obſ. ſq. *Dalec.*

Lanugo - aut ſpinae) Spinae albae. Aratus in Διοσημεῖα p. 117. Ἤδη καὶ πάπποι λευκῆς, γήρειον ἀκάνθης. Sic enim apud aliquem Graecum ſcriptorem Plinius legiſſe intelligitur, et λευκῆς de populo alba accepiſſe; et quidem recte. Sunt autem albae ſpinae, quam Arati Schol. κίναραν vocat, pappi, carduorum flores, vt Feſtus explanat. Auienus Aratum ſic reddidit: *Iamque ſuper latices florum volitare ſeneſtam etc.* Mox *ſuus fragor* idem valet, ac peculiaris, qui

etiam in campis tempeſtatem venturam praecedens ſuus fragor: caeli quidem murmur non dubiam habet ſignificationem.

LXXXVII. Praeſagiunt et animalia. Delphini *f.* tranquillo mari laſciuientes, flatum, ex qua veniunt parte: item ſpargentes aquam turbato, tranquillitatem. Loligo *g.* volitans, conchae adhaereſcentes, echini *h.* affigentes ſeſe, aut arena ſaburrantes, tempeſtatis ſigna ſunt. Ranae *i.* quoque vltra ſolitum vocales. Et *k.* fulicae matutino clangore. Item

qui in campis audiri ſolet fragor. H.

f. Delphini tranquillo) De hac re vide multa prodita a Rhodigino cap. 6. L. VIII. *Dal.*

Delphini) Cicero de diuin. II. p. 270. *Loligines et Delphini exſultantes tempeſtatem futuram ſignificant.* H.

g. Loligo volitans) Huius rei cauſam reddit ex Plutarcho idem c. 28. L. XXIV. *Dal.*

Loligo volitans) Plutarch. in Quu. Natt. p. 916. Διά τι τευθὶς φαινομένη σημεῖόν ἐϛι μεγάλȣ χειμῶνος; *Cur loligo conſpecta ſignum eſt magnae tempeſtatis?* Cauſam eius rei inueſtigat. Adi et Theophr. L. de ſign. temp. p. 124. H.

h. Echini) Vide L. IX. 51. H.

i. Ranae) Cicero 2. epiſt. ad Atticum, *Equidem etiam pluuias metuo, ſi prognoſtica noſtra vera ſunt. Ranae enim ῥητορεύȣσι.* Aratus ἢ μᾶλλον δειλαὶ γενεαὶ ὕδροισιν ὄνειαρ Αὐτόθεν ἐξ ὑδάτων πατέρες βοάȣσι γυρίνων. Mur. Variar. c. 20. L. I. *Dal.*

Ranae quoque) Sic Aratus, interprete Auieno, loco citato. *Si repetunt veterem ranae per ſtagna querelam.* Et Virgil. Georg. I. 378. *Et veterem in limo ranae cecinere querelam.* H.

k. Et fulicae) Η τρύζει ὄρθριον ἐρημαίη ὀλολυγὼν, Aratus. Theophr. vero, καὶ ἐρώδιος ὄρθριον φθεγγόμενος ὕδωρ ἢ πνεῦμα σημαίνει Turneb. c. 13. XXV. ἐρώδιον Cicero fulicam κέωφον Mergum Virgilius reddit τὴν αἴθυιαν. Item tamen Theophr. ſcribit, καὶ ὀλολυγῶν ᾄδȣσα μόνη ἐν ἀκροϱείαις, χειμέριον. *Dal.*

Et

Item mergi, anateſque, pennas roſtro purgantes, ventum: ceteraeque aquaticae aues concurſantes: Grues *l.* in mediterranea [1] feſtinantes: Mergi *m.* maria aut ſtagna fugientes. Grues *n.* ſilentio per ſublime volantes, ſerenitatem: ſic *o.* noctua in imbre garrula: at [2] ſereno, tempeſtatem: Coruique *p.* ſingultu quodam latrantes, ſeque concutientes, ſi con-

1. *fugientes. V.* 2. *at ſerena tempeſtate corui ſingultu. V.*

Et fulicae) Idem Arati interpres p. 71. *Et quum parua fulix trepido petit arua volatu, Stagna ſinens, longaſque iterat clangore querelas: Indicat inſanis freta mox caneſcere ventis: Latipedemque anatem cernes excedere ponto Saepius.* De mergis et anatibus, Theophr. L de ſign. pluu. et vent. p. 112. et L. de ſign. vent p. 118. H.

l. Grues in) Aratus eodem interprete, fol. 72. — *Si Threiciae per aperta Sponte grues, trepidant, nec ſeſe audacibus aethrae Committunt pinnis . . . Mox tempeſtates et nubila tetra cientur.* Adde et Aelian. H. A. VII. 7. H.

m. Mergi maria aut ſtagna fugientes) In veteri codice, *Mergi, cauiae, maria aut ſtagna fugientes.* Lego *rauiae* non *cauiae*: auis genus, Graece λαρὸς Ariſtoteli *Pint. Mergi maria)* Vide Turn. c. 22. L. XIX. Aduerſar. Dal.

Mergi maria) Lucanus eleganter, V. 552. *Nec placet incertus qui prouocat aequora Delphin: Aut ſiccum quod mergus amat: quodque auſa volare Ardea ſublimis pennae confiſa natanti.* Adde Virg. Georg. I. 360. et Caſſiod. Varr. III. ep. 48. H.

n. Grues ſilentio) Theophr. de ſign. ſeren. p. 128. et Aelian. ll. cc. H.

o. Sic noctua) Theophr. et Aelian. ll. cc. H.

p. Coruique, etc.) De corui praeſagio Theophraſti editum exemplar mutilum eſt. Turn. c. 13. XXV. ſic legiſſe viſus eſt: *κόραξ πολλὰς μεταβάλλειν εἰωθὼς φωνὰς ταύτην τὴν δίς φθέγξηται, καὶ ἐπιῤῥοιξήσε, καὶ αὐτὸν τινάξῃ, ἂν διατελῇ ἀνέμους σημαίνει, ἐὰν δὲ μιμῆται τῇ φωνῇ τοὺς σαλαγμοὺς, καὶ ἐὰν μὴ τὴν εἰωθυῖαν φωνὴν ἴῃ*

continuabunt, ventos: ſi vero carptim vocem reſorbebunt, ventoſum imbrem. Gracculi *q.* ſero a pabulis recedentes, hiemem. Et *r.* albae aues, quum congregabuntur. Et *s.* quum terreſtres volucres contra aquam clangores dabunt, perfundentes ſeſe: ſed maxime *t.* cornix. Hirundo tam iuxta aquam voli-

ῃ καὶ ἐπιῤῥοιβδῇ, ὕδωρ ἐπιῤῥοιζεῖν. De pennarum ſuſurro et ſtridore exponit Auienus de voce his verbis: — *et tenui cum ſtridunt gutture corui.* Ego vero per onomatopoeiam interpretor, vocem intra fauces refluentem, reuocatam, et quaſi ſtrangulatam edere, vt corui ſolent interiori gutture murmurantes. *Dal.*

Coruique) Aratus, l. c. *Agmine quum denſo circumuolitare videtur Gracculus, et tenui quum ſtridunt gutture corui, Conuenit inſtantes praenoſcere protinus imbres.* H.

q. Gracculi) Theophr. de ſign. temp. p. 125. H.

r. Et albae aues) Theophr. l. c. et Aelianus. H.

s. Et quum terreſtres) Seru. in Georg. l. v. 375. *Hic locus*, inquit, *omnis de Varrone eſt*, Atacino ſcilicet, *ille enim ſic: Tum liceat pelagi volucres, tardaeque paludis Cernere inexpleto ſtudio certare lauandi: Et velut inſolitum pennis infundere rorem. Aut arguta lacus circumuolitauit hirundo*, etc. De hirundine etiam Theophr. L. de ſign. pluu. et vent. p. 111. H.

t. Cornix) De cornice Aratus. In terra prope littus eminens, quum tempeſtas incipit, demiſſo capite cornix ſtat: παρ' ἠιόνι προὐχούσῃ χείματος ἐρχομένου, χέρσῳ ὑπέκυψε κορώνη. Virgilius: *Et ſole in ſicca ſecum ſpatiatur arena.* Theophr. κορώνη ἐπὶ πέτρας καθεζομένη, (alii, κορυκευομένη, crocitans) τὴν κῦμα κατακλύζῃ, ὕδωρ σημαίνει: in ſcopulo, vel ſaxo, quod vndae circumuerberant, cornix ſedens, pluuiam nunciat. *Dal.*

Maxime cornix) Geop. auct. I. 3. p. 7. Καὶ κορώνη ἐπ' αἰγιαλοῦ τὴν κεφαλὴν διαβρέχουσα, ἢ πᾶσα νηχομένη . . . ὄμβρους προμηνύει. Lucanus V. 555. *Quodque caput ſpargens vndis, velut occupet imbrem, Inſtabili greſſu metitur littora cornix.* H.

volitans, vt penna ſaepe percutiat. Quaeque *v.* in arboribus habitant, fugitantes [1] in nidis ſuis. Et anſeres *x.* continuo clangore intempeſtiui. Ardea in *y.* mediis arenis triſtis.

LXXXVIII. Nec mirum, aquaticas, aut in totum volucres praeſagia aeris ſentire. Pecora *z.* exſultantia, et indecora laſciuia ludentia, eamdem ſignificationem habent. Et *a.* boues caelum olfactantes,

1. *in nidos ſuos. Vet.*

v. Quaeque in arboribus) De querquedula id Varro in Sarrano: *Aut frigidos nimbos aquae caduciter ruentis, Praeinnuere aquatiles querquedula natantes.* Scalig. apud Nonium. *Dal.*

x. Et anſeres) Theophr. l. c. p. 124. H.

y. Ardea in mediis) Vt Miluus. Varro in Sequiulyſſe: *Lugere volitans miluos viſus, aquam e nubibus tortam indicat fore, vt tegillum ſibi ſumat paſtor.* Nonius Virg. de Ardea. — *notaſque paludes Deſerit, atque altam ſupra volat Ardea nubem* Dal.

Ardea) Inter ſigna tempeſtatis Lucanus illud affert V. 549. *Quodque auſa volare Ardea ſublimis pennae confiſa natanti.* H.

z. Pecora) Hoc illud eſt, quod Virgilius dicit, I. 423. *Et laetae pecudes*, etc. Aratus, interprete Auieno p. 74. *Paſtor id indicium pluuialis frigoris edet, Et ſi perſultans aries laſciuius herb.s Appetat: aut ſeſe ſuſtollant ſaltibus hoedi: Vel ſi iuge gregi cupiant haerere etc.* Vide etiam Aelianum H. A. VII. 8. H.

a. Et boues caelum, etc.) Ariſt. cap. 21. L. VI. hiſtor. animal. *Dal.*

Et boues) Virg. Georg. I. v. 375. *Aut bucula caelum ſuſpiciens, patulis captauit naribus auras.* Id quod ex Varrone Atacino hauſiſſe Virgilium auctor eſt Seruius in eum locum, vbi Varronis carmen laudat eiuſcemodi: *Et bos ſuſpiciens caelum, mirabile viſu, Naribus aereum patulis decerpſit odorem.* Theophr. quoque L. de ſign. pluu. et vent. p 111. H.

tes, ſeque *b.* lambentes [1] contra *c.* pilum. Turpeſque *d.* porci [2] alienos ſibi manipulos feni lacerantes: ſegniterque et contra induſtriam ſuam abſconditae formicae, vel concurſantes, aut *e.* oua progerentes. Item *f.* vermes terreni erumpentes.

LXXXIX. Trifolium quoque inhorreſcere, et folia contra tempeſtatem ſubrigere certum eſt.

XC.

1. *contra pluuiam. M. citam pluuiam. Vet.* 2. *alieno ſubſultu manip. V. alieno ſibilo man. Alii. V.*

b. Seque lambentes) Theophraſtus καὶ τὴν πρόσθιαν ὁπλὴν λείξας, et anteriorem vngulam pedis lingens: ſententia valde diuerſa. *Dal.*

c. *Contra pilum*) Sic pecti capillos dixit Cael. Aurel. II. 4. nunc pro capillatura, nunc contra capillaturam. MSS. omnes, *contra pluuiam.* Diuerſa paululum ſententia Auienus l. c. *Bubus arator idem trahit atrae ſigna procellae, Lambere ſi lingua prima bos veſtigia forte Viderit, aut dextrum proſternere corpus in armum.* H.

d. Turpeſque porci) Explicat id Politianus, in Ruſt. *Quum ſibi non factos ſus diſſipat ore maniplos.* H

e. *Aut oua progerentes*) Plutarch. De animal. prud. τὰς δὲ τῶν σπερμάτων ἐκθέσεις καὶ διαψύξεις ἐκτὸς ὕετου ποιεῖται σημεῖον Ἄρατος. Καὶ κοίλης μύρμηκος ὀχῆς ἐξ ὤεα πάντα Θᾶσσον ἀνηνέγκαντο, etc. καὶ τινὲς οὐκ ὤεα γράφουσι. ἀλλὰ ἤια, τοὺς ἀποκειμένους καρποὺς ὅταν εὐρῶτα συνάγοντας αἴσθωνται, καὶ φοβηθῶσι φθορὰν καὶ σῆψιν ἀναφέρειν. Idem et Theon Arati interpres. Leopardus cap. 26. I. VII. Virgilius: *Saepius et tectis penetralibus extulit oua Anguſtum formica terens iter.* Politianus: *Progerit oua cauis patiens formica laborum.* Dalec.

Aut oua progerentes) Atacinus Varro, l. c. *Nec tenuis formica cauis non euehit oua* Virg. Georg. I. 380. *Saepius et tectis penetralibus extulit oua, Anguſtum formica terens iter.* H.

f. Vermes terreni) Aratus, σκώληκες κεῖνοι τοὺς καλέουσι

XC. Necnon et in conuiuiis menſiſque noſtris, vaſa quibus eſculentum additur, [1] ſudorem repoſitoriis g. [2] linquentia, diras tempeſtates praenuntiant.

1. *ſudorem in repoſ. V.* 2. *relinquentia. M.*

σι μελαίνῃ: ἔντερα γαίης. *Dal.*

Item vermes) Theophr. L. de ſign. temp. p. 124. H.

g. Repoſitoriis) Quid repoſitorium olim diceretur, aperiemus opportunius, L. XXXIII. 49. H.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XIX.

I.

Siderum [1] quoque tempeſtatumque ratio, vel imperitis facili, atque indubitato modo [2] monſtrata eſt: vereque intelligentibus *a.* non minus conferunt rura deprehendendo caelo, quam ſideralis ſcientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere: nobis non protinus tranſire ad iſta tempeſtiuum videtur. Miramurque *b* quoſdam [3] ſcientiae gratia, eruditionis ſuae gloriam ex his petentes tam multa praeteriiſſe, nulla mentione habita tot rerum ſponte curaue prouenientium, praeſertim quum plerisque earum, pretio vſuque vitae, maior etiam, quam frugibus, perhibeatur auctoritas. Atque vt a confeſſis ordiamur vtilitatibus, quaeque

1. *quidem. Pint. ceterum in Gr. ed. hic incipit prooemium.* 2. *monſtrata: verum quia intel. V.* 3. *ſcientia graues. V. ſcientia gratos. Alii. V.*

a. Non minus conferunt rura deprehendendo caelo, quam ſideralis ſcientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere) Error eſt in ſuppunctione verborum. Scribo, *non minus conferunt rura deprehendendo caelo, quam ſideralis ſcientia. Agro colendo proximam multi, etc.* Pint.

Non minus) Vide quae de hoc argumento praeclare et ornate dixit auctor, lib. ſup. ſ. 69. H.

b. Miramurque quoſdam ſcientiae gratia eruditionis ſuae gloriam ex his petentes) Scribendum, *Miramurque quoſdam*

que non ſolum terras omnes, verum etiam maria repleuere: ſeritur, ac dici neque inter fruges, neque inter hortenſia poteſt, linum. Sed in qua non occurret vitae parte, quodue miraculum maius, herbam *c.* eſſe quae admoueat Aegyptum Italiae: in tantum, vt Galerius a freto Siciliae Alexandriam ſeptima die peruenerit, Babilius *d.* ſexta, ambo praefecti: aeſtate vero proxima Valerius Marianus ex Praetoriis Senatoribus, a Puteolis nono die leniſſimo flatu? Herbam eſſe, quae [1] Gades [2] ad Herculis columnas ſeptimo die Oſtiam afferat, et *e.* citeriorem Hiſpaniam quarto, prouinciam Narbonenſem tertio, Africam altero: quod etiam molliſſimo flatu contigit C. [3] Flauio *f.* legato Vibii Criſpi

 Pro-

1. *Gadeis Gr.* 2. *ac. Pint.* 3. *C. Flacco Gr. et Al.*

quoſdam ſcientiae gratiam, eruditioniſue gloriam, etc. Pint.

c. Herbam eſſe) Textis ex ea herba velis. Linum Graeci, et Galli pariter vocant, herbam vulgo notam, quae cannabis modo tunditur in lanae mollitiem, ad linteorum texturas. H.

d. Babilius) De eo Seneca Natt. Quu. c. 2. p. 886. *Babilius virorum optimus, in omni litterarum genere rariſſimus, auctor eſt, quum ipſe praefectus obtineret Aegyptum, Heracleotico oſtio Nili quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe etc.* Delphinorum pugnam deſcribit cum crocodilis, de qua nos L. VIII. diximus ſ. 38. Fauore Agrippinae Aegypto praefectum a Nerone fuiſſe auctor eſt Tacitus Annal. XIII p. 205. Babilum aſtrologum, vt opinor, Suetonius vocat, in Nerone, c. 36. Praenomen ei Caio fuit. H.

e. Et citeriorem Hiſp.) Et merces a citeriore Hiſpania Oſtiam afferat die quarto, etc. H.

f. C. Flauio) Ita MSS. omnes: non *Flacco.* Is eſſe omnino videtur, C. FLAV. HEMIS. qui prius fuiſſe Legatus Propraetore, LEG. PROPR. legitur in nummo argenteo Q. Caepionis Bruti Imp. Q. CAEP. BRVT. IMP. apud

Proconſulis? Audax *g.* vita, [1] ſcelerum plena: aliquid ſeri, vt ventos procellaſque recipiat; et parum eſſe fluctibus ſolis vehi. Iam vero nec vela ſatis eſſe maiora nauigiis. [2] Sed quamuis amplitudini antennarum ſingulae arbores ſufficiant, ſuper eas tamen addi velorum alia vela, praeterque alia in proris, et alia in puppibus pandi, ac tot modis prouocari mortem. Denique tam paruo ſemine naſci, quod orbem terrarum vltro citroque portet, tam gracili *h.* auena, tam [3] non alte a tellure tolli, neque id

1. *ſcelerumque plena. V.* 2. *Sed cum vix. Pint.* 3. *Sic ex* MSS. *em. Hard. alte a terra Gr. et Al.*

apud Patinum in Famil. p. 113. H.

g. *Audax vita: ſcelerum plena, etc.*) Legend. *Audax id, at ſcelerum plenum aliquid ſeri vt ventos, procellas vt capiat, nec parum eſſe eſſe et fluctibus ſolis vehi, iam vero nec vela ſatis eſſe maiora nauigiis, ſed, etc. praeter quae in proris alia et alia in puppibus pandi, etc. tam non alte ab tellure tolli: neque id viribus ſuis niti, ſed fractum tuſumque et in mollitiam lanae coactum iniuria ac ſumma audacia eo peruenire. Nulla exſecratio ſufficit contra inuictorem dictum ſuo loco nobis, cui ſatis non fuit, etc.* Linum inquit, non ſuis viribus nititur vt orbem terrarum vltro citroque portet, ſed eo peruenit iniuria ſui, et hominum audacia ſumma: iniuria ſui, quod frangitur, tunditur, et in mollitiam lanae cogitur. Semper enim iniuria fit melius: audacia ſumma hominum, qui ad tales vſus id conuerterunt. *Illi robur et aes triplex.* Nulla exſecratio ſufficit contra inuictorem dictum ſuo loco nobis. *Salmaſ.* 260. 261.

Audax vita) Audax, vt ille cecinit, Iapeti genus! Nam vitam dicere pro hominibus, ſeu mortalium genere, familiare Plinio eſt. Quid hic Salmaſius mouet, dum pro acri ea oratione, illud iacens et languidum obtrudit, in Solin. p. 260. *Audax id, at ſceleris plenum?* H.

h. Tam gracili auena, tam non alte a terra tolli) In codice vetuſto, *tam gracili auena tam alte a tellure tolli,* et

id viribus ſuis necti; ſed *i.* fractum, tuſumque [1] et in mollitiem lanae coactum, [2] iniuria ac ſumma audacia, [3] eo peruenire. *k.* Nulla exſecratio ſufficit contra inuentorem dictum ſuo *l.* loco a nobis: cui ſatis non fuit hominem in terra mori, niſi periret et inſepultus. At *m.* nos priore libro imbres et flatus cauendos, frugum cauſa victuſque, praemonebamus. Ecce ſeritur hominis manu, metitur eiuſdem hominis ingenio, quod ventos in mari optet. Praeterea vt ſciamus fauiſſe *n.* poenas, nihil gignitur facilius: [4] vt ſentiamus nolente *o.* id fieri na-

1. *Sed paſſum tuſumque* Gr. et Al. 2. *iniuria naturae ac ſ.* Gr. 3. *et quo peruenire nulla* Gr. 4. *et vt ſent.* V.

et mox paulo *fractum* non *paſſum.* Pint.

i. Sed fractum tuſumque) Nam maceratur aqua, tunditurque, ſemper iniuria melius, vt dicetur in fine ſ. 3. Vide N. et Em. N. I. (hic adi). *Sed*) Ita reſcripſimus ex cod. R. 2. quum prius legeretur, *ſed paſſum tuſumque.* Adſtipulatur ei lectioni Apuleius in L. de remediis ſalutaribus, quem Salmaſius quoque vidit, in Solin. p. 261. Sic enim Plinianum locum hunc totum compilauit: *Paruo ergo ſemine naſcitur, quod orbem terrarum vltro citro portat, tum gracili auena, tam non alte a tellure ſublata: nec viribus ſuis nexum, ſed fractum tuſumque, et in mollitiem lanae coactum.* H.

k. Eo peruenire) Vt nempe orbem terrarum vel ſic vltro citroque portet. H.

l. Dictum ſuo loco) L. VII. 57. *Vela Icarus, malum et Antennam Daedalus* inuenit, etc. Huc etiam refer quod habet Horat. I. Od. 3. *Illi robur et aes triplex*, etc. H.

m. At nos priore libro) Superiore libro XVIII 76. et alias paſſim. H.

n. Fauiſſe poenas) Hoc eſt, ea vltro creſcere, quae gignuntur in hominum poenam. H.

o. Nolente id fieri) Ita MSS. omnes. Alii, *nolente id ſeri.* H.

natura: vrit *p.* agrum, deterioremque etiam [1] terram facit.

II. (I.) 1. Seritur *q.* ſabuloſis maxime, vnoque *r.* ſulco: nec magis feſtinat aliud. Vere *s.* ſatum aeſtate vellitur: et [2] hanc *t.* quoque terrae iniuriam facit. Ignoſcat tamen aliquis Aegypto ſerenti *u.*, vt Arabiae Indiaeque merces importet: itane et Galliae cenſentur hoc reditu? monteſque *x.* mari

1. *ipſum. V.* 2. *et magnam quoque. Alii. hanc quoque. Alii expuncto, etc.*

p. Vrit agrum) Vide quae diximus, XVII. 7. H.

q. Seritur ſabuloſis maxime) Pingui et laeto ſolo, humidiore, non ſitiente. Colum. cap. 10. L. II. pinguiſſimo loco, et modice humido Pallad. c. 1. L. XI. *Dal.*

Seritur ſabuloſis) Pinguiſſimum locum et modice humidum poſcit, nec macrum reſpuit, inquit Columella, II. 10. H.

r. Vnoque ſulco) Terra vel ſemel arata. H.

s. Vere ſatum) Gratius in Cyneg. v. 57. *Idcirco et primas linorum tangere meſſes Ante vetant, quam maturis accenderit annus Ignibus, et claro Pleias ſe prompſerit ortu.* Vergiliarum exortu aeſtatem incipere ſuperiore libro diximus ſ. 69. H.

t. Terrae iniuriam fecit) Quod tam cito et propere ſuccum terrae eripiat. *Dal.*

Et hanc — iniuriam) Quod nempe velli a radice illud oporteat, non vt frumenta meti: Quod dum ita fit, terrae ſuccus omnis extrahitur, vt Plinius admonuit libro ſuperiore ſ. 72. *Alibi*, inquit, frumenta *ab radice vellunt; quique id faciunt, proſcindi ab ſe obiter agrum interpretantur, quum extrahant ſuccum.* H.

u. Aegypto ſerenti) Laudat Aegyptia vela Hermippus apud Athen. I. p. 27. H.

x. Monteſque) Nec ſatis fuit, ne maria Galli tentarent, oppoſitos a natura montes Mediterraneo mari, Alpes ac Pyrenaeos: ab oceani vero parte ipſum inane, ſpatiumque illud aequoris et aeris immenſe fuſum, in quo nullum occurrere creditur litus aduerſum, quo poſſit appelli. H.

[1] mari oppoſitos eſſe non *y.* eſt ſatis, et a latere Oceani obſtare ipſum quod vocant inane? *z.* Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, vltimique hominum exiſtimati Morini, imo vero Galliae vniuerſae [2] vela texunt. Iam quidem et Tranſrhenani *a* hoſtes: nec pulcriorem aliam veſtem eorum feminae nouere. Qua admonitione ſuccurrit, quod M. Varro tradit, in Seranorum familia gentilitium eſſe, feminas [3] linea veſte non vti. In Germania *b.* autem defoſſi [4] atque ſub terra id opus agunt. Similiter [5] et in Italia[6] regione *c.* Alliana interPadumTicinumque amnes, vbi a *d*, Setabi tertia in Europa lino palma: ſecundam

T 5

1. *terris. Dal.* 2. *telas ex eo texunt. V.* 3. *lintea. Cb.* 4. *et M.* 5. *etiam. M.* 6. *Sic et Turn. in Italiae ratione aliena. ratione alia Gr. et Al.*

y. Non eſt ſatis) Niſi et mari nauigando linum ferat Gallia. *Dal.*

z. Inane) Inane et de mari et aere dici, vide apud Turneb. c. 9. L. XI. tomi I. Aduerſar. *Dal.*

a. Tranſrhenani hoſtes) Batauos, opinor, intelligit, qui inſulam Rheni amnis incolunt, Cattorum quondam populum, dum trans Rhenum degerent, vt Tacitus ait L. de moribus Germanorum p. 134. Etiam nunc Hollandicum linum, et candore, et firmitate, et filamentorum exilitate praefertur ceteris omnibus. *Toile de Hollande, toile de Friſe.* Pariſino ſecunda palma. H.

b. In Germania) Sed et in Gallia quoque: propter frigus, aeſtuſque, lino inimica. H.

c. Regione Alliana) Ex qua linis nomen Allianis: quibus poſt Retouina mox palma defertur. Prius legebatur *ratione alia.* In R. 1. 2. *ratione aliena.* In Colb. 2. *regione aliena.* H.

d. A Setabi) Setabis oppidum Hiſpaniae in edito monte ſitum, laudatiſſimi lini prouentu nobile, quamuis Strabo et alii quidam fluuium eſſe dicant. Gratius in Cynegeticis: *Hiſpanique alio ſpectantur Setabes vſu.* Silius L. II. *Setabes et telas Arabum ſpreuiſſe ſuperbas,*

Et

dam enim in vicino Allianis capeſſunt Retouina *e.*, et in Aemilia via Fauentina. Candore Allianis *f.* ſemper crudis Fauentina praeferuntur: Retouinis tenuitas ſumma denſitaſque, candor aeque vt Fauentinis, ſed lanugo nulla, quod apud alios gratiam, apud alios offenſionem habet. Neruoſitas *g.* filo aequalior paene quam araneis, tinnituſque, quum dente *h.* libeat experiri: ideo duplex *i.*, quam ceteris, pretium.

2. Et *k.* Hiſpania citerior habet ſplendorem lini praecipuum, torrentis in quo politur natura, qui

Et Peluſiaco filum componere lino. Catullus ob ſudaria Setaba per illiberalem iocum ſurrepta Aſinio hendecaſyllabos minatur Had. Iun. c. 28. L. IV. *Dal.*

A Setabi) Poſt lina Setaba, de quibus egimus in Praef. ad T. Veſpaſ. De Setabi oppido diximus L. III. 4. Silius Ital. III. *Setabis et telas Arabum ſpreuiſſe ſuperba, Et Peluſiaco filum componere lino.* Gratius quoque in Cyneget. v. 41. *Hiſpanique alio ſpectantur Setabes vſu.* H.

e. Retouina) Ab oppido Retouio, ſiue Ritobio, quod Liuio dici Litubium L. XXXII. Cluuerius arbitratur, in Ital. ant. p. 78. H.

f. Allianis ſemper crudis Fauentina praeferuntur) Allia lina ſemper cruda appellat, quae ſemper flaua manent, vtpote quae nulla maceratione aut politione candorem trahere poſſint. Vide *Salmaſ.* pag. 765. b. 766. a.

Semper crudis) Semper flauis, quae nulla maceratione aut politione candorem trahunt. Sic Maro, in nono Aeneid. corticem crudum dixit pro viridi. H.

g. Neruoſitas) Firmitas ei filo eſt, aequalitaſque, hoc eſt, laeuor, ac perpetua ſine vlla offenſione politura. H.

h. Quum dente) Vel *oris*, quod magis probo, vel *pectinis*, vt quidam exponunt. *Dal.*

Quum dente) Si dentes morſu filum prehendas, idemque digito tendas, ac ſubinde quatias, dente tum tinnitum ſentias, ſonitumque. H.

i. Duplex quam) Hac loquendi forma vſus etiam Colum I. 8. H.

k. Et Hiſpania citerior habet, etc.) Lege: *Et id Hiſpania*

qui *l.* alluit Tarraconem. Et tenuitas [1] mira, ibi primum carbaſis *m.* repertis. [2] Non dudum ex eadem Hiſpania Zoelicum *n.* venit in Italiam, plagis vtiliſſimum. Ciuitas ea [3] Gallaeciae et Oceano [4] propinqua. Eſt *o.* ſua gloria et Cumano in Campania, ad piſcium et alitum [5] capturam. Eadem *p.* et plagis

1. *magna. M.* 2. *Nam. V.* 3. *Gallitiae. Ch.* 4. *propinqua eſt. Sua. M.* 5. *capturas. Ch.*

ſpania citerior habet ſplendore praecipuo torrentis, in quo politur natura. Salmaſ. p. 261. a. et 765. b.

l. Qui alluit Tarraconem) Flumine Subi allui Tarraconem diximus III. 4. H.

m. Carbaſis repertis) Carbaſus lini genus tenuiſſimi in Hiſpania repertum, quo texebatur veſtis magni pretii, antiquis in deliciis habita, vt ſericea nobis. Virg. XI. Aeneid. — *tum croceam chlamydemque, ſinuſque crepantes Carbaſeos, fuluo in nodum collegerat auro.* Q. Curtio L. VIII. *Carbaſo Indi corpora vſque ad pedes velant: eorumque rex aurea lectica, margaritis circumpendentibus recubat, diſtinctis auro et purpura carbaſis, quae indutus eſt.* Guilland. Quidam id genus linei panni eſſe putant, quod telam Baptiſtae, et telam Hollandicam, et telam Cameracenſem vocant. Haec poſtrema aduehitur ex Hiſpania. Apud Ciceronem Verres aeſtate ſumma tabernacula carbaſeis intenta velis in littore collocari iubet, vbi totos dies quum impudicis mulieribus perpotaret. *Dal.*

m. Carbaſis) Velis e tenuiſſimo. De carbaſi voce Seruius ad illud Aen. III. — *Et aurae Vela vocant tumidoque inflatur carbaſus auſtro. Carbaſus genus lini eſt, quod abuſiue plerumque pro velo ponitur.* Quam telam Baptiſtae *Toile batiſte* Galli vocant, primae tenuitatis, hanc Latine carbaſum merito appellaris. H.

n. Zoelicum) A Zoelis Hiſpaniae populis, de quibus L. III. 4. H.

o. Eſt - et Cumano) Gratius in Cyneg. v. 34. *Optima Cinyphiae, ne quid cunctere, paludes Lina dabunt: bonus Aeoliae de valle Sibyllae Fetus: et aprico Tuſcorum ſtupea campo Meſſis etc.* H.

p. Eadem et plagis) Plagae, retia ſunt ad capiendas feras:

gis materia. Neque enim [1] minores cunctis animalibus inſidias, quam *q.* nobiſmetipſis lino tendimus. [2] Sed Cumanae plagae concidunt *r.* apros, et [3] hi *s.* caſſes vel ferri aciem vincunt. Vidimuſque iam tantae tenuitatis, vt anulum hominis cum epidromis *t.* tranſirent, vno portante multitudinem qua ſaltus cingerentur: (nec id maxime mirum, ſed ſingula earum ſtamina centeno quinquageno filo conſtare): ſicut paulo ante Iulio Lupo, qui in praefectura Aegypti obiit. Mirentur hoc ignorantes

1. *maiores. M.* 2. *Sed ad Cumanas plagas concidunt apri. Vet.* 3. *hi caſſes ferri aciem conuincunt. V. et haec caſſeſue ferri a. Gr. et Vulgg.*

ras: quae retia funibus tenduntur circa imam et ſummam partem. *Des toiles.* Vnde familiares eae venatoribus formulae, *Mettre les bêtes noires dans les toiles: tendre les toiles: tirer les toiles: lever les toiles.* H.

q. Quam nobiſmet ipſis) Quum lineis velis ſiſi, maris periculis nos obiicimus. *Dal.*

Quam nobiſmet ipſis) Qui poſt inuenta e lino vela mortem prouocamus nauigatione mari ſuſcepta, vt dictum eſt ſup. ſect. H.

r. Concidunt apros) Erunt fortaſſis, quibus magis arrideat, *concludunt.* Eſt enim concludere in venatione vſitata vox. Gratius in Cyneg. v. 49. *Includas retibus vrſos.* Et Seneca de Clem. I. *Sic feras lineis et pinna concluſas contine.* Sed concidi plagis apros quum dixit auctor, concludi eo loco intellexit, in quo concidi nullo negotio deinde poſſint: quod ſola ferri acies praeſtare non valeret: itaque, vt ſtatim ſubiungit idem, ferri aciem eo nomine hi caſſes vincunt. H.

s. Et hi caſſes vel) Vide N. et Em. N. II. (hic poſ.) *Et hi*) Prius legebatur, *et hae caſſeſue ferri*, etc. MSS. *et etaſceue.* Nos ex coniectura ita reſcripſimus. In MSS. *ve* pro *vel* nobis haud ſemel occurrit, vt alibi rurſum endituri ſumus. H.

t. Epidromis) Imis ſummiſque funibus, quibus tenduntur retia. Turneb. c. 9. L. V. Aduerſar. vulgo, *Les courants.* Dal.

Cum

tes in Aegyptii quondam regis, quem Amaſim vocant, thorace *v.*, in *x.* Rhodiorum inſula oſtendi in templo Mineruae, CCCLXV. filis ſingula fila conſtare: [1] quod ſe expertum nuper Romae prodidit Mutianus ter Conſul, paruaſque iam reliquias eius ſupereſſe hac experientium iniuria. Italia [2] et [3] Pelignis etiamnum linis honorem habet, ſed fullonum tantum *y.* in vſu: Nullum eſt candidius, lanaeue ſimilius: ſicut *z.* in [4] culcitis praecipuam gloriam Cadur-

1. Quod per exemplum nuper. M. et Ch. Quod exemplum per ſe expertum nuper. V. 2. ex V. 3. Peliginis. Gr. 4. et ſic Ch. culcitris Gr. et Al.

Cum epidromis) Hoc eſt, cum imis ſummiſque funibus, quibus tenduntur retia, ipſa per hominis anulum tranſibant: Itaque nullo negotio vel vnus homo caſſium multitudini geſtandae par fuit, qua ſaltus integer cingeretur, vt Iulius Lupus fecit. H.

v. Thorace) Thoraces militum lineos olim fuiſſe probat hic Alcaei verſus apud Athenaeum p. 310. linea 49. θώρακές τε νεώλινοι, ex nouoque lino thoraces. *Dalec.*

x. In Rhodiorum inſula oſtendi in templo Mineruae) *Tendi* non *oſtendi* praefert vetuſtum exemplar, vt forte non *tendi* ſcribendum ſit, ſed *Lindi*, quae eſt vna ex celebratis Rhodi tribus vrbibus, Camino, Ialyſo, Lindo. *Pint.*

y. Fullonum tantum in vſu) Vel quod fullones qui fere nudi, et ſubucula linea tantum tecti, pannos terunt et calcant pedibus, eo lino ſoli ad induſia conficienda vterentur, vel quod ex eo lino veſtes textae in fulloniis officinis ſolae purgarentur et polirentur. *Dal.*

Sed fullonum) Qui nempe ex eo lino culcitas concinnabant, opplebantque deinde ſtramine ſeu tomento. Vel potius quod ſubuculas ex eo lino ſibi fullones, induſiaque conficerent. H.

z. Sicut in culcitris praecipuam, etc.) Lege: *Sicut in culcitis praecipuam gloriam Cadurci obtinent, etc. Italiae quidem*

Cadurci obtinent. Galliarum *a.* hoc, et [1] tomenta pariter, inuentum. Italiae *b.* quidem mos etiam nunc durat in appellatione *c.* ſtramenti.

3. Aegyptio *d.* lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Taniticum, ac Peluſiacum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus naſcuntur. Superior pars Aegypti

1. *tormenta.* Ch.

quidem vox etiam nunc durat in appellatione ſtramenti. Vide *Salmaſ.* p. 938. b.

a. Galliarum hoc etc.) Nimirum tomentum Lingonum, culcita Cadurcorum inuentum fuit. Vnde alterum *tomentum Lingonicum* et *Lingonicum ſtramen* dictum eſt, vti monuimus L. VIII. 73. ex Martiali. Culcitam veteres nomine gentis, quae inuenit, cadurcum vocauere. Iuuenalis Sat. 7. v. 221. *Inſtitor hibernae tegetis, niueique cadurci.* Idemque Sat 6. v. 535. *Magnaque debetur violato poena cadurco.* Sulpitia Poetria in vetere epigrammate *Cadurcas faſcias*, e lino Cadurcino faſcias vocat: *Ne me cadurcis deſtitutam faſciis molli Caleno concubantem proferat.* H.

b. Italiae quidem mos) Ita MSS. Salmaſius in Solin. p. 938. *vox* legi, non *mos* iubet. Fruſtra. Qui mos fuerit antiquus Italiae, inquit auctor, vel ex quotidiano ſermone palam eſt: nam torum ſaltem caſtrenſem vulgo ſtramentum vocamus, quoniam, vt dictum eſt L. VIII. 73. *antiquis torus e ſtramento erat, qualiter etiam nunc in caſtris*, vbi haec potiſſimum ſtramenti appellatio perſeuerat. H.

c. Stramenti) Stramentum, quod homini et animalibus quietis et dormituris ſubſternitur, nempe fenum, vel palea. Nam quod ait c. 3. L. XVIII. priſcis Romanis quies ſomnuſque in ſtramentis erat. *Dal.*

d. Aegyptio lino minimum) Gratius in Cyneget. *Vix operata ſuo ſacra ad Bubaſtia lino, Velatur ſonipes aeſtiui turba Canopi.* Sic autem Iſiacos ſacerdotes vocat, Saliorum modo per Bubaſton vrbem ſaltantes, et ſiſtris perſonantes: de quibus Plut-

pti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui goſſipion vocant, plures xylon *e.*, et ideo lina inde facta xylina. Paruus *f.* eſt, ſimilemque barbatae nucis defert fructum, cuius ex *g.* interiore bombyce lanugo netur. [1] Nec vlla ſunt eis candore mollitiaue praeferenda. Veſtes *h.* inde ſacerdotibus Aegy-

1. *Nec lina ſunt ei. V.*

Plutarch. οὔτε φιλοσόφους πωγωνοτροφίαι καὶ τριβωνοφορίαι ποιοῦσιν, οὔτ᾽ ἰσιακοὺς αἱ λινοφορίαι καὶ ξύρησις. Ion poëta in Phoenice Aegyptum λίνουλκον vocat. Had. Iun. cap. 29. L. IV. *Dal.*

e. Xylon) Ξύλον lignum ſonat: quare Vlpianus in leg. *Si cui lana legetur*, Dig. de legat. 3. ἐριόξυλον *ligneam lanam* reddit. H.

f. Paruus eſt, ſimilemque barbatae nucis defert fructum) Pliniana exemplaria tantum habent: *Paruus eſt cuius ex interiore bombyce lana netur. Nec vlla ſunt cum candore molliora et ſpiſſiora.* non ſolum mollitie et candore praecipua lana xylina, ſed etiam ſpiſſa eſt. *Salmaſ.* p. 269. a.

Barbatae nucis) Cuiuſmodi ſunt Ponticae nuces, quas mollis barba protegit, vt dictum eſt L. XV. 24. Sic etiam Iul. Pollux VII. 17. Ἤδη δὲ καὶ παρ᾽ Αἰγυπτίοις ἀπὸ ξύλου τι ἔριον γίγνεται, ἐξ οὗ τὴν ἐσθῆτα λίνου ἂν τις μᾶλλον φαίη προσεοικέναι, πλὴν τοῦ πάχους· ἔτι γὰρ παχύτερος· τῷ δένδρῳ καρπὸς ἐπιφύεται, καρύῳ μάλιστα προσεοικὼς, etc. H.

g. Ex interiore bombyce) Hoc eſt, lanugine, quam Itali *Bombace* appellant, nos *Coton* dicimus: vnde *Bombazin* vocamus telas bombacinas, aut lintea ex bombace confecta. Iacobus de Vitriaco I. 85. *Sunt ibi in oriente praeterea arbuſta quaedam quae ſeminantur, ex quibus colligunt bombacem, quae Francigenae Cotonem ſeu Coton appellant: et eſt quaſi medium inter lanam et linum: ex quo ſubtilia veſtimenta contexuntur.* Naſcitur hic frutex iam in Gallia, ex India delatus: Cotonem pariter vocant, *le Coton.* In horto Regio pomum vidimus, quod quum patens dehiſceret, inculcatum flocci glomum exhiberet. H.

h. Veſtes inde ſacerdotibus, etc.) Apuleius Apologia prima

Aegypti gratiſſimae. Quartum *i.* genus Orchomenium appellant. [1] Fit e paluſtri velut arundine, dumtaxat panicula *k.* [2] eius. Aſia *l.* e geniſta facit lina ad retia [3] praecipua, in piſcando [4] durantia, frutice madefacto [5] denis diebus. Aethiopes, Indique e *m.* malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, vt diximus *n.*, genitis.

III.

1. Fit e paluſtris foliis arundinis, vel dumtaxat panic. eius. Dal. 2. *pannicula Gr.* 3. *praecipue in Ch.* 4. *duritia. Dal.* 5. *decem Gr.*

ma de lineo texto: *Puriſſimum eſt rebus diuinis velamentum; quippe lana ſegniſſimi corporis excrementum pecori detracta, iam inde Orphei et Pythagorae ſcitis, prophanus veſtitus eſt: ſed enim mundiſſima lini ſeges, inter optimas fruges terra exorta, non modo indutui et amictui ſanctiſſimis Aegyptiorum ſacerdotibus ſed opertui quoque inde rebus ſacris vſurpatur.* Dal.

Veſtes inde) Ex goſſipio, qui regionis illius peculiaris frutex, lini vices habet. Vnde Gratius in Cyneg. v. 42. linum appellat: *Vix operata ſuo ſacra ad Bubaſtia lino Velatur ſonipes aeſtiui turba Canopi.* H.

i. Quartum genus, etc.) Lego, *Stramenti genus Orchomenium. etc.* Arundinis quidem panicula, vt gluma, et acere, ſarciri culcitra poteſt, perinde ac ſtramento ſiue palea, veſtes autem texi non poſſunt. Ex arundinum conciſis foliis tomentum factum Circenſe, quod in Circo pauperibus ſternebatur, indicant hi verſus Martialis: *Tomentum conciſa palus Circenſe vocatur: Haec pro Leuconio ſtramina pauper habet.* Dal.

Orchomenium) De arundine Orchomenia diximus L. XVI. 66. H.

k. Panicula eius) Lanoſam comam in milio, panico, arundine, et qualem in aruis complures herbae, et in paluſtribus iunci gerunt, Latini paniculam, Graeci ἀνθήλην dixere. De ea voce diximus L. XVI. 64. H.

l. Aſia e geniſta) Vide quae dicturi ſumus L. XXIV. 40. H.

m. E malis) Arboribus lanigeris, in quarum foliis conuolutis lanugo naſcitur. Theophr. cap. 9. IV. hiſt. *Dal.*

n. Diximus) Cap. 10. L. XII. *Dal.*

Vt

III. Apud *o.* nos maturitas eius duobus argumentis intelligitur, intumeſcente ſemine, aut colore flaueſcente. Tum euulſum, et in *p.* faſciculos manuales colligatum, ſiccatur in Sole, pendens conuerſis ſuperne radicibus vno die, mox quinque aliis, 1 in contrarium inter ſe verſis faſcium cacuminibus, vt ſemen in medium cadat. Inter medicamina huic vis, et *q.* in quodam ruſtico ac praedulci Italiae Tranſpadanae cibo, ſed iam pridem ſacrorum *r.* tantum gratia. Deinde poſt meſſem triticeam virgae ipſae merguntur in aquam ſolibus tepefactam, pondere aliquo depreſſae: nulli enim leuitas maior. Maceratas indicio eſt membrana 2 laxatior. Iterumque inuerſae, vt prius, Sole ſiccantur: mox arefactae in ſaxo tunduntur ſtupario *s.* malleo. Quod proximum cortici fuit, ſtupa appellatur deterioris lini, lucernarum fere luminibus aptior. Et *t.* ipſa tamen

1. *in contrariis in ſe faſc. Cb.* 2. *laxior. Dal.*

Vt diximus) L. XII. 21. H.

o. Apud nos) In orbe Romano, qui Arabum Indorumque terris opponitur. H.

p. Faſciculos manuales) Qui manum impleant. Δεμάτιον χειρόπληθες, faſciculum manualem appellat Hippocrates in Veterin. p. 879. H.

q. Et in — cibo) Galen. de alim. fac. I. 32. p. 331. T. VI. lini toſto ſemine, obſonii vice, quoſdam veſci tradit ex ſale et garo: item melle conſperſum edi: panibus denique a nonnullis inſeri; ἐπιπάττουσι δὲ ἔνιοι καὶ τοῖς ἄρτοις αὐτό. H.

r. Sacrorum - gratia) Forte ad ſuffimenta, vt quidam volunt: vel potius ad epulas ſacras, quas feriatis diebus priuatus quiſque domi inſtitueret. H.

s. Stupario malleo) Quo lina ſtupaeque tunduntur. H.

t. Et ipſa tamen pectitur ferreis aenis, donec, etc.) Idem certe aut ſimile inſtrumentum

tamen pectitur ferreis [1] hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullae *v.* numeroſior [2] diſtinctio, candore, mollitia. Linumque nere et viris decorum eſt. Cortices quoque decuſſi clibanis et furnis praebent vſum. [3] Ars depectendi digerendique: Iuſtum e quinquagenis faſcium libris quinas denas [4] carminari. Iterum *x.* deinde in filo politur, illiſum crebro [5] in *y.* ſilice ex aqua: textumque rurſus tunditur *z.* clauis, ſemper iniuria *a.* melius.

IV. Inuentum iam *b.* eſt etiam, quod *c.* ignibus non abſumeretur. Viuum id vocant, ardenteſque

1. *aenis.* *Ch.* 2. *deſtinatio.* *M.* 3. *Ars eſt dep.* 4. *carmin. iterum. Deinde.* *Ch.* 5. *ſilici.* *Pint.*

tum, quo pectitur linum, et quo veſtes pectuntur apud fullonem; ſed illud e ferro, hoc e ſpinis, quae inde fulloniae ſunt dictae. Latini *inas* dixere, quos Graeci ἶνας. *Salmaſ.* p. 392. a. Forte legendum, *crenis.* Pint.

Et ipſa) Linum ita pectere Galli dicunt, *ſerancer du lin, du chanvre*: Ferreum hamum, *un ſeran.* H.

v. Medullae) Delicatioris ſubſtantiae, quae ad nendum reſeruatur. H.

x. Iterum deinde in filo politur) Legend. *Iterum deinde in filo politur illiſum crebro ſilici ex aqua*, *etc.* Salmaſ. p. 765. b.

y. In ſilice) In aluo ſiliceo, ſiue lapideo. H.

z. Clauis) Capitatis fuſtibus, clauae ſimilibus. *Dal.*

Tunditur clauis) Fuſtibus, qui clauas capite referant. H.

a. Iniuria melius) Sic de ſalice pronunciauit, L. XVI. 69. *Mirumque, contuſo ligno alicui maiores ad vincula eſſe vires.* H.

b. Inuentum — quod ignibus) De lino aſbeſtino non vetuſtatis modo plena monumenta ſunt, ſed et idonea eruditorum huius aeui teſtimonia. *Habeo, et ego in Muſeo*, inquit Kircherus noſter, T. II. Mundi ſubterr. L. VIII. p. 87. *integrum ſcrinium aſbeſtinis fruſtis plenum. Chartam ex hiſce confectam habeo, quae litteris ſcribendis ſeruit, quas vbi in ignem inieceris, conſumptis mox litteris, charta veluti igne lota, integra et candidior* exit,

que in focis conuiuiorum ex eo vidimus mappas, ſordibus exuſtis ſplendeſcentes igni magis, quam poſſent aquis. Regum inde funebres tunicae, corporis fauillam ab reliquo ſeparant cinere. Naſcitur in deſertis aduſtiſque Sole Indiae, vbi *d.* non cadunt imbres, inter diras ſerpentes: aſſueſcitque viuere ardendo, rarum inuentu, difficile textu propter breuitatem. Rufus de cetero colos, ſplendeſcit igni. Quum inuentum eſt, aequat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem a Graecis aſbeſtinum *e.* ex argumento naturae. Anaxilaus auctor eſt, linteo eo circumdatam arborem, ſurdis ictibus, et qui non exaudiantur, caedi. Ergo huic lino

exit, nouiſque litteris inſcribendis ſeruit. Donauit et mihi Eminent Cardinalis de Lugo redimiculum aſbeſtino lino contortum, quod igni iniectum, ſi ſordibus pollutum fuerit, inde nitidiſſimum exit. Memini quoque me ellychnium huiuſmodi aſbeſtinum lucernae inditum ad biennium conſeruaſſe, ſine vlla ſui conſumptione, haud dubie perpetuo duraturum, niſi neſcio quo caſu id ſubductum eſſet, etc. Vide et Aldrouand. de metall. IV. 26. p. 664. H.

c. *Quod ignibus non abſumeretur)* Rhod. c. 31. XVIII. quo Indorum leges ac mores fuſe narrat, ſcribit illos veſtibus ex eo lino textis indui: quod parum credibile eſt, quum in tantam longitudinem trahi nequeat, vt veſtes ex eo conficiantur. *Dal.*

d. *Vbi non cadunt)* Vide quae diximus L. XVII. 30. Colum. I. 6. *Aeſtas in tranſmarinis regionibus pluuia caret.* H.

e. *Aſbeſtinum)* Tale fuit in aurea lucerna, quam Athenis Callimachus fecit, oleo non niſi poſt exactum annum diſſipato, licet ſemper arderet. Pauſanias in Atticis. Plutarchus lib. de oracul. defectu, in Caryſtia rupe linum id gigni tradit, molli et lapideo filo, e quo mantilia, retia et reticula capitis tegumenta conficerentur. *Dal.*

Aſbeſtinum) Ἄσβεϛον, quae vox Graeca inexſtinctum ſonat. H.

lino principatus in toto orbe. Proximus byſſino *f.*, mulierum maxime deliciis circa *g.* Elim in Achaia, genito: quaternis *h.* denariis ſcripula *i* eius permutata *k.* quondam, vt auri, reperio. Linteorum *l.* lanugo, e [1] velis nauium maritimarum maxime, in magno vſu medicinae eſt: et cinis ſpodii vim habet.

Eſt

1. *villis. Ch.*

f. Byſſino) Byſſus Suidae et Theocriti interpreti coloris genus, vnd byſſina veſtis, byſſo infecta. Byſſus quibuſdam pretioſiſſima lana, colore nitoreque auri. Byſſus Philoſtrato, linum, quod Indi ex arbore legunt, trunco populis ſimili, foliis ſalici, etiam Arriano auctore, Apollonioque oculato teſte. Rhodig. c. 8. XXIII. Eſt et Amorgis lini ſpecies, vnde Amorgina veſtis memorata Aeſchini contra Timarchum, Ariſtophani in Lyſiſtrate, Eupolidi. Cannabis, lini, byſſi, Eleorum agrum feracem eſſe tradit Pauſanias in Eliacis. *Dal.*

Byſſino) Byſſus genus fuit lini tenuiſſimi, ex quo textae veſtes purpureum colorem non raro imbiberent: vnde in ſacris paginis toties byſſus, et purpura, vel purpura et byſſus pro purpurea byſſo, per figuram *ἓν διὰ δυοῖν*. Inde factum, vt byſſus ab Heſychio et Suida pro purpura accipiatur. Rectius vero Pollux, l. c. *Καὶ μὴν καὶ τὰ βύσσινα· καὶ ἡ βύσσος λίνου τι εἶδος παρ᾽ Ἰνδοῖς.* Philoſtrato de vita Apollon. II. 9. p. 79. ex arbore *βύσσος* legitur, quae altitudine populi, folio ſalicis eſt. H.

g. Circa Elim) Pauſanias in Eliacis prior. negat vſpiam tota Graecia byſſum naſci, niſi in Eleo agro, de quo egimus, L. IV. 6. H.

h. Quaternis denariis) Monetae noſtrae aſſes ſunt triceni bini. H.

i. Scripula eius) Libra ſcripula continet 288. H.

k. Permutata quondam) Priorum ſcilicet Caeſarum aeuo, quo denarius aureus argenteis denariis quinque et viginti aeſtimabatur, vt dicemus. L. XXXIII. 13. Sic Aureliani aeuo libra auri libra ſerici fuit, et auro fila penſabantur, inquit Vopiſcus in Aureliano, p. 224. H.

l. Linteorum lanugo) *Ὀθονίον ξύσμα*: vnde fiunt *ξυστοὶ μοτοὶ* Galeno III. *κατὰ τόπους*, in remediis Heraclidae,

Eſt et inter *m.* papauera genus quoddam, quo candorem lintea praecipuum trahunt.

V. Tentatum eſt tingi linum quoque, et veſtium inſaniam accipere, in Alexandri Magni primum claſſibus, Indo amne nauigantis, quum duces eius ac praefecti [1] in certamine quodam variaſſent inſignia nauium: ſtupueruntque litora, flatu [2] verſicoloria implente. Velo *n.* purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit, eodemque effugit. Hoc fuit imperatoriae nauis inſigne.

VI. Poſtea *o.* in theatris tantum vmbram fecere: quod primus *p.* omnium inuenit Q. Catulus, quum Capito-

V 3

1. *in, in M. d.* 2 *verſicolorias pellente. Ch.*

dae, quae ſanguinem fluentem e naribus ſiſtunt. *Dal.*

m. Inter papauera genus quoddam) Heracleum, ſiue ἀφρῶδες eſſe putant, quod et radiculae ſiue ſtruthio ſimile eſt et ſemen valde catharticum habet. Eius facultatis nomen meminit Dioſcorides. *Dal.*

Eſt et inter papauera) De hac re dicemus L. XX. ſ. 79. H.

n Velo purpureo) Alia ſunt vela Regia purpurea, gemmis et auro intertexta, quibus reges et ſummi principes in ſuis palatiis vtuntur ſuſpenſis, vt et Attalicis aulaeis. Raeuardus c. II. L. V. Variorum. *Dal.*

Velo purpureo) Huc refer et Agrippae vexillum caeruleum, de quo Dio L. LI. p. 458.

o. Poſtea in theatris) Hunc morem inducendi vela theatris deſcribit eleganter Lucretius IV. v. 73. *Et vulgo faciunt id lutea, rufaque vela, Et ferrugina, cum magnis intenta theatris Per malos vulgata trabeſque trementia pendent. Namque ibi conſeſſum caueai ſubter, et omnem ſcenalem ſpeciem patrum, matrumque, Deorumque Inficiunt, coguntque ſuo fluitare colore, etc.* H.

p. Quod primus omnium) Val. Max. II. 4. n. 6. *Q. Catulus Campanam imitatus luxuriam*

Capitolium dedicaret. Carbaſina deinde vela *q.* primus in [1] theatro duxiſſe traditur Lentulus *r.* Spinter Apollinaribus ludis. Mox Caeſar Dictator totum forum Romanum intexit, viamque *s.* ſacram ab domo ſua [2] ad cliuum vſque Capitolinum, quod munere *t.* ipſo gladiatorio [3] mirabilius viſum tradunt. Deinde et ſine ludis Marcellus Octauia ſorore

1. *theatrum. Vet. Lego, amphitheatrum.* 2. *et cliuum vſque in Capitolium. Ch.* 3. *miſerabilius Alii.*

xuriam, primus ſpectantium conſeſſum velorum vmbraculis texit. Ab eo Capitolium Sylla mortuo dedicatum diximus VII. 44. H.

q. Vela primus in, etc.) Inde velaria theatra Iuuenali. De theatralibus velis Lucretius L. IV. *Dal.*

r. Lentulus Spinter) Plus hoc etiam praeſtitit: nam teſte eodem Valerio Max. l. c. *argentatis choragiis,* hoc eſt, ſcenarum inſtrumentis, *P. Lentulus Spinter adornauit ſcenam, quum tranſlatitium antea foret Poenicis indui tunicis.* H.

s. Viamque ſacram ab) Sacra quidem ea dicta eſt, quod foedus in ea inter Romulum et Tatium ictum fuiſſet vel quod per eam ſacra in arcem quot menſibus deferrentur: vel quod augurium in ea captabatur. Per eam in Capitolium frequens iter fuit, triumphorum pompa, ſubactis gentibus, domitiſque nationibus, quum praeda captiua, et ſpoliis hoſtium ſolemni apparatu procedebat. Vicorum Romanae vrbis nomina, et nominum cauſſas declarat Alex. ab Alex. cap. 18. *Dalec.*

Viamque ſacram) Fuit ea in quarta Vrbis regione, teſte P. Victore, in deſcript. Vrbis Romae. Sericis cortinis inumbratam fuiſſe, auctor eſt Dio XLIII. p. 226. παραπετάσματα σηρικὰ ὑπερεπέτασε. H

t. Quod munere ipſo) Eius mentio fit ſupra cap. 18. vltimo, L. XV. et apud Suetonium in Iulio c. 10. *Dal.*

Munere) Quod munus a Suetonio deſcribitur in Iulio, c. 39. Quod vero Plinius addit, Kalendis Auguſti forum fuiſſe a Marcello velis inumbratum, Auguſto XI. conſule; ſignificare videtur, id ob recentem appellationem menſis

rore Auguſti genitus, in Aedilitate ſua, auunculo *x.* Conſule [1] a. d. Calendas Auguſti, velis forum inumbrauit, vt ſalubrius litigantes conſiſterent: quantum mutatis moribus Catonis Cenſorii, qui ſternendum quoque forum *v.* muricibus cenſuerat? Vela [2] nuper *x.* colore caeli, ſtellata, per *y.* rudentes

V 4

1. *Sic ex MSS. em. Hard. ad Idus. M. conſule Calend. Aug. Gr. et Al.* 2. *Sic ex MSS. em. Hard. nuper et coll. (ſic et Ch.) caeli diſtenta per rud. terrae, etc. rubent. M. per rudentes terrae diem in amphitheatris principis Neronis rubente: in cauis Gr. et Al-*

menſis Auguſti, qui prius Sextilis dicebatur, factum fuiſſe: A. V. ſcilicet DCCXXXV. vel ſequente. H.

v. Forum muricibus cenſuerat.) Nam Plutarchus lib. de Foenore, forum eſſe ſcribit *ἀσεβῶν χώραν*: Anacharſis, locum deſtinatum explendae auaritiae, et ad fallendum Rhod. c. 9. L. XXVIII. Forum triplex Romae fuit. Martialis: *Atque erit in triplici par mihi nemo foro.* Id. *Et fora tot numeras Iane quot ora geris.* Seneca: *Adiice nunc publica periuria gentium, circumſcriptiones, fraudes, inficationes, quibus trina fora non ſufficiunt.* Quartum Traianus addidit. Fuit et forum Domitiani tranſitorium, quod a Suetonio *Methodium* dictum volunt. Idem cap. 10. XXVIII. Vide c. 1. L. V. Vitruu. et in id Comment- Philandri. Vide et annotata in c. 15. L. XXXVI. *D.*

Muricibus) Acutis lapidibus, ne fora litigioſa tam crebro litigantes adirent. Muricem veteres dicebant ſaxi acumen. Virg. Aen. V. *Concuſſae cautes, et acuto murice remi Obnixi crepuere, illiſaque prora pependit.* Vbi id Seruius adnotat: et eiuſdem loci auctoritate Nonius Marcellus: *Murices*, inquit, *vetuſtas etiam ſaxorum aſperitates dici voluit.* H.

x. Vela nuper) Vela nuper, inquit, coloris caerulei viſa, ac diſtincta ſtellis, per rudentes extenta cucurrere, in amphitheatro Neronis. Sunt et rubra in cauis aedium, quae muſcum virentem a Solis ardore defendant. H.

y. Per rudentes, terra etiam in, etc.) Lego, *per rudentes tracta*

tes iere etiam in amphitheatro z. principis Neronis. Rubent in cauis *a*, aedium, et muſcum a ſole defendunt.

tracta in amphitheatris principis. Neronis terra etiam rubente. Nempe rubricae aſpectu picturatae, quemadmodum auctor ſcribit c. 5. L. XXXIII. in ſpectaculis eiuſdem principis arenam Circi chryſocolla ſtratam fuiſſe, quum ipſe concolori panno aurigaturus eſſet. *Dal.* *Per rudentes terra etiam in amphitheatris principis Neronis rubente: in cauis aedium)* Vetuſtum exemplar ſic profert: *per rudentes iere etiam in amphitheatris* Neronis *principis. Rubent in cauis aedium.* Pint.

z. *In amphitheatro)* Hoc amphitheatrum eſſe cenſuerim, quod Tranquillus in Nerone c. 12. ligneum fuiſſe dicit, in regione Martii Campi intra anni ſpatium fabricatum. De quo et Tacit. Annal. XIII. p. 208. *Nerone ſecundum, L. Piſone CoSS. pauca memoria digna euenere: niſi cui libeat, laudandis fundamentis et trabibus, queis molem amphitheatri apud Campum Martis Caeſar exſtruxerat, volumina implere.* De velis ibi extentis Dio, L. LXIII. p. 718. dum res geſtas iis diebus enumerat, quibus a Nerone Armeniae regnum Tiridati conceſſum eſt. Τάγε μὴν παραπετάσματα τὰ διὰ τῦ ἀέρος διαταθέντα, ὅπως τὸν ἥλιον ἀπερύκοι, ἁλϐργὰ ἦν· καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν ἅρμα ἐλαύνων ὁ Νέρων ἐνέςικτο· Πέριξ δὲ ἀςέρες χρυσοῖ ἐπέλαμπον. *Vela per aerem extenſa, Solis arcendi cauſa, purpurea erant: quorum in medio Nero acu pictus currum agitabat: circa hunc vndique ſidera lucebant aurea, etc.* H.

a. Cauis aedium) Cauaedium, ſeu Caua aedium (tot enim modis proferunt) quaſi aedium Cauea, Varroni L. IV. de lingua Lat. locus tectus et patulus intra parietes ad omnium communem vſum. Vt in theatro Cauea locus fuit, e quo ſedens populus ludos et publica munera ſpectabat; ſic Cauaedium ambulatio et porticus, monachorum periſtyliis ſimilis, e qua, qui ſpatiantur, proditurum dominum expectantes, impluuium, id eſt, aream in quam impluit, aſpiciunt. Graeci μέσαυλον vocant: et recte quidem, quoniam in medio eſt totius aedificii, nempe coenaculorum, cellarum, et cubiculorum, vt aperte Varro indicat.

dunt. [1]Cetero *b.* manſit[2] candori pertinax gratia. Honor etiam et Troiano bello. Cur enim non et praeliis interſit, vt naufragiis? Thoracibus *c.* lineis paucos tamen pugnaſſe, teſtis eſt Homerus. *d.* Hinc fuiſſe et nauium armamenta apud eumdem interpretantur eruditiores: quoniam *e.* quum ſparta dixit, ſignificauerit ſata.

1. *Ceterum. M.* 2. *candore. Ch.*

dicat. Quidam pro *muſco* hic legunt *muſeacum,* id eſt, amuſſeatum, ſiue, vt in Peſcennio Spartianus dixit, *muſiuum opus,* nempe lithoſtroton et teſſelatum pauimentum. Verum an id ſub dio fieret, et ſolis vapore offenderetur, aut corrumperetur, legiſſe non memini. Ego quemdam Graece doctum in margine codicis ſcripſiſſe arbitror Cauaedium μέσοικον, etiam vt et μέσαυλον dici, ex eaque dictione factum vocabulum *muſcum*, irrepſiſſe in Plinii ſcripturam, eoque vt otioſo et ſuperuacuo deleto, ſenſum apertiſſimum fore. *Dalec.*

b. Cetero) Diuturnior fuit gratia candoris in lino: ſiue candor in lino ceteris coloribus potior viſus eſt. H.

c. Thoracibus lineis paucos tamen, etc.) Iliad. β. Λοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας Μείων. ἔτι τοσος γε ὅσος Τελαμώνιος Αἴας, Ἀλλὰ πολὺ μείων· ὀλίγος μὲν ἔην λινοθώρηξ. Rurſum eod. lib. Τῶν ἦρχ' Ἄδρηστος, καὶ Ἄμφιος λινοθώρηξ Herodot. in Polyhym Theocr. Eidyll 14. Athen. L. XIV. Strabo L. III. Suetonius in Galba cap. 19. Virgil. III. Aeneid. *Loricam conſertam hamis auroque trilicem* τρίμιτον. Et L. XXII. — *rumpitque infixae bilicem.* δίμιτον. *Mitalerius.*

d. Homerus) Iliad. β. vbi λινοθώρηκας eiuſmodi bellatores vocat. Et linteam loricam induiſſe Galbam Tranquillus ſcribit, c. 19. quamquam non diſſimulantem parum aduerſus mucrones profuturam. H.

e. Quoniam quum ſparta) Ab eadem verbi notione Pacuuius in Niptris apud Feſtum *ſerilia ſpartea* funes e ſparto dixit: *Nec vlla ſubſcus*, inquit, *cobibet compagem*

VII. (II.) Sparti *f.* quidem vſus multa poſt ſecula ceptus eſt: nec ante Poenorum *g.* arma, quae primum Hiſpaniae intulerunt. Herba [1] et *h.* haec ſponte

1. *eſt haec. Dal.*

gem aluei: Sed ſuta lino et ſparteis ſerilibus. Dalec.

Quoniam cum ſparta) Hic verſus ille Homericus, quem reſpicit ex Il. β. 135. Καὶ δὴ δȣ̃ρα σέσηπε νεῶν, καὶ σπάρτα λέλυνται. Error hic fuit eruditorum illorum, quos Plinius nunc appellat, qui τὰ σπάρτα in eo verſu *ſata* interpretati ſunt, aut funes rudenteſque nauticos ex rebus ſatiuis factos, vti ex lino, ſtupa, cannabe: quia σπείρειν ſerere ſignificat. Σπάρτα νέων Homerus vocat, funiculos e lino vel cannabe, quibus ſuebantur naues, non quia e ſatiuis rebus nectebantur: ſed quia ad nectendum idonei. Nam σπείρειν Graecis, vt *ſerere* Latinis, non ſolum terrae ſemen committere, ſed et nectere ſignificat, et coniungere inuicem. Τὸ σπαρτὸν eſt ſatiuum, quod ſeri poteſt: at σπάρτον eſt funis qui ſeritur, id eſt, nectitur. H.

f. Sparti quidem) Hoc ſpartum Latinorum diuerſum eſt a ſparto Graecorum, de quo dicemus alias. Deſcribitur, pingiturque a Cluſio, rarr. plant. VI. 40 p. 220. Hiſpanis, apud quos id prouenit, etiamnum *Sparto* vocatur. H.

g. Poenorum arma) Bello Punico ſecundo, quo totam intra flumen Iberum Hiſpaniam ſibi ſubiecit Hannibal. H.

h. Herba et) Spartum duplex eſt: alterum iuncus Ibericus, ſiue Hiſpanicus, ἀκάνθης, ἄκαρπος, ἄφυλλος, ad nexus tantum vtilis: alterum geniſta, quam Graeci τὴν σπάρτην καὶ τὸ σπάρτον, et τὸ σπάρτιον, dixerunt. Et haec duplex: altera ſilueſtris, ſine foliis, in agro Monſpeſſulano frequens, qua olim Aſiatici ἐδέσμευον τὰς ἀμπέλȣς, vites religabant, vnde et ἀμπελοπλοκικῆς nomenclatura, et mulis, bobus, camelis, in attritu pedum ſubluuie, et aliis id genus morbis calceos et ſoleas nectebant, quas Crabatinas Ariſtoteles videtur appellare cap. I. L. II. Hiſt. Animal. Altera folioſa: et haec rurſum duplex: prior in hortis ſata, eiuſdem prorſus generis et vſus cum ſupra ſcripta, ſed cultus

ſponte naſcens, et *i.* quae non queat ſeri, iuncuſque *k.* proprie aridi *l.* ſoli, vni *m.* terrae dato [1] vitio. Namque id malum telluris eſt: nec aliud ibi ſeri aut naſci poteſt. In Africa exiguum et inutile gignitur. Carthaginienſis *n.* Hiſpaniae citerioris portio, nec haec tota, ſed quatenus parit montes quoque ſparto operit. Hinc

1. *hoc vitio. Dal.*

cultus mangonio veſtita foliis paucis et exiguis, quae deſunt alteri, in aridis et ſqualentibus locis natae, floris odore iucundiſſimo grauiſſimoque apibus: quamobrem et prope aluearia plantatur, melle nonnumquam eius odorem referente cap. 8. L. XI. Geniſtam Florentinam vocat Gallia: alii Hiſpanam. Poſterior ſilueſtris, in macris et arenoſis vbiuis luxurians, foliis multis et denſius congeſtis operta, ramulis vietis, praetenuibus, grauiter olentibus, quibus etiam ad vinciendum vti liceat. Guillandinus non ſatis diligenter has ſpecies diſtinxit. Ibericos funes ſparteos Flaccus vocat: *Ibericis peruſte funibus latus*: quamuis ineptum et ridiculum oratorem fuiſſe ſcribat, qui pro Sparto *herbas Ibericas* dixiſſet. Turnebus c. 9. L. XIV. *Dal.*

i. Et quae non queat ſeri) Contra ſeri Varro iubet, de R. R. I. 32. *Sic vbi cannabim*, inquit, *ſeras*, *linum*, *iuncum*, *ſpartum*, *vnde lineas*, *funes facias*, *etc.* Sed aegre admodum ſcimus ex ſemine pullulare. H.

k. Iuncuſque) Ob folia iuncea, et aſpera. H.

l. Aridi ſoli) Siticuloſi, aquarum penuria laborantis. Strabo III. p. 60. de campo ſpartario: Τȣ̃το δ' ἐϛι μέγα καὶ ἄνυδρον, τὴν σχοινοπλοκικὴν φύον σπάρτον, ἐξαγωγὴν ἔχȣσαν εἰς πάντα τόπον, καὶ μάλιϛα εἰς τὴν Ἰταλίαν. H.

m. Vni terrae) Hiſpaniae. Praecedenti tamen capite auctor ſcripſit e geniſta, id eſt, ſparto, Aſiam praecipua lina facere, etc. Auctor cap. 9. L. XXIV. an geniſta, ſpartum ſit, dubita. Vide locum. *Dal.*

n. Carthaginienſis Hiſpaniae citerioris portio) Campum amplum et ἄνυδρον. Strabo L. VI. vocat nunc ἰȣγκάριον, iuncarium Latino vocabulo, nunc πεδίον σχοινοῦν, nunc ἁλισχοινοῦν, Mara-

Hinc *o.* ſtrata ruſticis eorum, hinc ignes faceſque, hinc calceamina, et paſtorum veſtis: animalibus noxium, praeterquam cacuminum teneritate. Ad reliquos *p.* vſus laborioſe [1] euellitur, ocreatis cruribus, [2] manu, textiſque manicis, conuolutum oſſeis [illegible] ili- [illegible]

1. vellitur. Ch. *2. Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. manibuſque textis manicis Gr. et Al.*

Marathronio a feniculi copia dicto proximum. *Dal.*

Carthaginienſis) Gignit nunc quoque haec regio ab limitibus Granatenſis regni, ſeu Baeticae fine, vſque ad eam vrbem, quae nunc Murcia dicitur. Fuit eo tractu, campus Spartarius, Carthagoque noua, *Cartagena* et ipſa inde a Plinio XXXI.43. et ab Iſidoro XV. 1. Spartaria appellata: Καρχήδων Σπαρταγενὴς Appiano, in Iber. p. 261. Creſcit et in Valentino Hiſpaniae regno ſpartum. H.

o. Hinc ſtrata) Eodem eſt hodie apud Hiſpanos vſu: nam ex crudo exſiccatoque ſparto tapetes ſiue aulaea, ſtoreas, corbes, rudenteſque conficiunt. Corbes ii certe, in quibus ficus et vuae paſſae aduehuntur, e ſparto contexti ſunt. Ex eo denique in lini morem aqua macerato, deinde ſiccato, tuſoque, calceamenti genus paratur, quod ipſi *Alpergates* vocant. Haec omnia ex Cluſio, qui vidit l. c. H.

p. Ad reliquos vſus laborioſe, etc.) Legend. *Ad reliquos vſus laborioſe vellitur ocreatis cruribus, manuque textis manicis conuoluta, oſſeis ligneiſque nucamentis: numquam in hieme, in aeſtu: facillime tamen ab Idibus Maiis in Iunias: hoc maturitatis tempus.* Nucamenta proprie ſunt quae callo ſquamatim compactili dependent e ramis iuglandum, et picearum: ad hanc formam oſſeis et ligneis nucamentis manicae texebantur, quibus manum conuoluebant, quibus vellendum erat ſpartum. *Salm.* pag. 266. a Sequitur: *Vulſum faſcibus in aceruo manuatum.* hoc eſt in manuas ſiue manuales faſciculos colligatum. *Manua* enim eſt manipulus. Vide *Salmaſ.* p. 266. a, b.

[1] iligneiſue *q.* conamentis. Nunc [2] iam *r.* in hiemem [3] iuxta. Facillime *s.* tamen ab Idibus Maiis in Iunias: hoc maturitatis tempus.

VIII. Vulſum *t.* faſcibus in [4] aceruo animatum biduo, tertio reſolutum, ſpargitur in ſole ſiccaturque, et rurſus in faſcibus redit ſub tecta. Poſtea mace-

1. *iligniſque. Ch.* 2. *iam hieme vix. V.* 3. *Sic et Ch. vix Gr. et alii.* 4. *aceruo adunatum V.*

q. Iligneiſque conamentis) Conamenta oſſea ligneaue interpretor, oſſa, ligneoſque fuſtes teretes, quibus ſpartum conuoluitur, vt vellentium conatus iuuetur, et minuatur labor. Ita ſane libri omnes etiam MSS. Nugantur, qui *nucamentis*, vel *cum amentis* malunt. H.

r. Nunc iam in hiemem iuxta) Subintellige, vellitur pariter hieme, vt aeſtate: ſed multo facilius ab Idibus Maiis, etc. Ita porro MSS. omnes: non vt editi, *in hiemem vix.* H.

s. Facillime tamen ab Idibus Maiis) *Tantum*, non *tamen:* aptior lectio. *Pint.*

t. Vulſum faſcibus in) Lego, *Vulſum, et examinatum, faſcibus in aceruo biduo, tertio, etc.* Examinabant, vt integrum et minime vitiatum ad textilia, putre, arroſum, corruptum ad ignes ſeponerent. Manuſcriptum vtrumque habet, *vnmatum*. *Animatum* quidam exponunt, οὐκ ἐξεντερισμένον, non emedullatum: quaſi vero tam exilis iuncus emedullari poſſit. Vide Turn. c. 20. L. XI. Aduerſar. Alii legunt, *Vulſum et faſcib. manualibus aceruatum biduo, etc.* vt ſuperiori proxime capite, illis verbis: *Tum euulſum, et in faſciculos manuales colligatum, etc.* quod valde probo. *Dal.*

Vulſum) Ita libri omnes: hoc eſt, nondum exanime, ſed viride adhuc et integrum: cum eo ſpiritu, quem exhalat, quum recens eſt: atque vti de palmae fructu Plinius ait, XIII. 9. *cum ſui ardoris anima.* Reſolui deinde porro neceſſe eſt, vertique ad ſolem, vti de feno dictum eſt, L. XVIII. ſ. 67. alioqui, vt fenum, ſic et ſpartum incenſa illa anima nebulam exhalaret, accendere-

maceratur aqua marina optime, ſed et dulci, ſi marina deſit: ſiccatumque ſole iterum rigatur. Si repente *u.* vrgeat deſiderium, perfuſum calida in *x.* ſolio, ac ſiccatum ſtans, compendium operae fatetur. Hoc autem tunditur, vt *y.* fiat vtile, [1] praecipue in aquis marique inuictum. In ſicco praeferunt e cannabi funes. At ſpartum alitur etiam demerſum, veluti natalium *z.* ſitim penſans. Eſt *a.* quidem eius natura interpolis: rurſuſque [2] quam libeat vetuſtum nouo miſcetur. Verumtamen [3] complectetur animo, qui volet miraculum aeſtimare, quanto ſit in vſu, omnibus terris, nauium armamentis, machinis aedificationum, aliiſque deſideriis vitae. Ad hos omnes vſus quae ſufficiant, minus

1. *praecipue aquis.* M 2 *quamlibet.* D. 3. *complectatur.* V. et Ch.

dereturque, et conflagraret Dalecampius et poſt eum Salmaſius, legunt *manuatum* interpretanturque, vt Plinius ipſe loquitur initio ſ. 3. *in faſciculos manuales colligatum*: quod vereor, vt cuiquam probent. H.

u. Si repente) Si ſtatim vti ſparto deſideras. H.

x. In ſolio) Solium pro vaſe iligneo aut abiegno ponitur. Sic vaſa ea, in quibus cum lixiuio calido et cinere pannos emaculamus, ſolia dicimus. H.

y. Vt fiat vtile) Quod ob eum vſum σχοινοπλοκικὸν dicunt. *Dal.*

Vt fiat vtile) Funibus texendis, ceteriſque vſibus. H.

z. Natalium ſitim) Quoniam in arido ſolo, vt dictum eſt, naſcitur. H.

a. Eſt — natura interpolis) Ea ſparti natura, vt interpolandis, reſarciendis, renouandis operibus, quae ex eo fiunt, aptiſſime adhibeatur, et vetuſtum ſecure miſceatur nouo. Interpolis mulier a Plauto appellatur ea, quae ſe pigmentis interpolat, atque reconcinnat, vt ex vetuſta anu noua quaſi puella fiat, in Moſtell. act. I. ſc. 3. v. 117. H.

b. Ad hos omnes vſus, etc.) Sic legit Apuleius in Herbario

minus *c.* triginta millia paſſuum in latitudinem a litore Carthaginis nouae, minuſque *d.* C. in longitudinem eſſe reperientur. Longius *e.* vehi impendia prohibent.

IX. Iunco *f.* Graecos ad funes vſos nomini *g.* credamus, quo herbam eam appellant: poſtea palmarum foliis, philuraque *h.*, manifeſtum eſt: [1] et inde tranſlatum a Poenis ſparti vſum, perquam ſimile [2] veri eſt-

X. Theo-

1. *et, in M. d.* 2. *eſt veri. M*

bario ſuo: *Ad quos omnis vſus minus triginta paſſuum in latitudinem a littore Carthaginis nouae in Spaniam vſque: Centum in longitudinem naſcitur.* Legendum itaque in Plinio conſtat: *minuſque in longitudinem centum repeririuntur.* Vide *Salmaſ.* pag. 261. b.

c. Minus xxx. M. paſſ. in latitudinem a littore Carthaginis nouae, nimiſque in longitudinem eſſe reperientur) Scribo, *minus xxx. M. paſſ. in latitudinem a littore Carthaginis nouem, minuſque in longitudinem*, ex vetuſto exemplari. *Pintian.*

d. Minuſque C. in longitudinem) Sic Apuleius in Herbario ſuo: quod etiam Salmaſius vidit, in Solin. p. 261. *Ad quos omnes vſus minus XXX. M paſſuum in latitudinem e litore Carthaginis Nouae . . . Centum in longitudinem naſcitur.* H.

e. Longius vehi) Ex interiore Hiſpaniae tractu aduehi, impendia terreſtris itineris vetant. Falluntur, qui *longius ſeri* hic legunt: herbam enim eſſe Plinius ante monuit, quae non queat ſeri. H.

f. Iunco Graecos ad funes vſos, etc.) Σχοῖνος et funem ſignificat et iuncum: quomodo et ſpartum nunc reſtem nunc plantam e qua reſtes fiunt. *Dal.*

g. Nomini credamus) Habent enim Graeci commune nomen, quo iuncum, funemque nominent, perinde ac ſi ex iunco funes olim contextos ſignificarent: Σχοῖνος Vide Rob. Conſtantin in Lexico. H.

h. Philuraque) Hoc eſt, tenuiſſimis arboris tiliae mem-

X. Theophraſtus *i.* auctor eſt, eſſe bulbi genus circa ripas amnium naſcens, cuius inter ſummum corticem, eamque partem qua veſcuntur, eſſe laneam naturam, ex *k.* qua [1] impilia veſteſque quaedam [2] conficiant. Sed neque regionem, in [3] qua fiat, neque quidquam diligentius, praeterquam eriophoron *l.* id appellari, in exemplaribus, quae [4] quidem inuenerim, tradit: neque *m.* omnino vllam mentionem *n.* [5] habet, cuncta cura magna perſequutus

1. Sic et M. et Ch. et Turn. Sic reſtituit Peliſſerius, ex qua mapalia Gr. et Alii. 2. Sic et Ch. conficiantur Gr. et Al. 3. in qua id f. Gr. 4. equidem. Ch. 5. habet ſparti, cuncta Gr.

membranis, ſeu tunicis: haec enim Φιλύρα Graecis dicitur. H.

i. Theophraſtus) Hiſt. VII. 13. et ex eo Athenaeus II. p. 64. H.

k. Ex qua mapalia veſteſque quaedam conficiantur.) Theophraſtus πόδια conficit ait L. VII. capite 13. Plinius, ſi fidelis eſt codex, *mapalia* at Theodorus *togas* vertit. *Pint.*

Ex qua impilia) Ita MSS. R. Colb. Chiffl. Th. non, vt editi perperam, *mapalia*. Sunt autem *impilia* ſocculi: Theophraſto ποδεῖα. Ὑφαίνεται δὲ ἐξ αὐτȣ̃, inquit, καὶ ποδεῖα, καὶ ἄλλα ἱμάτια. Ποδεῖα ſunt pedum tegumenta, ex coacta lana. Impilia igitur coactilia erunt, pedibus inuoluendis, calceandiſque vtilia. *Des chauſſons de feutre.* Pollux II. 4. p. 116. Ποδεῖα δέ τȣ̀ς περὶ τοῖς ποσὶ πίλους. Heſychius: Νάκτα, τοὺς πίλους, καὶ τὰ ἐμπίλια. Vſus hac voce *impilia* Vlpianus. Vide Turneb. Aduu. XI. 14. p. 334. H.

l. Eriophoron) Ἐριοφόρον, ob tomenti copiam, quam gerit, quae lanae modo in ſtamina deduci poteſt. Bulbi eriphori geminam iconem. exhibet Dodonaeus, p. 681. Ex his alterum in Regio horto vidimus, qualem et Cluſius pinxit. Peruanum praeterea alterum, et tertium Orientalem appellatum. H.

m. Neque mentionem) Eius nimirum quod nunc deſcribitur. H.

n. Mentionem habet ſparti) Theophraſtus cap. 8. L. I. Hiſt. Linoſparti meminit, inter

quutus [1] cccxc. o. annis ante nos, [2] vt iam et alio loco diximus: quo apparet, poſt id temporis ſpatium in vſum veniſſe ſpartum.

XI. Et quoniam a miraculis rerum cepimus, ſequemur eorum ordinem, in quibus vel maximum eſt, aliquid naſci aut viuere ſine vlla radice. Tubera *p.* haec vocantur, vndique terra circumdata, nulliſque fibris nixa, aut ſaltem capillamentis, nec vtique extuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipſa terrae cohaerent. Cortice etiam includuntur, vt plane nec terram eſſe poſſimus dicere, nec aliud [3] quam terrae callum. Siccis haec fere et ſabuloſis locis, frutectoſiſque naſcuntur. Excedunt ſaepe magnitudinem mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera, arenoſa dentibus inimica, [4] et altera ſincera. Diſtinguuntur et colore, rufo, [5] nigroque, et intus candido: laudatiſſima Africae. Creſcant, anne vitium id terrae

1. *CCCCXC. Gr et Al.* 2. *vt alio iam loco. M.* 3. *terrae quam. M.* 4. *ſunt altera. V.* 5. *nigroque inteus et candido.*

inter ea, quibus cortex multis tunicis conſtat. Id autem aliud eſſe non poteſt quam Spartum pro lino vſurpatum ad varios vſus vitae. Quidam eo loco diuiſim legunt *linum, ſpartum.* In hac ergo re memoria lapſus Plinius eſt. *Dal.*

o. CCCXC. annis) Vide N. et Em. N. III. (hic adi.) CCCXC.) Nempe A. V. C. CCCCXL. vt dictum eſt L. XIII. ſ. 30. et XV, 1. Haec vero Plinius commentabatur anno DCCCXXX. vt ipſe fatetur XIV. 5. Quare a Theophraſto ad Plinium interuallum fuit CCCXC. annorum, non vt libri hactenus editi exhibent, CCCCXC. addita perperam centenarii nota, quae ſuperfluit. H.

p. Tubera) Vulgo, *des Trufles.* H.

rae (neque enim aliud intelligi poteſt) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum eſt: et viuantne, an non, haud facile arbitror intelligi poſſe. Putreſcendi enim ratio communis eſt iis cum ligno. Lartio *q.* Licinio Praetorio viro iura reddenti in [1] Hiſpania Carthagine, paucis his annis ſcimus accidiſſe, mordenti tuber, vt [2] deprehenſus intus denarius primos dentes inflecteret: quo manifeſtum erit, terrae *r.* naturam in ſe [3] globari. Quod *s.* certum eſt, ex *t.* iis erunt quae naſcantur, et ſeri non poſſint.

XII. (III.) Simile *v.* eſt et quod in Cyrenaica pro-

1. *Hiſpaniae. V.* 2. *deprehenſis intus denariis. M.* 3. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. M. quod certum ex iis quae naſcantur Al. naſcuntur Gr.*

q. Lartio Licinio) Vetus inſcriptio, ſed ſuſpecta illa quidem nobis apud Gruter. p. 180.

LARTIVS. LICINIVS.
CVM. GVBERNASSET
HISPAN.
HVNC. AQVAEDVCTVM.
IVSSIT. AEDIFICARI.

Apud Plinium Iuniorem II. ep. 14. Largius Licinius, pro Lartio mendoſe appellatur. H.

r. Terrae naturam) Subſtantiam tenuiorem, ex qua tuber naſcitur, ſic in ſe conuolui, vt incidentia quoque includat. De hoc argumento vide diſſertationem D. Geoffroy iunioris, in hiſtoria Academiae Regiae Scientiarum, anni 1711. p. 23. H.

s. Quod certum eſt, etc.) Haec verba ita legantur: *quod certum eſt, ex iis erunt qua naſcuntur et ſeri non poſſunt.* Salm. 514. a.

t. Ex iis erunt) Ex eorum genere tubera erunt, quae ſeri non poſſint. H.

v. Simile eſt et quod, etc.) Legend. *Simile eſt quod in Cyrenaica prouincia vocant Miſi, praecipuum ſuauitate odoris ac ſaporis, et quod in Thracia Iton, et quod in Graecia Geranion.* Vide *Salmiſ.* pag. 708. a. *Simile eſt et quod. etc.*) Totum hunc locum de tuberibus, miſo, ceraunio, lege

prouincia [1] vocant miſy *x.*, praecipuum *y.* [2] ſuaui-tate odoris ac ſaporis, ſed carnoſius: et *z.* quod

X 2 in

1. *vocant miſon. Turn.* 2. *ſuauitate ſaporis, carniſque odore, et quod, etc. Ex Athenaeo. ſuauitate, odore, ſapore. M.*

lege apud Athenaeum L. II. et cum hac Plinii oratione confer. *Dal.*

Simile eſt miſy) Tuberis genus, et iton, et geranion. H.

x. Miſy) Athenaeo μῖσον ἡ τῶν ἐγγεοτόκων τέτων γέννεσις, inquit, ἅμα καὶ φύσις, οἷον τέτε ὕδνε. καὶ τῆ φυομένε περὶ Κυρήνην ὃ καλῆσι μῖσον. Theophraſtum Athenaeus citat. Ioa. Leo L. IX. Afric. hiſt c. de Tarfez, Miſon in Numidiae deſertis reperiri ait, indigeniſque vocari Terfez, medicis Camha. Idem L. V. c. de Capes Thraſos deſcribit frequentes in regno Tuniceníi, ab Arabibuſque vocari Happazis. Vide eius deſcriptiones. *Dal.*

y. Praecipuum) Athenaeus e Theophr. haec citat ἐν φυτικοῖς λειόφλοια καθάπερ ὕδνον, μύκις, πέζις, κεράνειον: vbi legendum, πεζίτης, κεραμυίον. Haec autem omnia et pleraque alia in noſtris exemplaribus Theophraſti non leguntur: vnde colligere licet, quam ea mutila ſint. *Dal.*

z. Et quod in Thracia) Vide Not. et Em. N. IV. (hic conſp.) *Et quod)* Mutilus hic locus in libris hactenus editis fuit, hoc modo; *et quod in Thracia ceraunium.* Nos refinximus fideliter, vt remur, ex libri huius indice in quo diſerte legitur, ex MSS. omnium fide, *Miſy, iton, geranion.* Nec paulo ſane certius ex ipſo Theophraſto, haec tria tuberum genera iiſdem fere verbis laudante, ap. Athen. II. p. 62. Λέγει δὲ περὶ αὐτῶν Θεόφραςος. Τὸ ὕδνον ὅ καλοῦσί τινες Γεράνειον, καὶ εἴτι ἄλλο ὑπόγειον. Καὶ πάλιν· Ἡ τῶν ἐγγεοτόκων τούτων γέννησις ἅμα καὶ φύσις, οἷον τοῦτε ὕδνου, καὶ τοῦ φυομένου περὶ Κυρήνην, ὃ καλοῦσι μίσυ. Δοκεῖ δ' ἡδὺ σφόδρα τοῦτ' εἶναι, καὶ τὴν ὀσμὴν ἔχειν κρεώδη. Καὶ τὸ ἐν τῇ Θράκῃ δὲ γενόμενον ἶτον, etc. *De tuberibus haec Theophraſtus. Tuber quod geranion quidam nuncupant, et ſi aliud ſub terra generatur. Ac rurſum: Eorum quae ſub terra pariuntur, eiuſmodi natura eſt ac generatio: quemad-*

in Thracia [1] iton, et quod in Graecia *a.* geranion.

XIII. De *b.* tuberibus haec traduntur peculiariter: quum fuerint imbres autumnales, ac *c.* tonitrua crebra, tunc naſci, et maxime [2] e tonitribus: nec vltra annum durare; tenerrima *d.* autem verno eſſe.

1. et quod in Thracia iſton. Turn. ceraunium Gr. et Al. ceraranion. Ch. 2. *a Dal.*

admodum tuberis et miſy: ſic enim vocant quod circa Cyrenen gignitur, et ſuauiſſimi guſtus eſſe credunt, et odore carnis. Eſt et eiuſmodi iton, quod in Thracia effodiunt, etc. Adde et Apuleium, qui quum librum ſuum de ſalutaribus herbarum remediis (vt alii multa ſua volumina) ex Plinio concinnarit, hunc locum integrum fere ſic repraeſentat: vt Salmaſius etiam vidit in Solin. p. 708. *Simile eſt quod in Cyrenaica prouincia vocant miſy, praecipuum ſuauitate odoris ac ſaporis: et quod in Thracia iton, et quod in Graecia geranion.* Euſtathius in Iliad. λ. tuber geranium pariter vocari auctor eſt: ἐςὶ γὰρ κατὰ τὸν μύκητα καὶ τὸ ὕδνον τὸ καὶ γεράνειον κατά τινας. H.

a. Ceraunium) Theophraſtus cap. 9. L. I. Hiſt. κεράνιον· Athenaeo ἴςον pro οἶτον. δοκεῖ δὲ, (inquit), ἡδὺ σφόδρα τοῦτο εἶναι, καὶ τὴν ὀσμὴν ἔχειν κρεώδη, καὶ τὸ ἐν τῇ Θρᾴκῃ γινόμενον ἴςον. Turneb. c. 14. L. XI. Aduerſariorum. Apud Athenaeum bis pro κεραύνιον, legitur corrupte γεράνιον. *Dal.*

b. De tuberibus) Haec totidem verbis Athenaeus, II. p. 62. ex Theophraſto. H.

c. Ac tonitrua crebra.) Iuuenal. Sat. 5. — *poſt hunc raduntur tubera, ſi ver Tunc erit, et faciunt optata tonitrua coenas Maiores.* Vide Plutarch. Quaeſt. 2. L. IV. Symp. Martialis: *Rumpimus altricem ſummo de vertice terram, Tubera boletis pomae ſecunda ſumus. Dal.*

Ac tonitrua) Sic etiam ſenſit Iuuenalis Sat. 5. v. 116. Vide et Plutarch. Symp. Quaeſt. IV. 2. p. 664. H.

d. Tenerrima autem etc.) Τὴν δὲ χρείαν, καὶ τὴν ἀκμὴν ἔχει τοῦ ἦρος. Verno autem maxime vigent, atque

eſſe. Quibuſdam *e.* locis [1] accepta riguis ſeruntur: ſicut Mytilenis negant [2] naſci, niſi exundatione fluminum *f.* inuecto ſemine ab Tiaris. Eſt autem is locus, in quo plurima naſcuntur. Aſiae nobiliſſima circa Lampſacum, [3] et Alopeconneſum: Graeciae vero, circa Elin.

XIV. Sunt et in fungorum genere a Graecis [4] dicti pezicae *g.*, qui ſine radice [5] aut pediculo naſcuntur.

1. *acceptantur riguis et ſeruntur. Alii.* 2. *naſci in litore. Ex Athen.* 3. *in Acarnide. Ex Athen.* 4. *dicti pezitae. Turn. c. 20. l. XI. Aduerſ.* 5. *et M.*

que tempeſtiua ſunt. Ex Athenaeo. *Dal.*

e. Quibuſdam locis) Quibuſdam in locis tuberum origo debetur aquis, et exundationibus fluminum, ſemina ſecum deuehentium. Theophr. apud Athen. l. c. Οὐ μὴν ἀλλ᾽ ἔνιοί γε ὡς σπερματικῆς οὔσης τῆς ἀρχῆς ὑπολαμβάνουσιν, ἐν γοῦν τῷ αἰγιαλῷ τῶν Μιτυληναίων οὔ φασί πρότερον εἶναι πρὶν ἢ γενομένης ἐπομβρίας τὸ σπέρμα κατενεχθῆ ἀπὸ Τιαρῶν, τοῦτο δ᾽ ἐςὶ χωρίον ἐν ᾧ πολλὰ γίνεται ... Φυέται δὲ καὶ περὶ Λάμψακον, καὶ ἐν Ἀλωπεκοννήσῳ, κἂν τῇ Ηλείων. Quae totidem verbis apud Plinium Latine legimus. Tiarae porro collis nomen fuit, imminentis littori Mytilenaeorum. In nummis antiquis, ΜΥΤΙΛΗΝΑΙΩΝ ſcribitur. H.

f. Exundatione fluminum) Γενομένης ἐπομβρίας, poſt copioſum imbrem. Theophr. *Dalec.*

g. Pezicae) Πεζίται, inquit Athenaeus, ἄῤῥιζοι καὶ ἄκαυλοι ὄντες τυγχάνουσι (non vt legitur, καὶ αὐτοὶ τυγχάνουσι) nec caulem habent nec radicem: fungus vero ortus ſui principium habet in longum porrectum caulem, et in ſummo eius veluti crure diſtenditur. Pezias Itali vocant *Prugnoti*, Galli *Mouſſerons*, terrae ſemper incumbente ac inſtrato globoſo capitulo, nec in caulem aliorum modo ſe attollente: ſtatim primis veris imbribus erumpentes, et toto genere ſalubres ac innoxios. Quidam *pezitas* eſſe volunt

XV. Ab his proximum dicetur auctoritate clariſſimum laſerpitium, quod Graeci *h.* ſilphion vocant, in *i.* Cyrenaica prouincia repertum: cuius ſuccum *k.* vocant laſer; magnificum in vſu medicamentiſque, et ad *l.* pondus argentei [1] denarii penſum. Multis *m.* iam annis in ea terra non inuenitur: quo-

1. *argen*ti. *Dal.*

volunt ruffos fungos, caſtaneis potiſſimum adnaſcentes, quos *auriculas* Galli vocant. *Dal.*

Pezicae) Πέζιας appellat Theoph. apud Athen. II. p. 61. quaſi fungos ſeſſiles dixeris: ſunt ii globoſae formae, et inſtar rotundi orbis terrae adhaerent, nullo pede aut cauliculo fulti: qui dum reſiccati rumpuntur, tenuiſſimum puluerem inſtar fumi euomunt: vulgo Lupi crepitus vocant: nec ſunt ii fungi edules. H.

h. Graeci ſilphion) Columella, VI. 17. *Et radix quam Graeci σίλφιον vocant, vulgus autem noſtra conſuetudine laſerpitium appellat.* Aliquando et ea caulis eius plantae appellatio fuit. Dioſc. III. 94. ἔνιοι δὲ τὸν μὲν καυλὸν σίλφιον ἐκάλεσαν. Pro tota planta Galenus de morb. ac. IV. comm. 95. Τὴν ῥίζαν τῦ σιλφίυ καλεῖν, ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὁμωνύμως ὅλῃ τῇ βοτάνῃ. H.

i. In Cyrenaica) Inde Cyrenas laſerpiciferas vocat Catullus, praue, pro *laſerpitiferis.* H

k. Cuius ſuccum vocant laſer) Theophr. cap. 3. L. VI hiſt et L. III. cap. 2. et cap. 18. L. VI. cauſſ. *Dal.*

Succum vocant laſer) Philoxenus in Gloſſis, λασάριον. H.

l. Ad pondus argenti denarii penſum) Apud Macrob. cap. 4. L. II. Saturnal. Auguſtus per iocum Moecenatem vocat *mel gentium, melculum ſuum, ebur ex Hetruria, laſer*, (non *lacer*, vt legitur,) *Aretinum*, quod Hetruriae populis chariſſimus, in eo pretio eſſet, quo laſer apud omnes. *Dal.*

m. Multis iam annis) Sic L. XXII. 58. *Exſtincto omni Cyrenaico ſilphio, vt diximus.* Scribonius Largus, qui Tiberii aetate vixit cap. 16. ad anginam, compoſ. 67. *Medicamenta autem ſimplicia quidam haec faciunt: Laſer Cyrenaicum, ſi poteſt inueniri; ſin minus, Syriacum aqua dilutum, etc.* H.

quoniam *n.* publicani, qui paſcua conducunt, maius ita lucrum ſentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis noſtra repertus memoria, Neroni principi miſſus eſt. Si quando incidit pecus in ſpem naſcentis, hoc deprehenditur ſigno: oue, quum comederit, dormiente protinus, capra [1] ſternuente. Diuque iam non aliud ad nos inuehitur laſer, quam quod *o.* in Perſide, aut Media, et Armenia naſcitur large, ſed multo infra Cyrenaicum: [2] id quoque adulteratum gummi, [3] aut ſagapeno *p.*, aut faba fracta. Quo minus omittendum videtur, C. Valerio *q.*, M. Herennio Coſs. Cyrenis aduecta Romam publice [4] laſerpitii pondo xxx. Caeſarem vero Dictatorem initio belli ciuilis, inter

1. *ſternutante.* *M.* 2. *idque.* *M.* 3. *hic aut exciderat e textu, quod tamen agnoſcit Hard. in notis, ergo reſtituimus.* 4. *laſeris.* *Dal.*

n. *Quoniam publicani*) Mancupum auaritia non patitur laſerpitium in caulem aſſurgere, quia illud depopulantur pecorum pabulo: adeo vt vnus caulis, qui pecoris auiditatem fefellerat, pro miraculo Neroni ſit miſſus. Statim in herba tenerove caule depaſcuntur pecudes, neque ſinunt in ferulam aſſurgere. Arcebant prius ipſi incolae greges ab ea planta, ne florem depaſcerentur, radicemque ſuffoderent, teſte Arriano de exp. Alex. III. H.

o. *Quod in Perſide*) De laſere Mediae, Euſtath. in Dionyſ. v. 1017. p. 127. De Syria, Media, Armeniaque Dioſc. III. 94. Apicius I. 30. *Laſer Parthicum* vocat. H.

p. *Aut ſagapeno*) Sic Dioſc. III. 94. Δολοῦται δὲ πᾶς ὀπὸς πρὸ τοῦ ξηρανθῆναι σαγαπηνοῦ μιγνυμένου, ἢ ἀλεύρου ὀροβίνου, etc. H.

q. *C. Valerio*) C. Valerio Flacco, de quo Val. Max. cap. 9. L. VI. *Dalec.*

C. Valerio) In annum Vrbis DCLXI. incidit Conſulatus C. Valerii Flacci, et M. Herennii. Vide Caſſiod. Iul. Obſeq. et Fragm Capitol. H.

inter *r.* aurum argentumque protuliſſe ex aerario [1] laſerpitii pondo *ſ.* [2] M. D. Id *t.* apud auctores Graeciae [3] euidentiſſimos inuenimus natum imbre piceo *v.* repente madefacta tellure, [4] circa Heſperidum *x.* hortos Syrtimque maiorem, ſeptem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum eſt Vrbis noſtrae anno CXLIII. *y.* Vim autem illam per quatuor *z.* millia [5] ſtadium Africae valuiſſe. In ea laſerpitium gigni ſolitum, rem *a.* feram ac contumacem:

1. *laſeris.* *Dal.* 2. *CXI. Gr. et Al.* 3. *vetuſtiſſimos. V.* 4. *erga Ch.* 5. *ſtadiorum in Africa. M.*

r. Inter aurum argentumque protuliſſe ex aerario lacerpicii pondo CXI) In optimo libro Thuani ſcriptum: *laſerpicii pondo*, ↀD: hoc eſt, mille quingenta. Vide *Salmaſ.* pag. 352. b.

ſ. Pondo M. D.) Hoc eſt, pondo mille quingenta. Ita MSS. R. 2. et Colb. non, vt editi, *pondo CXI.* H.

t. Id apud auctores) Eſt et apud Theophr. Hiſt. VI. 3. H.

u. Piceo) Craſſo et nigro picis modo. *Dalec.*

x. Heſperidum hortos) Vide L. V. 5. Theophr. l. c. vt quidem in libris editis vulgo habetur, περὶ τὴν Σύρτιν ἀπὸ τῶν Ἑσπερίδων, circa Heſperiam ſeu Berenicen oppidum Syrti vicinum. H.

y. Anno CXLIII) Olympiadis XLV. annus hic fecundus fuit. Theophraſtus l. c. conditam Cyrenen ait annis fere trecentis antequam Archon Athenis Simonides foret: fuit autem is Archon Olymp. CXVII. anno ſecundo, vrbis Romae CCCCXLII. Quare cum Plinio Theophraſtus facit, quum a trecentorum annorum numero vnicus deſideretur. Solinus Vrbis Cyrenes ortum adſcribit Olympiadi V. et XL. poſt Troiam captam a. DLXXXVI. Euſebius in Chronico vicennio fere ante Olymp. XXXVII. anno IV. *Battus*, inquit, *Cyrenen condidit.* H.

z. Quatuor millia) Theophr. πλείω ἢ τετρακισχιλία ςαδία. Sunt ea paſſuum L. millia. H.

a. Rem feram) Quae cultum aſpernetur omnem, et loca

cem: et ſi coleretur, in *b.* deſerta fugientem: radice multa craſſaque, 1 caule *e.* ferulaceo, 2 aut ſimili *f.* craſſitudine. Huius *g.* folia maſpetum vocabant, apio maxime ſimilia. Semen *h.* erat foliaceum *i.*, folium ipſum 3 vero deciduum. Veſci *k.* pecora

X 5 ſolita,

1. *magnitudine ferulae par. Th.* 2. *Sic et M. et Cb. haud Gr. et Al.* 3. *Sic et Cb. vere naſcitur. Theophraſt. et vere Gr.*

loca culta fugiat: vel, vti de cupreſſo dictum eſt, quae ſit natu moroſa. H.

b. In deſerta fugientem) Ἐξαναχωρῦσαν, euaneſcentem, exareſcentem, deſerta, derelictaque ſua ſede. Theophr. *Dal.*

e. Caule ferulaceo haud ſimili craſſitudine.) Scribo, *haud diſſimili craſſitudine.* Theophraſtus L. VI. cap. 4. *Caulis quantus ferulae, et craſſitudine fere proximus.* Pintian.

f. Aut ſimili craſſitudine) Vide Not. et Em. N. V. (hic poſ.) *Caule)* Ita MSS. omnes R. Colb. Thuan. et Chiffl. non vti hactenus editi, *haud ſimili.* Fauet Theophr. hiſt. VI. 3. Τὸν δὲ καυλὸν ἡλίκον νάρθηξ, σχεδόν τε τῷ πάχει παραπλήσιον. H.

g. Huius folia) Theophr. l. c. Τὸ δὲ φύλλον, ὃ καλῦσι μάσπετον, ὅμοιον τῷ σελίνῳ, etc. Pollucis VI. 10. p. 287. eadem ſententia eſt, ἡ δὲ ῥίζα σίλφιον . . . τὸ δὲ φύλλον μάσπετον Dioſc. vero III. 94. caulem maſpetum: ὃ ὁ καυλὸς μάσπετον καλεῖται, ἐμφερὴς νάρθηκι. Idem nihilominus aliorum ſententiam recitat: ἔνιοι δὲ τὸν καυλὸν σίλφιον ἐκάλεσαν, τὴν δὲ ῥίζαν μαγύδαριν, τὰ δὲ φύλλα μάσπετα. H.

h. Semen — foliaceum) Theophr. Σπέρμα δ᾽ ἔχει πλατὺ, φυλλῶδες, οἷον τὸ λεγόμενον φύλλον. Et ipſum quoque ſemen a planitie foliacea, folium eſt appellatum, vt ex Galeno dicemus ſtatim H.

i. Folium) Vide N. et Em. N. VI. (hic conſp.) *Fol.)* Hactenus *vere* legebatur: Vnde arrepta ſtatim a Criticis, quos Salmaſius ſequutus eſt in libello, cui titulum fecit Praefationis ad Plinium, p. 104. occaſio ſcribendi, peruerſe omnino reddita eſſe a Plinio haec Theophraſti verba, ex Hiſt. VI. 3. ἅμα μὲν ὖν, τῷ ἦρι τὸ μάσπετον ἀφίησι, quibus ille non amitti

ſolita, primoque purgari, mox pingueſcere, carne mirabilem in modum iucunda. Poſt *l.* folia [1] amiſſa, caule *m.* ipſo et homines veſcebantur decocto, [2] aſſo, elixoque *n.*: eorum quoque corpora XL. primis diebus purgante a vitiis omnibus. Succus *o* duobus modis capiebatur, e radice, atque caule. Et haec *p.* duo erant nomina: rhizias, atque caulias vilior *q.* [3] illo ac putreſcens. Radici cortex niger.

1. *emiſſa, caulis ipſe (ſub. prodit) quo et hom. Th.* 2. *aſſoque elixo. Ch.* 3. *Sic et Ch. atque caulias: vilior ille Gr. et Al.*

amitti vere, ſed emitti tum potius folia ſignificat: At ſuſpicionem omnem erroris abſtulit ſincera lectio codic. MSS. R.-1. Colb. Chiffl. etc. in quibus *vero*, non *vere* legitur. Quo porro tempore ea decidant, Plinius ipſe paulo poſt declarat: *Folia aurei coloris pro ſemine fuiſſe, cadentia a Canis ortu Auſtro flante.* Cui ſententiae Theophraſtus ipſe ſuffragatur, vt in prioribus Notis monuimus. H.

k. Veſci pecora) Theophr. l. c. H.

l. Poſt folia amiſſa) Decidere enim ea a Canis ortu, Auſtro flante, quidam tradidere. H.

m. Caule ipſo et homines, etc.) Legend. *Caule ipſo homines veſcebantur, decocto aſſoque,* illud *elixo* gloſſa eſt, explicantis τὸ decocto. Vel lege, *aſſo elixoque, eorum quoque corpora* XL. *diebus primis purgante cum his omnibus ſuccus duobus modis capiebatur e radice atque caule.* Nihil verius: folia Laſerpicii purgando et ſaginando pecori optima, caulis ipſe hominibus edulis omni modo decoctus et aſſus; cum his omnibus vtilitatibus, etiam ſuccus e radice atque caule capiebatur, pluribus rebus vſui futurus. *Salmaſ.* 354. b 355.

n. Aſſo, elixoque) Theoph. ἑφθὸν, ὀπτόν. H.

o. Succus duobus) Theoph. l. c. et Dioſc. totidem verbis. Καυλίαν vocant ſuccum, qui e caule, ῥιζίαν qui ex radice exprimeretur. H.

p. Et haec duo erant nomina) Scribendem reor, *aeque duo erant nomina.* Pint.

q. Vilior illo) Vide N. et Em.

[1] niger. *r.* Ad *s.* mercis adulteria, ſuccum ipſum in vaſa coniectum,[2] admixto *t.* furfure, ſubinde concutiendo *v.* ad maturitatem perducebant: ni ita feciſſent, putreſcentem. Argumentum erat maturitatis, [3] color, ſiccitaſque *x.* ſudore finito. Alii tradunt

1. *niger et ad m. Gr. et Al.* 2. *admixta farina Theophraſt.* 3. *colos Ch.*

Em. N. VII. *Rhizias*) Conſtans haec eſt exemplarium omnium ſcriptura; R. Colb. Th. Chiffl. etc. qua ſuccum cauliam appellatum viliorem eſſe, praeſtantiorem eſſe rhizian, haud obſcure declaratur. Fauet Theoph. Hiſt. IX. 2 qui eadem habet: καλοῦσι δὲ τῶν ὀπῶν τούτων τὸν μὲν καυλίαν, τὸν δὲ ῥιζίαν, καὶ ἐςὶ βελτίων ὁ ῥιζίας, καθαρὸς καὶ διαφανής, καὶ ξηρότερος. Ὁ δὲ καυλίας ὑγρότερος. Nequicquam refragante Apuleio, qui dum locum tranſcriberet ex vitioſo codice, in L. de remediis herbarum, *vilior ille*, legiſſe in eo videtur. H.

r. Radici cortex niger, etc.) Legend. *Radici cortex niger, ad merces ad vltera ſuccum ipſum in vaſa coniectum admixto furfure ſubinde concutiendo ad maturitatem perducebant, etc. Merces ad vltera* ſunt merces quae in vlteras regiones portantur, εἰς τὰ περαῖα. *Salmaſ.* p. 1024. b. *Radici cortex niger, etc.*) Eum detrahi ſolitum ſcribit Theophraſt. quapropter eo relicto mercem ab impoſtoribus adulteratum interdum fuiſſe. *Dalec.*

Radici) Theoph. l. c. H.

s. Ad mercis adulteria) Ad mercem eam ſiue ſuccum adulterandum. Legit Salmaſius in Solin. p. 1024. *ad merces ad vltera*, et ad vltera eſſe ait, quod Graeci εἰς τὰ πέραν dicant. At id quis vnus, amabo, dixit idoneus ſatis Latinitatis auctor? H.

t. Admixto furfure) Theophr. *admixta farina*, ἄλευρα μίξωσι. H.

v. Ad maturitatem perducebant) Sic et ſuum colorem accipere, et maturatum (ἐργασθέντα) putredini reſiſtere ſcribit Theophraſtus. *Dal.*

Ad maturitatem) Ad perfectionem integritatemque eam, quam hominum induſtria ac opera obtineret, vt a putredine defenderetur. H.

x. Sudore finito) Cum halituo-

dunt laſerpitii radicem fuiſſe maiorem cubitali, tuberque *y.* in ea [1] ſupra terram. Hoc *z.* inciſo, profluere ſolitum ſuccum, [2] ceu lactis, [3] ſuperenato *a.* caule, quem magydarin vocarunt. Folia aurei

1. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Cb. ſuper Gr. et Al.* 2. *ſeu Gr.* 3. *ſupernaſci caulem. V.*

lituoſus vapor omnino diſcuſſus manare ceſſaſſet. *Dal.*

Sudore finito) Omni humore ſicci excocto, ſiccato. H.

y. Tuberque in ea ſuper.) Lego: *Tuber edique in ea ſupra terram.* paulo poſt lege: *ſuper enato caule, etc.* Vide *Salmaſium*, hac de re late differentem p. 357. b. et ſequentibus. Et paulo poſt ſcribe, *Hi et circumfodi ſolitum prodidere. Tuberque in ea ſuper.*) Aliter Theophraſtus: cubitali: eiuſque medium exſtans, altiſſime ac propemodum extra terram, in caput extuberare, e quo lacteus ſuccus fluit, deinde et caulis naſcitur, quem magydarim vocant. *Dal.*

Tuberque in ea) In eaque radice extuberare capitulum quoddam, quod ſublime penitus exſtet, vt fere in ſumma tellure eſſe appareat: Οἱ δὲ τοῦ σιλφίου τὴν ῥίζαν φασὶ γενέσθαι πηχυαίαν ἢ μικρῷ μείζονα. Ταύτην δὲ ἔχειν ἐπί τοῦ μέσου κεφάλιον. ὃ καὶ μετεωρότατόν ἐςι, καὶ σχεδὸν ὑπὲρ γῆς, Theophr. l. c. H.

z. Hoc inciſo) Theophr. l. c. Sed quem ex Plinio aliiſque ſic legas: Μετὰ ταῦτα δὲ τὸν καυλόν. καλεῖσθαι δὲ μαγύδαριν· ἐκ δὲ τούτου τὸ καλούμενον φύλλον. Quamquam alii, vt diximus, radicem magydarin vocant, non caulem: ſemen ipſum fructumque Galenus T. II. in expl. voc. Hipp. p. 93. Ὅπου καρπός, σιλφίου σπέρμα, ὥσπερ φύλλον ἐνικῶς καὶ μαγύδαρις ὑπό τινων καλεῖται. *Succi fructus, ſilphii ſemen dicitur, quod et folium ſimpliciter, et magydaris a quibuſdam vocatur.* Et Iul. Pollux VI. 10. p. 287. Σιλφίου τὸ σπέρμα καλεῖται μαγύδαρις etc. H.

a. Supernata caule quem magydarin vocarunt) Diſſentit a Theophraſto L. VI. cap. 3. cuius verba ſunt: *Alii radicem laſerpitii cubitalem fieri tradunt, aut paulo maiorem. Hanc in medio extuberare in caput, quod ſublime penitus exſtat, vt fere ſuper terram eſſe*

aurei *b.* coloris pro ſemine fuiſſe, cadentia *c.* a Canis ortu, Auſtro flante. Ex his laſerpitium naſci ſolitum, annuo *d.* ſpatio et radice et caule [1] conſummantibus ſeſe. Hoc *e.* et circumfodi ſolitum prodidere. Nec purgari pecora, ſed *f.* aegra ſanari, aut protinus mori, quod in paucis [2] accidere. Perſico ſilphio prior *g.* opinio congruit.

XVI. Alterum [3] genus eius eſt, quod magydaris vocatur, tenerius et minus vehemens, ſine ſucco:

1. *conſumentibus. Ch.* 2. *accidit. V* 3. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. alterum genus eſt Gr. et Al.*

eſſe appareat, vnde primum quod lac appellatur erumpit: deinde caulis aſſurgit; ex qua magydaris. Dioſcorides L. III. eſſe nonnullos ait, qui laſerpitii radicem *magydarin* vocent. *Pint.*

b. Folia aurei) Foliacea, vt diximus, ſemina ei ſunt: haec poſt Canis ortum, Auſtro flante, decuſſa nouellas ſilphii ſeu laſerpitii plantas gignunt. Semen ſilphii folium ſimpliciter appellatum eſſe, ex vetuſtis ſcriptoribus antea demonſtratum eſt. Theophraſti haec verba ſunt l. c. Τὸ καλούμενον φύλλον εἶναι σπέρμα, ὃ καὶ ὅταν νότος λαμπρὸς πνεύσῃ μετὰ κύνα, διαῤῥίπτεται· ἐξ ὧν φύεσθαι τὸ σίλφιον. H.

c. Cadentia a Canis ortu) In ſilphii planta φύλλον ſignificat nunc foliorum comam quae aureo colore eſt: nunc foliaceum ſemen τὸ σπέρμα, quod Auſtro poſt Caniculam flante decuſſum nouellas ſilphii plantas gignit. Ea ſignificationis varietas Plinium decepit. *Dalec.*

d. Annuo ſpatio) Eodem anno radix conſummatur, perficiturque, et caulis, τῷ αὐτῷ δὲ ἔτει τήν τε ῥίζαν γίνεσθαι, καὶ τὸν καυλόν. H.

e. Hoc et circumfodi) Theophr. Δεῖν ὀρύττειν ἐπέτειον, *paſtinari annis ſingulis oportere.* H.

f. Sed aegra ſanari) Aut ſanari protinus, aut protinus mori: mori autem protinus, rarum. H.

g. Prior) Lege *poſterior.* Nam priorem narrationem conuenire Libyco, ſiue Cyrenaico, apertiſſime Theophr. indicat. Perſicum vocat, quod in Armenia et Media Perſarum imperio ſubditis naſcitur. *Dalec.*

h. Alterum genus) Theophr.

co: quod *i.* circa Syriam naſcitur, non proueniens in Cyreniaca regione. Gignitur *k.* et in Parnaſſo monte [1] copioſius, quibuſdam laſerpitium vocantibus: [2] per *l.* quae omnia adulteratur rei ſaluberrimae vtiliſſimaeque auctoritas. Probatio *m.* ſinceri prima, in colore modice rufo, et quum [3] frangitur, candido intus, mox *n.* tranſlucente: gutta, [4] aqua ſaliuaque liqueſcit. Vſus *o.* in multis medicaminibus.

XVII. Sunt [5] etiamnum *p.* duo genera, non niſi ſordido nota vulgo, quum quaeſtu *q.* [6] multum polleant.

1. copioſum. M. 2. *per quod omnino. V.* 3. *frangatur. Ch.* 4. *aquae. V.* 5. *etiam nunc duo radicum genera. M.* 6. *nullo. M.*

phr. l. c. Adde Heſychium, p. 614. Μαγύδαρις, ὀπὸς σιλφίου· οἱ δὲ ἕτερον τοῦ σιφλίου εἶναι εἶδος μανώτερον. H.

i. Circa Syriam) Περὶ Συρίας Theophr. At Dioſc. III, 94. ἐν Λιβύῃ. H.

k. Gignitur) Theophr. l. c. H.

l. Per quae omnia) Per Syriacum, Parnaſſiumque ſilphium, verum ac ſincerum adulteratur. H.

m. Probatio ſinceri) Dioſc. quoque l. c. Διαφέρει δὲ αὐτοῦ ὁ ὑπέρυθρος, καὶ διαυγὴς, σμυρνίζων... μὴ δὲ ἀπηνὴς πρὸς τὴν γεῦσιν· εὐχερῶς τε δειμένος ἐπὶ τὸ λευκὸν χρῶμα, etc. *Praefertur modice ruber, atque tranſlucens, myrrhae aemulus.. neque ſaporis immitis: qui denique et facile liqueſcit ac diluitur, et albeſcit.* H.

n. Mox tranſlucente) Myrrhae ſimilis: non porracei: odore valenti, guſtu ſuaui, et quum guſtatur, facile diluti in album colorem. Dioſcor. *Dalec.*

o. Vſus in multis) Quae referuntur inferius L. XXII. 48. 49. H.

p. Sunt — genera) Earum ſcilicet plantarum, quarum confeſſae ſunt vtilitates, vt dictum eſt ſ. 1. H.

q. Quaeſtu multum) Dioſc. de rubia: ὠφελίμως σπείρεται, διὰ τὸ γίνεσθαι ἐκ τούτου πλείστην πρόσοδον. H.

polleant. In *r.* primis rubia tingendis lanis et coriis neceſſaria. Laudatiſſima Italica *s.*, et maxime ſuburbana: [1] et omnes paene prouinciae ſcatent ea. Sponte *t.* prouenit, ſeriturque ſimilitudine *v.* eruiliae. *x.* Verum *y.* ſpinoſus [2] ei caulis: geniculatus hic eſt, quinis circa articulos in orbe foliis. Semen *z.* eius [3] rubrum eſt. Quos in medicina vſus habeat, ſuo *a.* dicemus loco.

XVIII.

1. etſi om. p. prou. ſcateant. V. *2. ac geniculatus huic caulis eſt. M. et caule genic. Ch.* *3. rubia. Ch.*

r. Inprimis rubia) Graeci ἐρυθρόδανον vocant; Galli, *Garance*: officinae, *rubiam tinctorum.* Radicis liquore apud nos ſingulis annis in Paſchali feſto mulieres oua tingunt. A Dodonaeo pingitur p. 349. qualem in horto Regio vidimus. A vocabulo Gallico deductus garaneus color, cuius Vgutio meminit; qui nempe accedit ad rubiam: cuiuſmodi eſt color ceruorum: *Couleur de cerf, garancé.* H.

s. Italica) Rauennatem rubiam laudat in primis Dioſc. III. 160. H.

t. Sponte — *ſeriturque*) Hoc eſt, vna ſilueſtris eſt, ſatiua altera, quod et Dioſc. l. c. ait: addens et inter oleas et in aruis ſeri. H.

v. Similitudine) Caulibus humi ſtratis, et iacentibus, eruiliae modo. Dioſcor. *Dal.*

x. Eruiliae) Theophraſto folio eſt ciſſi, id eſt, hederae, humi ſtrata graminis modo, radice rubra. *Idem.*

Similitudine eruiliae.) Semen, inquit, ſeritur, ſimilitudine eruiliae, ſeu piſi minoris. De eruilia diximus L. XVIII. 10. H.

y. Verum ſpinoſus) Licenter Plinius aſperum caulem *ſpinoſum* vocat. Spinis Erythrodanon carere, Theophraſtus aperte ſcribit c. 1. L. VI. hiſt. *Dal.*

Verum ſpinoſus) Τραχὺς aſper. Dioſc. *Εἰσὶ δὲ αὐτοῦ οἱ καυλοὶ τετράγωνοι, μακροὶ, τραχεῖς ... ἔχοντες ἐκ διαστημάτων τὰ φύλλα καθ' ἕκαστον γόνυ, ὥσπερ ἀστέρας εἰς κύκλον, περικείμενα. Foliis in orbem per interualla, nempe circa ſingula genicula, ſtellae modo decuſſatim radiatis.* H.

z. Semen eius rubrum eſt.) Fructus eius principio viret, deinde

XVIII. At quae *b.* vocatur radicula, lauandis demum lanis ſuccum [1] habet: mirum quantum conferens candori mollitiaeque. Naſcitur ſatiua vbique, ſed *c.* ſponte praecipua in Aſia Syriaque, ſaxoſis et aſperis locis. Trans Euphratem tamen laudatiſſima, caule ferulaceo, tenui, et ipſo cibis indigenarum expetito, [2] et *d.* vnguentis, quidquid ſit; cum

1. *habet, mirum, multum conf. Vet. vide cap. 12. lib. XXIV.* 2. *Et tingenti Gr. et Al.*

deinde rubet, et quum maturus eſt nigreſcit. Dioſcor. *Dal.*

Semen . . rubrum) Semen rotundum, inter initia viride, mox rubrum, poſtremo quum ematuruit, nigrum inquit Dioſc. Καρπὸν ϛρογγύλον, τὰ πρῶτα χλωρὸν, εἶτα ἐρυθρὸν, εἶτα πεπαινόμενον μέλανα. H.

a. Suo dicemus loco.) Cap. 11. L. *XXIV. Dal.*

Suo dicemus) L. XXIV. 56. H.

b. At quae radicula) Dioſc. II. 139. Στρούθιον .. ᾧ οἱ ἐριοπλύται πρὸς κάθαρσιν τῶν ἐρίων. *Struthium ſiue radicula, qua fullones purgandis lanis vtuntur.* Ea eſt quae communi officinarum conſenſu ſaponaria dicitur, quoniam eluendis veſtimentorum maculis, ſordibuſque lanarum expurgandis, ſaponis vicem exhibet. Quidam herbam fullonum etiam nominant, *l'herbe au foulon*, quod ea interpolandis veſtibus, et mangonio poliendis fullones vtuntur. Eadem apud Dioſc. in Nothis: Στρούθιον, Ῥωμαίοις ἔρβα λαναρία, ἢ ῥάδιξ λαναρία. Et Colum. XI. 2. in Aprili: *Oues Tarentinae radice lanaria lauari debent, vt tonſurae praeparentur.* Pingitur a Dodonaeo, p. 179. H.

c. Sed ſponte) Hoc eſt, quae ſilueſtris eſt, et alterius fere naturae, caule nempe ferulaceo et eduli, qualem ſaponaria non habet: etſi radicem eam Syriacam ῥίζιον quoque et ϛρούθιον vocant. H.

d. Et tingenti quidquid ſit cum quo decoquatur.) *Vnguenti* in vetere codice, non *tingenti.* Credo melius, vt illud, *vngue, vngue puer caules.* Pint.

Et vnguentis) Vide N. et Em. N. VIII. (hic coll.) *Caule*

cum quo decoquatur: folio oleae. [1] Struthion Graeci vocant: floret aeſtate, grata aſpectu: verum ſine odore, ſpinoſa, et caule lanuginoſo. Semen *e.* ei nullum, radix magna, quae [2] conditur ad *f.* quem dictum eſt vſum.

XIX. (IV.) 1. Ab his ſupereſt reuerti ad hortorum curam, et ſuapte natura memorandam, et quoniam antiquitas nihil prius mirata eſt, quam Heſperidum hortos, ac *g.* regum Adonis et Alcinoi:

1. *Strution Gr.* 2. *conciditur Gr. quae lectio aptior.*

le Libri hactenus editi *et tingenti.* MSS. omnes R. Colb. Th. etiam quos Pintianus vidit, *vnguenti*: quod ille approbat, ac veteri more dictum pro *vngenti* putat. Nos ex coniectura, et cibis caulem eum, et unguentis expetitum interpretamur, ſit demum cum quo decoquatur, ſeu roſa ſeu lilium, aliudue ſimile quidpiam, vnde vnguenta conſtant: quae planiſſima huius loci ſententia eſt. H.

e. Semen ei nullum) Plinio repugnat hic Columellae verſus: — *a Syrioque venit vuae ſemine radix.* Dal.

f. Ad quem dictum eſt) Ad lauandas ſcilicet lanas. H.

g. Ac regnum Adonis et Alcinoi) In vetere codice *Alcini* non *Alcinoi.* rectius. Nam poetae pro commodo ſuo et integro et contracto vtuntur, oratores contracto ſolum. *Pint.*

Adonis) Eſt hic *Adonis* in genitiuo. ex Graeco Ἄδων, Ἄδωνος. Tamen Adonidis hortos antiqui vocant, in quibus alſioſae plantae educantur, intra περιφορήτους teſtas, ſeu dolia. Ἀδώνειοι κῆποι, inquit Suidas, p. 83. λέγονται οἱ μετέωροι κῆποι. Meminit et Plato in Phaedro, p. 276. Fuit Adonis Cinyrae filius Cypriorum regis, vt fabulae ferunt. At apud Ezech. VIII. 14. *mulieres plangentes Adonidem,* feminae ſunt lamentantes, velut ob Lunae morbum, nempe ob virium Lunae imbecillitatem, vſque ad ipſam quintam Lunam totam: vnde die *quinta menſis* factum hoc vidit Propheta, Ez. VIII. 1. Triplex abominatio a Iudaeis

cinoi: *h.* itemque *i.* penſiles, ſiue *k.* illos Semiramis,

daeis patrata deſcribitur eo capite, et gradatim refertur. Prima eſt, thurificatio idolorum, v. 9. 10. 11. Altera, planctus Adonidis, 11. 13. 14. Tertia, adoratio ſolis orientis, 15. 16. Iudaeae ergo mulieres ſic Lunam colebant, vt viri ſolem, abominatione hi certe maiore: nam viros idololatria ſe contaminare tetrius eſt, quam feminas. Hae praeterea faciebant *placentas reginae caeli*, Lunae ſcilicet, Ierem. VII. 18. Eidem ſacrificabant et viri *in vrbibus Iuda et in plateis Ieruſalem*, acceptum ei referentes, quod *abundarent panibus*, ibidem XLIV. 11. quo nomine et Ceres vocatur a Virgilio, in ipſo initio L. I. Georgicon. *Adonis* propterea Luna appellatur, hoc eſt, Dominatrix: facto nomine eo feminino ex Hebraeo maſculino *Adon* אדון. Adonis ergo Luna, eo quod in ſegetes dominatur, vt dictum eſt. *Quinta menſis* autem hoc ſe vidiſſe Ezechiel teſtatur, quod *ſexta die abunde virium habeat Luna*, vt Plinius loquitur, qui propterea ab ea die *menſium annorumque initia* feciſſe Druidas in Galliis refert, L. XVI. 95. Quamobrem dies illa *quinta menſis* ab Ezechiele idcirco notata credi poteſt admodum veriſimiliter, quod vſque ad eam ipſam totam protraherent mulieres lamentum Adonidis, hoc eſt, Lunae. Apud Virgilium autem, Ecl. X. v. 11. *Adonis* nomen paſtoris eſt, quem *Adoneum* Plautus vocat in Menaechmis act. I. ſc. 2. v. 34. ſed defletum eum a mulieribus aut viris, neuter dicit. Fabuloſus alius Adonis eſt, quem Theocritus, Bion, aliique commemorant. Sed quid cum illo Iudaeis mulieribus, praeſertim Ezechielis aeuo? H.

h. Alcinoi) Phaeacum regis in inſula Corcyra ditiſſimi, cuius ſiluas laudat Virg. Georg. II. *Pomaria* Statius, L. I. ſilu. 3. Pometum Tertullianus, de Pallio. Sequuti omnes Homerum in Odyſſea. H.

i. Itemque penſiles) De penſilibus Babylonis hortis multa Poetae, multa hiſtorici narrant. Deſcribit eos luculenter Diod. Bibl. II. 99: Item Philo Byzantius, L. de ſeptem orbis ſpectaculis p. 3 Beroſus L. III. rerum Chald. apud Ioſephum, A. I. X. 11. ait ſaxeas moles fuiſſe, quae montium ſpeciem referrent, ſuperne conſitas variis arborum generibus, etc.

mis, ſiue *l.* Aſſyriae rex Cyrus fecit, de quorum opere alio *m.* volumine dicemus. Romani quidem reges ipſi coluere. Quippe etiam Superbus Tarquinius *n.* nuntium *o.* illum ſaeuum atque ſanguinarium filio remiſit ex horto. In XII. tabulis legum noſtrarum nuſquam nominatur villa, ſemper in *p.* ſignificatione ea hortus: in *q.* horti

etc. Pendentes recte dixeris in aere ſiluas. H.

k. Siue illos Semiramis) Superſunt ex Beroſi annalibus monumenta, proxime apud Ioſephum laudata, in quibus ſcriptum eſt, non Semiramidem, Cyrumue, ſed Nabuchodonoſorum ex ſpoliis quae ex Iudacea deuaſtata reportarat, templum Belo exſtruxiſſe, vrbemque Babylonem pro maieſtate imperii auctam coctilibus cinxiſſe muris: Ad haec hortos aerios, et nemora penſilia feciſſe, in gratiam vxoris, quae in montanis Mediae educata, ſiluas ſpectare, in edito quae eſſent, amabat. Beroſum ſequitur Cedrenus in ſynopſi hiſtorica. Curtius V. n. 5. p. 185. *Syriae* (hoc eſt Aſſyriae) *regem Babylone regnantem*, quiſquis demum is fuerit, *hoc opus eſſe molium*, ſcribit. H.

l. Siue Aſſyriae) Cuius olim metropolis Babylon fuit. Strabo XVI. p. 743. H.

m. Alio volumine dicemus) Morte praeuentus non praeſtitit fidem: neque eſt illud in Indice voluminum ab eo exaratorum, quem Plinius Iunior concinnauit. H.

n. Tarquinius) Rem narrat admodum eleganter Valer. Max. VII. 4. n. 2. p. 350. Vide quae dicturi ſumus ſ. 53. Quum Superbi nomen Plinius Tarquinio praeponit, cognomen id ei fuiſſe admonet in ipſo principatu datum, ob magnificentiam. H.

o. Nuntium illum ſaeuum.) Valer. Max. cap. 4. L. VII. Liuius Lib I. Infra Lib. XX. cap. 8. vltim. *Dalec.*

p. In ſignificatione ea) Feſtus: *Hortus apud antiquos omnis villa dicebatur, quod ibi qui arma capere poſſent, orirentur.* H.

q. In horti vero haeredium, etc.) Scribend. *In horti vero haeredium: quam rem comitata eſt et religio quaedam, hortoque et foro tantum contra inuidentium effaſcinationes dicari*

ti vero, [1] heredium. [2] Quam rem comitata eſt et religio quaedam: [3] hortoque r. et foco tantum

1. praedium. V. Varro c. 10. l. I. 2. *Quamobrem. Ch.* 3. *Sic et Ch. hortoſque et focos — dicari videmus. In rem. Gr. et Al.*

cari videmus in remediis ſatyrica ſigna, quamquam hortos tutelae Veneris aſſignante Plauto. quamquam inquit alia ratio videtur eſſe quare hortis dicentur ſatyrica ſigna in remedio aduerſus faſcinum: nam Plautus hortos Veneris tutelae aſſignauit: cui Veneri ſcil. ſatyrica ſigna optime conueniunt *Satyrica ſigna* non ſunt Satyrorum perſonae pictae fictaeue, vt perperam quidam exponunt, ſed virilia inſignia ſubrecta, vt ea ſemper habent ſatyri. *Salmaſ.* 310. a.

Heredium) In Tabula VIII. Legis quartae haec tantum hodie verba ſuperſunt: HORTVS... HEREDIVM ... TVGVRIVM ... Varro de R. R. I. 10. *Antiquus noſter ante bellum Punicum pendebat bina iugera, quod a Romulo primum diuiſa dicebantur viritim: quae quod heredem ſequebantur, heredium appellarunt.* Feſtus: *Heredium, praedium paruulum.* Vide plura apud Voſſium in Etymol. verbi *Heres.* H.

r. Hortoque et foco) Vide N. et Em. N. IX. (hic adi. *Hortoque*) Sic totidem plane apicibus ac litteris, teſte Dalecampio, Chiffletianus codex, ſic et alii probatiſſimi, quos habemus. Prius legebatur: *Hortoſque et fores tantum contra inuidentium effaſcinationes dicari videmus, In remedio ſatyrica ſigna.* Salmaſius Exerc. in Solin. p. 310. *Hortoque et foro* mauult: cetero a nobis facit. Hortos certe dicari ac fores, nulla veterum monumenta indicant: dicari ſigna, tralatitium eſt: vti vel ex hac inſcriptione palam eſt, quam Gruterus affert p. 66. LIBERO AVG. SIGNVM. SILENI. ET. SATYRI. Vt vero *horto et foco*, cum MSS. exemplaribus, quam *horto et foro*, ex Salmaſii coniectura, quam nullis ille argumentis conſtabilit, libentius amplectamur, haec faciunt. Primum conditiuorum exemplarium auctoritas, a quibus diſcedere religio eſt. Deinde quod fabri quoque ante caminos ipſi ſuis ſuſpendere ſoliti erant ſigna eiuſmodi, reſque turpiculas, arcendae inuidiae cauſa:

tum *s.* contra *t.* inuidentium effaſcinationes dicari videmus in remedio ſatyrica *v.* ſigna, quamquam hortos

Y 3

cauſa: Graeci *προβασκάνια*, *mutonia* Latini dixere, in veteri Gloſſario. Teſtis Iul. Pollux VII. 24. p. 351. *πρό δὴ τῶν καμίνων τοῖς χαλκεῦσιν ἔθος ἦν γελοῖά τινα καταρτᾶν, ἢ ἐπι πλάττειν, ἐπὶ φθόνου ἀποτροπῇ. ἐκαλεῖτο δὲ βασκανία*, etc. Vt ab interiorum aedium focis ad fabrorum officinas haec conſuetudo tranſiſſe videri poſſit. Denique quod fluxiſſe hic mos a nobis credatur, ab illo foci exemplo, quod a Plinio recitatur XXXVI. extremo his verbis: *Non praeteribo et vnum foci exemplum, Romanis litteris clarum. Tarquinio Priſco regnante tradunt repente in foco eius comparuiſſe genitale e cinere maſculini ſexus: eamque, quae inſederat ibi, Tanaquilis reginae ancillam Ocriſiam captiuam, conſurrexiſſe grauidam. Ita Seruium Tullium natum, qui regno ſucceſſit. Inde et in regia cubanti puero caput arſiſſe viſum creditumque Laris familiaris filium. Ob id compitalia et ludos Laribus primum inſtituiſſe.* Hoc et alii ſcriptores referunt, quos ibi appellaturi ſumus. Quid porro ſimilius veri, quam ob id quoque foco deinceps dicata ſigna Satyrica fuiſſe, quae ipſa eſſe *τὰ αἰδοῖα* in Notis prioribus animaduertimus? H.

s. Et fores tantum, etc.) Vide Turn. cap. 28. Lib. IX. Aduerſ. *Dal.*

t. Contra inuidentium) Inuidiae magnam vim ad nocendum antiqui putabant, quum eam ſola voluntate, et ipſo afflatu, ac contagione, maleficam et venenatam eſſe, et hominibus, quibus male vellet, obeſſe grauiter cenſerent. Superſtitioſe. H.

v. Satyrica ſigna) Quidam legunt *Saturnia*, praeſertim Scaliger V. Lib. Varr. de Ling. Lat. id quod nonnulli expoſuerunt, Priapi, quoniam is Deus Saturni modo pingeretur cum falce. Turnebus ſuis adnot. in Varronem legit *Satyrica* eaque ſimilia fuiſſe putat Phallis, et Ithypallis, quos in pompa Bacchi ferebant: vniuerſaque haec omnia *oſcilla* Virgilio vocata fuiſſe hoc verſu, *Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia quercu.* Sic inauſpicatas aues foribus affixas faſcinum depellere vetuſtas credidit, et alia quaedam turpia,

hortos tutelae *x.* Veneris aſſignante *y.* Plauto. Iam 1 quidem hortorum nomine in ipſa vrbe delicias, agros, villaſque poſſident. Primus hoc inſtituit Athenis Epicurus otii *z.* magiſter. Vſque ad eum moris

1. *quidam.* Dal.

turpia, vt aſinae cranium. Vide quae adnotata ſunt in cap. 9. Lib. XXV. et Lilium Gyraldum in Priapo. *Dalec.*

Satyrica ſigna) Perinde eſt, ſiue Satyrorum intelligat ipſa ſigna, hoc eſt, ſimulacra, Priapiue, qualis in eo lapide pingitur, qui a Grutero memoratur, p. 95. cum hac epigraphe, quae et effigiem dei et munera luculenter expedit: ΙΘΥΦΑΛΛΩν. ΚΟΡΥΝΗΦΟΡΩι. ΚΗΠΟΦΥΛΑΚΙ. ΚΛΕΠΤΟΜΑΣΤΙΓΙ. etc. Siue *τὰ αἰδοῖα* tantum virilia, figuramque illam, vt Martialis Epig. III. ait ep. 68. *Cuſtodem merito ſtatuit quam villicus horto, Oppoſita ſpectat quam virgo manu.* H.

x. Tutelae Veneris) Ruſtica Vinalia menſe Auguſto Veneri dicata ſunt, illi eadem die conſecrata fuit aedes: iumenta, olitores, omnes horti in eius tutela ſunt. Itaque iumenta coronata ab opere ceſſabant Conſualibus, quae ſequenti ac proximo die celebrabantur. Scalig. in Feſtum p. 161. Vide et eumdem in voce Vinalia. *Dalec.*

y. Aſſignante Plauto) Quo loco Plautus id prodat, nobis hactenus incompertum. At Varro, tum L. V. de L. L. p. 48. *Horti*, inquit, *Veneris tutelae aſſignantur*, hoc eſt, munditiei, elegantiae, venuſtatis, tum L. I. de R. R. c. 1. Sic etiam Feſtus, verbo: *Ruſtica vinalia. Veneri templa ſunt dicata, quia in ipſius Deae tutela ſunt horti.* Et in hortis Salluſtianis Romae fuiſſe templum Veneris accepimus, cui haec appoſita epigraphe fuerit, quam Gruterus affert, p. 39. AEDITVI. VENERIS. HORTORVM. SALLVSTIANORVM. H.

z. Otii magiſter) In MSS. *hortorum magiſter.* Emit quidem certe hortum minis octoginta, in eoque philoſophiae ludum aperuit, Laertio teſte in eius vita, L. X. p. 271. Meminit Pauſanias in Atticis regiunculae Athenarum, quam *Hortos κήπους* fuiſſe appellatam ſcribit: eam

moris non fuerat in *a.* oppidis [1] habitari rura. Romae quidem per ſe hortus ager pauperis erat.

2. Ex *b.* horto plebei macellum, quanto innocentiore victu! Mergi enim, credo, in profunda ſatius eſt, et oſtrearum genera naufragio exquiri, aues *c.* vltra [2] Phaſidem amnem peti: et fabuloſo

Y 4

1. *haberi. Vet.* 2. *Phaſin am. et eas fab. qui. ter. tut. imo et ſic. V.*

eam veriſimili coniectura, propter haec Plinii verba, de hortis Epicuri Gaſſendus accepit, L. de vita Epicuri, c. 6. Si codicum MSS. lectio arriſerit, *hortorum Magiſter* Epicurus ſane dicatur, quod in hortis doctrinae magiſterium exercuit. H.

a. In oppidis habitari rura) Romani veteres etiam in hortis habitarunt. Apud Tacitum XVI. Thraſeas in hortis agebat, quum aduesperaſcente iam die Conſulis quaeſtor ad eum miſſus. Apud Sueton. Claudius, abiecta ſpe dignitatis, ad otium conceſſit modo in hortis et ſuburbano, in Campaniae ſeceſſu delitescens. Hortorum aedificia voluptaria, et amoenitatis gratia exſtructa, in quae ſui colligendi cauſa ſecedebant, Romani *diaetas* vocarunt, Graeci *zetas*, vt conſtat ex Lampridio in Heliogabalo, ἀπὸ τοῦ ζῆν, niſi fallor. Briſſonius c. 13. L. III. *Dal.*

b. Ex horto plebei macellum, etc.) Ex hortis et oleribus fercula venuſtiſſime apud Plautum in Pſeud. coquus memorat: *Non item coenam condio, vt alii coqui, Qui mihi condita prata in patinis proferunt: Boues qui conuiuas faciunt, herbaſque aggerunt: Eas herbas herbis aliis porro condiunt, Indunt coriandrum, feniculum, allium, atrum olus: Apponunt rumicem, braſſicam, betam, blitum,* etc. Dal.

Ex horto plebei macellum) Non aliud plebi macellum quam hortus fuit: non aliunde fercula. Eodem ſenſu Tullius in Catone: n. 56. *Iam hortum ipſi agricolae ſuccidiam alteram appellant.* H.

c. Aues vltra Phaſidem amnem peti, et fabuloſo quidem terrare tutas.) *Phaſin* non *Phaſidem* in Vet. Cod. emendatiore lectione. Item ſcribendum puto, et *ne fabuloſo*

buloſo *d.* quidem terrore tutas, imo ſic *e.* pretioſiores, alias in Numidiam, atque *f.* Aethiopiae ſepulcra: aut pugnare cum feris, [1] mandique capientem *g.* quod mandat alius. At hercule quam vilia haec, quam parata voluptati ſatietatique; niſi eadem quae vbique, indignatio occurreret! Ferendum ſane fuerit exquiſita naſci poma, alia ſapore, alia magnitudine, alia *h.* monſtro, pauperibus interdicta: inueterari vina, ſacciſque *i.* [2] caſtrari: nec cuiquam adeo

1. *mandere cupientem quod mandit.* M. 2. *caſtigari.* Alii.

buloſo quidem terrore tutas. Pint.

Vltra Phaſidem) Phaſianas intelligit, e Colchis olim peti ſolitas, vt dictum eſt X. 67. H.

d. Et fabuloſo) Quamquam deterriti ab earum auium aucupio homines poterant iure videri, vel ſolo terrore, quem de iiſdem auibus, totoque caeli tractu quem incolerent, fabulae inieciſſent. H.

e. Pretioſiores) Iuuenalis 4. *Interea guſtus elementa per omnia quaerunt, Numquam animo pretiis obſtantibus interius ſi Attendas, magis illa iuuant, qua pluris emuntur.* Seneca ſub finem Lib. IV. *Nobis dolet quod ſpiritum, quod Solem emere non poſſumus: adeo nihil poteſt luxuriae placere.* Dalec.

f. Atque Aethiopiae) Memnonidas aues ſignat, de quibus X. 37. Quum *in Numidiam* dicit, Meleagridas, de quibus eodem libro, ſ. 38. H.

g. Mandique capientem) Dum apros venatur. H.

h. Alia monſtro) Quorum natura e ceterorum pomorum conditione diſpar, vt ſunt ſpadonia, item meloſolia, ceteraque, de quibus L. XV. 15. vel intempeſtiue orta Plinius XVII. 1. *Ob hoc inſita, et arborum quoque adulteria excogitata ſunt, vt nec poma pauperibus naſcerentur.* H.

i. Sacciſque caſtrari) Vina olim tum ſacco per colaturam, tum niue frangebantur, vt mitiora lenioraque, defecata et liquida forent, atque ideo plus biberetur, *can-*

adeo longam eſſe vitam, vt *k.* non ante ſe genita potet: e *l.* frugibus quoque [1] quoddam alimentum ſibi excogitaſſe luxuriam, ac medullam tantum earum: [2] ſuperque *m.* piſtrinarum operibus et caelaturis *n.* viuere, alio pane procerum, alio vulgi, tot generibus vſque ad [3] infimam plebem deſcendente annona. Etiamne in herbis deſcrimen inuentum eſt, [4] opeſque *o.* differentiam fecere in cibo, etiam vno aſſe venali? In his quoque aliqua ſibi

1. *quondam alitum.* Ch. 2. *inſuperque piſtrin. opera, et caelaturas: viuere allios pane proc. alios vulgi.* Vet. 3. *intimam.* Ch. 4. *opuſque diff. facere.* M.

σακκίζειν et σακχελίζειν Graeci vocant. Martial. — *vt liquidum potet Alauda merum, Turbida ſollicito tranſfundere Caecuba ſacco.* Idem. *Setinos, moneo, noſtra niue frange trientes: Pauperiore mero tingere lina potes.* Lucilius apud Ciceronem II. de Finibus, *Cui nil demſit nix, et ſacculus abſtulerit nil.* *Dempſit* pro dempſerit ἀρχαϊσμὸς Dal.

Sacciſque caſtrari) Sacco frangi vini vires, vt dictum eſt L. XIV. 28.

k. Vt non) Vt non et vetuſtiora multo vina potet. H.

l. E frugibus quoque) Alicam intelligit, de qua prolixe Plinius lib. ſup ſ. 29. *Sed inter prima dicatur et alicae ratio, praeſtantiſſimae ſaluberrimaeque: quae palma frugum indubitata Italiam contingit.* Et: *Alica fit e zea ... Nudata conciditur medulla, etc.* H.

m. Superque piſtrinarum) Piſtrinarum opera ac caelaturas interpretor, varias rerum imagines, quas panificiis ſuis, cruſtuliſque, quod etiam hodie fit, piſtores effingunt. Caue enim intelligas, quod viſum eſt nonnullis, piſtrinulas aedificari etiam ac caelari ſolitas, quibus procerum panis moleretur, ſeorſum a pane vulgi. H.

n. Et caelaturis viuere) Scalpturis nam in lautis illis panificiis, vt a multis etiam hodie fit, piſtores varias omnium rerum imagines caelabant. D.

o. Opeſque — in cibo) In her-

ſibi naſci [1] tribus *p.* negant, caule in tantum [2] ſaginato, vt pauperis menſa non capiat. Silueſtres fecerat natura corrudas, vt quiſque demeteret paſſim: Ecce *q.* altiles ſpectantur aſparagi: Et *r.* Rauenna ternos libris rependit. Heu prodigia ventris! Mirum *s.* eſſet non licere pecori carduis veſci: non licet [3] plebi. Aquae quoque ſeparantur, et ipſa naturae elementa [4] vt pecuniae diſcreta ſunt. Hi *t.* niues, illi glaciem potant, poenaſque *v.* montium in voluptatem gulae vertunt. Seruatur *x.* [5] algor aeſtibus

1. *pauperioribus.* *Turn.* 2. *ſignato.* *M. et Ch.* 3. *plebei* *Gr.* 4. *in pecunia.* *M.* *in pecuniae decretum ſunt.* *Ch.* 5. *Ligur.* *M.*

herbis, quae vix aſſe veneunt. H.

p. Tribus negant) Tribuum nomine plebem infimam monet intelligi oportere, cuius menſa ſaginatos caules, altileſque aſparagos minime capiat. H.

q. Ecce altiles) Ponderoſi, quaſi ex ſagina pingues. H.

r. Et Rauenna ternos libris) Rauennates aſparagi, inquit, ita ſunt ſaginati, vt terni libram pendant. H.

s. Mirum eſſet non licere pecori carduis veſci, non licet plebei.) Geminantur in antiquo exemplari verba illa *carduis veſci*, ad maiorem diuitibus conflandam inuidiam: *Mirum eſſet non licere pecori carduis veſci, carduis veſci non licet plebei.* Pint.

t. Hi niues) Huius moris indicia ſignat Martialis paſſim, vt L. IX. ep. 23. *Nec labris niſi magna meis cryſtalla terantur, Et faciant nigras noſtra Falerna niues.* Et L. XII. ep. 17. *Nec niſi poſt niueam Caecuba potet aquam.* Sed et niuem meram bibebant, A Gellius XIX. 5. *Is nos aquam multam ex diluta niue bibentes coercebat, ſeueriuſque increpabat.* Vel ibi forſan *ex niue*, quum niue admixta ſonat, quae loquendi forma Plinio quoque ipſi familiaris eſt. H.

v. Poenaſque montium) Glaciei moles, ac niuium globos, quibus montium iuga premuntur. H.

x. Seruatur algor) Nix in foſſis eam ob rem cauatis aſſerua-

bus, excogitaturque vt alienis menſibus nix algeat. Decoquunt *y.* alii aquas: mox et illas hiemant. Nihil [1] vtique homini ſic, quomodo rerum naturae placet. Etiamne *z.* herba aliqua diuitiis tantum [2] naſcitur? Nemo *a.* Sacros Auentinoſque montes, et iratae plebis receſſus circumſpexerit: [3] mox enim *b.* certe aequabit, quos pecunia ſeparauerit.

Itaque

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Cb. itaque Gr. et Al.*
2. *paſcitur. M. diuitia tantum: paſcitur. Cb.*
3. *mors enim certe Gr. et Al.*

ſeruatur in aeſtatem vſque. Athenaeum vide L. III. p. 124. H.

y. Decoquunt) Vide quae dicenda ſunt L. XXXI. ſ. 23. H.

z. Etiamne herba aliqua diuitiis tantum paſcitur) Exiſtimo haec verba non eſſe huius loci, ſed continuanda cum paulo ante praecedentibus, *Etiam ne in herbis*, vt ſcribendum putem, *Etiam ne in herbis diſcrimen inuentum eſt? Etiam ne herba aliqua diuitis tantum paſcitur?* Pint.

Diuitiis) Diuitibus. H.

a. Nemo ſacros) De ſeceſſione plebis in ſacrum montem, ob iniurias potentium ac diuitum contemptus, vide Liuium II. p. 32. in Auentinum L. III. p. 59. H.

b. Mores enim certe aequabit, quos pecunia ſuperauit) Vera quidem ſententia, vulgaris tamen ac indigna Pliniano ingenti acumine. Codex antiquus *Mox* habet, non *Mors*, vt ſcribendum putem, *Mos*, ſicuti quaedam etiam praeferunt exemplaria impreſſa. et *ſeparauerit* legitur in eodem codice, non, vt alii, *ſuperauerit*. Pint.

Mox enim certe) Nemo, inquit, in tanto diuitum faſtidio, qui ipſis quoque herbis pauperibus interdicunt, plebis iram seceſſumque, vt quondam, deſideret: mox enim certe intelliget abunde iratam: et quum vtroſque componet, diuites, pauperesque, aequabit eos inter ſe, quos pecunia ſeparauit. Nam quum macelli vectigali aliud maius Romae nullum eſſet, tanta inſequuta eſt plebis indignatio, tantus clamor, tanta apud omnes Principes conqueſtio, vt portorium

Itaque hercule nullum macelli vectigal maius fuit Romae, clamore plebis incuſantis apud omnes principes

torium mercis huius remitti oportuerit: compertumque aequas eſſe fere pauperum ac locupletum opes: pauperumque diuitias non in nummo quidem, ſed in ſolo: nec in area reditum, ſed ſub dio eſſe. In libris hactenus editis, *mors enim certe*, ſatis pie quidem, at non ſincere: quum in MSS. R. Th. Colb. aliiſque, Pintianus vidit, *mox* planiſſime legatur. Aliis *mos* legi placet, nimium ſubtiliter, nec ſatis congruenter orationi reliquae. Vectigalia ſibi remitti ſaepe flagitauere ciuitates: remiſſa ſibi ſunt ſaepe gratulatae. Teſtes nummi veteres plurimi, cuius generis ſunt iſti inſignes duo, Carauſii Auguſti IMP. CARAVSIVS. P. F. AVG. Caput radiatum, in alio laureatum .)(. EXPECTATE VENI. Auguſtus et ciuitatis Genius dextras iungunt. Argenteus olim apud D. *Foucault.* Hic ſi legi oportet, *Expectate veni,* fingi oportet rebellem prouinciam aliquam auxilio Carauſium euocaſſe, non per litteras, vt fit, vel per legatos, ſed per numiſma. At in pictura iam in prouinciam et in ipſam Vrbem aduenisſe perhibetur: cur ergo etiam tum diceretur, *Expectate veni*; quum verius tum diceretur, *Expectatus veniſti*, vt titulus picturae reſponderet? Latet igitur ſub his litteris aliqua ſententia, nempe iſta, qua ciuitas Auguſtum alloquitur, cuius dextram tenet: EXPECT*at Aduentu Tuo Edua Vectigalium Exemplo Narbonis Immunitatem.* Gallice: *La ville d'Autun ſ'attend, qu'à votre auenement elle ſera exemte d'impoſts ſur le pié de Narbonne.* In alio, qui in Anglia adſeruatur, ſcriptum eſt: EXPECTATE VENIES: hac ſententia EXPECTAT *Aduentu Tuo Edua Vectigalium Exemplo Narbonis Immunitatem Et Securitatem* oratione etiam aliquanto pleniore: quum ſi legendum ſit, *Expectate venies*, congrua omnino non ſit oratio. Claudii Gothici nummus eſt ſingularis in Cimelio domus Profeſſae Societatis Ieſu Pariſiis, hac epigraphe, conſpicua maxime in ipſa nummi priore pagina, quae vultum Impera-

cipes *c.*, donec remiſſum eſt portorium mercis huius *d.*; compertumque non aliter quaeſtuoſius cenſum haberi aut tutius, ac minore Fortunae iure, quum credatur *e.* penſio ea pauperum *f.* Is in ſolo ſponſor eſt, et ſub dio reditus, ſuperficieſque caelo quocumque gaudens.

3. Hortorum *g.* Cato praedicat caules. Hinc primum agricolae [1] aeſtimabantur priſci, et ſic ſtatim faciebant iudicium, nequam *h.* eſſe in domo matrem familias (etenim haec cura feminae [2] *i.* dicebatur

1. *aeſtimabant. M. et Ch.* 2. *dicabatur. Alii.*

peratoris exhibet: IMPO-CET AVCI. Sententia eſt *IMPerator Optimus Claudius, Eduorum Tutator, Auguſtodunenſibus Vectigalium Conceſſit Immunitatem.* In parte nummi auerſa litterae ſunt vſu detritae. De titulo Imperatoris Optimi vide L. VII. 28. et quae alibi diximus. H.

c. Principes) Imperatores. H.

d. Compertumque non aliter) Subintellige, non aliter quam ſi res herbaria immunis ab omni vectigali foret H.

e. Penſio ea pauperum) Quoniam ex eo reditu pauperes extunderent, vnde capitis tributum penderent. Vide quae diximus L. XVI. 12. H.

f. Is in ſolo ſponſor eſt) Nam *praedia* quaſi praedes ſunt et ſponſores dominorum. Vide Turn. cap. 12. L. IV. Aduerſar. *Dalec.*

Is in ſolo ſponſor) Hortus, inquit, pro ſponſore eſt, ſoli bonitate. Satis lauta res familiaris eſt hominis illius, cui hortus eſt ſolo feraci: nec alio is ſponſore eget. H.

g. Cato) Cap. 156. et 157. *Dal.*

Cato) Nunc L. de R. R. c. 156. 157. vbi de braſſica. H.

h. Nequam eſſe) Hoc eſt, parum frugi, nec ad rem augendam ſatis acrem, vt recte Budaeus, L. III. f. 68. H.

i. Dicebatur) Sic etiam MSS. *non dicabatur* H.

batur:) vbi [1] indiligens eſſet hortus *k.*: quippe e carnario, aut macello viuendum [2] eſſe. [3] Sed nec caules, vt nunc, maxime probabant, damnantes pulmentaria, quae egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere *l.*: nam gari deſideria etiam in exprobratione erant. Horti maxime placebant, quia non egerent igni, parcerentque ligno, expedita res et parata ſemper *m.*: vnde et acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura ſenſum cibo *n.*, et quae minime accenderent deſiderium panis

1. *indulgens. Cb.* 2. *eſſe: et nec caules. M* 3 *Sic ex MSS. em. Hard. eſſe. Nec caul. Gr. et Al.*

k. Quippe e carnario, aut macello) Carnarium dicebatur is locus, vbi carnes: macellum vero tunc, vbi olera diſtrahebantur. Varro L. IV. de L. L. p. 35. *Forum olitorium: hoc erat antiquum macellum, vbi olerum copia. Ea loca etiamnum Lacedaemonii vocant μακελλῶτας: ſed Iones oſtia hortorum et caſtelli, μακέλλους. Secundum Tiberim ad Iunium, Forum piſcarium ... Haec omnia poſtquam contracta in vnum locum quae ad victum pertinebant, et aedificatus locus, appellatum macellum, vt quidam ſcribunt quod ibi fuerit hortus,* etc. H.

l. Nam gari) De garo dicemus L. XXXI. 43. H.

m. Vnde et acetaria appellantur) Acedaria, quod exiguam vel nullam curam poſcerent. Sic mel quod ſponte fluxit, nec curatoris diligentia expreſſum eſt, *acedon* dicitur ſupra cap. 15. L. XI. *Dalec. Vnde et acedaria appellantur.)* Lege: *Vnde et acetaria appellantur, facilia concoqui, etc.* Inepte quidam *acedaria* legunt et intelligunt, quae ſine cura prouenirent. *acetaria* dicta λάχανα quae cruda in aceto edebantur, Graeci τρώξιμα appellarunt. *Salmaſ.* p. 375. a.

Vnde et acetaria) Olera ſunt, quae cruda ſumuntur ex aceto. H.

n. Et quae minime accenderent deſiderium panis) Scribendum reor *Veneris*, non *panis*. Cauſam erroris puto fuiſſe dictionem *Veneris* compendioſe ſcriptam, pro qua ineptus

panis *o*. Pars eorum ad condimenta pertinens fatetur *p*. domi verſuram fieri ſolitam: atque non Indicum piper quaeſitum, quaeque trans maria petimus. Iam in feneſtris ſuis plebs vrbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura praebebant, antequam praefigi *q*. proſpectus[1] omnes coegit multitudinis

[1] *i. omneis. Dal.*

ineptus caſtigator ſuffecit *panis*. Pintian.

o. Pars eorum) Hortorum ſcilicet. Vt piper Indicum et condimenta trans mare naſcentia ſibi gulae proceres compararent, cogebanturque plerumque verſuram foris facere, hoc eſt, pecuniam aliunde mutuari. At homines frugi et ſobrios, qui condimentis in horto ſuo naſcentibus erant contenti, domi verſuram facere dixit eleganter Plinius, quaſi qui domi ſumerent, non ex aliena arca, quo cibos ſuos condirent. Haec Salmaſii interpretatio eſt, in Confut. Cercoetii, p. 119. Multo ſimplicior veriorque Petauii, in Maſtigoph. 2. p. 10. Eleganter ille, inquit, verſuram domi facere, hoc eſt, ab horto fenerari ſcribit eum, qui vt gulae, tamquam δανειςῇ ſatiſfaciat, non ab alio quam ab horto ſuo mutuum accipit. Ita verſura proprie eſt creditoris mutatio. H.

p. Domi verſuram fieri ſolitam) Vt in verſura mutatur creditor, pecunia vero ſemper debetur, ſic cum oleribus vtimur aromatum loco, quod delectat diuerſum eſt, voluptas eadem. Obligat ſe qui aromata magno comparat: verſuram facit qui eorum loco in cibis adhibet olera vilia. *Dalec.*

q .Praefigi) Praecludi *pergulas vel feneſtras, quibus* proſpectus *pateret in vicum*. Praefigere interdum praecludere eſt. Caius in Dig. VIII. tit. de ſeruitut. vrbanorum praediorum lege 6. *Haec autem iura. Veluti ſi aedes tuae*, inquit, *aedibus meis ſeruiant, ne altius tollantur, ne luminibus mearum aedium officiatur: et ego per ſtatutum tempus feneſtras meas praefixas habuero, vel obſtruxero, ita demum ius meum amitto, etc.* Virgil. Georg. III. v. 398. *Multi iam excretos prohibent a matribus hoedos, Primaque ferratis,* prae-

dinis [1] innumerae ſaeua *r.* latrocinatio. Quamobrem ſit aliquis et his honos, neue auctoritatem rebus [2] vilitas adimat, quum praeſertim etiam cognomina procerum inde nata videamus. Lactucinoſque in *s.* Valeria [3] familia non puduiſſe appellari: et contingat aliqua gratia [4] operae curaeque noſtrae, Virgilio *t.* quoque confeſſo, quam ſit difficile verborum honorem tam paruis perhibere.

XX. Hortos *v.* villae iungendos, non eſt dubium, riguoſque maxime habendos, ſi contingat,

1. *Sic ex MSS. em Hard. conſ. Ch. proſpectus omnis* ... *innumeratae Gr. et Al.* 2. *Sic et vtilitas M. vilitas eximat. Ch. vtilitas Gr.* 3. *prouincia. Alii. Lego, proſapia. Dal.* 4. *operi. M.*

praefigunt ora capiſtris. Proſpectus vero pergulae eſt, ſeu feneſtra, ſeu quilibet ſitus altus, vnde proſpicere in vicum licet. Infra L. XXI. ſ. 7. *Populus, qua praeferebatur funus, flores ex proſpectu omni ſparſit.* H.

r. Saeua latrocinatio) Nam detrectarii malis artibus in aliena coenalia ſe dirigengentes furandi animo, feneſtras vncinis et hamis aperiebant, ideo apertularii vocati, Graecis θυρεπανοῖκται, ἐπεισπηδηταὶ, κατάρακτοι. Iis ſimiles ſunt forium parietumque effractores, τοιχεπανοῖκται. Cuiacius cap. 27. X. obſeru. nocturni fures quaſi omnes Plauto in Trinummo, Dormitatores, ἡμεροκοῖται, non interdiarii, ἡμεροκλέπται: de quibus in 12. tabulis: *Si nox furtum faxit, ſi im aliquis occiſit, iure caeſus eſto.* Idem Cuiacius cap. 27. XI. *Dal.*

s. In Valeria familia) In vna gente plures fuerunt familiae agnominibus diſtinctae: Voluſiorum, qui et Publicolae poſtea appellati: Maximorum, in quibus Lactucae, ſeu Lactucini. Apud Diodor. XII. p. 74. Conſul legitur M. Valerius Lactuca: Μάρκον Οὐαλέριον Λακτοῦκαν vocat. Eidem et Maximi cognomen fuit: geſſit Conſulatum A. V. CCXCVIII. H.

t. Virgilio quoque) Georg. IV. 6. *In tenui labor.* H.

v. Hortos villae, etc. ſi contingat praefluo amne, ſi minus

gat, [1] praefluo amne: ſi minus, e puteo *x*, rota [2], organiſue [3] pneumaticis *y*., vel [4] tollenonum hauſtu rigandos. Solum proſcindendum a [5] Fauonio: in autumnum *z*. praeparandum eſt poſt XIV. dies, ite-

1. *Sic et Alii. perfluo*, *Vet. profluo Gr.* 2. *Sic et Turn. pertica Gr. et Alii.* 3. *pneumaticis. V. Turn. c. 20. L. XI.* *neumaticis Gr.* 4. *tollonum V.* 5. *Fauonio in aut. properantibus, et poſt. M.*

nus e puteo rota organiſue pneumaticis, vel tollenonum hauſtu rigatos) Sic legend. Monet enim hortos aut riguos habendos eſſe riuis ductis ex praefluo amne, aut ſi id non contingat, rigatos e puteo rota organiſue pneumaticis, vel tollenonum hauſtu. *Salmaſ.* pag. 589. a. *Hortos villae iungendos, etc.*) Caſſianus cap. 2. et 3. libro XII. Geopon. *Dal.*

x. *E puteo rota*) Sic recte Turnebus, ex MSS. veſtigiis, Aduu. XI. 20. quum prius *pertica* inſulſe legeretur. Rota ea machina eſt ad hauriendam aquam, quae a Vitruuio deſcribitur cum tympano, X. 9. H.

y. *Organiſue neumaticis, etc.*) Τὰ πνευματικὰ, τὰ ἀντλητήρια, hauſtra, quales noſtrae fiſtulae aquariae, aquis exhauriendis aptae et inuentae, vulgo *Pompes*. Tollenones, ſiue tollones τὰ κηλώνεια. Ariſtophan. apud Polluc. ὥςε κηλώνειον ἀνακύπτων, καὶ κατακύπτων. Plautus in Paenulo: *Sunt Graeca telonea: ſuſtolli ſolent.* Sunt et huius generis antlia et ciconiae. *Dalec.*

Pneumaticis) Inter machinarum genera, πνευματικὸν fuit, ſeu ſpiritale, quod vi flatus ac ſpiritus aquam hauriret et attraheret: cuiuſmodi fiſtulae noſtrae ſunt, vulgo *Pompes*. Aliud κηλώνειον appellatum, iuxta puteos poſitum, ad hauriendam facilius aquam, alteram partem praegrauante pondere: tollenonem pariter vocant Feſtus et Vegetius: Galli; *vne Baſcule.* Vide Vegetium IV. 21. H.

z. *In autumnum praeparandum eſt*) Legendum reor *praepalandum eſt*. nam ſtatim ſequitur, *octo iugerum operis palari iuſtum eſt.* Pint.

iterandumque ante brumam. Octo *a.* iugerum operis palari *b.* iuſtum eſt, fimum tres pedes alte cum terra miſceri, areis diſtingui, eaſque reſupinis puluinorum *c.* toris, ambiri ſingulas tramitum ſulcis, qua detur acceſſus homini, ſcatebriſque decurſus.

XXI. In hortis naſcentium alia *d.* bulbo commendantur, alia *e.* capite, alia *f.* caule, alia folio, alia vtroque, alia ſemine, alia *g.* cortice, alia cute, aut cartilagine, alia *h.* carne, alia *i.* tunicis carnoſis.

XXII.

a. Octo) Operas octo iugerum vnum paſtinare aequum eſt. H.

b. Palari) Hoc eſt, vt Plinius ait L. ſup. ſ. 8. verti pila, ſeu paſtinari. Eſt enim pala ruſticum inſtrumentum ad fodiendam terram. H.

c. Puluinorum toris) Sic L. XVII. 35. *Puluinatis a deuexitate labris.* Puluinus dicitur areolae terra elata inter duos ſulcos in hortis, a ſimilitudine puluinorum, in quibus ſedemus: idcirco et torus dicitur. *Couche de jardins, de melons, de concombres*, etc. H.

d. Alia bulbo) Rotundae radices ſuis membranis tunicatae, bulbi nominantur: ſiue pluribus capitulis coagmententur, vno folliculo omnes ambiente, ſiue quadamtenus diſtinctae ſeparentur: quales ſunt croci, liliorum, narciſſi, ſcillae, arundinum. Hae bulboſae radices ſic ſub terra creſcunt, vt ad nouam quotannis ſobolem decerpi aliqua portio poſſit. H.

e. Alia capite) Id quod ſurſum deorſumue in globum extuberat, aut in orbem glomeratur, caput dici conſueuit: vt in papauere: ſi magnitudine ceſſerit, capitulum: a quo multa herbarum capitulata viſuntur faſtigia. Radices nonnullae, vt porri et ceparum, extuberant in capita: vnde et capitatum porrum ſibi nomen arrogauit. H.

f. Alia caule) Quem et ſcapum Latini vocant. H.

g. Alia cortice, alia cute, etc.) Cortice et cartilagine raphanus, quod idem ait alibi Theoph. cap. 20. L. II. cap. 24. L. III. Cauſſ. et cap. 1. et 2. L. VII. hiſt. carne

pepo,

XXII. Aliorum fructus in terra eſt, [1] aliorum et extra, aliorum non niſi extra. Quaedam iacent creſcuntque, vt cucurbitae et cucumis. Eadem pendent, quamquam grauiora multo etiam iis quae in arboribus gignuntur: [2] ſed cucumis cartilagine. Cortex huic vni maturitate tranſit in liguum. Terra conduntur raphani, napique, et rapa: atque alio modo inulae, ſiſer, paſtinacae. Quaedam vocabimus ferulacea, vt anethum, maluas. Namque *k.* tradunt auctores, in Arabia [3] maluas *l.* ſeptimo menſe arboreſcere, [4] baculorumque vſum [5] praebere extemplo. Sed et arbor eſt malua in Mauretania Lixi oppidi aeſtuario, vbi Heſperidum horti fuiſſe produntur cc. paſſ. ab Oceano, iuxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano, vt ferunt. Ipſa altitudinis pedum xx. craſſitudinis quam circumplecti nemo poſſit. In ſimili genere habebitur et canna-

 bis.

1. *Haec verba, aliorum et extra, in M. deſunt,* 2. *Placet. Vet.* 3. *eas. Dal.* 4. *Sic ex MSS. em. Hard. baculorum vſum. Gr. et Alii.* 5. *praebentes. V.*

pepo, tunicis carnoſis cepa. *Dal.*

Alia cortice) Cortice, vt cucurbitae: cortice et cartilagine, raphani: vt dicetur inferius, ſ. 26. H.

h. Alia carne) Vt poma, pira, pepones H.

i. Alia tunicis) Vt cepae. H.

k. Namque tradunt) Th. hiſt. l. 5. H.

l. Maluas ſeptimo menſe, arboreſcere) Scribendum, *Maluas ſeptimo menſe arboreſcere, baculorumque vſum praebere. Exemplo ſit arbor e malua in aeſtuario. Mauritania Lixi oppido aeſtuario*; arboris e malua factae in Mauritania exemplum adfert, quae altitudinis erat xx. pedum, craſſitudinis quam circumplecti nemo poſſit. *Salmaſ.* p. 292. a *Malua ſeptimo)* Theophr. cap. 5. L. I. hiſt. cultura id fieri auctor eſt, nulla priuatim facta Arabiae mentione. *Dal.*

bis. *m.* Necnon et carnoſa [1] aliqua appellabimus, vt *n.* ſpongias in humore pratorum enaſcentes. Fungorum enim callum, in ligni arborumque natura diximus *o.*, et alio genere tuberum paulo *p.* ante.

XXIII. (V.) Cartilaginei [2] generis *q.*, extraque terram eſt cucumis *r.*, mira voluptate Tiberio

1. *alia. Dal.* 2. *Cartilaginum. Ch.*

m. Et cannabis) Et beta quoque, ſi Theophraſto fides, l. c. H.

n. Vt ſpongias) Conferuam deſcriptam cap. 8. L. XXVII. *Dal.*

Vt ſpongias) Conferuam intelligit, de qua L. XXVII. 45. H.

o. Diximus) L. XVI. 11. H.

p. Paulo ante) Sect. 11. 12. 13 et 14. huius libri. H.

q. Cartilaginei generis) Nam radices quaedam cartilaginoſae ſunt, vt raphani, betae. Vide cap. 1. et 2. L. XX. *Dal.*

r. Cucumis) Varroni a curuore, quaſi curuimer. Probabilius eſt a Graeca dictione vocbulum id tractum, qui et σικυὸν et κικυὸν vocarunt. Scalig. in Priapeis, *cucumeres humi fuſos.* Plinius cucumeris nomine noſtros melopepones, vulgo *Melons*, cucumeres *concombros*, angurias *bathocas*, complectitur, et de iis diuerſa tradit, cuique ſuo generi tribuenda, vt adnotatur. Citrinos adhuc vocant *Sucrades blanches*; nigros, *Sucrades rouges.* Dal.

Cucumis) Vt apud Graecos σίκυος, ſic apud Latinos cucumis late patentis ſignificatus eſt: nam et quos proprie cucumeres appellamus, *Concombres*: et pepones, *Pompons*: et melones denique complectitur, *Melons.* Quum magnitudine exceſſerunt, aut in longitudinem proceſſere, quales multis locis naſcuntur, pepones quondam vocari ceperunt, vt inter omnes conſtat, a maturitate ducto nomine: ita vt veri cucumeres, qui quanto matureſcunt magis, tanto ſolidiore cartilagine conſtant, lignoſaque cruſta durantur, in priſtinae nomenclationis ambage remanſerint. Sed qui iam mites

rio Principi *s.* expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, penſiles *t.* eorum hortos promouentibus in Solem rotis olitoribus: rurſuſque *v.* hibernis diebus intra *x.* ſpecularium munimenta reuocantibus. Quin [1] lacte *y.* mulſo ſemine eorum biduo

1. *quin et lacte.* Gr.

mites ac teneri maturitate flacceſcunt, priſtino nomine defuncti, pepones dici voluerunt: quaſi mites et maturitate teneri cucumeres. Sed quum formam et effigiem mali referunt, et humi rotundantur, melopepones Graeci vocant, facto ex pepone et malo nomine: quaſi inter eos nihil niſi figurae varietas interſit. Ita fere Ruellius, L. I. p. 87. H.

s. Tiberio) Colum. XI. 3. p. 402. *Poſſunt etiam cucumeres, ſi ſit operae pretium, vaſis maioribus rotulae ſubiici, quo minore labore producantur, et rurſus intra tecta recipiantur. Sed nihilominus ſpecularibus integi debebunt, vt etiam frigoribus, ſerenis diebus, tuto producantur ad Solem. Hac ratione fere toto anno Tiberio Caeſari cucumis parabatur. Nos autem leuiore opera, etc.* Guſtus illa inſignis voluptas Tiberio expetita, meloni noſtro, quam cucumeri, aptius competit. H.

t. Penſiles - hortos) Sic vaſa maiora vocat, Gallis, *des Caiſſes*, cuiuſmodi fere ſunt, quibus aurei mali continentur. H.

v. Rurſus hibernis) Eadem fere Theoph. cap. 6. L. V. Cauſſ. memorat, quo loco docet hieme cucumeris ſemen in caniſtris ſerere, vt celerius fructus proueniat. *Dal.*

x. Intra ſpecularium) De ſpecularibus dicemus L. XXXVI. 45. Horum vicem ac ſimilitudinem referunt vaſa vitrea, quibus melones integimus; *des Chloches.* Lepide conqueritur Martialis VIII. Ep. 14. ſe peius ab amico exceptum, quam ſoleat eſſe hortus penſilis, in quo tenera arborum ſemina ſunt: vt qui non haberet in cella ſpecularia, quibus vim ventorum, et iniurias temporum propulſaret. H.

y. Quin et lacte mulſo ſemine eorum biduo macerato) Scribendum reor: *Quin et lacte aut aqua mulſa ſemine eorum*

duo macerato, apud z, antiquos Graeciae auctores ſcriptum eſt ſeri oportere, vt dulciores fiant. Creſcunt *a.* qua coguntur forma. In *b.* Italia virides, et quam minimi: in prouinciis quam maximi: [1] et cerini

1. et cirimi. M. vtrumque. cerici. Ch. Vide Annot. et citrini Gr.

eorum, etc. Columella L. II. cap. 3. Sed quia Plinius antiquorum Graeciae auctorum teſtimonio vtitur, praeterire nolui, Theophraſtum non eſſe ex eorum numero, qui Plinium iuuant, cuius verba ſunt libro VII. capite 1. *Quamobrem nonnulli ſemen cucumeris lacte aut aqua praemaceratum ſerunt; quo celerius exeat.* Pintian. *Quin et lacte mulſo ſemine, etc.*) Theophr. c. 12. L. III. cauſſ. Caſſianus c. 20. L. XII. Palladius cap. 9. Martii. *Dal.*

Quin et lacte mulſo) Hoc eſt, lacte in quo mel additum. Colum l. c. p. 401. *Cucumis tener et iucundiſſimus fit, ſi ante quam ſeras, ſemen eius lacte maceres: nonnulli etiam, quo dulcior exiſtat, aqua mulſa idem faciunt.* Palladius IV. in Martio, t. 9. p. 88. *Nunc melones ſerendi rarius .... ſemina mulſo et lacte per triduum maceranda ſunt, et tunc iam ſiccata ponenda: hinc ſuaues efficiuntur. Odorati autem fiunt,* etc. H.

z. Apud antiquos) Hoc fit et hodie in ſatu noſtrorum peponum. *Dal.*

Apud antiquos Graeciae) Theophr. hiſt. VII. 1. et de cauſſ. III. 12. p. 277. Hodieque id fit in ſatu noſtrorum melonum: quorum genus illud, quod dulcedinem guſtui repraeſentat, vulgus inde *Sucrinos*, quaſi ſaccharinos apellat: *Melons ſucrés.* Haec praemaceratio ſeminis in cucumerum noſtratium ſatu non adhibetur. H.

a. Creſcunt) Pallad. l. c. de cucumere: *Si eius florem ſicut in ſua vite eſt, in forma fictili clauſeris, ac ligaueris, qualem vultum forma vel hominis vel animalis habuerit, talem cucumis figuram praeſtabit.* H.

b. In Italia virides, etc.) Legend. *In Italia virides, et*

cerini aut *c.* nigri. Placent copioſiſſimi Africae, grandiſſimi Moeſiae: quum [1] magnitudine exceſſere, pepones vocantur. Viuunt *d.* hauſti in ſtomacho in poſterum diem, nec perfici [2] queunt in cibis, non inſalubres *e.* tamen plurimum. Natura *f.* oleum odere mire: nec minus aquas diligunt. [3] Defecti quoque ad eas modice diſtantes adrepunt: aut ſi quid obſtet [4] verſi pandantur, curuanturque: id vel vna nocte depre-

1. *longitudine. Dal.* 2. *queunt: in cibis non inſalubres, tamen plurimum natant. oleum. V.* 3. *defecti. M. deiecti. Alii.* 4. *verſi pendeant (lego, verſi pandantur) curuanturque. id vel u. n. deprehendetur. M. adrepunt: contra oleum refugiunt: aut ſi quod obſtet, vel ſi pendeant, curuantur: idque vel vna nocte Gr. et Al.*

et quam minimi, in prouinciis quam maximi, et cerini aut nigri placent, copioſiſſimi in Africa, grandiſſimi in Aſia, vbi quum magnitudine exceſſere, pepones vocantur. Vide *Salmaſ.* 1107. a *In Italia virides, etc.)* De Peponibus id. Melones minimos, et malo cydonio non ampliores adhuc habet Hiſpania. *Dal.*

c. Citrini aut nigri) Lego, *cerini.* Hac voce auctor quoque vſus eſt cap. 13. L. LXXXXV. Apud Marcellum ex Plauti Aulularia, in voce flammeus, Hadrianus Iunius pro *carinarii*, legit *cerinarii.* Alibi Plautus cerinum et melinum colores memorat. *Dal.*

Et cerini) Sic recte Thuanaeus codex: minus recte prius, *citrini* legebatur. De ea voce egimus XV. 12. H.

d. Viuunt hauſti) De cucumere id Dioſcorides *Dal.*

Viuunt hauſti) Vide Athenaeum III. p. 74. vbi eadem de cucumere Diphilus Siphnius medicus fere commemorat, quae Plinius. H.

e. Non inſalubres tamen plurimum. Natura oleum odere mire) Naturae in apographo ſaepe citato, non *natura.* Scribendum puto *maturi,* vt iungas cum ſuperioribus. *Pint. Non inſalubres, etc.)* De Melone. *Dalec.*

f. Natura oleum odere mire) De cucumere et anguria. *Dal.*

henditur, ſi *g.* vas cum aqua ſubiiciatur a quatuor digitorum interuallo, deſcendentibus *h.* ante poſterum diem: at ſi *i.* oleum eodem modo [1] ſit, in hamos curuatis. Iidem *k.* in fiſtula [2] flore demiſſo, mira longitudine creſcunt. Ecce quum maxime noua forma *l.* eorum in Campania [3] prouenit mali cotonei effigie. Forte primo natum ita audio vnum: mox ſemine ex illo genus factum: *m.* melopeponas vocant. Non pendent hi, ſed humi rotundantur. Mirum *n.* in his, praeter figuram coloremque, et odorem, quod maturitatem adepti, quamquam *o.* non pendentes, ſtatim a pediculo recedunt. Colu-

1. *Subiectura ſit. Dal.* 2. *fructu. Caſſianus c.* 19. 3. *flore Palladius. cap.* 9. *Martii.* 4. *prouenerit. Dal.*

g. Si vas cum aqua) Pallad. l. c. p. 89. de cucumeribus: *Longi*, inquit, *et teneri cucumeres fiunt, ſi aquam in patenti vaſculo ſub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad quam feſtinando tales efficiuntur.* H.

h. Deſcendentibus etc.) De cucumere. *Dal.*

i. At ſi oleum) Palladius l. c. de cucumere: *Oleum ſic metuit, vt ſi iuxta poſueris, velut hamus plicetur.* H.

k. Iidem in fiſtula) Pallad. l. c. *Aliqui florem cucumeris cum viticulae ſuae capite cannae inſerunt, cui prius omnes nodos perforauerint: ibi cucumis naſcetur in nimiam longitudinem tenſus.* H.

l. Noua forma eorum, etc.) De melonibus. *Dal.*

m. Melopeponas) Alii melones, vt diximus, quaſi μήλωνας, id eſt, pomoſos: quod fere nomen in omnem Italiam et Galliam abiit. Melones Hoſtienſes laudat Iul. Capitol. in Albino p. 83. A Theophr. σίκυοι, a Iulio Polluce quandoque σπερματίαι, quaſi ſeminarii nominantur. Et Heſychius: Σικυὸς σπερματίας, ὃν ἡμεῖς μηλοπέπονα. H.

n. Mirum in his) In melonibus. H.

o. Quamquam non pendentes) De melonibus. *Dal.*

lumella *p.* ſuum tradit commentum *q.*, vt toto anno contingant. Fruticem rubi quam vaſtiſſimum in apricum locum tranſferre, et recidere, duum digitorum relicta ſtirpe, circa vernum aequinoctium: ita in medulla rubi ſemine cucumeris inſito terra minuta fimoque circumaggeratas reſiſtere frigori radices. Cucumerum *r.* Graeci tria genera fecere: [1] Laconicum, Scytalicum *s.*, Boeoticum.

Z 5 Ex

1. *Laconicam. Conſtantinus. Scytalicam, Boeoticam, Turn. femin. gen.*

p. Columella tradit ſuum commentum) Scribo, *Columella tradit Mendeſium commentum.* Colmellae verba ſunt L. XI. cap. 3. *Nos autem leuiore opera iſtud fieri apud Aegyptiae gentis populum Mendeſium legimus, qui praecipit aprico et ſtercoroſo ſolo alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis conſitos habere. Deinde eas confecto aequinoctio paululum infra terram ſecare, et ligneo ſtilo luxatis vel rubi vel ferulae medullis ſtercus immittere, atque ita ſemina cucumeris inſerere; quae ſcilicet incremento ſuo coëant rubis et ferulis. Nam non ſua ſed quaſi macerata radice aluntur; ſic inſitam ſtirpem frigoribus quoque cucumeris praebere fructum.* Pint.

Columella) De R. R. XI. 3. p. 402. et ex Colum. Palladius IV. in Martio t. 9. p. 89. H.

q. Commentum) Excogitatam a ſe rationem, vt melopeponas toto anno habere liceat. H.

r. Cucumerum Graeci) Theophr. VII. 4. vbi haec cucumerum tria genera: Λακωνικὸς, Σκυταλίας, Βοιώτιος. H.

s. Scytalicum) Σκυτάλη, habena flagellumque ſcuticae. Vocatum inde cucumeris hoc genus, aut quod ex eius ſarmentis fierent habenae, loraque ſcuticarum, vel quod iis ſarmenta ſimilia eſſent, Galli fortaſſis inde *Courgées* nominarunt. Eſt et inde ſumptum nomen ſcytales ſerpentis, cuius infra mentio fit, cap. 5. L. XXXII. et τῆς σκυταλίας Theophr. cap. 5. IV. Hiſt. quae

Ex his *t.* tantum Laconicum aqua gaudere. Sunt qui *v.* herba, quae vocatur culix nomine, trita, ſemen eorum *x.* maceratum ſeri iubeant, vt ſine ſemine naſcantur.

XXIV. Similis *y.* et cucurbitis natura, dumtaxat in naſcendo. Aeque hiemem odere. [1] Amant rigua *z.* ac fimum. Seruntur *a.* ambo ſemine in terra ſeſquipedali foſſura, inter aequinoctium vernum, et ſolſtitium: Parilibus *b.* tamen aptiſſime. Aliqui malunt ex Calendis Martii cucurbitas, et Nonis

1. *Amat. Gr.*

quae ſcuticae baculum ſignificat. *Dal.*

t. Ex his tantum Lacon) Ex his Laconicum melius rigatum prouenire: reliqua non rigata praeſtantiora eſſe. Τούτων δὲ ὁ μὲν Λακωνικὸς ὑδρευόμενος βελτίων. οἱ δὲ ἕτεροι ἀνύδρευτοι. Theophr. l. c. H.

u. Sunt qui herba) Pallad. l. c. de cucumeribus: *Sine ſemine naſcentur, ſi prius eorum ſemina oleo ſabino perungantur, et herba ea, quae culex dicitur, trita confricentur.* Vbi pro *oleo ſabino,* legimus *oleo ſeſamino*, ex auctore Geop. eadem referente, L. XII. 17. p. 341. Culex porro forſan eadem eſt, quae ψύλλιον et pulicaris dicitur, *l'herba aux puces.* Hoſce cucumeres ex euentu rei εὐνουχίας appellat Plato Comicus apud Athen. II. p. 68. H

x. Maceratum ſeri iubeant) Aut oleo ſeſamino perunctum. Caſſ. cap. 19. L. XI. Geopon. *Dal.*

y. Similis et cucurbitis natura) Theoph. c. 4. L. VII. hiſt. et cap. 6. L. V. cauſſ. Columel. cap. 3. L. XI. *Dal.*

Similis et cucurbitis) Vulgo, *Courges, ou Calbaces.* H.

z. Amant etc.) Pallad. l. c. p. 91. H.

a. Seruntur ambo) Cucumeres, cucurbitaeque. Pallad. l. c. H.

b. Parilibus tamen aptiſſime) Ad XI. Calend. Maii, ſeu 21. Aprilis. Dal.

Parilibus) Ita libri omnes, etiam MSS. Sic libro ſup. ſ. 66. *Parilicium* ſcribi monuimus oportere, non *Palilicium*. Auctor Marius Victorinus

Nonis cucumeres, et per *c.* Quinquatrus ſerere, ſimili modo reptantibus flagellis ſcandentes [1] parietum aſpera in tectum vſque, natura ſublimitatis auida. Vires ſine adminiculo ſtandi non ſunt, velocitas pernix, [2] leui vmbra cameras ac pergulas *d.* operiens. Inde haec duo prima genera: Camerarium *e.*: et plebeium, quod humi repit. In *f.* priore mire tenui pediculo libratur pondus immobile aurae. Cucurbita *g.* quoque omni modo [3] faſtigatur,

1. *per artecum.* Ch. 2. *leni.* V. 3. *figuratur.* *Vet. faſtigiatur.* Gr.

rinus Art. Gram. I. p. 2470. *Parilia dicuntur, non Palilia: non a Pale dea, ſed quod eo tempore omnia ſata, arboreſque, et herbae parturiant, pariantque.* H.

c. Et per Quinquartus ſerere) Ad XII. Calend. Iunii, quinto die poſt Idus Maii, *Dal.*

Quinquatrus) Colum. XI. 3. p. 402. de cucumere: *ſatio ſecunda eius ſeminis Quinquatribus obſeruatur.* De quinquatribus dixi XVIII. 56.

d. Pergulas) Pergulas eas, vmbellas et vmbracula priſci vocauerunt: Theocritus in Syracuſiis, σκιάδας. Columella et auctor Copae: Trichila quaſi τρίχινα, ſpiſſa vmbracula, et δασύφυλλα. Colum. *Atqui ſub trichila manantem repit ad vndam.* Auctor Copae: *Et trichila vmbriferis frigida arundinibus.* Caeſar l. III. Belli Ciuilis, *Trichila menſis inſtratae.* Inde fortaſſis vox Gallica, *Treille.* Scalig.

e. Camerarium) Quod in cameras, teſtudineſue, et pergulas ſcandit. Pergulae, *des treilles, et des cabinets de jardin.* H.

f. In priore) In camerario genere. H.

g. Cucurbita) Auctor Moreti: *Et grauis in latum demiſſa cucurbita ventrem.* In Priapeis, Epigr. 51. *Nec ſeminoſas ad cucurbitas quemquam.* In iiſdem: *Pallenteſque cucurbitae, et ſuaueolentia mala.* Curcubitae, caput Apuleio L. I. Aſini παροιμιωδῶς de re vili et deſpecta; *Nos*, inquit, *cucurbitae caput non habemus, vt pro*

gatur *h.*, vaginis *i.* maxime vitilibus, coniecta in eas poſtquam defloruit: [1] Creſcitque qua cogitur forma, plerumque et draconis intorti figura. Libertate vero penſili conceſſa, iam viſa eſt [2] nouem pedum longitudinis. Particulatim *k.* cucumis *l.* floret, ſibi ipſe ſuperfloreſcens: et ſicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magiſque quum creſcit. Cucurbitarum numeroſior vſus. Et primus *m.* caulis in cibo. Atque *n.* ex eo [3] in totum natura diuerſa. Nuper in balinearum vſum venere vrceorum vice, iampridem vero etiam cadorum ad vina condenda. Cortex viridi tener: deraditur nihilo-

1. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. creſcit qua cog. Gr. et Al.* 2. *ternorum pedum. Alii. VIII. pedes Ch.* 3. *Sic et M. et Ch. Lego, At corticis in totum.*

pro te moriamur. Vide prouerbium, Cucurbita ſalubrius. *Dalec.*

h. Faſtigatur) De cucumere Theoph. cap. 3. Lib. VII. hiſt. *Idem.*

i. Vaginis vitilibus) Forte rectius, *fictilibus.* Nam forma fictili includi cucumeres Palladius iubet, paulo ante laudatus a nobis, vt creſcant qua coguntur forma. Vaſe teſtaceo auctor Geop. XII. 19. p. 342. H.

k. Particulatim) Non tota ſimul planta flores emittit, ſed partes aliae deinceps ex aliis flore induuntur. H.

l. Cucumis floret) Σικυὸς, pepo. Idem ibid. *Dalec.*

m. Et primus) Et primus quidem caulis in cibos admittiur. At ex eo tempore, *poſtquam increuit et induruit*, omnino diuerſae naturae ille eſt, *nec in cibis vltra recipitur.* Vt in braſſicis cymae, qui delicatiores ſunt ipſorum caulium, teneriorеſque cauliculi, vt dicetur ſ. 41. Forte haud perperam legas, *Et primus, caulis in cibo.* Primus vſus ſcilicet. H.

n. Atque ex eo) Sic MSS. omnes: non, vt vulgati libri, *ex eo totum diuerſa natura*: quae ne Oedipus quidem explanarit. Familiaris haec Plinio loquendi formula *in totum.* H.

nihilominus in cibis. [1] Cibos *o.* ſalubres ac lenes pluribus modis exiſtimant, qui perfici humano ventre non queant, ſed non intumeſcant. Semina *p.* quae proxima collo [2] fuerint, proceras pariunt: item ab imis, ſed non comparandas ſupra dictis: quae in medio, rotundas: quae in lateribus, craſſas breuioreſque. Siccantur in vmbra, et quum libeat ſerere, in aqua macerantur. Cibis, quo longiores tenuioreſque, [3] eo gratiores. Et ob id ſalubriores, quae pendendo creuere: minimumque ſeminis tales habent, duritia *q.* eius *r* in cibis gratiam terminante. Eas *s.* quae ſemini ſeruentur, ante hiemem praecidi non eſt mos. Poſtea fumo ſiccantur, condendis *t.* hortenſiorum ſeminibus [4] ruſticae ſup-

1. Sic ex MSS. em. Hard. Cibo ſalubres ac leues pluribus modis exiſtimantur, V. Cibos, etc. vt in V. exiſtimant. M. cibus ſaluber ac lenis exiſtimatur Gr. et Al. 2. *fuerunt: Ch-* 3. *ex Ch.* 4. *et ruſticae V. ruſtica ſuppellectile. Dal.*

o. Cibos ſalubres) Vide Ruellium II. p. 378. H.

p. Semina quae) Pallad. IV. in Martio, t. 9. p. 91. *Hoc in cucurbitis inſigne eſt, quod longas faciant et exiles ſemina quae in earum ceruice naſcuntur: quae in ventre fuerant faciunt cucurbitas craſſiores: quae in fundo, latas, ſi inuerſis cacuminibus obruantur.* Qua ratione ex eodem ſeminio haec varietas fieri poſſit, ſuo carmine Columella demonſtrat, L. X. in hortulo. H.

q. Duritia) Duritia ſeminis gratiam in cibis cucurbitis auferente. H.

r. Eius in cibis gratiam) Seminis, nam duro ſemine iam edulis cucurbita non eſt. *Dal.*

s. Eas quae ſemini) Pallad. l. c. *Quae ſeruantur ad ſemina, vſque ad hiemem in ſua vite dependeant: deinde ſublatae in ſole ponantur, aut fumo: aliter ſemina putrefacta depereunt.* H.

t. Condendis hortenſiorum ſeminibus) Lego *hortenſium* non *hortenſiorum*, vt mox paulo, *et omnibus fere hortenſibus.* Pint.

Hor-

ſuppellectili. Inuenta *v.* eſt ratio, qua cibis quoque ſeruarentur: eodemque modo [1] cucumis, vſque ad alios paene prouentus: et id quidem in *x.* muria fit. Sed *y.* et ſcrobe, opaco in loco arena ſubſtrato, fenoque ſicco opertos, ac deinde terra, virides ſeruari tradunt. Sunt *z.* et ſilueſtres in vtroque genere, [2] et omnibus fere hortenſiis. Sed *a.* et his medica tantum natura eſt. Quam ob rem differentur in ſua volumina.

XXV. Reliqua cartilaginum naturae terra occultantur omnia. In quibus de rapis *b.* abunde dixiſſe poteramus videri, niſi *c.* medici maſculini ſexus facerent in his rotunda: latiora vero [3] et concaua feminini, praeſtantiora ſuauitate, et ad condien-

1. *Sic et Ch. cucuminis Gr.* 2. *Sic et Ch.* 3. *et d. ap. Gr.*

H*ortenſiorum*) Ita MSS. omnes. Hortenſia ſunt quae in hortis ſeruntur. H.

v. Inuenta eſt ratio) Deſcribit hanc fuſe Nicander in Georg. III. apud Athen. IX. p. 372. G.

x. In muria fit) Modum edocet auctor Geop. l. c. p. 344. H.

y. Sed et ſcrobe) Sic etiam auctor Geop. l. c. p. 443. H.

z. Sunt et ſilueſtres) Cucumer ſilueſtris, colocynthis. *Dal.*

a. Sed et his medica) Nullus horum in cibis vſus: omnis in medicina. H.

b. De rapis abunde) Varroni ſic dicuntur, quod eruantur e terra, quaſi Ruapa. At Graecum ῥάπυς, vnde potius nomen id ſumptum videtur. Glaucus in obſertyco ῥάφην appellat. *Scalig.*

De rapis abunde) L. XVIII. 34. H.

c. Niſi medici maſculini ſexus facerent in his rotunda) Leg. reor non *medici*, ſed *Graeci*. Innuit enim Theophraſtum, cuius eſt ea traditio L. VII. cap. 4. Sic paulo poſt: *Genera raphani Graeci tria fecere*, et non multo ante: *Cucumerum genera Graeci tria fecere.* Pint.

Niſi

diendum *d.* faciliora: quae *e.* ſaepius ſata tranſeunt in marem. Iidem [1] naporum *f.* quinque genera fece-

1. *raphanorum. Theophraſt.*

Niſi medici) Medicis praeiuit Theophr. hiſt. VII. 4. Medicos fuiſſe Graecos ipſe Plinius admonuit loco proxime appellato. H.

d. Ad condiendum faciliora quae ſaepius ſata) *Condendum* non *condiendum* in codice antiquo. Et illud *quae* ſuperfluit, ex eodem. Et lego *ſpiſſius* non *ſaepius* ex Theophr. manifeſte VII. 4. *Rapae*, inquit, *alii eſſe, alii non eſſe diuerſitatem generis putant, ſed mare tantum feminaque differre, naſcique ambas ex eodem ſemine: ſed ſed vt effeminentur raras deponere oportere: nam ſi denſe poſitae ſunt, omnes maſculeſcere.* Pint.

Et ad condiendum) De condiendis rapis vide Pallad. in Decembri t. 5. H.

e. Quae ſaepius ſata) Ita MSS. quoque, Theophr. l. c. monet ſi denſius ſpiſſiusue ſerantur, in marem tranſire. Γογγυλίδος δὲ οἱ μὲν φασὶν εἶναι γένη, οἱ δ' οὐ φασίν· ἀλλὰ καὶ τῷ ἄρρενι καὶ τῇ θηλείᾳ διαφέρειν. γίνεσθαι δὲ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σπέρματος ἄμφω πρὸς δὲ τὸ ἀποθηλύνεσθαι, πηγνῦναι δεῖ μανάς. Ἐὰν γὰρ πυκνάς, πάσας ἀπαρρενοῦσθαι. H.

f. Iidem naporum quinque genera fecerunt, Corinthium Cleonaeum, Liothaſium, etc.) Lego IIII. *genera*, non V. et *Liothalaſſium* non *Liothaſium*, et verba quae ſtatim ſequuntur, *et quod per ſe viride dixerunt*, falſo adiecta putamus. Eſt enim locus deſumptus ex Theophraſto ad verbum, L. VII. cap. 4. his verbis: *Vt radicis genera, Corinthium, Cleonaeum, Liothalaſſium, Boeotium. Ampliſſime Corinthia adoleſcit; quae vel ſtirpe conſtat detecta. Haec enim ſurſum verſus protruditur, non vt ceterae in terram ampliari ſolita eſt. Liothaliſſia quam Thraciam vocant, validiſſima aduerſus frigidiora traditur. Boeotia dulciſſima eſt et figura rotunda, nec vt Cleonaea praelonga. Quibus folia laeuia, dulciores ſuauioreſque ſunt; quibus autem ſcabra, acriores. Genus praeterea redditur quod foliis eruca ſimile conſtet.* Hactenus Theophraſtus. Ex cuius verbis poſſet quis non abſurde conîicere, verba illa, *et quod per*

fecere *g*.: Corinthium, Cleonaeum, Liothaſium *h*., Boeoticum, et *i*. quod [1] per ſe viride dixerunt. Ex iis in *k*. amplitudinem adoleſcit Corinthium, nuda fere radice. Solum enim enim hoc genus ſuperne tendit, non vt cetera in terram. Liothaſium *l*. qui-

1. *ſemper. Alii.*

per ſe viride dixerunt, non eſſe detrahenda, ſed corrigenda potius, vt ad exemplar Theophraſti legatur, *et quod perſimile erucae dixerunt*. Vt ſubintelligamus verbum *foliis*, aut potius omiſſa ſit ea vox incuriae librarii. *Pint.*

Iidem naporum) Igitur ii medici, quorum nunc placita referuntur, napos appellauere, quos raphanos ſiue radiculas verius appellaſſent: nam Theophr. hiſt. VII. 4. quinque haec ipſa τῶν ῥαφανίδων genera agnoſcit, ita prodente Athenaeo II. p. 56. ex quo Theophraſti locus, qui nunc in mendo cubat, refingi debet: Θεόφραςος δὲ ἐν τοῖς περὶ Φυτῶν, inquit, γένη ῥαφανίδων Φησὶν εἶναι πέντε. Κορινθίαν, Λειοθασίαν Κλεωναίαν, Ἀμωρέαν, Βοιωτίαν· καλεῖσθαι δ᾽ ὑπό τινων τὴν Λειοθασίαν Θρακίαν, etc. *Des raiforts.* H.

g. Quinque genera fecere) Quatuor, Theophr. ex quo haec cap. 3. 4. L. VII. hiſt. ſumpta ſunt: vbi tamen agit περὶ ῥαφανίδων, id eſt, de radiculis. Oſcitanter admodum Plinius haec vertit. *Dalecampius.*

h. Liothaſium) Sic Athenaeus mox citatus. Theophr. l. c. Λειοθαλάσσιον, cui fauere Heſychius videtur, in Ἄπλυτοι ῥαφανίδες. Has ipſas tamen, quae illotae ἄπλυτοι vocitantur, Θασίας Athenaeus vocat. H.

i. Et quod per ſe viride dixerunt) Huius generis apud Theophr. nulla fit omnino mentio. Lego *Boeoticum*, quod et per ſe (ἁπλῶς ſimpliciter) viride dixerunt. *Dal.*

Et quod per ſe viride) Id videtur eſſe, quod Ἀμώρεον Athenaeus appellat. H.

k. Ex iis) Theophr. l. c. de raphanis. Εὐαυξεςάτην δέ Φασι τὴν Κορινθίαν. Ἢ καὶ τὴν ῥίζαν ἔχει γυμνήν· ὠθεῖσθαι γὰρ εἰς τὸ ἄνω, καὶ οὐκ ὡς αἱ ἄλλαι κάτω. H.

l. Liothaſium) Theophr. ex

quidam [1] Thracium appellant, frigorum patientiſſimum. Ab eo *m.* Boeoticum dulce eſt, rotunditate etiam breui notabile, neque vt Cleonaeum praelongum. In *n.* totum quidem, quorum *o.* [2] tenuia folia, ipſi quoque dulciores: quorum ſcabra, et anguloſa, et horrida, amariores. Eſt *p.* praeterea genus *q.* ſilueſtre, cuius folia ſunt erucae ſimilia. Palma Romae Amiterninis *r.* datur, inde [3] Nurſinis: tertia *s.* noſtratibus. Cetera de ſatu eorum in *t.* rapis dicta ſunt.

XXVI. 1. Cortice *v.* et cartilagine conſtant raphani: multiſque eorum cortex craſſior etiam, quam

1. *Threicium. Dal.* 2. *Sic ex MSS. em. Hard. tenuiora Gr. et Al.* 3. *Marſis M.*

ex Athenaeo, loco proxime allato. H.

m. Ab eo Boeoticum) Theophr. l. c. iiſdem verbis. H.

n. In totum quidem) Th. l. c. Ὅσων δ' ἂν ᾖ λεῖα τὰ φύλλα etc. H.

o. Quorum tenuiora folia, ipſi quoque dulciores) Non *tenuiora* in codice vetere, ſed *tenuia*: ſcribo *laeuia* ex Theophraſto L. VII. cap. 4. *Quibus*, inquit, *folia laeuia, dulciores ſuauioreſque ſunt: quibus autem ſcabra, acriores.* Pint.

p. Eſt praeterea) Theophr. Γένος δέ τι παρὰ ταῦτά ἐστιν ὃ ἔχει τὸ φύλλον εὐζώμῳ ὅμοιον. De eruca, L. XX. 49. H.

q. Genus ſilueſtre) Genus quidem hoc Theophraſt. memorat: ſed agreſte vel eſſe, vel appellari minime ſcribit. *Dal.*

r. Amiterninis) Vide quae diximus libro ſuperiore, ſ. 35. Rapi vero hi proprie ſunt, non raphani, vt priores. H.

s. Tertia noſtratibus) Romani agri. H.

t. In rapis dicta ſunt) L. ſup. ſ. 34. H.

v. Cortice . . raphani) Quas Graeci ῥαφανίδας vocant: Galli, *des Raiforts.* Radices quae ſunt edendo, multa carne ſunt indutae, velut raphani, napi, rapa: imo nonnullae quamdam carti-

quam quibuſdam arborum. Amaritudo *x.* plurima 1 illis eſt, et pro craſſitudine corticis. Cetera quoque aliquando lignoſa. Et *y.* vis mira colligendi ſpiritum, laxandique ructum: Ob id cibus illiberalis, vtique ſi proxime olus mandatur: 2 ſi vero cum oliuis drupis, rarior ructus fit, minuſque foetidus. Aegypto *z.* mire celebratur propter olei fertilitatem, quod e ſemine eius faciunt. Hoc maxime cupiunt ſerere, ſi liceat: quoniam et quaeſtus plus quam 3 a frumento, et minus tributi eſt, nullumque copioſius oleum.

2. Genera *a.* raphani Graeci fecere tria, foliorum differentia, criſpi, atque laeuis, et tertium ſilueſtre.

1. Sic et Vet. illic. Ch. illi Gr. 2. ſi vero ipſe cum Ch. 3. e. Ch.

cartilaginis ſpeciem prae ſe ferre conſpiciuntur: qua propter et cartilagineae nominantur, vt raphani. H.

x. Amaritudo) Δριμύτης, acrimonia dicitur a Theophr. l. c. Sed amaritudinem appellare eum ſaporem acutum, qualis in raphano ſentitur, familiare Plinio eſt. H.

y. Et vis mira) Inflationem habere hunc cibum ait, ac vim ciendi ructus. Quod et Dioſcorides edocet, II. 137. ῥαφανὶς καὶ αὕτη πνευμάτων γεννητική ... ἐρευκτικὴ δὲ etc. H.

z. Aegypto) Plinius ipſe XV. 7 *Plurimum autem in Aegypto fit oleum e raphani ſemine.* H.

a. Genera raphani) Braſſicae. Theophr. cap. 4. L. VII. hiſtor. Negligenter hoc Plinius. Vide infra capite 8. huius L. et cap. 9. L. XX. *Dal.*

Genera raphani) Genera eius quod Graeci ῥάφανον appellarunt, fecere illi tria. Verum ne quempiam nomenclatio remoretur, attendendum eſt apud Atticos appellatione raphani braſſicam venire: ſic Ariſtophanem, ſic etiam Theophraſtum, et alios pleroſque pro braſſica conſtat vſurpaſſe. Atque vt in Theophraſto potiſſimum morer, cuius orationem ſimilem eſſe Plinianae perſpicuum eſt, ſic ille habet Hiſt. VII. 4. Τῆς δὲ

ueſtre. Atque *b.* huic laeuia quidem, ſed breuiora ac rotunda, copioſaque: [1] atque *c.* fruticoſa: ſapor autem aſper, et medicamenti inſtar ad *d.* eliciendas aluos: Et *e.* in prioribus tamen differentia a [2] ſemine eſt: quoniam aliqua peius, aliqua [3] admodum exiguum ferunt. Haec *f.* vitia non cadunt, niſi in criſpa folia.

1. ac. Ch. 2. Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. differentia ſeminis Gr. et Al. 3. nullum. Theoph.

δὲ ῥαφάνȣ τριχῆ διαιρȣμένης, ȣ̓ λειοφύλλȣ τε, καὶ λειοφύλλȣ, καὶ τρίτης τῆς ἀγρίας etc. Ea braſſicae, non raphano proprie dicto referuntur: ſiquidem Marcus Cato vltima voluminis parte, quam braſſicae dicauit, tria fecit eadem illius veſtigia: tres pariter notas attulit. Prima eſt laeuis, altera criſpa, tertia quae proprie crambe nominatur: ſingula deinde genera ſuis notis deſcribit, quas omnes Theophraſti verbis ſuffragari conſtat. Heſychius: Ῥαφανὶς, καὶ ῥάφανος διαφέρει παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς· ῥάφανος μὲν γὰρ ἡ κράμβη· ῥαφανὶς δὲ παρ' ἡμῖν ῥάφανος. Habet eadem Apollodorus Caryſtius apud Athen. I. p. 34. Vide plura in eam rem apud Galen. de alim fac. II. 44. p. 361. H.

b. Atque huic laeuia) Th. iiſdem verbis, de braſſica. H.

c. Atque fruticoſa) Ramoſa, πολύκλαδος Theophr. H.

d. Ad eliciendas aluos) *Ciendas* ſcribendum reor, vſitatiore dicendi modo apud Plinium et omnes medicos. *Pint.*

Ad eliciendas aluos) Ad deiiciendam, ad ciendam aluum, et purgandam. De braſſica Theophr. l. c. ἔτι δὲ χυλὸν ἔχȣσα δριμὺν καὶ φαρμακώδη· διὸ καὶ πρὸς τὰς κοιλίας αὐτῷ χρῶνται οἱ ἰατροί. H.

e. Et in prioribus) In criſpa, laeuique braſſica. Theophr. l. c. de braſſica: Ὁμοίως δὲ . . . εἶναι δοκȣ̃σι διαφοραὶ καὶ ἕτεραι· ἐπεὶ ἄσπερμόν τι γένος αὐτῶν ἐστιν, ἢ κακόσπερμον, etc. H.

f. Haec vitia non cadunt niſi in criſpa folia) Particulam *niſi*, ſuperfluere arbitror ex Theophraſto. *In totum*, inquit, *criſpa ſucci boni-*

3. Noſtri *g.* alia fecere genera: Algidenſe a loco *h.*, longum atque tranſlucidum. Alterum rapi *i.* figura, [1] quod vocant Syriacum, ſuauiſſimum fere ac tenerrimum, hiemiſque patiens. Praecipuum tamen eſt, quod e Syria non pridem aduectum apparet, quoniam apud auctores non reperitur: id autem tota hieme durat. Etiamnum *k.* vnum ſilueſtre Graeci agrion *l.* vocant, Pontici armon, alii

1. *et quod. Dal.*

bonitate et folii amplitudine laeuo praeſtantior eſt. Pint.

Haec vitia) Seminis paruitas, aut imbecillitas. H.

g. Noſtri alia fecere genera) Haec iam de raphano, non de braſſica. *Dal.*

h. Algidenſe a loco) Ab Algido oppido, a quo probatum eſt et rapum ſupra. Algidus mons Romae vicinus eſt, et in eius cacumine arx, quam vocant *Rocca del Papa.* Dal.

Algidenſe) Ab Algido monte Romae vicino, de quo nos alibi. Sed nunc de Italis vernaculiſque raphanis, atque adeo veris et proprie dictis agit, non de braſſica. H.

i. Alterum rapi figura) Theophraſt. ῥαφανίδα perpetuo vocat noſtram radiculam; ῥάφανον vero braſſicam, ſuo Atticiſmo, quod Plinium multis locis fefellit. Idem auctor c. 4. L. VII. hiſtor. Boeotiam raphanida eſſe dulciſſimam, figura rotundam, nec Cleoneae modo oblongam ſcribit, quae conueniunt cum Syriaco raphano Plinii. *Dal.*

k. Etiamnum vnum) Raphani nimirum, non braſſicae, ſilueſtre genus. Philoxenus in Gloſſis: Ῥαφανίδης *armoracia.* Iſidor. XVII. 10. armoraciam eſſe lapſanam: falſo putat. Vtramque diſtinguit Colum. IX. 4. *Iam vero,* inquit, *notae vilioris innumerabiles naſcuntur herbae . . . vt vulgares lapſanae, nec his pretioſior armoracia.* Italia rerum antiquarum parens, adhuc *Aramoraci* et *Remolaci* nominat, teſte Anguillara Part. 7. p. 112. Noſtri, *Rave ſauvage.* Dioſc. II. 138. Ῥαφανὶς ἀγρία, ἥν Ῥωμαῖοι ἀρμορακίαν καλοῦσι, etc. H.

l. Agrion vocant) Cheram Manuſcr. Turnebus *Armotaciam*

alii leucen, noſtri armoraciam, fronde copioſius quam corpore. In omnibus autem probandis maxime ſpectantur caules: immitium enim rotundiores craſſioreſque, ac longis canalibus. Folia ipſa triſtiora, et angulis horrida.

4. Seri vult raphanus terra ſoluta, humida. Fimum odit, palea contentus. Frigore adeo gaudet, vt in Germania infantium puerorum magnitudinem aequet. Seritur poſt Idus Febr. vt vernus ſit: iterumque circa *m.* Vulcanalia, quae ſatio melior. Multi et Martio, et Aprili ſerunt, et Septembri. Incipiente incremento, confert alterna folia circumobruere, ipſos *n.* vero accumulare. Nam *o.* qui extra terram emerſit, durus fit atque fungoſus. Ariſtomachus *p.* detrahi folia per hie-

 mem

ciam cap. 7. L. XXIV. Aduerſ. Iſidorus hunc lapſanam eſſe interpretatur. Conuenit quod Caeſar ſcribit L. III. belli ciuil. Eſt autem genus radicis inuentum ab iis, qui fuerunt cum Valerio, quod appellatur chara, quod admixtum lacte, multum inopiam leuat. Id ſimilitudinem panis efficiebat. Eius erat magna copia. *Dal.*

m. Circa Vulcanalia) Aliis ortu Caniculae, aliis Calendis Auguſti. *Dal.*

Circa Vulcanalia) Colum. XI. 3. *Ceterum Auguſto circa Vulcanalia, tertia ſatio eſt: eaque optima radicis,* (hoc eſt, raphani) *et rapae, itemque napi, et ſiſeris, etc.* Ac multo poſt: *Raphani radix bis anno ſeritur: Februario menſe, quum vernum fructum exſpectamus: et Auguſto menſe circa Vulcanalia, quum maturius. Sed haec ſatio ſine dubio melior habetur.* H.

n. Ipſos vero accumulare) Aggerare terram, circumfundere. Colum. l. c. H.

o. Nam qui extra) Colum. iiſdem verbis. l. c. H.

p. Ariſtomachus detrahi) Theophraſt. cap. 5. L. V. cauſſ. *Dal.*

Ariſtomachus) Theophr. quoque de cauſ. V. 5. p. 330. Ὁμοίως δὲ τȣ̃το συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς λαχάνοις· ἐφ᾽ ὧν παχύνȣσι τὰς ῥίζας, τῶν

mem iubet: et, ne lacunae ſtagnent, [1] accumulare: ita in aeſtatem grandeſcere. Quidam prodidere, ſi palo adacto cauerna palea inſternatur ſex digitorum altitudine, [2] deinde in ſemen ſimumque et terra congeratur, ad magnitudinem ſcrobis creſcere. Praecipue tamen ſalſis *q.* aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, et *r.* in Aegypto nitro ſparguntur, vbi ſunt ſuauitate praecipui. In totum quoque ſalſugine amaritudo eorum eximitur, fiuntque coctis ſimiles. Namque et cocti dulceſcunt, et in naporum vicem tranſeunt. Crudos medici ſuadent, ad colligenda acria viſcerum, [3] dandos cum *s.* ſale ieiunis [4] eſſe, atque ita vomitionibus [5] praeparant meatum. Tradunt et praecordiis neceſſarium

1. accumulari. M. et Ch. terram accumulare. Theophr. 2. deinde ſemen et M. deinde ſemen ſimoque et terra contegatur. Alii. deindeque ſemen ſimo et Dal. 3. dandos, in M. et Ch deeſt. edendos. Alii. 4. edere. M. 5. praeparandum. V.

τῶν μὲν ἀφαιρȣ̃ντες τὰ φύλλα, καθάπερ τῆς ῥαφανίδος. ὅταν μάλιςα εὐαύξωσι τȣ̃ χειμῶνος, καὶ κατασάττοντες τὴν γῆν, ὥςε καὶ τὸ ὕδωρ ἀποςέγειν· ἐν γὰρ τῷ θέρει γίνονται θαυμαςαὶ τῷ πάχει. H.

q. Salſis aluntur) De braſſica hoc Theophraſt. cap. 7. L. II. cauſſ. *Dal.*

r. Et in Aegypto) Plinius XXXI. 46. *Salis vice vtuntur ad raphanos nitro Aegyptio; teneriores eos facit: olera viridiora:* vbi raphanos ab oleribus, hoc eſt, a braſſica ſecernit. H.

s. Dandos cum ſale ieiunis eſſe) Dioſcorides vomituris dat ante cibum: a cibo vero vt roboret ventriculum, et cibi diſtributionem adiuuet. Auctor obliuioſe vomituris imperat ſumto cibo, c. 4. L. XX. *Dal.*

Dandos cum ſale) Eadem de raphano Dioſc. II. 137. Ἁρμόζει δὲ καὶ τοῖς ἐμεῖν μέλλȣσι προεσθιομένη. De radicula Celſus, vt dicemus L. ſq. ſ. 13. H.

ceſſarium hunc ſuccum: quando phthiſin *t.* cordi intus inhaerentem non alio potuiſſe depelli compertum ſit in Aegypto, regibus corpora mortuorum ad ſcrutandos morbos [1] inſecantibus. Atque, vt eſt Graeca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeo ceteris cibis praelatus raphanus, vt ex auro [2] dicaretur, beta ex argento, rapum e plumbo. Scires non ibi genitum Manium *v.* Curium Imperatorem, quem [3] Samnitium *x.* legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapum torrentem in foco inuen-

1. *diſſecantib. V.* 2. *duceretur.* 3. *hoſpitum, Ch.*

t. *Phthiſin)* Lentam ea vox tabem ſonat. De hoc cordis vitio egimus XI. 69. Vide N. et Em. N. X. (hic coll.) *Quando*) Phthiſin certe, vt libri omnes editi habent, hoc eſt, tabem, congruere huic loco aptius, quam phthiriaſim, hoc eſt, morbum pedicularem, nemo, opinor, inficias ierit. Tamen, ne quid diſſimulem, in MSS. R. I. *tiriaſin*, in R. 2. *phthiriaſin* diſerte legimus. Quin Plinius alter, Valerianus appellatus, de re medica IV. I. hunc Plinii noſtri locum exſcribens, legiſſe ſic omnino videtur. Nam de raphani virtutibus diſputans, *Contra phthiriaſin*, inquit, *ſuccus eius adhibetur, qui ſolus poteſt tenuitate ſubtili ad imi corporis liniamenta cor penetrare. Aegyptii enim reges, quibus erat ſtudium ſcrutari corpora mortuorum, et cauſas valetudinum, occulta fide recognoſcere, in corde ipſo naſci eiuſmodi vitium prodiderunt.* Quid ſi φθειριάσεως, ſeu pedicularis morbi cauſas, quod medicis omnibus adhuc latet, ex prauo cordis habitu repeti iubeat? H.

v. *Manium Curium*) Rem narrat eleganter, vt ſolet, Valer. Max. IV. 3. p. 208. Cicero in Catone: Megacles quoque, L. de Viris illuſtribus apud Athen. X. p. 419. Plutarch. in Apophth. H.

x. *Quem Samnitium legatis*) In exercitu duos tantum calones pro ſeruis, famulis, miniſtris, ei fuiſſe ſcribit Alexand. ab Alexand. c. II. L. III. *Dal.*

inuentum Annales noſtri prodidere. Scripſit *y.* et Moſchion Graecus vnum de raphano volumen. Vtiliſſimi in cibis hiberno tempore exiſtimantur: iidemque dentibus ſemper inimici, quoniam atterant. Ebora certe poliunt. Odium *z.* his cum vite maximum, refugitque iuxta ſatos.

XXVII. Lignoſiora ſunt reliqua, in cartilaginum genere a nobis poſita. Mirumque, omnibus vehementiam ſaporis ineſſe. Ex *a.* iis paſtinacae vnum

y. Scripſit et Moſchion Graecis) Non *Morchion.* Fuit eius nominis medicus, cuius libellum Latine verſum vidimus nondum publicatum. *Gelen.*

z. Odium his cum vite maximum.) Hoc de braſſica audiendum eſt, quem *ῥάφανον* Theophr. et Ariſtotel. vocauerunt. Vide ſupra cap. 24. vltimum L. XVII. *Dalec.*

Odium his) Raphanis ſcilicet: nec minus braſſicae, vti ex Theophr. vidimus, L. XVII. 37. et ex Plinio ipſo viſuri ſumus L. XXIV. 1. *Pernicialia et braſſicae cum vite odia.* Pallad. IX in Aug. t. 5. *Raphanum tamen, ſiue braſſicam, conſtat eſſe vitibus inimicum: nam ſi circa ſe ſerantur, natura diſcordante refugiunt.* Ῥάφανον de braſſica recte accepit, Sed et raphano proprie dicto, hoc eſt, *ῥαφανίδι* vis eadem eſt. H.

a. Ex iis paſtinacae vnum) Plinius paſtinacae nomine Latinis ſignificari ait Plantas quatuor: primam quidem paſtinacam ſatiuam, Lugdunenſes vocant *Panetz*: alteram agreſtem, in pratis naſcentem, quam hibiſcum hic vocat, malachen agriam, cap. 4. L. XXI. Lugdunenſes *Panetz ſauvages*: tertiam daucum ſtaphylinum, altilem et hortenſem, memoratum Galeno L. VI. ſimpl. vulgo *Carotes*: quartam daucum ſtaphylinum ſilueſtrem, officinis notiſſimum. Et quoniam haec Romano more tractauerat, ſubiungit ſtatim Graecos quatuor etiam genera dauci ſtatuere, nempe tria deſcripta à Dioſcoride, et quartum daucum ſtaphylinum, quem poſt Liguſticum Dioſcorides explicat, ſilueſtrem ſcilicet, nulla vſquam facta mentione ſatiui, aut paſtinacae, vel ſativae, vel agreſtis, quaſi

vnum genus agreſte ſponte prouenit: ſtaphylinos Graece *b.* dicitur. Alterum *c.* ſeritur radice vel ſemine, primo vere vel autumno: vt Hygino placet, Februario, Auguſto, Septembri, Octobri, ſolo quam altiſſime refoſſo. Annicula vtilis eſſe incipit, bima vtilior, gratior autumno, [1] patiniſque maxime, et ſic quoque [2] virus *d.* illi intractabile eſt. Hibiſcum *e.* a paſtinaca gracilitate diſtat, damnatum in cibis, ſed medicinae vtile. [3] Eſt et *f.* quartum genus in eadem ſimilitudine paſtinacae, quam noſtri

1. *patinis quam. M.* 2. *vis illi intractabilis. M.* 3. *eſt autem quartum.*

quaſi ignotae Graecis illae plantae fuerint, quamuis ſtaphylinum apud Dioſcor. interpretes vertant paſtinacam. Vide infra c. 9. L. XXV. Staphylinum tamen ſuum Dioſcorides epitheto peculiari ἄγριον vocat, id eſt, erraticum, tamquam ſi et ἥμερον ſatiuum cognouiſſet. Paſtinacam Romani Gallicam vocabant, quod, vt etiam nunc fit, in Gallia tum paſſim diligentiſſime coleretur. *Dal.*

b. Staphylinos Graece dicitur.) Officinis Staphylinus agreſtis. Pingitur et deſcribitur a Dodonaeo, cap. 87. L. II. et cap. 38. L. V. *Dal.*

Staphylinos) Σταφυλῖνος Athenaeo IX p. 371. Haec paſtinaca tenuifolia ſilueſtris, quae pingitur a Dodonaeo, p. 668. viſa a nobis in horto Regio. H.

c. Alterum) Paſtinaca ſatiua, quae in Gallia vulgo *Panais* nominatur. Dodonaeo p. 669 Paſtinaca ſatiua latifolia eſt. H.

d, Virus) Sapor. H.

e. Hibiſcum) Paſtinaca latifolia ſilueſtris Dodonaei haec eſt, p. 669 *Panais ſauvage.* H.

f. Eſt et quartum) In quo genere eſt illud haud poſtremum, quod vulgo notum *Carotae* nomine, et Dauci officinarum, vt recte Anguillara P. VII. p. 129. praedulci radice, odorata, lutea, rufa, vel interdum purpurea, quam cum farina et oleo frigunt ad menſarum vſus, aut coctam in aceto et oleo, mandunt. Tenui-

ſtri Gallicam vocant, Graeci vero [1] daucon: [2] cuius genera *g.* etiam quatuor fecere: inter *h.* medica dicendum.

XXVIII. Siſer et *i.* ipſum Tiberius Princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis e [3] Germania. Gelduba *k.* appellatur caſtellum Rheno impoſitum, vbi generoſitas praecipua. Ex quo apparet frigidis locis conuenire. Ineſt longitudine neruus, qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta: quae mulſo in cibis temperata, etiam in gratiam vertitur. Neruus idem et paſtinacae maiori, dumtaxat anniculae. [4] Siſeris ſatus menſibus Februario, Martio, Aprili, Auguſto, Septembri, Octobri.

XXIX.

1. *Dauci genera etiam.* M. 2. *cuius genera etiam quatuor fecere. Inter medica dicendum ſiſer: et ipſe Tiberius, etc. Gr. et Al.* 3. *Sic e MSS. em. Hard. conſ. Ch. a Germania Gr. et Al.* 4. *Siſer bis teritur.* M.

Tenuifolia ſatiua paſtinaca dicitur Dodonaeo, p. 667. H.

g. Cuius genera etiam quatuor) De his dicemus opportuuius L. XXV. 64. inter medica, vt Plinius ait. H

h. Inter medica) In libris de medicina. H.

i. Siſer et) Dioſc. II. 139 Σίσαρον. Noſtris, *Cherui.* Iconem Dodonaeus exhibet p. 670. Quamquam an ſiler Graeciae, cum ſilere Geldubae ſiue Germanorum ſit idem, ſubdubitat Anguillara, par. 7, p. 112. H.

k. Gelduba appellatur) Hodie *Gelb*, pagus iuxta arcem, limen Archiepiſcopi Colonienſis *Dalec.*

Gelduba) Ex Tacito Geldubae ſitum agnouimus haud procul fuiſſe Noueſio, *Nuys*, in citeriore Rheni ripa, vbi nunc pagus eſt cum priſci nominis veſtigio *Gelb.* Vide Tacit. Hiſt. IV. p. 95. ſq. Caſtra Rheno impoſita ſcito plurima fuiſſe, in quibus Romanae cohortes praeſidii cauſa excubarent. In Conc. Agrippinenſi, anno CCCXLVI. *Epi-*

XXIX. Breuior his eſt, [1] ſed toroſior *l.*, amariorque, [2] inula *m.*, per ſe ſtomacho inimiciſſima: eadem dulcibus mixtis ſaluberrima. Pluribus *n.* modis auſteritate victa gratiam inuenit. Namque et in pollinem tunditur arida, liquidoque *o.* dulci temperatur: et decocta *p.* poſca, [3] aut aſſeruata, vel macerata *q.* pluribus modis, et tunc mixta defruto, aut ſubacta melle, vuiſue paſſis, aut pinguibus [4] caryotis. Alio rurſus modo cotoneis malis, vel ſorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata

1. *et M.* 2. *nullaue. Alii: in nulla. Ch.* 3. *aut aſſeruata defruto. M. quae interiacent, deſiderantur.* 4. *caricis. V. cereotis. Ch.*

Epiſtola plebis Agrippinenſium,] *ſed et omnium caſtrorum Germaniae ſecundae.* H.

l. Toroſior) Carnoſior. H.

m. Amarior inula) Hoc eſt, acrioris ſucci. Sic Horatius II. Sat. 2. v. 44. *acidas inulas* appellat, de quibus idem poſtea, Sat. 8. v. 51. *Inulas ego primus amaras Monſtraui incoquere.* Graecis ἑλένιον dicitur: noſtris, *de l'Aunée.* Officinis *Enula Campana.* Iconem vide apud Dodon. p. 342.

n. Pluribus modis) Tres quatuorue inulae condituras, quibus amaritudinem dimittat omnem, affert Columella, XXII. 46. H.

o. Liquidoque dulci) Liquore aliquo dulci H.

p. Decocta poſca) Decoqui inulam iubet ex poſca. Poſcam Latini vocant id quod Graeci ὀξύκρατον, quod potionis genus ex aquae et aceti mixtura fit. Decoqui ex aceto Columella praecipit, l. c. quod idem eſt: nam aceti ſolius nomine ſaepe poſca exprimitur. Plautus in Rudente: *Sed hic rex cum aceto pranſurus eſt, et ſale:* Spartianus in Peſcennino: *Iuſſit vinum in expeditione neminem habere, ſed aceto vniuerſos eſſe contentos.* Vulcatius in Auidio: *Praeter laridum, et buccellatum, et acetum.*

q. Macerata pluribus) Praeſertim muria ex Colum. Cum ſucco rutae, ſchola Salernitana: *Enula Campana reddit praecordia ſana, Cum ſucco*

variata, defectus praecipue ſtomachi excitat, illuſtrata maxime Iuliae *r.* Auguſtae quotidiano cibo. Superuacuum *ſ.* eius ſemen: quoniam *t.* oculis ex radice exciſis, vt arundo, ſeritur. Et haec autem, [1] et ſiſer, et paſtinaca, vtroque tempore, vere et autumno, magnis ſeminum interuallis: inula [2] ne minus [3] quam ternorum *v.* pedum, quoniam ſpatioſe fruticat. Siſer autem transferre melius.

XXX.

1. *Sic ex MSS em. Hard. conſ. Ch. Et haec autem ſeritur, et ſiſer Gr. et Al.* 2. *Nullaue minus Gr. et Al.* 3. *quaternorum Ch.*

ſucco rutae ſuccus ſi ſumitur eius, Affirmant ruptis quod proſit potio talis. H.

r. Iuliae Auguſtae) Quae Caeſaris Auguſti filia, Tiberii Auguſti coniux fuit. Vixit illa perhonorifice vſque ad quartum ſaltem Tiberii Auguſti annum: teſte nummo ſingulari, ex aere minimo, apud D. Abb. *de Fontenu*: hac epigraphe Graeca in corona laurea ΤΙΒ. ΚΑΙΣΑΡ. In auerſa parte ſpica erecta, fertilitatis Iudaeae ſymbolum: hinc ΙΟΥ. inde ΛΙΑ, infra L. Δ. *anno quarto* Iuliae Tiberii coniugis, cuius cauſa imperium ille in Iudaea obtinebat. Nam Caeſar ipſe fuit et heres Auguſti ob illud coniugium. Adde Achaten Tiberianum, vt appellant, quem alibi explicuimus; et nummum perrarum argenteum ex Muſeo noſtro, conſecrationis eius indicem, DIVA IVLIA AVGVSTA vt iam ſuperius diximus ad L. VII. 46. H.

ſ. Superuacuum) Sationi inutile. H.

t. Quoniam oculis) Siue bulbis, vt diximus XVI. 67. Palladius in Febr. tit. 24. *Hoc menſe inula ſeritur, quo canneta ponuntur. Seritur oculis, ſicut calami etc.* H.

v. Nullaue minus quam ternorum pedum) Scribo, *Inulane minus quam ternorum pedum*, tum ex citato exemplari, tum ex Columella libro XI. capite 3. *Paſtinaca, ſiſer, atque inula conualeſcunt alte paſtinato, et loco ſtercorato, ſed quam rariſſime ponenda ſunt, vt maiora capiant incrementa. Inulam vero interuallo trium pedum ſeri conuenit, quoniam*

XXX. Proxima *x.* his eſt bulborum natura, quos Cato in primis ſerendos [1] praecepit, celebrans Megaricos. *y.* Verum nobiliſſima eſt ſcilla *z.*, quamquam

1. *praecipit. Ch.*

iam vaſtos facit frutices. Aſtipulatur etiam Palladius L. III. titulo XXV. *Pint.*

Inula ne minus) Colum. XI. 3. *Paſtinaca, ſiſer atque inula conualeſcunt alte paſtinato, et loco ſtercorato: ſed quam rariſſime ponenda ſunt, vt maiora capiant incrementa. Inulam vero interuallo trium pedum ſeri conuenit, quoniam vaſtos facit frutices.* Sic enim Palladius l. c. *Seritur inula oculis, ſicut calami, quos abſcindere, et terra leuiter debemus obruere, terra foſſa et ſubacta, excitatis ad lineam puluinis, quibus eius oculos oportet infodere: trium pedum inter ſe ſpatio ſeparantur.* H.

x. Proxima - bulborum) Dioſc. II. 200. βολβὸς γνώριμος πᾶσιν, ὃν ἐσθίομεν. Bulborum facies notior eſt viſa Dioſcoridi, Plinioque, quam quae deberet repraeſentari: nunc incognita omnibus fere cum medicis, tum officinis habetur: quoniam bulbi omnes ii edi iam deſiere. Inueniuntur tamen hodieque cepae modo tunicati bulbi, quibus rura ſibi vorandi facultatem moliuntur: miram enim excitant auiditatem: quare *Appetitus* appellationem in agris ſibi vendicarunt. H.

Proxima) Vide infra XX. 9. paulo ante finem. *Dal.*

y. Celebrans Megaricos) Columel. — *quaeque viros acuunt, armantque puellas, Iam Megaris veniant genitalia ſemina bulbi.* Martialis: in ſq. obſ. Dalec.

Megaricos) Μεγαρῆας βολβοὺς laudat etiam Nicander, apud Athen. II. p. 64. Damnat Ouidius, ob Venerem ſcilicet; quam mirum in modum ſtimulat, his numeris. *Daunius, an Libycis bulbus tibi miſſus ab oris, An veniat Megaris: noxius omnis erit.* H.

z. *Scilla*) Squillam exemplo Varronis omnes nunc vocant officinae. Graeci σκίλλαν et σκύλλαν. Noſtri *Oignon marin*, ou *Squille.* Scilla Hiſpanica Cluſii eſt, rarr. plantt. II. p. 171. radice alba. Vidimus in horto Regio. H.

quam medicamini nata, [1] acetoque *a.* exacuendo. Nec vlli amplitudo maior, ſicut nec vis aſperior. Duo genera [2] medica: maſculus albis foliis, femina nigris. Et *b.* tertium genus eſt cibis gratum: [3] epimenidium *c.* vocatur, anguſtius folio, ac minus aſpero. Seminis plurimum omnibus. Celerius tamen proueniunt ſatae bulbis circa latera natis. Et *d.* vt creſcant, folia *e.* quae ſunt his ampla, deflexa circa obruuntur: Ita ſuccum omnem in ſe trahunt capita. Sponte naſcuntur [4] copioſiſſime in Balearibus Ebuſoque inſulis, ac per Hiſpanias. Vnum *f.* de iis volumen condidit Pythagoras philoſophus, colligens medicas viras, quas proximo reddemus *g.* libro. Reliqua *h.* bulborum genera differunt colore, magnitudine, ſuauitate. Quippe quum quidam crudi mandantur, vt in Cherroneſo Taurica.

1. *exacuendoque aceto. Ch.* 2. *medicae. M. et Ch.* 3. *Epimenidum. Ch.* 4. *copioſiſſimae. M.*

a. Acetoque) Fit enim ex ea acetum ſcillinum, vti dicemus. L. XX. 39. H.

b. Et tertium) Neque omnem ſcillae radicem in cibis approbat Theophr. Hiſt. VII. 11. Sed illius tantum quae Epimenidia appellatur, ἀλλὰ τῆς ἐπιμενιδείου καλουμένης, quae anguſtiore folio ac laeuiore eſt, ϛενοφυλλοτέρας καὶ λειοτέρας. H.

c. Epimenidium vocatur) Theophraſtus cap. 11. Lib. VII. hiſtor. Dal.

d. Et vt creſcant) Theophr. l. c. H.

e. Folia quae ſunt his ampla) De Aro tantum id idem ibidem. *Dal.*

f. Vnum de iis volumen etc.) Eius menito fit apud Laërtium in Pythagora, quo loco perperam legitur περὶ τῆς κήλης eum ſcripſiſſe, non περὶ τῆς σκίλλης. Muretus cap. 20. L. IX. Variar. *Dal.*

g. Proximo reddemus libro) Lib. XX. cap. 9. *Dal.*

h. Reliqua bulborum) Theophr. Hiſt. VII. 13. H.

i. Quippe quum) Theophr. l. c. et ex eo Athen. II. p. 64. H.

Taurica. Poſt *k.* hos in Africa nati maxime laudantur, mox Apuli. Genera *l.* Graeci haec fecere: Bulbinen, ſetanion, pythion, acrocorion *m.*, aegilopa, ſiſyrinchion. In *n.* hoc mirum imas eius radices creſcere hieme; verno autem, quum apparuerit viola, minui et contrahi, tum deinde bulbum pingueſcere. Eſt *o.* inter [1] genera et quod in Aegypto aron vocant, ſcillae proximum amplitudine, foliis lapathi, caule recto duum cubitorum, baculi craſſitudine, radice mollioris naturae, quae [2] edatur *p.* et cruda. Effodiuntur *q.* bulbi ante ver, aut deteriores

1. *haec genera.* *V.*

2. *eſtur.* *Ch.*

k. In Africa nati) Adeo dulces naſcuntur. Theophr. capitulo 13. Lib. VII. hiſtor. *Dal.*

Poſt hos in Africa) Λιβυκοὺς laudat pariter Athenaeus, l. c. Libycos, Daunioſque, ſiue Apulos, Ouidius paulo ante appellatus, H.

l. Genera Graeci haec fecere) Theophr. cap. 13. L. VII. hiſtor. haec ſic recitat: *Leucoion*, *bulbinen*, *opilionem*, *cyicem*, *et ſiſyrinchium* Pro leucoio ſcribitur hic *ſetanion*, pro opilione *pythion*, pro cyice *acrocorion.* Aegilops vel irrepſit, vel eius loco legendum, hemerocalles, aut quidpiam aliud eiuſmodi. *Dal.*

Genera Graeci) Theophr. in primis l. c. vbi haec genera recenſentur. Τὸ λευκόϊον, καὶ βολβίνη, καὶ ὁ πυθίων, καὶ κύιξ, καὶ τρόπον τινὰ τὸ σισυρίγχιον. Rectius forſan, συσιρίγχιον, a roſtri ſuilli ſimilitudine. Huius iconem apud Dodonaeum vide, p. 210. Eſt et in Eyſtettenſi horto. H.

m. Acrocorion) An *Acroſcorodon?* Vt vt eſt, bulborum eiuſcemodi ignota facies, vt et pythionis. H.

n. In hoc mirum) Nempe in ſiſyrinchio. Haec Theophr. l. c. H.

o. Eſt inter genera) Nempe bulborum. De aro autem Aegyptiaca loquitur, quae diuerſa a Dioſcoridis aro vulgari. Aegyptiaca colocaſiae genus eſt alterum, quod cum faba Aegyptia plerique confuderunt: Plinius apte diſtinguit. Pingitur a Dodonaeo, p. 318. Vidimus in horto Regio. H.

p. Quae edatur) Theophr. hiſt. VII. 11. H.

q. Effodiuntur bulbi ante ver.)

res illico [1] fiunt. Signum [2] maturitatis, folia [3] inareſcentia ab imo. Vetuſtiores improbant; item paruos et longos. Contra rubicundis rotundioribuſque laus, et grandiſſimis. Amaritudo pleriſque in vertice eſt. Media eorum dulcia. Bulbos non naſci, niſi [4] e ſemine, priores tradiderunt. Sed [5] et in Praeneſtinis campis ſponte naſcuntur, ac ſine modo etiam in Remorum aruis.

XXXI. (VI.) Hortenſiis *r.* [6] omnibus fere ſingulae radices, vt raphano, betae, apio, [7] maluae. Ampliſſima *ſ*, autem lapatho, vt quae deſcendat ad tria cubita.

1. *fiunt, ſi finduntur. M. Lego, et finduntur. Signum.* 2. *matur. eſt. Ch.* 3. *marceſcentia. V.* 4. *Sic ex MSS. conſ. Ch. ex Gr.* 5. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. Sed et Praen. Gr. et Al.* 6. *Hortenſibus. M.* 7. *lapatho. Theoph.*

ver.) Bulbis ſalaciores fieri oſtendunt Martialis verſus: *Cum ſit anus coniunx, cum ſint tibi mortua membra, nil aliud bulbis quam ſatur eſſe potes.* Ex iis cum nucleis pineis, cruca, pipere in nuptiali coena ſponſo ferculum parari ſolitum ſcribit Alex. ab Alex. cap. 5. II. vt apud quoſdam e papaueris ſemine cum lacte et melle, et apud Athenienſes, ſponſae, priuſquam mariti thalamum adiret, cydonium malum guſtare morem fuiſſe, vt halitu animaque ſuauiori virum oſcularetur. *Dal.*

r. Hortenſiis..vt raphano) Theophr. Hiſt. Pl. I. 9. Σχεδὸν δὲ καὶ λαχανωδῶν τὰ πλεῖςα μονόῤῥιζα· οἷον ῥάφανος, τεῦτλον, etc. Ῥάφανος, vt monuimus, braſſica Theophraſto eſt, non raphanus, quem ille ῥαφανίδα vocat. Verum aut ῥαφανὶς hoc loco ſcripſit, aut raphanum nunc ipſe intellexit: nam braſſicam μονόῤῥιζον eſſe falſum eſt. Et ſane idem Hiſt. VII. 2. vbi ea recenſet, quae ſingulari radice conſtant, appellat σέλινον apium, τεύτλιον betam, ῥαφανίδα raphanum, γογγυλίδα rapam: ῥάφανον non appellat. H.

ſ. Ampliſſima) Theophr. Hiſt. VII. 2. Μονοῤῥιζότατον δὲ τούτων πάντων τὸ λάπαθον ... ἔχει γὰρ μείζω

cubita. Silueſtri [t] minor et *t.* humida: effoſſa quoque diu viuit. Quibuſdam tamen capillatae *v.*, vt apio, maluae; quibuſdam ſurculoſae *x.*, vt ocimo. Aliis car-

t. Sic et V. ſilueſtri minore, tumidae Gr. et Al.

ζω τριῶν ἡμιποδίων, *maiores habet radices terno ſemipede*, hoc eſt, ſeſquipede. H.

t. Silueſtri minores; tumidae) Silueſtri minor et humidae, in vetuſto exemplari. recte. Theophraſtus Lib. VII. cap. 2. *Omnium maxime vni ſtirpem rumicem eſſe putaueris. Laterales enim craſſas nullas penitus agit, ſed tantum praetenues. Nititur altiſſima omnium radice maiore: namque ſemipedibus ternis. Silueſtris breuiorem agit; multicaulis atque ramoſus conſiſtit, et tota forma quum perfecta eſt, betae proxima ſane cernitur. Diuturnitate quoque ſilueſtrem et in totum, vt dicta loquar, omnia olera vincit. Perdurat quantum vis temporis, vt aiunt, carne plena atque humecta conſiſtit. Qua de cauſa effoſſa, diu viuere poteſt.* Haec Theophraſtus. Porro diſtincte Pliniana verba legenda cenſeo, vt duo illa verba, *Silueſtri minor*, Parentheſeos nota claudantur, et omnino legatur ſic: *Vt quae deſcendat ad tria cubita (ſilueſtri minor) et humida effoſſa quoque diu viuere poteſt.* Pint.

Silueſtris minor) Nempe ſilueſtri lapatho. Vide N. et Em. N. XI. (hic poſ.) *Silu.*) Perperam in libris editis, *ſilueſtris minores tumidae*, quum ſequatur proxime, *effoſſa quoque diu viuit.* In MSS. R. etc. *minore tumida.* Firmat emendationem Theophr. Hiſt. VII. 2. Τὸ δὲ ἄγριον βραχυτέραν. Πολυχρονιώτερον τε τοῦ ἀγρίου ... ἔχει δὲ σαρκώδη τὴν σάρκα. καὶ ἔνικμον. Διὸ δὲ ἐξαιρεθεῖσα ζῇ πολὺν χρόνον. H.

v. Capillatae) Quae fibras habent, hoc eſt, minores radiculas, oblongas, in capilli modum extenuatas, in quas velut extremas, craſſiores effuſae ſparguntur. H.

x. Surculoſae) Hoc eſt, lignoſae. Theophr. Hiſt. VII. 3. Τῶν δὲ ῥιζῶν ξυλωδέςαται πασῶν αἱ τοῦ ὠκίμου, καθάπερ ὁ καυλός

carnoſae, vt betae *y.*, aut magis etiamnum [1] croco *z.*: aliquibus *a.* ex cortice et carne conſtant, vt raphano, rapis: quorumdam geniculatae *b.* ſunt, vt graminis. Quae *c.* rectam non habent radicem, ſtatim [2] plurimis naſcuntur capillamentis, vt atriplex, et blitum. Scilla autem, et bulbi, [3] et caepe, et allium, non niſi in *d*, rectum radicantur. Sponte naſcentium *e.* quaedam numeroſiora ſunt radice, quam

1. *aro, aſphodelo. Theoph. et Cb.* 2. *pluribus nituntur. M.* 3. *et caepa, et arum, in acutum non radicantur. Dal. ex Theophraſt.*

λός. Addit idem c. 2. blitum, atriplicem, erucam, anethum, braſſicam, coriandrum, et Hiſt. I. 10. magnam ſilueſtrium partem. H.

y. Vt betae) Theophr. Hiſt. VII 2. H.

z. Croco) Theophr. Hiſt. I. 9. εἰσὶ μὲν σαρκώδεις καθάπερ ῥαφανίδος, γογγυλίδος, ἄρου, κρόκου. Idem repetit Hiſt. VII. 3. H.

a. Aliquibus) Theophr. Hiſt. I. 10. H.

b. Geniculatae) Geniculatae radices vocantur, quae nodis quibuſdam interſtinctae protuberant, rotundae et leuiter capitulatae. Γονατώδεις, Theophr. Hiſt. I. 10. H.

c. Quae rectam) Theophr. Hiſt. I. 9. H.

d. In rectum radicantur) Radicum natura eſt a lateribus radiculas alias fundere, quas ἐπιφυάδας appellamus, inquit Theophr. I. 10. at eiuſmodi nullam bulbi habent. Omnes enim radices bulborum in rectum tendunt; nec a latere funduntur, ſed a capite. H.

e. Sponte naſcentium etc.) Theophr. cap. 11. Lib. I. hiſtor. τῶν ποωδῶν, earum quae herbae vulgari ſimile folium, id eſt, longum et anguſtum habent, quales ſunt crocus, perdicium, aſpalax. Tamen de Perdicio tantum hoc idem ſcribit, non de croco, aut aſpalace. Sed et ſunt, qui eiuſdem perdicion eſſe volunt ornithogalon Dioſcoridis, et pro aſpalace *aſphodelum* legunt, Vtrumque certe ποῶδες eſt *Dalec.*

Sponte naſcentium) Theophr. Hiſt. I. 11. iiſdem fere

quam folio, vt aſpalax, perdicium, crocum. Florent [1] confertim *f.* ſerpyllum, abrotonum, napi, raphani, menta, ruta: et cetera quidem quum cepere, [2] defloreſcunt: ocimum *g.* autem particulatim et ab imo incipit: qua de cauſa diutiſſime floret. Hoc [3] et *h.* in heliotropio herba euenit. Flos aliis *i.* candidus, aliis luteus, aliis purpureus. Folia *k.* cadunt a cacuminibus, origano, inulae, et aliquando rutae iniuria laeſae. Maxime *l.* concaua ſunt caepae, [4] gethyo.

 XXXII.

1. *ex Theoph.* ἀθρόως. *florent cum fraxino ſerpyll. Gr. et Al.* 2. *ſtatim efflorescunt. Dal.* 3. *et faba, Theoph.* 4. *gethio Gr.*

fere verbis. Sed quae ſit aſpalax, incompertum. H.

f. Florent confertim) Hoc eſt, ſimul vniuerſum florem emittunt, non particulatim. Vide N. et Em. N. XII. (hic coll.) *Florent)* Prius legebatur, *florent cum fraxino.* Atqui florere fraxinum mature, et quidem priuſquam ſerpentes prodeant, ipſemet admonuit, L. XVI. 24. Sero abrotonum, ſerpyllumque: abrotonum certe aeſtate, vt ait ipſe L. XXI. S. 34. Ex Theophraſto medicinam huic loco fecimus. Sic enim ille Hiſt. VII. 3. Ἀνθεῖ δὲ τῶν μὲν ἄλλον ἕκαστον ἀθρόον. Τὸ δὲ κατὰ μέρος κάτω πρῶτον· εἶθ᾽ ὅταν ταῦτα ἀπανθήσῃ, τὰ ἄνω. τὸ δὲ, πολυχρόνιον ἐν τῷ ἀνθεῖν καθάπερ κύαμος, καὶ τῆς πόας τὸ ἡλιοτρόπιον. etc. Vbi perſpicuum eſt, tum a Graeco ſcriptore, tum a Plinio, opponi ea inter ſe, quae confertim, ſeu primum ab imo floreſcunt. Id enim Latinus auctor ſtatim ſubiicit, *Ocimum autem particulatim, et ab imo incipit.* H.

g. Ocimum autem) Theophr. Hiſt. VII. 9. H.

h. Hoc et in heliotropio) Theophr. Hiſt. VII. 3. H.

i. Flos aliis) Theophr. Hiſt. VII. 9. H.

k. Folia cadunt) Theophr. Hiſt. I. 15. quem locum Gaza non ſatis fideliter vertit. H.

l. Maxime concaua) Theophr. Hiſt. I. 16. Ἴδιον δὲ ἐπὶ τῶν λαχανωδῶν, οἷον

XXXII. Allium *m.* caepaſque inter Deos in iureiurando *n.* habet Aegyptus. Caepae *o.* genera apud Graecos: [1] Sardia, Samothracia, [2] Alſidena, Setania, Schiſta, Aſcalonia, ab oppido Iudaeae nominata. Omnibus etiam odor *p.* lacrymoſus,

1. *Sarda. Ch.* 2. *Cnidia. Theoph.*

οἷον κορμμύου, γηθύου, τὸ κοιλόφυλλον. H.

m. Allium caepaſque) Aegyptii, inquit, quum iurant per Deos ſuos, ſimul per opes ſuas iurant, quae ſunt allium et caepae. Non dicit inter deos reponi vel coli ab Aegyptiis allium et caepas: quantumuis ſcribat Iuuenalis, Sat. XV. 1. *Quis neſcit, Voluſi Bithynice, qualia demens Aegyptus portenta colat? ... Porrum et caepas nefas violare, et frangere morſu. O ſanctas gentes, quibus haec naſcuntur in hortis Numina!* De his Prudentius quoque eleganter, περὶ ςεφάνων, hymno *10* in S, Romanum v. 255. et L. II. in Symmach. v. 866. quem conſule. At Horat. L. I. ep. 12. *Verum ſeu piſces, ſeu porrum, et caepe trucidas,* iocoſe dixit atque ironice, pro eo quod eſt, ſi nihil aliud occidis in coenam. Hoc tantum. H.

n. In iureiurando habet Aegyptus) Zeno Stoicus per capparim iurabat, Telecli-des per braſſicam. Plutarchus L. de Iſid. et Oſir. Caepam quidem Aegyptii ſacerdotes auerſabantur, quod lacrymas eliciendo, feſtos dies celebrantibus moleſta ſit, et excitata ſiti incommoda ſit iis, qui religionis cauſa potu ciboque abſtinent. Plutarchus ibid. praeterea quia Luna decreſcente viget et augeſcit. *Dal.*

o. Caepae genera) Theophr. Hiſt. VII. 4. a quo haec enumerantur: Σάρδεια, Κνίδια, Σαμοθρᾴκια, καὶ πάλιν Σητάνια, καὶ Σχιςὰ, καὶ Ἀσκαλώνια. *Des oignons.* Alſidenorum mentio alibi nulla. H.

p. Odor lacrymoſus) Inde Graecis κρόμμυον, ὅτι κόρας συμμύειν ποιεῖ. Ariſtophan. τί δῆτα κλάεις. Ἀκρομμύων ὀσφαίνομαι. Bias a rege Aliatte accerſitus, regia fortuna ſpreta, illum iuſſit κρόμμυα ἐσθίειν, τετέςιν οἰμώζειν. Rhodig. c. 4. XII. Lucilius L. V. Sat. Sic enim Feſtus vocat interiores

ſus, et praecipue Cypriis *q.*, minime Gnidiis. [1] Omnibus *r.* corpus [2] totum pinguitudinis earum cartilagine. E *s.* cunctis ſetania minima, excepta Tuſculana, ſed dulcis. Schiſta autem et Aſcalonia condiuntur. Schiſtam hieme cum coma ſua relinquunt, vere folia detrahunt, et alia ſubnaſcuntur iiſdem diuiſuris: vnde *t.* et nomen. Hoc *v.* exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, vt in capita creſcant potius, quam in ſemina. Aſcaloniarum

 rum

1. *Omnibus radicum corpus tectum pingui cartilagine. Dal.*
2. *Omnibus corp. totum paene tunicarum cart. Pint.*

riores caeparum tunicas. Varro in Bimargo: *Aui et ataui noſtri quum allium et caepae verba earum olerent, tamen optime animati erant.* Tunicatum caepe Perſius eleganter vocat Satyr. 4. — *tunicatum cum ſale mordens Caepe* Lucilius L. VI. — *lippus edendis Acribus aſſidue fuit caepis lacrumoſis.* In Priapeis: *Acreiſque caepas, alliumque fibratum.* Apud Homerum Iliad. ἐκαδήμη ἐϋπλόκαμος. Neſtori et Machaoni pro obſonio apponit caepam et mel flauum χλωρόν. *Dal.*

Odor lacrymoſus) Lacrymas ciens. Lucilius Sat. L. V. *Flebile caepe ſimul, lacrymoſaeque ordine tallae.* Tallas Feſtus appellat interiores caeparum tunicas. Vaporem lentum ac tenuem exſpirat caepa, qui ad oculos irreptans lentitia cohaeret, et ſui tenuitate lancinans dolorem excitat, et ſic lacrymas exigit. Vide Ruell. L. II. p. 399. H.

q. Cypriis) Cyprias caepas laudat Marcellus Empiricus, c. 15. ad anginam p. 105. H.

r. Omnibus — cartilagine) Subintellige, conſtat: vel *e cartilagine* legito. H.

s. E cunctis) Theophr. l. c. H.

t. Vnde et nomen) Vt nempe σχισαὶ, hoc eſt, caepae fiſſiles appellentur. Sic Theophr. l. c. H.

v. Hoc exemplo) Pallad. L. III. in Febr. tit. 24. p. 68. *Si capita voluerimus his eſſe maiora, folia omnia debemus auferre, et ſic ſuccus ad inferiora cogetur.* H.

rum *x.* propria natura. Etenim *y.* velut [1] ſteriles ſunt ab radice, et ob id ſemine ſeri illas, non deponi iuſſere Graeci. Praeterea ſerius circa ver, quum [2] germinant, tranſferri: ita craſſeſcere, et tunc properare praeteriti temporis penſitatione. Feſtinandum *z.* autem in his eſt, quoniam maturae celeriter putreſcunt. *Si a.* deponantur, [3] caulem mittunt et [4] ſemen, ipſaeque euaneſcunt. Eſt et colorum differentia. [5] In Iſſo *b.* enim et Sardibus candidiſſimae proueniunt. Sunt in honore et Creticae, de quibus dubitant, an eaedem ſint, quae

1. *ſterileſcunt* V. 2. *germinent.* Ch. *germinauerint.* Th. 3. *caulem mittunt.* Ch. *neque legitur, et, in* M. 4. *ſementant.* Vet 5. *amiſſo.* Ch. *differentia, ſamo enim Gr. et Al.*

x. Aſcaloniarum) Has adhuc hodie Galli nominant *Eſchalotes*, quaſi Aſcalotas, relictis priſtini vocabuli rudimentis. Vide Gloſſ. Du-Cangii, voce *Aloigna.* H.

y. Etenim velut) Apud nos tamen et radice melius, ſeu bulbo feruntur. H.

z. Feſtinandum) Cito euellendae: alioqui putreſcunt: πολὺν δὲ χρόνον ἐαθέντα ἐν τῇ γῇ σήπεται. Theophr. l. c. H.

a. Si deponantur) Si plantentur, φυτευθέντα. Theophr. H.

b. Samo enim et Sardibus candidiſſimae) *Amiſſo* in veteri lectione non *Samo.* Subſtituo pro *amiſſo, apud Iſſum,* ex Theophraſto L. VII. capite 4. *differunt,* inquit, *et colore nonnullae. Etenim apud Iſſum cetera quidem candidis ſimiles conſtant, ſed colore candidae admodum proueniunt, Sardianiſque ſimiliter fere affirmant.* Eſt autem Iſſus vrbs nemini ignota, in Cilicia, clara victoria Alexandri aduerſus Darium. *Pint.*

In Iſſo enim) Vide N. et Em. N. XIII. (hic coll.) *Eſt*) Prius legebatur, *Samo enim et Sardibus.* In MSS. R. Colb. Chiffl. *differentia amiſſo enim et Sardibus.* Noſtram egregie conſtabilit coniecturam Theophr. Hiſt. VII. 4. Ἐν Ἴσσῳ γὰρ μὲν ἄλλα

quae Aſcaloniae, quoniam [1] ſatis *c.* capita craſſeſcunt: depoſitis, [2] caules et ſemina. Diſtant ſapore tantum dulci. Apud nos duo prima genera. Vnum condimentariae, quam illi gethyon *d.*, noſtri pallacanam vocant. Seritur menſibus, Martio, Aprili, Maio. Alterum capitatae, quae ab aequinoctio autumni, vel a Fauonio. Genera eius auſteritatis ordine, Africa, Gallica, [3] Tuſculana, Aſcalonia, Amiternina. Optima autem, quae rotundiſſima. Item rufa acrior, quam candida: ſicca, quam viridis, et cruda quam cocta, ſicca quam condita. Seritur Amiternina frigidis et humidis locis, et ſola allii modo capite, reliquae ſemine. [4] Proxima quae aeſtate nullum ſemen emittunt, ſed caput tantum, quod [5] inareſcit. Sequenti autem anno permutata ratione ſemen gignitur, caput ipſum corrumpitur. Ergo omnibus annis ſeparatim ſemen caepae cauſa ſeri-

1. *ſatae radices agunt. Ch.* 2. *caulis et ſemen. Ch.* 3. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. Africana, Gall. Tuſc. Amit. Gr et Al.* 4. *Proxima quae, etc, emittit. Dal.* 5. *increſcit, vt mox, Quum increuit, etc. Dal.*

ἄλλα ὅμοια τοῖς λευκοῖς· λευκὰ δὲ σφόδρα τῇ χροιᾷ. Φέρειν δέ φασιν ὅμοια τοῖς Σαρδιανοῖς. H.

c. Quoniam ſatis) Hoc eſt, quoniam quum feruntur ſemine, capita eis craſſeſcunt: σπειρόμενον μὲν, inquit Theophr. cui φυτευόμενον opponitur, depoſitum ſiue plantatum. H.

d. Gethyon) Γήθυον, quod fere ſine capite eſt, ceruicis tantum longae: ideoque totum in frondem luxuriat. Vulgus noſtrum ſua conſuetudine *cebulam*, quaſi *caepulam* vocat; alii *ſiboulam*, *Ciboule*; nonnulli *ciuas*, vel *ciuones*, quaſi cepinas vernaculo ſermone proferunt. H.

e. Alterum capitatae) Quod fere citra ceruicem in caput extuberat. Hanc vocant vnionem veteres ruſtici, vt teſtatur Columella, XII. 10.

ſeritur, ſeparatim caepe ſeminis. Seruantur autem optime in paleis. Getiiyum *f.* paene ſine capite eſt, ceruicis tantum longae, et ideo totum in fronde: ſaepiuſque reſecatur, vt porrum. Ideo et illud ferunt, non deponunt. Cetero *g.* caepas ter foſſo ſolo ſeri iubent, exſtirpatis radicibus herbarum, in *h.* iugera denas libras. Intermiſceri *i.* ſatureiam, quoniam melius proueniat. Runcari *k.* praeterea, et ſarriri, ſi non ſaepius, quater. Aſcaloniam *l.* menſe Februario ſerunt noſtri. Semen caeparum *m.* nigreſcere incipiens, antequam [1] marceſcat, metunt.

XXXIII. Et *n.* de porro in hac cognatione dici conueniat, praeſertim quum ſectiuo nuper auctoritatem dederit Princeps Nero, vocis *o.* gratia, ex oleo ſtatis menſium omnium diebus, nihilque aliud, ac ne pane quidem veſcendo. Seritur ſemine

1. *marceſcent.* *Ch.*

10. quod nomen apud Gallos velut triuiale hactenus vſurpatum eſt: ſiquidem quod ſingulari conſtat capite, nec pluribus coagmentatur bulbis, vnionem Gallica lingua nominat. *Oignon.* H.

f. *Gethyum paene*) Theophr. Hiſt. VII. 4. H.

g. *Cetero cepas*) Colum. XI. 3. H.

h. *In iugera*) Denas ſeminis ceparum libras in ſingula iugera ſeri iubet. H.

i. *Intermiſceri*) Colum. l. c. et Pallad. L. III. in Febr. tit. 24. p. 68. H.

k. *Runcari etc.*) Colum. l. c. H.

l. *Aſcaloniam*) Sic Colum. l. c. H.

m. *Semen - mareceſcat*) Colum. *Sed nec patiendum eſt, vt perareſcat, etc.* H.

n. *Et de porro*) Pallad. c. 24. Februar. *Dal.*

Et de porro) Gallis, Poireau. H.

o. *Vocis gratia*) Cui ſplendorem affert infra cap. 6. L. XX. *Dal.*

Vocis gratia) Cui ſplendorem affert; vt dicetur L. XX. 21. H.

ne ab aequinoctio autumno: ſi *p.* ſectiuum facere libuit, denſius. In *q.* eadem area ſecatur, donec deficiat, [1] ſtercoraturque ſemper. Si *r.* nutritur in capita, antequam ſecetur, quum increuit, in aliam

 aream

1. *ſtercoraturque ſemper: nutritur in capita, antequam ſecetur. Quum increuit, Gr. et Al.*

p. Si ſectiuum facere) Colum. XI. 3. *Porrum ſi ſectiuum facere velis, denſius ſatum praeceperunt priores relinqui, et ita, quum increuerit, ſecari. Sed nos docuit vſus, etc.* Porrum ſectiuum eſt, quod saepius ſecatur, demeteturque in vſum culinae. *Sectile porrum* Iuuenalis appellat: Martialis, *tonſile*: *ſectum*, auctor Moreti. Rurſum de hoc Martialis, L. XIII. epigr. 18. cuius lemma: *Porri ſectiui*: *Fila Tarentini grauiter redolentia porri Ediſti quoties, oſcula clauſa dato.* H.

q. In eadem area ſecatur, etc.) Sic diſtinguenda ſunt: *In eadem area ſecatur, donec deficiat, ſtercoraturque ſemper. Si nutritur, in capita, antequam ſecetur, quum increuit, in aliam aream tranſfertur, ſummis foliis leuiter reciſis ante medullam, et capitibus retractis tunicisque extremis.* Quem ſectiuum inquit facere volueris, in eadem area, qua ſatus a primo fuerit, ſecandus eſt donec deficiat; at ſi nutritur in capita, id eſt, ſi capitatum voles facere, vbi increuit antequam ſecetur, in aliam aream tranſferri debet, ſummis foliis leuiter reciſis. De capitato poſtrema illa verba capienda eſſe palam eſt, et ex iis quae ſequuntur: *Antiqui ſilice, vel teſta ſubiecta capita dilatabant, hoc item in bulbis.* Mox emendandum: *Laudatiſſimus in Aegypto, mox Oſtiae atque Ariciae*, et paulo poſt: *alterum genus pallidioris folii, rotundioriſque, lenioribus inciſuris.* Duo genera ſectiui porri facit, quorum alterum *folio herbacium*, id eſt, viriditatis mirae: alterum folio pallidioris, dilutioris nempe viriditatis. Vide *Salmaſ.* pag. 1001. a.

r. Si nutritur in capita) Si vis porrum eſſe capitatum. Vide N. et Em. N. XIV. (paulo poſt) Capitatum porrum a radice quae in

aream tranſfertur, ſummis foliis leuiter reciſis ante medullam: et capitibus [1] retractis, tunicisue extremis. Antiqui *s.* ſilice vel tegula ſubiecta *t.* capita dilatabant: Hoc item in bulbis. Nunc ſarculo leuiter conuelluntur radices, vt delumbatae alant, neque [2] diſtrahant. Inſigne, quod quum fimo laetoque ſolo gaudeat, rigua odit: [3] et tamen proprietate quadam ſoli conſtant. [4] Laudatiſſimus in

1. *detractis tunicis extremis. Dal. vt de allio et cepa Theoph. ſcripſit. c. 4. I. cauſ.* 2. *diſtrahantur. V.* 3. *haec. V.* 4. *laudatiſſimum. V. quamquam apud Palladium porrus legitur.*

in caput extuberat ſibi nomen vſurpauit. *Si nutritur*) Voculam *ſi*, quam libri hactenus editi omiſerunt, magno totius ſententiae detrimento, ex R. cod. et Colb. ſuppleuimus, et quod certius aliquanto eſt, ex Columella. Sic enim ille XI. 3. *In eo autem porro, quod magni capitis efficere voles, ſeruandum eſt, vt antequam tranſlatum deponas, omnes radiculas amputes, et fibrarum ſummas partes intondeas. Tum teſtulae vel conchae, etc.* Fibras pro foliis eo capite haud raro vſurpat. H.

s. Antiqui ſilice) Ita Sotion in Geop. XII. 29. p. 351. Ὁμοίως τὰ πράσα ἔςαι μεγάλα, εἰ μεταφυτεύων αὐτὰ, ὄςρακον ἢ λίθον πλατὺν ὑποθήσεις, καὶ μὴ ποτίσεις. *Similiter porri magni fient, ſi dum ipſos tranſfers, teſtam, latumue lapidem ſuppoſueris, nec rigabis.* Columella quoque XI. 3. *In eo autem quod magni capitis efficere voles, ſeruandum ſit, vt antequam tranſlatum deponas, omnes radiculas amputes, et fibrarum ſummas partes intondeas. Tum teſtulae vel conchae, quaſi ſedes in ſingulis ſubiectae ſeminibus adobruuntur, vt fiant capita latioris incrementi.* H.

t. Subiecta capita dilatabant). Inde κεφαλωτὸν πράσον. Auctor Moreti: *Hic ſiſer, et capiti nomen debentia porra.* In Priapeis: *Creſcenſue ſemper in ſuum caput porrum.* Dal.

in Aegypto, mox [1] Oſtiae, atque *v.* Ariciae. Sectiui duo genera: Herbaceum folio inciſuris eius euidentibus, quo vtuntur medicamentarii. Alterum *x.* genus [2] pallidioris ſolii, rotundioriſque, [3] inciſuris leuioribus. Fama *y.* eſt, Melam equeſtris ordinis, reum ex procuratione a Tiberio Principe accerſitum, in ſumma deſperatione ſucco porri ad trium denariorum argenteorum pondus hauſto, confeſtim exſpiraſſe ſine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium eſſe.

XXXIV. Allium *z.* ad multa [4] ruris praecipue medicamenta prodeſſe creditur. Tenuiſſimis, et quae ſeparantur, [5] in vniuerſum velatur membranis: mox pluribus coagmentatur *a.* nucleis, et his

1. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. Orchiae Gr. et Al.* 2. *Sic ex MSS. Hard. ſuauidioris. M. fortaſſis, flauidioris Dal. ſauidioris Ch. forte validioris. Pint. ſuauioris Gr. et Al.* 3. *leuioribus inciſuris. Ch.* 4. *ruſticis. Dal.* 5. *in M. d.*

v. Atque Ariciae) Mart. XIII. ep. 19. cui titulus: *Porri capitati: Mittit praecipuos nemoralis Aricia porros, In niueo virides ſtipite cerne comas.* H.

x. Alterum . . pallidioris folii) Hoc eſt, dilutioris viriditatis. In MSS. *ſuauidioris.* Forſan *flauidioris:* qua de voce diximus L. XVIII. ſ. 34. vt viridiori herbaceo opponatur. H.

y. Fama eſt Melam) Mela is falſo eſſe creditur cuius Geographici nunc manibus omnium teruntur libri. H.

z. Allium) Del' Ail. Sim. Sethi L. de alim. tit. Σκόροδα ex Galeno, allium vocat θηριακὴν τῶν ἀγροτῶν, *theriacam ruſticorum.* H.

a. Nucleis) Ὄνυχας vocat Aëtius L. XI. c. 11. σκελίδας, Paulus Aegineta cap. 33. L. IV. γέλγεις Theophr. ἄγλιθας Galenus. *Dal.*

Nucleis) Cohaerentes bulbi, in quos allii caput extumuit, quo ſeorſum conſiti nouam creant ſobolem, et nuclei

his ſeparatim veſtitis. Aſperi ſaporis: quo plures nuclei fuere, hoc eſt aſperius. Taedium huic quoque [1] halitu, vt caepis: nullum tamen coctis. Generum *b.* differentia in [2] tempore: praecox maturefcit ſexaginta diebus: [3] tum *c.* in magnitudine. Vlpicum *d.* quoque in hoc genere Graeci appellauere allium Cyprium, alii antiſcorodoni *e.*, praecipue Afri·

1. *halitus. V.* 2. *tempore et culti. Th.* 3. *Tamen. Ch.*

nuclei, et ſpicae, Latinis auctoribus appellantur: ſicut Graecis γέλγεις et ἄλγιθες grana dicuntur, quibus allii caput compactum eſt. Theophr. Hiſt. VII. 4. et Dioſc. II. p. 182. H.

b. Generum differentia) Quoniam aliud praecox, aliud ſerotinum, πρώϊον, καὶ ὄψιμον. Theophr. l. c. H.

c. Tum in magnitudine) Differunt etiam magnitudine et paruitate. Magnitudine ſiquidem praeſtat ceteris genus illud quod Cyprium vocant: Καὶ μεγέθει, καὶ μικρότητι. Καὶ γὰρ τῷ μεγέθει γένος τι διαφέρον ἐςὶ, μάλιςα δὲ τὸ Κύπριον καλέμενον τοιῦτον. Theophr. l. c. H.

d. Vlpicum) Quidam eſſe volunt allium Aegyptium Dioſcoridis, quod, vt porrum ſingulari capite conſtat, idemque molyzam. Hippocratis L. de mulieribus. *Dal.*

Vlpicum) In eo eſt illud genere, quod ceteris mole capitis antecellit. Columella, in Hortulo, p. 349. *Alliaque infractis ſpicis et olentia late Vlpica.* Et L. XI. 3. p. 394. *Vlpicum, quod quidam allium Punicum vocant, Graeci autem ἀφροσκόροδον appellant, longe maioris eſt incrementi quam allium . . . habet velut allium plures cohaerentes ſpicas, etc.* H.

e. Antiſcorodon) Aphroſcorodon, vt indicant, quae proxime ſequuntur. Sic et Columella vocauit, idemque allium Punicum. Quidam a ſpuma, alii ab Africa Aphroſcorodon dici volunt. Columellae verba ſunt L. XI. cap. 3. *Vlpicum, quod quidam allium Punicum vocant, Graeci Aphroſcorodon*

Africae celebratum inter pulmentaria *f.* ruris, grandius allio. [1] Tritum *g.* in oleo et aceto, mirum quantum increſcat ſpuma. Quidam vlpicum et allium in plano ſeri vetant, caſtellatimque *h.* grumulis [2] imponi, diſtantibus inter ſe pedes ternos. Inter

1. *Trito. V.* 2. *imponi iubent. V.*

don appellant, longe maioris eſt incrementi. Dalec.

f. Pulmentaria ruris) Ea pulmentaria *μυττωτοὺς* Theophraſt. vocat cap. 4. L. VII. hiſt. Polluci autem *μυττωτὸς* eſt *τρίμμα ἐκ σκορόδων δριμὺς*: Dioſcoridi intritum ex allio et nigra oliua. Hoc loco Plinius parare id videtur ex oleo, allio et aceto. Parant alii ex allio, ouo, caſeo: Lugdunenſes ex allio et nuce iuglande recenti, aut alioqui tamdiu in aqua macerata, vt recenti ſimilis videatur. Excitat hoc appetentiam, et contra venenum fungorum pro antidoto eſt. Vide Coelium et ſcholiaſtem Ariſtoph. *Dal.*

Inter pulmentaria) In moretis vtuntur, inquit Gaza illud Theophraſti vertens *πρὸς τοὺς μυττωτοὺς χρῶνται*. Recte: eſt enim id pulmentarium ruris moretum, cui allium immixtum intritumque eſt: inde ei *alliato* nomen. Meminit Plautus in Moſtell. act. I. ſc. I. v. 44. *Tu tibi iſtos habeas, turtures, piſces, aues: Sine me alliato fungi fortunas meas.* H.

g. Tritum in oleo etc.) Verba illa *in oleo et aceto*, falſo inſerta videntur, ex Theophraſto L. VII. capite 4. his verbis: *Cyprium vocatum maxime tale eſt, quod non decoquunt, ſed in myttotis vtuntur, et quum tunditur mirum quantum ſpuma increſcat.* Pint.

Increſcat ſpuma) Hinc *ἀφροσκόροδον*, vt arbitror, alii apud Columellam vocant. H.

h. Caſtellatimque) Caſtellatim idem fere quod aceruatim, *σωρηδόν*. Grumulos ſiue cumulos ſpicarum allii ſeri iubet ita, vt cumuli multis in orbem conſtent granis: inter grana ſingula digiti vnius interuallum ſit: ternûm pedum inter cumulos ſingulos: qui cumuli ſic diſpoſiti caſtellorum ſpeciem quamdam referunt. Namque in limitibus Imperii ad finium cuſtodiam aduerſus incurſiones

ter grana [1] digiti intereſſe debent; ſimul *i.* atque tria folia eruperunt, ſarriri. Grandeſcunt, quo ſaepius ſarriuntur. Matureſcentium *k.* caules depreſſi in terram obruuntur: ita cauetur ne in frondem luxurient. In *l.* frigidis vtilius vere ſeri, quam autumno. [2] Cetero *m.* vt odore careant, omnia haec iubentur ſeri, quum luna ſub terra ſit: colligi, quum in coitu. Sine *n.* his Menander e Graecis auctor

1. *digiti quatuor intereſſe. M-*

2. *Cetero. Cb.*

nes hoſtium caſtella ſtatuebantur, aliquot inter ſe diſcreta paſſibus. Anonymus auctor, de rebus bellicis: *Eſt praeterea inter commoda rei publicae vtilis limitum cura, ambientium vbique latus Imperii. Quorum tutelae aſſidua melius caſtella proſpicient; ita vt millenis interiecta paſſibus ſtabili muro et firmiſſimis turribus erigantur, etc.* Vſus ea voce Liuius, L. XVII. vbi *caſtellatim diſpoſitos circa collem* milites ait. Aliter ſeri praecipit Colum. l. c. H.

i. Simul atque) Colum. XI. 3. *Quum ternas fibras emiſerunt ſpicae, ſarriantur: nam quo ſaepius id factum, maius ſemina capiunt incrementum.* Sic Pallad. in Noub. t. 6. H.

k. Matureſcentium) Colum. l. c. *Ante quam caulem faciant, omnem viridem ſuperficiem intorquere, et terram proſternere conueniet, quo vaſtiora capita fiant.* H.

l. In frigidis) Vide Colum. l. c. H.

m. Vt odore careant) Columella L. XII. *Dalec.*

Cetero, vt odore) Colum. l. c. *Sed quandocumque conſeremus . . ſeruabimus . . . vt Luna infra terram ſit: nam ſic ſata, et rurſus ſic recondita, exiſtimantur neque acerrimi ſaporis exiſtere, neque mandentium halitus inodorare.* Idem habet Auct. Geop. XII. 30. Ἄνοσμα δὲ ἔσαι, etc. Pallad. in Noub. t. 6.

n. Sine his) Hoc eſt, citra hanc operam, ſiue hac praeceptione neglecta, quam proxime attulimus, vt ſint allia odoris expertia. H.

auctor eſt, allium edentibus, ſi radicem betae in pruna toſtam ſuperederint, odorem exſtingui. Sunt qui et allium et vlpicum inter Compitalia *o.* ac Saturnalia ſeri aptiſſime putent. Allium *p.* et ſemine prouenit, ſed tarde. Primo *q.* enim anno porri [1] craſſitudinem capite efficit: ſequenti *r.* diuiditur, tertio conſummatur: pulcriuſque *s.* tale [2] exiſtimant quidam. In ſemen exire non debet, ſed intorqueri caulis [3] ſatus *t.* gratia, vti caput validius fiat. Quod *v.* ſi diutius allium caepamque [4] inueterare libeat, aqua ſalſa tepida vngenda ſunt. Ita diuturniora fient, melioraque vſui, ſed in ſatu ſterilia. Alii con-

1. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Cb. craſſitudine caput efficitur Gr. et Al.* 2. *exiſtimatur a quibuſdam. M.* 3. *Sic ex MSS. em. Hard. ſatus gratia, vt Cb. ſationis gratia, capita intingenda Gr. et Al.* 4. *Sic et Cb. inueterari Gr. et Al.*

o. Compitalia) In Calendario ruſtico ap. Gruter. p. 133. Compitalia, ſexto Nonas Maii; Saturnalia, decimo ſexto Calendas Ianuarii aſſignantur. H.

p. Allium ex ſemine prouenit, etc.) Lege: *Allium ex ſemine prouenit, ſed tarde primo enim anno porri craſſitudinem capite efficit: ſequenti diuiditur: tertio conſummatur.* Sequentia ſic lege: *in ſemen exire non debet, ſed intorqueri caules ſatius, ea gratia, vt caput validius fiat.* Melius dixiſſet Plinius: *ſed intorqueri nucleos ſatius.* Salmaſius.

Allium et ſemine) Theophr. Hiſt. VII. 4. H.

q. Primo enim) Theophr. l. c. H.

r. Sequenti diuiditur) Hoc eſt, diſcernitur in nucleos, γελγίζεται. H.

s. Pulcriuſque) Κάλλιον Theophr. praeſtantius. *Dal.*

Pulcriuſque) Quum nihil ſit eo deterius, quidam tamen praeſtantius putant, quam ſi deponatur, ſiue plantetur: καὶ οὐδὲν χεῖρον· ἀλλ᾽ ἔνιοί γε καὶ κάλλιόν φασι τοῦ πηκτοῦ. H.

t. Satus gratia) Nucleis enim ſerere ſatius eſt, quam ſemine. H.

v. Quod ſi diutius allium, etc.)

contenti ſunt [1] primo ſuper prunas ſuſpendiſſe, abundeque ita profici arbitrantur ne germinent: quod facere allium caepamque extra terram quoque certum eſt, et cauliculo acto euaneſcere. Aliqui et allium palea [2] optime ſeruari putant. Allium *x.* eſt et in aruis ſponte naſcens, alum *y.* hoc vocant: quod aduerſus improbitatem alitum depaſcentium ſemina coctum, ne renaſci poſſit, abiicitur: ſtatimque quae deuorauere aues, ſtupentes manu capiuntur: et ſi *z.* paulum [3] commouere, ſopitae. Eſt *a.* et ſilueſtre, [4] quod vrſinum vocant, odore [5] molli, capite praetenui, foliis grandibus.

XXXV.

1. *fumo Vet.* 2. *ſeruare optime. Ch.* 3. *Sic et Ch. commouere reſopitae Ch. M. commorauere Gr. et Al.* 4. *et quod. Ch.* 5. *miti M. lego, odore ſimili.*

etc.) Lege: *Quod ſi diutius allium caepamque inueterare libeat aqua ſalſa tepida unguenda ſunt, ita diuturniora fient, elioraque vſui, ſed in ſatu ſterilia.* Salmaſ. pag. 227.

x. Allium eſt, et in aruis) Illud eſſe arbitrantur, quod agreſte allium et ὀφιοσκόροδον Galen. de fac. ſimpl. med. VIII. p. 280. Dioſc. II. 182. aliique vocant. Nos ſuſpicamur eſſe ſilueſtre tenuifolium Dodonaei p. 672. quale viſum a nobis in Horto Regio. H.

y. Alum hoc vocant) Ophioſcorodon. Alioquin Alus Graecorum eſt Symphyton petraeum. In Vet. legitur *allium.* Vide num legendum, *ſilueſtre hoc allium,* etc. vel *anguinum hoc vocant.* Dal.

z. Etſi paulum) Si ita ſatum aues eae vel paululum commouerint. In MSS. etſi fortaſſe rectius, *commorentur.* H.

a. Eſt et ſilueſtre) Allium ſilueſtre latioris folii, ſiue Allium Vrſinum Dodonaei, l. c. in praedicto etiam horto obſeruatum a nobis. H.

XXXV. (VII.) In *b.* horto ſatorum celerrime naſcuntur ocimum, *c.* blitum [1], napus, eruca; tertio enim die erumpunt: anethum quarto, [2] lactuca [3] quinto, raphanus ſexto, cucumis et cucurbitae [4] ſeptimo, prior cucumis: naſturtium ac ſinapi quinto, beta aeſtate ſexto, hieme decimo: atriplex octauo, caepe xix. aut vigeſimo, gethyum decimo, aut duodecimo. Contumacius *d.* coriandrum. Cunila *e.* quidem, et origanum poſt xxx. diem. Omnium autem difficillime apium: quadrageſimo enim die cum celerrime, quinquageſimo maiore *f.* ex parte emergit. *g.* Aliquid

1. ῥαφανίς. *Th.* 2. *lactucaque. Ch.* 3. *vel quarto. Th.* 4. *quinto, ſexto, vel ſeptimo. Th.*

b. In horto ſatorum) Quae hac ſectione continentur totidem fere verbis ſunt in Theophr. hiſt. VII. 1. Τάχιστα μὲν ἐν ὤκιμον, etc. Cauſas ſingulorum idem inueſtigat, de cauſſ. IV. 3. p. 299. H.

c. Blitum, napus, eruca) Legendum videtur *radix*, non *napus*. Theophraſtus L. VII. cap. 1. *Omnia pari tempore nequaquam proueniunt, ſed alia celerius, alia ſerius: quae ſcilicet prouentu contumaciora conſiſtunt. Celerrime ocimum, blitum, eruca, et de hibernis radix, die namque, vt ita loquar, tertio erumpit.* Ex his Theophraſti verbis liquet, alio ordine Pliniana eſſe diſponenda: *Celerrime ocimum, blitum, eruca, radix.* Pint.

d. Contumacius) Difficilius, moroſius. Cauſam cur aegre proueniat, aperit Theophr. de cauſ. IV. 3. H.

e. Cunila quidem) Theophr. hiſt. VII. 1. Θύμβρα δὲ καὶ ὀρίγανος, etc. H.

f. Maiore ex parte emergit) Idque omnibus ſementibus. In omnibus enim quidem denſius ferunt. Theophr. *Dal.*

g. Aliquid et ſeminum) Th. l. c. Apii vetus ſemen celerius naſci, nouellum ſerius, ſcribit etiam Pallad. L. V. in Aprili t. 3. p. 110. H.

quid et ſeminum aetas confert, quoniam recentiora maturius gignuntur, in porro, gethyo, [1] cucumi, cucurbita: ex vetere autem celerius proueniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriandrum. Mirum in betae ſemine: non enim [2] totum eodem anno gignit, ſed aliquid ſequente, aliquid tertio. Itaque ex copia ſeminis modice naſcitur. Quaedam anno tantum [3] ſuo pariunt, quaedam ſaepius, ſicut apium, porrum, gethyum. Haec enim ſemel ſata pluribns annis reſtibili *h.* fertilitate proueniunt.

XXXVI. Semina plurimis rotunda, aliquibus oblonga, paucis foliacea et lata, vt atriplici. Quibuſdam anguſta et canaliculata, vt cumino. Differunt et colore, nigro candidoque; [4] item *k.* duritie ſur-

1. *Sic ex MSS. em. Hard. cucumere Gr. et vulgg.* 2. *tota. M. et Cb.* 3. *ſuo, in M. d. Lego, tantum ſemel.* 4. *Sic et M. duritie, mollitie. In, etc. Dal. item duritiae. Surculacea in folliculo Gr. et Al.*

h. Reſtibili fertilitate) Aſſidua plurium annorum fertilitate. Διαμένει χρόνον πλειόνα, καὶ οὐκ ἔστιν ἐπέτεια. . Theophr. H.

i. Semina plurimis) Haec deinceps etiam Theophr. Hiſt. VII. 2. H.

k. Idem duritiae) apud Theophr. eſt, καὶ τοῖς χρώμασιν ὁμοίως, τὰ μὲν μέλανα, τὰ καὶ ξυλώδη, τὰ δὲ λευκωτερα. ξυλώδες, lignoſum, Theophr. refert ad colorem, Plinius ad duritiem. Apud Theophraſt. rectius legetur pro ξυλώδη, ἐρυθρώδη, qualis color eſt ſeminis naſturtii, et raphani. Exemplar manuſcriptum habet, *item duritia ſurculacea, in folliculo ſunt, etc.* Pro ſiliqua folliculum Plinius vſurpat. ἔλλοβα Theophraſtus vocat. *Dal.*

Idem duritie ſurculacea) Hoc eſt, lignoſa, vt alibi monuimus. Theophr. Hiſt. VII. 3. Τὰ μὲν μέλανα, τὰ δὲ λευκότερα· καὶ τὰ μὲν ξυλώδη. Sic enim ſcripſiſſe eum oportet: etſi in libris

ſurculacea. In *l.* folliculo ſunt, raphano, ſinapi, rapo. Nudum *m.* ſemen apii, coriandri, anethi, feniculi, cumini. Cortice *n.* obducta bliti, betae, atriplicis, ocimi. At *o.* lactucis in lanugine. Nihil [1] ocimo *p.* fecundius: cum *q.* maledictis ac probris

Cc 2

1. *cumino.* *Ch.*

libris vulgatis traiectione laborat hic locus. H.

l. In folliculo) Quadruplex ſeminum genus diſtinguit: 1. quod in folliculis: 2. quod nudum: 3. quod obductum cortice: 4. quod lanugine continetur. Theophr. l. c. ἐλλοβοσπέρματα, ἢ γυμνοσπέρματα, ἢ ἐμφλοιοσπέρματα, ἢ παπποσπέρματα. Ῥαφανὶς μὲν γάρ, καὶ νάπυ, καὶ γογγυλὶς, ἐλλοβοσπέρματα etc. H.

m. Nudum ſemen apii) Γυμνόσπερμα Theophraſt. cap. 18. L. I. hiſtoriar. *Dal.*

Nudum) Theophr. l. c. Γυμνοσπέρματα, quae nec folliculo, nec vaſculo continentur. H.

n. Cortice obducta bliti, betae) Scribe *obductum*, non *obducta*, ex vetuſto exemplari. *Pint.*

Cortice) Theophr. l. c. H.

o. At lactucis) Θριδακίνη δὲ, παπποσπέρματον. Th. H.

p. Nihil ocimo fecundius: cum maledictis ac probris ſerendum praecipiunt) Legendum proculdubio, non *ocimo*, ſed *cumino*. Theophr. L. VII c. 3. *Omnia ſeminis germiniſque large fecunda; ſed fecundiſſimum omnium cuminum eſt. Peculiare etiam quod de hoc dicunt: imprecari namque et maledicere ſerendo oportere affirmant, quo latius copioſiuſque proveniat.* Repetit idem L. IX. *Pint.*

Nihil ocimo) Vide N. et Em. N. XV. (hic coll.) *Nihil*) Ita libri omnes, etiam manu exarati: reponere fruſtra curante Pintiano: *Nihil cumino fecundius.* Facit enim pro recepta lectione Theophr. Hiſt. VII. 3. πολυκαρπότατον δὲ τὸ ὤκιμον. H.

q. Cum maledictis ac probris, etc.) De ruta idem ſcribit Palladius cap. 9. Martii. *Dal.*

Cum maledictis) Et hoc de cumino Theophr. Hiſt. VII. 4. de ruta Pallad. L. IV. in Mart. t. 9. H.

bris ſerendum [1] praecipiunt; *r.* vt laetius proueniat, ſato pauitur terra. Et *s.* cuminum qui ſerunt, precantur ne exeat. Quae *t.* in cortice ſunt, difficillime inareſcunt, maximeque ocimum [2] et gith: ſiccantur *v.* omnia, ac ſunt fecunda. Vtique meliora *x.* naſcuntur aceruatim ſato ſemine, quam ſparſo.

1. *praecipiunt, laetius proueniet. Sato. M.* 2. *et gith. Siccata omnia ſunt. Dal. ex Theoph.*

r. Vt laetius) Colum. XI. 3. *Fere etiam his diebus ocima ſeruntur, quorum quum ſemen obrutum eſt diligenter, inculcatur pauicula vel cylindro: nam ſi terram ſuſpenſam relinquas, plerumque corrumpitur.* Idem et in Horto repetit. H.

s. Et cuminum qui ſerunt, precantur ne exeat) Sicuti ſtatim ante *ocimo* legebatur, vbi *cumino* ſcribendum erat, hic contraria ratione *ocimum* ſcribendum fuit, vbi *cuminum* poſitum eſt. Sciendum autem verba quae ſtatim praecedunt, poſt ea quae poſui, locanda eſſe, non ante, hoc modo: *et ocimum qui ſerunt, precantur ne exeat: ſato pauitur terra.* Columella L. XI. cap 3. *Fere etiam his diebus ocima ſeruntur, quorum quum ſemen obrutum eſt diligenter, inculcatur pauicula vel cylindro. Nam ſi terram ſuſpenſam relinquas, plerumque corrumpitur.* Et in carmine de Hortorum cultura: *Tum quoque proſciſſo riguoque inſperſa nouali Ocima comprimite et grauibus denſate cylindris, Exurat ſata, ne reſoluti pulueris aeſtus.* Pint.

Et cuminum) Theoph. IX. 9. H.

Et cuminum qui ſerunt) Contra qui rapum, raphanum, napum religioſi agricolae ſerunt, antiqua conſuetudine precantur, vt ſibi naſcantur, et vicinis. *Dal.*

t. Quae in cortice) Δυσξηραντότερα δὲ τὰ ἐμφλοιοσπέρματα, καὶ τούτων μάλιστα ὤκιμον. Theophr. Hiſt. VII. 3. H.

v. Siccantur . . fecunda) Hoc eſt, atque ita fiunt fecunda. Theophr. Πάντα δὲ ξηρανθέντα πολυκαρπότερα γίγνονται· διὸ καὶ προαφαιροῦντες αὐτὰ ξηραίνουσιν. H.

x. Vtique meliora) Theophr. Εἰς τὸ ἀθρόον τιθέμενα . . οὕτω γὰρ τὸ τοῦ πρά-

ſparſo. Ita certe porrum et allium ferunt *y.* in laciniis colligatum. Apium *z.* etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingeſto. Naſcuntur *a.* autem omnia aut ſemine, aut auulſione. *b.* Quaedam *c.* ſemine, et ſurculo: vt ruta, origanum, ocimum: praecidunt [1] enim et hoc, quum peruenit [2] ad palmum altitudinis.

1. *etiam.* Dal. 2. *ad palmi altitudinem.* V.

πράσε, καὶ τὸ τῆ σελίνε τιθέασιν, ἀποδήσαντες εἰς ὀθόνιον. H.

y. In laciniis) In linteolo. De apio. Colum. XI. 3. *Quod ſi quis velit apium lati folii facere, quantum ſeminis poſſunt tres digiti comprehendere, raro linteolo illiget, et ita in areolas diſpoſitum releget.* H.

z Apium etiam paxillo, etc.) Ad incrementum locus confert. Ideo quum apium tranſfertur, adigi paxillum tam alte praecipiunt, quam apium fieri magnum placet. Quin etiam et apii ſemen exceptum panniculo ſtercore terraque pleno, in cauernam paxillo iam antea recluſam demitti. Theophr. cap. 3. L. VII. Hiſtor. *Dal.*

Apium etiam) Quum apium tranſfertur, adigi paxillum tam alte praecipiunt, quam apium fieri magnum placet. Quin etiam et apii ſemen panniculo exceptum, ſtercore terraque pleno, in cauernam paxillo iam antea recluſam dimitti. Sic Theophr. Hiſt VII. 3. Plinius ſupra, XVII. 27. *Pali laxato prius meatu*: Et Colum IV. 16. *prius paxillo perforato ſolo.* H.

a. Naſcuntur autem) Th. ſic iſta deinceps Hiſt. VII. 2. H.

b. Auulſione) Auulſionem fieri nunc intellige, quum vel ramus e matre auulſus cum parte radicis aliqua, in terram depangitur, quod in braſſica fieri Theophraſtus admonet l. c. Φύεται δὲ πάντα τῆ σπέρματος. ἔνια δὲ καὶ ἀπὸ παρασπάδος, καὶ κλωνὸς, καὶ ῥίζης· ἀπὸ μὲν παρασπάδος, ἡ ῥάφανος· ἀεὶ γὰρ τι καὶ ῥιζῶδες προσλαβεῖν. H.

c. Quaedam ſemine etc.) Theophr. l. c. Ἀπὸ δὲ τῶν βλαςῶν, πήγανον, ὀρίγανον, ὤκιμον· Ἀποφυτεύεσι γὰρ καὶ τῆτο, ὅταν σπιθαμιαῖον ἢ μεῖζον γένηται, τεμόντες εἰς τὸ ἥμισυ. *Ramo*

dinis. Quaedam *d.* et radice et ſemine, vt caepa, allium, bulbi, et *e.* ſi quorum radicem anniferorum relinquunt. Eorum *f.* vero quae a radice naſcuntur, radix diuturna et fruticoſa eſt, vt bulbi, gethyi, ſcillae. [1] Fruticant *g.* [2] alia et non *h.* capite, vt apium

1. *Fructificant. Ch.* 2. *et alia non capitata. Dal.*

mo ſeruntur, ruta, origanum, ocimum: transferunt enim et hoc, quum peruenit ad palmum, aut plus altitudinis, mediumque praecidunt. Apud nos recuſat ita prouenire ocimum: nouo quotannis ſemine naſcitur: plantaque annua eſt: in Graecia, de qua Theophraſtus haec ſcripſit, diuturnior. Colum. XI. 3. *Menſe autem Februario, vel planta, vel ſemine ruta, etc.* H.

d. Quaedam et radice) Theophr. l. c. H.

e. Et ſi quorum radicem, etc.) Annifera vocat, τὰ ἐπετειόκαυλα, quorum annuus caulis eſt: appoſite quidem, ſed ſignificatu minus proprio, quum *annifera* etiam intelligere poſſimus, quae fructum aut florem quotannis ferunt. Naſcuntur etiam radice, inquit Theophraſtus, quorum radices viuunt diutius, quamuis annuus caulis ſit. Talis eſt beta et oxalis. Legend. *et ſi quae radicem annifera.* Dal.

Et ſi quorum) Hoc eſt, et quorum radices longiori temporis ſpatio durant, quamquam annuo tantum caule conſtant. Sic enim Theophr. l. c. Φύεται δὲ καὶ ἔκ τινων αἱ ῥίζαι διαμένουσιν ἐπὶ πλείονα χρόνον, ἐπετειοκαύλων ὄντων. H.

f. Eorum vero) Theophr. l. c. Fruticoſa porro radix vocatur, quae ſub terra creſcit ita, vt ad nouam ſobolem decerpi quotannis ex ea portio aliqua poſſit, vt alii nuclei ſiue ſpicae. H.

g. Fruticant alia et non capite) Melior lectio: *Fruticant alia et non capitata.* Theophraſtus L. VII. et c. 2. *Quaedam etiam non capitata verum diuturniora germinare poſſe cernuntur, vt apium, beta.* Pint. *Fruticant alia et non capite*) Coma ſecta, nouam pariunt. *Dal.*

Fruticant alia) Theophr. Παραβλαστάνει δ' ἔνια καὶ τῶν μὴ κεφαλορρίζων, χρονιωτέρων δὲ, οἷον σέλινον, καὶ τεύτλιον. H.

h. Et non capite) Non radice

apium et beta. Caule reciſo fere quidem omnia regerminant, exceptis *i.* quae non ſcabrum caulem habent: [1] et *k.* in vſum vero ocimum, raphanus, lactuca. Hanc *l.* etiam ſuauiorem putant a regerminatione. Raphanus *m.* vtique iucundior detractis foliis *n.* antequam [2] decauleſcat. Hoc et *o.* in rapis.

1. *ſed ob vſum euidentiſſima ocimum. Theoph.* 2. *πρὸ τοῦ διακαυλίσαι: caulis grandeſcat.*

dice fruticant, quam capitatam non habent: ſed coma, quae ſecta regerminat. H.

i. Exceptis quae non ſcabrum caulem habent) Legendum reor: *crebrum* non *ſcabrum*, ex Theophraſto L. VII. cap. 2. Theodorus *ſecaulia* vertit, quae Theophraſtus ἀπόκαυλα appellat. *Pintian.* *Exceptis quae non ſcabrum*) Apud Theophraſt. eſt πλὴν τῶν ἀποκαύλων. Legendum puto, μονοκαύλων. Exceptis iis, quae vnico caule ſurgunt, vt cuminum. *Dal.*

Exceptis) Πλὴν τῶν ἀποκαυλῶν. Scilla tamen, apium, lapathumque, quae ſunt laeti caule, deciſo caule ſaepe regerminant. H.

k. Et in vſum) Manifeſtum vero haec maxime regerminare caule reciſo, quae in vſum quotidianum veniunt: cuiuſmodi ſunt ocimum, raphanus, lactuca. In braſſica Theophraſtus, non in raphano exemplum poſuit: Ἐμφανέστατα δὲ ὥσπερ καὶ εἰς χρείαν, ὤκιμον, θρίδαξ, ῥάφανος. H.

l. Hanc etiam) Theophr. l. c. Καὶ τῆς μὲν θρίδακος ἡδίους φασὶ τοὺς παλιβλάστους εἶναι καυλούς. *Et lactucae quidem regerminatos caules ſuauiores eſſe affirmant.* H.

m. Raphanus vtique) Vt Plinium critici reprehendant, de raphano accepiſſe ea fingunt, quae de braſſica Theophraſtus prodidit, l. c. atque omnia foede miſcuiſſe. Verum tam ſunt affinia quae Theophraſtus, et quae Plinius refert, quam ouum eſt ouo ſimile. Quae de raphano rapiſque nunc adſtruuntur, ſunt veriſſima, et ex alio fonte, quam ex Theophraſto, hauſta. H.

n. Antequam decauleſcat) Siue cauleſcat. Nam idem eſt. Sic ἐκκαυλέω apud Graecos, et erumpere in caulem ſonat: et ſimul eſt contrariae ſignificationis: quoniam ἐκκαυλεῖν etiam di-

rapis. Nam et eadem [1] direptis foliis cooperta terra creſcunt, durantque in [2] aeſtate.

XXXVII. Singula *p.* genera ſunt ocimo, lapatho, blito, naſturtio, erucae, atriplici, coriandro, anetho. Haec enim vbique eadem ſunt, neque aliud alio melius vſquam. Rutam *q.* furtiuam tantum prouenire fertilius putant, ſicut *r.* apes furtiuas peſſime. Naſcuntur [3] etiam non ſata, mentaſtrum, nepeta, intubum, pulegium. Contra, plura genera ſunt eorum quae diximus, dicemuſque: et in primis [4] apio. (VIII.) Id enim quod ſponte in humidis naſcitur helioſelinum *s.* vocatur, vno folio,

1. *dereptis. M. et Ch.* 2. *aeſtatem. V.* 3. *autem etiam.* 4. *de apio. M.*

dicuntur ea, quorum caules marceſcunt. H.

o. Hoc et in rapis) Non quidem de rapis id ſcribit Theophraſtus, ſed, quod ſequitur, *ea pariter, ac radiculis direptis, foliis, etc.* Dal.

p. Singula genera) Theophr. Hiſt. VII. 4. H.

q. Rutam furtiuam) Palladius cap. 9. Mart. *Dal.*

Rutam) Pallad. in Mart. t. 9. p. 90. *Hoc menſe ruta ſeritur . . . ſed vt aſſerunt, melius furtiua prouenient. Sub fici arboris vmbra libentius acquieſcit.* H.

r. Sicut apes) Plin. XI. 15. de apibus: *Et furem odere.* H.

s. Helioſelinum vocatur) Hoc eſt, apium paluſtre, ſeu paludapium. Alii *helioſelinum* legunt, ſed perperam, vt patet ex Dioſcoride L. III. et Theophraſto VII. et omnibus. *Pint.*

Helioſelinum) Ἑλειοσέλινον, hoc eſt, apium paluſtre, et apium idem officinarum: Gallis, *Ache.* A Dodonaeo pingitur, p. 683. A paludibus nomen habet: Theophr. Hiſt. VII. 6. Τὸ μὲν γὰρ ἐλειοσέλινον, τὸ παρὰ τὰς ὀχητὰς καὶ ἐν τῆς ἑλεσιφυόμενον, μανόφυλλόν τε καὶ οὐ δασὺ γίνεται. *Palludapium enim, quod apud aquaeductus, et in paludibus prouenit, folio raro, nec hirſuto conſtat.* Vbi μονόφυλλον legiſſe perperam Plinium aiunt. Rectius multo Palla-

lio, nec *t.* hirſutum. Rurſus *v.* in ſiccis hippoſelinum, pluribus foliis, ſimile heloſelino. Tertium eſt *x.* oreoſelinum, cicutae foliis, radice tenui, ſemine, [1] anethi, minutiore tantum. [2] Et *y.* ſatiui autem differentiae in folio denſo, criſpo, aut rariore et [3] leuiore *z.*: Item caule tenuiore aut craſſiore.

1. cymini. Dioſc. *2. eſt autem ſatiui differentia. M.* 3. *latiore. Theoph.*

Palladius in Aprili tit. 3. Theophraſtum accurate interpretatus: *heleoſelinon molli folio, et caule tenero, quod naſcitur in lacunis, et hipposelinon durius auſteriuſque* dixit. H.

t. Vno folio, nec hirſutum) Theophr. cap. 7. L. VII. μανόφυλλον, raris foliis, pro quo legit Plinius μονόφυλλον, vno folio. *Dal.*

v. Rurſus in ſiccis hippoſelinum pluribus foliis ſimile heleoſelino). Verbum *pluribus* adiectitium puto. Theophraſtus libro antedicto: *Hippoſelinum foliis vicinum heleoſelino eſt.* Pint.

Hippoſelinum) Theophr. l. c. Τὸ δ' ἱπποσέλινον, φύλλον μὲν ἐμφερὲς τῷ ἑλειοσελίνῳ. δασὺ δὲ καὶ μεγαλόκαυλον. Officinae petroſelinum Macedonicum vocant. Galli, *l' Alexandre.* Depingitur a Dodonaeo, p. 686. et a Lobelio in Obſſ. p. 406. H

x. Oreoſelinum) Ὀρεοσέλινον, a locis montuoſis, in quibus naſcitur, nomen adeptum, Apium montanum: quod delineatur a Dodonaeo, p. 684. a Cluſio p. 195. L. VI. rarior. plant. Pliniana haec oreoſelini deſcriptio etiam apud Theophraſt. eſt l. c. Anguillara, P. VII. p. 123. exiſtimat eſſe vulgare *Cerfoglio.* H.

y. Et ſatiui autem) Apii videlicet hortenſis, quod vulgo *Perſil* dicimus, ſeu petroſelinum. Iconem apud Dodonaeum vide p. 682. Aliud criſpum, latifolium aliud in horto Regio vidimus. H.

z. Et leuiore) Vide N. et Em. N. XVI. (hic adi.) *Aut rariore*) Sic pertinaciter libri omnes habent. Verum, an *laeuiore* rectius? nam laeue, nec hirſutum, heleoſelini folium paulo ante commendat. An *latiore* ſincerius? Nam Theophr. Hiſt.

re. Et *a.* caulis aliorum candidus eſt, aliorum purpureus, aliorum varius.

XXXVIII. Lactucae *b.* Graeci tria fecere genera: vnum lati caulis, adeo *c.* vt [1] oſtiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium *d.* his paulo maius herbaceo, et anguſtiſſimum, vt alibi conſumpto [2] incremento. Alterum rotundi caulis: tertium *e.* ſeſſile, quod Laconicon vocant. Alii co-

1. *vrceola. M. hoſtiola Gr.* 2. *nutrimento. V.*

Hiſt. VII. 4. *Apii*, inquit, *tum in foliis, tum in caulibus diſcrimen conſtat: aliud enim folio ſpiſſo, criſpo, denſoque: aliud rariore ac latiore, cauleque maiore.* Τῶν δὲ σελίνων καὶ ἐν τοῖς φύλλοις, καὶ ἐν τοῖς καυλοῖς αἱ διαφοραί. Τὸ μὲν γὰρ πυκνὸν καὶ οὖλον, καὶ δασὺ τὸ φύλλον ἔχει· Τὸ δὲ μανώτερον καὶ πλατύτερον· καυλὸν μείζω. H.

a. Et caulis aliorum) Theophr. Hiſt. VII. 4. de generibus apii. Τούτων δὲ πάλιν τὰ μὲν λευκόκαυλα, τὰ δὲ πορφυρόκαυλα, ἢ ποικιλόκαυλα. H.

b. Lactucae Graeci) Theophr. l. c. candidae lactucae, quae dulcior teneriorque eſt, tria haec genera eſſe admonet. Γένη δὲ λευκῆς ἐστιν ἄλλα τρία· τό τε πλατύκαυλον, καὶ στρογγυλόκαυλον, καὶ τρίτον Λακωνικόν. *Des Laitues.* H.

c. Adeo vt oſtiola) Theophr. l. c. Τῶν δὲ πλατειῶν οὕτω τινὲς πλατύκαυλοι γίνονται· ὥστ᾽ ἐνίους φασὶ καὶ θύραις χρῆσθαι κηπορικαῖς. *Inter latas lactucas quaedam adeo laticaules fiunt, vt pro valuis hortorum his nonnulli vtantur.* H.

d. Folium his) His, inquit, candidis lati caulis lactucis folium oblongius eſt, quam herbaceis, ceu viridioribus: idemque anguſtum, conſumpto alibi, nempe in caulem, nutrimento. Et hic multi falſo Plinium coarguunt, quos refellere nec otium fert, nec ingenium. H.

e. Tertium ſeſſile) Seſſilis lactuca dicitur, quae in altum non aſſurgit, nec in caulem creſcit: ſed in latitudinem potius, et in plano ſe ſpargit. Graeci χαμαίζηλον vocant. Sunt qui ſeſſilem vocent, quam alii capi-

colore *f.*, et tempore ſatus, genera diſcreuere. Eſſe enim nigras, quarum ſemen menſe Ianuario ſeratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. [1] Et omnium earum plantas poſt binos menſes [2] deferri. Diligentiores plura genera faciunt: purpureas *g.*, criſpas, Cappadocas *h.*, Graecas. [3] Longioris has folii, cauliſque lati: praeterea longi et anguſti, intubi ſimilis. Peſſimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellauere *i.* picrida. Eſt etiamnum alia diſtinctio atrae, quae

1. *At M.* 2. *differri Gr.* 3. *Long. has latique caulis, praeterea folii longi. Vet. recte. Longiora his folia, cauleſque lati, etc. ſimiles. M.*

capitatam appellant, *Laitue pommée*: ſed errore illi ducti haud ſane leui. Seſſiles lactucas Martialis quoque commendat, inter beati copias ruris, L. III. ep. 47. H.

f. Alii colore) Apud Columellam haec multo vberius tractata, XI. 3. atque etiam in Hortulo X. numeris elegantibus, p. 351. *Altera crebra viret, fuſco nitet altera crine, etc.* H.

g. Purpureas, criſpas, Cappodocas) Scribendum *Cappadocias*, non *Cappadocas*, tum ex codice antiquo, tum ex Columella L. XI. c. 3. *At Cappadocia, quae pallido et pexo denſoque folio, viret menſe* Februario, *etc.* Corrigenda non multo poſt eadem menda. *Pint.*

h. Cappadocas) Viles Cappadocae, Martial. V. 79. Colum. in Hort. p. 351. *Tertia quae ſpiſſo, ſed puro vertice pallet, Haec ſua Cappadocae ſeruat cognomina gentis.* Et L. XI. 3. p. 396. *Cappadocia, qua pallido, et pexo, denſoque folio viret, etc.* H.

i. Picrida) Eſt et picris cichorii genus infra cap. 17. L. XXI. et c. 22. L. XXII. nec non Theophraſt. cap. 11. L. VII. hiſtoriar. *Dal.*

Picrida) Eſt enim πικρίζειν Graecis *amareſcere.* Exod. 12. Φάγονται τὰ κρέα τῇ νυκτὶ ταύτῃ ὀπτὰ πυρὶ, καὶ ἄζυμα ἐπὶ πικρίδων ἔδονται. Vulgata: *Edent carnes hac nocte aſſas igni, et azymos panes, cum lactucis*

quae *k.* meconis vocatur, a copia lactis ſoporiferi, quamquam omnes ſomnum *l.* parere [1] creduntur. Apud *m.* antiquos Italiae hoc ſolum genus carum fuit, et ideo *n.* lactucae nomen adeptae. Purpuream

1. *credantur M.*

cis agreſtibus. Vide quae diximus VIII. 41. H.

k. Quae meconis vocatur) Vide poſthac cap. 7. L. XX. *Dal.*

Quae meconis) Dicemus de ea L. XX. 26. H.

l. Somnum parere) Dioſc. II. 165. 166. ſatiuam, ſilueſtremque lactucam ὑπνωτικὴν eſſe pariter admonet. Galen. de alim. fac. II. 40. p. 359. T. V. lactucam veſpere commanducatam fuiſſe ſibi aduerſus vigilias remedio ſingulari prodit. H.

m. Apud antiquos Italiae hoc ſolum genus carum fuit, et ideo Lactucis nomen adiectum. Sic leg. Sequentia ſic lege et *ideo aeſtate gratia.* Sequentia ſic leg. *Diuus certe hac lactuca conſeruatus in aegritudine fertur prudentia Muſae medici, cum prioris Cameli religio nimia ei abnegaret.* Omnia plana iam ſunt. Oportet Camelium fuiſſe nomen prioris medici, quo Diuus Auguſtus vſus eſt ante Muſam. Is Camelius lactucarum eſum aegrotanti Auguſto negabat. Muſae vero opera ex valetudine ancipiti conualuit ope lactucae. *Cameli* pro *Camelii.* Sequentia ſic lege: *In tantum recepta commendatione, vt ſeruari etiam in alienos menſes eas ex Oxymeli tum repertum ſit.* poſt ſeruatum ex morbo Auguſtum lactucae vſu, tanta earum commendatio eſſe cepit, vt tum repertum ſit eas oxymeli condire ac recondere in alienos menſes. *Salmaſ.* 1270. b. et 1271. b. 1272. a.

n. Et ideo lactucae nomen adeptae) In vetuſto exemplari, *et ideo nomen lactucis adiectae.* Scribendum forte, *et inde cognomen a lacte eis inditum.* Pintian. *Lactucae nomen adeptae, etc.*) Quid quod in ipſo Plinio ſupra c. 4. huius libri, legere eſt *Lactucinos in Valeria familia non puduiſſe appellari*, nempe a lactucarum cultu; vt a *coepis*, COEPIONES. *Bouch.* 604. Viciſſim inter lactucarum ſpecies idem Plinius *Caecilianae* meminit: *Purpuream* inquit, *maximae radicis* Caecilianam *vocant*; nempe a Caecilio Metello. *Bouchat.* ibid.

Et

ream [1] maximae radicis, [2] Caecilianam *o.* vocant. Rotundam vero ac minima radice, latis foliis, [3] aſty-tida *p.*: quidamque eunuchion, quoniam haec ma-xime

1. *maxime radicibus. Ch.* 2. *Caeciliam.* 3. *aſty-lida Gr. et Al.*

Et ideo lactucae) Quod abundantia lactis exuberent, inquit Pallad. in Ian. II. t. 14. p. 44. H.

o. Caecilianam) *Caecilii de nomine dicta Metelli*, vt canit in Hortulo Colum. p. 351. eius nimirum qui primo Punico bello Romae conſulatum geſſit, A. V. DIII. H.

p. Aſtylida: quidamque) Ἀςυλάζειν, eiulare, apud Athenaeum L. II. legitur *aſtylida*: quaſi vrbanam et ciuilem dicas *Dal. Aſt. Quidamque eunuchon*) *Eunuchion* ſcribit et *Aſtylida*: quorum poſterius palam corruptum. Nam ἀςυτὶς cur dicatur neminem doctorum latet: at ἀςυλὶς, Heſychio aliud eſt. *Bouchart* 603.

Aſtytida) Vide N. et Em. N. XVII. (hic coll.) *Aſtytida quidamque*) Aſtytida legi oportere, non vti prius *Aſtylida*, euincit planiſſime hic Euſtathii locus, vnde et quae vis ſubſit ei voci, intelligas. Sic igitur ille in Il. X. p. 1283. Δεδήλωται ἀλλαχȣ̃, (nempe p. 849) ὅτι ἐκ τȣ̃ ςύειν γίνεται καὶ ὁ ἄςυτος· Οἶον παρὰ Ξενάρχῳ Πελοπεδῶν ἄςυτος οἶκος· ἤγȣν ἄκαρπος· ἄγονος . . . Φασὶ δὲ κατὰ τὴν παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ ἱςορίαν, καὶ θρίδακα τὴν ἐκ γενέσεως πλατύφυλλον, καὶ τετανὴν, καὶ ἄκαυλον, ἀςύτιδα καλεῖσθαι ὑπὸ γυναικῶν· εὐνȣ̃χον δέγε ὑπὸ τῶν Πυθαγορείων· ἐπειδὴ, φησιν, ἀσθενεῖς εἰσὶ πρὸς τὰ κατὰ τὴν Ἀφροδίτην οἱ συνεχῶς χρώμενοι θρίδαξι, etc. Athenaei locus, quem ſpectat e L. II. eſt p. 69. Eadem habet Florentinus in Geop. XII. 13. p. 333. Plura apud Euſtathium vide, tum l. c. tum p. 849. 862. quae aut Graece tranſſcribere aut Latine vertere, pudor vetat. Porro ἀςυλὶς apud Heſychium longe eſt aliud, nempe planta vnde viſcum legitur. Ebuli vero Poetae Comici, apud Athen. II. p. 69. tragoediam ſcimus Ἀςύτους appellatam, in qua de lactucae viribus diſputatur. H.

xime refragetur Veneri. *q.* Eſt *r.* quidem natura omnibus refrigeratrix, et ideo aeſtate gratae ſtomacho faſtidium auferunt, cibique appetentiam faciunt. Diuus *s.* certe Auguſtus lactuca conſeruatus in *t.* aegritudine fertur [1] prudentia Muſae *v.* medici,

1. *prouidentia. M. Sueton.*

q. Veneri) Geniturae profluuium cohibere, auctor eſt Galenus, loco mox citando. Vide et Marcellum, c. 33. p. 228. H.

r. Natura omnibus refrigeratrix) Ea de cauſa veteribus poſtrema menſa ſumebatur, vt ebrietatem et capitis grauitatem arceret frigiditate. Martialis: *Claudere quae coenas lactuca ſolebat auorum, Dic mihi, Cur noſtras inchoat illa dapes?* Rhodig. cap. 20. et 26. L. XXVII. Apud Athenaeum Ariſtoxenus cum veſperi lactucas oenomelite perfudiſſet, virides placentas a terra ſummiſſas ſe habere, mane iactabat. In lactuca occultatum Adonin a Venere Callimachus, Phaona Cratinus ſcribit. Pythagoraei lactucam vocant, εὐνᾶχον, Eubulus mortuorum cibum, mulieres ἀςύλιδα, quia τὸν ςύλον, id eſt, penem, arrigere prohibeat Rhod. cap. vlt. XXVII. Auctor Moreti: *Grataque nobilium requies lactuca ciborum.* Dal.

Eſt quidem natura) Dioſc. II. 165. Galenus de fac. ſimpl. med. VI. p. 178. aliique. H.

s. Diuus certe Auguſtus, etc.) Sueton. in Auguſto c. 81. Vide *Salmaſ.* p. 1272. *Dal.*

t. In aegritudine) Idcirco lactuca Columellae dicitur ea eſſe, *Triſtia quae releuet longi faſtidia morbi.* In Hortulo, p. 351. Incidit in morbum eum Auguſtus, A. V. C. DCCXXXI. ipſo vndecimum, Calpurnio Piſone CoSS. vt quidem Dio ponit, L. LIII. p. 517. et Suet. in Aug. c. 81. H.

v. Muſae medici) Fuit is Antonius Muſa, cui idcirco ſtatuam aere collato, iuxta ſignum Aeſculapii plebs ſtatuit, vt auctor eſt Tranquillus in Auguſto, c. 59. Exſtat huius libellus, de herba Vettonica, cum notis Humel-

dici, quum x. prioris [1] Camelii religio nimia eam negaret: in tantum recepta commendatione, vt ſeruari

1. Camilli religionum omne die manducarent. M. Turn. cameli. Religio nimia omni caret. Ch. cum priores cauerent, religione nunc omni caret, Gr. et Al.

melbergii. De eo rurſum dicemus L. XXIX. 5. H. x. *Quum prioris Camelii*) Prioris medici, quo vſus ante Muſam Auguſtus, fuiſſe id nomen videtur. Vide N. et Em. N. XVIII. (hic adi.) *Quum)* Viſa nobis potior ea lectio eſt, quam quae recepta hactenus, excogitata ab Hermolao eſt, *quum priores cauerent, religione nunc omni caret.* In codice R. 1. *cum priores cameli religio minime omne caret.* Apuleius, L. de remediis ſalutaribus, qui nondum editus in lucem, exſtat in Bibliotheca Regia, totus ex Plinii verbis concinnatus, hunc locum ita expreſſit; *Diuus certe hac lactuca conſeruatus in aegritudine fertur, prudentia Muſae medici, quum prioris Cameli religio nimia ei abnegaret,* vel ipſo teſte Salmaſio, qui pariter vidit in Solin. p. 1270. In Chiffl. cod. *Cameli religio nimio omni caret.* Camelii nomen ei medico videtur fuiſſe: et in Gruteri ſane inſcriptionibus Camelium haud ſemel legimus. Cur in diuerſam plane coniecturam Hermolaus abiret, cauſa haec fuit, quod ab eſu lactucae abſtinuiſſe veteres exiſtimaret, religione ductos, quoniam ſub ea ſepultum Adonin ferunt, ab apro interfectum: quam ob rem et mortuorum edulium νεκύων βρῶμα ab Eubulo in Aſtytis, lactuca nominatur, apud Athen. II. p. 69. Vnde et Pellicerius in Nott. MSS. num reſtitui locus hic ita poſſet, ambigebat: *Quum prior aetas eam religione Adonis nimia deuitaret.* Sed haec abeſſe nobis viſa ſunt longiſſime a veſtigiis veterum codicum, qui inſtitiſſe propius videmur. Quamquam et vox illa *prioris* haud facit animo ſatis delicato ſatis; viſumque aliquando ſatius legi, *Quum Artorii Camelii religio*, etc. Artorium enim Auguſti medicum in caſtris Philippenſi praelio fuiſſe tradunt Euſebius in Chron. Lactantius II. 8. Cael. Aurelian. L. III. 11. 14. Velleius Patercu-lus

ſeruari *y.* etiam in alienos menſes eas [1] oxymelite repertum ſit. Sanguinem quoque augere creduntur. Eſt etiamnum, quae vocatur [2] caprina lactuca, de *z.* qua dicemus inter medicas. Et ecce quum maxime cepit irrepere ſatiuis admodum probata, quae Cilicia vocatur, folio [3] Cappadocae, niſi criſpum latiuſque *a.* eſſet.

XXXIX. [4] Neque ex eodem genere [5] poſſunt dici, neque ex alio intubi *b.*, hiemis *c.* patientiores, viruſque praeferentes, ſed caule non minus grati. Seruntur

1. *oxymelitum. Ch.* 2. *marina. Celſus c. 12. II.* 3. *Cappadociae. M. et Ch.* 4. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. M. nec Gr. et Al.* 5. *poſſint Ch.*

lus II. Val. Max. VII. 1. Vtrum igitur ita legi praeſtabilius fuerit, permittimus legentium arbitrio. Vt in lactuca porro, ſic in beta aegris danda, priſcorum religio fuit, de qua Plinius ipſe huius libri ſ. 40. *Medici nocentiorem betam, quam olus eſſe iudicauere. Quam ob rem appoſitas non memini: deguſtare etiam religio eſt, vt validis potius in cibo ſint.* H.

y. Vt ſeruari) Muria condiri ſolitas auctor eſt Dioſcorides l. c. De vſu lactucae in menſis veterum Martial. epigr. I. *Claudere quae coenas lactuca ſolebat auorum, Dic mihi cur noſtras inchoet illa dapes?* H.

z. Dicemus inter medicas) c. 7. L. XX. *Dal.*

De qua dicemus) L. XX. 24. H.

a. Latiuſque eſſet) Theophr. cap. 7. et 11. L. VII. hiſt. et c. 7. L. II. cauſ. D.

b. Intubi) Intybus ſatiua, ſiue Endiuia vulgaris, a Dodonaeo pingitur, p. 623. Cichorium hortenſe vulgus appellat. De hoc Columelle XI. 3. *Eadem eſt ratio etiam intybi, niſi quod hiemem magis ſuſtinet; ideoque vel frigidis regionibus autumno ſeri poteſt.* H.

c. Hiemis impatientiores) Imo ſcribendum, *hiemis patientiores.* Columella in proſa hortorum: *Eadem ratio intubi, niſi quod hiemem magis ſuſtinet, ideoque frigidis regionibus primo autumno ſeri poteſt.* Pint.

tur verno plantae eorum: vltimo vere tranſferuntur. Eſt *d.* et erraticum intubum, quod in Aegypto cichorium vocant, de *e.* quo plura alias. Inuentum omnes *f.* thyrſos, vel folia lactucarum, prorogare vrceis conditos, [1] ac recentes in patinis coquere. Seruntur lactucae *g.* anno laetis et riguis, ſtercoratiſque, binis menſibus inter ſemen, plantamque, et maturitatem. Legitimum tamen, a bruma ſemen iacere, plantam Fauonio tranſferre: aut ſemen Fauonio, plantam aequinoctio verno. Albae maxime hiemem tolerant. Humore omnia hortenſia gaudent, et ſtercore praecipue lactucae, et magis intubi. Seri *h.* etiam [2] radices illitas fimo intereſt, et *i.* repleri [3] ablaqueata humo. Quidam et aliter am-

1. et Cb. 2. *radice illita. M.* 3. *ablaqueatas. V. Lege, et regeri ablaqueatis humum.*

d. Eſt et erraticum) Erratica dicuntur, quae ſua ſponte nata, omni humano cultu carent, nullaque olitoris lege coercita, libere vagantur et errant. *H.*

e. De quo plura alias) L. XX. 29, XXI. 52. *H.*

f. Omnes thyrſos) Caules, qui in virgulae modum, ſeu teli rectitudinem conſurgunt, thyrſi nomen ſibi vindicant. Hos itaque vrceis conditos in alienos quoque menſes prorogabant, virideſque ſeruabnnt: extractoſque vrceis quaſi recentes percoquebant. Vide quae de braſſica dicenda ſunt, ſ. 41. ac de ſernla ſemine, ſ. 56. *H.*

g. Seruntur lactucae) Pallad. II. in Ian. t. 14. p. 43. *Menſe Ianuario lactuca ſerenda eſt, vel Decembri, vt planta eius Februario ſeritur, vt poſſit Aprili menſe tranſferri. Sed certum eſt eum toto anno bene ſeri, ſi locus ſit laetus, ſtercoratus, irriguus.* H.

h. Seri etiam) Pallad. l. c. *Antequam pangantur, radices eius reſecemus aequaliter, et liquido fimo l i n a m u s: vel quae iam pactae ſunt, nudatae taetamen accipiant.* H.

i. Et repleri) Fimo videlicet, ſiue laetamine, vt Palladius vocat. *H.*

amplitudinem augent: reciſis, quum ad ſemipedem excreuerint, ſimoque ſuillo recenti illitis. Candorem *k.* vero putant contingere iis dumtaxat quae ſint ſeminis albi, ſi arena de litore a primo incremento congeratur in medias, atque increſcentia folia contra ipſas religentur.

XL. Beta hortenſiorum leuiſſima eſt. Eius quoque *l.* a colore duo genera Graeci faciunt, [1] nigrum, et candidius, quod praeferunt, parciſſimi ſeminis: appellantque Siculum, candoris *m.* ſane diſcrimine praeferentes et [2] lactucam. Noſtri betae genera faciunt, vernum *n.* et autumnale, a temporibus [3] ſatus, quamquam et Iunio ſeritur. Tranſferuntur autem [4] in planta hae quoque, et oblini ſimo

1. *nigram, et candidam, quam. M.* 2. *lactucae. Gr.* 3. *Sic et V. et Ch. ſatiuis Gr. et Al.* 4. *harum plantae quoque. Dal.*

k. Candorem vero) Pallad. l. c. *Candidae fieri putantur, ſi fluminis arena, vel littoris, frequenter ſpargatur in medias, et collectis ipſae foliis alligentur.* H.

l. Eius quoque) Theoph. Hiſt. VII. 4. *Inter betas,* inquit, *candida ſapore praeſtat nigrae, et paucioris eſt ſeminis: hanc Siculam quidam appellarunt. Pari modo in genere lactucarum candida dulcior atque tenerior eſt.* Εὐχυλότερον δὲ καὶ τῶν τευτλίων τὸ λευκὸν τοῦ μέλανος, καὶ ὀλιγοσπερμότερον, ὃ καλοῦσί τινες Σικελικόν· Ὡσαύτως δὲ καὶ τῆς θριδακίνης· ἡ γὰρ λευκὴ γλυκυτέρα καὶ ἁπαλωτέρα. Gallis, *de la Poirée, ou Bete:* Carnoſae foliorum partes in cibis familiares, *des Cardes de poirée.* In officinis vetere retento nomine, Beta alba Sicla nominatur. H.

m. Candoris ſane diſcrimine praeferentes et lactucae.) Legendum videtur, *vt lactucae.* quod patet ex paulo ante dictis, et recentiora etiam exemplaria ſic praeferunt. *Pint.*

n. Vernum et autumnale a temporibus ſatiuis) Scribo, *vernum et autumnale a temporibus ſatuque,* ex vetere codice,

mo radices ſuas, locumque ſimiliter madidum amant. Vſus iis et cum lente ac faba, idemque qui oleris: 1 et praecipuus, vt lenitas excitetur acrimonia *o.* ſinapis. Medici 2 nocentiorem *p.* quam olus *q.*, eſſe iudicauere. Quamobrem appoſitas 3 non memini: deguſtare etiam religio *r.* eſt, vt validis potius in cibo ſint. Gemina iis natura, et oleris et *s.* capite ipſo exſilientis bulbi: ſpecies ſumma *t.* in *v.* latitudine. Ea *x.* contingit, vt in lactucis,

1. *ſed.* *Dal.* 2. *innocentiorem.* *M.* *et* *Ch.* 3. *nemini non.* *M.*

codice, et mox paulo pro *pandunt*, *expandunt*, in eodem leges. *Pint.*

o. Acrimonia ſinapis) Condiebant olim vino et pipere. Vnde Martialis: *Vt ſapiant fatuae, fabrorum prandia, betae, O quam ſaepe petet vina piperque cocus.* Fabris betas parari ſolitas oſtendit et hic Columellae verſus: *Vlpica, quaeque habilis beta eſt fabrilibus eſcis.* Dal.

p. Medici nocentiorem) Galenus quidem, de alim. fac. II. 43. T. VI. p. 360. ſtomacho noxiam ait eſſe, ſi largius ſumatur. H.

q. Quam olus) Hoc eſt, braſſicam. Tamen melioris ſucci eſſe betam, quam braſſicam et magis alere, auctor eſt Diphilus Siphnius medicus, apud Athenaeum IX. p. 371. Δίφιλος δ᾽ ὁ Σίφνιος τό σεύτλιόν φησίν εὐχυλότερον εἶναι τῆς κράμβης, καὶ θρεπτικώτερον. Et ſane Pliniani codices MSS. hoc loco *innocentiorem* exhibent: ſed *nocentiorem* legi ſententia poſcere videtur. H.

r. Religio eſt) Religioſum eſt: velut quadam religione obſeruatum, vt appoſitam, quiuis deguſtet, quamuis ea ſatientur validiores tantum. *Dal.*

s. Et capite ipſo exſilientis) Lego, *et capite ipſo exſiliente, bulbi.* Nam cum foliis humi primum ſparſis, ex illorum medio caulis prodire incipit, eius caput, et calloſa quadam ſoliditate bulbo ſimile eſt, et guſtu. *Idem.*

Et capite ipſe) Radicis capite in quo eſt aliqua ſimilitudo bulbi. H.

t. Species ſumma) In Priapeiis: *Nec hortus educat latas meus betas.* H.

cis, quum ceperint [1] colorem trahere, impoſito leui pondere. Neque alii hortenſiorum latitudo maior. In binos pedes aliquando ſe pandunt, multum et ſoli natura [2] conferente. [3] Hae quidem in Circeienſi agro ampliſſimae proueniunt. Sunt qui *y.* betas Punica malo florente optime ſeri exiſtiment: tranſferri autem, quum quinque foliorum eſſe ceperint. Mira *z.* differentia, ſi vera eſt, [4] candidis ſolui aluos modice, nigris inhiberi. Et quum braſſica corrumpatur in dolio vini ſapor, odore betae foliis demerſis reſtitui.

XLI. 1. Olus cauleſque, quibus nunc principatus hortorum, apud Graecos in honore fuiſſe non reperio. Sed *a.* Cato braſſicae *b.* miras canit laudes,

1. *caulem. V.* 2. *confert eis. M.* 3 *Et. M.* 4. *candidis aluo medici. Ch. Lego candidis aluom (aluum) elici.*

v. In latitudine) In Priapeiis, Epigrammat. 51. *Nec hortus educat latas meus betas.* Dal.

x. Ea contingit) Impoſito lapillo latiore, aut teſta fictili, quo ponduſculo cohibitam betam in latum ſe diſtendere, candoremque contrahere Sotion adſeuerat, in Geop. XII. 15. H.

y. Sunt qui betas) Colum. XI. 3. *Beta florenti Punico malo ſemine obruitur, et ſimul atque quinque foliorum eſt, in braſſica differtur aeſtate, ſi riguus eſt hortus: at ſi ſiccaneus, autumno, quum iam pluuiae inceſſerint, diſponi debebit.* H.

z. Mira differentia) Habet quiddam ſimile Diphilus Siphnius, l. c. quum ait, aluos candida beta magis ſolui: nigra vehementius vrinas cieri: εὐκοιλιώτερον δὲ τὸ λευκὸν, τὸ δὲ μέλαν ἐρητικώτερον. Sed aperte Diocles Caryſtius apud eumdem Athenaeum III. p. 120. hoc diſcrimen agnoſcit: betam candidam egeſtionem irritare: nigram, cohibere: τεῦτλον τὸ λευκὸν ἐκκρίσεις ποιεῖν· τὸ δὲ μέλαν καθεκτικὸν εἶναι ἐκκρίσεως. Ita et Dioſc. II. 249. H.

a. Sed Cato) L. de R. R. c. 156. et 157. H.

des, quas in medendi loco reddemus. Genera eius *c.* facit tria: vnam [1] extentis foliis, caule magno: alteram, criſpo folio, [2] quam *d.* apianam vocat: tertiam minutis caulibus, lenem, [3] teneram, [4] minimeque probat. Braſſica toto anno ſeritur, quoniam et toto ſecatur. Vtiliſſime tamen ab aequinoctio autumni: tranſferturque, quum *e.* quinque

1. *latis. Ch.* 2. *quam Appiacam vocant. Ch.* 3. *teneram, quam minime. V.* 4. *Sic et Ch. minime Gr. et Al.* 5, *Tranſfertur. Gr.*

b. Braſſicae miras canit laudes) Cap. 157. 158. Grauidis apud Athenienſes braſſicam dari ſolitam, quod parturientibus commodiſſima ſit, ſcribit Alex. ab Alex. c. 25. Lib. II.

c. Genera eius facit tria) De raphano id ſupra, huius libri cap. 5. *Genera raphani Graeci fecere tria*, etc. Infra vero capite nono, Lib. XX. *In tria genera diuiſere eam* (braſſicam) *Graeci antiquiſſimi.* Dal.

Genera eius facit) C. 156. p. 83. *Nunc vti cognoſcas naturam eorum: prima eſt laeuis, quae nominatur* λεία, *grandibus et latis foliis, caule magno: validam haec habet naturam, et vim magnam habet. Altera eſt criſpa, apiacon vocatur: haec eſt natura et adſpectu bona: ad curationem validior eſt, quam quae ſupra ſcripta eſt. Item eſt tertia, quae lenis vocatur,* (vet. Cod. Meurſii, et ed. Aldi, quae κράμβη) *minutis caulibus, tenera,* (vet. Cod. et Aldus, *tenuioribus foliis*) *et acerrima omnium eſt iſtarum, tenui ſucco vehementiſſima.* H.

d. Apianam vocat) A ſimilitudine apii, σελινοειδεῖ Cato: Eudemus apud Athenaeum Lib. IX. vocat σελινοῦσίην. *Dal.*

Apianam) Ita R. cod. At Colb. Th. et Chiffl. *Apiacam.* Σελινοειδής a Catone vocatur, c. 157. ob ſimilitudinem apii. Foliorum denſitate et criſpitudine haec braſſicae cum apio ſimilitudo conſtat. Eſt Dodonaei braſſica ſelinoides, p. 661. *Choux friſez.* H.

e. Tranſfertur quum quinque) Colum. XI. 3. p. 395. *Braſſica quum VI foliorum erit, tranſferri debet*, etc. H.

que foliorum eſt. Cymas *f.* a prima [1] ſectione praeſtat proximo vere. Hic eſt quidam ipſorum caulium delicatior teneriorque cauliculus, Apicii *g.* luxuria, et [2] per eum Druſo Caeſari [3] faſtiditus, non ſine caſtigatione Tiberii patris. Poſt cymam ex eadem braſſica contingunt aeſtiui autumnaleſque cauliculi, mox hiberni, iterumque cymae, nullo aeque genere multifero, donec ſua fertilitate conſumatur.

1. *ſatione.* V. 2. *perinde.* V. 3. *blanditus.* V.

f. *Cymas*) *Cymas* vocat feminino genere, quas Graeci neutro κύματα quaſi κυήματα, vt inquit Galenus L. II. aliment. et Colummella hoc verſu: *Frigoribus caules, et veri cymata mittit.* Cymas primae ſectionis inter remedia nephritica Galen. L. X. κατὰ τόπȣς ex Anthioro vocat πρωτοτόμȣς καυλȣ́ς. vt et Martialis: *Et faba fabrorum prototomique rudes.* Et: *Prototomis, pudet heu, ſeruio cauliculis.* Marcel. cap. 20 Haploſiles caules vocat, nimirum ἁπαλȣ́ς. Vide cap. 9. L. XX. *Dal.*

Cymas) Cymae quidem ſunt ſcaporum delicatiores, vt Plinius ait, teneriorerſque cauliculi. Namque vbi vernum tempus appetit, primo quoque foliorum pullulatu, praecluſis adhuc florum calicibus, quoſdam quaſi turiones olus ſubminiſtrat, in quibus floris primum, mox ſeminis fetus concluditur. Graeci κύημα quaſi partum dicunt, teſte Galeno de alim. fac. II. 58. p. 365. et contracte κῦμα, ducta felici tranſlatione a ventrem ferentibus feminis ad braſſicam, quae ineunte vere turgens ſucco, et plurimum cymoſa ſobole grauida, cauliculos enititur. Cyma porro licet muliebri ſexu frequentius ſoleat vſurpari, nonnumquam genere neutro Graecorum imitatione legitur, vt apud Colum. carmine, quod hortorum cultui nuncupauit, L. X. p. 350. *Frigoribus caules, et veri cymata mittit.* Tamen idem et cymam vocat, L. XI. 3. p. 395. et L. XII. 7. p. 416. H.

g. *Apicii*) De eo diximus L. VIII. 77. Eſt et alter Apicius, cuius libri exſtant, de obſoniis et condimentis, ſiue

ſumatur. Tertia *h.* circa ſolſtitium: ex qua ſi humidior locus eſt, aeſtate: ſi ſiccior, autumno plantatur. Humor fimuſque ſi defuere, maior ſaporis gratia eſt: ſi abundauere, laetior fertilitas. Fimum aſininum maxime conuenit.

2. Eſt haec quoque res inter opera ganeae: quapropter non pigebit verboſius perſequi. Praecipuus fit caulis ſapore ac magnitudine, primum omnium ſi in repaſtinato feras: dein ſi terram fugientes cauliculos [1] ſeces, a terraque [2] attollentes ſe proceritate luxurioſa exaggerando *i.* aliam accumules, ita ne plus quam cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio, taedioque.

3. Cetera genera complura ſunt. Cumanum ſeſſili *k.* folio, capite patulum. Aricinum *l.* altitudine

1. *ſequaris. V.* 2. *Sic ex MSS. em. Hard. proceritate luxurioſa attollentes ſe, Gr. et Al.*

ſiue de arte coquinaria: cymas et coliculos condiendi modum is edocet L. III. 9. De his Martialis quoque L. V. ep. 79. inter coenae fercula: *Ponetur digitis tenendus vnctis Nigra cauliculus virens patella, Algentem modo qui reliquit hortum.* H.

h. Tertia circa) Nempe tertia cyma. H.

i. Exaggerando, aliam) Terram aggerando, ac circumfundendo. H.

k. Cumanum) Braſſicarum haec genera, aliaque commemorat Columella, L. X. qui de cultu hortorum agit, p. 350. *Quae pariunt veteres ceſpoſo litore Cumae, Quae dulcis Pompeia palus vicina ſalinis Herculeis, vireoque Siler qui defluit amni: Quae duri praebent cymoſa ſtirpe Sabelli, Et Turrilacus, et pomoſi Tiberis arua, Brutia quae tellus, et mater Aricia porri.* Et noſtra aetas non pauciora quoque obſeruat, forma vel colore diſpari. In horto Regio amplius vicena notata a nobis. Cumanam braſſicam, ſiue rubram, a Dodonaeo delineatam p. 610. Galli vocant *Chou rouge.* H.

l. Aricinum) Ab Aricino agro, de quo III. 9. H.

Erudi-

ne non excelſius, folio numeroſius, quam tenuius. Hoc vtiliſſimum [1] exiſtimatur, quia [2] ſub omnibus paene foliis fruticat *m.* cauliculis peculiaribus. Pompeianum *n.* procerius, caule ab radice tenui, [3] intra folia craſſeſcit. Rariora haec anguſtioraque: ſed teneritas in dote, [4] ſi frigora non tolerat: quibus etiam aluntur Brutiani *o.*, praegrandes foliis, caule tenues, ſapore acuti. Sabellico *p.* vſque in admirationem criſpa ſunt folia, quorum craſſitudo caulem ipſum extenuat: ſed dulciſſimi perhibentur ex omnibus. Nuper ſubiere Lacuturres ex conualle Aricina, vbi quondam fuit lacus, turriſque quae remanet: capite praegrandes, folio innumeri: alii in orbem porrecti, alii in latitudinem toroſi. Nec plus vllis capitis poſt Tritianum, cui pedale aliquando conſpicitur,

1. *inutiliſſimum. V.* 2. *ſuper. V.* 3. *inter. V.* 4. *ſed. Dal.*

m. Fruticat) Cauliculos edules profert. Id genus eſſe volunt, quod in Geoponicis Conſtantinus vocat ἀσπαραγώδη κράμβην. *Dal.*

n. Pompeianum) A Pompeiis, Campaniae oppido, de quo L. III. 9. vti ex Columella mox vidimus. Videtur haec Dodonaeo p. 613. braſſica cauliflora, *Choux fleurs.* Sed peregrina haec Italiae eſt: ſemenque optimum cauliflorae Alepo Syriae oppido aſportatur, diligenterque coli vult, aut a propria laude degenerat. H.

o. Brutiani) Frigoribus, inquit, Brutii agri caules aluntur. H.

p. Sabellico) Huic generi a Sabellis nomen, qua de gente egimus, L. III. 17. Criſpa Dodonaei braſſica p. 611. Lobelio in Obſeruu. p. 124. fimbriata: *Chou creſpu.* H.

q. Lacuturres) Vulgo, capitata ſiue ſeſſilis braſſica. *Chous cabus.* Dal.

Lacuturres) Et hoc genus Columellae ſuperius memoratum vidimus. Ruellius II. p. 360. hos eſſe putat quos vulgaris ſermo noſter *Choux*

tur, et cyma nullis ſerior. Cuicumque autem generi pruinae *r.* plurimum ſuauitatis conferunt: et niſi obliquo *s.* vulnere defendatur medulla, plurimum nocent. Semini deſtinati non ſecantur. Eſt etiam ſua gratia [1] numquam *t.* plantae habitum excellentibus: *v.* halmyridia vocant, quoniam niſi in maritimis non proueniunt, nauigatione quoque longinqua viridibus adſeruatis. Statim *x.* defecti ita ne humum attingant, in cados olei quam proxime ſiccatos, obturatoſque conduntur, omni ſpiritu excluſo. Sunt qui *y.* plantam in transferendo alga ſubdita pediculo, nitroue trito, quod tribus digitis capiatur, cele-

1. *nonnunquam.* *Vet.*

Choux cabus, quaſi capitulatos appellat, quoniam in capitis formam extuberant. H.

r. Pruinae) *La gelée, gelée blanche.* H.

s. Obliquo vulnere) Quum ſecantur. H.

t. Numquam plantae, etc.) Intelligendum eſt enim de plantis braſſicae. huc facit diminutiua vox ἁλμυρίδιον. *Gelenius.*

v. Halmyridia vocant) Eorum meminit Eudemus apud Athenaeum, gignique tradit Eretriae, Cumis, Rhodi, Cnidi, Epheſi. *Dal.*

Halmyridia) Meminit Eudemus Athenienſis, in L. de oleribus, laudatus ab Athen. IX. p. 369. braſſicae illius quam ἁλμυρίδα vocant. Braſſica marina ea eſt, quam Lobelius delineat deſcribitque in Aduu. p. 92. Locis Angliae maritimis naſcitur: vidimus et in Horto Regio. Italis, *Soldanella* teſte Anguillara Parte 7. p. 113. H.

x. Statim defecti ne humum attingant, in cados olei quam proxime ſiccatos obturatoſque conduntur) Deſideratur particula *ſi*, et *defecta* non *defecti*, in ſcripto codice legitur: et *opitulatos*, non *obturatos.* Lego igitur ſic: *ſi ſtatim defecta ita ne humum attingant, in cados olei quam proxime ſiccatos operculatoſque conduntur.* Pint.

y. Sunt qui plantam) Colum. XI. 3. p. 395. *Braſſica, quum ſex foliorum erit, tranſferri debet, ita vt radix eius liqui-*

celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui z. ſemen trifolii nitrumque ſimul tritum aſpergant foliis. Nitrum in coquendo *a.* etiam viriditatem cuſtodit: [1] aut Apiciana coctura, oleo ac ſale, prius quam coquantur, maceratis. Eſt inter herbas genus *b.* inſerendi, praeciſis germinibus caulis, et in medullam ſemine ex aliis [2] addito. Hoc et in cucumere ſilueſtri. Nec non olus quoque ſilueſtre eſt [3] trium foliorum, Diui Iulii carminibus praecipue

1. *vt in Apic. Dal.* 2. *abdito. M.* 3. *triumphis, vel triumphalibus, quod magis probo. Dal.*

liquido fimo prius illita, et inuoluta tribus algae taeniolis pangatur: haec enim res efficit, vt in coctura celerius madeſcat, et viridem colorem ſine nitro conſeruet. Refert id quoque Palladius ex Colum. III. in Febr. t. 24. H.

z. *Semen trifolii*) Deceptus eſt Plinius, ſiue potius eius libertus ſcriba, voce τρίφυλλον, quod patet ex hoc loco Conſtantini cap. 17. L. XII. *εἰδέναι χρὴ ὅτι τὴν κράμβην ἐν ἁλμυρῷ τόπῳ σπείρειν προσήκει. διὸ χρὴ τριφύλλῳ ταύτῃ γενομένῃ νίτρον λεῖον ἢ ἁλμυρίδα γῆν διὰ κοσκίνου καταςεισθεῖσαν πάσσειν, ὡς δοκεῖν αὐτὴν πεπαχῶσθαι. τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ καὶ ὑψανωτέρα γίνεται.* Pro τριφύλλῳ κράμβῃ Plinius triphylli ſemen immiſcuit. Idem error Pallad. cap. 24. Febr. Martial. *Ne tibi pallentes moueant faſtidia caules, Nitrata viridis braſſica fiat aqua.* Dal.

Sunt qui ſemen) Ad celeriorem ſcilicet maturitatem promouendam. H.

a. Nitrum incoquendo) Apicius III. 1. *Omne olus ſmaragdinum fiet, ſi cum nitro coquatur.* Palladius l. c. *Celerius coquitur virore ſeruato, ſi dum eſt trium vel quatuor foliorum, nitrum tritum cribello deſuper ſpargas, vt ſpeciem pruinae candentis imitetur.* Sic totidem fere verbis auctor Geop. XII. 17. Et Martial. XIII. ep. 17. cui lemma: *Coliculi. Ne tibi pallentes moueant faſtidia caules, Nitrata viridis braſſica fiat aqua.* H.

b. Genus inſerendi) Id Graeci vocant ἐπισπείρειν vt in arboribus ἐμφυτεύειν, et

cipue iociſque militaribus celebratum: alternis quippe verſibus exprobrauere [1] lapſana *c.* ſeuixiſſe apud *d.* Dyrrachium, praemiorum parſimoniam cauillantes: eſt autem [2] id cyma *e.* ſilueſtris.

XLII.

1. *lampſana. Dioſc. Suet. in Iulio.* 2. *id braſſica. Dal.*

et ἐνοφθαλμίζειν, *inſeminare* Gellio. Vide Lexic. Conſtantin. *Dal.*

c. Lapſana) Dioſc. II. 142. Λαμψάνη dicitur olus ſilueſtre, cuius folia cauleſque in cibo coquuntur: λάχανόν ἐςιν ἄγριον — ȣ̃ τὰ φύλλα, καὶ ὁ καυλὸς ἐσθίεται ἑφθά. Dion. Exig. in vita S. Pacomii, c. 8. *Lapſanas enim, id eſt, agreſtia olera, et herbas alias praeter oleum conſueuerant dare.* Porro praeter id olus, quod trium foliorum fuiſſe Plinius ait, et cymam ſilueſtrem, aliud in cibis Caeſariani milites adhibuere: radicem nimirum edulem, pani conficiendo idoneam, cuiuſmodi lapſanae radix non eſt, tenuis et lignoſa. Hanc radicem Caeſar ipſe de B. C. III. *charam* vocat. *Eſt etiam genus radicis,* inquit, *inuentum ab iis qui fuerant cum Valerio, quod appellatur chara, quod admixtum lacte multum inopiam leuabat: id ad ſimilitudinem panis efficiebant: eius erat magna copia. Ex hoc effectos panes, quum in colloquiis Pompeiani famem noſtram obiectarent,* etc. Sueton. in Iul. c. 68. *Dyrrachina munitione Pompeius, viſo genere panis ex herba, quo ſuſtinebantur, cum feris ſibi rem eſſe dixit.* Diceret fortean *ex radice* commodius: quamquam et eo verbo vtitur Appianus Bell. Ciu. II. p. 465. id ipſum narrans, τὴν πόαν ἀρτοποιȣ̃ν. Ea nobis videtur eſſe paſtinaca Gallica, quam Dioſc. in Noth. p. 454. ab aliis κέρας, a Romanis καρόταμ vocitari tradit: quo nomine etiamnum vulgo nota. Inſigniter errant, qui hoc trium foliorum olus, de quo nunc agitur, aut cum armoracia confundunt, de qua ſ. 26. quae fronde copioſa eſt, aut cum eo genere paſtinacae, quod pariter πολύφυλλον. H.

d. Apud Dyrrachium) Sueton. in Iulio cap. 68. *Dal.*

e. Cyma ſilueſtris) Braſſica. Lapſanam cap. 9. L. XX.

XLII. Omnium *f.* hortenſiorum lautiſſima cura aſparagis. *g.* De origine eorum in ſilueſtribus curis [1] abunde *h.* dictum, et quomodo eos iuberet Caro in *i.* arundinetis ſeri. Eſt et aliud genus incultius aſparago, mitius *k.* corruda, paſſim etiam montibus naſcens, refertis ſuperioris Germaniae campis, [2] non inficeto Tiberii Caeſaris dicto, herbam ibi quamdam naſci ſimillimam aſparago. Nam quod in *l.* Neſide Campaniae inſula ſponte naſcitur, longe optimum exiſtimatur. Hortenſium *m.* ſeritur ſpongiis *n.*: eſt enim plurimae radicis, altiſſimeque germi-

1. *arboribus dictum. Dal. Quidam et Ch.*
2. *inſcito. V. inficeto. infaceto Gr.*

XX. ſilueſtris braſſicae genus eſſe ſcribit. At ſupra cap. 5. Charan, ſine cheran, Caeſari lapſanam dici adnotaui. *Dal.*

f. Omnium hortenſiorum lautiſſima) Legendum *hortenſium* non *hortenſiorum*, vt praemonuimus. In ſcripto tamen codice, *Omnium in hortis rerum* legitur et paulo poſt *hortenſe* non *hortenſium* ſcriberem. *Pint*

g. Aſparagis) Graeci ἀσπάραγον et ἀσφάραγον dicunt. Noſtri, *Aſperge.* Apud Dodonaeum iconem vide p. 691. aſparagi hortenſis. H.

h. Abunde dictum) L. XVI. cap. 36. *Dal.*

Abunde dictum) L. XVI. 67. H.

i. Cato) Cap. 48. *Dal.*

k. Corruda) Aſparago hoc ſpinoſo vt ſponſae coronarentur, apud Boeotios in more fuiſſe, ſicut apud ceteros Graecos ſiſymbrio, tradit Alex. ab Alex. c. 5. L. II. *Dal.*

l. In Neſide) Meminit huius inſulae Seneca, ep. 53. p. 268. Cicero quoque Ep. ad Attic. L. XVI. ep. 1. ſtatim initio. Hodie *Niſita*, haud procul Puteolis. Vid. Cluuer. Ital. ant. p. 1167. H.

m. Hortenſium) Genus intelligo, quod alii hortenſe vocant. H.

n. Spongiis) Radicibus. Pallad. IV. in Martio, t. 9. p. 89. *Hoc menſe aſparagos ſeremus, circa Apriles Cal. Sed expeditior ratio eſt, ſi aſparagorum ſpongias ponas, quae*

germinat. Viret *o.* thyrſo primum emicante: qui caulem educens, tempore [1] ipſo faſtigatus in *p.* toros ſtriatur. Poteſt et ſemine ſeri. Nihil diligentius comprehendit Cato *q.*, nouiſſimumque libri eſt, vt appareat repentinam ac nouitiam viro curam fuiſſe. Locum ſubigi iubet humidum et craſſum: ſemipedali *r.* vndique interuallo ſeri, ne calcetur. Praeterea *s.* ad lineam grana bina aut terna paxillo [2] demitti: videlicet ſemine tum tantum ſerebantur: id fieri ſecundum aequinoctium vernum. Stercore ſatiari, crebro purgari, caueri ne cum herbis

1. ipſo in V. C. d. faſtigiatus Gr. et Al. *2. Sic et Pint. ex Catone c. 140. dimitti Gr.*

quae cito fructum miniſtrent. Haec ſic fient: Semina aſparagi quanta tribus digitis comprehendere poſſis, poſt Idus Febr. pingui et ſtercorato ſolo in ſingulis foſſis ponis, et leuiter obruis. His coeuntibus, radix connexa naſcetur: quae appellatur Spongia: etc. Implicatas radices, quae quaſi vnitatem faciunt, ſic illigatas, atque connexas, olitores ſpongias vocant, inquit Colum. XI. p. 3. H.

o. Viret thyrſo primum, etc.) Κορύνην Theophr. vocat c. 3. L. VI. hiſt. nempe thyrſum in acutum faſtigium definentem. *Dalec.* *Viret thyrſo primum emicante, etc. ſtriatur*) *Striatur* lego, non *ſtringitur*: nam inter toros interueniunt ſtriae: ſicut in aruo inter porcas ſulci. Eadem ratione ſtriatae columnae apud Vitruuium leguntur. Sic et melopepones ſtriato cortice conſpiciuntur. *Gel.*

p. In toros) Toros appellat, vt quidem videtur, ſpicam aſparagi maxime cibis expetitam: haec caro, haec pulpa aſparagi eſt. H.

q. Cato) L. de R. R. c. 161. p. 90. ea exſtant, quae Plinius hoc loco refert, ad ea vſque verba, *Nec quidquam poſtea tentatum*, etc. H.

r. Semipedali) Cato: *Quum areas deformabis*, hoc eſt, delineabis, *interuallum facito inter eas ſemipedem latum in omnes partes, deinde ſerito.* H.

s. Praeterea) Cato l. c. *Ad lineam palo grana bina aut*

bis euellatur aſparagus. Primo anno ſtramento ab hieme protegi: vere aperiri, ſarriri, runcari: tertio *t.* incendi verno. Quo maturius incenſus eſt, hoc melius prouenit. Itaque arundinetis maxime conuenit, quae *v.* feſtinant incendi. Sarriri iubet idem, non antequam aſparagus natus fuerit, ne in ſarriendo radices vexentur. Ex eo velli aſparagum ab radice: nam ſi [1] defringatur, ſtirpeſcere, et intermori. Velli, donec in ſemen eat. Id *x.* autem matureſcere ad ver, incendique: ac rurſus, quum apparuerit aſparagus, ſarriri ac ſtercorari. Ac poſt annos nouem, quum iam vetus ſit, digeri ſubacto ſolo ſtercoratoque. Tum *y.* ſpongiis ſeri, ſingulorum pedum interuallo. Quin et *z.* ouillo [2] fimo nominatim vti, quoniam aliud herbas creet. Nec quidquam poſtea tentatum vtilius apparuit, niſi *a.* quod circa Idus Februarii [3] defoſſo ſemine acer-

1. *defrangitur. M. defrangatur. Ch.* 2. *Sic ex MSS. em. Hard. herbaſceret Gr- et Al.* 3. *defoſſum ſemen aceruatim, par. ſcr. ſer. plurimo, etc.*

aut terna demittito. Sic Pallad. l. c. et Didymus in Geopon. XII. 18. p. 340. H.

t. Tertio) Cato: *Poſt annum tertium quam ſeueris, incendito vere primo.* H.

v. Quae feſtinant incendi) Plinius XVII. 47. *Nec non ignis aliquid prodeſt, vt arundini: ambuſta namque denſior mitiorque ſurgit.* H.

x. Id autem — ad ver) At Cato maturum id fieri ad autumnum dixit, vt quidem videtur, rectius, ita rerum natura exigente. H.

y. Tum ſpongiis) Hoc eſt, radicibus, vt ante monuimus. Cato: *Deinde foſſulas facito, qua radices aſparagi demittas: interuallum ſit ne minus pedes ſingulos inter radices aſparagi.* H.

z. Ouillo fimo nominatim vti quoniam aliud herbaſceret) Scribo, *quoniam aliud herbas creet.* ex ipſo Catone capite 140. *Pint.*

a. Niſi quod circa Idus) Colum. et Pallad. ll. cc. H.

aceruatim paruulis ſcrobibus ſerunt, plurimum maceratum fimo. Dein nexis inter ſe radicibus ſpongias factas poſt aequinoctium autumni diſponunt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his ſolum quam Rauennatium *b.* hortorum. Indicauimus *c.* et corrudam. [1] Hunc enim intelligo ſilueſtrem aſparagum, quem Graeci *d.* [2] hormenum, aut myacanthon *e.* vocant, aliiſue nominibus. Inuenio naſci et arietis cornibus *f.* tuſis atque defoſſis.

XLIII.

1. *Hanc intelligimus. V.* 2. *Horminium c. X. Lib. ſequentis; ormi. Gr. et Al.*

b. Rauennatium) Vel ſilueſtribus tamen aſparagis cedere hos innuit Martialis in Xeniis, XIII. ep. 21. cui titulus: *Aſparagi: Mollis in aequorea quae creuit ſpina Rauenna, non erit incultis gratior aſparagis.* Satiuus, inquit, aſparagus, non erit ſilueſtri gratior. *In totum ſpina eſt aſparagus*, inquit Plinius XXI. 54. H.

c. Indicauimus) Tum L. XVI. 67. tum etiam libri huius ſ. 19. Corruda porro ſilueſtris aſparagus eſt foliis acutis, qualis a Cluſio depingitur rarior. plant. V. 60. p. 177. Hanc toto Caſtellae Granatenſique regno naſci prodit: nos hic in horto regio vidimus. Sed et ſatiuum aſparagum a ruſticis corrudam appellari Columella eſt auctor XI. 3. H.

d. Graeci hormenum) Apud Heſych. Ὅρμηνος legitur. Ὅρμηνος, inquit, ὄνομα κύριον, καὶ πόλις Θετταλίας — — οἱ δὲ τὸν ἄγριον ἀσπάραγον. Iulius Pollux VI. 9. non ſilueſtrem, ſed ſatiuum ὅρμηνον vocari ſcribit: nimirum vt corrudae apud Latinos, ſic apud Graecos ὁρμήνου communis vtrique generi appellatio fuit. H.

e. Myacanthon) Quaſi muris ſpinam Dioſc. II. 152. Ἀσπάραγος πετραῖος, ὃν μυάκανθαν καλοῦσι. Galenus de fac. ſimpl. med. VI. p. 160. ἀσπάραγος πετραῖος ἢ μυακάνθινος. H.

f. Arietis cornibus, etc.) Fabuloſum vanumque id ſibi videri ſcribit Dioſcorides. *Dal.*

Inue-

XLIII. Poterant videri dicta omnia quae in pretio ſunt, niſi reſtaret res maximi quaeſtus, non ſine pudore dicenda. Certum *g.* eſt quippe carduos apud Carthaginem magnam, Cordubamque praecipue, ſeſtertium *h.* ſena millia [1] e paruis, reddere areis: quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea quae refugiunt quadrupedes conſciae. Carduos *i.* ergo duobus modis ferunt: autumno planta, et ſemine ante Nonas Martias: plantaeque ex eo diſponuntur ante Idus Nouembris, aut

1. *Sic ex MSS. em. Hard. ex aruis. V. a paruis reddere eis. Cb. ſeſtertia ſena millia vt parcius, reddere; quoniam Gr. et Al.*

Inuenio) Nempe apud auctores haud ſane ſatis idoneos, quorum fidem hac in parte Diſcorides eleuat, l. c. quamuis ſuffragari iis videatur Didymus in Geop. XII. 18. p. 340. H.

g. Certum eſt quippe, etc.) Legend. *Certum eſt quippe carduos apud Carthaginem magnam Cordubamque praecipue, ſeſtertium ſena millia e paruis reddere areis.* Singulas areas, eaſque paruas carduorum apud Carthaginem magnam et Cordubam reddere quotannis ſeſtertium ſena millia dicis, hoc eſt, centenos quinquagenos praeter propter noſtri nomiſmatis aureos qui ingens quaeſtus erat. areae hortorum ſunt πρασιαὶ. *Salmaſ.* p. 228.

h. Seſtertium ſena millia) Quae monetae noſtrae Gallicae efficiunt libras ſexcentas. H.

i. Carduos ergo) Eos intelligit, quorum e genere ſcolymus eſt, vti ex oratione Plinii liquet, XX. 99. vbi de carduorum medicinis agit, quorum nunc tempora ſatus explanat, in primiſque ſcolymi, *l'Artichaut*, quam Latini cinaram quoque appellarunt. Nam quae de carduorum ſatu nunc afferuntur a Plinio, eadem ferme retulit Colum. de cinara XI. 3. *Cinarae ſobolem*, inquit, *melius per autumni aequinoctium diſponemus: ſemen commodius circa calendas Martii ſeremus, eiuſque plantam circa Calendas Nouembris deprimemus et multo cinere ſtercorabimus:*

aut in locis frigidis circa Fauonium. Stercorantur *k.* etiam, ſi diis placet, laetiuſque proueniunt: condiunturque aceto melle diluto, addita laſeris radice; et cumini, ne quis dies ſine carduo ſit.

XLIV. Cetera in tranſcurſu dici poſſunt. Ocimum *l.* Parilibus optime ſeri ferunt: quidam *m.* et autumno; iubentque, quum hieme ſeratur, aceto ſemen perfundi. Eruca *n.* quoque et naſturtium, vel aeſtate vel hieme facillime naſcuntur. Eruca praecipue *o.* frigorum contemptrix, diuerſae eſt, quam

bimus: id enim genus ſtercoris huic oleri videtur aptiſſimum. Eſt et cinara ſpinoſa, quae Matthiolo in L. III. Dioſc. p. 667. carduus aculeatus dicitur, *Cardon d'Eſpagne.* H.

k. Stercorantur) Pallad. IV. in Martio, t. 9. p. 87. *Terram ſtercoratam et ſolutam diligit carduus, quamuis in pingui poſſit melius prouenire.* H.

l. Ocimum) Baſilicum Lobelio dictum, in Aduu. p. 215. et Gallis quoque *Baſilic.* A Matthiolo in L. II. Dioſc. p. 533. pingitur accurate, et ocimum medium nuncupatur. In horto Regio vidimus. Parilia Romae celebrata XI. Calend. Maias, diximus ſup. libro ſ. 66. Colum. XI. 3. ſeri ocimum circa Idus iubet. H

m. Quidam et autumno) Colum. XI. 3. Etiam Aprili quum ſeritur, vt cito naſcatur, aqua calida perfundi Palladius iubet, in Aprili t. 3. H

n Eruca quoque) Ita Palladius II. in Ian. t. 14. p. 44. Noſtris, *Roquette.* A Matthiolo pingitur in L. II. Dioſc. p. 530. H.

o. Eruca) In Priapeis: *Nam quamuis videar ſatis paratus, Erucarum opus eſt decem maniplis, Foſſas inguinis vt teram.* Quin et eruca ſacra Priapo eſt, atque ideo prope eum ſeritur. Columella in horto: v. paulo poſt. et In Priapeis: *Et ipſe longe nocte dormiat ſolus, Libidinoſis incitatus erucis.* Auctor Moreti: *Intybaque et Venerem reuocans eruca morantem.* Ouid. in Amor. *Ex horto quae venit herba ſalax.* Idem: *Nec minus erucas aptum eſt vitare ſalaces.* Martialis: *Concitat ad Venerem*

 rem

quam lactuca, naturae, concitatrix *p.* Veneris: idcirco iungitur *q.* illi fere in cibis, vt nimio frigori par feruor immixtus temperamentum aequet. Naſturtium *r.* nomen accepit a narium *s.* tormento. Et inde vigoris [1] ſignificatio prouerbio *t.* [2] id vocabulum vſurpauit, veluti *v.* torporem excitantis. In Arabia mirae amplitudinis dicitur gigni.

XLV.

1. *ſignificatione prouerbium.* V. 2. *eius eſum.* *Cornarius.*

vem tardos eruca maritos. Vide ſupra cap. 43. Lib. X. ſub finem. *Dal.*

p. Concitatrix) Sic Dioſc. II. 170. Galen. de alim. fac. II. 53. p. 364. Columella in Hortulo: *Et quae frugifero ſeritur vicina Priapo, Excitet vt veneri tardos eruca maritos.* Marcellus Emp. c. 83. p. 228. *Ad abundantiam ſeminis praeparandam erucam decoctam bibat, quoties quiſque inopia ſeminis ſe laborare perſpexerit: vel potius aſſidue incoctam manducet.* Idcirco *ſalaces erucas* Ouidius vocat. H.

q. Iungitur illi) Lactuca ſcilicet. Hoc ipſum fieri Galenus praecipit l. c. H.

r. Naſturtium) *Naſturtium nonne vides*, inquit apud Nonium Varro, *ab eo dici quod naſum torqueat?* Et auctor Moreti: *Quaeque trahunt acri vultus naſturtia morſu.* Porro naſturtii iconem apud Lobelium vide, in Obſeru. p. 107. Noſtris *Creſſon Alenois*: Narbonenſibus, *Naſitort.* H.

s. Narium tormento) Κάρδαμον, καρήδαμον, quia caput acri calore ſuo tentat. Vnde in pigros, ignauos, et deſides Graecis eſt prouerbium, κάρδαμον ἔσθιε. Naſturtium comede. *Dal.*

t. Prouerbio) Adagium id eſt, ἔσθιε κάρδαμον, dictum olim in ſocordem, ignauum, hebetem. Voſſium vide in Etymol. verbo Naſturtium. Auctor Geop. XII. 27. Φασὶ δὲ τοὺς ἐσθίοντας κάρδαμον, ὀξυτέραν τὴν διάνοιαν γίνεσθαι. *Aiunt veſcentes naſturtio mentis acumine ſubtiliores euadere.* H.

v. Veluti torporem excitantis) Varro in Pappo: *Naſturtium nonne vides ab eo dici quod naſum torqueat. veſtiſpicam, quod veſtem ſpiciat:*

XLV. Ruta *x.* quoque ſeritur Fauonio, [1] et ab aequinoctio autumno: odit *y.* hiemem, et humorem, ac fimum. Apricis *z.* gaudet et ſiccis, [2] terra quam *a.* maxime lateraria. Cinere *b.* vult nutriri: hic et ſemini miſcetur, vt careat erucis. Auctoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Inuenio muſtum rutatum populo datum a Cornelio Cethego, in *c.* Conſulatu collega Quintii Flaminini, comitiis peractis. Amicitia *d.* eſt ei et cum fico,

 in

1. *Sic ex MSS. em. Hard. aequinoctio autumni Gr. et Al.*
2. *terraque quam. M.*

ciat: Nonius. Auctor Moreti: *Quaeque trahunt acri vultus naſturtia morſu.* Vide quae adnotata ſunt c. 13. XX. *Dal.*

x. Ruta quoque, etc.) Iolaus in rebus Peloponneſiacis πήγανον in Peloponneſo ῥυτὴν vocari ſcribit, vnde fortaſſis Latinum rutae nomen. Rhod. cap. 23. L. XXVIII. Scal. in Varron. In Priapeis: *Menthamque olentem cum ſalubribus rutis.* Dal.

Ruta quoque) Pingitur a Lobelio ruta hortenſis in Obſeru. p. 506. Gallis, *de la Rue.* Et hanc autumno ſeri, differri menſe Martio praecipit Colum. L. XI. c. vlt. H.

y. Odit hiemem) Theophr. Hiſt. VII. 5. *Aquas et fimum*, inquit, *omnia olera diligunt, praeter rutam.* Φίλυδρα δὲ πάντα τὰ ἄλλα λάχανα, καὶ φιλόκοπρα, πλὴν πηγάνε. H.

z. Apricis) Pallad. IV. in Martio t. 9. p. 90. *Proſequuntur etiam maledictis, et maxime in terra ſoluti lateris ponunt, quod prodeſſe certiſſimum eſt.* Colum. XI. 3. H.

a. Terra quam maxime lateraria) Lateritios parietes dicimus, ex lateribus conſtructos *Laterariam terram*, quae apta ſit fingendis lateribus. *Galen.*

b. Cinere vult) Pallad. l. c. *Hoc menſe ruta ſeritur, locis apricis, ſolius cineris inſperſione contenta.* H

c. In conſulatu) A. V. CCCCXXI. Sed vitio facti Conſules abdicarunt, in Faſtis quidem eſt adnotatum. H.

d. Amicitia eſt ei et cum fico)

in tantum, vt nuſquam laetior proueniat, quam ſub hac arbore. Seritur et ſurculo, melius *e.* in perforatam fabam indito, quae ſucco nutrit comprehendendo ſurculum. Seritur *f.* et a ſeipſa. Namque incuruato cacumine alicuius rami, quum attigerit terram, ſtatim radicatur. Eadem *g.* et ocimo natura, niſi quod difficilius creſcit. Sed durata runcatur non *h.* ſine difficultate, [1] pruritiuis hulceri-

1. *proritum vlceribus. M. vtrumque et Ch. prouenientibus hulc. Gr. et Al.*

fico) In fico rutam inſeri Theophr. refert cap. 7. L. V. cauſ. itemque Plut. Sympoſ. V. p. 9. *Dal.*

Amicitia) Pallad l. c. *Sub fici arboris vmbra libentius acquieſcit.* Adde et Ariſt. ſect. 20. probl. 18. p. 773. quaerentem: Quam ob cauſam ruta inſita in ficum pulcherrima, plurimaque proueniat? H.

e. Melius in perforatam) Pallad. l. c. *Nonnulli ramulos rutae pertuſae fabae inſerunt, vel bulbo, atque ita obruunt, alieno vigore ſeruandos.* H.

f. Seritur et a ſe ipſa) Nempe propagine, vti fere de rubis dictum eſt, XVII. 21. Sic etiam Pallad l. c. H.

g. Eadem et ocimo natura, niſi quod difficilius creſcit) Haec verba haud dubie ad alium locum pertinent; hic enim falſo inſerta diſturbant interrumpuntque rutae tractatum. Sed conſiderandum, cur dicat difficilius ocimum creſcere, quod eſt contra Theophraſtum, ſeptimo de hiſtoria plantarum cap. 1. his verbis: *Omnia pari tempore nequaquam proueniunt, ſed alia celerius, alia ſerius, celerrime ocimum, blitum, eruca.* Niſi quis dicat, aliud eſſe creſcere, aliud naſci et erumpere e terra. Numquid legendum hic, non *creſcit*, ſed *areſcit*, vt vetus codex, et alia nonnulla habent exemplaria, ex eodem Theophraſto, eodem L. VII. c. 3. ſic ſcribente: *difficile vt ita loquar, omnia exſiccantur, cumino excepto. Nec modo frumenti conſiſtunt: quod cum primum in plenum creuerit, mox exſiccatur et decidit. Sed quae cortice continentur, difficilius exſiccantur, et inter ea maxime ocimum,* Pint.

Eadem

ceribus *i.*, ni munitis manibus id fiat, oleoue deſenſis. Conduntur autem et eius folia, ſeruanturque faſciculis.

XLVI. Ab aequinoctio *k.* verno ſeritur apium, ſemine [1] paululum in *l.* pila [2] pulſato. Criſpius ſic *m.* putant fieri, aut ſi ſatum calcetur cylindro pedibuſue. Proprium ei, quod colorem mutat.

1. *paulum. M. paulum in pilato. Ch.* 2. *pinſito. Columel.*

Eadem et ocimo) Vt propagine nimirum, aeque atque ruta feratur. H.

h. *Non ſine difficultate prouenientibus*) Scribo, *non ſine difficultate pruritus*, ſeu *pruriginis*, tum ex vetere codice, tum ex Columella L. XI. in proſa hortorum: *Sed velata manu debebit runcari, quam niſi contexeris, pernicioſa naſcuntur vlcera. Si tamen per ignorantiam nuda manu runcaueris, et prurigo atque tumor inceſſerit, oleo ſubinde perungito.* Pint.

i. *Pruritiuis hulceribus*) Natis hulceribus ex prurigine. Vide N. et Em. N. XIX. (hic adi). *Sed*) In libris hactenus editis, *prouenientibus hulceribus*. In MSS. R. et Colb. *proritiuis*. Vnde nos *pruritiuis* effecimus. Adiuuat Colum XI. 9. *Sed velata manu debet runcari, quam niſi contexeris, pernicioſa naſcuntur hulcera. Si tamen per ignorantiam nuda manu runcaueris, et prurigo atque tumor inceſſerit, oleo ſubinde perunguito.* H.

k. *Ab aequinoctio*) Pallad. V. in Aprili t. 3. p. 110. et Colum. XI. 3. H.

l. *In pila pulſato*) Hoc eſt, in vaſe concauo, ſiue mortario, pinſi prius neceſſe eſt. De pilae vocis vſu, eo intellectu, alibi egimus. Colum. XI. 3. p. 397. *Si criſpae frondis apium fieri maluerit, ſemen eius inditum pilae, et ſaligneo palo pinſitum exſpoliatumque in linteolis ligatum obruet. Poteſt etiam circa hanc operam fieri criſpum qualitercumque ſatum, ſi quum eſt natum, incrementum eius circumuoluto cylindro coerceat.* Sic etiam Pallad. l. c. et Theophr. Hiſt. II. 5. et de cauſſ. V. 6. p. 331. H.

m. *Criſpius ſic putant fieri*) Theophr. cap. 5. L. II. hiſt.

Honos *n.* ipſi in Achaia, coronare victores ſacri certaminis *o.* Nemeae.

XLVII. Eodem *p.* tempore ſeritur menta planta: vel ſi nondum germinat, ſpongia. Minus *q.* haec humido gaudet. Aeſtate viret, hieme flaueſcit. Genus

hiſt. et cap. 6. L. V. cauſ. *Dal.*

n. Honos ipſi) Iuuenal. Sat. 8. v. 226. *Graiaeque apium meruiſſe coronae.* Idcirco Nemaeum apium Nicandro dicitur in Theriac. p. 47. Suid. T. II. p. 213. Νεμέας σέλινα. Vide Plutarch. ſymp. V. Quu. 3. p. 676. quibus adde quae diximus XV. 5. H.

o. Nemeae) Illic viridi viuoque apio coronantur, in Iſthmiis vero arido, reiecta pinus Herculis inſtituto. Callimachus apud Plut. in Sympoſ. Καί μιν ἀλητίδαι πουλὺ γεγειότερον Τοῦδε παρ' αἰγαιῶνι θεῷ τελέοντες ἀγῶνα Θήσουσιν νίκης σύμβολον ἰσθμιάδες, Ζήλῳ τῶν Νεμέηθε, πίτυν δ' ἀποτιμήσουσι Ἣ πρὶν ἀγωνιστὰς ἔστεφε τοὺς Ἐφύρης. Had. Iun. cap. 21. IV. Vide quod adnotatum eſt cap. 11. L. XX. Olympicos ludos Hercules in honorem Pelopis inſtituit. Corona in his fuit ex oleaſtro, vel olea calliſtephano. Pythios Delphis Diomedes in honorem Apollinis, qui Pythonem ſerpentem interemiſſet. Corona, Laurus. Iſthmios in Iſthmo, et Megarenſium ſinu, iuxta Corinthum; ad Neptuni delubrum, inter Aegaeum et Ionium mare, Theſeus, aemulatione Herculis. Corona principio ex apio, deinde ex pinu, ac tandem victori praemium centum drachmae, vt Olympionicis quingentae. Nemaeos in honorem Archemori Lycurgi filii, a ſerpente necati, quum ſuper apium reptaret, celebrarunt. Corona apium Alex. ab Alex. cap. 8. V. *Dal.*

p. Eodem planta) Tranſferri mentam in planta ait aequinoctio verno: ac ſi nondum germinauerit, radice ſeu ſpongia, vt diximus. Pingitur a Dodonaeo menta prima p. 95. *De la mente, du Baume.* H.

q. Minus haec humido gaudet) Aeſtimandum, an legendum hic ſit, non *minus*, ſed *nimis* ex Dioſcoride prodente, mentam dulcem deſiderare vliginem. Et paulo ante, *(Durata runcatur non ſine difficultate)* Scribo *delata*,

Genus eius ſilueſtre *r.* mentaſtrum eſt. Et hoc propagatur, vt vitis, vel *s.* ſi inuerſi rami ſerantur. Mentae *t.* nomen ſuauitas odoris apud Graecos mutauit, quum alioqui mintha vocaretur, vnde veteres noſtri nomen [1] declinauerunt. Grato menta menſas odore percurrit in ruſticis dapibus. Semel ſata, diuti-

 na

1. *declarauerunt Gr.*

delata, non *durata.* Columella L. XI. cap. 3. *Rutam autumno ſemine ſatam, menſe Martio deferre oportet in apricum, et cinere aggerare, runcari; quam niſi contexeris, naſcuntur vlcera.* Pint.

Minus haec) Vide Not. et Em. N. XX. (hic adi.) *Minus*) Ita ſane libri omnes. At ego libentius multo agnouerim, *Non minus haec humido gaudet*, vt ad apium, de quo proxime ſermo, reſpiciat: illud enim perinde ac mentam humido laetari Columella ſcribit XI. 3. *Apium*, inquit, *praecipue aqua laetatur, et ideo ſecundum fontem commodiſſime ponitur.* Et paulo poſt: *Menta dulcem deſiderat vliginem: quam ob cauſam iuxta fontem menſe Martio recte ponitur.* Niſi forte, id quod ſimile veri arbitramur, de caelo, non de ſolo humido, intellexit auctor, quoniam proxime ſequitur, *aeſtate viret.* H.

r. Mentaſtrum) Dioſc. III. 42. ἡδύοσμον ἄγριον, menta ſilueſtris: officinis, alba menta. Iconem exhibet idem Dodonaeus, p. 96. Graeci καλαμίνθην vocant, inquit Apuleius. c. 91. Gallis, *mente ſauvage.* In Nothis Dioſc. p. 454. τὸ δὲ ἡδύοσμον ἄγριον, ὃ Ῥωμαῖοι μεντάστρουμ καλοῦσι. H.

s. Vel ſi inuerſi rami) Colum. XI. 3. *Mentae ſi forte ſemina defecerunt, licet de noualibus ſilueſtre mentaſtrum colligere, atque ita inuerſis cacuminibus diſponere; quae res feritatem detrahit, atque edomitam reddit. H.*

t. Mentae nomen etc.) Κωκύτιδα νύμφην Oppianus 3. ἁλιευτικῶν vocat, quod Mintham Cocyti filiam, Plutonis amicam aduentanti Proſerpinae infenſam et minitantem, Ceres in κακὴν βοτάνην mutauit. Eadem fere leguntur apud Strab. VIII. de monte Minthe. Improbam herbam vocat Oppiani interpres, quod ante coitum appoſita mulierum genitalibus, conceptum impedit, vul-

na aetate durat. Congruit *v.* pulegio, cuius natura in carnariis reflorefcens ſaepius dicta eſt. Haec quoque ſeruantur ſimili genere, mentam dico, pulegiumque; et *x.* [1] nepetam. Condimentorum tamen omnium faſtidiis cuminum *y.* amiciſſimum. Naſcitur in ſumma tellure vix haerens, et in ſublime tendens. In putridis et calidis maxime locis, medio ſerendum vere. Alterum eius genus ſilueſtre, quod ruſticum vocant, alii Thebaicum: ſi tritum ex aqua potetur, in *z.* dolore ſtomachi prodeſt. In Carpetania *a* noſtri orbis maxime laudatur: alioqui

1. *nepitam in condimento ſumpta. In omnia (lege, ad omnia) quae faſtidio ſunt, cuminum amiciſſimum M. vtrumque. Nepitam. Condimentariorum tamen omnium ſtomachi faſtidiis. V. omniumque faſtidiis. V. nepetam Gr.*

vulnera, ſi inferatur, curari prohibet, lacti mixta ante coagulum, denſari non patitur, quae Florentinus Lib. XII. Geoponicon tradit. Rhodig. cap. 22. X. *Dal.*

Mentae nomen) Dioſc. III. 41. Ἡδύοσμος, οἱ δὲ μίνθην. Et Galen. de ſimpl. med. fac. VI. p. 176. Ἡδύοσμον, ἔνιοι δὲ μίνθην εὐώδη προσαγορεύουσιν. H.

v. Congruit pulegio) Noſtri *Pouliot* vocant. Regium vulgatum, *Pouliot royal*: delineatur a Lobelio, in obſ. p. 266. De pulegio porro in carnariis reflorefcente diximus XVIII. 60. H.

x. Et nepetam) Quae ſilueſtre pulegium etiam appellatur, *Pouliot ſauvage*. Vide Dodonaeum p. 98. Alia eſt nepeta vulgaris officinarum, quae menta cataria, *l' herbe au chat*. Alii nepitam ſcribunt. H.

y. Cuminum) Cuminum Latini iuxta et Galli vocant: Hebraei ipſi כמן *cammon*: rura noſtra, *comin*. Vtrumque genus ſatiuum et ſilueſtre, quale nos vidimus a Dodonaeo pingitur, p. 298. H.

z. In dolore ſtomachi) Aduerſus tormina et inflationes, bibi tritum ex aqua: ex vino ad imbecillitatem ſtomachi, iubet Dioſc. III. 69. H.

a. In Carpetania) Dioſc. l. c. in

qui Aethiopico *b.* Africoque palma eſt. Quidam huic Aegyptium praeferunt.

XLVIII. Sed *c.* praecipue oluſatrum mirae naturae eſt. Hippoſelinum *d.* Graeci vocant, alii [1] ſmyrnium. E lacryma caulis ſui naſcitur. Seritur et radice.

1. *Zmyrnium M.*

c. in Carthagine Hiſpaniae oppido. Toletum in Hiſpania eſt Carpetanorum caput. H.

b. Aethiopico) Quod Hippocrates regium vocat, quoniam illud palmare putat inquit Dioſc. III. c. 68. ſecundas defert Aegypto. H.

c. Sed praecipue Oluſatrum mirae naturae eſt. Hippoſelinon Graeci vocant, alii Smyrneum, e lacruma caulis ſui naſcitur) Hippoſeltnum porro illud quod lacrimam fundit, et ex cuius radice ſuccus collitur ſapore murrhae, non eſt Oluſatrum, ſed Smyrnium. Vtrumque ab eo confundi magis etiam apparet in ſequentibus. *Sal.* 1268. b.

Sed - oluſatrum) Siue atrum olus, ſic dictum a ſemine et radice atra. Colum. XI. 3. p. 398. *Atrum olus, quod Graecorum quidam vocant* ἱπποσέλινον, *nonnulli* σμυρνίον etc. Adde Apuleium L. de virtutibus herbarum, c. 107. In Graecis vero Heſychius: Σμύρνιον, τȣ̃ ἱπποσελίνȣ ὁ καρπὸς, καὶ αὐτὴ ἡ βοτάνη. Schol. Nicandri in Theriac. p. 39. Τό Σμύρνειον ὅμοιόν ἐςι τῷ μεγάλῳ σελίνῳ˙ ὃ καὶ ἱπποσέλινον καλεῖται˙ σμυρνεῖον δὲ, ἐπειδὴ ἐμφερές ἐςι τῇ σμύρνῃ κατὰ τὴν ὀσμήν. Et Galen. de fac. ſimpl. med. VIII. p. 230. Σμύρνιον, οἱ δὲ ἱπποσέλινον ὀνομάζȣσιν ἄγριον. Caue porro agi nunc exiſtimes de hippoſelino, de quo inſtituta eſt oratio ſ 37. quamquam et illud ſmyrnium nuncupatum ſit teſte Dioſc. III. 78. De ſmyrnio vere ac proprie dicto nunc ſermo eſt, cui etiam in Cilicia hippoſelini tributa eſt appellatio, vt prodidit ipſe Dioſc. c. ſq. Hippoſelinum illud Theophraſti eſt, idemque ſmyrnion Dioſcoridis, a Matthiolo delineatum, p. 773. quale in horto Regio viſum a nobis. De eo rurſum L. XXVII. ſ. 109. H.

d. Hippoſelinum Graeci etc.) Theophraſt. cap. 6. L. VII. hiſt. Smyrnium Dioſc. maceronium officinarum, a maceriis dictum, idemque Hip-

radice. Succum *e.* [1] eius colligunt, [2] myrrhae ſaporem habere dicunt. Auctorque *f.* eſt Theophraſtus, [3] myrrha ſata natum. Hippoſelinum *g.* veteres praeceperant in locis incultis, lapidoſis, iuxta maceriam ſeri: nunc et repaſtinato ſeritur, et a Fauonio poſt aequinoctium autumni. Quippe *h.* [4] quum cappari quoque ſeratur ſiccis maxime, area in defoſſu cauata, ripiſque vndique circumſtructis lapide:

1. *eius qui colligunt Gr.* 2. *murrhae. M.* 3. *murha. M.* 4. *Sic ex MSS. em. Hard. capparis Gr. et Al.*

Hippoſelinum Theophr. vulgare libyſticum. *Dal.*

e. Succum eius) Theophr. hiſt. VII. 6. Γίνεται δὲ καὶ τὸ δάκρυον ἐξ αὐτοῦ ὅμοιον τῇ μύῤῥᾳ. οἱ δέ φασιν ὅλως μύῤῥαν. *Lacryma ex eo fluit myrrhae aſſimilis: quidam omnino myrrham id eſſe aſſeuerant.* E radice potius quam e caule ſuccum manare ſcimus. H.

f. Auctorque) Verba haec ſunt Graeci ſcriptoris, Hiſt. IX. 1. Καί τινες ἀκούσαντες ὡς ἐντεῦθεν ἡ σμύρνη, ἡγοῦνται βλαςάνειν ἐξ αὐτῆς ἱπποσέλινον. Φυτεύεται γὰρ καὶ ἀπὸ δακρύου τὸ ἱπποσέλινον. *Quum ex hippoſelino myrrham naſci quidam audiuiſſent, hippoſelinum ex myrrha prouenire etiam putarunt, quae lacryma hippoſelini eſt. Seritur et hippoſelinum ſua lacryma.* H.

g. Hippoſelinum veteres) Colum. l. c. de hippoſelino quod et oluſatrum et ſmyrnium pariter appellat. *Paſtinato*, inquit, *loco ſemine debet conſeri, maxime iuxta maceriem: quoniam et vmbra gaudet, et qualicumque conualeſcit loco.* H.

h. Quippe quum cappari) Cappari neutro genere dicitur, et *capparis* feminino. Colum. XI. 3. *Capparis .. ſi ſerenda fuerit, ſiccum locum deſiderabit: iſque debebit ante circumdari foſſula, quae repleatur lapidibus et calce, vel Punico luto, vt ſit quaſi quaedam lorica, ne poſſint eam perrumpere praedicti ſeminis frutices: qui fere per totum agrum vagantur, niſi munimento aliquo prohibiti ſint .. Et noxium virus habent, ſuccoque ſuo ſterile ſolum reddunt.* Capparis in Gallia,

lapide: alias euagatur per agros, et cogit ſolum ſterileſcere. Floret *i.* aeſtate: Viret vſque ad Vergiliarum occaſum, ſabuloſis *k.* [1] familiariſſimum. Vitia *l.* eius, [2] quod trans maria naſcitur, diximus inter peregrinos frutices.

XLIX. Peregrinum et Careum *m.*, gentis [3] ſuae nomine appellatum, culinis principale. In quacumque terra ſeri vult, ratione eadem, qua oluſatrum. Laudatiſſimum tamen in Caria, proximum Phrygia.

L. Liguſticum *n.* ſilueſtre eſt in Liguriae ſuae montibus: ſeritur vbique: ſuauius ſatiuum, ſed ſine viribus. Panacem *o.* aliqui vocant. Crateuas apud

1. *familiariſſima.* Dal. *Vide cap.* 23. *Lib.* XIII. H.
2. *quae* Dal. 3. *ſic* V. *ſui* Gr.

Gallia, *un Caprier*, vel vt aliis viſum eſt efferre, *un Capier.* Capparis retuſo folio apud Lobel. in Obſ. p. 359. Monſpelii in hortis pulcre et copioſe fruticat. H.

i. Floret - viret etc.) Haec quoque Theophr. Hiſt. VI. 5. H.

k. Sabuloſis) Theophr. l. c. Χαίρει δὲ ὑφάμμοις καὶ λεπτογείοις χωρίοις. H.

l. Vitia eius) Dicta haec L. XIII. 44. H.

m. Careum) Apicio quoque VII. 2. *Careum.* Dioſc. III. 66. Κάρος. Pingitur a Dodonaeo p. 297. In officina *Carvi* nominari: apud Germanos Bohemoſque, non in Caria modo, vnde origo nominis, frequens naſci prodit. H.

n. Liguſticum) Dioſc. III. p. 58. Λιγυστικὸν φύεται μὲν πλεῖστον ἐν Λιγυρίᾳ, ὅθεν καὶ τὴν προσωνυμίαν ἔσχηκεν. Πάνακες δὲ αὐτὸ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι, etc. Eadem habet Oribaſius L. XI. f. 204. Siler montanum Dodonaei eſt, a quo accurate delineatur, quale in Horto Regio vidimus, p. 308. Gallis, *Sermontaine.* Officinis nonnullis, *Seſeli*, ſed falſo. H.

o. Panacem) Quoniam panaci heracleotico et viribus ſimile eſt, et radice atque cau-

apud *p.* Graecos cunilam bubulam eo nomine appellat: ceteri fere [1] conyzam, id eſt, cunilaginem: thymbram vero, quae ſit cunila. Haec apud nos habet vocabulum et aliud, ſatureia *q.* dicta in condimentario genere. Seritur menſe Februario, origano [2] aemula. Nuſquam vtrumque additur, quippe ſimilis effectus. Sed cunilae Aegyptium origanum tantum praefertur.

LI.

1. *Sic ex MSS. em. Hard. Cunizam idem cunilaginem, etc. V. Lego, conyzam, cunilaginem. Iidem vero thymbram, quae ſit conyzoides, cunilaginem Gr. et Al.*
2. *thymo. Dioſc.*

caule, inquit Dioſc. l. l. H.

p. Crateuas apud, etc.) Lege: *Crateuas apud Graecos cunilam bubulam eo nomine appellat: Ceteri vero Conyzam, id eſt, cunilaginem: Thymbram etc.* Salmaſ. 1275. a. *Crateuas apud, etc.*) Crateuas putauit falſo liguſticum appellari nomine cunilae bubulae, quum haec ſit origanum ſilueſtre. Vide cap. 15. XXVI. ſub finem. *Dal.* *Crateuas*) Graecorum inconſtantiam in aſſignandis plantarum nominibus obiter indicat, non vſquequaque approbat. Et falſo quidem cunilae bubulae nomen eſſe Liguſtico inditum, diſerte monet, L. XX. 60. H.

q. Satureia dicta) Thymbra igitur gemina, et vtraque affinis alteri: altera Graecorum, Latinorum altera, quae et ſatureia, thymbrae quidem aemula, et cunila appellata: ſed diſcrepans tamen a thymbra. Colum. IX. 4. p. 320. *Thymbrae, vel noſtratis cunilae, quam ſatureiam ruſtici vocant.* Et in Hortulo: *Et ſatureia thymi referens, thymbraeque ſaporem.* Scribonius Largus Comp. 124. *Cunila, quam ſatureiam quidam vocant.* Satureiam ſeu cunilam Galli nunc *Sarriette* nominant. Pingitur a Dodonaeo, p. 288. Thymbra, p. 287. Vtramque Regio in horto vidimus. Thymbra in Graecia frequens, maximeque in Chio, teſte Anguillara, P. 12. p. 203. H.

LI. Peregrinum fuit et *r.* lepidium. Seritur a Fauonio: dein quum fruticauit, iuxta *s.* terram praeciditur; tunc runcatur, ſtercoraturque: per biennium hoc. Poſtea iiſdem fruticibus vtuntur, ſi non ſaeuitia hiemis ingrauat, quando impatientiſſimum eſt frigorum. Exit et in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, ſed mollibus: [1] vſuſque eius non *t.* ſine lacte.

LII. Gith piſtrinis *v.*, aniſum et anethum culinis et medicis naſcuntur. Sacopenium *x.* et ipſum in hortis quidem, ſed medicinae tantum.

LIII. Sunt quaedam comitantia aliorum ſatus, vt papauer. Namque cum braſſica ſeritur, [2] ac portulaca, et eruca [3] cum lactuca. Papaueris *y.* ſatiui

1. *vſus eius. Pint.* 2. *et V.* 3. *et Eum lact. Alii.*

r. Lepidium) Gallis, *Paſſerage.* Iconem vide apud Dodonaeum, p. 704. nos plantam ipſam in horto Regio vidimus. H.

s. Iuxta terram) Colum. XI. 3. *Lepidium velut porrum ſectiuum demetere poteris, rarius tamen, etc.* H.

t. Non ſine lacte) Columella in horti poemata. Dioſcoridi in muria ſeruatum cum lacte eſtur. Lepidio iniecto oxygala fieri ſcribit Columella cap. 8. Lib. XII. *Dal.*

v. Gith piſtrinis) Gith Dioſcoridi, III. 93. μελάνθιον dicitur, cuius ſemen inſpergi gratiſſime panibus condiendis monet: idcirco piſtrinis naſcitur. De eo rurſum, XX. 71. Satiuum melanthium depictum vide apud Dodon. p. 301. Gallis, *de la Nielle*: etſi dubitat Anguillara, parte 12 p. 216. H.

x. Sacopenium) De eo dicemus, XX. 75. H.

y. Papaueris ſatiui tria genera) Apud Theocritum interpres τηλέφυλλον, vel πλαταγόνιον interpretatur papaueris aut anemones folium, ἀπὸ τȣ͂ πλατάσσειν ἤγουν ἠχεῖν, quoniam eo indici pollicique impoſito, ac colliſo, ſi crepuiſſet, aut rubeſceret, amari ſe putabant, ruborem τὰ ῥόδια vocantes, ſin minus deſpici ſe arbi-

tiui tria genera. Candidum *z.*, cuius ſemen toſtum in *a.* ſecunda menſa cum melle apud antiquos [1] dabatur. Hoc *b.* et panis ruſtici cruſtae [2] inſpergitur, affuſo ouo inhaerens, vbi inferiorem *c.* cruſtam [3] apium githque cereali ſapore condiunt. Alterum *d.* genus eſt papaueris nigrum, cuius ſcapo inciſo lacteus ſuccus excipitur. Tertium *e.* genus rhoam

1. *edebatur. M.* 2. *inſpergunt. Dal.* 3. *ammi vel aniſum Dal. Apium inſpergi nuſquam alibi legitur.*

arbitrabantur. Verſus Theocriti ſunt hac de re: Ἔγνον πρὰν ὅκα μένʒ μεμναμένʒ εἰ Φιλέεις μὲ, Οὐδὲ τὸ τηλέφυλον ποτι μαξάμενον πλατάγησεν· Ἀλλ' αὔτως ἁπαλῷ ποτὶ πάχει ἐξεμαράνθη. Quidam legunt δηλέφιλον, ab amoris indicio et augurio Rhod. cap. 4. XIX. Eius luſus meminit Pollux L. IX. περὶ τῶν ἐν συμποσίοις παιδιῶν. Sic quoque vocauit Ioſephus in hyoſcyami deſcriptione. *Dal.*

z. Candidum) *Pavot blanc.* Vide ap. Dodon. p. 442. H.

a. In ſecunda menſa) Cocetum id bellarium vocat Feſtus. Tertull. contra Valentin. *Pandoram Heſiodi, Accipatinam, Neſtoris coce-tum, miſcellaneam Ptolemaei.* Petronius in Satyra ridens affectatum ſtudium eloquentiae in declamatorum exercitationibus, eos mellitos verborum globulos fundere ait, et omnia dicta factaque quaſi papauere et ſeſamo ſparſa. *Dal.*

In ſecunda menſa) *Cocetum*, inquit Feſtus, *edulii genus ex melle et papauere factum.* H.

b. Hoc et panis) Annon idcirco dictum eſt a Virgilio, *Cereale papauer*? H

c. Inferiorem cruſtam) Polluci, ἐψιθίας inferior panis cruſta, quae qua furnum attingit et ψώθιον: cruſta vero ſuperior, magna ex parte veſicis bullata, et poſtulata ἀττάραχος, ſiue ἀτταραγος. Legendum vero puto, *cruſtam ammi githque*, vt legitur cap. 14. Lib. XX. vel *cruſtam aniſum githque*, vt cap 17. eiuſdem libri. Apium cruſtae panis inferiori ſubdi, nuſquam legitur. *Dal.*

d. Alterum genus) *Pavot noir*, apud eumdem Dodonaeum l. c. H.

e. Tertium genus, etc.) Legend.

[1] rhoam *f.* vocant Graeci, id noſtri erraticum. Sponte quidem, [2] ſed *g.* in aruis cum hordeo maxime naſcitur, erucae ſimile, cubitali altitudine, flore rufo et protinus deciduo: vnde *h.* et nomen a Graecis *i.* accepit. De *k.* reliquis generibus papaueris ſponte naſcentis dicemus in medicinae loco. Fuiſſe autem in *l.* honore apud Romanos ſemper, indi-

1. *rhoea. Dal.* 2. *ſed maturius cum. M.*

Legend. *Tertium genus rhoeada vocant Graeci, id noſtri erraticum.* et L. XX. cap. 19. leg. *Rhoeadem vocauimus et erraticum.* *Salmaſ.* pag. 829. a. *Tertium genus etc.*) Satiui tertium genus non quidem eſt rhoeas, perpetuo ſilueſtre, et erraticum, ſed nigrum ſecundum, albo, quod thyliacitin vocant, et priore nigro, quod pithitin, magis ſilueſtre, magis medicatum, minus capite oblongo, coli tamen ſolitum in hortis cum ſupra dictis. Plin. haec non ſatis diſtinxit. *Dal.*

Tertium genus) Quod libro ſequente ſ. 77. inter ſilueſtria ſatiuaque medium genus facit. Eſt illud erraticum Dodonaei p. 444. Lobelii quoque, in Obſ. p. 143. Apud Gallos, *Coquelicot*, vel *Pavot ſauvage.* H.

f. Rhoeam vocant) Galen. de fac. ſimpl. med. VII. p. 207. Ῥοιὰς ὀνομάζεται. Et paulo poſt, ὀνομάζουσι ῥοιάδα. Rhoeada ſane rectius diceret: ſed Latino ritu ac ſono efferre maluit, quod et alias ei familiare eſt. Sic Q. Serenus, c. 38. p. 150. *de iſchia* inſcripſit, quum *de iſchiade* ars Graecorum poſtulet. H.

g. Sed in aruis) In ſegetibus, ἐν ἀρούραις φύεται, inquit Dioſc. IV. 64. a quo iiſdem fere verbis deſcribitur, vti et a Theophr. Hiſt. IX. 13. H.

h. Vnde et) Ἀπὸ τοῦ ῥέειν, quod fluere ac decidere ſonat. Dioſc. Μήκων ῥοιάς· ὠνόμασται δὲ διὰ τὸ ταχέως τὸ ἄνθος ἀποβάλλειν. H.

i. Nomen a Graecis accepit) Placet id ἔτυμον Plinii. Dioſcoridi ſic vocatur, quod ex eo fluat lacteus ſuccus. Ceterum omnibus generibus papaueris id commune eſt. *Dal.*

k. De reliquis) L. XX. 76. H.

l. In honore apud, etc.) *Cereale papauer* Virgilius appellat, vel quod Cereris effigies

indicio eſt Tarquinius *m.* Superbus, qui *n.* legatis a filio miſſis decutiendo papauera in horto altiſſima, ſanguinarium illud reſponſum hac facti ambage reddidit.

LIV. Rurſus alio comitatu aequinoctio autumni ſeruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, caerefolium, quod *o.* paederota Graeci

figies in templis id manu geſtaret, vel quod in ſegetibus agricolae ſererent, vt deae offerretur. Brodaeus cap. 29. L. II. *Dal.*

m. Tarquinius) Simile Thraſybuli factum inaudierat, de quo Herod. Terpſ. V. p. 324. Vide Liuium I. p. 19. Florum I. 7. p. 18. Frontin. Strateg. I. Valer. denique Max. VII. 4. n. 2. Diffidet a ceteris ſcriptoribus Ouidius, qui in liliis id factum ait, quod in papaueribus alii, Faſtor. II. v. 703. ſqq. *Hortus odoratis ſuberat cultiſſimus herbis, Sectus humum riuo lene ſonantis aquae. Illic Tarquinius mandata latentia nati Accipit, et virga lilia ſumma metit. Nuncius vt rediit, decuſſaque lilia dixit: Filius, Agnoſco iuſſa parentis ait. Nec mora, principibus caeſis ex vrbe Gabina: Traduntur ducibus moenia nuda ſuis.* H.

n. Qui legatis a filio, etc.) Tale fuit conſilium Thraſybulo datum a Periandro, nimirum, ἡ τῶν ὑπερεχόντων ϛαχύων κόλϰσις: quod vt exſequeretur, oſtraciſmum inſtituit, qui, vt ait Ariſtot. in Politicis, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τρόπον τινὰ τῷ κολϰέιν τὰς ὑπερέχοντας, καὶ φυγαδεύειν. Victorius c. 5. IV. *Dal.*

o. Quod paederota) Sic Apuleius, c. 104. *Graeci paederota vocant . . Latini caerefolium.* Colum. in Hortulo: *Iam breue chaerephyllum.* Et L. XI. 3. *Chaerephyllum, itemque olus atriplicis, circa calendas Octobris obrui oportet non frigidiſſimo loco . . . Papauer et anethum eamdem habet conditionem ſationis, quam chaerephyllum et atriplex.* Gallis, *Cerfeüil.* A Dodonaeo delineatum p. 688. Aliud porro ab iſto olere acanthi genus eſt, de quo dicturi ſumus, XXII. 34. quamquam et iſtud aliqui, vt Plinius admonet, paederota ſimiliter vocant. H.

ci vocant: et *p.* acerrimum ſapore, ignei *q.* effectus, ac ſaluberrimum corpori, ſinapi *r.*, nulla cultura, melius *s.* tamen planta tralata. Quin e diuerſo vix eſt ſato ſemel eo liberare locum, quoniam ſemen cadens protinus viret. Vſus eius etiam pro pulmentario in patellis [1] decocto, citra *t.* intellectum acrimoniae. Coquuntur *v.* et folia, ſicut reliquorum olerum. Sunt *x.* autem trium generum: Vnum gracile, alterum ſimile rapi foliis, tertium erucae. Semen optimum Aegyptium. Athenienſes *y.* napy appellauerunt, alii thapſi, alii ſaurion.

LV.

1. decocto. Citra int. acrimoniae coquuntur eius folia.

p. Et acerrimum ſapore) Plaut. in Pſeudolo, ſceleratam vocat: *Teritur ſinapis ſcelerata, cum illis qui terunt: Nam priuſquam triuerint, oculi vt exſtillent facit.* Vſu ſeminis triſtes fieri olim crediderunt. Plautus in Trucul. *Si ecaſtor hic homo ſinapi victitet, non cenſeam Tam eſſe triſtem poſſe.* Dal.

Et acerrimum ſapore) Ad ſinapi haec pertinent, de quo ſtatim fit mentio, quamquam ad caerefolium Plinius alter retulit, de remed. IV. 37. *Cerifolio*, inquit, *ignea vis et acerrima eſt.* Falſo. H.

q. Ignei effectus) Impoſitum certe corpori puſtulas, inſtar ignis, excitat: quod in quibuſdam morbis expetitur: atque haec curatio σιναπισμὸς dicitur, de qua Caelius Aurelianus, Celſuſque ipſe paſſim. H.

r. Sinapi) Moutarde. Vide iconem apud Lobelium in Obſ. p. 100. *Sinapi ſatiuum erucae aut rapi folio.* H.

s. Melius tamen planta) Pallad. L. XI. in Oct. t. 11. p. 150. *De quo ſemen legere diſponis, ſuo loco eſſe patieris: quod ad eſcam parabis, robuſtius facies tranſferendo.* H.

t. Citra) Sine vllo ſenſu acrimoniae. H.

v. Coquuntur et folia) Et cymae, de quibus Colum. XI. 3. H.

x Sunt autem trium) Hoc tergeminum ſinapis genus, nec Dioſcoridi, nec Theophraſto notum. H.

y. Athenienſes) Νάπυ, Attici, pro σίνηπι dixere, te-

 ſte

LV. Serpyllo *z.* et ſiſymbrio montes [1] plerique ſcatent, ſicut *a.* in Thracia: [2] vtique deferunt ex

1. plantaque. Th. *2. Sic ex MSS. em. Hard. vbi aquae deferunt ex iis.*

ſte Athenaeo, IX. De reliquis nominibus vide N et Em. N. XXI. (hic ad.) *Athen*) De prima appellatione νάπεως, ſuo loco egimus: Θάψι, ob ſimilitudinem cum ferulae thapſiae ſemine; qua de egimus XIII. 43 dici ſuſpicabamur Σαύριον, quod acrimonia ſua, ceu lacerta, mordeat: eſt enim Graecis lacerta σαῦρα. Quam ob cauſam et σαυρίδιον, dixere naſturtium, quod nares torquet. Verum pro *thapſi*, num legi *thlaſpi* ſit ſatius, conſiderandum: Nam L. XXVII. 113. thlaſpi quidam napy vocant: et Heſychius, Θλασπὶς, inquit, πόα, ἣν ἔνιοι σαύρισι. Dictum autem thlaſpi tum ſinapi fuerit, a θλάω, quod molitur, frangiturque. H.

z. Serpyllo) Noſtri *Serpolet* vocant. Pingitur a Matthiolo in Dioſc. III. p. 724. Vide Not. et Em. N. XXII. (hic conſp.) *Serp.*) Ita libri omnes: quamquam ſunt qui malint: *montes planaque ſcatent.* Sed non admodum fauet ei coniecturae Theophraſtus, L. nempe Hiſt. Plant VI. 4. Παρ' ἄλλοις δὲ ὄρη πλήρη καὶ τόποι, καθάπερ ἐν τῇ Θρᾴκῃ. Quod porro proxime ſequitur apud Plinium, *Sicut in Thracia; Vtique deferunt ex iis auulſos ramos, ſeruntque:* ſic reſtitutum a nobis intelligito, quum prius legeretur, *vbi aquae deferunt — ſeruntque,* quod inſulſum per ſe apparet. In MSS. *vt eaque deferunt.* At Theophr. l. c. et noſtram fulcit emendationem, et quae ſit loci ſententia, aperit. Καὶ γὰρ ἕρπυλλός ἐςιν ἄγριος, ὃν κομίζοντες ἐκ τῶν ὀρῶν φυτεύȣσι καὶ ἐν Σικυῶνι καὶ Ἀθήνησιν ἐκ τȣ̃ Ὑμήττȣ. *Et ſerpyllum ſilueſtre eſt, quod deferunt e montibus, ſeruntque: item Sicyone ex ſuis montibus, et Athenis ex Hymetto.* H.

a. Sicut in Thracia vbi aquae deferunt ex iis auulſos ramos) Verbum *aquae* ſuperfluit, vt opinor, locus enim eſt e Theophraſto tralatus L. VII. capite vltimo, ſed peſſime a librariis deprauatus. Lego igitur ſic: *Serpyllo montes locique ſcatent ſicut in Thracia. Alibi*

ex[1] his auulſos ramos, *b.* feruntque. Item *c.* Sicyone ex ſuis montibus, et Athenis ex Hymetto. Simili *d.* modo et ſiſymbrium ferunt. Laetiſſimum *e.* naſcitur in puteorum parietibus, et circa piſcinas ac ſtagna.

LVI. (IX.) Reliqua ſunt ferulacei generis, ceu feniculum *f.*, anguibus (vt *g.* diximus) gratiſſimum, ad condienda plurima, quum [2] inaruit. Eique perquam ſimilis thapſia, de *h.* qua diximus inter exter-

1. *Sic. et Ch. iis Gr.* 2. *inaruerit. M.*

bi deferunt ex his auulſos ramos feruntque, vt in Sicyone ex ſuis montibus, et Athenis ex Hymetto. Theophraſti verba ſunt: *Serpylli etenim ſilueſtre genus eſt, quod deferentes ex montibus ferunt, vt apud Sicyonem fieri ſolet, atque etiam Athenis ex monte Hymetto, apud alios vero, vt in Thracia, montes et plana omnia ſerpyllo ſcatent.* Pint.

b. Seruntque) Planta ſerunt, Palladius in Mart. t. 9. *Nunc etiam ſerpyllum ſeritur plantis et ſemine* Colum. XI. 3. *Thymum et transmarina cunila et ſerpyllum, - - hae tres et ſemine et plantis circa aequinoctium vernum ſeruntur.* H.

c. Item Sicyone) Theophr. Hiſt. VI. 7. H.

d. Simili modo, etc.) E ramo, non e ſemine, Theophr. cap. 22. L. II. cauſ. *Dal.*

Simili modo) Hoc eſt, etiam planta. Auctor Geopon. XII. 35. Σισύμβριον Theophr. I. 1. Dicemus de eo L. XX. 91. H.

e. Laetiſſimum) Theophr. Hiſt. VI 7. Εὐαυξέςατος δὲ εἰς φρέαρ. H.

f. Feniculum) Rhodig. c. 12. L. VI. notauit feniculum potius inter σύμφυλα, id eſt, olera quotidiani vſus numerari, quam inter pharmaca. *Dal.*

Feniculum) Graecis μάραθρον, *Fenouil*, vulgo notum. Pingitur a Dodonaeo, p. 295. H.

g. Vt diximus) L. VIII. 41. H.

h. De qua diximus) L. XV. 43. H.

nos frutices. Deinde vtiliſſima funibus cannabis *i.* ſeritur a *k.* Fauonio. Quo *l.* denſior eſt, eo [1] tenuior. Semen *m.* eius quum eſt maturum, ab aequinoctio autumni [2] diſtringitur, et Sole, aut vento *n.*, aut fumo ſiccatur. Ipſa cannabis vellitur poſt vindemiam, ac *o.* lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabandica *p.*, plagarum praecipue

1. *Et ſic V. tenerior Gr. et Al.* 2. *deſtringitur. Ch.*

i. Cannabis) *Chanvre.* Iconem vide apud Dalecamp. Hiſt. Plant. IV. 64 p. 467. H.

k. A Fauonio) Vltimo menſe Februario ſeri Palladius praecipit, L. III. in Febr. t. 5. H.

l. Quo denſior) Vide N. et Em. N. XXIII. (hic ad.) *Quo*) Ita ſcribi oportere, non *tenerior*, rei fides hiſtoriaque comprobat, non modo in cannabi, ſed in omni plantarum genere, vt quo denſius ſpiſſiuſque ſata ſunt, eo graciliora ſurgant: alioqui quid cannabis teneritate opus, quando in vſum cibi planta non veniat? H.

m. Semen eius) Prima germinatione, etiamnum paſtores in Hetruriae maritimis cerebrum eximunt, qui luteo durato ſimile, idque linteo vel charta inuolutum, et ſub cineribus aſſatum, ex pipere et ſale comedunt. Non ſolum guſtui cibus is gratiſſimus eſt, ſed, vt aiunt, ad excitandam Venerem efficax. *Dal.*

n. Aut vento) Gratius in Cyneg. *Illa vel ad flatus Helices appande ſerenae, Vel caligineo laxanda reponito fumo.* H.

o. Ac lucubrationibus) Lucubratione veſpertina, vel antelucana, vt dictum eſt L. XVIII. c. 63. Eſt enim illud e nocturnis operibus, quae vigilia conſtant, quum ſint noctes tum tanto ampliores. *Malus eſt autem paterfamilias*, vt dictum eſt L. ſup. 8. *quiſquis interdiu faceret quod nocte poſſet, niſi in tempeſtate caeli.* H.

p. Alabandica) Gratius in Cyneg. v. 46. *At pauper rigui cuſtos Alabandicus horti Cannabias nutrit ſiluas, quam commoda noſtro Armamenta operi! grauis eſt tutela ſed ipſis, Tu licet Aemonios includas retibus vrſos.* Valide, inquit praedam ſibi concreditam tuebuntur plagae ex cannabi, Alabandica, ne qua

cipue vſibus. Tria eius ibi genera. Improbatur *q.* cortici [1] proximum, aut medullae: laudatiſſima eſt e medio, quae *r.* meſa vocatur: Secunda *s.* Mylaſea. Quod ad proceritatem quidem attinet, Roſea *t.* agri Sabini arborum altitudinem aequat. Ferulae *v.* duo genera in peregrinis fruticibus diximus. [2] Semen *x.* eius in Italia cibus eſt. Conditur quippe, duratque in vrceis vel anni ſpatio. Duo *y.* eius genera: caules, et *z.* racemi. Corymbiam *a.* hanc vocant, corymboſque *b.* quos condiunt.

1. *Sic ex MSS. em. Hard. proxima, aut med. laudatiſſima. V. Legitur et laudatiſſima, in Ch. laudatiſſimum Gr. et Al.* 2. *Germen.*

qua perrumpat: ne Aemonii quidem vrſi. H.

q. Improbatur) Stupa vocatur, id quod lini cannabiſue cortici vel medullae eſt proximum. H.

r. Quae meſa) Μέση Graecis media eſt. H.

s. Mylaſea) A Mylaſis oppido Cariae, de quo V. 29. H.

t. Roſea) Id ſei cannabi nomen a Roſeae campis, de quibus in agro Sabino dictum eſt L. III. 17 et XVII. 3. H.

v. Ferulae - diximus) L. XIII. 42. H.

x. Semen eius) Sic vmbellam vocat, quae ſemen complectitur cum cauliculis. H.

y. Duo eius genera) Eius nempe ſeminis, ſeu fructus, qui edulis eſt, duo ſunt genera: alterum e caulibus petitum, alterum e racemis quos condiunt. De ferulae conditura Columellam vide, XII. 7. H.

z. Racemi) Vmbellae adhuc compreſſae et nondum explicatae, *Corymbos* paulo poſt vocat. *Dal.*

a. Corymbiam, etc.) Corymbiam ferulam, quam in caulem ſurgere permittebant, vt corymbos ſiue vmbellas naſcentes ad condituram colligerent. Nam alioqui caulem gliſcentem, tenellum, et adhuc conuolutum demetebant, vt vel recentem comederent, vel in condimento ſeruarent. *Dal.*

b. Corymboſque) Corymbi proprie dicuntur ederarum vuae, dependentibus acinis

LVII. (X.) Morbos hortenſia quoque ſentiunt, ſicut reliqua [1] terrae ſata. Namque *c.* et ocimum ſeneƈta degenerat in ſerpyllum, et ſiſymbrium in *d.* calaminthum. Et *e.* ex ſemine braſſicae veteris rapa fiunt, atque inuicem. [2] Et necatur cuminum *f.* ab [3] limodoro, niſi repurgetur. Eſt autem

1. *terra Ch.* 2. *enecatur. V. ab imo dorſo Gr. et Al.* 3. *haemodere. Th.*

acinis coaƈtae: transferuntur tamen ad multos herbarum fruƈtus, quarum faſtigia acini iucunda vetuſtate comant. H.

c. Namque et ocimum) Pallad. V. in Aprili, t. 3. p. 10. *Rem miram de ocimo Gargilius Martialis affirmat, quod modo purpureos, modo albos flores, modo roſeos pariat: et ex eo ſemine frequenter ſeratur, modo in ſerpyllum modo in ſiſymbrium mutetur.* Hoc vero Theoph. habet de cauſſ. V. 8. p. 333. H.

d. In calaminthum) Theophraſto cap. 5. L. II. hiſt. et cap. 22. L. II. cauſ. et cap. 8. L. V. ſiſymbrium in mintham degenerat non calaminthum. *Dal.*

In calaminthum) Quam ſuperius mentaſtrum, et ſilueſtre mentae genus vocauit, ſ. 47. In mentam mutari, εἰς μίνθην dixit Theophr. Hiſt. II. 5. VI. 7. et de cauſſ. II. 8. Vterque reƈte. H.

e. Et ex ſemine) Haec totidem verbis Varro de R. R. I. 40. p. 65. et Pallad III. in Febr. t. 24. p. 68. H.

f. Ab limodoro) Vide N. et Em. N. XXIV. (paulo poſt) Limodorum ſtatim ab radice cumino adnaſci, nec caule eſſe abſimili prodidit Theophr. Hiſt. VIII. 8. ἐκ ἀπεμφερὲς τῷ καυλῷ, etc. *Et cuminum*) Haƈtenus editum, *ab imo dorſo*, quod plane inſulſum eſt. Auƈtor emendandi exſtitit Theophr. Hiſt. VIII. 8. Τὸ δὲ ὑποφυόμενον εὐθὺς ἐκ τῆς ῥίζης τῷ κυμίνῳ . . . τὸ λιμόδορον, μονόκαυλον . . ῥίζαν δὲ ἔχει ὑποςρόγγυλον. *Quod autem ſtatim ab radice cumino ſubnaſcitur, et limodorum vocatur, vnicaule eſt . . . et radice ſubrotunda innititur.* Sic enim in ed. Ald. et Baſ. legitur. Alii αἱμόδορον, ἱμόδορον alii

autem vnicaule *g.*, radice bulbo ſimili, non niſi in ſolo gracili naſcens. [1] Alias *h.* priuatim cumini morbus ſcabies. Et *i.* ocimum ſub Canis ortu palleſcit. Omnia *k.* vero acceſſu mulieris menſtrualis flaueſcunt. *l.* Beſtiolarum quoque genera innaſcuntur. [2] Napis *m.* culices, [3] raphano erucae, et vermiculi. Item [4] lactucis et oleri: vtriſque hoc amplius, limaces et cochleae. Porro *n.* vero priuatim animalia, quae facillime ſtercore iniecto capiuntur, condentia in id ſe. Ferroque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum, auctor eſt [5] Sabinus Tiro in libro Cepuricôn, quem Maecenati dicauit.

Ff 4 LVIII.

1. Alius. V. 2. Radiculis pulices. Th. 3. braſſicae. Th. 4. lactucis, porris et aliis pluribus animalia, etc. in id ſe: et hoc amplius limaces ſeu cochleae. Ferro. Theophr. 5. Sabinius. Ch.

alii legi malunt, Dalecampius in Hiſt. Plant. p. 485. Sed λιμόδορον omnino ſcribendum cum Pellicerio ſentimus, in notis marginalibus MSS. ad Theophraſti locum citatum. H.

g. Vnicaule) Haemodero, Theophr. L. et cap. 8. hiſt. et cap. 22. L. V. cauſ. Haemoderon quaſi αἱμόδειρον, quod cutem tanquam cruentam habeat. Eſt autem Dioſcoridis orobranche. *Dal.*

h. Alias priuatim) Theophr. VIII. 10. ἔνια δὲ καὶ ψώραις, καὶ ἅλμαις, καθάπερ τὸ κύμινον. *Nonnulla etiam ſcabie atque ſalſugine pereunt, vt cuminum.* H.

i. Et ocimum) Theophr. Hiſt. VII. 5. Ὑπὸ δὲ τὸ ἄςρον ὤκιμον λευκαίνεται H.

k. Omnia vero) Vide quae diximus XVII. 13. H.

l. Flaueſcunt) Ita MSS. recte, vt diximus XV. 36. H.

m. Napis culices) Auctor Geop. XII. 7. et Theophr. Hiſt. VII. 5. H.

n. Porro vero priuatim) Quae in porro animalia naſcuntur, ἐν τῷ πράσῳ, inde πρασοκουρίδες appellantur: haec ſtercus auide appetunt

LVIII. Idem contra formicas, non minimum hortorum exitium, ſi non ſint rigui, remedium monſtrauit, marinum limum, aut *o.* cinerem, obturandis earum foraminibus. Sed efficaciſſime heliotropio herba necantur. Quidam et aquam diluto latere crudo inimicam eis putant. Naporum *p.* medicina eſt, ſiliquas *q.* vna ſeri: ſicut *r.* olerum cicer: arcet *s.* enim erucas. Quo ſi omiſſo iam [1] natae ſint, remedium eſt abſinthii ſuccus decocti inſperſus: et *t.* ſedi quam aizoum vocant: genus hoc herbae diximus. Semen olerum ſi ſucco eius madefactum ſeratur, olera nulli animalium obnoxia futura tradunt. In totum

1. *enatae.* *V.*

petunt, in illudque ſubeunt, et ibi quieſcunt. Tunc venari ea facile eſt: alias capiendi facultas nulla datur. Theophr. Hiſt. VII. 5. H.

o. Aut cinerem) Pallad. I. 35. p. 28. H.

p. Naporum medicina eſt) Ne pulices radiculis noceant, inſerendum eruum. Theophr. *Dalec.*

q. Siliquas vna ſeri) Ὄρϐον, Theophraſtus eruum. Plinius legit λόϐϰς. *Idem.*

Siliquas vna ſeri) Praecipue eruinas, Theophr. l. c. Pallad. l. c. *Vt olera animalia infeſta non generent . . . praeſtare fertur eruum aliquantulum ſatum, praecipue vbi radices et rapa naſcuntur.* Eadem habet Anatolius in Geop. XII. 7. p. 19. H.

r. Sicut olerum cicer) Pallad. l. c. *Cicer inter olera, propter multa portenta ſerendum eſt.* H.

s. Arcet enim) Arcet erucas ab olere cicer. Has tamen ciceri ipſi innaſci auctor eſt Aelian. Hiſt. Anim. IX. 39. H.

t. Et ſedi) Subintellige, quam herbam. Id vero iam ſuperius attigit, XVIII. 45. Vide quae ibi diximus. Colum. XI. 3. p. 405. *Vbi apricis regionibus poſt pluuias noxias inceſſerunt animalia, quae a nobis appellantur erucae, Graece autem κάμπαι nominantur, vel manu colligi debent, vel matutinis temporibus frutices olerum concuti . . Id tamen ſuperuacuum eſt facere, ſi ante ſationem ſemina, vti iam praedixi, ſucco herbae ſedi*

totum *v.* vero [1] nec erucas, ſi palo imponantur in hortis oſſa capitis ex equino genere, feminae dumtaxat. Aduerſus *x.* erucas et cancrum fluuiatilem in medio horto ſuſpenſum auxiliari narrant. Sunt qui *y.* ſanguineis virgis [2] tangant ea, quae [3] nolunt his obnoxia eſſe. Infeſtant culices hortos riguos praecipue, ſi ſint arbuſculae aliquae. Hi *z.* galbano accenſo fugantur. (XI.) Nam *a.* quod ad permutationem ſeminum attinet, quibuſdam ex iis firmitas maior eſt, vt coriandro, betae, porro, na-

1. necari. V. nec erucis. Dal. 2. *tangant. Ch.* 3. *nolint infeſtari. Infeſtant. M.*

ſedi macerata ſunt: nihil enim ſic medicatis nocent erucae. H.

v. In totum vero nec erucas) Scribe, *in totum vero necat vrucas*, ex antiquo exemplari. Aeſtimanda nomenclatura; ſemper enim in illo *vruca*, non *eruca*. Pint.

In totum vero) Pallad. I, 35. p. 31. *Omnia ſemina horti vel agri feruntur ab omnibus malis et monſtris tuta ſeruari, ſi equae caluaria, ſed non virginis, intra hortum ponatur, vel etiam aſinae: creduntur enim ſua praeſentia fecundare quae ſpectant.* H.

x. Aduerſus erucas) Pallad. I. ſc. p. 28. *Aliqui fluuiales cancros pluribus locis intra hortum clauis figunt.* H.

y. Sunt qui, etc.) Eius fruticis mentio fit cap. 10. Lib. XXIV. et cap. 18. et 37. L. XVI. *Dal. Sunt qui ſanguineis virgis tangant.)* Conſidera an ſit commodius legi *ſaligneis*, quam *ſanguineis.* Pint.

Sunt qui ſanguineis) E ſanguineo frutice, de quo XVI. 30. H.

z. Hi galbano) Pallad. I. 35. p. 29. H.

a. Nam quod ad permutationem ſeminum attinet) Scribendum puto *perdurationem*, non *permutationem*, De duratione enim ſeminum hic agitur, non permutatione. *Dal. Nam quod ad permutationem ſeminum attinet, etc.)* Sequentia ſic lege: *Sed ex his quae ſunt fortiſſima, nullum vltra quadrimatum vtile eſt. Culinis et vltra tempeſtiua ſunt.* Semina non durant et permanent vtilia ad ſerendum vltra quadrimatum. At culinis vltra ſpatium ſunt tempeſtiua; πρὸς τὴν

ſturtio, ſinapi, erucae, cunilae, et ſere acribus. Infirmiora autem [1] ſunt atriplici, ocimo, cucurbitae, cucumi: et *b.* aeſtiua omnia hibernis magis durant: minime autem gethyum. Sed ex his quae ſunt fortiſſima, nullum vltra quadrimatum vtile eſt, dumtaxat ſerendo. [2] Culinis *c.* et vltra tempeſtiua ſunt.

LIX.

1. *ſunt gethyo atriplici. Th.* 2. *Cunilis Gr. et Al.*

τὴν μαγειρικὴν χρεῖαν. Vide *Salmaſ.* pag. 1282. a. b. *Permutationem)* Ita vocat τὴν ἀλλοίωσιν, aetatis curſum, quo durant, et integram naturam, nec permutatam ſeruant. *Dalec.*

Nam quod ad permutationem) Aduerſus permutationem, ne mutentur, ne vetuſtate deteriora fiant. Theophr. Hiſt. VII. 6. Τῶν δὲ, σπερμάτων τὰ μέν ἐϛιν ἰσχυρότερα, τὰ δὲ ἀσθενέϛερα πρὸς διαμονὴν, etc. Nam quae reliqua hac ſectione continentur, ea totidem verbis Graece habet. H.

b. Et aeſtiua omnia hibernis magis durant) Aut tollendum eſt verbum *durant*, tanquam adulterinum; aut legendum *minus durant*, vnde ſtatim ſubiungit, *minime autem gethyum.* Theophraſtus L. VII. c. 6. *Infirmiora vero gethyum; id enim durare nequit; atriplex, ocimum, cucurbita, cucumis, in plenum aeſtiua magis quam biberna.* Aut igitur locus mendoſus eſt, et vt diximus caſtigandus: aut Plinius aliter Theophraſti verba accepit atque ego intelligenda puto. *Pint.*

c. Cunilis et vltra tempeſtiua ſunt) Scribo *culinis*, non *cunilis*, ex Theophraſto L. VII. cap. 6. *Nullum*, inquit, *vltra quadrimatum durare poteſt, ita ſcilicet vt ad ſementem vtile ſit: ſed bima ſane meliora, trima nihil fere deteriora, quadrima iam deteriora, verum ad vſum cibarium diutius permanent.* P.

Culinis) Ad vſum culinarum. Vide N. et Em. N. XXV. (hic poſ.) *Culinis)* Libri antehac editi, *Cunilis*, inepte. Errorem Theophraſtus retegit, Hiſt. VII. 6. vbi in eodem argumento habitat: Πρὸς δὲ τὴν μαγειρικὴν χρεῖαν ἐπὶ πλείω διαμένει. *Ad vſum culinarium*, ſiue cibarium, *diutius perdurant.* Vidit hoc ante nos Pintianus. H.

LIX. Peculiaris *d.* medicina raphano *e.*, betae, rutae, cunilae, in ſalſis aquis, quae [1] et alioqui plurimum ſuauitati et fertilitati conferunt. Ceteris *f.* dulcium aquarum rigua proſunt. Vtiliſſimae ex iis, quae frigidiſſimae, et quae potu ſuauiſſimae. Minus *g.* vtiles e ſtagno, et *h.* quas [2] elices inducunt, quoniam herbarum ſemina inuehunt. Prae-

1. *et alioqui, in M. deeſt.* 2. *ilices. Ch.*

d. Peculiaris) Theophr. de cauſſ. II. 7. p. 240. *In olerum genere*, inquit, *humoribus ſalſis iuuantur* ῥάφανος, τεύτλιον, πύγανον, εὔζωμος, *braſſica, beta, ruta, eruca, haec enim cum aquis, ſalſis rigantur, longe meliora euadunt.* H.

e. Raphano) Braſſicae, Theoph. cap. 7. L. II. cauſſ. *Dalec.*

f. Ceteris dulcium) Reliqua deinceps Theophr. Hiſt. VII. 5. H.

g. Minus vtiles e ſtagno) Peſſimae ſalſae, et quae difficile rareſcunt, καὶ δυσμανῆ. Theophr. Plin. legit καὶ τῆς λίμνης. Legitur et apud Theophr. vtiles eſſe, εὔχρηστα, quae canalibus ducuntur, quoniam herbarum ſemina inuehunt. Plinius legit ἄχρηστα: aut fortaſſis id vocabulum mutandum putauit, quod alienas herbas videret hortis eſſe noxias, vt id quidem in pratis ſit optandum, fugiendum in horto. At Theophraſti mens fuit aquas illas terram etiam nudam herbis veſtire inuecto earum ſemine: quod ſi praeſtant, multo magis ſperandum in horto culto et conſito genitales fore, et alioquin quaeuis aqua; dum cruda non ſit, etiam pluuia. tantopere laudata Theophraſto, herbas vbiuis gignit. *Dalec.*

Minus vtiles e ſtagno) Verba haec ſunt Graeci ſcriptoris l. c. Χείριστα δὲ τὰ ἁλυκά, καὶ δυσμενῆ. Plinius vero καὶ τῆς λίμνης, aliunde accepit, vt cetera. H.

h. Et quas elices) Elices ſunt ſulci aquarii, teſte Colum. II. 8. Theophr. l. c. Διὸ καὶ ἐκ τῶν ὀχετῶν ἧττον εὔχρηστα. συμπεριφέρει γὰρ σπέρματα τῆς πόας. H.

Praecipue tamen imbres alunt. Nam *i.* et [1] beſtiolae innaſcentes [2] necantur.

LX. (XII. *) His *k.* horae rigandi, [3] matutina atque veſpera, ne inferueſcat aqua Sole. Ocimo *l.* tantum et meridiana: etiam ſatum celerrime erumpere putant, inter initia feruenti aqua aſperſum. Omnia *m.* antem tranſlata meliora grandioraque fiunt, maxime porri, [4] napique. In *n.* tranſlatione et medicina eſt, deſinuntque ſentire iniurias, vt gethyum, porrum, [5] raphani, apium, lactucae, [6] rapae, cucumis. Omnia *o.* autem ſilueſtria fere ſunt et foliis minora, et caulibus, [7] ſucco acriora: ſicut cunila, origanum, ruta. Solum *p.* vero ex omnibus lapathum ſilueſtre: hoc *q.* in ſatiuis rumex

1. *beſtiolas. V.* 2. *necant. V.* 3. *matutino. Ch.* 4. *radiculae. Th. Ch.* 5. *raphanidas. Th.* 6. *rapa.* 7. *ſuccoque. V.*

i. Nam et beſtiolae) Theophr. Ἀγαθὰ δὲ τὰ ἐκ Διός. Ταῦτα γὰρ δοκεῖ καὶ φθείρειν τὰ θηρία γινόμενα, τὰ γόνιμα κατεσθίοντα. H.

*) *Ad inſc. Ratio rigandorum*) Theophr. cap. 5. L. VII. hiſt. Colum. ſub finem L. X. *Dal.*

k. His horae) Et haec Theophr. Hiſt. VII. 5. H.

l. Ocimo tantum) Theophr. l. c. et Pallad. V. in Aprili, tit. 3. p. 110. H.

m. Omnia autem) Theophr. l. c. qui pro napis, ῥαφανίδας habet, *raphanos.* H.

n. In tranſlatione) Theophr. l. c. vbi pro raphano, ῥάφανον in exemplum affert, hoc eſt, braſſicam: quam Plinius vocabulo Graeco expreſſit. H.

o. Omnia autem ſilueſtria) Haec deinde Theophr. Hiſt. VII. 6. vbi pro cunila θύμβραν adducit, de qua diximus ſ. 50. H.

p. Solum vero) Lapathum ſilueſtre, inquit Theophr. l. c. ſatiuo ſuauius eſt ad guſtum: ſucco tamen acidiore eſt: τὸν δὲ χυλὸν ὅμως ὀξύτερον ἔχει. H.

q. Hoc in ſatiuis rumex) Quum in hortis ſeritur. Vide L. XX. 85. H.

mex *r.* vocatur, naſciturque fortiſſimum: traditur certe ſemel ſatum durare, [1] nec vinci vmquam a terra, maxime iuxta aquam. Vſus eius cum *s.* ptiſana tantum in cibis leuiorem gratioremque ſaporem praeſtat. Silueſtre *t.* ad multa [2] medicamina vtile eſt. Adeoque nihil omiſit cura, vt carmine quoque comprehenſum reperiam, in [3] fabis caprini *v.* fimi ſingulis cauatis, ſi porri, erucae, lactucae, apii, intubi, naſturtii ſemina incluſa ferantur, mire prouenire. Quae *x.* ſunt [4] ſilueſtria, [5] eadem in ſatiuis ſicciora intelliguntur, et [6] acriora.

LXI. Namque et ſuccorum ſaporumque dicenda differentia eſt, vel maior in his quam *y.* pomis. Sunt *z.* autem acres cunilae, origani, naſturtii,

1. *nec vnquam vitiari terra. M.* 2. *medicamenta M.* 3. *globis, V.* 4 *Sic et M. ſunt et ſilueſtria Gr. et Al.* 5. *iiſdem ſatiuis. V.* 6. *acutiora. V.*

r. Rumex vocatur) Infra cap. 21. Lib. XX. ſola oxalis ſilueſtris, rumex dicitur. *Dal.*

s. Cum ptiſana, etc.) Quoniam Hippocrates lapathum cum ptiſana dari vetuit, haec tria vocabula, *Cum ptiſanae tantum*, Cornarius delet. Malim legere, *vſus niſi cum ptiſana tantum in cibis.* Dal.

t. Silueſtre) Dicemus de eo, L. ſeq. ſ. 85. H.

u. In fabis caprini) In globulis fimi, fabae magnitudine, ſi cuiuſque generis ſemina condantur. H.

x. Quae ſunt ſilueſtria) Theophr. Hiſt. VII. 6. Πάντα δὲ καὶ ξηρότερα τῶν ἡμέρων· καὶ ἴσως αὐτῷ τούτῳ πολλὰ καὶ δριμύτερα καὶ ἰσχυρότερα. H.

y. Quam pomis) Quot in pomis ſaporum ſint genera, dictum eſt antea XV. 32. H.

z. Sunt autem acres) Th. Hiſt. I. 19. Οἱ δὲ δριμεῖς, οἷον ὀριγάνου, θύμβρας, καρδάμου, νάπυος, οἱ δὲ πικροὶ, ἀψινθίου, κενταυρίου. H.

tii, ſinapis. Amari, abſinthii, centaurei. Aquatiles *a.*, cucumeris, cucurbitae, lactucae. [1] Acuti, thymi *b.*, cunilae. Acuti *c.* et odorati, apii, anethi, feniculi. Salſus *d.* tantum e ſaporibus non naſcitur, aliquando extra inſidit *e.* pulueris modo, [2] vt cicerculis *f.* tantum.

LXII.

1. *Acuti tantum cunilae tumi M. vtrumque, et Ch. Lege, tani, de quo cap.* 15. *Lib. XXI. ſic et Turn.*
2. *Et circulis tantum aquae: vt intell. Gr. et Al.*

a. Aquatiles) Theophr. l. c. Ἄλλη δὲ ὑδαρὴς . . . οἷον σικύου, κολοκύνθης, θριδακίνης. H.

b. Acuti tantum cunilae) Scribe: *acuti, thumi, cunilae.* Loquitur de ſaporibus et acutos eſſe ſapores ait, thumi et cunilae, id eſt, τοῦ θύμου καὶ τῆς θύμβρας. *Salmaſ.* p. 225.

Acuti, thymi) Vide N. et Em. N. XXVI. (hic coll.) *Acuti)* Prius legebatur, *acuti tantum cunila.* At in MS. R. 1. Colb. etc. *acuti tami,* etc. In R. 2. *acuti tumi.* Nos *thymi* auctore Theophr. reſcripſimus: Sic enim ille Hiſt. I 19. Αἳ δὲ ἤδη δριμύτητά τινα ἔχουσι: καθάπερ ἡ τοῦ θύμου καὶ θύμβρας. *Nonnulli acrimoniam quamdam ſortiuntur, vt thymus et ſatureia.* H.

c. *Acuti et odorati*) Theophr. l. c. Αἱ δὲ καὶ εὐωδίαν, ὥσπερ αἱ τοῦ σελίνου, ἀνήθου, καὶ τῶν τοιούτων. H.

d. *Salſus tantum, etc.*) Lege: *Salſus autem e ſaporibus non naſcitur. Aliquando extra inſidit pulueris modo, vt cicerculis. Atque vt intelligatur vana ceu plerumque vitae perſuaſio, panax piperis ſaporem reddit et magis etiam ſiliquaſtrum, ob id piperitidis nomine accepto, Libanotis odorem thuris, myrrha myrrhae.* Salmaſius 1284. a.

e. *Inſidit pulueris modo*) Hanc comparationem velut incidentis pulueris Plinius ſuo ſenſu excogitauit. Ea nuſquam Theophraſtus vtitur: quamuis multis locis ſcribat, in ciceris ſuperficie quamdam ſalſuginem colligi, qua pluuiis abluta dum floret, et fructum gerit, planta ſtatim emoritur. *Dal.*

f. Et circulis tantum aquae) Locus eſt vitiatiſſimus. Sed ni fallor, minus vitioſe legetur, *vt ciceris tantum cuti.* Theophraſtus libro de cauſis plantarum, VI. *Sunt*

quo-

LXII. Atque vt intelligatur vana, ceu plerumque, vitae perſuaſio: Panax *g.* piperis ſaporem reddit, et magis etiam ſiliquaſtrum, ob id piperitidis nomine accepto. Libanotis *h.* odorem thuris, [1] ſmyrnium

1. myrris. murrha myrrhae Gr. et Al.

quorum ſummam partem dumtaxat ſalſugo quaedam obducit vt cicer. Pint. *Et circulis tantum aquae*) Quod ait *aquarum circulis*, primum eſt ex opinione inter philoſophos recepta, ſaporem fieri ex aqueae humidaeque ſubſtantiae permixtione cum craſſa et terrea, vi caloris ingeniti. Alterum e Democriti ſententia, qui putabat figurarum varietate exiſtere ſaporum differentiam. Itaque circulari figura, quae ob rotunditatem volubilem nec altius ſubire poteſt, nec firmiter conſiſtere, fieri ſalſum, qui fluxus, et caducus ſummam tantum partem obſidet. Scalenis vero et aliis figuris anguloſis, quae angulorum ſuorum acumine profundius immerguntur ac penitius deſcendunt, alios ſapores perenniores, ac conſtantiores, qui totam materiam ſucco ſuo imbuunt ac perfundunt. Vide Theophraſt. c. 14. L. VI. cauſſ. et cap. 9. Lib. eiuſdem. *Dal.*

Vt cicerculis tantum) Vide N. et Em. N.XXVII. (paulo poſt) Theophraſti ἐρεβίνθες, Plinius cicerculas vbique vocat. *Vt*) Inſigniter corruptus ad hunc diem locus hic exiſtit, quum ita legeretur, *et circulis tantum aquae.* Auctor emendandi fuit Theophraſtus, L. de cauſſ. plant. 14. p. 366. Οὐδὲν τῶν φυομένων ἁλυκόν· ὥςε καὶ ἐν ἑαυτῷ τοιȣ̃τον ἔχειν τὸν χυλόν· ἀλλ᾽ ἐν τοῖς περὶ τὰ ἔξω γίνεταί τις ἁλμυρὸς, οἷον καὶ τοῖς ἐρεβίνθοις. *Nihil in genere plantarum ſalſum percipitur: ſcilicet ita vt in ſe talem habeat ſaporem. Sunt enim quorum ſummam partem dumtaxat ſalſugo quaedam obducit, vt cicer.* Huius loci vitium ſubodoratus eſt ante nos Pintianus, qui ex eodem Theophraſti loco legi cenſuit oportere, *vt ciceris tantum cuti.* H.

g. Panax) Heraclei ſemen Dioſcor. πυρωτικόν ἐςι igneum et feruens: aliorum, δριμὺ, acre. *Dal.*

h. Libanotis) Libanotis Dioſcoridi quadruplex: prima folio feniculi, ſemine, quod cachrin vocant, et radice candidis; ſecunda folio

nium *i.* myrrhae. De panace *k.* abunde dictum eſt. Libanotis *l.* locis [1] putribus et macris ac roſcidis ſeriter ſemine. Radicem *m.* habet oluſatri, nihil a thure differentem. Vſus eius poſt annum ſtomacho ſaluberrimus. Quidam eam nomine alio roſmarinum appellant. Et *n.* ſmyrnium olus ſeritur iiſdem locis, myrrhamque radice reſipit. Eadem et ſiliquaſtro ſatio. Reliqua a ceteris et odore et ſapore differunt, vt anethum. Tantaque eſt diuerſitas

1. *putridis. V.*

lio ſimilis, ſemine et radice nigris: tertia folio ſimilis, ſed abſque caule, flore, ſemine; ἄκαρπος quarta Theophraſt. folio lactucae. Praeter has Libanotis eſt coronaria ſiue Roſmarinus, quam Plinius confundit cum ſuperioribus. Theophr. tantum duo genera ſtatuit, fructiferam, folio heleioſelini, ſemine et radice candidis: et ſterilem, folio lactucae. *Dal.*

i. Murrha Myrrhae) Scribo, *Smirnium myrrhae*: liquet ex ſequentibus: item Dioſcoride, et Plinio alibi, et omnibus. *Pint.*

Smyrnium myrrhae) Vide N. et Em. N. XXVIII. (hic poſ.) *Smyrnium*) Subintellige, ſaporem reddit. Prius legebatur, *myrrha myrrhae*, inſulſe. Ipſa loci ſententia prodit, tergeminam modo plantam laudari, libanotidem, ſiliquaſtrum, ſmyrnium: quarum naturae deinceps explanantur. H.

k. De panace) L. XII. 58. H.

l. Libanotis) Oribaſii interpres XI. 204. *Libanotis vero, quam roſmarinum Romani vocant, qua vtuntur ii qui coronas nectunt.* Eſt ſeſeli Aethiopicum herba Dodonaei, p. 310. non roſmarinum hortenſe noſtrum, quod vulgo *Romarin* appellamus. Libanotidem in horto Regio vidimus. H.

m. Radicem habet) Foris nigricantem, intus candidam, Dioſc. III. 87. Ῥίζα καὶ λευκὴ εὐμεγέθης, ὄζουσα λιβάνου. Et paulo ante, genus libanotidis alterum agnoſcit, quod radicem habeat, ῥίζαν, ἐκ μὲν τοῦ ἐκτὸς μέλαιναν· θλασθεῖσαν δὲ λευκήν. H.

n. Et ſmyrnium) Illud nimirum, de quo ſuperius dictum

ſitas atque vis, vt non ſolum [1] aliud *o.* alio mutetur, ſed etiam in totum auferatur. Apio *p.* eximunt coqui obſoniis acetum: eodem cellarii in ſaccis odorem vino grauem. Et hactenus hortenſia dicta ſint, ciborum gratia dumtaxat. Maximum quidem opus in iiſdem naturae reſtat, quoniam *q.* prouentus tantum adhuc, ſummaſque quaſdam tractauimus. Vera autem cuiuſque natura non niſi medico [2] effectu pernoſci poteſt, opus ingens occultumque diuinitatis, et quo nullum reperiri poſſit maius. Ne ſingulis id [3] rebus contexeremus, iuſta fecit ratio, quum ad alios medendi deſideria pertinerent: longis vtriuſque dilationibus futuris, ſi miſcuiſſemus. Nunc ſuis quaeque partibus conſtabunt, poteruntque a volentibus iungi.

1. *alius, ſubaudi, ſapor. Dal.* 2. *effecto.* 3. *herbis attexeremus. V.*

dictum eſt, ſ. 48. De eo rurſum Plinius XXVII. 109. Radicis *odor myrrhae habet qualitatem: vnde et nomen.* Galen. de alim. fac. cap. 52. p. 363. T. II. τὸ σμύρνιον ait, Romae maxima copia diſtrahi, et habere quiddam aromaticum, καί τι καὶ ἀρωματῶδες ἔχει. H.

o. Aliud alio) Alius ſapor alio vincitur. H.

p. Apio) Apio *admixto* in obſoniis coqui mitigant aceti vim. H.

q. Quoniam) Quoniam vti quaeque proueniant, explicuimus: ac de ſingulorum natura ſummatim ac generatim tractauimus. H.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XX.

I.

Maximum hinc opus naturae ordiemur, et cibos ſuos homini narrabimus, faterique cogemus ignota eſſe, per quae [1] viuat. Nemo id paruum ac modicum exiſtimauerit, nominum vilitate deceptus. Pax [2] ſimul in his aut bellum naturae dicetur, odia, [3] amicitiaeque rerum ſurdarum ac ſenſu carentium: Et, quo magis miremur, omnia ea hominum cauſa, quod *a*. Graeci ſympathiam appellauere: quibus *b*. cuncta

1. viuat, ne id paruum. Ch. 2. ſecum. Ch. 3. amicitiaque. Ch.

a. Quod Graeci ſympathiam appellauere) Omiſſae ſunt hic euidenter a librariis duae dictiones, Legendumque *quod Graeci ſympathiam et antipathiam appellauere.* Nam praeterquam quod ſequitur ſtatim, quibus cuncta conſtant, Plinius ipſe ſatis oſtendit ita eſſe XXXVII. cap. 4. *De diſcordia*, inquit, *rerum concordiaque, quam antipathiam ac ſympathiam appellauere Graeci, non aliter clarius intelligi poteſt, etc.* Pint.

b. Quibus cuncta conſtant) Id eſt, quod apud Plutarchum libro de Homero, et de placitis Philoſophorum, Empedocles principia duo rerum eſſe tradit, litem et concordiam. *Dal.*

Quibus cuncta conſtant) Mira eſt, inquit, rerum etiam ſenſu carentium conſenſio

ꝺa conſtant, ignes *c.* aquis reſtinguentibus, [1] aquas Sole *d.* deuorante, Luna pariente, altero alterius iniuria deficiente ſidere. Atque vt a ſublimioribus recedamus, ferrum ad ſe trahente magnete lapide, et *e.* alio rurſus abigente [2] a ſeſe: adamantem

1. *Sic ex MSS. em. Hard. aquam ſole Gr. et Al.*
2. *a ſeſe adamatarum. Ch.*

ſenſio et conſpiratio ad hominum vtilitates procurandas: quam conſpirationem, ac veluti condolentiam et commiſerationem Graeci *συμπάθειαν* vocant: etſi ignes et aquae quibus cuncta conſtant, Sol ac Luna, quibus cuncta gignuntur, perpetuum ſibi bellum indixiſſe videantur. Hunc locum Pintianus quum non intelligeret, mutilum eſſe ac vitiatum falſo exiſtimauit: et *antipathiam* addi hic oportere. H.

c. Ignes aquis reſtingentibus) Aeſchylus apud Plutarchum Lib. de primo frigido, aquam vocat ignis ſupplicium. *Dal.*

d. Aquam ſole deuorante) Melius in exemplari antiquo *aquas*, numero multorum: praeceſſit enim *aquis reſtinguentibus.* Porro duo, quae ſequuntur, verba *luna pariente*, non duco Pliniana. *Pint.*

e. Et alio rurſus abigente) Theamede, infra cap. 16. vltimo, Lib. XXXVI. *Dal. Et alio rurſus abigente a ſeſe)* Puto legendum ſine coniunctione, *alio rurſus a ſeſe abigente*: vt pronomina et participia pari loco poſita, mutuo ſibi reſpondeant, ſeruetūrque ratio ſchematis homoeoteleutou. *Pint.*

Et alio rurſus abigente) Nempe Theamede lapide, de quo L. XXXVI. 25. Vide N. et Em. N. I. (hic poſ.) Alio nempe lapide, vt diximus, abigente ferrum. Ita MSS. omnes, ipſaque loci ſententia ita legi poſtulat. Fruſtra ſunt Maiolus, Caeſius aliique, qui *allio* hic ſcriptum a Plinio autumant, quo eius viri auctoritate magnetis et allii diſſenſionem et antipathiam ſtabiliant: quaſi magnes allio confricatus ac perunctus ferrum non trahat. Albertum tamen Magnum ſcimus ita ſenſiſſe, Mineral. II. tr. 2. c. 11. et ante eum Zoroaſtrem in Geop. XV. 1. et Ioh. Tzetzen, Chil. 4. hiſt.

opum *f.* gaudium, infragilem omni cetera vi et inuictum, ſanguine hircino rumpente, quaeque alia in ſuis dicemus locis, paria, *g.* vel maiora [1] mira. Tantum *h.* venia [2] ſit, a minimis, ſed a ſalutaribus ordienti, primumque ab [3] hortenſiis.

II. (I.) Cucumim *i.* ſilueſtrem eſſe diximus, multo infra magnitudinem ſatiui. Ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium *k.*, ſucco expreſſo

1. *miraculo. Dalec.* 2. *ſit ſi a min. ſed a ſal. ordiemur. V.* 3. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. M. hortenſibus Gr. et Al.*

hiſt. 140. v. 407. Sed illud haud dubie nunc Plinius ſpectat, quod alibi planius expreſſit, L. nempe XXXVI. 25. *Alius rurſus*, inquit, *in eadem Aethiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, reſpuitque. De vtraque natura ſaepius diximus*, etc. et quidem nunc primum de vtraque dicit. H.

f. Adamantem opum gaudium, infragilem omni cetera vi et inuictum) Scribendum reor, *Adamantem omni cetera vi inuictum.* reliqua falſo inſerta puto. Codex autem antiquus *adamanta* agnoſcit, non *adamantem.* Pint.

g. Paria vel maiora mira) *Miratum* non *mira* in eodem habetur. *Pint.*

h. Tantum venia ſi a minimis, et a ſalutaribus ordienti) Commodius legetur, *Tantum venia ſi a minimis, etc.* Pint.

i. Cucumim - diximus) Superiore libro ſ. 24. Dioſc. IV. 154. Σίκυς ἄγριος τῷ καρπῷ μόνῳ διαφέρει τȣ̃ ἡμέρȣ σίκυος· ἐλάσσονα πολλῷ ἔχων, etc. H.

k. Elaterium) Ita vocatur a Celſo V. 12. Galen. in Expl. voc. Hipp. T. II. p. 89. ἐλατήριον, ȣ̓ μόνον τὸ ἀπό τȣ̃ ἀγρίȣ σικύου γιγνόμενον, ἀλλὰ καὶ πᾶν τὸ τὴν κάτω κοιλίαν καθαῖρον. *Elaterium non ſolum ex ſilueſtri cucumere factum, ſed etiam omne quod aluum purgat per infernas partes.* Heſychius: ἐλατήριον, φάρμακον καθαρτικόν. Scribonius Largus, Comp.

ſo e *l.* ſemine. [1] Cuius cauſa niſi *m.* [2] maturius incidatur ſemen, exſilit, oculorum *n.* etiam periculo. Seruatur *o.* autem decerptus vna nocte: poſtero die inciditur arundine. Semen *p.* quoque cinere conſpergitur, ad coercendam ſucci abundantiam: qui

1. fructu. ſicque toto capite. Ex Dioſc. *2. maturus. Ch.*

Comp. 70. *Elaterium, qui ſuccus cucumeris ſiluatici.* Ἀπὸ τȣ̃ ἐλᾶν, pellere, quaſi depulſorium, quod vim purgandi habet acrem. H.

l. Et ſemine) E fructu. καρπὸν hic Plinius *ſemen* intempeſtiue reddit. *Dal.*

E ſemine) Hoc eſt, e fructu, Theophraſtum conſule, ita ſtatuentem Hiſt. IX, 10. Τὸ δὲ σπέρμα χυλισθὲν ποιεῖ τὸ ἐλατήριον. *Succus expreſſus e ſemine facit elaterium.* At Dioſcorides IV. 155. τὸ δὲ λεγόμενον ἐλατήριον ἐκ τȣ̃ καρπȣ̃ τῶν σικύων σκευάζεται, etc. vbi parandi idem artificium fuſe edocet, quod a Plinio paulo contractius. H.

m. Niſi maturius) Ante nimirum quam maturitatem ſit aſſequutus. Nam ſi maturitas exſpectetur, tum tactu vel impulſu tenuiſſimo pediculus cucumim deſtituit, facto oſtiolo ſtatim internus humor ſummo cum impetu, vna cum ſemine eiaculatur. Cucumim aſininum vocant: vt recte Anguillara, part. 14. p. 291. Vidimus in horto regio: eſt et in Eyſtetenſi: A Dodonaeo pingitur, p. 652. H.

n. Oculorum etiam periculo) Nam quum exilit a pediculo, acrem ſuccum emittit, qui oculos contactu laedit. *Dal.*

o. Seruatur autem) Dioſc. l. c. H.

p. Semen quoque, etc.) Ad hauriendam protinus ſucci abundantiam, quidam, ait Dioſcorides, cribratos cineres humi inſpergunt, et medium cauantes triplicatum linteum obtendunt, per quod elaterium cum humore ſuo diffunditur. Id autem ſiccatum in pila conterunt. Longe aliter haec Plinius. *Dal.*

Semen quoque) Semen iterum pro fructu vſurpat. Nunc Dioſcorid. parum ab eo diſcedit.

qui expreſſus ſuſcipitur aqua *q.* caeleſti, atque ſubſidit: deinde Sole cogitur in paſtillos, ad magnos mortalium vſus. Obſcuritates *r.* et vitia oculorum ſanat, genarumque hulcera. Tradunt hoc ſucco tactis radicibus vitium, non attingi vuas ab auibus. Radix *s.* autem ex aceto cocta podagris illinitur, ſuccoque dentium dolori medetur. Arida *t.* cum reſina impetiginem et ſcabiem, [1] quae *v.* pſoram et lichenas vocant, parotidas *x.* et panos *y.* ſanat, et cica-

1. *quaeque.* *Ch.*

q. Aqua caeleſti) Dioſcorides ſegmina cribro iam illiſa, aqua dulci perfundit, et rurſum exprimit, totieſque poſtea lauat, quoad innatans aqua pura maneat. *Dal.*

r. Obſcuritates) Dioſc. l. c. H.

s. Radix autem) Dioſc. IV. 154. Marcellus Emp. c. 36. p. 250. Plin. Valer. III. 14. Apuleius, c. 113. t. 1. *Ad neruorum dolorem, et podagram. Cucumeris ſiluatici radices in olei cibarii pondo tribus decoques ad tertias, et exinde perunges, ſanabuntur.* Et tit 4. *Cum aceto decocta radix valet contra podagram.* Accepere iſti a Celſo IV. 24. *Fouere oportet ſpongia, quae in aquam calidam demittatur, in qua cucumeris ſilueſtris radix decocta ſit.* H.

t. Arida cum reſina) Dioſc. l. c. Μετὰ ῥητίνης τερεβινθίνης. Aridam autem radicem intellige: ξηρὰ δὲ καὶ λεῖα ἀλφὰς, λέπρας, καὶ λειχῆνας σμήχει. Adde et Theophr. Hiſt. IX. 10. H.

v. Quae pſoram) Ψώρα ſcabiei genus eſt, corporis ſummam autem varia eroſione depaſcens, furfuroſaque magis quam ſquamoſa ex ſe remittens. Vulgo, *le mal ſaint Mein.* At λειχὴν impetiginoſi morbi genus, quod mentagram Latinos vocaſſe Plinius auctor eſt, L. XXVI. 2. foedo pariter cutis furfure totos primum vultus, deinde vero et colla, pectuſque et manus occupante, oculis tantum immunibus. Martial. XI. 99. *Nec triſte mentum, ſordidique lichenes.* Gallis, *Dartre farineuſe.* H.

x. Parotidas) Παρωτίς. *Tumores repentinos ſub auribus innatos, parotidas vocamus,* inquit Theod. Priſcian. I. 8. de parotidibus Galli, *Parotide.* H.

y. Pa-

cicatricibus colorem reddit. Et *z.* foliorum ſuccus auribus ſurdis cum aceto inſtillatur.

III. [1] Elaterio *a.* tempeſtiuus eſt autumno *b.*; nec *c.* vllum ex medicamentis longiore aeuo durat. Incipit *d.* a *e.* trimatu. Si quis recentiore vti velit, paſtillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quo [2] vetuſtius: fuitque iam ducentis annis ſer-

1. *Sic ex MSS. em Hard. conſ. Ch. elaterium tempeſtiuum Gr. et Al.* 2. *vetuſtius erit, iamque. M.*

y. Panos ſanat) Τὰ φύματα, τὰ πολυποειδῆ, tumores pani ſimiles, ſub faucibus et auribus ac inguinibus. Nonius in Optione, *Qui me miſerum miſeriorem reddidit, quam panus puerum.* Dal.

Et panos) Dioſc. φύματα ῥήττει. Φῦμα tumor eſt praeter naturam obortus in quacumque corporis parte, cum inflammatione: et hos appellant aliqui panos. Celſo V. 25. panus dicitur tumor non altus, latus, in quo quiddam puſtulae ſimile eſt. Sunt qui φύγεθλον dici Graece velint, et a phymate differre. Vide Gorraeum in Def. med. Apuleius, c. 113. tit. 3. pro panis tumores dixit. H.

z. Et foliorum) Dioſc. l. c. Ἁρμόζει δὲ ὁ τῶν φύλλων χυλὸς ἐνςαζόμενος ὠταλγίαις. Sic et radicis ſuccum ad ſonitum aurium emendandum prodeſſe celſus monet VI. 7. H.

a. Elaterio) Theophr. Hiſt. IX. 10. Τίλλεται δὲ τῦ φθινοπώρυ (τὸ σπέρμα) τό τε γὰρ βέλτιςον. *Legitur autumno fructus: tunc enim optimus* ad elaterium concinnandum. H.

b. Autumno) Nam planta Auguſto floret, fructus autem Septembri perficitur *Dal.*

c. Nec vllum ex, etc.) Theophraſt. cap. 14. L. IX. Hiſt. *Dal.*

Nec nullum) Theophr. Hiſt. IX. 14. H.

d. Incipit) A bimatu ad decennium vtile eſſe deiectionibus ſcribit Dioſc. l. c. H.

e. A trimatu) Dioſcorides in prologo praeter veratrum nigrum et album, alia medicamenta ſcribit inutilia eſſe a trimatu: elaterium vere a bimatu ad decennium vtile

ſeruatum, vt auctor eſt *f.* Theophraſtus. Et *g.* vſque ad quinquageſimum lucernarum *h.* lumina extinguit. Hoc enim veri experimentum eſt, ſi admotum prius quam extinguat, ſcintillare ſurſum ac deorſum [1] cogat. Pallidum *i.* ac laeue herbaceo ac ſcabro melius, ac leniter amarum. Putant *k.* conceptus adalligato ſemine adiuuari, ſi terram non attigerit. Partus vero, ſi in arietis lana alligatum inſcientis lumbis fuerit, ita *l.* vt protinus [2] ab enixu rapiatur extra domum. Ipſum cucumim qui magnificant, naſci praecipuum in Arabia, [3] mox in Arcadia

1. *cogit. M.* 2. *Sic ex MSS. em. Hard. protinus ab exitu Gr. ab ea eximatur et rapiatur. M.* 3. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. mox Cyrenis, alii in Arcadia Gr. et Al.*

vtile eſſe deiectionibus. *Dal.*

f. Theophraſtus) Nunc eſt in hiſt. IX. 14. H.

g. Et vſque) Humorem ſeruat ad illud vſque tempus: quare etiam tum lucernis admotum, lucem extinguit, ob humoris copiam: Ἀλλ' ἄχρι πεντήκοντα ἐτῶν σβέννυσι προσαγόμενον τοὺς λύχνους· αἰτία δὲ τῆς χρονιότητος ἡ ὑγρότης. Theophr. l. c. H.

h. Lucernarum lumina extinguit) Dioſcoridi lucernarum luminibus obiectum, facile flagrat, et ardeſcit. *Dal.*

i. Pallidum ac, etc.) Cum candore nonnihil humidum *Dal.*

Pallidum) Sic Dioſc. IV. 154. candidum ac laeue, guſtuque amarum; λευκόν, λεῖον, πικρότατον τῇ γεύσει anteponit alteri quod ſcabrum eſt, et porracei herbidiue coloris: τὸ μέν τοι πρασίζον, καὶ τραχύ, φαῦλον. H.

k. Putant) Superſtitioſe. H.

l. Ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum Scribo *enixu*, non *exitu* ex apographo ſcripto. *Pint.* *Ab exitu rapiatur extra domum*) De ſemine accipiendum, quod raptim ab exitu foetus efferri domo vult, quod omnis mora periculoſa ſit, tanta vis educendi ineſt. *Gelen.*

dia, Cyrenis, alii tradunt, ſimilem *m.* heliotropio, cuius inter folia et ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis.[1] Semen *n.* autem eſſe ad ſpeciem ſcorpionis cauda replexa, ſed candida. Aliqui etiam ab eo ſcorpionium cucumim vocant, efficaciſſimum contra ſcorpionum ictus et ſemine et elaterio, et ad purgandum vterum aluoſque. Modus portione virium ab dimidio obolo ad *o.* ſolidum. Copioſius necat. Sic et contra phthiriaſin *p.* bibitur; et *q.* [2] hydro-

1. Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. Nucis iuglandis. ſemen. Eſſe autem ad ſpeciem ſcorpionis cauda reflexa. 2. *Sic et M. hydropiſes Gr. et Al.*

m. Similem heliotropio) Herbarii omnes comparant cum ſatiuo. Suſpicor in auctoae Graeco, vnde Plinius haec ſumpſit, ſcriptum fuiſſe ἄγριον σίκυον εἶναι ἄλλϰ τρόπον, alteri cucumeri ſimilem eſſe; Pliniumque legiſſe ἡλιοτροπίῳ. Quidam Heliotropio ſimilem eſſe colore foliorum interpretantur. *Dal.*

Similem heliotropio) Tricocco nimirum, ſiue ſcorpiuro heliotropio, de quo XXII. 29. Haec vero non de cucumere quouis, ſed Arabico, Arcadico, Cyrenaicoque accipienda ſunt. H.

n. Semen) Semen cucumere illo peregrino incluſum intelligit. H.

o. Ad ſolidum) Ad integrum obolum. Dioſc. l. c. Ἡ δὲ τελεία δόσις, ὄβολος: ἡ δὲ ἐλαχίστη, ἡμιωβόλιον . . . . πλεῖον γὰρ ποθὲν κίνδυνον ἐπιφέρει. H.

p. Phthiriaſin) Φθειρίασις, pedicularis morbus eſt, in quo pediculi aceruatim per cutim erumpunt. Gignuntur vero ii non in ſuperficie cutis, vt furfures: *ſed in eius* profundo, inquit Gorraeus in Def. med. H.

q. Et hydropiſes) MSS. omnes, *hydropicis.* Sed *hydropiſes* legi ſtructura orationis iubet. Eſt autem hydrops morbus, quem Latini aquam inter cutem vocant: eius tres ſpecies Celſus definit, III. 21. H.

dropiſes. Illitum *r.* anginas *s.* et arterias *t.* cum melle et oleo vetere ſanat.

IV. (II.) Multi hunc eſſe apud nos qui *v.* anguinus [1] vocetur, ab aliis erraticus, [2] arbitrantur. Quo decocto ſparſa mures [3] non attingunt. [4] Iidem podagris [5] cum [6] articuli morbis decoctum in aceto illinunt, praeſentaneo remedio. Lumborum vero dolori ſemine [7] ſole ſiccato, dein trito, triginta

1. *vocatur.* Cb. 2. *arbitrantur, cuius decocto.* V. 3. *Sic ex MSS. em. Hard. mures de eius medicina non atting. Gr. et Al. Haec, de eius medicina, ſuperuacua videntur.* 4. *Idem. M.* 5. *et V.* 6. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Cb. cum articulorum morbis Gr. et Al.* 7. *Sic ex MSS. em. Hard. ſic et Cb. XX. M. trium Cb. ſolo ſiccato Gr. et Al.*

r. Illitum) Dioſc. l. c. Συναγχικοῖς δὲ διάχρισμα πρακτικὸν μετ᾽ ἐλαίου παλαιοῦ, ἢ μέλιτος, ἢ χολῆς ταυρείας. De angina Celſus IV. 4. *Peſtiferum acutumque morbum in faucibus noſtri anginam vocant: apud Graecos nomen, prout ſpecies eſt. Interdum enim neque rubor, neque tumor vllus apparet, ſed corpus aridum eſt, vix ſpiritus trahitur, membra ſoluuntur, id συνάγχην vocant. Interdum lingua fauceſque, cum rubore intumeſcunt, vox nihil ſignificat, oculi vertuntur, facies pallet, ſingultuſque eſt, id ὡς συνάγχη vocatur. Illa communia ſunt: aeger non cibum deuorare, non potionem poteſt: ſpiritus eius includitur. Leuius eſt, vbi tumor tantummodo et rubor eſt, cetera non ſequuntur, id παρασυνάγχην appellant.* H.

s. Anginas) Morbum faucium grauiſſimum. Plaut. in Moſtel. *In anginam ego nunc me velim verti, vt veneficae illi Fauces prehendam, atque enecem ſceleſtam ſtimulatricem.* Lucilius apud Nonium, *Inſperato abiit, quem vna angina abſtulit hora.* Dal.

t. Et arterias) Hoc eſt fauces, angina ſcilicet et ſuffocatione ſpiritus laborantes. In faucibus enim aſpera arteria eſt, quae ſpiritus conceptaculum, quo vox editur. H.

v. Qui anguinus) Cucumis flexuoſus Lobelio, a quo pingitur in Obſeru. p. 363. ita dictus

ginta denariorum pondere in hemina dato aquae. Sanat et tumores ſubitos [1] illitum cum lacte mulierum. Purgat *x.* eas elaterium. Sed *y.* grauidis abortum facit. Suſpirioſis prodeſt. Morbo *z.* vero regio in nares coniectum. Lentigines ac maculas e facie tollit in Sole illitum.

V. Multi eadem omnia ſatiuis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Namque et eorum ſemen, quantum tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potumque in vino, tuſſientibus auxiliatur. Sed et [2] phreniticis in lacte mulieris. Et *b.* dyſentericis acetabuli menſura. Purulenta *c.* autem exſpuentibus, cum cumino pari pon-

1. *coniectum cum lacte. Dioſc.* 2. *nephriticis. V.*

dictus a figura fructus, qualem in horto Regio vidimus. H.

x. Purgat eas) Mulieres. H.

y. Sed grauidis) Dioſc. IV. 154. Κινεῖ δὲ τὸ ἐλατήριον καὶ ἔμμηνα, καὶ ἔμβρυα κτείνει ἐν προσθέτῳ. *Menſes ciet, et partus necat elaterium in peſſo ſubditum.* H.

z. Morbo vero) Dioſc. l. c. Ἐγχυθὲν δὲ μετὰ γάλακτος εἰς τὰς ῥώθωνας, ἴκτερον ἀποκαθαίρει, etc. *Cum lacte naribus infuſum, regium morbum pellit,* etc. Quis ſit regius morbus dicemus ſ. 34. H.

a. Lentigines) Sic etiam Marc. Empir. c. 19. p. 129. H.

b. Et dyſentericis) Inter inteſtinorum mala, inquit Celſus IV. 15. *tormina eſſe conſueuerunt,* δυσεντερία *Graece vocatur. Intus inteſtina exhulcerantur: ex his cruor manat: iſque modo cum ſtercore aliquo, ſemper liquido, modo cum quibuſdam quaſi mucoſis excernitur: interdum ſimul quaedam carnoſa deſcendunt. Frequens deiiciendi cupiditas, dolorque in ano eſt,* etc. Plin. Val. IV. 15. *Semen cucumeris dyſentericis ex lacte muliebri acetabuli menſura datum prodeſt.* H.

c. Purulenta) Plin. Val. l. c. ad verbum. H.

pondere, et iocineris vitiis in aqua mulſa. Vrinam *d.* mouet ex vino dulci, et in renum dolore clyſteribus ſimul cum cumino infunditur.

VI. Pepones *e.* qui vocantur, refrigerant maxime in cibo, et emolliunt aluum. Caro *f.* eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix *g.* ſanat hulcera concreta in modum faui, quae ceria *h.* vocant. [1] Eadem *i.* contrahit vomitiones: ſiccatur, et in farinam tuſa datur quatuor obolis in aqua mulſa, ita vt qui biberit, quingentos poſtea paſſus

1. *Eadem contra vomitiones Gr. et Al. Eadem ad ciendas. Cornar. ex Dioſc.*

d. Vrinam mouet) Plin. Valer. l. c. Diocles item Caryſtius, de tuenda valetudine I. apud Athen. II. p. 68. cucumim elixum ad ciendam vrinam laudat inprimis. H.

e. Pepones) Ad verbum haec Plin. Val. IV. 14. H.

f. Caro eorum etc.) Dioſcoridi τὸ βρέγμα: infuſum: Ruellius legit, τό ξέσμα, ramentum contra infantium ſyriaſin imponitur ſincipiti, et admotum fronti pro anacollemate, oculorum fluxiones cohibet. *Dal.*

Caro eorum) Plin. Val. l. c. et Dioſc. II. 164. Ἡ δὲ τῦ πέπονος σὰρξ - ὀφθαλμῦ φλεγμονὰς πραύνει. H.

g. Radix ſanat) Iiſdem verbis Marc. Emp. c. 4. p. 42. et Plin. Val. III. 22. Dioſcor. quoque l. c. Ὑγιάζει δὲ καὶ κηρία καταπλαθεῖσα μετὰ τῦ μέλιτος. H.

h. Quae ceria) Κηρία, et μελικηρὶς, a faui melliſque ſimilitudine, propter foramina, et mellei coloris emanantem humorem, vt teſtis Aetius, ſerm. VIII. cap. 15. p. 8. *Tubercula, quae μελικηρία, id eſt, faui*, inquit Celſus V. 18. H.

i. Eadem contrahit vomitiones) Vide Not. et Em. N. II. (hic coll.) *Ead.)* Contraria plane ſententia prius legebatur, *Eadem contra vomitiones ſiccatur.* Quid igitur illa ſibi volunt, quae proxime ſequuntur, *Cortex quoque vomitionem mouet?* An non ea aperte ſignificant eamdem modo cortici aſſignari vim, quae radici

paſſus ambulet. Haec *k.* farina et in ſmegmata adiicitur. Cortex quoque vomitionem mouet, faciem purgat. Hoc *l.* et folia cuiuſcumque [1] ſatiui illita. Eadem cum melle et [2] epinyctidas *m.* ſanant: cum *n.* vino, canis morſus. Item *o.* millepedae: ſepa [3] Graeci *p.* vocant, oblongam, piloſis pedibus,

1. ſatiui. Illita eadem. M. 2. *et epin. Ch.* 3. *ſepa Lucano tabificus ſeps multipedae, ſepe. Ch. ſpea Gr. et Al.*

dici fuerat prius attributa? Adde Dioſcor. II. 164. vbi de peponis facultatibus: Ἡ δὲ ῥίζα ξηρὰ, inquit, ποθεῖσα σὺν ὑδρομέλιτι < ὁλκῇ, ἐμέτȣς κίνει. *Sicca radix ex mulſa drachmae bibita, vomitum ciet.* H.

k. Haec farina et in ſmegmata) Etiam et ſmegmatis vicem obtinet, et faciei nitorem conciliat, ſuccus cum ſemine, auctore Dioſc. II. 164. Ὁ δὲ χυλὸς σὺν τῷ σπέρματι μιγεὶς ἀλεύρῳ καὶ ξηρανθεὶς ἐν ἡλίῳ, σμῆγμα γίνεται ῥυπτικὸν καὶ λαμπρυντικὸν προσώπȣ. De radice vero in farinam tuſa conſentit Plinius cum Galeno, de ſimpl. med. fac. VIII. p. 426. Eſt autem σμῆγμα medicamentum ad tergendum. Vnde et dentifricia tergendis dentibus ſic appellantur. H.

l. Hoc et folia) Hoc praeſtant, inquit, nempe faciem purgant et folia ſatiui cucumeris, trita et illita. H.

m. Epinyctidas) Corn. Celſ. V. 28. *Peſſima puſtula eſt,* inquit, *quae* ἐπινυκτὶς *vocatur; colore vel ſubliuida, vel ſubnigra, vel alba eſſe conſueuit. Circa hanc autem vehemens inflammatio eſt: et quum adaperta eſt, reperitur intus exhulceratio mucoſa. Color eſt humori ſuo ſimilis; Dolor ex ea ſupra magnitudinem eius eſt: neque enim faba ea maior eſt. Atque haec quoque oritur in eminentibus partibus, et fere noctu: vnde nomen quoque a Graecis ἡ* ἐπινυκτὶς *impoſitum eſt.* Hactenus Celſus. Eſt et alia ei voci vis, de qua dicemus ſ. 21. H.

n. Cum vino, canis morſus) Plin. Val. IV. 15. H.

o. Item millepedae) Subintellige, morſus ſanat. Multipedam vocat idem ſ. 20. H.

p. Sepa Graeci) Σῆπα, a tabe

dibus, pecori praecipue [1] nociuam *q*. Morſum tumor inſequitur, et putreſcit [2] locus. Ipſe *r*. cucumis odore defectum [3] animi. Coctos deraſo cortice, [4] ex oleo, et melle, iucundiores eſſe certum eſt.

VII. (III.) Cucurbita quoque ſilueſtris inuenitur, [5] ſpongos *s*. a Graecis appellata, inanis, (vnde et nomen) digitali craſſitudine, non niſi in ſaxoſis naſcens. Huius commanducatae ſuccus ſtomacho admodum prodeſt.

VIII. Colocynthis *t*. vocatur alia, ipſa plena, ſed

1. *noxiam. Vet.* 2. *locus ipſe. Cucumis. M. locus. Reficit cucumis odore defectos animo. V.* 3. *animi reuocat Deraſo. V.* 4. *ex oleo, aceto et melle Gr.* 5. *Somphos Gr. et Al.*

taba quam infligit ſuo morſu, in quo vis tabifica ineſt, σηπτικὴ δύναμις. De hac millepeda dicetur vberius XXIX. 39. Alius ab iſto ſeps eſt, de quo Lucanus IX. 723. et Dioſc. II. 70. ſerpentis nimirum genus, aut lacertae potius. H.

q. Nociuam) Sic libri omnes, etiam MSS. Vſus et ea voce Phaedr. Fab. I. 29. *Plerumque ſtulti riſum dum captant leuem, Graui diſtringunt alios contumelia, Et ſibi nociuum concitant periculum.* H.

r. Ipſe cucumis - defectum animi) Subintellige, inſequitur], ex antecedentibus: hoc eſt, pellit. Dioſc. II. 163. de cucumere ſatiuo: ἀνακτητικὸς λειποθυμιῶν ὀσφραινόμενος, *olfactu defectos animo recreat.* H.

s. Somphos) Vulgo momordica. *Dalec.*

Spongos a Graecis) Ita MSS. omnes, a fungoſa nimirum laxitate, inſtar ſpongiae. Libri editi, *ſomphos*, quae vox pariter inanem et fungoſum ſonat. Marc. Emp. c. 12. p. 92. *Cucurbitae radix quam Graeci ſonchon appellant*; Forte *ſpongon*, rectius H.

t. Colocynthis) Siue cucurbita ſilueſtris. Dioſc. IV. 178. Κολοκυνθίς, *οἱ δὲ κολόκυνθα ἄγριον*, *οἱ δὲ σικύαν πικράν*, etc. H.

ſed melior quam ſatiua. Vtilior *v.* pallida, quando eius ſunt medicinae. Herbacea *x.* arefacta per ſe inanit aluum. Infuſa *y.* quoque clyſteribus, inteſtinorum [1] omnibus vitiis medetur, et renum, et lumborum, et paralyſi: eiecto *z.* ſemine, aqua mulſa in ea decoquitur ad dimidias: tutiſſimo *a.* [2] infunduntur oboli quatuor. Prodeſt *b.* et ſtomacho, farinae aridae [3] pilulis cum decocto melle ſumptis. In morbo regio vtiliter ſemina eius ſumuntur, et protinus aqua mulſa. Carnes *c.* eius cum

1. *Sic ex MSS. em. Hard. conſ. Ch. omnium vitiis Gr. et Al.* 2. *Sic et Ch. vide num legendum bibitur. Dal. ſic tuſſienti infunditur obolis quat. Gr. et Al.* 3. *puluis cum dec. mel. ſumptus. V.*

v. Vtilior pallida, quando eius ſunt medicinae) Deme poſtrema quatuor verba ex apographo ſcripto. *Pint.*

Vtilior pallida) Sic eligendam cucurbitam Dioſcorides admonet l. c. quum ceperit ad colorem pallidiorem vergere, ἀρχόμενον μεταβάλλειν ἐπὶ τὸ ὠχρότερόν. H.

x. Herbacea) Viridior, herbidique coloris. H.

y. Infuſa quoque) Dioſc. l. c.

z. Eiecto ſemine etc.) Aetius ſapam, aut vinum dulce vetus ſeminibus exemptis infundit, et colatum per panum vinum, calfactumque bibendum dat: Paulus paſſum, Dioſcorides mulſum aut paſſum incoquit, et ſub dio refrigeratum bibi praecipit. *Dal.*

a. Tutiſſimo) Ita cod. Ch. et alii: quae lectio vt nobis magis arrideat, quam quae recepta hactenus, *ſic tuſſienti infunditur obolis quatuor*, facit ipſa orationis ſeries, et medicinae ratio. H.

b. Prodeſt et ſtomacho) Lege ex Dioſ. *Obeſt ſtomacho. Farina aridae pilulae cum decocto melle ſumuntur.* Medulla fructus, inquit Dioſcorides, purgatoriam vim habet quatuor obolis ſumptis cum mulſa. Quin etiam ſi et cum nitro, myrrha, melle cocto in catapotium coacta. *Dalec.*

c. Carnes eius) Decoqui in eum vſum cum aceto, nitroque, iubet Dioſc. IV. 178. H.

cum abſinthio et ſale dentium dolorem tollunt. Succus *d.* vero cum aceto calefactus mobiles ſiſtit. Item *e.* ſpinae, et lumborum, ac coxendicum dolores, cum oleo ſi infricetur. Praeterea *f.*, mirum dictu, ſemina eius ſi fuerint pari numero adalligata [1] febribus, ſanare dicuntur, quas Graeci periodicas *g.* vocant. Satiuae *h.* quoque raſae ſuccus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior ſine ſemine, clauis pdeum, et ſuppurationibus, [2] quae Graeci *i.* vocant apoſtemata. Decoctae *k.* autem vniuerſae ſuccus, dentium motus ſtabilit, et dolores inhibet. Vinum *l.* cum ea feruefactum, oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupreſſi, contuſa, et impoſita: ipſa quoque toſta in argilla, ac trita cum adipe anſeris vulneribus [3]. medetur. Nec

1. *febres ſanare. V.* 2. *quae V.* 3. *medentur. M.*

d. Succus) Plin. Val. I. 66. H.

e. Item ſpinae) His vero morbis non ſuccum prodeſſe, ſed ſemen contritum, Marc. Emp. prodidit c. 25. p. 173. At ſuccum Galenus quoque iſchiadicis vtilem fatetur, de fac. ſimpl. med. VII. p. 193. et Dioſc. l. c. H.

f. Praeterea) Superſtitioſum. H.

g. Graeci periodicas) Περιοδικοὶ πυρετοὶ, febres circulares, febrium circuitus, febres reduces, quae certis ſtatiſque diebus recurrunt. H.

h. Satiuae quoque) Ita Dioſc. II. 162. Marc. Emp. c. 9. p. 77. et Plin. Val. IV. 6. vbi eius rei auctorem Galenum laudat. Galeni locus eſt e. L. de alim. fac. VII. p. 139. Scrib. Larg. comp. 39. *Ad auriculae et tumorem et dolorem ſine bulcere, prodeſt cucurbitae ramentorum ſuccus tepens per ſtrigilem in foramen auris dolentis infuſus.* H.

i. Graeci - apoſtemata) Dioſc. l. c. Οἰδήματα καὶ ἀποςήματα πραΰνει. Ἀπόςημα ſuppurationem ſanat: Galenus in definitionibus ait, eſſe tranſitum corporis ab inflammatione ad pus. Gallis, *vne Apoſtume.* H.

k. Decoctae autem) Dioſc. l. c. et Plin. Val. I. 36. H.

Nec *m.* non ramentis corticis [1] recentes podagras refrigerat, et *n.* ardores capitis, infantium maxime. Et [2] ignes *o.* ſacros, *p.* de ſtrigmentis, vel his impoſitis,

1. *recens. Ch.* 2. *ſacros vel ſtrigmentis impoſitis.*

m. Nec non ramentis) Dioſc. l. c. et Plin. Val. IV. 6. Vide N. et Em. N. III. (hic poſ.) *Nec.)* In MSS. *recens.* Plin. Val. *recentis* legiſſe videtur, hoc eſt, virides. Sic enim ille IV. 6, de cucurbita: *Dioſcorides*, inquit, *ramenta corticis viridis in cucurbita laudat, earumque effectus ſic tradit: Phthiriaſin* (lege ex Dioſc. II. 162. *ſiriaſim.*) *infantum cuti impoſita depellunt cum polenta: podagrae aeſtuanti, et ignibus ſacris cum pane ſubueniunt.* Verba ſunt Graeci ſcriptoris: Τὸ δὲ ξέσμα αὐτῆς παιδίοις σιριῶσιν ὠφελίμως κατὰ τοῦ βρέγματος καταπλάσσεται. Item Marc. Emp. c. 1. p. 35. *Cucurbitae viridis ramenta cerebro impoſita, infantibus quoque, qui ex dolore capitis nauſeam patiuntur, validiſſime proſunt.* H.

n. Ardores capitis, etc.) Τῶν παιδίων σειρίσιν. Paulus c. 13. Lib. I. Ardores capitis, aduſtionem infantium vocat cap. 15. Lib. XXX. infantium deſtillationes cap. 21. Lib. XXII. *Dal.*

Et ardores) Dioſc. et Plin. Val. ll. cc. Marc. Emp. c. 1. p. 35. Hunc capitis ardorem in pueris Graeci σειρίασιν vocant: hoc eſt, ex vehementi ſolis aeſtu capitis inflammationem. Aduſtionem infantium appellat idem L. XXX. 47. H.

o. Et ignes ſacros) Ignis ſacer morbi genus ex puſtulis perexiguis in quibus ſemper fere pus eſt, et ſaepe rubor cum calore. Vulgo S. Antonii ignem vocant, *le Feu S. Antoine.* Saepius tamen vbi Dioſcorides ἐρυσιπέλατα dicit, Plinius qui ex iiſdem fontibus hauſit, ſacros ignes reddit; vix vt aliud morbi genus intellexiſſe eum exiſtimandum ſit. Et in Gloſſis ſane Graeco-Latinis MSS., ἐρυσιπέλας, *ſacer ignis* dicitur. Sacer autem, hoc eſt, *crudelis et peſſimus*: quomodo Donatus ad Virg. Aen. VII. vocem *ſacer* interpretatur: *vnde*, ſubdit ille, *et ignis ſacer dicitur morbus, qui hominem pernicioſe perſequitur.* Virg. Georg. III. *Nec longa moranti Tempore, contractos ar-*

poſitis, vel feminibus. Succus *q.* ex ſtrigmentis, illitus cum roſaceo et aceto, febrium *r.* ardores refrigerat. Aridae *s.* cinis impoſitus mire combuſta ſanat. Chryſippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium conſenſu ſtomacho vtiliſſimae iudicantur, et interaneorum veſicarumque exhulcerationibus.

IX. Eſt *t.* et rapo vis medica. Perniones *v.* feruens impoſitum ſanat. [1] Item frigus pellit e pedibus

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. Item frigus pellit e pedibus aqua decoctum. Et ius feruens Gr. et vulgg.*

tus ſacer ignis edebat. Liber miraculorum S. Theod. Abb. Remenſis: *Ea tempeſtate ſacer ignis, quem Graeci hereſipelam dicunt, etc.* Qui eo morbo correpti *Ardentes* dicebantur olim: in Gallias ſaepe peruaſit haec lues: cui D. Genouefae patrocinium remedium fuit: quare Lutetiae Pariſiorum exſtructa ei aedes, *Ardentium* cognomine. Qui ex hoc argumento ſcripſerint auctores, vide apud Du-Cangium in Gloſſ. voce *Ardentes.* H.

p. De *ſtrigmentis)* Hoc eſt, de ramentis. H.

q. Succus ex ſtrigmentis) Dioſc. l. c. Ὁ δὲ χυλὸς τῶν ξυσμάτων, etc. Haec iiſdem verbis Plin. Val. IV. 6. H.

r. Febrium ardores refrigerat) Aduſtionem cutis in ardenti febre Ruell. apud Dioſcoridem. Ego vero ambuſtam igni ſummam cutem, πρὸς κακαυμένην ἐπιφάνειαν. Strigmenta vocat τὰ ξύσματα, ramenta. *Dal.*

s. Aridae cinis) Ad verbum haec quoque idem Plin. Val. III. 36. H.

t. Eſt et rapo) Plin. Val. iiſdem verbis, IV. 34. H.

v. Perniones feruens) Excauatae radici ſi ceratum roſaceum immittatur, et cinere feruenti coquatur, ſic vt ceratum eliqueſcat, vlceratis pernionibus proficit. Dioſc. Perniones Moreti auctor eleganter deſcribit hoc verſu: *Continuis rimis calcanea ſciſſa rigebant.* Dalec.

Perniones) Plin. Val. l. c. Marcell. c. 34. p. 236. et Dioſc. II. 134. Eſt autem pernio χίμετλον, morbus pedum ex nimio frigore proueniens, et calcaneum maxime infeſtans hieme: vnde

bus. *x.* Aqua *y.* decocti eius feruens podagris etiam frigidis medetur: et crudum tuſum cum ſale, cuicumque *z.* vitio pedum. Semen illitum *a.* et potum in vino, contra ſerpentes et toxica ſalutare eſſe proditur. A *b.* multis vero antidoti vim habere in vino et oleo. Democritus in totum ea abdicauit in cibis, propter inflationes. Diocles magnis laudibus [1] tulit, etiam *d.* Venerem ſtimulari ab eis profeſſus: Item Dionyſius; magiſque, ſi *e.* eruca

Hh 2

1. *extulit.* *Vet. M.*

de et nomen Graecum χίμετλα, perniones, et ambuſta frigore. Vulgus in Gallia *mulas vocat*, *avoir les mules aux talons*. H.

x. Item frigus pellit e pedibus aqua decoctum. Et ius feruens podagris etiam frigidis medetur) Quinque prima verba ſuperioribus agglutina: reliqua ſic legito: *Aqua decocti eius feruens, podagris, etc.* ex apographo ſcripto. *Pint.*

Item frigus) Plin. Val. l. c. H.

y. Aqua decocti eius) Iiſdem verbis Plin. Val. l. c. *Aqua in qua diſcocta ſunt, frigidis podagris ſalubre fomentum eſt.* Dioſc. quoque l. c. Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῆς, ποδάγρας καὶ χιμέτλων ἐςὶ κατάντλημα. H.

z. Cuicumque vitio pedum) Clauis, pernionibus, tumoribus frigore excitatis, et aliis hoc genus. *Dal.*

a. Semen illitum) Dioſc. et Plin. Val. ll. cc. H.

b. A multis) A Diocle et Dionyſio, vt refert Plin. Val. l. c. Adde Galenum de antid. II. 1. p. 899. H.

c. Democritus) Ad verbum haec quoque Plin. Val. IV. 44. Democrito Galenus ſubſcribit de fac. ſimpl. med. VI. p. 168. Hinc carmen illud in ore vulgi: *Ventum ſaepe rapis, ſi tu vis viuere rapis.* Et Schola Salernitana: *Rapa iuuat ſtomachum, nouit producere ventum, etc.* H.

d. Etiam Venerem) Dioſc. et Galen. ll. cc. H.

e. Si eruca condirentur) Si eruca admiſeretur, quae herba concitatrix Veneris eſt, vt dictum eſt ſuperiore libro, ſ. 44. Ita Plin. Val. l. c. Audaculus neſcio quis emendabat, *ſi muria condirentur.* H.

ca condirentur. [1] Toſta *f.* quoque articulorum dolori cum adipe [2] prodeſſe.

X. Silueſtre *g.* rapum in aruis maxime naſcitur, fruticoſum, ſemine *h.* candido, duplo maiore, quam papaueris. Hoc [3] ad *i.* laeuigandam cutem in facie, totoque corpore, vtuntur, [4] mixta *k.* farina, pari menſura, erui, hordei, tritici, et lupini. Radix ad omnia inutilis.

XI.

1. *Sic et M. et Ch. Cocta. Vet. Cato. Salmaſius. Coſta Gr. et Al.* 2. *prodeſt. Ch.* 3. *ad albicandam. M. vtrumque. Lege potius, dealbandam. Dal. ad laeuigandum. Ch.* 4. *Mixta vrina pari menſura. Erui — lupini radix ad omnia inutilis. Gr. et Al.*

f. Toſta quoque) Plin. Val. l. c. Vide N. et Em. N. IV. (hic coll.) *Toſta*) Rapa videlicet. Prius *coſta* legebatur: ab aliis *cocta:* a Salmaſio, *Cato quoque.* Nos *Toſta,* tum ex MSS. R. Colb. etc. tum ex Plin. Val. IV. 34 haec totidem verbis ac ſyllabis deſcribente, defendimus. H.

g. Silueſtre rapum) Iisdem verbis Dioſc. deſcribitur, L. II. 135. γογγύλη ἀγρία. A Dodonaeo pingitur, p. 163. H.

h. Semine candido) Foris nigro, intus candido. Dioſc. l. c. H.

i. Ad laeuigandam) Dioſc. ad detergendam. Q. Serenus, c. 12. de cutis et faciei vitiis propellendis, p. 131. *Crudaque dulcacido miſcebis rapa liquori.* Dulcacidum liquorem acetum vocat. H.

k. Mixtaque) Vide N. et Em. N. V. (hic inſ.) *Mixta*) Naporum videlicet ſilueſtrium radix inutilis. Inſigniter corruptus hic locus ad hunc diem fuit: ſic quippe legebatur: *mixta vrina pari menſura. Erui, hordei, tritici, et lupini radix ad omnia inutilis.* Quid cauſae eſt, amabo, cur de erui, hordei, ceterorumque radice agat, vbi tota in rapis oratio habitat? Et lupini radicem vt cetera omittam, commendat imprimis ad pellendam vrinam, L. XXII. 74. Detexit errorem Dioſcorides. Sic enim ille II. 135. de rapo ſilueſtri: Μίγνυται δὲ σμήγμασι προσώπȣ καὶ τοῦ

XI. (V.) Naporum *l.* duas differentias et in medicina Graeci ſeruant. [1] Anguloſis *m.* foliorum caulibus florentis, quod bunion vocant; purgationibus *n.* feminarum, *o.* et veſicae et vrinae vtile

Hh 3

1. *Anguloſis caulib. folio apii, flor. anethi, quod.* *Ex Dioſc. Dal. alterum anguloſis caulib. florentem, etc. Cornarius.*

του ἀλλȣ χρωτὸς, ὅσα δὲ ἀλεύρων γίνεται θερμίνων, ἢ πυρίνων, ἢ αἰρίνων, ἢ ὀροβίνων. *Admiſcetur in ſmegmata, quibus ad detergendam cutem, in facie, reliquoque corpore vtuntur; quae quidem ex lupini, tritici, lolii, aut erui farina fiunt.* Et de eruo ſane diſerte Plinius XXII. 73. *Farina eius maculas toto corpore emendat.* De lupinorum et erui farina, ad eoſdem vſus Hippocr. de morb. mulb. II. 67. p. 596. H.

l. Naporum duas differentias) Bunii et buniadis, quae negligentius confundit Plinius. *Dal.*

Naporum) Haec iiſdem fere verbis Plinius Val. IV. 33. - *Non vnam eamdemque virtutem in omnibus napis experta eſt medicina. Id enim quod anguloſis foliorum caulibus ad anethi floret ſimilitudinem, veſicae laboranti, itemque ceſſantibus menſtruis feminarum decoctum ex aqua mulſa vtile exiſtimant, etc.*

Has porro differentias, quas in napis Graeci agnoſcunt, Plinius quidem affert in medium, nec tamen probat. Caute videlicet, nam quod βȣ́νιον vocant, diuerſa longe planta a napo eſt: efficit enim, praeter cetera, ſimilitudo cum anetho, apioque, quam in bunio Dioſc. IV. 124. et Plin. Valer. proxime laudatus, agnoſcunt, vt non aliam eſſe exiſtimem, quam ſaxifragam Dodonaei Pempt. II. L. V. 21. p. 312. quae ob radicis affinitatem napi quoque appellatione venire forte potuerit apud Medicos Graecos. H.

m. Anguloſis) Vtile, inquit, decoctum foliorum eius generis quod eſt anguloſis caulibus: bunion Graeci vocant: vtile, inquam, purgationibus feminarum, et Dioſc. quoque l. c. caule eſſe quadrangulo animaduertit, καυλὸν ἀνίησι τετράγωνον. H.

n. Purgationibus) Galen. de

le decoctum, potum ex aqua mulſa, vel ſucci drachma. Semen *p.* dyſentericis toſtum, tritumque in aqua calida, e cyathis quatuor. Sed *q.* vrinam inhibet, ſi non lini ſemen vna bibatur. Alterum *r.* genus buniada appellant, et raphano et rapo ſimile: ſeminis praeclari contra venena: ob *s.* id et in antidotis vtuntur illo.

XII. Raphanum *t.* et ſilueſtrem eſſe [1] diximus. Laudatiſſimus in Arcadia: quamquam et alibi naſcitur, vtilior vrinae dumtaxat ciendae. [2] Cetero *v.* aeſtiuo vſus in Italia, et armoraciam vocant.

XIII.

1. *diximus, laudatiſſimum in Arcadia. Qui alibi. M.*

2. *Cetero bilem detrahunt. Praeterea cortices in vino. Praeter ea quae circa eos dicta ſunt, ſtomachum purgant, pituitam extenuant, vrinam concitant. Eſt et ſatiui vſus in Italia, et armoraciam vocant. Et ſatiui vero decocti Gr. et Al. Detrahit cortex in vino Praeterea. V. Legendum prorſus ſilueſtris vſus in Italia.*

de fac. ſimpl. med. p. 164. et Plin. Val. l. c. H.

o. Et veſicae et vrinae) Forte, *et veſicae et reni*, cum Dioſc. l. c. Σπληνίτε, καὶ νεφροῖς, καὶ κύςει ἐπιτήδειον. Verum et per ſe vrinas ciere, ἐρητικὸν εἶναι, idem prodit. H.

p. Semen dyſentericis) Plin. Val. IV. 33. ad verbum. H.

q. Sed vrinam) Plin. Val. l. c. totidem verbis. H.

r. Alterum genus buniada) Dioſc. II. 126. Haec Graecorum ἡ βενιὰς Latinorum napus eſt, eademque quae γογγυλίς. Galen de alim. fac. II. 62. p. 367. Εἴτε γογγυλίδα καλεῖν, εἴτε βενιάδα τὸ φυτὸν τᾶτο λαχανῶδες. De napis egimus L. XVIII. 35. et XIX. 25. Tranſſcripſit et hunc locum Plin. Val. IV. 33. H.

s. Ob id) Plin. Val. l. c. Andromachus junior, Andromachi ſenioris F. eius qui Neronis ἀρχίατρος exſtitit, apud Galen. de antid. I. 7. p. 877. βενιάδος σπέρματος, e ſemine buniadis certum adhibet modum,

XIII. Et ſatiui vero praeter *x.* ea, quae circa eos dicta ſunt, ſtomachum purgant, pituitam *y.* extenuant, vrinam concitant, bilem detrahunt. Praeterea cortices in vnio decocti, mane poti ad ternos

dum, theriacae e viperis concinnandae. H.

t. Raphanum) L. XIX. 26. H.

v. Cetero) Aeſtiuo nempe raphano. Vide Not. et Em. N. VI. (paulo poſt) De armoracia diximus XIX. 26. *Cetero aeſtiuo vſus*) Hunc locum ita reſtituimus ex fide R. 2. cod. quum omnia mire perturbata prius, deprauataque ſic legerentur: *Cetero bile detrahunt.* Praeterea cortices in vino. Praeterea, quae circa eos dicta ſunt ſtomachum purgant, pituitam extenuant, vrinam concitant. *Eſt et ſatiui vſus in Italia, et armoraciam vocant. Et ſatiui vero decocti, mane poti ad ternos cyathos etc.* Proh ſuperi! Tantumne in bonos auctores aut criticis aut librariis licuit, vt miſcerent omnia ac peſſum darent? Ineamus, ſi fieri poteſt, mendorum quae ſcatent, numerum. *Cetero bilem detrahunt.* Orationis ſtructura *detrahit* legi poſtulabat: antecedit enim: *laudatiſſimus in Arcadia . . . alibi naſcitur . . vtilior vrinae.* Mox, *praeterea quae circa eos:* Geminata tam repente ea vox *praeterea*, Pliniine ſtilum et ingenium ſapit? *eſt et ſatiui vſus in Italia, et armoraciam vocant.* At armorociam conſtat eſſe ſilueſtris generis, quod ipſe Plinius diſerte confirmauit ſuperiore libro, ſ 26. Deinde, quam frigida rurſum repetitio earumdem vocum, *Eſt et ſatiui vſus*, ſtatimque, *Et ſatiui vero.* In MSS. *Cetero aeſtiuoſus.* Pintianus legi volebat, *Cetero aeſtiuoſus ipſe.* Nos, vti ſperamus, paulo felicius, *Cetero aeſtiuo vſus in Italia*, etc. H.

x. Praeter ea) Praeter ea remedia, quae circa raphanos iam dicta ſunt. H.

y. Pituitam extenuant, vrinam concitant. Eſt et ſatiui vſus in Italia, et armoraciam vocant ſatiuam) Antiqua lectio *pituitam extenuant, vrinam concitant. Cetero aeſtiuoſus in Italia armoraciam vocant.* Scribo, *Cetero aeſtiuoſus ipſe. Italia armoraciam vocat.* Dioſcorides Lib. II. *Agreſtis vero raphanus, quem Romani armoraciam vocant, folia ſatiuae*

cyathos, comminuunt et eiiciunt calculos. Iidem in poſca decocti contra ſerpentium morſus illinuntur. Ad *z.* tuſſim etiam mane ieiunis raphanus [1] prodeſt cum melle: Semen eorum toſtum, ipſumque commanducatum, ad lagonoponon *a.*: Aquam foliis eius decoctis bibere, vel ſuccum ipſius cyathis binis contra phthiriaſes: [2] phlegmoni ipſos illinere tuſos, liuori *c.* vero recenti corticem cum melle: veternoſis *d.* autem quam acerrimos mandere: ſemenque *e.* toſtum, dein contritum cum melle, ſuſpirioſis. Iidem *f.* et contra venena proſunt.

1. *prodeſt. Cum melle ſemen.* **M.** 2. *phlegmonis.* **D.**

uae ſimilia habet, multoque magis lapſanae: radicem habet gracilem, mollem, ſapore acri. Coquuntur oleorum modo folia et radix in cibo, eſtque illi calefaciendi et vrinam ciendi vis: verumtamen ipſa aeſtuoſa eſt. Pint.

z. Ad tuſſim) Sic Florentinus in Geop. XII. 22. p. 346. Nec multum diſcrepat Dioſc. II. 137. ἑφθὴ δὲ ποιεῖ λαμβανομένη βήσσουσι χρονίως, καὶ τοῖς πάχος γεννῶσιν ἐν θώρακι. *Elixa vero ſi ſumatur, valet ad eos qui diuturna tuſſi infeſtantur, quique craſſiores ſuccos in pectore cumulant.* H.

a. Lagonoponon) Ilium cruciatus e flatu, et calculo. *Dal.*

Ad lagonoponon) Λαγόνων πόνων iliorum dolorem. H.

c. Liuori vero) Plin. Val. III. 47. Marc. Emp. c. 19. p. 132. *Radicis,* inquit, *quae manducatur; id eſt, raphani cortex tritus diligenter, et cum melle permixtus, illituſque, ſugillationes atque liuores, qui ex ictibus eueniunt, celeriter abſterget.* H.

d. Veternoſis, etc.) Veternum, ſiue animi, ſiue corporis ſtupiditatem et ignauiam vocant: *ſtolidum* Catullus, *graue ac funeſtum* Horat. appellat. Catullus, *Nunc eum volo de tuo ponte mittere pronum, Si pote ſtolidum repente excitare veternum.* Victorius cap. 11. L. XIII. *Dal.*

Veternoſis) Veternoſus eſt, qui ſomno graui premitur, inquit Feſtus. H.

e. Semenque) Plin. Val. IV. 1. H

f. Iidem) Dioſc. II. 137. et Florent. l. c. H.

ſunt. [1] Ceraſtis *g.* et ſcorpionibus [2] aduerſatur: [3] vel *h.* ipſo, vel ſemine infectis manibus impune [4] tractabis: impoſitoque *i.* raphano ſcorpiones moriuntur. Salutares et contra fungorum aut hyoſcyami venena aeque, vt Nicander *k.* tradit. Et contra viſcum quoque dari Apollodori *l.* duo [5] iubent: ſed [6] Citieus ſemen ex aqua tritum, [7] Tarentinus

1. *Cetero et ſc.* Gr. et Al. 2. *aduerſantur.* M. 3. *vel, in* M. d. 4. *tractabilibus: impoſito raphano ſcorpionibus.* M. 5. *iubent, Scilleus et Tarentinus. Scilleus ſemen.* M. 6. *Cilleus* Ch. 7. *Tarantinus* Gr.

g. Cetero et ſcorpionibus aduerſatur) Antiqua lectio, *Ceteras eis ſcorpionibus aduerſatur.* Scribo, *Ceraſtis et ſcorpionibus aduerſatur*, ex Dioſcoride L. II. *Et contra ceraſtae*, inquit, *morſus cum vino vtiliter bibitur.* Pint.

Ceraſtis) Vide N. et Em N. VII. (hic ad.) *Ceraſtis*) Legebatur ante, *Cetero et ſcorpionibus.* In MSS. R. 1. 2. etc. *Ceteraſeis.* At emendatione locum egere Dioſcorides admonuit II. 137. de raphano: vbi contra ceraſtae morſum ex vino potum auxiliari tradit: Καὶ πρὸς κεράϛȣ δῆγμα σὺν οἴνῳ πινόμενον βοηθεῖ. Haud penitus tamen improbanda prior ſcriptura. H.

h. Vel ipſo) Ita etiam MSS. omnes, ſic et Florent. in Geop. XII. 22. p. 346. Εἰ δέ τις χυλῷ ῥαφανίδος ἐπιμελῶς τὰς χεῖρας ἑαυτȣ̃ χρίσει καὶ τρίψει, ἀφόβως καὶ ἀκινδύνως ἑρπετῶν ἐπιλήψεται. Habet eadem Diophanes XIII. 9. p. 367. H.

i. Impoſitoque) Florentinus, et Diophanes ll. cc. H.

k. Nicander) Contra hyoſcyamum prodeſſe ſcribit Nicander in Alexiph. p. 159. aduerſus fungos, p. 167. De fungis quoque Dioſc. II. 137. Et Scrib. Larg. comp. 198. *Ad fungos venenatos: Adiuuantur autem radice ea quam nos edimus, acri, quamplurima, per ſe, vel cum ſale manducata: eiuſque ſemine, ſi ipſa non fuerit pota ex vino.* H.

l. Apollodori duo) De his in Auctorum Indice. H.

tinus ſuccum. Lienem *m.* item extenuant: iocineri proſunt, et lumborum doloribus. Hydropicis *n.* quoque ex aceto aut ſinapi [1] ſumpti, et lethargicis. Praxagoras et ilioſis dandos cenſet: Pliſtonicus [2] et *o.* coeliacis. Inteſtinorum *p.* hulcera ſanant: [3] ac purulenta praecordiorum, ſi cum melle edantur. Quidam ad haec coquere eos in luto [4] malunt: ſic et feminas purgari. Ex *q.* aceto et melle

1. *exſumpti M. Lego, praeſumpti.* 2. *et colicis Vet. coeliacis. Ch.* 3. *Sic ex* MSS. *em Hard. at Gr. et Al.* 4. *Sic ex* MSS. *em. Hard. in luto illitos malunt Gr. et Al. Lego eas luto oblitos. M.*

m. Lienem item) Dioſc. l. c. ſemini raphani hanc vim adiudicat, quod ex aceto bibatur. Florentinus quoque l. c. H.

n. Hydropicis) Dioſc. et Florent. ll. cc. H.

o. Coeliacis) Stomacho tamen aduerſari Dioſcorides teſtatur. Verum coeliacis prodeſt, quoniam vrinas ciet. *Dal.*

Et coeliacis) Coeliacus dicitur, qui morbo ventriculi coeliaco laborat. De quo Celſus IV. 12. *In ipſius ventriculi porta conſiſtit is, qui et longus eſſe conſueuit, κοιλιακὸς a Graecis nominatur. Sub hoc, venter indureſcit, dolorque eius eſt. Aluus nihil reddit, ac ne ſpiritum quidem tranſmittit: extremae partes frigeſcunt: difficulter ſpiritus redditur.* Aliter et breuius Scrib. Larg. comp. 95. *Coeliacus, qui ſubito vniuerſa deiicit.* Marcell. Emp ſimiliter, c. 27. p. 186. *Ad coeliacos*, inquit, *Qui ſubito et multa defundunt.* H.

p. Inteſtinorum hulcera ſanant) Illa detergendo: alioquin irritant. *Dal.*

q. Ex aceto) Vide N. et Em. N. VIII. (hic coll.) *Ex aceto*) Num locus hic mutilus ſit, conſiderandum amplius. Nam Plin. Val. qui totum fere opus ſuum ex Plinii noſtri verbis contexuit IV. 1. de raphani virtutibus ita habet: *Semine raphani cum melle trito et ſumpto, ſuſpirium mitigatur. Solus cum ſale ſumptus ventris animalia exſtinguit.* Nihil tamen ſine vade moueře auſim. Quod vero ad periodum proxime inſequentem attinet, quae hactenus

melle ſumpti, inteſtinorum animalia detrahunt. Item r. ad tertias decocto eorum poto [1] cum vino. Enterocelis s. proſunt: ſanguinem t. quoque inutilem v. ſic extrahunt. Medius x. ad haec et ſanguinem exſcreantibus coctos dari iubet: et y. puerperis ad lactis copiam augendam. Hippocrates z. [2] capitis mulierum defluuia fricari raphanis: et ſuper

1. *cum vino enterocelis proſunt Gr et Al.* 2. *capillos mul. defluos. M.*

ctenus ita legebatur perpetua ſerie *Item ad tertias decocto eorum poto cum vino enterocelis proſunt*: in duas diſtrahendam eſſe partes ex Plinio Val. et Marcello Emp. conſtat: vt prior illa, *ad tertias decocto eorum poto, cum vino,* ad ſuperiorem morbum ſpectet, nempe ad inteſtinorum animalia detrahenda: poſterior, noua ibi inſtituta periodo, ad enterocelas. Marcelli haec verba ſunt, c. 28. p. 200. *Raphanus ex aqua ad tertias decoquitur, eaque vino mixta, ad exſtirpandas tineas vtiliter bibitur* . . Plinii vero Val. II. 21. *Tineis purgandis: Raphani decoquuntur ex aqua ad tertias, et ea aqua vino miſcetur.* H.

r. *Idem ad*) Marc. Emp. c. 28. p. 200. et Plin. Val. II. 21. ad tineas eiiciendas. H.

s. *Enterocelis*) Ἐντεροκήλη, ramex inteſtinorum, deſcenſus inteſtini in alterum naturae locum. Celſus VII. 18. de ſcroto loquens: *Interdum vel ex morbo primum inflammatur, deinde poſtea pondere abrumpitur: vel ex ictu aliquo protinus rumpitur tunica, quae diducere ab inferioribus partibus inteſtina debuit: tum pondere ea deuoluitur ad omentum, aut etiam inteſtinum . . ἐντεροκήλην et ἐπιπλοοκήλην Graeci vocant, apud nos indecorum, ſed commune his herniae nomen eſt.* H.

t. *Sanguineum*) E pectore. H.

v. *Inutilem*) In veſica concretum et inteſtinis: ex mariſcis, et vtero *Dal.*

x. *Medius*) De eo in Auctorum Indice. Suffragatur ei quoque Dioſc. II. 137. Marcellus, c. 16. p. 120 et Florent. in Geop. XII. 22. p. 346. H.

y. *Et puerperis*) Plin. Val. IV. 1. H.

z. *Hippocrates*) L. II. de morb.

ſuper *a.* vmbilicum imponi contra tormenta vuluae. Reducunt *b.* et cicatricem ad colorem. Semen *c.* quoque ex aqua impoſitum, ſiſtit hulcera, quae phagedaenas *d.* vocant. Democritus *e.* Venerem hoc cibo ſtimulari putat: ob *f.* id fortaſſis voci nocere aliqui tradiderunt. Folia quae in oblongis dumtaxat naſcuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. Vbi vero acrior raphani medicina admota ſit, hyſſopum dari protinus imperant. Haec antipathia *g.* eſt. At *h.* aurium grauitati ſuccum raphani

morb. mul. ſ. 67. Ἢν δὲ ῥεώσιν αἱ τρίχες .. καὶ ἢν μαδίσῃ, κύμινον ἔμπλασσε ἢ ῥάφανον τριπτὴν, etc. Ῥάφανος Hippocrati vbique raphanus eſt: braſſica, κράμβη. Alopecias raphani affrictu ſanari ſcribit et Florent. l. c. H.

a. Et ſuper) De morb. mul. II. 78. H.

b. Reducunt) Sic Florent. l. c. Et ad ſugillata tollenda Galenus raphanum commendat, de ſimpl. med. fac. VIII. p. 224. H.

c. Semen) Iiſdem verbis haec Marc. Emp. IV, p. 42. et Plin. Val. III. 22. ſed apud hunc *faredines* corrupte legitur in libris editis, pro *phagedaenas*. H.

d. Phagedaenas) Φαγέδαιναι, hulceris nomen ab exedendo. Eſt autem hulcus, quod huc atque illuc ſerpendo, cutem ac ſubiectam illi carnem, ſed extimam tantum, et in ſuperficie conſtitutam, depaſcitur ac rodit. Celſus VI. 18. caput inſcripſit, de phagedaenae in cole naſcentis curatione, aitque eſſe cancri genus. Vide Pallad. in Hiſt. Lauſiaca, c. 30. de Stephano abbate. Alia, praeter iſtam, phagedaena eſt, ſtomachi affectus, de quo alibi dicturi ſumus. H.

e. Democritus) Et Plin. Val. IV. 1. H.

f. Ob id) Hoc ipſum auctoritate Florentini tradit auctor Geop. XII. 22. Ex quo intelligis ea quae libidinem incitant, vocem quoque laedere: vti e diuerſo, quae Venerem inhibent, vocem iuuare. Nam Plinius XXVI. 61. auctor eſt, radicem Nymphaeae inhibere Venerem, et affluentiam geniturae, ob idque corpus ac vocem alere. H.

g. Haec antipathia) Raphanum

raphani inſtillant. Nam *i.* vomituris [1] ſummo cibo eſſe eos, vtiliſſimum eſt.

XIV. Paſtinacae *k.* ſimile hibiſcum *l.*, quod molochen agriam vocant, et aliqui piſtolochiam, [2] hulceribus cartilaginis et oſſibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluum ſoluunt, ſerpentes abigunt. Apum, veſparum, crabronum ictibus illita [3] medentur. Radicem eius ante Solis ortum erutam inuoluunt lana coloris, quem *m.* natiuum vocant, praeterea ouis quae feminam

1. *primo. Dioſc. ſupra cap.* 5. *Lib. XIX. ieiunis dandos.* 2. *vberibus, cartilagini. M.* 3. *illata Gr.*

num humectare, hyſſopum vero calidum natura eſſe, docet Hippocr. de diaeta II. 25, et 26. H.

h. Et aurium) Marc. Emp. L. de medic. c. 9. p. 75. *Raphani quoque,* inquit, *id eſt, radicis quae manducatur, ſuccus infuſus auriculae dolenti, infinitum prodeſt.* H.

i. Summo cibo eſſe eos) Ieiunis cap. 5. L. XIX. *Dal.*

Nam vomituris) Hoc eſt, primo cibo, et a ieiunis. Dioſc. II. 137. Ἁρμόζει δὲ καὶ τοῖς ἐμεῖν μέλλουσι προεσθιομένη. Atque ipſe quidem Plinius, libro ſup. ſ. 26. de raphanis, *Medici ſuadent,* inquit, *dandos cum ſale ieiunis eſſe, atque ita vomitionibus praeparant meatum.* Ita etiam Celſ. I. 3. *Qui vomere poſt cibum volet, ſi ex facili facit, aquam tantum tepidam ante debet aſſumere: ſi difficilius, aquae, vel ſalis, vel mellis paulum adiicere. At qui mane vomiturus eſt, ante bibere mulſum, vel hyſſopum, aut eſſe radiculam debet.* Quando praeterea iuuet ex raphano ciere vomitum vide ap. Galen. κατὰ τόπους II. H.

k. Paſtinacae) Illud ipſum, de quo egimus L. ſup. 27. Id vero a nonnullis perperam appellari μολόχην ſiue μαλάχην ἄγριαν, hoc eſt, maluam agreſtem, et πιςολοχίαν obiter admonet. H.

l. Hibiſcum) Elaphoboſcum Officinarum. Paſtinaca pratenſis, cap. 15. L. XXI. Hibiſcum, cap. 5. L. XIX. *Dalec.*

n. Quem natiuum vocant) Is aut niger eſt, aut fuſcus, Φαιός. *Dal.*

Quem) Is pullus ſcilicet colos eſt. De natiuis coloribus egimus VIII. 73. H.

minam peperit, ſtrumiſque vel ſuppuratis alligant. Quidam ad hunc vſum [1] auro effodiendam cenſent: cauendumque ne terram attingat. [2] Celſus *n.* et podagris quae ſine [3] tumore ſint, radicem eius [4] ex vino decoctam imponi [5] iubet.

XV. (V.) Alterum genus eſt *o* ſtaphylinos, quod paſtinacam [6] vocant. Eius *p.* ſemen contritum et in vino potum, tumentem aluum, et ſuffocationes mulierum, doloreſque lenit in tantum, vt vuluas corrigat: illitum quoque e paſſo ventri earum [7] proſit: viris vero [8] prodeſt, cum panis portione aequa tritum, [9] ex vino potum contra ventris dolores. Pellit *q.* et vrinam: et *r.* phagedaenas hulcerum ſiſtit recens cum melle impoſitum, [10] vel aridum farina inſperſum. Radicem *s.* eius Di-

1. *aurora.* V. 2. *Celſus, in* M. *d.* 3. *humore.* M. 4 *in* Cb. 5. *iubent.* M. 6. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ.* M. *paſtinacam erraticam vocant Gr. et Al.* 7. *prodeſt.* M. 8. *proſit* Cb. 9. *aut ex Dal.* 10. *vel arida eius farina inſperſa Radicem Dieuches. Vet. vel aridae farinae inſperſum* Cb.

n. Celſus) IV. 24, de articulorum doloribus in manibus, pedibuſque: *Vbi dolor*, inquit, *vehemens vrget, intereſt ſine tumore is ſit, an tumor cum calore. Nam ſi tumor nullus eſt, calidis fomentis opus eſt . . ac deinde noctu cataplaſmata calefacientia imponere, maximeque hibiſci radicem ex vino coctam.* H.

o. Staphylinos) Paſtinacae genus agreſte intelligit, de quo L. XIX. 27. Dioſcoridi III. 59 eſt ςαφυλῖνος ἄγριος. H.

p. Eius ſemen) Plin. Val. IV. 32. H.

q. Pellit et vrinam) Ita Diocles Caryſtius de tuenda valetudine I. apud Athen. IX. p. 371. Galen. de fac. ſimpl. med. VIII. p. 231. H.

r. Et phagedaenas) Galenus l. c. Plin. Val. IV. 32. Dioſc. l. c. H.

s. Radicem eius) Plin. Valer. l. c. H.

Dieuches contra iocineris, ac lienis, ilium, lumborum, et renum vitia, ex aqua mulſa dari iubet. Cleophantus et [1] dyſentericis *t.* veteribus. Philiſtion *v.* in lacte coquit, et ad *x.* ſtranguriam dat radicis vncias quatuor: Ex *y.* aqua hydropicis, ſimiliter et *z.* opiſthotonicis, et pleuriticis, et comitialibus. Habentes *a.* eam feriri a ſerpentibus negantur: [2] aut *b.* qui ante guſtauerint, non laedi. Percuſſis imponitur cum axungia. Folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorium ineſſe ſtaphylino dixit, fortaſſis quoniam Venerem *c.* ſtimulari

1. *dyſenteriis. V.* 2. *ac qui auguſt. laedi. Vet.*

t. Et dyſentericis) Sic etiam Plinius idem Valer. *Dyſentericis vetuſtis.* H.

v. Philiſtion) Nempe ad dyſenteriam et praeterea ad ſtranguriam: vti ex Plin. Val. intelligimus. H.

x. Ad ſtranguriam) Στραγγουρίαν Graeci dixere, vrinae ſtillicidium, dum ſcilicet vrina nonniſi per interualla ſtillis fluit. H.

y. Ex aqua hydropicis) Plin. Val. l. c. et Dioſc. III. 59. H.

z. *Opiſthotonicis)* Ὀπισθοτονικὸς dicitur, cui ceruix in poſteriorem partem ita contractis neruis diriguit, vt flecti non poſſit. Plin. XXVIII. 52. *dolorem inflexibilem* ὀπισθότονον definit. Vide et quae dicturi ſumus XXIII. 24. H.

a. Habentes) Sic Plin. Val. l. c. H.

b. Aut qui) Dioſc. l. c. et Plin. Val. H.

c *Venerem ſtimulari, etc.)* Quae id praeſtant medicamenta, Graeci ἐντατικὰ vocant, vtilia, quod, inquit Aegineta, ἐπὶ τῶν ἀπράκτων μορίων. Africanus in Aſtroſophiſtis, citante Fulgentio Placido, vocat ςυσίδας, ἀπὸ τοῦ ςύειν, id eſt, ἐντείνειν: ad quod verbum alluſit, qui apud Comicum ἀςυάνακτα ſe vocauit: ὅτι ςύειν οὐκ ἐδύνατο, et qui apud Athenaeum dixit, Dianam μισεῖν τὰ ςύματα, nimirum pudendi diſtenſionem, ac Venerem Had. Iun. cap. 13. L. IV. *Dal.*

Venerem ſtimulari) Diphilus

mulari hoc cibo certum eſt: ideo *d.* conceptus [1] adiuuari aliqui prodiderunt. Ad *e.* reliqua et ſatiua pollet. Efficacior tamen ſilueſtris, magiſque in petroſis nata. *f.* Semen ſatiuae quoque contra [2] ſcorpionum ictus, ex vino aut poſca, ſalutare eſt. Radice *g.* eius circumſcalpti dentes, dolore liberantur.

XVI. Syria in hortis operoſiſſima eſt: Indeque prouerbium Graecis: Multa *h.* Syrorum olera. Simillimam ſtaphylino herbam ſerit, quam alii gingidion *i.* vocant, tenuius tantum et amarius, eiuſdem-

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Cb. adiuuare Gr. et Al.* 2. *ſerpentium. M.*

tus Siphnius apud Athen: IX. p. 371. qui et idcirco ait φίλτρον id ad nonnullis appellari. Sic Plin. Val. l. c. H.

d. Ideo conceptus) Dioſc. l. c. Συνεργεῖ δὲ καὶ συλλήψει. H.

e. Ad reliqua) Dioſc. l. c. H.

f. Semen) Plin. Val. IV. 32. H.

g. Radice) Plin. Val. l. c. H.

h. Multa Syrorum) Πολλὰ Σύρων λάχανα: quo de prouerbio, vide Cael. Rhodig. XXV. 25. p. 1188. et Eraſmum Chil. I. cent. 8. Adag. 56. Id ad Syrorum ignauiam Caelius refert. H.

i. Gingidion vocant) Vulgo *Biſnaga.* Dal.

Gingidion) Galenus de alim. fac. I. 55. p. 364. T. VI. Πλεῖστον ἐν Συρίᾳ τὸ Γιγγίδιον φύεται. Simillimum paſtinacae ſilueſtri pariter Dioſc. facit, II. 167. ſed tenuius, amariuſque. Graeci ſcriptoris verba ſic legenda eſſe ex Crateua ſuo prodit Anguillara, part. 7. p. 107. φύεται πλεῖστον ἐν Κιλικίᾳ τε καὶ Συρίᾳ, βοτάνη σταφυλίνῳ μὲν ἐοικυῖα ἀγρίῳ, λεπτοτέρα δὲ καὶ πυκνοτέρα, καὶ πικρὰ πρὸς τῇ γεύσει. Vulgo *Viſnagba* et *Buſnagba* vocant. A Mathiolo pingitur in Dioſc. II p. 525. quale in horto Regio vidimus. Gloſſae Philoxeni: *Cerepulium*, γιγγίδιον: vbi eruditi, *Cerefolium* legi monent oportere: idque

demque effectus. Eſtur *k.* coctum [1] crudumque ſtomachi magna vtilitate. Siccat *l.* enim [2] ex alto omnes eius humores.

XVII. Siſer *m.* erraticum ſatiuo ſimile eſt, et effectu: ſtomachum *n.* excitat, [3] faſtidium abſterget,

1. *et conditum. Dioſc.* 2. *exactos.* 3. *faſtidium abſterget. Ex aceto . . . vel ex garo vrinam ciet. Gr. et Al.*

idque adeo eſſe gingidion cenſent, quod Galli *Cerfeuil*, vocitant: falſo imperiti Gloſſarum concinnatoris errore deluſi: neque enim cerefolium, γιγγίδιον eſt. H.

k. Eſtur coctum) Iiſdem verbis Dioſc. l. c. Λαχανεύεται δὲ ὠμὸν καὶ ἑφθὸν, καὶ ταριχευθὲν ἐσθίεται. Ἐςὶ δὲ εὐςόμαχον. Vide et Gal. de ſimpl. med. fac. VI. p. 166. H.

l. Siccat) Ita libri omnes. Fuit quum *ex aluo* mallem. Sed *ex alto* idem valet atque ex imo ac profundo ſtomachi receſſu, ſinuue. H.

m. Siſer erraticum) De ſatiuo dictum eſt, ſup. L. ſ. 28. H.

n. Stomachum excitat) Radix ori ſuauis eſt, vtilis ſtomacho, vrinam ciet, appetentiam inuitat. Dioſcorid. ſed de vulgari ac ſatiuo haec omnia. *Dal.*

Stomachum excitat) Dioſc. II. 139. Stomacho prodeſt, vrinam ciet, appetentiam inuitat: εὐςόμαχος, ȣ̓ρητικὴ, ὀρέξεως προκλητική. Vide N. et Em. N. IX. (hic poſ.) *Stomachum*) Praepoſtera interpunctione hic locus ante laborabat, in hunc modum: *Stomachum excitat, Faſtidium abſterget. Ex aceto . . vel garo vrinam ciet.* Vt ſic reſtitueremus, auriculam vellet Galenus, et admonuit de alim. fac. II. 55. p. 364. de gingidio: Προσφέρονται δ' αὐτὸ τινὲς δι' ἐλαίȣ, καὶ γάρȣ· τινὲς δὲ καὶ οἶνον ἢ ὄξος ἐμβάλλοντες καὶ πολύ γε μᾶλλον εὐςόμαχόν τ' ἐςι, καὶ τȣ̀ς ἀποσίτȣς προτρέπει μετ' ὄξȣς ἐσθιόμενον. *Sunt qui ipſum cum oleo et garo mandant: alii autem vinum etiam, vel acetum iniiciunt multoque magis ita ſtomachum iuuat, collapſamque cibi appetentiam, ſi cum aceto ſumatur, excitat.* H.

get, ex aceto *o.* laſerpitiato ſumptum, aut ex pipere et mulſo, vel ex garo. Vrinam ciet, vt [1] Opion credit, et Venerem. In eadem ſententia eſt et Diocles. Praeterea cordi conuenire conualeſcentium, [2] aut poſt multas vomitiones [3] perquam vtile. Heraclides contra argentum viuum dedit, et Veneri *q.* ſubinde offenſanti, aegriſque ſe recolligentibus. Hiceſius ideo *r.* ſtomacho vtile videri dixit, quoniam nemo tres ſiſeres edendo *s.* continuaret: eſſe tamen [4] vtile conualeſcentibus ad vinum tranſeuntibus. Satiui priuatim ſuccus cum lacte caprino potus ſiſtit aluum.

XVIII. Et quoniam pleroſque ſimilitudo nominum [5] Graecorum confundit, contexìmus et *t.* de [6] ſili: ſed hoc eſt [7] vulgatae notitiae. Optimum Maſſi-

1. *Opinion. Ch.* 2. *et poſt. Vet.* 3. *eſſe perquam Vet.* 4. *inutile. Vet.* 5. *Graecorum, in M. d.* 6. *Seſeli. Dioſc.* 7. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. vulgaris Gr. et Al.*

o. *Laſerpitiato*) Quod fuerit prius laſerpitii ſucco dilutum. H.

p. *Opion*) In MSS. *Opinion.* Nos *Ophelion*, vt in Indice diximus, ſincerius arbitramur. H.

q. *Et Veneri . . offenſanti*) Deficienti. H.

r. *Ideo ſtomacho*) Ita libri omnes. Sunt qui velint *inutile* legi. Fruſtra: idcirco vtile Hiceſius ſtomacho credidit, quod periculi nihil ſit, ne largius ſumatur: neminem enim eſſe, qui ſiſeres tres edere continuo poſſit: modice porro ſumptos, prodeſſe: nocere, ſi copioſius edantur. H.

s. *Continuaret*) Sic Horat. Serm. II. 6. *Continuatque dapes.* H.

t. *Et de ſili*) Veteribus Graecis Σέλι ſiue Σίλι, idem fuit quod recentioribus deinde σέσελι. Herodoto in Euterpe σιλλικύπριον quod Dioſc. IV. 64. σέσελι Κύπριον. Nec Graecis modo, ſed et Latinis ſcriptoribus. Feſtus: *Silatum antiqui, pro eo quod nunc ientaculum dicimus, appellabant: quia ieiuni*

Maſſilienſe *v.*: lato enim grano et fuluo eſt. Secundum Aethiopicum, nigrius. Creticum *x.* odoratiſſimum omnium. Radix *y.* iucundi odoris eſt. Semen [1] eſſe et vultures dicuntur. Prodeſt *z.* homini ad tuſſim veterem, rupta *a.*, conuulſa, in vino albo potum. Item *b.* opiſthotonicis, et iocinerum vitiis, et torminibus, et ſtranguriae, duarum aut *c.* trium [2] ligularum menſura. Sunt *d.* et folia

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ.* M. *Semen eius eſſe Gr. et Al.* 2. *linguarum.* M. *et Cb.*

iuni vinum ſili conditum ante meridiem abſorbebant. H.

v. Maſſilienſe) Tria haec genera in horto Regio vidimus. Maſſilienſe a Lobelio pingitur in Obſ. p. 457. Creticum ſiue Tordylion ab eodem, p. 425. Aethiopicum ſeſeli frutex a Dodonaeo, p. 310. H.

x. Creticum odoratiſſimum omnium) Tordylium Dioſc. qui et quod mox ſequitur, *Radix inc. etc.* de Maſſilienſi ſcribit. *Dal.*

y. Radix iucundi) In triplici nempe genere proxime laudato. Dioſc. quoque III. 60. de Maſſilienſi, ῥίζα μακρὰ, εὐώδης. H.

z. Prodeſt) Dioſc. l. c. H.

a. Rupta, conuulſa) Ῥήγματα καὶ σπάσματα Graeci dicunt, vt Dioſc. Εὐπορ. II. 34. p. 78. Ῥῆγμα neruorum tendinumque fractura eſt, (alii arteriarum et venarum eſſe volunt) σπάσμα eorumdem neruorum conuulſio, retractio, et quaſi quaedam complicatio. H.

b. Item) Orthopnoicis et ſtranguriae mederi prodidit ſimiliter Galen. de fac. ſimpl. med. VIII. 227. H.

c. Trium ligularum) In MSS. *trium linguarum.* Lingua, ſeu ligula, menſurae genus eſt, quae et cochlear dicitur: eſt autem pars quarta cyathi, de quo L. XXI. 109. H.

d. Sunt et folia) Deprauate etiam ibi ſcribitur: *contexemus et de ſili: ſed hoc eſt vulgaris notitiae* Emenda: *contexemus et de ſeſeli, hoc eſt; vulgatae notitiae optimum Maſſilienſe.* Salmaſ. pag. 224.

Sunt) Et ſemen quoque capris, ceteriſque pecudibus ad partum iuuandum dari, ſcribit Dioſc. III. 60. Δίδοται δὲ καὶ αἰξὶ καὶ τοῖς λοι-

vtilia, vt quae *e.* partus adiuuent etiam quadrupedum. Hoc *f.* maxime paſci dicuntur ceruae pariturae. [1] Illinuntur *g.* et [2] igni ſacro. Multumque *h.* in ſummo cibo concoctionibus confert, vel folio, vel ſemine. Quadrupedum quoque aluum ſiſtit, ſiue tritum potui infuſum, ſiue [3] mandendo commanducatum e ſale. Boum *i.* morbis tritum infunditur.

XIX. Inula *k.* quoque a ieiunis commanducata, dentes confirmat, ſi vt eruta eſt, terram non attingat: condita *l.* tuſſim emendat. Radicis *m.* vero

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. illinitur Gr. et. Al.* 2. *igne Ch.* 3. *edendo manducatum cum ſale. M.*

λοιποῖς κτήνεσι πρὸς εὐτοκίαν ποτόν. H.

e. Quae partus adiuuent) De ſemine id Dioſcorides. *Dal.*

f. Hoc) Vide quae diximus VIII. 50. H.

g. Illinitur et igni ſacro) Quum in cirrhum tranſit *Dal.*

h. Multumque) Primo cibo, vt ſupra ſ. 13. Semen quidem e vino potum, conferre concoctioni plurimum, auctor eſt Dioſc. l. c. Et vinum ſilatum idcirco ante meridiem bibere ſolitos veteres fuiſſe paulo ante ex Feſto diximus. H.

i. Boum) Faucibus ſcilicet. H.

k. Inula quoque) Ad verbum haec Plin. Val. I. 36. et Apuleius c. 95. t. 2. H.

l. Condita) Nempe condita melle. Plin. Val. I. 58. *Inulae puluere*, inquit, *ligula plena melle mixto, et cocto, vnam mane, et alteram ſero accipies: hoc tuſſi medetur, et arterias lenit.* H.

m. Radicis) In vino videlicet. Nam Marc. Emp. c. 28. p. 200. *Radix inulae*, inquit, *in vino decoquitur, dein ſuccus eius exprimitur, potuique datur ad tineas enecandas. Sed ea radix poſteaquam eruta eſt, terram non debet attingere.* Eadem habet paene totidem verbis Plin. Valer. II. 21. De foliis Apuleius, c. 95. t. 3. *Ad lumbricos: Herbae inulae folia ex vino trita, mirifice quum bibuntur, necant lumbricos.* H.

ro decoctae ſuccus tineas *n.* pellit: ſiccatae autem in vmbra farina tuſſi, et conuulſis, et inflationibus, et arteriis medetur. Venenatorum morſus abigit. Folia *o.* ex vino [1] lumborum dolori illinuntur.

XX. Caepae ſilueſtres non ſunt. Satiuae olfactu ipſo et *p.* delacrymatione caligini medentur, magis vero ſucci *q.* inunctione. [2] Somnum *r.* etiam facere traduntur, et hulcera oris ſanare, com-

1. *iſchiadi. Dioſc.* 2. *Somnium. Ch.*

n. Tineas pellit) Siue taenias. Ταινίαι vocantur lati longiſſimique vermes, qui totius inteſtini longitudinem interdum adaequant. Veteres taenias et tineas indiſcrete dixerunt. Sic Cato de R. R. c. 126. *Si tineae et lumbrici moleſti erunt.* Scrib. Larg. comp. 140. *Ad tineas et lumbricos necandos.* Apuleius item, c. 35. t. 4. *Ad lumbricos et tineas.* Plin. Val. II. 21. *Tineae quoddam vitium ventris eſt, etc.* Q. Seren. c. 31. de lumbricis et tineis purgandis, p. 145. *Quid non aduerſum miſeris mortalibus addit Natura, interno cum viſcere tinea ſerpens, Et lumbricus edax, etc.* Alias etiam Plinio noſtro tineae. L. XI. ſ. 41. eae ſunt fere, quas idem blattas appellat, XXIX. 39. quas ſimul, ceu diuerſas, appellat. Horat. Sat. II. 3. *Stragula veſtis, Blattarum ac tinearum epulae.* H.

o. Folia ex vino) Plin. Val. II. 36. *Lumbis dolentibus curandis: Inulae foliorum, ſiue radicis pulueris denarii duo ex vini cyatho vno bibito, emendant.* H.

p. Et delacrymatione caligini, etc.) Significat delacrymationem acrimonia caeparum excitam oculorum caligini prodeſſe. *Gelen.*

Ex delacrymatione) Delacrymatio, inquit, acrimonia caeparum excita, oculorum caligini depellendae prodeſt. H.

q. Succi inunctione) Sic Dioſc. II. 181. et Galen. de fac. ſimpl. med. VII. p. 198. E Latinis Plin. Val. I. 18. Hippocratem ſequutus; cuius, illud effatum eſt, L. de diaeta, κρόμυον τῇ ὄψει ἀγαθόν. H. cf. Reineſ. II. 8. p. 143.

r. Somnum) Plin. Val. IV. 26. H.

manducatae cum pane. Et *s.* canis morſus, virides ex aceto [1] illitae, aut ſiccae cum melle et vino, ita vt poſt diem tertium ſoluantur. Sic *t.* [2] et attrita ſanant. [3] Coctam in cinere et epiphoris multi impoſuere cum farina hordeacea, et genitalium hulceribus. Succo *v.* et [4] cicatrices oculorum, et albugines, et argema inunxere: et ſerpentium morſus, et omnia [5] vulnera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: et *x.* in iiſdem ſonitum ac graui-

1. *illitae cum aceto, ruta, melle. Dioſc.* 2. *Sic et V. et tritae ſanant Gr. et Al.* 3. *Toſtum in cinerem. V.* 4. *νεφέλια, nubeculas.* 5. *Sic ex MSS. em. H. conſ. Ch. et omnia hulcera Gr. et Al.*

s. Et canis) Dioſc. et Plin. Val. ll. cc. H.

t. Sic et attrita) Attritus nempe calceamentorum. Vide N. et Em. N. X. (hic poſ.) *Sic*) Prius legebatur, *ſic et tritae ſanant.* In MSS. *trita.* Emendandi Dioſcorides auctor fuit, qui L. II. 181. contra calceamentorum attritus vtiles caepas eſſe prodidit: πρὸς ἐκτρίμματα ὑποδημάτων χρήσιμος. H.

v. Succo) Dioſc. l. c. Cicatrix porro νεφέλιον eſt, vitium ſcilicet oculorum, quod nubeculam vocant. Paul. Aegin. III. albugines et cicatrices ita diſtinguit, vt has in ſuperficie conſiſtere dicat, et non ſolum ἀχλὰς, ſed et νεφέλια appellari: illas vero λευκώματα dictas, altius progreſſas cicatrices eſſe. Ἄργεμα vero tum dicitur, quoties circa orbem iridis, propinquaſque ei partes ſic exhulceratio fit, vt extimae iridis partes rubere, interiores vero albeſcere videantur. Ἄργημον vocat Hippocr. de morb. mul. II. H.

x. Et in) Dioſc. II. 181. Marc. Emp. de med. cap. 7. p. 80. *Caepae ſuccus cum melle permixtus et auriculae inſtillatus, grauiter audientes emendat, dolorem ſedat, purulenta expurgat, vermes enecat: aquam etiam quae ingreſſa fuerit, et omnem humorem educit.* Plin. Val. I. 11. *Caepae ſuccum cum melle, quod in carbonibus calefacies, et auriculae infundis, mire ſanat.* Theod. Priſc. l. 7.

grauitatem emendantes, cum adipe anſerino, aut cum melle [1] ſtillauere. Et y. ex aqua bibendum dedere repente [2] obmuteſcentibus. In z. dolore quoque ad dentes colluendos inſtillauere, et plagis beſtiarum omnium, priuatim ſcorpionum. Alopecias a. fricuere, et pſoras, tuſis caepis. Coctas b. dyſentericis veſcendas dedere, et contra lumborum dolores: purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto ſerpentium morſibus, [3] ſepiſque c. [4] multipedae ex aceto. Reliqua d. inter medicos mira diuerſitas. Proximi e. [5] vtiles eſſe praecordiis et concoctioni, inflationemque et ſitim fa-

1. *inſtillauere. D.* 2. *obtumeſcentibus Gr.* 3. *ipſas quoque. M.* 4. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. V. ipſaſque multip. Gr. et Al.* 5. *Sic ex* MSS. *em. H. inutiles V. inutilia Gr. et Al.*

l. 7. *de aurium cauſatione: Sed et caeparum ſuccum, cum anſerinis adipibus mixtum ſimiliter iniicito, et oui alborem cum lacte mulieris.* H.

y. Et ex) Plin. Val. IV. 26. H.

z. In dolore) Plin. Val. l. c. H.

a. Alopecias) Plin. Val. ll. cc. Marc. Emp. cap. 6. p. 45. Schola Salernitana: *Contritis caepis loca denudata capillis Saepe fricant, capitis poteris reparare decorem.* E Graecis Dioſc. et Galen. ll. cc. H.

b. Coctas dyſentericis etc.) Galenus c. 1. L. II. Method. Themiſon. apud Celſum c. 14. Lib. IV. Mercurialis c. 3. Lib. I. Var. *Dal.*

Coctas dyſentericis) Plin. Val. l. c. H.

c. Sepiſque) Subintellige, morſibus. De ſepe multipeda, ſiue millepeda, ſuperius, ſ. 6. H.

d. Reliqua inter) Haec totidem verbis Plin. Val. IV. 26. H.

e. Proximi) Inter medicos nouiſſimi, quos etiam Plin. Val. ſequutus eſt, c. cit. de caepis: *Dioſcorides,* inquit, *putat ex cibo earum ſitim accendi, inflationes fieri, caput praegrauari.* Dioſcoridis verba referenda ex L. II. 181. H.

facere dixerunt, Aſclepiadis [1] ſchola, ad *f.* colorem quoque [2] validum profici hoc cibo. Et *g.* ſi ieiuni quotidie edant, firmitatem valetudinis cuſtodiri: ſtomacho [3] vtiles eſſe, ſpiritus *h.* agitatione: ventrem mollire, haemorrhoidas *i.* pellere, ſubditas pro *k.* balanis: ſuccum cum ſucco feniculi contra incipientes [4] hydropiſes mire proficere. Item *l.* contra anginas, cum ruta et melle. Excitari *m.* [5] eiſdem lethargicos. Varro *n.*, quae [6] ſale, et aceto piſta eſt arefactaque, vermiculis non infeſtari, auctor eſt.

XXI. (VI.) Porrum *o.* ſectiuum profluuia ſanguinis ſiſtit in naribus contrito eo obturatis, vel gal-

1. *ſcholae.* M. 2. *viuidum. Vet. pallidum. Aliud.* 3. *Sic ex* MSS. *em. Hard. vtiles eſſe accogitationi, ventrem mollire.* M. *vtile eſſe ſpiritus a cogitatione. Ch. vtilia Gr. et Al.* 4. *hydropes. M. hypoſchyſes Dioſc.* 5. *eadem. Ch.* 6. *ſale piſto cum aceto madefacta eſt. Vet.*

f. Ad colorem) Plin. Val. l. c. Schola Salernitana de caepis: *Non modicum ſanas Aſclepius aſſerit illas, Praeſertim ſtomacho, pulcrumque creare colorem.* H.

g. Et ſi ieiuni) Plin. Val. l. c. H.

h. Spiritus agitatione) Concitato ructu; nam ructus ventris exercitatio eſt. *Dal.*

Spiritus) Ea ratione quod ſpiritus agitet, inquit Plin. Val. l. c. H.

i. Haemorrhoidas) Galen. de fac. ſimpl. med. VII. p. 198. H.

k. Pro balanis) Balani ſunt glandes, et id quod glandis formam ad ſubducendam aluum in podicem manu inditur. Suppoſitorium vulgus officinarum vocat, *Donner vn ſuppoſitoire à vn malade.* H.

l. Item) Dioſc. II. 181. H.

m. Excitari eiſdem) Caepis ſcilicet, ſi largius edantur. Vide Celſum III. 20. et Dioſc. l. c. H.

n. Varro quae ſale) In Varronis Geoponicis, quae ad nos peruenerunt, hoc non legitur. *Dal.*

o. Porrum ſectiuum) De ca-

gallae mixto, aut mentae: Item ex abortu profluuia, poto ſucco cum lacte mulierum. Tuſſi *p.* etiam veteri, ac pectoris et pulmonis vitiis medetur. Illitis foliis ſanantur et ambuſta, et epinyctides: ita *q.* vocatur [1] hulcus, quae et ſyce, in angulo oculi [2] perpetuo humore manans. Quidam eodem *r.* nomine appellant puſulas [3] liuentes, ac nocti-

1. *hulcus aciem hebetans et in ang. Alii. Certe in M. haec verba, quae et ſyce, deſunt.* 2. *perpetim M.* 3. *Sic vbique MSS. puſtulas Gr. et Al.*

capitato ſolum Dioſcorides tractauit. Plinius ex auctoribus variis haec omnia confuſe miſcet ac conſarcinat. *Dal.*

Porrum) Marc. Emp. c. 10. p. 83. *De porro ſectiuo trito nares fluentes recte obturantur.* Et Plin. Val. de re med. I. 26. *Ad profluuium narium*: *In hoc caſu*, inquit, *porro ſectiuo trito nares obturantur.* De galla in hunc vſum admiſcenda meminit idem Marcellus. Addi mannae vel thuris micam iubet Dioſc. II. 179. H.

p. Tuſſi) Plin. Val. I. 63. cui titulus: *Ad ſanguinem exſcreantes, et phthiſicos affectus*: *Porri ſectiui ſuccum cum lacte mulieris, cyathos duos ieiuno dabis tepefactum.* Adde et Dioſc. II. 179. H.

q. Ita vocatur) Alia ἐπινυκτίδος acceptio haec eſt, praeter eam, quam ſ. 6. attulimus. Eſt porro συκή, hulcus in capite, ſuperciliis, mento, ac podice, cui a fici ſimilitudine nomen eſt: tuberculum videlicet hulceroſum, rotundum, ſubdurum, rubicundum, cum dolore, in partibus praecipue, quae pilo veſtiuntur: capite, palpebris, mento, etc. Σύκωσις Celſo dicitur VI. 3. Et Scrib. Larg. comp. 38. *Excreſcentem carnem, σύκωσιν quam vocant.* Luſit in hoc morbi genus Martialis, L. I. ep. 66. *Cum dixi ficus, rides quaſi barbara verba, Et dici ficos, Caeciliane, iubes. Dicemus ficos, Caeciliane, tuos.* Et *ficos* Plinius non ſemel de arborum fetu dixit: at femineo, vt vocant, genere, non viril. H.

r. Quidam) Quos inter, Celſus a nobis laudatus ſ. 6. H.

noctibus inquietantes. Et *s.* alia hulcera cum melle trito: vel beſtiarum morſus ex aceto: item *t.* ſerpentium. [1] Aurium *v.* vero vitia cum felle caprino, vel pari menſura mulſi: ſtridores cum lacte mulieris: capitis dolores, ſi in nares fundatur: dormiturifue *x.*, in aurem duobus ſucci cochlearibus, vno mellis. Succus *y.* et ad ſerpentium ſcorpionumque [2] ictus bibitur cum mero, et *z.* ad lumborum dolores cum vini hemina potus. Sanguinem *a.* vero exſcreantibus et phthiſicis, diſtillationibus longis, vel ſuccus, vel ex ipſo cibus prodeſt. Item *b.* morbo regio, vel hydropicis. Et ad renum dolores, cum ptiſanae ſucco acetabuli menſura. Idem modus cum melle, vuluas purgat. [3] Eſtur vero et contra fungorum venena: imponitur et vulne-

1. *Aliorum.* *Ch.* 2. *potus.* *Ch.* 3. *Toſtus vero eſtur.* *Vet.*

s. Et. alia) Theod. Priſc. I. 17. H.

t. Item) Theod. Pr. I. 22. *de apum percuſſibus, vel ſcorpionum, ceterorumque ſerpentium. Et porrum tritum impoſitum, ſtatim curat.* H.

v. Aurium) Plin. Val. I. 10. et IV. 20. de porro. *Aurium quoque dolores*, inquit, *cum felle caprino, vel pari menſura vſi*, (lege *mulſi*) *compeſcuerunt.* Plinius ipſe noſter XXVIII. 48. taurinum fel ad aurium dolores et vitia commendat cum porri ſucco. Dioſc. quoque his adiungendus II. 179. et Marc. Emp. c. 9. p. 80. H.

x. Dormiturifue) Plin. Val. IV. 20. et Marc. Emp. c. I. *Porri ſectiui ſuccum cochlearia duo, et vnum mellis, permixta, ituro dormitum, vel in nares, vel in auriculam tepidum infunde, ſtatim proderit.* H.

y. Succus) Dioſc. II. 179. Sotion in Geop. XII. 29. p. 352. Theod. Priſc. l. c. H.

z. Et ad) Marc. Emp. c. 25. p. 172. et Plin. Val. II. 36. et IV. p. 20. H.

a. Sanguinem) Marc. Emp. c. 16. p. 120. et Plin. Val. IV. 20. H.

b. Item) Plin. Val. II. 59. H.

vulneribus. Venerem *c.* ſtimulat, ſitim *d.* ſedat: ebrietates diſcutit: Sed *e.* oculorum aciem hebetare traditur: inflationem quoque facere, quae tamen ſtomacho non noceat, ventremque [1] molliat. [2] Voci *f.* ſplendorem affert.

XXII. Capitato *g.* maior eſt ad eadem effectus. Sanguinem *h.* reiicientibus ſuccus eius cum [3] gallae aut thuris farina, vel acacia, datur. *i.* Hippocrates et ſine alia mixtura dari iubet: vuluaſque [4] contractas aperire putat: fecunditatem etiam feminarum hoc cibo [5] augeri. Contritum ex *k*, melle hulcera purgat. Tuſſim et *l.* diſtillationes thoracis, pulmo-

1. *mollire. εὐκοίλιον. Dioſc.* 2. *vocis. Ch.* 3. *gal-la, aut. V.* 4. *contractis aperire ſe, putat. Ch.* 5. *augere. Ch.*

c. *Venerem*) Dioſc. l. c. H.

d. Sitim ſedat) Hoc parum credibile, quoniam calidum et ſiccum eſt. *Dal.*

e. Sed ocul.) Dioſc. l. c. H.

f. Voci) Dioſc. l. c. *καθαίρει δὲ καὶ τὴν ἀρτηρίαν*, Ariſtot. ſ. 11. probl. 39. p. 741. *Διὰ τί τὰ πράσα συμφέρει πρὸς εὐφωνίαν, ἐπεὶ καὶ τοῖς πέρδιξιν. Cur porrum voci confert? Nam et perdici in ea re conferre ſcimus.* Sotion quoque in Geop. l. c. Vide quae de Nerone dicta, L. XIX. 33. H.

g. Capitato) Haec Plin. Val. a noſtro plane ad verbum IV. 20. H.

h. Sanguinem) Plin. Val. l. c. H.

i. Hippocrates) De morb. mul. II. text. 89. p. 612. ac L. de ſteril. text. 13. p. 630. Item Plin. l. l. In vuluae praecluſione ac duritie, *πρὸς μύσιν καὶ σκληρίαν ὑστέρας*, porri capitati comam in aceto coctam dari Dioſc. iubet II. 179. H.

k. Contritum) Marc. Emp. c. 4. p. 42. et Plin. Val. III. 22. et IV. 20. H.

l. Tuſſim) Ad verbum haec Plin. Val. IV. 20. Marc. Emp. c. 16. p. 116. *Porri contuſi ſuccus expreſſus, cum oleo decoctus, et epotus, plurimum tuſſientibus prodeſt.* H.

monis et *m.* arteriae vitia ſanat, datum in *n.* ſorbitione ptiſanae: vel crudum, [1] praeter *o.* capita, ſine pane, ita vt alternis diebus ſumatur: vel *p.* ſi [2] pura exſcreentur. Sic *q.* et voci, vel Veneri, ſomnoque multum *r.* confert. Capita *s.* bis aqua mutata

1. *ita vt tria capita ſine pane alternis diebus ſumantur. V.* 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. puru lenta Gr. et Al.*

m. Pulmonis et arteriae ſana vitia) Rectius in antiquo codice *pulmonis et arteriarum ſanat vitia.* Nam canalem illum qui gulae coniunctus eſt, quoque meat ſpiritus, et Cicero in libris ad Herennium et praeter Ciceronem alii, *arterias* numero multorum libentius quam numero vnitatis appellant. *Pint*

n. Sorbitione) Siue ptiſanae dicatur, de qua L. XVIII. 15. ſiue alicae de qua L. eodem ſ. 29. nihil intereſt. Marc. Emp. c. 15. p. 106. *Pulticulam ex alica facies, in quam capita porrorum contuſa mittes, et ſimul decoques, et deinde colabis, et ſorbitione ea contra faucium moleſtias, quum volueris, vteris.* Et c. 17. p. 124. *Vtiles ſunt inter initia quamuis moleſta, ſuſpirioſis ſorbitiones de porro capitato factae, et ex vrtica et naſturtii ſemine.* Hauſere iſti a Celſo IV. 4. qui ad tuſſim *ſorbitiones* commendat, *in quibus porrum incoctum tabuerit: cibumque mollem, vt maluam, et vrticam.* H.

o. Praeter) Demptis capitibus, folia vti cruda edantur. Sic in morbo haud multum abſimili, Plin. Val. l. 28. *Ad ſtillationem narium ex humore: Porri capitati folia cruda ſine pane eduntur.* Idem de ſectiuo Marc. c. 14. p. 120. *Vuae diſtillationi - - - proſunt porri ſectiui folia non cocta, ſine pane, aſſidue manducata.* H.

p. Vel ſi purulenta exſcreentur) *Pura* non *purulenta,* in eodem. *Pint.*

Vel ſi) Etiam ſi e thorace pus exſcreetur. Dioſc. II. 179. Ἀνάγει τὰ ἐκ θώρακος. H.

q. Sic et) Haec totidem verbis Plin. Val. IV. 20. H.

r. Somnoque multum confert) Dioſcoridi δυσόνειρον tumultuoſum ſomnum parit. *Dal.*

s. Ca-

tata coſta, aluum ſiſtunt, et [1] fluxiones veteres. Cortex decoctus illituſque inficit *t.* canos.

XXIII. Allio magna *v.* vis, magnae vtilitates contra *x.* aquarum et locorum mutationes. Serpentes *y.* abigit, et ſcorpiones odore: atque *z.*, vt aliqui tradidere, et beſtiarum omnium ictibus medetur, potu, vel cibo, vel illitu. Priuatim *a.* contra haemorrhoidas prodeſt, cum vino redditum vomitu. Ac *b.* ne contra araneorum murium venenatum morſum valere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, debellat: item hyoſcyamum: canum *c.* morſus, [2] in quae vulnera cum

1. *inflationes.* V. 2. *inque.* M.

s. Capita) Plin. Val. l. c. H.

t Inficit) Canitiem pellit, capilloſque denigrat. H.

v. Allio) Ad verbum haec Plinius Val. IV. 17. H.

x. Contra) Plin. Val. l. c. *Peregrinantibus eſui datum, minime patitur eos aquarum ac locorum mutatione permutari.* H.

y. Serpentes) Plin. Val. l. c. et Simeon Sethi, L. de alim. tit. de allio: Φεύγουσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ ὄφεις, ὥσπερ καὶ τὰ πήγανα, *etc.* H.

z. Atque) Plin. Val. l. c. et auct. Geop. XII. 30. p. 353. H.

a. Priuatim) Αἱμοῤῥοὶς non morbi hoc loco, ſed ſerpentis quoddam genus eſt, ex eo dictum, quod morſu ſanguinem eliciat, et diſſolutis venarum commerciis, quidquid animae eſt, euocet per cruorem, vt refert Solinus, c. 27. p. 51. De eo Lucanus IX. 708. *At non ſtare ſuum miſeris paſſura cruorem, Squamiferos ingens haemorrhois explicat orbes.* Vide Sarraceni notas in Dioſc. II. 182. De ſerpente porro hic agi, non de morbo venarum ani, qui haemorrhois quoque appellatur, vel ex orationis ſerie ipſa conſtat. H.

b. Ac ne) Dioſc. II. p. 182. H.

c. Canum) Dioſc. l. c. et Plin. Val. III. 51. IV. 17. H.

cum melle imponitur. Ad *d.* ſerpentium quidem ictus potum cum reſtibus *e.* ſuis efficaciſſime ex oleo illinitur: attritiſque corporum partibus, [1] vel ſi *f.* in veſicas intumuerit. Quin *g.* et ſuffitu eo [2] ſecundas partus euocari exiſtimauit Hippocrates: cinere *h.* eorum cum oleo, capitis hulcera manantia ſanitati reſtituens. Suſpirioſis coctum, aliqui crudum [3] id tritum dedere. Diocles *k.* hydropicis cum centau-

1. *vel ſi veſica intumuerit.* M. 2. *ſecundas et partus.* V. *ſecundas a partu.* Aliud. Lego, *ſecundos partus,* *vti c. 11.* 3. *Sic et.* M.

d. Ad ſerp.) Haec ad verbum Plin. Val. IV. 17. H.

e. Reſtibus ſuis) Radiculis bulbo ſubadnexis. Alii, *veſtibus*, id eſt, membranoſis corticibus. *Dal.*

Cum reſtibus) Cum foliis. H.

f. Vel ſi) Etiamſi partes eae attritae, in veſicae morem intumeſcant. Plin. Val. l. c. *Quaeque in veſica* (lege, *in veſicas*) *tumeſcunt, lenit impoſitum.* H.

g. Quin et) Et eſu quoque allii, ſecundas euocari auctor eſt iidem Hippocr. de morb. mul. I. 74. Suffitu vero Plin. Val. l. c. ex eodem Hippocrate, et Dioſc. II. 182. Secundas porro ὑϛέραν, Latini pariter ac Graeci membranam eam vocant, qua partus obuolutus vtero prodit, quae et ſecundina dicitur. Vulgo ab Anatomicis, *l'arriere faix.* H.

h. Cinere eorum) Plin. Val. IV. 17. et Marc. Emp. c. 4. p. 40. *Allium cum ſua veſte comburitur, ciniſque eius ex oleo capiti hulceroſo imponitur.* H.

i. Suſpirioſis) Vide Not. et Em. N. XI. (hic coll.) *Suſpirioſis*) Vocem hanc *tritum* adiecimus, tum ex MSS. exemplarium fide, tum ex vetuſtis ſcriptoribus geminis, quorum alter a Plinio noſtro, ab altero Plinius ipſe hauſiſſe videtur. Nam Plin. Valer. IV. 17. de allio: *Suſpirioſis quidem,* inquit, *per ſe crudum, aliqui et cum lacte tritum dedere.* Celſ. IV 4. *de difficultate ſpirandi. Datur etiam vtiliter frictum allium, dein contritum, et cum melle mixtum.* H.

k. Diocles) Ad verbum haec Plin. Val. l. c. H.

taurio, aut *l.* in ſico duplici ad euacuandam aluum: quod efficacius praeſtat viridi cum coriandro in mero potum. Suſpirioſis *m.* aliqui et tritum in lacte dederunt. Praxagoras *n.* et contra morbum regium vino miſcuit: et contra ileum in oleo et pulte: ſic illinens ſtrumis quoque. Antiqui et inſanientibus dabant crudum. Diocles *o.* phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi, et [1] gargarizare prodeſt. Dentium *p.* dolorem tribus capitibus in aceto tritis [2] imminuit, vel ſi decocti aqua colluantur, addaturque ipſum in caua dentium. *q.* Auribus etiam inſtillatur ſuccus cum adipe anſerino: *r.* phthiriaſes

1. *gargariſſare. Ch.* 2. *minuit. Ch.*

l. In fico duplici) Inter duas ficos exceptum: vel, fico portione dupla addito *Dal.*

Aut in) Plin. Val. III. c. de hydropiſi: *Allium viride*, inquit, *cum fico duplici malum euocat.* Et L. II. de allio: *Viride cum coriandro et ficu datum, aluum mollire perhibetur.* Ficus duplex ea eſt quae reliquis maior amplioriſque formae, quae et mariſca appellata eſt, L. XV. 19. Vegetius, art. vet. I. *Addiſne nouem duplices ficus.* Idem alio loco: *Ficus duplices viginti, rutae faſciculum.* Horat. ſat. II. 2. v. 122. *At nux ornabat menſas, cum duplice ficu.* H.

m. Suſpirioſis) Plin. Val. IV. 17. H.

n. Praxagoras) Plin. Val. haec iiſdem verbis l. c. et L. II. 59. Q. Serenus, c. 59. de regio morbo pellendo, p. 161. *Allia trita dabis vino madefacta calenti.* H.

o. Diocles) Et Plin. Val. III. 9. H.

p. Dentium) Plin. Val. I. 36. et Dioſc. II. 182. H.

q. Auribus) Plin. Val. IV. 17. Rurſum hoc medicamentum proponitur ad aurium vitia XXIX. 39. H.

r. Phthiriaſes) Q. Serenus, c. 6. de phthiriaſi arcenda p. 128. *Saepius ergo decet mordax haurire ſinapi, Vel nitro ac ſale permixtis, acidoue liquore Laxatis, vt ſint ſimul allia, tangere corpus.* H.

riaſes et [1] porrigines *s.* potum, tuſum item cum aceto et nitro compeſcit: diſtillationes cum lacte, vel tritum [2] permixtumue caſeo molli: quo genere et raucitatem extenuat: vel phthiſin, in fabae ſorbitione. In *t.* totum autem coctum vtilius [3] eſt crudo, elixumque toſto: ſic et voci confert. [4] Tineas *v.* et reliqua animalia interaneorum pellit, in aceto mulſo coctum. Teneſmo in pulte medetur. Tem-

1. *Sic et Vet. et Ch.* πίτυρα. *Dioſc. furfures prurigines Gr. et Al.* 2. *permiſtumque. V.* 3. *eſt, in M. d.* 4. *Taenias. Alii.*

s. Et porrigines) Porrigo, Graece πιτυρίασις, eſt vbi inter pilos quaedam quaſi ſquamulae aſſurgunt, eaeque acutae reſoluuntur, in modum furfuris, et interdum madent, multo ſaepius ſiccae ſunt. Fere in capillo fit, rarius in barba, aliquando in ſupercilio. Celſus VI. 2. Deſcribitur ſatis elegantor a. Q. Sereno, cuius carmen recitabimus ſ. 84. Vide N. et Em. N. XII. *Et*) Prius et *prurigines* legebatur. At erroris admonuit Marc. Emp. c. 4. p. 40. *Ad pityriaſin*, inquit, *et porrigines capitis*, *prodeſt vngere caput allio trito ex aceto et nitro.* Nec non Dioſc. qui L. II. 82. τὰ πίτυρα allio quoque eximi prodiderit. Adde conſenſum exemplarium MSS. R. Colb. Chiffl. etc. in quibus *porrigines*, non *prurigines* ſcribuntur. H.

t. In totum) Plin. Val. IV. 17. H.

v. Tineas) Marc. Emp. c. 28. p. 200. Plin. Val. II. 21. et IV. 17. Scrib. Larg. comp. 140. *Ad tineas necandas, eiiciendas per triduum allium plurimum edat, etc.* H.

x. Tenaſmo in pulte medetur) Sic legunt alii. Scribo *teneſmo* non *tenaſmo*, tum ex archetypo noſtro, tum etiam ex Galeno in Diffinitionibus ſi legitima eſt fetura, et Iſagoge. item ex Paulo tertio, et Dioſcoride ſaepe, omnibuſque gregatim medicis, ne citando tundam. Dici vero poteſt et *tenaſmos* et *teneſmos*, a verbo Graeco τείνεσθαι, hoc eſt intendi. Paulus libro citato eleganter, vt omnia, hunc morbum diffinit his verbis: *Teneſmus eſt continua et implacabilis deſidendi*

Temporum *y.* doloribus illitum elixum: et puſulis coctum cum melle, deinde tritum. Tuſſi *z.* cum adipe vetuſto decoctum, vel cum lacte: Aut *a.* ſi ſanguis etiam exſcreetur, vel [1] pura, ſub pruna coctum, et cum mellis pari modo ſumptum: Conuulſis, ruptis, cum ſale et oleo. Nam cum adipe tumores *b.* [2] ſuſpectos ſanat. Extrahit *c.* fiſtulis vitia cum ſulphure et reſina, etiam arundines *d.* cum pice.

1. *Sic ex* MSS. *em. H. conſ. Ch. purulenta Gr. et Al.*
2. *ne in abſceſſum, vel gangraenam tranſeant. Alii. canceroſos. Alii. peſtilentes, aut venenatos. Alii.*

di cupiditas, qua nihil praeter modice cruenta vel mucoſa egeritur. Pint.

Teneſmo) Plin. Val. IV. 17. H.

y. Temporum) Plin. Val. l. c. H.

z. Tuſſi) Crudum coctumue allium in cibo ſumptum tuſſim lenire ait Dioſc. II. 182. Q. Seren. c. 18. p. 136. *Interdum fauces tuſſi quatiuntur acerba: Allia tum ſumes decocta, et melle peruncta.* Celſ. IV. 4. vbi de tuſſientibus. *Vtilis eſt,* inquit, *cibus interdum mollis, vt malua, vt vrtica: interdum acer, vt lac cum allio coctum.* H.

a. Aut ſi ſanguis etiam exſcretur vel purulenta) Non *purulenta,* ſed *pura,* in eodem, vt ſupra etiam notatum eſt. *Pint.*

b. Tumores) Quos eſſe peſtilentiales iure ſuſpiceris H.

c. Extrahit) Ad verbum haec Plin. Val. III. 22. Et Marc. Emp. IV. p. 42. *Allium contritum cum ſulphure et reſina, hulcerum et fiſtularum quaelibet vitia extrahit.* H.

d. Harundines cum pice) Harundinum infixas aſſulas: nam ex harundine ſagittae fiebant. *Dal. Etiam harundines cum pice)* Scribo *hirudines*, hoc eſt ſanguiſugas, non *harundines*, ex antiquo exemplari. *Pint.*

Etiam) Arundinum infixas corpori aſſulas. Vide N. et Em. N. XIII (hic coll.) *Etiam)* Subintelligo, allium extrahit. Ita libri omnes, etiam MSS. Plane vt ſuſpecta ſit fides antiqui exemplaris, ex quo Pintianus *hirudines*, hoc eſt ſanguiſugas

pice. Lepras *e.*, lichenas, lentigines exhulcerat, ſanatque cum origano: vel *f.* cinis eius ex oleo et garo illitus. Sic *g.* et ſacros ignes. Suggillata aut *h.* liuentia ad colorem reducit, combuſtum ex melle. Credunt *i.* et comitialem morbum [1] ſanari, ſi quis eo in cibo vtatur ac potione. *k.* Quartanas quoque excutere potum caput vnum cum laſerpitii obolo in vino auſtero. Tuſſim *l.* et alio modo, ac pectorum ſuppurationes quantaſlibet ſanat, [2] fractae *m.* incoctum fabae, atque ita in [3] cibo ſumptum,

1. *Sic et M. et Ch ſanare Gr. et Al.* 2. *factae. Ch.* 3. *cibos. Ch.*

gas, reponere conatus eſt. Praeſertim Marcello Empirico, Plinioque Valeriano, huic lectioni mire ſuffragantibus: ſcriptoribus quidem non eruditiſſimis, ſed quibus tamen concedendum in hac parte plurimum, quum opus ambo ſuum ex Plinii fere ſententiis verbiſque concinnarint. Et ille quidem c. 34. p. 233. *Allium elixum*, inquit, *cum pice impoſitum, arundines extrahit corpori adfixas. Filix radix trita arundinem extrahit: rurſum arundinis radix, etc.* Iſte L. III. 49. *Ad extrahenda ea quae corpori infixa ſunt: Allium elixum cum pice, arundines extrahit, etc.* H.

e. Lepras) Dioſc. II. 182. H.

f. Vel cinis) Plin. Val. III. 34. H.

g. Sic) Plin. Val. l. c. H.

h. Sugillata) Dioſc. l. c. et Plin. Val. III. 47. iiſdem verbis. Sugillata Graecis, τὰ ὑπώπια, partes ſunt circa oculos percuſſionibus contuſae et liuidae: ſed et de omni contuſione corporis, et liuore, in qualibet parte, ea vox tum Latina, tum Graeca effertur. Gloſſarium: *Sugillare*, πλήσσειν, ὑπωπιάζειν. H.

i. Credunt) Plin. Val. II. 58. H.

k. Quartanas) Plin. Val. ad verbum, L. III. 6. H.

l. Tuſſim et alio modo) Senſus eſt; Tuſſim et hoc modo ſanari, et illo altero remedio, iam contra quartanas dicto. *Gelen.*

Tuſſim) Praeter allatum proxime his verbis, *Tuſſi cum adipe vetuſto decoctum, vel cum lacte.* Hic Gelenius ceſpitauit. H.

m. Fractae) Plin. Val. IV. 17.

ptum, donec ſanitatem reſtituat. Facit et ſomnos, atque in totum rubicundiora corpora. Venerem quoque ſtimulat cum coriandro viridi tritum, potumque e mero. Vitia *n.* eius ſunt, quod oculos hebetat, inflationes facit, ſtomachum laedit copioſius ſumptum, ſitim *o.* gignit. Cetero *p.* contra pituitam, et gallinis et gallinaceis prodeſt mixtum farre in cibo. Iumenta vrinam reddere, atque non torqueri tradunt, [1] ſi trito natura *q.* tangatur.

XXIV. (VII.) Lactucae *r.* ſponte naſcentis primum eſt genus eius, quam *s.* caprinam vocant, qua

1. *ſi eo trito. M.*

17. vbi haec tranſſcripſit, *in faba coctum* dixit. H.

n. Vitia) Haec pariter Dioſc. II. 182. Oculos hebetare prodidit etiam Hipp. de diaeta II. text. 24. p. 224. H.

o. Sitim gignit) Galeno cap. vlt. Lib. XII. methodi, allium ſitim prorſus nullam facit. *Dal.*

p. Cetero) Vide quae diximum X. 78. H.

q. Natura) Naturae nomen pro genitalibus vſurpat, verecundiae cauſa. Vide inferius XXII. 15. H.

r. Lactucae) Hoc eſt, ſilueſtris, quae a ſatiua diſtat. H.

s. Quam caprinam vocant) Marinam, ex Corn. Celſo, cap. 12. Lib. II. Eam autem tithymallum eſſe idem Celſus exponit cap. 7. L. V. Sed cum ex tithymalli generibus platyphyllos verbaſco ſimile folium habeat, quod a lactucae figura non admodum diuerſum eſt, platyphyllon lactucam marinam dictum priuatim fuiſſe docti putant. Dioſcorides ſucco lactucae ſilueſtris poto ex poſca ad duos obolos, aquam per aluum elici tradit. Lactucas in vniuerſum herbas omnes, quae lacteum ſuccum amarum fundunt, Plin. hic appellaſſe videtur imprudenter. *Dal.*

Quam) Hanc eo nomine iam ſuperius indicauit, XIX. 39. Marinam vocat Celſ. II. 12. *Lactucae marinae lac*, inquit, *cuius Gutta pani adiecta abunde purgat.* Et III. 21. de aqua inter cutem: *Prodeſt etiam lactucae marinae, quae grandis iuxta naſcitur*

qua piſces in mare deiecta protinus necantur, qui ſunt in proximo. Huius *t.* lac ſpiſſatum, mox in aceto pondere obolorum duûm, adiecto aquae vno cyatho, hydropicis datur. [1] Caule et foliis contuſis, aſperſo ſale, nerui *v.* inciſi ſanantur. *x.* Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis menſe, dentium dolorem prohibent.

XXV. Alterum eſt genus quod *y.* Graeci [2] caeſapon vocant. Huius folia trita, et cum polenta illita, hulceribus medentur. [3] Haec in aruis naſcitur.

1. *Caule vero et. V.* 2. *Sic et Ch. ſeſapon. V. eſopon Gr. et vulgg.* 3. *Hae in aruis innaſcuntur. M.*

ſcitur, ſemen cum aqua potui datum. Eadem τιθύμαλος eſt, vti dicetur XXVI. 39. Et teſtis quoque Celſus V. 7. *Lactuca marina,* inquit, *quae a Graecis τιθύμαλος nominatur.* Igitur illud eſt tithymali genus, quod paralium vocant, purgationibus aptum, de quo L. XXVI. Plinius ipſe eiuſdem L. XVI. 39. *Tithymalum noſtri herbam lactariam vocant, alii lactucam caprinam, etc.* H.

t. Huius lac) Dioſc. II. p. 166. hanc vim eamdem lactucae ſilueſtris lacti adſcribit, eumdemque fere dandi modum imperat: lactucae marinae ſemini, Celſ. III. 21. H.

v. Inciſi ſanantur) At potius puncti. Lac enim tithymali cum fermento mixtum neruorum puncturis confert. Eo ſe vſum fuiſſe in quodam ruſtico Galenus refert L. III. κ. γένη. *Dal.*

Nerui) Ad hos vſus adhibitum a ſe tithymali ſuccum Galenus ipſe prodidit κατὰ γένη, III. 2. p. 716. H.

x. Eadem) Idem fere de tithymalo Dioſc. IV. 165. H.

y. Quod Graeci eſopon vocant) Quod Graeci oeſopon, οἴσοπον vocant. Nimirum ſucco turgentem, ἀπὸ τοῦ οἴσειν τὸν ὀπόν. Alii, ἀπὸ τῆς ἄσης, id eſt, τῆς λύπης, καὶ ὀποῦ, ἄσοπον dictam volunt, quod ſucco ſit ob amarorem ingrato: id quod mihi placet. Alii a verbo ἆσαι *implere*, aſopon, quaſi ſucca lacteo plenam, dictam malunt

tur. Tertium z. genus eſt in ſiluis naſcens, iſatin vocant. Huius a. folia trita cum polenta vulneribus proſunt. Quarto b. infectores lanarum vtuntur: [1] ſimile erat lapatho ſilueſtri foliis, [2] niſi [3] plura

Kk 3 haberet,

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. Quarto infectores vtuntur: quod glaſtum vocant, ſimile erat . . . niſi quod plura habet Gr. et Al.* 2. *niſi plura haberet et. Ch.* 3. *pinguiora. Dioſc.*

malunt. Lactuca ἔσοπος, id eſt, ὀπώδης, ſiue ὀπȣ μεςή, Endiuia ſilueſtris officinarum, quae folia habet profundiſſime laciniata et inciſa. Pro lactuca ſilueſtri pingit Dodonaeus. *Dal.*

Graeci caeſapon) Sic libri omnes etiam MSS. tum hoc loco, tum huius loci indice. Dalecampius *aeſopon* legit: ſed in ea voce nugari eum recte Salmaſius admonuit, in Solin. p. 258. H.

z. *Tertium genus, etc.*) Quoniam Dioſcorides glaſti ſilueſtris folia, lactucae ſimilia eſſe prodidit, ignoranter Plinius cum lactucis eam plantam confundit: erroremque illum altero cumulat, quum poſt glaſtum ſilueſtre, ſatiuum etiam lactucis adiungit. *Dal.*

Tertium) Lactucae videlicet: quo nomine nunc comprehenduntur genera herbarum omnia, quae lacteum ſuccum fundunt. Hanc porro iſatin, quam in ſiluis naſci Plinius admonet, ſilueſtrem intelligi ab eo perſpicuum eſt, atque adeo diuerſam ab ea qua infectores vti conſueuere: haec enim ſatiua eſt, vti mox ex Oribaſio docebimus: quod Salmaſium fugit, l. c. H.

a. *Huius folia, etc.*) De ſatiuo id Dioſcorides, nulla facta mentione polentae. *Dal.*

Huius) Sic Dioſc. II. 216. nec paulo etiam expreſſius Galenus de ſimpl. med. fac. VI. p. 179. H.

b. *Quarto*) Iſati nimirum ſatiua. Oribaſ. L. XI. fol. 199. poſt Dioſc. II. 215. et Galen. de fac. ſimpl. med. VI. p. 179. *Iſatis ſatiua herba eſt, qua tingendis lanis infectores vtuntur: folia plantaginis habet, pinguiora tamen, et nigriora. Silueſtris vero iſatis eſt ſatiuae ſimilis: folia tantum habet maiora ad lactucae foliorum ſimilitudinem. etc.* De iſati plura dicemus XXII. 2. Silueſtris iconem exhibet Dodonae-

haberet; et nigriora. Sanguinem *c.* ſiſtit. Phagedaenas et putreſcentia hulcera, [1] quae ſerpunt, ſanat: item tumores ante ſuppurationem. Contra ignem ſacrum radice vel foliis prodeſt: vel *d.* ad lienes [2] pota. Haec propria ſingulis.

XXVI. Communia *e.* autem ſponte *f.* naſcentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, et *g.* [3] ipſo, et foliis ſcabritia. Ex his rotunda folia et breuia habentem ſunt [4] qui *h.* hieraciam vocent,

1. *et quae. Vet.* 2. *potu. Vet.* 3. *thyrſo, M. in ipſo. Vet.* 4. *qui heracliam. Ch.*

donaeus p. 79. Satiuae idem, et Lobelius in Obſ. p. 189. H.

c. Sanguinem) Haec totidem verbis Dioſc. II. 215. de ſatiua iſati; et Galenus l. c. Vterque poſt Hippocratem L. de hulcer. text. 7. p. 669. H.

d. Vel ad lienes pota) De ſilueſtri id Dioſcorides. *Dal.*

Vel) Et Iſati quoque ſilueſtri hanc vim attribuit Dioſc. l. c. H.

e. Communia) Hoc eſt, ſilueſtribus, ſuperius explicatis. De ſatiuis inferius. H.

f. Sponte naſcentibus) Silueſtri lactucae. Dioſc. *Dal.*

g. Et ipſo) Et in ipſo caule, et in foliis quaedam ſcabrities ineſt. H.

h. Qui hieraciam vocent) Lege, *Hieracium.* Plinius hieracium cum lactuca oſcitanter confundit, nec alibi vſquam Hieracii naturam explicat. Dioſcoridis de hieracio haec verba ſunt: φύλλα ἔχει ἐκ διαςημάτων ἐπεσχισμένα ἀραιῶς, σύγχω ἐμφερῆ τὴν περιφέρειαν. Plin. deceptus ſignificatione vocis περιφερὲς, pro ambitu *rotunditatem* vertit. *Dal.*

Qui hieraciam) Galli vocant, *Laitue ſauvage*, Apuleius c. 30. *Graecis thridax agria dicitur, aliis hieracion. - - Italis lactuca ſiluatica.* Et tit. 1. *Ad oculorum caliginem: Dicunt aquilam, quum in altum volare voluerit, proſpicere rerum naturas, lactucae ſiluaticae folium euellere, et ſucco eius ſibi oculos tingere, et maximam inde claritatem accipere. Herbae igitur lactucae ſiluaticae ſuccum cum vino optimo vetere, et melle*

cent, quoniam accipitres ſcalpendo eam, ſuccoque oculos [1] tingendo, obſcuritatem, quum ſenſere, diſcutiant. Succus omnibus candidus, viribus [2] quoque papaueri ſimilis: carpitur per meſſes inciſo caule, conditur in fictili nouo, ad multa praeclarus. Sanat *i.* omnia oculorum vitia cum lacte mulierum; [3] argema, nubeculas, cicatrices, aduſtioneſque *k.* omnes, praecipue caligines. Imponitur etiam oculis in lana contra *l.* epiphoras.

 Idem

1. *vngendo.* *M.* 2. *quibus papauer.* *M.* 3. *Sic ex* MSS. *em Hard. arcema nubiculas. Ch. arcet nubeculas Gr. et Al.*

melle acapno, quod ſine fumo collectum eſt, mixtum in ampullam vitream condito, et eo vtaris: ſummam medicinam experieris. Hoc ipſum refert de accipitre Aelianus H. A. II. 43. H.

i. Sanat) In vetuſto exemplari, non *Arcet nubeculas* habetur, ſed *Arcema nubeculas.* Scribo, *Sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum, argema, nubeculas, circatrices, etc.* Pint.

Sanat) Apul. l. c. et Dioſc. II. 166. Ἀποκαθαίρει δὲ καὶ ἄργεμα ἀχλύν. Ποιεῖ καὶ πρὸς ἐπικαύσεις ἐγχριομένη σὺν γυναικείῳ γάλακτι. Hoc loco ἐπίκαυσις oculorum eſt ſordidum, impurum, cruſtoſumque hulcus. H.

k. Aduſtioneſque omnes) ἐπικαύσεις Dioſcoridi, ἐπικαύματα Aeginetae, nempe vlcera ſcordida, cruſta tecta, qua exempta oculi humor ſaepe effluit. *Dal.*

Aduſtioneſque) Hulcera oculorum exuſta putat hic Dalecampius intelligi: nos ambuſta (niſi de iis paulo poſt ſermo foret) hoc eſt, aduſtiones a feruente aqua vel igni factas. De his enim Theod. Priſcian. I. 17. *De vſtione calidae, vel ignis . . . Et lactucae tritae cum ſalibus, pro cataplaſmate impoſitae, continuo curant . . Alumine ſciſſo cum oleo contrito omnes vſtiones vngo.* H.

l. Contra epiphoras) Ἐπιφορὰ, oculi praecipue morbus eſt, qui fit ab humorum influxu atque impreſſione. Is quum cetera membra obſidet, partis in quam fit impetus ingruentis humoris ſem-

Idem *m.* ſuccus aluum purgat, in poſca potus ad duos obolos. [1] Serpentium *n.* ictibus medetur in vino potus. Et folia, [2] thyrſique triti, ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maxime contra ſcorpionum ictus. Verum contra phalangia commixto vino [3] ex aceto. Aliis quoque venenis reſiſtunt, exceptis quae ſtrangulando necant, aut iis quae veſicae nocent: item pſimmythio excepto. Imponuntur et ventri ex melle atque aceto, ad detrahenda vitia alui. Vrinae difficultates, ſuccus emendat. Crateuas eum et hydropicis obolis duobus in aceto et cyatho vini dari iubet. Quidam *o.* et e ſatiuis colligunt [4] ſuccum minus efficacem. Peculiares *p.* earum vires [5] partim iam dictae ſunt, ſomnum faciendi, Veneremque inhibendi, aeſtum refrigerandi, ſtomachum purgandi *q.*, ſanguinem augendi. [6] Non *r.* paucae reſtant: quoniam et inflationes diſcutiunt, [7] ructuſque lenes faciunt. Nec vlla-

1. *Scorpionum et phalangiorum. Dioſc.* 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. M. d. trita. Vet. et folia toſta thyrſique Gr. et Al.* 3. *et M.* 4. *ſucco minus efficaci. M.* 5. *particulatim. V.* 6. *Nunc non M.* 7. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. M. Ructuſque lenes faciunt, concoctiones adiuuant. Cruditatem ipſae nequaquam faciunt. Nec vlla, Gr. et Al. concoctionem Ch.*

ſemper nomen adiici conſueuit, ventris puta, aut vteri, aut teſtium epiphoras appellando. H.

m. Idem) Dioſc. l. c. Καθαίρει δὲ μετ᾽ ὀξυκράτου ποθεὶς ὁ ὀπὸς δυοῖν ὀβολοῖν ὁλκῇ, ὑδατώδη κατὰ κοιλίαν. H.

n. Serpentium) Dioſc. l. c. *Scorpionum.* H.

o. Quidam) Dioſc. l. c. iiſdem verbis. H.

p. Peculiares) L. XIX. 38. Has quoque lactucae dotes complexus eſt Dioſc. II. 165. et 166. H.

q. Purgandi) Imo, *Roborandi*

vlla *s.* res in cibis auiditatem incitat inhibetque eadem: in *t.* cauſa [1] alterutraque modus eſt. Sic et aluum copioſiores ſoluunt, modicae ſiſtunt. Lentitiam pituitae digerunt, atque vt aliqui tradiderunt, ſenſus *v.* purgant.[2] Stomachi diſſoluti vtiliſſime [3] adiuuantur: in eo vſu [4] et oxypori *x.* obolis aſperitatem addito dulci ad [5] intinctum aceti temperantes: ſi craſſior pituita ſit, [6] ſcillite aut vino abſinthite: et ſi tuſſis ſentiatur, hyſſopite admixto. Dantur coeliacis cum intubo erratico, et ad duritiam *y.* praecordiorum.

Kk 5 Dan-

1. *alterutrimque. M. vtrimque. Vet.* 2. *Stomachus diſſolutos vtil. adiuuant. M.* 3. *adiuuant, vti ne eo vſu abluantur. Oxyporopalae, etc. Vet. Aqueus in vulgata lectione legit oxyporopolae.* 4. *et oxyporo lactucae, etc. et aceto temperant. Vet. et oxyporo oleris Aliud.* 5. *intinctum temperantes: ſi cr. pit. ſit, et aceto ſcillite aut, etc. Ch.* 6. *ſcillite vino aut Vet.*

randi. Stomachicis ſatiuam lactucam crudam prodeſſe tradidit Dioſcorides. *Dal.*

r. Non paucae reſtant) *Pauci* in vet. codice, non *paucae*, vt referat effectus. *Pint.*

s. Nec vlla) Forte, *nec alia res.* H.

t. In cauſa) Vtrumque praeſtat, pro diuerſo ſumendi modo. H.

v. Senſus) Sic paulo inferius, ſ. 34. braſſicae eſu ſenſus purgari dicit. H.

x. Oxypori) Lactucis, inquit, ſtomachi adiuuantur, cum oxyporo, quod oboli menſura capiatur, cuius aſperitatem addito paſſo (γλυκεῖ dulci) mitigant ad intinctum aceti. Si craſſior pituita in ſtomacho videbitur, non oxyporo dulcibus edomito, ſed ſcillite aceto, aut abſinthite vino vtendum cum lactucis. Ὀξύπορα dicebantur, quae aceto condita ad intinctus ſeruabantur. Apud Colum. XII. c. poſtremum inſcribitur. *Moretum oxyporum*, vel vt alii, *oxygarum, quemadmodum componas.* Muria condiri lactucas auctor eſt Dioſc. II. 165. oxymelite Plin. XIX. 38. H.

y. Praecordiorum) Hypochon-

Dantur et melancholicis candidae copioſiores, et ad veſicae vitia. Praxagoras et dyſentericis dedit. Ambuſtis quoque proſunt recentibus, priuſquam puſtulae fiant, cum [1] ſale illitae. Hulcera etiam, quae ſerpunt, coercent, initio cum [2] aphronitro, mox in vino. Tritae igni ſacro illinuntur. Conuulſa et luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones *z.* papularum, ex vino et polenta. In cholera quoque coctas [3] patinis dederunt: ad quod vtiliſſimae quam [4] maximi caulis et amarae. Quidam *a.* [5] lacte infundunt. Deferuefacti hi caules et ſtomacho vtiliſſimi traduntur: ſicut ſomno [6] aeſtiua maxime lactuca, et amara lactenſque, quam *b.* meconidem vocauimus. Hoc lac *c.* et oculorum claritati cum muliebri lacte vtiliſſimum eſſe [7] praecipitur, [8] dum tempeſtiue capiti

1. *lacte muliebri. Dioſcor.* 2. *affonitro M.* 3. *patinis in M. d.* 4. *maximo caule. M.* 5. *lacti. M. et Ch.* 6. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. M. et* Ch. *ſomno ſatiua Gr. et Al.* 7. *percipitur M.* 8. *et cum tempora capitis inunguntur, oculorum quoque. Vet.*

chondriorum, lienis, et hepatis. *Dal.*

z. Eruptione et) Quae Graeci ἐξανθήματα. Plinius nunc papulas, nunc eruptiones pituitae vocat: tubercula videlicet, quae ieiunae ſaliuae defricatione curantur. Papulis cutis exaſperatur, et rubet, leuiterque roditur. Celſum vide V. c. poſtremo *tit. de papulis.* H.

a. Quidam) Quidam cum lacte infundunt clyſteribus. H.

b. Quam meconidem, etc.) Μηκωνὶς vero ſilueſtris eſt et deſcripta a me in Botanico. Amaro guſtu, et papaueri viribus eſſe prorſus ſimilem Dioſcorides ait, ideoque nonnullos ſuccum eius lacteum Meconio permiſcere. Inde meconis cognominata eſt. Vide ſupra c. 8. Lib. XIX. *Dal.*

Meconidem) L. IX. 37. Μη-

piti inunguntur. Oculorum *d.* quoque vitiis, quae frigore in iis facta ſunt. Miras et alias inuenio laudes: Thoracis etiam vitiis prodeſſe, non ſecus quam abrotonum, cum melle Attico. Purgari et feminas hoc cibo. Semen ſatiuarum contra ſcorpiones dari. Semine trito ex vino poto et libidinum imaginationes in ſomno compeſci. Tentantes *e.* aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

XXVII. (VIII.) Nec beta ſine remedio eſt vtraque. Siue candidae, ſiue nigrae radix recens, et madefacta, ſuſpenſa funiculo, contra ſerpentium morſus efficax eſſe dicitur. Candida *f.* beta cocta, et cum alio crudo ſumpta contra [1] tineas: nigrae radices ita in aqua coctae, porriginem *g.* tollunt: atque in totum efficacior eſſe traditur nigra. Succus eius capitis dolores veteres, et [2] vertigines: item *h.* ſonitum aurium ſedat, infuſus iis: [3] ciet vrinam.

1. *taenias.* Dal. 2. *vertigines infuſus naribus: item ſon. aur. ſedat: ciet vrin. V.* 3. *cit. M.*

Μηκωνὶς atrae lactucae et amarae genus, cui nomen eſt a lactis ſoporiferi copia. Laudat eam Galenus κατὰ τόπους VIII. 4. p. 577. H.

c. Hoc lac) Dioſc. II. p. 166. H.

d. Oculorum) Aduſtionibus forte ex frigore, quas ἐπικαύσεις eo loco appellat Dioſcorides. H.

e. Tentantes) Aquas quae ſenſum cerebrumque tentent, quales memorantur XXXI. 11. 12. etc. H.

f. Candida) Haec totidem verbis Plin. Val. II. 21. H.

g. Porriginem, etc.) Furfures et lentes, πιτυρὰ καὶ κονίδας. Dioſc. Dal.

Porriginem) Marc. Emp. c. 4 p. 40. *Betae viridis contuſae expreſſaeque ſucco porriginoſum caput frequenter in balneo lotum, omni tabe purgatur.* Dioſc. II. 149. Τὸ δὲ τῶν ῥιζῶν καὶ τῶν φύλλων ἀφέψημα, πιτύρων καὶ κονίδων σμηκτικόν, etc. H.

h. Item) Plin. Val. I. 10. *Gummi*

vrinam. Medetur dyſentericis iniecta, et *i.* morbo regio. Dolores quoque dentium ſedat illitus ſuccus. Et contra ſerpentium ictus valet, [1] ſed huius radici dumtaxat expreſſus. Ipſa *k.* vero decocta, pernionibus occurrit. [2] Albae *l.* ſuccus epiphoras ſedat, fronte illita: [3] aluminis pauco admixto, ignem *m.* ſacrum. Sine *n.* oleo [4] trita licet, aduſtis *o.* medetur. Et *p.* contra eruptiones papularum, coctaque eadem contra hulcera quae ſerpunt; illinitur: et *q.* alopeciis cruda, et hulceribus quae in

1. *ſed is radice. V.* 2. *Alba epiphoras. M.* 3. *alumine. V.* 4. *trita ſcilicet. V. trita illitu aduſtis. Alii Vet.*

Gummi ederae, inquit, *cum betae nigrae ſucco tritum et tepefactum auribus infundis; ita tamen vt et rubi teneri ſuccum miſceas . . - ventoſitatem et dolorem tollit.* H.

i. Et morbo) Celſ. III. 42. *potui dat* ictericis *cum aqua betam albam contritam.* H.

k. Ipſa) Plin. Val. IV. 10. de beta. *Pernionibus in fomento adhibita prodeſt.* Theod. Priſc. I. c. de pernionibus *Proſunt et decoctiones betarum, quibus alumen ſciſſum infuderis.* Dioſc. l. c. Τὸ δὲ τῶν ῥιζῶν καὶ τῶν Φύλλων ἀφέψημα χίμετλης πραυντικὸν καταντλούμενον. *Decoctum radicum et foliorum perniones fotu mitigat.* H.

l. Albae ſuccus, etc) De vtraque id Dioſc. *Dal.*

Albae) Plin. Val. I. 14. *Ad oculorum dolorem. Beta alba trita fronti imponitur.* H.

m. Ignem) Huic medendi facultatem vtriuſque betae radici Dioſcorides adiudicat II. 149. H.

n. Sine oleo) Forte rectius, *ſine oleo trita elixaue.* Nam Theod. Priſc. I. 17. *De vſtione calidae, vel ignis: Betae elixae contritae imponuntur.* H.

o. Aduſtis) Siue ambuſtis, πυρικαύστοις. Dioſc. l. c. de radice betae coctae. H.

p. Et contra) Dioſc. l. c. H.

q. Alopeciis cruda) Scalpello prius vellicatis. *Dal.*

Et alop.) Dioſc. l. c. et Plin. Val. IV. 10. H.

in capite manant. Succus *r.* eius cum melle naribus inditus caput purgat. Coquitur *ſ.* et cum lenticula addito aceto, vt *t.* ventrem molliat. Validius *v.* [1] cocta fluxiones ſtomachi ſiſtit et ventris.

XXVIII. Eſt *x.* et beta ſilueſtris, quam [2] limonion vocant, alii neuroides, [3] multum minoribus tenuioribuſque ac denſioribus foliis, [4] vndecim ſaepe, caule

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. cocta fluctuationes V. legitur et, cocta, in Ch. coelo Gr. et Al.* 2. *limonium. Ch.* 3. *multo. Dal.* 4. *et renibus Gr.*

r. Succus) Dioſc. l. c. et Marc. Emp. c. 5. p. 44. H.

ſ. Coquitur, etc.) Cibum eum veteres *τευτλοφάκην* dixerunt. *Dal.*

t. Vt ventrem molliat) Vt ventrem ſiſtat. Dioſc. Hic Plinius in medicinae praeceptis parum exercitatus. *Dal.*

Vt) Alba nimirum beta quae mollit aluum: vt dos eſt nigrae contraria, ſiſtendi: Dioſc. l. c. Τεῦτλον διασόν ἐςιν, ὧν τὸ μὲν μέλαν ςαλτικώτερον κοιλίας σὺν φακῇ ἑψηθέν. καὶ μᾶλλον ἡ ῥίζα· τὸ δὲ λευκὸν, εὐκοίλιον. Mart. III. ep. 47. *Pigroque ventri non inutiles betas.* In iuſta accuſatione hoc loco Dalecampius Plinii famae notam inurit, quem rei medicae fuiſſe rudem ait: quod conuitium quidem quum ingerit, ſuam magis inſcitiam prodit. H.

v. Validius) Vt braſſicam conſtat inter auctores, quemadmodum dicetur ſ. 34. non percoctam aluum ſoluere, bis coctam ſiſtere: idem et in beta fieri indicat: vt non percocta ventrem molliat, validius cocta ſiſtat. Quare ſic et Celſus accipiendus eſt, qui II. 30. inter ea quae ventrem adſtringunt, lenticulam adfert, cui beta adiecta eſt, braſſicamque bis coctam. H.

x. Eſt et) Haec iiſdem verbis Oribaſ. L. XI. f. 204. Oribaſio Dioſcorides praeiuit IV. 16. Vide N. et Em. N. XIV. (paulo poſt). Pingitur a Matthiolo λειμώνιον, ſeu νευροειδὲς in Dioſc. IV. p. 980. quale in Horto Regio obſeruauimus. Λειμώνιον porro ſcito vocitari, quod in pratis naſcitur, vt Dioſc. ait, ἐν λειμῶσιν. *Eſt*) Libri hactenus editi; *vndecim ſaepe caulium.* Repugnat

caule lilii. Huius folia ambuſtis vtilia, [1] guſtantium *y.* os adſtringunt. Semen *z.* acetabuli menſura dyſentericis prodeſt. Aqua ex [2] e radice coctae maculas veſtium elui dicunt, itemque *a.* membranarum.

XXIX. Intubi *b.* quoque non extra remedia ſunt. Succus *c.* eorum roſaceo et aceto capitis dolores

1. *guſtatu. V. guttantia adſtringunt Gr. et Al.* 2. *cum radice, nempe ſtruthio. Dal.*

pugnat ipſa plantae natura, quam nos in horto Regio vidimus: ipſeque Dioſcorides, qui ex neſcio quibus fontibus commentatus eſt, et ea quae de limonio prodidit, mutuatus, librariorum hac in parte vitium retegit. Sic enim ille IV. 16. Λειμώνιον, οἱ δὲ νευροειδὲς, τὰ μὲν φύλλα ἔχει ὅμοια σεύτλῳ, λεπτότερα δὲ καὶ μικρότερα, δέκα ἢ πλείω. Καυλὸν λεπτὸν ὄρθιον, ἴσον, ὥσπερ κρίνε. *Limonium, aliis neuroides dictum, folia habet betae, verum tenuiora et minora, decem aut plura: Caulem tenuem, rectum, liliaceo aequalem etc.* H.

y. Guttantia adſtringunt) Scribo, *guſtantium os aſtringunt.* ex vet. cod. *Pint.*

Guſtantium) Vide N. et Em. N. XV. (hic poſ.) *Guſt*). Prius legebatur, *guttantia adſtringunt,* nulla plane ſententia. In R. 1. et Colb. 1. 2. *guſtantia muſati ſtringant.* In R. 2. *guſtantium os atiſtringant.* Dioſc. IV. 16. rem decidit, cum ſemen limonii prodit guſtu adſtringere, ςύφοντα καρπὸν τὴν γεῦσιν. H.

z. Semen) Dioſc. l. c. et Galen. de fac. ſimpl. med. VII. p. 201. H.

a. Itemque) Pergamenarum membranarum elui ſordes ait aqua ea, in qua cum ſua radice cocta beta ſit. H.

b. Intubi) Intubus vel intubum Latinis, genera duo complectitur: ſatiuum, ſiue ſerin: et cichorium, quod ſilueſtre, ſiue erraticum. H.

c. Succus) Plin. Val. ad verbum, IV. 11. de intubo H.

d. Ambugiam appellauere) *Ambubulam* vetus exemplar agnoſcit, non *ambugiam*: Cornelius Celſus *ambubeiam* vocat. Quidam et in eo et

dolores lenit. Idemque[1] cum vino potus, [2] iocineris, et veſicae; et epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam [3] ambulam *d.* appellauere. In *e.* Aegypto cichorium vocant, quod ſilueſtre ſit. Satiuum *f.* autem ſerin, quod eſt minus et venoſius.

XXX. Cichorium *g.* refrigerat. In cibo ſumptum et illitum collectiones, [4] ſuccuſque decocti ventrem ſoluit. Iocineri, [5] renibus, et ſtomacho prodeſt. Item ſi in aceto decoquatur, vrinae tormina diſcutit. Item morbum regium e mulſo, ſi ſine febre ſit. Veſicam adiuuat. Mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeo prodeſt, vt

1. *Sic et Ch. idem cum Gr. et Al.* 2. *iocinori. Gr.* 3. *ambubeiam, ex Celſo. ambubulam. Ch. ambugiam Gr. et Al.* 4. *Succus decocti. V.* 5. *et renibus Gr.*

et in Plinio *ambuleiam* legendum cenſent: quod ea vox congruat cum erratico intubo. *Dal.*

Idemque) Plin. Val. l. c. *Jecoris et veſicae vitia intubus cum vino hauſtus emendat.* Theod. Priſc. II. P. 2. c. 13. *Intuba frequenter comeſta ſemper hepaticos iuuant.* H.

d. Ambulam) Ita MSS. omnes, quos vidimus, quaſi indita appellatione ab ambulando, qua ſatis apte conuenit cum altera erratici intubi nomenclatione. Iidem tamen libri in Indice, *Ambubaia.* Celſ. II. 30. *Vel intubus, vel ambubeia,* non ſemel. Eſt cichorium ſilueſtre, ſiue picris Dodonaei, p. 624. *Cichorée ſauvage.* H.

e. In Aegypto) Erraticum ſcilicet illud genus, de quo dictum proxime. Ita Galenus de fac. ſimpl. med. VIII. p. 227. πικρίδα καὶ κιχώριον vocat ſilueſtre genus, σέριν ſatiuum. Quamquam et ipſum ſilueſtre cichorium Aetius σέριν vocat. H.

f. Satiuum autem ſerin.) Hoc loco Aegyptiorum conſuetudine Seris tantum ſatiua eſt: paulo poſt porro et ſatiua et ſilueſtris, quam etiam et cichorium et picrida vocari Dioſc. ſcribit. *Dal.*

g. Cichorium) Erraticum videlicet intubum, ſiue πικρίς. H.

vt emortuos partus trahat. Adiiciunt Magi, ſucco [1] totius cum oleo perunctos fauorabiliores fieri, et quae velint, facilius impetrare. [2] Quod quidem propter ſingularem ſalubritatem *h.* aliqui [3] chreſton appellant, alii pancration.

XXXI. Et *i.* ſilueſtre genus, [4] alii hedypnoida *k.* vocant, latioris folii. Stomachum diſſolutum adſtringit cocta: crudaque ſiſtit aluum. Et dyſentericis prodeſt, magis cum lente. Rupta et conuulſa vtroque genere iuuantur. Item *l.* quibus genitura valetudinis morbo effluat.

XXXII. Seris *m.* et ipſa lactucae ſimillima, duorum generum eſt: ſilueſtris melior. Nigra [5] iſta, et aeſtiua. Deterior *n.* hiberna, et candidior. Vtra-

1. *intybi. Vet.* 2. *Hoc. Vet.* 3. *chreteſton. Ch.* 4. *aliud. V.* 5. *eſt. M.*

h. Aliqui chreſton) Χρηϛὸν a bonitate, παγκράτιον ab eximia vi, efficientiaque omnimoda. H.

i. Et ſilueſtre genus alii hedypnotta appellant) Scribo, *Eſt et ſilueſtre genus alterum: hedypnoida vocant,* ex V. C. Nam indicatum eſt alterum genus betae ſilueſtris quam limonion dicunt: et ſequitur paulo infra, *Rupta et conuulſa vtroque genere iuuantur.* Pint.

Et ſilueſtre) Cichorium latioris folii, apud Dodon. p. 623. Quod in cibo ſumptum iucundiorem animam, ſuauioremque faciat, id apud Graecos nomen inuenit, ἡδυπνοῖς. H.

k. Hedypnoida) Quod in cibo ſumpta iucundiorem animam et ſuauiorem faciat. *Dal.*

l. Idem quibus) Genitale ſemen. H.

m. Seris) Colum. VIII. 14. *Genus intubi, quod Graeci σέριν appellant*: Satiuum videlicet, ſiue hortenſe, *Cichorée.* Haec duûm generum, Dioſcoride etiam auctore eſt, II. 160. quamquam is diuerſas diſcriminis notas affert. De vocis huius *ſeris* intellectu vide Galen. de alim. fac. II. 41. p. 360. H.

n. Deterior) Quae a ſimilitudine lactucae, alba lactuca a Plinio Valeriano dicitur, eo quem mox afferemus

Vtraque *a.* [1] amara, ſtomacho vtiliſſima, praecipue quem *p.* humor vexat. Cum *q.* aceto in cibo refrigerant vel illitae: diſcutiuntque *r.* et [2] alios, quam ſtomachi. Cum *s.* polenta ſilueſtrium radices [3] ſtomachi cauſa ſorbentur: et *t.* cardiacis illinuntur ſuper ſiniſtram mammam [4] ex aceto. Omnes hae et podagricis vtiles, et ſanguinem reiicientibus: Item quibus genitura [5] fluat, alterno *v.* dierum

1. amara ſtom. vtiliſſima, praec. quem vror. Cb. vtraque tamen ſtom. Gr. 2. alias aquam V. 3. ſtomachicis. V. 4. et ex aceto. Cb. 5. Sic ex MSS. Hard. fluat, altero Cb. fluit Gr. et Al.

remus loco. Silueſtris eadem appellatur, quod eſt, vt ait Dioſc. anguſtiore folio, et amariore. H.

o. Vtraque tamen ſtomacho vtiliſſima) Lego, *Vtraque tamen amára. Stomacho vtiliſſimae*, ex V. C. confirmante etiam antiquam lectionem Dioſcoride II. Lib. *Pintian. Vtraque tamen, etc.*) Imbecillo et ardore aeſtuanti, *καυσομένῳ* Dioſcorides. *Dal.*

p. Quem) Ita MSS. R. Colb. etc. In Chiffl. *quem vror vexat.* Dioſc. l. c. prodeſſe ait diſſoluto et aeſtuanti ſtomacho, *ἀτονȢντα ςόμαχον παρηγορȢσι, καὶ καυσόμενον.* H

q. Cum aceto) Dioſc. l. c. H.

r. Diſcutiuntque) Humores videlicet, quae vox ex antecedentibus ſubintelligi hoc loco debet. H.

s. Cum polenta) Cum farina hordeacea, *σὺν ἀλφίτῳ.* Dioſc. l. c. H.

t. Et cardiacis) Dioſc. l. c. et totidem fere verbis Didymus in Geop. XII. 28. p. 350. Plin. Val. III. 11. *Cardiacis ſanandis: Lactucae albae nomen eſt ſeris: quae trita et impoſita mammae ſiniſtrae, magnifice ſudorem minuit.* Cardiacus dicitur, qui morbo laborat cardiaco. Ait autem Celſ. III. 19. cardiacum morbum aliud nihil eſſe, quam nimiam imbecillitatem corporis, quod ſtomacho languente immodico ſudore digeritur. Καρδίαν veteres ſtomachum appellabant, id eſt, os ventriculi. H.

v. Alterno) Si alternis die-

dierum potu. Petronius *x*. Diodotus, qui [1] anthologoumena *y*. ſcripſit, in totum damnauit [2] ſerin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio reſiſtit.

XXXIII. (IX.) Braſſicae laudes longum eſt exſequi, quum *z*. et Chryſippus medicus priuatim volumen ei dicauerit, per ſingula membra hominis digeſtum, et *a*. Dieuches: ante omnes autem Pythagoras et Cato non parcius celebrarint. Cuius ſententiam vel eo diligentius perſequi par eſt, vt noſcatur qua medicina vſus ſit annis *b*. DC. Rom. populus. In *c*. tres ſpecies diuiſere eam Graeci anti-

1. *Et ſic Ch. antilegomena Gr. et Al.* 2. *ſerian Ch.*

diebus ſumatur. Didymus in Geop. l. c. *Αἱμοπτοϊκοῖς ὁ χυλὸς ὠφελιμώτατος, εἰ παρὰ μίαν πίνοιεν.* H.

x. Petronius Diodotus qui Antilegomena ſcripſit) Rectior antiqua lectio, *Antholegomena*, hoc eſt, florilegia. Poſſet etiam non minus bene legi *anthologoumena*. Pint.

y. Anthologoumena) Ἀνθολογȣ́μενα (ſic enim MSS. R. Colb. et Chiffl. non, vt libri editi *antilegomena)*: hoc eſt florilegia. H.

z. Quum et) Tranſſcripſit haec Plin. Val. de re med. IV. 29. H.

a. Et Dieuches) Antiqua lectio, *et Diocles*. Poteſt autem vtroque modo legi, vt patet ex elencho. *Pint.*

b. Annis DC.) Quot ab Vrbe condita anni fluxere ad Catonis aeuum. Elegans eſt Plinii Valeriani paraphraſis in hunc locum cap. cit. *Cato tradit populum Romanum*, inquit, *ſexcentis fere annis medicina braſſicae vſum: nondum enim in Vrbem commeauerant medici, qui in artem redegerunt, quemadmodum magno ſanitas conſtet, et peregrina ſecum pigmenta attulerunt, vt illis imponerent pretia, quae vellent. Ceterum militares viri glorioſas cicatrices gratuito olere curabant: eodem horto cura vſi ad ſalutem, dum illos paſcit, et ſanat.* H.

c. In tres) De raphano id ſcripſit ſupra cap. 5. L. XIX. *Dal.*

In

antiquiſſimi. Criſpam, quam [1] ſelinoidea vocauerunt, a ſimilitudine apii foliorum, ſtomacho vtilem, aluum modice mollientem. Alteram leam, latis foliis [2] e caule exeuntibus. Vnde caulodem quidam vocauere, nullius in medicina momenti. Tertia eſt proprie appellata *d.* crambe, tenuioribus foliis, et ſimplicibus, denſiſſimiſque: amarior, ſed efficaciſſima. Cato *e.* criſpam maxime probat, dein [3] laeuem grandibus foliis, caule magno. Prodeſſe *f.* tradit capitis doloribus, oculorum caligini [4] ſcintillationique, lieni, [5] ſtomacho, praecordiis, crudam ex aceto et melle, [6] coriandro, ruta, menta, laſeris radicula, ſumptam acetabulis duobus matutino: tantamque eſſe vim, vt qui terat haec, validiorem fieri ſe ſentiat. Ergo vel cum his tri-

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. Legendum videtur, ſelinoidea, ſiue ſelinoide, ex Catone c. 157. de re ruſt. vnde haec omnia ſunt deſumpta. ſelinada* Gr. *et Al.* 2. *e magno caule. Cato.* 3. *laeuam Gron.* 4. *Sic et Ch. ſcintillationibuſque Gr. et Al.* 5. *vel ſtomacho, pr.* Gr. *et Al.* 6. *ruta, coriandro, ſalis mica, et hordei. V.*

In tres) De his actum eſt. L. ſup. ſ. 41. Graeci vocant ſελινοειδέα, λεῖαν ſiue καυλώδη, κράμβην. H.

d. Crambe) Vulgatum eſt Graecis adagium, δὶς κράμβη θάνατος: quod expreſſit Poëta: *Occidit miſeros crambe repetita magiſtros.* Vide Polit. cap. 33. Miſcellan. *Dal.*

e. Cato) Catoni lenis acerrima, et vehementiſſima: poſt apiana: et vltimo loco laeuis. *Dal.*

Cato criſpam) De R. R. c. 157. p. 85. H.

f. Prodeſſe tradit capitis doloribus) Athenis puerperis in cibum dabant, veluti τῶν ὀδίνων antipharmacum. Nicander braſſicam veluti ſacram, μάντιν vocauit. Apud Ananium, Teleclidem, Epicharmum, Eupolin in Baptis, iuſiurandum per braſſicam concipitur, quo modo Zeno per capparin iurabat. Rhodogin. c. v lt.

tam, ſorbendam, vel ex hoc intinctu ſumendam. Podagrae *g.* autem morbiſque [1] articulariis *h.* illini cum rutae, coriandri, et ſalis mica, hordei farina. Aqua *i.* quoque eius decoctae, neruos articuloſque mire [2] iuuari, ſi *k.* foueantur vulnera, et recentia et vetera, etiam carcinomata, quae nullis aliis medicamentis ſanari poſſint. Foueri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam *l.* [3] fiſtulas, et luxata, et humores euocari, quae-

1. *articularibus. V.* 2. *iuuari, ſi foueantur. Item vulnera.* 3. *fiſtulas ſanare et luxata. ex Catone. fiſtulas eluxatas et tumores Gr. et Al.*

vlt. XXVII. Athenaeus Lib. *Dal.*

Prodeſſe) Ibidem, p. 86. Haec ad verbum Plin. alter Valerianus IV. 29. vbi hoc Catonis antidotum vocat. H.

g. Podagrae) Idem Cato, p. 86. *Verum morbum articularium nulla res tantum purgat, quantum braſſica cruda, ſi eam edes cum ruta, et coriandro conciſam.* Ita etiam Paxamus in Geop. XII. 17. p. 337. et Plin. Val. l. c. H.

h. Articulariis) Ita MSS. omnes. Plin. Val. *articularibus.* Quaedam Catonis exemplaria *articularem* morbum habent. H.

i. Aqua) Plin. Val. IV. 29. H.

k. Si foueantur) Cato, c. 157. p. 85. Plin. Val. IIII. 22. Paxamus in Geop. l. c. H.

l. Sic etiam) Vide N. et Em. N. XVI. (hic conſp.) *Sic*) Recepta hactenus lectio fuit eiuſcemodi, *ſic etiam fiſtulas eluxatas, et tumores euocari.* At quae fiſtulae eluxatae auditae vmquam fuerint, aut vero eſſe poſſint, quiue tumores euocandi, non ſatis intelligo. Locum ſanauimus ex auctore gemino. Ille enim qui Plinius Valer. dictus eſt, IV. 29 de braſſica: *Fiſtulas,* inquit, *atque luxata diſcutit, humores aut euocat, aut ſpargit impoſita, inſomnia atque vigilias compeſcit, etc.* Cato vero c. 157. p. 85. *Si cancer ater eſt, is olet, et ſaniem ſpurcam mittit. Si albus, purulentus eſt. Sed ſi fiſtuloſus, ſubtus ſuppurat ſub*

quaeque diſcuti opus ſit. Inſomnia *m*, etiam, vigiliaſque tollere [1] decoctam, ſi ieiuni [2] edant quamplurimam ex oleo, et ſale. Tormina *n.*, ſi decocta iterum decoquatur, addito oleo, ſale, cumino, polenta. Si ita ſumatur ſine pane, magis profuturam. Inter *o.* reliqua bilem [3] detrahi per vinum nigrum pota. Quin *p.* et vrinam eius qui braſſicam eſitauerit, [4] aſſeruari, calefactamque *q.* neruis remedio eſſe. Verba ipſius ſubiiciam, ad exprimendam ſententiam: Pueros *r.* puſillos ſi laues ea vrina, numquam debiles fieri. Auribus quoque ex vino ſuccum braſſicae tepidum inſtillari ſuadet. Idque etiam tarditati audientium prodeſſe aſſeuerat. [5] Et *t.* impetigines eadem ſanari ſine hulcere.

L l 3 XXXIV.

1. vnctam et caldam. Cato. *2. edent. Ch.* *3. detrahit. Ch.* *4. adiuuari iubet. Ch.* *5. Porcae petigines. Cato Turn. id eſt, vuluae.*

ſub carne, In ea vulnera huiuſcemodi tere braſſicam, ſanum faciet . . . Et luxatum ſi quod eſt, bis die calida foueto, braſſicam tritam apponito: cito ſanum faciet. H.

m. Inſomnia) Cato l. c. p. 86. H.

n. Tormina) Cato, c. 156. p. 84. et c. 157. p. 87. H.

o. Inter reliqua, etc.) In torminibus, citra febrem, poſt ſumptam braſſicam vinum atrum ſtatim Cato dat, et aegrum ita cito ſanum fieri aſſerit. Negligenter haec Plinius. *Dal.*

Inter) Haec paulo enucleatius Cato, c. 156. p. 84. H.

p. Quin et) Cato, c. 157. p. 87. H.

q. Calefactamque, etc.) Locus hic monſtrat legendum apud Catonem: *Et hoc, ſi quando vſu venerit, qui neruis debilis erat, haec res ſanum facere poteſt, etc.* Dal.

r. Pueros) Cato, l. c. et Plin. Val. IV. 29. H.

s. Auribus) Verba haec ſunt Catonis c. 157. fere extremo: *Auribus ſi parum audies, terito cum vino braſſicam, ſuccum exprimito, in aurem intro tepidum inſtillato:*

XXXIV. Graecorum quoque opiniones iam et Catonis cauſa poni conuenit, in iis dumtaxat, quae ille praetermiſerit. Biles detrahere non percoctam putant. Item *v.* aluum ſoluere, eamdemque bis coctam ſiſtere. Vino *x.* aduerſari, vt inimicam vitibus. Antecedente *y.* in cibis caueri ebrietatem, poſtea ſumpta crapulam diſcuti. Hunc

lato: cito intelliges te plus audire. Habet hoc ipſum Plin. Val. I. 12. et Paxamus in Geopon. XII. 17. p. 338. H.

t. Et impetigines, etc.) Depetiginem vocat Lucillius Lib. XXX. *Illuuies, ſcabies, oculos huic deque petigo Conſcendere.* Cato l. c. *Dal.*

Et impetigines) Cato l. c. *Deinde impetigini parce braſſicam apponito, ſanam faciet, et hulcus non faciet.* Paxamus in Geop. l. c. Λειχῆνα δὲ ἐξαιρεῖ τὰ φύλλα προστριβόμενα. Impetigo, foedatio cutis eſt, ſerpens cum pruritu, quam alii ſcabiem ſiccam, aſperam et prominentem intelligunt: alii morbum ſimilem ſcabiei ſquamoſum. Plerique λειχῆνα Graecis dici exiſtimant, de quo iam ſ. 2. egimus. Delicias Turnebus facit, dum *porcae petigines* hoc loco legit. H.

v. Item aluum) Haec quoque tradit Galen. de ſimp. med. fac. III. 15. p. 70. et Dioſc. II. 145. 146. *Braſſicam bis decoctam aluum adſtringere* Celſus pariter admonet II. 30. *mouere, ſi ſubcruda* eſt, c. 20. H.

x. Vino aduerſari) Si quis dum coquitur braſſica, vini paululum inſtillet, minime percoctam iri, ait Geop. auct. V. 11. p. 131. De hac antipathia rurſum ſ. 36. H.

y. Antecedente in, etc.) Ab eo effectu Graeci ἀκραίπαλον vocant, vt amygdalas amaras. Ariſtot. Problem. ſect. 3. Plutarch. in ſympoſ. In Georgicis Caſſiani traditur Lycurgi lacrymis, quem Liber pater vitibus alligauerat, natam braſſicam eamque propterea vino aduerſari Galen. Lib. I. κατὰ τόπους, ex Apollonio, ſuccum braſſicae laudat cum roſaceo et folium eiuſdem aqua calida maceratum, et capiti circumpoſitum, in capitis dolore ex temulentia. Vide ſupra c. 24 vlt. Lib. XVII. infra cap. 1. L. XXIV. *Dal.*

Ante-

Hunc *z.* cibum et oculorum claritati conferre multum: ſuccum *a.* vero [1] crudae vel angulis tantum tactis cum Attico melle, plurimum. Faciliime concoqui, ciboque eo ſenſus purgari. Eraſiſtrati ſchola clamat, nihil eſſe vtilius ſtomacho neruiſque, ideo et paralyticis, et tremulis *b.* dari iubet, et ſanguinem exſcreantibus. Hippocrates *c.* coeliacis et dyſentericis bis coctam cum ſale. Item ad [2] teneſmon, et renum cauſa: lactis *d.* quoque vbertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans, et purgationem *e.* feminis. Crudus *f.* quidem caulis

1. *crudae vngulis, vel tantum tactis.* **M.** 2. *teneſmum.* **Cb.**

Antecedente) Hoc pariter auctor Geop. l. c. Theophraſtus, Eubulus, Apollodorus, Caryſtius, Timaeus, Nicochares, aliique apud Athen. I. p. 34. Ariſtoteles quoque, ſ. 3. probl. 17. p. 697. Διὰ τί ἡ κράμβη παύει τὴν κραιπάλην. E Latinis etiam Cato c. 156. p. 83. *Si voles in conuiuio multum bibere, caenareque libenter, ante coenam eſto crudam braſſicam, quantum voles ex aceto: et item, vbi coenaueris, comeſto aliqua quinque folia: reddent te quaſi nihil ederis, biberiſque: bibeſque quantum voles.* H.

z. Hunc) Ita etiam Paxamus in Geop. XII. 17. p. 338. Dioſc. quoque II. 146. H.

a. Succum) Marc. Emp. c. 8. p. 55. *Braſſica cruda,* inquit, *trita, cum pane candido madefacto ſubacta, ac fronti illita, dolorem oculorum plurimum releuat.* H.

b. Et tremulis) Dioſc. II. 146. Τρομώδεσιν, quibus ſunt artus tremuli. H.

c. Hippocrates) De morb. mul. II. H.

d. Lactis) Hippocr. de morb. mul. I. textu 73. p. 460. H.

e. Purgationem feminis) Decoctum potu menſes et aluum ciet. Succus cum lolii farina inditus menſes trahit *Dioſc.*

Et purgationem) Hippocr. de nat. mul. text. 29. p. 376. et text. 31. p. 391. Item de morb. mul. I. text. 74. p. 461. H.

f. Crudus) Hippocrates l. c.

ſi mandatur, partus *g.* quoque emortuos pellit. Apollodorus *h.* aduerſus fungorum venena ſemen aut ſuccum bibendum cenſet. Philiſtion opiſthotonicis ſuccum ex lacte caprino cum ſale et melle. Inuenio et a podagra liberatos edendo eam, decoctaeque ius bibendo. Hoc et cardiacis [1] datum et comitialibus morbis addito ſale. [2] Item [3] ſplenicis *i.* in vino albo per dies XL. Ictericis *k.*, nec non et phreneticis [4] radicis crudae ſuccum gargarizandum bibendumque demonſtrat. Contra vero ſingultus cum coriandro et anetho, melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodeſſe [5] inflationibus *l.* ſtomachi. Item ſerpentium ictibus, et ſordidis hulceribus, ac vetuſtis, vel ipſam aquam cum hordeacea [6] farina: ſuccum ex aceto, vel *m.* cum feno Graeco. Sic aliqui et articulis, podagriſ-

1. *datur. V.* 2. *Idem. V.* 3. *Sic ex* MSS. *vbique conſ. Ch. ſpleneticis Gr. et Al.* 4. *raucis Ch.* 5. *inflammationibus. V.* 6. *farina. Succum ex aceto et feno Graeco aliqui. Dioſc.*

l. c proxime, commanducatam braſſicam menſes trahere prodidit: affricatam, partum eiicere p. 377. H.

g. Partus quoque emortuos etc.) Flos in peſſo ſubditus abortum facit. *Dal.*

h. Appollodorus) Paxamus quoque in Geop. l. c. H.

i. Item) Haec pariter Paxamus l. c. et Dioſc. σπληνικοῖς ὠφελεῖ, l. c. H.

k. Ictericis) Et his quoque in vino albo dari per dies XL. Paxamus praecipit l. c. Sunt autem icterici, qui ictero morbo laborant, quem Varro vocat regium morbum, vt dicemus XXII. 53. Vulgus in Gallia a colore flauo, *la Jauniſſe.* H.

l. Inflationibus) Ita libri omnes, etiam MSS. non, vt quidam voluere, inflammationibus. Sunt enim diuerſae eae affectiones ſtomachi, vt Celſus docet IV. 5. de morbis ſtomachi: *Modo ingens calor*, inquit, *modo inflammatio*, *modo exhulceratio afficit.* H.

m. Vel cum) Cum aceto et feni Graeci farina, podagricis

griſque imponunt. Epinyctidas *n.*, [1] ac quidquid aliud ſerpit in corpore, impoſita leuat. Item *o.* repentinas caligines: has et ſi manditur ex aceto. Suggillata vero et alios liuores [2] pura illita. Lepras *p.*, et pſoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic [3] et *q.* fluentes capillos retinet. Epicharmus teſtium et genitalium malis hanc vtiliſſime imponi aſſerit. Efficacius eamdem cum faba trita. Item conuulſis cum ruta. Contra ardorem febrium et ſtomachi [4] vitia cum rutae ſemine: et *r.* ad ſecundas. Et muris aranei morſus, foliorum aridorum farina [5] alterutra *s.* parte exinanit.

XXXV. Ex omnibus braſſicae generibus ſuauiſſima eſt cyma *t.*, etſi inutilis habetur, difficilis in coquendo, et renibus contraria. Illud quoque non eſt omittendum, aquam decoctae, ad tot vſus lau-

L l 5

1. *et Ch.* 2. *cum ſulphure V.* 3. *effluentes. Ch.* 4. *vitia cum aceto, cum rutae ſemine ad ſecundas, et muris aranei. V.* 5. *altius tumentes partes. V.*

gricis articularioque morbo prodeſſe, hulceribus quoque ſordidis ac vetuſtis, auctor eſt Dioſc. II. 146. H.

n. Epinyctidas) Dioſc. l. c. H

o. Item) Dioſc. l. c. braſſicam ait auxiliari plurimum iis, quibus eſt obtuſior oculorum acies: ἀμβλυωποῦσι δὲ βοηθεῖ ἐσθιομένη. H.

p. Lepras) Paxamus l. c. iiſdem fere verbis. H.

q. Sic et) Dioſc. l. c. Ἴσχει δὲ καὶ ῥύσιν τῶν ἐν κεφαλῇ τριχῶν. H.

r. Et ad) Subintellige, eiiciendas: ἐκβαλεῖν χορία, dixit Hipp. de morb. mul. I. 122. H.

s. Alterutra) Siue ſuperne vomitum, ſiue inferne aluum ciendo. H.

t. Cyma) Dioſcoridi Lib. II. c. 156. τὸ κράμβης κύημα εὐστομαχώτερον μὲν, δριμύτερον δὲ, καὶ οὐρητικώτερον: *cyma vtilior ſtomacho, ſed acrior: et ad vrinam ciendam efficacior:* κῦμα Graeci dicunt, quaſi κύημα. In feminino tamen genere Plinius

laudatam, foetere humi effuſam. Stirpium braſſicae aridorum cinis, inter v. cauſtica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe [1] vetuſto. At cum laſere et aceto in x. vicem pſilothri euulſis illitus pilis, naſci alios prohibet. Bibitur et cum oleo ſubferuefactus, vel per ſe elixus, ad conuulſa et rupta intus, lapſumque ex alto. Nulla ergo ſunt crimina braſſicae? Imo vero apud eoſdem animae grauitatem facere, dentibus et gingiuis nocere: et in y. Aegypto propter amaritudinem non [2] eſtur.

XXXVI. Silueſtris, ſiue erraticae, immenſo plus effectus laudat z. Cato: adeo a. vt aridae quoque farinam in b. olfactorio collectam, vel [3] odore tantum

1. vetuſto ac *Ch. peruetuſto Gr. et Al.* 2. *edi. V.* 3. *puluere. Cato.*

nius vtitur. Cymas etiam πρωτοτόμους καυλοὺς vocant. Vide c. 8. Lib. IX. Decoctum protomi caulis ἀντιπαθῶς nephriticos ſanare ex Antiocho Galenus teſtatur L. X. κατὰ τόπους. *Dal.*

Cyma) In omni, inquit, braſſicae genere, cyma quidem ſuauiſſima eſt, vt agnoſcunt omnes ſubtilioris gulae magiſtri: eſt enim, vt dictum eſt libro ſuperiore, ſ. 41. ipſorum caulium tenerior delicatiorque cauliculus: ſed idem tamen eſt, medicinae inutilis: quippe difficilis in coquendo, etc. Caue credas braſſicae genus cymam appellari. H.

v. Inter cauſtica) Καυστικὰ medicamenta ſunt, quae adurendi vim habent. H.

x. In vicem) Ψίλωθρον, Φάρμακον πρὸς ψίλωσιν τῶν τριχῶν, medicamentum ad euellendos pilos, quaſi depilatorium. H.

y. Et in) Dioſc. II. 145. H.

z. Laudat) Cato c. 157. p. 87. 88. H.

a. Adeo) Cato l. c. p. 87. 88. *Si polypus in naſo introierit, braſſicam erraticam aridam tritam in malum coniicito, et ad naſum admoueto: ita ſubducito ſurſum animam quamplurimum poteris: in triduo polypus excidet, etc.* H.

b. In olfactorio) Olfactorium, inquit, Ioh. de Ianua,

tantum naribus rapto, vitia earum graueolentiamque ſanare affirmet. Hanc alii petraeam *c.* vocant, inimiciſſimam *d.* vino, quam praecipue vitis fugiat: aut ſi non poſſit fugere, moriatur. Folia *e.* habet 1 vna, parua, rotunda, laeuia, plantis oleris *f.* ſimilior, candidior ſatiua, et hirſutior. Hanc inflationibus mederi, melancholicis quoque, ac vulneribus recentibus, cum melle, ita ne ſoluantur ante diem ſeptimum: ſtrumis, fiſtulis, in aqua contritam, Chryſippus *g.* auctor eſt. Et alii vero compeſcere mala

1. *bina Gr. et Al.*

nua, *vas eſt vnguentarium, in quo odoramenta geſtantur,* nempe ex Iſidoro XIX. 31. H.

c. Petraeam vocant) Quia in maritimis praeruptis naſcitur. Dioſcor. *Dal.*

Petraeam) Quod in locis petroſis, praeruptiſque naſcitur, ἐν κρημνώδεσι τόποις, vt ait Dioſc. II. 147. a quo haec ἀγρία κράμβη vocatur. Haec eadem illa eſt, inquit Ruellius II. 132. p. 446. quae tot exercuit, imo vero occidit Grammaticos, illo Satyrici ſenariolo vaticinante, quantam crucem noſtris criticis olim poneret, *Occidit miſeros crambe repetita magiſtros.* H.

d. Inimiciſſimam) Quippe cui ſi vitis adferatur, a braſſica recedat ea quam poſſit longiſſime, vt quidem prodit auctor Geop. V. 11. p. 131. Paxamus apud eundem auctorem XII. 17. p. 339. ait aut tabe tum braſſicam, aut vitem interituram eſſe. De hac inimicitia iterum Plin. XXIV. I. H.

e. Folia habet bina) Plinius hic marinae et ſilueſtris hiſtoriam confundit. Folia rotunda, parua, laeuia marinae ſunt. Nemo bina eſſe tradit. Res ipſa falſum eſſe hoc monſtrat. Similitudo cum braſſica hortenſi, folia candidiora et hirſutiora quam in ſatiua, et (quod ait Dioſcorides) amara ſilueſtris braſſicae ſunt. *Dal.*

Folia) Ita R. 1. cod. Alii *bina* legunt: ſed falſo. *Vna* vero idem eſt, atque vnius generis, ac modi. H.

f. Oleris) Hoc eſt braſſicae ſatiuae. H.

g. Chryſippus auctor eſt. Et alii vero) Dictio *vero* expun-

mala corporis quae ſerpant: nomas *h.* vocant. Item excreſcentia abſumere. Cicatrices ad planum redigere. Oris hulcera et tonſillas, manducatam et coctam, ſucco gargarizato cum melle tollere. Item pſoras et lepras veteres, ipſius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus ſatis eſſe eam contra canis rabioſi morſum imponi. Melius ſi cum laſere, et aceto acri. Necari quoque canes ea, ſi detur, ex carne. Semen eius toſtum auxiliatur contra ſerpentes, [1] fungos, tauri *i.* ſanguinem. Folia cocta [2] ſplenicis in cibo data, et cruda illita cum ſulphure et nitro proſunt. Item mammarum duritiae. Radicum cinis vuae in faucibus tumenti tactu medetur: et parotidas cum melle illitus reprimit: ſerpentium morſus ſanat. Virium *k.* braſſicae vnum et magnum argumentum addemus, et mirabile. Cruſtae ſi occupent intus vaſa omnia, in quibus aquae feruent in tantum,

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. fungorum venena, auri Gr. et Al.* 2. *Sic et Ch. ſpleneticis vulg.*

pungenda, et coniunctionem et cum minore litera ſcriptam, adiunge praecedentibus, ex codice antiquo. *Pint.*

h. Nomas vocant) Aliis multis locis ſic reddidit ἕρπητας Dioſcoridis. *Dal.*

Nomas) Νομαὶ ſunt τὰ νεμόμενα τῶν ἑλκῶν, hulcera ſerpentia, quae depaſcunt. H.

i. Tauri) Et aduerſus taurini ſanguinis epoti venenum auxiliari braſſicae ſemen, auctor eſt Dioſc. in Alex. c. 25. H.

k. Virium braſſicae vnum et magnum argumentum addemus et mirabile. Cruſtae ſi occupent intus vaſa omnia) Locus eſt corruptiſſimus, quem ſi non emendauero, ſuggeram tamen aliis emendandi materiam. In antiquo exemplari ad hunc modum legitur: *Virium braſſicae vnum et magnum argumentum addemus, a mirabile, cruſtae occupant intus vaſa omnia.*

tantum, vt non ſit eas auellere, ſi braſſica in [1] iis decoquatur, abſcedunt.

XXXVII. Inter *l.* ſilueſtres braſſicas et *m.* lapſana eſt, pedalis altitudinis, hirſutis foliis, napi ſimillimis, niſi candidior eſſet flore. Coquitur *n.* in cibo. Aluum [2] lenit et mollit.

XXXVIII. Marina *o.* braſſica vehementiſſime ex omnibus aluum ciet. Coquitur *p.* propter acrimoniam cum pingui carne, ſtomacho inimiciſſima.

XXXIX. Scillarum *q.* in medicina alba eſt quae maſculus, femina nigra. Quae candiſſima fuerit, vtiliſſima *r.* erit. Huic *s.* aridis tunicis direptis *t.* quod reli-

1. *His. Gr.* 2. *Sic et Cb. leniter emollit Gr. et Al.*

omnia. Legendum fortaſſe non *a mirabile*, ſed *ab atra bile*. Pint.

l. Inter ſilueſtres etc.) Silueſtria olera. Dioſc. Lampſanam ſiue Ceram, braſſicam quoque ſilueſtrem ab Arcadibus vocatam fuiſſe ſcribit Theophr. cap. 15. Lib. IX. hiſtor. Vide ſupra c. 8 Lib. XIX. *Dalec.*

m. Lapſana) De qua ſup. libro ſ. 41. H

n. Coquitur) Et caulis et folia, inquit Dioſc. II. 142. H.

o. Marina) Haec totidem verbis Dioſc. II. 148. Galenus item de fac. ſimpl. med. VII. p. 196. A Lobelio pingitur id braſſicae genus in Obſ. p. 329. quale in horto Regio vidimus. H.

p. Coquitur) Iiſdem verbis Dioſc. l. c. H.

q. Scillarum) Delibata haec iam ſuperiore libro, ſ. 30. H.

r. Vtiliſſima erit) Ad parandum acetum ſcillinum. *Dal.*

s. Huic) Hanc ipſam aceti ſcillini concinnandi rationem vide apud Colum. XII. 33. Marc. Emp. c. 20. p. 149. et apud Dioſc. V. 25. H.

t. Quod reliquum e viuo eſt) Legendum reor, *quod reliquum e medio eſt*. vt non multo poſt, *Toſta quoque purgatur, et medium eius iterum in aqua coquitur*. Videtur quoque ſuffragari Dioſcorides Lib. II. de ſcylla agens: *Sumitur ex ea abiectis*

reliquum e viuo eſt, confectum ſuſpenditur *v.* lino, modicis *x.* interuallis. Poſtea *y.* arida fruſta in cadum aceti quam aſperrimi pendentia [1] immerguntur, ita ne vlla parte vas contingant. [2] Hoc *z.* fit ante ſolſtitium diebus XLVIII. Gypſo deinde oblitus cadus ponitur ſub tegulis, totius diei Solem accipientibus. Poſt eum numerum dierum tollitur vas, ſcilla eximitur, acetum transfunditur. Hoc *a.* clariorem oculorum aciem facit. Salutare eſt *b.* ſtomachi laterumque doloribus; [3] parum ſumptum binis diebus. Sed tanta vis eſt, vt auidius hauſtum [4] extinctae animae momento aliquo ſpeciem praebeat. Prodeſt et gingiuis, et dentibus, vel per ſe commanducata. [5] Tineas et reliqua ventris animalia pellit ex aceto et melle ſumpta. Linguae *c.* quoque recens ſubiecta praeſtat, ne hydropici [6] ſitiant. Coquitur *d.* [7]. plurimis modis:

1. *merguntur. Ch.* 2. *Verba Hoc - XLVIII. vncis incluſa in Ch. haec clauſula ſequitur eam, cui hic praeponitur, hoc modo: Gypſo deinde, etc. Hoc fit, etc.* 3. *paucum. V.* 4. *Sic ex* MSS. *em. Hard. tinctae Gr. et Al.* 5. *Taenias V.* 6. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. ſitim ſentiant Gr. et Al.* 7. *puribus. Ch.*

iectis extimis cunctis partibus, quod maxime intimum eſt. Pint.

Quod) E medio, quod tenerius, interiuſque eſt. Marc. Emp. c. 34. p. 232. *Scillae bulbi,* inquit, *quod interius eſt.* Τὸ μεσαίτατον, quod intimum eſt meditullium, inquit Dioſc. II. 202. H.

v. Suſpenditur) Et ſiccatur in vmbra. *Dioſcor.*

x. Modicis interuallis) XL. diebus. *Dioſc.*

y. Arida fruſta) Mina in ſextariis duodecim. *Dioſc.*

Poſtea) In vmbra ſiccata. Haec totidem verbis Dioſc. l. c. Sectas taleolas vocat Colum. XII. 33. H.

z. Hoc) Diſcrepat Columella, qui diebus ante vindemiam XL. id fieri praecipit. H.

a. Hoc clar.) Diſc. V. 25. H.

modis: in olla, quae coniiciatur in clibanum aut furnum, vel *e.* adipe aut luto illita, aut fruſtatim in patinis. Et *f.* cruda ſiccatur, deinde conciditur, coquiturque in aceto, tum ſerpentium ictibus imponitur. Toſta *g.* quoque purgatur, et medium eius iterum in aqua coquitur. Vſus *h.* ſic coctae

b. Salutare) Stomachicis, et iis qui cibum aegre concoquunt. Dioſc. loco proxime cit. H.

c. Linguae) Plin. Val. III. 12. plane ad verbum. Apuleius quoque, c. 42. tit. 4. H.

d. Coquitur) Ita Dioſc. II. 202. H.

e. Adipe aut luto illita) Apud Dioſcorid. eſt, τῷ ϛαίτι, quod eo loco ſignificat, non τὴν πιμελὴν nempe aut ſeuum; aut adipem, ſed farinae aqua ſubactae maſſam paratam ad panificium. Vulgus *paſtam* vocat. Heſychius ζύμην, quaſi fermentum dicas. Eadem incuria Plinius lapſus eſt c. 6. L. XXXIII. *Dal.*

Vel adipe) Dioſc. l. c. Σταιτὶ δὲ ἢ πηλῷ περιπλάσσεται, καὶ δίδοται εἰς κλίβανον, ἢ ἄνθραξιν ἐγκρύπτεται, μέχρις ἂν ὀπτηθῇ ἱκανῶς· τὸ περικείμενον ϛαῖς. *Farina ſubacta, lutoue oblinitur, et in clibanum coniicitur, aut prunis obruitur, donec ambiens cruſta ſufficienter toſta ſit.* Ex aliis haud dubie fontibus Plinius haec hauſit. Nam vocem ambiguam ϛαιτὸς, quae et adipem, et farinam ſubactam fermentumue ſignificat, *de la paſte*, cur adipem potius redderet quam farinam, non liquet. Heſychius, p. 862. Στέατα, ἄλευρα, ζύμη. Στέατος, λίπους. Niſi forte numero ſolum multitudinis, vt Heſychius innuit, fermentum ſignificet, et farinam: numero ſingulari, adipem. At adipe inuolui, incoquique ſcillam, minus commodum videtur, quam ſi id farina fiat ſubacta. H.

f. Et cruda) Haec quoque Dioſc. II. 202. Theod. Priſc. I. 22. de apum percuſſibus, vel ſcorpionum, ceterorumque ſerpentium. *Scilla cruda trita imponitur, et ſtatim curat.* H.

g. Toſta) Plin. Val. III. 12. ad verbum, et Scrib. Larg. comp. 76. H.

h. Vſus) Dioſc. l. c. Apuleius quoque, c. 42. tit. 1. et ante hos Celſus III. 21. Plin. Val. l. c. *Scillae bulbus*

ctae ad hydropicos, ad vrinam ciendam tribus obolis cum melle et aceto potae. Item *i.* ad ſplenicos, et ſtomachicos, (ſi *k.* non ſentiant hulcus,) quibus[1] innatet cibus. Ad *l.* tormina, regios morbos

1. *innatat. Dal.*

bus torretur, deinde purgatur, et medium eius in aqua coquitur: quum madidum eſt, ex eo tres oboli dantur potui ex melle et aceto: euacuatur per vrinam. Theod. Priſc. IV. *Ad hydropem: Squilla, id eſt, bulbus ſub prunis furno aſſatur: deinde circumpurgatur, et medietas eiuſdem bulbi in aqua coquitur: poſteaquam coquendo colorem mutauerit, tollitur. Ex quo bulbo ſcrupulus vnus et dimidius teritur cum oxymelle: tribus cyathis calefactum, bibendum datur: omnem calamitatem per vrinam euacuat.* H.

i. Item) Dioſc. l. c. Καὶ στομαχικῶν οἷς ἐπιπολάζει τὰ σιτία. *Stomachicis quibus innatat cibus.* Celſ. IV. 9. in lienis morbo *acetum acre ſorbere per ſe, et magis etiam quod ſcilla conditum ſit, expedire* ait. Σπληνικὸς eſt lienoſus, ſiue qui lienis indurationem patitur. Vide Galen. κατὰ τόπους IX. 2. p. 598. Στομαχικὸς, qui ſtomacho, hoc eſt, ventriculi orificio laborat, et cibum continere nequit. Vocis huius alias acceptiones vide apud eumdem Galen. κατὰ τόπ. VIII. 2. p. 563. H.

k. Si non ſentiant hulcus) Cauendus ſcillae vſus iis, quibus vlcerata ſunt interanea. *Dioſc.*

Si non) Cauendus enimuero ſcillae vſus iis, quibus interna quaepiam exulceratio eſt, inquit Dioſc. II. 202. Φυλάττεσθαι δὲ αὐτῆς τὴν δόσιν δεῖ, ἐφ' ὧν ἕλκωσίς τίς ἐστὶν ἐντός. H.

l. Ad) Dioſc. l. c. Καὶ ἐπὶ ἰκτέρου, στροφουμένων, βηττόντων χρονίως, ἀσθματικῶν, ἀναφορικῶν. Celſ. IV. 4. ad tuſſim pariter veterem *delingere ſcillam* iubet. Scrib. Larg. comp. 76. *Ad ſuſpirium faciunt bene inter ſimplicia quidem acetum ſquillites, quod vocant, cochleario ter quaterue ſumptum in die. Prodeſt et ipſa ſcilla, argilla circumdata, et furno cocta, purgatis exterioribus putaminibus, et quod tenerrimum eſt eius mellis duabus partibus Attici admixtum et tri-*

bos, tuſſim veterem cum ſuſpirio. Diſcutit *m.* et foliis [1] ſtrumas, quadrinis [2] diebus ſoluta. Furfures *n.* capitis, et hulcera manantia illita, [3] ex oleo cocta. Coquitur *o.* et in melle cibi gratia, maxime vti coctionem facias. Sic *p.* et interiora purgat. Rimas *q.* pedum ſanat in oleo cocta, et mixta reſinae. Semen eius lumborum dolori ex melle imponitur. Pythagoras *r.* ſcillam in limine quoque ianuae ſuſpenſam malorum medicamentorum introitum pellere tradit.

XL.

1. *ſtrumas: quadrinis diebus furfures capiti. M.* 2. *diebus ſola. Furfures. V.* 3. *Sic ex* MSS. *em. Hard. Sic Alii et Ch. ex eo c. Gr. et Al.*

tritum, cochleario ſemel in die biſue ſumptum profuit multis. H.

m. Diſcutit) Theod. Priſc. I. 9. vbi de furunculis et ſtrumis: *Scilla quoque*, inquit, *ſi contrita in vicem cataplaſmatis imponatur, quatuor diebus permanens continuis, duritias ſoluit.* H.

n. Furfures) Hanc vim bulbis adſcribit Dioſc. II. 20. cum nitro cocto. H.

o. Coquitur) Dioſc. totidem verbis, II. 202. H.

p. Interiora purgat) Craſſa, γλοιώδη per aluum educit. *Dal.*

Sic et) Quoniam ſic ſumpta, viſcida excrementa aluo detrahit, inquit Dioſc. l. c. H.

q. Rimas) Dioſc. l. c. et Marc. Emp. c. 34. p. 232. totidem verbis. H.

r. Pythagoras ſcillam in limine quoque ianuae ſuſpenſam, malorum medicamentorum introitum pellere tradit) Aliter antiquo codice, etſi eodem ſenſu: *Pythagoras ſcillam quoque in limine ianuae ſuſpenſam contra malorum, etc.* Haec lectio ſi recipitur, ſcribendum erit in fine clauſulae non *pellere*, ſed *pollere.* Nihilominus exiſtimo locum eſſe corroſum truncatumque, omiſſis aliquot verbis, atque adeo aliis inuerſis. Apponam verba Theophraſti, vnde hauſit Plinius, deinde aperiam ſententiam meam. Is igitur auctor, Lib. VII. c. 12. ita ſcribit: *Omnia igitur capitata radice viuacia maiorem in modum ſentiuntur, ſed praecipue ſcilla, vtpote quae ſuſpenſa viuere poſſit,*

XL. Ceterum bulbi ex aceto et ſulphure vulneribus in facie medentur. Per ſe vero triti neruorum contractioni, et ex vino *s.* porrigini: cum melle, canum *t.* morſibus: [1] Eraſiſtrato placet cum

1. *vt Eraſ. Dal.*

et quidem plurimum temporis. Poteſt etiam fructus recondendos ſeruare, vt poma punica detracto pediculo: et ſatorum nonnulla celerius apud eam germinant. Traditur et ante portas ſatam remedio eſſe contra veneficorum noxam. Ex his Theophraſti verbis apparet aliquot in Plinio verba deeſſe. Lacunoſum igitur locum ad hunc modum fortaſſe reſtituemus: *Pythagoras ſcillam ſuſpenſam diu viuere: in limine quoque ianuae ſatam, contra malorum medicamentorum introitum pollere tradit.* Nec me mouet citari a Plinio Pythagoram, non Theophraſtum: potuit enim idem ab vtroque prodi. *Pint. Pythagoras ſcillam, etc.*) Veneficia ſolitos arcere, expiareque noxios, priſcos homines ſcilla, oſtendunt hi verſus Hipponactis, Βάλλοντες ἐν χειμῶνι, καὶ ῥαπίζοντες Κράδῃσι καὶ σκίλλαισιν, ὥςε φαρμάκοις. Proiectas etiam ſtatuas, et ſimulacra, per contemptum inſultantes ſcilla impetebant. Theocritus in Thalyſiis: Κ' ἢν μὲν ταῦθ' ἔρδῃς ὦ Πᾶν φίλε, μήτι το παῖδες 'Αρκαδικοὶ σκίλλαισι ὑπὸ πλευράς τε καὶ ὤμως Παγίκα μαςίσδοιεν, ὅδε κρέα τυτθὰ παρείη. Scillas prope ſepulchra etiam olim ſerebant. Vnde prouerbium, *Scillas ſepulchro euellere*, de amente et furioſo. Theocritus, Σκίλλας ἰὼν γραίας ἀπὸ σάματος αὐτίκα τίλλοις. *Dal.*

Pythagoras) Et Dioſc. quoque l. c. Ἐςὶ δὲ καὶ ἀλεξιφάρμακον ὅλη πρὸ τῶν θυρῶν κρεμαμένη. Sic etiam Zoroaſtres in Geop. XV. 1. p. 406. Quin et vulpes quoque, gnara lupo et ſcillam aduerſari, pro ſpeluncae foribus ſcillam ſuſpendit, quae lupum ab ingreſſu arceat, teſte Habdarrahmano Aegyptio, c. 23. p. 96. Scilla vim expiandi habere credita olim: quare apud Theophr. in Charact. ſuperſtitioſus ſubinde ſe ſcillae circumlatione purificat. Vide Caſauboni Not. in eum locum. H.

s. Porrigini) Furfuribus, πιτύροις, Dioſc. II. 200. et Marc. Emp. IV. 40. H.

t. Canum) Dioſc. l. c. cum melle, ac pipere trito. H.

cum pice. Sanguinem idem eos ſiſtere tradit illitos cum melle. Alii ſi e naribus fluat, coriandrum et farinam adiiciunt. Theodorus *v.* et lichenas ex aceto bulbis curat: et *x.* erumpentia in capite, cum vino auſtero aut ouo. Et bulbos epiphoris idem allinit, et ſic lippitudini medetur. Aeque vitia quae ſunt in facie, eorum *y.* rubentes maxime, in ſole illiti cum melle et nitro, emendant: lentiginem *z.* cum vino, [1] aut cucumi cocto. Vulneribus *a.* quoque mire proſunt per ſe: aut *b.* vt Damion, ex mulſo, ſi quinto die ſoluantur. Iiſdem et *c.* auriculas fractas curat, et *d.* teſtium pituitas:

1. *aut cymino cocti. V. cum aut cucumi. Ch.*

v. Theodorus) Proximum certe licheni et affine malum elephantiaſin, hoc medicamento ſanari auctor eſt Plinius Valer. II. 57. et Q. Seren. c. 11. huic propellendo malo, inquit, *Non fruſtra bulbos, et ſulphura iungis aceto.* H.

x. Et erumpentia) Subintellige hulcera: ἀχῶρας dixit Dioſc. l. c. H.

y. Rubentes maxime) Silueſtres, quibus radicis cortex rubet. Infra cap. 10. L. XXV. hoc genus *pericarpum* vocat. *Dal.*

Eorum) E bulbis ii maxime, quorum cortex radicis rubet. Dioſc. II. 200. βολβὸς πυῤῥός. H.

z. Lentiginem) Cum melle maluit Q. Serenus, c. 12. *Proderit et bulbus mellis dulcedine victus.* H.

a. Vulneribus) Haec Plin. Val. ad verbum, III. 20. H.

b. Aut) Vide N. et Em. N. XVII. (hic conſp.) *Proſunt)* Plinium Valerianum miror, qui et medicus haberi et dici voluit, dum hunc ſcriptoris noſtri locum exſcriberet, tam foedo errore prolapſum, vt pro mulſo muſcum legerit, et ſuum nobis deinde errorem intrepide obtruſerit: ſic enim ille de rem. III. 20. *Efficaces*, inquit, *ſunt et bulbi triti per ſe, ad vulnera glutinanda: Adiiciebat tamen illis Damon medicus muſcum qui in aqua gignitur, et die quinto ſoluebat.* At multo cautius ex mulſo legit Marc. Emp. c. 33. p. 228. H.

c. Iiſdem) Dioſc. II. 200. H.

In articulorum doloribus miſcent farinam. In *e.* vino cocti [1] illiti ventri, [2] duritiam praecordiorum emolliunt. Dyſentericis *f.* in vino ex aqua caeleſti temperato dantur. Ad conuulſa intus, cum ſilphio pilulis fabae magnitudine. Ad *g.* ſudorem tuſſi illinuntur. Neruis *h.* vtiles: ideo et paralyticis dantur. Luxata *i.* in pedibus, qui ſunt rufi ex his, citiſſime ſanant cum melle et ſale. Venerem *k.* maxime Megarici ſtimulant: [3] hortenſii *l.*, partum cum ſapa

1. *et illiti. V.* 2. *duritiem. Gr. Dioſc.* 3. *Eſculenti.*

Ceterum bulbi ex aceto et ſulphure vulneribus in facie medentur) Scribo, *Ceteri bulbi ex aceto et ſulfure vlceribus in facie medentur*, ex vetuſto exemplari. *Pint.*

d. Et teſtium pituitas) Oedematoſos, et flatuoſos, ſeroſosue tumores. *Dal.*

Et teſtium) Sic, opinor, aquoſos teſtium tumores vocat. Dolorem teſtium ſimpliciter Marc. Emp. appellat, c. 33. p. 228. *Bulbi ex mulſo triti atque illiti, dolentibus teſticulis medentur.* H.

e. In vino) Plinius Val. II. 15. *Bulbi triti*, inquit, *inliti ventri, bene molliunt, et praecordiorum tumorem curant.* H.

f. Dyſentericis) Plinius Val. II. 28. *Dyſenteriae compeſcendae: per ſe bulbi triti dantur, et in vino auſtero potio miſcetur.* H.

g. Ad ſudorem) Compeſcendum. Dioſc. II. 200. H.

h. Neruis) Largiore tamen cibo ſumptos neruis nocere bulbos ait Dioſc. II. 200. H.

i. Luxata) Dioſc. II. 200. Graeci ϛρέμματα luxata, ſeu artus luxatos vocant, cum ſuo loco mota oſſa legitimos naturae in ea parte motus cum dolore remorantur. H.

k. Venerem) Hoc de bulbis ſatis vniuerſe prodidit Galen. de fac. ſimpl. med. VI. p. 164. et Dioſc. l. c. De Megaricis in primis Ouidius a nobis laudatus XIX. 30. De Regiis appellatis Atheh. II. p. 64. Referri huc forte poteſt vulgata illa apud eumdem Athen. l. c. paroemia: Ἡ δὲ παροιμία φησὶν, Οὐδὲν σ᾽ ὀνήσει βολβὸς, ἂν μὴ νεῦρ᾽ ἔχῃς.

ſapa aut paſſo ſumpti: ſilueſtres, interaneorum plagas et vitia, cum ſilphio pilulis deuoratis ſedant. Et ſatiuorum ſemen contra phalangia bibitur in vino. Ipſi ex aceto illinuntur contra ſerpentium ictus. Semen antiqui bibendum inſanientibus dabant. Flos bulborum tritus crurum maculas varietateſque igne factas emendat. Diocles *m.* oculos hebetari ab iis putat. Elixos aſſis minus vtiles eſſe adiicit, et difficile concoqui ex vi vniuſcuiuſque naturae.

XLI. Bulbinem *n.* Graeci vocant herbam porraceis foliis, rubicundo bulbo. Haec traditur vulneribus mire vtilis dumtaxat recentibus. Bulbus *o.* quem vomitorium vocant ab effectu, folia habet nigra, ceteris longiora.

XLII. (X. *p.*) Vtiliſſimus *q.* [1] ſtomacho cibus aſparagi traduntur. Cumino *r.* quidem addito in-

flatio-

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. Inter vtiliſſimos ſtomachi cibos aſparagi traduntur. Ch. aſparagi, vt traditur Gr. et Al.*

ἔχῃς. *Neruis carentem iuuerit bulbus nihil.* De qua Eraſmum conſule, chil. 4. cent. 2. Ad. 42. H.

l. Hortenſii) Iidemque ſatiui, eſculentique appellati. H.

m. Diocles) Diphilus quoque Siphnius apud Athen. II. 64. H.

n. Bulbinen) Βολβίνη dicitur Theophraſto Hiſt. VII. 13. et Matroni apud Athen. II. p. 64. H.

o. Bulbus) Oribaſii interpres XI. p. 193. poſt Dioſcorid. II. p. 201. *Bulbus qui ad ciendum vomitum accommodatus dicitur, folia habet . . . multo longiora, quam is qui edendo eſt, etc.* Dioſcoridi, βολβὸς ἐμετικὸς, etc. A ſimilitudine, quam folio cum iuncis habet, Hiſpani Ionquillas nuncupant: a quibus et Galli *Ionquille*: *Ionquille d' Eſpagne*: *grande Ionquille*: *petite Ionquille.* Pingitur a Dodonaeo, p. 226. Sed et quiſquis bulbus vomitum ciet, vomitorius dici poteſt. Vide Anguillaram par. 7. p. 119. H.

flationes ſtomachi colique diſcutiunt: [1] iidem *s.* oculis claritatem afferunt. Ventrem *t.* leniter molliunt. Pectoris et ſpinae doloribus, inteſtinorumque vitiis proſunt, vino [2] quum coquuntur addito. Ad *v.* lumborum et renum dolores, ſemen trium obolorum pondere, [3] pari cumini bibitur. Venerem *x.* ſtimulant. Vrinam *y.* cient vtiliſſime, [4] praeterquam veſicam *z.* exhulcerant. Radix *a.* quoque, plurimorum praedicatione, trita, et ex vino albo pota, calculos quoque exturbat, lum-

1. *Haec clauſula vltima in M. d.* 2. *quum coquantur, adiecto. Ch.* 3. *parte Ch.* 4. *Sic ex* MSS. *em. Hard. praeter quod. M. praeterquam quod Gr. et Al.*

p. Et orminio) Hormenio ὁρμηνίȣ, ἀπὸ τȣ̃ ὁρμᾶν, quia Venerem excitat, ἀφροδισιαςικός ἐςι. Vide ſupra cap. 8. Lib. XIX. et Athenaeum Lib. II. apud quem ſcribitur perpetuo cum ε, ὅρμενος et ὀρμένιον. Porro apud Iuuenal. Satyr. 7. *Afrorum hormenia* legendum eſt, vbi vulgo *epimenia*, vel *epimendia* legitur. Hormenium Auenionenſes hodie vocant *Romioconin*, vocabulo ad Graecum nomen alludente. *Dal.*

q. Vtiliſſimus) Haec Plin. Val. ad verbum IV. 30. H.

r. Cumino) Plin. Val. l. c. H.

s. Iidem) Plin. Val. l. c. H.

t. Ventrem) Plin. Val. l. c. Dioſc. II. 152. et Diocles apud Athen. III. p. 120. H.

v. Ad lumborum) Plin. Val. II. 36. *Aſparagi ſemen et cumini*, inquit, *pari pondere tritum, et ex vino vel aqua calida potui datum, emendat lumborum et renum vitia.* Et Q. Seren. c. 26. de lumbis et renibus ſanandis: *Aut caput aſparagi cum vino ſume vetuſto, Seu mauis, appone: modus conducit vterque.* H.

x. Venerem) Plin. Val. IV. 30. H.

y. Vrinam) Plin. Val. l. c. H.

z. Veſicam exhulcerant) Praeſertim corrudae. *Dal.*

a. Radix) Dioſc. II. 152. Plin.

lumborum *b.* et renum dolores ſedat. Quidam *c.* et ad vuluae dolorem radicem cum vino dulci propinant. Eadem *d.* in aceto decocta contra [1] elephantiaſin proficit. Aſparago trito [2] ex oleo perunctum pungi ab apibus negant.

XLIII. Silueſtrem aſparagum [3] aliqui *e.* Libycum vocant. Attici *f.* [4] hormenum. Huius *g.* ad ſupra dicta omnia efficacior vis, et *h.* candidiori maior. Regium *i.* morbum extenuat. Veneris cauſa aquam eorum decoctam bibi iubent ad hemi-nam. Ad idem et ſemen valet cum anetho, ternis [5] vtriusque obolis. Datur et ad ſerpentium ictus ſuccus decoctus. Radix miſcetur radici marathri in-

1. *elephantiam. M.* 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. cum oleo Gr. et Al.* 3. *Sic ex* MSS. *em Hard. conſ. M. aliqui corrudam, aliqui Libycum . . . ormi-nium Gr. et Al.* 4. *hormenium. V.* 5. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. vtrumque Gr. et Al.*

Plin. Val. II. 36. IV. 30. 176. 179. Marc. Emp. c. 25. p. 173. et c. 26. p. 176. H.

b. Lumborum) Dioſc. l. c. Marc. Emp. c. 25. p. 173. Plin. Val. II. 36. IV. 30. Apuleius c. 84. tit. 4. H.

c. Quidam) Plin. Val. IV. 30. H.

d. Eadem) Plin. Val. l. c. *Contra elephantiaſin efficax creditur.* Marc. Emp. c. 19. p. 130. *Radix aſparagi decocta in aceto, et elephantioſis rationabiliter imponitur.* Apuleius c. 84. tit. 3. *Ad elephantioſos. Herbae aſparagi radix cocta contrita imponatur elephantiaco, liberabitur.* H.

e. Libycum) Apul. c. 84. *Graeci myacanthan, alii aſparagon agrion, Latini corrudam, alii aſparagum agreſtem, alii aſparagum ruſticum, alii aſparagum noſtrum.* Noſtrum quum dicit, Libycum, opinor, intelligit. Fuit enim is ex Africa, oppido Madaura. H.

f. Attici) Vide quae diximus ſup. libro, 42. H.

g. Huius) Athen. II. p. 62. H.

h. Et candidiori maior) Candidiores naſcuntur locis aridioribus. *Dal.*

i. Regium) Dioſc. II. 152. H.

inter efficaciſſima auxilia. Si ſanguis per vrinam reddatur, ſemen [1] aſparagi, et apii, et cumini ternis obolis in vini cyathis duobus, quinis diebus, Chryſippus dari iubet. [2] Sic et hydropicis contrarium eſſe, quamuis vrinam moueat, docet: Item *k.* Veneri. Veſicae quoque, niſi decoctum: quae *l.* aqua ſi canibus detur, occidi *ll.* eos: In *m.* vino [3] decoctae radicis ſuccum, ſi ore contineatur, dentibus mederi.

XLIV. (XI.) [4] Apio *n.* gratia in vulgo eſt. Namque rami largis portionibus per iura innatant, et in condimentis peculiarem gratiam habent. Praeterea *o.* oculis illitum cum melle, ita vt ſubinde fo-

1. *et aſpar. Ch. canibus. M.* 2. *Is et* 3. *decoctum aqua. Si* 4. *Sic ex* MSS. *em. Hard. gratia vulgo eſt Gr. et Al.*

k. Item) Chryſippum ſequutus Dioſc. l. c. docet decoctum radicis aſparagi hauſtum, ποιεῖν ἀτόκιον καὶ ἄγονον, partum impedire, ac ſterilitatem inducere. H.

l. *Quae*) Et hoc ex aliorum ſententia refert Dioſc. l. c. H.

ll. Occidi eos) Dioſcorides id tantum fama hominumque ſermonibus vulgatum ait. *Dal.*

m. In) Marc. Emp. c. 12. p. 94. Apul. c. 84. tit. 2. *Ad dentium dolorem. Herbae aſparagi ſuccum in ore oportet continere.* Plin. Val. I. 36. *Aſparagi ſiluatici radicem in vino decoques: ex hoc in ore contineas: dolorem ſedat: ſuccuſque eius ſimiliter facit.* Adde his Dioſc. l. c. et Galen. de fac. ſimpl. med. VI. p. 160. H.

n. Apio) Satiuum intelligit, ſiue hortenſe: vulgo *Perſilum* dicitur: etſi aliter ſentire intelligo Aloiſium Anguillara, par. 7. p. 121. H.

o. Oculis) Inflammatis Dioſcor. *Dal.*

Praeterea) Oculorum inflammationibus, πρὸς ὀφθαλμῶν φλεγμονὰς, inquit Dioſc. III. 74. Oculorum epiphoris, (quae Plinii hoc loco mens eſt, quum

foueantur feruenti ſucco decocti, aliiſque membrorum epiphoris: per ſe tritum, aut cum pane, vel polenta impoſitum, mire auxiliatur. Piſces quoque ſi aegrotent in piſcinis, apio viridi [1] recreantur. Verum apud eruditos non aliud erutum terra in *p.* maiore ſententiarum [2] varietate eſt. Diſtinguitur ſexu. Chryſippus feminam eſſe dicit criſpioribus foliis et duris, craſſo caule, ſapore acri et feruido. Dionyſius nigriorem, breuioris radicis, vermiculos gignentem: Ambo neutrum ad cibos admittendum, immo *q.* omnino nefas: nam id *r.* defunctorum epulis feralibus dicatum [3] eſſe:

Mm 5 viſus

1. *creatum.* *V.* 2. *autoritate.* *M.* 3. *eſſe in M. d.*

quum ſequatur ſtatim, *aliiſque membrorum epiphoris)* Apul. 118. tit. 1. *Ad epiphoras oculorum*: *Herba apio trita bene cum pane molli, oculi tegantur*: *mirifice ſanat.* Eadem habet Plin. Val. I. 14. Oculis tumentibus, vel dolentibus, apium imponi cum lacte mulieris Marc. Emp. iubet, c. 9. p. 56. Th. Priſc. L. I. 10. *de oculorum cauſis.* *Et caſeus recens*, inquit, *cum apiorum foliis contritis impoſitus, ſaepe oculos liberauit*: *et panis mundus vino infuſus, et cum oleo roſeo tritus, par beneficium praeſtitit.* H.

p. In maiore, etc.) Noxium ſit, an innoxium. *Dal.*

q. Immo omnino nefas) Arnobius Lib. V. aduerſ. gentes: *Obliuioni etiam ſacra Corybantia donentur, in quibus ſanctum myſterium illud traditur. Frater trucidatur a fratribus, interempti ex ſanguine apium naſcitur: prohibitum menſis olus illud apponi, ne a manibus mortui inexpiabilis contraheretur offenſio.* Dal.

r. Nam id defunctorum, etc.) Apud Plutarchum Timoleontis milites ad pugnam caſtris educti, mulis apium ferentibus obuiis infauſtum augurium putauere, quoniam apii coronae ſepulchris imponerentur, vnde prouerbii ſpecie *apio egere* dicitur, qui periculoſius aegrotat. Magius cap. 17. II. Vide quod notatum in cap. 8. XIX. et Alexand. ab Alex. cap. 7. II. explicantem

viſus quoque claritati inimicum. Caule feminae vermiculos *s.* gigni. Ideoque *t.* eos qui ederint, ſterileſcere, [1] mares, feminaſque. In [2] puerperiis vero ab eo cibo comitiales *v.* fieri qui vbera hauriunt. Innocentiorem tamen eſſe marem. Eaque cauſa eſt, ne inter neſaſtos [3] frutices damnetur

1. *Haec duo verba in M. deſunt. feminaſue. Ch.* 2. *puerperis. M. et Ch.* 3. *frutex. Ch.*

tem Ciceronis dictum, *praetextam ſibi texi apio*, vbi quidam legunt *Appio*, et c. 26. V. *Dal.*

Nam.) In feralibus epulis vſi conuiuae corona ex apio. Suidas: Σελίνε ςέφανος. Πένθιμος· τὸ γὰρ σέλινον πένθεσι προσήκει, ὡς ἔφη καὶ Δεξιςὲ ἐν τῷ Περὶ ἀγώνων. Adde, vt Plutarchus eſt auctor, in vita Timoleontis, coronari apio ſepulcra: vnde vetus illud, *Indigere apio*, de iis qui profligata valetudine vtuntur. Suidas, T. II. p. 930. verbo: Τε σελίνε δεῖται, ἐπὶ τῶν ἀσφαλῶς νοσέντων. Καὶ γὰρ εἰώθαμεν τὰ μνήματα ςεφανεν σελίνοις, ὥς φασι Πλέταρχος. Arnobius contra gent. V. p. 169. *Obliuioni etiam Corybantia ſacra donentur, in quibus ſanctum illud myſterium traditur, frater trucidatus a fratribus, interempti ex ſanguine Apium, natum, prohibitum menſis olus illud apponi, ne a manibus mortui inexpiabilis contraheretur offenſio.* H.

s. Vermiculos) Quum e terra erutus ſoli exponitur. H.

t. Ideoque) Diſſentire a Chryſippo videtur auctor Geop. XII. 13. Βρωθὲν δὲ τὸ σέλινον καταφερεςέρας εἰς τὰ ἀφροδίσια ποιεῖ τὰς γυναῖκας, etc. Habet eadem Simeon Sethi, L. de alim. tit. Σέλινον. H.

v. Comitiales fieri, etc.) Galenus in conſilio pro epileptico apium in comitialibus et laudat et imperat. *Dal.*

Comitiales) Comitiales fieri, qui apio in cibis vtantur, auctor eſt Simeon Sethi, l. c. Galenus tamen in Conſilio, pro puero epileptico, T. X. c. 4. p. 491. apium ſmyrniumque, quod genus apii eſt, deguſtari ab eiuſmodi aegrotis vtiliſſime admonet. Πράσε δὲ καὶ σελίνε, καὶ σμύρνιε προσάψασθαί ποτε συνοίσει, etc. H.

tur. Mammarum *x.* duritiam impoſitis foliis emollit. Suauiores *y.* aquas potui incoctum praeſtat. Succo maxime radicis cum vino lumborum dolores mitigat. Eodem iure inſtillato grauitatem aurium. Semine *z.* vrinam ciet, [1] menſtrua, ac *a.* ſecundas partus. Et, ſi foueantur ſemine decocto, ſugillita reddit [2] colori. Cum *b.* oui albo illitum, aut *c.* ex aqua coctum potumque renibus medetur: In frigida tritum oris hulceribus. Semen cum vino, vel radix cum veteri vino veſicae calculos frangunt. Semen datur et arquatis ex vino albo.

XLV.

1. *menſtrua, ſecundas, ac partus. Vet. menſtrua ac ſecundas, partus. Ch. ac ſecundos partus. Gr.* 2. *colorem. V.*

x. Mammarum) Lacte concreto turgidarum, χονδριώντων, Dioſcor. *Dal.*

Mammarum) Dioſc. II. 74. Mammas, inquit, χονδριῶντας, grumoſo lacte turgentes reprimit. H.

y. Suauiores) Hinc aegris, quibus vino interdictum eſt, vel hydromeli, vel apiatam aquam praeſcribit Theod. Priſc. II. p. 2. c. 2. et 6. H.

z. Semine) Dioſc. l. c. Plin. Val. IV. 2. *de facultate apii: Nulla res fortius vel vrinae difficultates reſoluit, vel feminarum menſtruis imperat.* H.

a. Ac ſecundas) Ita MSS. R. et Colb. 1. vt ſ. 23. hoc eſt, ſecundas a partu. Prius legebatur, *ac ſecundos partus*, aliena a Plinii mente ſententia. H.

b. Cum oui albo illitum) Antiquum exemplar, *cum vino albo illitum.* Quam lectionem confirmant verba, quae paulo infra ſequuntur: *Semen datur et arquatis ex vino albo.* Pint.

Cum oui) Vel ſic ſugillatis ſanandis, de quibus dictum eſt proxime, adhiberi iubet Marc. Emp. c. 19. p. 131. *Apium viride, inquit, ſubtiliter tritum, cum oui albo illitum, liuoribus prodeſt.* H.

c. Aut ex) Hoc vero Marcellus ad verbum exſcripſit, c. 26. p. 177. H.

XLV. Apiaſtrum *d.* Hyginus quidem meliſſophyllon appellat. [1] Sed *e.* in confeſſa damnatione eſt

1. *Sed confeſſa.* *V. et in c. Al.*

d. Apiaſtrum Hyginus, etc.) Apiaſtrum Hyginus meliſſophyllon appellat, non quod quidquam cognationis habeat cum apii generibus, ſed ab apibus, quia gratiſſimum illis ſit. Apiaſtrum vero tamquam apium ſilueſtre, hic ranunculum ſecundum, ſiue ſardinium vocatum fuiſſe Plinius, quod equidem ſciam, ſolus tradit, negligenter ſane et perturbate diuerſa haec confundens. *Dal.*

Apiaſtrum) Μελισσόφυλλον, ab apibus, quae ea herba plurimum laetantur. Illud eſt, quod in coronamenta venire dicitur, XXI. 29. Alii citraginem aut Melitaenam, Galli Meliſſam vocant, *Meliſſe*, ou *citronelle.* Apiaſtrum ab Hygino vocari cepit, eruditiſſimo alioqui viro, ſed quem omnes hac in parte damnent, et quod magis mirere, ſequantur tamen. Nam M. Varro ita appellat de R. R. III. 16. et Dioſc. in Nothis, p. 457. Μελισσόφυλλον, οἱ δὲ μελίτταιον, οἱ δὲ μελίφυλλον . . . Ῥωμαῖοι ἀπίαστρον, οἱ δὲ κιτράγω, etc. A Matthiolo pingitur in Dioſc. III. p. 826. In horto Regio ſeptem meliſſae genera diuerſa vidimus. H.

e. Sed et) Damnatur id vero, inquit, quod affinitatem habet nominis cum apiaſtro ſeu meliſſophyllo, quoniam et ipſum apiaſtrum vocatur: non eo ſane, quod ſit apibus gratum, vt meliſſophyllum, de quo proxime diximus: ſed quod apium aemuletur: nam quae ita deſinunt, imitationem quamdam, vt Grammaticis placet, important. Illud enim ipſum eſt, quod batrachion, et ranunculum appellant. Agemus de eo iterum XXV. 109. Apul. c. 8. de ſcelerata: *Graeci*, inquit, *batrachion dicunt* . . *alii rhuſelinon* . . *alii ſelinon agrion* . . *Latini apium ruſticum, iidem apium riſus, iidem apiaſtellum,* etc. Haec Sardonia herba, de qua hiſtorici multa, et Dioſc. in Alex. c. 14. Ruellium vide de nat. ſtirp. II. 116. p. 426. Agreſti apio, hoc eſt, apiaſtro ſimilem herbam eam Salluſtius facit. Aduerſus id venenum remedia plura Sennertus affert, Pract. VI. p. 1055. H.

eſt venenatum in Sardinia. Contexenda *f.* enim ſunt omnia, ex eodem nomine apud Graecos [1] pendentia.

XLVI. Oluſatrum *g.* quod hippoſelinum vocant, aduerſatur ſcorpionibus. Poto *h.* ſemine torminibus, et [2] interaneis medetur. Itemque *i.* difficultatibus vrinae ſemen eius decoctum ex mulſo potum. Radix eius in vino decocta calculos pellit, et lumborum ac lateris dolores. Canis rabioſi mor-

1. *Splendentia. M. Ch. interaneorum Vet.* 2. *Sic ex* MSS. *em, Hard. conſ. torminibus, interaneis, Gr. et Al.*

f. Contexenda) Etiam ea, inquit, interdum connectimus, quorum tractatio et natura diſſimilis, ſed nominis affinitas maxima. Sic L. XXIII. 65. cum erineo, hoc eſt, caprifico arbore, erinei quoque herbae vires explicat, *propter gentilitatem*, inquit, hoc eſt, propter ſimilitudinem nominis. Ea cautione admonet ſe meliſſophyllon ab apiaſtro Sardo ſecernere: nec alterutrius fieri mentionem alterius admonitione, niſi propter quamdam cognationem nominis. H.

g. Oluſatrum) De quo XIX. 48. Haec traduntur ſimiliter a Nicandro in Theriac. p. 60. H.

h. Poto ſemine torminibus interaneis medetur) *Potatum*, non *Poto*, in vet. cod. vt cum minore litera ſcriptum adiungatur ſuperioribus. *Pint.*

i. Difficultatibus) Stillicidio, στραγγουρίαις. Dioſcor. *Dal.*

Itemque) Dioſcor. III. 78. totidem verbis. Apuleius, c. 106. tit. 1. *Ad veſicae dolorem: Herba oluſatrum trita ex paſſo in potu ſumpta, ſtranguriam potenter emendat.* E Graecis quoque, vnus inſtar omnium Theophr. Hiſt. VII. 6. H.

k. Radix eius in vino decocta) *Radix in vino cocta* in eodem, cetera ſuperfluunt et paulo poſt particula *eius* redundat, legendumque *ſuccus algentes calefacit potus* Pint.

Radix) Et petroſelino has vires adſignat Dioſc. III. 77. At hippoſelino, ſiue oluſatro, Theophr. l. c. H.

morſibus potum et illitum medetur. Succus *l.* eius algentes calefacit potus. Quartum *m.* genus ex eodem faciunt aliqui oreoſelinon, [1] palmum alto frutice ac recto ſemine, cumino *n.* ſimili, *o.* vrinae et menſtruis efficax. Heleoſelino vis priuata contra araneos. Sed *p.* et oreoſelino feminae purgantur e vino.

XLVII. (XII.) Alio genere petroſelinon quidam appellant in ſaxis natum, praecipuum ad vomicas, cochlearibus binis ſucci additis in cyathum marrubii ſucci, atque [2] ita [3] aquae calidae tribus cyathis. Addidere quidam [4] buſelinon *q.*, differens

1. *palmum. d. in V. C.* 2. *ita, in V. d.* 3. *caldae aquae. Ch.* 4. *et opoſelinon. Manuſcr.*

l. Succus) Hippoſelino ſuo eaſdem vires attribuit Dioſc. III. 78. Θερμαίνει τοὺς ῥιγοῦντας, πινόμενος καὶ ἐγχριόμενος. H.

m. Quartum) Primum enim genus apii hortenſis, ſeu ſatiui, ſtatuitur. Alterum apiaſtri. Tertium, hipposelini. H.

n. Cumino ſimile) Anetho, Theophraſtus c. 6. L. VII. hiſtor. foliis et ramulis cicutae, Dioſcor. apud quem pro καὶ κεφάλια, legendum καὶ φύλλα. *Dal.*

Cumino) Vide N. et Em. N. XVIII. (hic conſp.) *Semine)* Non, vt prius editum erat, *ſimile*: ad ipſum enim ſemen vox ea refertur, cuius ſimilitudo notatur cum cumini ſemine. Dioſc. III. p. 76. Ὀρεοσέλινον, καυλὸς ἐστὶ σπιθαμαῖος εἷς ἐκ ῥίζης λεπτῆς . . . ὁ καρπὸς ἐπιμήκης, δριμὺς, λεπτὸς, εὐώδης, ἐοικὼς κυμίνῳ. H.

o. Vrinae) Vrinae ciendae, menſtruiſque pellendis. Dioſc. III. 76. H.

p. Sed et) Totidem verbis hoc Dioſc. l. c. H.

q. Buſelinon) Βουσέλινον, quaſi maius apium: vt ab hortenſi apio, cui breuitas caulis palmum non excedit, magnitudine dirimatur. Nam particula βου in compoſitione dictiones auget: a bouis magnitudine, qui βοῦς dicitur. Sic enim auctore Feſto, *et Bulimum Graeci magnam famem dicunt, aſſueti magnis*

rens breuitate caulis a ſatiuo et radicis colore rufo, eiuſdem effectus. [1] Praeualere *r.* contra ſerpentes potu et [2] linitu.

XLVIII. Ocimum *s.* quoque Chryſippus grauiter increpuit, inutile ſtomacho, vrinae, oculorum *t.* quoque claritati. Praeterea *v.* inſaniam facere, et lethargos, et [3] iocineris vitia: ideoque capras id aſpernari, hominibus quoque fugiendum [4] cenſet. Addunt *x.* quidam, tritum ſi operiatur lapide, ſcorpionem gignere; commanducatum, *y.* et in ſole poſitum, vermes afferre. [5] Afri *z.* vero, ſi

1. praeualet. V. Peculiare, etc. potum et litum. Alii V. 2. linitum. M. 3. iocinoris. Gr. 4. cenſens. Ch. 5. Alii. M.

magnis et amplis rebus praeponere βȣ͂, *a magnitudine ſcilicet bouis. Hinc eſt, quod grandes pueros bupaedas appellant, et mariſcum ficum, buſycon.* H.

r. Praeualere) Alii *peculiare* legunt. H.

s. Ocimum) Haec Plin. Val. ad verbum, IV. 21. H.

t. Oculorum quoque claritati) Copioſiore cibo. ἀμβλυωπές ἐςι Dioſcoridi. *Dal.*

Oculorum) Plin. Val. l. c. Copioſiore cibo ſi ſumatur ſcilicet, oculis nocere prodidit Dioſc. II. 171. H.

v. Praeterea) Plin. Val. l. c. H.

x. Addunt) Plin. Val. l. c. *Ocimum*, inquit, *edere nonnulli reformidant, quod commanducatum, et in ſole poſitum vermiculos gignit:* Φυλάσσονται δέ τινες αὐτὸ, καὶ ȣ̓κ ἐσθίȣσι, διὰ τὸ μασσηθὲν καὶ τιθὲν ἐν ἡλίῳ σκωλήκια γεννᾷν. Quod vero ſcorpionem gignat, falſum eſſe Galenus admonet, de alim. fac. II. 55. p. 365. T. VI. Vide quae diximus IX. 51. H.

y. Commanducatum) Scribo *commanducatum et in ſole poſitum vermes. Affirmant vero ſi eo die*, etc. ex vetuſto exemplari. *Pint.*

z. Afri vero) Contra Dioſcorides ait, Afros credere, ſi feriatur ſcorpione, qui ocimum ederit, nullo dolore conflictari. *Dal.*

Afri

ſi eo die feriatur quiſpiam a ſcorpione, quo ederit [1] ocimum, ſeruari non poſſe. Quin imo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis vel fluuiatilibus trito, conuenire ad id ſcorpiones [2] ex proximo. [3] Diodotus in empiricis, etiam *a.* pediculos facere ocimi cibum. Sequuta *b.* aetas acriter defendit: [4] nam id eſſe [5] capras. Nec cuiquam mentem [6] motam: et *c.* ſcorpionum terreſtrium ictibus, [7] marinorumque venenis mederi ex vino, addito [8] aceto exiguo. Vſu quoque compertum deficientibus ex aceto odoratum ſalutare eſſe. Item lethargicis, et inflammatis [9] refrigerationi. Illitum *d.* capitis doloribus cum roſaceo, aut myrteo, aut

1. *ocimum, ſanari. Quinimo. M.* 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. a prox. Gr. et Al.* 3. *Diodorus. Gr. et Al.* 4. *nam, in V. d.* 5. *capras, nec minus quam mentam aut rutam. Scorpionum. V.* 6. *mutari. M.* 7. *Draconumque marinorum. Ex Dioſcor.* 8. *aceti. Ch.* 9. *refrigerandis. V.*

Afri) Plin. Val. l. c. Dioſc. contra l. c. Afros ait eſſe in ea haereſi, vt exiſtiment, ſi ſcorpione quis feriatur, qui eo die ocimum ederit, incolumem eum fore. H.

a. Etiam) Pediculis infeſtari eos, qui ocimum adhibeant in cibis. H.

b. Sequuta) Poſteriores medici, inquit, innocuum eſſe ocimi eſum defenderunt, contra Chryſippum: neque officere oculorum claritati, quandoquidem illud caprae edunt, quibus eſt viſus acutiſſimus, vt dictum eſt VIII. 76. neque inſaniam facere, quum nemini compertum ſit motam ex eo cibo mentem eſſe, etc. H.

c. Et ſcorp.) Dioſc. l. c. H.

d. Illitum) Apuleius, c. 117. tit. 1. *Capitis dolori medendo. Herbam ocimum tritam cum oleo roſaceo, aut myrtino, vel aceto, fronti imponas: mirabiliter capitis dolorem ſanat.* H.

aut aceto: Item *e.* oculorum epiphoris *f.* impoſitum ex vino. Stomacho *g.* quoque vtile, [1] inflationes *h.* et ructum ex aceto diſſoluere ſumptum. Aluum *i.* ſiſtere impoſitum, vrinam *k.* ciere. Sic et morbo regio et hydropicis [2] prodeſſe. Choleras *l.* eo et diſtillationes ſtomachi inhiberi. Ergo etiam coeliacis Philiſtion dedit: et coctum dyſentericis, [3] et *m.* colicis Pliſtonicus. Aliqui et in teneſmo, et ſanguinem exſcreantibus, in vino: duritia quoque praecordiorum. Illinitur mammis, exſtinguitque *n.* lactis prouentum. Auribus vtiliſſimum infantium, praecipue cum adipe anſerino. *o.* Semen

1. *inflationis ructum. M.* 2. *prodeſſe etiam Cholericis. Eo diſtillationes. M. choleris diſtillationes, etc. Ch.* 3. *et contra pliſtonicum. Ch.*

e. Item) Plin. Val. I. 14. ad verbum. Et Apul. c. 117. tit. 2. *Ad epiphoras oculorum: Ocimum ex vino optimo tritum, oculis illinitur.* Vide et Dioſc. II. 171. H.

f. Epiphoris) Doloribus, ex vino Chio. Dioſcor. *Dal.*

g. Stomacho) Plin. Val. IV. 15. H.

h. Inflationes) Plin. Val. IV. 20. et Dioſc. l. c. H.

i. Aluum) Plin. Val. l. c. et II. 27. H.

k. Vrinam) Hoc de ocimi ſemine Dioſc. l. c. H.

l. Choleras) Χολέρα ſtomachi, inteſtinorumque pariter vitium eſt: nam et deiectio et vomitus eſt, inteſtina torquentur, bilis ſupra infraque erumpit; *Débordement de bile.* H.

m. Et colicis) In MSS. *Et contra Pliſtonicum aliqui:* vt adhuc varietatem et contrarietatem opinionum de ocimo tractet. H.

n. Exſtinguitque lactis, etc.) Sumptum, lac euocat. Dioſc. *Dal.*

Exſtinguitque) Quin immo Dioſc. auctore l. c. lactis prouentum facit: tanta fuit olim ſententiarum de ocimo varietas, vt Plinius animaduertit, inter vetuſtos ſcriptores, vt de eius viribus diſcrepantia pugnantiaque prodiderint. H.

o. Semen) Plin. Val. IV. 20. iiſdem verbis. Dioſc. quoque II. 171. H.

men tritum et hauſtum naribus ſternutamenta mouet, et *p.* diſtillationes [1] quoque capiti illitum: vuluas purgat in cibo, ex aceto. Verrucas *q.* mixto [2] atramento ſutorio tollit. Venerem ſtimulat. Ideo etiam equis aſiniſque *r.* admiſſurae tempore ingeritur. (XIII.) Silueſtri *s.* ocimo vis efficacior ad eadem omnia: peculiaris *t.* ad vitia, quae vomitionibus crebris contrahuntur. [3] Vomiciſque [4] vuluae, contraque beſtiarum morſus *e.* vino radice efficaciſſima.

XLIX. Erucae *v.* ſemen ſcorpionum venenis et muris aranei medetur. Beſtiolas *x.* omnes innaſcen-

1. *ſiccat capiti. Ex Dioſcor.* 2. *caeramento. Ch.* 3. *vomicis Ch.* 4. *Sic ex* MSS. *em. Hard. contra beſtiarum morſus radice efficaciſſima. M. vuluae contra Ch. contra beſtiarum morſus radix in vino eſt Gr. et Al.*

p. Diſtillationes, etc.) De ſucco id Dioſcorides tradit. *Dal.*

Et diſtill.) Dioſc. l. c. ocimo ſucco fluxiones capitis ſiccari quoque prodidit. H.

q. Verrucas) Plin. Val. totidem ſyllabis l. c. H.

r. Admiſſurae tempore ingeritur) Praeter haec Plinii, Plutarcho ocymum ab electro non trahitur, vt nec quae oleo ſunt illita. In Sympoſiac. *Dal.*

s. Silueſtri ocimo) Sic Plinius appellare videtur ocymoides Dioſcoridis: quamquam facultates a Plinio memoratas Dioſcorides multas taceat. *Dal.*

Silueſtri) Praeter ſatiuum ocimum, de quo ſuo loco egimus, plura alia in horto Regio a nobis ſunt diligenter obſeruata: ex quibus quodnam ſit illud, quod ſilueſtre Plinius nunc appellat, incertum. Caue interim Dalecampio credas aienti ὀκιμοειδὲς a Plinio intelligi, de quo Dioſc. IV. 28. quum ſilueſtris ocimi radicem Plinius laudet, ὀκιμοειδὲς ſuperuacuam eſſe Dioſcorides haud obſcure teſtetur. H.

t. Ad vitia) Ventriculi imbecillitatem. *Dal.*

v. Erucae) Plin Val. IV. 13. et Florent. in Geop. XII. 26. p. 349. H.

x. Beſtiolas) Pediculos, credo.

naſcentes [1] corpori arcet: Vitia *y*. cutis in facie cum melle illitum. Lentigines *z*. ex aceto. Cicatrices *a*. nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiunt *b*. verbera [2] ſubituris potum ex vino duritiam quamdam contra ſenſum inducere. In *c*. condiendis obſoniis tanta eſt ſuauitas, vt Graeci euzomon *d*. appellauerint. Putant ſubtrita eruca ſi foueantur oculi, claritatem reſtitui: Tuſſim *e*. infantium [3] ſedari. Radix *f*. eius in aqua decocta fracta oſſa extrahit. Nam *g*. de Venere ſtimulanda diximus: tria *h*. folia ſilueſtris erucae ſiniſtra manu decerpta, et trita in aqua mulſa ſi bibantur.

 L.

1. *corpore. Ch.* 2. *ſubituros poto, etc. induere. V. legitur et indueret in Ch.* 3. *ſedere. Ch.*

credo, puliceſque intelligit. Forte et lumbricos: nam Florent. l. c. de eruca, ἕλμινϑας ἐξάγει, inquit, *lumbricos educit.* Sed hos numquam Plinius beſtiolas vocat. H.

y. Vitia) Plin. Val. l. c. H.

z. Lentigines) Plin. Val. l. c. et Q. Serenus, c. 22. p. 131. *Innuida ſi maculat faciem lentigo decoram, Nec prodeſſe valent naturae dona benignae, Erucam, atque acidum laticem ſimul illine malis.* H.

a. Cicatrices) Plin. Val. l. et III. 46. et Florent. l. c. H.

b. Aiunt) Plin. Val. IV. 13. et Florent. l. c. H.

c. In condiendis) Plin. Val. l. c. H.

d. Euzomon) Εὔζωμον, παρὰ τὸ εὖ et ζωμὸς, propter ſuauitatem, quam iuribus praebet, quaſi iuribus grata. H.

e. Tuſſim) Plin. Val. IV. 13. H.

f. Radix) Plin. Val. l. c. H.

g. Nam de) L. XIX. 44. H.

h. Tria folia) Vide N. et Em. N. XIX. (hic poſ.) *Nam*) Non ad ſtimulandam Venerem, ſed ad regium morbum pellendum Florentinus hoc medicamento vtitur in Geop. XII. 26. p. 349. Ἀγρίε δὲ εὐζώμε φύλλα τὸν ἀριϑμὸν γʹ, τῇ ἀρι-

L. E contrario *i.* naſturtium Venerem inhibet, animum [1] exacuit, vt *k.* diximus, duo *l.* eius genera:

1. exacuit, vt diximus. Duo eius genera. Album. V.

ἀριςερᾷ χειρὶ ληφθέντα, ἴκτερον ἰᾶται. Quin et Plinius alter Valerianus, qui ſuum opus ex Plinii noſtri verbis ſententiiſque concinnauit, L. II. 59. ad morbum regium ſanandum haec refert: Capitis lemma eſt, *Regio morbo pellendo*: atque inter medicamenta accenſetur, *Erucae ſilueſtris tria folia ſiniſtra manu decerpta ex aqua mulſa bibuntur.* Nihil hic porro manuſcripti codices iuuant: nihil coniectura: quamquam aut mutilatione aliqua verborum, aut traiectione ſententiae laborare hunc locum non leuis ſuſpicio eſt. Ad Venerem non folia, ſed ſemen ipſum erucae adhibet auctor libri qui falſo Kiranus inſcribitur, p. 24. H.

i. Naſturtium Venerem inhibet) Dioſcoridi Naſturtii ſemen συνȣσίαν παρορμᾷ. Caſſianus in Geoponicis c. 27. L. XII. κάρδαμον φησὶ ἀφροδισίων ἐρφεκτικώτερον εἶναι ſicut et Plinius. Κάρδαμον Graeci vocant ἀπὸ τῆς καρδίας, quod cordatos et prudentes faciat. Aiunt enim τȣ̀ς ἐσθίοντας κάρδαμον ὀξυτέρȣς τὴν διάνοιαν γίνεσθαι. Spurum et vrinam inhibere iidem tradunt, ob validam ſiccandi vim: ideoque Perſis in vſu frequenti eſſe, qui meiere, ſpuere, mungi coram aliis turpiſſimum putant. Rhodiginus cap. 24. L. XXVI. Vide ſupra c. 8. L. XIX. Itaque Ammianus Marcellinus ſcribit, Perſarum cadauera ob victus parſimoniam dureſcere ſtipitum more, nec in ſaniem liquari, noſtra vero mox caeſa tabeſcere, ac putreſcere, vt mortui nullius facies poſt quatriduum agnoſcatur. *Dal.*

Venerem) Plin. Val. IV. 12. Auctor Geop. XII. 27. p. 350. At diſſentit ab vtroque Dioſc. II. 185. Conciliare ambos inter ſe Pheudo-Macer videtur, quum eam vim inhibendi Venerem naſturtio tum ſolum adſcribit, quum vſu frequenti adhibetur. *Dicunt feruentes quod habent naſturtia vires, Et ſiccas: hac re Venerem ceu ruta coercent, Siccando ſemen: fuerint ſi ſumpta frequenter.* H.

k. Vt diximus) L. XIX. 44. H.

genera: Aluum *m.* purgat, detrahit bilem [1] potum in aqua *n.* x. pondere. Cum *o.* lomento ſtrumis illitum, opertumque braſſica, praeclare medetur. Alterum eſt nigrius, quod *p.* capitis vitia purgat. Viſum *q.* [2] compurgat. Commotas mentes ſedat ex aceto ſumptum. Lienem *r.* ex

Nn 3 vino

1. potum X. pondere in aquae VII. Ch. 2. *quoque Commotas. V. clarificat. Com. Alii. V.*

l. Duo eius genera) Nempe ſilueſtre et hortenſe, quod indicant quae mox ſequuntur, *Silueſtri vero, etc.* Silueſtris nullam Dioſcorides mentionem facit, nec albi et nigri ſeminis. *Dal.*

m. Aluum) Illud nimirum, quod minus nigrum eſt. Nam alterum genus, vt mox dicetur, eſt nigrius. De hoc igitur Marcellum Emp. intellige, c. 30. cuius lemma eſt: *Ad ventrem reſoluendum*, etc. Sic enim ille p. 215. *Prodeſt et ad hoc naſturtium potum ex vino: nam et calefacit, et mollit viſcera, et vrinam mouet. Prodeſt et inteſtinorum doloribus, et inflationibus, etc.* *Album* pro *aluum* legi hoc loco, etſi ita contendente Barbaro, plane nolim, libris inuitis. H.

n X pondere) Hoc eſt, denarii argentei pondere H.

o. Cum lomento) Hoc eſt, cum farina fabacea. Florent. in Geop. XII. 27. p. 350. Καρδάμȣ σπέρμα μιχθὲν ἀλεύροις κυαμίνοις, προσλαβὼν ϛακτῆς μέρος, ἰᾶται χοιράδας, . . . χρηϛέον δὲ ἀντὶ ὀθόνης φύλλοις κράμβης. Plin. Val. III. 29. Cum alumine contritum, inlitum, vel impoſitum, ſtrumis opitulari ait Marc. Emp. c. 15. p. 108. Cum lamento, idem p. 109. et Apulei. c. 20. t. 4. H.

p. Capitis vitia purgat) Sternutatione prouocata. *Dal.*

Capitis) Ope ſternutationis, quam prouocat. Apul. c. 20. de naſturtio, tit. 1. *Ad caput deplendum: Herbae naſturtii ſuccum naribus iniicis, caput deplet, et de phlegmate purgat. Hoc naſturtium non ſeritur, ſed per ſe naſcitur.* Ita MSS. H

q. Viſum) Ita MSS. omnes. H.

r. Lienem) Ad verbum haec Plin. Val. IV. 9 Celſ. IV. 9 *Naſturtium lienem extenuat.* Dioſc.

vino potum vel cum [1] fico. Tuſſim *s.* ex melle, ſi quotidie ieiuni ſumant. Semen *t.* ex vino omnia inteſtinorum animalia pellit: efficacius addito mentaſtro, Prodeſt et contra ſuſpiria et tuſſim, cum origano et vino dulci. Pectoris *v.* doloribus decoctum in lacte caprino. Panos *x.* diſcutit cum pice, extrahitque *y.* [2] corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adiicitur ouorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus vero e melle vtiliſſime. Sextius *z.* adiicit, vſtum ſerpentes fugare, ſcorpionibus reſiſtere. Capitis *a.* dolores et contra alopecias *b.* emendari addito ſinapi; grauitatem *c.* aurium [3] trito impoſito auribus

1. *fico ſumptum. Ch.* 2. *corpore V.* 3. *Trito et imp. Alii.*

Diofc. II. 185. ex melle, non ex vino adhibet. H.

s. Tuſſim) Plin. Val. l. c. Florent. in Geop. l. c. H.

t. Semen) Plin. Val. et Florent. ll. cc. et Dioſc. II. 185. ſed hic minus diſtincte, quam ceteri. H.

v. Pectoris) Totidem verbis Plin. Val. I. 57. et Florent. in Geop. l. c. Dat Theod. Priſc. II. p. 2. c. 17. ipſum naſturtium ex melle coctum: ac mentae viridis pariter decoctum laudat. H.

x. Panos) Marc. Emp. 32. p. 224. H.

y. Extrahitque) Plin. Val. III. 49. H.

z. Sextius) Et Florent. l. c. et Dioſc. II. 185. et Plin. Val. IV. 12. Colum. denique X. p. 353. *Spargantur coecis naſturtia dira colubris.* H.

a. Capitis dolores) In vetuſto exemplari, *capitis dolori contraire, alopecias emendare.* Pint.

b. Et alopecias) Marc. Emp. iiſdem verbis, c. 6. p. 46. et Plin. Val. I. 6. E Graecis Florent. et Dioſc. ll. cc. H.

c. Grauitatem) Marc. Emp. cap. 9. p. 82. *Naſturtium tritum cum fico, atque auriculae inditum, his qui grauius audiunt, prodeſſe fertur.* Eadem

bus cum ſico. Dentium *d.* dolores infuſo in aures ſucco. Porriginem *e.* et hulcera *f.* capitis cum adipe anſerino. Furunculos *g.* concoquit cum *h.* fermento. Carbunculos ad *i.* ſuppurationem perducit, et rumpit. Phagedaenas hulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus *k.* et lumbis cum polenta ex aceto illinitur: Item *l.* licheni: Item vnguibus ſcabris: quippe natura eius cauſtica eſt.

 Opti-

Eadem habet Plin. Val. l. 12. H.

d. Dentium) Florent. l. c. et Plin. Val. ad verbum, IV. 12. H.

e. Porriginem) Iiſdem verbis Plin. Val. l. c. Marc. Emp. c. 4. p. 40. *Naſturtii ſemen mixtum adipi anſerino, tritumque, furfures capitis aſſidua leuatione depellit.* Apulei. c. 20. tit. 2. *Ad capitis vitia, porrigines, vel furfures: Herbae naſturtii ſemen,* etc. Florent. item l. c. Στέαρ δὲ χήνειον προσλαβὼν, τὰ φυόμενα ἐν κεφαλῇ ἑλκύδρια, καὶ πιτυρίασιν θεραπεύει. Hulcera capitis Plinius intelligit, ea, quae faui dicuntur, *κηρία* de quibus, ſ. 6. H.

f. Hulcera) Dioſcoridi fauos purgat τὰ κήρια. *Dal.*

g. Furunculos) Florent. l. c. Δοθιῆνας μετὰ ζύμης πέπαινει. Sic et Plin. Val. III. 32. et Apulei. l. c. tit. 5. Dioſc. l. c. pro fermento muriam adſciſcit. Porro furunculus, vt Celſus ait V. 28. *tuberculum eſt acutum cum inflatione* (legi malim, *cum inflammatione) et dolore: maximeque vbi iam in pus vertit. Qui vbi adapertus eſt, et exit, ſuper apparet pars carnis in pus verſa, pars corrupta, ſubalbida, ſubrubra, quem ventriculum quidam furunculum nominant.* Gallis, *Froncle.* H.

h. Cum fermento) Illitum cum muria. Dioſcor. *Dal.*

i. Carbunculos) Dioſc. II. 185. Et Plinius Val. III. 30. *Carbunculo medendo: Naſturtium fermento mixtum vtiliter medetur.* Et IV. 12. de naſturtio: *Fermentum mixtum et appoſitum furunculos prouocat, ac ſuppurata dirumpit.* H.

k. Coxendicibus) Dioſc. l. c. Marcell. c. 25. p. 173. Plin. Val. II. 36. IV. 12. H.

l. Item) Dioſc. l. c. H.

Optimum *m.* autem Babylonium. Silueſtri vero ad omnia ea effectus maior.

LI. In praecipuis autem medicaminibus ruta eſt. Latiora ſatiuae folia, rami fruticoſiores. Silueſtris *n.* [1] horrida ad effectum eſt, et ad omnia acrior. Succus exprimitur, tuſa et aſperſa modice, et in pyxide *o.* Cypria aſſeruatur. Hic copioſior datus *p.* veneni [2] noxiam obtinet, in *q.* Macedonia maxime iuxta flumen [3] Aliacmonem. Mirumque, cicutae ſucco exſtinguitur: adeo etiam venenorum venena ſunt, quando cicutae ſuccus prodeſt *r.* manibus colligentium rutam. Cetero

1. *feruida. V.* 2. *noxam. M.* 3. *Anacimum. Ch.*

m. Optimum) Dioſc. l. c. Κάλλιϛον μὲν εἶναι δοκεῖ τὸ ἐν τῇ Βαβυλῶνι κάρδαμον. Nicander, τὸ ἀπὸ Μήδων κάρδαμον laudat in primis. H.

n. Silueſtris) Vehemens, acris. Dioſc. III. 52. Πήγανον ὀρεινὸν καὶ ἄγριον τοῦ ἡμέρου καὶ κηπευτοῦ δριμύτερον, ἄθετον πρὸς βρῶσιν. *Ruta montana et ſilueſtris acrior eſt quam ſatiua et hortenſis, et in cibis damnata.* Apulei. c. 89. de ruta: *Altera eſt vſualis, altera agreſtis ac virtutis acrioris: ſed vtraeque feruentiſſimae comprobantur.* H.

o. Pyxide Cypria) Aeris Cyprii. *Dal.*

p. Veneni noxiam obtinet) De herba id Dioſcor. non de ſucco. *Dal.*

q. In Macedonia) Dioſc. l. c. Τὸ δὲ ἐν Μακεδονίᾳ φυόμενον παρὰ τὸν Ἀλιάκμονα ποταμὸν, ἀναιρεῖν φασὶ βρωθέν. H.

r. Prodeſt manibus, etc.) Nam quod ait Columella cap. vlt L. XI. niſi velata et tecta manu ruta tractetur, prurigo et tumor inceſſit, pernitioſaque vlcera naſcuntur. Dioſcoridi vero, dum colligitur ad murias, praeſertim montana, cutem inflat cum rubore, pruritu, et inflammatione vehementi. *Dal.*

Manibus) Alioqui enim, vt Columella eſt auctor XI. 3, debet ruta velata manu runcari, quam niſi contexeris, perniciosa naſcentur hulcera, prurigo atque tumor inceſſet, etc. H.

ro *s.* inter prima miſcetur antidotis, praecipueque Galatica. *t.* Quaecumque *v.* autem ruta et per ſe pro antidoto valet, foliis *x.* tritis, et ex vino ſumptis. Contra *y.* aconitum maxime, et *z.* viſcum. Item *a.* fungos, ſiue in potu detur, ſiue in cibo. Simili *b.* modo contra ſerpentium ictus, vtpote quum muſtelae *c.* dimicaturae cum his, rutam prius edendo ſe muniant. [1] Valent *d.* et contra [2] ſcorpionum et contra araneorum, apum, crabronum, veſparum aculeos, et *e.* cantharidas, ac ſalamandras, caniſue *f.* rabioſi morſus: acetabuli *g.* menſura

Nn 5

1. *Valet. V.* 2. *Sic ex* MSS. *em. H. ſcorpionum, et contra araneorum, etc. ictus, expuncto. Ch. ſcorpionum ictus, et araneorum, Gr. et Al.*

s. Cetero) Dioſc. l. c. Galenus de antidotis II. I. p. 898. 899. H.

t. Galatica) Silueſtrem tantum rutam e Galatia Dioſc. laudat. *Dal.*

v. Quaecumque) Siue ſatiua, ſiue ſilueſtris. Dioſc. II. 52. H.

x. Foliis tritis) De rutae ſemine id Dioſcorides, non de herba. *Dal.*

y. Contra) Scribon. Largus, comp. 188. ad aconitum: *ſed adiuuantur facile qui id ſumpſerint ruta, quam plurima pota cum vino.* Sic etiam Theopompus Chius, apud Athen. III. 85. H.

z. Et viſcum) Hoc eſt, aduerſus chamaeleonis herbae venenatum ſuccum, quem *ἰξίαν* Graeci vocant, a viſco, quod ad eius radices quandoque inuenitur. Idem de ruta ad ixiam Scrib. Largus prodit, Comp. 192. H.

a. Item) Scribon. Comp. 198. ad fungos: *Item ruta ex aceto trita et pota proficit.* H.

b. Simili) Haec Plin. Val. ad verbum IV. 3. item Dioſc. l. c. H.

c. Muſtelae) Vide quae dicta ſunt VIII. 41. H.

d. Valent) Apul. CXV. tit. 7. *Ad eos, quos ſcorpio percuſſerit, rutae ſiluaticae ſemen contritum ex vino dabis potui: dolorem ſedat.* H.

e. Et canth.) Scrib. Comp. 189. *Ad cantharidas: item oleum irinum ex ruta tritum, et potum.* H.

f. Caniſue) Apul. c. 89. tit. 7. *Ad morſum canis rabidi:*

ſura ſuccus e vino bibitur, et folia trita vel commanducata imponuntur cum melle et ſale, vel cum aceto et pice decocta. Succo *h.* vero perunctos aut eam habentes, negant feriri ab his maleficiis: ſerpenteſque *i.*, ſi vratur ruta, nidorem fugere. Efficaciſſima tamen eſt ſilueſtris radix cum vino ſumpta. Eamdem adiiciunt efficaciorem eſſe ſub dio potam. Pythagoras et in hac marem minoribus herbaceique coloris foliis a femina diſcreuit: eam laetioribus foliis et colore. Item *k.* oculis noxiam [1] putauit: falſum, quoniam ſcalptores et pictores *l.* hoc cibo vtuntur [2] oculorum cauſa, cum pane vel naſturtio: caprae *m.* quoque [3] ſilueſtres

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. falſo Gr. et Al.* 2. *oculorum cauſa. Cum pane quoque vel naſturtio ſatiuae atque ſilueſtris propter viſum. Vt aiunt, multi ſucco eius, Gr. et Al.* 3. *ſilueſtris ſucco, multi, vt aiunt, propter viſum cum melle. V.*

di: Herbae rutae pondus denariorum ſex ex vino bibatur: plagae vero imponantur rutae folia trita cum melle, ſale et pice: liberabitur. H.

g. Acetabuli) Dioſc. l. c. H.

h. Succo vero perunctos, aut eam habentes, negant feriri ab his maleficiis) Melius in eodem, *Succo perunctos, aut etiam habentes, negant feriri ab his maleficis.* et paulo poſt *potatam* legitur, non *potam*, et ſaepius alias ſic. *Pint.*

i. Serpenteſque) Odorem rutae odiſſe viperam, et alia venenata ait Albert M. de animal. VIII. cap. 2. tr. 2. p. 251. H.

k. Idem oculis, etc.) Graues oculorum dolores, *περιωδυνίας. Dal.*

l. Et pictores) Simeon Sethi, p. 97. poſt Aetium I. 327. Λέγεται δὲ καὶ ὡς ὀξυδερκές ἐςιν ἐσθιόμενον, καὶ διά τȣ̃το οἱ πρὶν ζωγράφοι συνεχῶς αὐτȣ̃ ἀπογεύοντο. *Dicitur etiam viſum comeſta acuere: atque idcirco pictores olim eam aſſidue deguſtabant.* H.

m. Caprae) Vide N. et Em. N. XX. (hic conſp.) *Idem)* In libris hactenus editis ſic legebatur: *Idem oculis*

ſtes propter *n.* viſum, vt aiunt. Multi *o.* ſucco eius cum melle Attico inuncti diſcuſſerunt caligines, vel cum lacte mulieris puerum enixae, vel puro

oculis noxiam putauit falſo, quoniam . . . oculorum cauſa. Cum pane quoque vel naſturtio ſatiuae, atque ſilueſtris propter viſum. Vt aiunt, multi ſucco eius, etc. Quo in loco mire graſſata interpolatorum audacia eſt: nam, vt omittam *falſo* pro *falſum*, quod leuiſſimum eſt, primum voculam *quoque* ſuo loco mouere: adiecere deinde alteram *Satiuae*, quae nuſquam in libris conditiuis apparet: ac de ſatiua ſilueſtrique ruta locum hunc accepere: quem errorem Ruellius, Dalecampius, et alii qui Plinium exſcripſere, ſequuti ſunt. Denique et inepta conſtructione verborum, cui nulla legitima ſententia ſubeſt, et praepoſtera interpunctione omnia corrupere. In MSS. omnibus ſic plane legitur: *Falſum . . . cnm pane vel naſturtio, atque quoque ſilueſtres propter viſum, vt aiunt Multi*, etc. Vnde nos ex coniectura, quam eſſe certiſſimam fidenter aſſeueramus, *caprae quoque ſilueſtres*, legi oportere pronunciamus, quod vti nunc de ruta Pythagoram, ſic ipſe Plinius, ſ. 47. Chryſippum in ocimo coarguit, quod iſte oculorum claritati inimicum aiebat, ſequuta deinde aetas cum Plinio falſum eſſe deprehendit, *nam id eſſe capras*, Mox paulo eadem ſect. vbi prius legebatur, *Epiphoras cum polenta impoſito. Lenit autem capitis dolores*, ex MSS. fide reſcripſimus, *Epiphoras cum polenta impoſita lenit. Item capitis dolores.* H.

n. Propter) Idcirco Ouidius *acuentes lumina rutas* appellat. H.

o. Multi) Sic Florent. in Geop. XII. 25. p. 349. Dioſc. III. 52. cum feniculi ſucco et melle rutae ſuccum adhibet. Simeon Sethi, l. c. Τινὲς δὲ καὶ τὸν πηγάνου χυλὸν μέλιτι μιγνύντες, ὀξυωπὲς ποιοῦσι φάρμακον Plin. Val. I. 16. *Ad lacrymoſos oculos: Ruta ſicca et melle Attico aequis ponderibus mixta, oculos inunges: certum eſt.* Apul. c. 89. tit. 9. *Ad caliginem oculorum. Herbae rutae rorem matutinum, aut matutino madentis ſuccos collectos in vaſculo habeto, et ex eo inunges.* H.

p. Vel cum) Florent. l. c. H.

ro ſucco angulis oculorum tactis. *q.* Epiphoras cum [1] polenta impoſita lenit. Item *r.* capitis dolores pota cum vino, aut cum aceto et roſaceo illita. Si vero ſit cephalaea *s.*, cum farina hordeacea, et aceto. Eadem cruditates diſcutit, mox *t.* inflationes, [2] dolores ſtomachi veteres. Vuluas *x.* ape-

1. Sic ex MSS. em. H. cum pol. impoſito. Lenit autem cap. Gr. et Al. *2. et dolores. Dal.*

q. Epiphoras) Oculorum videlicet. Plin. Val. I. 4. *Ad epiphoras oculorum, et tumores. Ruta in polenta contrita, et impoſita, lenit dolorem.* Apul. c. 89. tit. 5. *Ad epiphoras oculorum: Herba ruta cum polenta bene trita et impoſita lenit epiphoras: nam et radix eius contuſa et inlita eas emendat.* Dioſc. III 52. Τὰς ἐν ὀφθαλμοῖς περιωδυνίας σὺν ἀλφίτῳ καταπλασθὲν πραΰνει. H.

r. Lenit autem capitis dolores) Scribo, *epiphoras cum polenta impoſita lenit. Item capitis dolores.* Pint.

Item) Dioſcor. l. c. Apul. c. 89. tit. 13. *Ad capitis dolorem: Herba ruta ex vino potui detur, et trita capiti inſtilletur cum aceto et roſaceo oleo.* Q. Seren. c. 8. de capite purgando, p. 129. *Aut mixtum rutae cerebro inſtillitur acetum.* H.

s. Cephalaea) Κεφαλαία, capitis dolor eſt inueteratus, atque aegre cedens, in quo differt ἀπὸ τῆς κεφαλαλγίας. Vide Celſ. IV. 2. et Galen. κατὰ τόπ. II. 2. p. 377. H.

t. Mox) Marc. Emp. c. 20. p. 143. *Rutae hortenſis paululum cibo ſumptum, vel in potione dilutum atque epotum, inflationes ſtomachi compeſcit.* Sic etiam Apulei. c. 89. tit. 2. H.

v. Dolores) Marc. Emp. l. c. Apulei. c. 89. tit. 9. *Ad ſtomachi dolorem: Herbae rutae ſemen cum ſulphure viuo, et aceto ieiunus guſtato: prodeſſe dicimus.* H.

x. Vuluas) In eo nempe morbi genere, quod ſuppreſſionem menſium medici vocant: cuius morbi cauſas, ſigna, curationeſque varias Sennertus affert, L. IV. Pract. part. 2. ſ. 2. c. 3. Hoc illud eſt, quod Seren. Sam. cecinit, c. 35. p. 148. *Sed ſi forte cruor clauſa remorabitur aluo, Aut molles*

aperit, corrigitque *y.* conuerſas, [1] illita in melle, toto ventre et pectore. Hydropicis *z.* cum [2] fico, et decocta ad dimidias partes, potaque ex vino. Sic *a.* bibitur et ad pectoris dolores, laterumque, et lumborum, tuſſes, ſuſpiria: pulmonum, iocinerum, renum vitia, horrores *b.* frigidos. Ad *c.* [3] crapulae grauedines decoquuntur folia poturis. Et in cibo vel cruda, vel decocta conditaue prodeſt. Item *d.* torminibus in hyſſopo decocta, et cum vino. Sic *e.* et ſanguinem ſiſtit [4] interiorem, et

1. *illito cum V.* 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. cum ficu Gr. et Al.* 3. *crapulam et grauedines. V.* 4. *interioribus indita. V. Alii ex Dioſc. ſiſtit, trita et naribus indita.*

molles nepetae, aut rutae quaecumque bibantur. H.

y. Corrigitque) Mutat enim ſitum interdum vterus, cum ſuffocatione. Vide Hippocr. II. 16. et 33. ac ſſ. Vuluae ſtrangulatui mederi rutam, auctor eſt Dioſc. III. 52. κατὰ τȣ̃ αἰδοίȣ ἄχρι δακτυλίȣ ἐπιτιθέν. H.

z. Hydropicis) Dioſc. l. c. totidem verbis. H.

a. Sic bibitur) Dioſc. l. c. Plin. Val. I. 57. Marc. Emp. c. 22. p. 156. H.

b. Horrores frigidos) Febrium, circuitu repetentes Dioſc. *Dal.*

Horrores) Rigores febrium circuitu repetentes. ῥίγη περιοδικὰ, inquit Dioſc. l. c. H.

c. Ad crapulae) Apuleius, c. 115. tit. 6. *Ad ſtertentes vino: Rutae ſiluaticae ſemen cum vino potum mire facit.* H.

d. Item) Marcel. Emp. c. 27. p. 195 ad verbum, et Plin. Val. II. 22. H.

e. Sic et ſanguinem ſiſtit interiorem et narium indita) Deſideratur verbum *tuſſim*: *et narium indita tuſſim.* Minus vero male legetur commutatis verbis, deinde etiam correctis: *Sic et ſanguinem ſiſtit narium, et intra os indita tuſſim.* Pint.

Sic et) Hoc eſt, quem ex pectore haemoptoici reiiciunt: item ſanguinem narium, iiſdem indita ruta ſiſtit. Vide N. et Em. N. XXI. (hic poſ.) *Sic et)* Ita libri

et *f.* narium indita: ſic et collutis dentibus prodeſt. Auribus *g.* quoque in dolore ſuccus infunditur, cuſtodito, [1] vt *h.* diximus, modo, in ſilueſtri. [2] Contra tarditatem vero ſonitumque, cum roſaceo, vel cum laureo oleo, aut cumino et melle. Succus *i* et phreneticis ex aceto tritae inſtillatur in tempora et cerebrum. Adiecerunt aliqui et ſerpyllum, et laurum, illinentes capita, et colla. Dederunt *k.* et lethargicis ex aceto olfaciendum. Dederunt *l.* et comitialibus bibendum decoctae [3] ſuccum in cyathis quatuor ante acceſſiones, quarum fri-

1. *Sic ex* MSS. *em Hard. Cuſtodito, vt diximus, modo. E ſilueſtri vero contra tarditatem et ſonitum Gr. et Al.* 2. *contra tarditatem vero ſonituſque. Ch.* 3. *ſuccum cyathis quatuor et ante. V.*

libri omnes, etiam manu exarati. Mirum eſt laboraſſe nonnullis vti hanc vocem *interiorem*, vel omnino expungerent, vel in deterius immutarent. Alii *ſanguinem interioribus indita*, alii *trita et naribus indita*, legi voluere. At *interiorem ſanguinem* Plinii ſedulus imitator Marcellus Emp. c. 17. p. 123. eruptionem ſanguinis ex interioribus partibus vocat. Et Plin. Valer. I. 64. cui titulum fecit: *ſanguinem reiicientium curatio*: *Aqua*, ait, *in qua roſa et ruta, et byſſopum decocta ſunt, vino miſcetur, et ita potui propinatur.* H.

f. Et narium) Marc. Emp. c. 10. p. 85. *Ruta ſaepius olfacta, vel trita, inlita, ſanguinem ex naribus nimis fluentem retundit.* Sic etiam Apul. c. 189. tit 1. H.

g. Auribus) Dioſc. III. p. 52. Plin. Val. I. 10. et IV. 3. H.

h. Vt diximus) Paulo ante: nam copioſior ſcilicet datus, veneni noxiam obtinet. H.

i. Succus) Plin. Val. III. 9. H.

k. Dederunt) Plin. Val. totidem verbis, III. 7. Apul. c. 89. tit. 9. *Ad lethargicos excitandos*: *Herba ruta trita ex aceto infundatur fronti.* Item Q. Serenus c. 57. lethargiae expellendae, p. 160. H.

l. Dederunt) Dioſc. l. c. H.

frigus intolerabile eſt: alſioſiſque *m.* crudam in cibo. Vrinam *n.* quoque vel cruentam pellit. Feminarum *o.* etiam purgationes, ſecundaſque, etiam emortuos partus, vt *p.* Hippocrati videtur, ex vino dulci nigro pota. Itaque [1] illitam et vuluarum cauſa etiam ſuffire iubet. Diocles *q.* et cardiacis imponit ex aceto et melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo, et velleribus collecta. Multi vero et contra purulentas exſcreationes ſiccae drachmas duas, ſulphuris vnam et dimidiam ſumi cenſent: Et contra cruentas, ramos tres in vino decoctos. Datur et dyſentericis cum caſeo in vino contrita. Dederunt *r.* et cum bitumine infriatam potioni propter anhelitum.

1. *illini et vul. cauſ. et ſuffiri. V.*

m. Alſioſiſque) Alſioſi dicuntur qui naturae ſunt plus nimio frigeſcentis, quippe facile laeduntur a frigore. H.

n. Vrinam) Apul. c. 115. tit. 4. H.

o. Feminarum) Apulei. c. 115. tit. 5. *Si mulier intrinſecus aliquid mali habuerit*, (hoc eſt, ſi menſtruorum vel ſecundae retentione laborat): *Herbae rutae ſiluaticae ſemen contritum ex vino auſtero da bibat, praeter partum* (hoc eſt, quando non eſt grauida) *liberabitur.* Adde et Dioſc. III. 52. H.

p. Vt Hippocrati) De morb. mul. I. 128. Alia expulſoria idem affert, ſ. 110. Hippocratem ſequitur Dioſc. l. c. H.

q. Diocles) Iiſdem verbis Plin. Val. III. 11. Apul. quoque cap. 89. tit. 8. *Ad cardiacos: Herbae rutae faſciculos cum roſaceo decoquatur: adiecta aloes vncia et olei: perunctio dolorem ſiſtit.* H.

r. Dederunt) Hoc medicamentum phthiſicis, et iis qui pura exſcreant, praecipit Marcell. Emp. c. 16. p. 121. *Rutae tenerae contritae*, inquit, *cum ramuſculis ſuis, et expreſſae ſuccus, cum aliquantulo bitumine, ex vino vetere calido, phthiſicis celeriter, ſimiliter et empyicis in potu medetur.* H.

tum. Ex alto lapſis ſeminis *s.* tres [1] vncias Olei libra vinique ſextario illinitur cum oleo coctis foliis [2] partibus quas frigus *t.* aduſſerit. Si *v.* vrinam mouet, vt Hippocrati videtur, mirum *x.* eſt quoſdam dare velut inhibentem [3] potui, contra incontinentiam vrinae. Pſoras et lepras cum melle et alumine illita emendat. Item *y.* vitiligines, verrucas, ſtrumas, et ſimilia, cum ſtrichno [4] et adipe ſuillo ac taurino ſeuo. Item *z.* ignem ſacrum ex aceto et oleo, vel pſimmythio: carbunculum *a.* ex aceto.

1. *drachmas. V. obolos. Alii. V.* 2. *artubus quos M.* 3. *potu. V.* 4. *tum adipe ſuillo, hircino, ac taurino. V.*

s. Seminis tres vncias) Vt fundatur ac liquetur ſanguis, qui concretus eſt. *Dal*

t. Frigus aduſſerit) Adurere frigus dicitur, quoniam quae eius vehementia moriuntur, exſtincto ſuo calore, nigreſcant perinde ac igne exuſta. Virgilius I. Georg. --- *aut Boreae penetrabile frigus adurat.* Lucanus: *Vrebant montana niues.* Tacitus. III. *Ambuſti multorum artus vi frigoris, et quidam inter excubias exanimati ſunt.* Quod *penetrabile frigus* dixit Virgilius, id Lucretius nunc *penetrale* vocat, nunc *manale.* Magius c. 17. Lib. I. *Dal.*

v. Si vrinam) Hippocr. de diaeta II. 26. H.

x. Mirum) Quos Dioſc. III. 52. ſequitur. H.

y. Item) Dioſc. l. c. H

z. Item ignem) Marc. Emp. c. 4. p. 43. ſed pro pſimmythio ſiue ceruſſa, argenti ſpumam adhibet. Pſimmythium praetermiſit Apulei. t. 89. tit. 9. de ruta: *Eadem ignem ſacrum ex aceto et oleo illinita ſanat.* Plin. Val. ſimiliter III. 34. At idem IV. 3. de ruta: *Ignes ſacros,* inquit, *cum aceto et oleo roſaceo, et ceruſſa temperata, illico exſtinguit.* Ad eryſipelata quoque rutam cum aceto et pſimmythio, roſaceoque inungi iubet Dioſc. l. c. H.

a. Carbunculum) Ita Plin. Val. III. 30. Apul. c. 89. tit. 6. et Theod. Priſcian. I. 18. *Rutae viridis folia cum aceto.* H.

aceto. Nonnulli laſerpitium vna illini iubent, ſine quo epinyctidas puſtulas curant. Imponunt et mammis turgentibus decoctam, et *b.* pituitae *c.* eruptionibus cum cera. Teſtium *d.* vero epiphoris cum ramis laureae [1] teneris, adeo peculiari in viſceribus his effectu, vt ſilueſtri ruta cum axungia veteri illitos ramices *e.* ſanari prodant. Fracta quoque membra ſemine trito cum cera impoſito. Radix rutae ſanguinem oculis ſuffuſum, et toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex [2] reliquis quae traduntur, mirum eſt, quum feruentem rutae naturam eſſe conueniat, faſciculum *f.* eius in roſaceo decoctum addita vncia aloes, perunctis ſudorem

1. *teneris. Adeo peculiaris eſt in viſc. his effectus. M.*
2. *reliquis quoque quae. M.*

b. Et pituitae) His papularum eruptionibus cum cerato myrteo prodeſſe rutam ſatiuam auctor eſt Dioſc. l. c. De papulis diximus ſ. 26. H.

c. Eruptionibus, etc.) Τοῖς ἐξανθήμασιν, eruptionibus papularum, cum myrto et cerato. Dioſc. *Dal.*

d. Teſtium vero epiphoris cum ramis laureae teneris) Verbum *vero* delendum: et *lauri* lege, non *laureae*, ex archetypo noſtro. *Pint.*

Teſtium) Dioſc. III. 52. Τὰς δὲ τῶν διδύμων φλεγμονὰς σὺν δάφνης φύλλοις καταπλασθὲν ὠφελεῖ. *Teſtium inflammationibus cum lauri foliis impoſita medetur.* H.

e. Ramices, etc) Sic herniam carnoſam teſtium τὴν σαρκοκήλην vocat. Ramices autem, pulmonis venas Plautus vocat in Mercatore: — *Tua cauſa rupi ramices: iamdudum ſputo ſanguinem.* Char. *Reſinam ex melle Aegyptiam vorato: ſaluum feceris:* In Poenulo: *Tua cauſa nemo noſtrum eſt rupturus ramices.* Herniam ἀπὸ τῦ ἔρνυς, et ramicem a ramo, per laſciuiam appellarunt, quod inteſtinum, quum in ſcrotum deſcendit, ramum facere videatur. *Scaliger.*

f Faſciculum) Haec Plin. Val. ad verbum, III. 11. H.

rem reprimere. Itemque *g.* [1] generationes impediri hoc cibo: *h.* ideo [2] in profluuio genitali datur, et Venerem crebro per ſomnia imaginantibus. Praecauendum *i.* eſt grauidis abſtineant hoc cibo: necari *k.* enim partus inuenio. Eadem ex omnibus ſatis quadrupedum quoque morbis in maximo vſu eſt, ſiue difficile ſpirantibus, ſiue *l.* contra maleficorum animalium ictus, infuſa per nares ex vino: aut ſi [3] ſanguiſuga exhauſerit, ex aceto: et [4] quocumque in ſimili morborum genere, vt in homine, [5] temperata.

LII. (XIV.) Mentaſtrum ſilueſtris menta eſt, differens *m.* ſpecie foliorum quae ſunt figura ocimi, pule-

1. *generationem impedire. Ch.* 2. *Sic Ch. in d. ap. Gr.* 3. *ſanguiſugam hauſerint.* 4. *in quoc. ſimili. V.* 5. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. V. temperato Gr. et Al.*

g. Generationes impediri) Inde πήγανον ea dicitur, ὅτι πηγνύει τὴν γονὴν, quoniam genituram denſat et ſpiſſat. *Dal.*

Itemque) Pl. Val. l. c. Dioſc. III. 52. γονήν τε σβέννυσιν ἐσθιόμενον, καὶ πινόμενον, *ſeu eſitata ruta, ſeu bibita, genituram exſtinguit.* Simeon Sethi p. 97. de ruta. Τὴν πρὸς τὰ ἀφροδίσια προθυμίαν ἐπέχει, καὶ ξηραίνει γενναίως H.

h. Ideo) Apul. c. 89. tit. 12. *Si fluit ſemen: Herba rutae manducetur ex vino cum liquamine.* H.

i. Praecauendum) Occurrit huic Plinii cautioni Plinius alter medicus, IV. 3. *Stultiſſime quidam,* inquit, *rutae vitia dixere, quod ventrem inhibeat, genitale ſemen exſtinguat, infantes in vtero necet. Facit enim haec non ipſa, ſed qui virtutis eius obliti, nec modum, nec tempus aſpiciunt: ideo temperare prudentis eſt, vt de auxilio non fiat venenum.* H.

k. Necari) Florent. in Geop. XII. 25. p. 349. Ὁ καὶ καρπὸς τοῦ ἀγρίου πηγάνου πινόμενος ἡμέρας ιέ. ἔμβρυα φθείρει. *Semen ſilueſtris erucae potatum per dies quindecim, fetus necat, etc.* H.

l. Siue) Florent. l. c. Καὶ τὰς ἐκ θηρίων βλάβας μετὰ οἴνου πινόμενον. H.

m. Differens) Scribo, *differen-*

pulegii *n.* [1] colore. Propter *o.* quod quidam ſilueſtre pulegium vocant. Iis *p.* commanducatis et impoſitis ſanari elephantiaſin, Magni Pompeii aetate, fortuito cuiuſdam experimento propter [2] pu-

dorem

1. *odore. Dioſc.* 2. *putorem. M.*

ferens ſpecie foliorum quae ſunt figura ocimi, ex antiquo codice. *Pint.*

n. Pulegii colore) *Dictamni.* Rond. Nam dictamno, vt ementhaſtro folia lomentoſa, cana, alba: pulegio vero minime talia. At quum Dioſcorides haec de ſecundo calaminthes genere ad verbum ſcripſerit, et de trium calaminthes ſpecierum facultate in vniuerſum tradiderit, quae Plinius de menthaſtri viribus prodit, rerum ignoratione menthaſtrum cum primo calaminthes genere, quod foliis eſt ocymi, et cum ſecundo, quod foliis eſt pulegii, confudiſſe arbitror Plinium vocibus μίνθης et καλαμίνθης deceptum. *Dal.*

Pulegii) Quia nigriora paulo, minuſque incana folia, cuiuſmodi mentaſtrum eſt campenſe et Zwolenſe Lobelii in obſſ. p. 273. Dalecampii hiſt. plant. V. p. 573. Nos in horto Regio vidimus. Nullum eſt e tribus calaminthae generibus, quae a Dioſcoride deſcribuntur III. 43. etſi vires vtrobique vix diſpares. Sed neutra ſilueſtris, ab eodem delibata, c. 42. vt diximus L. XIX. 47. Quare fruſtra hoc loco Dalecampius Cenſoriam notationem diſtringit in Plinium. Eſt tamen Galeni καλαμίνθη, de fac. ſimpl. med. VII. 10. p. 176. et 182. H.

o. Propter) Scholiaſtes Nicandri p. 8. de calamintha: τινὲς δὲ ἀγρίαν γλήχωνα αὐτὴν καλῦσιν. Apuleius item, c. 90. H.

p. Iis commanducatis, etc.) Dioſcoridi calamintha eſitata prodeſt elephanticis, ſi lactis ſerum poſtea bibatur. *Dal.*

Iis) Galenus et Schol. Nicandri ll. cc. Apuleius c. 90. tit. 3. ad elephantioſos: *Herbae mentaſtri folia frequenter commanducato. Sanare certum eſt.* Q. Serenus, c. 11. de elephantiaſi propellenda, p. 130. *Mentaſtri folium potu, appoſituque ſalubre eſt.* Et Marc. Emp. c. 19. p. 130. *Mentaſtri folia commanducata, vel contrita adpoſita, elephantioſis medentur.* Plinius Val. ſimiliter

II.

dorem facie illita compertum eſt. Eadem *q.* illinuntur bibunturque aduerſus ſcolopendras, et ſerpentium ictus, drachmis duabus in vini cyathis duobus. Aduerſus ſcorpionum ictus cum ſale, oleo, et aceto. Item aduerſus ſcolopendras ius decocti: [1] aduerſus omnia venena ſeruantur folia arida, ad farinae modum. Subſtratum *r.* vel accenſum [2] fugat etiam ſcorpiones. Potum *s* feminas purgat a partu: ſed partus [3] necat. Ruptis *t.*, conuulſis, ſed parcius: Orthopnoicis *v.*, torminibus, [4] choleris, efficaciſſimum: *x.* item lum-

1. *Sic ex MSS. em. H. conſ. M. aduerſuſque omnia Gr. et Al.* 2. *Sic ex* MSS. *em. H. conſ. Ch. fugat ſcorp. Gr. et Al.* 3. *necat. Ruptis, conuulſis, ſed parcius orthopnoicis. M.* 4. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. cholericis Gr. et Al.*

II. 57. Hoc ipſum de calamintha refert Dioſc. III. 43. Ὠφελεῖ καὶ ἐλεφαντιῶντας βρωθεῖσα, ἐπιπινομένου ὀῤῥοῦ γάλακτος. *Eſitata iuuat elephantiacos, ſi ſerum lactis ſuperbiberint.* H.

q. Eadem) Galen. l. c. p. 182. H.

r. Subſtratum) Nicander in Ther. p. 4. et de calamintha Dioſc. III. 43. H.

s. Potum) Galenus l. c. et de ſua calamintha idem refert Dioſc. III. 43. H.

t. Ruptis) Vide N. et Em. N. XXIII. (hic coll.) *Ruptis*) Prioribus verbis praetermiſſis recepta hactenus editio id ſolum exhibuit, *orthopnoicis, torminibus colericis*, lacunam intrepide ſuppleuimus, tum ex fide codicum MSS. R. Colb. et vet. Dal. tum ex Dioſc. qui eaſdem calaminthae ſuae vires adſcribit, quas mentaſtro Plinius. Sic enim ille L. III. 43. Βοηθεῖ δὲ καὶ ῥήγμασι, σπάσμασιν, ὀρθοπνόοις, στρόφοις, χολέρᾳ, καὶ ῥίγει. H.

v. Orthopnoicis) Ὀρθόπνοια morbi genus eſt, quum quis ſpirare non valet, niſi recta ceruice ſpiritus trahatur. Aſthmaticis prodeſſe calamintham ſcribit Galenus, l. c. H.

x. Item) Iſchiadicis pariter calamintham ſuam prodeſſe

lumbis, podagris impoſitum. Succus *y.* auribus verminoſis inſtillatur. In *z.* regio morbo bibitur. Strumis *a.* illinitur. Somnia Veneris inhibet. Tineas *b.* pellit [1] ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in Sole.

LIII. Mentae *c.* ipſius odor animum excitat, et ſapor auiditatem in cibis, ideo *d.* embammatum mixturae familiaris. Ipſa *e.* aceſcere, aut *f.* coire,

1. *cum ſale et melle Dioſc.*

eſſe Dioſcorides tradidit l. c. H.

y. Succus) Plin. Val. l. 10. Apuleius, c. 90. tit. 1. *Ad aurium vermes: Herbae mentaſtri ſuccus cum vino auſtero mixtus, et in auriculam coniectus, vermes natos necare traditur.* Q. Serenus, c. 13. p. 132. *De aurium vitiis ſuccurrendis: Mentaſtri liquor expreſſus conducere fertur.* Adde et e Graecis Galenum l. c. p. 183. Vermes minutos, quales in caſeis ſemiputridis inueniuntur, ex auribus prodire, etiam et maiores, exemplis compluribus confirmat Schenckius obſſ. med. I. 192. H.

z. In) Galenus l. c. et Dioſc. III. 43. Schol. Nicandri, p. 8. H.

a. Strumis) Marc. Emp. c. 15. p. 107. cum vino idcirco gargarizari iubet. H.

b. Tineas) Gal. et Dioſc. ll. cc. Plinius ipſe ſuperius ſ. 50. vbi de naſturtio: *Inteſtinorum animalia pellit: efficacius mentaſtro addito.* H.

c. Mentae) Plin. Val. IV. 20. H.

d. Ideo embammatum mixturae, etc.) Embammata Graece vocantur intinctus, ad excitandam orexim inuenti. *Gelen.*

Ideo) Ἔμβαμμα, iurunlentum eſt, quod ad intinctus paratur: liquidum illud quo panem in vaſculis obſoniumue intingimus. H.

e. Ipſa) Ita Dioſc. III. 41. Coire lac, inquit, denſarique in caſeum non patitur, ſi folia ei immergantur. Florentinus item in Geop. XII. 24. p. 348. Εἰ δὲ καὶ εἰς γάλα ἐμβληθῇ, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ πιτύα ἐπιβληθῇ, οὐ παγήσεται τὸ γάλα. *In lac ſi iniiciatur, et coagulum poſtea immittatur, lac non coagulabitur.* H.

f. Aut coire, etc.) Caſſianus cap. 24. Lib. XII. Geoponi-

re, [1] denſerique *g.* lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu ſtrangulentur. [2] Datur in aqua aut mulſo: eadem vi reſiſtere *h.* generationi creditur, [3] cohibendo [4] genitalia *i.* [5]. denſeri. Aeque maribus ac feminis ſiſtit ſanguinem: et purgationes [6] feminarum inhibet: Cum *k.* amylo ex aqua pota, coeliacorum impetus. [7] Syriation *l.* et vomicas vuluae curauit illa.

1. *denſarique. D. vt paulo poſt, denſcrique. Cb.* 2. *Datae M. et Cb.* 3. *prohibendo genituram denſari aeque maribus ac feminis. Siſtit ſang. V.* 4. *genitali. Cb.* 5. *Sic ex* MSS. *em Hard. denſari Gr. et Al.* 6. *feminarum. Inhibet cum am. M.* 7. *Sic ex* MSS. *H. Syr. et vom. vuluae curauit. Ille et iocinerum Gr. et vulg.*

ponicon, iniecta menta lacti ſpiſſari prohibet, etiamſi coagulum immittatur. Idem rebus Venereis incommodam eſſe tradit, quemadmodum et Hippocrates Lib. II. τῆς διαίτης et Ariſtotel. Problemate 2. ſect. 20. contra quam Dioſcorides ſcripſit τὰ ἀφροδίσια ἐρεθίζειν. *Dal.*

g. Denſerique) Ita MSS. R. Colb. etc. non *denſare*, vel *denſari.* Sic Lucretius I. v. 647. *Nil prodeſſet enim calidum denſerier ignem.* Et v. 656. *Denſeri poterunt ignes.* H.

h. Reſiſtere et generationi creditur) Vuluae ante coitum admota conceptum impedit. Dioſc. Idipſum ſcripſit Hippocrates Lib. II. de diaeta. *Dalec.*

i. Genitalia) Hoc eſt, vel τὰ αἰδοῖα ἐντείνειν, vel denſari potius et velut coagulari genitale ſemen: nam et ſ. 84. genitale pro genitura ſeu ſemine genitali accipit. Sic Hippocr. de diaeta II. ſ. 26. Μίνθη θερμαίνει . . . καὶ ἤν πολλάκις ἐσθίῃ τις, τόν σπόρον αὐτοῦ τήκει, ὥςε ῥέειν καὶ ἐντείνειν κωλύει, καὶ τὸ σῶμα ἀσθενὲς ποιεῖ. *Menta calfacit . . et ſi quis ſaepe comedat, ſemen genitale colliquefacit, vt diffluat, et arrigere prohibet, et corpus debile facit.* H.

k. Cum amylo) Ita fere Q. Serenus, c. 27. p. 143. H.

l. Syriation) In MSS. R. et Colb. *Siratione . . . curauit*

illa. Iocinerum vitia ternis obolis ex mulſo datis. Item *m.* ſanguinem exſcreantibus in ſorbitionem. Hulcera *n.* in capite infantium mire ſanat. Arterias *o.* humidas ſiccat, ſiccas adſtringit. Pituitas corruptas purgat in mulſo et aqua. Voci *p.* ſuccus ſub certamine vtilis dumtaxat, qui et [1] gargarizatur vua tumente, adiecta ruta et coriandro ex lacte. Vtilis et contra tonſillas cum alumine: linguae *q.* aſperae cum melle. Ad conuulſa intus per ſe, vitiiſque pulmonis. Singultus *r.* [2] et vomitiones ſiſtit *s.* cum ſucco granati, vt Democritus monſtrat. Recentis ſuccus narium vitia ſpiritu [3] ſubductus emendat. Ipſa trita choleras, in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam impoſita cum polenta: et *t.* ſi mam-

 mae

1. *gargaridiatur. Ch.* 2. *vt Ch.* 3. *ſubducto. V.*

rauit illa, Medici nomen, vel obſtetricis priore vocabulo contineri, haud dubium eſt: quodnam ſit illud, adhuc obſcurum. An *Serapion*, de quo nos in Auctorum Indice, tomo priore? Antiochenſis medicus ſcilicet. Inepte neſcio quis *Satyriaſin* legi hic cenſuit oportere: voce nec Latina, nec Pliniani proinde ingenii. Adde quod ſi morbi nomen hic latet, quis eſt, qui *curauit?* H.

m. Item) Plin. Val. IV. 23. Dioſc. III. 41. H.

n. Hulcera) Apuleius, c. 120. tit. 2. H.

o. Arterias) Fauces. H.

p. Voci ſuccus, etc.) Muſicorum et φονάσκων. Iuuat autem, quia fluxionem ſiſtit in fauces euntem, et raucedines efficientem. *D.*

q. Linguae) Dioſc. l. c. H.

r. Singultus) Dioſc. III. 41. H.

s. Cum ſucco granati) Ternis ramulis potis cum ſucco granati acidi. Dioſc. *Dal.*

t. Et ſi) Diſtentas mammas, et nimio lacte turgentes compeſcit. Dioſc. l. c. H.

mae tendantur. Illinitur *v.* et temporibus in capitis dolore. Sumitur et contra ſcolopendras, et ſcorpiones marinos, et ad ſerpentes. Epiphoris [1] illinitur, et omnibus in capite eruptionibus: item *x.* ſedis vitiis. Intertrigines quoque, vel ſi teneatur tantum, prohibet. Auribus *z.* cum [2] mulſo inſtillatur. Aiunt et lieni mederi eam in horto guſtatam, ita ne vellatur: ſi is qui mordeat, dicat ſe lieni mederi, per dies IX. Aridae *a.* quoque farinam tribus digitis apprehenſam, et ſtomachi dolorem ſedare in aqua: et ſimiliter [3] aſperſam in potionem, ventris *b.* animalia expellere.

LIV. Magna ſocietas cum hac ad *c.* recreandos defectos animo pulegio, [4] cum ſurculis ſuis in ampullas vitreas aceti [5] vtriſque *d.* deiectis. Qua de

1. *linitur. Ch.* 2. *mulſa. Dioſc.* 3. *aſpera potione. Ch.* 4. *ſurculis in amp. V.* 5. *vtriuſque. M.*

v. Illinitur) Plin. Val. IV. 23. Fronti, Dioſc. l. c. H.

x. Item) Sedes a medicis pro natibus accipitur, totaque ea parte corporis, ſuper qua ſedentes innitimur. H.

y. Intertrigines) Intertrigo malum eſt, quo femina equitatu, aliaue ſimli de cauſa atteruntur, aduruntur. Alias attrita dicuntur. *Intertrigo*, inquit Varro, de L. L. IV. *ab eo quod duo inter ſe trita.* H.

z. Auribus) Dioſc. III. 41. cum mulſa: Ὠταλγίας δὲ ὁ χυλὸς σὺν μελικράτῳ ἀρήγει. Plin. Val. ſimiliter IV. 3. At MSS. *mulſo.* H.

a. Aridae) Haec iiſdem verbis Plin. Val. IV. 23. H.

b. Ventris) Hoc eſt, lumbricos. Plin. Val. et Dioſc. ll. cc. Theod. Priſc. II. P. 2. c. 17. mentae viridis decoctum in hoc vſu laudat inprimis. H.

c. Ad recr.) Vel ſolum pulegium naribus admotum cum aceto, defectos animo recreare, auctor eſt Dioſc. III. 36. H.

d. Vtriſque) Mentae, pulegiique ſurculis. H.

de cauſa dignior e pulegio corona [1] Varroni *e.*, quam e roſis, cubiculis *f.* noſtris pronunciata eſt. Nam et *g.* capitis dolores impoſita dicitur leuare. Quin *h.* et olfactu capita tueri contra frigorum aeſtuſque iniuriam, et ab ſiti traditur: neque aeſtuare eos, qui duos e pulegio ſurculos impoſitos auribus in ſole habeant. Illinitur etiam in doloribus cum polenta et aceto. [2] Femina *i.* efficacior. Eſt autem

 haec

1. Varroni quam e roſa Ch. vertigini Gr. 2. Feminae efficacius. Ch.

e. Varroni) Vide N. et Em. N. XXIII. (hic coll.) *Dignior*) Sincera haec lectio eſt R. 2. cod. et Ch. In aliis, *contra vartini*: In editis, *corona vertigini*, legitur ſatis inſulſe. Et certe *dignior corona cubiculis* quum dicitur, ad cubiculorum magis ornatum, quam ad remedium vertiginis ſuggerendum ſpectat haud dubie haec loquendi formula. Deinde, ne quis temere Varronem a nobis huc inſertum putet, in ipſo huius libri Indice, inter primos appellatur. Et iuſtum hoc loco ac verum fuit, auctorem eum qui digniorem e pulegio coronam, quam e roſa pronunciaſſet, appellaſſe. Id vero obiter quoque animaduertendum, non pulegium veteres, ſed extrita littera g. *puleium* vbique ſcripſiſſe. Mart. XII. ep. 32. *Quadrima nigri nec corona puleii.* H.

f. Cubiculis) In quibus, vt nunc quoque fit, clauis alligabantur acerui florum et herbarum odoratarum ad medicos vſus. Petron. in Satyr. p. 493. *Mitia ſorba Inter odoratas pendebant texta coronas. Et thymbrae veteres, et paſſis vua racemis.* H.

g. Nam et) Q. Serenus, c. 2. p. 126. inter remedia capiti medendo: *Vel corno ex arbore ſertum, Pulegiumque potens vna ſuper aure leuabis: Aut illud mixto coctum clementer aceto Cauta nare trahes.* Sic etiam Apul. c. 92. tit. 6. H.

h. Quin) Apul. c. 92. t. 1. *Capiti ne noceat aeſtus aut frigus: Herbam pulegium tecum, aut ſuper aurem, aut ſub anulo portato: hoc et hieme tota facies: nec grauedinem ſenties, nec perfrictionem.* H

i. Femina efficacior) De hac maris et feminae diſtin-

haec flore purpureo: Mas candidum habet. Nauſeas *k.* cum ſale et polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic et pectoris ac ventris dolorem. Stomachi *l.* autem ex aqua [1] item roſiones ſiſtit, et vomitiones cum aceto et polenta. Inteſtinorum vitia melle decocta et nitro ſanat. Vrinam *m.* pellit ex vino: et ſi ammineum ſit, et *n.* calculos, et interiores omnes dolores. Ex *o.* melle et aceto ſedat [2] menſtrua, et ſecundas. Vuluas *p.* conuerſas corrigit. [3] Defunctos *q.* partus eiicit. Semen *r.* obmuteſcentibus [4] olfactu admouetur. Comitialibus in

1. *interciſiones ſiſtit.* 2. *menſtrua. Secundas et vuluas. V.* 3. *defunctis. Ch.* 4. *olfactum. Ch.*

ſtinctione nihil Dioſcorides. *Dal.*

Femina) Apul. c. 92. *Duo genera eius ſunt, maſculus et femina. Maſculus florem album habet, femina rubrum, ſiue purpureum: vtrumque vtile eſt et mirabile.* H.

k. Nauſeas) Marc. Emp. c. 20. p. 138. Apuleius, c. 92. t. 3. *Contra nauſeam ſtomachi: Pulegium tritum, vel in aqua maceratum cum aceto potui dabis: nauſeam ſedas.* Dioſc. III. 36. ad nauſeam: μετ᾽ ὀξυκράτου ex poſca bibi praecipit. H.

l. Stomachi) Siue morſus. Dioſc. δηγμοὺς ςομάχε. H.

m. Vrinam) Marc. Emp. cap. 26. p. 181. Id vero vini genus *puleiatum* a Lampridio appellatur in Elagabalo, p. 103. Graecis οἶνος γληχωνίτης. H.

n. Et calc.) Apul. c. 92. t. 11. H.

o. Ex melle) Bibitum eiicere menſtrua et ſecundas, ſcribit pariter Dioſc. l. c. H.

p. Vuluas) Dioſc. III. 36. Πρὸς ὑποςροφὰς ὑςέρας ἁρμόζει. H.

q. Defunctos) Dioſc. l. c. Apuleius, c. 92. tit. 7. *Si infans in vtero mulieris mortuus fuerit: Pulegii cauliculos tres recentes, qui adolent ſuauitur, tritos in vino vetere optimo, ſextarii quartario da bibat, liberabitur.* H.

r. Semen) Illud nimirum eſt quod Apuleius aliquanto planius c. 92. tit. 14. *Si mulier obticuerit:* nempe in partu: *Pulegium contritum et in puluerem redactum lana conuolutum ſubiiciatur, ab obſtetrice.* H.

in aceto cyathi menſura datur. Si *s.* aquae inſalubres bibendae ſint, tritum aſpergitur. Salſitudines *t.* corporis, ſi [1] cum vino tradatur, minuit. Neruorum *v.* cauſa, et in contractione, cum ſale et aceto, et melle [2] confricatur [3] in opiſthotono. Bibitur *x.* ad ſerpentium ictus decoctum: ad ſcorpionum et in vino tritum, maxime quod in ſiccis naſcitur. Ad oris exhulcerationes, ad *y.* tuſſim efficax habetur. Flos recentis incenſus, [4] pulices *z.* necat odore

1. omnino tractetur. V. *confricetur.* Pint. 2. *infricatur.* Ch. 3. *et in opiſth.* V. *in op.* Ch. 4. *culices.* V.

s. Si *aquae, etc.*) Praeſertim ſi pigrae et ſtagnantes. *Dal.*

t. Salſitudines corporis) Pruritus a ſalſa pituita concitatos. Suſpicor in exemplari Graeco fuiſſe ἀλύκας, id eſt, *anxietates*, quas Hippocrates Aphor. 56. L. b. VII. diſcuti ait vino, pari aquae portione diluto, eamque vocem inepte a Plinio *ſalſitudinem* verſam fuiſſe. *Dal.*

Salſitudines) Forſan *Laſſitudines*, rectius. Idcirco enim et tueri capita dicitur, contra aeſtus frigorumque iniuriam, quae cauſae ſunt laſſitudinum: et idem neruorum confricationi prodeſſe, quod laſſitudinem pariter reſpicit. H.

v. Neruorum) Apul. c. 92. tit. 13. *Contra ſpaſmum*: *Pulegium in aceti cyathis duobus ieiunus bibat, ſi ſpaſmus moleſtus fuerit.* Spaſmus neruorum diſtentio eſt atque conuulſio. Tetanus, eorumdem rigor, auctore Celſo II. I. Opiſthotonum ſpaſmum Plinius dixit, XXII. 9. De opiſthotono diximus ſ. 15. Eſt enim opiſthotonos e tribus ſpaſmi generibus quae fuſius explanaturi ſumus L. XXIII. ſ. 24. H.

x. Bibitur) Dioſc. III. 36. H.

y. Ad tuſſim efficax habetur) *Habentis*, non *habetur*, in V. C. Scribo *habenti*, hoc, ſi duntaxat habeatur, vt ſaepe alias Plinius. *Pint.*

z. Pulices) Atque inde fortaſſis pulegii nomen. H.

odore. Xenocrates *a.* pulegii ramum lana inuolutum, in tertianis ante acceſſionem olfactandum dari, aut ſtragulis ſubiici, et ita collocari aegrum, inter remedia tradit.

LV. Silueſtri ad eadem vis efficacior eſt, quod ſimile eſt [1] origano, minoribus foliis, quam ſatiuum: et a quibuſdam [2] dictamnus vocatur. Guſtatum a pecore capriſque, *b.* balatum concitat. Vnde *c.* quidam Graeci litera [3] mutata [4] blechona vocauerunt. Natura tam feruens eſt, vt illitas partes ex-

1. *pulegio, ſed folio maiore. Dioſc.* 2. *dictamnum. V. dictamnos. Ch.* 3. *Sic ex* MSS. *em. Hard. mutantes* Gr. *et Al.* 4. *Sic et M. blechon Gr. littera mutata, blechonen. Ch.*

a. *Xenocrates*) Apuleius quoque c. 92. t. 6. *Ad tertianas: Pulegii ramulos tres lana inuolutos odoret ante acceſſionem.* H.

b. Balatum) Dioſc. III. 36. iiſdem verbis: Καλοῦσι δέ τινες αὐτὴν βλήχωνα, ἐπειδὴ τὰ γευσάμενα κατὰ τὴν ἄνθησιν τῶν ποιμνίων, βληχῆς ὑποπίμπλανται. H.

c. Vnde quidam Graeci literas mutantes, blechon vocauerunt) Scribo, *Vnde quidam Graeci litera mutata blechonen vocauerunt*, ex vetuſto codice rectius, vna enim tantum litera eſt, quae mutatur, *g.* in *b. glechon* enim vulgo dicta, ab aliis *blechon* vocata. Eſt autem locus ex Dioſcoride ſumptus: cuius interpretes Hermolaus et Marcellus verba Plinii deprauata a verbis Dioſcoridis immiſcentes, quum in Graecis exemplaribus non habeantur, haud ſane recte fecerunt. Neque enim fidus interpres huiuſmodi licentiam ſibi aſſumere debet, perniicioſam literis, et mali exempli, quo nomine a Marcello Hermolaus, et Marcellus ab aliis, nec iniuria, reprehenſi ſunt. Illud vero notandum, in codicibus Dioſcoridis impreſſis primae et ſecundae editionis: item in Aëtio Lib. I. et Galeno VI. de ſimplicium facultate, mendoſe *glichon* cum *i* in prima ſyllaba ſcriptum eſſe, cum ſcribi debeat cum *e glechon*, ſicque habeat

exhulceret. [1] Tuſſi *d.* in perfrictione fricari ante balnea conuenit: et ante acceſſionum [2] horrorem, conuulſis *e.*, et torminibus. Podagris *f.* mire prodeſt. Hepaticis *g.* cum melle et *h.* ſale bibendum

1. Tuſſi inter frictores frict. ante balinea. Cb. in tuſſi ex perf. Gr. et Al. 2. *horrorem. Conuul. torm. et podag. D.*

habeat Paulus Aegineta pergamena charta ſcriptus et vetus L. VII. et Oribaſius L. II. etiam ſcriptus, quo vtroque vtor domeſticis. Theophraſtus quoque *glechon* nominat cum *e*, in 7. quam dictionem cur Theodorus intactam reliquerit neſcio, quum in aliis vertendis ſit plus nimio audax. denique etMarcellus et Hermolaus tam in Dioſcoride, quam in Corollario, et docti omnes non aliter proferunt. *Pint.*

Vnde) Heſychius: Βλήχων, γλήχων, καὶ ἄτως λέγεται. Apuleius quoque c. 92. ἀπὸ τῆς βληχῆς, quae vox balatum ſonat. H.

d. In tuſſi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit) Scribe, *Tuſo in perfrictiones fricati, etc.* ex eodem. *Pint.*

Tuſſi) Eos, inquit, qui tuſſi laborant, quam ex perfrictione collegerint, vt Marcellus Emp. loquitur, c. 16. p. 115. ſilueſtri pulegio fricari ante balnea conuenit. Perfrictio Graecis περίψυξις vehemens frigus eſt, (a *perfrigeſco*) qualis affectio illa eſt febre laborantium, quae praecedit horrorem, id eſt, Φρίκην. Hoc frigore pars aliqua vna tantum corporis laborat, quo et rigeſcit, torpeſcitque: vnde κατεψυγμένη καὶ παράφορος γλῶσσα rigens et balbutiens lingua dicitur. H.

e. Conuulſis) Conuulſis, τοῖς σπωμένοις, cum melle et ſale auxiliari ait Dioſc. III. 36. H.

f. Podagris) Dioſc. l. c. H.

g. Hepaticis cum melle et ſale bibendum datur) In eodem non *epaticis* legitur, ſed *paſticis*, lego: *ſpaſticis*, hoc eſt, conuulſis. Dioſcorides Lib. III. cap. de pulegio: *Cum melle*, inquit, *et aloë pulmonum vitia excreabilia facit: conuulſis ſuccurrit.* Ex quibus Dioſcoridis verbis adducor, vt putem

dum datur: *i.* pulmonum vitia exſcreabilia facit. Ad *k.* lienem cum ſale vtile eſt, et veſicae, et ſuſpiriis, et inflationibus: [1] decoctum *m.* ſucco aequaliter, et vuluas *n.* corrigit: et contra ſcolopendram terreſtrem vel marinam: item [2] ſcorpiones: priuatimque valet contra hominis morſum. Radix *o.* contra increſcentia hulcera recens potentiſſima. Arida vero cicatricibus decorem affert.

LVI. Item *p.* pulegio eſt nepetaeque ſocietas. Decocta enim in aqua ad tertias *q.* diſcutiunt

1. *decoctum. Succus aequaliter et vul.* Dal. 2. *ſcorpiones valet, priuatimque contra.* Dal.

tem legendum hic potius *aloë* quam *ſale.* Pint.

h. Et ſale etc.) Inepte apud Dioſcoridem, μετ' ἀλόης καὶ μέλιτος ποθεῖσα ἀνάγει τὰ ἐκ πνεύμονος: legendum enim μεθ' ἅλος. *Cornarius.*

i. Pulmonum) Cum melle item et ſale: Dioſc. l. c. Vide et Galen. de fac. ſimpl. med. VI p. 167. H.

k. Ad lienem) Dioſc. l. c. Ex aceto propinat Apuleius ad ſplenis dolorem cap. 92. tit. 17. H.

l. Et inflationibus) Apul. c. 92. tit. 15. *Ad inflationem ſtomachi, vel inteſtinorum: Pulegium ex aqua calida contritum, vel ex vino, vel per ſe dato: rem mieraberis illico.* H.

m. Decoctum) Decoctum aequaliter prodeſt ſucco, et ſimul vuluas corrigit. H.

n. Vuluas) Conuerſas ſcilicet, vt dictum eſt ſ. 51. Ad inflationes praeterea duritiamque vuluae egregie facere ſcribit Dioſc. l. c. H.

o. Increſcentia hulcera) In quibus caro ſupra modum excreſcit. *Dal.*

Contra) In quibus caro ſupra modum excreſcit. H.

p. Item pulegio eſt nepetaeque ſocietas) Scribo, *iterum pulegio eſt, etc.* ex apographo noſtro. recte. refertur enim illud *iterum*, ad verba quae ante in hoc capite dicta ſunt: *Magna ſocietas ad recreandos defectus animi pulegio* Pint.

q. Diſcutiunt) Quae febrium horrorem anteuertunt. H.

tiunt frigora *r.*, mulierumque *s.* menſtruis proſunt. Et aeſtate ſedant calores. Nepeta *t.* quoque vires contra ſerpentes habet. Fumum ex ea nidoremque fugiunt, quam et ſubſternere *v.* in metu,[1] obdormituris vtile eſt. Tuſa *x.* aegilopiis imponitur, et capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Succus *y.* eius inſtillatus naribus ſupinis, profluuium ſanguinis ſiſtit. Item radix,[2] quae cum myrti ſemine in paſſo tepido gargarizata anginis medetur.

Cumi-

1. *eo dormituri. Ch.* 2. *quae cum ſemine in balneo garg. M.*

r. Frigora) Quae acceſſionum febrilium principiis inuadunt. *Dal.*

s. Mulierumque) Eam vim pulegio vel ſoli Q. Serenus vindicat c. 35. p. 148. *Pulegii calido purgatur femina potu.* H.

t. Nepeta) Apuleius, cap. 94. *Morſibus ſerpentum curandis: Herbae nepitae montanae ex vino tritae ſuccus expreſſus cum vino potui datur: cuius etiam folia contrita plagae vtiliter imponuntur.* Et haec fortaſſis Dioſcoridis καλαμίνθη. H.

v. In metu) In eo loco obdormituris, in quo ſerpentes metuendae. H.

x. Tuſa) Αἰγίλωψ oculi vitium eſt, quod in angulo oculi, qui eſt ad nares, fieri omnes teſtantur: eſſeque tumentem abſceſſum, qui in ea parte ſuppuret, et fiſtulae modo diſtillet. Noſtri *Fiſtulae lacrymale* ex ea re vocant: Graeci αἰγίλωπας et τὰ αἰγιλώπια, quae vox oculum caprinum ſonat, a vitio ſcilicet et labe, quae capris fere propria eſt et continua. Vide Celſ. VII. 7. H.

y. Succus) Qui et narium morbis medetur, ſi Theod. Priſcianum audimus. *Naribus vero ſpecialiter ſic medeberis*, inquit ille l. 11. *de narium morbis: ſuccum nepitae, quam Graeci calaminthen vocant, frequenter infunde: aut eiuſdem ſiccatae et contuſae puluerem per canalem exſufflato.* H.

LVII. Cuminum *z.* ſilueſtre eſt praetenue, quaternis aut quinis foliis veluti ſerratis. Sed et ſatiuo magnus vſus, in ſtomachi *a.* praecipue remediis. Diſcutit *b.* pituitas *c.*, et *d.* inflationes, tritum et cum pane ſumptum, vel potum ex aqua vinoque: tormina *e.* quoque et inteſtinorum dolores. Verumtamen omne pallorem *f.* bibentibus gignit. Ita certe ferunt Porcii *g.* Latronis clari inter magiſtros dicendi, adſectatores, ſimilitudinem [1] coloris

1. *pulſoris.*

z. Cuminum) Haec totidem verbis interpres Oribaſii, XI. fol. 102. poſt Dioſc. III. 69. H.

a. In ſtom.) Marc. Emp. c. 20. p. 141. *Cuminum teres, et vino mixtum dabis bibendum ieiuno, ſi non febricitabit: ſi febricitabit, ex aqua tritum dabis: continuo emendabis ſtomachi dolorem.* Apud Dioſc. III. 68. εὔϛομον hodie legitur, hoc eſt ori gratum, forte pro εὐϛόμαχον. Nam ſilueſtre cuminum cap. 69. ad ſtomachi imbecillitatem leuandam in primis laudatur. H.

b. Diſcutit) Craſſiores humores ac pituitoſos, per aluum et vrinas educit: eosdem a capite euocat. H.

c. Pituitas) Vaporoſos et craſſos ſpiritus e pituita genitos. *Pint.*

d. Et infl.) Haec deinceps iiſdem verbis Dioſc. tum de cumino ſatiuo, tum de ſilueſtri III. 68. 69. H.

e. Tormina) Dioſc. l. c. Q. Serenus cap. 27. de ventris dolore mitigando p. 142. *Quin etiam ex lymphis, tritum potare cuminum Conueniet, quod iam nobis documenta probarunt.* H.

f. Pallorem bibentibus gignit) Horat. epiſt. 3. Lib. I. — *quod ſi Pallorem caſu, biberent exangue cuminum. Pallens cuminum* vocat et Perſius Satyr. 5. *Dal.*

Pallorem) Vnde cuminum pallens Q. Sereno, c. 14. et Perſio Sat. 5. Exangue cuminum, Horatio, I. ep. 20. Et hoc pariter notat Dioſc. l. c. H.

g. Porcii) M. Porcius Latro, genere Hiſpanus, primus clari nominis profeſſor, vt auctor eſt Quintilianus X. 5. p. 775. Hunc Seneca pater in Praef. Contr. p. 59. tum egregie commendat, vt egregiis declamato-

ris ſtudiis contracti imitatos: et paulo ante Iulium *h.* Vindicem *i.* adſertorem illum a Nerone libertatis, captatione [1] teſtamenti *k.* ſic lenocinatum. Narium *l.* ſanguinem paſtillis inditum vel ex aceto recens ſiſtit. [2] Et *m.* oculorum epiphoris per ſe impo-

1. *teſtamentis. Ch.* 2. *Teſticulorum. Dioſc.*

matoribus, qui Auguſti ſaeculum illuſtrarunt, praeripuiſſe gloriam videatur. H.

h. Iulium) Qui primus aduerſus Neronem conſpirauit: natione Gallus, ſtirpe regia, ordinis Senatorii. Vide Dionem LXIII. p. 724. H.

i. Adſertorem illum) Is cum Gallias pro praetore regeret, a Nerone primus omnium, qui exercitibus praeerant, defecit. Sueton. in Ner. *Dal.*

k. Captatione teſtamenti) In captatione teſtamenti quum eius teſtamentum, ac haereditatem Nero captaret; ſic lenocinatum fuiſſe, Neronis cupiditati et voluptati obſequutum, vt eius amicitia et beneuolentia ſummos honorum gradus conſequeretur, dum pallido colore ſimularet aduerſa valetudine ſe premi, qua breui periret. *Dal.*

Captatione) Quum eius teſtamentum et haereditatem Nero captaret: ſic ille Principis cupiditati lenocinabatur, vt eius amicitia ſummos honores adipiſceretur: dum pallido interim colore ſimularet aduerſa valetudine ſe premi, atque ideo breui interiturum. H.

l. Narium) Dioſc. III. 68. H.

m. Et oculorum) Vide N. et Em. N. XXIV. (hic adi.) *Et)* Ex Dioſcoride, *Teſticulorum epiphoris*, hoc eſt, inflammationibus reponere Dalecampius omni ope nititur: vocemque *tumentibus*, quae mox ſequitur, de hernia neſcio qua flatuoſa accipit: qua in re vereor magnopere, vt ſuffragatores habeat medicae rei magiſtros. Nos qui nihil aſtutius meditamur, pertinacem omnium codicum conſenſionem ſequuti de oculorum epiphoris, ac tumore accipimus: quum praeſertim de teſtium tumore mox ex ipſo cumino medicina praeſcribatur, quam proinde hoc loco ante delibare, non fuit operae pretium. H.

impoſitum, tumentibus *n.* cum melle prodeſt. Infantibus imponi in [1] ventre ſatis eſt. Morbo *o.* regio in vino albo a balineis datur. (XV.) Aethiopicum *p.* maxime in poſca, et in [2] ligmate *q.* cum melle. Africano paulatim vrinae incontinentiam *r.* cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris vitia toſtum, tritum in aceto. Item ad vertiginem. Iis vero quos [3] acrior vrina mordeat, in *s.* dulci tritum vino. Ad *t.* vuluarum vitia in *v.* vino

1. *ventrali. Dal.* 2. *ecligmate. V.* 3. *Sic ex* MSS. *em. Hard. acriorum vrina. Ch. acriore vi vrina Gr. et Al.*

n. Tumentibus) Hernia praeſertim aquoſa, vel flatuoſa. *Dal.*

Tumentibus) Oculis. Quem morbum ita Serenus expreſſit, cap. 14. p. 133. *Si tumor infeſtat, rufos et gliſcit in orbes*: vel vt alii libri habent: *Si tumor inſolitus typho ſe tollat inani, Turgentes oculos vili circuline coeno.* H.

o. Morbo) Plin. Val. II. 59. ad verbum. H.

p. Aethiopicum maxime in poſca illinitur). Aliter in noſtro exemplari: *His Aethiopicum maxime in poſca et in ligmate.* ſcribo *et in eclegmate.* Pint. *Aethiopicum maxime, etc.)* Hodie etiamnum e Melita cumini genera duo afferunt: alterum acrimoniae vehementioris, ſubnigrum, quod vocant *Commin fort*: alterum candicans, guſtus lenioris, ſubdulce, quod appellant *Commin doux* (ab Hippocrate regium hoc vocari ait Dioſcorides) ea diuerſitate quae in feniculo dulci ſatiuo, et acri ſilueſtri ſpectatur. *Dal.*

q. In ligmate) Vel vt alii, in ecligmate. Ἔκλειγμα arteriaca compoſitio eſt, quae linctu abſumitur, non vorando, vt catapotia. Vulgo electuaria vocant. Τὰ ἐκλείγματα, quae ori appoſita ſenſim liquefiunt, ac deinde deglutiuntur; a λείχειν, hoc eſt, lingendo. H.

r. Incontinentiam) Ἀκράτειαν. Nec de hac facultate Dioſcorides quidquam prodidit, nec de cumino Africano. *Dal.*

In dulci tritum vino) Τῷ γλυκεῖ, vino paſſo. *Dal.*

no: praeterque, impoſitis vellere foliis: teſtium *x.* tumoribus, toſtum, tritumque cum melle, aut cum roſaceo et cera. Silueſtre ad omnia eadem efficacius. Praeterea ad ſerpentes cum oleo, ad ſcorpiones, ad ſcolopendras. Siſtit *y.* et vomitionem nauſeaſque ex vino, quantum apprehenderint tres digiti. Propter colum quoque bibitur illiniturque, vel *z.* penicillis feruens [1] adprimitur faſciis. Strangulationes vuluae potum in vino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis vini. Auribus *a.* inſtillatur ad ſonitus atque tinnitus cum [2] ſebo vitulino, vel melle. Sugillatis *b.* illinitur

Pp 2 cum

1. *adſtringitur.* M. 2. *ſeuo.* Gr.

t. Ad vulu.) Hipp. de morb. mul. I. text. 56. p. 450. H.

v. In vino) Ore ſumptum. *Dal.*

x. Teſtium tumoribus) Dioſcoridi cuminum ſatiuum prodeſt collectionibus teſticulorum, admotum cum vua paſſa, aut lolii farina, et cerato. Silueſtre vero eidem morbo cum melle et vua paſſa. *Dal.*

Teſtium) Teſtium inflammationibus auxiliari Dioſc. ait, cum vua paſſa et fabarum lomento, vel cum cerato impoſitum: *Διδύμων δὲ φλεγμονὰς ἀρήγει σὺν σαφίδι, καὶ ἐρεγμίνῳ ἀλεύρῳ ἢ κηρωτῇ ἐπιτεθέν* Th. Priſc. I. 24. *Feruores teſtium, vel indignationes, cuminum cum melle et oleo tritum, et appoſitum curat.* H.

y. Siſtit et vomitionem, etc.) Singultui et ſtomacho fluctuantis humoris copia exſoluto confert. *Dioſc.*

z. Vel) Hoc eſt, linteolis concerptis feruens cuminum imponitur, deinde faſciarum ope ventri apprimitur. H.

a. Auribus) Marc. Emp. c. 9. p. 80. *Cuminum ſilueſtre contritum, et ſucco rutae immixtum, inſtillatumque auriculae, dolorem lenit: ventos quoque interius ſonantes remouet, atque omne vitium potenter emendat.* H.

b. Sugillatis) Dioſc. III. 69. *Αἴρει δὲ καὶ ὑπώπια μασσηθὲν καὶ καταπλασθὲν σὺν μέλιτι καὶ σαφίδι.* H.

cum melle, et vua paſſa, et aceto. Lentigini *c.* nigrae ex aceto.

LVIII. Eſt *d.* cumino ſimillimum, quod Graeci vocant ammi. Quidam *e.* vero Aethiopicum cuminum id eſſe exiſtimant. Hippocrates *f.* regium *g.* appellat, videlicet *h.*, quia efficacius *i.* in Aegypto iudicauit. Plerique *k.* alterius naturae in totum putant, quoniam ſit exilius et candidius. Similis autem et huic vſus: Namque et panibus Alexandrinis [1] ſubiicitur, et [2] condimentis interponitur.

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. ſubigitur. V. ſubditur Gr. et vulgg.* 2. *alimentis. M.*

c. *Lentigini*) Th. Priſc. I. 32. *Sunt quibus certis ex accidentibus maculae in corporibus frequentius inhaeſerunt. Sunt nigrae, ſunt albae, velut elephantiaſim annunciantes . . . Cuminum cum aceto tritum ſaepe profuit.* H.

d. *Eſt*) Haec totidem verbis interpres Oribaſii XI. p. 189. poſt Dioſcorid. III. 70. Ammi vulgare a Dodonaeo pingitur, p. 299. quo officinae paſſim vtuntur. H.

e. *Quidam*) Dioſc. l. c. Ἄμμι ἔνιοι καὶ τοῦτο Αἰθιοπικόν etc. H.

f. *Hippocrates*) Κύμινον Αἰθιοπικὸν Ἱπποκράτης βασιλικὸν ἐκάλεσε. Dioſc. III. 68. H.

g. *Regium appellat*) Quae regum imperio paret. Probabilius eſt ſic dictum per ἀντονομασίαν, quod regia menſa dignum eſſet. *Dal.*

h. *Videlicet quia efficacius in Aegypto iudicauit*) Praepoſitio *in* non habetur in V. C. quare ſic lego, *videlicet quia efficacius Aegyptio iudicauit.* Pint.

i. *Efficacius*) Vide N. et Em. N. XXV. (hic conſp.) *Quia*) In libris hactenus editis, *quia efficacius in Aegypto iudicauit.* Quid porro iſtud rei eſt? Idcirco cuminum Aethiopicum Hippocrates regium appellauerit, quoniam illud in Aegypto efficacius iudicarit? An cohaerent iſta inter ſe ſatis apte? In MSS. R. Colb. etc. *quia efficacius Aegypto iudicauit*: Nos ex indubitata coniectura *Aegyptio* reponimus: cui poſt Aethiopicum

ponitur. Inflationes et tormina *l.* diſcutit. [1] Vrinas *m.* et menſtrua ciet. Sugillata *n.* et oculorum epiphoras mitigat. Cum lini ſemine ſcorpionum *o.* ictus in vino potum drachmis duabus, priuatimque ceraſtarum, cum pari portione [2] myrrhae. Colorem *p.* quoque bibentium ſimiliter mutat in pallorem. Suffitum cum vua paſſa et reſina, [3] vuluas purgat. Tradunt facilius concipere eas, quae odorentur id per coitum.

LIX. De *q.* cappari ſatis diximus inter peregrinos frutices. Non *r.* vtendum tranſmarino: innocentius Italicum eſt. Ferunt, eos qui quotidie id edunt, paralyſi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix *s.* eius vitiligines albas tollit, ſi [4] trita in

1. *vrinam. Gr.* 2. *myrnae. Ch.* 3. *vuluam. Ch.* 4. *tritae. Ch.*

cum Dioſcor. pariter III. 68. ſecundas partes ac vires adſignat: κύμινον τὸ ἥμερον εὔςομον· καὶ τȣτȣ μᾶλλον τὸ Αἰθιοπικὸν ὅπερ Ἱπποκράτης βασιλικὸν ἐκάλεσε· δεύτερον τὸ Αἰγύπτιον, etc. H.

k. Plerique) Dioſc. III. 7. H.

l. Tormina) Dioſc. l. c. H.

m. Vrinas) Dioſc. l. c. H.

n. Sugillata) Dioſc. l. c. Καὶ ὑπώπια καταπλασθὲν σὺν μέλιτι αἴρει. H.

o. Scorpionum) Omnium venenatorum morſibus opitulatur ex vino, ſcribit Dioſc. l. c. H.

p. Colorem) Et potu, et illitu ſimiliter colorem pallidiorem efficere, vt cuminum, Dioſc. etiam auctor eſt l. c. H.

q. De cap.) L. XIII. 44. H.

r. Non) Africano ſcilicet eo praeſertim quod apud Marmaridas naſcitur, vel quod ex Arabia et rubro mari defertur: nam id in ore puſtulas excitat, et gingiuas oſſe tenus exedit, etc. Vide Dioſc. II. 204. Galen. de fac. ſimpl. medic. VII. p. 185. H.

s. Radix) Dioſc. l. c. Ἀλφούς τε λευκὰς ἀποσμήχει σὺν ὄξει λεῖα, *cum aceto trita* len-

in Sole fricentur. [1] Splenicis *t.* prodeſt in vino potus radicis cortex duabus drachmis, dempto *v.* balinearum vſu. Feruntque *x.* xxxv. *y.* diebus per vrinam et aluum totum lienem emitti. Bibitur *z.* in lumborum doloribus, ac paralyſi. Dentium *a.* dolores ſedat tritum ex aceto ſemen [2] decoctum, vel manducata radix. Infunditur *b.* et aurium dolori decoctum oleo. Hulcera *c.* quae phagedaenas vocant, folia et radix recens cum melle ſanant.

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. ſpleneticis Gr. et Al.* 2. *vel decoctum. Ch.*

lentigines albas exterit. Sic etiam Galen. de fac. ſimpl. med. VII. p. 184. H.

t. Splenicis) Marc. Emp. cap. 23. p. 167. Plinius Val. II. 18. *Corticis ex radice capparum cochlear plenum teres, et dabis bibere cum aqua calida, addens, ſi volueris, permodicum acetum: hocque per triduum facies, et ſanus eris.* Aliter Celſus IV. 9. de lienis morbo: *Multis modis huic rei cappari aptum eſt. Nam et ipſum cum cibo aſſumere, et muriam eius cum aceto ſorbere commodum eſt. Quin etiam extrinſecus radicem contritam, vel corticem eius cum furfuribus, aut ipſum cappari cum melle contritum imponere expedit.* H.

v. Dempto balinearum vſus) Ne ſplenetici medicamenti vim ab interioribus viſceribus ad externas partes euocent, et ſic impediant. *Dal.*

x. Ferunt) Dioſc. l. c. poſt dies XL. Galenus l. c. ſpatium dierum nullum aſſignat. H.

y. xxxv. *diebus*) Quadraginta diebus lienem abſumi, cruentaſque vrinas reddi, et alui purgamenta. *Dioſcor.*

z. Bibitur) Dioſc. l. c. H.

a. Dentium) Dioſc. et Galen. ll. cc. H.

b. Infunditur) Dioſc. l. c. Σκώληκάς τε τοὺς ἐν ὠσὶν ὁ χυλὸς ἐγχυματισθεὶς κτείνει. *Aurium vermiculos infuſus ſuccus enecat.* Sic etiam Galen. l. c. p. 185. H.

c. Hulcera) Dioſc. et Galen. ll. cc. H.

ſanant. Sic *d.* et ſtrumas diſcutit radix: parotidas *e.*, [1] vermiculoſque *f.* cocta in aqua. Iocineris *g.* quoque malis medetur. Dant et ad [2] taenias in aceto et melle. Oris exhulcerationes in aceto decocta tollit: ſtomacho *h.* [3] inutiles eſſe inter auctores conuenit.

LX. Liguſticum (aliqui *i.* panacem vocant) ſtomacho *k.* [4] vtile eſt. Item conulſionibus et *l.* inflationi-

1. auriumque vermiculos. V. 2. Sic ex MSS. em. H. conſ. Ch. tineas Gr. et Al. 3. inutilem. V. 4. Sic et V. et ex Dioſcor. nam coctionem iuuat. Legitur et, vtile, in Ch. inutile Gr. et Al.

d. Sic et ſtrumas) Et duritias, σκληρίας. *Dioſc.*

Sic et) Galenus, καὶ χοιράδας διαφορεῖ, l. c. p. 184. Sic et Dioſc. l. c. Struma, inquit Celſus, V. 28. tumor eſt, in quo ſubter concreta quaedam ex pure et ſanguine, quaſi glandulae oriuntur. Latini etiam ſcrofulas appellant, vulgo, *les Ecrouelles.* Celſus eas maxime in ceruice ait oriri, ſed in aliis etiam partibus, inguinibus, lateribuſque et mammis feminarum. H.

e. Parotidas) Th. Priſc. I. 8. *de parotidibus: capparis corticem in aqua elixa: et cum vino commiſces, et cataplaſma facies.* H.

f. Vermiculoſque) Aurium ſcilicet, de quibus dictum eſt proxime. H.

g. Iocineris quoque malis medetur) Nonnulla hic verba addenda ſunt a librariis praetermiſſa: *Iocineris doloribus tuſa cum farina hordeacea imponitur. Veſicae quoque malis medetur.* Pint.

h. Stomacho.) Κακοςόμαχον et caulem et fructum perinde eſſe, auctor eſt Dioſc. l. c. H.

i. Panacem vocant) Nec abs re, quia panaci Heracleotico, radice, caule, viribus, ſimile eſt. Dioſcor. *Dal.*

Aliqui) Vt dictum eſt XIX. 50. H.

k. Stomacho) Ita MSS. omnes et Parmenſis editio. Dioſc. III. 58. de liguſtico: ἱκανῶς δὲ εὐςόμαχόν ἐςιν, etc. In libris editis perperam ad hunc diem, *inutile*, vti et ex ſequentibus liquet. H.

l. Et infl.) Subintellige, vtile eſt. Dioſc. l. c. Δύναμις

flationibus. Sunt *m.* et qui cunilam bubulam appellauerint, vt *n.* diximus, falſo.

LXI. (XVI.) Cunilae *o.* praeter ſatiuam plura ſunt in medicina genera. Quae *p.* bubula appellatur, ſemen pulegii habet, vtile ad vulnera commanducatum impoſitumque, vt quinto poſt die ſoluatur. [1] Et *q.* contra ſerpentes in vino bibitur,

1. *Et, in Vet. d.*

μις καὶ τȣ͂ σπέρματος καὶ τῆς ῥίζης, ἁρμόζȣσα πρὸς ἐμπνευματώσεις, καὶ μάλιςα τὰς περὶ τὸν ςόμαχον, etc. Sic etiam Galenus de fac. ſimpl. med. VII. p. 203. ἄφυσον ait eſſe, hoc eſt, flatus exſtinguere. H.

m. Sunt et qui etc.) Crateuas liguſticum nomine cunilae bubulae vocandum cenſuit, et falſo, quoniam cunila bubula origanum ſilueſtre eſt. *Dal.*

n. Vt d.) L. ſup. ſ. 50. H.

o. Cunilae praeter etc.) Cunila ſatiua, ſatureia hortenſis. Cunila montana, ſatureia ſilueſtris. Cunila Gallicana, origanum Heracleoticum. Cunila bubula, origanum ſilueſtre. Cunilago, conyza. Crateuas liguſticum, quod et Panaces dicunt, falſo cunilam bubulam vocauit ſupra cap. 8. XIX. circa finem. Hae ſic diſtinguendae ſunt appellationes. Quum hiſtoria cunilae bubulae Polycnemi deſcriptionem auctor confundit, quam fuſius deinde repetit cap. 14. L. XXVI. Cunila capitata cap. 10. Lib. XXXII. Polycnemum, Sereno cephalote. *Dioſc.*

Praeter) Quae ſatureia, vt diximus L. IX. 50. H.

p. Quae) Cunila haec bubula, vti indicauimus VIII. 41. origanum ſilueſtre eſt, quod ab aliis Heraclei panacis, ab aliis, quos inter Nicander eſt, teſte Dioſc. III. 34. cunilae nomen accepit. Exſtat adhuc certe Nicandri carmen in Ther. p. 44. Πανάκτειόν τε κονίλην, Ἥν τε καὶ Ἡράκλειον ὀρείγανον ἀμφενέπȣσι. *Nam panactea conila, quam quidam Heracleon origanon indigitarunt.* Vulgo *Origan.* Accurate a Lobelio pingitur, in Obſſ. p. 263. a quo Agrioriganon ſiue Onitis maior vocatur. Vidimus in horto Regio. Eſt origanon vulgare Matthioli in Dioſc. III. p. 701. H.

q. Contra ſerpentes in vino

tur, ac tritum plagae imponitur. Vulnera *r.* ab iis facta perfricantur. Item *s.* teſtudines cum ſerpentibus pugnaturae hac ſe muniunt: quidamque [1] in hoc vſu [2] panaceam vocant. Sedat et tumores, et virilium mala, ſicca, vel foliis tritis; in omni vſu mire congruens ex vino.

LXII. Eſt *t.* alia cunila, gallinacea appellata noſtris, Graecis [3] origanum Heracleoticum. Prodeſt oculis trita addito ſale. Tuſſim *v.* quoque emendat, et iocinerum vitia. Laterum dolores cum

 fari-

1. *ob hunc. Vet.* 2. *Sic* ex MSS. *em. Hard. conſ. Ch. in hunc vſum panacem Gr. et Al.* 3. *origanum ſilueſtre et panax heracleus. Ex Dioſcor.*

no bibitur, ac tritum plagae imponitur, etc. Item teſtudines cum ſerpentibus pugnaturae hac ſe muniunt) Puto erratum eſſe in ordine verborum, ſcribendumque ad hunc modum: *Contra ſerpentes quoque in vino bibitur, ac tritum plagae imponitur. Item teſtudines cum ſerpentibus pugnaturae hac ſe muniunt, vulneraque ab his facta hac perfricant.* Nam et antiquus codex *perfricant* legit, non *perfricantur.* Pint.

Et) Contra venenatorum morſus. Dioſc. l. c. H.

r. Vulnera ab iis, etc.) Lege: *Vulnera ab his facta ibes fricant. Cutem teſtudines cum ſerpentibus pugnaturae.* Salm. 1277. a. b.

s. Teſtudines cum ſerpentibus) Plutarchus Lib. de ſolertia animal. Ariſt. Lib. IX. hiſtor. animal. *Dal.*

Item) Id iam antea indicatum L. VIII. 41. H.

t. Eſt) Apul. c. 122. *Origanum a Graecis Heracleoticum . . . Latini cunilam Gallam* (lege ex Plinio, *gallinaceam*, ſic enim MSS. omnes) *et origanum nominant.* Dioſc. III. 32. Ὀρίγανος Ἡρακλεωτική, οἱ δὲ κονίλην καλοῦσι, φύλλον ἔχει ἐμφερὲς ὑσσώπῳ, etc. Delineatum accurate a Matthiolo in Dioſc. III. p. 699. quale nos vidimus. De eo rurſum Plinius XXV. 12. H.

v. Tuſſim) Dioſc. III. 32. cum melle delingi ad tuſſim iubet. Apul. l. c. *Tuſſi medendo: Herbam, origanum commanducet etc.* H.

1 farina, oleo et aceto in ſorbitionem temperata. Praecipue *x.* vero ſerpentium morſus.

LXIII. Tertium *y.* genus eſt eius, quae a Graecis maſcula, a noſtris cunilago vocatur, odoris *z.* foedi, radicis 2 lignoſae, folio aſpero. Vires eius vehementiſſimas in *a.* omnibus 3 generibus earum tradunt. Manipulo *b.* quoque eius 4 abiecto, omnes e tota domo blattas *c.* conuenire ad eam. Priuatim aduerſus ſcorpiones ex poſca pollere. Tribus *d.* foliis ex oleo perunсto homine, fugari ſerpentes.

LXIV. E contrario *e.* quae mollis vocatur, piloſioribus foliis ac ramis aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis 5 tactu eius cohaereſcentibus. Altera *f.* thuris, quam *g.* 6 libanotidem appella-

1. *farre. Ch.* 2. *linoſae. Ch.* 3. *bis gener. Ch.* 4. *obiecto. V.* 5. *Sic et M. et Ch. tractu Gr. et Al.* 6. *libanotidem appellauerimus. Ch.*

x. Praecipue) Dioſc. l. c. H.

y. Tertium) Haec conyza maſcula eſt, de qua rurſum dicetur XXI. 32. Eadem conyza maior Dioſcorid. III. 136 cuius iconem Lobelius exhibet in Aduu. cap. 146. qualem nos in horto Regio vidimus. H.

z. Odoris) Βαρύοσμος. Dioſc. l. c. H.

a. In omn.) Siue maſcula ſit, ſiue femina; ſiue ſilueſtris, ſiue ſatiua. H.

b. Manipulo) Subſtratu, ſuffituque venenatas fugare beſtias, abigere culices, pulices necare, tradit Dioſc. III. 136. H.

c. Blattas) Culices abigit, pulices necat. Dioſcor. Dal.

d. Tribus) Folia ſerpentium morſibus imponuntur vtiliter, inquit Dioſc. l. c. H.

e. E contr.) Eadem conyza femina Theophr. Hiſt. VI. 2. Conyza minor, Dioſc. l. c. a Lobelio picta accurate in Aduu. p. 146. Viſa a nobis in horto Regio. H.

f. Altera) Altera conyza, inquit, hoc eſt, maſcula, thuris odorem habet: quapropter

pellamus. Medetur *h.* vtraque contra ſerpentes ex vino vel aceto. Pulices *i.* etiam contritae cum aqua ſparſae necant.

LXV. Satiua *k.* quoque ſuos vſus habet. Succus eius cum roſaceo auriculas iuuat. Ipſa ad ictus bibitur. [1] Fit *l.* ex ea montana, ſerpyllo ſimilis, efficax contra ſerpentes. Vrinam *m.* mouet: purgat et a partu mulieres. Concoctionem mire adiuuat, et ad cibos [2] auiditatem vtraque, vel in cruditate

1. *eſt et altera mont. V.* 2. *Sic et Dal. auiditatem. Vtraque Gr. et Al.*

propter et ipſa libanotis appellatur, quamquam id nomen et aliae plantae verius ſortiuntur. Plinius ipſe XXI. 32. *Folia feminae mellis odorem habent. Maſculae radix a quibuſdam libanotis appellatur, de qua diximus*, hoc nimirum loco. H.

g. Quam libanotidem appellamus) Nihil horum Dioſcorides in hiſtoria tertiae Conyzae. Plinius inſcienter miſcet haec omnia *Dal.*

h. Medetur) Dioſcor. l. c. H.

i. Pulices) Dioſc. l. c. vt paulo antea diximus. Democritus in Geop. XIII. 11. p. 380. vbi de culicibus necandis, περὶ κωνώπων. Φεύξονται δὲ, εἰ κόνυζαν ἑψήσεις, καὶ τῷ ζέματι ῥανεῖς τὴν οἰκίαν. *Fugient, ſi conyzam decoxeris, decoctoque domum reſperſeris.* Et cap. 15. de pulicibus πρὸς ψύλλας p. 374 necari hos ait, κονύζης ἑψηθείσης, τοῦ ζέματος ἐπιῤῥαινομένου. H.

k. Satiua) Nempe cunila: nam, vt dictum eſt initio ſ. 61. cetera genera hactenus, praeter ſatiuam, deſcripta ſunt. Haec eſt quam θύμβραν aliqui, rectius alii cunilam noſtram et ſatureiam vocarunt, vt diximus XIX. 50. H.

l. Fit ex ea montana) De Heracleotico id Dioſcorides. *Dal.*

Fit ex) Satureia montana, quae Thymbra Dodonaei, p. 287. viſa a nobis in horto Regio. H.

m. Vrinam) Dioſcor. l. c. H.

ditate ieiunis in potione aſperſa. Luxatis quoque vtilis. Contra veſparum et ſimiles ictus, ex farina hordeacea et poſca, vtiliſſima. Libanotidis *n.* alia genera ſuis *o.* dicentur locis.

LXVI. (XVII.) Piperitis, quam *p.* et ſiliquaſtrum appellauimus, contra morbos comitiales bibitur. [1] Caſtor *q.* et aliter demonſtrabat, caule rubro et longo, denſis *r.* geniculis, foliis lauri, ſemine albo, tenui, guſtu piperis, vtilem gingiuis, dentibus, oris ſuauitati, et ructibus.

LXVII. Origanum *s.* [2] quod in ſapore cunilam aemulatur, vt *t.* diximus, plura genera in medici-

1. *Caſtor taliter. M.* 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. V. cunilae aemulatur Gr. et Al.*

n. Libanotidis) Aliarum herbarum, quibus eſt libanotidis nomen pariter inditum, genera vireſque ſuis locis dicentur: nempe XXIV. 59. vbi roſmarinum tractabitur, quod alio nomine libanotidem appellari dictum eſt ſup. libro ſ. vlt. ac genera quidem illius duo afferentur. H.

o. Suis dicentur locis) De Libanotide jam tractauit cap. 12. et vlt. Lib. XIX. *Dal.*

p. Quam et ſiliquaſtrum appellauimus) Vulgo piper Indicum, aut capſicon, trium generum. *Dal.*

Appellauimus) L. XIX. 62. Illud eſt quod piper Indicum appellant vulgo, quod quidem quadrigemino genere a Dodonaeo pingitur, ſub nomine Capſici, p. 704. 705. nempe oblongioribus, recuruis, latis, minimiſque ſiliquis. Noſtris, *Poivre d' Inde.* H.

q. Caſtor et aliter demonſtrabat) Vt intelligamus alterum piperitidis genus. *Galen.*

Caſtor) Alterum intelligi vult piperitidis genus a Caſtore deſcriptum. H.

r. Denſis geniculis) Haec eſt lepidium. *Dal.*

s. Origanum) *Origanum, vt diximus, plura genera in medicina habet: onitin, quod ſapore cunilam aemulatur, non diſſimile hyſſopo, et quod praſſion appellant. Privatim,*

dicina habet: onitin *v.* vel praſion appellant, non diſſimile hyſſopo. Priuatim *x.* eius vſus contra [1] roſiones ſtomachi in tepida aqua, [2] et contra cruditates: contra *y.* [3] araneos ſcorpioneſque in vino albo: luxata *z.* et incuſſa in aceto, et oleo, et lana.

LXVIII. Tragoriganum *a.* ſimilius eſt ſerpyllo

1. torſiones. M. 2. Sic ex MSS. *H. conſ. Ch. et cruditates Gr. et Al. 3. Sic et M. ſic et hoc ipſo cap. poſt paulo. araneas Gr.*

uatim, etc. Ex Dioſc. Plinius praſſion, quod eſt ſecundum tragorigani genus, confundit cum origani ſpeciebus *Dal.*

Origanum) Siue ſatureiam. H.

t. Vt dix.) Lib. XIX. 50. H.

v. Onitin) Dioſc. III. 33. Ἡ δὲ ὀνῆτις καλȣμένη, λευκοτέρα τοῖς φύλλοις ἐςὶ, καὶ μᾶλλον ἐοικυῖα ὑσσώπῳ etc. Sic etiam interpres Oribaſii XII. f. 209. Galeno de fac. ſimpl. med. VII. p. 215. ὀνῖτις ſcribitur. Marc. Emp. c. 30. p. 212. *Cunila, quam Graeci onitim vocant.* Id ei nomen inditum, quod ab aſinis praecipue expetatur: Schol. Nic. Ὀνίτιδα λέγει, ὅπερ οἱ ὄνοι ἐσθίȣσι. Πράσιον a viridi foliorum colore. Vidimus in horto regio. H.

x. Priuatim) Plin. Valer. IV. p. 36. De origano: *Ex vino albo tritum, et in potione ſumptum, ſcorpionum et araneorum venenis reſiſtit: cruditates diſcutit: morſus ſtomachi ex aqua calida datum lenit.* H.

y. Contra araneas ſcorpioneſque in vino albo) Dele dictionem *contra* ex apographo noſtro, ne repetatur inutiliter. *Pint.*

z. Luxata) Plin. Val. l. c. H.

a. Tragoriganum) Dioſcor. III. 35. Τραγορίγανος θαμνίσκος ἐςὶν ὀριγάνῳ ἢ ἑρπύλλῳ ἀγρίῳ τὰ φύλλα καὶ τὰ κλωνία. Ab hircis, quibus gratum illud pabulum eſt, nomen habere, vt ab aſinis onitin, auctor ſcholiaſtes Nicandri. Eſt Thymbra legitima Cluſii, quam ille pinxit, Hiſt. rar. plant. III. p. 358. nos in horto Regio obſeruauimus. H.

lo ſilueſtri. Vrinam *b.* ciet, tumores diſcutit, contra *c.* viſcum potum, viperaeque ictum efficaſſimum, ſtomachoque *d.* acida ructanti, et *e.* praecordiis. Tuſſientibus *f.* quoque cum melle datur, et pleuriticis, [1] et *g.* peripneumonicis.

LXIX. Heraclium [2] *h.* quoque tria genera habet: nigrius, latioribus foliis, glutinoſum. Alterum *i.* exilioribus, mollius, ſampſucho *k.* non diſſimile, quod [3] aliqui praſion

1. et peripneumonicis, in M. d. peripleumonicis. Ch.
2. Origanum quoque tria genera habet, Heracleoticum nigrius. Ex Dioſc. *3. aliqui oniten. Ex Dioſc.*

b. Vrinam) Dioſc. l. c. H.

c. Contra) Hoc eſt, contra ἰξίαν, vt diximus ſ. 51. Dioſcor. l. c. Nicander in Alex. p. 151. tragoriganum valere ait contra ἰξιόεν ἐλοφόνον. H.

d. Stomachoque) Dioſc. l. c. Τοῖς κακοςομάχοις, καὶ ὀξυρεγμιῶσι δίδοται, καὶ ἐφ' ὧν ἀλυσμὸς, καὶ ναυτία, καὶ θέρμη ὑποχονδρίων παρακολουθεῖ· *Stomacho male affectis, et acida ructantibus exhibetur, et iis quos qualis ex maris agitatione anxietas, nauſea, et praecordiorum aeſtus comitantur.* H.

e. Praecordiis) Aeſtuantibus a marina iactatione. Dioſc. *Dal.*

f. Tuſſientibus) Dioſc. l. c. H.

g. Et perip.) Dioſc. Βηχί τε καὶ περιπνευμονίαις σὺν μέλιτι ἐν ἐκλεικτῷ δίδοται, in ecligmate. H.

h. Heraclium quoque, etc.) Lege, *Origanum quidem tria genera habet: Heracleoticum nigrius, etc.* Haec quae ex diuerſis auctoribus Graecis Plinius vel eius liberti colligebant, nullo ordine, et prorſus indigeſta transſcribuntur. *Dal.*

Heraclium) Sic in Indice huius loci: *De origano Heraclio: Genera tria.* Illud ipſum quod Heracleoticum appellatum eſt ſ. 62. hoc tragorigani genus quoddam laetius Dioſcorides appellat III. 35. H.

i. Alterum) Alterum tragorigani genus apud Dioſc. l. Ἡ δέ τις τραγορίγανος λεπτόκαρπος, καὶ λεπτόφυλλος, ἣν καὶ πράσιον ἔνιοι καλοῦσιν. H.

k. Sampſucho) Hyſſopo Dioſcorides.

praſion *l.* vocare malunt. Tertium eſt inter *m.* haec medium, minus quam cetera [1] efficax. Optimum *n.* autem Creticum. Nam et iucunde olet. Proximum *o.* [2] Smyrnaeum, [3] odorius. Heracleoticum *p.*, ad potum vtilius, quod *q.* onitin vocant. Com-

1. efficax autem. Optimum Creticum. M. 2. *Smyrnaeum. Deinde Heracleoticum Gr. et Al.* 3. *Dorius. Ch.*

l. Praſion) Oniten. *Dioſc.*

m. Inter haec medium) Silueſtre *Dioſc.*

n. Optimum) Dioſc. l. c. Ἀρίςη δὲ ἡ Κιλίκιος, καὶ ἡ ἐν Κῷ, καὶ Χίῳ, καὶ Σμύρνῃ, καὶ Κρήτῃ. H.

o. Proximum Smyrnaeum. Deide Heracleoticum ad potum vtilius) In V. C. *Proximum Zmyrnium odorius. Heracleoticum ad potum vtilius.* Legendum videtur *odoratius* non *odorus*. Pint.

Smyrnaeum) Ita MSS. R. 2. Colb. 2. Ch. etc. vt ſit ſententia, iucundius Smyrnaeum origanum olere, quam Creticum. Sunt qui *Smyrnium* legant, falſo: quamquam eſſe percommode hic poſſit videri σμύρνιον, ſiue σμυρνεῖον a σμύρνα, hoc eſt, a myrrha. Eſt autem *odorius* ab *odorus*, quae vox quum ſaepius in abſoluto gradu apud idoneos Latinitatis auctores occurrat, tum vero eſt in camparatiuo infrequens. H.

p. Heracleoticum) Ex Heraclea Cretae. *Dal.*

q. Quod onitin) Hoc eſt, eo quod onitin vocant. Vide N. et Em. N. XXVI. (hic inf.) *Heracl.*) Sincerius, credo, legas, *eo quod onitin vocant*: vel *quam quod onitin vocant.* Diſcrepat enim onitis, de quo ſ. 67. ab Heracleotico: de quo ſ. 62. Galenum adde, cuius eadem fere ſententia eſt, de fac. ſimpl. med. VII. p. 215. Ὀρίγανος ἡ μὲν Ἡρακλεωτικὴ δραςικωτέρα τῆς ὀνίτιδος, *efficacior eſt onitide.* Subſcribit et Dioſc. III. 33. Atque hanc eſſe Plinii mentem, vel ex verbis, quae proxime ſubſequuntur, perſpicuum eſt: Subiicitur enim ſtatim, *Communis autem vſus*, vtriuſque ſcilicet origani, Heracleotici, onitidiſque: quorum forma diſpar, ad potum diſſimilis vſus, eaedem in medicina vires. H.

Communis *r.* autem vſus ſerpentes fugare, percuſſis eſui dare decoctum, potu vrinam ciere, ruptis, conuulſis [1] mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico, aut cum hyſſopo, acetabuli menſuris decoctum ad ſextam. Item ad ſcabiem, pruriginem, pſoras, in *s.* [2] deſcenſione balinearum. Succus auribus infunditur cum lacte. Tonſillis *t.* quoque et vuis medetur, et capitis hulceribus. Venena *v.* opii et gypſi exſtinguit decoctum, ſi cum cinere *x.* in vino bibatur. Aluum *y.* mollit acetabuli menſura. Sugillatis *z.* illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam et candorem facit, cum melle

1. *medetur. V.* 2. *deceſſione. M.*

r. Communis autem vſus) Haec omnia de Heracleotico Dioſcorides. *Dal.*

Communis) Communes Heracleotici et onitidis vires. Sic Dioſc. III. 32. 33. H.

s. In deſcenſione balinearum) 'Εντλουργῷ in balnearum ſolio. *Dal.*

In deſc.) Dioſcor. III. 32. Κνησμοὺς δὲ καὶ ψώρας, καὶ ἴκτερον τὸ ἀφέψημα αὐτῆς ἐν λουτρῷ ὠφελεῖ, *Prurigini, pſorae ac morbo regio decoctum ipſius in balneo prodeſt.* H.

t. Tonſillis) Dioſc. l. c. Παρίσθμια, καὶ κιονίδας, καὶ ἄφθας, θεραπεύει. H.

v. Venena opii et gypſi exſtinguit decoctum) Datur iis qui cicutam aut opium biberunt, ex paſſo; qui gypſum aut Ephemeron, ex oxymelite. *Dioſc.*

Venena) Dioſc. l. c. iis qui cicutam biberint, opiumue, praebet ex vino dulci, ſeu paſſo: ex oxymelite, ſeu aceto mulſo, iis qui gypſum. H.

x. Cum cinere in vino bibatur) Cinerem hic lixiuium appellat. Sic Columel. cap. 22. Lib. XII. *Cinis autem odorem picis aufert, et eluit ſpurcitiam.* Dal.

y. Aluum) Dioſc. l. c. Ξηρὰ δὲ ποθεῖσα ὀξυβάφου πλῆθος σὺν μελικράτῳ, μέλανα κατὰ κοιλίαν ἄγει. *Aridum acetabuli menſura cum aqua mulſa epotum, atros humores per aluum extrahit.* H.

z. Sugillatis) Marc. Emp. cap. 19. p. 132. H.

melle et nitro. Sanguinem narium ſiſtit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias aſperas cum galla et melle teritur: ad lienem folia cum melle et ſale. Craſſiores *a.* pituitas et [1] nigras extenuat coctum cum aceto et ſale, ſumptum paulatim. Regio [2] morbo tritum cum *b.* oleo in nares infunditur. Laſſi perunguntur ex eo, ita vt ne venter attingatur. Epinyctidas cum pice ſanat. Furunculos aperit cum fico [3] trito: Strumas cum oleo et aceto et farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones ſanguinis in genitalibus tuſum, et aceto illitum. Reliquias purgationum a partu.

LXX. Lepidium *c.* inter vrentia intelligitur. Sic *d.* et in facie cutem emendat exhulcerando, vt ta-

1. *nigra. V.* 2. *mortuo prodeſt. V. et ex Dioſc.* 3. *toſta. V. trita Gr.*

a. Craſſiores) Has per aluum extrahit, inquit Dioſc. l. c. H.

b. Cum) Cum oleo irino in nares infuſum caput purgare, ſcribit Dioſc. l. c. H.

c. Lepidium) Lepidium ἀπὸ τȣ̃ λεπίζειν, id eſt, ἐκδέρειν dictum, quod vrenti acrimonia ſua vlceret, excoriet, decorticet, eaque facultate, vel ferro notas fronti ſeruorum inuſtas (τὰ ϛίγματα) deleat. Columella, *Atque oleris pulli radix, lachrymoſaque cepa Ponitur: et lactis guſtum quae condiat herba, Deiectura* (alii, *Deletura*) *quidam fronti data ſigna fugarum*: (alii *focorum*). *Vimque ſuam idcirco profitetur nomine Graeco.* Dal.

Lepidium) Dioſc. II. p. 205. Λεπίδιον. Δύναμις δέ ἐϛι τῶν Φύλλων δριμεῖα ἑλκωτική etc. *Vis foliorum acris et exhulcerans*, etc. H.

d. Sic et) Inde nomen habet, quod faciei nempe maculas, τὰς λεπίδας delet. Serui compuncti notas tollebant lepidio: quare, id vbi animaduerſum eſt, candenti ferro inuri eos inuecta conſuetudo eſt. H.

tamen cera et roſaceo facile ſanetur. Sic *e.* et lepras, et pſoras tollit ſemper facile, et [1] cicatricum hulcera. Tradunt *f.* in dolore dentium adalligatum *g.* brachio qua doleat, [2] conuertere *h.* dolorem.

LXXI. Gith *i.* ex Graecis, alii melanthion, alii [3] melanſpermon vocant. Optimum *k.*, quam excitatiſſimi odoris, et quam nigerrimum. Medetur ſerpentium plagis et ſcorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incenſoque *l.* ſerpentes fugari. Bibitur *m.* drachma vna [4] et contra araneos. Diſtillationem

1. *hulcerum cicatrices. V.* 2. *Sic et Ch. compeſcere Gr. et Al.* 3. *melaſpermon. Gron.* 4. *et deeſt ap. Gr.*

e. Sic et l.) Dioſcor. l. c. H.

f. Tradunt) Totidem verbis haec Dioſc. ſed collo lepidium iubet appendi. H.

g. Adalligatum brachio qua doleat) Dioſcorides collo appendit. *Dalecampius.*

h. Compeſcere dolorem) Excitata puſtula, quae humoris impetum dentem vexantis ad brachium reuocet. Sic quidam in eo morbo aurium radici medicamenta, quae puſtulas gignunt, admouent. *Dal.*

Conuertere) Sic MSS. omnes, R. Colb. Th. Ch. In libris editis, *compeſcere*, male. Excitat enim puſtulam, quae humoris impetum, quo dens vexatur, ad brachium reuocet. Sic quidam in eo morbo hodieque aurium radici medicamenta admouent, quae puſtulas gignunt. H.

i. Gith) Et Celſo quoque II. c. extr. *git.* Item Scrib. Largo, Comp. 131. Dioſcoridi μελάνθιον, ceteris a nigritia ſeminis, μελάνσπερμον, μήκων ἄγριος μέλας, Ῥωμαίοις παπάβερ νίγρουμ. vt eſt in Nothis eiuſdem p. 456. H.

k. Optimum) Dioſc. III. 93. μέλαν, δριμὺ, εὐῶδες. H.

l. Incenſo) Dioſcor. l. c. H.

m. Bibitur) Contra phalangiorum etiam araneorum morſus: Βοηθεῖ δὲ καὶ φαλαγγιοδήκτοις, ὅσον ∠ ά μεθ᾽ ὕδατος ποθέν. Dioſc. l. c. H.

tionem *n.* narium diſcutit tuſum in linteolo olfa-ctum. Capitis *o.* dolores illitum ex aceto et infu-ſum naribus. Cum irino oculorum epiphoras et tumores. Dentium *p.* dolores coctum *q.* cum ace-to. Hulcera oris tritum aut commanducatum. Item *r.* lepras et lentigines ex aceto. Difficulta-tes *s.* ſpirandi addito [1] nitro potum. Duritias *t.*, tu-moreſque veteres, et ſuppurationes, illitum. [2] La-cte *v.* mulierum auget continuis diebus ſumptum. Colligitur ſuccus eius, vt *x.* hyoſcyami. Similiter-

Q q 2 que

1. vino. V. 2. *Sic et Ch. Lac. Gr. et Al.*

n. Diſtillationem) Iiſdem verbis Dioſcor. l. c. Λεανθὲν δὲ καὶ ἐν ἀποδέσμῳ δεθὲν, καὶ ὀσφραινόμενον, τὰς καταῤῥοιζομένας ὠφελεῖ. Sic etiam Galen. de fac. ſimpl. med. VII. p. 206. καταῤῥὰς ἰᾶται, θερμὸν ἐν ὀθονίῳ προσφερόμενον, etc. H.

o. Capitis) Dioſcor. l. c. Ἁρμόζει δὲ καὶ κεφαλαλγοῦσι καταπλασσόμενον τῷ μετώπῳ καὶ τοῖς ἀρχομένοις ὑποχεῖσθαι, ἐγχεόμενον εἰς τὰς ῥῖνας μετὰ ἰρίνου λαίου. H.

p. Dentium) Dioſcor. l. c. Ὠφελεῖ δὲ καὶ ὀδονταλγίαν μετὰ ὄξους . . . ἑψηθὲν καὶ διακλυζόμενον. Theodor. Priſc. I. 14. *de dentium curationibus. Quibus putres cauernae obuenerint, melanthium elixum in aceto commixtum.* H.

q. Coctum cum aceto) Et teda, ac collutum. *Dioſc.*

r. Idem lepras) Dioſc. Αἴρει δὲ καὶ φακὸν καὶ λέπρας, etc. Lentigo φακὸς, macula eſt ſubrufa, vel nigricans in facie, ad lentis ſimilitudinem. H.

s. Difficultates) Dioſc. et Galen. ll. cc. Vide Sarraceni not. in Dioſc. H.

t. Duritias) Dioſcor. l. c. H.

v. Lacte) Dioſc. l. c. Πινόμενον δὲ πλείους ἡμέρας γάλα ἄγει. *Lacte* porro vetuſto more MSS. omnes exhibent, pro *lac*, quod et antea obſeruatum a nobis, et in Plauto aliiſque, ad Plin. XV. 16. H.

x. Vt hyoſ.) De quo dicetur L. XXV. 17. H.

que *y.* [1] largior, venenum eſt, quod miremur: quum *z.* ſemen gratiſſime panes etiam condiat. Oculos quoque purgat: vrinam *a.* et menſes ciet. Quin imo linteolo *b.* [2] deligatis tantum granis xxx. ſecundas trahi reperio. Aiunt *c.* et clauis in pedibus mederi tritum in vrina: culices ſuffitu necare: item muſcas.

LXXII. Et *d.* aniſum aduerſus ſcorpiones ex vino bibitur, Pythagorae inter pauca laudatum, ſiue crudum, ſiue decoctum. Item viride aridumue, omnibus quae condiuntur, quaeque intinguntur,

1. *largius. V.* 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. M. alligatis Gr. et Al.*

y Similiterque) Vt in hyoſcyamo euenit, cuius foliis conſtat mentem corrumpi, vt ſuo loco dicetur proxime appellato, ſi plura quam quatuor bibantur. De melanthio Dioſcor. l. c. Φασὶ δὲ καὶ ἀναιρεῖν αὐτὸ πλεῖον ποθέν. H.

z. Quum ſemen gratiſſime, etc.) Vide ſupra cap. 8. vltimum, L. XIX. *Dal.*

Quum) Lib. ſup. ſect. 52. H.

a. Vrinam) Si nempe pluribus diebus continuis ſumatur, vt dicit Dioſc. l. c. Vide etiam Gal. de fac. ſimpl. med. VII. p. 206. H.

b. Alligatis) Et in peſſo ſubditis. *Dal.*

c. Clauis in pedibus mederi) Circumſcarificatis, mederi tritum in vrina vetere. *Dioſcorid.* Dal.

Aiunt) Dioſc. l. c. Καὶ ἥλους περιχαραχθέντας ἐκτινάσσει σὺν οὔρῳ παλαιῷ. *Clauos circumſcarificatos excutit cum vrina vetere impoſitum.* Vulgati codices habent σὺν οἴνῳ. At Serapio, vt Plinius, σὺν οὔρῳ habet. H.

d. Et aniſum) Ita Nicander in Ther. p. 44. vbi ἄννησον ſcribitur: quod Atticae conſuetudinis eſſe geminato ν Scholiaſtes admonet p. 31. Sic etiam Dioſcor. III. 65. apud quem ἄνισον vulgari more *de l' Anis.* Iconem apud Dodonaeum vide p. 297. In MSS. omnibus, R. Colb. etc. *aneſum* legitur. H.

tur, deſideratum. Panis *e.* etiam cruſtis inferioribus ſubditum. Saccis *f.* quoque additur: Cum amaris nucibus vina commendat. Quin *g.* ipſum oris halitum iucundiorem facit, foetoremque tollit manducatum matutinis cum ſmyrnio, et melle exiguo, mox vino [1] collutum. Vultum iuniorem praeſtat. Inſomnia leuat ſuſpenſum in puluino, vt dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum praeſtat, quando id quoque inter artificia deliciae fecere, ex quo labor deſiit cibos poſcere. Ob has cauſas quidam anicetum *h.* id vocauere.

LXXIII. Laudatiſſimum *i.* eſt Creticum, proximum

1. *colluti.* V.

e. Panis etiam cruſtis) Vt ammi et melanthium, feniculum. *Dal.*

f. Saccis quoque additur. Cum amaris nucibus vina commendat) Scribo, *Saccis quoque additum cum amaris nucibus, vina commendat,* ex eodem, et paulo poſt *iuueniorem* in eodem legitur, non *iuniorem*: et *olefaciant* pro *olfaciant.* Pint. *Saccis quoque additur)* Quibus vina colantur et transfunduntur. Vina enim per ſaccum olim tranſmittebant non tantum vt liquidiora, et caſtigatiora biberent; ſed vt peregrinis odoribus in ſaccum coniectis, et odore et ſapore magis placerent, qua ratione Hippocraticum vinum hodie nobis paratur. Theophraſt. cap. 9. L. VI. cauſſ. vide ſupra cap. vlt. L. XIV. *Dal.*

Saccis) Quibus vina ſaccantur, ſiue percolantur, vt dictum eſt XIV. 28. XVIII. 17. Vide Hier. Mercurial. varr. Lect. II. 17. H.

g. *Quin)* Dioſc. III. 65. H.

h. Anicetum) Omnibus aliis medicamentis praecellens. *Dal.*

h. Anicetum) Ἀνίκητον, inuictum, quod omnibus medicamentis antecellat. Non aniſo id nomen, ſed anetho in Nothis. p. 455. Pſeudo-Dioſcorides attribuit. H.

i. Laudatiſſimum) Sic Dſc. l. l. Auctor libri de ſimp. med. ad Paternianum, qui Galeno adſcribitur, Tom. XIII. p. 985. *Aniſum optimum*

mum Aegyptium. Hoc liguſtici *k.* vicem praeſtat in condimentis. Dolores *l.* capitis leuat ſuffitum naribus. Epiphoris *m.* oculorum [1] Euenor *n.* radicem eius tuſam imponit: Iollas ipſum cum croco pari modo et vino, et per ſe tritum cum polenta ad magnas fluxiones, [2] extrahendiſque, ſi qua in oculos inciderint. Narium *o.* quoque carcinodes *p.* conſumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle et hyſſopo ex aceto gargarizatum. [3] Auribus *q.* infunditur cum roſaceo. Thoracis pituitas

1. *Sic et M. legitur, et in Ch. Euenor, etc. vt in vulg. E vino radicem imponit Iollas. Ipſum cum croco Gr. et Al.* 2. *extrahendaque. V.* 3. *fractis. Dioſc.*

mum eſt Creticum, deinde Aegyptium: Gallicum inertiſſimum. etc. H.

k. Liguſtici) Satiui, de quo cap. 8. vltim. Lib. XIX. *Dal.*

l. Dolores) Totidem verbis Dioſc. l. c. H.

m. Epiphoris oculorum e vino radicem eius tuſam imponit Iollas: ipſum cum croco pari modo et vino) In apographo noſtro, *Epiphoris oculorum euenenor radicem eius tuſam imponit. Iollas ipſum cum croco, etc.* Legendum puto, *Euenor*, non *Euenenor*, et nomen auctoris accipio, quamuis in elencho non inueniam, conſtabit id quoque paulo infra. *Pint.*

n. Euenor) Ita eruimus e veſtigiis codicum R. Colb. etc. in quibus *Euenenor* legitur. In editis, *e vino* perperam. De Euenore et Iolla in auctorum Iudice. H.

o. Narium quoque carcinodes) Canceroſum vlcus, aut polypum. *Dal.*

Narium) Exſtat ea vox apud Celſ. VI. de polypo. Καρκινώδης ὄγκος hoc loco intelligitur a Plinio, tumor cancro ſimilis, qui abſque exeſione eſt. In MSS. R. et Colb. *narium cardines*. H.

p. Carcinodes conſumit) *Carnes* non *carcinodes* in V. C. habetur. *Pint.*

q. Auribus) Cum roſaceo tritum, inquit Dioſc. III. 65. et inſtillatum fractis auribus medetur. Καὶ ῥήξεις δὲ τῶν ὠτῶν λεῖον σὺν ῥοδίνῳ ἐνσταζόμενον ἰᾶται. H.

pituitas *r.* purgat toſtum: cum melle ſumptum, melius. Cum acetabulo aniſi nuces amaras *L.* purgatas tere in melle ad tuſſim. Facillime *s.* vero aniſi drachmae tres, papaueris duae miſcentur melle ad fabae magnitudinem, et *t.* ternis diebus ſumuntur. Praecipuum *v.* autem eſt ad *x.* ructus: ideo *y.* inflationibus ſtomachi, [1] et inteſtinorum torminibus, et *z.* coeliacis medetur. Singultus et olfactum decoctum, potumque, inhibet. Foliis *a.* decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus [2] ſternumenta *b.* inhibet. Potum

 ſomnum

1. *et, in V. d.* 2. *ſternutamenta Gr. et Al.*

r. Pituitas purgat toſtum) Craſſos et pituitoſos ſuccos pulmonibus infarctos, et thoraci. *Dal.*

s. Facillime) Iucundiſſimo et vtiliſſimo remedio. *Dal.*

t. Et ternis diebus ſumuntur) Et terna diebus ſumuntur, in vetuſto codice: quam lectionem confirmant verba mox paulo ſequentia: *Aliqui addunt et opium pilulis in die ternis lupini magnitudine.* Pint.

v. Praecipuum) Ad ructum modice ciendum. Vide quae de anetho dicenda ſunt ſ. 74. ſtatim initio. H.

x. Ad ructus) Quae ſequuntur omnia ex variis auctoribus Plinius coaceruat, iiſdem facultatibus ſaepius etiam repetitis. Horum nihil apud Dioſc. *Dal.*

y. Ideo) Dioſc. l. c. et Galen. de fac. ſimpl. med. c. 48. p. 157. H.

z. Et) Aluum enim ſiſtere ſcribit, Dioſc. l. c. H.

a. Foliis) Ita fere Galen. et Dioſc. ll. cc. quum aniſo vim pariter digerendi attribuunt, δύναμιν διαφορητικήν. H.

b. Cum apio olfactus ſternutamenta inhibet) Quamquam omnis huius coepti fiducia ſecundum τὸν δωτῆρα ἐάων nobis ſit archetypa Voſſiana: non ſpreuimus tamen adhibere, quas potuimus, et ſecundi loci membranas, velut Voſſianas binas (diſtinguendi ergo ab dominis, antehac alter in fine, alter in principio habuiſſe ſeſe teſtantur, Andegauenſes et Menapias appellabimus) quartas academiae, quintas eruditiſſimi Mar-

ſomnum [1] concitat: calculos pellit: vomitiones cohibet, et praecordiorum *c.* tumores. Et pectorum vitiis, neruis *d.* quoque, quibus ſuccinctum eſt corpus

1. conciliat. V.

Marquardi Gudii noſtri: non illas quidem aetatis eiuſdem et fidei, interim vtiles; quippe quae neque repente a vetuſtiſſima ſcriptura omni, ſed pedetentim et per gradus cumque aliquo pudore abſceſſum, et ſi non plano teſtimonio, veſtigiis quibuſdam, veritatem aut eius reuocandae propiores vias, demonſtrarent. Hic igitur et Voſſ. Academicus, *ſternumenta.* Neque hic modo, ſed etiam Lib. XXI. 13. *odor alienus ſternumenta protinus mouens* et cap 22. *mouet et aridum ſternumenta.* Lib. XXIII. 1. *ſingultus cohibet, ſternumenta olfactu.* Lib. XXIV. 7. *deſtillationibus et ſternumentis e pituita.* Sic enim Voſſianus. E Chiflet. notarunt *ſternutamentis e pituita.* Acad. noſter: *ſternumenta pituitas.* Plato in Timaeo: φλέγμα ὀξὺ καὶ ἁλμυρὸν πηγὴ πάντων νοσημάτων, ὅσα γίγνεται καταῤῥοϊκά. L. XXV. 5. *Farina eorum per ſe et miſta radiculae, qua lanas diximus lauari, ſternumentum facit.* ibidem, *quod celerrime mouet ſternumenta*: *et, ſingultus infinitos aut ſternumenta.* Hic adponunt et e Chifletiano. cap. 11. *Fit et ex callitriche ſternumentum* cap. 13. *Eadem ſicca conciſa eſt.* Hic quoque e Chiffl. annotant L. XXVII. 13. *ſternumenta quoque guſtus mouet* Lib. XXVIII. 6. *ſternumenta pinna grauedinem emendant.* Lib. XXXII. 3. *ſternumenta olfactu mouent.* Sic omnibus his locis Voſſianus: nonnumquam et alii. Idem in ſuis obſeruaſſe Cl. Salmaſium apparet ex illis, quae ſcribit ad Solinum pag. 29. *Gron.*

Sternumenta) Ita MSS. fere vbique: infrequentius, *ſternutamenta.* Aetius quoque VI. 99. p. 249. aniſum cohibere ſternutationem ſcribit. H.

c. Praecordiorum tumores) Potiſſimum e flatu natos. Dal.

d. Neruis quoque) Membranis flatu craſſo diſtentis, vel acri lancinatis, quae viſcera et corporis muſculos ambiunt. *Dal.*

Neruis) Hoc verborum ambitu ſeptum tranſuerſum ſignat, quod alii praecordia, hoc

corpus, vtiliſſimum. [1] Prodeſt *e.* et capitis doloribus inſtillari ſuccum cum oleo decocti. Non aliud vtilius ventri et inteſtinis putant: ideo dyſentericis et [2] in teneſmo datur toſtum. Aliqui addunt et opium, pilulis [3] in die ternis lupini magnitudine in vini cyatho dilutis. Dieuches et ad lumborum dolores ſucco vſus eſt. Semen *f.* hydropicis et coeliacis dedit tritum cum menta: Euenor *g.* radicem

1. *Sic ex MSS. em. H. prodeſt eius et Gr. et Al.* 2. *in teneſmos. Ch.* 3. *inde. V.*

hoc eſt, περικάρδια plures διάφραγμα appellant. Id enim membranis conſtat, quibus cor et pulmo a iocinere et liene diſpeſcuntur. H.

e. Prodeſt eius et capitis) Τὸ *eius* non eſt in optimo: et ſine iniuria ſententiae tollatur. *Gron.*

f. Semen) Potum ſemen, inquit Dioſcor. III. 65. hydropicis ſitim ſedat H.

g. E vino radicem et ad renes) Et venor in codice antiquo, non *e vino* legendum puto, vt dixi, *Euenor.* quo nomine pictor etiam celeber fuit Plin. L. XXXV. *Pint.*

Tritum cum menta e vino, radicem ad renes) Sigiſm. Gelenius eſt auctor τȣ̃ *e vino:* nam vett. edd. *cum menta verum et radicem ad renes.* Ms. bibliothecae publicae, Gudianus, Menapius: *cum mentae verum radicem et ad renes.* Voſſianus Andeg. *cum mente venor radicem et ad:* ſed potior, *cum mentae venor radicem et ad renes.* Nimirum ſcribendum eſt: *Semen hydropicis et coeliacis dedit tritum cum menta Euenor, radicem et ad renes.* Habes nomen idem et L. XXI. 31. *laudatum vero a Diocle et Euenore, a Timariſto etiam carmine.* Et repoſcit id Plinius paullo ſuperius hoc ipſo XVI. capite: *Epiphoris oculorum e vino radicem eius tuſam imponit Iollas; ipſum cum croco.* Hic quoque Helenius addidit *e vino,* quo carebant priores editiones. Margo monet in Ms. fuiſſe, *euenor radicem.* Voſſiani tres et Academicus, *oculorum euenenor radicem.* Gudianus, *euentor radicem.* Et manus quidem ſecunda in meliore tentauit, *et venena:* ſed vera lectio eſt: *Epiphoris oculorum Euenor radicem eius tuſam imponit; Iollas*

dicem [1] ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplaſma impoſuit cum apio: item vuluarum dolori: deditque bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis *h.* quoque [2] illiniuit recens cum polenta. Sic et infantibus comitiale vitium, aut contractiones *i.* ſentientibus. Pythagoras quidem negat corripi vitio comitiali in manu habentes: Ideoque quamplurimum domi ſerendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et ſtatim

1. *et ad renes. Dal. e vino rad. Gr. et Al.* 2. *Sic ex* MSS. *em. H. illeuit recens. M. illinunt vel recens Gr. et Al.*

Iollas ipſum cum croco, pari modo, et vino, etc. Haec ſcripſeram confiſus Dalecampianae, et ratus, quidquid eſſet in ſuperioribus boni, id eum, vt decebat, adoptaſſe. Dein didici Iacobum Cadomenſem nimio minus quam diligenter vſum obſeruationibus magni Pintiani: in quibus complura inueniebam praeflorata, quae nunc primum me proditurum ſperaueram. Iamque aduerſus ea omnia ſpongiam parabam: neque enim ſolemus actum agere: dein praeſtare viſum relinqui, vt erant, noſtra; ita tamen, vt quae ille praeceperat, auctori ſuo redderentur, adiuta codicis huius auctoritate, quando illius, quae dederat, ratio habita non erat. Accedit, quum fere verbo tantum iaciat, *ſic legendum*, aut *melius eſſe*, vt non ſit obuium, nedum cuiuis, quid viderit, quid ſequutus ſit, quamobrem aliud atque aliud praeferat, diuinare, atque explicatius eadem tradi haudquaquam ſit ſperandum. Ex vnionibus igitur illis, quos Pintianus ante ſeculum, et quod excurrit, quaſi auibus certis obiecit, eſt vtroque loco medici nomen. *Gron.*

Euenor) Ita rurſum MSS. omnes: non vt libri editi, *e vino*. H.

h. Phreneticis quoque illinunt) *Illiniuit* in codice antiquo, non *illinunt*, vt referas ad eumdem Dalionem. *Dal.*

i. Contractiones) Neruorum σπασμȣ̀ς. *Dal.*

Aut

tim a partu dandum potui polenta aſperſa. Soſimenes contra omnes duritias ex aceto vſus eſt eo, et contra laſſitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, laſſitudinis auxilium viatoribus ſpoſpondit. Heraclides ad inflationes ſtomachi ſemen tribus digitis cum caſtorei obolis duobus ex mulſo dedit. Similiter ad ventris aut inteſtinorum inflationes. Et orthopnoicis, quod ternis digitis [1] prehenderit ſeminis, tantumdem hyoſcyami cum lacte aſinino. Multi *k.* vomituris [2] acetabula eius, et folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter coenam ſuadent. [3] Strangulatus *l.* vuluae, ſi manducetur et linatur calidum, vel ſi bibatur cum caſtoreo [4] in aceto et melle, ſedat. Vertigines a partu cum ſemine cucumeris et lini pari menſura ternum digitorum, vini albi tribus cyathis diſcutit. Tlepolemus *m.* ad quartanas ternis

1. *prenderit. Ch.* 2. *acetabulum. V.* 3. *Sic et Ch. Strangulationes Gr. et Al.* 4. *in. in M. d.*

Aut) Ad verbum haec H.

k. Multi vomituris) Vt robuſtior ſit ad vomitionem perficiendam ventriculus. *Dal.*

l. Strangulationes vuluae, ſi manducetur) Scribe, *Strangulatus* ex vetuſto codice, non *Strangulationes*, ſolita Plinii conſuetudine, quae alii nomina aliis vſurpant inflectionibus, quarta ſemper vſurpandi. *Pint.*

Strangulatus) Ita MSS. non *ſtrangulationes.* Vterina ſuffocatio, quae Dioſcoridi ὑςερικὴ πνὶξ, Plinio ſaepenumero vuluae conuerſio, et vulua conuulſa dicitur: Eſt vteri ad ſuperna decurſus, quo fit vt ſtrangulari et ſuffocari feminae videantur. H.

m. Tlepolemus) Vide N. et Em. N. XXVII. (hic adi.) *Tlepolemus*) Hoc medicamentum dum Q. Serenus a Tlepolemo, Plinioue, tranſcriberet, pro aniſo, anethum repoſuit. Sic enim ille, c. de quartana medi-

nis digitis ſeminis aniſi et feniculi vſus eſt in aceto et mellis cyatho vno. Lenit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. Sunt *n.* qui et aſpidum venenis aduerſari naturam eius putent. Vrinam *o.* ciet. Sitim cohibet. Venerem *p.* ſtimulat. Cum vino ſudorem leniter praeſtat. Veſtes quoque a tineis defendit. Efficacius *q.* ſemper recens, et quo nigrius. Stomacho tamen inutile eſt, praeterquam *r.* inflato.

LXXIV. (XVIII.) Anethum *s.* quoque ructus mouet, et tormina ſedat. Aluum ſiſtit. Epiphoris

medicanda: *Sume tribus digitis appreuſum ſemen anethi, Tantumdem marathri, mulſum nec deſit aceti: In cuius cyatho praedicta ſalubriter hauris.* Niſi forte amanuenſium id incuria factum eſt, qui pro *aneſi*, vt vetuſtiores libri omnes manu exarati habent, *anethi* de ſuo inſeruerint. H.

n. Sunt) Virulentorum animalium venenis aduerſari ait Dioſc. III. 65. H.

o. Vrinam) Dioſcor. l. c. H.

p. Venerem) Dioſc. l. c. H.

q. Efficacius) Commendat inprimis Dioſcor. l. c. quod recens, quod odore vehementi, quod plenum, ac minime furfuroſum. H.

r. Praeterquam) Nam prodeſt ad inflationes, πρὸς ἐμπνευματώσεις Dioſc. l. c. et Plinius ipſe ſupra. H.

s. Anethum quoque ructus mouet) Rhodiginus cap. 16. Lib. XXVII. notat ἀνήθινον Graecis florem quemuis dici ἀπὸ τȣ̃ ἄνω τείνεσθαι. Anethi comae et ſeminis decoctum inflationes diſcutiunt Dioſc. *Dal.*

Anethum) Nempe, vt aniſum, de quo dictum eſt paulo ante. Plin. Val. id paulo vberius IV. 27. de anetho: *Stomachi querelas*, inquit, *coctum in aquae cyathis tribus potum, miro modo releuat: indicio eſt ructus, per quem intelligere datur aperta omnia quae clauſa torquebant, digeſtiones adiuuat: ventrem videtur inhibere.* Dioſc. III. 67. Ἀνήθȣ ξηρȣ̃ τῆς κόμης καὶ τȣ̃ καρπȣ̃ τὸ ἀφέψημα πινόμενον . . . ςρόφȣς τε καὶ ἐμπνευματώσεις παύει. Aquam anethinam cum melle commendat ad ſedanda tormina Marc. Emp. c. 27. p. 176.

ris *t.* radices illinuntur ex aqua vel vino. Singultus *v.* cohibet ſemen feruens, olfactum. Sumptum ex aqua, ſedat *x.* cruditates. Cinis *y.* eius vuam *z.* in faucibus leuat: oculos *a.* et genituram hebetat.

LXXV. [1] Sacopenium *b.*, quod apud nos gignitur, in totum tranſmarino *c.* alienatur. Illud *d.* enim Hammoniaci lacrymae ſimile, ſagapenon vocatur.

1. Sacopenio, quod, etc. tranſmarinum. Dal.

p. 176. et cap. 28. p. 201. Noſtris, *Aneth.* Pingitur a Dodonaeo, p. 296. H.

t. Epiphoris) Plinius Valerius I. 14. *Ad epiphoras oculorum et tumores* . . . *anethi radix ex vino trita illinitur.* Et IV. 27. de anetho: *Tritae radices et impoſitae feruoribus medentur oculorum.* H.

v. Singultus) Dioſc. III. 67. H.

x. Sedat) Plin. Val. IV. 17. Q. Serenus cap. 19. p. 137. *At male digeſtis ſi crapula ſaeuiet eſcis, Aut cubitum pergens ſuccum cape triſtis anethi, etc.* H.

y. Cinis) Plin. Val. IV. 27. de anetho *Cinis eius ſuſpendit vuam faucibus ingraueſcentem.* Q. Serenus, c. 16. p. 135. *Si vero afflictam languor deiecerit vuam Tunc horas aliquot pronus recubare memento: Aut illam puluis toſti releuabit anethi, Aut cinis ex cochlea, vel torrida braſſica flammis.* H.

z. Vuam in faucibus leuat) Condylomata, Dioſcoridi; Plinius legiſſe videtur κιονίδας. *Dal.*

a. Oculos) Dioſc. totidem verbis III. 57. Ἀμβλύνει τε τὰς ὄψεις, καὶ γονὴν σβέννυσι συνεχῶς πινόμενον. Leontius in Geop. XII. 34. pag. 355. Τὸ ἄνηθον ἐσθιόμενον ἀμβλύνει τὴν ὄψιν. H.

b. Sacopenium) Sagapenum noſtras, quod Sacopenium Plinius vocat, vt nomine a tranſmarino diuidatur, ſuccus eſt ferulae noſtratis, qui caule ad radicem vulnerato fluit, Dioſc. vide ſupra cap. 8. Lib. XIX. *Dal.*

c. Tranſmarino) Longe diſcrepat a tranſmarino. H.

d. Illud) Tranſmarinum videlicet, de quo Dioſc. III. 95. Σαγαπηνὸν ὀπός ἐστι πόας

catur. Prodeſt *e.* laterum et pectoris doloribus, conuulſis, tuſſibus vetuſtis, [1] exſcreationibuſque *f.* praecordiorum tumoribus. Sanat *g.* et vertigines, tremulos, opiſthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. *h.* Datur *i.* et olfactandum ex aceto in ſtrangulatu vuluae. Ceteris et potui datur, et cum oleo infricatur. Prodeſt et contra mala medicamenta.

LXXVI. [2] Papaueris *k.* ſatiui [3] tria diximus genera: et ſponte naſcentis alia [4] promiſimus. E ſatiuis *l.* calyx ipſe teritur, et e vino bibitur ſomni cauſa.

1. *Excreationibus, praecordiorumque tumoribus.* V. 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard: Papau. ſat. dix. gen.* — *ſed ſatiui albi calix, Gr. et Al.* 3. *ita dix.* Ch. 4. *proxime. M.*

πόας ναρθηκοειδοῦς, γεννωμένης ἐν Μηδείᾳ. *Sagapenum ferulaceae herbae liquor eſt, quae quidem in Media naſcitur.* Id et frutici et liquori, qui manat ex frutice, nomen eſſe, Galenus ait, de fac. ſimpl. med. VIII. p. 226. In officinis Sagapenum et Serapinum appellatur, quoniam odore pinum refert. Deſcribitur a Charaſio in Pharmac. p. 298. H.

e. Prodeſt) Haec totidem verbis Dioſc. III. 95. H.

f. Exſcreationibuſque) Quoniam craſſos humores pulmoni moleſtos expurgat, inquit Dioſc. l. c. H.

g. Sanat) Dioſcorid. l. c. H.

h. Perfrictiones) Δίδοται κατεψυγμένοις, inquit Dioſcor. *Datur perfrigeratis,* frigidis, quorum vel pars aliqua corporis, vel totum pariter perfrigeſcit. H.

i. Datur) Dioſcorid. l. c. H.

k. Papaueris) L. XIX. 53. H.

l. Sed ſatiui albi calyx ipſe teritur). Scribendum, *E ſatiuis albi calyx, etc.* ex vet. cod. *Pint.*

Sed ſativi albi calyx ipſe teritur et e vino) Rurſum *Tale vino,* interpoſuit Gelenius. Voſſiani duo *teritur et vino bibitur.* Idque ſufficere cenſeo. Sed praeſtantior etiam, *et ſatiuis,* vt et *ſatiui ita diximus,* quod

cauſa. Semen elephantiaſi medetur. E *m.* nigro papauere [1] ſopor *n.* gignitur [2] ſcapo inciſo, vt Diagoras ſuadet, quum *o.* turgeſcit: vt Iollas, quum defloreſcit *p.*, [3] hora *q.* sereni diei, hoc eſt, quum ros

1. Sic et Cb. opium. V. opus. Alii. ſapor Gr. et Al. *2. capite. Dal.* *3. Sic ex* MSS. *em. Hard. hora diei ſereni Gr. et Al.*

quod e Chifletiano quoque notatum. Emenda: *Papaueris ſatiui tria diximus genera, et ſponte naſcentis alia promiſimus. E ſatiuis albi calyx ipſe teritur et vino bibitur ſomni cauſa.* Locus quem reſpicit eſt Lib. XIX. 8. *Papaueris ſatiui tria genera: candidum, cuius ſemen, etc.* Et mox: *De reliquis generibus papaueris ſponte naſcentis dicemus in Medicinae loco.* Similiter peccatum Lib. XXI. 6. Partem horum, nempe vtrobique legendum, *E ſatiuis*, odoratus eſt et Pintianus. *Gron.*

E ſatiuis) Haec pariter Dioſc. IV. 65. H.

m. E nigro papauere ſapor gignitur) Lege, *ſopor*, non *ſapor*, ex eodem, vt paulo ante: *bibitur ſomni cauſa*, et paulo poſt: *non vt ſoporifera modo.* Quorum verborum ordinem inuertendum cenſeo, legendumque *non ſoporifera modo vi.* Idem *E nigro papauere)* E nigro potius, quam albo papauere, opium fieri nuſquam Dioſcorides ſcribit. Valentius e nigro colligi veriſimile eſt, imbecillius ex albo. *Dal.*

n. Sapor gignitur) Saporis vocabulo τὸν χυλὸν Graecorum Plinius voluit exprimere, duplici errore: altero quod liquor is ὀπὸς ſit, id eſt, manans ſponte lacryma, non autem χυλὸς, id eſt, ſuccus herba trita expreſſus: quod ad id papaueris albi, non nigri, ſcapus inciditur. *Dal.*

Sopor) Ita MSS. omnes R. 1. 2. Colb. 1. 2. 3. etc. tum hoc loco, tum in huius libri indice: non *ſapor.* Soporem poetice vſurpauit, quem opium vocant, vt mox dicetur. H.

o. Turgeſcit) Grandeſcit, et ad florem properat. *Dal.*

Quum) Quum germinat, et florere incipit. H

p. Cum defloreſcit, hora diei ſereni) Pintianus e veteri exemplari: *hora ſereni diei*, quod etſi leue eſt, non faſtidiendum tamen, quia eſt

ros *r.* in eo exaruerit. Incidi iubent ſub *s.* capite [1] et calyce. Nec in alio genere ipſum inciditur caput. Succus et [2] hic, et herbae cuiuſcumque lana excipitur: aut ſi exiguus eſt, vngue pollicis,

1. *aut. D.* 2. *huius. Dal.*

et ſic duo Voſſiani. Sed alter horum etiam vtilior. Quae namque illa *hora ſereni diei?* circa meridiem, inquit Dalecampius. Immo multo citius. Sic enim membranae egregiae: *hora ſereni diei tertia, hoc eſt, cum ros exaruerit.* Nimirum cum fere πλήθουσα eſt ἀγορά, et vt canit Martialis, *Exercet raucos tertia cauſidicos.* Sextam autem meridiem intelligimus. Columella XI. 2. *pruinis et gelicidiis nocturnis adhuc rigentes materiae ferrum reformidant. itaque dum hae regelare ſinuntur vſque in horam ſecundam vel tertiam, poterunt vepres attenuari.* Et ibidem: *quaſcumque vineas culturi ſumus ne per aeſtum, ſed mane vſque in tertiam, et a decima vſque in crepuſculum fodiamus.* Gron.

q. Hora) Vide N. et Em. N. XXVIII. (hic coll.) *Hora*) Sic libri omnes, etiam conditiui, quos vidimus: R. Colb. Th. etc. Rectius forſan, vt in ſuis membranis vidiſſe Gronouius conteſtatur, *hora ſereni diei tertia*: ſi probatae admodum fidei forent. Certe hora diei tertia, hoc eſt, medio inter ſolis exortum et meridiem interuallo, ros inareſcere ſolet, aeſtuſque incipere: quare Columella XI. 2. in Auguſto monet, *Quaſcumque vineas culturi ſumus per aeſtum ſed mane vſque in tertiam: et a decima vſque in crepuſculum fodiamus.* Sextam horam, meridiem intelligi oportet. H.

r. Cum ros in eo exaruerit) Circa meridiem. *Dal.*

s. Sub capite et calyce) Sub capite, ante florem: et calyce, poſt florem. *Dal.*

Sub cap.) Dioſcorid. l. c. Ὀπίζοντας δὲ δεῖ μετὰ τὸ τὰς δρόσους ἀνικμασθῆναι, περιγράφειν μαχαιρίῳ τὸν ἀστερίσκον, ὡς μὴ εἰς τὰ ἐντὸς διατρῆσαι· καὶ ἐκ πλαγίων δὲ τῆς κωδίας ἐπ' εὐθείας ἐκτέμνειν ἐξεπιπολῆς, etc. *At opii faciendi ratio haec eſt: Quum ros exaruerit, ſtellulam quae in ſummo papaueris capite viſitur, cultello ita ſcarificare oportet, vt ne penitus intro adigatur: et a capitis lateribus per directum*

cis, [1] vt *t.* lactucis, et poſtera die magis quod inaruit. Papaueris *v.* vero [2] largus denſatur, et in paſtillos tritus in vmbra ſiccatur, non vi *x.* ſoporifera modo, verum ſi copioſior hauriatur, etiam mortifera per *y.* [3] ſomnos: opion *z.* vocant. Sic ſcimus *a.* interemptum [4] P. Licinii Caecinae Praetorii

1. aut conchyliae. Dioſc. 2. largior. V. 3. ſomnum Gr. et Al. 4. Sic et Ch. Licin. Gr. et Al.

ctum ſummam cutem incidere, et erumpentem lacrymam digito excipere, etc. H.

t. Vt lactucis) Conſtantinus legit, *aut conchis*, in dictione ὀπός. Ego nihil muto. Glaucio enim et ſilueſtribus lactucis ſuccum detrahi ſolitum Dioſcorides prodit, quo verum opium adulteraretur. *Dal.*

Vt) Perinde, inquit, vt in lactucis fieri mos eſt, quum ex iis inciſis ſuccus lacteus excipitur. Sic Dioſc. IV. 65. δακτύλῳ digito hunc ſuccum excipi iubet, et in conchulam deinde abſtergi. Hunc idem adiicit ſucco ſilueſtris lactucae ſaepe adulterari. H.

v. Papaueris) Haec pariter Dioſc. l. c. H.

x. Vi ſoporifera modo) Virgilius IV. Aeneidos: *Heſperidum templi cuſtos, epulaſque draconi quae dabat, et ſacros ſeruabat in arbore ramos, ſpargens humida mella ſoporiferumque papauer.* Idem VI. quum ait, *melle ſoporatam et medicatis frugibus offam*, medicatas fruges papauere conditas intellexiſſe videtur. Victorius capite 3. IV. *Dal.*

y. Mortifera per ſomnum opion vocant) Voſſ. duo et Gud. *per ſomnum ſopion vocant*: vt et Acad. niſi quod *ſopio*. Scribendum ex optimo: *mortifera per ſomnos opium vocant.* Gron.

Per) Ita recte R. 2. aliique: non *per ſomnum.* H.

z. Opion) Ὄπιον, ſuccus lacteus, qui papaueris ſcapo inciſo manat. Ὀπὸς ſuccum lacteum ſonat, qui non ſponte, vt lacryma, id eſt, τὸ δάκρυον emanat, ſed caſtratione, ſcarificatione, terebratione, vel alio quouis vulnere effluit. H.

a. Sic ſcimus interemptum Licinii Cecinnae Praetorii viri patrem in Hiſpania Bauili cum valetudo impatibilis odium vitae feciſſet) Romana et Parmenſis, et quaedam alia recentiora exemplaria ſic legunt:

torii viri patrem in Hiſpania [1] Bauili, quum valetudo

1. *Bilbili.* *Dal.*

gunt: *In Hiſpania baiulicum*, *etc.* Legendum fortaſſe in totum hoc pacto: *Sic ſcimus interemptum poſt, Licinii Cecinnae pratorii viri patrem in Hiſpania Bubilium, cum ei valetudo impetibilis odium vitae feciſſet.* Nam codex antiquus *poſt Licini* legit: et *impetibilis* legit, non *impatibilis*, ab impetu videlicet, non a *patior.* De Babilio vero, aut hoc, aut alio eiuſdem nominis, Plinius VII. c. de moribus repentinis: *Bebius iudex dum Babilium differri iubet.* Pintianus. *Sic ſcimus interemptum, etc.*) Lege: *Sic ſcimus interemptum Licinii Caecinae praetorii viri patrem in Hiſpania Bilbili, cum valetudo impetibilis odium vitae feciſſet.* Perperam vulgo *impatibilis*, violentam, acerbam, difficilem valetudinem ſignificat. Et cap. 20. eiuſdem libri: *Praetorii viri pater eſt Hiſpaniae princeps, quem ſcio propter impetibiles vuae morbos filo ſuſpenſam e collo gerere.* Sic in aliis locis vbicumque *impatibile* hoc ſenſu reperietur apud Plinium, reponendum erit, *impetibile:* Vide Salmaſ. p. 876. a.

In Hiſpania Bauili) Vel *Baiuli* potius: vt nomen id magiſtratus fuerit, quem nos *Baillif* vocamus. Vide N. et Em. N. XXIX. (hic poſ.) *P. Licinii)* In MSS. R. 1. 2. etc. *Poſtcilini.* Forte pro *Poſtumii Licinii.* Sed quod ad vocem *Bauili* attinet, quam libri omnes pertinaciter retinent, ea ſi mutari debet, non in Bilbili, quod nomen oppidi quidem in Hiſpania eſt, ſed quod a veteris ſcripturae veſtigiis recedit ſane longius quamquam ea fuit. Dalecampii coniectura, quam Salmaſius auide arripuit, in Solin. p. 876. Sed in *Baiuli* potius, quod multo affinius eſt, quum totidem plane vox ea conſtet apicibus, conuerti crediderim oportere. Fuiſſe enim iam tum videtur in Hiſpania, vt modo in Gallia, id praetoris nomen: Nam quos Balliuos dicimus, a voce *Baiulos* dictos omnino conſtat, vt egregie obſeruauit V. C. D. Du-Cange in Gloſſ. p. 436. apud quem et Baiuli vocem pro Balliuo vſurpari ſaepe, et pro Mercatorum Praetore, et pro aliis magiſtratibus, videre licet. Stabilit egregie coniecturam noſtram, quod is ipſe qui nunc in Hiſpania Baiulus appellatur, idem

tudo *b.* impatibilis odium vitae feciſſet: item ple-

idem paulo mox ſ. 81. Hiſpaniae princeps vocatur. H.

b. Cum valetudo impatibilis odium vitae) Omnes *impetibilis.* Neque hic modo, ſed etiam cap. 20. *propter impetibiles vuae morbos.* Et Lib. XXV. 5. *ne nubilo die detur, impetibiles quippe cruciatus exiſtunt.* Notauit et in ſuis Ferdinandus Nonius Pintianus, ab *impetu* videlicet, (inquit) non a *patior.* A quo haud ſcio an acceperit, ſed tamen quum Apuleius in Apologia dixiſſet, *ſceleri aduerſus parentem nefando, immani, impetibili:* miram hac notione vocem eam pronuntiauit Iſ. Caſaubonus, quam legerent plures intelligentibus: proprie enim *impetibile* eſſe id, quod petitioni obnoxium eſt, quod facile poteſt impeti: ſic Solinum de chamaeleonte: *Impetibilis eſt coraci, a quo cum interfectus eſt, victorem ſuum perimit.* nec, niſi fallat memoria, eſſe antiquiorem Solino, qui eam vocem vſurparit. Poſtea cepiſſe accipi de re turpi et reprehenſioni obnoxia, vt apud Apuleium et Symmachum L. IX. epiſt. 103. in alia omnia ire Gloſſarium: *Impetibile*, ἀνεπιχείρητον, ἀνεπιτήδευτον· quaſi praepoſitio haberet vim negandi, neque abſurde, ſed non ita ſe vſurpatum legiſſe. Sic ille: nec potuit vir tantus labi, quin multis lubricum relinqueret. Neque ego Fr. Iuretum moror, qui quod Gloſſae, *Impetibile, improbum, ſeauum,* habent, reddit *ſcaeuum:* non Scip. Gentilem, cui *impetibile* ab impetendo, quaſi petitioni et reprehenſioni obnoxium: non Gev. Elmenhorſtium, cui *impetibilis* impurus: non Ioh. Pricaeum, qui, vt aliquid noui addat, pro impetuoſo dictum cenſet, translatione, vt ait, nimis obuia, quae ſceleribus violentiam tribuat. Ipſe Salmaſius pag. 876. Solinianum, *impetibilis eſt coraci,* in eodem ludo edoctus explicat, a corace impeti ſolet, obnoxius eſt impetitioni corui. Tum, Alias *impetibile*, inquit, Latini vſurpant etiam agentis ſignificatione, pro eo, quod impetere ſolet, non quod impetitur. huc Plinii duo refert et Apuleii loca. Deinde, Sane recentiores Latini pro re mala et inhoneſta facta et nefanda eam vocem poſuerunt: id probat ex Symmacho. Tantum, quidquid malum

roſque alios. Qua de cauſa magna concertatio exſtitit. [1] Diagoras *c.* et Eraſiſtratus in totum damnauere, vt mortiferum, infundi vetantes: praeterea, quoniam viſui noceret. Addidit *d.* Andreas, ideo

1. Diagoras; vt ſcribit Eraſiſtratus, vſum eius in totum damnauit oculorum lippitudini, et aurium vitiis infundi vetans, quoniam viſui, etc. Ex Dioſcor

malum eſſet et odioſum et intolerabile (Βαλλ' ἔτως) ſic vocarunt: nam *impetibile*, quod impetit, vel cum impetu venit; non tantum quod impetitur. Qui labor? quantus aeſtus? et tamen aliud agebat, haec ſcriberet, vt et caeteri. *Impetibile*, o principes ſtudiorum, nihil eſt aliud quam *impatibile*, et pro hoc illud receptum eſt, vt *compecto* et *depectus* a *pacto*, *imperco* et *compercunt* a *porco*, *confeſſus* a *faſſus*, *conſpergo*, a *ſpargo*, *diſpeſſis manibus* a *paſſis*, *defetiſcor* a *fatiſco*. Vna autem eius ſignificatio antiquiſſimis, mediis, recentiſſimis, non ferendum nimium, intolerandum, ſiue ob dolorem, ſiue ob inimicitiam aut diffidentiam, ſiue ob turpitudinem, crudelitatem, et ſimilia. Iam autem M. Tullius de finibus Lib. II. 17. *dolorem, quem vos, quum improbis poenam proponitis, impetibilem facitis; cum ſapientem ſemper orboni plus habere vultis, meabilem.* Sic eſt apud me in bonae fidei membranis, etſi vulgo *impatibilem*. Sed nihil inter haec duo intereſt, niſi quod aurium faſtidia vaſtiorem in ea voce primam literam, leniorem quintam putauerunt. Pintianus autem hoc etiam loco: *cum ei valetudo*. Noſtri hac parte nihil mutant. Sed omnis locus ita concipiendus: *Sic ſcimus interemptum P. Licinii Caecinae praetorii viri patrem in Hiſpania Bilbili, cui valetudo impetibilis odium vitae feciſſet.* Gron.

Valetudo) In MSS. omnibus *impetibilis*, quod idem valet: hoc eſt, non ferenda, nimia, intoleranda. H.

c. Diagoras) Ex Diagora quoque et Eraſiſtrato, opii vſum damnat Dioſc. IV. 65. tum in aurium doloribus, tum in lippitudine oculorum: quoniam et viſus aciem hebetet, et ſomnum inducat. H.

d. Addidit) Dioſcor. l. c. Ἀνδρέας δέ φησιν, ὅτι εἰ μὴ

ideo non protinus excoecari eo, quoniam adulteraretur Alexandriae. Sed *e.* poſtea vſus eius non improbatus eſt medicamento nobili, quod *f.* diacodion vocant. Semine *g.* quoque eius *h.* trito in [1] paſtillos, e lacte vtuntur ad *i.* ſomnum: item *k.* ad capitis dolores cum roſaceo: cum *l.* hoc et aurium dolori inſtillatur. Podagris *m.* illinitur cum lacte mulierum. Sic et foliis ipſis vtuntur. Item *n.* ad ſacros ignes et vulnera ex aceto. [1] Ego *o.* tamen damna-

1. *paſtillo electo vtuntur ad ſomnium. Ch.*

μὴ ἐδολᾶτο, ἐτυφλᾶντο ἂν οἱ ἐγχριόμενοι ὑπ᾽ αὐτᾶ. *Addidit Andreas, protinus excoecatum iri, quo illinirentur, niſi adulteraretur.* H.

e. Sed poſtea) Mneſidemus vſum dumtaxat olfactandi probauit conciliando ſomno, Dioſcor. *Dal.*

f. Quod) Διὰ κωδειῶν, vt dicetur ſ. 79. H.

g. Semine) Dioſcorid. l. c. H.

h. Eius trito) Nigri Dioſc. *Dal.*

i. Ad ſomnum) Illito ex aqua fronti et temporibus. *Dal.*

k. Ad capitis) Hoc de opio Dioſcorides. *Dal.*

Item) Dioſcorides l. c. H.

l. Cum hoc) Cum amygdalino, croco, myrrha. Dioſc. *Dal.*

Cum hoc) Hoc eſt, cum roſaceo, quod et roſam veteres appellauere, vt ceram pro cerato dixerunt. Marc. c. 9. p. 87. *Virentis papaueris ſuccus cum roſa, vel amygdalino . . . infuſus dolentibus auribus prodeſt.* Adhibet Dioſc. l. c. amygdalinum, myrrham et crocum. H.

m. Podagris) Dioſc. l. c. H.

n. Item) Dioſc. l. c. Καὶ πρὸς ἐρυσιπέλατα δὲ καὶ τραύματα σὺν ὄξει. H.

o. Ego) Ita Galenus κατὰ τοπ8ς III. 1. p. 369. collyria ex opio multis fuiſſe detrimento ait, vt etiam ἀμβλυωπίαν καὶ βαρηκοΐαν viſus hebetudinem et aurium grauitatem induxerint. Sunt autem collyria et medicamenta oculorum, et glandulae quae ano, et peſſi qui vuluae ſubduntur, et quae induntur naribus. H.

damnauerim collyriis addi: multoque *p.* [1] magis quas vocant lexipyretos, quaſque pepticas et coeliacas. [2] Nigrum tamen coeliacis in vino datur. Satiuum [3] omne maius: rotunda *q.* [4] ei capita: At *r.* ſilueſtri [5] longa *s.* ac puſilla, et ad omnes effectus

1. *magis confectionibus quas. V.* 2. *Nigri ſemen. Dioſcorides.* 3. *Sic ex* MSS. *em. Hard. Satiuum omne magis rotundat capita. At ſilueſtri longum et puſillum in valentiora Gr. et Al.* 4. *caput. V.* 5. *longa et puſilla, et ad omn. ef. valentiora. Ch.*

p. Multoque) Rectius in veteri exemplari *lexipyretus*, ex inſtituto Graecae linguae, quod ſit adiectiuum compoſitum. Expende porto an ſit commodior lectio *alexipyretus*, hoc eſt febris expultrices. *Pint.*

Quas vocant lexipyretas) Voſſ. *lexepyretius.* Voluit, quod vidit Pintianus, *lexipyretus*, Graeca terminatione. Nimirum ληξιπυρέτυς. Male autem prouectus vlterius Pintianus facit. ἀλεξιπυρέτυ· nam ἀπὸ τῦ λήγειν dicitur. Marcel. de medicam. cap. 16. *Prodeſt et iis, qui ſine horrore circuitu febrium vexantur: quamobrem lexipyretos haec compoſitio dicitur.* Gron.

Multoque) Subintellige, damnauerim, addi iis, quas, etc. H.

q. Rotundat capita) Satiuo caput oblongum Dioſc. *Dal.*

Lexipyretos) Ληξιπυρέτυς Medicinae ſunt, quae febres fugant: ἀπὸ τῦ λήγειν. Marc. Emp. c. 16. p. 114. *Prodeſt et his qui ſine horrore circuitu febrium vexantur: quamobrem lexipyretos haec compoſitio dicitur.* Alex. Iatros. III. 66. *Lyxoperita epithimata febrientibus*: lege *Lexipyreta epithemata.* Interpres eo loci in margine, *feruores apta lenire* reddit. Πεπτικαὶ ſunt quae abſceſſuum collectiones maturant, et quae ſtomachi concoctionem adiuuant. Κοιλιακαὶ quae coeliacis medentur. Succum papaueris nigri, concoctionem eam iuuare, et coeliacorum affectibus auxiliari, ſcribit Dioſc. IV. 65. H.

r. At) Dioſc. l. c. H.

s. Longum ac puſillum et ad omnes effectus valentius) Proferunt e Chifl. *longa et puſilla et ad omnes effectus valen-*

ctus valentiora. Decoquitur *t.* et bibitur contra vigilias, eademque aqua [1] fouent ora. Optimum in ſiccis, et vbi raro [2] et pluat. Quum *v.* capita ipſa et folia decoquuntur *x.*, ſuccus meconium vocatur, multum opio ignauior. Experimentum opii eſt primum in [3] odore: ſincerum enim perpeti *y.* non eſt; mox *z.* in lucernis, vt pura luceat flamma, et [4] vt exſtinctum demum oleat: quae in fucato non eueniunt. Accenditur quoque difficilius, et crebro exſtinguitur. Eſt *a.* ſinceri experimen-

 tum

1. *fouentur. V.* 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. pluit Gr. et Al.* 3. *Sic et Ch. primum odore Gr. et Al.* 4. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. flamma, aut ex. Gr. et Al.*

lentiora. Voſſianus amplius: *maius rotunda et capita ac ſilueſtri longa et puſilla et ad.* Vnde ſcribas licet: *Satiuum omne maius: rotunda ei capita, vt ſilueſtri longa et puſilla, ſed ad omnes effectus valentiora.* Sic Lib XXI. 6. de croco: *Satiuum latius maiuſque et nitidius.* Gudianus quoque et Menapius, *maius.* Sed et Pintianus e ſuo *maius* et *rotunda.* Andegau. *maius rotunda et capita ac ſilueſtri longa aut puſillus et ad omnes effectus valentiora.* Gron.

t. Decoquitur) Dioſc. l. c. H.

v. Quum) Μηκώνιον, ſiue μηκώνειον parari, tuſis papaueris capitibus, prelo expreſſis, tritis in mortario digeſtiſque demum in paſtillos, docet Dioſcor. l. c. Sed, priuſquam torculari exprimantur, excoqui folia et capita iuuat. H.

x. Decoquuntur) Tunduntur, prelo exprimuntur, et in mortario trita digeruntur in paſtillos, Dioſcor. *Dal.*

y. Perpeti non eſt) Quia ſoporiferum, et caput grauans. *Dal.*

Perpeti) Quoniam vel ſolo odore ſoporem inducit: ἐν τῇ ὀσμῇ καρωτικὸς, inquit Dioſc. l. c. H.

z. Mox) Haec omnia pariter Dioſc. l. c. H.

a. Experimentum et in aqua, quia nebula) Voſſ. *quoniam vt nubicula innatat.* Lib. XXVIII, 6. *Mala et in qua* (*vrina*) *veluti furfures atque nubeculae apparent. Nebecula* et Pintianus. *Gron.*

tum et in aqua, quoniam *b.* [1] in nubila innatat: fictum in puſtulas coit. Sed maxime mirum, aeſtiuo Sole deprehendi. Sincerum enim ſudat, et ſe diluit, donec ſucco recenti ſimile fiat. [2] Mneſides optime ſeruari putat hyoſcyami ſemine adiecto: alii in faba.

LXXVII. (XIX. *c.*) Inter ſatiua et ſilueſtria medium genus, quoniam *d.* in aruis, ſed ſponte naſceretur, rhoeam *e.* vocauimus et [3] erraticum. Quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. Aluum *f.* exinaniunt capita quinque decocta in vini tribus heminis pota, et ſomnum faciunt.

LXXVIII.

1. *quia nebula innatat Gr. et Al.* 2. *Mneſicles Gr. et Al.* 3. *Empraticum. Ch.*

b. Quoniam) Quoniam in nubium morem ſparſum diluitur, et in aqua innatat: adulteratum contra in grumos coit, inſtar puſtularum. Dioſc. l. c. *Praeſtantiſſimus eſt . . . qui facile aqua diluitur, . . neque aſper, neque grumoſus*: Κράτιϛος δέ ἐϛιν ὀπὸς . . . εὐχερῶς διειμένος ὕδατι . . ȣ̓ τραχὺς, οὔτε θρομβοειδὴς, etc. Ita porro MSS. omnes: aliis magis placet, *quoniam in nubecula*: qua forma dictum eſt ab eodem Plinio, XXVIII. 19. de vrina: *Mala, et in qua veluti furfures et nubeculae apparent.* H.

c. De erratico, etc.) Theophr. cap. 13. Lib. IX. hiſt. *Dal.*

d. Quoniam in aruis) Ratio illa eſt, quod medium genus cenſeatur, non quod rhoeas vocetur. Vide cap. 8. Lib. XIX. *Dal.*

Quoniam) Theophraſt. Hiſt. IX. 13. Ἐν ταῖς ἀρȣ́ραις, μάλιϛα ἐν ταῖς κριθαῖς, maxime inter hordea quae cibaria ſunt et ſatiua: ſed ipſum tamen inter illa ſponte, non ſatu prouenit: idcirco medii generis cenſetur. H.

e. Rhoeam vocauimus etc.) Rhoeadem. ῥοιὰ malum Punicum eſt, ῥοιὰς papauer. *Dal.*

Rhoeam) Lib. XIX. 53. H.

f. Aluum) Paulo aliter Dioſc. IV. 64. Ait enim capita

LXXVIII. Silueſtrium *g.* vnum genus, ceratitin [1] vocant, nigrum, cubitali altitudine, radice craſſa et corticoſa, calyculo *h.* inflexo, vt cornicula. Folia minora, et tenuiora quam ceteris ſilueſtribus. Semen *i.* exile, tempeſtiuum *k.* eſt meſſibus: aluum *l.* purgat dimidio acetabulo in mulſo. Folia *m.* trita cum oleo, argema iumentorum ſanant. Radix *n.* acetabuli menſura cocta in duobus ſextariis ad dimidias, datur ad lumborum vitia et iocine-

1. *vocant, ſiue nigrum. Theophr.*

pita papauerum quina vel ſena, in vini cyathis tribus decocta, dum ad duos redeant, ſomnum pota inducere: ſemen autem acetabuli menſura ex aqua mulſa potum, aluum leniter emollire. Theophr. Hiſt. IX. 13. hoc tantum, *καθαίρει δὲ κάτω.* H.

g. Silueſtrium) Haec totidem verbis Theophr. l. c. *Μήκωνες δ' εἰσὶν ἄγριαι πλείους· ἡ μὲν κερατῖτις καλουμένη*, lego, *ἡ δὲ μέλαινα.* Papauer, vt remur, corniculatum violaceum eſt, quod in horto Regio vidimus, quale depictum eſt a Cluſio Hiſt. rar. plant. V. 6. p. 92. Aliud praeterea corniculatum vidimus luteo, aliud phoeniceo flore. H.

h. Calyculo) Siliqua longa, in corniculi modum inflexa, vnde et nomen accepit, inquit Dioſc. IV. 66. *Καρπὸν δὲ μακρὸν, καμπύλον ὥσπερ κέρας . . . ὅθεν καὶ ἐπωνόμασαι.* H.

i. Semen) Dioſc. IV. 66. *Σπέρμα δὲ μικρὸν, μέλαν,* etc. H.

k. Tempeſtiuum) Theophr. l. c. *Συλλέγεται δὲ περὶ πυροτομίας, per meſſem legitur.* H.

l. Aluum) Theophr. *Δύναται δὲ καθαίρειν κοιλίαν. Τὸ δὲ σπέρμα πλῆθος ὀξυβάφου ποθὲν σὺν μελικράτῳ, κοιλίαν ἐπιεικῶς καθαίρει.* H.

m. Folia) Theophraſt. et Dioſc. ll. cc. Huius verba ſunt: *Τὰ δὲ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη . . ἐγχρισθέντα, τὰ ἐπὶ κτηνῶν ἄργεμα καὶ νεφέλια ἀποκαθαίρει.* H.

n. Radix) Dioſcorid. l. c. H.

iocineris. Carbunculis *o.* medentur ex melle folia. Quidam hoc genus glaucion *p.* vocant, alii *pp.* paralion. Naſcitur *q.* enim in *r.* afflatu maris, aut *s.* nitroſo loco.

LXXIX. Alterum *t.* e ſilueſtribus genus heraclion vocatur, ab aliis [1] aphron, foliis (ſi procul intuea-

1. *aphrodes. Dioſc.*

o. Carbunculis) Dioſc. l. c. Τὰ δὲ φύλλα . . . ἐσχάρας περιῤῥήττει καταπλασθέντα σὺν ἐλαίῳ. Illita ex oleo folia cruſtas emarginant, cruſtulas hulcerum erodunt, carbunculos rumpunt. H.

p. Glaucion vocant, alii paralion) Quidam falſi cognatione foliorum, ex hoc glaucion fieri arbitrati ſunt. *Dioſcor.* Dal.

Glaucion) Atque idcirco, vt ait Dioſc. l. c. Glaucion ex eo factitari (qui ſuccus herbae eſt in Syria naſcentis, foliis ſimilibus corniculato papaueri, vt idem ait III. 100.) falſo exiſtimarunt, decepti quadam foliorum ſimilitudine. H.

pp. Alii) Dioſc. l. c. Μήκων κερατῖτις, οἱ δὲ παράλιον, οἱ δὲ ἀγρίαν μήκωνα, οἱ δὲ θαλάσσιον, quod nempe in maritimis praeſertim ſponte naſcitur: nunc vbique ſatum prouenit. Galen. de fac. ſimpl. med. VII. 208. Καλεῖται δὲ ἀπό τινων παραλία μήκων, ἐπειδὰν τὰ πολλὰ πλησίον τῆς θαλάττης φύεται. H.

q. Naſcitur enim, etc.) Lege, *Naſcitur enim in afflatu maris, aut in petroſo loco*; τὰ παραθαλάσσια reddit Plinius, *maris afflatum.* Salmaſius p. 247. b.

r. In afflatu maris) Sponte vbique ſatum prouenit. *Dal.*

s. Aut) Quoniam nitri natura haud multum a ſale, marinique afflatus virtute diſtat. Ita MSS. Theophraſtus Hiſtor. VI. 13. addit etiam petroſo loco prouenire: Φύεται δὲ παρὰ τὴν θάλατταν, ἢ ἂν ᾖ πετρώδη χωρία. H.

t. Alterum) Theophr. l. c. Μήκων Ἡράκλεια. Dioſc. IV. 67. Μήκων ἀφρώδης, ὑπὸ δέ τινων Ἡράκλεια κληθεῖσα etc. *Papauer ſpumeum: ab aliquibus Heracleum vocatum*, etc. Niſi Latino ritu ac ſono Graeca ſaepius pronunciaret Plinius, rectius ſane aphrodes, vt XXVII. 93. quam *aphron* dice-

intuearis) ſpeciem *v.* paſſerum [1] praebentibus, radice

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. praeſentibus V. repreſentantibus Gr. et Al.*

diceret. Spumeum porro appellatum eſt a colore: nam ſpumam candore refert, inquit Galen. l. c. Peplos eſt, ſiue eſula rotunda picta a Ioh. Bauhino T. III. p. 669. et a Dodonaeo p. 371. Viſa a nobis in horto Regio. Noſtris vulgo dicitur *Réveille matin des vignes.* Sic etiam Ruellius, p. 654. et Dalecamp. XVI. p. 1658. H.

v. Speciem paſſerum) Struthio ſimilibus Dioſc. ineptiſſimus hic Plinius. *Dal.*

Speciem paſſerum praeſentantibus) Tentauit hunc locum ὁ πάνυ ad Solinum pag. 1356. vt tamen magnam partem idem dicat, quod priores. nam τὸ *aphrodes*, ἀντὶ τῆς *aphro* iamdudum ex Dioſcoride inculcabant margines: Plinium autem Graeci auctoris τὸ ϛρȣθίον, quae herba erat, pro paſſere accepiſſe aut ſe ſuſpicatum ſcribit Dalecampius, et ante vtrumque Hermol. Barbarus obſeruauit. Qui, quemadmodum et Salmaſius aduocat *repraeſentantibus.* Liber optimus et editio Pariſienſis anni 1514. *praeſentibus.* Vnde legendum, *ſpeciem paſſerum praebentibus*, dictione Liuiana: apud quem ſimile vulnus curauimus Lib. XXV. 16. Noſter Lib. XXIV, 15. *orbiculato foliorum ambitu, ſpeciem lecti pedum praebenti.* Sic enim et Voſſ. L. XX, 9. *Sed tanta vis eſt, vt auidius hauſtum tinctae animae momento aliquo ſpeciem praebeat. Gron.*

Speciem) Sicuti ϛρȣθίον, hoc eſt, herba lanaria, ſiue radicula, de qua XIX. 18. cui id nomen quoque inditum a ſimilitudine aliqua cum ea aue. Vide N. et Em. N. XXX. (hic adi.) *Foliis*) Quoniam Theophraſtus Hiſt. IX. 31. de papauere Heraclio ita prodidit: τὸ μὲν φύλλον ἔχȣσα οἷον ϛρȣθὸς, ᾧ τὰ ὀθόνια λευκαίνȣσι. Hoc eſt, *folium habet ſimile ſtruthio, quo lintea dealbantur.* Idcirco geminum errorem a Plinio nunc admiſſum clamat Salmaſius in libello quem inſcripſit, *Praef. in Plinium* pag. 110. Plurimum, quod vocis ϛρȣθὸς ambiguitate deceptus, de paſſeribus interpretatus eſt, quod de ſtruthio herba dicere debuit, qua

dice *x.* in ſumma terrae cute, ſemine ſpumeo. Ex *y.* hoc lina ſplendorem trahunt aeſtate. Tunditur

qua de egimus XIX. 18. Alterum, quod virtutem eam dealbandi lina, quia ad paſſerem non poterat, ad heraclium papauer tranſtulit, quod ſtruthii herbae proprium ac peculiare eſt. Sed ne hoc primum a Salmaſio animaduerſum putes, id antea Herm. Barbarus, et Leonicenus Pliniomaſtix, id deinde Matthiolus in Dioſc. IV. p. 1061. id Dalecampius in Nott. auctori noſtro iam pridem obiecerant. Sed fruſtra omnes. Eſt enim ille tum Plinii mos, tum herbariorum omnium, vt non herbas modo, ſed et animalia, reſque ſurdas interdum, ac diuerſiſſimas in exemplum afferant. Quod ſi, vt nominis, ita et formae ſimilitudinem aliquam cum paſſere ϛρȣ́θιον herba habet, qui cauſae demum eſſe poteſt, cur non et cum eadem aue affinitatem habeat papauer heraclium, quod ei herbae ſimillimum vltro agnoſcitur, quae cum ea aue quamdam cognationem formae ac nominis habeat? Sic enim in ſilueſtris quoque papaueris genere, corniculatum vnum dici Theophraſtus ipſe ſcribit, quod fructus inflexi, vt cornicula figurantur. Sic quum pſyllium deſcribunt herbarii, flores caninis capitibus ſimiles pingunt: quum echion, vipereis: quum antirrhini fructum, vitulinis naribus: quum alectorolophon, criſtis gallinaceis etc. Plura apud Collinitium vide, in defenſione Plinii aduerſus Leonicenum, vnde haec fere decerpſimus. Sunt et apud nos quae ab huiuſcemodi affinitate nomen vernaculum habent, *Pied d'alouette*, *Gueule de loup etc.* H.

x. Radice) Radice perquam tenui. Herbula tota candida et ſpumoſa eſt: fructu inter folia candida. Dioſcorid. Pro ῥίζην δὲ λεπτήν ἐπιπλέον, Plinius legit ἐπιπωλάζȣσαν. *Dal.*

Radice) Theophr. Hiſtor. IX. 13. Ῥίζαν δὲ λευκὴν ἐπιπόλαιον.. Dioſc. IV. 67. Ῥίζαν δὲ λεπτὴν ἐπιπλέον, lege ex Theophr. ἐπιπόλαιον. Sic ipſe Dioſc. IV. 66. radicem papaueris corniculati tradidit ἐξ ἐπιπολῆς φυομένην, per ſumma ceſpitum naſci. H.

y. Ex hoc lina ſplendorem etc.) Suſpicor Plinium, quum apud auctorem, vnde haec ſumſit

ditur *z.* in pila comitialibus *a.* morbis, acetabuli menſura in vino *b.* albo; [1] vomitionem [2] enim facit. Medicamento, quod diacodion *c* et arteriace *d.* vocatur, vtiliſſimum. Fit *dd.* autem huius papaueris aut *e.* cuiuſcumque ſilueſtris capitibus

1. vomitionem. Ch. *2. autem. V.*

ſumpſit, legiſſet papauer hoc foliis paruulis eſſe, ſimilibus ſtruthio, quo aeſtate lanae purgantur ab eriopolytis, et candorem trahunt, nec aſſequutus τῦ ςρυθίυ ſignificatum eſſet, incogitanter vim purgandi lina tribuiſſe huic plantae. Dioſcorides eius facultatis nuſquam meminit. *Dal.*

Ex hoc) Supra XIX. 4. *Eſt inter papauera genus quoddam, quo candorem lintea praecipuum trahunt.* H.

z. Tunditur) Hoc eſt, in mortario, vt alibi monuimus. H.

a. Comitialibus) Acetabuli menſura, inquit Dioſc. l. c. in aqua mulſa ſumptum, vomitione purgat: priuatimque huiuſcemodi purgatio comitialibus prodeſt. Theophr. hoc tantum: Καθαίρει ἄνω ταύτης ἡ ῥίζα. Χρῶνται δέ τινες πρὸς τὺς ἐπιλήπτυς ἐν μελικράτῳ ex mulſo. H.

b. Vino albo) Mulſa, Dioſc. vino mulſo, Theophr. *Dal.*

c. Diacodion) Διὰ κωδειῶν, hoc eſt, ex capitibus papaueris, eſt enim κώδεια papaueris caput. Compoſitionis huius concinnandae modos multiplices vide apud Galenum κατὰ τόπυς c. 2. p. 535. H.

Diacodion) Antiquum exemplar *Decadion et arteriace vocatur*, praefert. Conſidera an ſit verior lectio *Dodecadion*, hoc eſt duodenarium, quod ſit ex duodecim rebus conflatum, de quo infra. *Pint.*

d. Arteriace) Eſt arteriace, omne medicamentum ad arteriae aſperae vitia faciens, vt auctor eſt Aetius, ſerm. 8. cap. 51. p. 38. H.

dd. Fit autem huius papaueris) Dioſcoridi diacodion tantum fit ex ſatiui papaueris capitibus. Fallitur Plinius. *Dal.*

e. Aut) Vide N. et Em. N. XXXI. (hic conſp.) *Fit*) Hic falli Plinium Dalecampius iterum aſſeuerat: quod Dioſcorides ex ſatiuo tantum papauere diacodion concinnari dicat. Bene ſe res habet. Exhauſiſſe naturam omnem, vireſque ſingularum

bus *f.* cxx. in aquae caeleſtis ſextariis tribus biduo maceratis, in eademque [1] diſcoctis: deinde *g.* ſaccatis *h.*, iterumque cum melle decoctis ad dimidias partes vapore tenui. Addidere poſtea drachmas *i.* ſenas croci, hypociſthidis, thuris, acaciae, et paſſi Cretici ſextarium. Haec oſtentatione: ſimplex quidem et antiqua illa ſalubritas papauere et melle conſtat.

LXXX.

1. *decoctis: deinde ſiccatis. V. Legitur et ſiccato, in Ch. et mox decocto ad dimid.*

rum rerum attigiſſe, Dioſcoridem vnum putat. Quid igitur fiet Critoni medico, et qui Critonem ſequitur, Galeno, qui L. *κατὰ τόπ.* VII. 7. p. 535. ad arteriacem parandam κωδείας ἀγρίας deſiderat? Quid Damocrati, cuius haec carmina apud eumdem exſtant, pag. ſq. Μήκωνος ἣν λέγουσιν οἱ γεηπόνοι Μήκωνα ἀγρίαν· οὐδὲ γάρ πω σπείρεται. Κεφαλὰς ἔτι χλωρὰς, ἃς λέγομεν καὶ κωδύας Quid denique Scribonio Largo, vt et Latinos afferam, qui Comp. med. 18. *Ad tumorem et raucitatem arteriae, et vocis abſciſſionem,* num. 73. *Ad tumorem arteriae,* inquit, *papaueris ſiluatici iam maturi, viridis tamen adhuc, capita quam plurima vaſe fictili coniiciuntur, aquaque ſuperfunduntur,* etc. *Hoc medicamentum ad arteriae tumorem et ad tuſſim facit.* H.

f. Capitibus) Sequitur fere in arteriace paranda Herae medici placitum apud Galenum l. c. H.

g. Deinde) Id eſt, colatis. Sic Heras medicus apud Galen l. c. p. 563. Καὶ διηθήσας, etc. H.

h. Saccatis) Colatis. Hac voce poſthac vtitur, cap. 2. Lib. XXIX. Vide Turn. cap. 14. Lib. XIII. Aduerſar. *Dal.*

i. Drachmas) Heras apud Galenum Lib. VII. *κατὰ τόπους*, harum rerum tantum vnam drachmam miſcet: ineptiſſimum eſt, quod papaueris generibus ob nominis ſimilitudinem tithymalum Plinius interponit. *Dal.*

Drachmas) Non ſingulorum, ſed omnium ſimul generum. Sic Heras, Damocrates,

LXXX. Tertium *k.* genus eſt [1] tithymalon, mecona vocant, alii [2] paralion, folio *l.* [3] lini, albo, capite *m.* magnitudinis fabae. Colligitur *n.* vua florente. Siccatur in vmbra. Semen *o.* potum purgat aluum, dimidio acetabulo in mulſo. Cuiuſcumque autem papaueris caput viride, vel ſiccum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex vino meraculo ſi protinus detur, ſcorpionum ictibus reſiſtit. Aliqui hoc tantum nigro tribuunt, ſi capita eius vel folia terantur.

LXXXI. (XX.) Eſt *p.* et [4] porcilaca, quam *q.* peplin vocant, [5] non *r.* multum ſatiua efficacior: Cu-

1. *tithymalos. Dal.* 2. *arthallion. Ch.* 3. *ex Dioſc. laeui Gr. et vulgg.* 4. *portulaca Gr. et Al.* 5. *non, in V. d.*

crates, Soranus apud Galenum l. c. H.

k. Tertium) De quo Dioſc. IV. 165. Ὁ δὲ παράλιος τιθύμαλος, ὃν ἔνιοι τιθυμαλίδα ἢ μήκωνα ἐκάλεσαν. Vidimus hoc genus in horto regio, quale a Dodonaeo pingitur, p. 366. Dicitur de eo rurſum, Lib. XXVI. 41. In Indice quoque R. 1. etc. paralium vocatur. H.

l. Folio) Vide N. et Em. N. XXXII. (hic adi.) *Alii)* Prius legebatur, *folio laeui.* In MSS. R. Colb. etc. *folio leni.* Nos intrepide *lini* reſcribimus, a Dioſcoride admoniti, cuius haec oratio eſt, in deſcribendo tithymalo paralio, L. IV. 65. Φύλλα ἐοικότα λίνῳ. H.

m. Capite magnitudinis fabae) Capite in caulis ſummo rotundo, in quo fructus erui magnitudine, colore varius: flos albus. *Dalecamp.*

Magnitudinis) Capite inquit Dioſc. l. c. in cacumine orbiculato, in quo ſemen erui ſimile continetur: κεφαλὴν δὲ ἐπ᾽ ἄκρου περιφερῆ, ἐν ᾗ ὁ καρπὸς ὡς ὄροβος. Eſt autem faba, quemadmodum eruum, plane rotunda, vt diximus, XVIII. 30. H.

n. Colligitur) Theophr. Hiſt. IX. 12. H.

o. Semen) Dioſcorid. l. c. πλῆθος ἡμίσεος ὀξυβάφου ποτιζόμενα. H.

p. Eſt) Ita MSS. omnes, tum hoc loco, tum in Indice

Cuius memorabiles vſus traduntur. Sagittarum *s.* venena, et ſerpentium haemorrhoidum et preſte- rum

ce huius libri. Editi, *eſt et portulaca, quam peplion.* Hippocrates tamen peplion vocat, inquit Oribaſ. XII. p. 211. H.

q. Quam peplion vocant) Inepte Plinius ſilueſtrem portulacam eiuſdem generis ac naturae cum ſatiua, niſi quod ſponte prouenit, confundit cum Peplio herba diuerſiſſima, ideo tantum, quod peplion agreſtem portulacam nonnulli vocauerunt. Quidam legunt, *teleuion* quoniam ſedum tertium acre et vlcerans Dioſcorides, et agreſtem portulacam nominari ſcribat, et telephium. *Dal.*

r. Non multum ſatiua efficacior) Ob magnam acrimoniam et feruorem. *Dal.*

Non) Quod ſane mirum: quoniam in reliquis fere herbarum generibus, vis efficacior ſilueſtris eſt. Satiua certe, ſiue hortenſis, ac domeſtica, quae *ἀνδράχνη* Dioſcoridi II. 150. vt diximus L. XIII. 40. vulgatiſſima eſt, *le Pourpier, le Pourpier doré.* Silueſtris anguſtifolia, viſa a nobis in horto Regio, a Dodonaeo pingitur pag. 650. De ea Dioſc. in Nothis: Ἀνδράχνη ἀγρία . . . οἱ δὲ τηλέφιον, Ῥωμαῖοι πορτυλάκαμ etc. H.

s. Sagittarum venena) Ante caſtigationes Hermolai *haemorrhoidum et praeſigrum* legebatur: ipſe pro verbo illo *praeſigrum*, *preſterum* ſubſtituit; quod mihi non probatur. Potius ſcribendum credo pro *et praeſigrum*, *ait Petrichus*: vt ſit nomen auctoris cuius in elencho ſit mentio. vitioſe tamen in impreſſis omnibus codicibus *Petridius* legitur pro *Petrichus.* Patet id tum ex antiquo exemplari, tum ex Nicandri interprete in Theriacis, *Petrichum in Ophiacis* citante. Vtitur et eius teſtimonio Plinius infra c. 23. qui et cum Nicandri interprete Ophiaca eum compoſuiſſe in elencho tradit. Item *reſtingui*, in exemplari vetuſto habetur, non *reſtringi.* Ceterum quod attinet ad *preſteras*, vt vix fidem caſtigationi meae facit quod Libro XXXII. capite tertio, circa finem, rurſus *praeſigrum* ſit mentio. quamquam ibi pro *praeſigras*, *preſteras* correctiores ſcripſerint. Quamobrem amplio iudicium. *Pint.*

rum [1] reſtingui: pro cibo ſumpta, et plagis impoſita, extrahi. Item hyoſcyami, pota e paſſo expreſſo ſucco. Quum ipſa non eſt, ſemen eius ſimili effectu prodeſt. Reſiſtit *v.* et aquarum vitiis, capitis *x.* dolori, hulceribuſque, in vino tuſa et impoſita. Reliqua hulcera commanducata cum melle ſanat. Sic *y.* et infantium cerebro *z.* imponitur, vmbilicoque prociduo. In epiphoris vero omnium, [2] fronti temporibuſque cum polenta. Sed ipſis oculis, e lacte et melle. Eadem, ſi *a.* [3] procidant oculi, foliis tritis cum corticibus fabae. Puſtu-

1. *reſtringi. V.* 2. *Sic et Dal. fronte Gr.* 3. *Sic ex* MSS. *H. conſ. Ch. procident, prodeſt fol. Gr. et Al.*

t. Et) Ad haemorrhoi, dipſadiſque morſus, portulacam pariter commendat Dioſc. in Theriac. cap. 30. Eſt autem preſter ſerpentis genus non abſimile, de quo Lucanus IX. p. 722. *Oraque diſtendens auidus ſpumantia Preſter.* H.

v. Reſiſtit et aquarum vitiis.) Peplion bilem, pituitam, aquas educit. *Dal.*

Et aq.) Prohibet ne aquae potae noceant. H.

x. Capitis) Impoſitam cum polenta capitis dolori Dioſc. mederi dixit II. 150. Καταπλασσομένη μετὰ ἀλφίτων κεφαλῆς ἀλγήμασι καὶ ὀφθαλμῶν φλεγμοναῖς, καὶ ταῖς ἄλλαις, καὶ στομάχου πυρώσεσι, etc. H.

y. Sic et infantium) Ad ſatiuam iam haec pertinent. *Dal.*

z. Cerebro imponitur) Inflammato ſeiriaſi morbo. *Dal.*

a. Si procident, prodeſt) Oculi. Hoc vitium nunc πρόπτωσιν Graeci vocant, nunc ἐκπιεσμόν. *Dal.*

Eadem ſi procident, prodeſt foliis) Voſſ. vnicus: *ſi procident oculi, foliis tritis cum corticibus fabae.* ſine τῷ *prodeſt.* Intelligitur ex ſuperioribus, *imponitur.* Sed *procidant* praefero ob *vuluas procidentes*, et *procidentiam alui*, et *ſedem prociduam*: quae alibi apud noſtrum reperies. Gron.

Si) Subintellige, *tunc imponitur*, ex antecedenti- bus

Puſtulis cum *b.* polenta et ſale et aceto. Hulcera oris tumoremque gingiuarum *c.* commanducata cruda ſedat: item dentium *d.* dolores. *e.* Tonſillarum hulcera, ſuccus decoctae. Quidam *f.* adiecere paulum myrrhae. Nam [1] et mobiles dentes ſtabilit [2] commanducata. Cruditates ſedat, vocemque firmat, et *g.* ſitim arcet. Ceruicis dolores, cum galla, et lini [3] ſemine, et melle, pari menſura ſedat. Mammarum vitia, cum melle, [4] aut Cimolia creta. Salutaris eſt ſuſpirioſis, ſemine cum melle

1. et, in M. d. et Ch. 2. *manducata. Cruda. Ch.* 3. *Sic ex* MSS. *H. conſ. Ch. ſemine pari Gr.* 4. *Sic ex* MSS. *H. conſ. Ch. et Gr. et Al.*

bus. Oculorum procidentia, morbus eſt vueae tunicae prociduae, ab eroſione aut ruptura corneae. Celſus VI. 6. *Nonnumquam*, inquit, *ingens inflammatio erumpit tanto impetu, vt oculos ſua ſede propellat: πρόπτωσιν id, quoniam oculi procidant, Graeci appellant.* Scrib. Larg. comp. 27. *Vaſtus tumor, quem quia a loco interdum videtur propellere oculum, πρόπτωσιν vocant.* H.

b. Cum polenta et ſale et aceto) Eruptionibus papularum in capite, cum vino Dioſc. *Dal.*

c. Gingiuarum) Quin *ſi ex gingiuis ſanguis exit*, inquit Celſ. IV. 4. portulacam manducaſſe ſatis eſt. H.

d. Dentium) Stuporem, inquit Dioſc. l. c. *αἱμωδίαν*, et Galen. de fac. ſimpl. med. IV. 43. p. 156. poſt Ariſt. ſect. I. probl. 38. p. 683. Marc. Emp. cap. 12. p. 94. *Portulaca aſſidue commanducata, ſtridorem dentium tollit.* H.

e. Dolores) Stupores, Dioſc. *Dal.*

f. Quidam adiecere paulum murrae. Nam et mobiles dentes ſtabilit) Codex citatus, *Quidam adiecere paulum murenum. Mobiles dentes ſtabilit.* Legendum forte, non *paulum murenum*, ſed *paulum murrhini.* hoc eſt vini myrrha conditi, de quo ſupra. *Pint.*

g. Et ſitim) Auctor Geopon. XII. 42. Τὸ δὲ φύλλον ὑποτιθέμενον τῇ γλώττῃ ἀδιψοτέρους ποιεῖ. *Folium eius*

melle hauſto. Stomachum *h.* [1] in acetariis ſumpta corroborat. Ardentibus *i.* febribus imponitur *k.* cum polenta. Et *l.* alias manducata refrigerat etiam inteſtina. Vomitiones ſiſtit. Dyſenteriae *m.* et vomicis *n.* eſtur ex aceto, vel bibitur cum cumino. Teneſmis *o.* autem cocta, et comitialibus cibo vel potu prodeſt. Purgationibus *p.* mulierum, acetabuli menſura in ſapa. Podagris calidis, cum ſale illita, et ſacro igni. Succus eius potus renes iuuat, ac veſicas. Ventris *q.* animalia pellit. Ad vulnerum dolores ex oleo cum polenta imponitur. Neruorum duritias emollit. Metrodorus, qui

ἐπι-

1. *in, in Ch. d.*

eius linguae ſubditum, ſitim arcet. H.

h. Stomachum in acetariis, etc.) Stomachi et inteſtinorum ardores, et aeſtum placat. Dioſc. *Dal.*

Stomachum) Marcell. 20. p. 141. *Portulaca*, inquit, *coquitur diligentiſſime: et coctum bene edetur ex aceto, ab eo qui ſtomachum dolebit, vel vitioſum habebit: cito proderit.* H.

i. Ardentibus) In febribus etiam potu prodeſſe ſcribit Dioſc. l. c. Impoſitam ventri et hypochondriis, aeſtuantes iuuare plurimum in febribus hecticis, Galen. de fac. ſimpl. med. VI. 156. H.

k. Imponitur cum polenta) Ventri et Hypochondriis. Dioſcor. *Dal.*

l. Et alias) Sic etiam Dioſc. II. 150. H.

m. Dyſenteriae) Hoc eſt, cruentis exſcreationibus: πρὸς αἵματός τε πτύσιν, καὶ δυσεντερίας. Dioſcorid. II. 150. Celſ. IV. 15. inter dyſenteriae remedia, affert et illud: *Portulacam vel coctam, vel ex dura muria ediſſe.* H.

n. Vomicis) Cruentis exſcreationibus Dioſc. *Dal.*

o. Teneſmis) Haemorrhoidibus, Dioſc. *Dal.*

p. Purgationibus mulierum) Immodicis, et nimis effuſis, ſic et mox. *Dal.*

Purgationibus) Profluuio mulierum ſiſtendo, commendat Galenus, l. c. H.

q. Ventris) Dioſc. l. c. ἔλμιν-

ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομȣμένων ſcripſit, purgationibus a partu dandam cenſuit. Venerem inhibet, Venerisque ſomnia. Praetorii *r.* viri pater eſt, Hiſpaniae princeps, quem ſcio propter [1] impatibiles vuae morbos, radicem eius filo ſuſpenſam e collo gerere, praeterquam in balineis: [2] ita liberatum incommodo omni. Quin etiam inueni apud auctores, caput illitum ea diſtillationem anno toto non ſentire. Oculos tamen hebetare putatur.

LXXXII. Coriandrum *s.* inter *t.* ſilueſtria non inuenitur. Praecipuum tamen eſſe conſtat Aegyptium. Valet contra ſerpentium genus vnum, quod amphiſbaenas vocant, potum impoſitumque. Sanat et alia vulnera. Epinyctidas *v.*, puſtulas, tritum. Sic *x.* et omnes tumores collectioneſque cum

1. *impetibiles. vt ſaepe monuimus.* 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. et ita Gr.*

μινθας ςρογγύλας, *teretes lumbricos.* H.

r. Praetorii) Licinii Caecinae, de quo ſuperius, f. 76. H.

s. Coriandrum) Non eſt, inquit, ſilueſtris coriandri forma diſpar a ſatiuo, nec ſunt vires diuerſae. Alias enim et ſponte ſua prouenit in pratis, campeſtribuſque locis. Et Nicander in Ther. p. 63. aduerſus ſerpentes et ſcorpiones, laudat inprimis καρπὸν ὀριγενέος κορίοιο, montani coriandri ſemen. Nicandri Schol. ſatiuum a ſilueſtri quibuſdam notis ſecernit: ſed nemine ipſi, quod quidem ſciam, ſuffragante. Noſtris aeque, ac Latinis, *Coriandre.* Pingitur a Dodonaeo, p. 300. H.

t. Inter ſilueſtria non inuenitur) Satu tantum, non ſponte, naſcitur. Nuper tamen ſilueſtre repertum in Hiſpania. *Dal.*

v. Epinyctidas) Dioſc. III. 71. ſanari has ait, coriandro, cum melle et vua paſſa, impoſito. H.

x. Sic) Plin. Val. iiſdem verbis IV. 4. de teſtium priuatim tumoribus, Th. Priſc. I. 24. H.

cum melle, aut vua paſſa. Panos *y.* vero ex aceto tritum. Seminis *z.* grana tria in tertianis deuorari iubent aliqui ante acceſſionem: vel plura illini fronti. Sunt *a.* qui et ante Solis ortum ceruicalibus ſubiici efficaciter putent. Vis *b.* magna ad refrigerandos ardores viridi. Hulcera *c.* quoque, quae *d.* ſerpunt, ſanat cum melle vel vua paſſa: item *e.* teſtes, ambuſta *f.*, carbunculos, aures: cum *g.* lacte mulieris epiphoras oculorum: ventris *h.* et inteſtinorum fluxiones ſemen ex aqua potum. Bibitur et in choleris cum ruta. Pellit *i.* animalia interaneorum, cum mali Punici ſucco et oleo

y. P*anos*) Et ſtrumas. Dioſcorid. *Dal.*

Panos) Dioſcor. l. c. panos ait et ſtrumas diſcutere cum faba freſa, μετὰ ἐρέγμȣ. H.

z. *Seminis*) Plin. Val. l. c. H.

a. *Sunt*) Plin. Valer. l. c. H.

b. *Vis magna*) Dioſc. III. 71. Δύναμιν ἔχει ψυκτικήν. H.

c. *Hulcera*) Plin. Val. l. c. ad verbum. Addit hoc loco Dalecampius ex Dioſcoride, etiam ignes ſacros coriandro ſanari, cum pane aut polenta. At eo nomine reprehendi Dioſcoridem a Galeno de fac. ſimpl. med. VII. pag. 174. bonus medicus neſciuit. Id igitur a Plinio caute praetermiſſum. H.

d. *Quae ſerpunt*) Herpetas et ignes ſacros ſanat cum pane aut polenta: item teſtes inflammatos. Dioſcor. *Dal.*

e. *Item*) Plin. Valer. l. c. H.

f. *Ambuſta*) Igneas ſummae cutis inflammationes, Dioſcor. πυρώδεις φλεγμονὰς κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν. *Dal.*

g. *Cum*) Plin. Val. l. c. et I. 14. *Coriandrum viride tritum, et mixtum lacte mulieris, ſuper tumorem oculorum inungues: et ſtatim ſanat.* Habet eadem Marc. Emp. cap. 8 p. 56. H.

h. *Ventris*) Plin. Val. ad verbum, IV. 4. H.

i. *Pellit*) Lumbricos videlicet. Ita Dioſc. III. 71. et Plin. Valer. l. c. Apul. cap. 102. tit. I. infundi clyſteribus iubet. H.

oleo ſemen potum. Xenocrates *k.* tradit [1] rem mirum, ſi vera eſt: menſtrua contineri vno die, ſi vnum granum biberint feminae: biduo, ſi duo: et totidem diebus, quot grana ſumpſerint. Marcus Varro, coriandro ſubtrito cum aceto, carnem incorruptam aeſtate ſeruari putat.

LXXXIII. Artiplex *l.* et ſilueſtre et ſatiuum eſt. [2] Pythagoras, tamquam faceret hydropicos, morboſque regios, et pallorem, concoqueretur [3] difficillime: ac ne in hortis quidem iuxta id naſci quidquam, niſi languidum, [4] culpauit. Addidere Dionyſius et Diocles, plurimos gigni ex eo morbos. Nec niſi mutata [5] ſaepe aqua coquendum: ſtomacho contrarium eſſe, lentigines et papulas gignere.

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. M. et Ch. rem, ſi vera Gr. et Al.* 2. *Sic ex* MSS. *H. et ſatiuum accuſ. M. V. et ſilueſtre eſt, accuſatum a P. Gr. et Al.* 3. *Sic ex* MSS. *H. coqueretur Gr. et Al.* 4. *putauit. V.* 5. *Sic et Ch. ſaepius Gr.*

k. Xenocrates) Haec Plin. Val. iiſdem verbis, l. c. H.

l. Atriplex et ſilueſtre eſt accuſatum a Pythagora) Ms. Voſſ. *ſilueſtre et accuſatum* manus etiam antiqua poſuit *ſatiuum.* Vnde nonnulli codices, *ſilueſtre eſt et ſatiuum accuſatum*, quemadmodum et quatuor alii Mſſ. et ex Io. Andrea priſcae editiones. Sed videtur Plinius feciſſe: *Atriplex et ſilueſtre et ſatiuum eſt. Pythagoras, tamquam faceret hydropicos morboſque regios et pallorem, concoqueretur difficillime, ac ne in hortis quidem iuxta id naſci quidquam, niſi languidum, culpauit.* Gron.

Atriplex) Dioſc. II. 145. Ἀτράφαξις, οἱ δὲ χρυσολάχανον. Cael. Aurel. Chron. V. 11. *Atriplex, quam Graeci ἀνδράφαξιν vocant.* Genera ſedecim diuerſa in horto regio obſeruata a nobis. Satiuam Galli vocant *Arroche* et *Bonne-Dame.* Iconem ſatiuae apud Lobelium videſis in Obſſ. p. 127. Silueſtrium apud Matthiolum p. 460. 461. 462. H.

re. Miror, quare difficulter in Italia id naſci *m.* tradiderit Solon Smyrnaeus. Hippocrates *n.* vulvarum *o.* vitiis id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit. Panos *p.*, furunculos incipientes, duritias omnes, vel cocto vel crudo vtiliter illini putauit. Item *q.*

 ignem

Tradiderit Solon Smyrnaeus) Voſſ. *in Italia naſci tradiderit id Solon Smyrnaeus.* Vt et ſequenti cap. extremo: *Adiecit Solo (ne quid omittamus) bupalathon radicis tantum altitudine differens et erga dyſentericos effectu potum ex vino.* Sic et Chifletianus. Sed ille inſuper *pota.* Itaque ſcribendum: *radicis tantum altitudine differens et ergo dyſentericos effectu potae ex vino.* Radicis, inquit, altitudine et eiuſdem ex vino potae effectu. Gelenius fecerat: *efficaci effectu potu ex vino.* Sic Lib. XXV, 8. *Themiſo*, vt et Chifl. et Pintiani, qui alias *Themiſon.* Gudianus et Menap. *naſci tradiderunt id ſolo et mineus.* Acad. *naſci tradiderunt id ſolo et mineus.* Andegau. *naſci tradiderit id Solon mirneus.* Altero loco quatuor coniurarunt in *adiecto ſale.* Gron.

n. Hippocrates) De morb. mul. II. text. 57. pag. 588. Μητρέων ὀδύνης ἔγχυτον· ἢν ὀδύνη μοῦνον ἢ σπερχνὴ καὶ βίαιος, ἀχλὺς ἐν τῇσι μήτρῃσιν ἔνι, καὶ οὐκ ἔξεισι τὸ πνεῦμα, ἀλλ' αὐτόθι μένει· κακόν. Δεῖ οὖν οὕτως θεραπεύειν. Ἀνδραφάξιος ἀγρίης καρπὸν, καὶ τεῦτλα τρίψας ὁμοῦ λεῖα, χλιήνας τε ἔγχεον ἐς τὰς μήτρας. *Ad dolorem vterorum medicamentum quod infundi debet. Si dolor ſolum fuerit vehemens ac violentus, caligo in vteris ineſt, nec flatus exitum habet, ſed manet ibi. Malum. Oportet igitur ſic curare: Atriplicis ſilueſtris ſemen, et betas, ſimul trita ac tepefacta in vteros infundito.* Haec vuluarum vitia, quam falſo Dalecampius, et medicus tamen, inflammationem vteri interpretatus ſit, ex Hippocrate liquet, cui ſimilia Plinius refert. H.

o. Vuluarum vitiis) Inflammationibus. *Dal.*

p. Panos) Haec deinceps verbis iiſdem Plin. Val. IV, 7. Galen. de fac. ſimpl. med. VI. p. 161. H.

q. Item) Plin. Val. I. c. de atriplice: *Ignes ſacros ſedat: podagrae feruorem cum*

ignem ſacrum, cum *r.* melle, [1] aceto nitroque: ſimiliter podagras. Vngues *s.* ſcabros detrahere dicitur ſine hulcere. Sunt *t.* qui et morbo regio dent ſemen eius [2] cum melle, arterias *v.* et tonſillas nitro addito perfricent, aluum moueant: cocto [3] vel per ſe, vel cum malua aut lenticula, concitantes vomitiones. Silueſtri capillos tingunt, et ad ſupra [4] ſcripta vtuntur.

LXXXIV. (XXI. *x.*) E contrario in magnis laudibus malua *y.* eſt vtraque, et ſatiua et ſilueſtris. Duo

1. *acetoque nigro.* *Man.* *aceto nigro*, *Ch.* 2. *Cum mulſa.* *Dioſc.* 3. *vel, in V. d.* 4. *Sic ex* MSS. *H. V. et Ch. dicta Gr. et Al.*

cum nitro et aceto, cum melle reſtinguit. H.

r. Cum melle) Mulſa. Dioſcor. *Dal.*

s. Vngues) Plin. Val. l. c. H.

t. Sunt) Vt Dioſcor. II 145. Galenus loco mox citato et Plin. Val. IV. 7. H.

v. Arterias et tonſillas) Acri fluxione exaſperatas. *Dal.*

x. Lapatho) Lapathi Dioſcoridi quatuor genera oxylapathum ſilueſtre: oxylapathum ſatiuum: oxalis rotunda ſilueſtris, nos et ſatiuam habemus: oxalis ſiue anaxyris. Quatuor his generibus idem addit hippolapathon, nulla facta mentione aut hydrolapathi, aut bulapathi. Hydrolapathum auctoris, eſt Dioſcoridis hippolapathum, in paludibus naſcens. Hippolapathum auctoris lapathi ſilueſtris genus, amplo et lato folio, deſcriptum a Dodonaeo pro tertia ſpecie lapathi. Bulapathum vero, planta, quam Totambonam officinae vocant. *Dal.*

y. Malua) Satiua, quae et hortenſis appellatur, flore ſimplici, in Eyſtetenſi horto: eadem malua maior vnicaulis, apud Matthiolum p. 457. Praeter iſtos etiam et a Dodonaeo pingitur, p. 641. priore loco: a colore florum roſeo noſtris dicitur, *Roſe d' Outremer*, ou *de Tremier.* Vidimus in horto Regio. Silueſtris commune retinuit nomen, *Mauve.* Pumila, prceriorque pingitur a Dodonaeo, p. 642. H.

Duo *z.* genera earum amplitudine folii diſcernuntur. Maiorem *a.* Graeci [1] malopen vocant in ſatiuis. Alteram *b.* ab emolliendo [2] ventre dictam putant malachen. E [3] *c.* ſilueſtribus, cui grande fo-

lium

1. molochen. Ex Ath. lopen. Ch. 2. ventrem. Ch. 3. et Gr.

z. Duo) Duo ſatiuae genera, totidem ſilueſtris. H.

a. Maiorem) Quae malua hortenſis, multiplici flore apud Dodon. p. 641. Malua maior Matthioli p. 456. H.

b. Alteram) E ſatiuis ſcilicet: quae malua hortenſis prior Dodonaei, p. 641. H.

c. Et ſilueſtribus, cui grande folium et radices albae, althea vocatur, ab excellentia effectus a quibuſdam Ariſtalthea) Diuerſa eſt codicis antiqui lectio. Scribo igitur ſic: *E ſilueſtribus cui grande folium et radices albae, Althaea vocatur, ab excellentia effectus. Quibuſdam Pliſtolochia.* Nam ab excellentia effectus dictam eſſe Althaeam, ſatis indicat Dioſc. Lib. IV. nomen illi afferens a multiplici poteſtate et vſu eſſe factum. Scribitur autem ea dictio cum Ædiphtongo in ſecunda ſaepius. deduci enim videtur a verbo Graeco, ἀλθαίνω, quod apud nos *medeor* valet. apud Galenum autem VII. de ſimplicibus, et Theophraſtum IX. de plantarum hiſtoria, cum *e* ſimplici ſcriptum inuenio, quod poteſt tolerari, vt deſcendat a verbo ἀλθω, eiuſdem qua ἀλθαίνω ſignificationis: etſi alias apud eumdem Theophraſtum cum Ædiphtongo inueniatur. Porro *altheam* vocatam eſſe alio nomine Pliſtolochiam Plinius ſupra oſtendit hoc ipſo Lib. cap. 4. his verbis: *Paſtinacae ſimile hibiſcum, quod molochen agriam vocant, aliqui Pliſtolochiam.* Molochen autem et Althaeam idem eſſe et Dioſcorid. III. et Theophraſt. IX. auctores ſunt. Hermolaus tamen Ariſtaltheam, vocem, vt nos putamus, adulterinam et commentitiam, in Corollario in Dioſcoridem agnoſcit pro vera et legitima a Plinio tantum deſumptam. perperam, vt cenſemus. Certe in exemplari noſtro *Pliſtolochia* non *Ariſtalthea* legitur, et neque Dioſcorides, neque Galenus, Pauluſue, medicorum aut quod ſciam vllus, eius vocis meminit. Pro perſuaſo vero habeo

lium et *d.* radices albae, althaea *e.* vocatur, ab *f.* excellentia effectus: a quibuſdam [1] pliſtolycia *g.* Omne ſolum, in quo ſerantur, pinguius faciunt. Huic *h.* contra omnes aculeatos ictus [2] efficax vis, prae-

1. *Plitolicia. Ch. ariſtalthaea Gr. et Al.* 2. *Sic ex* MSS. *em. H. conſ. V. et Ch. efficacior vis Gr. et Al.*

habeo ſciolum aliquem eam commentum eſſe, quod Graecae linguae ignorantia neſciret quomodo haec vox excellentiam effectus ſignificaret. nouam igitur ipſe excogitauit; ſatis euidenti exemplo, quanto diſciplinarum periculo indocti audeant ſeſe corrigendis libris immiſcere, et receptam priſcamque antiquorum codicum lectionem mutare. *Pint.*

Ab emolliendo) Μαλάχην Graeci dixere, ἀπὸ τȣ̃ μαλάσσειν, a ventre molliendo. Vnde Martialis Epigr. III. 89. *Vtere lactucis, et mollibus vtere maluis. Nam faciem duram, Phoebe, cacantis habes.* Forte dictum in Veſpaſianum, qui erat vultu veluti nitentis, inquit Sueton. in eius vita, cap. 20. Schola Salernitana: *Dixerunt maluam veteres, quod molliat aluum*, etc. H.

d. Et radices) Intus albae, ῥίζαν λευκὴν ἔνδοθεν, inquit Dioſc. III. 163. Sed dum is folia althaeae attribuit, quae ſint vt cyclamino rotunda, Φύλλα περιφερῆ ὥσπερ κυκλάμινος, et ceteris aduerſatur, nec viſam a ſe althaeam prodit. H.

e. Althaea) Dioſcor. l. c. Ἀλθαία.. ἔνιοι δὲ ἰβίσκον καλȣ̃σι, μαλάχης ἐςὶν ἀγρίας εἶδος... Ὠνόμαςαι δὲ ἀλθαία, διὰ τὸ πολυαλθὲς καὶ πολύχρηςον αὐτῆς. Apul. cap. 38. *Graecis appellatur althaea; alii althaean rhizan, alii elaeomolochen, alii molochen agriam ... Itali Ibiſcum vocant.* Ibiſcus Dodonaei eſt, p. 644. Noſtris *Guimauve.* Capitulare de Villis, c. 70. *Biſmaluas, hoc eſt, alteas.* H.

f. Ab exc.) Διὰ τὸ πολυαλθὲς, vt ait Dioſc. a verbo ἀλθαίνω, ſiue ἀλθέω, medeor, curo, ſano. H.

g. Pliſtolycia) Πλειςολυκία, forte quod inſtar Lycii medicamenta praebeat plurimi effectus. Alii πλειςολοχία malunt: quo nomine et altera nominatur herba, XXV. 54. In R. 1. 2. Colb. 2. Chiffl. *plitolicia.* In Indice *pliſtolocia.* Interpolatores *ariſtalthaea* hic ſcri-

praecipue ſcorpionum, veſparum, ſimiliumque, et muris aranei. Quin *i.* et trita cum oleo qualibet *k.* earum peruncti ante, vel habentes eas, non feriuntur. Folium impoſitum ſcorpionibus torporem affert. Valent *l.* et [1] contra venena. Aculeos omnes extrahunt illitae crudae [2] cum nitro: potae *m.* vero decoctae cum radice ſua, leporis mari-

1. *contra preſterum venena. M. contra phyſtim venena Ch.* 2. *cum anetho. M. V. cum anitro. Ch.*

ſcripſere, nempe ex Dioſc. H.

h. Huic contra) Haec Dioſc. totidem verbis l. c. Theodor. Priſc. I. 22. de apum percuſſibus, vel ſcorpionum, etc. H.

i. Quin) Habet eadem Nicander in Ther. pag. 7. Deſcripſit ab eodem etiam Dioſc. II. 144. H.

k. Qualibet) Nempe ſilueſtrium H.

l. Valent et contra venena) *Valent et contra pſitim venena*, in antiquo cod. vt forte legendum ſit non *pſitim*, ſed *pſimithii*, hoc eſt, ceruſſae, quam venenatam eſſe et Dioſcorides et Nicander, et medici omnes teſtantur. valere autem contra ceruſſam, maluae decoctum Dioſcorides tradit libro vltimo. *Pint.* *Valent et contra venena)* Si ius decoctarum a bibentibus continuo reuomatur. Dioſc. *Dal.* *Valent*) Vide N. et Em. N. XXXIII. (hic edi.) *Valent*) Sic libri omnes editi. In MSS. R. 1. Colb. 1. 2. *Valent et contra phyſtim venena.* In R. 2. *et contra pſitim venena.* Vt legi videantur oportere, *valent et contra preſterum venena.* Eſt enim preſter e ſerpentium genere, quarum de venenis in praeſenti agitur. Vel certe, *Valent et contra pſimmithii venena*, hoc eſt ceruſſae: nam contra ceruſſam epotam, valere maluae cum radicibus decoctum, auctor eſt Dioſc. II. Εὐπορ. c. 163. p. 125. Ψιμμιθίȣ δὲ ποθέντος . . . μολόχης ἀφέψημα σὺν ταῖς ῥίζαις. H.

m. Potae) Plin. Val. III. 54. Auicenna, T. II. L. IV. p. 201. ſemen althaeae laudat, contra venenum leporis marini. Alibi iuuare ait et maluae cauliculos, et althaeae folia recens elixata. Caules cum radice, Dioſc. Εὐπ. II. 156. p. 123. H.

marini [1] venena [2] reſtinguunt: et *n.* vt quidam dicunt, ſi vomatur. De eiſdem mira et alia traduntur. Sed maxime, ſi quotidie quis ſucci ex qualibet earum ſorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. *o.* Hulcera manantia in capite ſanant in vrina putrefactae, lichenas et hulcera oris cum melle. *p.* Radix decocta, furfures capitis et dentium mobilitates. *q.* Eius, quae vnum caulem habet radice circa dentem qui [3] doleat [4] pungunt, donec deſinat dolor. Eadem ſtrumas et parotidas panoſque, addita hominis ſaliua, [5] purgat citra vulnus. Semen in vino nigro potum a pituita et nauſeis liberat. *r.* Radix mammarum vitiis occurrit, adalligata in lana nigra. *s.* Tuſſim in

1. *venenum. Man. cum radice ſucco, lep. mar. venenum reſtinguitur. Ch.* 2. *Sic ex MSS. H. conſ. V. reſtringunt Gr. et Al.* 3. *dolet. M.* 4. *Sic ex* MSS. *H. perunge. V. pungit. Ch lego, pungito. punge Gr. et Al.* 5. *pungunt. Ch.*

n. Et vt) Hos ſequutus Aetius, ſerm 13. cap. 53. p. 263. de iis qui leporis marini venena ſentiunt: *His*, inquit, *lac aſininum recens mulctum cum paſſo aſſidue praebeatur: aut ſi hoc non adſit, bubulum, aut maluae decoctum: indeque confeſtim vomant*, etc. Dioſcor. quoque II. 144. H.

o. Hulcera) Dioſc. II. 144. et Marc. Emp. c. 4. p. 40. *Malua erratica cum vrina humana, id eſt, puerili, trita et impoſita, valde ſiccat capitis humores.* De capitis hulceribus ibi ſermo. H.

p. Radix) Dioſc. l. c. Q. Seren. cap. 4. p. 227. *Porrigini depellendae. Et inſenſibilis morbus, ſed noxia forma Cum caput immenſa pexum porrigine ningit, Copia farris vti frendentibus edita ſaxis: Hanc poterit maluae radix decocta leuare.* H.

q. Eius) Plin. Val. IV. 5. *Radix vnius caulis*, inquit, *admota denti, pellit dolorem.* Haec malua maior vnicaulis Matthioli, de qua ſuperius dictum eſt. H.

r. Radix) Plin. Val. IV. 5. H.

s. Tuſſim) Maluam in cibo commendat pariter ad tuſſim Celſus IV. 4. H.

in lacte cocta, et ſorbitionis modo ſumpta, quinis diebus emendat. Stomacho [1] inutiles *t.* Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas eſſe cum adipe anſeris: aliqui purgari feminas, foliis earum manus plenae menſura in oleo et vino ſumptis. Vtique conſtat parturientes foliis ſubſtratis celerius [2] ſolui: *v.* protinus a partu reuocandum, ne vulua ſequatur. Dant et ſuccum bibendum parturientibus ieiunis, in vino [3] decoctae hemina. Quin et ſemen [4] adalligant brachio, *x* genitale non continentium. Adeoque eae Veneri naſcuntur, vt *y.* ſemen vnicaulis aſperſum genitali, feminarum aui-

1. *vtiles. M* 2. *ſolui: ſed id protinus. V. ſolui, ſed protinus a partu reuocanda. V. alii.* 3. *decocta Gr.* 4. *Sic ex MSS. H. Conſ. Ch. ſemen tritum adal. Gr. et Al.*

t. Sextius) Et qui Sextium tranſſcribit, etſi eumdem in praefatione vituperat, Dioſcor. II. 144. Κακοςόμαχος δὲ καὶ εὐκοίλιος, etc. Plin. Val. IV. 5. *Olympias Thebana abortiuas eſſe putat maluas cum adipe anſerino genitali parti ſubiectas. Sextius Niger et Dioſcorides ſtomacho inutiles arbitrantur.* H.

v. Protinus) Remouendum a partu medicamentum. H.

x. Genitale) Seminis profluuio laborantium. Genitale pro ſemine accipi monuimus, ſ. 53. H.

y. Adſperſum genitali feminarum) Pro *genitali* habent *curationis* quinque manu exaratae membranae. Numquid *adſperſum cubatibus foeminarum.* Lib. X, 57. *Medicina in fame, et cubatus in fumo.* Vbi tamen *cubitus* Mſſ. ſi malis *cubitus.* In contrarium effectum de vitice L. XXIV. 9. *matronae Theſmophoriis Athenienſium caſtitatem cuſtodientes his foliis cubitus ſibi ſternunt.* Cogitabam etiam aliquando: *lauationibus.* Sic infra, *in ſolia balinearum additum.* Prima editio Io. Andreae Romae 1470. cuius vſum etiam mihi praebuit egregius Gudius, *cubili*: alia Pariſienſis vetus, *cubilbti:* pro quo ex Hermolao ſumpſerunt. opinor, *genitiali.* Gron.

Semen) Maluae maioris vnicaulis, de qua dictum eſt

auiditates augere ad infinitum Xenocrates tradat: [1] Itemque tres radices iuxta adalligatas; teneſmo et dyſentericis vtiliſſime infundi. *z.* Item ſedis vitiis, vel ſi foueantur. Melancholicis quoque ſuccus datur cyathis ternis tepidus: et inſanientibus, [2] quaternis. Decoctae comitialibus heminae ſucci. [3] His et calculoſis, et inflatione, et torminibus, aut [4] opiſthotonico laborantibus, tepidus illinitur. *a.* Et ſacris ignibus, *b.* et ambuſtis, decocta in [5] oleum folia imponuntur: et ad vulnerum impetus cruda cum pane. *c.* Succus decoctae neruis prodeſt, et veſicae, et inteſtinorum roſionibus. Vuluas et cibo *d.* et [6] infuſione emollit in oleo: ſuc-

1. *Sic ex* MSS. *H. conſ. Ch. item tres Gr. et vulgg.* 2. *quaternis, in M. deeſt.* 3. *Is V.* 4. *opiſthotono. V.* 5. *oleo V.* 6. *inſeſſione. V.*

eſt ſuperius. Plin. Val. IV. 5. de radice maluae vnius caulis: *Eadem femori alligata ſtimulat Venerem.* H.

z. Item) Dioſc. II. 144. H.

a. Et) Althaeae hanc vim Dioſcor. attribuit III. 163. quam et ad haec morborum genera efficaciorem eſſe reliquis, Plinius ipſe mox tradit. Eryſipelatis ſanandis maluam idem commendat, II. 144. H.

b. Et amb.) Plin. Val. III. 36. *Ambuſtis ſanandis: Maluae folia ex aqua decoquuntur, et ex ea aqua fouentur combuſta.* Dioſcor. item II. 144. Theodor. Priſc. I. 17. *De vſtione calidae, vel ignis.. Maluarum folia elixa, et cum oleo ſuperintrita impones.* H.

c. Succus) Dioſc. II. 144. Apul. cap. 40 t. 1. Ad veſicae dolorem. Et tit. 2. Ad neruorum dolorem. H.

d. Et inf.) Clyſteribus. Alii *inſeſſione* legunt, inuitis MSS. Dioſc. l. c. Τὸ δὲ ἀφέψημα αὐτῆς μαλακτικὸν ἐγκάθισμα ὑστέρας· εἴς τε ἐνέματα πρὸς δηγμοὺς ἐντέρων καὶ μήτρας καὶ δακτυλίου ἁρμόδιον. *Eius decoctum inſeſſione vuluas emollit: quin et ad inteſtinorum, vuluae, ſediſque roſiones, commode infunditur.* H.

ſuccus decoctae [1] pori *e* meatus ſuaues facit. *f.* Althaeae in omnibus ſupra dictis efficacior radix: praecipue conuulſis ruptiſque. Cocta in aqua aluum ſiſtit. *g.* Ex vino albo ſtrumas, et parotidas, et *h.* mammarum [2] inflammationes, et [3] panos *i.* in vino folia decocta et illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet pernicioſae tuſſi citiſſime medentur. Hippocrates vulneratis, [4] ſitientibuſque *k.* defectu ſanguinis, radicis decoctae ſuccum bibendum dedit: et ipſam vulneribus cum melle et reſina: item [5] contuſis, luxatis, tumenti-

1. *vrinae V. decoctae potus halitus ſuaues. Alii. V. oriſque meatus ſuaues, Alii. per meatus Ch.* 2. *inflationes. Ch. inflammationes tollit.* 3. *Panos in vi. fol. dec. et illita Eadem. V.* 4. *ſiccescentibuſque V.* 5. *conuulſis. M.*

e. Pori) Ita libri editi cum Colb 1. At R. 1. et Colb. 2. cum Ch. *Permeatus.* Vrinae credo meatum intelligit: nam veſicae vtiles maluae caules eſſe prodidit Dioſc. l. c. οἱ καυλοὶ κύςει ὠφέλιμοι. H.

f. Althaeae) Plin. Valer. IV. 5. H.

g. Ex vino albo) Aut cum mulſa. Dioſcor. *Dal.*

Ex vino) Dioſcorid. III. 163. Ἑψηθεῖσα γὰρ ἐν μελικράτῳ ἢ οἴνῳ . . ποιεῖ πρὸς τραύματα, παρωτίδας, χοιράδας, ἀποςήματα, μαςὰς φλεγμαίνοντας, etc. H.

h. Mammarum) MSS. *Inflationes*, quod fere idem valet: quum ex inflatione inflammatio fere conſequi ſoleat. Th. Priſc in Gynaeciis, ſiue Lib. III. 1. *Mamillas cum tenſione tumentes vel dolentes, quod poſt partum mulieribus quam maxime euenire conſueuit, quas ex eo etiam grauis dolor inquietat, etc.* Et mox: *Si indignatio illa his minime potuerit prohiberi, et lactis aggregatio maximum feruorem locis incuſſerit, etc.* H.

i. Panos) Abſceſſus. Dioſcor. *Dal.*

Et panos) Ita Galen. de fac. ſimpl. med. VI. p. 170. Πεπτικὴ φυμάτων δυσπέπτων, panos difficiles concoquit, ſiue diſcutit. H.

k. Defectu ſanguinis) Atrophia. *Dal.*

tibus, [1] et muſculis, *l.* neruis, articulis impoſuit: [2] et *m* aſthmaticis ac dyſentericis in vino bibendum dedit. *n.* Mirum, aquam radice ea [3] addita addenſari *o.* ſub [4] dio, atque [5] lacteſcere. *p.* Efficacior autem, quo recentior.

LXXXV. Nec *q.* lapathum diſſimiles effectus habet. *r.* Eſt autem [6] et ſilueſtre, quod alii oxalidem

1. *et, in V. d.* 2. *vt vis ſpaſticis, dyſ. Ch.* 3. *addita in M. d.* 4. *diuo. Ch.* 5. *Inteſcere. V. lacteſcere Quidam. id eſt, in laticem verti.* 6. *et, in M. d.*

l. Neruis) Ad neruos articuloſque vulneratos althaeae radicem Galenus commendat, κατὰ γένη III. 7. p. 729. H.

m. Et aſthmat.) MSS. R. et Colb. *Impoſuit, vt ſupra: ſpaſticis, dyſentericis,* etc. De dyſentericis ſubſcribunt Dioſcor. III. 163. et Galenus de fac. ſimpl. med. VI. 5. p. 170. H.

n. Mirum aquam radice ea addita addenſari ſub dio atque lacteſcere) Multo etiam fidelior hac in parte codex noſter, *Mirum aquam radice addita ea addenſari ſub dio, atque glacieſcere.* Theophraſtus libro nono, capite decimonono: *Spinam enim quamdam enarrant quae aquam, iniecta congelet: et radicem althaeae poſſe addenſare aiunt, ſi tritam inieceris, ſub dioque humorem poſueris.* Quae Theophraſti verba inuenies a Dioſcoride tralata tertio eius libro, cap. de Althaea. *Pint.*

Mirum) Dioſc. III. 163. Πήγνυσι δὲ ἡ ῥίζα καὶ ὕδωρ, μιγεῖσα λεῖα, καὶ συνεξαιθριασθεῖσα. Accepit a Theophr. ex Hiſt. IX. 19. H.

o. Sub dio) MSS. omnes, *ſub diuo.* H.

p. Efficacior autem, etc.) Nam peptica et malactica vis ſpatio temporis elangueſcit. *Dal.*

q. Nec lapathum diſſimiles, etc.) Non hoc dicit, Lapathum herbam eſſe ſilueſtrem, ſed praeter ſatiuum eſſe etiam aliud lapathi genus ſilueſtre. Quare melius legitur adiecto, *et. Eſt autem ſilueſtre.* Gelen.

Nec) Hortenſe videlicet, Dodonaei Lapathum ſatiuum, p. 637. *Gallis, la Patience.* H.

r. Eſt) Id eſſe quod Gallicum vulgus oxalim adhuc imi-

dem appellant, 1 ſapore proximum, foliis acutis, colore betae candidae, radice minima: noſtri *s.* vero rumicem *t.*, alii lapathum *v.* cantherinum, ad *x.* ſtrumas cum axungia efficaciſſimum. Eſt *y.* et alterum

1. Sic ex MSS. *H. conſ. Ch. ſatiuo pr. Gr. et Al.*

imitatione Graeca nuncupat, aliqui *ozellam*, *l' Ozeille*: alii *vinetam:* e recentioribus herbariis plerique aſſeuerant: quibus vt aſſentiar, vehementer laboro: quum abſit ab ozellae foliis color betae candidae: ſunt enim e nigro viridia. De hoc genere Dioſc. II. 140. ἐςὶ δὲ καὶ τέταρτον εἶδος, ὅ ἔνιοι ὀξαλίδα, ἢ ἀναξυρίδα, ἢ λάπαθον καλοῦσι. H.

s. Noſtri) Quum in hortis ſeritur. Sed et alii rumicem ſilueſtre lapathum nominarunt: vt Plin. Valer. I. 38. H.

t. Rumicem) Supra c. 12. Lib. XIX. Lapathum ſatiuum rumex dicitur, non ſilueſtre. *Dal.*

v. Lapathum cantherinum) Vt Columella Lib. I. c. 9. hexaſtichon hordeum cantherinum vocari ait, quod cantheriis, id eſt, equis pabulum detur, ſic lapathum cantherinum hoc rumicis genus vocari probabile eſt, quod eo valde cantherii delectentur. In equis cantherii quod in porcis maiales, in ouium genere veruecès. Lucilius, *Penula, ſi quaeris, cantherius, ſeruus ſegeſtre. Vtilior mihi, quam ſapiens.* Rumicem ſecundum, epitheto peculiari, auctor Moreti vocat. *Dal.*

Lapathum) Forte quod cantheriis, hoc eſt iumentis pabulo datur. Sic hordeum cantherinum vocat Columella, II. 9. pag. 55. quod et animalia quae ruri ſunt melius quam triticum, et hominem ſalubrius quam malum triticum paſcit. H.

x. Ad ſtr.) Vide N. et Em. N. XXXIV. (hic conſp.) *Lapathum)* Num mutata interpunctione legi in hunc modum oporteat, *Lapathum cantherinum. Ad ſtrumas cum axungia efficaciſſimum eſt et alterum genus fere,* etc. Scrupulum Apuleius iniicit. Is enim c. 33. t. I. *Si qua duritia in corpore: Herba oxylapathon*, inquit, *cum axungia vetere piſata, et cum pane domeſtico facta quaſi malagma, et impoſita mirifice ſanat.* Sed oxylapathum is pro oxalide accepit haud dubie, quam et oxylapalin appellari prodidit Scholiaſtes Nicandri in Ther. p. 39. Ὀξαλις, καὶ ὀξυ-

alterum genus fere, oxylapathon z. vocant, ſatiuo 1 idem ſimilius, et acutiora habet folia ac rubriora, non niſi in paluſtribus naſcens. Sunt a. qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Eſt b. et aliud hippolapathon maius ſatiuo, candidiuſque, ac ſpiſſius. Silueſtria c. ſcorpionum ictibus medentur,

1. Sic ex MSS. H. et M. id eſt. V. ſatiuo id quidem ſimilius, ſed Alii V. item Gr. et vulgg.

ὀξυλάπαλις, καὶ ἀναξυρὶς καλεῖται. H.

y. Eſt et alterum genus fere, oxylapathon appellant, ſatiuo idem ſimilius) Legendum reor, *feri*, hoc eſt, *ſilueſtris*, non *fere*. Vetus quoque codex *item* legit, non *idem*. Pint.

Eſt et) Ita libri omnes: nequidquam *feri*, hoc eſt, ſilueſtris, reponere tentante Pintiano. Fere hoc genus alterum recte a Plinio dicitur, quod ſit nempe ſatiuo, etiam quam illud quod eſt proxime antea memoratum, ſimilius, affiniuſque: vix vt diuerſi generis eſſe putes. H.

z. *Oxylapathon)* Id ei nomen ob acutiora folia datum: ob id officinae noſtrates *Lapatium acutum* nominant. *Grandem oxillam* officinae dicunt: vulgus Parellam, *Pareille.* Lapathum ſilueſtre ſeu oxylapathum Dodonaei eſt, p. 637. H.

a. Sunt qui hydrolapathon.) Integra et nihil mutata lectione, quidam a Plinio ſignificari volunt lapathi aquatici genus quarto loco deſcriptum a Dodonaeo, in noſtris ſtagnis frequens. *Dal.*

Sunt) Hanc hippolapatho congenerem herbam eſſe nemo diffitebitur, quum aquarum vernacula et ea ſit, ambaeque paludibus exſiliant: ſed oleribus repudiatur. Galen. de fac. ſimpl. med. VII. p. 201. Ἱππολάπαθον, ἐν ἕλεσι γεννᾶται. H.

b. Eſt) A folii amplitudine id nomen ſortitur: Ἵππος enim in compoſitione amplitudinem ſupra modum deſignat. Hoc genus plerique Rhabarbarum Monachorum nominant, quod eius radice rhabarbari loco nonnulli vtuntur. Sic Anguillara part. 7. pag. 110. Pingitur a Dodonaeo p. 637. H.

c. *Silueſtria)* Seu ſemen, ſeu radix decocta bibatur. Dioſc. II. 140. H.

dentur, et [1] ferire prohibent habentes. Radix *d.* aceto decocta [2] ſi coletur, ſuccus dentibus auxiliatur: ſi vero bibatur, morbo *e.* regio. Semen *f.* ſtomachi *g.* inextricabilia vitia ſanat. Hippolapathi *h.* radices priuatim vngues ſcabros detrahunt.

 Dyſ-

1. *feriri. V.* 2. *ſi colluatur ſuccus. V.*

d. Radix aceto decocta ſi coletur, ſuccus dentibus auxiliatur) Scribe, *Radix aceto decocta, ſi colluantur, dentibus auxiliatur*, ex V. C. Quae lectio fautorem habet Dioſcoridem Lib. II. de lapatho, ſic prodentem: *Decoctis in vino etiam rumicibus, in dolore dentes et aures vtiliter colluuntur.* Pintianus.

Radix) Si per vas aliquod aut linteolum pauxillatim ſtillatimque exprimatur. Vide N. et Em. N. XXXV. (hic poſ.) *Radix*) *Si colluatur*, aliqui legi malunt, ad differentiam bibiti. Sequitur enim, *Si vero bibatur, morbo regio.* Fauere ei coniecturae Marc. Emp. videtur cap. 12. p. 95. *Lapathi radix*, inquit, *in aceto acerrimo coquitur, atque eo aceto dentes colluuntur, vel fouentur.* Plin. Valer. l. 38. *Agreſtis lapathi, quod alii rumicem dicunt, radix . . . cum aceti cyathis quinque cocta, in ore aceto tento, dolorem dentium tollit.* Dioſc. quoque II. 140. Παρηγορῦσι δὲ . . ὀδονταλγίαν ἑψηθεῖσαι ἐν οἴνῳ, καὶ διακλυζόμεναι. Nihilominus omnium exemplarium, quae videre licuit, fidem ſequutus, nihil muto. Colari enim radicis ſuccum oportere Plinius ait ad vtrumque medicamentum: ſiue ad dentium dolorem leniendum, quos eo collui neceſſe eſt: ſiue ad potum, regio morbo pellendo Plin. Val. II. 59. *Lapathi radices conteres ex vino auſtero, colabiſque, et potui dabis: mire auruginem tollit.* H.

e. Morbo) Plin. Val. II. 59. et Dioſc. l. c. Item Africanus in Geop. XII. 38. p. 357. H.

f. Semen) Stomachi tantum faſtidia, ἄσην ςομάχου, ſemine poto depelli Dioſc. prodidit l. c. H.

g. Stomachi inextricabilia vitia ſanat.) Stomachi faſtidia, τὴν ἄσην. *Dioſcor.* et coeliacos affectus. *Pint.*

h. Hippolapathi) Plin. Val. IV. 8. *de lapatho. Scabros vngues*

Dyſentericos *i.* ſemen duabus drachmis in vino [1] potum liberat. Oxylapathi *k.* ſemen lotum in aqua caeleſti, ſanguinem reiicientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodeſt. Praeſtantiſſimos *l.* paſtillos faciunt ex foliis et radice, addito nitro et [2] thure exiguo. In vſu aceto diluunt.

LXXXVI. Sed ſatiuum in epiphoris oculorum illinunt [3] frontibus. Radice *m.* [4] lichenas et lepras

1. *optimum Ch.* 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Cornar. iure Gr et Al.* 3. *fronti et temporibus. V.* 4. *radice meliceridas et lep. Gr.*

vngues ſine iniuria detrahit. Theod. Priſc. I. 30. *Scabioſos, veluti elephantioſos, ſi quis forte vngues habuerit ... lapathi agreſtis radix in aceto cocta et contrita curat.* Et Dioſc. II. 140. λειχῆνας, ὄνυχας λεπρὲς. H.

i. Dyſentericos) Plin. Val. l. c. et Dioſc. Πίνεται ὠφελίμως μεθ' ὕδατος ἢ οἴνε πρὸς δυσεντερίας. Galen. quoque de fac. ſimpl. med. VII. p. 201. H.

k. In aqua caeleſti prodeſt ſanguinem reiicientibus) Deleuit hic τὸ *prodeſt* Gelen., vbi retinent Acad. Menep. Gud. tranſpoſitum, *ſanguinem prodeſt reiicientibus*; non Voſſiani duo: ſed nec, vbi reliquit Sigiſmundus, in fine huius periodi membranae id vllae agnoſcunt. Recte vt puto: modo τὸ *reiicientibus* mutes in *reiicientes*. Ita enim conceperat Plinius: *Dyſentericos ſemen duabus drachmis in vino optime liberat. Oxylapathi ſemen lotum in aqua caeleſti ſanguinem reiicientes, adiecta acacia, lentis magnitudine.* Intelligitur enim ex praecedenti membro *liberat.* Et ſic amat ſaepe Plinius verba lucrifacere. Scripſimus etiam *optime*, pro *potum*: nam et Voſſ. et Chifl. *optimum.* Gron.

l. Praeſtantiſſimos paſtillos) Ad ſcabiem, lepras, impetigines. *Dal.*

Paſtillos) Τροχίσκες Graeci vocant ab orbiculari forma. Paſtilli medicis arida ſunt medicamenta, contrita humore non pingui, aut vino vel aceto incocta, quae a coctione rurſus inaruerunt: quae quum vtendum ſit, ſubinde eiuſdem generis humore diluuntur, deinde vulneribus illinuntur: non

pras curant. In *n.* vino vero decocta, ſtrumas, et parotidas, et calculos: [1] Pota *o.* vino et [2] lienes illita,

1. Sic ex MSS. em. H. ſemine poto e vino Cornar. poto vino et lienes, coeliacos Gr. et Al. 2. *lienes inlita coeliacos. Ch.*

non autem imponuntur, vt emplaſtra. Ita Budaeus. H.

m. Radice meliceridas et lepras curant) Scribo, *lichenas et lepras*, ex antiquo exemplari, ſuffragante etiam Dioſcoride Lib. II. *Sanant*, inquit, *rumicum omnium radices in aceto coctae, crudaeque mox emplaſtri modo impoſitae, lepras, impetigines ſcabroſque vngues.* Sic enim melius legetur quam vt Hermolaus caſtigauit, qui pro *cherias*, vt antea in codicibus excuſis legebatur, *melicerias* ipſe ſubſtituit. Quod etſi Dioſcorides quoque ſcribat, tamen accedenti ad alteram eius ſententiam, de antiquiſſimi et emendatiſſimi codicis ſcriptura, nullus relinquitur dubitationis locus. Eſſe autem lichenas Graece, quae a Latinis impetigines dicantur, apertius eſt quam vt expoſitione egeat. *Pint.*

Radice meliceridas et lepras curant) Agnoſco *meliceridas*, Lib. XXI. 20. extremo. Pſellus περὶ καινῶν ὀνομάτων τῶ ἐν νοσήμασιν· Μελικηρὶς, ἀπόςημα σώματι χλιαρῷ ἐοικός. Sed hic quatuor ſcripti *Radice cherias*, vt erat vulgo ante Hermolaum Barbarum. Princeps liber: *Radici licherias et lepras curant.* Forte *lichenas* Sic Lib. XXI. 19. *Lichenas et lepras et furfures in facie emendant* L. XXII. 22. *Vrinam ciere praecipue traditur, ſanare lichenas et lepras ex aceto*: ibidem *Xenocrates et lichenas et pſoras, radice in aceto decocta tolli dicit.* Vbi Voſſianus: *Xenocrates et lichenas, pſoras, lepras radice, etc.* Vide Lib. XXVI. 1. Monuerat et Pintianus. *Gron.*

Radice) In MSS. R. 1. 2. etc. *licherias* male. Sed vnde *lichenas* erui ſincerius a nobis intelligas, quam ab Hermolao, ceteriſque, qui ſunt deinde ſubſequuti, *meliceridas.* Impetigines ſiue lichenas radice lapathi cum aceto decocta ad tertias, ſanari ait Marc. Emp. c. 19. p. 129. H.

n. In) Plin. Val. IV. 8. et Dioſc. II. 140. H.

o. Poto vino et lienes) Cum

lita, coeliacos aeque, et dyſentericos, et teneſmos. Ad *p.* eademque omnia efficacius ius lapathi: [1] et ructus facit, et vrinam *q.* ciet, et caliginem oculorum diſcutit: item *r.* pruritum corporis, in ſolia balinearum additum, aut prius ipſum illitum ſine oleo. Firmat *s.* et commanducata radix dentes. Eadem decocta cum vino, ſiſtit aluum: folia *t.* [2] ſoluunt. Adiecit [3] Solon (ne quid omittamus) bulapathon *v.*, radicis tantum altitudine differens,

1. *quod. V.* 2. *ſoluunt adiecto ſale. Neque hic omittemus. M.* 3. *Solo Ch.*

Cum aceto, *Dioſcor.* Legit Cornarius, *Semine poto e vino lienes, etc.* Dioſcorides vero habet: *ſilueſtris* (nempe mollis) *et oxylapathi, oxalidis ſemen ex aqua aut vino bibitur contra dyſenterias, caeliacos affectus, ſtomachi faſtidia, etc.* nulla lienis facta mentione. *Dal.*

Pota) Ita Colb. 1. recte: non *poto.* Marc. Emp. 27. p. 194. *Herba oxylapathos cum ſemine ſuo arida, contrita et ex vino arido pota, magnum incontinentiae ventris praeſtat remedium.* Plin. Val. l. c. *Radices ex aceto coctae et poſitae, duritiem lienis confringunt.* Idcirco ſcilicet, et potari Plinius et illini voluit. H.

p. Ad) Plin. Val. ad verbum, IV. 8. H.

q. Et vrinam ciet) Menſes. Dioſcor. *Dal.*

r. Item) Ita Dioſc. l. c. Πραΰνει δὲ καὶ κνησμοὺς τὸ ἀφέψημα αὐτῶν ἐπαντλούμενον, ἢ λουτρῷ μιγνύμενον. Radicum decoctum pruritus corporis ſedat, vice fotus affuſum, aut in ſolia balinearum additum. H.

s. Firmat) Ita fere Marc. Emp. cap. 12. p. 92. H.

t. Folia) Lapathi folia pariter aluum ſoluere, ſemen vero ſiſtere, ſcribit Galen. de theriaca ad Piſ. 4. p. 935. H.

v. Bulapathon) Quod idem cum hippolapatho videtur, aut affine certe: Nam βοῦς et ἵππος apud Graecos in compoſitione ſolam magnitudinem indicant: non ſimilitudinem vllam cum boue; niſi ea forte vtraque compoſitae vocis parte deſignetur: vt in βούγλωσσον, et βου-

rens, et *x.* erga dyſentericos [1] effectu, [2] potae ex vino.

LXXXVII. (XXII.) Sinapi *y.*, cuius in *z.* ſatiuis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorum [3] ſublime vis feratur, iudicauit, quoniam non aliud magis in nares et cerebrum penetret. Ad *a.* ſerpentium ictus et ſcorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum *b.* venena diſcutit. Contra *c.* pituitam tenetur in ore, donec liqueſcat, aut gargarizatur cum aqua mulſa. Ad dentium dolorem manditur: ad *d.* vuam gargarizatur cum aceto et melle. Stomacho *e.* vtiliſſimum

1. *efficacius. M.* 2. *Sic ex* MSS. *H. potum ex vino Gr. et Al.* 3. *in ſublime. V.*

βουκέρως, linguae cornuque bubuli notatur effigies. H.

x. Et erga dyſentericos effectu, potum ex vino) Vt intelligamus hoc quoque differre a reliquis lapathi generibus, quod peculiarem vim contra dyſenteriam habeat. *Gelen.*

y. Sinapi) L. XIX. 54. H.

z. In ſatiuis tria genera diximus) Lib. XIX. cap. 8. *Dal.*

a. Ad) Haec Plin. Val. ad verbum IV. 28. H.

b. Fungorum) Plin. Val. l. c. et Dioſcorid. Εὐπ. II. 160. pag. 124. et in Alex. cap. 23. H.

c. Contra pituitam tenetur in ore) Manſum capitis pituitam elicit. ἀποφλεγματίζει. Dioſc. *Dal.*

Contra) Marc. Emp. c. 5. p. 45. *Mellis et ſinapis triti aequaliter mixtae partes tepefiunt: et humor multus e capite poſt longam gargarizationem deducitur.* Sic Dioſc. II. 184. Ἀποφλεγματίζει διαμασσηθὲν, *commanducatum ad pituitam capitis eliciendam valet.* H.

d. Ad vuam gargarizatur, etc.) Ad tonſillas, diuturnaſque et calloſas arteriae ſcabritias ſuccus mixtus cum mulſa gargarizatur. *Dal.*

Ad vuam) Plin. Val. I. 43. H.

e. Stomacho) Marc. Emp. 20. p. 150. H.

mum contra omnia vitia, pulmonibuſque. Exſcreationes faciles facit in cibo ſumptum: datur et ſuſpirioſis. Item *f.* comitialibus tepidum cum ſucco cucumerum. Senſus *g.*, atque ſternutamentis caput purgat, aluum mollit, menſtrua et vrinam ciet. Hydropicis *h.* [1] imponitur cum fico et cumino tuſum

1. *imponitur cum ſico et cumino, etc.*

f. Item) Dioſc. II. 184. In MSS. non *tepidum*, ſed *comitialibus tedis* legitur: vnde *taediis* forſan legendum, vt Pellicerius in Not. MSS. monet. H.

Item comitialibus tepidum cum ſucco cucumerum) Voſſiani duo *tepidus*; melior, *comitialibus tedis cum.* Lege, *taediis.* Sic vtitur eo vocabulo Lib. XXIII. 1. *vtique vlcerum phagedaenis at gangraenis tibiarumque taediis cum ſale illinuntur.* L. XXIV. 10. *Succus hederae taedia narium graueolentiamque emendat.* Lib. XXVI, 1. *Cauſticis namque curabatur, ni vſque ad oſſa corpus exuſtum eſſet rebellante taedio.* Eodem Lib. cap. 13. *Taminia quidem in aceto decocta etiam veſtes eo taedio liberat.* Gron.

g. Senſus) Plin. Val. IV. 28. H.

h. Hydropicis) Celſus quoque III. 21. et ad hydropiſes crebrius imponi ventri ſinapi iubet, donec cutem erodat. Vide N. et Em. N. XXVI. (hic conſp.) *Hydropicis*) Praepoſtera interpunctione perturbata hactenus omnia hoc loco fuere, et quae hydropicis adhibita remedia, eadem epilepticis attributa. Sic enim legebatur. *Hydropicis imponitur, cum fico et cumino tuſum tribus partibus comitiali morbo: vuluarum conuerſione ſuffocatas excitat odore, aceto mixto.* Erroris admonuere ſcriptores duo: alter qui de hydropicis, alter qui de epilepticis, et vuluarum conuerſione ſuffocatis eadem prodidere. Plin. Val. III. 12. de hydropiſi: *Sinapi*, inquit, *et ficus et cuminum, aequis partibus tuſa, ventri imponuntur.* Cael. Aurel. Chron. I. 4. de epilepſia: *Articulos quoque omnes*, inquit, *ligatione conſtringentes, ſternutamento commoto ex aceto, naribus interius flato, cum ſinapi . . . vel iis quae ad matricis praefocationes incendenda poſuerunt.* H.

ſum [1] ternis partibus. Comitiali *i.* morbo, [2] et vuluarum conuerſione *k.* ſuffocatas excitat odore, aceto mixto: item *l.* lethargicos. Adiicitur *m.* tordylion. Eſt *n.* autem id ſemen ex ſeſeli. Et *o.* ſi vehementior ſomnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico ex aceto. Veteres *p.* dolores thoracis, lumborum, coxendi-

Tt 5 cum,

1. *ternis partibus comitiali morbo. Et vuluarum Gr. et Al.* 2. *Ex. V.*

i. Comitiali) Dioſc. II. 184. Ἐπιληπτικοῖς τε βοηθεῖ, καὶ ὑϛερικῶς πνιγομένας διεγείρει. H.

k. Conuerſione) Strangulatu. Dioſc. *Dal.*

l. Item) Celſ. III. 20. *Praecipueque proficit, et ad excitandum hominem, naribus admotum, et ad morbum ipſum depellendum, capiti frontiue impoſitum ſinapi.* Quin et in ſopore qui ex vuluae conuerſione oritur, ſinapi iubet idem, IV. 20. *ſuper imum ventrem tertio quoque aut quarto die imponi, donec corpus rubeat.* H.

m. Adiicitur) Dioſc. III. 63. Τορδύλιον, ἔνιοι δὲ σέσελι Κρητικὸν καλοῦσι. Eiuſdem nominis fuerit, cum ipſa herba, ſemen id quod ex ea prodit. De Cretico ſeſeli ſiue tordylio, dictum eſt ſuperius, ſ. 18. Ὄρδυλον a Nicandro dicitur in Theriac. p. 60. Additum a Dioſc. articulum vt Τόρδυλον diceret, a Nicandro neglectum, ait Auguillara, parte. 5. p. 91. H.

n. Eſt autem id ſemen ex ſeſeli) Tordylium quidam Creticum ſeſeli vocant. Dioſc. *Dal.*

o. Et ſi vehementior ſomnus) Vox *ſomnus* non eſt in optimo conſpicua. Vt ſuſpicer eam inſertam, poſtquam vocabulum praecedens ſic corruptum edi coepiſſet; Plinio autem fuiſſe: *Et ſi veternus lethargicos p r e m a t.* *Gron.*

Et ſi) Dioſc. II. 184. Καὶ ἐπὶ ληθαργικῶν καταπλάττεται ξηρηθείσης τῆς κεφαλῆς. *Quin et lethargicorum capiti deraſo illinitur.* Plin. Val. IV. 28. *Aiunt et lethargos excitari, ſi pedes eorum ſimul tritis ſinapi et ficu arida perfricentur.* H.

p. Veteres) Et hic quoque ficos a d m i ſ c e r i vult Dioſc. l. c. Μιγὲν δὲ σύκοις, καὶ ἐπιτεθὲν ἄχρι φοι-

cum, humerorum, et in quacumque parte [1] corporis ex *q.* alto vitia extrahenda ſunt, illitum cauſtica vi emendat, puſtulas faciendo. [2] At in magna duritia ſine fico impoſitum: vel ſi vehementior [3] vſtio timeatur, per *r.* duplices pannos. Vtuntur *s.* ad alopecias cum rubrica, pſoras, lepras, phthiriaſes *t.*, [4] lithanicos *v.*, opiſthotonicos. Inungunt *x.* quoque ſcabras genas, aut [5] caligantes

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch in quacunque corporis Gr. et Al.* 2. *Ad magnam duritiem. M.* 3. *Sic et Ch. vrigo Gr. et Al.* 4. *tetanicos.* 5. *calig. ocu. ſucco cum melle, qui tribus modiis (ſub. ſeminis) exprimitur, et in fictili deinde Sole modice craſſeſcit. Exit et e caul. ſuc. lacteſcens, qui ita, etc. partim ex Manuſc. partim e coniectura. Manuſc. habent, oculos melle, ſuccoque tribus modiis, etc. deinde, ſuccus latens ei ne. cui ita, etc.*

φοινίξεως, ἁρμόζει ἰσχιάδας, σπλῆνας, καὶ καθόλου εἰς πᾶν χρόνιον ἄλγημα. Plinius quoque tacite ficum ſubintelligit hic adhibendam: quum proxime ſequatur, *At in magna duritia, ſine fico.* MSS. omnes paulo poſt *vſtio*, non, vt editi, *vrigo* exhibent. H.

q. Ex) Quum ex alto in ſummam cutem euocare humores animus eſt, tranſlato ſcilicet in extimam partem morbo interius latente: ὅπου μετάγειν τι ἐκ τοῦ βάθους εἰς τὴν ἐπιφάνειαν βουλόμεθα, τῷ τῆς ἑτεροπαθείας λόγῳ. Dioſc. II. 184. Hanc curationem medici ſinapiſmum vocant: cuius vis huiuſmodi eſt, vt quemadmodum Caelius Aurelian. loquitur II. 1. *corpus valeat papulare laceſſendo*, hoc eſt, puſulas facere. H.

r. Per duplices pannos) Inter duplicatum pannum. *Dal.*

Per) Supra, *vel per duplicatum pannum.* H.

s. Vtuntur) Dioſc. l. c. H.

t. Phthiriaſes) Q. Seren. c. 6. de phthiriaſi arcenda p. 128. *Saepius ergo decet mordax haurire ſinapi.* H.

v. Lithanicos) Ita libri omnes. Alii *tetanicos*: ego *lichenas* malim. H.

x. Inungunt) Dioſc. II. 184. H.

tes oculos cum melle. Succuſque *y.* tribus modis exprimitur in fictili, caleſcitque in [1] eo Sole modice. Exit *z.* et e cauliculo ſuccus lacteus, qui ita quum induruit, dentium dolori medetur. Semen *a.* ac radix, quum immaduere muſto, conteruntur, manuſque plenae menſura ſorbentur ad [2] firmandas fauces, ſtomachum, oculos, caput, ſenſuſque omnes: mulierum etiam laſſitudines, [3] ſaluberrimae *b.* genere medicinae. Calculos quoque diſcutit potum [4] in aceto. Illinitur *c.* et liuoribus ſuggillatiſque cum melle et adipe anſerino, aut cera Cypria. Fit *d.* et oleum [5] ex eo ſemine madefacto in oleo expreſſoque, quo vtuntur ad neruorum rigores, lumborumque et coxendicum perfrictiones.

LXXXVIII. Sinapis *e.* naturam effectuſque eoſdem habere traditur adarca *f.*, inter *g.* ſiluas tacta,

1. *eo in Sole Gr.* 2. *confirmandas. Cb.* 3. *Sic et Cb. ſaluberrimo Gr. et Al.* 4. *Sic ex* MSS. *H. conſ. Cb. ex aceto Gr. et Al.* 5. *Sic et Cb. ex ſemine Gr.*

y. Succuſque) E ſemine, radice, cauliculo. De ſucco eo, qui debet in fictili a Sole caleſcere, Dioſc. l. c. H.

z. Exit e cauliculo ſuccus lacteus) Falſum hoc: non enim planta haec lacteum ſuccum fundit. *Dal.*

z. Exit) Plinius Val. ad verbum, IV. 28. *Eſt et alius ſuccus qui caule colligitur: hic quum expreſſus fuerit, lacteam facit guttam, vtilem dentibus, ſi in dolore illiniatur.* H.

a. Semen) Plin. Val. l. c. totidem verbis. H.

b. Saluberrimae) Sic MSS. omnes H.

c. Illinitur) Iiſdem verbis Plin. Val. III. 47. H.

d. Fit) Plin. Val. ad verbum IV. 28. H.

e. Sinapis naturam, etc.) Lege, *Sinapis naturam effectuſque eoſdem habere traditur Adarci inſtar ſalis coacta, in cortice calamorum naſcens.* Salmaſ. 1301. a.

f. Adarca) Hoc eſt L. XVI.

tacta, in cortice calamorum ſub ipſo coma naſcente.

LXXXIX. Marrubium *h.* plerique inter primas herbas commendauere, quod Graeci praſion vocant, alii linoſtrophon, nonnulli philopaeda, aut philochares, notius quam vt indicandum ſit. Huius folia ſemenque contrita proſunt contra *i.* ſerpentes, pectorum et lateris *k.* dolores, tuſſim veterem. Et *l.* iis qui *m.* ſanguinem [1] reiecerint, eximie

1. *reiiciunt.* *M.*

XVI. quo ſilueſtrium arborum naturae pertractuntur, obiter indicata ibi, ſ. 66. in arundinum tractatione, circa quas adarca naſcitur. H.

g. Inter ſiluas tacta, etc.) Lib. XVI. cap. 36. quo tractantur arbores in ſiluis naſcentes. Inepte Plinius et illic et hic ardacen inter plantas memorat. Vide ſupra cap. 36. Lib. XVI. et infra cap. 10. Lib. XXXII. circa finem. *Dal.*

h. Marrubium) Dioſc. in Noth. p. 457. Πράσιον, οἱ δὲ εὐπατώριον οἱ δὲ Φιλοχαρὲς . . . Ῥωμαῖοι μάῤῥέβιουμ. Noſtris, *du Marrube.* H.

i. Contra) Et ſane in theriacae compoſitionem adſciſcitur marrubium virens, ab Andromacho apud Galen. de ther. ad Piſon. I. 7. p. 939. H.

k. Lateris) Sic Dioſc. III. 119. Apul. 45. 1. *ad tuſſim grauem: Herbam marrubium decoques ex aqua, et dabis bibere eis qui grauiter tuſſiunt: mire ſanat.* Et Q. Serenus, cap. 35. p. 148. Praeiuit omnibus Celſ. IV. 4. qui ad tuſſim veterem iubet *porri vel marrubii ſuccum aſſumi.* H.

l. Et iis) Plin. Val. I. 64. *Ad exſcreationem cruentam . . . Marrubii quoque ſcopae cum pane,* (ex Plinio noſtro ſcribe, *cum panico,*) *decoquuntur: aeque ex aqua bibuntur.* Marcell. Emp. c. 16. p. 119. *Marrubii viridis faſciculum, et ambroſiae faſciculum . . . poſtea decoque ad craſſitudinem mellis: ex eo vteris ieiunus . . . ad ſanguinis reiectionem ſedandam, et ſtomachum confirmandum.* H.

m. Qui ſanguinem reiecerint) Tabidis. Dioſc. *Dal.*

mie vtile, ſcopis *n.* eius cum panico aqua deco-ctis, vt aſperitas ſucci mitigetur. Imponitur *o.* ſtrumis cum adipe. Sunt qui viridis ſemen quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei et ſalis, [1] ſorbere ieiunos ad tuſſim iubeant. Alii *p.* nihil comparant in eadem cauſa marrubii et feniculi ſuccis ad ſextarios ternos expreſſis, decoctiſque ad ſextarios duos, [2] tum addito mellis ſextario, rurſus decocta ad ſextarios duos, ſi cochlearii menſura in die ſorbeatur in aquae cyatho. Et *q.* virilium vitiis tuſum cum melle mire prodeſt. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, conuulſis, ſpaſticis *r.* neruis ſalutare. Potum aluum ſoluit cum ſale et aceto. Item *s.* menſtrua et ſecundas mulierum. Arida *t.* farina cum melle ad *v.* tuſſim ſiccam efficaciſſima eſt.

1. *ſorberi ieiunis. M et Ch.* 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. cum add. Gr. et Al.*

n. Scopis) Faſciculis manualibus. *Dal.*

Scopis) Conſentit cum Dal. H.

o. Imponitur) Marcellus Emp. c. 15 p. 109. Apul. c. 45. tit 8. *Ad omnem duritiam: Herba marrubium tuſa cum axungia, et impoſita, mire ſanat.* H.

p. Alii) Ita fere Marcell. Emp. cap. 16. p. 116. ſq. H.

q. Et virilium vitiis, etc.) Folia cum melle illita, ſordida vlcera purgant, nomen ſiſtunt. Dioſc. *Dal*

Et vir.) Hulceribus ſordidis genitalium. Dioſcor. III. 119. H.

r. Spaſticis) Contractis ac rigentibus. Apuleius, c. 45. t. 9. *Si quis ab opere laſſus inciderit in languorem, et neruorum habuerit dolorem et ſpaſmum: herbae marrubii ſucco cum oleo roſaceo permixto perunges eum: ſine mora ſanabitur.* H.

s. Item) Dioſcor. l. c. et Q. Serenus cap. 35. p. 148. ex ed. Pithoei. H.

t. Arida) Dioſcorid. l. c. H.

v Ad tuſſim ſiccam efficaciſſima eſt) Ob humoris craſſitiem. *Dal.*

eſt. Item ad gangraenas x., et pterygia. Succus y. vero auriculis, et naribus, et morbo z. regio, minuendaeque bili cum melle prodeſt. Item a. contra venena inter pauca potens. Ipſa b. herba ſto-

x. *Gangraenas et pterygia*) Cancrum eſſe gangraenam putat Nonius, quamuis eas aegritudines medici diſtinguant. Lucil. Lib. I. Sat. — *ſerpere vti gangraena malum atque Herpes ita poſſet.* Varro περὶ ἐξαγωγῆς, *Non vituperamus, cum ſciamus digitum praecidi oportere ſi ob eam rem gangraena non ſit ad brachium ventura.* Idem Lib. II. de vita Pop. Roman. metaphorice: *Quo facilius animaduertatur per omnes articulos populi hanc mali gangraenam ſanguinolentam permeaſſe, nempe morum labem et corruptionem.* Dal.

Et pter.) Celſus, VI. 19. *In digitis recedere ab vngue caruncula cum magno dolore conſueuit: πτερύγιον Graeci appellant.* Sunt ab his diuerſa πτερύγια τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς vngues in oculis orientes: de quibus idem Celſus VII. 7. *Vnguis vero, quod πτερύγιον Graeci vocant, eſt membranula neruoſa, oriens ab angulo, quae nonnumquam ad pupillam quoque peruenit, eique officit. Saepius a narium, interdum etiam a temporum parte naſcitur*, etc. De priore πτερυγίȣ genere, τȣ̃ ἐν δακτύλοις hic locus accipiendus eſt. Concinit Plinio Dioſc. III. 119. H.

y. *Succus*) Dioſcor. l. c. Galen. quoque de fac. ſimpl. med. VIII. p. 221. H.

z. *Morbo regio*) Naribus morbum regium purgat. Dioſc. *Dal.*

a. *Item*) Contra aconita, Nicander in Alex. p. 130. Dioſc. Εὐπ. II. 137. p. 120. Apul. c. 45. tit. 1. *Contra venenum, ſi quis ſumſit: Herbae marrubii ſuccum dabis ex vino vetere*, etc. H.

b. *Ipſa*) Vide N. et Em. N. XXXVII. (paulo poſt) et Apuleium adi, cap. 45. tit. 2. *Ad ſtomachi dolorem: Herbae marrubii ſuccus potus*, etc. *Ipſa*) Prius legebatur, *pectoris purgat. Cum iride et melle vrinam ciet.* Vitioſam hanc interpunctionem eſſe Dioſcorides admonuit, cuius haec verba III. 119. de marrubio agentis: Ἀνάγει καὶ πάχος ἐκ θώρακος, ἴριδος ξηρᾶς μιγείσης. *Craſſam quoque pituitam pectore contentam, admixto iride*

ſtomachum et [1] exſcreationes pectoris purgat, cum iride et melle. Vrinam ciet: Cauenda *c.* tamen exhulceratae veſicae, et renum vitiis. Dicitur *d.* ſuccus et [2] claritatem oculorum adiuuare. Caſtor *e.* marrubii duo genera tradit: nigrum, et quod magis probat, candidum. In *f.* ouum inane ſuccum addit is, [3] ipſum quum infundit melle aequis portionibus, tepefactum; vomicas *g.* rumpere, purgare, perſanare promittens; illitis *h.* etiam vul-

1. *Excreationes pect. purgat cum iride et melle vrinam Gr. et Al.* 2. *Sic ex* MSS. *em. Hard. conſ. Ch. ſuccus clarit. Gr. et Al.* 3. *ipſumque infuſo melle, etc. perſanare promittit: illinit etiam vulnera a cane facta tuſo. V.*

de ſicca, exſcreatione purgat. H.

c. Cauenda) Dioſcor. III. 119. Κύςει μέν τοι καὶ νευροῖς ἀθετεῖ. H.

d. Dicitur) Cum vino et melle inunctus. Dioſc. l. c. et Galen. de fac. ſimpl. med. VIII. p. 221. Oleo quoque in quo marrubii folia maduerint. Theod. Priſc. I. 10. *de oculorum cauſis.* H.

e. Caſtor) Hoc etiam Dioſcorid. l. c. hoc et Theophr. Hiſt. VI. 2. hoc alii faciunt. Πράσιον candicans a Dioſc. deſcribitur III. 119. Μέλαν πράσιον, quod nigrum eſt Caſtoris marrubium, βαλλωτὴ etiam Graece dicebatur: de qua Dioſc. idem l. c. c. 117 Βαλλωτή, οἱ δὲ μέλαν πράσιον καλοῦσι. Nigri marrubii formam ac vires perſequitur vberius paulo Plin. XXVII. 30. Huius iconem Dodonaeus exhibet pag. 90. Candidi Matth. *in* Dioſc. III. p. 828. Vtrumque in horto Regio vidimus. H.

f. In ouum) Marc. Emp. hoc medicamentum ita digerit cap. 17. p. 125. *Ouum incoctum in calycem defunditur, et teſta eius ſucco marrubii impletur, et in ipſum calycem defunditur, et mellis optimi deſpumati tantumdem: omnia haec in ſe permiſcentur, ac tepefacta hauriuntur: miro modo vomicas rumpunt, et ad ſanitatem laborantem ſtomachum perducunt.* H.

g. Vomicas rumpere) Internos abſceſſus. *Dal.*

h. Illitis) Ad verbum haec

vulneribus a cane factis [1] tuſo cum axungia veteri.

XC. Serpyllum a *k.* ſerpendo putant dictum. Quod *l.* in ſilueſtri euenit, in petris maxime. Satiuum *m.* non ſerpit, ſed *n.* ad [2] palmae altitudinem increſcit. Pinguius *o.* voluntarium, et candidioribus foliis ramiſque, aduerſus *p.* ſerpentes efficax, maxime *q.* cenchrin, et ſcolopendras terreſtres ac

1. *tuſum cum ax. vetere*, *Cb.* 2. *palmi Gr. et Al.*

haec Plinius Valer. III. 51. H.

i. Serpyllum) Et Graece ἕρπυλλος ἀπὸ τοῦ ἕρπειν inquit Dioſc. III. 46. quoniam radicatur, quacumque ſui parte terram attingit. H.

k. A ſerpendo putat dictum) A ſerpendo putant dictum, quod in ſatiuo euenit in petris maxime. (a maceriis demiſſum prolixius creſcit. D.) ſilueſtre ac voluntarium non ſerpit, ſed ad palmi altitudinem increſcit. Satiuum origano ſimile foliis ramiſque, ſed candidioribus. Dioſcor. *Dal.*

l. Quod) Et illud ſerpyllum vulgare repens, quod a Cluſio pingitur Hiſt. rar. plant. III. p. 359. viſum a nobis in horto Regio. H.

m. Satiuum) Vt Theophr. Hiſt. VI. 7. ſic etiam Plinii ſatiuum ſerpyllum, ſiue hortenſe, non aliud eſt quam ſilueſtre Dioſcoridis in hortis ſatum, vti ante nos Matthiolus, etſi paulo obſcurius, animaduertit in Dioſc. III. p. 725. Vt intelligas temere Dalecampium Cenſoriam animaduerſionem hoc loco in Plinium diſtrinxiſſe, perinde ac ſi ſatiui ſilueſtriſque ſerpylli formam imprudenter miſcuerit. H.

n. Sed ad palmi altitudinem increſcit) Parui: nimirum ad quatuor digitorum, ſiue trium pollicum altitudinem. *Dal.*

Sed) Ita recte Colb. 2. non *palmi*, vt editi: vel *palmum*, vt alii MSS. H.

o. Pinguius) Illud ipſum, quod in hortis ſeritur, quum ſponte prouenit: quamobrem ſilueſtre, vt diximus, a Dioſc. appellatur. H.

p. Aduerſus) Dioſc. III. 46. Καὶ πρὸς ἑρπετὰ πινόμενός τε καὶ καταπλασσόμενος. H.

q. Maxime) Genus id ſerpentis eſt, quod et κεγχρίδιον

ac marinas, et ſcorpiones, decoctis [1] ex vino ramis foliiſque. Fugat *r.* et odore omnes, ſi [2] vratur. Et *s.* contra marinorum venena praecipue valet. Capitis *t.* doloribus decoctum in aceto illinitur *tt.* temporibus ac fronti cum roſaceo. Item *v.* phreneticis, lethargicis: contra *x.* tormina, et vrinae [3] difficultates, anginas, vomitiones, drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur et ad *y.* iocinerum [4] *z.* deſideria. Folia *a.* obolis quatuor dantur

1. *Sic ex* MSS. *H. conſ. Cb. vino Gr. et Al.* 2. *vretur. Cb.* 3. *difficultates. Cb.* 4. *ardores, phlegmonas. Dioſc. dolores. V. deſiderium. Cb.*

διον Dioſc. in Ther. nominat, c. 22. Pluribus hunc maculis variatam tingere aluum Lucanus docet IX. 713. quae quoniam milii ſeminibus ſimiles ſunt, quam frugem Graeci κέγχρον vocant, nomen hoc ſerpenti fecerunt. H.

r. Fugat) Plin. Val. IV. 38. H.

s. Et contra marinorum venena, etc.) Conſentit cum Hard. *Dal.*

Et contra) Leporis marini, draconis, paſtinacae. H.

t. Capitis) Dioſc. III. 46. Plin. Val. l. c. et Apuleius cap. 99 tit. 1. ambo iiſdem verbis. Scrib. Larg. Comp. med. cap. 1. Ad capitis dolorem. H.

tt. Illinitur temporibus) Καταβρέχεται Dioſcor. affunditur. *Dal.*

v. Item) Dioſc. l. c. H.

x. Contra) Dioſc. et Plin. Val. ll. cc. Marcell. Emp. c. 27. p. 196. *Serpyllum ad ad pondus victoriati argentei tritum bene valenti ex vino, febriculento ex aqua potui datum, omnes ventris dolores ſedat.* H.

y. Ad) Ad ea omnia, quae iecur deſiderat, quae opus habet. Sic oris deſideria dicit idem XXII. 50. Thoracis praecordiorumque deſideria, XXVII. 109. Corporum deſideria ſuperius XI. 111. Ad iocineris inflammationes prodeſſe ſerpyllum ſcribit Dioſc. l. c. H.

z. Deſideria) Ardores, phlegmonas. Dioſc. *Dal.*

a. Folia) Plin. Valer. IV. 38. H.

tur ad lienem ex aceto. Ad *b.* cruentas exſcreationes teritur in cyathis duobus aceti et mellis.

XCI. Siſymbrium *c.* ſilueſtre a quibuſdam [1] thymbraeum appellatum, pedali non amplius altitudine. Quod *d.* in riguis naſcitur, ſimile naſturtio *e.* eſt. Vtrumque *f.* efficax aduerſus aculeata ani-

1. *ſerpyllum.* *Dioſc.*

b. Ad cruentas exſcreationes) Dioſcoridi cruentos vomitus ſedat eius ſuccus, ad drachmas quatuor potus ex aceto. *Dal.*

Ad cr.) Plin. Valer. l. c. H.

c. Siſymbrium ſilueſtre a quibuſdam) Siſymbrium a quibuſdam appellatum ſilueſtre ſerpyllum. *Dioſcorid.* Apud Ariſtophanem ſiſymbrio ſponſi coronantur hilares alioqui, et nuptiarum expectatione laeti, vnde νυμφίων βίος, ſolutus et voluptarius, ὑμεῖς μὲν ἄρα ζῆτε νυμφίων βίον. Rhod. cap. 24. L. XXVIII. *Dal.*

Siſymbrium) A quibuſdam ſerpyllum ſilueſtre appellatum, inquit, Dioſcor. II. 155. Σισύμβριον, οἱ δὲ ἕρπυλλον ἄγριον καλοῦσιν. Theophraſtum, credo, indicat, qui hiſt. VI. 7. ἕρπυλλον ἄγριον in montibus ait θυμβρώδη naſci, thymbrae ſimilem: atque inde thymbraei appellatio ſiſymbrio indita. Siſymbrium eſt hortenſe Matthioli, in Dioſc. II. p. 485. H.

d. Quod) Hoc ſiſymbrium Dioſcoridis alterum II. 156. Σισύμβριον ἕτερον . . . ἔνυδρός ἐστι πόα. Prius enim in culto ſolo oritur, ἐν χέρσοις φύεται. Aquaticum a Dodonaeo pingitur, p. 97. idem ſiſymbrium ſilueſtre Matthioli in Dioſcorid. II. p. 486. *Mente ſauvage*, quoniam ſilueſtris mentae genus eſt. H.

e. Simile naſturtio eſt) Guſtu, Dioſc. *Dal.*

Simile) Naſturtium guſtu repraeſentat, atque idcirco cardaminen vocant, inquit Dioſc. II. 156. Καρδαμίνην ἔνιοι λέγουσι, διὰ τὸ ἐοικέναι καρδάμῳ τὴν γεῦσιν. H.

f. Vtrumque efficax) Prius, Dioſc. *Dal.*

Vtrumque) Hoc de ſolo priore quod in ſicco naſcitur, Dioſcorides prodidit, qui conciſae nimium breuitati ſtudens, multa praetermiſit. H.

animalia, vt crabrones, et ſimilia. Quod *g.* in ſicco ortum, odorum eſt, et inſeritur coronis, anguſtiore *h.* folio. Sedant *i.* vtraque capitis dolorem. Item [1] epiphoras, vt Philinus tradit. Alii panem addunt: alii per ſe decoquunt in vino. Sanat *k.* et epinyctidas, cutiſque *l.* vitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impoſitum, diebuſque detractum. Vomitiones *m.*, ſingultus, tormina, ſtomachi diſſolutiones cohibet, ſiue in cibo ſumptum, ſiue ſucco potum. Non edendum grauidis, niſi mortuo conceptu. Quippe etiam impoſitum eiicit. Mouet *n.* vrinam cum vino potum;

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. cenſ. V. epiph. vt Plinius tradit. Ch. corrupta, ſed ex qua lectione illa Veteris confirmetur. Epiphoras. deletis, vt Philinus Gr. et Al.*

g. Quod in ſicco ortum, etc.) Quod in ſicco ortum mentae hortenſi ſimile eſt, odoratius, latiore folio, et coronis inſeritur. *Dioſcor.* Dal.

Quod) Hortenſe Matthioli ſiſymbrium, vt diximus: quod, quemadmodum Dioſcorid. ait l. c. foliis latioribus eſt, quam menta hortenſis, odoratius idem, et coronis inſeritur. H.

h. Anguſtiore) Quam quod in riguis naſcitur. H.

i. Vtraque capitis) Prius Dioſc. idque folio fronti et temporibus illito. *Dal.*

Sedant) Hoc de ſolo priore rurſum Dioſcorid. II. 155. ſed negligentius, vt opinor: Τὰ δὲ φύλλα ἐπιπλάσσεται πρὸς κεφαλαλγίαν κατὰ τῶν κροτάφων καὶ τοῦ μετώπου. H.

k. Sanat) Hoc vero de ſolo poſteriore ſiue aquatico, Dioſc. II. 156. Ἀποκαθαίρει δὲ καὶ φακοὺς καὶ ἔφηλιν καταπλασθέντα δι' ὅλης τῆς νυκτὸς, ἕωθεν δὲ ἀποκλυσθέν. H.

l. Cutiſque vitia) Ephelidas, maculas ſole contractas, et lentigines in ſole contractas, et lentigines in facie. Dioſcorides *mulierum*, non addit, atque id de poſteriore. *Dal.*

m. Vomitiones) Haec de priore pariter, quod in ſicco oritur, Dioſc. II. 155. Galen. de fac. ſimpl. m. VIII. p. 229. H.

n. Mouet vrinam cum vino potum) Vtrumque et mox, ſilue-

tum; [ſilueſtre *o.* [1] et calculos. Quos *p.* vigilare opus ſit, excitat infuſum capiti cum aceto.

XCII. Lini ſemen cum aliis quidem in vſu eſt: et *q.* per ſe mulierum cutis *r.* vitia emendat in facie. Oculorum aciem ſucco adiuuat. Epiphoras cum thure, et aqua, aut cum myrrha ac vino ſedat: parotidas *t.* [2] cum melle, adipe, aut cera: ſtomachi [3] ſolutiones inſperſum polentae modo: anginas *v.* in aqua et oleo decoctum, et cum aniſo

1. eiicit. V. *2. cum melle aut adipe Gr. et Al.* *3. diſſolutiones. Dal. vt paulo ante.*

ſilueſtre, prius. Dioſcorid. *Dal.*

Mouet) Hoc de vtroque etiam Dioſcor. prodit, II. p. 155. 156. Marc. item Empir. cap. 26. p. 180. et Apul. cap. 105. t. 1. *Ad veſicae dolorem, et ſtranguriam: Herbae ſiſymbrii contriti exceptos ſuccos vnciis duabus . . . ex vino potui dato, etc.* H.

o. Silueſtre) Illud ſilueſtre, quod in ſicco oritur, Dioſc. II. 155. H.

p. Quos vigilare opus ſit) Somnolentos, veternoſos, lethargicos. *Dal.*

Quos) Adſtipulatur. H.

q. Et per) Sine vlla admixtione rei cuiuſcumque: quo ſenſu *per ſe* vſurpatur a Scribonio Largo Comp. 2. 10. 19. 23. 189. etiam et Comp. 108. *Vomitus per ſe factos*, id eſt, ſponte. H.

r. Cutis vitia emendat) Ephelidas, et varos, crudum illitum cum nitro et fico Dioſcor. *Dal.*

Cutis) Ἐφήλεις etiam, hoc eſt, vitia cutis in facie ab inſolatione Dioſcor. II. 125. H.

s. Epiphoras cum thure) Omnem inflammationem cum aqua, melle, exiguo oleo, aut cum melle cocto. Dioſcor. *Dal.*

Epiphoras) Omnem inflammationem Dioſcor. l. c. H.

t. Parotidas) Iiſdem verbis Plin. Valer. l. 13. At pro melle lixiuium Dioſcorides adhibet, l. c. σὺν κονίᾳ. H.

v. Anginas) Vide N. et Em. N. XXXVIII. (hic poſ.) *Ang.*) In MSS. vbique, vti monuimus, hoc loco *aneſo* pro *aniſo* ſcribitur. Sed anethum legerunt, Marcell. Emp.

aniſo illitum. Torretur, vt aluum ſiſtat. Coeliacis *x.*, et dyſentericis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores eſtur cum vua paſſa. Ad *y.* phthiſin vtiliſſime e ſemine fiunt ecligmata. Muſculorum, neruorum, articulorum, [1] ceruicum *z.* duritias, cerebri *a.* membranas mitigat farina ſeminis, nitro, aut ſale, aut cinere additis. Eadem cum

 fico

1. *ceruicis Vett.*

Emp. cap. 15. p. 106. *Lini ſemen*, inquit, *et anethum, cum ſale: et oleo, et aceto decoctum, bene contra faucium dolores gargarizabitur.* Et p. 108. ad fauces curandas rurſum anethum adhibet. Et Plin. Val. I. 52. cui lemma inſcriptum, *Anginae medendo: Lini ſemen*, inquit, *et anethum in oleo et aqua decoctum ad tertias, imponitur: acetum item et ſal gargarizetur.* Et cap. 45. de tonſillarum vitio: *Lini ſemen*, inquit, *et anethum in oleo et aqua decoctum imponitur, et acetum gargarizatur.* H.

x. Coeliacis) Dioſcor. II. 125. H.

y. At phthiſin) Plin. Val. I. p. 63. Quid ſit phthiſis ex Celſo diſces III. 22. *Tertia eſt*, inquit, *longeque periculoſiſſima ſpecies tabis, quam Graeci φθίσιν nominauerunt. Oritur fere a capite: inde in pulmonem deſtillat: huic exulceratio accidit: ex hac febricula leuis fit quae etiam quum quieuit, tamen et repetit. Frequens tuſſis eſt, pus exſcreatur, interdum cruentum aliquid. Quidquid exſcreatum eſt, ſi in ignem impoſitum eſt, mali odoris eſt.* Educi ea quae pectori intus haerent, eo ecligmate etiam Dioſc. affirmat l. c. Et Theophr. Priſc. II. p. 2. cap. 10. de empyicis: *Eclegmate vtor, quod ex lini ſemine frixo, cum nucleis et melle deſpumato conficitur.* H.

z. Ceruicum) Rigorem. Marcell. Emp. c. 18. p. 127. *Farina lini ſeminis addito nitro ex vino calido, in modum malagmatis temperatur, et imponitur: ceruicum dolori ſtatim medetur.* H.

a. Membranas mitigat) Inflammatas. *Dal.*

Cerebri) Inflammatas. Inde eſt quod ad dolores capitis puerorum lini ſemen tritum ex aqua commendat Marc. Emp. c. 1. pag. 88. Et

ſico [1] idem concoquit ac maturat. Cum *b.* radice vero cucumeris ſilueſtris extrahit quaecumque *c.* corpori inhaereant. Sic *d.* [2] et fracta oſſa. Serpere *e.* hulcus in vino decocta prohibet, eruptiones *f.* pituitae cum melle. Emendat vngues ſcabros cum *g.* pari modo naſturtii: [3] teſtium *h.* vitia et ramices cum reſina et [4] myrrha: et gangraenas ex aqua. Stomachi dolores cum feno Graeco ſextariis vtriuſque decoctis in aqua mulſa. Inteſtinorum et thoracis pernicioſa vitia, clyſtere in oleo, [5] aut melle.

XCIII. Blitum *k.* iners *l.* videtur ac ſine ſapore, aut acrimonia vlla. Vnde conuicium feminis

1. et idem. M. totidem. V. item. Dal. 2. *effracta. Ch.* 3. *Sic et M. et teſtium Gr. et Al.* 4. *murrha Gr.* 5. *Sic ex* MSS. *H. conſ. Ch. oleo et melle Gr. et Al.*

Et phreneticorum, quibus *iugis inſomnietas eſt ex meningis tenſione, ſucco lini ſeminis irrigari articulos* praecipit Theodor. Priſc. II. p. 1. c. 2. H.

b. Cum rad.) Ad verbum haec Marc. Emp. cap. 34. p. 233. et Plin. Val. III. 49. H.

c. Quaecumque) Aculeos, ſpicula. H.

d. Sic et) MSS. R. Colb. Ch. *ſic effracta.* H.

e. Serpere) Plin. Val. III. 22. pariter *in vino decocta.* Marc. Emp. cap. 4. p. 42. *ex melle adpoſita.* H.

f. Eruptiones) Marc. Emp. et Plin. Val. II. cc. H.

g. Cum pari) Adiicit Dioſcorid. II. 125. et parem etiam mellis menſuram. H.

h. Teſtium) Marc. Emp. cap. 33. p. 228. *Farina lini ſeminis, cum reſina et myrrha pari pondere permixta, et impoſita teſticulis, dolori ac tumori eorum ſubuenit.* Sic etiam Plin. Valer. II. 42. Adde et Th. Priſc. I. 25. *ad veretri dolores.* H.

i. Stomachi) Plin. Valer. iiſdem verbis II. 15. H.

k. Blitum) Ad verbum haec Plin. Val. IV. 9. Gallis *Blettes*, ou *Betes.* Iconem apud Lobelium vide in Obſſ. p. 125. In Narbonenſi Gallia *Turgon* vocant, inquit Ruellius II. p. 356. H.

nis *m.* apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho *n.* inutile eſt. Ventrem *o.* adeo turbat, vt choleram faciat aliquibus. Dicitur *p.* tamen aduerſus ſcorpiones potum e vino prodeſſe, et clauis pedum illini: item lienibus, et temporum *q.* dolori, ex oleo. Hippocrates *r.* menſtrua [1] ſiſti eo cibo putat.

XCIV.

1. *cieri. Ex Hipp. l. II. de diaet. Cb.*

l. Iners videtur ac ſine ſapore) Εὐηθὲς, εὐτελὲς, μωρὸν λάχανον. *Dal.*

m. Vnde conuitium feminis, etc.) Βλιτάδες eae dicuntur, εὐτελεῖς Plauto *luteae*, et *bliteae*, a luto et blito. Catullus: *Non aſſis facies, o blitum lupanar*, id eſt, meretrix fatua *Scalig. in Varr.* Plautus in Trucul. Lutea contemptiſſima, nullius pretii, e luto facta. βλὰξ, ſtolidus, ineptus, in ſulſus. βλιτὰς γυνὴ Suidae iners, ſtupida, fatua. βλιτομάμος Ariſtophani, ſtolidus more puellulorum. Inde vox Gallica, *Belitre.* Dal.

Vnde) Plautus in Truc. Act. IV. ſc. 4. *Blitea et lutea eſt meretrix, niſi quae ſapit in vino ad rem ſuam.* Viles, abiectas, fatuaſque mulieres βλιτάδας antiqui vocabant. Suidas Βλιτάδας οἱ παλαιοὶ τὰς εὐτελεῖς γυναῖκας ἔλεγον. Quod nomen adhuc in noſtrum vulgus manauit, ſocordes ignauoſque homines *Beliteros* Graeca imitatione nominans, inquit Ruellius l. p. 75. Feſtus: *Blitum, genus oleris a ſaporis ſtupore appellatum eſſe e Graeco putatur, quod ab his βλὰξ dicatur ſtupidus.* At Graecis quoque βλίτον eſt Heſych. Βλίτον, λαχάνου εἶδος. Schol. Ariſt. Βλίτον μωρὸν εἶναι δοκεῖ λάχανον. *Blitum videtur eſſe olus inſipidum.* H.

n. Stomacho) Tamen bonam aluum facere Dioſc. vere dixit II. 143. H.

o. Ventrem adeo turbat) Theopompus comicus apud Athen. XIV. παῦσαι κυβεῦσον μειράκιον, καὶ τοῖς βλίτοις διαχρῆ τὸ λοιπὸν, κοιλίαν σκληρὰν ἔχεις, τὰ πετραῖα τῶν ἰχθιδίων ἀπέσθιε. Victorius c. 13. Lib. III. *Dal.*

Ventrem) Haec totidem verbis Plin. Val. IV. 9. H.

p. Dicitur) Plin. Val. l. c. H.

q. Temporum) Sic Appollonius apud Galen. κατὰ τό-

XCIV. (XXIII.) Meum *s.* [1] in Italia non niſi a medicis ſeritur, et iis admodum paucis. Duo genera *t.* eius. Nobilius Athamanticum vocant, illi tamquam ab Athamante inuentum, hi quoniam laudatiſſimum in *v.* Athamante reperiatur; foliis *x.* [2] aniſo ſimile, et caule aliquando [3] bicubitali

1. *Sic et Ch. Meon. M. Meu. Gr. et V.* 2. *anetho. Dioſc.* 3. *bipedali. Ch.*

τόπ. I. p. 368. Βλίτον τρίψας σὺν ἐλαίῳ διεὶς, χρῶ. H.

r. Hippocrates) Ita libri omnes, et Plinius quoque Val. IV. 9. *Hippocrate*, inquit, *praecipiente ad ſiſtenda omnia menſtrua feminarum in cibo dandum.* Hippocrates ſane de diaeta II. 26. Βλιτὸν θερμὸν, ȣ̓ διαχωρητικόν. *Blitum calidum eſt, non mouens aluum.* H.

s. Meum) Dioſcor. I. 3. Μῆον τὸ καλȣ́μενον Ἀδαμαντικὸν γεννᾶται πλεῖστον ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἱσπανίᾳ. Galeno de Antid. I. 7. p. 878. Μεῖον Ἀδαμαντικόν. Vidimus in horto Regio, quale depingitur a Dodonaeo p. 320. Meum in Italia reperiri, et in Calabria, quidem ab incolis *Imperatrice* appellari, in Montibus Nurſinis *Spicura*, alibi aliter, ſcribit Anguillara, L. de ſimpl. part. I. p. 20. etiam et in Gallia obuium. Deſcribitur a Charaſio in Pharm. p. 134. Noſtris officinis, inquit Ruellius II. p. 284. anethum ſilueſtre hodie vocatur, quod anethum plane videatur imitari foliis, et vmbella, et caule: vnde quidam herbarii tortuoſum anethum appellauere. H.

t. Duo genera eius) Macedonicum ſcilicet et Hiſpanicum. Non quidem ea duo diuerſa genera ſunt: ceterum iis in locis plurimum gignitur. *Dal.*

v. In Athamante reperiatur) Monte Phthiotidis Theſſaliae, ſupra cap 8. L. IV. *Dal.*

x. Foliis) Vide N. et Em. N. XXXIX. (hic coll.) *Foliis)* Et hic rurſum in MSS. omnibus R. Colb. etc. vt proxime ante monuimus *aneſo* legitur. Verum haud dubie *anetho* legendum, res ipſa et ſimilitudo mei anethique foliorum admonet. Adde Dioſc. I. 3. Μηȣ̃ν . . . ὅμοιον καυλῷ καὶ τοῖς φύλ-

tali *y.*, radicibus multis [1] et obnigris *z.*, quibuſdam altiſſimis: Minus rufum, quam *a.* illud, alterum. Ciet *b.* vrinam in aqua [2] potum, radice *c.* trita vel decocta. Inflationes *d.* ſtomachi mire diſcutit. Item tormina, et *e.* veſicae vitia: vuluarumque *f.* [3] articulis cum melle, infantibus *g.* cum apio illitum imo ventri vrinas mouet.

XCV. Feniculum *h.* nobilitauere ſerpentes guſtatu, vt *i.* diximus, ſenectam exuendo, oculorumque aciem ſucco eius reficiendo: vnde *k.* intellectum

1. *oblongis, nigris. M.*
2. *potum. Radice tr. vel decocta inflationes. V.*
3. *art. cum melle prodeſt. Infant. V. articulis dolentibus prodeſt: thoracis item fluxionibus cum melle. Infant. Alii. V.*

Φύλλοις ἀνήθῳ· παχύτερον δὲ τοῦ ἀνήθου. Habet eadem quoque interpres Oribaſii L. XI. f. 206. H.

y. Bicubitali) Sic Dioſc. I. 3. Δίπηχυ πᾶν ἀναβαῖνον. Sic Oribaſii interpres XI. f. 206. Sic rerum ipſa natura poſtulare videtur. Tamen MSS. omnes R. Colb. Ch. *bipedali.* H.

z. Et obnigris) In MSS. R. Colb. etc. *obolis, nigris.* Forte *oblongis, nigris.* Dioſcor. μακραῖς. Oribaſii interpres, *longis.* H.

a. Quam) Quam Athamanticum. H.

b. Ciet) Dioſc. l. c. Galen. de fac. ſimpl. med. VII. p. 209. H.

c. Radice trita vel decocta) Citra coctionem. Dioſcor. *Dal.*

d. Inflationes) Dioſcorid. l. c. Galenus quoque l. c. ſed hanc exceptionem iſte adiicit, quod ſimul caput laedat: ſi tamen largius bibatur, inquit Dioſcorid. H.

e. Veſicae vitia) Farctae ac praecluſae. Dioſc. *Dal.*

Et veſ.) Dioſc. l. c. H.

f. Vuluarumque) Subintellige ex ſequentibus, illitum vrinas mouet. H.

g. Infantibus) Dioſc. I. 3. apium praetermiſit. H.

h. Feniculum) Haec iiſdem verbis Plin. Val. IV. 24. H.

i. Vt diximus) L. VIII. 41. Habet et iſtud Dioſcor. III. 81. H.

k. Vnde intellectum eſt, etc.) Nicander in Theriacis: — *μαράθρου εὐήχυτος ὄρπηξ*

lectum eſt, [1] hominum quoque caliginem praecipue eo [2] leuari. Colligitur hic *l.* caule turgeſcente. In Sole ſiccatur, inungiturque ex melle. Vbique hoc eſt. [3] Laudatiſſimus *m.* in *n.* Iberia e *o.* lacrymis fit, et ex ſemine recenti. Fit *p.* [4] etiam et e radicibus, prima germinatione inciſis.

XCVI. Eſt et in hoc genere ſilueſtre, quod alii hippomarathron, alii *q.* [5] myrſineum vocant, foliis maioribus, guſtu acriore, procerius, brachiali

1. *hominem, etc. leuare. Ch.* 2. *releuari. M.* 3. *Laudatiſſimus tamen in Ib. V.* 4. *Sic ex* MSS. *H. conſ. Ch. etiam e rad. Gr.* 5. *murrhineum, quod murrham oleat radix: vel murrhinum. Dal.*

πηξ Βοσκητεὶς ὠκύντε καὶ αὐγήεντα τίθησι. *Dal.*

Vnde int.) Plin. Val. l. c. Q. Seren. cap. 14. p. 133. *Si tenebras oculis obducit pigra ſenectus, Expreſſae marathro guttae cum melle liquenti Detergere malum poterunt: vel vulturis atri Fella, chelidoniae fuerint queis gramina mixta.* Adde Galen. de fac. ſimpl. med. VII. p. 206. H.

l. Caule turgeſcente) E ſcapo, foliis, viridi ſemine, ramulis, et radicibus prima germinatione. *Dioſcorid.* Dal.

Caule) Quod fit, quum primo germinat, κατὰ τὴν πρωτὴν ἐκβλαστησιν, inquit Dioſc. III. 81. H.

m. Laudatiſſimus) Dioſc. l. c. Caulem, inquit, medium, dum floret herba, demetunt indigenae, ignique admouent: quo facilius vi caloris veluti exſudans, lacrymam ſeu gummi remittat. H.

n. In Iberia) In Iberia caulem medium, dum floret, ruſtici demetunt, et igni admouent. Calfactus is ſuccum lacteum (ὀπὸν) exudat gummi ſimilem, altero ſucco efficaciorem ad oxydercica et ocularia medicamenta. *Dioſcor.* confuſe et perturbate hoc Plinius. *Dal.*

o. E lacrymis fit) Gummoſo liquore, quem igne vicinus caulis veluti lacrymatur. *Dal.*

p. Fit) Iiſdem verbis Dioſcor. l. c. H.

q. Alii) Mallem traiecta litte-

li craſſitudine, radice candida. Naſcitur in calidis, ſed ſaxoſis. Diocles *r.* et aliud hippomarathri genus tradit, longo et anguſto folio, ſemine coriandri. Medicinae *s.* [1] in ſatiuo, ad ſcorpionum ictus et ſerpentium, ſemine in vino poto. Succus *t.* et auribus inſtillatur, vermiculoſque in his necat. Ipſum condimentis prope omnibus inſeritur: oxyporis etiam aptiſſime. Quin *v.* et panis cruſtis ſubditur. Semen *x.* ſtomachum diſſolutum adſtringit, vel in febribus ſumptum. Nauſeam *y.* ex aqua tritum ſedat. Pulmonibus *z.* et iocineribus laudatiſſimum. Ventrem *a.* ſiſtit, quum modice

1. *inſitiuo.* *Ch.*

litterula *ſmyrneum* legi. Nam Anacreon in L. rei herbariae, ſeu περὶ ῥιζοτομικῆς, σμυρνεῖον vocari ſcribit, teſte Nicandri Schol. Ther. p. 28. Smyrnium porro dici potuit, quod, vti de altero ſmyrnio Plinius refert XIX. 62. myrrham radice reſipit. Vidimus in horto Regio quale deſcribitur a Lobelio in Aduu. p. 347. H.

r. Diocles) Haec Dioſc. III. 82. totidem verbis, tacito modo Dioclis nomine Galen. item de fac. ſimpl. med. VII. p. 206. Sed id feniculi genus a nemine adhuc cognitum ait Matthiol. in Dioſcor. III. pag. 777. H.

s. Medicinae) Iiſdem verbis haec Plin. Val. IV. 24. quae de feniculo ſcilicet accipienda ſunt. H.

t. Succus) Plin. Val. l. c. H.

v. Quin et panis cruſtis ſubditur) Vt ammi, melanthium et aniſum. *Dal.*

x. Stomachum diſſolutum aſtringit) Stomachi feruorem extinguit. *Dal.*

Semen) Iiſdem haec iterum verbis Plin. Val. l. c. Q. Seren. cap. 19. de digeſtione et ſtomacho medendo p. 136. H.

y. Ex aqua tritum ſedat) Frigida potum. Dioſcorid. *Dal.*

Nauſeam) Plin. Val. l. c. has vires ſemini pariter Dioſc. III. 82. foliorum decocto attri[illegible]uit. H.

z. Pulmonibus) Plin. Val. l. c. H.

a. Ventrem ſiſtit) Hippomarathron radice aut ſemine

dice ſumitur, vrinam *b.* [1] exciet, et tormina mitigat decoctum, lactiſque *c.* defectu potum [2] mammas *d.* replet. Radix *e.* cum ptiſana ſumpta renes *f.* purgat, ſiue [3] decocto ſucco, ſiue ſemine ſumpto. Prodeſt *g.* et hydropicis radix ex vino cocta. Item conuulſis. Illinuntur *h.* folia tumoribus ardentibus *i.* ex aceto. Calculos *k.* veſicae pellunt. Geniturae abundantiam quoquo modo hauſtum facit. Verendis *l.* amiciſſimum, ſiue ad fouen-

1. *excitat, et tor. mit. totum dec.* V. *ad tormina totum decoctum.* Ch. 2. *mammas replet radice cum ptiſ. ſumpta. Renes.* V. 3. *decocti.* Ch.

ne poto. *Dioſcor.* Dal.

Ventrem) Plin. Val. l. c. H.

b. Vrinam) Dioſcor. III. 81. Apul. c. 124. *Vrinam mouet cibo datum, lac prouocat*, etc. Galenus item de fac. ſimpl. med p. 206. H.

c. Lactiſque) Id vero de hippomarathro Dioſc. III. 82. De marathro ſatiuo, ſeu feniculo Apul. l. c. et Galen. de fac. ſimpl. med. VII. p. 206. Et de ſemine quidem feniculi, Plin. Val. IV. 24. cum Hippocr de nat. mul. text 88. p. 405. qui parem hippomarathro quoque vim ac dotem aſſerit. H.

d. Mammas replet) Si ſatiui coma, vel ſemen cum ptiſſana ſumatur, aut ſi hippomarathri foliorum decoctum hauriatur. *Dioſcorid.* Dal.

e. Radix) Plin. Val. IV. 24. et II. 37. *Radix feniculi cum ptiſana decocta, et in cibo data, renum denſitates relaxat: et eiuſdem radicis ſuccus ad cyathos duos in vino potui datus mirabiliter vitia ſanat.* H.

f. Renes purgat) Renum doloribus prodeſt. *Dal.*

g. Prodeſt) Plin. Val. IV. 24. H.

h. Illinuntur) Plin. Val. l. c. *Tumores, et quae ictu vel repentina indignatione commota ſunt, folia ex aceto trita diſſoluunt.* H.

i. Ardentibus ex aceto) Ex incendio factis, vel carbunculis. *Dal.*

k. Calculos veſicae pellunt) De Hippomarathro id Dioſcor. *Dal.*

l. Verendis amiciſſimum) Tumentibus, vlceratis, pruriginoſis *Dal.*

fouendum radice cum vino coɛta, ſiue contrita in oleo illitum. Multi tumoribus et ſugillatis cum cera illinunt. Et *m.* [1] radice in ſucco vel cum melle contra canis morſum vtuntur, [2] et contra multipedam ex vino. Hippomarathron ad omnia vehementius. Calculos *n.* praecipue pellit. Prodeſt *o.* veſicae cum vino leni, et feminarum menſtruis haerentibus. Efficacius in eo ſemen, quam radix. Modus in vtroque, quod duobus digitis tritum additur in potionem. [3] Petrichus *p.*, qui Ophiaca ſcripſit, et *q.* [4] Miɛton, qui rhizotomumena, aduerſus ſerpentes nihil hippomarathro efficacius putauere. Sane *r.* et Nicander non in nouiſſimis poſuit.

XCVII. Cannabis *s.* in ſiluis primum nata eſt, [5] nigrior foliis, et aſperior. Semen *t.* eius exſtinguere

1. *radicis ſucco. V.* 2. *vel. V.* 3. *Petridius Gr. et Al.* 4. *Myccon. Ch. Miɛtio Gr. et Al.* 5. *Sic ex* MSS. *H. nigrior et foliis aſperior. Ch. nigriore folio, et aſperiore, Gr. et Al.*

m. Et) Plin. Val. l. c. hoc ipſum refert de ſemine; de radice Dioſc. II. 81. H.

n. Calculos) Dioſc. II. 82. Galenus l. c. H.

o. Veſicae cum vino leni) Stranguriae. Dioſc. *Dal.*

Prodeſt) Dioſcorid. l. c. Στραγγουρίας ἰᾶται. H.

p. Petridius qui ophiaca ſcripſit) Scribendum *Petrichus*, non *Petridius*, vt ſupra oſtenſum eſt, ex Nicandri interprete et antiquo exemplari. *Pint.*

q. Et Miɛtion qui Rhizotomumena) Scribo *Miɛton*, non *Miɛtion*: et *Rhizotomica*, non *Rhizotomumena*, ex Nicandri interprete, in Theriacis Miɛtonem citante in Rhizotomicis. *Dal.*

Miɛton) In MSS R. Colb. et Ch. *Miccon:* male. Vide auɛtorum indicem. Miɛtoni interim Dioſc. ſuffragatur l. c. H.

r. Sane) Nunc legitur in Ther. p. 43. aduerſus ſerpentes Ἠὲ καὶ ἱππείου μαράθρου πολυαυξέα ῥίζαν. *Aut magnas grandis radices hippomarathri.* H.

s. Cannabis) In vetuſta inſcriptione ſepulchri Patauini legitur *Canabetum* ſimplici

guere genituram virorum dicitur. Succus *v.* ex eo vermiculos aurium, et quodcumque animal intrauerit, eiicit, ſed cum dolore capitis. Tantaque *x.* vis ei eſt, vt aquae infuſa, coagulare eam dicatur. Et *y.* ideo iumentorum aluo *z.* ſuccurrit pota in aqua. Radix *a.* contractos articulos emollit in aqua

plici *n.* Ea ſic habet: *Inferendi, in area humandi, ſepeliendique ius poteſtaſque eſto, vt huic areae, quam ego definii, et a fronte maceriam duxi, et titulum poſui, vltra eam aream et maceriam in fronte in agro verſus late P. X. retro vſque ad Canabetum haec areae cedet, in qua pedatura neque tumulum fieri volo, vt habeat ea area et a latere acceſſum ſuum.* Briſſonius cap. 16. Lib. II. *Dal.*

Cannabis) Dioſc. III. 166. Κάνναβις ἀγρία . . . τὰ φύλλα ἔχει ὅμοια τῇ ἡμέρῳ τραχύτερα δὲ καὶ μελάντερα. H.

t. Semen) Dioſc. III. 165. de ſatiua cannabi: Galenus quoque de fac. ſimpl. med. VII. p. 184. H.

v. Succus ex eo vermiculos aurium) Cannabis recentis decoctum expreſſa valide herba, piſcatores terreſtrium lumbricorum cauernulis effundentes eos ſtatim euocant. Eiuſdem ſuccus, aut decoctum, tineas equorum ventri inhaerentes eiicit et necat. *Dal.*

Succus) Ex recenti ſemine, inquit, Dioſc. et poſt eum Galen. ll. cc. ſunt qui ſuccum exprimant, ad aurium dolores, ex obſtructione, vt mihi quidem videtur, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, natos, accommodatum maxime. At Plin. Val. I. 10. et Marc. Emp. cap. 76. 80. hunc Plinii locum ſumma fide tranſſcribunt, et ſuo defendunt calculo. H.

x. Tantaque vis ei eſt) Quum Plin. legiſſet cannabis ſilueſtris virgas eſſe althaeae ſimiles, oſcitanter et incogitanter cannabi tribuit, quod althaeae proprium eſt, vt aquam ſpiſſet, quod antea traditum eſt, c. 21. *Dal.*

Tantaque) Quam ipſe vim experimento non didicit, timide profert, nec audet affeuerare. Caute id quidem. H.

y. Et) Aluum ſiſtit iumentorum, quum eſt concitatior: quoniam vim ſpiſſandi habeat, et deſiccandi. H.

z. Aluo ſuccurrit) Concitatae. Dioſc. *Dal.*

a. Radix) Dioſc. III. 166. H.

aqua coćta: item podagras, et ſimiles *b.* impetus. Ambuſtis *c.* cruda illinitur, ſed ſaepius mutatur priuſquam [1] areſcat.

XCVIII. Ferula ſemen anetho ſimile habet. Quae ab vno caule diuiditur in cacumine, femina putatur. Caules *d.* eduntur decocti, [2] commendanturque muſto ac melle, ſtomacho vtiles. [3] Sin *e.* plures ſumpti, capitis [4] dolorem faciunt. Radix *f.* denarii pondere in vini cyathis duobus, bibitur aduerſus ſerpentes. Et ipſa radix imponitur. [5] Sic *g.* et torminibus medetur. Ex *h.* oleo autem et aceto, contra ſudores immodicos, vel in febribus proficit. Succus *i.* ferulae aluum [6] ſoluit fabae

1. *inareſcat.* *V.* 2. *condiuntur.* *V.* 3. *ſed.* *V.* 4. *dolores.* *Gr.* 5. *Semen tor.* *Dioſc.* 6. *ſiſtit.* *V.*

b. Similes) Ἐπιφορὰς, inflammationes et tumores. H.

c. *Ambuſtis cruda illinitur*) Inflammationes mulcet illita, et tumores diſcutit. Dioſc. *Dal.*

d. Caules) Vide quae dicta ſunt XIX. 56. H.

e. Sin) Sic pariter Dioſc. III. 91. H.

f. Radix) Medulla, Dioſcor. *Dal.*

Radix) Q. Serenus c. de ſerpentium morſibus: *Aut ferulae radix potatur in imbre Lyaei.* Dioſc. l. c. non radicem aduerſus ſerpentes, ſed medullam commendat. Nicand. quoque in Ther. p. 43. H.

g. Sic) Hoc de poto ſemine, Dioſc. l. c. H.

h. Ex oleo autem et aceto) Sudores ciet, cum oleo perunćto corpore. Dioſcorid. *Dal.*

Ex) Plin. Val. III. 9. *Radix item ferulae ex oleo et aceto perunctione ſudorem minuit.* H.

i. Succus) Siſtere congruentius forſan diceret: nam coeliacis medullam epotam prodeſſe ſcribit Dioſc. l. c. niſi ſuccus expreſſus e ferula, medullaque ipſa, diſpares habent facultates. H.

bae magnitudine deuoratus. E *k.* viridi [1] medulla vuluis vtilis, et ad omnia ea vitia. Ad *l.* ſanguinem ſiſtendum decem grana ſeminis bibuntur, in vino trita, vel medulla. Sunt qui comitialibus [2] morbis dandum putant Luna quarta, ſexta, ſeptima, [3] ligulae *m.* menſura. Natura ferularum muraenis

1. medulla vultui vtilis eſt, et ad omnia eius. M. Et viride merulla vultuis vtile eſt, etc. Ch. Et viridi ramuſculus, vtilis eſt ad Gr. et Al. 2. bis dandum putent. Ch. 3. lingulae. Ch.

k. E viridi ferula ramuſculus) Herm. Barbarus, *E viridi ferula muſculus*, ſubiicit, tanquam ex Dioſcoride, apud quem eſt ἐντεριώνη· inſuper eſſe codices notat, in quibus *medulla* ſcribatur, non *muſculus* neque *ramuſculus*. Vere ille quidem vtrumque: quamuis Dioſcorides alium ei medullae tribuat, quam hic Plinius. Verba Lib. III. 91. Τῦτυ χλωρῦ ὄντος ἡ ἐντεριώνη πινομένη αἱμοπτοϊκῦς καὶ κοιλιακῦς ὠφελεῖ. At Plinii in membranis, Chifletianus, *Et viride merulla vultuis vtile eſt*: Quatuor noſtri, vt fere ex alio notant: *E viridi medulla vultui vtile eſt et ad omnia eius vitia*: Voſſianus antiquior: *E viridi medulla vultuis vtile eſt ad omnia ea vitia.* Scribendum cenſeo: *E viridi medulla vuluis vtilis eſt ad omnia earum vitia.* Niſi etiam *vtile* malis retinere, vt *Triſte lupus ſtabulis.* Gron.

E viridi) Vide N. et Em. N. XL. (hic adi.) *E viridi*). Libri hactenus editi. *Et viridi ferula ramuſculus vtilis eſt ad omnia ea vitia.* R. 1. 2. Colb. 1. 2. *Et viride medulla vultui vtile eſt ad omnia ea vitia.* In Ch. *vultuis*: vnde nos ſatis feliciter, vt remur, *vuluis* effinximus. Vocibus deinde iſtis, *omnia ea vitia*, quae MSS. omnes editique conſpirante conſenſu exhibent, ante dicta mobrorum genera ſignari intelligimus. H.

l. Ad ſanguinem ſiſtendum) Ad cruentas exſcreationes medulla pota confert, naribus indita ſanguinem erumpentem ſiſtit. Dioſc. *Dal.*

Ad) Haemoptoicis medullam epotam prodeſſe ſcribit Dioſc. III. 91. Galenus ſimiliter de fac. ſimpl. med. VIII. p. 213. H.

m. Ligulae) MSS. R. Colb. Ch.

raenis infeſtiſſima eſt: tactae ſiquidem ea moriuntur. Caſtor radicis *n.* ſuccum et oculorum claritati conferre multum putauit.

XCIX. Et *o.* de carduorum ſatu inter hortenſia diximus: quapropter et medicinam ex iis non differamus. Silueſtrium *p.* genera ſunt duo, vnum *q.* fruticoſius a terra ſtatim: alterum *r.* vnicaule craſſius. Vtrique folia pauca, ſpinoſa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter *s.* caneſcentem, et abeuntem cum aura: ſcolymon Graeci vocant. Hic *t.* antequam floreat contuſus atque expreſſus,

 illito

Ch.* *lingulae.* Sed vtrumuis dixeris, nihil intereſt. H.

n. Radicis ſuccum) Sagapenum, quod imo caule ad radicem vulnerato fluit. Dioſcor. *Dal.*

o. Et de) Lib. XIX. 43. H.

p. Silueſtrium genera ſunt duo: vnum fruticoſius a terra ſtatim: alterum vnicaule craſſius) Hoc μονοςελέχὲς et μονόκαυλον Theophraſto, illud θαμνῶδες ταῖς ῥάβδοις. Immemor ergo ſui Plinius *fruticoſum* huic, pro frutectoſo poſuit. Frutectoſa eſt ebenus, quam θαμνῶδες δένδρον ideo vocat Theophraſtus. Vide *Salmaſ.* p. 1031. b.

q. Vnum fruticoſius) Scolymus Theophraſti, qui infra deſcribitur Lib. et c. 22. *Frutex eſt numquam cubitali altior, etc.* Dal.

Vnum) Scolymos eſt Theophraſti de quo XXII. 43. Eryngium item luteum Monſpelienſium, viſum a nobis in horto Regio, quale a Lobelio delineatur in Obſſ. p. 478. H.

r. Alterum vnicaule craſſius) Scolymus Dioſcoridis. *Dal.*

Alterum) Cinara haec hortenſis aculeata, Dioſcoridis σκόλυμος III. 16. Forte Theophraſti κάκτος, VI. 4. *l' Artichaut.* Adſtipulatur etiam Anguillara, part. 8. p. 136. H.

s. Celeriter caneſcentem) Marcore candicantem, ob id γήρια, γηράμας, et γηράματα Graeci, vt pappos Latini vocant. Rhodig. c. 7. VI. *Dal.*

t. Hic) Plin. Val. IV. 16. et Marc. Emp. c. 6. p. 46. iisdem

illito ſucco alopecias replet. Radix cuiuſcumque ex aqua decocta [1] potoribus *v.* ſitim facere narratur. Stomachum *x.* corroborat: et *y.* vuluis [2] (ſi credimus) etiam conferre aliquid traditur, vt *z.* mares gignantur. Ita *zz.* enim Chaereas Athenienſis ſcripſit, et Glaucias, qui circa carduos diligentiſſimus videtur. [3] Maſtiche *a.* cardui odorem *b.* commendat oris.

C.

1. *potionibus. M. potioribus. Ch.* 2. *ſic. Ch.* 3. *manducatus carduus. Gr. et Al.*

iiſdem verbis: *Herbam cardui agreſtis in mortario vſque ad leuitatem terito: ſuccoque eius expreſſo locum alopeciae nouem diebus oblinito: ſed bis per dies ſingulos perunctione renouata.* H.

v. Potoribus) Plin. Val. IV. 16. de carduo: *Radix ex aqua cocta, cupiditatem bibendi potoribus ſubminiſtrat.* Columella, L. de cultu hortorum, qui decimus operis eſt, p. 353. *Hiſpida ponatur cinara, quae dulcis Iaccho Potanti veniat, nec Phoebo grata canenti.* H.

x. Stomachum) Si non auidius ſumatur, inquit Plin. Val. IV. 16. H.

y. Et vuluis) Tranſſcripſit et iſtud Plin. Val. l. c. vbi Glauciam pariter laudat auctorem. H.

z. Vt mares gignantur) Medicorum vulgus Chamaeleontae, id eſt, ſilueſtris cardui florem, ad conceptus efficaciſſimum eſſe putat. Dal.

zz. Ita enim Chaereas Athenienſis ſcripſit, et Glaucias qui circa, etc.) Breuius in antiquo exemplari? *Ita certe Glaucias ſcripſit qui circa, etc.* Reliqua ſuperfluunt. Pint.

a. Manducatus carduus odorem commendat oris) Lege: *Maſtiche cardui ſilueſtris odorem commendat oris.* Salmaſ. p. 228.

Maſtiche) Vide N. et Em. N. XLI. (paulo poſt) Maſtiche cardui, tenuior ille eſt, et quodam modo lacteus ſuccus, quem cinarae radix, vbi defloruit ac dureſcit, ſcarificata emittit, vt et experientia docet et Theophr. conceptis verbis admonuit Hiſt. VI. 4. *Maſtiche*) Interpolatores ſic prius ediderunt, *Manducatus carduus.* At in MSS. R. 1. 2. Colb. 1. 2. etc. *Maſtethe*

C. (XXIV.) Sed *c.* [1] diſceſſuri ab [2] hortenſiis, vnam compoſitionem ex his clariſſimam ſubtexemus, aduerſus venenata animalia, inciſam *d.* lapide verſibus *e.* in limine aedis Aeſculapii. Serpylli *f.* duûm

 dena-

1. *Sic ex* MSS. *em. Hard. hortenſibus Gr. et Al.*
2. *Sed diſceſſuri, in Ch. non legitur.*

ſtethe carduis. Errorem auctore Plinio altero Val. corrigimus, ita ſcribente IV. 16. *Maſticha carduorum odorem oris commendabilem reddit.* H.

b. Odorem commendat oris) Radix illita, et decocta, in vinoque pota, totius corporis et alarum graueolentiam emendat. *Dal.*

c. Sed diſceſſuri ab hortenſibus) Sic Gelenius, quum legeretur, *ante diſceſſum.* Acad. Gud. Voſſiani tres: *hortenſis.* Scribendum *hortenſiis.* Sic enim ſolet. Lib. XIX. 6. *Hortenſiis omnibus fere ſingulae radices* et cap. 8. *Beta hortenſiorum leuiſſima eſt.* Lib. XXI. 15. *batin hortenſiam.* ' Sic enim Voſſ. Chiflet. Pintiani, vbi vulgo *hortenſianam* L. XXII. 24. *e floribus coronamentiſque et hortenſiis.* Lib. XXVI. 8. de crethmo: *ſpecieſque eſt batis hortenſiae.* Sic plane Voſſ. vt et Chiflet. vbi etiam editum *hortenſis.* Gron.

d. Inciſam lapide verſibus in limine aedis Aeſculapii) Academ. Gud. Men. *in limine dei Aeſculapii.* Andegau. *verſibus limine dei eſculapii;* et ſuper τὸ *limine* notatum, *vel line.* Modeſtius, quam poſtea, tentatam veterem ſcripturam agnoſcere licet, quae ſuperat in ſanctiore: *verſibus et lineolea eſculapi.* Hinc illud *limine* natum quod ignorauit Plinius. Forte ſcribendum: *inciſam lapide verſibus* VI. *in aede Aeſculapii.* Gron.

Verſibus) Quos recitat Galen. de antid II. 14. p. 922. ex Eudemo medico. Sunt omnino ſedecim. H.

e. In) Apud inſulam Coum in templo Aeſculapii inquit Plin. Val. III. 57. H.

f. Serpylli duûm denariorum pondus: opopanacis et milii, etc. digeruntur in paſtillos victoriati pondere) Vides *denarium* pro drachma, *victoriatum* pro tribus obolis. Sic et Lib. XXI. cap. 22. et XXIX. cap. 1. Sic c. 4. et 6. et 10. Lib. XXX. c. 14. et 15. Sic *duae ſextae denarii*, pro duobus obolis. Vide

denariorum pondus: opopanacis, et [1] mei *g.*, tantumdem ſingulorum, trifolii pondus denarii: [2] aneſi, et feniculi ſeminis, [3] et ammii, et apii, denariorum ſenûm ſingulis generibus, erui farinae duodecim. Haec tuſa cribrataque vino [4] quam poſſit excellenti, digeruntur in paſtillos, victoriati pondere. Ex his ſinguli dantur ex vini mixti cyathis ternis. Haec theriaca *h.* magnus Antiochus Rex aduerſus omnia [5] venena vſus traditur.

1. *milii Gr. et Al.* 2. *anethi Gr. et Al.* 3. *ita et V. ſeminis et aniſi, et am. Gr. et Al.* 4. *quantum.* 5. *venenata. Ch.*

de *Gronouium* de ſeſtert. p. 195.

Serpylli) Galenus l. c. recitatis Eudemi verſibus, medicamenta quae iis continentur, ita breuiter colligit: Μῆον ῥίζης, ἑρπύλλου, ὀποπάνακος, ἀνὰ < β'. Τριφύλλου σπέρματος. < α'. Ἀνίσου, μαράθρου, ἄμμεως, σελίνου σπέρματος, ἀνὰ ὀξύβαφον. Ἀλεύρου ἐροβίνου λεπτοτάτου ὀξύβαφα β'. Οἴνου παλαιοῦ εἰς ἀνάληψιν ὅσον ἐξαρκεῖ. Ἀνάπλασσε τροχίσκους, καὶ ξήρανε ἐν σκιᾷ, καὶ δίδου τριώβολον μετ' οἴνου κυάθων γ'. Quae totidem ferme verbis Plinius habet; modo tantum medicamentorum paululum diſcrepante. H.

g. *Milii) Mei*, ex Galeno L. II. de antidotis. Huius remedii alia deſcriptio eſt apud Plinium medicum Lib. III. c. pen. *Chiffletius.*

Et mei) Ita ex Galeno modo laudato reſcripſimus: quum prius *milii* perperam legeretur. Plin. Val. III. 57. inſulſe mel pro meo deſiderat: et pro ammi amylum, Lib. IV. 38. H.

h. Magnus) Eo nomine ſecundus, Syriae regum quintus, Antiochi Θεοῦ ſiue Epiphanis pater. Hunc Philometora Eudemus vocat iis verſibus, quibus haec theriacae compoſitio continetur: Ἴησιν μάθε τήνδε πρὸς ἑρπετά, ἣν Φιλομήτωρ Νικήσας πείρᾳ κέκρικεν Ἀντίοχος. *Hoc cape praeſidium ad ſerpentia, quod Philometor Vſu praecipuum repperit Antiochus.* H.